COMMENTARIVS
PERPETVVS
IN
T. LIVII PATAVINI
HISTORIARVM LIBROS
QVI SVPERSVNT OMNES
EORVMQVE EPITOMAS

CONSCRIPTVS
A
GE. ALEX. RVPERTI.

VOLVMEN I.

GOTTINGAE MDCCCVII.
SVMTIBVS CAR. FRID. RVPRECHT.

T. LIVII PATAVINI HISTORIARVM LIBRI QVI SVPERSVNT OMNES

PROOEMIO BREVIARIIS LIBRORVM
INDICE RERVM LOCVPLETISSIMO
TABVLIS CHRONOLOGICIS HISTORICISQVE
ET COMMENTARIO PERPETVO SEORSVM EDITO

INSTRVCTI

A

GE. ALEX. RVPERTI.

VOLVMEN V.

GOTTINGAE MDCCCVII.
SVMTIBVS CAR. FRID. RVPRECHT.

COMMENTARIVS

IN

LIVII PRAEFATIONEM ET LIBRVM I.

PRAEFAT. Praeclare et cum summa urbanitate ac modestia consilium suum exponit Livius.

2. *Facturusne operae pretium sim*, rem et opus utile, (ut 25, 19. 30.) *si a primordio Vrbis populi Rom. res* gestas *perscripserim*, descripserim, vel potius perpetuam, continuam earum historiam scripserim, (v. ad 32. 23, 1.) *nec satis scio, nec, si sciam, dicere ausim, quippe qui videam, quum veterem, tum vulgatam esse rem* hanc, scil. hoc dicere, quum videam, multos historicos et olim et nunc dixisse atque putasse, se operae pretium facturos esse, *dum novi semper scriptores — credunt*. Id Livius dicere non audet, ne vel superiores scriptores in contemtum adduxisse, vel inutilem ipse laborem suscepisse videri possit: nam si dixisset, se facturum operae pretium, in suspicionem venisset adrogantiae; si contrarium, ab eo quaeri potuisset, cur itaque scribendi cepisset consilium. Itaque judicium de utilitate laboris suscepit, et de ratione, qua eum perfecerit, permittit

 lecto-

lectoribus, nec ipse id facit, ut *novi scriptores* solent. *Rem veterem et vulgatam* quidam referunt ad *res populi Rom.*, et Stroth. ad τὸ *perscribere res pop. R.* Neutra ratio verbis seqq. convenit. Ceterum ab integro fere hexametro initium factum, sed casu potius quam studio, ut in Tac. Ann. et Sallust. 6. Jug. Multa hexameteri exempla ex Livio, Tacito et aliis conlegit Fabric Bibl. lat. 2, 21. Cf. ad Tac. Ann. 1, 1. Drak. ad h. l. Cic. Or. 56. Quintil. I. O. 9, 4.

3. *rerum gestarum principis terrarum populi*, ingratus genitivorum concursus, ut 31, 12, 4. et al. v. Drak. ad 25, 15. — *pro virili parte*, non pro viribus, sed pro mea parte, quantum ad me pertinet. Nam *virilis pars* s. *portio* est hereditatis et deinde cujuscumque rei vel officii pluribus communis, sive boni ac laeti, sive mali, molesti et tristis, pars ea, quae aequaliter cuivis ex illis debetur aut convenit. cf. 6, 11, 3. 10, 8, 3. Baueri nota est: Vix est, quin h. l. parum Latine, contra usum certe optimorum scriptorum, hanc loquendi formam usurpatam concedas: nam quum alias significet *quantum ego facere debeo, quantum mihi commissum est*, h. l. non potest non significare *quantum facere potuero*. At in Indice haec dicit: "*Pro virili parte* videatur esse, ex vulgari abusu, *pro viribus*; sed non est: obponitur enim scriptoribus *aliis*, semper *notis*, quorum unusquisque pro se, (*für sein Theil*) quasi in collectam, conferat, non quod *possit* utique, sed quod *destinaverit*. Nil ergo aliud est, nisi: et ego, ut *unus* nimirum et ipse illius numeri, aliquid contulero." Cf. ejus not. ad Sanct. Min. T. 2. p. 157 sq. Idem monet, pron. *me* ante seq. *ipsum* (quod delevit Stroth. quia in optimis MSS non legitur et facile subpleri potest) eleganter quidem abesse, sed, quum reliquis scriptoribus obponatur, vix abesse posse.

4.

4. *in tanta scriptorum turba*, de qua v. Fabricii Bibl. Lat. 4, 2. et comment. mea de Silio p. XXXI sq. Laudantur ab ipso Livio passim Q. Fabius Pictor, Valerius Antias, L. Piso, Q. Aelius Tubero, C. Licinius Macer, Coelius, Polybius et alii. v. Ind.

5. *mea qui nomini obficient*, meam famam obscurabunt. cf. ad 4, 31, 5. Quidam malunt *lumini*, quia putant, non probant, proprie dici *luminibus obficere* pro: aedificando prospectum lucemque adimere. "Neque *lumini obficere* dicunt ICti, sed *luminibus*; neque ista loquendi forma apud ullum scriptorem metaphorice, quod sciam, obcurrit. Tenuior quoque ac demissior, quam pro Livii oratione, videtur. Neque opus, a *luminibus* verbum *obficiendi* explicare: a segete commodius h. l. ducatur," Bauer conl. Virg. Ge. 1, 69.

6. *Res est praeterea — repetatur*: in his verbis *res* est historia reip. Rom.; sed ad alterum *quae* relata vox rem publicam Rom. significat. cf. ad 3, 40, 1. — *supra DCC annum*: nam Livius obiit a V. 770.

7. *res jam magnitudine laboret sua*, ut magnitudo, *quae vix sustinetur* 7, 29, 2. *Laborare* dicuntur res, quae inclinantur pondere, et oneri aegre obnituntur vel subcumbunt, illud vix ferre possunt. cf. ad 3, 31, 1. et intpp. Hor. Od. 1, 9, 3. et Ovid. Met. 2, 296.

8. *ad haec nova tempora, quibus jam pridem praevalentis populi vires se ipsae conficiunt*, tum luxu, ut *frangitur ipsa suis Roma superba bonis* ap. Prop. 3, 11, 60., tum bellis civilibus, quibus *in sua victricem convertit viscera dextram* Lucan. 1, 3. Cf. inpr. inf. 30, 44. med. et Horat. Ep. 16, 1 sq.

9. *omnis expers curae*, tam metus, ne quisquam obfendatur, quam curae et solicitudinis, qua scriptorem civemque patriae amantem angit ejusque animum conturbat *conspectus malorum, quae ipsius tot per annos vidit aetas*, inpr. bellorum civilium et vitiorum, in illis vigentium. — *flectere a vero*, ut

vere gesta paullum inmutet, leniat, quaedam consilia reticeat aut excuset, causas intimas dissimilet, aut alias subjiciat: qualia in Augusti factis plurima Livium manebant et circumstabant; Bauer. Cf. ad Tac. Ann. 1, 1, 9. et 10.

10. *ante conditam condendamve Vrbem*, ante quam Vrbs condi coepta, ejusve condendae consilium a Romulo captum esset. *Condenda Vrbs* intell. de tempore ante originem Vrbis, ut *principia condendi hujus operis* 1, 55, 10. de iis, quae antecedunt aedificationem; Ern. Nota Baueri est: "Prius de tempore ante originem urbis, alterum de tempore, dum conderetur, prius quam confieret, explicat P. Nannius Misc. 5, 2. Contra mihi videtur: nam certe, si, quod *condendum* est, prius est eo, quod *conditum* sit, necessario tempora *ante condendam urbem* debent esse illa, quae fuerint prius, quam *de condenda urbe* quisquam cogitaret, i. e. tempora, quae Trojam captam et Lavinium conditum sequuta sint; *ante conditam* autem, quum jam esset condenda, quum jam aedificandae ejus consilium Romulus et Remus cepissent, sed eam nondum exstruxissent. Nam quod provocat ad verba Virg. *volvenda dies*, i. e. quae volvitur. et Cic. Off. 1, 8. *de inferenda injuria*, i. e. quomodo inferatur; id ab h. l. alienum est, quum *condita urbs* a *condenda* distinguatur, et aliquid certe maturius ac perfectius, quam *condenda*, significet." Cf. Periz. ad Sanctii Min. 1, 15. et Cuperi Obss. 2, 9. Vox *condendamve* glossa esse videtur Doer.

11. *poeticis fabulis* cet. quas tamen *fabulas* (μύθους, narrationes a majoribus adceptas) Livius minus subtili judicio ad veritatem exegit, quam Dionys. Halic., acutus pragmaticusque scriptor, inpr. vero Heyne (in Disqu. II. Virg. Aeneidi praefixa et in Excurs. ad Aen. VII.) et Beck in d. Abhandl. über die Quellen der ältesten Röm. Gesch. in Ferguson's Gesch. d. Röm. Republik Th. I. — "Vocabulo

decora

decora non est, quod in altero, *inconruptis monimentis*, respondeat, nec bis intelligi potest; alteri non conveniret: itaque pro adv. *decore* (sc. traduntur) positum videtur; et *monimentis* adcipere placeat tertio casu, ut *decora* sint apta, convenientia." Bauer. Ita vox *decora* convenit etiam *fabulis*. Malim tamen *decora* exponere decorata, ornata, et ad solas referre *fabulas*. Tum *monimentis* dictum est casu sexto. — *ea nec adfirmare* pro certo, (ut 1, 3 pr.) probare, defendere, *nec refellere* cet. cf. ad 5, 21, 8. — *miscendo humana divinis* proprie *humanis divina*, i. e. inter narrationes eorum, quae homines gesserint, miscere et inserere miracula ope deorum patrata; *et, si cui populo licere oportet consecrare origines suas, ea belli gloria est populo Rom.*, h. e. certe populo Rom. licere oportet, cui, vel nam illi ea belli gloria est, ut Martem sui auctoris patrem ferre possit: quod recte ab iis et merito fieri, omnes gentes confitentur eo, quod imperium pop. R patiuntur, fortesque adeo Romanos ac Martis filios esse non concedunt tantum, sed et sentiunt; Bauer. Idem monet, multiplicem in h. l. et argutam brevitatem esse, similem Cic. p. Mur. c. 7. *sin autem sunt amplae et honestae familiae plebejae; et pater hujus et avus praetores fuerunt*, i. e. si tales omnino sunt, etiam Murenae familia, utut plebeja, est ampla et honesta; quippe *et pater hujus* cet. — *consecrare origines et*, hoc est, *ad deos referre auctores*; v. ad 2, 42, 7.

12. *utcumque animadversa aut existimata erunt*, v. ad 4, 15, 1. *Animadvertere* est observare, adtendere, ratione et contemplatione dignari; *existimare* vero credere vel non credere, judicare, statuere, vera falsane sint; et *haud in magno equidem ponam discrimine* dictum pro: nil curabo, perinde habebo, mea nihil (non multum) interfuerit, mihi perinde fuerit, quid de iis censuerint lectores; Bauer. — *ad illa* vero, potius *pro se quisque acriter mihi intendat* ani-

animum, ſed haec multo mihi graviora videntur, *quae vita* cet. Sic *mihi*, *tibi*, *nobis*, *vobis* in omnibus fere linguis abundant, et orationi inſeruntur, ut plus ei vitae vigorisque concilient. Cf. ad 2, 29, 8. 24, 38, 3. 40, 8, 1. et ad Sil. 1, 46.

13. *Deſidere*, *magis magisque labi* et *ire praeceps* dictiones gradibus differentes et propriae de labe terrae, (v. 32, 9.) vel aedibus conlabentibus, quae primum *deſidunt* ſeu *ſubſidunt*, labant, (*ſinken*) tum *magis magisque labuntur*, jam ruinam minantur, et tandem *praecipites eunt* ſ. dantur ad terram, prolabuntur, conruunt. Hinc et 24, 7 pr. *omnia praecipitia ad exitium*; 1, 40. *regnum praeceps ad ſervitia*, ſervos, *cadere*; (*aufs tiefſte herabſinken*) 27, 27. *in praeceps dare remp.*, h. e. in inminens maximumque periculum, ut 22, 12, 11. *praecipitare remp.*, 26, 2, 7. *in locum praecipitem perducere exercitum*, 27, 40, 2. *praecipitaſſet* ſe, praecipitata eſſet, *Romana res* publica; 34, 49. *libertas praeceps*, periculoſa, perniciem adcelerans; 4, 11 pr. *in re praecipiti*, quae interitum paene adtuliſſet, et 6, 7 pr. *in praecipitem locum tollere*, in ſummum faſtigium, a quo graviore lapſu decidimus ſ. ruimus. Cf. ad 1, 32, 13. 4, 33, 5. ad Juvenal. 1, 149. 10, 107. et ad Tac. Ann. 2, 26, 2. Bauer haec adnotavit: "*Labante diſciplina* praeplacet Gronovio, (et Drak.) non mihi, qui melius τὸ *labente* (i. e. ſenſim inminuta, laxata, infirmata) convenire arbitror ſequenti *deſidentes*. Domus enim, quae *deſidere* ſive, ut Virg. dicit, *conſidere* dicatur, non *labat*, ſed *labitur*. *Labi* et *deſidere* ſynonyma ſunt, quum praeſertim mox dicat *ut magis magisque lapſi ſint*. Quamquam ex hoc ipſo firmari poſſit *labante*, ne tautologiam habeamus in *labente*; quae tamen nulla eſſe videtur, quum antea dixerit *paullatim* labente, jam pergat *ut magis magisque lapſi ſint*. Ceterum *labi* eleganter dicuntur, quae *ſenſim* in pejus ac deterius abeunt; quo magis voc. *paullatim*

con-

convenit *labendi* verbo. Sed tamen et Tac. A. 2, 33. *si quid in moribus labaret.* Mox Livius pergeret, ut coeperat, *perventum sit*, certe *fuerit*, pro p. *est*. Sed quia de suis temporibus loquitur, utque praesentia ante oculos habet, eo indicativum direxit." Cf. ad 2, 39, 9. 7, 29, 3. inpr. 36, 6, 2.

14. *Hoc illud* pleonasmus. — *in cognitione rerum* vere gestarum, in historia: — *omnis te exempli*, et boni et mali, *documenta in illustri posita monimento intueri*, v. ad 25, 33, 5, et 26, 5, 2. *Documenta* vel specimina, (v. c. virtutum imperatoris 24, 8, 7.) vel omnia ea, quae docent alios, quid imitandum vitandumve sit, Germ. *Warnung*, ut 1, 28, 5. Cf. ad Tac. Ann. 1, 38, 3. *Monimentum* quidquid rei aut hominis alicujus memoriam conservat; h. l. ipsa res s. historia memorabilis. Mox Livius, judice Bauero, pro *capias* dedisset *capere*, ut cum superioribus congrueret, ni auribus obsequutus esset praemisissetque *imitere*. Hanc vero κακοφωνίαν facile potuisset vitare, si scripsisset *imiteris*, et si haec ejus mens fuisset. Nos maximam post *intueri* posuimus distinctionem; et sic *capias* dictum pro *cape* vel *capias velim*, quod egregie h. l. convenit.

15. *nulla res publica sanctior*, in qua vel pauciora vitia, vel plures virtutes melioresque mores et disciplina viguerint. Mox quidam MSS. et ed. pr., ut et edd. Crev., Drak. et Stroth, post *nec in quam* inserunt *civitatem*, quod probasse Jac. Gron. recte miratur Bauer, qui haec adnotavit: "Loca, quae ut similia adfert, parum conveniunt. 2, 24, 3. *deliberationi de parte civitatis metum pro universa re publica intercessisse.* Fortassis et hic *re publica* insititium est; et tamen alius verborum nexus. 4, 46. *cujus providentiam in re publica experta civitas erat.* Alia rursus ratio, et duo diversa." Idem et alii monent, mox *adeo* (ut Gr. οὕτως) positum esse cum aliqua pro etenim, quippe, nempe, nam, quia,

et

et quidem, ut 2, 24. 27. 28. 29. 39. 47. 4, 2. 5, 6. 41. 8, 8. 37. 21, 11. 20.

16. *Nuper divitiae avaritiam* cet. cf. Juvenal. 10, 294. et 12, 138. *Nuper* etiam de tempore ſatis longo adhibetur, ut *modo* 22, 14, 12. 30, 30, 7. et al. v. ad Sil. 15, 90. et ad Juvenal. 2, 73. 160. Gron. Obſſ. 4, 18.

17. *initio ordiundae rei*, pleonasmus Livio ſamiliaris: nec pleonasmi ſpecie liberaveris *potius*, *libentius*; Bauer.

18. *Cum bonis ominibus* cet. cf. Plin. Pan. pr. — *nobis* hiſtoricis. — *ut tanti operis ſucceſſus proſperis darent* nobis, *orſis* illud opus: ſed, quum *orſa* et *exorſa* neutro gen. plur. et paſſive inveniantur, vel ſubſtantive, ut *coepta*, liceat et ſic ordinare: *ut darent ſucceſſus orſis*, coeptis, (quae eſſent) *tanti operis*; Bauer.

Lib. I. Cap. I. 1. *Aeneae Antenorique omne jus belli Achivos abstinuiſſe* pro vulg. *Aenea Antenoreque* legitur in omnibus fere MSS. quos ſequutus ſum exemplo Crev. et Stroth. Eſt quoque lectio difficilior, et vel ἀνακόλουθον, vel dat. comm., vel potius dictio Graeca et poetica, quae ſimilia verba, v. c. *arcere*, *defendere* et alia, tertio caſui jungit pro ſexto cum praep. *a*. Cf. ad 2, 22, 3.

2. *vetuſti jure hoſpitii* cet. cf. Hom. Il. 3, 205 ſq. 7, 347 ſq.

3. *Antenorem*, *Pylaemene*, rege *Henetorum Paphlagoniae* populi, occiſo a Menelao, (v. Hom. Il. 2, 851 ſq. 5, 576 ſq.) et capta Troia, Henetos in Italiam duxiſſe, et Patavium condidiſſe, *Henetos* vero, *pulſis Euganeis. eas tenuiſſe terras*, et deinde *Venetos* fuiſſe adpellatos, vulgare erat commentum, a nominum ſimilitudine, ut tot alia, deductum. Cf. Strab. 5, 325. 12, 543. al. 819. 13, 608. al. 905. (qui tamen 4, 297. veriora tradit de Venetorum origine a Venetis, Belgica gente, repetenda) et inpr. Heyne

Heyne ad Virg. A. 1, 242 sq. et ibid. in Exc. VII. — *Euganeis, qui inter mare Alpesque incolebant*, habitabant, sedes suas habebant, ut 5, 33, 2. 21, 31, 5. 38, 37. et *colere* 21, 26, 6. 24, 49, 2. 42, 67, 5. *Euganeorum* nomen Graecae originis, (Εὐγανεῖς quasi Εὐγενεῖς) sed in nullo scriptore Graeco obvium. v. Plin. 3, 19, 23. et 3, 20, 24.

4. *in quem primum egressi sunt locum*, locus, in quem cet., *Troia vocatur*, forte *vocatus* sc. eo tempore, (ut mox *adpellati*) *pagoque* (tractui, δήμῳ, *Canton*, *District*) *inde Troiano nomen est*; (non *fuit*: unde illud Livii adhuc aetate in usu fuisse videtur) *gens* vero *universa*, Heneti et Troiani, *Veneti adpellati*. Oratio h. l. variata, ut et mox; nam proprie dicendum erat: *Troiam vocari — nomen esse, gentem universam Venetos adpellatos — Ibi egressos Troianos — Latinum regem — concurrisse*. Verba *et in quem — adpellati* includenda parenthesi putabant Duk. et Drak. At cf. Periz. ad Sanct. Min. 3, 14.

5. *Aenean* (sc. satis constat) *ab simili clade* (immo eadem) *domo profugum* cet. de quo Aeneae in Italiam adventu, a multis scriptoribus exposito et a quibusdam in dubium vocato, v. Heyne Disqu. II. Virg. Aeneidi praefixa. *ab clade*, post cladem, ut *a concione* 24, 22. *ab Q. Fabii opibus concussis* 22, 34, 1. *ab his praeceptis* 44, 34. vel ob cladem, ut *a prodigio* 1, 31. *a contemtu* 6, 2. 33, 19 pr. *ab ira* 24, 30 pr. 37, 43. *a spe* 27, 17, 3. *a cupiditate et necessitate* 5, 5. *a verecundia* 39, 49. *ab odio* 6, 4. *ab inrisu* 7, 10. Sic et utroque modo adcipere licet 2, 65 extr. *ab infelici pugna* cet. Abundat etiam *ab*, ut 10, 31, 4. et al.

6. *majora initia rerum*, pro *majorum i. r.*, ut c. 4. *ad cursum justi amnis* pro *justum*, c. 9. *violati hospitii foedus* pro *violatum*, c. 30. *hac fiducia virium* pro *harum*, 4, 8 extr. *magis necessariam* cet. pro *necessarii*, 2, 50 pr. *sine ullo majoris belli adparatu* pro

pro *majori*, 2, 51. *proximam pugnae cladem* et *hesterna felicitate pugnae* pro *proximae* et *hesternae*. Alia hujus enallages seu permutationis epithetorum exempla inf. 5, 6, 2. 5. 39, 2. 5, 49, 2. 21, 10, 14. et passim reperiuntur. Eodem Jac. Gron. refert 37, 19, 5.

7. *primo in Macedoniam venisse*, in veterem Thraciam, ubi Aeneam s. Aeniam, Αἴνειαν, condidisse dicitur. Cf. 40, 4. 44, 10. 31. 45, 30. et Heyne de erroribus Aeneae Exc. I. et II. ad Virg. Aen. III. ubi etiam docet, Aenean pervenisse primum in Thraciam, h. e. Pallenen Chersonesum, et deinde in Delum, Cretam, Cytheram, Arcadiam, Zacynthum, Leucadem, Epirum, Italiae litus, *Siciliam*, (v. Exc. I. ad Aen. V.) et tandem ad litus Tiberis orientale et Laurentinum s. *Laurentem agrum*. Ibi *egressi Troiani* castra muniere, cui loco inde *Troiae* novae *nomen est*, non longe a *Laurento*, (Paterno et Torre di Paterno, non S. Lorenzo) regia *Latini* sede, regis *Aboriginum*, primorum Latii locorumque circa Tiberim cultorum, quos adpellative ita dici putant, tamquam αὐτόχθονας, vel populum, qui non alium expulerit, sed primus ex alia terra, ut hi ex Graecia, in regionem desertam venerit eamque incoluerit. v. Heyne Exc. III. et IV. ad Virg. Aen. VII.

8. *classe ad Laurentem agrum tenuisse* iter, pervenisse vel tetendisse, ut *Diam tene* ap. Ovid. Met. 3, 690. et *tenere regionem*, *ad Mendin*, *sinum* cet. inf. 21, 49. 30, 25. 39. 31, 45. 32, 9. 15. *tenere portum* 22, 22. 37, 11. *litus* 44, 12. *insulam* 35, 43, 3. *Tenum* 36, 21, 1. *Phalara* 36, 29, 1. *Corcyram* 45, 41, 2. *montes* 1, 37. Ex his aliisque exemplis patet, praep. *ad* plerumque omitti, sed nonnumquam addi. Eam recepi, quia in omnibus fere MSS legitur *ac* vel *ad Laurentem*.

9. *inter exercitus salutationem factam*, mutuam amicitiae significationem, junctis dextris. Cf. 7, 42. et ad Tac. Ann. 15, 16, 6. — *spem adfirmat*, confirmat,

firmat, ut 2, 12. 7, 14. 8, 24 pr. 10, 41. 22, 13. Cf. Gron. Obff 3, 6.

10. *oppidum Lavinium*, (forte hod. Patrica f. Pratica) fitum XX mill. paff. a Roma, in colle, (Monte di Levano, vel ubi nunc S. Petronellae fanum eft) ad Numicum f. *Numicium* fl., in quo Aeneas, pugna cum Etrufcis f. Rutulis facta, interiit: unde ad ripas facratum ei facellum et lucus, nomenque *Jovis* vel *Patris Indigetis* inditum, relatis forfan ad eum facris antiquioris numinis, a prifcis ibi Latinis culti. Cf. cap. 2 extr. et Heyne Exc. III. ad Virg. Aen. VII.

Cap. II. 1. *Bello deinde Aborigines* cet. haec omnia usque ad finem cap. vel ex Virgilio notiffima funt. Cf. Dionyf. Hal. 1, 64 fq. et de *Turno* v. Heyne Exc. VII. ad Virg. Aen. VII. de *Mezentio* et *Caere*, Etruriae opp. (hod. Cerveteri) id. Exc. III. ad Aen. VIII. et I. ad Aen. X.

2. *Aeneas, adverfus tanti belli terrorem — Latinos utramque gentem adpellavit*, cf. Dionyf. 1, 59. 60. qui verifimiliora tradit de foedere, jam ante congreffum exercitus Troiani et Latini icto in has leges, ut Troiani aliquantum agri adciperent, jam coepti adverfus Rutulos belli effent focii, et fermonem, habitum nomenque ab Aboriginibus adfcifcerent, Latinus vero retineret imperii fummam. Idem c. 56. et alii referunt, Latinum in altero bello adverfus Rutulos, ad rebellandum folicitatos a Turno, periiffe, et Aeneam in univerfum tum fucceffiffe regnum.

3. *Situs eft*, fepultus, *fuper Numicium fl.*, ultra, (v. ad 31, 47, 3.) vel potius ad f. juxta fl., ut 26, 42. 32, 15. 33, 6. 15. 39, 28. 42, 55. Sic et *fuper ripam* 27, 48. et 35, 33. *Siti dicuntur, qui conditi funt: nec tamen eorum ante fepulcrum eft, quam jufta facta et corpus incenfum eft*, Cic. de leg. 2, 22, 57. ubi cf. Wagner. Sed Dionyf. 1, 64. tradit, Aeneae corpus non inventum effe, eique extru-

ſtructum ἡρῷον cum titulo: Πατρὸς θεοῦ χθονίου, ὅς ποταμοῦ Νομικίου ῥεῦμα διέπει. Cf. Ovid. Met. 14, 600 ſq. et Tibull. 2, 5, 43 ſq. Heroes ſ. dii *indigetes*, (indigenae, vel inde h. e. terra geniti χθόνιοι vel ἐγχώριοι, homines propter eximias virtutes inter deos relati Diique tutelares facti; qui poſt conſecrationem *indigetabantur*, invocabantur, ut Romulus 1, 16. Cf. 8, 9. et ſup. ad c. 1. n. 10. — *quemcumque eum dici jus fasque eſt*, religioſe monitum: nam neque humano eum nomine nunc adpellari, (quod in deos relati mutabant) et *ſitum* dici fas erat, neque eodem forte ab omnibus honore colebatur. Cf. ad 21, 62, 4.

III. 1. *tamen id imperium* cet. i. e. nihilo ſecius: nam *tamen* ſaepe refertur ad omiſſum in priori membro orationis *etſi*. Contra *tamen* paſſim omittitur praecedente *etſi* ſ. *quamvis*, v. c. 7, 19. 22, 20. 38, 9. vel praec. *quidem*, ut 41, 18.

2. *tanta indoles*, tantae animi dotes virtutesque, ut 21, 2, 4. *Tantisper*, tam diu, *res publica Latina et regnum puero ſtetit*, conſervatum eſt, ſalvum et incolume manſit. Cf. 4, 40. 43. ad 5, 44, 2. 45, 19. — *haud nihil ambigam*, haud certaverim, disputaverim, pro certe adfirmaverim. Cf. ad 2, 45, 7.

3. *quis enim rem — pro certo* (negotio) *adfirmet?* forte *pro certa;* Gron. Sed v. ad 40, 9, 11. Duk. et Drak. ad h. l. — *hiccine*, Lavinia natus, *fuerit Aſcanius, an major, quam hic, Creuſa matre natus* cet. nam haec varie traduntur. Aeneae nonnulli, praeter Creuſam et Laviniam, uxores tribuunt Codonen et Anthemonen, in Arcadia, et Launam, Anii filiam, in Delo inſ. ductam. Hinc etiam diverſe memorantur liberorum numerus, nomina et matres. Non defuere adeo, qui Romulum Remumque pro filiis Aeneae Aſcaniique fratribus haberent. *Aſcanius*, ut plerique narrant, primum *Euryleon*, deinde

inde *Julus*, et in fuga demum *Ascanius* dictus est, et cum patre in Italiam venit; ut quidam, in Troade relictus novum constituit regnum; ut alii, patre in Macedonia mortuo, ex Troade illuc trajecit, et inde in Italiam. Cf. Dionys. 1, 47. 49. 65. 72. et Heyne Exc. XVII. ad Virg. Aen. II.

4. *ab situ porrectae*, in longitudinem extentae, *in dorso* montis. Omnia enim, quae de corpore humano dicuntur, ad montem transferri solent, caput, latera, viscera, pedes. Ern. Sic et Gr. πούς, ῥάχις cet. *Alba* forte dicta, quia in monte condita erat, sed, ut fabulose traditur, ab ostento *albae suis* cum XXX fetibus; de quo v. Heyne Exc. II. ad Virg. Aen. VII. — *Pax ita convenerat*, hac lege convenerat de pace, ut 24, 29. 29, 12. 38, 11. et *pax convenit in has conditiones* vel *in haec* 29, 12. 30, 31. 43. *pacto convenit* sc. inter Alexandrum et, Philippum 24, 6, 5. Sic et *convenit res* 24, 27, 3. simpl. *convenit* sc. hoc inter annalium scriptores, i. e. hi conveniunt inter se de eo, 9, 16, 1. 30, 16, 4. *hoc convenit cum aliquo* 23, 39, 1. *de legibus convenit, de latore discrepat* 3, 31. Nam contra etiam dicitur *discrepat* vel *discrepat res* et *inter auctores* 8, 40. 22, 36. 61. 25, 28. 29, 25. 38, 56. Etiam passive dicitur *quibus conventis* 30, 43.

5. *Silvius deinde regnat*, *Ascanii f.* in omnibus libris h. l. *Silvius* legitur et Ap. Dionys. 1, 70 etsi is tradit, Laviniam, Ascanio privigno regnum auspicante, prae metu ejus in *sylvas* (ὕλας) aufugisse, ibique *Silvium*, postumum Aeneae filium, inde ita dictum, peperisse, qui Ascanio fratri in imperio successerit. Eidem si fides habenda, reges Albani hoc ordine regnarunt, *Aeneas* 6 annos, *Ascanius* 38. *Silvius* 29. *Aeneas Silvius* 31. *Latinus* 51. *Albas* 39. *Capetus* 26. *Capys* 28. *Calpetus* 13. *Tiberinus* 8. (qui Dioni, Eustathio ad Dionys. Per. 350. aliisque *Tiberius* dicitur) *Agrippa* 41. *Allades* 19. *Aventinus* 37. *Procas* 23. *Amulius* 42. Alii alia re-

 gum

gum nomina et annos regni edunt, magis arbitrio, quam certa auctoritate ducti, sed plerique rotundum, quem dicimus, numerum CCCC annorum. v. Heyne Exc. III. ad Virg. Aen. XII. et in notis ad Aen. 6, 760 sq. ubi etiam monet, fabulae de *Sylvio* in *sylvis* educto locum fecisse videri nomen ipsum, uti fabulis de Romulo et Remo ficum Ruminalem et similitudinem vocis *ruminis* h. e. mammae. De *cognomine Sylvii*, quod Albanis regibus fuit, v. Victor. Orig. G. R. 17. et de vetere *Tiberis nomine* Alba s. *Albula* aliisque super eodem nomine commentis idem c. 18. Dionys. 1, 71. Heyne l. l. et ad Aen. 8, 330 sq.

6. *Ab eo* (Latino Silvio) *coloniae aliquot deductae cet.* Ab Alba Longa XXX coloniae in Latio et extra Latium deductae, certe novis colonis frequentatae. cf. Dionys. 3, 31. Victor O. G. R. 17. et Heyne ad Virg. A. 6, 773 sq. A Latino dicti sunt *Prisci Latini*, Gr. Πρίσκοι Λατῖνοι, unde tamen haud colligerem, vocem *Prisci* esse nomen propr., non adpellativum. Festus dicit, *Priscos Latinos proprie adpellatos esse, qui prius, quam conderetur Roma, fuerint.*

7. *post Agrippam Romulus* (*Remulus* ap. Oros. 1, 20. Ovid. Met. 14, 616. et Fast. 4, 49.) *Silvius regnat — fulmine ictus*; sed, si Dionysio fides habenda, Allades, contemtor deorum et Jovis fulminatoris imitator. — *Regnum ei per manus*, de manu quasi in manum, *tradidit*, eum successorem, διάδοχον, habuit. Hinc *religiones per manus traditae*, h. e. filio a patre, nepoti a filio cet. traditae et propagatae, inf. 5, 51. Cf. etiam 9, 17, 4. et 29, 14, 7.

8. *sepultus in colle — cognomen colli fecit*, eadem vox loco pronominis iteratur, quo nihil frequentius est Livio. Cf. ad 1, 56, 11. 2, 32, 3. 4, 3, 2. 5, 15, 6. 5, 41, 3. 5, 43, 1. 6, 2, 7. 6, 24, 4. 10, 18, 6. 10, 34, 2. et permulta alia exempla, quae tum a nobis passim laudata sunt, tum a Drak.

ad

ad h. l. et a Duk. ad 1, 53. Haec ad gratam orationis negligentiam refert Ernesti Opusc. philol. p. 133. Verum ego quidem pleraque malim ingratae ineptaeque glossatorum sedulitati tribuere: et ita quoque judicasse videretur Gron. qui alterutrum verborum bis positorum plurimis locis ejiciendum censuit; ubi tamen Drak. vulgatam fere lect. defendit.

9. *verecundia aetatis*, ut c. 6., respectus aetatis, quae filio natu majori jus succedendi dat.

10. *stirpem fratris virilem*, Aegestum f. — *Rheae Silviae* f. Iliae. cf. Dionys. 1, 77 sq. — *Vestalem* cet. v. ad c. 20. n. 3.

IV. 1. *Sed debebatur fatis origo urbis*, fatum, deus volebat utique, eam condi; Bauer. — *secundum*, post, (ut 2, 5 extr. 24, 10. 18. 21. 8, 10. ubi v. Drak.) *deorum opes*, potestatem, imperium. Cf. ad 9, 41, 3. et 30, 42, 7.

2. *Vi compressa*, stuprata, *Vestalis* virgo, Rhea Silvia f. Ilia; de cujus partu plura v. ap. Dionys. l. l. — *incertae stirpis*, cujus auctor, quorum liberorum pater ignoraretur.

3. *sacerdos vincta in custodiam datur*: *pueros in profluentem aquam mitti*, abjici, exponi, (ut *ablegatus* ap. Cic. de leg. 3, 8, 19.) *jubet* sc. rex: nam praecedit *a crudelitate regia*, (forte *regis*) et Livius orationem variavit, ut solet. v. ad 5, 19, 3. et 22, 6, 7. Dura tamen est ellipsis.

4. *Forte quadam divinitus* sc. comparata; Gron. Sed ita vix recte dici potest, et vel voc. *divinitus* delendum videtur, vel legendum *forte quadam divina*, θείᾳ τινὶ τύχῃ, aut potius cum Grut. et Bauero *forte quadam an divinitus*, ut *casu quodam, an divinitus* ap. Suet. Claud. 13. Cf. et Plin. Pan. 1. et Aur. Vict. de viris inl. c. 11.

5. *ad justi*, justum, *cursum amnis*, (v. ad c. 1. n. 6.) ad amnem intra justos suos fines et ripas currentem: nisi *justus amnis* est verus, cui *stagna* opponun-

ponuntur, ut *justa aut recta pugna* 22, 28. *justus dux*, verus ac legitimus, 25, 1. *justus miles* 21, 14, 4. quibus opponuntur ibi *volones*, (v. ad 22, 57. 12) ut *justa arma* h. e. legionum πανοπλία, completa armatura, ap. Polyb. 3, 62. 5 4, 56. 6, 23, 1. 10, 20, 2.) 38, 22. armis velitum, de quibus v. 26, 4. cf. ad 4, 27, 5. et 6, 13, 3. Ceterum *ad cursum justi amnis* esse redundantiam pro *ad cursum suum*, monet Bauer.

6. *quamvis languida* non est valde, admodum languida, (quo sensu *quamvis* h. l. et passim dici monent Burm. ad Phaedr. 1, 28, 1. et alii) sed quantumvis languida, quamvis languida esset, ut 2, 39. 51. 54. 5, 6, 2. 22, 8. 38, 19.

7. *in proxima adluvie*, in proximo loco, qui aqua super ripam egressa adluebatur; vel in proxima aqua super ripas effusa. Sed forsan *eluvie* leg. cum Gron. cujus adnotatio est haec: *Eluvies* est inundatio vel effusio et excursus aquae, sive vehemens, ut ap. Ovid. Met. 15, 267. Justin. 2, 1. (ubi male legitur *inluvies*, sordes extrinsecus adspersae, ut et ap. Tac. A. 12, 51.) sive modicus et quatenus restagnat evehitque se plurima unda: (ut ap. Tac. A. 13, 57. et Curt. 6, 3. 8, 14.) nam usus voluit, *eluviem* vocari stagnantem undam, etsi non ita dicatur *eluere* fluvius, ut et *adluere* dici fluctum quacumque excurrat, *adluviem* non item.

8. *Ficum Ruminalem* totamque fabulam de Romulo et Remo a lupa lactatis peperisse videtur ignoratio et investigatio originis, quam *Romae* nomen habuerit. Hoc quidam deducunt a ῥώμη, virtute ac robore, alii a *Rumon*, prisco Tiberis nomine, (a ῥόος, ῥέω) alii a *Romulo*, et hujus ficusque nomen inde quod mamma veteribus Romanis dicta sit *ruma* s. *rumis* et *rumen*. Cf. ad Tac. Ann. 13, 58, 1. et Hard. ad Plin. 15, 18 s. 20. *Ficus nunc*, nostra aetate, *Ruminalis* dicitur; olim a Romulo *Romularem vocatam ferunt*, tempore Romuli, vel aliquamdiu post.

"Va-

"Vanum haud dubie: neque enim, nisi a Romulo, haec arbor nomen illud postea traxit; quod vel Grammatica ratio arguat." Bauer. Cf. Tac. l. l. et Ovid. Fast. 2, 412. ubi v. intpp.

9. *Tenet fama*, parum probabilis, ut et reliqua, *expositos esse pueros* non nudos, sed *in alveo*, quod tradit etiam Dionys. qui ipsum adeo alveum postea Numitori sub pallio adlatum dicit a Faustulo, ut fidem indicio suo faceret. *Fama* passim dicitur omnis traditio et narratio, etiam historicorum, et *fama tenet* pro *fama est*, ut 33, 3, 4. et 39, 22, 3. vel *adhuc est*, (ut *fama obtinuit* sc. so 21, 46 extr.) durat, (*erhält sich*) ut c. 17. 2, 3. 23, 12. 18. 44. *Alveus* propr. vel inferior pars navis, carina, fundus, aut ipsum corpus, (*Rumpf*) et hinc, ut *carina*, totum navigium, (ut 21, 26, 11.) vel labrum soliumque, inpr. balneare, σκάφη, *Wanne*, Trog. — *submissas praebuisse mammas*, Gr. μαστὸν ὑπέχειν, Schaef.

10. *Larentiam, vulgato corpore*, quum se corpusque suum omnibus promiscue prostituisset, (unde *vulgatum corpus* pro pellice s. prostibulo inf. 39, 53.) *lupam inter pastores vocatam*. h. e. scortum; unde *lupanar*. Cf. ad 2, 29, 5. *Laurentiam* alii. Sed *Larentiam* praeferunt optimi libri, Dionys., Plut., Festus, Macrob., Gellius, Lactant. et fasti. — *itaque educati*: τὸ *que* addi non placet: omisere etiam Gron. et Crev. ut languidius, et quia non significat *ergo*: quin tunc quoque, ut c. 5. n. 7., sine *que* praefert Livius; Bauer. Cf. tamen ad 3, 30, 3. 23, 35, 5. et al. Ceterum probabilius est, Romulum Remumque non inter pastores adolevisse, quod Livius refert, vulgarem sequutus famam, sed Graeca suaque origine digna institutione Gabiis fuisse formatos, quod tradunt Dionys. Hal. 1, 84. et Plut. Rom. 6, 6.

11. *nec in stabulis*, domi, *nec ad pecora*, in pascuis, *segnes venando*, venantes, *peragrare circa saltus*,

tus, h. e. ſaltus, qui circa erant, vicinos. Cf. ad 1, 9, 1. 1, 17, 3. 9, 15, 1. 21, 49, 4. 29, 29, 1. 30, 9, 2. 35, 12, 2. — *robore ſumto*, adquiſito, conlecto, parato, ut Gr. ὕψος λαμβάνειν de aedificio ſurgente vel arbore; Bauer.

12. *feras ſubſiſtere*, ut al. *ſiſtere enſe*, *telo*, *vulnere*, efficere (jaculando) ut ferae ſtent ſ. ſubſiſtant inhibeantque curſum, h. e. eas figere; vel inpetum ſearum ſiſtere, cohibere, ſuſtinere, excipere, ὑποστῆναι et ὑφίστασθαι, ut *ſubſiſtere Romanum* 9, 31. At *ſubſiſtere alicui* eſt ei obſiſtere, reſiſtere, ut 27, 7. ubi v. Gron. et Drak. Cf. Heyne ad Tibull. 4, 1, 195. et Ern. clav. Cic.

13. *ſeria ac jocos*, (de quibus v. cap. ſeq.) res ſerias ac ludicras, *celebrare*, ſaepe et cum multis peragere, exercere, agitare, tractare, iis operam dare. Cf. ad 3, 31, 3. 5, 11, 5. 34, 61, 4.

V. 1. *Jam tum fuiſſe ferunt in Palatino monte* (propr. ſub eo, ad ejus radices) *Lupercal hoc*, i. e. quod etiam nunc in uſu eſt vel celebratur, quod nunc videmus, quale hac aetate eſt. Cf. ad 1, 42, 7. 1, 55, 10. 6, 4, 7. 7, 2, 13. 25, 40, 1. 39, 22, 2. 44, 9, 1. *Lupercal* feſtum vel tironibus notum, quod agi ſolebat in honorem Panis, quem jam olim perperam *Lyceum*, Λύκειον, dictum putabant a λύκοις, *lupis*, quos a pecore arceret: unde *Lupercus* (lupos arcens) Pan, *Luperci* ejus ſacerdotes et *Lupercal* feſtum. Verum Panis nomen fuit Λυκαῖος, *Lycaeus*, ductum ab oppido et monte Arcadiae; (Λύκαια et ὄρος Λύκαιον) at Apollinis Λύκειος vel Λύκιος, et gymnaſii Athen. Λύκειον.

2. *a Pallanteo* (ut ap. Virg. A. 8, 54. 341. al. ſed Gr. Παλλάντιον et Παλάντιον) *urbe Arcadica*, *Pallantium*, *dein Palatium montem adpellatum*, ut et oppidum vel arx, *in Palatino monte* ab Evandro exſtructa. Vulgo *Palatinum* legitur pro *Palatium*. Sed *Palatium* eſt ſubſtant. ut c. 6 extr. c. 7. et 33. 2, 10.

10. 29, 37. Sic *Capitolium* etiam mons dicitur, et τὸ Ἀβεντῖνον (sc. ὄρος) ap. Dionys. passim, ut forte *Aventinum* inf. c. 6. 33. (*ut jungeretur Palatio Aventinum*) et 3, 50. De *Pallantio*, *Evandro*, fabuloso heroe, et *Carmenta* matre ejus, plura v. ap. Dionys. 1, 31 sq. et in Heynii Exc. I. et not. ad Virg. A. 8, 51 sq.

3. *qui ex eo genere Arcadum*, s. Pallantino, (nempe quot oppida Arcadum, *tot genera* i. e. populi, ut Volscorum 2, 38 extr. Etruscorum 1, 8 pr. Locrorum) *ea tenuerit loca*, oriundus fuerit et tenuerit ea loca; Baner. *tenuerit* pro *tenuerat* ex plurimis optimisque MSS. recepi. — *multis ante tempestatibus:* nam LX annos ante Troiam captam eo duce colonia Pelasgorum ex Arcadia in Italiam seu casu seu consilio venisse dicitur. — *solenne*, ludos solennes, ut mox *ludicrum*, θεατρικὸν, ludus, vel quidquid in eo spectatur, vel ejus argumentum.

4. *Lycaeum Pana* reposui pro vulg. *Lyceum*. v. not. 1. *quem* Pana *Romani deinde vocarunt Inuum*, forte a cupiditate *ineundi* h. e. concumbendi; ut Sylvanus et Faunus *Incubus*. — *solenne notum*, quidam MSS. et edd. *s. votum*, prob. Burm. ad Virg. Ecl. 5, 74. Praestiterit *solenne et notum*.

5. *iram praedae amissae*, ob praedam amissam, ut passim de re, propter quam ira adficimur, v. c. 4, 58. 5, 33. 8, 12, 5. 9, 8. 34. 21, 2. 24, 30 pr. 27, 7. 37, 51. Sic et *ad terrorem traducti silvam exercitus* 9, 39, 1. *pudor non lati auxilii* et *ignominiae* 21, 16 pr. 35, 37. forte et *ad gemitus vulnerum* 22, 5, 3. et similia. Cf. ad 1, 42, 2. 2, 6, 1. 2, 10, 8. 4, 6, 6. 8, 13, 2.

6. *ultro adcusantes*, insuper, vel potius adeo, quamvis ipsi essent latrones adeoque adcusandi. cf. 3, 62. 3. 27, ad 21, 28, 6. Drak. ad 40, 12, 4. et Schelleri Obss. in Cic. p. 41. — *Crimini dabant*, ducebant, vertebant, loco criminis putabant, ut *dare aliquid alicui vitio*, *laudi* cet. — *in Numitoris*

toris agros cet. ad haec et ſeqq. intellegenda tenendum eſt, Numitorem tantum regno privatum, ceterum ſuos agros privatamque dignitatem omnem, ut fratrem regis, ſervaſſe, *arci* quoque (quam c. 6. a *regia* diſtinxeris) Albanae praefuiſſe; Bauer.

7. *Sic Numitori* cet. h. e. re ſic comparata, propterea, itaque, hinc, ergo; ut paſſim *ſic* et *ita*, v. c. mox *ita metu ſubactus*, et *ita undique* (tum a Numitore, tum a Romulo) *regi dolus nectitur*. Cf. ad 1, 10, 2. 1, 17, 3. et ad alia loca, quibus vulgo *itaque* legitur ex interpret.

8. *Fauſtulo ſpes fuerat*, forte opinio, ſuſpicio, ut 2, 3 pr. 21, 6, 5. et *ſperare* paſſim pro ſuſpicari vel exſpectare, unde *inſperatum* 3, 26. de re mala. Sic et ἐλπὶς, ἐλπίζειν, ἔλπεσθαι.

9. *rem inmaturam, niſi aut per occaſionem* cet. Livius diſtinguit rem maturam ab ea, cujus aperiendae aut occaſio aut neceſſitas ſit: itaque, etiam quum neceſſitas erat, tamen inmatura res erat, i. e. citius, quam vellet Fauſtulus, aperiebatur; Bauer. Pro *aperiri* ſuſpicari poſſis *pateſieri*, quia mox ſequitur *aperit*. Vid. tamen ad c. 3. n. 8. — *comparando*, v. ad c. 8. n. 4.

10. *ſciſcitandoque eo demum pervenit* recipi e c. Flor. et Lovan. 3. pro vulg. *eodem pervenit*. Idem probarunt Crev. et Drak. ad 32, 14, 2. — *globo juvenum*, conferta manu.

VI. 1. *inter primum tumultum*, initio tumultus, ut *ad primam auroram* c. 7. *primo veſpere* 35, 30. et *primo vere* 26, 25 pr. 33, 3 pr. — *regiam — in arcem*, v. ad c. 5. n. 6. — *avocaſſet* recte legitur, non *advocaſſet*: duo enim ſignificantur, in arcem evocatos milites, et a rege tuendo avocatos; Bauer. *Avocare* Gron. interpretatur: avertere a cognoſcendo vero periculo, ne auxilium, quo maxime debebat, ferat, et ſevocare partem populi a magiſtratibus ſeditionis cauſa. Similiter 43, 16, 5. *avocatam*

catam a se concionem tribunus questus: nam *avocare concionem* est abducere eam a magistratu, a quo advocata est. Cf. loc. class. Gell. 13, 15 extr. — *pergere*, venire, ire, ut c. 7. (ubi est synon. verbi *vadere*) 60. 3, 6. al.

2. *agmine ingressi*, uterque simul. Cf. Virg. A. 2, 212.

3. *supererat multitudo* cet. h. e. Albae et Lavinii abundabat, vel nimia erat incolarum copia.

4. *Intervenit deinde his cogitationibus*, supervenit, accessit, (non quasi turbaverit cogitationes urbis statuendae) *avitum malum*, quod avo ipsorum nocuisset, non, quo ipse peccasset, sed, quo in eum frater; qui tamen et ipse, ut frater avi, inter avos Romuli et Remi censeri possit; Bauer. *Avitum malum* eadem infausta de regno contentio, quae inter Numitorem et Amulium fuerat. — *foedum certamen*, de quo v. cap. 7 pr. Mox ante *quoniam gemini essent* Bauer subplet: nam convenerant, seu quippe pacti erant. Sed malim exemplo aliorum post *principio* maximam, et post *imperio regeret* minorem ponere distinctionem. Novi vero capitis initium videtur demum faciendum a verbis cap. seq. *Ita solus potitus* cet.

5. *aetatis verecundia*, ut c. 3. ubi v. not. 9. — *quorum tutelae ea loca essent* pro: in quorum tutela, ut 21, 41. 24, 22. 42, 19. Cf. ad 3, 62, 5. et 21, 41, 7.

6. *Palatium* — *Aventinum*, v. ad c. 5. n. 2. — *ad inaugurandum*, ad augurium capiendum. v. ad c. 36. n. 4. — *templa capiunt*: nam *templum* dicitur omnis locus inauguratus et sanctus, sed proprie, a *templando* h. e. contemplando, tum editus locus, (*arx* c. 18. 4, 18. 10, 7.) ab auguribus certo ritu *captus*, tum spatium coeli, (*οἰωνιστήριον*) in omnes partes et quousque prospici potest, patens, et in illo loco ab augure *captum* h. e. definitum lituo, ut intra has coeli partes augurium capiatur; (de quo ritu au-

 gurum

gurum v. inf. cap. 18.) hinc et aſylum 2, 1. curia 1, 30. 37. 49. 52. 39, 5. 41, 15. ſubgeſtus ſ. locus pro roſtris, ex quo conciones habebantur ad populum 2, 56, 9. 3, 17 pr. (quae loca alii de tribunali adcipiunt, ut et 23, 10, 4. ſed agitur ibi de comitiis tributis, quae in foro, quod et 2, 56. memoratur, vel in circo Flaminio, ut 27, 21., vel in Capitolio, v. c. 25, 3., habebantur, ut centuriata in campo Martio) 8, 14, 12. 8, 35, 10. locus Campi ad aram Martis 40, 46, 3. Locus in templo illo, ex quo capiebatur augurium, dicebatur *tabernaculum*, v. c. 4, 7. *Templa* vero et *aedes* ſacrae etiam pro *curiis* ponuntur propterea, quod ſaepe in iis ſenatus habebatur, v. c. Bellonae 30, 22 extr. conſ. cap. 23 pr.

VII. 1. *Priori*, prius, *Remo — ſua multitudo — tempore praecepto* cet. nam Dionyſ. tradit: μερίζονται τὸ πλῆθος ἅπαν διχῆ. τοῦτο δὲ αὐτοῖς δόξαν παρέσχε φιλοτιμίας, ἵνα θᾶττον ἀνύηται τῇ πρὸς ἀλλήλους ἁμίλλῃ τὰ ἔργα. αἴτιον δὲ τοῦ μεγίστου κακοῦ. στάσεως, ἐγένετο· οἵ τε γὰρ προςνεμηθέντες αὐτοῖς, τὸν ἑαυτῶν ἡγεμόνα ἕκαστοι κυδαίνοντες ὡς ἐπιτήδειον ἁπάντων ἄρχειν, ἐπῆρον. Idem c. 87 dicit, avum ſuaſiſſe, ὅτῳ ἂν προτέρῳ κρείττους ὄρνιθες ἐπισημήνωσι, τούτῳ ἄρχειν τῆς ἀποικίας.

2. *tempore praecepto*, quod tempore praecepiſſent ſeu prius habuiſſent augurium, *regnum trahebant* ad ſe et ducem ſuum, Remum, ſibi vindicabant jus imperii.

3. *certamine irarum*, irae certatim quaſi indulgentes. Ex ira; Bauer. — *novos transſiluiſſe muros*, non lapideos, (a Tarquinio demum ſtructos; v. cap. 36 pr. et 38.) ſed forte ligneos; Glar. Potius ceſpititios ſeu vallum, aut lateritios; Drak.

4. *Sic deinde* ſc. transſiliet, quod e ſeqq. repetendum, (v. ad 21, 43, 4.) vel peribit, tractabitur, punie-

punietur, vel, ut cap. 26. n. 2. *abi hinc* — (ut 6, 40.) *sic eat* sc. in perniciem s. malam crucem, vel sic abeat, sic ei detur; (cf. Drak. ad 37, 18, 1.) qualia verba omittuntur ab irato, et eo, qui re et facto consilium declarat. cf. ad 22, 50, 2. — *quicumque* ne quis adceperit pro *quisque:* sed et 3, 37 extr. *quidquid* (cupitum) est omne, unumquodque; Bauer. Ceterum de hac *vulgatiore fama*, quae ficta tantum erat Romuli excusandi causa, v. Cic. Off. 3, 10. Remum tamen a Fabio tribuno Celerum caesum fuisse, alii tradunt. Cf. Dionys. 1, 86. 87. qui etiam Faustulum obtruncatum dicit, quum rixam pugnamque fratrum dirimere voluerit.

5. *Graeco ritu Herculi sacra facit;* cf. Macrob. Sat. 3, 6. et Dionys. 1, 11. Fabula Italorum domestica de *Caco et Hercule* ab historicis et poetis varie ornata est. Cf. Dionys. 1, 39. 40. Virg. A. 8, 184—305. Macrob. Sat. 3, 6. 7. Cassius et libri Pontif. ap. Aur. Vict. aliumve auctor. Orig. Gent. Rom. c. 6—8. Ovid. Fast. 1, 543 sq. Prop. 4, 9. quae etiam loca class. sunt de *Potitiis et Pinariis*, atque *Ara Maxima*, in honorem Herculis, ob caedem Caci, prope forum Boarium (hod. Campo Vaccino, in quo etiam fuere aedes Herculis Victoris et statua triumphalis eidem ab Evandro sacrata, de quibus v. Liv. 10, 23. et Plin. 34, 7. s. 16. 35, 4. s. 7.) ab Evandro vel ipso Hercule (v. Ovid. Fast. 1, 581. et inf. 9, 29. 34. ubi Livius, alios forte auctores sequutus, sacra haec ab ipso deo instituta dicit; cf. not. 11. et ad 1, 55, 4.) exstructa, ad quam, tamquam sanctissimam, juramenta et pacta usque ad tempora Neronis, quibus cum fano Herculis exusta est, (v. Tac. Ann. 15, 41.) sacra autem *Graeco ritu* fieri solebant et hinc capite non velato, ut in sacris Rom., (v. Virg. A. 3, 403 sq.) sed aperto, de quo v. Macrob. 3, 7 extr. Dionysius tradit, aram ab Hercule Patri vel Jovi Inventori, aram vero Maximam ab Evandro Herculi positam esse: utramque ve-

ro eamdem facit auctor Orig. Rom. De *Geryonis* tricipitis vel tricorporis armentis ex Erythia (Gadibus, vel potius insula prope Gades sita, ubi mira pascuorum ubertas erat) ab Hercule abactis v. Heyne ad Apollod. 2, 5, 10. Ceterum Herculis nomen variis Italorum mythis insertum, et fama Italiae ab eo peragratae servata est multis fabulis et monimentis seu vestigiis ubique ostentatis, v. c. Herculis portu, promont. Herculeo, Heraclea et Herculano oppidis. Cf. Heyne ad Virg. A. 8, 202. et Exc. XIV. ad Aen. III. Livium multis verbis retulisse fabulosa de Hercule ejusque ara maxima et conloquio cum Evandro, et contra silentio praetermisisse leges a Romulo latas aliaque longe magis necessaria, valde improbat Glar. Sed gravitas priscarum mythicarumque narrationem, inpr. de Marte et Hercule, ad Romanorum aetatisque Livianae judicium est exigenda. Conf. Heynii Disqu. II. Virg. Aeneidi praemissa ipsaque Livii Praefatio.

6. *avertere praedam*, facere et abigere, ut 37, 8 extr. Similiter *avertere pecuniam publicam* 6, 14. 33, 47. furto abigere (*entwenden*) et per fraudem in rem suam convertere, *νοσφίζεσθαι.* Sed alio sensu mox Livius dixit *aversos boves*, conversos, circumactos et retro actos, ut ἴχνη ἀποστρέψας de simili fraude Mercurii, ad Cacum translata, in Homer. H. in Merc. v. 76. *aversos boves* et quidem *eximium quemque* p., ut 21, 32, 8. et 35, 34, 3. *aversas boves*, *eximiam quamque* suspicari possis, quia Livius paullo post dixit *actae boves quaedam* — *relictarum et inclusarum boum.* Sed in talibus non est argutandum, et *boves*, ut *cerva*, *canis*, *leo*, *equa*, ἡ ἔλαφος, ἡ ἵππος, πάρδαλις, κύων, ἄρκτος cet. promiscue de utroque sexu dicuntur: unde alii Geryonis boves masculos, alii femineas, et Diomedem alii equis, alii equabus suis ab Hercule objectum, memorant. Illa tamen conjectura firmari potest eo, quod ita aequalitas dictionis restituitur, et veteres scripto-

ſcriptores, praecipue Graeci, in his ſaepius femin. genere utuntur. *agendo compuliſſet* pleonasmi ſpecies; ſed non eſt: nam *agendo* obponitur *averſo*: unde eſt, quaſi cum emphaſi, more ſolito prae ſe agendi adverſos, capite in locum verſo, quo eſſent agendi; Bauer. — *ad primam auroram*, v. ad c. 6. n. 1. — *pergit*, v. ad c. 6. n. 1.

7. *ex loco infeſto* paſſ. ſenſu pro infeſtato, ut 6, 5, 2. et 10, 46, 4. et hinc intuto, inſidiis obnoxio, ut c. 47 pr. 2, 11. 49 (ubi *tuta* obponuntur *infeſtis*) 9, 37, 10. — *ad deſiderium*, propter deſiderium vel deſiderio, *relictarum mugiſſent*, ut *ad metum concedere* 2, 45. *ad vocem terroremve moveri* 5, 46 *ad conſilia trepidare* 3, 49. pro quo *trepidare conſiliis* dicitur 2, 28 pr. et 6, 35. Cf. ad 1, 34, 5. 4, 17, 5. et 9, 39, 1. — *vox Herculem convertit*, advertit, fecit, ut converſus ſtaret et adtenderet; Bauer.

8. *Evander* — *venerabilis vir miraculo literarum*, qui literas, rem feris hominibus, quales tum circa Tiberim habitabant, *mirabilem*, ſecum adtuliſſe ferebatur, ut et Muſicam aliasque artes et vitae humanioris inſtituta, (v. Dionyſ. 1, 33.) in his artem vaticinandi. *Carmenta* ejus *mater*, *fatiloqua*, vates, ad quam antiquiſſima Italorum vaticinia ſ. carmina referri ſolebant, et cui varia tribuuntur nomina, ab arte petita, *Carmenta* ſ. Carmentis, *Themis*, *Nicoſtrata*, *Porrima* et *Poſtverta* ſ. *Poſtvorta*. Eam nonnulli edidere Nympham et Mercurii conjugem, (unde h. l. ei tribuitur *divinitas*, niſi potius hac voce ars ſola vaticinandi deſignatur) araque ei dicata eſt ad radices Capitolii, quam ſub portam *Carmentalem* ſe vidiſſe dicit Dionyſ. quem vide 1, 31. 32. Cf. Heyne Exc. 1. et not. ad Virg. A. 8, 51 ſq. et 334 ſq. Memorantur etiam *Carmentalia* ſacra, *Carmentis aedes*, ad radices Capitolii, (v. inf. 5, 47 pr. Ovid. Faſt. 1, 629. Plut. T. 2. p. 278. et Dionyſ. I.) *Carmentis* ſ. *Carmentalis porta* et *flamen* h. e. ſacerdos. — *an-*

— *ante Sibyllae in Italiam adventum*, v. Heyne Exc. V. ad Virg. A. VI.

9. *habitum formamque viri aliquantum*, aliquanto, multo, (v. ad 2, 39, 1.) *ampliorem augustioremque humana* fecundum notam illam fidem opinionemque de diis et prifcis quoque hominibus heroibusque. v. ad Sil. 6, 426. et 15, 21. — *Salve*, ut Gr. χαῖρε, voc. pietatis et honoris, quo compellatur, cujus favorem expetimus, five fit deus, five homo et res divino honore colenda. cf. c. 16. — *cecinit*, vaticinata eft, ut 5, 15 pr. et al. nam vaticinia primum verfibus comprehendebantur.

10. *Aram Maximam*, v. not. 5. — *tuo ritu*, a te inftituto, vel tibi conveniente et grato. Cf. not. 5. et Ovid. Faft. 4, 660.

11. *adcipere fe omen* divinitatis, ut 5, 55. et 9, 14. nam veteres putabant, *omina oftentaque in hominum poteftate effe, ac, prout quaeque adcepta effent, ita valere*, (Plin. 28, 2. f. 4.) adeoque vel inpleri et evenire, vel eludi et averti, fi homines indicarent facto aliquo aut dicerent, *fe omen* vel *adcipere* vel *non adcipere*. Quo etiam fpectant tum formulae *omen dii avertant* et *dii averruncent*, tum deprecationes et inprecationes, quibus fuperftitiofi homines triftia omina a fe et in alios verti poffe credebant. Omen tamen h. l. heros vel deus ipfe adcipit *inpleturus fata*, h. e. perfecturus, ut Carmentae praedictio eveniat, ut 8, 6. "*Inplere fata* reddere praedicta, eventum praedictis; duo notat fimul: active, facere, quod fit in fatis; paffive, fubire, adcipere exitu. *Ara condita atque dicata*, aut ab ipfo Hercule, aut ab Evandro; utroque enim auctores trahunt: qui conjungi facile poterunt, fi, juffu et auctoritate Herculis feciffe Evandrum, dixerimus." Bauer. Cf. not. 5. Mox *inclutae* repofui pro *inclitae*. v. ad 22, 4, 1.

12. *Exta adponebantur* heroicis temporibus in epulis facris, et quidem primum, (v. Hom. Il. 1, 459 fq. 2, 426

2, 426 sq.) posteriori aevo diis cremabantur. *Adponi*, ut παρατίθεσθαι, de ferculis in mensam inlatis. v. Drak. ad 40. 59, 8.

13. *extis adesis*, comesis, *ad ceteram venirent dapem*, ad victimae carnes, quae non adolentur. Sic ap. Suet. Aug. 1. *reliquiae* obponuntur *extis Marti redditis.* — *extis solennium* sc. sacrorum s. sacrificiorum, in his solennibus mactatorum. "Exta sunt carnes victimarum, quibus vescerentur convivae, non quod diis obferretur et redderetur, sed tamen pars et reliquiae victimarum, ut ap. Virg. Ge. 2, 396." Bauer.

14. *genus omne Potitiorum interiit*, postquam ab Ap. Claudio pecunia conruptum sacra *servis publicis* prodiderat. v. 9, 29. et 34. Cic. N. D. 2, 4. Vict. Orig. Gent. Rom. 8. Macrob. Sat. 3, 6. — *sacra una*, unica, sola, *suscepit*, recepit, instituit, induxit, ut *suscipere religionem* ap. Cic. Verr. 4, 16.

VIII. 1. *coalescere in populi unius corpus*, v. ad c. 11. n. 2. — *jura dedit* sc. multitudini: sed rotundius dixisset *vocatae ad conc. multitudini;* Bauer. — *Quae ita sancta fore*, h. e. tum demum, ut 21, 13. 17. 24, 38. 26, 24. 29, 3. 30, 37. 36, 4. — *ab numero avium*, ex eo, propter illum. — *sequutum numerum*, amplexum esse, tenuisse, praetulisse; Bauer.

2. *me haud poenitet*, *eorum sententiae esse*, (quod verbum etiam abesse poterat) mihi placet, lubet, rectum videtur; Bauer. Cf. ad 2, 54, 16. — *et adparitores et hoc genus* ministrorum, sc. lictores. Sed potius *adparitores hoc genus* (hujus generis, sive hoc genus adparitorum, qui lictores vocantur) cum Jac. Gron., vel *et adparitorum hoc genus* legendum videtur. Nam *adparitores* dicuntur omnes ministri, qui magistratui *adparent*, h. e. ministerio suo praesto sunt, vel adsunt, si forte quid jubeatur, lictores, (qui hac voce etiam comprehenduntur 1, 49. et 4, 14.) via-

viatores, scribae cet. (unde Flavius scriba *adparens aedilibus* 9, 46, 3. Gell. 6, 9. et *adparitor* scriba Verris ap. Cic. Verr. 2, 3, 78.) et *adparitores* quidem haud dubie jam Albanis fuere regibus, non vero, Livio judice, *lictores*. Vulgatam lect. defendit Bauer, putans, *lictores* et *adparitores* semper distingui, et lictores quidem 1, 49. haud dubie una esse intellegendos, sed aliam h. l. rationem esse, ubi de his ministris data opera loquens Livius propria vocabula adhibere ac distinguere debuerit. Idem tamen concedit, *adparitores* generis nomen esse, cui *lictores* subsint; eosque non semper distingui, ex supra dictis patet. — *sella curulis*, qua primum reges, deinde magistratus majores, qui inde *curules* dicti sunt, utebantur. Ortus vulgo creditur hic mos inde, quod senatores prisci, rure evocati, curribus venerint ad curiam, et inde domum redierint. De forma sellae v. intpp. Suet. Aug. 44. et Spanhem. diss. X. de usu et pr. num. — *toga praetexta*, v. ad 22, 57, 10. — *ita*, hunc numerum, habuisse *Etruscos*, *ex XII populis* s. civitatibus principibus, in quos primum Etruria omnisque regio circumpadana ab Etruscis, trans Apenninum late omnia tenentibus, descripta fuit, (v. ad 4, 23, 4.) *communiter create rege*, qui propr. *Lucmo* s. *Lucumo* dicebatur, et στρατηγὸς Plut. Qu. Rom. p. 275 D. Cf. 5, 33. Polyb. 2, 17. et de Etruscorum s. Tuscorum (qui perperam Tyrrheni dicuntur Graecis et e Lydia repetuntur) antiquitate, origine ultra Alpes quaerenda, et civitatibus Heyne Exc. III. ad Virg. A. VIII. Exc. I. ad Aen. X. et Opusc. Acad, T. 5. p. 502 sq. Lictores aliaque regum consulumque Rom. insignia quidam Romuli, alii Tulli Hostilii, plurimi vero Tarquinii Prisci temporibus, et quidem vel a Tarquiniis, illius Tarquinii patria, (v. Strab. V. p. 152. al. 336.) vel a Vetulonia, (v. Sil. 8, 484 sq.) Romam translata, vel ab Etruscis generatim sumta tradunt. v. Dionys. 3, 61. 84. 8, 44. (ubi aliis etiam Latii gentibus ea in usu fuisse docet)

docet) Flor. I, 5. Plin. 8, 48. 9, 39. De numero *lictorum* v. ad 2, 1, 11.

3. *munitionibus alia atque alia loca adpetendo*, aedificantibus ea adtingentibus, occupantibus et urbi adjungentibus; extentis paullatim latius munitionibus. — *ad id, quod tum hominum erat*, ad praesentem hominum multitudinem — *vana magnitudo urbis*, inutilis, si sine incolis esset. *Vana* dicuntur omnia, quae speciem habent inanem, vel plus in specie, quam in re. Cf. ad 4, 37, 4. 9, 9, 12. 10, 29, 1. 24, 32, 1. 27, 26, 1. et 34, 12, 2.

4. *qui obscuram atque humilem conciendo ad se multitudinem, natam e terra sibi prolem ementiebantur*, γηγενεῖς dicentes, quorum ignota vel obscura esset origo: unde etiam nata forsan fabula de Cadmo, nota ex Ovid. Met. 3, 101 sq. *conciendo* pro *concientes*, immo, quum concivissent, (neque enim *conciendo ementiebantur*) ut c 5. n. 9. *comparando* pro *comparanti*, 2, 9 pr. *miscendo orabant* pro *miscentes*, vel miscebant et orabant, 2, 32 *sumendo sese tenuere* pro *sumentes*, vel ita ut sumerent; Bauer. Cf. ad 3, 49, 4. 3, 53, 6. 4, 2, 8. 21, 34, 3. 22. 3, 5. 22, 14, 5. 30, 13, 1. 38, 16, 3. 40, 54, 6.

5. *locum, qui nunc septus descendentibus inter duos lucos est*, obscura verba, quae, distinctione vel ante vel post *descendentibus* posita, varie explicari posse jam monuit Stroth., vel sic: qui nunc septus est, (nam *nunc* non nisi ad *septus* referendum) et ita situs, ut, qui a Capitolio in eum descendere velint, (nam asylum in valle fuisse, docent Strab. V. et Dionys. 2, 15.) ad utrumque latus lucum habeant; (similiter Gron. et Bauer: qui obcurrit et conspicitur iis, qui inter duos lucos descenderint; ut fere τοὺς ὑπερβάντι Αἷμον Γέτας, i. e. ad quos venturus erat, ubi Haemum superasset. ap Thucyd. 2, 96 pr. ἐσελθοῦσι δέ εἰσι βωμοὶ Ποσειδῶνος καὶ ἥρωος Βούτου ap. Pausan. 1, 26, 6. καταβᾶσι δὲ πηγή τε ὕδατος ἐστι

 ibid.

ibid. 1, 28. *καταβάντι ἐς τὸ πεδίον Ἱππόδρομός ἐστι* ibid. 10, 37, 4. *porticus dextrae subeuntibus* ap Tac. Hist. 3, 71. ubi etiam de *luco Asyli*, unde via in Capitolium fuit, agitur, et similia inf. 23, 12 pr. 32, 4, 1. 42, 15, 4. Suet. Vesp. 1 Strab. 9, 1, 2 extr. p. 391. 9, 1, 22 pr. p. 398 extr. Pausan. 3, 15, 4. 7, 3, 1. 8, 3, 2. 8, 13, 3. 8, 17, 5. cf. Siebelis ad Ἑλληνικά. quae edidit, p. 155. et 228.) vel ita: qui nunc septus est, ne quis in eum descendat, (Gron. descendentibus inter duos lucos nunc septo clausus obstat et circumeundus est; sed tum *descensuris* leg. putabat Doer.) et *inter duos lucos* adpellatur. Cf Dio XLVII p. 338. qui Asylum dicit ita septum esse, *περιφραχθῆναι*, ut nemo intrare queat, et Dionys. 2, 15. cujus verba sunt: *τὸ μεταξὺ χωρίον τοῦ τε Καπιτωλίου καὶ τῆς ἄκρας, ὃ καλεῖται νῦν κατὰ τὴν Ρωμαίων διάλεκτον μεθόριον δυοῖν δρυμῶν*, h. e. *inter duos lucos*. Idem deinde docet, Romuli temporibus locum a re ipsa sic recte adpellatum, quum ad utrumque latus tunc habuerit lucum, quod postea secus fuerit. Ceterum in edd. antt. pro *descendentibus* non male legitur *densis sentibus*, quod loco Dionis firmatur.

6. *locum Asylum aperit*, facit. Ad hoc Asylum non solos confugisse latrones, vel maleficos, servos et obaeratos, sed Albae potissimum aliarumque vicinarum civitatum incolas, seditionibus exactos aut fortunae suae obiratos, talesque etiam Romae conditores fuisse primosque cives, satis nota res est. Cf. Dionys. 1, 4. 88. et Zimmermanni comm. de primis urbis Romae incolis Darmst. 1804. Ceterum asyla, etsi ob securitatem civium inventa, ei tamen, ut alia instituta, magis perniciosa fuere, quam adcommodata: neque etiam ullum, praeter Romuleum, Romae exstructum legimus; sed templa ibi fuere asyla, et postea Imperatorum statuae atque imagines. Cf. ad Tac. Ann. 3, 36. 60 sq. Suet. Tib. 37. et de asylis eorumque jure in Graecis civitatibus Spanhem. de usu

usu et pr. num. Diss. IX. p. 666. qui hoc jus non templis tantum, sed urbibus etiam toties insulisque fuisse docet coll. Liv. 35, 51. 44, 29. 45, 5.

7. *idque primum roboris*, virium, *fuit*, prima populi incrementa:

8. *Quum jam virium*, aperto asylo auctarum, *haud poeniteret* Romulum, quum jam satis virium habere sibi videretur; (v. ad 2, 54, 16.) *consilium viribus parat*, circumspexit eos, qui consulerent his viribus easque regerent: nam *vis consilii expers mole ruit sua*, Hor. Od. 3, 4, 65. Minus apte Bauer verbum *parat* exponit: parem facit, aequat, h. e. facit, ut par sit consilium viribus, ut non minus consilii subpetat, quam virium. Vox *viribus* forte ex glossa inrepsit pro *iis*. Cf. ad 1, 3, 8.

9. *Patres* et *senatores* non tam *ab honore adpellati* quam ab aetate et prudentia majore, (inf. c. 32. *majores natu consulemus*, Patres: unde et Poeni *seniores* vocabant *senatum*; v. 34, 61 extr.) vel quoniam a plebe tamquam patres sunt colendi, et illa ab iis tamquam a patribus defendenda; unde *patrocinium* dictum et *patrocinari*. Cf. ad 1, 32, 9. Plut. Rom. p. 24. et Cic. de sen. 6. Cur et quomodo *centum creati sint*, docet Dionys. 2, 12. Singulae et tribus et curiae ternos legerunt viros, quibus nonaginta novem Romulus unum adjecit. Ceterum Sigonius conj. *qui ciere patres* (s. *patrem*) *possent*, h. e. qui essent ingenui. Cf. 10, 8 extr. et Dionys. ac Plut., qui eamdem memorant causam: ὅτι πατέρας εἶχον ἀποδεῖξαι μόνοι. Enimvero non cur vocati *Patres* sint, sed, cur centum utique creati, disputat Livius; Bauer.

IX. 1. *penuria mulierum* unde tanta esse potuerit, vix adsequaris, et fabulosus est raptus Sabinarum, qui inde ortus dicitur. Dionysius 2, 31. has eam potissimum ob causam raptas putabat, ut vicinae civitates amicitiam cum Romanis contrahere co-

 geren-

gerentur. — *legatos circa vicinas gentes misit*, ad vicinas gentes, quae circa erant, s. omnes; Ern. conl. Flor. 3, 19. 4, 12. et Graev. ad Cic. Agr. 1, 7. v. sup. ad 1, 4, 11.

2. *Satis scire* gentes vicinas, *origini Rom. Deos adfuisse*, Deos juvasse originem et repentina incrementa Vrbis. *simul — simul*, ἅμα μὲν, ἅμα δὲ, tum, tum. — *A plerisque rogitantibus dimissi*, v. ad 24, 6, 3.

3. *Ecquod asylum* cet., num s. an aliquod feminis quoque asylum cet. Ita passim *ecquis* et *ecquando* dicitur: sed *ecquid* etiam saepe simpl. pro *num* s. *an*, ut 4, 3. et 27, 10. ubi v. Drak. — *haud dubie*, sine dubitatione; haesitatione, (ut 10, 13, 9.) vel (ut 37, 18, 4.) sine omni dubio, omnino, (*unfehlbar, durchaus*) vel manifesto, *ad vim spectare res coepit*, tendere. Sic passim *spectare aliquid* et *ad aliquid* (ut forte *intueri ad* 36, 45, 6.) est vel tendere, vel moliri, circumspicere, animo agitare, parare, *beabsichtigen*. Cf. ad 1, 34, 5. 1, 47 pr. (*ab scelere ad aliud*, vel, ut vulgo legitur, *aliud spectare mulier scelus*) 6, 33, 1. 23, 6, 2. 25, 3, 16. 34, 56.

4. *Neptunus Equester*, Ποσειδῶν ἵππιος vel ἱππεῖος et δμήτηρ ἵππων, (Hom. Hymn. 5.) quae forte epitheta curamque equorum (v. Hom. Il. 8, 440 sq. 23, 277 sq. Pind. Ol. 1, 124. 140. 5, 50. et Pyth. 2, 23. Pausan. 7, 21.) prisca ei tribuit lingua, quae navem ob similem motum equo vel currui comparabat: unde postea et primum equum procreasse fingebatur. Cf. Heyne ad Apollod. 3, 14, 1. ad Virg. Ge. 1, 12 sq. et Aen. 1, 147. 156. Gierig ad Ovid. Met. 6, 75 sq. intpp. Phaedr. 1, 12, 9. Idem Neptunus dictus Romanis *Consus*, (unde *Consualia* ludi, qui postea Circenses a circo maximo adpellati) quo nomine alii putant designari ἵππιον, equestrem, (non adjecta ratione) alii *concussorem*, Σεισίχθονα, alii deum *consiliorum*, vel consiliorum *consorum* h. e. conditorum, absconsorum, secretorum; quare et aram

aram dei subterraneam fuisse monent. v. Plut. Qu. Rom. 48. et Dionys. 2, 5. 31. *ludos Consualia vocat*, v. ad 2, 21, 1. Iidem forte ludi postea dicti *Magni*, *Maximi*, *Romani*, (Romanae originis, non ab aliis populis petiti) et *Circenses*, qui in circo maximo agebantur, et postea etiam in scena; nisi voces *scenici* et *scena* 31, 4, 5. et 33, 25, 1. ad *ludi* tantum referendae, ut 42, 10, 5. *scenicos ludos per quatriduum, unum diem in circo fecit.*

5. *Caeninenses*, *Crustumini*, *Antemnates*, quibus Fidenates adjungit Plut. Rom. p. 27. de quibus v. inf. c. 14. 15.

6. *deditaeque eo mentes*. h. e. ad id, pro *illi rei*, vel *deditae* pro versae, adtentae, intentae; Bauer. Sed vix dubito quin legendum sit *ei*, scil. spectaculo.

7. *ex composito*, id. qd. *de comp.*, ut convenerat. Exempla laudavit Drak. Sic et *ex* vel *de compacto*, et simpl. *compacto* 5, 11.

8. *Talassius*, (al. Talassio, Talassus, Thalassius, Ταλάσιος) nobilis juvenis, dux militiae Rom. et patronus turbae plebis, adclamantis ei et gratulantis de eximia virgine: unde postea in *nuptialibus* carminibus Rom. cani solitum *Talassie*, *Talassie*, ut in Graecis Ὑμῆν, ὦ Ὑμεναῖε. Cf. Plut. l. l. et in Qu. Rom. 30. it. Fest. v. *Talasio*, quod nomen etiam a ταλασία, lanificio, vulgo deducitur. Raptas autem DCLXXXIII virgines esse, tradit Dionys. 2, 30. 9. *violati hospitii foedus*, v. ad c. 1. n. 6. — *per fas ac fidem decepti*, v. ad 38, 25, 7. et cf. 42, 47 pr.

10. *quibus fors corpora dedisset*, h. e. fortuitus raptus. Male alii *sors* legunt. v. ad Tac. Ann. 14, 5, 7.

11. *ut*, *quum* in s. ad *suam vicem* (quod ad vicem suam adtineret, sua vice, suo loco, ut 3, 36. 28, 19. 43. 34, 32.) *functus officio sit* mariti, *parentum patriaeque desiderium* raptis non modo leniat, sed plane *expleat*, h. e. efficiat, ne ulla raptarum eos desideret, eorum desiderio adficiatur.

X. 1. *Titum Tatium*, qui Curibus regni sedem habebat. — *legationes eo conveniebant*, ad eum. — *Ipsi itaque inter se tres populi* cet. Mox *Nec Crustumini quidem* (h. e. *et* vel *etiam ne* C. 9.) plerique libri, inprob. Drak. Sed v. ad Tac. A. 4, 35, 4.

2. *ita* (itaque; v. ad 1, 5, 7.) *per se ipsum*, solum; suo unius nomine, *Caeninum nomen*, populus, omnes Caeninenses, quidquid eorum fuit, ut *nomen Latinum*, *Hernicum*, *Romanum*, *Etruscum* cet. Sic et τὸ Θηβαίων ὄνομα ap. Aeschinem, et similia alibi. Cf. Dionys. 2, 37. qui Romulo ex Etruria et Alba ab avo auxilia missa, eique exercitum XX. mill. ped. et DCCC equitum, Sabinis vero majores etiam copias fuisse, parum probabiliter tradit.

3. *in Capitolium adscendit*, v. ad c. 11. n. 4. — *simul cum dono*, praeterquam quod ea arma Jovi donabat; etiam *designavit templo Jovis fines*; Bauer. — *Jupiter Feretrius* sic dictus a *feretro*, (quod paullo ante rectius forte pro *ferculo* in codd. quibusdam legitur) vel quoniam spolia humeris victoris Jovi *ferebantur*. Alias caussas adferunt Prop. 4, 10. et Plut. in Romulo p. 27. et in Marcello. — *opimis spoliis*, h. e. *opulentis*; magnificis et amplis, sic dictis ab *ope*, abundantia et copia. Ea vero sola spolia sic dicta, quae capta erant non modo a duce Rom. vel quovis alio, etiam gregario milite, (v. Varro ap. Fest.) qui ducem hostium interemerat, sed etiam in acie, et prima omnium, ante quam alius quisquam aliud ex hoste spolium cepisset: unde καταχρηστικῶς ita adpellantur 23, 46 extr. Prima relata sunt a Romulo de Acrone Caeninensium rege, secunda a V. 318. ab A. Cornelio Cosso de Larte Tolumnio Vejentium rege, tertia a V. 532. a M. Claudio Marcello de Viridomaro Gallorum duce. Cf. ad 4, 20, 1 sq. et Periz. anim. hist. c. 7. Ceterum h. l. *Capitolium* per prolepsin dictum. Cf. ad c. 34. n. 14.

4. *po-*

4. *posteri ferent*, qui post me erunt ejusdem ordinis, successores in summo imperio, sive reges, sive imperatores.

5. *vulgari laudem*, vulgarem fieri. v. ad 2, 29, 5.

6. *inter tot annos* optimi MSS. et edd. antt. Alii *intra*, inprob. Gron. cujus nota est: "*Intra* est finitio temporis non ultra excurrentis: nam tres istae voces *intra*, *citra*, *ultra* certos locorum fines proprie demonstrant. Itaque *intra tot annos* foret, prius quam tot anni finem adciperent: sed Livius vult, quam tot anni sint elapsi; ut *inter tot annos* ap. Cic. Quinct. 14. et p. lege Manil. 23." Bauer contra monet, *τὸ inter* de temporis spatio vix dici posse, sed melius alteri convenire *tot bella*; alioqui sane illud *intra* circumscriptionem angusti plerumque temporis; per syllepsin vero h. l. *intra* diversis substant. jungi. Cf. ad 1, 33, 7. et 41, 16, 5.

XI. 1. *per occasionem ac solitudinem* id. qd. ap. Tac. A. 15, 59, 9. *per occasionem solitudinis*, i. e. per occasionem s. obportunitatem rei feliciter gerendae, quae iis data est solitudine agrorum finiumque Rom., qui nullo exercitu defendebantur. Sic *occasio* et *per occasionem* 2, 17. 4, 31. 58 pr. 5, 26. 7, 7. 21, 8. 11. 33, 38. 37, 26. et 21, 35 pr. ubi *obportunitatem dare* et *occasionem facere* ut synon. junguntur.

2. *Hersilia conjux*, quae sola ex raptis non virgo, sed jam matrona fuisse dicitur. *Vetustatis peritissimi referunt eam, dum adhaeret filiae, simul raptam: quam quum Romulus Hosto cuidam ex agro Latino, qui in asylum ejus confugerat, virtute conspicuo uxorem dedisset; natum ex ea puerum, ante quam alia ulla Sabinarum partum ederet, eumque, quod primus esset in hostico procreatus, Hostum Hostilium a matre vocitatum, et eumdem a Romulo bulla aurea ac praetextae insignibus honoratum*, Macrob. Sat. 1, 6. Eam inter deas relatam Oramque vel Horam fuisse

 dictam,

dictam, vulgaris fabula est, nota vel ex Ovid. Met. 14, 829 sq. — *victoria ovantem*, exsultantem, laetum: (ut c. 26. et 5, 45. cf. Gesner. ad Claudian. XXII de laud. Stilic. l. 2. v. 68.) nam neque ovatio proprie sic dicta, neque triumphus tum jam notus erat: *primum ovans Vrbem ingressus est A. Postumius Tubertus*, Plin. 15, 29.) unde omnes quoque Romuli statuas pedestres fuisse docet Plut. — *ita rem publicam coalescere*, crescere, firmari, *concordia posse*, nisi malis: omnes ejus partes civesque arctis quasi vinculis jungi posse, ut 23, 35, 6. *tanta concordia coaluerant omnium animi*. Cf. ad c. 8. n. 1. ad 26, 40, 6. 29, 31, 2. ad Tac. A. 13, 26, 4.

3. *in Crustuminum* agrum *nomina darent*, ut passim *nomina dare, edere* et *profiteri* in coloniam, classem, (28, 45, 10.) militiam cet. (*sich angeben, melden*) pati vel cupere, nomina sua scribi in albo militari et colonorum, s. inter milites et eos, qui proficisci seu deduci aliquo velint. Sic et *ad nomina respondere* 3, 41. de civibus, qui edicto delectu citati et adpellati adsunt neque detrectant militiam; *ad delectum obedienter respondere* 42, 35, 1. et simpl. *respondere* 43, 14.

4. *Romanae arci* in monte Tarpejo, ubi postea fuit *Capitolium*: at regia, Romuli sedes, erat in Palatino monte, (v. cap. 7 pr.) distincta ab arce, ut c. 6 pr. Albae; Bauer. Cf. ad c. 6. n. 6. Mons Capitolinus primum dictus est Saturnius et Carmentalis, postea vero *Tarpejus* mons s. rupes et saxum, et quidem, ut vulgo putant, vel a *Tarpeja*, de qua h. l. agitur, filia *Sp. Tarpeji*, ab iis, a quibus minime decebat, interemta, vel a patre ejus in solatium doloris ob filiae sortem. Cf. not. 5. — *fidum proditori*, certum, tutum.

5. *Additur fabulae*, narrationi, sive verae, sive falsae et commenticiae: nam utraque dicitur *fabula*, ut Gr. μῦθος. Cf. ad 28, 43, 9. Sed legendum crediderim *additur fabula*. Fabula autem illa varie nar-

narratur. Cf. Dionyf. 2, 40. Prop. 4, 4. et Plut. in Romulo. Vulgaris opinio eft, Tarpejam fuiffe virginem Veftalem, quae ex fonte Veftalibus facro aquam ad facra lavanda petitura Tatium viderit, ejusque forma et amore capta arcem feftis Palilibus indefenfam pacta fit prodere. L. Pifo ap. Dionyf. l. l. refert, eam fcuta pepigiffe, ut Sabini his privati eo facilius necarentur, et de pacto certiorem feciffe Romulum; fed nuntium transfugiffe ad Tatium, et hinc tum arcem proditam, tum poenam proditionis exactam effe, a Romanis vero monimentum Tarpejae pofitum. Hinc et mons in ejus honorem Tarpejus dici potuit. Ad hanc vero Tarpejam forte translatum eft, quod de puella, fimili conditione Ephefum Brenno fe tradituram effe promittente, narrat Plut. in Parall. p. 309. ut ad Tarquinium, capita papaverum decutientem, (v. inf. c. 54.) quod de Thrafybulo Milefiorum, et Periandro Corinthiorum tyranno refert Herodot. 5, 92. cui conf. Mariana hift. Hifp. 10, 16. Tarquinius tamen illorum quoque exemplum fequutus effe videri poteft.

6. *eo fcuta illi* (in illam) — *congefta:* nam manus militis finiftra fcutum, ex laevo humero fuspenfum, dextra haftam tenebat: unde ἐπ' ἀσπίδα et ἐπὶ δόρυ, ad finiftram et dextram, fe convertere. Cf. ad Sil. 4, 387. *eo* ideo, ob hanc caufam; ut paffim. Hinc *eodem* et *eoque* eft ob eamdem et ob eam caufam 6, 5. et al. — *directo*, difertis verbis, aperte, fine ambagibus. *Circuitioni* obponitur a Cic. Div. 2, 61. Cf. inf. ad 21, 19, 1. — *fua mercede*, ipfius mercede: immo ipfa mercede; neque enim *alia* Tarpejae obponitur; Bauer.

XII. 1. *Tenuere tamen*, faltem, vel quidquid fuerit, quocumque modo factum fit; (ut Gr. μέντοι f. γοῦν, quod jam monuit Bauer: nam diverfa eft de modo captae arcis traditio) vel interim, verum tamen, *jedoch*, ut *fed tamen* 7, 30, 6. et *tamen* 9, 17 pr.

et 23, 19. quibus locis intpp. (ut Ernesti in clave Cic. v. *tamen*) haec verba referunt ad omissum *quamquam* vel *quidem*, ad membrum praec. intellegendum.

2. *in adversum* montem s. clivum. — *pugnam ciebant*, ejus initium faciebant; ipsi pugnabant et exemplo suo pugnam commovebant, excitabant. Cf. Drak. ad 2, 47, 1. — *ab Sabinis*, ex parte eorum, in exercitu, acie illorum; Bauer.

3. *Hostus Hostilius*, avus Tulli Hostilii regis. Cf. c. 22 pr. et ad cap. 11. n. 2. — *Romanam sustinebat rem* publicam ejusque salutem et fortunam bellicam. Cf. 8, 27 pr. et ad 2, 44, 6. et 2, 64, 3.

4. *inclinatur acies* in fugam, recedit. Cf. ad 9, 12, 2. — *tuis jussus avibus* cet. v. cap. 6. et 7. — *prima Vrbi fundamenta jeci*, v. ad 3, 46, 1.

5. *Stator Jupiter* dictus a *sistendo* sc. fugam. Cf. ad 10, 36, 5. Dionys. Hal. 2, 50. (qui eum Ὀρθώσιον Δία adpellat) Plut. in Cic. p. 868. D. τὸ τοῦ Στησίου Διὸς ἱερὸν, ὃν Στάτωρα Ῥωμαῖοι καλοῦσι, ἱδρυμένον ἐν ἀρχῇ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ, πρὸς τὸ Παλάτιον ἀνίοντων) et Schweigh. ad Appian. B. C. 2, 11. A *stando* nomen deducit Sen. de ben. 4, 7. et a *statuendo* Cic. Catil. 1, 13., qui tamen verbis, apte ad consilium suum ludunt, et *Jovem Statorem Vrbis et imperii* eo sensu adpellant, quo etiam *Servator* et *Conservator* vocabatur. Cf. intpp. Velleji 2, 131 pr. et Gron. Obss. 4, 14. *Jovi Statori templum*, cujus tres columnae etiam nunc supersunt, conditum demum a V. 458. (v. inf. 10, 37.) haud procul a foro, in X regione Vrbis. Cf. Ovid. Fast. 6, 793. Nardini Roma ant. 6, 14. et Begeri Thes. Brand. T. II. p. 663. 756.

6. *praesenti ope* vel certa, manifesta, conspicua, (ut *praesens victoria* 5, 27 extr. *res* 2, 36, 5. nisi ibi *praesentior* est magis urgens et periculosa, *dringender*, ut forte minus *praesens cura* 6, 27, 5. *praesens merces regni* 2, 41, 7, nisi hoc eo sensu dictum est, quo 37, 45. *praesentia talenta*, 10, 37, 3.

mul-

multa praesens, 30, 33, 5. *praesens merces*, 36, 4. 38, 8. 44, 25. *praesens dare, ferre, numerare*, h. e. repraesentare, *baar bezahlen)* vel efficaci, (ut al. *praesens auxilium* et *remedium*) vel etiam potenti et benigna f. propitia, ut 7, 26, 4. *praesentes dii* i. e. faventes; nam dii favent et auxilium praestant tantum, ubi adsunt, omnisque eorum vis ac potestas, ut hominum, a praesentia fere pendere credebatur: unde toties *dii adesse* dicuntur pro favere, v. c. 3, 25, 7. 10, 39, 8. al. (nisi alia hujus rei ratio est, de qua v. ad 3, 14, 6.) et *praesentes* ac *secundi dii* junguntur 7, 26, 4. Cf. ad 10, 40, 13.

7. *ad primores*, primos, primam aciem, *προμάχους*, sup. *prima signa.* Mox *princeps* est primus.

8. *alia Rom. acies*, reliqua. v. ad 4, 10, 2.

9. *trepidante equo*, consternato, vel pavide currente, (cf. ad 3, 49, 4.) *in paludem sese conjecit*, i. e. conjectus est. — *adverterat ea res*, ad se verterat, et eo converterat. Cf. ad Tac. Ann. 1, 41, 1. et Drak. ad h. l. — *Romana res*, fortuna et arma.

10. *favore multorum*, quem clamore significabant, *addito animo*, v. ad cap. 25. n. 7.

XIII. 1. *crinibus passis* seu *pansis*, non nexis, non compositis, fusis et fluentibus. *Passi* crines lugentium sunt et subplicum, ut *sparsi* furibundorum et vaticinantium; Ern. Sic et Burm. ad Virg. Aen. 1, 480. et 2, 403. quibus locis multi libri hanc vocem praeferunt, sed optimi illam, ut et inf. 26, 9, 4. Cf. ad 39, 13, 8. et Drak. ad h. l.

2. *dirimere infestas acies*, vim inferentes sibi, in se invicem directas et inpetum facientes. Sic *infesto exercitu in agrum pergere* c. 23., *equum infestus admisit in eum* 2, 19. 20. al. i. e. recta via in eum concitavit, (*er sprengte mit dem Pferde gerade auf ihn los*) *infestis hastis* f. *piculis petere aliquem*, *signis infestis inpetum facere* cet. Cf. ad 21, 44, 2. Drak. ad 2, 46, 7. et Cort. ad Sall. Cat. 60. — *hinc*

hinc patres, *hinc*, illinc, inde, ex parte Romanorum, *viros orantes* cet. Ita *hinc*, *hinc* 3, 23. 21, 8. 30, 19. 44, 11. Alii tradunt, mulieres raptas, in castra Sabinorum profectas, precibus obtinuisse, ut pax fieret. v. Dionys. 2, 45. 46.

3. *ne parricidio macularent partus suos*, ne mutuis caedibus patres ac mariti efficerent, ut stirpi suae posset objici et exprobrari, eam a parricidis ortam esse, et patres simul avosque inquinatos et maculatos mutue cognato sanguine; Gron. Cf. 3, 50. et 8, 11. *Parricidium* dicitur de omni caede nefanda et inpia, *liberorum progenies* pro liberis a se genitis: nam explicandi vim habet genitivus; Bauer. Cf. ad 28, 29, 1.

4. *Si adfinitatis inter vos* cet. ita oratio obliqua mutatur in rectam, ut passim, sed et contra. Cf. c. 47 pr. 57. 2, 2. 7. 3, 9. 19. 48. 6, 24. 21, 10. 35, 49, 2. Wessel. ad Diodor. 4, 26. — *sine alteris vestrum*, alterutris.

5. *ut Sabinis tamen aliquid daretur*, fieret in gratiam eorum, vel quod gratum iis foret, *Quirites a Curibus adpellati* universi cives et togati: nam singuli adpellabantur *Romani*, ut et milites, qui nonnumquam *Quirites* contumeliose vocabantur. v. ad 45, 37, 7. *Cures* priscum opp. Aboriginum in Sabinis, regia Tatii, ad sinistram ripam amnis Corese, in agri Farensis loco, qui nunc Monte Maggiore dicitur. *Cures* pronuntiabatur olim *Quires* s. *Quiris*, Κύρις: unde *Quirites*, Κυρῖτες, pro *Curensibus* s. *Curetibus*. Multi tamen et *Quirites* et *Quirinum*, divum Romulum, dictos putant inde, quod *curis* in Sabinorum lingua significet hastam, virtutis insigne. v. Dionys. 2, 48. et Ovid. Fast. 2, 475 sq. Ceterum e Sabinis etiam centum in Patres fuisse lectos, tradit Dionys. (cf. inf. cap. 17.) et Sabinis Capitolinum et Quirinalem, Romanis vero Palatinum et Coelium colles traditos. Coelium serius Vrbi adjectum dicit Livius 1, 30. et 33.

6. *Mo-*

6. *Monimentum* (quod monim. foret, esset, seu in monim., in memoriam (*ejus pugnae*, locum, *ubi primum — statuit*, *Curtium lacum adpellarunt*, qui in medio foro Rom. fuit. v. ad 7, 6, 1. *equum Curtius in vado destituit* coni. Sigon. ex Plut. ἐάσας τὸν ἵππον, ἑαυτὸν ἔσωσεν. "Quasi idem, in tam parva re, necesse habuerit Livius dicere. Alienus quoque a toto h. l. videtur equi interitus, quem haud dubie supra, quum evasisse Curtium scribebat, commemorasset. Sed h. l. laetam certe rem, Curtium servatum, et isti homines et Livius respexere. *Primum* quoque, etsi pleonastice positam, vulgatae lect. melius convenire, periti sentient." Bauer.

7. *nomina* (earum, Sabinarum) *curiis imposuit*: sed Curiarum nomina bello Sabino antiquiora fuisse contendit Varro ap. Dionys. 2, 47. Plutarchus etiam in Rom. p. 30. compluribus Curiis nomina fuisse dicit a regionibus petita, sed alia, in honorem Sabinarum decreta, memorat. Cf. et Nardini Roma ant. 2, 1. *Curia* est Gr. Φρατρία, unde Φράτορες et Φρατρίαρχος: sed κυρία etiam Atheniensibus dicta tota populi concio.

8. *centuriae tres equitum* cet. ut c. 36. sed inf. 10, 6. haec tribuum nomina fuisse dicit, ut Varro, Dionys. 3., Plut. et alii, qui tradunt, omnem et agrum et populum a Romulo in tres partes, (quae vel a *tributo* dando, vel a numero ternario, vel a Gr. τριττὺς s. τριτὺς, tertia tribus parte, *tribus* dictae sint) easque singulas iterum in decem *Curias* divisas, tribui vero unicuique *Tribunum* praefectum, et nomina post pacem demum cum Sabinis factam imposita fuisse. (Quae ratio quomodo postea mutata sit, v. inf. cap. 36. 43. 2, 21. 9, 46. Graev. ad Flor. 1, 5 pr. et Gron. Obss. 3, 25.) Idem Livius inf. cap. 15 extr. ab his equitibus *Celeres* distinguere videtur, quos vulgo pro iisdem habent: nisi potius vulgarem amplexus est opinionem, quae est, centuriis illis equitum et Tribubus eadem fuisse nomina,

ex

ex quaque tribu lectis centum juvenibus, genere opibusque insignibus, qui equo mererent, quosque Romulus *ad custodiam* simul *corporis*, *non in bello solum*, *sed etiam in pace*, *haberet*. (cap. 15.) — *Ramnenses* s. *Ramnes* (ut c. 36. 10, 6. ap. Prop. 4, 1, 31 Pers. et al.) a Romulo dictos putant Romanos, qui inde a principio cum illo fuerint, *Tatienses* s. *Titienses* a Tito Tatio Sabinos, *Luceres* a *Lucumone* Etrusco, qui Romulo adversus Sabinos opem tulerit, vel a *luco*, in quo asylum aperuerit Romulus, vel a *Lucero* Ardeae rege, eos, qui undique confugerint ad illud asylum. Varro autem omnia haec vocabula Tusca fuisse monet L. L. 4, 9. *Titienses* an *Tatienses* h. l. legendum sit, ambigunt viri docti: sed a praecipuo nomine, quam a praenomine dictos, probabilius est; Bauer. Cf. ad Tac. Ann. 1, 54, 2.

XIV. 1. *legatos Laurentium:* quidam *Laviniensium legatos* memorant, (forte quia Tatius non *Laurenti*, sed *Lavinii*, de quibus vicinis oppidis v. ad cap. 1. n. 7. et 10., poenas dedit, quod tamen omnes narrant) et alii legatos non modo *pulsatos*, sed et spoliatos in itinere necatosque tradunt. v. Plut. Rom. p. 32. et Dionys. 2, 51 sq. qui c. 52. narrat, Tatium παραγενέσθαι εἰς τὸ Λαβίνιον ἕνεκα θυσίας, ἣν ἔδει τοῖς πατρῴοις θεοῖς ὑπὲρ τῆς πόλεως θῦσαι τοὺς βασιλεῖς. Hoc est *solenne sacrificium*, quod ab imperatoribus in provinciam profecturis ante oblatum fuisse Diis Penatibus, docet Serv. ad Virg. A. 3, 12. Iisdem et Vestae consules, praetores ac dictatores, magistratum ineuntes, Lavinii sacrificasse, tradit Macrob. Sat. 3, 4. Cf. inf. ad 5, 52, 5. Plut. l. l. et Oudend. ad Obseq. de prod. c. 83. — *jure gentium agerent*, querentes de violato jure gentium, ex quo legati sunt sacrosancti, et satisfactionem postulantes. Cf. 2, 4 extr.

2. *minus aegre, quam erat dignum*, ἄξιον, fas et aequum, ut 2, 8. — *ob infidam societatem regni*, ut

ut *insociabile regnum* ap. Tac. Ann. 13, 17. Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς, Hom. Il. 2, 204. — *ut tamen expiarentur* (expiatione non superstitiosa, qua diis, sed civili, qua hominibus satis fit laesis) *legatorum injuriae regisque caedes*, conloquio habito placuit compensari injurias et rediri in gratiam *foedere renovato*; Gron. Cf. 8, 11 extr. Superstitiosam quoque expiationem aliquam interpositam fuisse, docent verba Dionys. 2. p. 115. τό τε ἄγος ἀφοσιοῦται cet. et Plut. Rom. p. 32. καὶ καθαρμοῖς ὁ Ῥωμύλος ἥγνισε τὰς πόλεις, οὓς ἔτι νῦν ἱστοροῦσι ἐπὶ τῆς Φερεντίνης πύλης συντελεῖσθαι.

3. *occupant facere*, vel propere, vel prius faciunt, ut *praeoccupaverunt ferre* 4, 30, 3. et Gr. φθάνειν, inpr. junctum cum πρὶν, ut *occupare* cum *prius* et *prius quam*. Cf. c. 30 extr. 2, 48 pr. 21, 39, 7. 31, 35 pr. ad 24, 7, 6. et 24, 38, 2. Verba *prope se* male adjecta voci *vicinas*, ejusque glossa esse videntur. Perperam quoque repetitur voc. *prope*, etsi vario sensu.

4. *egressus omnibus copiis*, pro *cum omnibus c.*, ut saepe ap. Livium. Sic et Gr. σὺν omittitur. v. Periz. ad Sanct. Min. 4, 6, 18. Gron. et Drak. inf. ad 23, 41. 43. 25, 22 et al. — *locis circa densa obsita*, adsita, adjacentia, quae ibi erant, *virgulta obscuris;* nisi leg. *partem militum locis circa denso obsitis virgulto obscuram* seu *et obscuris*, vel potius delenda vox *obsita* tamquam glossa. Cf. 28, 2 pr.

5. *subsidere in insidiis*, ὑφιζάνειν, (*niederkauern*) poplite vel genibus flexis et demissis, (cf. ad 8, 8, 7. 28, 2 et 44, 5.) de felibus et leone, qui artubus contractis subsidunt et in praetereuntes repente insiliunt, (cf. Theocr. 25, 252. et Sil. 5, 310.) vel de venatoribus insidiatoribusque, qui similiter subsidunt et deinde ex insidiis *subito exorti* faciunt inpetum; unde *subsessores* dicti venatores. Cf. ad Sil. 13, 221. — *id quod quaerebat*, mente agitabat, vel perficere cona-

conabatur, vel optabat. Cf. ad 9, 19, 5. 22, 34, 3. et 23, 41, 5.

6. *inter pugnae fugaeque consilium trepidante*, fluctuante; ut passim *trepidare* ap. Livium pro dubium incertumque esse, sibi non constare, *schwanken*. Cf. ad 3, 49, 4.

7. *plenis portis effusi*, h. e. portis multitudine repletis *effusi*, catervatim proruentes et cum inpetu, instar fluvii s. torrentis, ut ἐκχεῖσθαι, ἐκχύεσθαι, ἐπιχύεσθαι, et *campo se fundere* 27, 41, 4.

8. *inpulsa Rom. acie*, retro cedente et fluctuante, loco depulsa et mota inpetu, inclinata, ut 2, 20. 6, 13. 9, 27 40. 24, 16. 26, 6. Nos hodie dicimus *zurückdrücken*.

9. *similantes*, se fugere, Romanos, *paullo ante sequuti* cet. — *haerens in terga*, propr. *tergis*, instans. — *fores portarum*, valvae.

XV. 1. *Belli Fidenatis contagione*, communione, societate, (v. ad 2, 5, 3.) *inritati* (forte *inretiti* vel *inbuti* vel *infecti*) *Vejentium animi*, ad belli societatem tracti sunt, cet. Post *stimulabat* majorem distinct. posui, ne jungatur *Vejentium animi* — *excucurrerunt*.

2. *Fidenates quoque*, aeque ac Vejentes, *Etrusci fuerunt*: sed Fidenas s. Fidenam, Nomentum et Crustumerium in Sabinis colonias Albanorum fuisse, multis annis ante Romam conditam a tribus fratribus deductas, tradit Dionys. 2, 53. Post Fidenates autem subactos et coloniam Fidenas deductam Camerinos a Romulo fusos, et urbe eorum capta cives fuisse Romam traductos, bis totidem colonis in locum illorum missis, refert Plut. in Rom. p. 33.

3. *viribus adjutis nulla arte*, nullo dolo s. strategemate, (ut 2, 51. 7, 14. et *consilio vires adjuvare* 3, 62.) quali eum contra Fidenates usum esse vidimus in cap. sup.

4. *tan-*

4. *tantum valuit* Vrbs *viribus* ei *datis ab illo profectu*, initio, (a *proficiſcor*, orior, exliſto) vel potius proſpero ſucceſſu, (a *proficio*) niſi malis e MSS. reponere *profecto*, ut ſenſus ſit: *tantum valuit profecto*, ſane, utique, re vera, *viribus datis ab illo* ſc. Romulo. Scheller voc. *illo* ad bellum referebat; ſed potius legendum putabat *a bello enim profecto viribus* cet., ut his verbis exacte explicentur proxime praecedd. *conſilium urbis bello ac pace firmandae*. *Vires* ſunt robur militum belli peritorum, fama bellica, auctoritas apud finitimos populos et poteſtas, partae gentibus devictis, captis oppidis et coloniis illuc deductis.

5. *Celeres* equites, quos primum *Celeres*, (vel a Fabio *Celere*, interfectore Remi, primum iis praefecto, vel a *celeritate* miniſterii, vel a Gr. κέλης, Aeol. κέληρ) deinde *Flexumines*, poſtea *Troſſulos*, et tandem *Equites* dictos eſſe putant. v. Plin. 32, 2. ſ. 9. Plut. Rom. p. 34 et ſup. ad c. 13. n. 8. Iis praeerat *tribunus Celerum*, qui regi, ut praefectus praetorio Imperatori, dignitate proximus erat. Cf. 1, 59. Dionyſ. 2, 13. Plut. Rom. p. 23. 34. et in Numa p. 94. ubi Celeres non pulſis demum regibus, ſed jam a Numa dimiſſos dicit.

XVI. 1. *His inmortalibus editis operibus*, forte leg. cum Crev. *mortalibus*. Cf. cap. 2 extr. — *concionem in campo* Martio cet. De Romulo inter Deos relato et in curru Martis abrepto cf. Plut. Rom. p. 34. Dionyſ. 2, 56. Ovid. Met. 14, 772 — 851. et Faſt. 2, 475 ſq. Noti ſunt ſimiles mythi de Henocho, Elia aliisque, qui procella ſublimes a diis rapti olim fingebantur ſive ob ſingulares animi corporisve virtutes, ſive ob ignotum mortis genus et locum, ſive ob inmaturum ſubitumque obitum: de quibus mythis egi in Henkii Magazin für Religionsphiloſ. T. VI. P. I. — *palus Caprae* ſ. *Capreae* ſ. *Caprea*, Gr. αἰγὸς λίμνη, in campo Martio. Cf. Plut. in Rom.

Rom. p. 36, ἡ δὲ ἡμέρα, ᾗ μετήλλαξεν, ὄχλου Φυγὴ καλεῖται καὶ νόνναι καπρατίναι διὰ τὸ θύειν εἰς τὸ τῆς αἰγὸς ἕλος ἐκ πόλεως κατιόντας) intpp. Ovid. Faſt. 2, 491. et Feſt. v. *Capralia.* — *nec deinde in terris Romulus fuit*, ut Geneſ. 5, 23. de Henocho.

2 *velut orbitatis metu icta*, perculſa, ut, eadem metaphora a telo deſumta; al. *perfixa*, *percuſſa*, πληγεῖσα, ἐκπληγεῖσα, Gall. *frappé* Cf. 5, 21, 5. 27, 9. 6. 33, 28, 5 34, 17, 2. 37, 6, 4. 37, 24, 7. ad Sil. 2, 213. et 8, 388. — *moeſtum aliquamdiu ſilentium obtinuit*, tenuit, ut c. 28. niſi ita et h. l. legendum.

3. *Deum — ſalvere Romulum jubent*, in precibus adpellare, vel adloqui his verbis: *Salve, Deus!* cet. Cf. ad c. 7. n. 9.

4. *pacem precibus expoſcunt*, h. e. veniam, placidum propitiumque animum, indulgentiam, ut paſſim in formulis precum et votorum. In iisdem *volens propitius* ut ſynonyma junguntur, v. c. 7, 26. 22, 37. 24, 21. 38. 29, 14 extr. Cf. ad c. 2. n. 3. et ad Sil. 5, 167.

5. *discerptum regem Patrum manibus* in templo Vulcani, unde partem corporis discerpti quisque in ſinu extuliſſe credebatur, ne res manifeſta fieret. v. Plut. l. l. et de Patrum odio propter ſuperbum Romuli imperium Dionyſ. 2, 56.

6. *conſilio* (commento callido) *unius hominis*, a Patribus ſubornati, ut ita caedis invidiam a ſe removerent.

7. *gravis auctor*, ut 33, 45. vir, teſtis ac nuntius ſummae fidei et auctoritatis, διὰ τὸν τρόπον τοῦ λέγοντος καὶ τὸν ὅρκον Plut. l. l. Sic contra *auctor levis nec ſatis fidus* 5, 15. 6, 24. 7, 9. 23, 13. et *vani homines* 24, 32, 1. — *quamvis magnae rei auctor*, quamvis rem nuntiaret magnam et miram vel parum probabilem. Cf. ad c. 4. n. 6. Similiter *res major, quam auctores* 22, 13, 4.

8. pe-

8. *petens precibus*, v. ad 9, 16, 3. — *contra intueri*, obtutu in ejus facie fixo, vel potius viciſſim, ut 9, 6. Veteres enim putabant, deos, propria ac divina ſpecie conſpicuos, non niſi a paucis hominibus, qui ipſis cariſſimi eſſent, cerni poſſe, et plerosque eorum adſpectu vel interimi, vel ſaltem excaecari. v. Heyne Exc. XIII. ad Virg. A. I. Proculus egregie agit partes hominis callidi et ad fraudem acuti.

9. *quantum illi viro fidei fuerit* e quibusdam MSS. recepit Drak. Vulgo legitur *fides*, ut *parum fidem*, *ſatis otium*, *ſatis tempus habere;* Duk. Forte leg. *quanta fides;* Drak.

XVII. 1. *certamen regni*, de regno. v. ad 1, 57, 7. — *animos verſabat*, agitabat, varie movebat, nunc huc nunc illuc movebat; Bauer.

2. *Necdum a ſingulis factiones pervenerant*, ita e comp. ſcribendi male intellecto perperam legi ſemper putavi pro *provenerant*, i. e. natae, ortae erant, nondum ſinguli erant factionum auctores ſ. capita. Nunc video, idem cenſuiſſe Bauerum, eique etiam plures ob cauſas diſplicuiſſe emendationem Graevii, Gronovio unice probatam: *cupido verſabat, necdum ad ſingulos — pervenerat: factionibus i. e. certabatur.* Immo: *necdum a ſ. provenerant factiones;* ſed, tantum *inter ordines certabatur*, inter Patres e Romanis et e Sabinis oriundos, vel inter partes, populos variae originis, Sabinos et Romanos: unde mox *ab ſua parte regnari* et *regem creari ſui corporis*, ordinis, loci ac gentis, ut 4, 9, 2. 6, 34, 4. 24, 48. *Corpus civitatis* dicitur 26, 16. 34, 8. 38, 9. 34. ut noſtrum *Staatskörper*.

3. *libertatis dulcedine nondum experta*, eam n. experti. v. ad 2, 29, 1. — *multarum circa civitatium*, i. e. quae circa erant ſitae. v. ad 1, 4, 11. et 45, 3, 3. — *vis aliqua externa*, eine auswärtige Macht; Ern. — *Ita*, itaque, (v. ad 1, 5, 7.) *rem*, imperium,

 con-

consociant centum Patres: tot e Romanis et totidem e Sabinis lectos memorant Plut. l. l. et Dionyf. 2, 57. qui etiam tradit, decurias regnantes forte lectas, et cuique in ea per quinque dies fuisse fasces f. imperium.

4. *ac per omnes in orbem ibat*, ut 3, 36, 6. Nos dicimus: *gieng nach der Reihe herum* Sic et *senae horae in orbem*, per vices eundo, *operi adtributae sunt*, propr. munitoribus, *senis horis in orbem subcedentibus* operi huic, ut *proelio* 6, 4. — *intervallum regni*, tempus, quo non esset rex seu regium imperium, inter Romuli mortem et creationem novi regis, Numae. - *Interregnum* saepe fuit, quia populi comitia non nisi a summo magistratu haberi poterant. v. ad 3, 8, 1. — *quod nunc quoque tenet*, v. ad cap. 4. n. 9.

5. *ita gratiam ineunt*, ea moderatione, tam caute ac prudenter. *Ineunt* quidem *gratiam*, sed tamen *non plus dederunt juris* cet., Bauer. Cf. ad 4, 7, 4. 22, 61, 4. 31, 31, 8 et 33, 47, 5. — *detinerent*, quaedam edd. *retinerent*, quod omnino rectius videtur, judice etiam Bauero, qui monet, *jus detinere* esse jus morari, debitum alteri reddere nolle.

6. *id sic ratum esset, si Patres auctores fierent*, i. e, id probarent et permitterent. *Hodieque in legibus magistratibusque rogandis usurpatur* (a Patribus) *idem jus*, senatus auctoritas ad *populi subfragium* accedens, sed *omni vi ademta*; quae verba, a multis male intellecta, jam Gron. Obff. 1, 25. bene ita interpretatus est: "*Vsurpare jus* est facere, quod documentum sit nostri juris et potestatis: at *usurpare jus vi ademta* est solennibus quibusdam peractis testari jus tuum, etsi uti eo idque exsequi prohibearis; ut hodieque Principes amissa regna titulis retinent. Distinguit Livius inter *usurpationem juris* et *vim*, ut Tacitus inter *imaginem* et *vim*. (v. ad Tac. A. 3, 30, 7.) Patres ex antiquo obtinebant, quod a Romulo acceperant, uti comitiis, quaeque illic agerentur, au-

ctores essent. Ejus juris haec vis erat, ut, quod jussisset populus, lex ratumque esset, si Patres adprobassent; (ἂν καὶ τῇ βουλῇ ταῦτα δοκῇ Dionys.) hi si auctoritatem suam adjungere recusarent, ut ad inritum recideret. Haec toties antiquis commemorata *Senatus s. Patrum auctoritas* paullatim imminuta est; primum comitiis, quibus Servius Tullius, subfragiis plebis contentus, χαίρειν τῇ βουλῇ φράσας, ἣ οὐκ ἠξίωσεν ἐπικυρῶσαι τὰ τοῦ δημοτικοῦ πλήθους, ὥσπερ αὐτῇ ποιεῖν ἔθος ἦν, κατέσχε τὴν ἀρχὴν, ut scribit Dionys. lib. IV.; deinde tributis comitiis Publilia ac Laetoria lege inductis, et Patribus ex concilio plebis submotis: ex quo plebeji magistratus comitiis tributis creati sunt, et Patres non nisi auctores centuriatorum et curiatorum comitiorum fuere, (v. Liv. 2, 56 sq. et Cic. p. domo 14.) tum legibus Horatia Valeria, Publilia et Hortensia, ut plebiscita omnes Quirites tenerent; (v. Liv. 3, 55. 8, 12. Epit. Liv. XI. Gell. 15, 27.) porro SCto, quod post tribunitias rogationes de modo agrorum, de fenere, de altero consulatu adceptas et longas seditiones senatus coactus est facere, ut Patres auctores omnibus ejus anni comitiis fierent; (v. Liv. 6, 42.) legibus a Publilio Dict. a. V. 416. et a Maenio trib. pl. a. V. 467 latis, ut legum, quae comitiis centuriatis ferrentur, ante initum subfragium Patres auctores fierent. (v. Liv. 8, 12. et Cic. Brut. 14.)" *Auctoritas* (Germ. *Gutachten, Genehmigung*) senatui propria fuit, (ut *majestas* et *potestas* universo populo; unde totius leginus *ex auctoritate Patrum et jussu populi* bellum indictum, *sine a. P., populi jussu* triumphatum esse cet.) et primum non nisi consilium: (v. sup. c. 9.) postea ad leges, comitia et omnia, quae a populo vel consulibus agebantur, traducta est. Ea auctoritatis hujus pars, quae ad comitia pertinebat, paullatim, ut diximus, omnem vim amisit; reliquae partes semper quidem mansere, sed et hae imminutae sunt: nam si aliquis tribunorum pl. intercessisset, aut

ſenatus alieno tempore locove, vel non legitimo edi-
cto ſive numero conveniſſet, vim nullam habebat ſententia vel decretum et placitum ſenatus, et adpellabatur fere *ſenatus auctoritas*, non *SCtum*; etſi nonnumquam haec ſunt ſynonyma. Illa perſcribebatur tantum, ut ſaltem conſtaret, quid Patres cenſuiſſent: hoc ad aerarium deferebatur, et tum vim ſuam obtinebat. Cf. ad 2, 23, 9. et 3, 55, 12. Dio. 55, 3. Erneſti clav. Cic. v. *auctoritas ſenatus*. — *vi ademta*, quemadmodum Sulla tribunatui pl. et Auguſtus omnibus fere magiſtratibus omnem vim ademit; qui ipſi non ſunt ſublati, ſed mera nomina facta: unde tribunatus *imago ſine re* dicitur Vellejo 20, 30. Cf. ad Tac. A. 3, 30. 7. Baueri nota eſt: "Quid ſit *vi ademta*, ipſe ſtatim Livius interpretatur. Intellegas modo poſt haec verba *nam*, *quippe*. Mos Livio, tales particulas omittere. *Jus* autem h. l. non eſt niſi conſuetudo, ſpecies et imago juris, dignitatem ſenatui largiens, non poteſtatem."

7. *juberentque ut* cet., ſic paſſim, ut et *jubet* vel *jubetur fiat* cet. omiſſo *ut*. Cf. 28, 36. 44, 2. Duk. ad 23, 21. Drak. ad 32, 16. Wolf. ad Cic. p. domo c. 17. et Oudend. ad Suet. Tib. 22.

XVIII. 1. *conſultiſſimus omnis divini et humani juris*, peritiſſimus juris naturae et civilis, vel legum divinarum humanarumque, quae vulgo naturales et poſitivae dicuntur. *Numa* Pomponii f. et Tatii regis gener. v. Plut. Num. p. 61.

2. *Samium Pythagoran edunt* forte pro Pythagora Spartano quodam, vel quod Pythagorae Samii et Numae inſtituta non pauca inter ſe congruerent. v. Plut. Numa p. 60. 64. 65. 69. *Edunt auctorem*, dicunt eum auctorem eſſe, (Germ. *angeben*, *dafür ausgeben*) ut 1, 46, 6. et *editio*, traditio, (*Angabe*) 4, 23 pr. Hinc et *edere*, conſilia, ea enuntiare, 10, 27. 25, 9, 6. *edere deos*, *precationes*, *hoſtias*, *ſacrificia ex libris fatalibus*, i. e. dicere, pronuntiare,

indicare ex iis, quibus diis et quibus quotve hostiis sacrificandum sit, 7, 6. 21, 62. 22, 10. 30, 2. 40, 45. 41, 13. 42, 2.

3. *Pythagoran Servio Tullio regnante cet.*, vel tempore Tarquinii Superbi et Bruti, secundum Cic. Tusc. 1, 16. 4, 1. Sed de vera Pythagorae aetate, disciplina et sodalitio adcuratius disputarunt intpp. Gell. 17, 21. Heyne Opusc. Acad. T. II. p. 186 — 199. et Meiners in d. Gesch. d. Wissensch. in Griech. und Rom. T. I. p. 304 sq. 322 sq. 398 sq. — *in ultima Italiae ora*, in Magna Graecia, *juvenum aemulantium*, sectantium, *studia*, et diligentem iis operam navantium *coetus habuisse:* quod sapientiae studium non tam ad philosophiam artesve ingenuas discendas, quam ad formam, leges et instituta civitatum et cognoscenda et emendanda spectabat. v. Meiners et Heyne ll. ll. De *Metaponto*, *Heraclea* et *Crotone*, clarissimis Lucaniae et Bruttiorum oppidis, v. Ind. et Heyne opusc. Acad. T. II. p. 205 sq. 234 sq. et 178 sq. Idem p. 240. monet, per prolepsin h. l. memorari *Heracleam*, cujus origines non ultra Olymp. 86. adsurgant. *Pythagoran* et *Crotona* Graecorum more dixit Livius, ut passim similia. Cf. ad 44, 28, 5.

4. *Ex quibus locis*, *etsi ejusdem aetatis fuisset* Pythagoras cum Numa, *qua fama in Sabinos* sc. perlata, quae in Sabinos penetrasset, (Liviana prorsus brevitate et Graeco more, inpr. Thucyd., dictum, ut. c. 21. *fons ex opaco specu* sc. profluens) *aut quo — excivisset;* Bauer, qui recte monet, non de Numae aut cujuslibet audire Pythagoram cupientis, sed de ipsius Pythagorae *fama* h. l. sermonem esse, adeoque non cum Gron. (Drak., Stroth. et Ern.) e MSS. et edd. antt. legendum, *quae fama in Sabinos excivisset*, evocasset Pythagoram ad Numam discendi cupidum. Sed forte leg. *qua fama in Sabinos lata*, *quo linguae commercio*, vel *qua fama tum Sabinos*, *aut quo cet.*, forsan et *ob cupiditatem discendi.* Cf. 40, 29.

29. Cic. Tusc. 4, 1. et Or. 2, 37. Ceterum leve hoc esse Livii argumentum, docet Drak.

5. *disciplina tetrica*, horrida est severa, *finster, düster:* ob quam morum severitatem etiam effiicta est Sabinorum origo Spartana. Cf. Plut. in Numa p. 61. D. ubi Livium ante oculos habuisse videtur, nisi uterque antiquiorem quemdam exscripserit; Stroth. — *quo genere* disciplinae aut hominum, nisi potius est qua gente, (ut bis 27, 32. et 30, 12, 4. 34, 17, 3.) *nullum quondam incorruptius fuit*, v. ad Juvenal. 3, 169. 6, 164. 10, 299.

6. *augurato*, capto ante augurio, (ut 5, 54 extr.) de quo v. cap. 6. et 7. Sic et *auspicato*, de quo v. ad 5, 21, 1. — *adeptus est*, forte *esset*; Bauer.

7. *deductus in arcem — de templo descendit*, v. ad c. 6. n. 6. Ipsa superstitio satis nota. Docte de ea egit Spanhem. ad Callim. H. in Pall. v. 121 — 124. — *ad meridiem versus*, conversus. v. ad 38, 51, 2. — *capite velato*, v. ad c. 32. n. 7. et cf. cap. 36. et 10, 7.

8. *regiones ab oriente ad occasum determinavit* pro terminavit, descripsit, finivit; illud tantum in sacris usitatum; Bauer. — *Signum contra — animo finivit*, ex adverso fixit, posuit, destinavit, propr. signo locum.

9. *uti tu signa — adclarassis*, adclaraveris, h. et clara et perspicua facias, sc. precor; nisi cum Gron. leg. *at* (tum) *tu signa* cet.

10. *peregit verbis auspicia*, pronuntiavit, nuncupavit, declaravit, ut c. 24. et 32. Sic et *peragere* pro dicere, enarrare, exponere, proponere, v. c. *sententiam* 3, 40. 9, 8. 22, 60. 39, 15. 43 pr. *laudes* 7, 37 pr. *carmen* 39, 15. *indicium* 6, 16. *fabulam* 3, 44. et simpl. *peragere* 1, 32, 8. et 34, 31, 7.

XIX. 1. *urbem novam, conditam vi et armis, jure eam*, eamdem: sed πλεονάζει *eam*, more Graecorum, ut passim *is* et *hic*, vel perspicuitatis causa addi-

additur; unde et eadem pronomina passim repetuntur, inpr. post parenthesin plurave verba interposita. Cf. ad 1, 49, 3. 1, 58, 4. 5, 24, 6. 6, 8, 2. 21, 3, 5. 22, 1, 26. 25, 27, 1. 26, 24, 10. 33, 13, 8. Gron. et Drak. ad h. l. ad 25. 27. et 44, 40. Porson. Praef. ad Eurip. Hecub. p. XIII. — *Quibus quum — non posse animos*, *quippe*, utpote, *militia efferatos*. Alii *efferatis m. animis* non inprob. Bauero.

2. *Janum* (Jani templum) *ad infimum Argiletum* montem, aut potius vicum in XI regione Vrbis, qui a Circo maximo ducebat ad forum olitorium portamque Flumentalem, et in Vrbe *Argiletum summum*, extra murum ejus *Argiletum imum* dicebatur. In foro illo fuit templum Jani. Cf. intpp. Virg. A. 8, 345. 346. et Varro L. L. 4, 32. — *semel T. Manlio cos.* a. V. 517. adeoque anno VII. *post Punicum bellum* I. Ab Augusto Janus bis terve clausus est. v. ad Suet. Aug. 22. Hinc Lipsius Elect. 1, 22. suspicatur, primam certe operis Liviani partem prius editam fuisse, quam Augustus Janum post devictos Cantabros iterum clauderet.

3. *Dea Egeria*, Nympha, vel Musa, vel Numae amica, (v. Dionys. 2, 60.) cujus fons et lucus ad Ariciam fuit, et congressus cum Numa in antro Capenarum sub Aventino. Cf. c. 21. Heyne ad Virg. A. 7, 763. et Plut. Numa p. 61. 62. ubi hanc fabulam inde potissimum ortam dicit, quod Numa post uxoris mortem ruri fere et in lucis sacris ac solitudinibus vixerit. Numa Egeriam quoque *conjugem suam* esse finxit, si vera est lectio cap. 21. Simili vero *commento miraculi* eamdemque ob causam Scipio Africanus major (v. 26, 19.) aliique sunt usi.

4. *sacerdotes suos cuique Deorum*, h. e. sacris cujusque dei, *praeficere*, constituere, qui curent deos horumque cultum; ut *antistites Jovis* ap. Nep. Lys. 3. Sed cum Duk. forte leg. *cuique eorum* sc. sacrorum. *suos* aptos, gratos, congruos, quales quisque posceret; Bauer.

5. *in XII menses describit annum*, a Romulo in decem distributum menses, quorum sex erant XXX, quatuor autem XXXI dierum. Numa Januarium et Febr. adjecit, illumque primum, hunc ultimum fecit anni mensem, qui postea, sed tempore nobis ignoto, inter Jan. et Mart. interjectus est. Ejus annus non CCCIV, ut Romuli, sed CCCLV. dierum fuit. Qua ratione Romulus, Numa et Caesar annum Rom. ordinaverint, optime docuit Macrob. Sat. I, 12—14. et ex eo egregie totum h. l. obscurum inlustravit Gron. Obss. 2, 18. Cf. et Censorin. de die nat. c. 18. Ernesti clav. Cic. v. *intercalaris*, intpp. Suet. Caes. 40. et Aelian. V. H. 10, 7. — *solstitiali orbe*, solari, ab uno solstitio ad alterum. — *intercalaribus mensibus interponendis*, ut *stipendio praeterito exsolvendo* 21, 5, 5. (ubi alii *stipendia praeterita* legunt) Cf. ad I, 53, 3. et Gron. l. l.

6. *quarto et vigesimo anno* cet. cf. de hoc cyclo XXIV annorum, a Numa instituto, Gron. et Ern. ll. ll. Quum vero ille non satis dilucide, et hic non adcurate rem exposuisse, vera autem ejus ratio etiam doctissimos viros et interpretes Livii fugisse videatur, tirones haec teneant. Annus Graecorum lunaris erat, CCCLIV dierum, et, quia sic quilibet annus XI dies et VI horas, cyclus vero VIII annorum XC dies aberrabat a cursu solis, hi XC dies ab iis octavo quoque anno conlecti et in tres menses XXX quemque dierum distributi intercalabantur. Numa autem anno Graecorum in honorem inparis numeri unum adjecit diem, ita ut ejus annus CCCLV dierum esset, mensibusque Graecorum intercalaribus retentis post tertiam octaëterida seu XXIV annum dies quoque XXIV superflui essent. Itaque XC illos dies, a Graecis intercalatos, in quatuor menses intercalarios, (qui ἐμβόλιμοι et Μερκηδόνιοι s. Μερκιδῖνοι Plut. Caes. p. 59. et Num. p. 72. dicuntur) et quidem duos XXII, duos XXIII dierum, descripsit, et quovis biennio post diem XXIII Febr. (v. ad 43, 11, 7.) unum ex his, atque

atque alternis, modo parem, modo inparem, interposuit primis duobus octenniis; at tertio quovis octennio non XC, sed LXVI dies, sc. ter XXII, intercalavit, quia per XXIV annos totidem dies lunari Graecorum anno adjecerat. Qua ratione factum est, ut *XXIV anno* vel cyclo XXIV annorum *plena annorum omnium spatia* essent, hi XXIV anni lunares, numero dierum intercalationibus aucto, aequarent totidem solares annos, et ipsi diesque eorum *ad metam eamdem solis, unde orsi erant*, ad modum anni tropici et cursum solis, vel cum ratione coeli, *congruerent*. — Obscuram hanc fastorum omnisque civilis temporis rationem in rem suam convertit postea callidum Pontificum conlegium, quod, prout ipsi libitum fuit et rationibus ejus respondit, dies intercalavit. v. Suet. Caes. 40. Eam quoque non recte percepere Plut. ll. ll., Scaliger et alii, melius vero Solinus, Censorinus et inpr. Macrobius, qui etiam omnes dicunt, Numae annum CCCLV dierum fuisse, non CCCLIV, qui Graecorum et plane lunaris erit. Interpretes Livii tantum non omnes totum h. l. silentio praetermittunt; pauca et aliena disputant Sigonius et Bauer.

7. *fastos dies*, quibus *fas est* jus dicere, vel praetori licet *fari* tria verba solennia *do*, (judices) *dico*, (jus) *addico*; (sc. rem, dominium, debitores cet.) *nefastos*, quibus non licet. Cf. ad 6, 1, 7. Varro L. L. 5, 4. Ovid. Fast. 1, 47. 48.

XX. 1. *Flaminem Dialem* s. Jovialem, qui reliquis dignitate antecellebat. *Flamines* erant sacerdotes uni alicui numini addicti, et majores Dialis, Martialis et Quirinalis, quibus XII minores additi sunt variis temporibus, etiam in honorem Imperatorum. Adpellati ita creduntur vel a *filo* s. *filamentis* laneis, insulis, quibus caput cingebant, vel a *pileo*, quasi *pilamines*, vel a *flameo*, eodem capitis tegumento, apice, proprio Flaminum insigni. v. Dionys. 2, 64. et Plut. Numa p. 64. qui Dialem et Martialem jam a Romu-

Romulo *proditos*, iisque Quirinalem a Numa adjectum dicit.

2. *ne ſacra regiae vicis*, regii muneris, a rege curanda, *deſererentur*, negligerentur. — *inſigni veſte*, praetexta, et *curuli ſella*, quae *regia* erat, ut poſtea ſummorum magiſtratuum, *curulium*. Formam ejus e nummis dedit Spanhem. de uſu et pr. num. Diſſ. X.

3. *Virgines Veſtae legit*, Geganiam, Vereniam, Canulejam et Tarpejam, quibus duas addidit Tarquinius Priſcus aut Servius Tullius: ſed alii jam a Romulo Veſtales putarunt *lectas* fuiſſe; quod voc. propr. eſt. v. Plut. Numa p. 66. 67. et Dionyſ. 2, 65. 68. — *Alba oriundum ſacrificium*: Veſtam enim cum igni aeterno Aeneas abstuliſſe Troia dicitur. v. Heyne Exc. IX ad Virg. A. II. *Veſta*, Gr. Ἑστία ſ. Ἰστία ſymbolum erat ignis, primum domeſtici, (cujus uſus magnam habebat vim ad vitam hominum excolendam, et familias ſocietatesque formandas, de quo v. Diodor. 5, 68.) deinde et elementaris ſ. aetherei, ac proprie ita dicebatur focus, qui ſacer erat. Hinc Veſta primum colebatur a ſingulis familiis, poſtea a civitatibus, maxime vero Romae, cujus ſalus pendebat ab aeterno ejus igni et palladio, quod *fatale pignus imperii Rom. in aedis penetrali conditum* 26, 27. Quoniam focus in medio erat aedium, ſacrum ejus propr. penetrale dicebatur, (ut forte 6, 41, 8.) et arae illius ac ſimulacra ſacrata erant poſitaque in penetrali ſeu media parte aedium privatarum, templorum et Prytaneorum, quin ipſa haec Πρυτανεῖα, in quibus Veſta colebatur et perpetuus ſervabatur ignis, in media urbium parte ſita; unde inf. 41, 20. *Cyzici Prytaneum, id eſt penetrale urbis* cet. Cf. Spanhem. ad Callim. H. in Del. 325. et in Cer. 129. Heyne l. l. et Hermanni Mythol. T. II. p. 71. et 75 ſq. ed. pr.

4. *genti conditoris* Vrbis, Romuli, *haud alienum*, quaſi cognatum. v. cap. 3 extr.

5. *ſti-*

5. *ſtipendium de publico ſtatuit*, pecuniam et agros. — *aliis ceremoniis*, inſignibus honoribusque, ſcil. vittis, praetexta, carpento, lictore, loco honeſtiore in ſpectaculis, (v. Suet Aug. 44.) jure teſtamenti condendi, licet minores eſſent, et rei forte obviam facti a ſubplicio liberandi.

6. *Salios*, a ſaltando ſic dictos: quae ſaltatio eorum ſimilis erat πυῤῥίχαις, armatis Graecorum tripudiis. v. Plut. Numa p 68. 69 — *Martem Gradivum* explicant vel *gradientem*, inpr. acri inpetu in hoſtem, (θοῦρον Ἄρηα) vel κραδαίνοντα, vel *gravem deum*, vel *gramine* ortum. Mitto alias ineptias. — *aeneum pectori tegimen*, χαλκεας μιτρας et χαλκεους ζωστηρας dicit Dionyſ. II. et VII. Sed fuiſſe potius ἡμιθωράκιον vel καρδιοφύλακα, pectorale, laminam aeneam pectori inpoſitam, ſemiloricam, monet Lipſ. mil. Rom. 3, 6. v. Polyb. 6, 23. Pauſan. 10, 26, 2. et Polyaeni Strat. l. IV.

7. *ancilia*, quae ab omni parte *anciſa*, reciſa quaſi vel curva erant, aut potius *ancilia* ab ἄγκυλος adpellata, quod περιφέρειαν ſinuoſam, crebro incurvatam et in apices excurrentem habebant, ſcuta XII, quorum primum et verum, (imperii pignus) ab Egeria de coelo miſſum eſſe fingebat Numa; cuique XI alia ſimillima, ne furto auferretur, a Veturio Mamurio fabricanda curaverat. Haec *ancylia* Cal. Mart. a Saliis ſaltantibus canentibusque carmina Saliaria *movebantur*, h. e. per Vrbem ferebantur in honorem Martis. v. ad 5, 52, 3. 37, 33, 3. ad Juvenal. 2, 126. Plut. l. l. et Ovid. Faſt. 3, 259 — 389.

8. *Pontificem*, et quidem *Maximum*, ſi aliis fides habenda, qui tradunt, praeter eum quatuor Pontifices, eosque patricios, a Numa inſtitutos eſſe; (v. Dionyſ. 2, 73. 3, 45.) quibus a V. 452. quatuor e plebe adjecti, (v. inf. 10, 6) et deinde ſeptem a Sulla. Vocem *Maximum* Livius adjicere demum coepit inde a 3, 24. omiſitque etiam 2, 2. et 27.

9. *Pon-*

9. *Pontificem Numam Marcium*; *Marci* (Marcii) *filium*, Numae regis (cui idem fuit praenomen Sabinum) generum, et Anci Marcii regis patrem. Cf. Tac. Ann. 6, 11. Spanhem. de usu et pr. num. Diss. X. T. II. p. 19. 20 et Plut. Numa p 73. 74. qui docet, Numae ab aliis unam uxorem Tatiam, Tatii regis filiam, ab aliis duas, Tatiam et Lucretiam, a nonnullis quoque unam filiam Pompiliam, ab aliis vero praeter eam quatuor filios, Pomponem, Pinum, Calpum et Mamercum, (unde Pomponii, Pinarii, Calpurnii, Mamercii, et eorum cognomen *Rex*) tribui; Pompiliam autem nupsisse Marcio, patri Anci Marcii regis et filio illius Marcii, qui Numam ad regnum suscipiendum inpulerit, et cum eo commigraverit Romam, sed post obitum Numae, regni spe frustratus, mortem sibi consciverit.

10. *sacra omnia exscripta — curarentur:* hi sunt *commentarii Numae*, XII libri sacri, βίβλοι ἱεραὶ s. ἱεροφαντικαὶ, libri juris pontificii cet. in papyro Aegypt. et literis forte hieroglyph. vel lineamentis et picturis rudibus compositi, quorum arcano sensu inbuerat pontifices, et quos una cum corpore suo et XII aliis libris, philosophicis et Graece scriptis, sub Janiculo in duabus arcis lapideis recondi jusserat, ὡς οὐ καλῶς ἐν ἀψύχοις γράμμασι φορουμένων τῶν ἀποῤῥήτων. v. Plut. N. 74. et ibi Antias Valerius; a quorum narratione abhorrere videntur, quae leguntur inf. c. 31. extr. Hi libri in arcis inventi a V. 572. sed cremati sunt. v. ad 40, 29. — *coelestes ceremonias*, cultum deorum superorum, (nam obp. *Manes*) *ut idem pontifex edoceret*, sc. voluit, ex praec. *pontificis scitis subjecit:* sed licet etiam jungere illi *ut esset, quo plebs veniret;* Bauer.

11. *prodigia suscipere*, ut c. 34. *adcipere augurium*, res et eventus extraordinarios (qui non omnes sunt prodigia) pro prodigiis, h. e. indiciis divinae voluntatis vel rebus, non temere et casu, sed consilio nutuque divino, factis, habere, et dignos judicare,

care, quorum ratio habeatur quique procurentur, *dafür anerkennen.* Nam veteres putabant, *ostentorum vires in nostra potestate esse, ac prout quaeque adcepta sint, ita valere,* Plin. 28, 2. s. 4. Cf ad 1, 31, 1. et 43, 13, 6. — *Procurare* et *curare prodigia* pro vulg. *expiare,* h. e. curare et facere ea, (inpr. sacra) quibus expiari piaculum aliquod deorumve ira, prodigiis declarata, placari potest. Cf. ad 3, 23, 8. et 5, 50, 1.

12. *Jovi Elicio:* is idem qui Καταιβάτης, descensor, fulgurator, (de quo Burm. docte egit in singulari libello) nisi quod ille ita dictus est a prisca opinione Etruscorum et Romanorum, qua Jupiter et fulmina sacris quibusdam et precationibus e coelo *elici,* (quae ratio nominis, ab Ovid. Fast. 3, 327. 328. memorata, probabilior est ea, quam h. l. Livius adtulit) vel *cogi, evocari* et *inpetrari* s. *inpetriri* posse credebantur, quod a Porsena, Numa et Tullo Hostilio factum refert ex lib. II. Valerii Antiatis Arnobius adv. gentes lib. V. p. 154. (ed. Lugd. Bat. 1651.) et e L. Pisonis Annalibus Plin. 2, 52. 53. et 28, 2. s. 4. ubi dicit, *Volsinios totos concrematos esse fulmine; evocatum et a Porsena, et ante eum saepius a Numa; Tullum Hostilium, hoc imitatum et ex Numae libris eodem, quo illum, sacrificio Jovem coelo devocare conatum, quoniam parum rite quaedam fecisset, fulmine ictum.* Cf. inf. c. 31 extr.) ubi Livius verbis *nulla* Tullo *oblata coelestium species* vel exornavit Pisoniana, vel antiquam superstitionem significavit, vel indicare voluit, Tullum fulmine ictum nihil vidisse et audivisse) Ovid. Fast. 3, 285 — 348. Dionys. 3, 35. Plut. Num. p. 70.) qui tamen p. 75. Tullum dicit ludibrio habuisse religionem Numae) et Lenz in Magazin für Philol. herausg. von Ruperti und Schlichthorst T. II. p. 48 sq. ubi his narrationibus primos, vulgo sic dictos, conductores fulminis designari ingeniose suspicatur. Sic ad electricae materiae vim et naturam referendae omnino sunt flammae subito in anten-

antennis navium, vel in ſpiculis ac ſignis caſtrorum terrae infixis, vel in puerorum virorumque capitibus viſae, nec non ignes coeleſtes multifariam orti et complurium veſtimenta adurentes, atque alia, de quibus v. ad c 31. n. 1. Sed homines olim, talia animadvertentes, jam veras eorum perſpexiſſe cauſas, et ita facile ad artem, Franklini demum ingenio inventam, traduci potuiſſe, nec potius ad vulgaria prodigiorum procurandorum remedia, a ſuperſtitione reperta, precationes et ſacrificia, confugiſſe, vix crediderim: et liceat mea facere verba Heynii in Opuſc. Acad. T. III. p. 125. "Caſu adcidit, ut Tullus fulmine ictus cum domo ſua conflagraret: nam eum arte aliqua temere adhibita ignem coeleſtem in ſe derivaſſe videri, temporum barbaries credere vetat; etſi potuit certos ritus patrare, ſacris factis, in loco incluſo, quibus fulminis vim adliceret; potuit quoque res fabuloſe ornari, quum fama tantum hoc conſtaret, incendio Tullum periiſſe: certe Dionyſ. 3, 35. e ſuis auctoribus nihil de ea re memoravit."

13. *quae ſuscipienda eſſent*, ſc. prodigia.

XXI. 1. *Ad haec conſultanda*, ad conſultandum de his rebus, ut c. 55 extr. et *rem delatam conſulere* 2, 28 pr. Mox *adſidua* pro *adſidue*, more Livii; niſi forte ita leg., ne duo epitheta jungantur: ſed cf. Virg. Ge. 1, 449.; Bauer.

2. *proximo legum ac poenarum metu* dure dictum pro: injiciendo civibus metum proxime adcedentem ad eum metum, quem leges ac poenae incutiunt, ei paene parem. Forte leg. *proxime metum*, quam Mureti conjecturam probarunt Gron., Drak. et Bauer, (qui monet, leges ac poenas primum eſſe, quod metuant plerique homines, tempore certe ac ſenſus ordine, et, ubi hic metus parum valeat, numinis metum adjiciendum eſſe) vel *perculſam proxime* (paulo ante, Romuli temporibus) ſeu ſimpl. *perculſam legum*

ac

ac p. metu civitatem: nam in multis MSS. legitur *propulso* pro *proximo.*

3 *quum ipsi se homines in regis, velut unici exempli, mores formarent:* nam qualis rex, talis grex. Cf. 5, 28. ad Juvenal. 6, 657. 8, 198. et Lamb. Bosii Spec. animadv. ad script. Lat. p. 3. *unici exempli*, singularis, praecipui, optimi; ut passim *unicus* dicitur, qui parem sui non habet, vel in genere suo praestantissimus est. Cf. 2, 58. 3, 33. 55. 6, 6. 22. 7, 1. 12. 25 8, 31. 9, 15. 22, 14. 27. 23, 11. 21. 42. 24, 34. 25, 28. 33, 21. 45, 6. Heins. ad Ovid. Met. 3, 454 Passerat. ad Catull. p. 24. et ad Prop. p. 150. Sic et *unus* 45, 32, 3. nisi leg. ibi *unicus.*

4. *Lucus erat — cum conjuge sua Egeria essent*, v. ad c. 19. n 3. — *fons ex opaco specu*, v. ad c. 18. n. 4. — *sine arbitris*, v. ad 6, 33, 3.

5. *Et soli Fidei solenne instituit*, ei prae ceteris numinibus instituit sacra solenni et singulari ritu celebranda, putans, ut ante dictum est, *fide* potissimum *ac jure jurando civitatem regendam*, et, ut Dionys. 2, 75 dicit, Justitiae, Nemesi, Furiis aliisque ejusmodi numinibus honores divinos sat amplos a majoribus, Fidei vero, qua nulla res hominibus aut major esse posset aut sanctior, nullum cultum, nec publice nec privatim, tributum esse; ταῦτα διανοηθεὶς πρῶτος ἀνθρώπων ἱερὸν ἱδρύσατο Πίστεως δημοσίᾳ cet. Ab eodem Numa primum Termino templum esse exstructum, tradunt Dionys. 2, 74. et Plut. in Numa p. 70. Baueri adnotatio est: *soli Fidei*, i. e. ut cum aliis commune ei non esset. *Solenne* hic *templum* significare posse, audacius forsan, quam verius, dixerim; ut hoc velit Livius, numen Fidei non habuisse σύνναον vel πάρεδρον. Sequentia firmant *ad id sacrarium.* Sed et sic intellegere licet, totum Fidei sacrum commune ei cum alio non fuisse, rem divinam quoque soli factam; quod tamen minime infrequens: semper enim uni deo, etiamsi σύνναον haberet, separatim sacra fiebant. Fortasse mendum subest."

eſt." Quidam *τὸ ſoli* delendum putant, aut legendum *ſimul*, vel *populi* e Dionyſio; qui tamen δημοσίᾳ dixit, non Πίστιν δημοσίαν.

6. *curru arcuato*, ſemicirculari; vel potius camerato, velo virgisve deſuper adoperto, tecto, ut hoc curru et *manu involuta* taciturnitas deſignetur, et *fidem turandam* vel ſecreta ſervanda eſſe.

7 *Multa alia ſacrificia locaque — dedicavit*, illa conſtituit, haec deſtinavit. Cf. ad I, 33, 7. — *Argei* loci unde dicti ſint, ignoramus.

8. *duo deinceps reges*, ordine ſequuti, ſibi ſuccedentes. *Deinceps* alter poſt alterum, alii poſt alios ordine continuo, ut ἑξῆς vel ἑξείης v. c. ap. Hom. Il. 6, 241. Cf. ad I, 44, 6. 3, 39. 60. 5, 17. 37. 51. 6, 5. 9, 6. et Drak. ad 2, 47, II.

XXII. I. *Tullum Hoſtilium*, *nepotem Hoſtilii* cet. v. cap. 12 pr. et ibi n. 3: — *regem juſſit*, eſſe voluit, creavit. — *Patres auctores facti*, v. ad c. 17. n. 5.

2. *proximo regi disſimilis*, ut cuivis bellicoſo regi ſucceſſit pacis amans, quod magno uſui fuit reip.

3. *Seneſcere igitur civitatem otio*, ut alibi *languere*, *langueſcere*, *elangueſcere*, quibus obponuntur *florere*, *vigere* et *matureſcere*, v. c. 3, 12, 4. *ſeneſcentibus vitiis*, *matureſcente virtute*, et ap. Polyb. 6, 51, 5. ἡ μὲν Καρχηδὼν ἤδη τότε παρήκμαζεν, ἡ δὲ Ῥώμη μάλιστα τότ' εἶχε τὴν ἀκμήν. *Seneſcere*, ut *conſeneſcere* et γηράσκειν, eſt vigorem amittere et vires, adeoque debilitari, imminui, languere, ut 5, 21. 9, 3. 27. 21, 53. 22, 39. 25, 7. 27. 20. 28, 36. 29, 3. 22. 30, 19. 35, 12. deinde et moerore curisque confici, vexari, cruciari, ut 5, 43, 6. et ap. Flor. I, 22 extr. unde *ſenium* inf. 7, 22, 3. eſt taedium, quod ſcil. nimia rei diuturnitate creatur. Cf. ad Sil. 2, 457.

4. C. *Cluilius*, a quo dicta *foſſa Cluilia* c. 23. Ducem Κοίλιον et foſſam Κοιλίαν vocat Dionyſ. III. ſed

ſed hanc lib. VIII. Κλοιλίαν. Sic quoque Plut. in Coriol. et Feſtus *Cloelium* et *Cloeliam foſſam*. Fuit etiam *Cloelia gens* Albae, poſt hujus excidium Romam translata. *Cluilius* autem et *Cloelius* ejusdem gentis nomina ſunt.

5. *ne quid prius, quam mandata, agerent*, ut extemplo, ſine mora, *res repeterent*, ablatas res expoſcerent reddendas, vel *ut res redderentur* et *ſatis fieret*, ut 36, 3, 4. Si nihil ablatum eſt, *res repetere* ſignificat poſcere, ut ſatis fiat juſtis deſideriis, vel injuria quacumque abstineatur, ut 7, 32 pr.

6. *pie bellum indici*, juſtam ob cauſam; ut *pium bellum* pro juſto, quo non violatur religio aut fides, et contra c. 23. *inpium*. Hinc *pium juſtumque bellum* 42, 23. 9, 1. et 8. ubi v. Drak.

7. *in trigeſimum diem*, Sigon. emend. *in trigeſimum tertium diem*, quoniam *tot dies ſolennes eſſe* dicit Livius c. 32. et Serv. ad Virg. A. 9, 53. Sed aut rotundius hic loqui viſum eſt Livio, aut nondum illa juris fetialis ratio, ut ab Anco eſt conſtituta, ita ſub Tullo jam ſervabatur; Bauer. Cum Livio facit Dionyſ. 2. p. 132. et alia ratio eſt inf. c. 32. ubi dedita opera belli indicendi ratio diligentius enarratur; Drak.

8. *in eum expetant clades*, inmittant, ab eo, poenae loco, expetant, ei contingere jubeant, ut c. 23. *in omne nomen Albanum expetere poenas*, ab omnibus Albanis repetere poenas injuriae, et ſimpl. *expetere poenas* 6, 29. (cf. ad c. 25. n. 7.) niſi malis cum Bauero exponere: belli *clades* (nominat.) ei ingruant.

XXIII. 1. *nomen vetuſtate abolevit*, interiit, intercidit, ut paſſim *aboleſcere*, vel, ut alii putant, *abolere*, neutraliter et paſſ. dictum, v. c. 3, 55. 8, 11 pr. 9, 36. At *abolere magiſtratum alicui* 3, 38, 7. eſt eripere, (ut *abrogare* 5, 11. 37, 20. 33, 16.) *ſocietatem* 8, 27, 2. tollere, dirimere, *ritus Rom. intra*

parietes 25, 1, 5. non colere, omittere, (ut *intra parietes abrogare* ap. Tac. Ann. 12, 41.) *disciplinam* f. ritus *sacrificandi* 30, 16. tollere, abrogare.

2. *in castris Cluilius moritur*, mortuus mane inventus in tabernaculo cum indiciis violentae caedis. v. Dionys. 3, 4.

3. *Albani Mettum Fuffetium creant dictatorem*, qui est summus magistratus in multis oppidis et municipiis. Cf. 3, 18. 6, 26. 23, 13. extr. (*Dictator* Carthag., quem titulum etiam Hannibali dat Cato ap. Gell. 10, 24.) Cic. Mil. 10. Periz. diss. de praetorio 1, 11. Intpp. Justini 19, 1. et Frontini 2, 1, 4. Spanhem. ad Juliani orat. 1. p. 130. Μέτιον Φουβέτιον adpellat Plut. Φουφέτιον Dionys. *Metum* Virg. A. 8, 642. non *Mettium* aut *Metium*, quod gentis potius, et Romanae, nomen est..

4. *infesto exercitu*, v. ad c. 13. n. 2. — *ducit* sc. copias s. exercitum, ut sexcenties ap. Livium. Sic et *educere* (h. e. copias ducere e castris) *in aciem* paullo post et 21, 39 extr. 22, 12. 26, 2, 3. 32, 30, 2. 40, 25, 5. *mittere* 42, 56, 5. *adducere* et *reducere* 33, 37, 3. *circumducere* 34, 14 pr.

5. *ad Romanam rem*, utilitatem.

6. *tametsi vana adferebantur*; nam Tullus pugnandi cupidus erat. *tamen*, *ut si vana a.* coni. Periz. et *tametsi vana adferri rebatur* non male Faber.

7. *injurias et non redditas res causam hujusce esse belli*, *et Cluilium* scil. *prae se ferre*, h. e. dicere s. dicentem aliquando *audisse ego mihi videor*, (puto) *et te non dubito eadem prae re ferre*, dicere, profiteri: nisi Livius scripsit *et ego rege ex nostro Cluilio audisse videor*, vel cum Periz. et Bauero subplere malis *dicentem*, vel ipse Cluilius etiam *causa hujus belli* dicitur: et re vera ejus auctor fuit, si scriptoribus Rom. fides habenda. v. Dionys. 3, 2. et inf. ad 21, 43, 4.

8. *Neque recte an perperam* id fiat, *interpretor*, judico, judicium facio: *fuerit*, sit, *ista ejus*, populi

puli aut regis, *deliberatio, qui bellum ſuſcepit*, incepit. Dubitanter loquitur metu ferociae Tulli.

9. *quo propior es* ſc. Etruſcis, *hoc magis ſcis*, (cf. ad 31, 31, 9.) edidi auctore Heynio in Goetting. Anzeigen A. 1781. p. 437. In omnibus fere MSS. legitur *quo propior es Volſcis* ſ. *Vulſcis*, et in plurimis edd. *quo propiores vos*. Sed tum *Volſcis*, tum *vos* gloſſam interpolationem redolet: nam illa vox ab h. l. aliena, quia Volſci erant Latini, non Etruſci; haec inde orta eſt, quod librarii *propior es* perperam una voce ſcripſerant. *Tuſcis* pro *Volſcis* repoſuit Stroth, et *Vejis* coni. Jac. Gron. ex c. 15 et 28. Cf. Dionyſ. 3, 6. ubi tradit, Vejentes et Fidenates, certiores de hoc bello factos, conveniſſe Fidenas, ibique conſilium cepiſſe, inſidias utrique populo parandi, et *feſſos confectosque*, proelio fractos, *ſimul victorem ac victum adgrediendi*; Mettum vero comperiſſe id per literas, easque Tullo tradidiſſe. Hinc minus mirum, quod ferox Tullus haec non *adſpernatus* ſit, tamquam *vana* et ficta.

10. *in dubiam imperii ſervitiique aleam*, nam *alea* dicitur omnis res, quae magis fortuna (Hazard) quàm arte regitur. Cf. ad 28, 42, 11. 31, 35. 37, 36. 40, 21. 42, 50. 59. — *decerni poſſit*, v. ad 7, 9, 4.

XXIV. 1. *trigemini fratres*, (voc. *fratres* addere non eſt neceſſe; Quintil. I. O. 9, 4.) alii *tergemini*. Illam ſcripturam nummi gentis Curiatiae firmant, et *trigemini* dicuntur tres uno partu editi, *tergemini* vero triformes, triplices, vel ampliſſimi maximique; Duk. ad Flor. 1, 3, 3. prob. Drak. Alii nihil inter has voces intereſſe putant. Fratres illos eodem quoque die a matribus, geminis ſororibus filiabusque Sequinii Albani, editos dicit Dionyſ. 3, 14. 15. Sed fabuloſa forte tota hiſtoria, cui prorſus ſimilem de Tegeatibus Pheneatibusque, ex Demarati Arcadicis petitam, narravit Plut. in Parall.

T. II. p. 309. — *Curatiosque* multi MSS. pro *Curiatiosque*, ut et 3, 32 pr. 5, 11. et al. Mox *notabilior* pro *nobilior* coni. Wakef. ad Lucret. 1, 356. Cf. inf. ad 27, 35, 5. — *nominum error*, dubitatio de nominibus, qua nomina, ut incerta ſint nomina, nempe utrum utrius partis fuerit; Baüer.

2. *Auctores utroque trahunt*, ad utrumque populum. Similiter *in diverſum auctores trahunt*, diverſo modo narrant, 25, 11 extr. et 38, 56 pr. — *hos ut ſequar, inclinat animus*, unde et c. 30. Curiatios Alba Romam translatos et in Patres ſcribit lectos: quod, ſi conſtare vellet ſibi, aut in ejusmodi dubitationibus operam conſumere, pro certo ſcribere haud poſſet; Bauer. Cf. ad 1, 55, 4.

3. *ibi imperium fore*, penes eam partem, *unde*, a qua, *victoria fuerit*. Cf. Cort. ad Sall. Jug. 14. §. 22.

4. *cujusque populi* antique pro *cujus*, vel potius *cujuscumque*, ut paſſim *quisque*, v. c. 23, 11, 8. 25, 29, 4. Sic et *quandoque* pro *quando* vel *quandocumque* c. 31. (ubi v. Drak.) 9, 10. 21, 3. 29, 10. Cf. Gron. Apud Horatium nil frequentius eſſe monet Bauer conl. Od. 4, 1, 17. 4, 2, 44. A. P. 259. Idem mox *vetuſtior* per hypallagen pro *vetuſtioris* dictum putat.

5. *Fetiales* XX ſacerdotes, a Numa inſtituti. v. Dionyſ. 2, 72. Plut. Numa p. 68. et Cic. de Leg. 2, 9. Ritus, quo bellum indicebant, et forma juris, quo utebantur, ab Anco conſtituta. Cf. c. 32. ubi Livius, alios forte auctores ſequutus, ab Aequiculis jura fetialia petita dicit, quae tamen jam antiquitus inter alios Italiae populos, v. c. Albanos et Samnites, viguiſſe conſtat ex hoc cap. et 8, 39. Cf. ad 1, 55, 4. *Fetiales*, Gr. Φετιαλεῖς, Φητ. et Φιτ., non *Feciales;* ſic dicti putantur a *facere* vel *ferire* foedus, vel *fari*, vel ant. *fedus* ſ. *fetus* pro *foedus*. De *patre patrato* mox plura dicuntur.

6.

6. *Sagmina te poſco*, (a te) ut 30, 43, 5. et 35, 33, 5. Sic et *quisque ſignum duces poſcere* 7, 32, 2. *Sagmina* (propr. forſan *ſancimina*) vel *verbenae* omnes herbae ſacrae ac *purae*, *ex arce*, e loco Capitolii ſacro, cum ſua terra evulſae, et propter arcanam vim, quae iis ineſſe credebatur, in ſacris, legationibus, luſtrationibusque artibusque magicis adhibitae. v. ad 2, 54, 6. 30, 43, 5. Plin. 22, 2. et Feſtus. — *Puram* ſc. herbam, verbenam, *ἱεροβοτάνην*. — *graminis herbam*, ſ. germen viride, vel herbam gramineam, ut forte inf. not. 14. *ſaxo ſilice* pro ſiliceo; vel quia gramen a Plin. 24, 19. inter herbas refertur. Cf. ad 24, 3, 3. Heyne ad Virg. Ecl. 5, 26. et Gierig ad Ovid. Met. 10, 87.

7. *facisne me tu regium nuntium populi Romani Q.*, quidam libri rectius, puto, *populique*, ut mox *ſine fraude mea populique R. Q.* — *vaſa* res et inſtrumenta mea, (ut *σκεύη* omne ſupellectilis genus: unde *vaſa conligere* 22, 30. 24, 16. 27, 27. 47. de impedimentis exercitus caſtra moventis) ſcil. regia, *comitesque meos* regios; declarasne, me et omnia mea quaſi publica eſſe, non privata? *Populus Romanus Quiritium*, ut al. *populus Romanus Quirites*. Cf. c. 32. et Gron. Obſſ. 4, 14.

8. *Quod* (utinam, vel potius quoad) *ſine fraude mea populique Rom. fiat*, ſine meo populique detrimento, (cf. ad 3, 53, 4. et 22, 10, 6.) vel, ut mox dicitur, *ſine dolo malo*, ſine malitioſa foederis interpretatione, (ſi ſciens quis fallit) quae mihi poſſit eſſe *fraudi*, damno. — *Sp. Fuſium*, non *Fuſium*, (quae gens nova fuit et plebeja) ſed ex gente *Furia*, quae *Fuſia* olim dicta eſt. Cf. Drak. — *verbena caput capilloſque tangens*, quidam MSS. *tegens*, quod adridere poteſt conl. Virg. A. 12, 120. — *Pater patratus ad ſanciendum foedus*, h. e. confirmandum jure jurando atque exſecrationibus in violatores ejus, *fit*, eligitur ex Fetialium collegio et inauguratur verbena tactus.

9. *longo effata*, expressa, *carmine*, formula, verbis solennibus, ut c. 26. 3, 64. 31, 17, 33, 32. 39, 15. Sic μέλος et ὕμνος de oratione prosaica; Ern. v. Cuper. Obss. 1, 10. — *peragit* id. qd. mox *recitare*. Cf. ad c. 18. n. 10.

10. *non operae est* mihi pretium vel res, h. e. cui operam dare vel vacare possim; non est mihi otium, aut facultas, aut lubido. Cf. 4, 8. 9, 28. 21, 9. 33, 20. 41, 25. 44, 36.

11. *audi tu, populus Albanus*, popule Albane. — *prima postrema* pro *p. et postrema*. Copula et millies omittitur, inpr. in formulis priscis et solennibus. Cf. ad 2, 39, 10. 7, 40. 1. 26, 1, 1. 26, 41, 4. 31, 6 pr. *postremaque* et *postremave* al.

12. *tabulis cerave*, forte *ceratis*: certe ita h. l. expono, non de tabulis aeneis et ceratis. — *utique*, et uti s. ut.

13. *defexit* antique pro *defecerit*.

14. *ut ego hunc porcum feriam* — *porcum saxo silice percussit*, cf. 9, 5. 21, 45. Plut. Sull. p. 458. Festus v. *Lapidem*. Hinc *foedus ferire*, *icere*, *percutere*, ὅρκια τέμνειν, כרת ברית, forte et *Jovem lapidem jurare*, de quo v. intpp. Gell. 1, 21. Cic. ad div. 7, 12. et Schweigh. ad Polyb. 3, 25, 6. 7. — *saxo* et quidem *silice*. Alterum substant. aut redundat, aut adjectivi loco est; Bauer. Cf. not. 6.

XXV. 1. *illorum tunc arma*, quum pugnam inituri essent; nisi potius leg. *nunc*. Sed passim *tunc* et *tum* pro *nunc* dictum, e Livii forte persona ac mente. Cf. ad 39, 11. 13. 17. — *et feroces* (ita verba forte transponenda) *suopte ingenio*, *et pleni adhortantium vocibus*, v. ad Tac. A. 1, 31, 11.

2. *Itaque ergo* passim obvius pleonasmus, ut 3, 31. 9, 31. 28, 12. 39, 25. al. — *erecti suspensique*, exspectationis vel spei et metus pleni. v. ad 2, 54, 12. Mox ante *publicum imperium*, subple *sed* vel *tantum*.

v. ad

v. ad 3, 71, 4. — *futuraque ea*, quod ea futura esſet, τὸ μέλλειν ἔσεσθαι, Bauer.

3. *neutro inclinata ſpe*, ad neutram partem.

4. *agitatio anceps*, duplex, *telorum*, vel pro *ancipitium telorum*, i. e. ab utraque parte miſſorum, ut 23, 24, 7. 28, 19, 4. 30, 33, 3. 37, 11. Sic et *anceps metus* et *periculum*, duplex, geminum, tam ab hoſte quam a civibus paratum 2, 20. 45. 37, 43. *anceps proelium*, hoſte et a fronte et a tergo urgente, 5, 8. 13. 6, 33. *anceps odium* 27, 17. ubi v. not. 7. *anceps utrimque* (de quo pleonasmo v. ad 2, 45, 10.) *hoſtis*, *ictus* et *ad ictum* 26, 46, 1 et 3. 30, 33, 10. ubi Gron. monet, *anceps* dici utrimque ſeſe eodem modo habens, hinc et illinc capitatum, in utramque partem idem, ſive ob naturam rei, ſive ob ingenium loci, ſive ob effectum. De diſcrimine *telorum armorumque* v. ad 1, 43, 4.

5. *nondum tamen cura*, ſolicitudo, *deſeruerat*, *exanimes vice unius*, ſorte et periculo tertii. *vicem* malebat Gron. i. e. ob vel κατὰ vicem ſ. conditionem, ut *vicem* alicujus *indignari* 2, 31. 40, 23. vel *vicem ſuam anxium eſſe* et *ſolicitum* 8, 35. 28, 19. 44, 3. *ſolicitus omnia* 21, 34. *cetera egregius* et *teres* 1, 32. 35. 21, 8.

6. *ut ſegregaret pugnam eorum*, eos pugnantes. — *ut quemque vulnere adfectum corpus ſineret* ſ. pateretur ſc. ſequi.

7. *ſecundam pugnam petebat*, adfectabat; aut in eam ibat; aut potius eam capiebat, capeſſebat, ſumebat, ut *petere fugam* 9, 23. 28, 6. *viam* 44, 2. *iter* 22, 2. *expetere poenas* 1, 22, 8. et forte *proelium* 30, 18, 5. — *clamore, qualis ex inſperato* (tum enim major clamor) *faventium* eſſe *ſolet* ſpectatorum, in circo et amphitheatro gladiatori, cui favent, et qui praeter ſpem vincit, adclamantium, (cf. ad Sil. 16, 314.) *Romani adjuvant militem ſuum*, ut c. 12 extr. *favore addere animum*. Cf. ad Tac. A. 16, 4, 8. — *defungi proelio*, v. ad 25, 35, 2.

8. *ferocem in certamen tertium dabant*, faciebant, (ut *dare inpetum* 2, 51. 3, 5. 4, 28. 9, 43. *motus* 7, 12. *ſtragem* 8, 30. *ſinum* 22, 47.) aut potius mittebant, ut 9, 16, 4. al.

9. *nec illud proelium fuit*, ſed caedes. Ita ſaepe (quod jam monuit Stroth) ex duobus obpoſitis alterum, cui maxima vis ineſt, reticetur, ut 10, 14 extr. *non vero tantum metu terruere Samnitium animos*, ſed etiam vano maxime metu; (quod ex adjecta ratione *nam et Fabius* cet. intellegitur) 7, 32, 5. *fuit, quum hoc dici poterat*, ſcil. nihil mirum te conſulem factum eſſe, (ad quam ſententiam omiſſam ſpectant verba ſeqq.) *Patricius enim eras* cet., ſed *nunc, quum Patribus et plebejis promiſcuus*, promiſcue, ſine discrimine, *conſulatus* et via ad eum patet, non amplius eſt tempus illud, quo hoc dici poſſit mihique objici, me non propter meam virtutem, ſed nobilitatem generis factum eſſe ter conſulem. Sic *fuimus Troes, fuit Ilium* pro: nunc non amplius eſt ap. Virg. A. 2, 325. et ſimilia aliis locis, ubi praet. *fuit* non tam de praeterito aliquid adfirmat, quam de praeſenti negat.

10. *cauſae* (finì conſilioque) *hujusce belli* (ſc. uter populus imperet) *dabo*, quaſi deſtinabo, devovebo, inmolabo. — *Male ſustinenti arma*, ut 21, 54. *vix armorum tenendorum potenti*, et 23, 45. *vix arma membraque ſustinenti*; Duk.

11. *quo* magis *prope metum res fuerat*, quo propius: nam quemadmodum *magis* vel *potius* nonnunquam comparativo pleonaſtice adjicitur, ita et ſaepe omittitur in comparationibus, ut Gr. μᾶλλον, praecipue ubi in voce aliqua praec. latet, ut h. l. in *majore*, magis magno, et in *multiplex* 7, 8, 1. vel ante *quam* v. ad 1, 40, 1. 2, 56, 8. 2, 45, 12. 3, 40, 3. 3, 68, 7. 5, 21, 10. 7, 8 pr. 23, 43, 7. 25, 29, 4. 28, 44, 6. 29, 29. 34, 4, 3. Duk. et Drak. ad 3, 68, 11. et 34, 49, 10. Fiſcher ad Anacr. 11, 11. Koeppen et Heyne ad Hom. Il. 1, 117. *Prope* vero

vero et *propius* a Livio plerumque quarto jungitur casui. v. ad 2, 48, 5.

12. *duo Romana uno loco propius Albam, tria Albana Romam versus;* Baueri nota est haec: "Initio statim belli Albanus exercitus in agro Rom. castra habuit c. 23. Tullus, praeteritis hostium agris, in agro Albano fuit. Propius ergo Romam Albanus exercitus, uti Albam Romanus erat. Jam Horatius, simulata fuga, ad suos utique rediit: quem sequuti Curiatii propius Romanum exercitum, ergo et Albam propius, cecidere; sicut Horatii in ipso loco pugnae, qui, propter fugam Horatii, Romam et Albanum exercitum propior erat. Quid ergo est, quod Albanorum sepulcra Romam propius, Romana Albam versus, dicit fuisse? Aut oblitus sui est, aut Mettius alio itinere in agrum Albanum ita redierat, ut post Tulli castra in Albano esset; de quo tamen nihil noster: tantum, quam proxime potuerit, ad hostem duxisse Mettium, narravit." Enimvero in medio inter utrasque acies pugnatur, et ita Romani Albanique eo, quo Livius dicit, loco cadere potuerunt; neque est, quod Horatium victorem in fuga simulata ad suos rediisse censeamus: nam non pavidus fugit, sed ut segregaret Curiatios.

XXVI. 1. *Princeps ibat*, primus, ante signa et omnes. — *paludamento sponsi*, chlamyde s. pallio elegantiori imperatorum, quod album purpureumve esse solebat. v. ad 41, 10, 2.

2. *abi hinc cum inmaturo amore*, intempestivo: nisi potius ita dicitur amor puellae, quae vel nondum matura viro est, vel adhuc sponsa, nondum uxor *abi hinc.* — *Sic eat*, v. ad c. 7. n. 4.

3. *recens meritum facto* inprobo et invidiae ejus *obstabat*, obponi poterat, (*hielt das Gegengewicht*) h. e. obstabat, quo minus atrox et poena adficeretur, certe dignum putaretur. — *ingrati ad vulgus*, vul-

vulgo; ut *in vulgus gratum, adceptum* cet. v. ad Tac. A. 1, 76, 5.

4. *Horatio perduellionem judicent*, eum perduellionis reum judicent, ut 43, 16 *Perduellionis* emend. Gron. conf. 26, 3, 3. *vel capitis vel pecuniae judicasset privato*, (eum poena capitis mulctave dignum judicasset, adcusasset) — *perduellionis se judicare Fulvio*, et 6, 14 pr. 23, 14. *judicatus pecuniae*, judicatus et damnatus pecuniae solvendae et non solutae causa. Cf. ad 26, 3, 3. et Wagner ad Cic. de leg. 3, 12. §. 27. *Perduellio* primum et propr. dicebatur hostilitas, (ut *perduellis* hostis, 25, 1ª. 38, 50. 42, 20. 45, 6.) deinde omne facinus capitale, quo hostilis animus adversus rem publicam vel Principem declaratur, *(Hochverrath)* proditio, tyrannis adfectata, libertas ac jus civitatis violatum, inpr. parricidium vel omnis caedes liberi hominis, quam sciens quis facit. Cf. ad Tac. A. 1, 72, 5. Cic. p. Rab. perd. inpr. c. 4. Ern. clav. Cic. et Grünebusch de crim. perduell. Cell. 1802. — *secundum legem*, a Romulo Numave latam. Haec verba alii cum *facio*, alii cum *judicent* jungunt. — *Lex*, edictum, *horrendi carminis*, argumenti vel formulae, *erat:* sed ita potius dicendum erat *legis carmen*. Hinc Ernesti in Clave Cic. p. 1. *legem* putabat esse formulam modumque, (nam *legem* propr. dici formulam quamdam verborum a Gr. λέγειν) et *carmen* ipsum regis edictum. Quo tamen sensu haec vox nusquam occurrit. Forte *carmen* h. l. est formula verborum s. edicti, (v. ad c. 24. n. 9.) et *lex* modus, conditio, ratio, ut *lex loci* ap. Ovid. Am. 3, 2, 20. Cf. inf. ad 22, 10, 4. Sed ita displicet, *legem* modo dictam esse alio sensu.

5. *Si a duumviris provocarit* reus, perduellis, ad populum, (v. ad 26, 3, 4.) *provocatione certato*, causam agat ad populum. Hinc mox legendum videtur *ita* vel *itaque provocatione certatum ad populum est*. — *Si vincent* duumviri, judicio eorum confirma-

firmato fubfragiis populi, *caput obnubito* fc. *lictor*, quae vox forte excidit poft *caput*. Bauer haec adnotavit: "In lege omnia intricata, confufa. Fortaffis omnia in fecunda perfona intellegenda, ut quafi totum populum univerfosque cives ac fingulos alioqui legem dicamus. Forfan et lictor adcufatoris partes egit. Quis enim Horatium, dicis certe caufa, ut legitimum effet judicium, adcufaret? Ad eum ergo haec lex, aut privilegium adeo, pertinebat. Quod fi legem curiatam XXX lictores nomine populi jubere potuerunt; quid obftat, quo minus adcufatorem ad populum, vel dicis caufa, lictor egerit? Nempe et hodie in judiciis capitis lictor adponitur, qui velut criminantis partes agat, *der Zeterfchreyer*."

6 *Infelix arbor* triftis et funefta, vel fterilis, (ut *felix arbor*, *ramus* cet. frugifera, fertilis 5, 24. al.) vel *damnata religione*, *quae neque feritur*, *neque fructum fert*, (Plin. 16, 26. 24, 9.) vel *quae inferorum deorum avertentiumque in tutela effe dicitur*, (v. Macrob. Sat. 3, 20. ubi multae hujus generis recenfentur) h. l. crux vel furca, (unde mox *fub furca vinctum*, nam furcis noftrorum fere patibulorum forma fuit; cf. ad 2, 36, 2. et Suet. Ner. 49) cui adligatus reus *more majorum punitur*, h. e. ad necem *verberatur*. v. Suet. Ner. 49. Fuit enim antiquiffimum fubplicii genus idemque atrociffimum, ut virgis ad mortem caederetur reus damnatus, et deinde fecuri quoque nonnunquam percuteretur: qui mos fervatus eft in graviffimis criminibus, (v. 2, 5. 7, 19. 26, 15. 28, 29.) in perduellibus, (nifi quod femel exfilii poena memoratur 43, 16. et alia ap. Sall. Cat. 51.) in ftupratoribus virginum Veftalium, (v. 22, 47. Dionyf. 8, 89. 9, 40.) et in militia. (v. 2, 59 extr.) In hujus faevitiae locum fucceffit mox lenior ratio, ut reus fecuri percuteretur ante quam exfpiraret fub virgis; cujus prima memorantur exempla 2, 5. et 41. (Nonnulli putant, verberationem fuiffe genus quaeftionis, ante ipfum fubplicium adhibitae,

tae, vel eo ſpectaſſe, ut reus ſe mori ſentiret.) Poſtea lege Valeria de provocatione cautum, ne, qui provocaſſet, virgis caederetur ſecurique necaretur, et lege Porcia ac Sempronia Ti. Gracchi, ne civem (praeter milites) virgis caedi liceret. Cf. 2, 8. 10, 9. et Cic. p. Rab. perd. 4. Ceterum poſteriori et inpr. Imperatorum aevo in militia *fuſtis* virgae locum occupavit, et inſtitutum *fuſtuarium*, triſte ſubplicium propriumque Romanorum, qui vel milites aliquot, gravioris flagitii reos, vel decimum quemque ſorte ductos (quae *decimatio* eſt) fuſtibus ad necem caedebant; de quo v. ad 5, 6, 8. Polyb. 6, 37. 38. et Lipſ. de Mil. Rom. 5, 18. Omnia haec copioſius expoſuit Heyne in Opuſc. Acad. T. III. p. 184 ſq. — De *pomoerio* v. cap. 44.

7. *ne innoxium quidem* qui praeter voluntatem aut jure quemquam necaſſet: vel potius perduellionis falſo inſimilatum; Horatium, ſi vel innoxius eſſet. — *ſe non abſolvere poſſe* putabant, quia hac lege eum judicare reum juſſi erant. — *Quum condemnaſſent* ſc. Horatium, *tum* cet. Malim *quum condemnaſſent eum* vel *reum*, *alter* cet. Poſt verbum *poſſe* pro minori diſtinct. poſui majorem.

8. *Moti homines ſunt in eo judicio*, *maxime P. Horatio patre proclamante;* Bauer: "Si vel maxime, inquit, abſolute *motus* dicitur, tamen *aliqua re* debet addi; quod hic intellegere non licet; niſi *patre proclamante* dictum eſt pro ſubſtant. *proclamatione* ſ. clamore patris, plane ut ap. Cic. p. Arch. c. 9. *noſtra feretur depreſſa claſſis cum interfectis ducibus* i. e. depreſſio claſſis, interfectio ducum. Nam in abſoluto ſenſu *commotus* dici ſolet, ac ne hoc quidem ſic, ut h. l., ſed ut ad praecedd. utique referatur, ut intellegere liceat *ea re*." — *patrio jure*, jure vitae et necis in liberos; quod patri datum lege Romuli de patria poteſtate.

9. *qui nunc Pila Horatia adpellatur*, columella, tropaei inſtar, ſpoliis Curiatiorum ornata, ἡ γωνιαία

στη-

στηλὶς s. στυλὶς, ἐφ' ἧς ἔκειτο τὰ σκῦλα τῶν 'Αλβανῶν τριδύμων, Dionys. 3, 21. — *decoratum ovantemque victoria incedentem* (forte *incedere*) *vidistis*, cf. ad 2, 6, 4. ad Tac. A. 4, 23, 5. et Juvenal. 12, 126. — *I, lictor, conliga manus*, cf. Heyne Opusc. Acad. T. 3. p. 184.

10. *caput obnube liberatoris urbis hujus*, forte *liberatori*. Mox *inter illam pilam* recepi ex aliquot MSS. pro vulg. *inter illa pila*, (cf. not. 9. *Horatia pila* ap. Prop. 3, 3, 7. sunt tela) et deinde *inter sepulcra* pro *intra s.*

11. *a tanta foeditate subplicii*, a tam foedo subplicio, ut c. 28 extr. *a tanta foeditate spectaculi.*

12. *sacrificia genti Horatiae tradita*, v. ad 4, 2, 6. — *hodie quoque*; Gron. et Duk. malebant h. l. et 5, 27 pr. *hodieque*, i. e. hodie adhuc. Sed utrumque bene dicitur. — *publice*, publico sumtu, vel mandato.

13. *Sororium tigillum*, cf. Dionys. 3, 22. et Festus. De *jugo* v. inf. 3, 28 extr.

XXVII. 1. *commissa fuerit*, forte *fuerat* aut *fuisset*; Bauer. — *vanum ingenium dictatoris*, mutabile, vel inanis gloriae savorisque popularis cupidum. — *coepit*, voluit, conatus est.

2. *ad bellum ex edicto gerundum*; "quid hoc est? ut proposito edicto juniores ad arma vocentur? Audio: sed quid hoc ad populum, cui bellum indicitur? Plane leg. *ex indicto*, (quod etiam coni. Doujat. et Duk.) i. e. ita ut ante edicerent Romanis bellum. Neque enim *ex edicto* bellum geritur, sed milites conveniunt. Nisi forte *edicere* h. l. est id. qd. *indicere*." Bauer. — suis *per speciem societatis* cum Romanis junctae *proditionem reservat*, obportuno oblato tempore. — *pacto transitionis Albanorum* in pugna, quod cum iis fecerat Mettus.

3. *ad confluentes* amnes, Anienem et Tiberim, vel ad locum ubi confluunt.

4. *eri-*

4. *erigit totam aciem* ſurſum in montes; unde infra *decurſu ex collibus*.

5. *qua* parte, in quam partem *fortuna rem daret*, victoriam, propr. commodum; ut *eſſe in rem* 22, 3. 29. 30, 4. *non ab re eſſe* 35, 32, 4. *e re mea, nostra, publica* cet., h. e. uſui ejus, ei utile. Cf. ad 6, 22, 2. et 32, 21, 2. *Res* ſignificat aut occaſionem, copiam, obportunitatem, aut eventum, victoriam; et hoc ſenſu *dare* ſit vertere, efficere; Bauer. — *eâ inclinare vires*, in eam partem.

6. *Tullus XII vovit Salios*, Agonales et Collinos ſ. Quirinales: nam Palatinos Numa inſtituerat; et hi in Palatio, illi in colle Quirinali habebant ſacrarium et ſacra faciebant. v. Dionyſ. 2, 70. 3, 32. — *fanaque Pallori ac Pavori* vovit, ſc. non tam ut colerentur, quam placarentur, ne amplius eorum vim ſentirent Romani. — *redire in proelium*, in aciem, in ordinem ſuum et locum proelii, nondum quippe commiſſi; Bauer. Recte, niſi proelium jam commiſſum credas.

7. *Idem imperat* ſc. equiti, qui citato equo nuntiaverat abire Albanos. Sed malim *eidem imperat*, ſc. equiti. — *haſtas equites erigere* cet. v. ad 35, 35, 5.

8. *qui coloni additi Romanis eſſent*: nam colonia aliquo deducta, veteres oppidi cives tantum non omnes colonis Rom. adſcribi ſolebant. Fidenae itaque jam colonia Rom. Cf. 3, 1. 4, 11. 8, 14. "Qui in expugnato oppido relinquuntur cives, cum novis ibi colonis habitaturi, recte et ipſi *coloni* dicuntur, ut quos expellendi jus victoribus fuiſſet: urbs enim talis jam civium Rom. erat." Bauer. Hoc ſenſu Fidenates paullo ante *colonia Romana* vocati ſunt; Ern. *quis coloni a. Romani eſſent* coni. Faber.

XXVIII. 1. *Quod bene vertat* ſc. vertatur (v. ad 2, 3, 2.) in ſalutem, ſaluti ſit utrique populo; ut infra *Quod bonum, fauſtum felixque ſit populo Rom.*

Rom. ac mihi vobisque, Albani. Cicero Div. I, 45. *majores*, inquit, *nostri omnibus rebus agendis quod bonum, faustum, felix fortunatumque esset, praefabantur.* Cf. ad 10, 18, 9. Ceterum Albanos, vertentibus terga Fidenatibus Vejentibusque, pugnae se immiscuisse et multos ex iis trucidasse, tradit Dionys. 3, 26. qui omnia fusius narrat c. 24—31.

2. *sacrificium lustrale*, suovetaurile, quo circa populum s. exercitum ducto et mox immolato ille in campo Martio lustrabatur a Censoribus, ita *lustrum condentibus.* Similiter lustrari et purgari solebant tum agri, ineunte vere, a Fratribus Arvalibus, sacrificio *ambarvali*, h. e. circa arva ducto pro felici frugum proventu; tum Vrbs ob prodigium vel insignem calamitatem vel ingens aliquod scelus admissum, *amburbio* s. *amburbialibus hostiis*, circa Vrbem terminosque ejus ductis. Cf. 21, 62. 35, 9 40, 6. 42, 20. 45, 16 ad Tac. A. 13, 24, 2. Polyb. 4, 21, 9. Salmas. ad Vopisci Aurelian. 20. Heyne ad Virg. Ecl. 5, 75. et ad Tibull. 2, 1. pr.

3. *ab extremo orsi*, ab extrema castrorum parte, ubi castris Rom. juncta erant Albana.

4. *hesternum id proelium fuit*, forte leg. *hesterno in proelio fuit* (aliquid s. ratio) cur s. *quod diis gratias ageretis* cet.

5. *insigne documentum*, v. ad Praef. Liv. n. 14. — *Centuriones armati circumsistunt* e MSS. *Metium* addidit Drak. suadente Gron. Id haud temere est; nisi subaudire malueris *eum*: nam ipsum exercitum jam circumsteterant omnes Romani, nec centuriones ei rei, ut totum circumsisterent exercitum, sufficerent; Bauer. — *civitatem dare*, jus civitatis.

6. *at tu tuo supplicio doce* cet. ut passim, in primis in concipiendis votis, *at* pro attamen s. saltem, vel pro tum, tum vero, ponitur, vel conjungit cum vi quadam et emphasi, ut *ast* 10, 19, 10. Cf. inf. c. 41. 3, 27. 31. 9, 1. 8. 10, 26 pr. 24, 37 extr. ubi cf. Gron. et Drak.

7. *ſubplicium exempli* (propr. exemplum ſubplicii) *parum memoris legum humanarum*, nullam fere habentis rationem humanitatis in legibus ſanciendis. "*Leges humanae* i. e. humanitatis, rationis, qua tractare homines, parcere illis conveniat. Eleganter vero ipſum *exemplum parum memor legum* dicitur, quod eos, qui illud edant, legum humanarum parum memores indicet;" Bauer. Cf. ad 3, 36, 8. et 7, 31, 6.

XXIX. 1. *praemiſſi Albam equites* duce M. Horatio. Ipſa excidii deſcriptio quem non miſeratione adficiat? Cf Virg. A. 2, 486 ſq. quem locum ex Enniano in Annal. II. de Albae excidio expreſſum eſſe ibi monet Servius. — *non quidem fuit tumultus ille* propr. illud, illa res. v. ad 24, 42, 6.

2. *clamor hoſtilis et curſus*, h. e. hoſtes clamantes currentesque. "Obſcurius dixit Livius, dum notiones condenſat, quas ſic evolve: clamor et curſus per urbem eſt, et *omnia ferro flammaque miſcentur*; Bauer. — *tacita moeſtitia ita defixit omnium animos*, v. ad 3, 47, 9. Verba *prae metu obliti* parum apta; nam paullo ante dixit, non fuiſſe *pavorem*, ſed ſilentium ac *moeſtitiam*: unde forſan ſcripſit: *prae moerore obliti*; Duk. An leg. *paene mentis* (ut al. *ſui*) *obliti*, vel *paene mente alienati* — *deficiente conſilio, quid relinquerent* cet.?

3. *ultimum illud viſuri*, ſc. quod relinquerent: niſi potius dictum eſt pro ſimpl. *ultimum viſuri* ſc. domos, vel quod ad ultimum illud tempus, adtinet, h. e. ultima hac vice, ut *extremum hoc* dixit Valer. Fl. 4, 253 *hoc primum* Cic. ad Att. 13, 46 pr. *hoc tertio* Curt. 4, 11 pr. *τοῦτο τρίτον* Ev. Joan. 21, 14. ubi cf. Raphelii Obſſ. in N. T. ex Herodoto p. 319. et Gron. Obſſ. 2, 8. Sed forte Livius ſcripſit: *ultimum* (poſtremo) *illas viſuri*, vel: *ultimum vale dicturi*. Similiter *ultimum illum viſurus* dixit Curt. 5, 12, 8. et *hodie poſtremum me vides* Terent. Andr.

2, 1,

2, 1, 22. Cf. ad 40, 42, 6. Ad rem cf. Virg. Aen. 2, 490 sq. Valer. Fl. 1, 710. 2, 168 sq.

4. *raptim, quibus* h. e. iis quae *quisque poterat* efferre, *elatis*; Graecorum more dictum, qui pron. relat. ὅς, ἥ, ὅ ad praec. substant. adcommodant. Aliis tamen locis repetendum potius verbum, praecipue ubi quartus hujus pronom. casus cum *videri* jungitur, v. c. 6, 26. *precibus eventum senatus, quem videbitur* scil. dare, vel dare velle, vel dandum esse, *dabit*, 31, 3. et 8. *ut consul, quem videretur ei* sc. mittere, s. mitti debere, *mitteres*; cf. 23, 34. 29, 20. 33, 26. 34, 56. 43, 15. 44, 18. nisi et in his *quem videbitur* et *videretur* positum pro: *eum, qui videbitur*, ipsi placebit.

5. *continens agmen*, continuum, intervallis non interruptum, διηνεκὲς, ut 2, 50. 24, 16. 27, 51. et *continuatum* 2, 38 pr. Cf. ad 4, 22, 4.

6. *Egressis urbem Albanis*, al. *urbe*. v. ad 2, 37, 5.

7. *una hora*, admodum exiguo temporis spatio, (ut passim *hora* et ὥρα; v. Drak.) *quadringentorum annorum opus* cet. paene *quingentorum*. Inter Albam certe et Romam conditam non CCC sed CCCC annos intercessisse summo consensu veteres tradunt scriptores; et Alba a. V. c 87. diruta est. Cf. Heyne Exc. 3. ad Virg. Aen. XII. et Dodwelli diss. de cyclis X in fine. Annos 487 memorat Dionys 3. p. 172. annos 400 Strab. 5. p. 350. C. sed 300 etiam Justin. 43, 1. et Virg. A. 1, 272. — *dedit*, v. ad 2, 25, 2.

XXX. 1. *Coelius additur Vrbi mons*; v. ad Tac. Ann. 11, 24, 1. — *legit Tullios*; forte *Julios*: nam hos Dionysius memorat lib. 3 p. 170. et gens Tullia fuit Corniculana; Sigon. Recte forsan: sed vulgata lectio firmatur auctoritate librorum, et Juliam gentem jam Romae ante Albam dirutam fuisse, ex Liv. 1, 16. Dionys. 2. p. 124 et aliis patet, quos Freinsh. ad Flor. 1, 1. laudavit; Drak.

2. *templumque — curiam fecit*, v. ad cap. 6, n. 6.

 3. *Ho-*

3. *Hostilia curia*, a Tullo Hostilio exstructa, *usque ad patrum nostrorum aetatem adpellata est*: nam conflagravit a. V. c. 700. quum cadaver P. Clodii in ea cremaretur; (v. Plin. 34, 5. s. 1. Appian. b. civ. 2, 21. Dio Cass. 40, 48.) Livius autem obiit a. V. c. 770. Mox *secundum Etruscos*, post eos.

4. *ad Feroniae fanum*, quae *Feronia* fuit dea Latii Indiges, (v. Heyne ad Virg. A. 7, 800. 8, 564.) et libertinorum libertinarumque, a quibus etiam ex ejus templo pileus, libertatis insigne, petebatur. (v. 22, 1. et Serv. ad Virg. l. l.) Ejus triplex in Italia *fanum* s. templum cum luco memoratur: primum ad Tarracinam s. Anxur in Latio et via Appia; alterum in Etruria inter Lunam et Pisas ad Vesidiam fl., (v. inscript. ap. Gruter. p. 220.) tertium, de quo h. l. agitur, in eadem Etruria, inter Vejos et Tiberim, in agro Capenate, (Capena s. Capenas et Capenus Etruriae opp.) ad radices Soractis montis. Fanum hoc opibus abundabat, ibique forum erat totius Italiae *mercatusque frequens*; Dea autem in illo communiter colebatur a Sabinis et Latinis. Cf. 26, 11. 27, 4. 5. 33, 26. Dionys. 2, 6. 49. 3, 32. Strab. 5, 2, 9. p. 226.

5. *negotiatores Romanos*, qui non erant aratores vel publicani et pecuarii, neque etiam mercatores, (quae mercatura temporibus liberae reip. putabatur inhonesta, et a faece plebis vel libertinis exercebatur) sed vel feneratores, *Capitalisten*, qui pecunias mutuas sub usuris dabant fenusque exercebant, praecipue in provinciis, ubi saepe binis, ternis, quaternis centesimis pecunia conlocabatur, nec ulla lege definiebatur feneris magnitudo; (nisi forte Praetor coercebat negotiatorum inpudentiam, de quo v. 7, 28. 8, 28. 10, 23. 32, 27. 33, 29. 35, 41.) vel rustici Rom. et frumentarii negotiatores, qui ab aratoribus, cum civibus Rom. tum provincialibus, nec non integris civitatibus, emebant frumentum, eoque Romam, aut quorsum quaestus jubebat, vehendo

lucrum quaerebant. Sub Caesaribus *negotii* verbum et mercaturae et negotiationi commune fuit, et mercatores etiam dicti sunt negotiatores, v. c. *negot. olearii*, *carbonarii*, *lignarii* cet. Cf. Ernesti clav. Cic. voc. *negotiator*; et de negotiator. Rom. in Opusc. philol. p. 1 sq.

6. *Etruria erat vicina* Sabinis; et *Vejentes Etruscorum* vel ex Etruscis *proximi* sc. Sabinis; quare perperam Fontanin. Ant. Hortae 1, 1. ex h. l. colligit, Vejentes e numero XII populorum expungendos esse; Duk.

7. *de ceteris* Etruscis *minus mirum est* — *pacta cum Romulo induciarum fides*; quae tamen jam pridem rupta erat; unde *cum Romano* coni. Duk. et cum *Tullo* Periz. Anim. hist. c. 4. Cf. c. 15. 27. et inf. ad c. 42. n. 3.

8. *vertique in eo res videretur*, (v. ad 3, 27, 6.) *utri prius arma inferrent*, bellum, ut passim *arma* poetice pro *bello* dicuntur, v. c. 4, 45, 3. 8, 16, 1. 9, 10. (ubi *arma* et *bellum* junguntur) vel pro pugna, ut 22, 5, 6.

9. *occupat transire*, v. ad cap. 14. n. 3. De bello hoc v. Dionys. 3, 32. qui c. 33. tradit, Sabinos mox iterum rebellasse et victos esse. — *Silvam Malitiosam*, τῆν ὕλην καλουμένην κακοῦργον, Dionys. III. p. 174. Sic Romana locorum nomina in Graecam, ut Graeca in Romanam linguam transferri solebant. Cf. Cluver. Ital. ant. 2, 9.

10. *nec pugna constare potuit*, acies constare, h. e. stare, consistere p. (ut 3, 60.) vel proelium continuari, ob ordines turbatos. *fuga*, fugientes, *explicari*, ut *fuga dissipata* 28, 20. 38, 27. *agrestium fuga* 3, 69. pro agrestibus fugientibus, et *fuga Cannensis* 23, 25, 4. pro iis, qui apud Cannas fugissent.

XXXI. 1. *nuntiatum regi*, *in monte Albano lapidibus pluisse*, (ut al. *pluit terra*, et *lacte*; sed et *carnem*, *terram*, *sanguinem* 3, 10. 10, 31. 37, 9. 40,

40, 19.) et *auditam vocem ingentem ex luco* — et *vocem coeleſtem ex Albano monte miſſam.* De his aliisque *prodigiis* h. e. rebus quibusvis, quae contra naturae morem fiunt, iramque divinam indicant (unde hyems praeter morem gelida ac nivoſa inf. 5, 14 dicitur *prodigiis divinis ſimilis*) vid. J. A. F. Steger *von den Prodigien* Brunſv. 1800. et Heyne Opuſc. Acad. T. III. p. 198 — 215. et 255 — 274. unde in lectorum gratiam pauca et ſemel excerpere liceat, quoniam ducenties prodigiorum mentionem facit Livius, antiquitatis, annalium, faſtorumque auctoritate motus, et communi Romanorum ſuperſtitione inbutus. Nam recte quidem is monet 21, 62. 24, 10. et 44. 27, 23. motis ſemel in religionem animis multa nuntiata temere et credita eſſe; ſed nonnumquam ipſe fluctuat in judicio de prodigiis, v. c. 27, 23. et 43, 13. ubi queritur, *ab ea negligentia, qua nihil deos portendere vulgo nunc credant*, quia eos providere rebus humanis negabant, vel potius parum tenebant naturales rerum cauſas, *neque nuntiari admodum ulla prodigia in publicum, neque in annales referri:* tam late enim propagatis imperii finibus nullus dies fuiſſet, quo non nuntiatum eſſet novum prodigium; recepta itaque perſuaſio, nullam vim habere et omina et portenta, ſi non *ſuſciperentur*, h. e. ſi nemo illa curaret. (Cf. ad 1, 20, 11.) — Multa prodigia non niſi terrori animorum falſaeque perſuaſioni, mox fraudi ac praeſtigiis adcepta referenda ſunt; (cf. 21, 62 pr.) v. c. voces repente e luco aut horrendi clamores ſtrepitusque per noctem auditi, (v. 1, 31. 2, 7. 5, 32. 6, 33. 29, 14. 31, 12.) locuta bos, (3, 10. 24, 10. 27, 11. 28, 11. 35, 21. 41, 17. 26. 43, 15.) infans in utero matris vel ſemeſtris triumphum clamans, (21, 62. 24, 10.) ſpecies hominum cum candida veſte vel arae et claſſes in coelo viſae. (24, 10. 42, 2. Alia a cauſarum phyſicarum ignorantia aut neglectu profecta ſunt, et vel ad aeris coelique phaenomena, vel ad terrae maris-

que

que naturas, vel ad animantium, tam brutorum quam hominum, ingenia, cultus habitusque ſpectant. *Prioris generis prodigia* ſunt imbres inſoliti ſanguinis, (24, 10. 39, 46. 56. 40, 19. 43, 15.) lapidum, (1, 31. 7, 28. 21, 62. 22, 36. 23, 31. 25, 7. 26, 23. 27, 37. 29, 10. al.) terrae, (10, 31. 34, 44. 45. 35, 21. 37, 3. 42, 20. 45, 16.) lactis, (27, 11.) cretae (24, 10.) et carnis, (3, 10. coll. Dionyſ. 10, 2. et Val. Max. 1, 6, 5.) inde orti, quod aut terra argillacea, quae in multis Italiae locis rubra effoditur, unde facta vaſa Etruſca, aut lapides e monte campique lapidei, ut in Ligurum et Salyum finibus, aut creta ab imbre ſoluta, ut et lactis ſpeciem referret, aut carnes, ex ſacro aliquo epulo in altum ſublatae turbinis vi, mox in terram aliumque locum deciderent; (potuere etiam lapides, ut cineres quoque, vi ignis ſubterranei e monte agi, vel carnes a vulturiis ex aris ablatae dejici, et lacteae pluviae oriri ex polline certarum plantarum per turbinem conlecto, vel ex particulis ſulfureis per Vulcania incendia in nubes ſublatis) ſtellae crinitae vel deciduae, et interdiu viſae, duo vel tres ſoles, duae tresve lunae, et interdiu, ſolis orbis minui viſus aut circulo incluſus, (22, 1. 28, 11. 29, 14. 30, 2. 38. 41, 20. 26. 43, 15. 45, 16.) coelum ardens, (3, 5. 10. 31, 12. 32, 9. 43, 15.) ſpecies legionum, armorum, ararum, navium in nubibus viſae, ardentes faces, transverſae trabes et arcus ignei, (21, 62. 22, 1. 24, 10. 29, 14. 30, 2. 41, 20. 26. 42, 2. Steger l. l. p. 27 ſq.) quae ad auroram borealem aliasque atmosphaerae adfectiones pertinent; flammae ſubito in antennis navium, in ſpiculis ſignisque caſtrorum terrae infixis, vel in puerorum virorumve capitibus viſae, et ardens caput Vulcani aut ſcipio in manu equitis vigilias circumeuntis, (1, 39. 22, 1. 25, 39. 33, 26. 34, 45. 39, 22. 43, 15. coll. Virg. A. 1, 680 ſq. et 7, 71 ſq.) quae ad vim et naturam aeris electrica materia gravidi ducunt; lacrumae et ſudores

parietum, ſaxorum, inpr. marmorum, adeoque et ſignorum atque columnarum, ob vim auſtri et repentinam vicem ſeu intemperiem humidi et ſicci aeris; ſudor ſanguineus ſignorum minio obductorum. (22, 1. 36. 23, 31. 27, 4. 40, 19. 45. ad Sil. 1, 86. 98. 8, 645.) *Secundi* generis prodigia tantum non omnia ad motus terrae et agri aut montium, ignibus abditis tumentium, labores referenda ſunt, v. c. mons, mare et coelum ardere viſum, (3, 5. 10. 23, 31.) pluvia lapidea, ſaxum ingens volitans, (25, 7.) terrae hiatus et ſubſidens in ſpecus ſolum, (7, 6. 30, 2. 38. 32, 9.) obſcuratus aer vel nox interdiu viſa intendi, (7, 28.) lux orta nocte, (28, 11. 29, 14. 32, 29.) ſol pallens aut rubens ſimiliſque ſanguineo, (25, 7. 31, 12.) haſtae motae, (21, 62. 24, 10. 40, 19.) tenebrae interdiu obortae, (7, 28. 38, 36. quae loca a quibusdam ad defectionem ſolis referuntur, ut 37, 4. et 44, 37.) apertae ſubito templorum fores, ſigna deorum mota vel converſa, ſortes extenuatae ſeu evolutae, (21, 62. 22, 1.) pinnae murorum dejectae, (25, 7. 32, 9. 29.) arbores repente aut alieno in loco, in puppi aut templo, enatae, vel revireſcentes, (43, 15. Plin. 17, 38, 25.) lacus repente increſcens vel deficiens, (5, 15.) amnes retroverſi et abſorpti, fons erumpens antea non viſus, aut ſcaturigo lactis vel olei, haec quidem, vena forte bituminoſa ex meatu recluſo manante; rivi ſanguinis aut lactis fluentes, et lacus ſanguine manantes, ſ. cruentae aquae, (26, 23. 27, 11. 23. 37. 34, 45. 45, 16.) aquis ſcil. a ſoli argillacei vel cretacei contagione rubentibus vel albeſcentibus, aut innatantibus aquae rubenti inſectorum generibus, v. c. pulice monoculo, unde aquae a procellis in altum raptae aliis in locis imbres cruentos vel lacteos facere potuere; hinc et Comitium ſanguine fluens, (34, 45.) et ſpicae vel meſſes cruentatae, ubi adhaeſere forte ſpicis aut guttae ſordesve ex iſtis imbribus, aut papiliones ex chryſalide evolantes et rubicunda conſperſi gutta, aut rubor

bor ab aliis infectis adfperfus. (22, 1. 28, 11.) Obfcurum eft, quod lana Priverni e terra et in Vejenti agro ex arboribus nata, (42, 2. fraudem forte facientibus jubatorum, barbatorum aliorumque lichenum generibus, inpr. filamentofis) quodque 32, 1. Oftiae in Herculis aede et figno capillus enatus dicitur. (Cf. Steger l. l. p. 180. ubi fufpicatur, capillum fuiffe fubtiliffimas radicis plantaeve fibras, et lanam pullam terra enatam confervam lacuftrem.) Minime mirabilia vero funt figna, vexilla, fpicula evulfuris reluctantia, quia altius et in folo tenaci infixa erant; (vel, ut Cic. de Div. 2, 31. dicit, quia *timide fortaffe fignifer evellebat, quod fidenter infixerat*, et, ut ipfe Liv. 22, 3 extr. *quia ad convellendum manus prae metu obtorpuerant*) fanguis erumpens fignis evulfis, rubentis fcil. aquae fcaturigine fub folo latente; voces exauditae, vana religione vifa objiciente, inpr. in folitudine agrorum et locorum; (ut h. l. et 2, 7. 5, 32. 6, 33.) pifces fub aratro inventi, qui pifces fuere foffiles. (v. ad 42, 2, 3.) *Tertii* generis prodigia petita erant ab animantibus, fi raro vifae effent, (ut angues jubati 41, 26. 43, 13. et quadrupedes, etiam lacertae et ferpentes) aut fi infolito aut alieno in loco, (v. c. anguis e columna lignea, f. ara, f. foribus templi elabfus, 1, 56. 25, 16. 27, 4. 28, 11. lupi 3, 29. 10, 27. 21, 46. 47. 48. 62. 27, 37. al. apum examina 21, 46. 1. 24, 10. 27, 23. boves 21, 62. 36, 37. corvi 10, 40. 21, 62. 24, 10. 30, 2. vulturius 27, 11. 23.) aut fi fpecies infolitae f. *monftra* effent, (quorum tam frequens fit mentio, ut eorum major olim, quam nunc, multitudo fuiffe videri poffit, nifi potius, quae olim fuperftitio ac metus notavit, hodie transmittit incuria hominum) aut facta ab natura illorum aliena. (v. c. 27, 23. 30, 2. et 37, 3.) Ex his quaedam etiamnum doctorum hominum indagationem exigunt, v. c. bos loquuta, (3, 10. 24, 10. 27, 11. al.) caprae lanatae, (22, 1.) agnus cum ubere lactenti natus, (27, 4.) gallina in

gallum, gallus in gallinam versus, (22, 1.) bos qui peperit equuleum, (23, 31.) et vaccam aeneam iniit. (41, 17. Cf. 31, 12. ad Tac. Ann. 14, 12, 3. Phlegon Trall. de Mirab., Fortunius Licetus de monstr. caus. et diff., atque *die Prodigien von J. A. Fr. Steger).* At haec quoque, ut reliqua, possunt forte ad certa naturae eventa et causas revocari, et similibus nostri aevi exemplis confirmari. Cf. inpr. Stegeri liber laud.

2. *ab eodem prodigio*, ob idem prodigium, v. ad 1, 1, 5. Paulo ante *vocem ingentem* sc. dicentem, jubentem, monentem.

3. *ut quandoque idem prodigium nuntiaretur*, (h. e. quando vel quandocumque, quoties: v. ad c. 24. n. 4.) *feriae*, dies sacri, *per novem dies agerentur*, sive *novemdiale sacrum*. Exempla dabit Index.

4. *pestilentia* et *pestis* h. l., ut ubivis fere ap. Liv., pro lue vel febribus epidemicis, quas Romae falso pro pestibus proprie sic dictis habitas esse docuit Heyne Opusc. Acad. T. III. p. 108 sq. — *salubriora*, magis valentia et sana.

5. *eum statum rerum requirentes*, desiderantes. *pax veniaque*, v. ad cap. 16. n. 4.

6. *Ipsum regem tradunt volventem commentarios Numae — Jovi Elicio — conflagrasse*, vid. ad cap. 20. n. 10. et 12. Forte leg. *occulta ac* vel *et solennia sacrificia*, vel delenda vox postrema. Mors Tulli vulgo a ritibus occultis procurandi morbi repetitur: sed quidam tradunt, eum aegrotantem ab Anco Marcio vel factione ejus fuisse occisum, regiamque simul incensam, ut caedes obcultaretur. Cf. Dionys. 3, 35.

7. *operatum* (supin. pro, ut operaretur) *his sacris se abdidisse;* nisi leg. *operaturum*, vel certe *operatum* positum pro *operantem*, ut 4, 60 pr. ap. Plin. 26, 2. et Tac. Ann. 3, 43, 3. *Operari*, operam dare s. navare, *sacris*, ut *Musis*, *textis* cet., hinc et deditum esse, v. c. 4, 60 pr. 10, 39 pr. 21, 62. Cf.

Cf. ad Sil. 2, 70. et Tac. Ann. 2, 14, 3. Duk. et Drak. inf. ad 10, 39, 2.

XXXII. 1. *Patres fuere auctores*, v. ad c. 17. n. 5.

2. *Numae*, regis religiosissimi, *nepos ex filia Ancus Marcius* et Numae Marcii Pontificis filius. v. ad c. 20. n. 9. Hinc et ipse sacra rite colenda curabat. — *regnum κατὰ cetera egregium*, ut c. 35. et 37, 7. ubi v Jac. Gron.

3. *longe antiquissimum*, primum et gravissimum, optimum factu, quod maxime est curae cordique, ut 3, 10. 6, 40. 7, 31. 9, 31. et πρεσβύτερον ap. Herodot. 5, 63. et Aelian V. H. 5, 17. De *commentariis regis*, Numae, v. ad c. 20. n. 10.

4. *pontificem* sc. maximum, quae vox ab optimis MSS abest. Cf. 1, 20. 2, 2. 27. 34, 44. 1. al. — *in album relata*, in tabulam albam s. albatam, λεύκωμα) in qua edicta aliaque, quae populo erant indicanda, scribi solebant et *in publico proponi* s. promulgari.

5. *medium ingenium*, μέσον, (ap. Lucian. Conviv. c. 43 extr.) moderatum, medium quasi inter duo extrema, inter Romuli et Numae ingenium. *Medium se gerere* dicitur 2, 27. qui neutri studet parti; *media oratio*, quae nec nobilitati nec plebi favebat, sed mediam quasi inibat viam, 10, 15. *medium decretum* 3, 13. quod nec in vincula conjici reum, nec plane dimitti jubebat, *medium consilium* 2, 30. 4, 43. 8, 13. *mediis*, inter tres censentes medium quasi tenentibus, 27, 25, 3. *medios nec in alterius favorem inclinatos* 40, 20. — *et Numae et Romuli memor*, eorum ingenio respondens. Cf. 2, 4. 23, 12. et ad 3, 36, 8. — *tentari patientiam*, periculum fieri, an se patientem injuriae praebiturus sit, *et tentatam contemni*, si experta et feliciter tentata sit, i. e. intellegatur ferri injuriam, contemni eum, qui tulerit; Ern. Cf. ad 8, 4, 3.

6. *jus*

6. *Jus ab antiqua gente Aequicolis repetitum descripsit.* Valerius in Epitome de praenomin. *Ab Aequicolis Sertorem Resium, qui primus jus fetiale instituit.* Cf. de eo et de *Fetialibus* sup. ad cap. 24. n. 5. Pro *Aequicolis*, quae est depravatio Grammaticorum, leg. *Aequiculis.* v. Heyne ad Virg. A. 7, 747. *Aequi* vel *Aequani*, *Aequiculi* et *Aequiculani*, fera gens, ad utramque Anienis ripam exiguum tractum inter Marsos, Pelignos et Sabellos montes inhabitans, a Romanis devicta et exstincta; Heyne l. l.

7. *capite velato filo*, vitta, infula, ut ap. Tibull. 1, 5, 15. et Fest. *Flamen Dialis dictus, quod adsidue filo veletur.* Alia sunt capitis velamenta sacerdotum, (ut 10, 7, 11.) et augurum, (1, 18. 10, 7.) quorum causam tradit Virg. Aen. 3, 403 sq. Mox pro *cujuscumque gentis* in c. Voss. legitur *cujus gentis*, et in Pal. *cujusque g.* forsan recte. v. ad c. 24. n. 4. Sed mox sequitur *quicumque est*, nisi et hoc mutandum. — *audiat Fas*, v. ad 8, 5, 4. — *Peragit*, v. ad c. 18. n. 10.

8. *siris* antique pro *sinas.* — *haec, quicumque* cet. apud quemcumque qui cet. — *paucis verbis carminis* (v. ad c. 24. n. 9.) *peragit*, dicit. v. ad c. 18. n. 10. — *quos* homines et res *exposcit;* nisi cum Duk. leg. *quae.* — *tot enim solennes sunt*, vulgares, vel legibus definiti.

9. *majores natu*, Patres, senatum. Cf. ad 1, 8, 9. — *Cum his verbis*, quum haec dixisset, (ἅμα τοῖσδε, al. *simul haec*) *nuntius Romam redit.* Cf. ad 8, 14, 3.

10. *Quarum rerum, litium, causarum* (synonyma, ut mox *populi priscorum Latinorum hominesque prisci Latini* — *fecerunt*, *deliquerunt* — *censuit*, *consensit*, *conscivit* — *bellum indico facioque*, et alia in formulis solennibus, de quo cf. ad 22, 10, 2.) sc. gratia s. causa (nisi leg. *causam*, i. e. controversiam, quasi petitionem; solet enim cum quarto casu hoc verbum poni: sed ego non minus recte arbitror dici

con-

condicere alicui furti quam *furtum:* quia absolutum primitus illud vocabulum fuit, nec casum proprie rexit; Bauer.) *condixit pater patratus* cet. h. e. de quibus rebus convenere inter se (*condicere* Germ. übereinkommen, verabreden; cf. Gron. Obss. 1, 1.) patres patrati, scil. in foedere, Tullo regnante icto: nam pater patratus foedus facit, (ut fetialis clarigat h. e. res repetit indicitque bellum) et Dionys. 3, 37. diserte dicit, Romanos postulasse ex foedere, ut res redderentur, Latinos vero respondisse, foedus a se ictum esse cum Tullo, non cum Anco. De *Priscis Latinis* v. ad c. 3. n. 5. *hominibus*, populis, ut 23, 31. *quorum hominum essent* pro, cujus populi cives fuissent. Cf. omnino Gell. 16, 4.

11. *Puro pioque duello* (bello) *quaerendas*, (requirendas, *repetendas*) ut *justum piumque bellum* inf. 39, 36. et 42, 23. vid. sup. ad c. 22. n. 5. *Purus* sc. a scelere, ut ἁγνὸς et καθαρὸς, justus et pius.

12. *itaque* (et ita) *consentio*, *censeo*, *consciscoque*, una, communiter, simul cum aliis, ut mox *consensu*, scisco, h. e. decerno, jubeo, censeo, constituo. cf. ad 4, 4, 6. 10, 18 pr. 10, 34, 9. 33, 49. 41, 8. Sed *consciscere* etiam simpl. est sciscere, constituere, ut *facinus* 28, 22. *exsilium* 24, 26 pr. *exsilium ac fugam sibi* 5, 53. 10, 16. 34. nisi haec etiam eo sensu dicta sunt, quo *mortem* vel *necem sibi consciscere*, h. e. moriendi consilium et capere et exsequi. Sic et plura verba composita pro simpl. obvia, ut *instare* 2, 43, 6. *consequi* 24, 45, 4. et al. Cf. ad 4, 4. 6. et ad Tac. Ann. 6, 27, 1.

13. *quandoque pars major eorum*, *qui aderant*, (cf. 26, 33 extr.) *in eamdem sententiam ibat* scil. pedibus, ut 5, 9 pr. nam, ubi SCtum per discessionem fiebat, jubebantur senatores discedere ad eum locum curiae, quo iverat sententiae alicujus pronuntiatae auctor, ut ita, numeratis capitibus, facile cognosceretur, cuinam sententiae plurimi faverent; unde *in sententiam alicujus ire pedibus*, vel simpl. *ire*, *discedere*,

cedere, *discessionem facere*, ut contra *in alia omnia* h. e. in contrariam, diversam sententiam, *ire*, (v. Gell. 3, 18. 14, 7. Cic. Verr. 4, 65.) et *contra ire* ap. Tac. Ann. 14, 45 pr. Sic et inf. 2, 27. *in alteram causam*, sententiam, partem, *conlega praeceps ierat*, h. e. temere, parum consulto, ut XXI, 18. *praeceps legatio*, temere missa. Ibidem in quibusdam libris legitur *praeceps erat*, h. e. proclivis, ut 26, 38, 3. et 37, 7. Hinc et (quod jam notavit Gron. ad Gell. 3, 18.) *pedarii* dicti senatores, non, quod multi etiam nunc putant, quotquot pedibus in sententiam discederent, (nam vix erat quisquam senatorum, qui id non saepius vel semel certe fecisset) sed qui tantum ita pedibus irent, saltem plerumque, sive ipsi fiduciam non haberent dicendi sententiam, sive non rogarentur, ut qui nondum essent a censore in senatum lecti aut in postremis scripti. v. loc. class. Gell. 3, 18. inf. ad 22, 49, 13. et 27, 34, 3.

14. *bellum erat consensu*, bellum decernebatur perinde ac si omnes consensissent. Cf. ad 24. 37, 9. Sed forte e cod. Florent. legendum *consensum* i. e. decretum; ut inf. 8, 6, 3. *consensit senatus bellum*, h. e. consensu s. communi consilio decrevit, (nisi cum Drak. subpleveris *fieri*) et ap. Gell. 15, 26. *consensis quibusdam et concessis*. Cf. Cic. Fin. 2, 35 extr. et inf. 27, 9 extr. ubi duplex loquendi ratio jungitur: *idem socios consensisse ad prodendam urbem*.

15. *hastam ferratam*, ferro praefixam, *aut sanguineam*, non e frutice vel arbore sanguinea fabricatam, sed sanguine infectam, ut injiceretur terror, et significaretur, bellum fore cruentum. Cf. Plin. 18, 18. et Ammian. Marcell. 19, 1.

16. *populus Romanus Quiritium*, ut 8, 9. 41, 16. al. pro: populus Rom., qui idem populus Quiritium, ut *populus Romanus Quirites* pro: populus Rom., qui iidem Quirites. v. Drak. ad h. l. et Gron. Obss. 4, 14. et ad Gell. 1, 12. 10, 24. *Quiritium* nomen *populo Rom.* adjunctum, ex quo Sabini Curibus

bus Romam commigrarint; monet Brisson. de form. 1. p. 61.

17. *ob eam rem ego populusque Rom.* h. e. ego nomine et jussu populi Rom. *bellum indico facioque*, (cf. not. 10.) nisi *indico* referendum ad *ego*, et *facio* ad *populum Rom.* — *emittebat* sc. manu.

XXXIII. 1. *demandata cura sacrorum*, scil. eorum, quae ipse solebat curare.

2. *Et quum Sabini Capitolium atque arcem*, (v. ad 1, 55, 6.) *Albani Coelium montem inplessent*, quae loca erant *circa Palatium*, *sedem veterum Romanorum*, h. e. eorum, qui Romam condiderant cum Romulo cet. Cf. c. 30 pr. *Palatium* et *Aventinum*, v. ad c. 5. n. 2.

3. *Additi eodem*, in eumdem collem, ut *eo* 27, 22. *Tellenae* (s. *Tellene* et *Tellena*) et *Ficana* Latii oppida, prope Ostiam, ut forte et *Politorium*. Cf. Dionys. 3, 37. 38.

4. *Politorium inde rursus bello repetitum*, *quod vacuum* a civibus s. incolis, Romam traductis, ut antea dictum, *occupaverant Prisci Latini*, de quibus v. ad c. 3. n. 5. Forte delendum τὸ *rursus*, vel leg. *petitum*. Sed cf. 9, 27. et ad 2, 45, 10.

5. *Medullia* a Latinis capta et cruento bello quatuor annorum recepta ab Anco. Cf. Dionys. l. c. Oppidum incerti situs in Sabinis. Verba *varia victoria* forte glossa, verbis *Marte incerto* adscripta. — *praesidioque firmata valido*, v. ad 21, 57, 7. — *castris in aperto positis*, cf. ad 21, 32, 7.

6. *ad*, apud, *Murciae* sc. aedem, ut, *ad Jovis Statoris* c. 41. *ad Spei* 2, 51. *ad Martis* et *ad Cereris* 10, 23 extr. ἐς Ἀθηναίης sc. νηὸν Hom Il. 6, 379. Cf. et 2, 7 extr. 3, 48 al. Murciae sacellum sub Aventino monte, quem *Murcum* s. *Murcium* inde olim dictum perperam, opinor, Festus tradit. Alii putant, eam a monte hoc ita adpellatam, nec diversam esse a *Murcea*, ignaviae dea, de qua v. Augu-

stin.

ſtin. de civ. dei 4, 16. Sed Plinius 15, 29. ſ. 36. et Plut. Qu. Rom. T. II. p. 268. docent, Venerem a myrto, arbore ei ſacra, primum dictam eſſe *Myrtiam*, Μυρτίαν, et poſtea *Murciam*, Μουρκίαν, vel rectius forte *Murtiam*: et *ſacellum Murtiae Veneris* memoratur Varr. L. L. 4, 32.

7. *Janiculum*, collis ſ. mons altus, trans Tiberim ſitus. — *ne quando*, aliquando, *ea arx hoſtium eſſet*, v. ad 4, 31, 8. et 24, 42, 6. — *Id non muro ſolum* ſcil. cingi, *ſed etiam ponte conjungi Vrbi placuit*: nam ſcriptores et Graeci et Latini ſaepe membris duobus unum jungunt verbum, a quo grammatice quidem utrumque pendet membrum, quamquam quoad ſententiam plenus verbi ſignificatus ad unum modo referri poſſit, et ad alterum vel pleni hujus ſignificatus pars quaedam, (v. c. 3, 48 pr. et 3, 55, 9. τὸ *dicere* verbi *negare* vel ſimilis ei atque cognatus intellegendus ſit ſignificatus; quod ellipſeos ſ. figurae genus σύλληψιν et ζεῦγμα aut ſynezeugmenon adpellant. Cf. ad 22, 12, 8. 24, 5, 7. 38, 21, 5. 40, 9, 2. ad Tac. Ann. 2, 20, 2. d'Orville ad Chariton. p. 398. Brunck. ad Sophocl. Electr. 72. 435. ad Oed. Tyr. 271. ad Aiac. 1035. Burm. ad Virg. Aen. 7, 187. 9, 279. Drak. inf. ad 40, 42, 11. Stroth. ad 3, 67 extr. ubi (ut jam ante eum Drak. l. l.) ad verba *Esquilias* — *capras* intellegit *nemo defendit*: quod tamen verbum τῷ *ſubmovit* parum reſpondet; niſi haec durities adfectu loquentis excuſanda. Sic et h. l. neque *cingi*, neque aliud verbum ſatis aptum voci *muro*, τῷ *conjungi Vrbi* ſimile eſt et cognatum. Forte excidit *cingi* ſ. *circumdari*, vel cum Schellero legendum *non muniri ſolum*. Ἐτείχισε δὲ καὶ τὸ καλούμενον Ἰανίκολον, καὶ φρουρὰν ἱκανὴν ἐν αὐτῷ κατέστησεν, Dionyſ. 3, 45.

8. *ponte ſublicio*, qui innitebatur palis ſ. trabibus et tignis, quae *ſublicae* dicebantur, vel ex trabibus, ſine fulturis ferreisque clavis, ſine omni aere aut ferro, compoſitus erat, ita diſpoſita contignatione, ut

exi-

eximerentur trabes ac reponerentur, et vel clavum iis addere religioni esset. v. Plin. 36, 15. s. 23. Hinc *roboreum pontem* dixit Ovid. Fast. 5, 622. ξυλίνην et ἱερὰν γεφύραν Plut. Cf. inf. c. 37. et II, 10 *in Tiberi facto*, alii *in Tiberim*, ut 40, 51. et in Epit. Vtrumque ferri potest; Drak. Cf. ad 2, 14, 2.

9. *haud parvum munimentum a planioribus aditu locis*, a parte locorum, qui planiora sunt et aditu faciliora.

10. *discrimine recte an perperam facti confuso*, (ut contra *salvo* inf. 5, 40, 6.) quum nondum exacte discernerentur bona et mala facinora, non satis intellegeretur, utrum quid recte an perperam factum esset.

11. *carcer inminens foro aedificatur* publicus, auctus deinde in loco inferiore a Servio Tullio firmissima illa parte, (*cachot*) quae dicta est *robur Tullianum*, quia roboreis parietibus, olim certe cincta erat, et in qua exspirabant malefici illuc praecipitati. Cf. ad 29, 22, 44. 34, 44. extr. 38, 59. inpr. Sallust. b. Cat. 55. ubi v. Cort. et Intpp. Tac. Ann. 4, 29. Hic carcer diu Romae unicus fuit, (v. Juvenal. 3, 312.) postea plures exstructi, e quibus lapidei dicebantur *lautumiae*. Praeerant iis triumviri capitales, (cf. 39, 17.) et custodes illorum erant primum servi publici, deinde urbani milites. Romae autem non liberae fuere custodiae, (*Staatsgefängnisse*) nec alii carceres publici, quam in quibus servabantur malefici; donec supplicium de iis sumeretur. Rei honoratiores, in perpetua habendi custodia, municipiis per Italiam tradebantur, (v. Sallust. Cat. 50. 43. et Vellej. 1, 9) vel *privatis carceribus* in singulis patriciorum aedibus. v. inf. 6, 36 extr. et ad Tac. 3, 22, 6.

12. *Silva Maesia Veientibus adempta*, cf. Dionys. 3, 41. — *in ore* s. ostio *Tiberis Ostia condita*, vetus, a situ sic dicta, colonia Rom. et postea velut emporium Romae ac portus. Cf. Dionys. 3, 44. et Plin.

Plin. 4, 5. "Ancus adversus Etruscorum latrocinia, negotiatores in Tiberi infestantium, *Janiculum muniit* et *Ostiam condidit*: (v. Dionys. l. l.) quae arguunt artes mercatorias Etruscorum adversus vicinos libertatem commerciorum sibi vindicantes;" Heyne Opusc. Acad. T. 5. p. 416. A *salinis circa factis* nomen adcepit *via salaria*, quae in Sabinos ferebat, vel, ut Festus dicit, a sale, quod per eam Sabini deferebant a mari. Cf. 7, 9. ad 8, 15, 6. Adleri Beschreib. d. Stadt Rom c. 6. p. 59. et inf. ad 2, 9. n. 4. Mox *aedis* pro vulg. *aedes*, ut 2, 21. 4, 25. 6, 5 al.

XXXIV. 1. *Lucumo* etiam rex Etruscorum dici solebat. v. ad c. 8. n. 2. *Tarquinii* Etruriae opp. Cf. Dionys. 3, 46 sq.

2. *Damarati* (Dorica forma pro *Demarati* ut *Nicodamus* 38, 5. *Damoreles* 38, 8. *Damarata* 24, 22. *Damocritus* 31, 32. 34, 24. *Archidamus* 32, 4. *Damiurgos* MS. Voss. 32, 22. *Nasos* 25, 24. Drak.) *Corinthii*, ex nobili Bacchiadarum gente oriundi, quae a Bacchio vel Bacchide originem ducebat, et propter opes, mercatura potissimum quaesitas, summam regiamque Corinthi obtinebat potestatem, sed ob luxuriam aut adfectatam dominationem a Cypselo tyranno expellebatur. v. Pausan. 2, 4. 5, 17 — 19. Herodot. 5, 3 sq. 93 sq. Aelian. V. H. 1, 19. et Schol. Apollon. 4, 1212. — *Lucumo atque Aruns*, quidam MSS *Lucomo*, et plerique *Arruns*, ut et 2, 6. 14. Ἀῤῥοῦντα et Λουόμωνα in cod Vat. Dionys. 3. p. 184. in ceteris Ἄρουντα et Λυκόμωνα. — *inmemor in testando nepotis decessisset*; hoc ad antiquitatem et jus testamentorum pertinet: sed quod de nepote ab avo praeterito dicit, de eo postea jure Rom. aliter constitutum est; Duk.

3. *sortem bonorum*, partem, spem. — *Egerio inditum nomen*, quem alii fratrem Tarquinii, non fratris filium edunt, et Livius patrem Tarquinii Col-

lati;

latini. Is Aruns s. Egerius *Collatiae* urbi Sabinis ademtae praefectus inde *Collatinus* est dictus, et hoc nomen ad posteros propagavit. Cf. c 38 57. et Dionys. 3, 50. *in nullam sortem bonorum*, partem hereditatis.

4. *Tanaquil*, seu Caia Caecilia, *quae haud facile* ob superbiam *sineret*, pateretur, *ea, in quae innupsisset, humiliora esse iis, in quibus nata erat*, h. e. gentem, domum, in quam matrimonio reciperetur, humiliorem esse nobilissimo, quo nata erat, genere. Cf. ad 4, 4, 4.

5. *Roma est ad id* perficiendum s. consequendum (vel propter, ob id, πρὸς τοῦτο, ideo, ut 2, 3 extr. 23, 18. 37, 27. *ad hoc*, ob hoc, 28, 39 45, 39. *ad ludibrium*, ludibrii caussa, 36, 14) *potissimum visa*, lecta, (*ausersehen*) vel petita. Sic fere *magnam gloriam*, vel *nihil praeter publicum commodum videre*, h. e. spectare, sequi, adpetere 2. 12, 3, 68. 28, 17, 2. *decus spectare* 7, 32 extr. *Asiam et Antiochum spectare* 37, 6, 2. δόξας ὁρῶσιν ap. Lucian. in Hermot. Quidam emendant *potissima*, vel *aptissima*, vel *lecta*. Vulgatum defendi posse putat Bauer. vel poetarum more, quem minime adspernetur Noster, vel ut intellegamus apta, adcommodata.

6. *ubi omnis repentina nobilitas sit*, h. e. recens orta, nova quasi et sine imaginibus.

7. *Ancum Sabina matre ortum*; forte leg. *Sabino patre* cum Periz. Anim. hist. c. 3 ubi docet, matrem ejus, Numae filiam, Romae natam adeoque Romanam fuisse. Cf ad c. 20. n 9. Contra Periz. haec disputavit Duker. "Non video, cur Anci pater omnino Sabinus dici debeat, quem Livius a Numa pontificem, Tacitus a Tullo praefectum Vrbi factum, et Plut in fine Numae patre quidem Sabino, sed cum Numa Romam profecto et ab eo in senatum adlecto, natum scribunt. Nec patrem Anci in Sabinis natum fuisse et cum patre suo Romam venisse, ullo certo argumento ostendi potest. Quod autem nonnulli tra-

diderunt, Anci matrem non fuisse Sabinam, sed Romanam, quam Numa ex uxore Romae ducta susceperit, id non tantam vim habet in re, quam in controversia positam fuisse Plut. tradit, ut adfirmari possit, eam *haud dubie Romae natam* fuisse. Si verum est, quod prodinum Plut. scribit, Ancum, Numa moriente, quinquennem puerum fuisse, ratio temporum non repugnat, quo minus Numae filia, in Sabinis nata, XXXVII anno regni illius Ancum parere potuerit."

8. *nobilem una imagine Numae esse*, h. e. Numam primum fuisse majorem ejus, qui magistratum gesserit curulem et hinc jus imaginis suae cera exprimendae et ad memoriam posteritatemque prodendae habuerit. Nam *imagines* erant signa nobilitatis, et jus illud dabant magistratus curules. Quos si quis primus gesserat e familia sua, dicebatur *homo novus*, (cf. 4, 48. ubi *homines novi* obponuntur *principibus*, sed forte iis sunt, qui ex tribunis pl. primi hunc magistratum gessere, et hinc mox *conlegis principibus* obponuntur, Drak. ad 4, 54, 6. Corte et Wasse ad Sallust. Cat. 23.) si nec ipse nec majorum aliquis, *ignobilis*, si aliquis majorum, *nobilis*, et si unus tantum (ut h. l. avus, Numa) *nobilis una imagine*, si plures, *nobilis multis imaginibus*. Vtrum vero jus imaginum jam illis temporibus in usu fuerit, non constat. Livius forte nobilitatem generis more loquendi, sua aetate recepto, expressit.

9. *Facile ei* (viro (quae etiam vox in quibusdam libris legitur) *persuadet : ut cupide honorum*, quippe qui cupidus honorum esset, scil. ut Romam commigrent.

10. *suspensis alis*, extentis et *leniter* agitatis, (*schwebend*) sine strepitu aut clangore; ut *suspensus gradus* s. *pes* tacite incedentis et leniter vel vix terram tangentis. Poetice loquitur Livius, ut passim. Mox *ministerio* pro: ad ministerium.

11. *Adcepisse id augurium*, v. ad c. 20. n. 11. *Excelsa et alta* junguntur etiam Cic. Tusc. 2, 4. ut passim alia synonyma. *Excelsa ex alite* coni. Scheller in Obss.

12. *eam alitem*, cui imperium quasi in aves esset, *ea regione coeli*, sub qua sita esset Roma, *et ejus Dei nuntium*, Jovis, regis deorum hominumque, cui sacra est et armigera. — *circa summum culmen hominis*, caput, quod *ominis* tantum causa ita hic dicitur, unde portendatur honoris *culmen*, fastigium regale; Bauer.

13. *levasse*, abstulisse, *decus humano capiti superpositum*, pileum, quo non nisi capita hominum tegerentur, et non servorum, sed ingenuorum libertinorumque, *ut divinitus eidem redderet*, ut eo reddito ostenderet, se a Deo missam esse; nam alioquin abstulisset forte, non vero reddidisset, et multo minus, ut supra dictum est, *capiti apte reposuisset*. Pileus ille Cic. Leg. 1, 1. *apex* vocatur, qui proprie erat pileus sutilis, (acuminatos in summa parte, et in medio virga eminente vel laneo filo ornatus) et forsan regum quoque insigne, ut Pontificis Max. et Flaminum vel Flaminis tantum Dialis; unde *apicem dialem imponere alicui* inf. 6, 41. pro: eum flaminem dialem prodere vel creare. Cf. Ruben. Elect. 2, 25. Hinc forte *decus* h. l. dicitur. *humana manu superpositum* conii. Stroth.

14. *L. Tarquinium Priscum edidere nomen*, Romana dedere nomina *Lucumoni Tarquiniis* nato. *Priscum* cognomen vel addidere librarii, vel Livius ipse per πρόληψιν: nam regnante demum Tarquinio Superbo vel post eum hic Tarquinius adpellatus est *Priscus*, h. e. prior s. primus, (quemadmodum Belus ὁ ἀρχαῖος dictus, i. e. primus; Bauer.) ut ab illo rege discerneretur. Sic et *Rostra* 4, 17. de quorum origine v. 8, 14. Cf. ad 1, 10, 3. 3, 51, 3. 14, 54, 7.

15. *notitiamque eam — liberaliter*; non serviliter, — *in fam. amicitiae adduxerat jura*, ex notitia fecerat amicitiam: sed forte leg. (quod quidam libri exhibent) *notitiaque eum — jura;* Ern. et Bauer. — *bello Domique*, al. *belli d.*, ut c. 36. et *domi militiaeque* c. 35.

XXXV. 1. *sub tempus* eorum s. id scil. comitiorum, tempore eorum instante. Cf. ad 2, 55. 1. Suspicari possis *sub tempus id.* Sed similiter dici *ad tempus* 3, 40 64. 28, 42. 43. al. et *post tempus*, monet Drak. ad 3, 64, 4. — *quum* sc. diceret, ut c. 48 pr. et al. Ita Duker et Bauer. At Stroth. putabat, paulo post *et Tatium* positum esse pro *tum Tatium*, (ut *quum studiose ac libenter* ap. Cic. ad Div. 15, 11. vel *et*, *tum* inf. cap. 40. n. 5. *tum — et* 21, 36 extr. 28, 15 pr. et Gr μὲν et δὲ pro μὲν et καὶ: sed Bauer id alienum esse monet ab h. l., ubi non *distributio* sit, sed comprobatio et *documentum* prioris per ipsa *exempla)* vel τὸ *quum* h. l. infinitivo jungi, ut 2, 27 pr. 3, 37. 4, 51. 6, 27. et ἐπεὶ ap. Herodot. 2, 32. ubi v. Wessel. Cf. ad 5, 15, 6.

2. *sui potens*, ut: (homo) *sui juris.* — *sub haud poenitendo*, spernendo, *magistro*, bono, optimo, idoneo. v ad 2, 54, 16.

3. *Patres minorum gentium*, ex gentibus minus nobilibus lecti, (*vom zweyten Range*) unde et *Dii minorum gentium.* Cf. ad Tac. Ann. 11, 25, 4. — *factio haud dubia regis*, haud dubiae fidei erga regem, cui confidere poterat.

4. *oppidum Apiolas*, cf. Plin. 3, 5, 9. Strab. 5. p. 231. Dionys. 3. p. 186. — *quam quanta belli fama fuerat*, gloria hoc bello parta: vel, quam speraverat, quum bellum parvi esset momenti, vel esse putasset.

5. *Circus maximus*, in valle Murcia, inter Aventinum et Palatinum montes situs, qui stadia tria cum dimi-

dimidio longus, unumque latus erat, et loca 150000, sed, ut alii dicunt, 485000 capiebat. *Loca divisa Patribus Equitibusque*, saltem singulis curiis, circo in XXX partes diviso, si fides habenda Dionys. 3, 68. Liberae reip. temporibus Patres Equitesque separatim quidem nec inmixti plebi, sed promiscue h. e. locis incertis et quae fors tulerat, spectabant. Loca deinde certa illis adsignavit Claudius, his Nero v. Lips. ad Tac. Ann. 15, 23. et Ern. ad Suet. Claud. 21. et Ner. 11. Ceterum *Circi* erant aedificia publica, in oblongae, et ab altera parte rotundae, ab altera rectae formae; in quibus ludi habebantur varii, cursus, certamina gymnica, ludus Troiae, venatio, naumachia, pugna equestris et pedestris.

6. *spectacula, sibi quisque faceret*, gradus, sedilia, s. loca, unde spectatur, vel ubi spectatores sunt s. sedent, *Logen*, ut 45, 1. *fori adpellati*, cf. ad 1, 56, 1. 29, 37, 2. 45, 1, 5. *Furcae* pali, figuram *V* vel *Y* referentes; *furculi* 38, 7, 5. *Ludicrum*, v. ad cap. 5. n. 3. Sedilia, quae primum *sibi quisque faciebat*, a Tarquinio Superbo facta lignea et permanentia, (v. cap. 56.) ab aliis deinde lateritia, tandemque marmorea, triplici porticuum ordine sustentata.

7. *Romani Magnique ludi*, v. ad 1, 9, 4. et 2, 36, 1.

8. *tabernae factae*, v. ad 3, 27, 3.

XXXVI. 1. *Muro lapideo*, ex quadrato lapide constructo: nam muro Vrbs jam antea erat cincta.

2. *Ramnes*, (al. *Ramnenses*) *Titienses*, *Luceres*, v. ad c. 13. n. 8. — *Attus Navius*, in quibusdam MSS. *Acius*, *Atius*, *Actus*, *Actius*, *Accius*, et *Nevius*, *Narvus*, ap. Dionys. Νάϊος Ἄττιος. Cf. Intpp. Valer. Max. 1, 4, 1. Plin. 15, 18, 20. 34, 5, 11. Cic. de Div. 1, 17. *Attus* esse pronomen Sabinum 1, 23. et *Navius* legi in numo, sed perperam ab Harduino ad Plin. l. l. exponi, monet Drak.

3. *nisi aves addixissent*, hoc fieri permisissent, ut mox: *ubi aves non admisissent*: quo sensu 31, 5. dicitur *precationem admisisse deos*, h. e. exaudivisse, ab effectu. Cf. ad Sil. 4, 636. Vtrumque etiam verbum jungitur c. 55. Cf. 22, 42. et 27, 16.

4. *eludens artem*, inludens, intidens, ut c. 48. et 2, 45. 7, 13. 9, 2. 6. 25, 19; 7. 26, 22, 7. Fabulam ipsam inlusit jam Cic. de Div. 1, 17. *divine tu vir, vates.* — *Inaugurare* h. l. per augurium divinare, quidnam verius sit, at c. 6. augurium capere, et 3, 20. augurio eligere locum rei aptum; Drak.

5. *in augurio rem expertus*, quum explorasset. Forte del. *in.* cf. Flor. 1, 5. *inaugurio* (h. e. actu inaugurandi, vel pro simpl. *augurio*, ut paulo ante *inaugura* pro *augura*) ex vet. ed. leg. Doniat. et Scheller.

6. *Statua Attii fuit ante Curiam, cujus basis conflagravit Curia incensa P. Clodii funere*, Plin. 34, 5. 11. — *Comitium* locus in foro Romano, prope rostra, ex quo aditus in curiam erat. Dictus a *coeundo*, (Varr. L. L. 4, 32.) quod ibi comitia curiata concionesque habebantur, et primum consules, deinde praetores jus dicebant. v. Adler's Beschreib. d. St. Rom p. 241. Ibidem legati excipiebantur, ut 45, 20, 4.

7. *concilia populi*, comitia minora, curiata et tributa, *exercitus vocati*, comitia maxima s. centuriata. Sic et 39, 15. *Majores vestri, ne vos quidem, nisi quum aut vexillo in arce posito comitiorum causa exercitus eductus esset, aut plebi concilium tribuni edixissent, aut aliquis magistratus ad concionem vocasset, forte temere coire voluerunt.* v. inf. ad c. 43. n. 16. et c. 44. n. 3. Gell. 13, 15. et 15, 27. ubi Laelius *Is*, dicit, *qui non universum populum, sed partem aliquam adesse jubet, non comitia, sed concilium edicere debet.* Populus autem universus dicebatur *exercitus urbanus*, quod distributio populi in classes et centurias (non in curias et tribus) proprie spectabat

rem

rem militarem et exercitus ex iis ſcribendos, (unde et cuique claſſi certa arma adſignata) quodque initio comitiorum centuriatorum bona centuriarum populique pars, dum ceteri in ſubfragiis ferendis erant occupati in campo Martio, cum armis in Janiculo ſ. arce excubabant praeſidii cauſa adverſus ſubitam hoſtium vim, quae ingruere forte poſſet. Hinc *imperare exercitum* eſt id. qd. *vocare Quirites inlicium* h. e. ad comitia centuriata, ut contra *remittere exercitum* ſolutis comitiis. Cf. Gell. 13, 15. 15, 27 extr. Varr. L. L. 5, 9 extr. inpr. Dio Caſſ. lib. 37. p. 47. ed. Steph. et 47, 42. Gron. Obſſ. I, I. Gruch. de com. 1, 3. 4.

8. *ſumma rerum*, ſummae ſ. maximae re:, aut deliberandae, aut perficiendae. Cf. ad 3, 5. n. 6. *dirimerentur*, tollerentur differenturque in aliud tempus. Cf. ad 8, 23, 13.

9. *numero* autem capitum ſ. equitum, non centuriarum, *alterum* numerum *tantum*, quantus prior fuit, *adjecit*, ut *alterum tantum* 8, 8. 10, 46. 45, 10. — *MDCCC equites*, non MCCC, ut in aliis libris legitur: nam tres centuriae, quaelibet C equitum, conſcriptae a Romulo; totidem deinde adjecti equites e Sabinis, totidemque ex Albanis a Tullo, ut ſic nongenti eſſent *in tribus centuriis*, quarum numerus non auctus eſt. Cf. c. 43. Gron. Obſſ. 3, 25. et Drak. ad h. l. — *qui additi erant*, dicebantur *Poſteriores* ſ. Secundi *Ramnes*, *poſteriores Titienſes*, *poſteriores Luceres* — *nunc quia geminatae ſunt*, a Servio duae factae ex quavis una. v. ad c. 43. n. 17.

XXXVII. 1. *ligna pleraque in ratibus* advecta ſecundo flumine, non ſingula et diſperſa, *haerebant inpacta ſublicis*, quas non facile ita permeare poterant. Sed forte cum Gron. leg. *pleraque ratibus inpacta ſublicisque* cet. Σκάφας ποταμηγους καὶ σχεδίας ξύλων ἄυων καὶ Φρυγάνων γεμοῦσας, ἔτι τε θείου τε καὶ πίσσης παρασκευασάμενος. ἔπειτα πῦρ

ἐνεῖναι ταῖς ὕλαις ἐκέλευσε — αἱ ἐμπίπτουσι τῇ γεφύρᾳ καὶ ἀνάπτουσιν αὐτὴν πολλαχόθεν, Dionyf. 3, 56. *pontem fubcendunt* in multis libris; forte aptius.

2. *fluitantia arma*, baltei, pila, clypei, aliaque e ligno coriove facta, (v. Heyne ad Virg. A. 1, 118.) *infignem*, notam, *victoriam fecere*, eam fignificarunt. Paulo ante Gron. non male emend. *Sabinis, et fufis eadem* cet. — *in fugam averterent*, v. ad 3, 63, 1.

3. *Montes pauci tenuere*, ad eos pervenere. Cf. ad c. 1. n. 8. Forte leg. *at* vel *fed pauci*.

4. *tumultuario milite*, militibus raptim conlectis, non delectu conferiptis, (ut 35, 2. 23. 40, 26. al.) unde et *fubitarii* dicuntur 3, 30. 31, 2. 40, 26. 41, 18. al. ac *repentini* 41, 1. et 10. Cf. ad 3, 4, 5. 41, 10, 1. et 2, 26, 1. Sic et *tumultuaria caftra* raptim communita 28, 16. *tumultuarium opus* de muro raptim reftituto 42, 63. *tumultuaria proelia* cum *tumultu*, repentino impetu et perturbatione, facta, 27, 42. 35, 4. Cf. ad 10, 14, 6. et 21, 16, 5.

XXXVIII. 1. *Egerius, fratris hic filius regis* cet. Cf. c. 34. et ibi n. 3. Paulo ante legendum videtur *quidquid circa*, vel, quod in multis libris exftat, *citra agri erat*.

2. *ad univerfae rei dimicationem*, h. e. de univerfa vel fumma re, (*zur entfcheidenden Schlacht*) ut 7, 11 pr. *ea ad univerfi belli eventum momenti dimicatio fuit*, 32, 5 pr. *in univerfum* (forte *univerfi*; fed *univerfum* quoque recte dictum, vel proprie, vel pro *univerfi*; v. ad 1, 1, 6.) *eventum belli*, 22, 12. *neque univerfo periculo fumma rerum committebatur*, (ut Nos: *er fezte nicht in einem entfcheidenden Treffen die ganze Macht des Staats aufs Spiel*, Str.) 22, 12. *fortunae fe committere*, 22, 32. *in cafum* (fortunam, fortuitum eventum, ut paffim *cafus*) *univerfae dimicationis venire*, 6, 22. et 25, 39. 33, 8. *periculum fummae rerum facere*, ap. Cic. ad Div. 10, 24. *fummam remp. in difcrimen deducere*. Cf. ad 3, 5, 6.

5, 6. et 6, 17, 1. Alii exponunt: ad dimicationem omnium utriusque populi copiarum; ut *universa victoria, requies, pugna* 4, 27. 10, 5. 27, 12. h. e. universorum, quae ad omnes pertinet.

3. *circumferendo arma*, v. ad 9, 41, 3. — *Ficulea*, (al. *Ficulnea*) unde *Ficulensis* 3, 32. — *aut qui*, aut de iis, qui *defecerant*.

4. *quanta mole gesserat bella*, h. e. adparatu, vel vi ac periculo, vel studio, certamine, contentione. *Moles* dicitur quaelibet res gravis, vel magnitudo, difficultas, et multitudo rerum, laborum, periculorum, curarum, vel res talia parans s. gignens. Cf. 2, 16 pr. 4, 54, 2. 5, 12, 6. 6, 2 extr. 14 pr. 19 pr. 8, 13. 25, 11, 9. Nullam autem mentionem Livius facit belli gravissimi et a Tarquinio per IX annos cum Etruscis gesti: quod quomodo excusari possit vix adsequor. v. Dionys. 3, 60. 61. qui tradit, eum victis nec praesidia inposuisse nec tributa, et ab iisdem regum insignia adscivisse. Cf. ad c. 8. n. 2.

5. *muro lapideo* cet. Cf. c. 36 pr.

6. *cloacis*, operum maximo, judice Plin. 36, 15. quarum tamen, ut et circi maximi Capitoliique non nisi fundamenta jecisse censendus est Tarquinius. Cf. Dionys. 3, 67. et inf. ad c. 56. n. 1. *cloacis fastigio ductis* (h. e. per proclive, *herabwärts*) quidam libri prob. Gron. Sic *inferior submissa fastigio* (loco declivi) *planities* 27, 18. *per proclive, summo fastigio* 44, 5. *declivis locus tenui fastigio vergebat* ap. Caes. B. C. 1, 45.

7. *aream ad aedem in Capitolio Jovis* cet. cf. Plin. 35, 12. s. 45.

XXXIX. 1. *Servio caput arsisse*, v. ad 1, 31, 1. et 25, 39, 9.

2. *excitos reges*, regem cum ejus uxore et liberis, vel tota stirpe; regium genus familiamque, ut 2, 2. 3. 8. 27, 4. 29, 30. 45, 43 extr. cf. Drak. ad 2, 2, 11. Sic et *reguli* dicuntur regum filii 42, 24 extr. 45, 14 pr. ut Gr. *βασιλεῖς*. v. Intpp. Eurip. Hec. 552.

552. et Ern. ad Tac. Hist. 2, 25. — *quidam familiarium*, servorum, οἰκετῶν. — *donec sua sponte experrectus esset*: "experrectum igitur licebat moveri? Nugae vero! Sentis, opinor, uti nos h. l. posse ad defendendam significationem, quam intpp. tribuant Gr. ἕως οὗ Matth. 1, 25. et quam habet *donec* ap. Hor. Od. 3, 5, 45. ubi non post illud *donec* admisisse conjugem natosque intellegi potest Regulus, ut qui multo tum magis esset *capitis minor*, quum senatus captivos non censuisset redimendos." Bauer.

3. *Scire licet* et augurari ex isto prodigio, scil. ex *flamma*, eum *lumen* futurum. Sic et inde una voce dicitur *scilicet*, quod frustra h. l. reponi malebat Drak. — *hunc lumen*: malim *hoc*, more Latino et ipsius Livii; Bauer. Cf. ad 21, 10, 14. *Lumen* est auxilium, tutela, praesidium, vel salus, ut Φῶς s. Φόως pro σωτηρίᾳ ap. Hom. Il. 6, 6. 8, 282 al. *Lumen* s. *lux* dicitur quidquid in quaque re est praecipuum, s. pulcrum clarumque, et hinc vel ornamentum, vel praesidium. Cf. ad 7, 30, 8. *lumen rebus nostris dubiis*, periculosis et adversis, *futurum*; cf. 2, 50 extr.

4. *materiem*, caussam, fontem et occasionem, (cf. ad 6, 22, 2. 26, 35, 2. 26, 40, 6.) *ingentis decoris publice privatimque* nobis parandi: vel *materies* h. l. ut c. 46. indoles dotesque naturales, (*Anlage, Stoff*) quae disciplina elaborantur tamquam materies. v. Burm. ad Ovid. Her. 4, 86. et Ernesti clav. Cic.

5. *Inde puerum* — *coeptum haberi* scil. *ferunt*, unde omnia pendent ab initio cap.

6. *ingenia ad magnae fortunae*, principum virorum, *cultum*, vitae rationem scil. elegantiorem, *excitantur*, formantur. v. ad 7, 2, 4. Ad comparandam et tuendam magnam fortunam, Doer. *culmen* ex uno MS. vel *gustum* reponi volebat Scheller.

7. *Juvenis verae regiae indolis*, et pace et bello egregius. v. Dionys. 4. 3. — *ulla arte*, Scheller. conj. *ulla parte* vel *ratione*. — *filiamque*, τὸ *que* pro

pro itaque, ergo; Bauer. Cf. ad 37, 60, 1. et 45, 6, 1.

8. *Ser. Tullii*, in *Corniculi*, opp. Latii, expugnatione *occisi uxorem* Ocrisiam. Cf. Dionys. 4, 1. 2. (et oratio Claudii Imp. aeri incisa, et typis expressa ad Tac. Ann 11, 24, 1. 'Οκρησία dicitur Plut. et *Ocresia* ap. Gruter. Inscr. p. 994. sed 'Οκρίσια Dionys. et Plin. 36, 8.) *Servium* vulgo putant inde dictum quod vel *parvus servierit*, vel *servatus* sit ex patriae interitu. De patre ejus v. ad 4, 3, 10.

9. *ob unicam nobilitatem*, v. ad c. 21. n. 3. — *prohibitam ferunt servitio*, v. ad 22, 14, 3.

10. *inter mulieres*, reginam et matrem Servii. — *eductum* id. qd. *educatum*. Cf. 21, 43, 11. 27, 19, 3. al.

XL. 1. *non modo*, *sed* scil. *etiam*, quod passim omittitur, ut et *sed* et *sed etiam*. v. ad 3, 71, 4. Mox *non modo* sc. non *civicae*, *sed ne quidem* cet. ut 2, 23 extr. 3, 6 extr. 4, 8. 5, 38. 6, 34. 9, 6, 4. 22, 3. 23, 42. 24, 40. 25, 26. al. Nam plena locutio raro obcurrit, ut 9, 6, 4. et ut *non solum*, *sed* 2, 2 pr. al. 35, 46. et hinc forte est dubia. Quin et negatio abest a membro posteriori, ut 3, 6. *non modo*, *sed vix*; Ern. cf. 7, 32. 24, 40. et Drak. ad 25, 26. Similiter 5, 42 pr *non solum* — *sed ne quidem*; 22, 25. *non Samnium modo*, sed *et Campanum*, 10, 6, 10. 38, 22, 4 39, 28 pr. *non* modo, *sed* etiam; 28, 11. *non praeda* tantum, *sed armati quoque*. 21, 31 pr. *quantum a mari recessisset*, tanto *minus obvium fore* et similes ellipses. Cf. ad 1, 25, 11. 2, 45, 12. 7, 19, 3. 32, 5. 1.

2. *tamen inpensius* e duobus MSS reposui pro vulg. *tum*. Praestiterit etiam paulo ante: *se* — *fraude pulsis*, *regnare advenam*. Comparant similia loca Diodori lib. 18. p. 653. 658.

3. *regnum praeceps ad servitia caderet*, v. ad Praef. n. 12. et ad 3, 15, 8.

4.

4. *post centesimum fere annum*, propr. post a. V. c. 176. *post ducentesimum* coni. Duk. putans designari initium regni Romuli, non ejus excessum, quia Servius tum eo anno nondum in regiam Tarquinii venisse videatur. Nota Drak. est: "Livius dicit paulo plures annos, quam centum, eo tempore a morte Romuli elapsos esse. *Fere* est id. qd. circiter, et indicat non modo spatium temporis paulo minus, sed et paulo majus, quam illud, quod memoratum fuerat. Cf Intpp. Gell. 4, 3. Et sane a morte Romuli effluxerant jam anni admodum CXL. Eo insignior erat injuria, quam Tarquinius nomini Romano inferre volebat, quo brevius videretur spatium, intra cujus ambitum tantopere regia majestas Romae ejus culpa eviluerat, ut regnum, quod Romulus, Deo prognatus, Deus ipse, tenuerat, transferretur in servum, serva natum. Invidiose igitur Anci Marcii liberi numero rotundo minori utuntur."

5. *Sed et injuriae dolor — et quia gravior* cet. h. e. et metus ne *gravior ultor caedis rex futurus esset — tum*, et, (v. ad cap. 35. n. 1.) vel praeterea, insuper, quia *Servio occiso* cet. Nodum in scirpo quaesivere intpp. nec est quod *τὸ quia* damnes suadentibus Gron., Drak. et Bauero. *Privati* obponuntur vel regibus, vel magistratibus et iis, qui cum imperio sunt, (v. ad 2, 56, 14.) adeoque et triumphantibus 38, 50. vel denique pontificibus flaminibusque 5, 52. scil. qui gentilicia sacra, iis, qui publica curant. Flaminius, etsi consul designatus, inf. 21, 63. *privatus* dicitur, quia ante initum magistratum et inauspicato in provinciam abierat. Cf. ad 38, 50, 2.

6. *quemcumque alium generum delegisset* sc. Tarquinius. Cur vero *generum*, quum praeter duas filias etiam totidem haberet filios, Lucium et Aruntem? v. cap. 46. et Dionys. 4, 1. Sed hi potius fuere ejus ex filio nepotes, (v. Dionys. 4, 4. inpr. 6. et 7. ubi praeter alia monet, Lucium, si filius fuisset ejus, aetatis fere anno LXVII Servium socerum occidisse)

diſſe) certe tum adhuc infantes, qui illis temporibus nondum regnare vel *regni heredes* inſtitui ſolebant.

7. *agreſtibus ferramentis*, ut a. *telis* 9, 36, 7. h. e. ſecuribus: unde mox *alter elatam ſecurim in caput dejecit.* "*Jungenda ferramentis convertunt*, et nomen pro verbo poſitum, *ſpecie rixae* pro *in ſpeciem rixantes*: nam ut illa bene junxeris *ſpecie rixae convertunt*, i. e. rixa ficta, non tamen congruunt illa *tumultuoſiſſime convertunt*: niſi forte leg. *tumultuoſiſſimae*, quod haud ſatis ipſe mihi probo; Bauer. Sed ita duriter dictum *tumultuoſiſſime ſpecie rixae*, et potius *ſpecie rixae convertunt* jungenda videntur; legendum autem, ni fallor, *quam potuere* (i. e. quantum potuere eſſe) *tumultuoſiſſimi* (ut *vino*, *quam poſſit*, *excellenti* ap. Plin. 20, 24. et ſimilia) cum *ferramentis*, *quibus* uti *uterque conſueti erant*, vel quibus adſueti erant.

8. *quum ambo regem adpellarent* auxilii cauſa, ad eum provocarent. Nam ipſi reges ea aetate cauſas cognoſcere ſolebant et jus dicere. Mox voces *ad regem* tum ad *vocati*, tum ad *pergunt* ſpectant.

9. *juſſi in vicem dicere*, quisque ſua vice, ſuo loco, h. e. alter poſt alterum. Mox *ſe rex averteret* ſcil. ab altero. v. ad 3, 63, 1. *Telum* pro *ſecuri*. v. ad 3, 50, 1.

XLI. 1. *Clamor inde* ſc. oritur, ut paſſim poſt *inde* vel *hinc*. — *populi* nom. collect. unde *mirantium*; ut *quisque* c. 59. 2, 6. et 22. (ubi cf. Drak.) 3, 56. 6, 3. 24, 1. 25, 12. *ſenatus* 2, 9, 3. *plebes* 3, 38, 9. 24, 2, 6. *multitudo* 24, 3. *hoſtis* pro *hoſtes* 25, 21, 5. *cuneus* 25, 34. *cohortem pollicentes* 24, 1, 3. *pars eunt*, *pars caeſi* cet. cap. 53. 6, 24 extr. et al. *omnis aetas currere obvii*, h. e. omnis aetatis homines 27, 51 pr. *omni effuſa civitate obviam et precantibus* 29, 14 extr. Cf. ad 3, 47, 1. 22, 4, 2. 29, 12, 3. ad Sil. 5, 495. Sic et 22, 7, 6. *alius ab alio inpleti rumoribus domos referunt* nuntium ſuis.

2.

2. *arbitros*, rei testes, (qui ei interfuerant et testari poterant, eam factam esse, vel quomodo esset facta; v. ad 6, 33, 3.) *ejecit*, vel rectius forte *ejicit*, ut vulgo legitur. *simul* — *simul*, v. ad c. 9. n. 2.

3. *tamquam spes subesset*, adesset. *Subesset* pro *subsit*, quoniam *comparat* dictum pro *comparabat*. Ita 2, 37. *praecones dimittuntur, qui juberent*, 5, 27. *legati, qui dederent Falerios, proficiscuntur*, al. Cf. ad Tac. Ann. 1, 39, 9. et 6, 33, 2.

4. *Erige te* et animum tuum, scil. ad magnas spes magnosque conatus. — *expergiscere*, ut antea physice, e somno, *sic nunc vere*, quasi moraliter, animo, remota omni cunctatione et ignavia, ingeniique vigore elucente. Cf. Burm. ad Valer. Fl. 4, 633. et Wasse ad Sallust. Cat. 21. ubi verba hic ita exponit: olim te dormientem, igne coelesti circumdatum, excitari nefas erat, (v. cap. 39.) at nunc tandem *expergiscere vere*, tuto, auctoribus diis, non e somno, sed at regnum et gloriam. Bauori nota est: "Magna vis est in illo *vere:* respicit enim ad illud tempus, quo post flammam circumfusam expergefactus est Servius: quae tunc illum flamma non excitaverat, ea jam excitari jubetur. Nempe illa imago (typus) et praesagium fuerat flamma corporea *moralis*, animi nunc ardoris et conatus." *Nunc expergiscere. Quid verere?* coni. Lips. et Fr. Sanctius, non inprob. Duk.

5. *Si tua consilia torpent*, tarda sunt vel cunctabunda et dubia, *in re subita*, inopinata, in qua subito capienda sunt consilia. Cf. ad 4, 27, 1.

6. *ad Jovis Statoris*, v. ad c. 33. n. 6. — *sopitum fuisse* propr. alto somno obpressum, et hinc privatum sensu animique deliquio obpressum. Hinc *sopita quies* 9, 37. somnus altus et gravis, propr. sensu carens aut privatus, ut *sopitus humerus* 42, 15. et *sopitum vulnere ac nihil sentientem* regem 42, 16. Cf. 8, 6, 1. et Gron. Obss. 4, 8. p. 120.

7.

7. *omnia salubria esse*, salva esse, bene se habere, spem facere restituendae sanitatis.

8. *Servius cum trabea et lictoribus prodit*, Voss. 2. *procedit*; non male. cf. ad Juvenal. 1, 39. et ad Sil. 6, 444. Sed vulgata lectio non damnanda. *Trabea* toga alba, latis clavis ornata et trabibus purpurae intextis, habitus regum, et deinde consulum, augurum et equitum, sed horum in solennibus tantum pompis. *Τηβέννας ἐμπεπορπημένοι περιπορφύρους φοινικοπαρύφους, ἃς καλοῦσι τραβέας* Dionys. 2, 70. et 3, 61. *χιτῶνά τε πορφυροῦν χρυσόσημον καὶ περιβόλαιον πορφυροῦν ποικίλον ἡμικύκλιον.*

9. *per speciem*, v. ad 2, 32. n. 2

10. *Tum demum palam facto*, quum palam factum esset, scil. exspirasse Tarquinium. Al. *palam facta* (morte) *ex comploratione* (v. ad 3, 38, 3.) cet. Sed difficiliori lectioni favent codices, et frequens usus absolutorum partic. neutr. gen. v. c. *palam facto* 22, 55. *permisso* 6, 25. *edicto* 10, 36. *comperto* 31, 39. 33, 5. *cognito* 33, 41. *nuntiato* 25, 9. *sublato* 22, 20. *debellato* 26, 21. 29, 32. 30, 8 pr. *inexplorato* 21, 25. 22, 4. 38, 18.) non praemissis speculatoribus, qui loca explorarent) et contra *explorato* 23, 42. 43. 27, 2. *incerto* (quum nescirent) 28, 36 extr. *audito* 28, 7. *pacto* 28, 21. et alia, quae notavit Drak. ad h. c. ad 1, 41, 6. 28, 21, 5. Cf. ad Sil. 14, 97. et Periz. ad Sanctii Min. 3, 9. ubi docet, in his vocem *negotio* intellegi. Huc etiam Drak. refert τὸ *remisso* 6, 17, 4. et usum genitivi participp. pass. apud Graecos, v. c. *προςαγγελθέντος δ' αὐτοῖς* cet. ap. Polyb. 2, 5, 6.

XLII. 1. *publicis consiliis*, quibus firmabat dignitatem et vim regiam apud populum; *privatis*, quibus securum se domi et tutum a domesticis insidiis praestabat. *Publicis*, quae Servius clandestina quidem, at tamen de summa re publica cepit, quod nempe celata Tarquinii morte per speciem alienae fun-

gendae vicis opes sibi firmavit: *privatis*, quae ad familiam suam privatim pertinebant, connubium nempe filiarum, quas Tarquinii filiis elocando evitare conatus est similes insidias, atque Anci liberi Tarquinio struxissent;" Drak.

2. *Nec rupit*, *vicit*, *elusit* — *invidia regni*: nam *invidia* non modo ei tribuitur, qui invidet, sed etiam ei, cui invidetur; Doer. Cf. Cic. Tusc. 4, 7. *regni* pro ex regno, ob regnum, qua regnum; Bauer. Cf. ad 1, 5, 5.

3. *ad praesentis* (praesentem) *quietem status* rerum, quae domesticis seditionibus obportuna erat, non novi regis securitati. — *induciae*, Vejentibus datae a Tullo forte Hostilio iterum in centum annos; (ut a Romulo c. 15. postquam has fregerant c. 27. Cf. ad c. 30. n. 6. et Perizon. Animadv. hist. c. 4.) vel potius a Tarquinio. v. ad c. 38. n. 4. Servius non aliud gessit bellum, quam cum Etruscis, sed hoc vicennale fuit, ipsique dedit materiam trium triumphorum. v. Dionys. 4, 27. et cf. inf. c. 46 pr.

4. *animos periclitaretur*, experiretur, exploraret, ut 6, 15 pr.

5. *quibus* ordinibus *inter gradus d. f. aliquid interlucet*, interest, intervallo quasi interjecto. "Qui distinguuntur, intervallis et ordine per gradus, qua gradus, ex gradu;" Bauer. — *fama ferrent*, vulgo ederent.

6. *Censum enim instituit*, aestimationem rei familiaris; sed c. 43 pr. est ipsa res familiaris. De *censu* cf. omnino Dionys. 4, 15 — 19. Censum instituit Servius sequutus exemplum Solonis nisi quod sex, non quatuor, classes fecit.

7. *pro habitu pecuniarum*, p. modo, copia. — *hunc ordinem* civium, qui nunc quoque est s. servatur. v. ad c. 5. n. 1.

XLIII. 1. *centum millium aeris* ſ. aſſium, et quidem uncialium; quae ſumma aequat fere C minas ap. Dionyſ. et 2132 imperiales argenti Saxonici

2. *Centuria*, Gr. λόχος, eſt cujusque numeri vel multitudinis nomen, ut *decuria*, non centum homines continebat. In ſingulis primae claſſis centuriis forſan vix XL erant, in ultima autem claſſe, quae una continebatur centuria, aliquot hominum millia. *Juniores* dicebantur ab anno aetatis 17 ad a. 45. *Seniores*, qui XLIV, vel, ut alii putant, XLVI. annis majores erant. *Juniores* hujus claſſis in prima acie eſſe ſolebant. — *juvenes*, forte *juniores*; Drak. Sed eſt Graecis Latinisque hic mos, ut comparativos et poſitivos jungant, quum quidem illi horum vim habent; Ern.

3. *Arma his imperata* ferre; Stroth. Sed v. ad 42, 52, 6. et de armis ſingularum claſſium v. Dionyſ. 4, 16. 17.

4. *Clipeum* ſ. *clipeus*, ἀσπὶς, rotundae, ut *ſcutum*, θυρεὸς, oblongae formae erat, illudque tegebat pectus, hoc totum corpus. Hinc ſecundae claſſi, quae ſine lorica erat, pro clipeo datum ſcutum, quod et clipei et loricae loco eſſe poterat, eoque corpus non minus quam his protegi. Inf. 8, 8, 1. *Clipeis antea Romani*, (qui in prima claſſe erant) *uſi ſunt; deinde, poſtquam ſtipendiarii facti ſunt*, (h. e. ſtipendium ſolverunt, de quo v. ad 5, 10, 5.) *ſcuta pro clipeis fecere.* — *Ocreae*, κνήμιδες, tegumenta tibiarum. Ceterum *arma* proprie dicuntur ea, quae ad tegendum corpus pertinent; *tela* vero inſtrumenta omnia, quibus vis infertur, non, quibus τῆλε, eminus, pugnant. v. ad 3, 50, 1. Hinc *arma* a *telis* diſtinguuntur h. l. et 22, 57, 11. 30, 11, 3. et 36, 18, 1. Cf. ad 45, 39, 2. — *haſtaque et gladius* pro *haſta et g.*, ut paſſim, more poetarum, qui primo ſubſtantivo copulam *que* addere ſolent. Cf. 22, 44, 3. 22, 54, 3.

5. *duae fabrorum centuriae*, quae potius secundae classi additae, teste Dionys. 4, 17. *ut machinas in bello ferrent*, praestarent, facerent. Sed forte leg. *in bella* (in usum bellorum) *pararent*, ut ap. Dionys. δύο ὁπλοποιῶν τε καὶ τεκτόνων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατασκευαζόντων τὰ ἐις τὸν πόλεμον ἔυχρηστα. Lipsius coni. *facerent*, (quod tamen verbum modo praecessit) et Scheller *ferrarent*, h. e. ferro obducerent s. armarent.

6. *Secunda classis intra centum* cet. h. e. eorum, qui censum minorem, quam C millium, at saltem censum *LXXV millium* sc. aeris (fere 1600 imperial.) haberent.

7. *praeter loricam*, qua non opus erat scuto tectis, *omnia eadem* arma, quae primae classi erant.

8. *Tertiae classis* censum *in*, usque ad, *quinquaginta millium* aeris (fere 1066 imperial.) *censum esse voluit*, ut *in id tempus* 44, 2. Nullus tamen codicum lectionem receptam firmat, et forte leg. *millia*; Drak. An del. *in*, quod a multis MSS. abest?

9. *totidem centuriae et hae*, h. e. hujus classis (quia classis e centuriis constabat, perinde erat, ac si ante centurias nominasset; Bauer.) sc. fuere, quot secundae, *eodemque discrimine aetatum*, ita ut denae seniorum ac denae juniorum essent. — *ocreae tantum ademtae*, non datae.

10. *census XXV millium*, fere 533 imperial. — *totidem centuriae*, XX, quot in secunda ac tertia classe.

11. *nihil praeter hastam et verutum* (sc. telum, jaculum parvum, veru instructum) *datum*, pro: *hastam, id est verutum*, (v. ad 2, 42, 7.) vel duo diversa tela, alterum quo cominus, alterum quo eminus res geratur, notantur; Drak. Idem monet, classi quartae leviora quidem arma, quam tribus prioribus, ut et tertiae, quam duabus praecedentibus, imperari, eam tamen propterea non, ut quintam, ad levem quoque armaturam ita proprie dictam de-

stina-

stinatam videri, quamvis id fere suspicari possis ex 8, 8. et 21, 55. (ubi velitibus *hastae* et *veruta* et *gaesa* tribuuntur) Dionysium vero, qui arma quartae classis θυρεούς τε καὶ ξίφη καὶ δόρατα fuisse dicat, diversos forte auctores sequutum esse et in hac et in aliis partibus hujus descriptionis instituti census. *arma mutata nihil praeter hastam, et verutum datum* distinguit Doujatius, ut sensus sit, eadem arma, quae tertiae classi, etiam quartae imperata fuisse, nisi quod loco *hastae* datum sit *verutum*.

12. *Quinta classis aucta*, non XX, ut in tribus superioribus, sed XXX centuriis factis. Civibus ei adscriptis nulla erant arma, (unde, teste Festo, adpellabantur *velati*, vestiti inermesque, et *ferentarii*, tela ferentes, non tenentes) tela *funda et lapides*, ap. Dionys. σχύνια καὶ σφενδονῄ.

13. *In his adcensi*, milites postremi ordinis. vid. inf. 8, 8. med. Festus: *Adcensi dicebantur, qui in locum mortuorum militum subito subrogabantur; dicti ita, quia ad censum adjiciebantur.* Vegetius de re mil. 2, 19. *Adcensi postea additi quam fuisset legio completa, quos nunc Supernumerarios vocant.* Varro L. L. 6, 3. *Adcensi, ministratores. Adscriptivi* (s. adscripticii) dicti, quod *olim adscribebantur inermes, qui succederent armatis militibus, i. e. si quis eorum deperisset.* Similem ob causam publici quidam magistratuum ministri s. adparitores, similes viatoribus, *adcensi* videntur dicti. (v. 3, 33. 8, 31. al. Salmas. Mil. Rom. c. 14. 15. et Fabrett. Inscr. c. 6. p. 433.) Sed illud militum genus parum h. l. aptum. Legendum haud dubie: *In his adcensi* (ut *in diis referri*, et *adnumerari in grege* vel *exemplis* ap. Cic. Rosc. Am. 32. et Ovid. Trist. 5, 4, 20.) h. e. his adjecti, in hos centurias relati, *cornicines tubicinesque*, (ut 2, 64. male vulgo *tibicinesque*: nam tibia non adhibebatur in militia Rom.) *in duas centurias distributi*: non in *tres*, ne universe 194, sed 193 centuriae fuerint. Ita plane consentit Dionys. nisi

 quod

quod duas *σαλπιςῶν*, *τυμπανιςῶν* et *βυκανιςῶν* centurias quartae classi *adcenset*, h. e. adjicit. Librarii facile III pro II substituere poterant, vel etiam *tres* pro *duas*, quod tria hominum genera memorari putabant, adcensos, cornicines et tubicines.

14. *Vndecim millibus* aeris, fere 234 imperial. sed, si Dionysio fides habenda, 12½ Minis, 266 imp. *duodecim millibus* coni. Glac. et *duodecim millibus quingentis* Hotoman. de re num. p. 124.

15. *reliquam multitudinem*, proletarios vel capite censos, *inmunes* a *militia* usque ad tempora C. Marii. v. Gell 16, 10.

16. *pedestri exercitu*, populo, stipendia faciente, (v. ad c. 36. n. 7.) *ornato*, armis instructo. Cf. ad 9, 40, 12. *Equites* ad primam classem adjecti.

17. *Sex alias centurias*, *tribus ab Romulo institutis*, (sed ab ipso Romulo, a Tullo et Tarquinio numero capitum auctis, de quo v. cap. 13. 30. et 36.) *fecit*, ita ut primi Ramnenses, Luceres et Tatienses, a Romulo instituti, tres centurias, et secundi s. posteriores Ramnenses, Luceres et Tatienses, a Tarquinio instituti, totidem centurias facerent. Romulus primum centenos, deinde ducenos in quamque centuriam legit; Tullus cuivis centuriae dedit trecentos; Tarquinius sexcentos. Servius redegit easdem ad CCC, *geminatis centuriis* s. duabus ex una factis, ita ut *sex centuriae* essent, et quaevis CCC capitum, qui numerus capitum antea fuerat. His sex centuriis adjecit *duodecim* novas, ut itaque omnium equestris ordinis capitum numerus fuerit quinque millium et quadringentorum, in centuria unaquaque CCC. Cf. omnino Gron. Obss. 3, 25. *tribus ab Romulo institutis*, quum tres ab eo institutae fuissent. Sed *e tribus* forte leg. cum Gron.

18. *dena millia aeris*, 213 imperial. quae summa est permagna, si singulis equitibus, et perexigua, si singulis centuriis data est. Idem valet de *binis millibus aeris*, a viduis (non singulis, neque equitum

tan-

tantum, ſed omnibus ad equos alendos conlatis; quod tributum erat, ex quo ſingulis ſive equitibus ſive centuriis bina millia dabantur. Nota Drak. eſt haec: "Hotomannus de re num. p. 88. putabat, *equorum* vocabulo etiam ornamenta eorum comprehendi, et eam pecuniam ſemel datam eſſe, ut, equo peremto, alterum ſibi ſuis nummis eques compararet. Salmaſius de mil. Rom. c. 21. coni. *una millia aeris*, (ut *una moenia* ap. Salluſt. Cat. 6.) permotus loco Varr. L. L. lib. 7. extr. p. 98. *Debet itaque dici, ut Vatiniorum, Manliorum, ſic denariorum; et non equum publicum mille aſſarium eſſe, ſed mille aſſariorum.* Contra Gron. de pec. vet. 3, 2. locum Varronis adcipiendum putabat non de millenis aeris, quibus equus publicus emebatur tempore Servii, ſed quae aerarium conferebat in equi publici inpenſam. Quum autem Livius mox addat, viduas *bina millia* annua, quibus equi alerentur, pependiſſe, ſtatuebat, equites proprie millenos aeris adcepiſſe in equi publici inpenſam, altera millia addita ad exhibendum curatorem equi ſervum. Schelius vero in diſſ. de caſtris Rom. c. 4. vel Gronovii expoſitionem probabat, vel Varronem de equitum ſtipendio quadrimeſtri loqui opinabatur, vel denique decem millia Serviana, quae olim equiti ad emendum equum dabantur, poſtea in decem penſiones annuas (tot annos enim eques merebat) converſa fuiſſe, atque ita Varronem recte dixiſſe, *equum publicum mille aſſariorum eſſe*, i. e. mille aſſes factum pretium annuum equi publici. Budaeus de aſſ. lib. 4. p. 466. quoniam Livius non *equum emendum*, ſed *equos emendos* dicat, credebat, quemque equitem duos equos habuiſſe, unicuique autem emendo quinque millia aeris, alendo mille aeris tributa fuiſſe. Contra Perizon. in margine Liviana monuit, verba *ad equos emendos dena millia* dicta eſſe pro: ad ſingulos equos emendos decem millia aeris data eſſe, ſed hanc ſummam illo tempore inmodicam fuiſſe, ideoque *decem* pro *dena*, et *duo*

 pro

pro *bina* legendum, et ita verba adcipienda esse eo sensu, quo Budaeus illa adceperit. Ceterum *bina millia* eques non percipiebat tamquam stipendium, (id enim equitibus demum constitutum est bello Veienti; v. Liv. 5, 7.) sed ut inpendium, quo equum publicum et equisonem aleret. v. Gron. l. l. Intellego autem omnes viduas, quae in populo Rom. erant; non quasi quaelibet earum quotannis bina millia aeris penderent, (ea enim iusto major foret summa, certe quarumdam viduarum ratione) sed tantum quemlibet equitem bina illa millia aeris in annos singulos adcepisse ex tributo, quod viduae pro ratione facultatum rei publicae conferebant." — *et viduae adtributae sunt* equitibus, *quae penderent in annos singulos bina millia aeris*, *quibus* binis millibus, vel viduis, h. e. quarum viduarum bonis, *equos alerent* equites. Sed dura est haec verborum constructio. Gron. coni. *et*, *qui equos alerent*, h. e. unde, vel ut haberent, quo alerent equos. Scheller: *quibus*, vel *equitibus*, *ut equos alerent* cet. Bauer: *quo*, i. e. ut, aut *quae*, aut *qui*, i. e. ut ita, qua ratione.

19. *gradus facti*, subfragiis secundum centurias latis, et equitibus primaque classe primum *vocatis* ad subfragia ferenda. Cf. Dionys. 4, 21. — *vis omnis penes primores civitatis esset:* cur? v. 34, 51 extr.

20. *Equites enim vocabantur primi* — ita *ut*, *ibi si variaret*, (sc. res subfragiis, vel variarent centuriae et subfragia) *secundae classis* scil. centuriae *vocarentur* cet. Sed scabra est oratio. Similiter vero dicitur *variat* sc. se *libertas causis* cet. 3, 45. 27, 27. 35, 31. (ubi cf. Gron.) 38, 57. Sic et passive *variatur sententiis* 22, 60. et *variata res* 21, 28, 7. vel *sententia*, ubi simul fit mentio rei, quae eas effecit varias. Cf. Ernesti clav. Cic. voc. *variare*.

21. *hunc ordinem* centuriarum. — *duplicato earum numero* sc. centuriarum. Postea enim, quum una cum re Romana etiam civium numerus crevisset,

ſet, tribusque ruſticae urbanis, quae jam erant, adjectae eſſent, etiam cives, qui in his tribubus erant, in claſſes ac centurias distributi ſunt, atque ſic centuriarum *numerus duplicatus* eſt; licet alias ipſae *tribus ad distributionem in centurias haud quidquam pertinuere:* nam haec cenſum, tribus vero habitationis regionem ſpectabant; Stroth. Conf. longa ſuper hoc loco obſcuriſſimo disputatio Valeſii in ed. Drak. et verba Gron. Obſſ. 4, 1. "Multitudine civium in inmenſum aucta, unaquaque in tribu permulti erant diverſarum, immo omnium claſſium cives, jamque ſingulae claſſes in unaquaque tribu plures faciebant centurias tam juniorum quam ſeniorum. Hinc Cic. pro Planc. *centuriam* vocat *unius tribus partem.* Ergo comitiis centuriatis ex tribubus XXXV ſorte una tribus excernebatur, ex cujus centuriis primae claſſis quod quaereretur praerogativa, centuria ipſa quoque haec tribus jam praerogativae nomen adquiſierat: deinde quot illius ſorte ductae etiam praerogativae tribus eſſent centuriae primae claſſis, tot rurſum ſortes conjiciebantur in ſitellam; tum quam centuriam deſignans ſors excidiſſet, ea erat praerogativa centuria. Hinc et tribus, in qua continebatur, praerogativae nomine gaudebat, et tribus nomen dabatur illi centuriae, adeoque *tribus* et *centuriae* vocabula promiſcue hac in re comitiali uſurpabantur cet." Cf. inf. 4, 46 pr. ubi jam in delectu *tribus*, non claſſes ſ. centuriae, *ſorte ductae*, et tantum *decem*, quoniam exigua manus ſcribenda erat.

22. *Quadrifariam Vrbe diviſa* cet. nam Servius *Tribus*, quae ex Romuli inſtitutione diſtinctae erant ſecundum genera hominum, (vid. de hac re et de voc. *tribus* ad c. 13. n. 7.) diſtinxit ſecundum loca habitationis, vel ἐκ τῶν γενικῶν fecit τοπικὰς tribus, et univerſam Vrbem in quatuor partes, (*tribus urbanas*, Palatinam, Collinam, Esquilinam et Suburanam ſ. Sucuſanam) agrum vero Rom. in XV portiones, (*tribus ruſticas* ſ. *ruſticanas*) diviſit (v. Dionyſ. 4, 15.)

ſaltem non in plures: nam a V. 250 Claudia tribus adjecta, (v. 2, 16.) et a V. 259. tribus tantum XXI factae. (2, 21.) Additae a. V. 368 quatuor, Stellatina, Tromentina, Sabatina, Arnienſis ſ. Narnienſis, (6, 5.) a. V. 397. Pomptina ſ. Pontina et Publilia ſ. Poplilia, (7, 15.) a. V. 423 Maecia et Scaptia, (8, 17.) a. V. 436 Vfentina ſ. Oufentina et Faletina, (9, 20.) a. V. 453 Anienſis et Terentina, (10, 9.) circa a. V. 510 Velina et Quirina; ita ut poſtremo XXXV numero eſſent. v. 23, 12. 33, 25. 45, 15. Nomina reliquarum tribuum, quas Servius fere omnes inſtituit, fuere Aemilia, (38, 36.) Cluſtumina ſ. Cruſtumina (42, 34.) Cornelia, (38, 36.) Fabia, Galeria, (27, 6.) Horatia, Lemonia, Menenia, Papiria, (8, 37.) Pollia, (8, 37. 29, 37.) Pupinia, (26, 9.) Romilia, Sergia, Vejentina, Veturia, (26, 22.) et Voltinia. Poſtquam vero Q. Fabius Cenſor omnes humiles, ab Appio Caeco cenſore per omnes tribus diviſos, in quatuor urbanas tribus conjecerat, (v. 9, 46.) et iis adſcripti etiam libertini erant; (v. lib. XX Epit.) honeſtius fuit in tribu ruſtica eſſe, et probroſum, a Cenſoribus e ruſtica in urbanam conjici. Cf. ad 9, 46, 18. Dionyſ. 4, 15. (nam Livius h. l. et obſcurus eſt et nimis brevis, Plin. 18, 3. et Sigon. ant. jur. civ. Rom. 1, 3.

23. *aequaliter ex cenſu conferendi* tributi, aequabiliter, ſc. pro portione, virili parte, ex deſcriptione cenſus; Bauer.

XLIV. 1. *quem maturaverat* incuſſo civibus *metu legis de incenſis a ſe latae*, de non cenſis, qui non profeſſi eſſent dolo malo nomen opesque ſuas, *cum minis vinculorum mortisque*, nec non ſervitutis ac publicationis bonorum. v. Dionyſ. 4, 15. Praeter hanc legem etiam alias tuliſſe dicitur Servius. v. Feſt. voc. *plorare*, et Dionyſ. 4, 9. 13. 20. 24. 25. Ceterum *mortem* h. l. civilem, h. e. capitis deminutionem maximam, intellegebat Duker. cui favet Dionyſ.

nyſ. idemque malebat cum Doujatio legere *metus legis*.

2. *in campo Martio*, ubi luſtrum ſemper conditum, etſi cenſus nonnumquam in foro habitus aut in villa publica, de qua v. 4, 22 extr. *Campus Martius* h. l. per prolepſin dicitur, aut Livius alios auctores ſequutus eſt inf. 2, 5. ubi cf. not. 4.

3. *inſtructum exercitum*, populum, claſſibus centuriisque deſcriptum, inſtructumque ſimul armis. v. ad c. 36. n. 7. — *ſuovetaurilibus*, ſue, ove ac tauro Marti mactatis. Cf. 8, 10 extr. Dionyſ. 4, 22. Tac. Ann. 6, 37. et Hiſt. 4, 53. *Solitaurilia* (a *ſollo*, h. e. ſolido, toto, *tauro*) adpellant Feſtus et alii. *Luſtrum* (καθαρμον ap. Dionyſ.) dictum inde, quod victimae illae, prius quam mactarentur, circa populum Rom. ductae, eum *luſtrabant*, (*entſündigten*) ſed ſec. Varr. L. L. 5, 2. a *luendo*, quia tum vectigalia ſolvebantur. Cf. Valer. Max. 4, 1. *Conditum luſtrum* dicta illa *exercitus luſtratio*, quia *cenſionis* fuit *finis* et extrema actio cenſoria; nam *condere* eſt finire: unde etiam *luſtrum perficere* dicitur 24, 43, 3. Cenſus peragebatur quinto quoque anno, (unde *luſtrum* pro tempore quinquennali) olim a rege, deinde a conſulibus, et ab a. V. c. 312 ab altero Cenſorum vel utrisque. Cf. 4, 8. 35, 9 pr. et Ind. Cenſebantur autem omnium civium capita praeter orbos orbasque. v. 3, 3.

4. *Millia octoginta*, 84700 e cenſoriis tabulis edit Dionyſ. 4, 22.

5. Q. *Fabius Pictor*, qui circa a. V. c. 530. tempore belli Punici II. annales ſcripſit. Cf. c. 55 extr. 22, 7. Dionyſ. 1, 6. Fidem ejus imminuit Polyb. 1, 14. 58. 3, 9. et Dionyſ. 4, 30. ſed ſcite defendit Erneſti in Opuſc. philol. p. 102 ſq.

6. *Addit duos colles* longiſſime a Tiberi ſitos (ut et Esquilinus) verſus orientem meridiemque. *Esquiliae* ſ. *Exquiliae* (al. *Aesquiliae*, ut Ἠσκυλίνος, Ἐσκυλ., Ισκυλ. et Αἰσκυλ. λόφος, unde *Esquylias* for-

forſan dicendae, vel *Exquiliae*, ſi mons nomen adcepit ab *excubiis*, quas Romulus, Tatio diffiſus, ibi habuit) in plur., quoniam duos colles comprehendit, Esquilinum et Cispium. v. Varr. L. L. 4, 8. Inde dicta porta et tribus *Esquilina;* forte et regio ſ. pars Vrbis, ad eum ſita; unde *Esquilias auget*, amplificat. Alii: *auget* aedificiis collem; et Gron. coni. *auget* (Vrbem) *Eſquiliis*, non inprob. Bauero, qui tamen vulgatum quoque eodem ſenſu per hypallagen dictum putat, ut 24, 29, 1. *exonerandam multitudinem* pro *e. urbem multitudine*, et ſimilia ap. Virg. A. 3, 465. et 8, 180. De quatuor reliquis collibus, et de Janiculo vid. cap. 33. His adjecti poſtea Vaticanus et Pincius ſ. Collis Hortulorum. — *Inde deinceps*, continuo poſt. v. ad 1, 21, 8.

7. *pomoerium proferre* ſpatium, *den Zwinger weiter hinaus rücken. Pomoerium*, *verbi vim ſolam intuentes poſtmoerium* ſc. ſpatium *interpretantur*, *dicunt, eſſe:* quae tamen non tam interpretatio eſt quam etymologia; neque Livius contendit cum quoquam de origine vocis, quam et ipſe ex *poſt* et *moerus* (ant. pro *murus*) compoſitam putavit, ſed potius contra eos, qui ſolam verbi vim intuebantur, disputat de re ipſa, quam illo ſignificari volebant. Hinc Perizon. emend. *poſt murum* (ant. *moerum*) *interpretantur eſſe*, prob. Bauero, qui tamen monet, non ita uti ſemper Livium verbo *interpretari*, ut explicationem, ſed ut opinionem et judicium ſignificet. Ceterum in iis, quos Livius refellit, fuere etiam Varro (L. L. 4, 32.) et Plut. (in Romulo p. 23.) Cf. de pomoerio ad Tac. Ann. 12, 23. 24.

8. *aedificia moenibus continuare*, et *conjungere:* illud eſt, ſtatim ad et poſt moenia aedificare, hoc, in muris ipſis, aedificia muris ipſis inponere, ut muris ſit paries anterior aedificio et ſubſtructio; vel illud, aedificia ad murum usque exſtruere, hoc, moenia urbis partes aedium privatarum facere; Ern. et Bauer. *Conjungere* arcte moenibus jungere, tenui

vel

vel nullo fere interjecto intervallo seu interstitio, ut 10, 10 pr. *aedificia juncta muro*, propinqua. (Cf. ad 22, 20, 6. ibique Gron.) *Continuare a. m.* ut fere 34, 4, 10. *agros continuare*, proximos agros suis adjungere. Cf. ad 4, 22, 4.

XLV. 1. *Aucta civitate et magnitudine Vrbis* forte legendum. *Aucta sic late m. V.* emend. Scheller. *formatis*, instructis. *firmatis* coni. Bauer.

2. *Dianae Ephesiae fanum*, CCXX annis a tota Asia factum, (Plin. 36, 14.) et inter mundi miracula relatum, ab Herostrato deinde, ut inmortalitatem nominis sibi pararet, incensum, instauratumque Alexandri M. temporibus. Ad exemplum Amphictyonum vel Pylaici concilii s. conventus, (31, 32. 33. 35.) qui statis diebus esse solebat, Servius omnium civitatum Latini nominis conventum (πανήγυριν) instituit ad templum Dianae, sacrificiis ludisque celebrandum. Sapiens ejus consilium mox sequutus est Tarquinius alter, qui omnes Latii populos (XLVII oppida) in magnum coegit foedus, cujus Roma caput fuit, quodque ex eo tempore in monte Albano, in quo templum Jovi Latiali s. Latiari exstructum a rege illo erat, quotannis die, a rege consulibusve Rom., plerumque principio anni et magistratus, prius quam in bella proficiscerentur, indicto, a legatis horum populorum renovatum est, et epulis communibus, sacrificiis ludisque celebratum per IV dies; quae *feriae Latinae* vel simpl. *Latinae* dictae sunt. Cf. cap. 49—53. ad 5, 17, 3. 9, 8, 1. 21, 63, 10. 11. 22, 1. 25, 12, 1. 21, 16. 42, 35. Plut. Camill. extr. et inpr. Dionys. 4, 25 sq. et 45—50. nam Livius hanc rem, ad opes Rom. augendas firmandasque longe utilissimam nimis leviter adtigit.

3. *consensum* populorum *deosque consociatos*, communes, ut *d. sociales* 3, 18. et 40, 22. nisi sunt hi, qui socios et tuentur et tueri jubent.

4. *Romae fanum Dianae* factum in summo montis Aventini cacumine, versus Tiberim. Aeneae ejus columnae graecis literis incisae foederis leges, quae Augusti adhuc temporibus legebantur. — *Ea erat confessio* bene pro *Id. e. c.* Cf. ad 24, 42, 6.

5. *Id quamquam omissum jam ex cura Latinorum*, cura ejus rei a Latinis omissa: *uni* tamen *ex Sabinis se dare*, obferre, *visa est fors*, fortuita occasio, *imperii* cet. Sabinus iste fuit Antro Coratius s. Curatius, et *antistes* templi *Romanus* Cornelius. Cf. Plut. Qu. Rom. pr. Opp. T. II. p. 264.

6. *idque carmen*, vaticinium, ut *cecinere* de vate: nam vaticinia et oracula versibus olim exprimi solebant.

7. *Inceste sacrificium facere*, non caste, pure ac rite: nam veteres non solebant ἀνίπτοις χερσὶν et ποσὶν, inlotis manibus pedibusque, sed *perfusi ante vivo flumine*, aqua maris fluminisve *pura*, *recenti* ac *perenni* lavati, *pure lauti* aut *pure lotis corporibus* sacra facere, templum inire, et precari. Cf. 5, 22. 27. 37. 39, 9. — *praefluit*, praeterfluit, ut 44, 31. Hor. Od. 4, 3, 10. 14, 26. Sic et *praeferri* 2, 14, 3. 5, 26. 6, 29. 7, 24. 28, 30. 29, 32. *praegredi* 35, 30. *praevehi* 24, 44. extr. *praelabi* cet. Cf. ad Tac. Ann. 2, 6, 10.

XLVI. 1. *jam usu haud dubium regnum possederat*, longa possessione (*Verjährung*) suum fecerat; unde *usu possidemini* 6, 18, 7. *Hannibal jam velut usu cepit Italiam* 22, 44, 5. *Syriam usu suam facit* Sen. Ep. 12. Nam *usucapio* est jus rei possidendae vel legitimum rei dominium, natum ex possessione ejus diuturna et non interrupta per certum legibusque definitum temporis spatium. — *jactari voces a juvene Tarquinio* cet. Cf. Dionys 4, 31 sq. 36 sq. qui docet, causa a Servio probata senatui plebique, Tarquinium simulata poenitentia cum socero in gratiam rediisse.

2.

2. *agro capto ex hostibus*, Etruscis. v. ad c. 42. n. 3.

3. *ferre ad populum* sc. rogationem, ut passim. — *spem adfectandi regni*, non adpetendi modo, sed et occupandi: Ern.

4. *adversa Patrum voluntate*, adversante, ut *adversa nobilitate* 6, 42. 39, 41. et *adverso senatu* 21, 10 pr. 42, 28. — *crescendi in curia*, gloriae, gratiae auctoritatisque consequendae. v. ad c. 47. n. 8. et ad 23, 48, 8.

5. *Tulit enim etiam Romana regia* domus, ut Mycenensis s. Agamemnonia et al., *exemplum tragici sceleris*, horrendi et nefandi, vel quale a Tragicis describi solet et meretur.

6. *L. Tarquinius, Prisci Tarquinii regis filius neposne* cet. vid. ad c. 40. n. 6. — *filium ediderim*, esse dixerim. Cf. ad 1, 18, 2.

7. *His duobus, ut ante dictum est* cet. v. cap. 42. — *Forte ita inciderat*, adciderat, ut 2, 27. 3, 38. 38, 49. et 10, 18 extr. ubi v. Drak. — *fortuna*, *credo, populi Rom.* cf. ad 6, 30, 3.

8. *nihil materiae* cet. vid. ad c. 39. n. 4.

9. *muliebri cessaret audacia*, in se desiderari pateretur audaciam, neque ea adjuvaret mariti consilia. — *Contrahit eos*, conjungit, conciliat inter se.

10. *malum malo aptissimum* proverbii loco eodemque fere sensu dicitur, quo *similis simili gaudet*. Sed verba haec parenthesi forte includenda. Baueri nota est: "*aptissimum fit* i. e. jungitur facile: (male morati facile celeriterque junguntur) *aptus* est etiam *junctus*; quod hic esse debet ob voc. *fieri*." Cf. Serv. et Heyne ad Virg. Aen. 4, 482.

11. *de viro ad fratrem viri, de sorore ad virum sororis*. Sic bene declaratur istorum sermonum turpitudo.

12. Vulgo legitur: *Aruns Tarquinius et Tullia major quum prope continuatis funeribus*, ita ut altera pompa funebris alteram fere sequeretur, (ut c. 47. *duo*

duo continua regna, quorum unum excipit alterum; v. ad 4, 22, 4.) *domos vacuas novo matrimonio* (Dat.) *fecissent*, quasi ad id aperissent, liberas fecissent, h. e. mortui essent, et sic non amplius obstarent, quo minus frater sororque matrimonio jungerentur, *junguntur nuptiis* L. Tarquinius et Tullia minor. Sed ex MS. Voss. 2. cum Strothio recepi emendationem Perizonii: *Lucius Tarquinius et Tullia minor* (ita omnes MSS. et edd. tam primae quam recentt.) *junguntur nuptiis*, *quum domos vacuas n. m. fecissent*, h. e. de medio sustulissent fratrem sororemque, ut ita ipsi matrimonium contrahere possent. Haec lectio et Dionysii aliorumque historicorum auctoritate firmatur, et usu loquendi. Nam eodem sensu Cic. Catil. 1, 6. dixit, *quum morte superioris uxoris novis nuptiis domum vacuam fecisses*, et Sallust. Cat. 15. (ubi v. Cort.) *Aurelia creditur necato filio vacuam domum scelestis nuptiis fecisse*. Perizon. et Gron. emend. *Ita L. Tarquinius* cet. *Ceterum domus vacua*, dici solet, in qua liberi nulli vel nati vel superstites sunt, ut *vacua resp.* 23, 2, 5. quae est sine senatu, (libera, patens occupanti, defensore ac vindice spoliata, ἔρημος, sola; Bauer.) et al. *vacuae legiones*, *provinciae* cet. v. ad Tac. Ann. 1, 3, 2.

XLVII. 1. *infestior senectus*, v. ad c. 7. n. 7. — *spectare*, v. ad 1, 9, 3. — *gratuita parricidia*, sine fructu, vel mercede, ut 3, 37 al.

2. *tacita serviret*, vitam agens obscuram et otiosam, latens et nihil memorabile agens, ut *vitam silentio peragere* ap. Sallust. Cat. pr. vel *silentia vitae et mutum aevum* ap. Sil. 3, 145. 579. Cf. ad 9, 6, 7.

3. *Si tu is es*, *cui* cet. talis, quali cet. Cf. ad c. 13. n. 3. et similis exhortatio Tanaquilis sup. c. 41. *istic*, penes te.

4. *Quin adcingeris*, cur non ad res strenue agendas te paras? — *regna moliri*, arcessere et sibi parare.

5. *pa-*

5. *patris imago*, nobilitas tua. Cf. ad c. 34. n. 8.

6. *Devolvere retro*, relabere quasi et descende, ad *stirpem*, redi ad inferiorem majorum tuorum conditionem.

7. *nullum momentum — faceret*, nihil valeret, nullam haberet, vim. *Momentum* (quasi *movimentum*) propr. pondus, quo librae lanx deprimitur. Cf. ad 2, 7, 11. 3, 27, 6. 5, 49, 4. 23, 24, 5. 43, 12, 1. — *prensare Patres*, v. inf. ad 2, 61. n. 4.

8. *omnibus locis crescere* (v. ad c. 46. n. 4.) *criminibus*, v. ad 3, 19, 7.

9. *ut jam agendae rei tempus visum est*, captata occasione, quod maxima plebis pars in agris esset messis faciendae causa. Cf. Dionys. 4, 38. — *in regia sede pro curia*, in curia. v. ad 26, 27, 4.

10. *ab stirpe ultima*, infima, deterrima, servili: nam a matre tantum repetitur; Bauer.

11. *sed muliebri dono*, beneficio, favore, donatione mulieris. Alii *dolo*, rectius, judice Doering. Sed illud aptius graviusque. — *agrum divisisse*, v. cap. 46 pr.

12. *insignis ad invidiam*, magis conspicua et invidiae obnoxia.

XLVIII. 1. *insultasse dominis*, justis regni heredibus *eludentem* eos. v. ad c. 36. n. 4.

2. *ad cogendum senatum*, v. ad 32, 2, 4. — *semianimi regio comitatu:* atqui regii adparitores et comites diffugerant. Dionysius dicit, Servium vidisse circa se τῶν αὐτοῦ φίλων πολλὴν ἐρημίαν, et abiisse gementem κρατούντων καὶ παραπεμπόντων αὐτὸν ὀλίγων. Hinc Gron. emend. *quum senum minime regio comitatu*, vel: *cum minime regio c. domum se recipere. Quum pervenisset ad* cet. Sed fugientes etiam comites postea ad regem redire, aut alii amici se ei adjungere potuerunt. — *a cetero scelere*, a toto sc., a reliquis partibus ejus, reliqua ratione et universa; Bauer.

3. *ad summum Cyprium vicum*, κύπριον στενωπὸν, non longe a tigillo sororio et Esquiliis. Cf. Varr. L. L. 4, 32 extr. Donat. de urbe Rom. 3, 9. et Nardin. 3, 15.

4. *facessere se jussa*, h. e. recedere. — *Dianium* scil. templum s. sacellum, ut ἡρακλεῖον, ἀνακεῖον cet. — *flectenti*, Tulliae flectere jubenti (ut mox *carpentum egisse*) *restitit pavidus*, obstitit. Alii legunt *flectente carpentum*, sine sensu. Gron. emend. *flectens* vel *flectendo*, (inter flectendum) et Bauer. *flectente carpento* (sc. se) *restitit*, constitit, profectus non est. De re ipsa v. Dionys. 4, 39. et Ovid. Fast. 6, 587 sq. De *carpento* cf. ad 5, 25, 6.

5. *Vrbium clivum*, ut in multis MSS. et ed. Ald. Vulgo *Virbium*, qui prope Bovillas fuit. v. Pers. 6, 55. Suspicari possis *Oppium* ex Varr. L. L. 4, 8. Sed Ὄρβιος (al. Ὄλβιος) ap. Dionys. et Festum. *Vrbicus* ap. Solinum. — *collem Esquiliarum*, al. Esquilinum: nisi ita legendum.

6 *Sceleratum vicum vocant*, qui ante dictus est *Cyprius a Cypro, quod ibi Sabini cives additi consederunt, qui a bono omine id adpellarunt: nam cyprum Sabine* bonum *dicitur*, Varr. L. L. 4, 32. Sic et Dionys. tradit vicum primo Ὄλβιον, beatum, et postea ἀσεβῆ nominatum esse.

7. *quibus iratis*, ut iis iratis. — *Servius Tullius regnavit ita, ut bono etiam moderatoque subcedenti* cet. cf. 24, 5 pr.

XLIX. 1. *Superbo*, crudeli, ut *superbia* c. 54 pr. crudelitas; Bauer. *sepultura prohibuit*, v. ad 22, 14, 3. Summum olim id scelus erat et mos ferorum hominum, aut poena summi sceleris sive tyranni. Cf. 24, 21. 29, 9. ad Sil. 1, 154. 13, 445 sq. 16, 293. Tac. Ann. 1, 22. 6, 29. Ab uxore Servii corpus mariti noctu extra urbem humatum tradit Dionys. — *armatis*, v. ad 32, 39, 4. — Mox *Eo adcedebat*, *ut* pro: *quod*.

2. *domesticis consiliis*, non publicis. Cf. Dionys. 4, 41 — 44. et Suet. Aug. 35.

3. *Octavius Mamilius Tusculanus* genus ducebat a Telegono, *Vlixis* s. Vlyssis et Circes filio — *Octavius* praenomen, ut in aliis nominibus peregrinis similia, v. c. *Marius Statilius* 22, 42. *Decius Magius* et *Marius Blosius* 23, 7. — *ei Mamilio*, v. ad cap. 19. n. 1.

L. 1. *ad lucum Ferentinae* aquae (cf. cap. 51 extr.) vel potius Deae, forte Latinorum, haud procul a *Ferentino*, opp. Latii in Hernicis, et a Roma, ad radices montis Albani, ubi conventus Latini nominis et plerumque habitos esse passim monet Dionysius, (cf. Liv. 7, 25. et Fest.) et 4, 45. hunc a Tarquinio indictum, ut consultaretur de bello adversus Sabinos gerendo, qui foedus, cum Servio ictum, solvissent. Cf. inf. ad 4, 23, 5. De magno foedere, in quod Tarquinius coegit populos Latii v. ad cap. 45. n. 2.

2. *Turnus Herdonius*, princeps Aricinorum, Octavii Mamilii aemulus, et hinc quoque infensus Tarquinio socero ejus. Cf. Dionys. 4, 46 — 48. *Aricia* opp. Latii, (hod. *Nemi* vicus) ad radices Albani montis et ad nemus Dianae sacrum, in quo erat fons Egeriae. *ab Aricia* sc. oriundus, vel Aricinus, ut 2, 22. *principum a Cora liberos*, 6, 13. *coloni a Veliтris*, h. e. Veliterni, 43, 19, 5. *Aputeum Macedonem a Beroea.* Mox forte leg. *Haud mirum esse ei Superbo* cet.

3. *premat obnoxios*, v. ad 3, 39, 1.

4. *Quod* imperium *si sui bene crediderint cives* sc. ei s. ipsi, ut possim.

5. *quod id temporis venisset*, eo s. tali tempore, sc. vespertino, tam sero. — *Disceptatorem*, arbitrum, judicem, ut 8, 23. 39. 25. 42, 42. et *disceptare* pro dijudicare, disquirere, judicem esse, 3, 40. 8, 23. 35, 33. 39, 24. 33. 41, 20. vel litigare

38, 35. *disceptatio* 37, 56. 38, 32. Cf. Drak. ad 38, 35, 1. et Cort. ad Sall. Jug. 21.

6. *quia ea res exemisset*, quasi eripuisset s. sustulisset, (ut *tollere diem* ap. Cic. Leg. 3, 18.) *illum diem*, h. e. inpedivisset, quo minus quid hoc die constituto agi et confici possit: ut *eximere diem concilio* plebis 25, 3, 12. Sic et *diem eximere dicendo*, (quum in senatu ab iis, qui multa et aliena quoque dicunt, tantum temporis consumitur, ut sol occidat ante quam SCtum fieri possit) et *eximere dies comitiales* ap. Cic. ad Qu. Fr. 2, 1. et 6.

7. *ne id quidem ab Turno tulisse*, adcepisse, *tacitum*, silentio praetermissum, ita ut Turnus taceret, *ferunt*, dicunt, scil. Tarquinium. Sic *tacitum ferre* dicitur, cui nemo reclamat, v. c. 3, 45. *ut tacitum feras* scil. a me, h. e. ut taceam, ap. Cic. ad Att. 2, 3. *non feres tacitum*, et ap. Plaut. Asin. 4, 2, 7. *suspendas potius me, quam tacita ut haec auferas* sc. a me, quam ut taceam. Nam *ferre* passim significat auferre, obtinere, adcipere, sumere, consequi v. c. *laudes* 2, 47. 4, 57. *sortem* 6, 15. *aliquid beneficio ab aliquo* 2, 12. *jus* 3, 34. *inpunitum* cet. Displicet tamen nobis tum dictio, *tulisse ferunt*, tum mutatio subjecti, *tulisse ferunt* sc. Tarquinium, *dixisse enim* sc. Turnum; unde saltem praestiterit, quod in veteri libro Sigonii legitur: *ne id quidem Turnum tulisse tacitum ferunt*, h. e. silentio praetermisisse et aequo tulisse animo, vel sine contradictione, ita ut taceret. Sic 35, 19. *contumeliam tacitus tulit*, et 7, 1, 4. *non patientibus tacitum tribunis*. Cf. 5, 28 pr. et 5, 29 extr. — Mox verba: *ni pareat patri filius, habiturum eum infortunium esse*, referenda ad patriam potestatem, quae tanta olim erat apud Romanos, ut jus quoque vitae et necis ea contineretur, ut taceam alia jura, v. c. filium ter vendendi, exheredandi cet.

8. *habiturum filium infortunium*, meritam poenam.

LI.

LI. 1. *Haec Aricinus in regem increpans*, ut *in aliquem increpare* 27, 1, 6. *exsecrari* 10, 28. 30, 20. 39, 51. et al. *detestari* 39, 10. *incusare* ap. Tac. Ann. 5, 7 extr. pro: dicere cum increpatione cet. Cf. ad 3, 3, 1.

2. *insontem obpressit*, adcusatione perfecit ut damnaretur, (sic et 2, 52.) *oblato falso crimine*, prolato, vel potius objecto, exprobrato. Cf. 6, 15 pr. — *deversorium*, ut mox *deverticulum*, (non *diversorium*: nam *divertere*, ut *degredi*, de duobus dicitur, qui *diversam* instituunt viam) locus s. domicilium et hospitium, propr. a via paulisper remotum, ad quod de itinere *devertimus*, nos convertimus, ut ab eo nos reficiamus: unde 9, 17 pr. degressio a re proposita ad aliam, excursus. Sic et ap. Juvenal. 15, 72. Hinc etiam *deverti*, *deversari*, cet. scripsimus 25, 9, 4. 35, 40 pr. 38, 15. 3. 44, 9, 8. et 44, 43 pr. pro vulg. *diverti* cet. Cf. ad 44, 43, 1. — *servos* et *sinerent* pro *servum* — *sineret* c. Flor. forte rectius. Sic et Dionys. — inlatam, adlatam, oblatam.

3. *primoribus populorum* Latii XXX; nisi cum Schellero leg. *popularium*.

4. *quod morando spem destituerit*, frustratus sit, ei defuerit, irritas fecerit insidias sibi paratas. Cf. 26, 18, 2. 35, 44, 2. 39, 39, 3.

5. *enimvero manifesta res visa*, h. e. profecto, utique. Ea particula vel augendae, et negandae graviter aut adfirmandae rei, vel denique doloris et indignationis indicandae (ut 2, 45, 13. 6, 14, 11. 10, 35, 6.) caussa, etiam ab initio orationis, (ut 24. 31 pr. et 27, 30, 10.) ponitur. Cf. 2, 22, 4. et Drak. ad 2, 22, 6. 10, 35, 13. et 31, 30, 4. Sic et simpl. *enim*, et *sed enim*, *verum enim* cet. v. ad 3, 39, 8.

6. *dejectus ad caput*, fontem, (propr. summum rivuli s. fluvii locum, unde nascitur et defluit) *aquae Ferentinae*, v. ad c. 50. n. 1. εἰς βάραθρόν τι καταβάλ-

ταβάλλουσι, καὶ ἐπικατασκάψαντες ἔτι ζῶντι τὴν γῆν, διαφθείρουσι Dionyſ. 4, 48.

7. *crate ſuperne injecta* cet. quod ſubplicii genus Poenis potiſſimum uſitatum fuiſſe dicitur. Cf. 4, 50. Plaut. Poen. 5, 2, 65. (ubi v. Taubman.) Tac. Germ. 12. Ferrar. elect. 2, 7. Stewick. ad Vedet. 3, 4. Similis Gr. καταποντισμὸς, de quo v. Weſſel. ad Diodor. 16, 35.

LII. 1. *novantem res*, νεωτερίζοντα, novas res vel mutationem rei publicae et turbas moliri, ut 27, 24. 28, 36. 29, 36. 35, 31. Sic *novae res* ſaepe dicuntur, ſed et *conſilia nova*, pro novarum rerum ſtudio 8, 17, 3. Graece αἱ κινήσεις et κινεῖν τὰ καθεςῶτα vel τὰ πράγματα, turbas ciere, res novas moliri, v. c. ap. Polyb. 2, 21, 3. 3, 4, 12. 4, 34, 3. al.

2 *in eo foedere teneantur*, contineantur, comprehendantur, (ita Duk) *quo ab Tullo* Hoſtilio cet. v. cap. 29. 30. Scheller coni. *jam eo f. teneantur*, obſtringantur. Cf. Quintil. Declam. 103. ibique Burm. — De *foederis* annua *renovatione* v. ad c. 45. n. 2.

3. *ad lucum Ferentinae* cet. vid. ad c. 50. n. 1. *ſecretum imperium*, proprium et a Romano diverſum.

4. *ut ex binis* manipulis, ex uno Romanorum et uno Latinorum, *ſingulos faceret*, *binosque ex ſingulis* tam Romanis quam Latinis: *ita geminatis manipulis*, mixtis ex Romanis Latinisque. Baueri nota eſt: "Sign. dividere manipulos ſingulos, dimidiare, et ſic duas dimidias variorum in unum conjungere, tamquam, ut unus manipulus Rom. ſecaretur in duas partes, itemque Latinus; hi eſſent e ſingulis bini; jam ex dimidiato Latino et dimidiato Romano unus conſtaretur; ita e binis ſinguli coirent. *Ita geminatis manipulis:* non intell. manipuli, qui aucti eſſent ſuis numeris, ut plures quisque milites contineret, ſed quorum numerus auctus eſſet, quia Latini manipuli adjecti duplicabant Romanos. Liceat tamen intel-

tellegere *geminatos* e pluribus, variis consociatos, e dimidiato Latino et Romano." — *centuriones* sc. Romanos.

LIII. 1. *ni degeneratum in aliis*, nisi id, quod in aliis rebus ab eo degeneratum esset, quod ille degenerasset a virtutibus majorum; nisi degeneratio facta, vel animus degener cet. Ita passim Livius, ubi causam alicujus rei significare vult, his participiis neutr. gen. utitur pro substantivis, v. c. *perlitatum* 7, 8. *auditum* 27, 45, 2. 28, 26, 2. *propter lapidatum* 29, 10, 5. *lege cautum* 4, 16. *pronuntiatum* 4, 59. *tentatum* 4, 49. 7, 22 pr. *obpositum* 21, 52 pr. *ea visa inspectaque satis animorum fecere* 24, 40, 9. Cf. Gron. ad 3, 20. Periz. ad Sanctii Min. 3, 8, 2. et Bauer in Ind., ubi de hoc participiorum usu haec notavit: "Ita 27, 47, 4. *castra* nihil *aucta* errorem faciebant, 24, 22, 4. *occupatae partes*, i. e. occupatio earum, et 27, 45, 2. *auditum*, h. e. si auditum esset, qs. *τὸ audiri*, *τὸ γνωσθῆναι*, nam Graeci, ut hodie Itali, infinitivo sic utuntur. Angli talia commode et sentiant, et exprimant: *the very being heard*, vel Itali *l'esser inteso*." Cf. ad 5, 39, 3. et 39, 8, 5. Ceterum quae uberius narrantur c. 53 — 60. breviter et poetice tractavit Ovid. Fast. 2, 685 — 852.

2. *Volscis bellum in CC amplius post suam aetatem annos movit*, quod amplius (quam) ducentos annos (etsi non continuos) post eum duravit. — De *Suessa Pometia* v. ad 8, 15, 1.

3. *Ubi quum dividenda praeda*, ex divisione praedae, (propr. pro *dividendo praedam*, ut 7, 21, 2. *prolatandis comitiis*, 6, 30. *magistro eq. dicendo*, 9, 41. 45. *circumferendo bello*, et alia, ut 32, 16, 3. 33, 3, 3. cet. de quibus v. Gron. et Drak. ad h. l. et 24, 15. 28, 19. Cf. sup. ad c. 19. n. 5.) *quadraginta talenta*, tamquam regis partem, *refecisset*, (in antt. edd. *cepisset* et *recepisset*) h. e. redegisset, confe-

ciſſet, ut 35, 1 extr. Sic et *conficere. efficere* et *χρήματα πράττειν.* Cf. Ern. clav. Cic. *divendita* edd. ab Ald. ad Drakenb. non MSS. *divendenda praeda* (h. e. divendendo praedam) forte leg. cum Gron. — *quadraginta*, non *quadringenta*, lectio omnium fere MSS. et Edd ante Gruter vid. ad c. 55 extr. Cf. Dionyſ. 4, 50.

4. *ipſius etiam loci*, ſc. Capitolii.

5. *Excepit eum*, ejus meditationes lentius *ſpe bellum*, bellum diuturnius, quam ſperaverat; ei haec meditanti obtigit, ut ἐξεδέξατο πόλεμος Ῥωμαίους ap. Polyb. 1, 65 pr. *Villium, in Macedoniam quum veniſſet, atrox ſeditio militum excepit* 32, 3. *gravitate coeli aquarumque adveniens excipitur* 23, 34, 6. Cf. ad 4, 43, 4. 25, 23, 4. 27, 40, 3. Bellum Gabinum inde ortum dicitur, quod ditiſſimi patriciorum Gabios commigraverant. Anteceſſit autem bellum Sabinum, (de quo v. Dionyſ. 4, 51 ſq. ut de Gabino ibid. c. 55 ſq.) forte et cum Aequis ac Tuſcis. v. cap. 55 pr. Mox *urbem* bis poſuiſſe Livium vix crediderim. Cf. tamen ad 1, 3, 8. — *minimus ex tribus*, ut ap. Polyaen. Strat. 8, 6. et Ovid. Faſt. 2, 691. at maximus ap. Dionyſ.

6. *Volſcos, Aequos et Hernicos* populos Latini nominis, ut et *Gabini.*

7. *Forſitan ſe inventurum* eos, quibus animus eſſet ad bellum gerendum armaque capienda. — *ferociſſimum populum*, fortiſſimum: (ut 1, 25. 26. 59. 2, 39. 56. 3, 39. 41. 47. 7, 10. al.) niſi potius leg. *ferociſſimum parentem*, h. e. crudeliſſimum. Baueri nota eſt: "Alieniſſima h. l. *ferocis populi* mentio, quum et omnino ferox tum populus Rom. non eſſet, tyrannidis jugo preſſus, nec Tarquinius utique ferociam populi eſſet expertus. Niſi forte Romanorum quoque, non regis tantum, odio incitare Gabinos volebat Sextus. Interim probabilis admodum Fabri emendatio, *patrem* legentis; cui tamen haud ſatis aptum videtur epith. *ferociſſimum. Inpium* rectius, aut ſimile quid, patri ἀστόργῳ adderet."

8. *Si*

8. *Si nihil morarentur*, eum detinere nollent, et parum curarent. v. inf. ad 2, 24. n. 5. *moverentur* in quibusdam MSS. Mox *si alii desint* coni. Gron.

LIV. 1. *consilia publica*, al. *concilia* solenni variatione. *Consilia* est ant. lectio omnium fere MSS. et edd. ante Basil. 1555. vera utique, si vocabula illa, ut putant, ita differunt, ut *concilium* sit coetus hominum, qui audiendi, *consilium* conventus, *βουλὴ*, eorum, qui deliberandi causa conveniant; nec potius *concilium* a *concieo* omnis conventus dicitur. Cf. inpr. Gron. ad 44, 2. ubi docet, *consilium* esse vel publicum, senatum, 23, 2. 3. 22. 24, 22. 26, 13. vel militare imperatorum 8, 6. 9, 15. 22, 3. 25, 31. 27, 46. 28, 26. 29. 30, 5. 31, 36. 32, 6. 9. 37, 13. 15. 42, 60. 44, 35. 37. 45, 7. 26. vel praetorum, judices et adsessores, 29, 20. vel consiliarios regum et ducum regiorum, 1, 34. 35, 17. 19. 36, 43. 42, 50. 57. 62. 43, 22. 44, 26. vel prudentiam et astum 2, 44. 35, 36. 39, 35. *concilium* vero comitia s. conventum populi cujusque 24, 37. vel communem remp. conjunctorum populorum 39, 48. 42, 44. vel congressum secretum s. coitionem 4, 6. vel conventum legatorum ab diversis populis sociis 33, 12. 13. 34, 30. — *superbiam*, v. ad c. 49. n. 1.

2. *et dictis factisque omnibus — vana adcresceret fides:* ante Drak. post *et* et *instructis* interpungebatur; sed haec etiam jungi possunt, ut *dictis f. o.* sint dativi. Mox Bauero praeeunte post *pariter*, non post *labores*, distinct. posui, ne duo adverbia inconcinne jungantur.

3. *summa papaverum capita* (ap. Ovid. Fast. 2, 706. *lilia, dicitur baculo decussisse*, v. ad c. 11. n. 5.

4. *tacitis ambagibus*, non directo et verbis, sed facto, symbolo, quod significaret, quid fieri vellet. Cf. ad c 56 n. 12. — *primores civitatis interemit, obportunos* quasi tactos et idoneos ad consilium hoc exsequendum, alios ab eo, scil. *criminando eos apud*

 popu-

populum, alios a se ipsis, *invidia sua* et magno odio, quo apud cives erant. Sic 7, 23 *obportuniores* ad inpetum in eos faciendum, *obportuna loca*, (ad injuriam primumque inpetum obnoxia hosti vel periculis, ideoque praesidiis tuenda) 3, 15. 24, 21. 25, 30. 27, 28. 30, 12. 34, 25. *obportuniores* 7, 23, 30. *bello* 32, 21, 10. *obportunus insidiantibus* 24, 37, 2. qui facile ab iis in fraudem inducitur, vel illis ob stuporem aut inprudentiam et temeritatem dat decipiendi nocendique *obportunitatem*, (cf ad 1, 11, 1.) unde mox *decipi posse* et *occasioni fraudis patere* synon. dicitur; (cf. ad 25, 16, 12.) *obportuna* (obnoxia, exposita) *injuriae* cet. 2, 13. 6, 24. 28, 19. — *invidia sua*, quam habebant jam sibique contraxerant suis factis, non criminationibus alienis. Sic fere *suum munus facere*, proprium, quod sibi, non tribunis, debeatur, 2, 48.

5. *Patuit quibusdam volentibus fugere* in nonnullis MSS. prob. Drak. Cf. ad 37, 33, 1. *alii in exsilium acti* e cod. Oxon. recepi cum Stroth. pro vulg. *aut in e. a.* — *juxta atque*, aeque ac, tum tum.

6. *divisui* (vulg. *divisa*) *fuere*, ad divisionem praedamque proposita sunt, ut 33, 46, 6. Cf. ad 45, 30, 1. — *et privati dulcedine commodi* ed. Vascos. et inde aliae, forte rectius.

LV. 1. *cum Aequorum gente et Tuscis*; v. ad c. 32. n. 6. et ad c. 53. n. 5. 6.

2. *Tarquinios reges ambos, patrem* (immo avum, de quo v. ad c. 40. n. 6.) *vovisse* Capitolium in bello Sabino, filium perfecisse. Cf. cap. 38 extr.

3. *libera a ceteris religionibus*, a ceterorum deorum cultu, eorumque *fanis* et *sacellis*. *Fanum* proprie locus quicumque sacer et diis vel templo *effatus* s. sacratus; (v. 10, 37 extr. nam pontifices et augures, locum consecrantes, verba solennia *fantur* s. *effantur*) deinde parva aedes deo alicui sacra, ut *sacellum*. Templa aliaque loca diis sacra solebant primum

mum *voveri* certis de causis, deinde *definiri* et *terminari*, (v. 5, 50 pr.) h. e. fines eorum solique sacri constitui, (unde *terminatio* 34, 62, 4.) tum *condi*, condita vero *effari* et *consecrari*, solennibus verbis ritibusque e profanis sacra fieri, *inaugurari*, auguriis ad sacrum usum apta effici, (v. ad c. 36. n. 4.) et *dedicari*, h. e. verbis solennibus alicui *deo dicari*, et quidem plerumque vel ab imperatore, qui illa voverat, aut consule, re ad sortem fere a consulibus revocata, (v. 2, 8. 4, 29.) vel a duumviris ad eam rem creatis aut duumviris sacris faciundis, (v. 2, 42. 6, 5. 7, 28. 22, 33. 23, 21. 34, 53. 35, 41. ad 23, 30, 8.) interdum vero ob populi sive iram sive favorem ab aliis quoque, (v. c. a primi pili centurione 2, 27. et a Flavio aedili curuli 9, 46.) jussu senatus aut majoris tribunorum pl. partis, pontifice max. verba dedicationis praeeunte, eoque, qui dedicabat, postem tenente templi. vid. 2, 8. 27. 9, 46. et de consecrationis dedicationisque ritibus inpr. Cic. pro domo c. 45 — 54. *Exaugurabantur* autem templa sive loca et *fines diis sacrati*, si numina auguriis certisque caeremoniis inde *evocabantur*, et loca sic *augurato* (augurio capto, ut 1, 18.) *liberabantur* scil. a religione, vel ab aliis fanis, (v. 5, 54 extr.) aut e sacris iterum profana efficiebantur; quo facto aliud ibi templum condi poterat.

4. *Inter principia condendi hujus operis*, Capitolii, (v. not. 10. ad Praef.) *traditur*, *Deos*, Juventatem et Terminum, *movisse numen*, ostendisse et declarasse voluntatem suam: nam *numen* proprie dicitur voluntas ejusque indicium, monitum oraculumque dei, (unde 8, 34 pr. *dictatoris edictum pro numine semper observatum*) deinde ejus potentia ac majestas, vel auxilium et tutela, hinc vero ipse deus, ejusque vel natura, vel nomen ac titulus. Sed forte cum Schellero leg. *deus*, scil. Terminus; vel, quod Doering putat, delendum voc. *deos*, ut sensus sit: *numen*, deorum voluntas et potestas, *traditur movisse*

visse sc. se, (v. ad 2, 3, 2.) se declarasse et patefecisse: nisi malis *monuisse*, quod est verbum propr. de vatibus, oraculis et diis, qui somniis vel prodigiis aliisque signis voluntatem suam et futura significant. Ceterum *Juventatem* (nam ita propr. dictam hanc deam monet Gron. ad 5, 54. 21, 62. 36, 36.) *Terminumque*, cedentibus ceteris diis, *non moveri se passos esse*, sed restitisse, tradunt Dionys. 3, 69. Flor. 1, 7. et ipse Livius 5, 54 extr. ubi itaque alios auctores, quam h. l., sequutus videtur, ut passim. v. ad 1, 7, 5. 1, 24, 2. et 5. 9, 44, 8. 21, 3, 2. 21, 56, 4. Drak. ad 42, 47. §. 6. Cf. et supra Epitom. Hinc vero et mox forte leg. *non motum Terminum sede* vel *e sede*, h. e. templo suo, ut 4, 20. 5, 39. 38, 43.

5. *Caput humanum integra facie* cet. Cf. 5, 54 extr. ad Sil. 2, 410. Dionys. 4. Plin. 28, 2. s. 4. Varr. L. L. 4, 3. Heyne ad Virg. A. 1, 444. Hinc *Capitolium a capite Toli* cujusdam ibi invento dictum nugantur Arnob. adv. gent. L. VI. et alii.

6. *haud per ambages*, verborum, ambigue et obscure dicta, ut 2, 12, 7. 5, 15. et 9, 37.) *arcem fore eam*, id Capitolium: sed *eam* dixit, relata voce ad *arcem*; nisi malis exponere *arcem eam imperii* sc. arcem *fore*. *Arx* dicitur quidquid altum est, adeoque montes, vertex montis, quod in colle positum est, inpr. ἀκρόπολις, deinde munimentum et praesidium. *Arx* Romae pars altera Tarpeji montis, in quo erat Capitolium: ἡ ἄκρα τῷ Καπιτωλίῳ προσεχὴς. ap. Dionys. l. 10. p. 640. Cf. 5, 47 pr. ad 1, 11, 4. 3, 45, 9. et Tac. Ann. 14, 31, 6. *Arx* et *caput Italiae* Roma dicitur 21, 35. 22, 32. et *caput orbis terrarum* 21, 30. ut h. l. *caput rerum*. *Arx et caput belli est, ubi Hannibal est* 28, 42. — *idque ita*, eodem modo, *cecinere*, praedixere.

7. *ad eam rem consultandam*, v. ad c. 21. n. 1.

8. *manubiae Pometinae*, pecunia redacta ex praeda, ab incolis Suessae Pometiae capta et vendita, inpr.

inpr. pars praedae; quam rex vel imperator capit. — De *Fabio* v. ad c. 44. n. 5. L. Calpurnius *Piso* Frugi consul fuit a. V. c. DCXX, et Annales orationesque scripsit.

9. *quadraginta ea sola talenta fuisse* cet. recte pro *quadringenta* (quae lectio non nisi duorum MSS. et Dionysii 4, 50. auctoritate nititur) jam reposuit Stroth., quoniam 1. consensu omnium fere MSS. et edd. antt. firmatur; 2. Livius *talenta* et *millia pondo argenti*, adeoque ejusdem numeri, sibi obponit, neque alio sensu haec verba adcipi possunt, quam hoc: *quadraginta* (substant. et subjectum) *ea*, quem numerum uterque memorat, (*die Vierzig*) *sola*, solum, tantum, *talenta fuisse*, non tot *millia pondo argenti*; 3. Livius contradiceret sibi, imo nugas proferret, si *quadringenta talenta* scripsisset, et mox CCCC *millia pondo* tam enormem vocasset *summam*, et tanto majorem. *Talenta XL* aequant fere 50000 imperiales nummos, adeoque CCCC *fere* 500000 imp. at CCCC *millia pondo* DCLXVI talenta et quod excurrit, vel fere 800000 imp. Haec itaque summa longe major est XL, non vero CCCC talentis.

10. *et nullius* magnificentiae, nisi malis operis, *ne horum quidem operum*, quae nunc sunt, hujus aetatis, *magnificentiae*, h. e. operum magnificorum *fundamenta*. Sic c. 56 *magnificentia haec nova*, Romae hodierna, vel qualis nunc est, et 6, 4 extr. *opus vel in hac magnificentia Vrbis conspiciendum*. Cf. ad c. 5. n. 1.

LVI. 1. *foros in circo, cloacas* et *Capitolium*, opera a patre vel potius avo inchoata, et a filio vel nepote perfecta. Cf. cap. 35 extr. (ubi vid. n. 6.) et 38 extr. Dionys. 3. et 4. p. 200. et 246. Plin. 36, 15. Salmas. ad Solin. p. 646.

2. *ubi usus non esset*, si inutilis esset vel sine usu, h. e. nimis magna, quae nec satis laboribus exerceri nec ali posset.

3. *Signiam* (hod. *Segni*) *Circeiosque*, oppida in finibus Volſcorum ſita, et hoc quidem ad mare in promontorio Circaeo, hod. *Monte Circello*, ubi et portus fuit egregius; unde h. l. *terra marique.* Cf. 2, 21.

4. *portentum terribile, anguis ex columna lingea elabſus*, v. ad c. 31. n. 1. et Heyne ad Virg. Aen. 5, 84 ſq. — *quum terrorem fugamque in regiam feciſſet*, quum effeciſſet, ut ceteri perterriti fugerent in regiam. *in regia* emend. Bauer, quia viſum fuerit domeſticum. Columna vero non in ipſa fuit regia, ſed extra eam. — *publica prodigia* in locis publicis, ut in agris, templis, foro, vicis facta: hinc ad rei publicae ſortem referri credita; Bauer. — *domeſtico viſu*, viſo, oſtento.

5. *reſponſa ſortium*, oraculi, (κληρου) quod Delphis, ut et alibi, per ſortes, ψήφους, edebatur. v. ad Juvenal. 1, 82.

6. *Brutus, Tarquinia ſorore regis natus:* quam regis potius amitam, filiamque Tarquinii Priſci facit Dionyſ. Regis quoque et Bruti filios aetate fere aequales fuiſſe, ex hiſtoria conjurationis probabile fit. Cf. ad c. 40. n. 6.

7. *Is quum primores civitatis, in quibus*, h. e. et in his quoque (ut 6, 20. et 29, 29.) *fratrem ſuum* cet. — *interfectum* pro *interfectos* verbo ad poſterius nomen adcommodato. Ad *primores civit.* ex ſeqq. intellig. *interfectos;* Str. v. ad 21, 43, 4. Ceterum non modo fratrem Bruti natu majorem, in quo generoſus eluceſcebat animus, ſed et patrem ejus clam occidendum curaverat tyrannus, ut illius poti-retur opibus. v. Dionyſ. 4, 64. 68.

8. *neque in animo ſuo quidquam* cet. ſtatuit et ingenium ſuum ita disſimilare, ut nullus inde metus regi relinqueretur, et *ſua praedae eſſe regi ſinere*, ut nihil ſupereſſet, quod ille *concupiſceret.* Ita diſſimilatione ejus Romanos XXV per annos fuiſſe deceptos monet Dionyſ. 4, 77.

9.

9. *factus ad imitationem stultitiae*, quum ad eam se formasset totumque finxisset, vel personam *Bruti* h. e. stupidi hominis sibi adcommodasset. Hinc et tribunus Celerum factus est, adeoque regi proximus dignitate v. Dionys.

10. *opperiretur*, exspectaret, *tempora sua*, obportuna, sibi faventia, suis consiliis exsequendis idonea, ut *tempore tuo pugnasti* 38, 45 extr. *sua tempora exspectare* 4, 7. et nos *seine Zeit abwarten*. Sic 22, 39 extr. *ne occasioni tuae desis*, *neque suam occasionem hosti des*; 23, 41, 5. *aestu suo* (secundo) *Locros trajecit*; 38, 43, 8. *Ambracienses suos*; 9, 19. *numquam nostris locis*, qui nobis favebant et obportuni, vel solerter a nobis capti erant et explorati, *laboravimus*; (v. ad 3, 31, 1.) 4, 58 pr. *ex incommodo alieno suam*, sui commodi, *occasionem petere*, ut ap. Terent. Andr. 4, 1, 3. *malis gaudere alienis atque incommodis alterius sua comparare commoda*. Cf. ad 42, 43, 2. Sic passim *meus*, *tuus*, *suus*, *noster*, *vester* dies, ventus, deus cet. σὺ νῦν ἡμέρα, σὸς ὁ καιρός Polyb. 17, 18. et al. — *liberator ille populi Rom. animus*, v. Bentl. ad Hor. Od. 4, 9, 37. *Liberator* pro liberatoris, vel in quo animo delitesceret et turgeret consilium liberandi populi; Bauer.

11. *baculo cavato ad id* consilium, ut aurei baculi theco esset. *corneo*, e corni ligno duro. De voc. *baculus* bis posita v. ad 1, 3, 8.

12. *per ambages*, obscuram *effigiem ingenii sui*, praeclari et sub vili stupidi hominis specie latentis.

13. *Ex infimo specu*, antro, χάσματι, in Parnaso, cui tripos inponebatur, et ex quo Pythia tripodi insidens Dei adflatum excipiebat. Bauer haec eo refert, quod Pythia, tripodi alias in spelunca insidens, nonnumquam, quo plenior deo fieret, in imam speluncam descendere coacta sit. — Ceterum Romani raro consulebant oraculum Delphicum, (cf. 5, 15 sq. et 29, 10.) et plerumque augures.

14.

14. *velut si prolabsus cecidisset* duplex pleonasmus; Bauer.

LVII. 1. *praeter aliam superbiam*, alia superbiae argumenta, *regno infestos etiam*, regi et omnino dominationi unius. *superbiam regni* malebat Bauer. — *habitos*, detentos et vexatos. Mox in vett. libris legitur: *Tentata res est primum, si primo impetu* cet. Non vero adverbium, sed epitheton delendum esse, jam bene, opinor, monuit Gron. *si* pro *an*, ut 2, 25. 35. 4, 20, 7. 5, 42. 10, 16. 27, 14. 30, 16, 4. 31, 9. 54. al.

2. *satis liberi commeatus erant*, saepe ac facile dabatur *commeatus*, h. e. venia abeundi, ab exercitu, potestas Romam aliove proficiscendi. — (*Vrlaub.*) Cf. ad 25, 8, 6. — *comessatio* s. *comissatio*, κώμη, convivium nocturnum et tempestivum, inpr. compotatio, et eorum, qui ebrii et coronis redimiti, cum facibus musicisque instrumentis per plateas (κώμας) discursitare, (κωμάζειν) et inter lascivas cantilenas saltationesque ad amicarum fores concurrere solebant.

3. *Tarquinius Collatinus, Egerii filius*, v. ad c 34. n. 3. — *Quin conscendimus equos*, alii *conscendamus*. Vtrumque recte dicitur; sed plerumque indicativo jungitur *quin*, particula solennis semet aliosve incitantium. Exempla v. ap. Drak. ad h. l. Cort. ad Sallust. Cat. 20. Heins. ad Ovid. Am. 2, 19, 59. et in Schelleri Lex.

4. *Id cuique spectatissimum sit* sc. mulierum ingenium. *Spectata* dicuntur certis experimentis, an proba sint, nec ne, explorata et cognita, inpr. metalla, numi, histriones et gladiatores; unde *spectaculum*, *spectatio* et *spectamen* pro specimine et experimento. — *age sane*, *omnes* sc. exclamant.

5. *primis se intendentibus*, se extendentibus, dispersis, *tenebris*, ut de nocte 7, 28, 3. cui amictum, vela et peplum tribuunt poetae. Mox *in convivio lusuque* malebat Gron.

6. *in*

6. *in medio aedium*; nam *telae ex vetere more in atrio texebantur*, ut utar verbis Cic. pro Mil. c. 5. Cf. Lipſ. Elect. 1, 17.

7. *Muliebris certaminis*, h. e. de mulieribus, ut fere *certamen regni* et *juris* 1, 17. 21, 6. 31. *timor* et *terror externus*, *ſervilis*, *peregrinus*, h. e. ob hoſtem externum et ſervos, 2, 39. 3, 10. 16. 28, 42. 34, 25. *ſcelera divina et humana*, in deos hominesque commiſſa, 3, 19. 29, 18. *odia externa et domeſtica*, h. e. hoſtium et civium, 2, 45. aliaque adjectiva, objectum notantia.

LVIII. 1. *poſtquam ſatis tuta* ſc. *omnia*, quod voc. in ſeq. *omnes* latet, et ſine neceſſitate additur in Edd. ab Ald. ad. Drak. *pavida ex ſomno*, quippe repente ſomno excuſſa, vel cum pavore excuſſa ſomno; Bauer. Idem monet, mox *verſare in omnes partes muliebrem animum* dici pro: omnibus machinis, minis, precibus, ſolicitare, et *omnes partes* hic non eſſe conſilia varia, res varias, ut ap. Virg. Aen. 4, 286. et 8, 21. ſed argumenta, cauſas ad perſuadendum compoſitas, locutione petita ab arbore, quae prolabi cuncta in omnes partes trahatur, ut ex una ruat, ſin minus ex altera. — *in ſordido adulterio*, cum homine ſordido, ſervo.

2. *Sp. Lucretius* Tricipitinus, pater Lucretiae, praefectus urbi a rege relictus, (v. cap. 59.) *cum P. Valerio* Poplicola, *filio Voleſi* ſ. Voluſi, (al. *Valeſi*; unde *Valeſius* et poſtea *Valerius* Romae dictus) Sabini, qui cum Tatio Romam commigraverat. v. Dionyſ. 2, 46. *Collatinus* Tarquinius, maritus Lucretiae, (v. ad c. 34. n. 3.) *cum L. Junio Bruto*, Tarquinia ſorore regis nato, et tribuno Celerum. v. cap. 56. et 59. Collatinus et Brutus ſimul fere cum Lucretio et Valerio Collatiam veniunt, poſtquam eos, *Romam forte una redeuntes*, *nuncius uxoris convenerat* in via.

3. *Satin'* (satisne) *salvae* scil. res sunt? num omnia bene se habent? (*Steht alles wohl? Ist dir etwas begegnet?*) ut 3, 26. 6, 34. 10, 18. 40, 8. et inpr. ap. Comicos. cf. Duk. — *Vestigia viri alieni in lecto sunt tuo*, ut ap. Prop. 2, 29, 35. et Tibull. 1, 9, 57. ubi v. Broekhus. Μηνύματα συζυγίας dixit Aristanet. Epist. 2, 22. et forte sic μνημόσυνον Meleager carm. 103, 4. in Brunck. Anal. T. I. p. 29. Honestissimam rei inhonestae descriptionem et generosae indignationis plenam in his et seqq. verbis jam notarunt alii.

4. *pestiferum hinc abstulit gaudium*, ut ap. Virg. Aen. 4, 29. *amores abstulit*; Ern.

5. *Culterum*, *quem sub veste a. h.*, — *eum*, v. ad c. 19. n. 1. nisi pro *eum* legere malis *tum* suadente Schellero.

6. *prolapsa in vulnus*, vulnere adcepto, ut *in vulnus cadere*, *conruere*, *devolvi* ap. Lucret. 4, 1042. Virg. Aen. 10, 488. Stat. Theb. 4, 463. et Sil. 2, 129. Sic et inf. 2, 46. *praeceps Fabius in vulnus abiit*, delapsus ex equo, et conruens in pectus mortifere vulneratum. Cf. Burm. ad Quintil. declam. 9, 5.

LIX. 1. *me*, *L. Tarquinium* — *exsequuturum*, persequuturum, expulsurum, vel vindicaturum, ulturum; nisi malis cum Gron. reponere *exacturum*, quoniam *exsequi* de rebus tantum, non de hominibus adhibetur. — *ferro*, *igni*, *quacumque vi possim* plane ut 2, 10. Copula et omissa. Cf. ad 1, 24, 11.

2. *Vt praeceptum erat* a Bruto, et secundum formulam juris jurandi, quam praeiverat.

3. *pro se quisque querentur*, v. ad c. 41. n. 1.

4. *pari praesidio*, satis firmo, sufficiente sc. ad inpetus regis arcendos, *verhältnissmäsige*, *hinlängliche.* Sed egregie emend. Gron. *Inde pars praesidio relicti Collatiae, ad portas custodibus datis* cet. Ita *pars*, quod etiam in uno MS. legitur, et *ceteri* bene sibi obponuntur.

5.

5. *praeco ad tribunum Celerum populum advocavit*, non ad praefectum Vrbi, Lucretium, quia hic magistratus minor fuisse videtur, (Cf. ad c. 15. n 5. et 56. n. 9.) vel quia Lucretius tum forte erat Collatiae, non Romae: nam comitia certe consularia a praefecto urbis habita fuisse scribit Livius c. 60 extr. Sed a Lucretio interrege, non praefecto urbis, rectius tradit Dionys.

6. *Tricipitini* Lucretii. Cf. ad c. 58. n. 2.

7. *aliis, quae praesens rerum indignitas subjicit*, quas cogitationes injicit s. injicere solet sc. animo s. oratori; ut *quae dolor querentibus subjicit* 3, 48 extr. *idem subjicit mihi ratio* 26, 41, 9. et *has mihi spes subjicit, injicit, dat, fortuna* 28, 44. Cf. ad 29, 15, 1. 30, 32, 2. 40, 9, 4. 44, 24, 1. Sed h. l. forte leg. *subjecit*.

8. *praefecto Vrbis*, de quo v. ad 3, 3, 1. *invocantibus parentum Furias*, vindices parricidii. Cf. ad 40, 10, 1.

LX. 1. *pergeret Romam*, v. ad c. 6. n. 1. — *flexit viam Brutus*, de via deflexit. — Mox *accepere* pro *excepere*, ut 5, 21 pr. 38, 25, 5. al.

2. *exsulatum Caere ivit* rex VI Cal. Mart. qui dies *Regifugium*, dictus est. v. Intpp. Ovid. Fast. 2, 686. et Macrob. Sat. 1, 12.

3. *Sextus Tarquinius Gabios, tamquam in suum regnum* cet. Cf. c. 53. et ad 2, 19. n. 4.

4. *Regnatum Romae* est, reges imperium tenuere.

5. *ex commentariis Servii Tullii*, secundum rationem comitiorum habendorum et centuriarum, a Servii institutam et descriptam in *commentariis*, h. e. libris, in quibus memoriae caussa res perscribuntur memorabiles. Ex formula imperii regendi, descripta fortasse a Servio, quum deponere imperium in animo haberet; de quo v. cap. 48 extr. ei in animo esset, imperio se abdicare; (v. cap. 48 extr.) Ern.

COMMENTARIVS

IN

LIVII LIBRVM II.

Cap. I. 1. *peragam*, perſequar, exponam, *annuos magiſtratus imperiaque legum*, *potentiora quam hominum*, h. e, liberae civitatis (cujus haec eſt deſcriptio, immo plane definitio; Bauer.) ſtatum, qui legibus continetur; quarum vis eſt maxima et efficaciſſima, immo divina et immutabilis; in qua non, ut in hominum poteſtate, locus eſt vel gratiae et irae, (vid. cap. 3 pr.) vel libidini et arbitrio, vel denique fortunae, quibus infringi poſſit. — Mox ſuſpicari poſſis *regnarant* et *numerarentur*, quia praecedit *fecerat*. Sed Wolf. ad Suet. Caeſ. 84. jam monuit, apud hiſtoricos multa non per relativam conſtructionem dici, ſed abſolute vel ἀορίστως narrari; et utrumque genus conſtructionis rectum eſſe interdum, alterum vero praelatum a bonis ſcriptoribus.

2. *ut haud immerito omnes deinceps*, ſinguli ordine ſ. continuo, (v. ad c. 44. n. 6.) *numerarentur*, recenſeantur et habeantur, *conditores* (v. ad 5, 24; 7.) ſi non *Vrbis*, *certe partium* ejus, *quas novas ipſi* Vrbi *addiderunt*, tamquam, vel ut eſſent *ſedes multitudini ab ſe auctae*, vel quas in gratiam et uſum multitudinis ab ſe auctae addiderunt; niſi *addiderunt* eſt id. qd. *dederunt*, adſignarunt, *ipſi* conditores *multitudini*, vel e recentt. libris leg. *multitudinis*. Pro *certe* alii *coeptae* prob. Bauero, cui τὸ *certe* videtur paene frigere.

3. *pessimo publico*, maximo reip damno, ut ap. Varr. R. R. 1, 13 extr. Sic et *malum publicum* 4, 44. et contra *bonum publicum* vel *bono publico* 2, 44. 9, 38. 28, 41. 33, 46. 34, 5 al. et *egregium publicum* ap. Tac. Ann. 3, 70 extr. Similiter *publicum divinum* inf 8, 10, 12 et al.

4. *sub tutela inviolati*, inviolabilis, (ut 3, 55. 8, 34. 45, 5 pr.) *templi*, asyli, vel potius templi, quod Romulus, quum asylum aperiret, exstruxerat, tamquam locum sacrum, ubi nemo violandus esset. Cf. Dionys. 2, 15 extr. et sup. ad 1, 6, 4. — *regio metu*, regum, a regibus. *soluta metu*, non quo antea teneretur, sed plane ab nullo non metuens; Bauer.

5. *agitari coepta esset*, ut bis 21, 8. et 26, 46. Sed *coepisset* coni. Ern. quia hoc subintell. est ad seq. *serere*. — *tribuniciis procellis*, turbis ac seditiosis motibus, ut *turbo* et *tempestas*. *Procellae seditionum* 28, 24. 25. *prima periculi procella* inf. c. 10. ut *nubes belli* al. Cf. ad 10, 5, 4.

6. *cum Patribus serere certamina* (movere, ut *s. discordias*, *lites*, *mentionem* cet. 3, 40. 43. al. *bella ex bellis serere* 2, 18. 21, 10. 31, 6. al. *spargere*) scil. coepisset, quod in praec. *coepta esset* latet; nisi leg. *seri* scil. coepta essent. Cf. ad Sil. 1, 394. 3, 365. 5, 235. 8, 264.

7. *pignera conjugum ac liberorum*, amor in conjuges ac liberos, qui (ut et nepotes, generi aliique cognati) saepe vocantur *pignera* amoris, (*Liebespfänder*) arctissima vincula amoris conjugalis et parentalis, qui iis constringitur, vel quo illis, tamquam pigneribus, obligamur et obstringimur. *Pignera* scribo, non *pignora*, ut *pignerare*, *obpignerare*, *fenus*, *fenerator*, *femina*. — *longo tempore*, subpl. *non nisi* vel *demum*; Bauer.

8. *res nondum adultae* — *quas fovit* — *nutriendo* — *maturis*, metaphorae, a *frugibus* ductae.

9. *Libertatis originem inde magis numeres*, repetere possis et aestimare licet, vel in eo ponere, quod

 cet.

cet. — *quia annuum imperium*, (scil. sive et) *consulare*, *factum est* interpungit Bauer. putans, alioqui sensum alienum emergere: quod non adsequor. Omnia sunt plana, si junxeris *quia imperium consulare factum est annuum*.

10. *omnia insignia* regum *primi consules tenuere*, praeter trabeam et diadema, nisi forte et haec primis fuere consulibus.

10. *Id modo cautum est*, provisum et prohibitum, *ne ambo fasces haberent*, si vel in Vrbe, vel in castris aliove loco ambo essent, (cf. 9, 8. 22, 45. 28, 9, 7.) et ita *duplicatus terror videretur*, qui iis incuti solet. Penes alterum dumtaxat consulem, idque alternis mensibus (nonnumquam vero alternis diebus in castris, ut 22, 41. ubi cf. n. 3. et ap. Polyb. 3, 110. 113. et Plut. in Fab.) XII lictores s. fasces erant, adeoque et imperium auspiciumve, cujus erant insignia, nisi, ut quidam putant, ii tantum fasces intellegendi, quibus secures additae. Alterum, qui fasces non habebat, praecedebat adcensus, et lictores pone sequebantur. (cf. 2, 55, 2. 3, 33, 4. et Suet. Caes. 20.) *Prior* autem fasces sumebat major natu, vel qui primus erat creatus, (cf. 9, 8.) vel cui, ut h. l., id conlega concedebat, sed, post legem Juliam de maritandis ordinibus ab Augusto a. V. c. 736 latam, qui plures habebat liberos, et, si par utrique liberorum esset numerus, maritus, aut sponsus, aut cui jus mariti concessum erat. v. Dionys. 5, 2. Dio Cass. 54. Gell. 2, 15. et Valer. Max. 4, 1, 1. qui etiam, ut Appianus, B. Civ. 1, 100., XXIV lictores regibus, (quot postea Sullae et ceteris post eum dictatoribus fuere, de quo v. Drak. ad Liv. Epit. 89.) et hinc XII cuique priorum consulum ante legem, a Valerio Poplicola latam, fuisse putat. Sed v. sup. 1, 8. Dionys. passim, et Schweigh. ad Appian. l. l.

12. *qui non acrior vindex* cet. qui non acrius libertatem vindicaverat adversus regem, quam deinde

custo-

custodiebat et tuebatur. Bruti facinora fere omnia non ex patriae amore animoque generoso, sed ex vindictae potius honorumque cupiditate profecta videri, probare conatur Schulze in Woltmann's Gesch. und Politik a. 1802. P. I. p. 65 – 85 contra quem disputavit Bredow in Archenholzii Minerva a. 1802. Fasc. V.

13. *primoribus equestris gradus*, h. e. equitibus. Ordo equester, proprie sic dictus, Gracchorum demum temporibus constitutus, et inde senatus seminarium fuit. — *traditum inde*, mos inde ortus traditusque posteris.

14. *Patres*, qui generis sunt patricii, *et conscripti*, ex equestri ordine Patribus adscripti. Postea simpl. dicti *Patres conscripti*, omissa copula *et*, ut in aliis formulis vulgaribus, v. c. *de vi armatis hominibus*: *nisi Livius errat*, *et Patres conscripti* sunt potius in albo senatorio conscripti et universi Patres. Cf. 23, 12, 4. ubi senatores adeo Carthag. ita adpellantur, more Rom., sed parum apte.

15. *Conscriptos in novum senatum adpellabant lectos*: "immo ipsi *conscripti* erant novus senatus, quem ipsi efficerent: significat ergo, ut essent, vel qui essent novus senatus, lecti ad novum senatum efficiendum, novi senatus nomine et conditione ac loco", Bauer. *In novum senatum lecti* videntur simpl. dici novi senatores, ut *in Patres lecti* simpl. Patres s. senatores.

II. 1. *ne ubiubi*, ne ubicumque sc. sit, ne quacumque demum in re (ut 42, 57 extr. nisi leg. *necubi* h. e. ne alicubi, ne uspiam, ne ulla in re ac parte officii, quod regium fuerat, ut *necunde*, *ne quando*) *regum desiderium esset*, ministerium munusque regis, quod non modo civile ac militare, sed et sacrum fuerat, (quam officii partem non receperant consules) desideraretur, quum deesset, qui ejus vicem expleret, ut 1, 20. *ne sacra regiae vicis desere-*

 ren-

rentur. In MSS. legitur *nec ubi* et *nec ubi ubi* et *nec ubi ibi:* in Voff. 1. *ne ubiubi* probb. Gron. et Drak.

2. *regem facrificulum,* qui *rex facrificus* 40, 42. al. *rex facrificiorum* 9, 34. *rex facrorum* 27, 6. 36. Gr. *βασιλεὺς τῶν ἱερῶν*, et diminut. *facrificulus* forte contemtim dicebatur. — *regem creant*, propr. dicendum erat: *rex creatus* ob praec. Cf. ad 22, 6, 7. *Id facerdotium*, hunc facerdotem, regem facrificulum, *pontifici* maximo ejusque poteftati *fubjecere*, eo inferiorem fecere, ut 10, 3, 5. 31, 29 al. — *additus nomini honos*, ampliffima dignitas majeftasque fuperbo *regis* nomini juncta. Ceterum fimilis fere Βασιλεύς, Archon Athen. Cf. Pollux 8, 90. et Schweigh. ad Athen. 6, 26. p. 360.

3. *Ac nefcio an* pro *an non*, h. e. puto. Ita femper non dubitatio, fed adfirmatio, et modeftius exprimitur; ut et *haud fcio an.* Cf. 3, 60. 9, 15. 22, 39. 23, 16. 28, 12. 37, 54. (ubi v. Drak. §. 16.) ad Corn. Nep. Timol. 1, 1. Duk. ad Flor. 3, 12. — *obfenderit:* vix eft, quin legendum putem *obfenderet;* Bauer.

4. *ne intervallo quidem facto* cet. etfi jam alius poft patrem et diu regnaverit, Superbum non abjeciffe fpem regni, et tam parum fuiffe memorem, hoc regnum non fuum, (fibi debitum) fed *alienum* fuiffe, quod et patri fuo, peregrino homini datum effet, et ab arbitrio populi Rom. penderet, ut illud jure quafi hereditario rapuiffet.

5. *Hic fermo — eft datus*, diffufus, fparfus. Sufpicari poffis *diditus.*

6. *Invitum fe* id *dicere hominis caufa* fc. Tarquinii Collatini, quem forte non confeftim ipfe adloquitur, ut minus ille nova re ac fubita perturbetur. — *folidam*, totam, plenam, *libertatem recuperatam*, immo folide, plane, omnino; Bauer.

7. *Regium genus*, *regium nomen* cet. Cf. Gell. 15, 29. et Cic. Off. 3, 10. At Dionyf. 5, 9. 10. 12. 16. et Plut. in Poplic. c. 7. p. 100. probabiliora tradunt,

Col-

Collatinum obpressa demum conjuratione patriciorum juvenum (v. cap 3) consulatu se abdicare coactum esse, quoniam obstiterit, quo minus Aquillii s. Aquilii, sororis suae filii, apud quos tamen conjuratorum conventus et literae ad Tarquinium scriptae fuissent, idem subirent subplicium, quod jam a Bruti filiis fuisset sumtum. *Genus* maternum ipse quoque Brutus a Tarquiniis trahebat.

8. *ejecisti reges*, v. ad c. 39. n. 2. — *cum gente* demum *Tarquinia*, non ante, non aliter; Bauer.

9. *Consuli*, Collatino *primo*, primum, initio, *tam novae rei* — *incluserat vocem*, intercluserat, ut in omnibus fere MSS. 21. 58, 4. 26, 5, 6. et 27, 27, 2. — *precibus orant*, cf. ad 9, 16. 3.

10. *Sp. Lucretius*, qui praefectus Urbi fuerat, *major aetate ac dignitate*, sc. quam ceteri cum orantes. — *varie*, *rogando alternis* vicibus *suadendoque coepit agere* cum eo, tractare, conloqui, vel agere rem, pro simpl. rogare et suadere coepit, ut *agere clamoribus* c. 45.

11. *civitate cessit*, excessit, exiit; ut 2, 33 extr. *memoria cessisset*, excessisset, quo sensu *de memoria excidere*, dicitur 29, 19 extr. et *e memoria excedere* 26, 13. — *reges*, v. ad 1, 39. 2, 2.

III. 1. *spe omnium serius*, v. ad 1, 5. n. 8. — *in regno*, sub regibus, regnante rege. — *licentiam quaerentes*, requirentes, desiderantes. v. ad 9, 19. 5

2. *libertatem aliorum in suam servitutem vertisse* sc. se, s. versam esse, (8. 30. 22, 23. 26, 6. 11. passive s. intransit. et absolute, ut *vertere* c. 27. 62. 5, 18. 49. 7, 30. 38. 9, 17. 38. 40. al. *praecipitare* 2, 51. 5, 18. 6, 30. 25, 11. *laxavit annona* et *annus* 23, 20. 32, 5. *mutavit nihil annona* al. 5, 13 pr. 9, 12 pr. 39, 51. *movere* sc. se s. *exercitum* s. *castra* s. *e castris* et al. 1, 55, 4. 21, 32. 22, 1. 23, 1. al. 5, 25. 9, 20, 2. (κινεῖν ap. Polyb. 2, 54 pr.) infinua-

nuare 40, 37, 4. *remisit clades* et *imber* 2, 34. 40, 33. *Vertisse* vero *in servitutem*, h. e. versam s. mutatam esse, pro effecisse s. peperisse, ut 4, 9. 8, 30. 22, 23. 26, 6. Cf. Drak. ad 1, 17, 6. et Cort. ad Sallust. Jug 85. Exc. VI.

3. *a quo inpetres*, quod cupias, seu *jure*, seu *injuria*, sive sit justum, sive contra jus fiat. Cf. ad simil. loc. Tac. Ann. 3, 10, 6.

4. *nihil laxamenti*, lenimenti poenarum, *habere*, continere ac dare.

5. *sola innocentia vivere*, quasi vitam sustentare, ad eam tantum adtemperare vitam, prorsus innocenter vivere; ut *virtute vivere*. Pro adject. *innocentem*; aut *cum* vel *ex* subpl., Bauer. — *aegris animis*, quum aegritudine adfecti essent, (*missvergnügt*) *jam sua sponte*, jam sic et ante, nondum alia, oblata causa.

6. *ea consultatio tenuit*, duravit, (ut 3, 19. 47. 23, 44 24, 47. 25, 15. 39. 33, 22. 36, 43.) nisi melis *tenuit* senatum, h. e. occupavit et distinuit, (ut *tenuit eum de Hannibale deliberatio* 35, 42.) Patribus verentibus, *ne* cet., (nam verba *timendi* Graecorum more saepe omitti ante *ne*, inttp. monent: cf. ad 38, 4, 4. et ad Tac. Ann. 1, 47, 2.) vel aliis suadentibus ut bona redderentur, *ne non reddita belli causa* essent, aliis dissuadentibus, ne *reddita belli materia essent*, h. e. adjumentum, metaphora ducta a materie s. lignis, quibus ignis alitur.

7. *tamquam ad id*, ob id, (v. ad 1, 34, 5.) *quod agi videbatur*, sc. ut bona repeterent, *ambientes*, circumeuntes, *animos pertentant*, explorant et sollicitant. Ceterum h. l. in eadem periode infinitivi narrativi *moliri* et *struere* junguntur verbo finito *pertentant*. — *literas ab Tarquiniis*, v. ad 27, 5, 4.

IV. 1. *Vitelliis Aquilliisque* cet. v. ad Epit. II. n. 1. Ἀκύλλιοι dicuntur ap. Dionys. in cod. Vat. *Aquil-*

Aquillii in Capitol. fastis et numis. 'Ακύλιος Plut. T. I. p. 98 sq.

2. *spatium ad vehicula c. a. consulibus sumsissent*, v. ad 24, 38, 1. *nam aliter qui*, quomodo, *credituros eos* Tarquinios esse dicunt. Mox *et coenatum* — *conjuratique*. et conjurati; nisi delendum illud *et*. — *remotis arbitris*, v. ad 6, 33, 3.

3. *sermonem eorum ex servis unus excepit*, auribus, ut *excipere voces* 40, 7. *legem parari* 4, 30. *rumores* ap. Juvenal. 6, 409. et nostrum, *eine Nachricht auffangen*, *aufschnappen*: quod propr. dicitur de venatoribus, qui feras ex insidiis vel dolo *excipere*, *capere*, δέχεσθαι, ἐκδέχεσθαι, solent. Cf. ad 5, 14, 2. 22, 12, 6. et Sil. 13, 135.

4. *Consules profecti*, abeuntes, *domo*, prodeuntes in publicum.

5. *jus gentium valuit*, non violatum est. Cf. ad c. 14. n. 1.

V. 1. *res integra*, *refertur*, iterum, ut integra, h. e. nondum dijudicata et liberi arbitrii; de integro. Cf. ad Tac. Ann. 4, 40, 1. Synonyma *integra ac libera* junguntur 10, 25. et *rei integrae* obponitur *res acta* 28, 40, 2. *Bellum integrum* 21, 29, 7. in quo pugna nondum commissa est. Cf. ad 24, 24, 6. et 32, 6, 3.

2. *redigi* bona, h. e. pecuniam ex iis venditis *in publicum*, in aerarium.

3. *contacta* plebs *regia praeda*, h. e. polluta, contaminata, infecta, ejus particeps facta, ratione quadam injusta vel turpi. Sic *contactus* 4, 9. 15. 6, 28. 21, 48. 29, 8. 18. 31, 8. 38, 55. et *contagio* s. *contagium* et *contactus* (4, 30.) communio s. societas (propr. communicatio vitii, contactu transfusi) c. 37. 1, 15, 1. 9, 1. et 34. 10, 18, 2. 40, 20, 5. Similiter Decius, se devovens, dicit 10, 28 extr. se *contacturum funebribus diris*, exsecrationibus, *signa*, *tela*, *arma hostium*, et sic *locum eumdem suae pestis*

(forte

(forte *pesti;* v. ad 3. 46, 1.) *et Gallorum ac Samnitium fore*, h. e. hoc contactu se hostesque ejusdem interitus participes fore, in idem exitium tractum iri. Cf. ad 6, 28, 3.

4. *campi fructum*, Marti jam una cum campo sacratum, *quia consumere religiosum erat*, religioni et nefas habebatur. *Religiosum* et *religio* dicitur tum prodigium, ostentum, ut 39, 7, 5. tum metus et scrupulus, animo religioni dedito ex eo injectus, (unde *religiosus* 24, 10 qui facile eo terretur) deinde et culpa, quae violata religione contrahitur, ut 10, 40, 10. Hinc *religiosum* vel *religioni* vel *religio est*, et *res in religionem venit*, *vertitur*, (10, 37, 13. 22, 33, 5. 30, 38, 5.) ut Nos dicimus: *man macht sich ein Gewissen darüber*. Cf. ad 5, 23, 7. 6, 1, 7. Ernesti clav. Cic. et loc. class. Gell. 4, 9. Ceterum hunc campum jam prius *Marti consecratum* fuisse, docet Dionys. 5, 13 Ἔτι δὲ καὶ πρὸ τούτου ἱερὸν ἦν τοῦ Θεοῦ τοῦδε. Ταρκύνιος δὲ σφετερισάμενος ἔσπειρεν αὐτὸ, μέγιστον ἡγοῦμαι τούτου τεκμήριον εἶναι τὸ πραχθὲν ὑπὸ τῶν ὑπάτων περὶ τοὺς ἐν αὐτῷ καρπούς. Cf. sup. ad 1, 44, 2.

5. *simul inmissa* in segetem vis hominum. Alii: *inmissa corbibus* stramentum et segetem. *corbibus* messoriis, ut 22, 1. *Spicas conjiciunt in corbem*, *atque in aream mittunt; — infra manum*, *stramentum*, *quod terra haeret*, *subsecatur; contra*, *quod cum spica stramentum haeret*, *corbibus in aream defertur*, Varr. R. R. 1, 50.

6. *Insulam inde*, ex eo s. iis (cf. ad 2, 32, 8.) — *factam* dicunt, ἣν φασιν ἐκ τοῦ σοροῦ τῆς καλάμης σαπείσης, καὶ τι καὶ τοῦ ποταμοῦ προσλιπαίνοντος αὐτὴν, νῆσον γενέσθαι, Dionys. l. l. *temere*, forte casu.

7. *manu adjutum*, esse, molibus et substructionibus, opera et arte humana; quae huic insulae Tiberinae, inter campum Martium Janiculumque sitae, et molibus muroque circumdatae, formam navis dedit, eamque propterea obelisco, loco mali, ornavit.

adju-

adjutum, opus, rem. Cf. Drak. ad h. l. et Cort. ad Salluſt. b. Jug. c. 13. §. 6. *adjutam* ſc. inſulam ſ. aream malebat Gron. — *tam eminens*, admodum e., Drak. quem vide ad 33, 45, 4. Sed *jam e.* leg. cum Duk. — *templis* Fauni et inpr. Aeſculapii, cui tota inſula erat ſacrata.

8. *ſubplicium conſpectius*, magis conſpicuum ſ. inſignius, magis oculos hominum adverteus, ut ἐποψιος Hom. Il. 3, 42. *conſpectus* 4, 13 pr. 5, 23, 3. 6, 15, 17. 30, 45, 2. *tumulus conſpectus*, conſpicuus, 10, 40. 22, 24. 32, 5. 34, 50. *conſpiciendum*, ſpectabile, 6, 4, 7. *conſpici* ſc. ut aliquod maguum, inſigne, unſolitum, et hinc inſigne eſſe 4, 60. 21, 4, 8. (ubi obponitur *veſtitus nihil excellens*) 31, 24. 37, 57, 4. 39, 6, 10. Cf. ad 27, 31, 3. ad Juvenal. 8, 140. Gron. et Drak: inſ. ad 4, 13, 3. et Intpp. Nepot. in Att. 13. — *exactorem ſubplicii*, v. ad Tac. Ann. 3, 14, 9.

9. *a ceteris in ſe averterant oculos*, ut 3, 24. Al. *adverterant*.

10. *illos patriam liberatam*, et eo potiſſimum anno, quo liberata eſſet, *induxiſſe in animum, ut proderent*.

11. *nudatos virgis caedunt, ſecurique feriunt*, v. ad 1, 26, 6. — *inter omne tempus* ſubplicii.

12. *eminente animo patrio*, (v. ad 8, 7, 2.) conſpicuo, quamquam ſubpreſſo: (v. ad Tac. Ann. 13, 16, 5.) quod probabilius eſt, quam quod Plutarchus in Poplic. p. 99 100. Dionyſius aliique ſcriptores tradunt, eum vultu fuiſſe inmobili. — Ceterum omnem hanc agendi rationem in Bruto non ſatis vel laudari poſſe, vel vituperari, judicat Plut., et Dionyſ. 5, 8. eam quidem, ut quaevis Romana, admiratur, ſed veretur ſimul μὴ σκληρὰ καὶ ἄπιστα τοῖς ἕλλησι δόξει λέγειν.

13. *publicae poenae*, qua filii reip. cauſa et palam adficiebantur. — *Secundum poenam*, v. ad 1, 4, 1. — *in utramque partem*, tum poena ſceleris, tum praemio indicii.

14.

14. *vindicta liberatur*, virgula, quam lictor, vel potius Praetor capiti servi manu mittendi ter quaterve inponens, eum in libertatem *vindicabat*, dicens: hunc hominem liberum et civem Rom. esse aio, vel liberum esse dico more Quiritium. Quo facto servus in gyrum circumagebatur, et potestatem adcipiebat abeundi quo vellet. Haec est publica manumissio per vindictam, quae non modo libertatem dabat, sed et *civitatem*, h. e. jus civitatis s. Quiritium, et quidem optimo jure. Hinc *vindicta vitae* liberatio ob ea, 26, 15, 8. *mors una vindicta est* 40, 4. sed *vindicta libertatis* defensio 34, 49.

15. *Vindicio ipsi nomen fuisse*: quidam emend. *Vindici*, quod nomen, propr. liberatorem servatoremve significat, et provocant ad Plut. cui tamen Οὐινδίκιος dicitur (v. Poplic. p. 98 — 100.) ut et Zonar. 7, 12. et Dionys. 5, 7. in MS. Vat.

VI. 1. *dolore tantae ad inritum cadentis spei*, ob tantam spem cet., ex eo, quod illa — caderet. Cf. ad 1, 5, 5. — *Ne se ortum*, hominem, ex vel a se ortum, ut 1, 32. 34. 8, 3. 7. 39, 53. — *extorrem, egentem, ex tanto modo regno* vulgo distinguitur; sed commeata ejicienda putabat Drak. Malim: *extorrem actum ex tanto modo regno*, vel certe: *egentem, extorrem ex tanto modo regno.* Ceterum meliores rationes a rege adlatas memorat Dionys. Hal. 5, 4. Cf. Heynii Opusc. Acad. T. 4. p. 291 sq.

2. *Ferrent opem, adjuvarent*, pleonasmus; nisi posterius verbum glossatori debetur. — *Romano saltem duce*, nunc saltem, quum Romanus sit sibi dux, cujus virtus et auctoritas bonum spondeat eventum.

3. *agmine quadrato*, instructa acie et ordinibus densatis, ut semper ap. Livium. Cf. 21, 5. 31, 36. 37. 39. 30. 44, 9. Sed a Martii temporibus ita dicebatur agmen, πλινθίῳ simile, quod aeque latum ac longum est, vel potius frontem habet recta linea exae-

exaequatam; et ad extremitates angulos rectos: *bataillon quarré.* Cf. Morus ad Caes. B G. 8, 8. Schel. adcurate contra Lips. mil. Rom. 5, 12. disputans, ad Polyb. c. 11, 12. p. 280 sq. inpr. Nast's Röm. Kriegsalterth. p. 233 — 260.

4. *nostris decoratus insignibus magnifice incedit*, v. ad 1, 20, 9. — *Decorum erat tum ipsis capessere pugnam ducibus*, qui postea imperia tantum et mandata dare solebant.

5. *Avide itaque se certamini obfert*, immo primus illud iniit, lacessitis conviciis Aruntis, si fides habenda Dionys. 5, 15. Cf. Cic. Quaest. Tusc. 4, 22.

VII. 1. *Adjiciunt miracula huic pugnae* sc. homines vel annales, ut 24, 3, 4. et 25, 39. Cf. ad 2, 18, 4. — *silentio proximae* post pugnam *noctis*, περὶ τὴν πρώτην που μάλιστα φυλακὴν Dionys. 5, 16. Cf. et Plut. Poplic. p. 184.

2. *sylva Arsia*, ut ap. Valer. Max. 1, 8, 5. Sed Plut. Poplic. p. 101. aciem instructam fuisse dicit ἐν χωρίοις ἱεροῖς, ὧν τὸ μὲν Οὔρσον ἄλσος, τὸ δὲ Αἰσούϊον λειμῶνα προσαγορεύουσιν. Ap. Dionys. 5, 14. δρυμὸν ἱερὸν ἥρωος Ὁράτου. Cf. Cluver Ital. ant. 3, 2. p. 868. De *ingentis editae vocis* prodigio v. ad 1, 31, 1. Mox *haec dicta* sc. esse. Sed haec verba glossam esse ineptam, semper suspicatus sum. Idem putat Doering.

3. *Uno plus Tuscorum* cet. (*um einen mehr*) ut 5, 30 extr. *legem antiquarunt una plures tribus*, h. e. antiquantes legem unius tribus numero vicerunt: *durch die Mehrheit einer Tribus.* Cf. ibi Drak. ἑνὶ πλείους Τυῤῥηνῶν ἢ Ῥωμαίων Plut. l. l. et Dionys. 5, 16. qui Fauni quoque vocem fuisse dicit, ᾧ ἀνατιθέασι Ῥωμαῖοι τὰ πανικὰ καὶ ὅσα φάσματα ἄλλοτε εἰς ὄψιν ἀλλόμορφα ἔρχονται. *Tuscorum* plerique MSS. unde recepi pro vulg. *Etruscorum*, prob. Jac. Gron. qui hanc quoque variationem Livio solennem esse monet. Cf. c. 9. 34. 46. 5, 33. 9, 33. 41. 10, 30. 45.

4. *Etrusci pro victis*, ut s. tamquam victi: nostrum *als*, s. *so gut als*. Sic et 8, 1. 10, 35. 21, 9. 25, 34. Similiter *pro victoribus esse* 25, 34. *pro perfuga* 27, 15, 5. *pro transfuga* 24, 45. *pro firmato* 4, 7, 2. *pro pontifice* c. 27. *pro dictatore* 6, 38, 6. *pro imperio et pro potestate* (per imperium cet.) 2, 56, 11. 4, 26, 5. *pro magistratu*, ut magistratus 8, 36, 1. 9, 7, 6. 39, 5, 1. vel ex auctoritate ac nomine magistratus, ut *pro conlegio* vel *pro* et *ex conlegii sententia* 4, 26. 44. 53. 38, 36, 1. (quae tamen verba Duk. ad 4, 26, 9. vel exponenda putabat *nemine intercedente*, vel de sententiis maximae partis, quamquam uno alterove dissentiente aut intercedente) *facere pro bonis sociis* et *pro amicis*, h. e. agere, ut hi solent ac debent, 24, 48. 35, 46. *pro voluntariis* 32, 3, 2. Mox *nec quicquam* aliquot MSS. non male.

5. *suspicio cum atroci crimine* durius dicta pro: *suspicio atrocis criminis*. Sed *crimen* potius h. l. est criminatio. — *conlegam subrogaverat*, v. ad 3, 19. n. 2.

6. *Velia* collis s. regio editior Romae, propinqua Palatino monti et foro inminens. v. Varro L. L. 4, 8. Donat. vet. Rom. 2, 16. Nardin. 5, 4. 5. et Adler's Beschr. Roms p. 245. Τὴν οἰκίαν ἐν ἐπιφθόνῳ τόπῳ κατεσκευάσατο, λόφον ὑπερκείμενον τῆς ἀγορᾶς ὑψηλὸν ἐπιεικῶς καὶ περίτομον, ὅν καλοῦσι Ῥωμαῖοι Ἔλιαν ἐκλεξάμενος. Dionys. 5, 19. Sic et suspicionem regni adfectati augebat domus Manlii in arce posita 6, 19 pr. Cf. et ad 6, 20, 12.

7. *submissis* (populo et demissis) *fascibus in concionem escendit*, vel, ut 3, 49, *in concionem adscendit*, propr. in rostra s. subgestum, ut concionem ad populum haberet: (cf. ad 8, 33, 6) nam τὸ *e* in talibus verbis compositis est nostrum *hervor*, vel *empor*, (in altum) ut in *emergere*, *eminere*, *erigere*, *evadere*, *evolare*, *emunire* (in altum educere 21, 7, 4. et 24, 21, 6.) cet. unde et *escendere in rostra* et *tribunal* dicitur 23, 23. 28, 26. et 30, 15. Stroth. Sic

et

et *escendere equum* pro *adscendere* 23, 14, 3. Cf. ad 29, 11, 3. Hinc *fasces submittere alicui* tropice pro, principatum ei concedere, dixit Cic. Brut. 6. Ab eodem quoque Valerio, lege de provocatione lata, secures, quae fascibus consulum lictorumve inligatae erant, iis exemtas fuisse, sed in Vrbe tantum, non extra eam et in provinciis belloque, tradit Dionys. 5. Cf. inf. 24, 9. pr.

8. *superstitem gloriae suae esse*, ut *gloriae suae supervivere* dixit Plin. Ep. 2, 1 pr. *vivum gloriola sua perfrui* Cic. ad Div. 5, 12.

9. *ad Aquillios se recidisse*, his patriae proditoribus se parem vel similem factum esse judicio vulgi.

10. *adeo a vobis spectata virtus erit*, tam certis experimentis a vobis explorata et cognita est. Sed semper mihi displicuit praepos. *a*, quae etiam abest a cod. Voss. Cf. Sallust. B. Cat. 16 pr. Plaut. Pers. 2, 1, 4. Virg. Aen. 6, 687. et sup. 1, 57. ubi v. not. 4.

11. *tam levi momento mea apud vos fama pendet*, tam levi parvaque mutatur causa. Cf. 4, 32. et ad 1, 47, 7. In XI. MSS. non male legitur: *tam levi momentaneaque apud vos fama pendere:* sed illud praestat.

12. *magis referat*, v. ad 8, 39, 3. — *aedes colli subjiciam*, sub ipsum collem, vel ad ejus radices exstruam.

13. *ubi nunc Vicaepotae est* sc. aedes. v. ad 1, 33, 6. *Vica pota* vel *Vicapota* (al. *Vicepota* et *Vicapoca*) dicta Victoria a *vincendo* et *potiundo*. v. Cic. Leg. 2, 11 extr. et Senec. Apocoloc. ὅπου νῦν ἱερόν ἐστιν Οὐΐκας Πόκας (ita multi MSS. pro vulg. Οὐΐκος πόπλικος) ὀνομαζόμενον Plut. in Poplic. T I. p. 102. In multis codd. vitiose legitur *vicus publicus* et *via publica*. Cf. Drak. ad h. l. Lips. epist. quaest. 2, 11. Schegk. obss. praemess. ep. 1. Ruben. Elect. 1, 7. Graev. ad Cic. de haruspic. resp. c. 8.

VIII. 1. *popularem etiam facerent*, populo et gratum et faventem. Cf. ad 3, 35, 4. et 9, 33, 3.

2. *cognomen Publicolae*, pro quo *Poplicolae* tum ex fide marmm. et auctorum Graecorum, Dionysii, Plut. et Dionis, tum ex etymologia vocis fcribendum videri poffit: nam *Poplicola* eft *populum colens*, (v. 3, 18.) δημοκηδής ap. Plut. et Dionyf. V. Sed *Publicolae* vel *Poblicolae* legitur h. l. in omnibus libris, (nifi quod in Leid. 2. et Voff. 1. in marg. legitur *Plebicolae*, ut ap. Cic. Agr. 2, 31. et Sext. 52. cui lectioni favet locus Liv. 7, 32.) ut in numo ap. Mediobarb. p. 31. et in Faftis Capitol. ap. Gruter. p. 289. Praeterea a *populus* formatur *populicus* et *populicola*, pro quo olim non modo *poplicus* et *Poplicola*, fed et molliore forma *poblicus* f. *publicus* et *Publicola* f. Poblicola dicebatur, quod jam notavit Prifcianus. Cf. ad Sil. 2, 8. et Duk. ad Flor. 1, 9, 4.

3. *Sacrare cum bonis caput* alicujus, certa formula ejus caput f. vitam et bona (v. ad 3, 11. n. 4.) *Jovi* infero f. Stygio, (καταχθονίῳ Διΐ) Telluri et Diis Manibus addicere vel devovere, ejusque inpune occidendi poteftatem cuilibet dare: (cf. 3, 55. 8, 9. et Dionyf. 2, 10.): unde *facer* et *facratus* (diis inferis) exfecrabilis, κατάρατος; et eodem forte fenfu dictus *Mons facer* 2, 32. (fed, fi Fefto fides habenda, *quod eum plebs discedens Jovi confecraverat*; nifi Jupiter Stygius eft) vel a *legibus facratis* in eo latis 2, 33. ut et *leges facratae* (2, 33. 3, 32 extr. 55. 4, 26, 2 7, 41. 9, 39. 36, 38. 39, 5) inde, *quod caput ejus, qui contra fecerat, confecrabatur*, vel *facrum erat* Diis inferis, (v. Feftus et loca claff. Cic. pro Balbo 14. et in Cornel. I. Fragm.) ut et ejus, qui Tribunos pl. violabat; quare hi *facrofancti* erant, h. e. inviolabiles, al. *fancti*, ita ut *facer fanciatur* (cf. 3, 55.) et fit, qui eos violare audeat. (Similiter 27, 38, 2 *facrofancta vacatio* a militia dicitur, vel, ut alii putant, jure jurando a fenatu ac popu-

populo confirmata. Cf. Fest. et Cic. p. Balbo 14. 15.) (v. 2, 33 pr. et Cic. pro Rabir.) Quidam *legem sacratam*, in monte sacro latam, 2, 33. (cujus tria erant capita, et praeter quam etiam alias sacratas leges in eodem monte perlatas fuisse, ex 2, 54 extr. et 3. 32 extr. probabile fit) ab eo dictam putant, quod Tribuni pl. ea sacrati sint vel sacrosancti facti; et Dionysius 6, 89.) ubi etiam verba legis illius laudantur) quod in hanc legem populus tum *ad sacra* juraverit. Cf. Periz. Anim. hist. c. 10. et Ernesti clav. Cic. p. 36.

4. *comitia conlegae subrogando habuit*, ut *comitia regi creando fiunt* 1, 35 pr. Cf. ad 3, 35, 1. *Subrogantur* autem *conlegae, consules et magistratus* a consule aut eo, qui comitia habet et *rogans* populum (v. ad 4, 58, 10.) illos in locum eorum, qui vel mortui sunt, (ut h. l. et 3, 19. 23, 24. al.) vel magistratu mox abituri, (ut 25, 41. 32, 54. 34, 54. 35, 6. 42, 11.) creandos curat: sed *subficiuntur*, qui aliorum loco a populo creantur.

5. *Bruto statim Horatium subgerunt*, subjiciunt, subjungunt, proximum consulem s. successorem faciunt, ut 9, 44 pr.

6. *memoriam* ejus *intercidisse*, periisse, ut c. 4. et al. Ita ex plurimis MSS. reposui pro vulg. *memoria intercidisse*, h. e. excidisse, scil. consulatum, ut ap. Valer. Max. 5, 2. Ext. pr.

7. *Nondum dedicata erat Jovis aedes*, sed tantum locus ei consecratus. v. ad 1, 55. n. 3. Capitolium vero secundo demum Horatii consulatu, (de quo v. ad c. 15 pr.) ab eo dedicatum esse, tradunt Dionys. 5, 35. et Tac. Hist. 3, 72. qui locus class. est de Capitolio. — *consules sortiti, uter dedicaret* cet. v. ad 1, 55, 3. — *quam dignum erat*, v. ad 1, 14, 2.

8. *postem jam tenenti consuli* (v. ad 1, 55, 3.) *nuntium incutiunt*, repente adferunt, ut ei incutiant terrorem. Cf. Cic. pro Domo c. 54. *funesta* quum sit *familia* et domus ejus, in ea funus, eoque ipsa contaminata. Cf. 2, 47 extr.

9. *Nihil aliud* scil. respondit; vel potius, κατὰ nihil aliud, h. e. non ultra, non aliter, non alio modo, *aversus a proposito* cet. Sic fere 3, 19 *si nihil aliud*, si nulla alia re: nisi malis *si nihil aliud* sc. fecit s. egit, ellipsi Graecis et Romanis frequenti, v. c. *nihil minus, quam vereri* 26, 20. (ubi v. not. 1.) *quid aliud* sc. facimus s. agimus, *quam admonemus* 4, 3 pr. et 22, 60, 5. h. e. tantummodo admonemus. Ita hoc explicandum esse, probabile fit ex 4, 26 7, 17. 26, 2. 34, 2. 41, 23. ubi plene dicitur: *quid aliud faciunt*, vel *agunt*, *quam quod suadent:* quibus locis Gron. verbum *agere* delendum putabat. Ita pro *tantum*, tantummodo, non nisi ponitur *nihil aliud quam* 2, 29. 32. 49. 63. 4, 26. 9, 17, 10. 23, 3. 24, 36. 27, 18. 34, 46. 35, 49. 37, 21. 40, 15. 50. *nec quidquam aliud quam* 31, 24. *nihil praeterquam* 3, 26 extr. *quid aliud quam* 40, 15. Cf. ad 2, 43, 6. 6, 41, 6. et ad Tac. Ann. 4, 34, 6.

10. *Haec post exactos reges — gesta primo anno:* sed quaedam memoratu digna omisit Livius, inpr. primum foedus inter Romanos Poenosque super navigatione ictum, maritimamque mercaturam, jam tum a Romanis exercitam, (v. Polyb. 3, 22 sq. et Heyne in Opusc. Acad. T. III. p. 42 sq.) et creationem quaestorum, a Valerio (non vero a seqq. consulibus) populo concessam, si fides habenda Plut. in Poplic. p. 103. (Cf. ad 2, 41. 4, 43. et inpr. ad locum class. Tac. Ann. 11, 22.) Anno sequente nihil admodum memorabile evenisse, et tertio demum bellum cum Porsena gestum esse dicit Dionys. 5, 20.

IX. 1. *Porsenae* regia *Clusium* (olim *Camers*, v. ad 10, 25, 7: hod. *Chiusi*) opulentissima fere Etruriae civitas ad Clanem fl. quam tridui spatio ab Roma abfuisse dicit Polyb. 2, 25. *Porsena*, Gr. Πορσῖνος, Πορσίνας, Πορσήνας: sed in multis libris *Porsenna* legitur, ut in quibusdam Plinii, Frontini al. Syllaba sec. brevis est ap. Sil. 8, 389. 478.

10,

10, 483. longa vero ap. Virg. Aen. 8, 646. Cf. Drak. ad h. l. et Duk. ad Flor. 1, 10, 1. *Larses*, vel potius *Lar* et *Lars*, (cf. 3, 65 pr. et 4, 17. 58) praenomen forte dignitatis et regibus Etruscorum Vejentiumque commune. Charisius lib I. *Lar si familiaris erit, genitivo Laris; si Tolumnii* (vel Herminii 3, 65. quem Λάρον vocat Dionys et Λαρῖνον Diodor.) *vel Porsennae, Lartis.* Ceterum hoc bellum docet, quam exiguae tum adhuc Romanorum vires fuerint. Porsena vero adjuvabatur etiam non modo ab aliis Etruscis, sed etiam a Latinis, quorum auxilia Tarquinius ejusque gener, Octavius Mamilius, contraxerant. — *miscendo* v. ad 1, 8, 4. — *Tarquinii*, pater et filii.

2. *amplum Tuscis ratus*, gloriosum, (ut 5, 30. 28, 42. 30, 17.) *sum regem esse Romae*, eumque a Tuscis reductum, *sum* cet. — *Romam* cum *infesto exercitu venit* pro *ad Romam*, prope Romam: neque enim ipsam ingressus est, Bauer. — *Non umquam alias ante* eleganter pro *numquam* et Graece; Ern.

3. *Nec hostes modo timebant* sc. senatus, (v. ad 1, 41, 1.) *sed* etiam (v. ad 1, 40, 1.) *suosmet ipsi*, ipsos, *cives:* neque enim *alii* timebant, sed *alios;* Bauer. — *vel cum servitute*, quocumque pretio, etiam ipsius servitutis aut amissae libertatis, pacem redimeret.

4. *Salis quoque vendendi arbitrium*, pro arbitrio vendendi potestas, jus privum, monopolium, *quia inpenso*, magno, inmenso, *pretio venibat*, vendebatur sal a redemtoribus, (vel lucri faciendi causa, vel quia magno conduxerant salinas, ab Anco circa Ostiam factas, de quo v. 1, 33 extr., et ipsis, ut omnia fere publica, locatas) *in publicum* scil. aerarium *omne sumtum*, receptum, translatum, rei publicae vindicatum, juris publici factum, quod fuisset privati, (ut fere *in publicum recuperare* 42, 19 pr. *emere* h. e. pecunia aerarii, vel ea soluta publicum facere, quod privatum est, 39, 44. 44, 16 extr. *redime-*

dimere 26, 27. *redigere* 2, 42 pr. 4, 10. 15. ubi cf. not. 8. *referre* Nep. Timoth. 1. *cogere* Varr. L. L. 4. *dare* ap. Caton. et contra *vendere in privatum* 40, 51. *redimere de publico* et *ex privato* 22, 60, 2. *conferre ex privato* 34, 34, 2. *nihil in publicum relatum, omne in privatum versum* 38, 59, 1. Gr. δημεύειν) et *ademtum privatis*, ut a publicis actoribus institoribusve plebi divenderetur pretio salubriore. Cf. Burm. de vectig. pop. Rom. c. 6. p. 92. Recepi cum Strothio emendat. Gron., quam etiam MSS auctoritate firmari testatur Klockius; sed verba alio sensu adcipio quam Gron. qui putabat, *venire* h. l. esse conduci, et *arbitrium* pecuniam, quam socii (publicani) solverint pro monopolii, quod vocant, jure redimendo, ut fere *arbitria funeris* ap. Cic. (v. Ernesti clav. Cic.) Vulgata lectio, *in publicum omni sumtu*, ni fallor, plane inepta est; neque persuasit mihi conjecturam suam Doering, qui suspicatur, verbum *translato*, vel *recepto*, vel *redacto*, vel simile excidisse, sensumque h. l. esse: *ademtum privatis*, dum *omnis sumtus* sali conficiendo inpendendus transferebatur ad aerarium, sive, dum publice suscipiebatur salinarum administratio, ut, sublato, quod privati e salis venditione faciebant, lucro, salubriore pretio sal veniret. *in publicum omne insumto* emend. Heins. ad Tac. Ann. 6, 32. — *portoriisque plebes liberata* ex emend. Gron. pro *plebe l.* adversante Bauero, cujus nota est: "Etsi sententia haec non pendet a praec., tamen moris est scriptoribus, qua Graecis qua Latinis, ut per ablativos absolutos eas sententias conjungant, quae nullo nexu cum prioribus continuentur, nil certe, quod antecesserit, significent, ut h. l. pro: simul etiam plebs liberata est; Germ. verteris: *wobey man auch zugleich* ect." *Portoria* h. l. omne vectigalis genus, propr. illud, quod in *portu* pro mercibus solvitur, ut 40, 51 extr. Cf. ad 32, 7, 1. et v. Burm. de vectigal. c. 5.

5. *qui*

5. *qui oneri ferendo essent* sc. pares, subfierent; ut *sine aliquis plebejus ferendo magno honori* 4, 35. *remp. esse gratiae referendae* 28, 25, 4. *aeri solvendo esse* 31, 13. (ubi perperam, opinor, in omnibus libris legitur *aere*, quemadmodum 6, 31. pro *inpediendo delectui esse* in multis MSS *delectu*, 24, 27, 1. in omnibus libris *praetores trahenda re esse*, s. erant sc. occupati, judice Stroth., et triumviri monetales rectius dicuntur *aeri flando feriundo*, sed forma antiquiore *aere fl. f.*) *quae diutinae obsidioni tolerandae sunt* 30, 9. *esse etiam nunc tolerando certamini legatum* 10, 5. At ne necesse quidem videtur subplere *par*. Sic 4, 43. *non ducem scribendo exercitui esse*. — Mox *stipendii*, tributi.

6. *nec quisquam unus*, v. ad 3, 55, 13.

X. 1. *Pons sublicius*, qui, ut Tiberis, inter *Janiculum* et Vrbem erat. v. 1, 33. et 37. *Munimentum*. praesidium urbis et Romanorum, dicitur Horatius Cocles, ut passim vir fortissimus civium suorum *praesidium*, *murus*, *turris*, *clipeus*, *πύργος*, *ἕρκος*, *κίων*, *ἔρεισμα*. *Cocles*, unoculus; Horatius cognominatus, *ἐν πολέμῳ τῶν ὀμμάτων θάτερον ἐκκοπεὶς, ὡς δ' ἔνιοι λέγουσι, διὰ σιμότητα τῆς ῥινὸς ἐνδεδυκυίας, ὥστε μὴ εἶναι τὸ διορίζον τὰ ὄμματα, καὶ τὰς ὀφρῦς συγκεχύσθαι. Κύκλωπα βουλόμεναι καλεῖν αὐτὸν οἱ πολλοὶ* cet. Plut. in Poplic. p. 105. Idem et Dionys. 5, 25. tradunt, Horatium grave vulnus accepisse in natibus vel femore, et ex eo claudicasse.

2. *reprehensans singulos*, reprehensos retrahens, (ut *manu reprehendere* 34, 14, 4. retrahere, vel a tergo prehendere) vel objurgans. *obsistens obtestansque*, ut 10, 19. *obsecransque* malebat Gron. ne jungerentur *obtestans* — *testabatur*, h. e. monebat, demonstrabat.

3. *Si transitum pontem*, per quem transiissent, (ut 21, 43. et 23, 28.) vel *si pontem reliquissent a tergo*

transitum hostibus, qui vel ut his transitus esset; Stroth. Non male; nisi malis e cod. Oxon. reponere *transitum per pontem*, vel cum Nannio emendare *transitui*; Doer.

4. *Itaque monere, praedicere*, hortari, jubere, ut 39, 19. et 51. Vtrumque verbum jungitur etiam 21, 10. et hinc *praedictum* est mandatum 23, 19. proprie quod alicui dicitur, ut faciat ejusque memor sit. Cf. ad Tac. A. 13, 36, 2. — *ferro, igni* cet. v. ad 1, 59, 1. — *cedentium pugnae*, ei se subducentium, subtrahentium. *pugna* malebat Gron. Sed *cedere pugnà* demum dici posse eum, qui jam pugnaverit, monet Bauer.

5. *Sp. Lartium ac T. Herminium* cornu dextrum Rom. in acie tenuisse tradit Dionys. 5, 23. Ibid. alter Λάρκιος dicitur; ap. Plut. in Public. p. 105. Λουκρήτιος καὶ Ἑρμήνιος. Cf. de iis inf. c. 11. et 20. Lartii forte filius aut frater primus dictator c. 18. *periculi procellam*, v. ad c. 1. n. 5. Mox *exigua pars pontis*, et deinde *ut proelium incipiat* emend. Gron.

6. *Servitia regum superborum*, tamquam servos. Cf. ad 3, 15, 8. Sic et *mancipia nobilium* tropice et amare dicuntur *tribuni pl.* 10, 37, 8.

7. *pontem obtineret*, teneret, obstinate retineret fortiterque defenderet, (v. ad 3, 36, 12.) *ingenti gradu*, diductis pedibus et firmiter positis, (*stabili gradu* 6, 12, 6. et Tac. Hist. 2, 35.) instar *gladiatoris, gradum* s. *statum* tenentis. Sic *hostes gradu demoti* 6, 32. *gradu* et *statu movere* 7, 8. 30, 18. (ut al. *de gradu* et *statu demovere, dejicere, depellere, deducere, declinare*) et *in suo quisque gradu obnixi* 8, 38. Cf. ad 7, 10, 2. Horatium *angustias pontis inplesse* dicit Sen. Ep. 120. at διαμεῖναι ἐπὶ τῆς αὐτῆς βάσεως Dionys. Inde in comitiis competitores vel *locum suum tenere*, vel loco *pelli*, et simpl. *depelli* s. *dejici* dicuntur. v. ad 3, 35, 10. et 10, 8, 2. "Locutio a gladiatorio positu ducta, non ex Hom.

μακρὰ

μακρὰ βιβάς: nam Homero designatur vadens, ingrediens, Livio consistens, resistens;" Bauer.

8. *alacritate perfecti operis*, prae alacri gaudio ob perfectum opus, sc. pontem rescissum. Cf. ad 1, 5, 5.

9. *Tiberine pater:* nam h. l. *Tiberinus* non amnis, sed deus est fluvii, et *pater* honoris, amoris, religionisque vox, qua dii, reges fluminaque majora insigniuntur.

10. *Ita*, his dictis, *sic armatus*, sicut armatus erat. *Ita* pro *itaque*, vel *ita sic*, ut *itaque ergo* et *jam nunc;* Drak. — *ad posteros*, apud eos. Cf. ad 1, 26, 3. 3, 21, 4. 5, 20, 5. 6, 34, 4. 7, 7, 2. 10, 29. 35. 24, 32. 48. al Coclitem *incolumem ad suos tranasse*, tradit etiam Dionys. 5, 24. at periisse Polyb. 6, 55, 3. ubi tamen Schweigh. monet, Livium et Florum 1, 10. dubie de ea re, loquutos esse, Polyb. vero ambigue quodammodo dixisse κατὰ προαίρεσιν μετήλλαξε τὸν βίον, *voluntariae morti se destinavit*, h. e. vel *periculo sponte suscepto subcubuit*, vel, *quum morti se destinasset, incolumis tamen evasit.*

11. *statua* Horatii *in comitio posita*, (ut Attii Naevii; v. ad 1, 36, 6.) τῆς ἀγορᾶς ἐν τῷ κρατίστῳ ap. Dionys. lib. 5. p 296. postea, quum de coelo tacta esset, monitu haruspicum in locum sublimiorem in area Vulcani translata. v Gell. 4, 5. Hinc εἰκόνα χαλκῆν ἔστησαν αὐτῷ ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἡφαίστου ap. Plut. Poplic. p. 106 et *statua ei in Vulcanali posita* ap. Victor. vir. inlustr. c. 11. Eam *durare hodieque* dicit Plin. 35, 5. s. 13. Propter diversam scriptorum narrationem Doujat. ad h. l. et Hard. ad Plin. l. l. perperam duas statuas ex una fecere; quod eo magis mirandum, quum ipsi Gellium ad partes vocaverint; Drak.

12. *agri quantum uno die circumaravit*, arando circumivit: non enim capiendum est de reciprocatione in arando; nam ita tantum jugerum s. jugum accepisset, quod inde dictum creditur, quoniam uno jugo boum in die exarari posset; sed de ambitu,

quantum bobus uno ſulco circumduxiſſet; Drak. Cf. Plin. 18, 3 pr. Dionyſ. lib. 5. p. 296. et 303. Lipſ. ad Sen. de ben. 7, 7.

13. *pro domeſticis copiis*, pro earum modulo, *unusquisque ei aliquid* cet. Cf. 5, 47 extr.

XI. 1. *ad cuſtodiam*, cuſtodiae cauſa, ut ſaepe *ad* eo ſenſu; Duk. *infeſtum Rom. agrum reddidit*, v. ad 1, 7, 7.

2. *neglegens ultor*, non adeo ſeverus.

3. *ad ſecundum lapidem*, milliare Rom., *Gabina via*, quae Gabios ducebat. Ad ſeqq. jam haec notavit Stroth: "Prima Vrbis porta, a Tiberi orientem verſus, erat Flaminia, tum ſequebantur Collatina, Collina, Viminalis, Querquetulana, Esquilina, Tiberi e regione poſita vel *averſiſſima ab hoſte*, Naevia, Coelimontana cet. Etruſcis igitur neceſſe erat praeterire portam Collinam (cf. ad 26, 10, 3.) et viam Gabinam, ut ad pecus e porta Esquilina exactum pervenirent; ubi vero huc perventum erat, a fronte eos adoriebantur conſules, e portis Naevia et Coelimontana egreſſi. Ita a quatuor partibus incluſi erant hoſtes."

4. *Herminius — concurrit ex inſidiis* una cum militibus. *procurrit* coni. Scheller. — *in Valerium* ex emend. Glar. et Sigon. *in Lucretium* omnes MSS. et priſcae edd.

XII. 1. *quum C. Mucius*, (Μούκιος, non *Mutius*) — *itaque magno audacique* cet. h. e. quum is Mucius igitur ſ. inquam *magno* cet. Sic uſu particularum *itaque* et *igitur* poſt longiorem parentheſin vel digreſſionem orationis ſeries nectitur. Cf. Gron. ad h. l. et Erneſti clav. Cic. "Ἀνακόλουθα haec *Mucius — itaque ratus*, certe τὸ *itaque* redundat, niſi interpretari malis *atque ita* vel *propterea*;" Bauer. — *indignitatem*, ignominiam. — *ſua ſponte*, clam, *ſine conſulum juſſu et ignaris omnibus*.

2. *for-*

2. *fortuna tum Vrbis*, obsidione et frumenti inopia, *crimen adfirmante*, confirmante, ut 1, 1, 9. aut probabile, credibile reddente, ut 32, 35, 3.

3. *populationum in vicem ultor*, ut, quemadmodum hostes populati sint, vicissim populer, et sic eorum populationes ulciscar; Doer. "Est potius pleonasmus: neque enim hic junxeris *populat. invicem*. i. e. quae fiant in vicem, ultro citroque; nam nec Romani populari hic poterant, nec, si *invicem* hoc fieret, ultore aut ultione alia opus esset;" Bauer. Mox forte leg. *multa ageret*, *et eum* vel *eumque milites vulgo adirent*. — *semet ipse aperiret, quis esset*, Graecismus, ut *scis me qui sim* et alia; Schaef.

4. *ante tribunal regis destitutus*, constitutus, sc. solus, reus, inops; Bauer. Verbum *destituere* (quod jam monuit Stroth. ad 10, 4.) significat vel in inferiore loco constituere, ut h. l. et 23, 10. vel poenae aut contumeliae causa aliquem constituere in aliquo loco, vel ita, ut periculis expositus sit, ut 7, 10. 13. 10, 4. 27, 13. Cf. Ernesti clav. Cic.

5. *pati fortia*, syllepsis pro ad quae patienda fortitudine s. forti animo opus sit, vel pro adverb. *fortiter*; Bauer. — *ut in singulas horas capite dimices tuo*: si hoc rectum est, erit id. qd. paulo post *uni tibi et cum singulis res erit*: sed satis insolens videtur, ut *capite suo dimicare* dicatur, qui solus omne periculum sustinet; et forte leg. *de capite*, ut 24, 26. et similia passim;" Duk. *capite* pro *de capite* dictum; Bauer.

6. *juventus Romana*, nos juvenes Romani.

7. *minas per ambages*, obscure, *jaceret*, proferret, ederet, significaret. Cf. ad 1, 55, 6. et 5, 15, 4. Sic *jacere* et *jactare pacis conditiones* vel in iis quid, pro commemorare c. 13 pr. 38, 25. et al. Cf. de vi et discrimine verborum *jacere* et *jactare* ad Tac. Ann. 11, 18, 7. et inf. ad 3, 10, 2.

8. *qui magnam gloriam vident*, v. ad 1, 34, 5.

9. *dextram foculo — injicit*, arae parvae et portatili. Res expressa in plurimis gemmis, in Gorlaei Dactyl. P II. n. 206. 207. 534. Wildii gemm. n. 105. al. quas exhibuit Drak. ad Sil. 8, 385 sq. Eam tamen, tamquam fide indignam, non memoravit Dionys. 5, 35. *adcenso foculo*, propr. igni, adcenso in eo. Cf. Ovid. Fast. 1, 76.

10. *Juberem te macte* (propr. *mactum*) *virtute esse*, laudis et laetitiae fructum porro capere e virtute tua, et in ea pergere; ut fere ὄναιο τῆς ἀρετῆς, et ὀνήμενος ap. Hom. Odyss. β, 33. Vox haec, quam pro *magis aucte* positam, vel a verbo obsol. *magere* derivandam putant, solennis fuit in laetis adclamationibus, perpetrato egregio facinore: unde alius ejus casus (etiam in plur. *macti virtute este* 7, 36.) vix in usu fuisse videtur. Cf. Drak. ad h. l. Heyne ad Virg. Aen. 9, 641. Burm. ad Valer. Fl. 6, 547. Duk. ad Flor. 2, 18, 16.

11. *jure belli liberum*, (ut fere mox *intactum inviolatumque*) liberum a jure belli, h. e. a poena, quam jure belli a te exigere possem; Drak. Velut ea passum, quae jure belli ab hoste pati debueras, vel: ut, qui te violare aut retrahere voluerit, jus belli violasse judicetur; Bauer. Interpretatio Drak. minus dura *intactum* (inlaesum) *inviolatumque* synon. ut *integri intactique* 5, 38, 7. Hinc et *intactam nivem* dixit Livius 21, 36. ut *integram* Sen. nat. quaest. 4, 2. τὴν διαμεμενηκυῖαν ἐκ τοῦ πρότερον χειμῶνος ap. Polyb. 3, 55 pr. Cf. inf. ad 42, 66, 1. 43, 1, 3. — *est apud te virtuti honos*, praemium; Drak.

12. *ut beneficio tuleris a me*, consequaris. v. ad 1, 50. n. 7.

13. *ut cuique ceciderit*, obtigerit, vel exierit s. exciderit, (scil. sors e sitella) ut 21, 42. *quoad*, donec, *te obportunum dederit*, v. ad 1, 54, 4.

XIII. 1. *Scaevolae a clade*, jactura, *dextrae manus cognomen inditum* C. Mucio Cordo: nam σκαι-

σκαιός, et hinc *scaevus*, est laevus, sinister; (etsi propria haec vocis *scaevus* vis non in usu fuit) unde Σκαιόλας et *Scaevola* s. *Scaevula* per deminutionem, ut *Saxula*, *Romulus* cet. pro *Saxa* et *Romus*, (v. Serv. ad Virg. A. 1, 273.) non a *scaeva vola*. Sed Varro L. L. 6, 5. *Pueris*, inquit, *turpicula res in collo quaedam suspenditur, ne quid obsit bonae scaevae* (ominis) *causa: inde* Scaevola *adpellatus. Ea dicta ab* scaeva i. e. *sinistra: quod quae sinistra sunt, bona auspicia existimantur.* Cf. Drak. ad h. l. — *legati a Porsena* v. ad 27, 5, 4. — *quo nihil*, in quo n., nisi leg. *a quo*; Bauer. — *subeunda* quod esset *dimicatio*: nam Mucius c. 12. dixerat: *in hoc discrimen adcingere, ut in singulas horas de capite dimices tuo.* — *Jactatum* v. ad c. 12. n. 7.

2. *De agro Vejentibus restituendo*, qui olim Vejentibus, Porsenae popularibus et parti gentis Etruscae, ademtus fuerat, (v. 1, 15.) sed mox a Porsena Romanis, ut iis gratiam referret, restitutus est. v. cap. 15 extr. Porsenam petiisse, ut ager sibi daretur, tradit Dionys. unde Doujat. coni. *Vejente*. Sed ita *restituendo* non satis apte dictum. — *expressa Romanis necessitas* est *obsides dandi*, decem juvenes nobilissimos totidemque virgines: inter quos Horatii filius fuit, et Valerii filia. v. Dionys. 5, 32. et Plut. in Public. p. 106. Extorta a Romanis necessario implenda conditio; Doer. Necessitas inposita, vel necessitate (inposita) res necessaria expressa; Bauer.

3. *ad publica decora*, ad facinora praeclara pro republ. perpetranda, et bene sic de ea merendum.

4. *Cloelia virgo* — *omnes Romam ad propinquos restituit* (ut c. 49. 24, 47. et *dedere se* vel *deditio* ad 27, 15. 28, 22.) cet. Adcuratior est et probabilior narratio Dionys. 4, 34. 35. et Plut. in Poplic. p. 106. 107. scil. virgines, custodibus pudoris causa remotis, lavasse in Tiberi, et, hortante Cloelia vel Valeria Tiberim tranasse; insidias deinde reductis structas esse a Tarquiniis, sed ab ipso Arunte, Porsenae

senae filio depulsas: quam ob rem graviſſime indignatum Porſenam eo ipſo die faceſſere caſtris Tarquinios juſſiſſe, et pace cum Romanis firmata eos caſtris quoque ſuis donaſſe; Cloeliam vero, quoniam equo trajecerit fluvium, ab eodem equo eximie ornato, et a reliquis obſidibus (v. Plin. 34, 6. ſ. 13.) vel ab earum patribus ſtatua eſſe honoratam equeſtri, poſita in Sacra via, celeberrimo loco, (v. Sen. de conſol. ad Marciam 16.) et non ita multo poſt incendio abſumta. Idem Plinius l. l. *E diverſo*, inquit, *Annius Fetialis tradit, equeſtrem, quae fuerit contra Jovis Statoris eadem in veſtibulo Superbi domus, Valeriae fuiſſe Publicolae Conſulis filiae; eamque ſolam refugiſſe Tiberimque tranaviſſe, ceteris obſidibus, quae Porſenae mittebantur, interemtis Tarquinii inſidiis.* Hoc alioque ſcriptorum disſenſu tota hiſtoria ſi non dubia, certe obſcura fit. Ceterum de ſtatua Cloeliae tamquam adhuc in conſpectu omnium poſita loquitur Sen. de conſ. ad Marc. 16. — *ad Cloeliam obſidem depoſcendam*, h. e. poſcendam vehementer, vel ad poenam, ut 21, 6; Drak. Cf. ad Sil. 1, 677. 2, 30.

5. *alias* obſides, quae cum ea effugerint, *haud magni facere* ſc. — *ſupra Coclites Muciosque* h. e. ſupra horum facinora *id facinus eſſe*, v. ad 5, 23, 4. Mox *prae ſe ferre*, profiteri, declarare. Sed τὸ *quemadmodum* mallem abeſſet. — *conſtitit fides*, ut 37, 32 extr. Cf. ad 3, 19, 1. et 4, 13, 6.

6. *conſenſu obſidum ipſorum probabile erat*, probatum, aequum, laudabile; probabatur. Cf. ad 34, 54, 6.

7. *opportuna injuriae* v. ad 1, 54. n. 4.

8. *novam virtutem*, ſingularem. Ceterum *pacis* conditiones non memorant hiſtorici. Quam iniquae tamen fuerint, patet ex Tac. Hiſt. 3, 72. et Plin. 34, 14. ſ. 39.

XIV.

XIV. 1. *inter cetera solennia*, ritus, in *bonis* hostium *vendendis*, vel in omnibus auctionibus publicis sectionibusve, est etiam hoc, ut initio earum praeco proclamat, *bona Porsenae regis venditum iri*, et primas res venales *adpellet bona Porsenae*. — *originem natam esse* pleonastice dictum, et mox per syllepsin *omissam* et *crevisse*: nam neutrum congruit *origini*; Bauer. — *Proximum vero* cet. Eamdem illius *moris originem* memorat Plut. in Public. p. 107. — *ab longinqua o.*, v. ad 1, 1, 5.

2. *ne in potestatem quidem populi Rom. esset*, sc. commissum, permissum, traditum, ut 24, 1. extr. et 45, 6. extr. *in amicitiam fuerant* 6, 2. (ubi quidam jungunt *fide ambigua in amicitiam*) *in aciem stare* 6, 39. 24, 8, 9. *in carcerem adservari* 8, 20, 9. *in custodiam habere* 22, 25, 7. *in animum habere* 35, 10. Sic et εἰς pro ἐν. Contra et *in* jungitur sexto casui pro quarto. Cf. ad 1, 33, 8. 6, 22, 1. 34, 52, 2. 41, 28, 3. Gron. et Drak. ad h. l. Gell. 1, 7. ad Cic. de Leg. 3, 17, 37. Ernesti clav. Cic. — Mox *Aricinos res nec opinata perculerat* plane ut ap. Suet. Tib. 11. (ubi Ern. et Ruhnk. malebant *percussus*) et ap. Tac. Ann. 1, 12. ubi v. not. 4. de vi et permutatione verborum *percellere* ac *percutere*.

3. *effuse praelatos hostes*, praetereuntes, praetergressos Cumanas cohortes, quae paululum declinaverant. v. ad 1, 45, 7.

4. *divisique in hospitia*, in aedes, ubi deversarentur; Ern. Cf. 28, 26, 2. 33, 1, 4. 43, 8. 45, 22. — *Tuscum vicum* aliunde dictum tradunt Varro L. L. 4, 8. et Tac. Ann. 4, 65. Sed cf. Dionys. et Fest. Ibi habitabant sericarii, (Martial. 11, 28, 11.) prostibula et vilissimi homines. v. Horat. Sat. 2, 3, 228. et Plaut. Curcul. 4, 1, 21.

XV. 1. *P. Lucretius inde et P. Valerius Publicola consules facti*: sed ex vestigiis codicum, fastorum conditoribus, Dionys. 5, 21. Cassiodoro, Cuspiniani

ni vet. libro et Mariano probabile fit, Livium h. l. mutilum, Lucretii nomen fufpectum, et legendum effe: *M. Horatius* (Pulvillus iterum) *et P. Valerius Publicola* (tertium); *inde Sp. Lartius et T. Herminius confules facti.* Cf. c. 16. de *P. Valerio* quartum confule, et de *M. Valerio*, ejus fratre.

2. *Non ideo potius delectos Patrum ad eum miffos, quam legatis ejus Romae datum* (ita omnino legendum, et τὸ *quam* ad *potius* referendum crediderim) *refponfum effe, quin* (quia non) *breviter reddi refponfum potuerit, non recipi reges, fed ut* cet. — Mox forte leg. *qui libertati foret in illa urbe finis.*

3. *obftinatum eft*, deftinatum, firmum propofitum. — *obtundam*, vexabo vos. — *pacem distineat*, inpediat, disfolvat. v. ad Tac. Ann. 14, 25, 2.

4. *agrum Vejentem — reftituit*, v. ad c. 13. n. 2. De *Octavio Mamilio Tufculano* v. 1, 49 extr.

XVI. 1. *Attus Claufus*, al. *Actus*, *Atta*, *Attius*, *Accius*. Cf. Drak. ad h. l. et nos ad Tac. Ann. 4, 9, 5. De re ipfa, et de gente Claudia, quae et patricia fuit et plebeja, acerrimaque majeftatis Patrum propugnatrix, v. Suet. Tib. 1. 2. De *Sabino* bello v. plura ap. Dionyf. 5, 39. 43.

2. *a turbatoribus*, auctoribus, *belli*: nam *turbare bellum* eft, turbando bellum movere f. efficere, ut ταράττειν, συνταράξαι, συγχεῖν, συγχέαι et συγχύειν τὸν πόλεμον, (Lat. *conflare bellum*) ap. Demofth. de Cor. 50. Polyb. 4, 10. 14. 15, 2. 13. 28, 15. *inritare pugnam* 28, 33. *turbare fufpicionum et credendi temeritatem* ap. Tac. Ann. 4, 67. Ita vulgatam lect. defendit Ernefti, qui tum eleganter h. l. *auctorem turbatoribus* et *bellum paci* refpondere monet. Alii vero intpp. cum Gron. legere malunt *bello*, vel *a turbatoribus vulgi*, (ut 4, 2. 48.) vel *ab auctoribus belli*, ut πολεμοποιοῖς ap. Plut. Poplic. p. 108.

3. *ab*

§ 3. *ab Regillo* primum legitur in ed. Basil at in MSS. *ab c. Reg.* vel *c. n. Reg.* vel *ab cn. Reg.* vel *ab icous Reg.* (unde Jac. Gron. emend. *a vico Regillo*, conf. c 62. 19, 13. Polyb. 2, 17. et al. e quibus intellegitur, primos Italiae aliarumque regionum populos *vicatim*, *κωμηδὸν* vel *κατὰ κώμας*, habitasse, et eadem loca aliis oppida, aliis vicos dici.) In quibusdam codd. *ab urbe Regillo*, in aliis *a lacu R.* Illud rectius: nam *Regillum* h. l. non est lacus in agro Tusculano, (v. 2. 19. 20. 3, 20. 6, 2.) sed oppidum Sabinorum, ut 3, 58. et ap. Suet. Tib. 1. ubi *Regilli*, non *Regillum* dicitur) unde *Regillenses* 6, 22. et *Regilliani* ap. Suet. Tib. 2. — *magna clientium manu*, 5000, quibus datus *ager trans Anienem*, *μεταξὺ Φιδήνης καὶ Πικεντίας*, Dionys. 5, 40. Fuisse, qui Claudiam gentem jam auctore Tito Tatio Romam commigrasse traderent, docet Suet. Tib. 1.

4. *in (ad) principum dignationem pervenit*, principibus senatus dignitate par factus est. Cf. 7, 25. 10, 7. Tac. Germ. 13. *ἀνέδραμεν εἰς τὸ πρῶτον ἀξίωμα καὶ δύναμιν ἔσχε μεγάλην* Plut. Poplic. p. 108. *Dignatio* potest etiam esse gratia, favor, ut ap. Justin. 28, 4. sed scriptorem requiro Livio aequalem, qui hac voce eo sensu usus est; Drak. — *Agrippa Menenio*, *P. Postumio II.* vel iterum *coss* sed notas secundi tertiique consulatus in lib 2. et 3. Livii plerumque ab auctore omissas, ab editoribus autem adjectas esse, monet Drak.

5. *de publico est elatus*, publicis sumtibus sepultus est, (nam funera octavo plerumque die aedibus efferri, et extra Vrbem comburi sepelirique solebant) *λαμπραῖς ὑπὸ τῆς πόλεως ἐκομίσθη ταφαῖς*, Dionys. 5, 48. Cf. inf. c. 33 extr. 3 18. et ad 24, 22 extr. 38, 56 pr. Valerio tamen ejusque genti, honoris causa, locum ad sepulturam in Vrbe sub Veliam, ut Claudiae genti sub Capitolio, (v. Suet. Tib. 1.) publice datum esse, monet Plut. in Public. p. 109. Eum

Eum *luxere matronae* totum annum, (v. Plut. l. l.) *ut Brutum*, de quo v. cap. 7.

6. *duae coloniae Latinae*, regnante Latino Sylvio ab Alba Longa, et poſtea jure Latii Roma deductae, Sueſſa *Pometia et Cora*, urbes Latinae, et deinde Volſcorum. Cf. ad 1, 3, 5. Plin. 3. 5. ſ. 9. et Heyne ad Virg. Aen. 6, 773 ſq. *Auruncorum* pars ultra Lirim in Campania habitabat, quorum Sueſſa Aurunca fuit, pars cis Lirim in Latio. Bellum cum iis geſtum non memorari a Dionyſio aliisve mireris. Cf. Drakenb. cui tota Livii narratio ſuſpecta eſt.

7. *iram belli hoſtis abstinuit ab obſidibus*, v. ad c. 22. n. 3. In multis MSS. *ira belli hoſtilis a.* unde Gron. emend. *ira belli hoſtilia a.*

8. *Et hoc anno Romae triumphatum* de Sabinis, qui primum ingentem et ruſticorum et civium Rom. caedem ediderant, quum Poſtumius conſul inprudentius in eos erupiſſet, ſed mox a conſulibus maxima ſtrage adfecti erant. v. Dionyſ. 5, 47. qui tradit, Minucium (non Menenium) triumphum obtinuiſſe, Poſtumium vero ovationem, quam tunc primum a ſenatu inventam Licinius vetus hiſtoricus prodiderit. Cf. Plin. 15, 29. ſ. 38.

XVII. 1. *occaſione coorti* obportuna. v. ad 1, 11, 1.

2. *inter multos ſaucios conſul fuit*, *ſpe incerta vitae relictus*, cui ſpes i. v. reliqua fuit, vel qui in incerta fuit vitae ſpe, ut 43, 17. *egregia ſpe futuri ſtatus fidiſſima gente relicta*, h. e. quum gens fidiſſima in ſpe egregia futuri ſtatus eſſet, egregiam ejus ſpem haberet; Doering. *relatus* vel *reductus* emend. Duker. — *jam in eo loco eſſet* res; (ut 2, 47. 8, 27. 35. 30, 19. 33, 41. 37, 14.) niſi malis *in eo eſſet* miles, quae vox ſequitur. Illa ratio placet Dukero, (conl. 28, 22. 30, 29. 34, 41.) haec Gron. ad 7. 35, 7. Ἔστι τὰ πράγματ' ἐν τούτῳ ap Ariſtoph. Plut. 399. ut ἐν τούτοις et ἐνταῦθα ap. alios. vid.

van Staveren ad Nepot. Milt. c. 7. Cf. ad 2, 47, 2. 3, 68, 1. 7, 35, 3. 30, 19, 3. 42, 37, 1.

3. *sub corona venierunt*, (v. ad 3, 55, 8.) ut *venum dari sub c.* 4, 34. Forma loquendi inde petita, quod vel antiquitus mancipia jure belli capta coronis induta veniebant, vel milites custodiae causa captivorum venalium greges circumstabant: nam *corona* dicitur quidquid rotundum est, et hinc circulus hominum, qui ab omnibus partibus aliquid cingunt, v. c. oppidum in obsidione, aut judicium in foro audiendi gratia. Vtramque rationem memorat Gell. 7, 4. et priorem dicit veriorem esse. — Ceterum Dionysius hujus belli non meminit, at contra memorat, hoc anno Sabinos a Cassio devictos, Camerinorum oppidum a Virginio vi captum, et quosdam a Tarquinio cum Latinorum legatis Romam missos ibique cum egenis ac servis conjurationem molientes securi percussos esse. vid. ei. lib. 5, 54. 57 63 sq. Praeterea mox iterum captae Pometiae, belli Aurunci et trecentorum quoque obsidum mentio fit inf. c. 22. 25. 26. Hinc non male suspicatur Drak., Livium diversos sequutum auctores et sui inmemorem, easdem res bis tradidisse.

XVIII. 1. *per lasciviam scorta raperentur*, quod saepe factum fitque hodie vel ludis vel alio tempore, prout sors dederit, ubi disciplina solutior et lenocinia exercere liberum; Gron. — *per ludos* pro ludis s. tempore ludorum, (*während der Spiele*) ut *per secessionem pl.* 2, 32. 4, 12 pr. *per meridiem* 42, 64, 4. ubi cf. Drak. *per vastationem agrorum* 10, 4, 3. *per seditionem militarem* 22, 33, 6. *per multa bella* 8, 13. *per inducias* 30, 31. 37. *per induciarum tempus* 30, 24. 38. 40, 27. *per belli tempus* 33, 34. *per bellum* 24, 7, 7. 26, 34, 3. 33, 42, 3. 34, 5, 1. 36, 31, 5. Ceterum *ludos* h. l. intellegendos esse circenses, consuales, non scenicos. qui hac aetate nondum Romae fuerint, Grut. monet adversus Lips. Elect. 1, 11. et

 Bu-

Bulenger. de theatro 1, 42. Mox forte leg. *parvaque ea res ad rebellionem spectare videbatur*, (idem conj. Drak. et in quibusdam MSS. *parvaque ex re res ad r. s. v.* legitur) vel *parvaque ad reb. sp. res videbatur*: nisi malis cum Gron. *parvaque ex re ad reb. sp. videbantur* sc. Sabini, ut 40, 1. Repetitio certe voc. *res* suspecta merito fuit et Gron. tum h. l., tum 29, 6. 30, 34 pr. 39, 18. nec non, etsi minus, 3, 38. et 6, 42. Saepius quoque in vulg. libris Livio obtrusa, v. c. 5, 12. 25, 23. Cf. ad 1, 3, 8.

2. *Supra* (h. e. super, nisi potius ita legendum, vel praeter) *belli Latini metum id quoque adcesserat* cet. h. e. tanta illius moles, vel certa conjurationis hujus notitia adcesserat. Sed obscure haec dicta; unde Dukerus non male conj. *belli Sabini*, quod etiam in duobus MSS. repertum. — *triginta jam conjurasse populos* sc. Latii: quod adjici necesse non erat ob seqq. An potius h. l. excidit, et delendum τὸ *Latini?* Dionysius 5, 61–68. tradit, XXIV Latini nominis gentes cum Tarquiniis in Romanos conjurasse, simul vero Romae ob feneratorum inpotentiam magnas fuisse turbas, eamque ob causam dictatoris primum creandi mentionem ortam. — De *Octavio Mamilio* v. 1, 49. et 2, 15.

3. *nec quo anno;* nam primum dictatorem triennio serius dictum fuisse, alii tradunt; *nec quibus consulibus parum creditum sit*, non satis fidei s. fiduciae habitum sit, in quibus non satis fiduciae repositum sit. Alteruter Consul, jubente senatu, aliquando et populo, (v. 25, 5.) etiam absens, (8, 23. 27, 5.) quem vellet, e Consularibus Dictatorem dicebat nocte silente captisque antea rite auspiciis. (8, 23. 9, 38. Epit. lib. XIX.)

4. *Consulares legere viros*, dictatorem et magistrum equitum, h. e. lecti sunt (nos: *man wählte*, ut *dicunt*, *ferunt* al.; v. Stroth.) *consulares*; Cf. c. 17 pr. et 18 pr.

5. *Lartium, qui consularis erat* cet., non vero hoc anno, quo consul erat. Errat h. l. Drak., qui conj.

conj. *consul*, et paulo ante vocem *consulares* casu primo adcipit.

6. *M'. Valerium*, *M. filium*, *Volesi* s. Volusi (v. ad 1, 58, 2.) *nepotem* primum dictum fuisse *magistrum* populi s. Dictatorem docet Festus v. *Optima lex*. Cf. Dionys. 5, 73 qui Dictatorem μόναρχον adpellat, similemque dicit esse Gr. αἰσυμνήταις. — *Qui* consules *si maxime* (nostrum: *ja*) *ex ea familia*, ex gente Valeria cet.

7. *tacitae induciae*, quae non publico consilio aut ex pacto fiunt, sed sorte aut casu, per se exsistunt, hostibus utrimque quiescentibus. Cf. Justin. 6, 7. 8. et inf. 2, 64. 23, 46. Similiter *privatae induciae* 34, 19, 2.

XIX. 1. *Nihil dignum memoria actum* praeter id, quod Dionys. 6, 1. refert, SCtum scil. factum esse, ut mulieres Latinae Romanis, et Romanae Latinis nubtae, si iis videretur, aut domum ad parentes redire, aut apud conjuges manere possent, tumque Romanas fere omnes e Latio ad parentes fuisse reversas, Latinas vero, duabus exceptis, patriae praetulisse maritos. Fortasse tamen hoc figmentum est hominis Graeculi Romanis adulaturi.

2. *sustineri ira*, v. inf. ad cap. 44. n. 6.

3. *miscuere certamina*, contulere manus, congressi sunt, pugnarunt, ut *m. pugnas*, *proelia*, *bella*, *confundere proelia*, μιγνύναι ὑσμίνην, συνάπτειν μαχὴν, ξυνάγειν Ἄρηα. Similiter *miscere tumultum* cet. pro concitare, agitare, movere, moliri. — Paullo ante *suismet ipsi* emend. Gron. ex more Livio fere perpetuo. Cf. c. 9. 42. 44. 3, 56. 61. 7, 35 al. Sed v. Drak.

4. *equum infestus admisit*, (concitavit, ut 25, 19, 1. al.) ut mox *infestis venientium hastis*, et c. 20. *infesto spiculo petit*. v. ad 1, 13, 2. Pro illo *venientium* Gron. non male conj. *invehentium*, quia proxime praecedit *veniens*, et in duobus MSS Pall. legitur

gitur *invenientium.* Ceterum ſi Dionyſio 6, 10-13 fides habenda, Tarquinius pater non adfuit huic pugnae, et Titus filius cum dictatore congreſſus eſt; Sextus etiam non Gabiis, (v. 1, 60.) ſed in hoc proelio periit, in quo XXXIII millia Latinorum aut caeſa aut capta ſunt. Idem tradit, pugnam *ad Regillum lacum* (v. ad c. 16. n. 3.) fuiſſe Idibus Quinctilibus, et in memoriam ejus hoc die quotannis Equites Rom. ſolenniter ab aede Honoris extra Vrbem ad Capitolium transvertos eſſe. Memorat quoque fabulam de Caſtore et Polluce hujus pugnae nuntiis.

5. *cohortem exſulum Rom.* forte manum, *Corps.*

XX. 1. *cohorti ſuae* cet. praetoriae, quae tamen propr. inſtituta demum a Scipione Numant. v. Lipſ. Mil. Rom. 1, 4. — *metu ancipiti*, tum ab hoſtibus, tum a commilitonibus incuſſo. Cf. ad 2, 45, 3. et 1, 25, 4.

2. *ex ſubſidiariis*, poſteriore acie, *Corps de reſerve*, ut al. *ſubſidia.* Cf. ad c. 31. n. 1. Sed triplex peditum acies exeunte demum Saec. IV. inventa. Cf. ad 8, 8, 1. Hinc *ſubſidia* ante haec tempora memorata ſunt ſtatio vel milites ante caſtra hoſtibus oppoſiti. v. 6, 23 extr. coll. cum Plut. in Camillo, et Naſt's Röm. Kriegsalterthümer §. 127 ſq. *Subſidium* etiam paſſim dicitur vel praeſidium, ut 22, 32. et 23, 16. vel auxilium, ut 2, 48. 53 al.

3. *provolant in primum*, h. e. in primam aciem, ut c. 46. 10, 14. 41. 25, 21. 36, 18, 2. — *pro anteſignanis*, ut anteſignani, *objiciunt* hoſti *parmas*, parva et rotunda equitum ſcuta. *Anteſignani*, πρόσταντοι ſ. πρόμαχοι τῶν σημείων, (*propugnatores* 9, 39.) erant haſtati, qui ibant ſtabantque *ante ſigna*, non omnia, ſed praecipua et plurima, in ſecunda acie diſpoſita, ne nuda hoſti oſtenderentur. Poſtea haſtati et principes ita dicti videntur, (v. c. 22, 5. *Anteſignani*, *pro ſignis*, h. e. ante ſigna, ut 23, 25. *pro moenibus*, *ſtantes*) ut et ſimiliter *Antepilani* 8, 8.

8. quoniam ſtabant *ante pilanos*, h. e. Triarios, *qui ſub ſignis*, h. e. poſt ſigna, unde *ſubſignani*; *locabantur*, (cf. 23, 16, 5.) et *pilani* dicebantur a *pilis*, quibus utebantur, *Triarii* autem, quoniam in tertio ordine ſ. acie poſt haſtatos et principes conſtituti erant. Cf. ad 8, 8, 4. 22, 5, 4. 24, 16, 1. *Anteſignani* tropice dicuntur duces vel qui prae reliquis ad pugnandum parati ſunt 35, 18, 3. et Cic. Phil. 2, 29. diſtinguuntur que ab iis, *qui primi agminis erant*, 27, 18.

4. *juventutis proceres* vel *principes* (42, 61.) equites nobiliores, inter cives militaris aetatis vel juniores, qui in delectu nomina profiteri debebant, (v. ad 1, 43, 2.) claritudine generis excellentes. — *impulſi Latini*, v. ad 1, 14. 8.

5. *aedem Caſtori voviſſe*, Caſtori et Polluci ap. Flor. 1, 11. Cf. Suet. Caeſ. 10.

XXI. 1. *Saturnalia* ſolennia ſ. feſta, h. e. Saturnalium *dies feſtus inſtitutus*, ut *ludi Conſualia, Megaleſia, Cerealia, Taurilia* 1, 9. 29, 14. 30, 39. 34, 54. 36, 36. 39, 22. ἀγῶνα ἄγουσιν Ἡραῖα et Ἑρμαῖα ap. Pauſan. 5, 16. 8, 14. et ſimilia, quae laudarunt Gron. ad 1, 9. Burm. ad Quintil 1, 5. et Bentl. ad Ariſtoph. Plut. v. 583. Saturnalium origo ad Tullum regem refertur a Dionyſ. III. et multo ſerior memorari videtur inf. 22, 1 extr. qui igitur locus non de prima inſtitutione capiendus eſt. Saturnalia in memoriam aureae aetatis omni laetitia XIV Cal. Jan. celebrata, et primum quidem unum diem, cui duos a Caeſare demum dictatore adjectos eſſe, tertium ab Auguſto, et quartum a Caligula putant. v. Lipſ. Sat. 1, 2 – 5. et loc. claſſ. Macrob. Sat. 1, 8. et 10. (ex quo etiam intellegitur, *aedem Saturno* a Tullo Hoſtilio votam, et Saturnalia primum inſtituta, ſecundum Varronem vero aedem locatam a L. Tarquinio, et a T. Lartio dictatore Saturnalibus dedicatam fuiſſe). Sed *Saturnalia prima* (h. e. dies primus Saturnalium, ut *Quinquatribus*

 ulti-

ultimis 44, 20.) jam a Livio 30, 36. ut *secunda* et *tertia* a Cic. ad Att. 5, 20. 13, 52. et *septem Saturnalia* a Nonio et Mummio ap. Macrob. l. l. memorantur; qui forte non festi omnes, sed laetitiae dies fuere.

2. *Tanti errores temporum inplicant* se, vel nos, vel inplicationem faciunt; nisi leg. *tempora.* — *secundum quosdam:* "verba suspecta et obscuri sensus; nam si haec tantum *secundum quosdam* digeri non poterant, fuerunt alii, secundum quos id fieri poterat: sed hoc repugnat sententiae Livii, qui de omnibus loquitur;" Duker.

3. *Mortuus est Cumis* in Campania Tarquinius nonagenarius; *quo se contulerat ad Aristodemum* Malacum, Aristocratis filium, *tyrannum* Cumarum. v. Dionys. 6. 21. et de Aristodemo id. 5, 2. 10. 11. 7, 5 sq. et Heyne Opusc. Acad. T. 5. p. 427.

4. *Patribus nimis luxuriosa ea fuit laetitia*, inmoderata fuit, data obportunitate augendae potestatis suae. Tò nimis additur rei augendae causa. Sic *nimia gloria luxuriare*, superbire c. 48. *laeta principia magistratus ejus nimis luxuriavere*, tam laeta fuere, ut magistratus ille inmoderatius se et insolentius gereret, 3, 33 pr. *haec laetitia luxuriat nobis*, nimis ei indulgemus ejusque modum excedimus 23, 12. — De *Signia colonia* v. 1, 56, 3.

5. *Romae tribus XXI factae*, v. ad 1, 43, 22.

6. *Aedes Mercurii* cet. cf. c. 27. n. 6. et Ovid. Fast. 5, 669.

XXII. 1. *quae mitterent Latinis* et misissent, *ni* cet. Cf. ad cap. 50. n. 10 — *Hac ira*, ut c. 32.; ira s. ob iram hujus rei, ob id irati, quod sc. Volsci auxilia comparaverant, vel in hac obfensione. — *consilii poenam non metuentes*, quippe qui statuerant quidem auxilia Latinis mittere, sed nondum miserant.

2.

2. *obsides dant CCC principum a Cora et Pometia liberos*, v. ad 1, 50, 2. 2, 16, 6. 2, 17, 3. et 27, 5, 4.

3. *clades* ejusque memoria *Latinos*, *ira odioque*, ob iram odiumque omnium, *qui arma*, bellum, *suaderent*, (cf. not. 1.) *ne ab legatis quidem violandis abstinuit*, retinuit, prohibuit, cf. 1, 1, 1. 2, 16, 7. 4, 59. 7, 27. 8, 19. 24. 59. 26, 24, 9. 38, 23, 1.

4. *rem ad novos magistratus rejicerent*, transferrent, eorum arbitrio judicioque rei cognitionem reservarent; ut c. 27. 28. 5, 22, 2. 23, 25. 26, 15. 39, 3. Livium etiam dixisse *homines rejicere* (et *differre*) *ad aliquem* exemplis ad h. l. docuit Drak. Cf. ad 21, 53, 3. 42, 32, 4. et ad Tac. Ann. 3, 52, 5. Sic et *integram causam ad senatum remittere* ap. Tac. Ann. 3, 10. et forte inf. 40, 16, 5. — *Enimvero*, v. ad 1, 51, 4. — Mox constr. *Cum legatis donoque venit magna multitudo captivorum*, *qui* cet.

5. *quisque servierant*, v. ad 1, 41, 1. et Drak. ad h. l.

XXIII. 1. *propter nexos ob aes alienum*, debitores, qui et *nexu vincti* infra dicuntur, ut obligatio; qua creditori tenentur, *nexus*: nam creditor debitorem, dum solveret, *nectere* h. e. nervis aut compedibus XV pondo vincire, et in servitutem abducere poterat, isque *nexum inire* (v. 7, 19.) h. e. operas serviles creditoribus pro pecunia, quam debebat, praestare tenebatur. Cf. not. 8. 6, 11. 14. 15. 27. 34. 7, 19. Dionys. 6, 22 sq. Tab 3. legg. XII Tabb. Postea soluti nexu, cautumque ne quis nectereretur, nisi qui noxam h, e. poenam meruisset. Cf. 8, 28 extr. et mox not. 8. ubi *nexu soluti* dicuntur vel nondum eo vincti, nondum nexi addictique creditoribus, quamvis aere alieno obruti, vel, quod Strothio praeferendum videtur, aliquando vincti et postea soluti. Pro *solutique* Bauer. conj. *soluti*, i. e. quum semet ipsi solvissent: pro *nexu* Sigon. et Sal-

 mas.

maſ. de modo uſur. p. 837. *nexi*, qui tamen non differunt a *vinctis*.

2. *ſua ſponte gliſcentem*, per ſe, jam ante, ex re ipſa, in animis, ut c. 38; Bauer. — *cum omnium malorum ſuorum*, miſeriae ſuae, *inſignibus*, ſignis indiciisque externis.

3. *corporis pallore ac macie* tantum non *peremti*, peremto ſimilis, ut *fame*, *frigore*, *ſqualore enecti* 21, 40, 4. *mortuus* ap. Cic. Piſ. 36. *exanimis* et *metu exanimatus*. Idem verbum *peremti* ad *pallorem*, qui index tantum eſt peremti corporis et comes, non cauſa, non niſi per συλληψιν referendum: de quo v. ad 1, 33, 7. — *Ad hoc*, praeterea, ut 5, 16, 1. 6, 11. 21, 52 54. 28, 44, 2. Sic et *ad haec* 2, 45, 6. 21, 40. al. et *ad id* 3, 62. 26, 47. 44, 37. unde *ad id quod* pro *praeterquam quod* 32, 40. et 44, 37. ſed *ad id* vel *hoc* ſc. tempus pro *hactenus*, adhuc, 3, 22, 6. 9, 15, 1. 21, 52, 4. 28, 44, 3. Cf. ad 3, 7, 4. et ad Tac. Ann. 4, 12, 6.

4. *ordines duxiſſe*, rexiſſe, iis praefuiſſe, *ajebant*, h. e. eum aliquoties centurionem fuiſſe. *Ordo ſexagenos milites duos, centurionem et vexillarium unum habebat*, 8, 8. Hinc *ordinum ductos* (λοχαγὸς ſ. ταξιάρχης) 7, 41. *ordinare* 29, 1 pr. in ordines dividere, *honeſtum ordinem ducere* 3, 44 pr. e primis centurionibus eſſe, ſuperiori alicui ordini ſ. centuriae praeeſſe, ut contra *inferiores ordines habere* 42, 33. Sic et *primum pilum ducere* 7, 13, 1. Cf. ad 42, 34, 5.

5. *cicatrices adverſo pectore oſtentabat*: nam *honeſtum* eſt, *adverſo*, non *averſo* ab hoſtibus corpore, h. e. pectore, non in tergo, ut fugientes ſolent, vulnerari. Cf. ad 21, 28, 4. et 45, 39, 10. ad Sil. 5, 594.

6. *tributum iniquo ſuo tempore*, minime obportuno, *imperatum* fuerit. — *deinde fortunis aliis*, reliquis. v. ad 4, 10, 2. — *velut tabem*, bene de aere

re alieno absumente paulatim rem familiarem; Ern. Cf. ad 4, 30, 4. 7, 38, 4. 33, 38, 2. 39, 9, 1. 42, 5.

7. *recentibus vestigiis*, notis, indiciis, *verberum*, ut ἴχνη μαςίγων, πληγῶν, τραυμάτων, Doer.

8. *Nexu vincti solutique*, v. not. 1. *in publicum*, v. ad c. 24. n. 6. — *Temperare* sibi, abstinere *manibus*, a vi ut 32, 20, 1. et *t. oculis* 21, 22, 8. Cf. ad Tac. Ann. 3, 14, 7. — *Haec se meritos*, consequutos: vel haec per interrogationem efferenda; Bauer. Cf. Heusing. obss. antibarb. p. 414 sq. — *exprobrantes suam quisque alius alibi militiam* obscuriore brevitate dictum pro: qua alius alibi functi essent, ab alio alibi toleratam; Bauer.

9. *nec agi quidquam per infrequentiam* (vel, ut al., ab infrequente senatu) *poterat senatus:* nam SCtum fieri non poterat, nisi legitimus adesset Patrum numerus, et quidem centum saltem ante Augusti aetatem, (cf. 38, 44. 39, 4. et 18 extr. 42, 28, 6.) post eam CCCC. v. Fest. v. *Numera Senatum*, Drak. ad 39, 4, 8. Dio LIV extr. et LV. p. 550. Duk. inf. ad 39, 18, 9.

10. *eludi atque extrahi se*, ludificari se re saepius *extracta*, dilata. v. ad 2, 61, 6.

11. *frequentique tandem curia* cum Periz. et Gron. forte leg. *tamen* vel *jam curia*, ob ingratam voc. *tandem* repetitionem. — *non modo, sed*, ut 1, 40 pr. — *quieturos alios*, v. ad 4, 10, 2.

12. *animos flecti* verbis lenibus et persuasoriis, *quam frangi*, vi cogi et expugnari. Cf. ad Tac. Ann. 14, 31, 4.

XXIV. 1. *cum tumultuoso nuntio*, tumultum faciente. — *ne nomina darent*, v. ad 1, 11. n. 3.

2. *ingenium magis populare*, aptius ad populum capiendum movendumque, ut 5, 17. et al.

3. *ceterum deliberationi de — parte civitatis* (plebe) *metum pro universa re publica* cet. v. ad Praef. n. 15. — *bello praevertisse quidquam*, praeponi, ante

bel-

bellum curari, majori cura dignum videri, *vorgehen.* Sed ita potius dicendum erat *praeverti*, (h. e. prius, potius, magis necessarium haberi agique) saltem *praevertere* sc. se; et omnino, opinor, leg. *nec posse* (si officio suo satisfacere velit) *bello praeverti a se quidquam.* Cf. 3, 40 extr. 8, 13 pr. 35, 33. 36, 27. Baueri nota est: "Dictum videtur pro *potuisse praevertere*, aut praeteritum pro praes. positum: (ut 3, 41, 3. 3, 48, 2. al.) nisi *praevertisse* suo sensu ad praeteritam deliberationem senatus retuleris: sed ne sic quidem satis aptum." *nec fas esse*, (probari posse) *Patres bello praevertisse* (anteposuisse) *quidquam* tum, *quum hostes* cet. conj. Doer.

4. *nec*, *si sit laxamenti aliquid*, si morae ac spatii quid supersit, salva re publica de plebe prius quam de hoste cogitandi, (ita Gron. ut 5, 5. *si laxamentum dederis*, obsidionem paululum omiseris, 7, 38. 10, 39. 22, 37. 43, 18. cf. inf. ad c. 34. n. 13. nisi *laxamentum* h. l. cum Bauero ad plebem et aes alienum referre malis, quam cum Gron. ad bellum et obsidionem) *aut plebi honestum esse* — *neque Patribus* cet. propr. *aut Patribus* cet., unde *vel* pro *neque* suspicari possis. Scheller in Lex. Lat. pro *aut* conj. *tamen*, vel *datum*, vel etiam *haud*, ut duplex negatio posita sit pro una, de quo v. inf. ad c. 45. n. 7. — *Concioni addidit fidem*, effecit, ut ei fides haberetur.

5. *liberos nepotesve ejus moraretur*, vexaret. Iis moram et inpedimentum objiceret, eos turbaret in possessione bonorum; Doer. Cf. c. 44. (*commodi publ. morator*) et 6, 39. Sic contra *nihil morari aliquem* 4, 42. 8, 35. 43, 16. quae locutio ducta est a formula dimittendi senatus, *nihil vos moramur*, *P. C.*, vel a soleuni formula judicis reum dimittentis absolventisque, *nihil moror eum*, missum facio. Hinc *nihil moror hoc*, vel *hoc ita esse*, vel *quo minus* cet. (3, 54 pr.) pro nil curo, nihil interest s. refert mea, vel non repugno; *nullo morante* 3, 56. nemi-

nemine hoc curante, ad id adtendente, vel potius nemine *morante*, inpediente, sc. viatorem. Cf. ad 9, 11, 6. Bauer: "Haec verba, inquit, ambiguum relinquere videantur, prohibitum, an jussum edicto fuerit, ut liberos nepotesque debitorum morarentur creditores: alterum tamen probabilius, tum, ne omnia pignera debitor amitteret, tum, quia Livius, si prius vellet, haud dubie repetisset *neve*."

6. *proripientium* (ut 32, 10. 36, 8 al.) *se ex privato*, (ut *domo* 29, 9.) absol. et substant. ut *in privato consilia habere, servari, animadvertere* inf. c. 54. 32, 16. 39, 18. Sic contra *in publicum se proripere* sup. c. 23. n. 8. *prodire* cet. Cf. 5, 55 extr. 9, 7, 6. 22, 55, 4.

7. *ut sacramento* interposito jurejurando *dicerent*, scil. se arma sumturos esse pro patria, cet. (v. ad c. 32, 1.) h. e. nomen s. militiam profiterentur. Sic *sacramento dicere* 24, 8. 25, 5. *adigi* 22, 38. *rogare* 32, 26. 35, 2. 40, 26. Cf. Drak. ad 24, 8, 19.

XXV. 1. *Suessam Pometiam* aliaque oppida Volscorum expugnavit Servilius, et adversante collega ac sine auctoritate Patrum triumphavit, sed bello demum post discessum consulis a Volscis instaurato et inita societate cum Hernicis atque Sabinis, quos et ipsos paulo post feriarum tempore iterum in agrum Rom. inruentes fugavit, si fides habenda Dionys. 6, 25. 28. 31. Cf. sup. ad c. 17. n. 3.

2. *captum praedae datum*, depraedandum, diripiendum traditur, ut *dare urbem excidio ac ruinis* 1, 29.

3. *Ecetranorum Volscorum*, ut 3, 4. nam varii erant Volsci nominis populi, ut *Volsci Antiates*, (2, 33.) *Aurunci* cet. *Ecetra*, Ἐχέτρα, colonia Rom. (unde 3, 4. *Ecetranum ad Aequos descisse*) ἐν καλλίστῳ συνόδῳ, idoneo comitiis loco posita, Dionys. 8 pr. et lib. X. Ἐχετρανῶν, πόλις τοῦ Οὐολούσκων ἔθνους ἐπιφανεστάτη τε καὶ κρατίστῳ τόπῳ μάλιστα κει-

κειμένῃ, non longe ab Aequis et Hernicis. Cf. c. 10, 4, 61. 6, 31. Ἐχετρανῶν legitur etiam in numo ap. Holsten. ad Steph. Byz.

XXVI. 1. *tumultus fuit verius, quam bellum;* Cic. Phil. 8, 1. (conl. 5, 12. et 19.) *Potest bellum esse sine tumultu, tumultus esse sine bello non potest. Quid est enim aliud* tumultus, *nisi perturbatio tanta, ut major timor oriatur? unde etiam nomen ductum est tumultus.* (sc. a *tumere*, h. e. rebus novis imminentibus earumque timore) *Itaque majores nostri tumultum Italicum, quod erat domesticus, Gallicum,* (inf. 7, 9. et 11.) *quod erat Italiae finitimus, praeterea nullum tumultum nominabant. Gravius autem* tumultum *esse quam bellum, hinc intellegi licet, quod bello vacationes valent, tumultu non valent.* Inminente autem repentino ac propinquo bello periculoque summo et celerrime propulsando *decerni* solebat *tumultus*, (34, 56.) h. e. periculum indicari et edici, ut arma raptim caperentur, et justitium nullaque vacatio esset: (v. ad 7, 28, 1. et 8, 20.) unde et *tumultuarius* dictus *miles*, de quo v. ad 1, 37, 4.

2. *consuli ordine Patres*, sententias rogari; — ut *consulere plebem* 6, 39, 1. eam in subfragium mittere. Mox *debellatum est*, bellum confectum est. De hoc bello autem cum *Auruncis* iterum gesto v. ad c. 17. n. 3.

XXVII. 1. *quum Appius — jus dicere*, v. ad 1, 35. n. 1.

2. *conlegam* Appii *adpellabat*, auxilii causa, ad Servilium provocabat, inplorabatque ejus auxilium et fidem. Nam *adpellare aliquem* plerumque est auxilium conlegae vel conlegarum ejus, qui sententiam, maxime in judicio, dixit, inplorare, passim vero et auxilium populi vel tribunorum, unde *adpellatio* saepe non differt a *provocatione*. Mox *aut — aut* abest a multis edd. prob. Gron. quia utrum-

que

que voluerint fieri, non alterutrum: alterum, ut fides et promiſſa Patrum exſolverentur; alterum, ut inpediretur ſaeva juris dictio Appii. Contra Drak. monet, non utrumque a Servilio poſtulatum videri, ſed alterutrum, ut vel Patrum, vel ſua auctoritate (alterutra enim ſubficere poterat) aſperrime jus dicentem ac promiſſa fallentem conlegam cohiberet, et aut de integro rem *ad ſenatum referret*, cuius deliberationi bellum interveniſſet, aut ipſe, qui fidem interpoſuiſſet, conſulari auctoritate in jus vocatos eriperet, ſi Patres levati metu belli ſubvenire plebi recuſarent.

3. *adeo in alteram cauſam praeceps ierat*, v. ad Praef. n. 15. et ad 1, 32, 13.

4. *medium ſe gerendo*, v. ad 1, 32, 5.

5. *Patres mollem conſulem rati*, facilem, indulgentem, obſequioſum, *et ambitioſum*, nimis et in re, in qua non oportebat, ſtudioſum favoris plebis, ut *in ſocios* c. 41. h. e. favoris eorum. Sic et mox, et 3, 47. 5, 36 al. *ambitio* (ut al. *obſequium*) eſt intempeſtiva ac nimia captatio favoris gratiaeque alicujus, nimium inlicitumque ſtudium, alicui praeter jus, decorum, aequitatem et officium placendi, gratificando ei et in omnibus ſe ad ejus ſenſum ſtudiaque adcommodando, demerendi ejus cauſa. Cf. Drak. ad 3, 47, 4. et Gron. ad 45, 36. ubi etiam monet, *ambitioſe facere* 29, 36. 38, 32. et al. dici eos, qui praeter decorum, fere demerendi alicujus cauſa, agant, quum ſtudeant plus et ſupra quam oporteat et in quibus nec oporteat, ut gratiam ineant. — *aequaſſe eum*, h. e. ejus odium *Appii odium*, v. ad 5, 23, 4.

6. *uter dedicaret Mercurii aedem* cet. v. ad 1, 55, 3. Hoc loco repetit, quod jam c. 21. ſed verbo tantum tetigerat, quia hic ſermo eſt de odio plebis in conſules; Duk.

7. *conlegium mercatorum*, qui ad *Mercurii aedem* certis diebus conventus et ſacrorum et negotiorum cauſa

causa habuisse videntur, unde et dicuntur *mercuriales*. — *pro pontifice*, v. ad c. 7. n 4. — *primi pili centurioni*, ut 25, 19. qui etiam *primus centurio*, *primus pilus* et *primipilus* (πριμοπίλος ap. Dionys. lib. 9. p. 567.) vocabatur. *Primus pilus* propr. dicebatur primus ordo pilanorum s. triariorum, (cf. 8, 8.) et hinc quoque ejus centurio, hujusque munus et dignitas, quae tum magna, tum quaestuosa erat, et hinc quoque ambitiose petita, vel ab ipsis tribunis mil., quod lege vetitum. v. 7, 41. ad Tac. Ann 2, 11, 2. et ad Juvenal. 14, 197. Sic et *decimus ordo hastatus*, *primus hastatus prioris centuriae*, *primus princeps prioris centuriae* et *primus pilus* 42, 34. (unde simul gradus centurionatus cognoscuntur, de quibus v. Lips. de mil. Rom. 2, 8. Salmas. de re mil. p. 60. et nos inf. ad 25, 14, 4. et 42, 34, 5.) *secundi hastati* et *primi principis* (h. e. ordinis hastatorum et principum) *signum* 26, 5, 10. 26, 6 pr. et hinc *princeps primus centurio* 25, 14, 4. h. e. centurio primi principis, (ut *primi pili centurio*) et hoc pro *centurio primi ordinis* aut *primae centuriae principum*, ut *princeps prior centurio* ap. Caes. B. C 3, 64. et simpl. *princeps* 25, 14 extr. nisi leg. *princeps primus*.

8. *quod facile adpareret*, adparere poterat, *factum* esse, *non tam ad honorem ejus, cui curatio altior fastigio suo data esset*, h. e. munus non suae, sed majori dignitati vel magistratui conveniens, cet.

9. *periculum libertatis* amittendae, quod antea debitoribus imminuerat. A MS Flor. abest voc *libertatis*, prob. J. F. Gron. — Mox *verterant* (al. *verterat*) sc. se. v. ad 2, 3, 2.

10. *Super haec*, insuper, *timor incessit Sabini belli*, venit, ingruit, se ostendit, fuit, ut *religio incessit* 8, 3, 2. et *moestitia* i. 9, 4, 3. vel ut al. *timor*, *metus*, *indignatio*, *admiratio*, *religio incedere* (intrare animum) vel *incessere*, ingruere, capere, *aliquem*, (1, 17. 3, 59. 60. 9, 8. 24, 13.) *alicui*, (4, 57.)

57.) *in aliquem*, (ap. Terent. And. 4, 3, 15. et inf. 29, 24.) dicitur. Cf. ad 28, 46, 7. — *populari silentio*, nihil agendo et moliendo propter *ambitionem*, (v. ſup. not. 5.) ut populo gratificaretur. Sic *ſilentium* de iis, qui nil moliuntur in ſuo quisque genere 3, 41. et 37, 38.

11. *projectum imperium*, vile et contemnendum.

12. *Quum circumſtaret* tribunal Appii *quotidiana*, vulgaris, plebis, *multitudo*, *licentia adcenſa*, audacior facta. — *provocavit* ad populum.

13. *adeo ſupererant animi*, animus, ſcil. Appio.

XXVIII. 1. *ne in foro ſubitis conſiliis*, ſi ſubito capienda eſſent conſilia, *trepidaret*, anceps dubiusque eſſet. v. ad 1, 7, 7. et 1, 14, 6.

2. *ſed delatam*, de delata re, (v. ad 1, 21, 1.) *conſulere* Patres *ordine* (v. ad c. 26. n 2.) *non licuit* conſulibus, ut *conſulam hanc rem amicos* in Plauti Menaechm. 4, 3, 26. *poſcere* et *rogare* aliquem aliquid. — *adeo tumultuoſe*, v. ad Praef. n. 15.

3. *ſi*, ut Gr. εἰ, ſiquidem, quoniam, (ut 7, 13. et 30, 30.) *invidiam ejus*, quod invidia inde metuenda vel ſubeunda eſſet, cet. Cf. ad 7, 31, 4. — *publicum concilium* obponitur *coetibus nocturnis*. — *curias concionesque*, Drak. conj. c. *coitionesque*, admodum eleganter judice Ern. (Cf. ad 3, 35, 10.) Sed idem Ern. alio loco (in Gloſſ. v. *concio* haec disputavit: "Quemadmodum *curiae* improprie dictae ſunt, ita alterum ſubſtantivum, illi junctum, et ipſum ex eo genere placuerit Livio neceſſe eſt. Hae autem non ſunt *coitiones*, ſed *conciones*: quae etiam impropr. dicuntur 4, 13. ubi Gron. quoque conj. *coitiones*, ſed nullo exemplo probavit, a Livio uspiam dictum eſſe *coitiones haberi*."

4. *Conrepti conſules*, increpati, reprehenſi — *deſerunt* ſc. Patres.

5. *Consules in tribunal adscendunt*; in uno Pal. *escendunt* prob. Gron. quoniam hoc verbum Livio in deliciis est. v. ad c. 7. n. 7. et Drak. ad h. l.

6. *ad sellas consulum propere convolavere* e plerisque libris restitut. Drakenb. reposuit *prope*, obfensus pleonasmo, quo tamen apte h. l. designatur major celeritas, ut ap. Plaut. in Aul. 2, 8, 23. in Trin. 4, 3, 1. al. — *abdicare consulatum*, ut *a. dictaturam* 6, 18. Edd. ante Drak. *abdicare consulatu* sc. se. Cf. Cort. ad Sall. Cat. 47, 3.

XXIX. 1. *Vtraque re*, senatus plebisque mente, *satis experta*, explorata. *Expertus* passim passive dicitur. Cf. ad 2, 42, 8. 3, 56, 11. 4, 9, 4. 35, 45. 2. et Tac. Ann. 12, 2, 3. Drak. inf. ad 5, 54, 6. 7, 40, 16. 22, 22, 19. 35, 49, 12.

2. *nihil aliud quam prehendere prohibito*, v. ad c. 8. n. 9. — *tumultuosius consulitur*, ut contra mox *ordine consuli coepit* sc. senatus.

3. *quaestionem postulantibus*, cognitionem, vel judicium inpr. in caussa capitali, cui Romae inde ab a. V. DCIV praeerat *quaesitor* (praetor) et judex *quaestionis*. Sic et *quaerere rem* pro inquirere 9, 34, 32, 26. et *aliquem* 33, 28, 2. Cf. 9, 18.

4. *nihilo plus sanitatis* cet. non minus furere s. insanire senatum ac plebem.

5. *P. Virginius*: sed is nondum honores gesserat, et jus censendi in senatu, posterioribus certe temporibus, non nisi principibus fuit senatorum: itaque leg. *T. Virginius*, qui consularis fuit, (v. cap. 21.) ut Lartius et Ap. Claudius. — *rem non vulgabat*, levamentum malorum non omnibus sine discrimine debitoribus concedendum censebat. — *Vulgare rem* est, eam vulgarem s. communem faciendam censere, (v. ad 3, 31, 3.) vel promiscue ad omnes pertinere velle, v. c. *consulatum* 10, 6, 8. *corpus* 1, 4. *munus* 2, 41. *laudem* 1, 10. *contagio vulgabat morbos*, diffundebat, 3, 6. 25, 26. *vulgari cum privatis*, com-

commisceri, omni discrimine sublato, 3, 35. *vulgantur concubitus* 4, 2. — *T. Largius* al. Cf. c. 18. et 21.

6. *Non id tempus esse*, tale, ut passim is vel talis vel tantus. Sic *ea postulavit*, ut 3, 5. *is status rerum* 8, 13. *ea aemulatio* 44, 25. *aetatis ejus*; talis, tam provectae, 2, 56. ut synon. *se id aetatis* 10, 24. et ap. Tac. Ann. 5, 9. (ubi cf. not. 6.) *Q. Fabium ea aetate*, qui vel quum tam provecta aetate esset, (cf. 7, 40, 3.) *atque eis honoribus Valerio subjectum*, eo inferiorem factum, Valerium dictatorem, Fabiumque magistrum equitum dictum 10, 3, 5. (cf. ad 2, 2, 2.) *eum tumultum*, tantum, 22, 28 extr. Cf. ad 3, 35, 3. et 45, 19, 11.

7. *nec sisti posse* sc. malum, h. e. inhiberi, vel potius intransit. *sisti* (ut al. *sistere se*) sc. rem, pro firmiter stare, h. e. rem publicam sustineri, sublevari, erigi, recreari, servari, salvam et incolumem esse, *aufrecht erhalten werden*. Formula Livio solennis, (cf. c. 44. 3, 9. 16. 20. 4, 12. 16. 39, 10. 40, 19. 45, 19.) et, quod jam monuit Strothius, translata ab iis, qui ex lubrico aut palustri solo extrahuntur et ad solidum *emergunt*, in quo firmum pedem ponere possint. Hinc 25, 35, 5. *ex omni saevitia fortunae emergere*; (ut ἐξανadῦναι, v. ad Juvenal. 3, 164.) *in apertos campos* (e saltibus) vel *ex Bruttiis emergere* 21, 25. 27, 38. et contrario sensu h. l. dicitur *plebem aere alieno demersam esse*, et 3, 16. *Vixque concordia*, per concordiam ordinum, tametsi adsit, *sisti*, stare atque servari resp. *videbatur posse*, *superantibus aliis ac emergentibus malis*, translatione ducta a palude, in qua aliis jam in summo ejus natantibus ac emergentibus, unus propter hos emergere non potest. (Cf. ad 6, 14, 6.) Eodem autem sensu 23, 48, 7. dicitur: *nisi fide* (pecunia mutuo sumta, Credit, de quo v. mox ad c. 30. n. 1.) *staret res publica*, *opibus* (praesenti pecunia aerarii) *non staturam*. Cf. ad 1, 3, 2. 5, 44, 2. 27, 10, 4. 28, 44, 3. 33, 8, 2. — *adeo*, v. ad Praef. n. 15.

8. *minas esse consulum, non imperium*, eos minari quidem posse, non vero jubere. — *Pulset tum mihi lictorem*, v. ad Praef. n. 12. — *violarit* Crev. prob. Bauero.

XXX. 1. *rursus*, contra; *Virginii Lartiique* sententiae videbantur *exemplo haud salubres*, salutares quidem in praesens, sed perniciosae in futurum, si, quod aequum videri posset, per seditionem ac vim impetraretur: *utique*, potissimum, in primis, (ut 6, 20, 1. 22, 7, 9. 23, 18, 3.) vel saltem, certe, (ut 3, 65. 6, 38. 10, 19, 6. al.) vel haud dubie, (ut 5, 39 extr.) vel omnino, (*durchaus*, *auf alle Fälle*, v. ad 6, 35, 4.) *Lartii putabant sententiam* ejus modi s. eam esse, *quae totam fidem tolleret*, (ut *fidem abrogare* 6, 41 extr. et *moliri* h. e labefactare 6, 11, 5. *den Credit aufheben*, *wankend machen*; vel *victum ingens vinculum fidei* 8, 28, 6.) quum non facile a quoquam pecunia alicui crederetur, si verendum ei esset, ne non redderetur; (cf. omnino inf. 6, 41 extr. 8, 28, 6. 23, 48, 7. Cic. pro lege Manil. c. 7. § 19. et Off. 2, 23. *Ne sit aes alienum, quod reip. noceat; providendum est; quod multis rationibus caveri potest: non, si fuerit, ut locupletes suum perdant, debitores lucrentur alienum. nec enim ulla res vehementius remp. continet, quam fides; quae esse nulla potest, nisi erit necessaria solutio rerum creditarum.*) *medium maxime consilium Virginii habebatur*, quod inter duo quasi extrema et duo Appii Lartiique consilia medium teneret, (ut *media visa est Clyti sententia* 36, 12, 1. et *medium ingenium* 1, 32. ubi vid. n. 5.) *et moderatum utroque*, ut neque creditoribus, neque debitoribus omnia concederentur; nisi potius legendum est: *moderatius utroque* sc. Appii et Lartii consilio. Idem, vel *moderatum prae utroque*, (ut *parvum prae ea urbe* 1, 6.) conj. Doering. Vulgatum defendit Drak. ad 34, 32, 3. dictumque putat

pro

pro *medium magis et moderatius utroque:* quae interpretandi ratio durissima est.

2. *respectu rerum privatarum*, commodi privati: nam Patres potissimum erant creditores. — *publicis consiliis*, v. ad c 41. n. 1.

3. *imperium suo vehemens* sc. ingenio, quod voc. mox sequitur, (cf. ad 21, 43, 4.) et in quo ludit Livius. *Ingenium* vero, ut *natura* et *φύσις*, est indoles, conditio, ratio, natura.

4. *M'. Valerium Volesi filium*, v. ad 1, 58, 2. Frater fuit et Poplicolae, et M. Valerii, ad Regillum lacum occisi, de quo v. cap. 16. et 20. Solus h. l. dictator, non simul magister eq. memoratur, ut 7, 6 extr. — *nihil triste nec superbum*, (pro *superbi* nempe quia *triste* praecessit; Bauer.) v. ad 27, 41, 1.

5. *Servilii consulis edicto*, v. cap. 24. *sed*, praeterea, *et homini*, tali viro, ex ea familia, *et potestati* tantae, dictatoriae, quae sine provocatione esset.

6, *ubi ad manum venisset hostis*, v inf. ad c. 46. n. 4. — *micare gladios sensere*, h. e. videre. Cf. ad 1, 33, 7. *gladii* malebat Gron.

7. *adepti fessos*, consequuti, adsequuti, ut 24, 1. 31, 43.

8. *plusque ibi sanguinis factum*, h. e. caedis, ut Gr. ποιεῖν αἷμα ap. Polyb. 15, 33, 1. πράσσειν αἷμα, et ap. Demosth. ἐφ' αἵματι φεύγειν, reum caedis agi. Cf. Drak., et ad 9, 13, 1. 35, 51, 2. 40, 9, 7. Sic contra caedes pro sanguine, et φόνος pro αἷμα.

XXXI. 1. *fugatque exuitque castris*, forte *et exuit;* Gron. Idem recte, opinor, mox emend. *mediam turbaverat hostium aciem, qua parte — parum apte introrsum* (inter duo cornua) *ordinibus densis aciem* (forte leg. *eam;* cf. tamen ad 1, 3, 8. *firmaverant*, ut *subsidia firmare* 6, 23 extr. et *subsidiis*

 firma-

firmare aciem 9, 17, 9. Cf. ad 21, 57, 7. 25, 21. 33, 8 extr.

2. *locus in circo*, forus, *ipsi posterisque ad spectaculum*, ad spectandum, ut inde ludos spectaret, datus. (Cf. ad 1, 35, 6.) *sella in eo loco curulis posita*, v. ad Tac. Ann. 2, 83, 3. — *post aliquanto* pro vulg. *aliquanto post*, ut *post paucis diebus* 32, 5. 40, 47. 57. *ante annis octo* 40, 52. (ubi Drak. conj. *annos* vel *annis ante octo*) *post paullo* 22, 60, 9. 33, 28, 3. *causa expiandae violationis* 31, 12, 4. *causa, ignominiae* 40, 41, 8. *causa sacrorum* et *ludorum* 39, 14. 40, 44. ἕνεκα πορείας ap. Xenoph. Mem. Socr. 4, 7. et in Hierone 11, 10. Cf. verba Dionys. sup. 1, 14, 1. Sic et χάριν, de quo v. Abresch. diluc. Thucyd. Auctar. p. 420. — *Velitras coloni missi*, qui non nisi gravi poena proposita Vrbe exierunt. v. Dionys. Hal. 7, 13.

3. *milites*, *extrahi*, differri, prolatari, (v. ad 2, 61, 6.) *rem criminantes* — *perpulere*, ita effecere, *ut* consul *forte temere*, sine consilio, circumspectione et periculi respectu, vel caeco casu, (ut 25, 38. 39, 15. 41, 2. et aliis locis laudatis a Gron. ad 10, 43, 5.) *adversos montes agmen* conscendere juberet.

4. *in adversas valles desiluere*; immo *aversas*, quae videlicet ipsis a tergo essent: nam frons castrorum ad alteram partem in Romanos vergebat; Gron. qui eodem sensu dictam putabat *vallem supinam* 4, 46. 6, 24. 7, 24. quam alii devexam vel humilem explicant. — *ubi*, in castris; unde forsan leg. *Ibi*. — *de domesticarum rerum eventu cura* pro *cura eventus*, ut Genitivi vitarentur, dictum; Ern. — *tanta gratia* jungenda; Stroth. Ante *tanta* excidit *sed* vel *at*: absque hoc plura subplenda, ut cum iis, quae antecedunt, haec cohaereant; Bauer. Ipsum voc. *tanta* non satis aptum h. l. et forte leg. *contra*. — *quid nexis fieri placeret*, edd. ante Drak. *de nexis*. v. ad 27, 16, 3.

5.

5. *me dius* (forte *deus*) *Fidius* scil. sic juvet. *Fidius*, ut quidam putant, dictum pro *fidus* vel *fidei*; ut alii, pro *filius dius*; h. e. dei, vel Διός, Jovis; ut formula haec juris jurandi non differat a vulgari *me Hercules*. Cf Fest.

6. *seditioni interero*, tamquam otiosus spectator, non particeps. — *suam* (plebis) *vicem indignantem*, v. ad 1, 25, 5.

7. *per eum non stetisset*, in ejus potestate non positum esset, non pependisset ab ejus arbitrio, non penes eum vel in eo culpa fuisset, ut 3, 61. 6, 33. 8, 2 pr. 9, 14 pr. 24, 17, 3. 39, 47, 27. 44, 14, 5. *prosequuti sunt*, v. ad 6, 34, 6.

XXXII. 1. *in consulum verba jurassent*: nam milites in verba ducis, tribuno militum verba sacramenti s. formulam, vel verbis conceptis praeeunte, jurabant, se ducis imperio obedientes fore, et jussu consulum conventuros, nec injussu abituros. v. 3, 20. 22, 38. Polyb. 6, 22. 11, 30. Similiter *in verba Philippi juraturos* Achaeos 32, 5, 3. Cf. Lips. Mil. Rom. 1, 6. Nast's Röm. Kriegsalt. p. 38 sq. et Schel. ad Polyb. c. 1.

2. *per causam*, sub praetextu, προφάσει, ut *per speciem* 1, 41. 25, 8, 3. 39, 35. 40, 13. vel *in speciem* (v. ad 6, 14, 2.) et *specie* 35, 31. 41, 23. — *agitatum de consulum caede*, ut 9, 29, 3. *de inferendo bello agitat* sc. consilia. Cf. 10, 4, 1. et 25, 36, 2. — *doctos*; tali sensu usitatius *edoctos*: sed et Cic. Verr. 3, 18 pr. ita; Bauer. Idem monet, verbum *dicitur* tum primo, tum quarto casui et infinit., ac si foret *dicunt*, jungi.

3. *nullam scelere religionem exsolvi*, conscientiae poenaeque divinae metum vel obligationem tolli. Cf. ad 5, 23, 7. — C. *Sicinio* Belluto. Cf. c. 33. et 3, 54. Mox duobus in versiculis ter legitur *est*, cum infin. *esse*. Cf. ad 1, 3, 8.

4. *in Sacrum montem*, v. ad 2, 8, 3. *cujus Piso* (v. ad 1, 55, 8.) *auctor est*, quem sequutus est Sallust. Jug. 31. — *sumendo*, v. ad 1, 8, 4.

5. *metu mutuo suspensa* (dubia, ut 34, 62, 7. al.) *erant omnia*, h. e. omnes dubii et anxii; ut 8, 13 extr. *inter spem metumque suspensos animi*, h. e. animo, ut *animi dubius*, *aeger* cet. *Suspensi de statu alterius* 9, 43, 2. Cf. ad 34, 27, 6. Eodem sensu dicitur *animis spe metuque pendentibus* 7, 10, 2. et *sollicitis ac pendentibus animi* 7, 30 extr. Cf. ad 3, 26, 8. et 6, 15, 1. Hinc *suspensa* (dubia, incerta) *omnia relinquere* 34, 62, 7. et *suspendere rem* 39, 29, 1.

6. *Quam diu autem tranquillam — fore*, scil. *secum reputabant*, quod saepe omittitur, ut *dicebant*, *ait*, *dicunt*, *rati* cet. Cf. ad 2, 45, 13. 21, 16, 4. 21, 53 pr. 21, 57, 2. 22, 8, 4. et 6. 22, 28, 1. Sic et *decretum est* 30, 27, 5. similiaque saepius obvia omittuntur.

7. *placuit igitur oratorem*, legatum, *ad plebem mitti Menenium Agrippam*: propr. *Agrippam Menenium*, ut c. 16. 33. 4, 11. 13. nam *Agrippa* olim praenomen fuit et postea cognomen. v. ad 3, 1, 1. Ipse autem consularis fuit, v. cap. 16. Cf. Dionys. 6, 42 sq. 49 sq. 68. 70 sq. 81-87. quibus locis tradit, primis legatis, anno jam praeced. missis, superbum et minax responsum esse datum; postea, consilio Menenii unoque Appio dissuadente, M'. Valerium, T. Lartium, Menenium Agrippam et septem alios missos esse legatos; Valerium invitasse plebem ad reditum; L. Junium deinde, acerrimum seditionis turbarumque concitatorem, qui se Brutum cognominari voluerit, tamquam oriundum a magno illo viro, cujus nomen et praenomen habuerit, prolixa oratione justas plebis querimonias exposuisse ita, ut ipsis quoque legatis expresserit lacrumas; Lartium ei acerbius respondisse, Agrippam vero civili oratione, in qua simul SCtum de nexis memoraverit, flexisse animos;

et

et Brutum deinde illum petiisse, *ut plebi sui magistratus essent sacrosancti.*

8. *inde oriundus*, ex plebe; ut passim *inde* pro *ex eo* s. *ea* s. iis, ut ὅθεν pro ἐξ οὗ. "Puto his verbis indicari, gentem Meneniam olim plebejam fuisse, ac deinde (forte a Bruto et Poplicola, senatum, qui Tarquinii Superbi crudelitate exhaustus erat, (supplentibus) vel ipsum Agrippam vel aliquem e majoribus illius inter patricios adlectum: nam et hic Agrippa, et filius neposque ejus consules fuere (v. c. 16, 51. et 4, 13) quo tempore nondum plebs ad consulatum admittebatur;" Duker.

9. *nihil aliud quam hoc narrasse fertur*, immo et SCtum de nexis retulisse, *quo* non minus mentes hominum flexisse videtur. Cf. Dionys. 6. — *horrido modo dicendi*, duro et aspero, vel tenui, inpolito, inornato. — *suus sermo fuerat;* nisi *consentiebant* praecedat, *fuerit* legerim: nunc *erat* malim; Bauer.

10. *nihil aliud quam — frui*, v. ad c. 8. n. 9. — *Hac ira*, v. ad c. 22. n. 1. — *segne ministerium*, plane nullum; Bauer.

11. *maturum*, nutritum, *confecto*, concocto, *cibo*, *sanguinem*, et ita temperatum, ut per totum corpus suo fungi possit officio. — Mox *comparare* pro comparando ostendere, ut ap. Cic. Off. 2, 5. *flexisse* sc. fertur.

XXXIII. 1. *Agi deinde de concordia coeptum*, et haud dubie de meliore conditione nexorum, quorum nullam mox mentionem fieri mireris, quum seditio eorum causa orta sit. Cf. ad c. 32. n 9. — *magistratus sacrosancti*, v. ad 2, 8, 3. — *auxilii latio*, ejus ferendi jus.

2. *tribuni plebei* et contr. *plebi* 3, 65 pr. al. sec. cas. a *plebes*, *ei*, (sup. c. 24 pr. et al.) nisi utrumque est tertius cas. pro: *tribuni plebi* sc. constituti, creati, de quo v. Cort. ad Sallust. Cat. 38. Hinc et *plebiscitum*, *plebeiscitum*; (10, 21. 22, 30. al.)

plebis ſcitum et *ſcitum plebis* 10, 22 extr. 22, 26. 31, 50.

3. *C. Licinius et L. Albinus* (forte *Albinius*) *tres conlegas ſibi creaverunt:* (nam tribuni pl. conlegas ſibi cooptare, quin et ſemet ipſi creare poterant; de quo v. 3, 35. 64. 65. 5, 10, 11. ſed quia hoc jus nondum habebant, Duk. recte monet, *creaverunt* dictum eſſe pro: praefuerunt concilio plebis, quo praeter eos tres alii creati ſunt; nam *creare magiſtratum* etiam dicitur, qui comitia habet; v. ad 7, 16, 6.): *in his Sicinium fuiſſe*, ſc. dicunt ſ. traditur, (v. ad c. 32. n. 6.) vel potius ex ſeqq. intelleg. *convenit.* (v. ad 21, 43, 4.) Cf. Dionyſ. 6, 89. qui L. Junium Brutum; C. Sicinium Bellutum, C. et P. Licinios, et C. Icilium Rugam primum, et quidem IV Idus Dec. a. V. CCLX. tribunicíam poteſtatem adcepiſſe tradit. Alii dicunt, *duos tantum in ſacro monte creatos tribunos eſſe*, iisque vel mox in Vrbe, vel demum a. V. c. 283. lege Publilia additos tres. (v. inf. cap. 58 pr. Cic. in Or. Cornel. I. Fragm. et Plut. in Coriol. p. 216. qui Junium Brutum et Sicinnium Bellutum creatos dicit.) Alii quinque adjecti a. V. 297. ita ut ex eo tempore *bini e ſingulis claſſibus* (quinque prioribus, nullus vero e ſexta, quae in claſſibus fere non numerabatur, ut contra *claſſici* κατ' ἐξοχὴν dicebantur ditiſſimi cives, qui in prima claſſe erant, et hinc *auctores claſſici* pro praeſtantiſſimis) crearentur. v. inf. 3, 30. et Dionyſ. 10, 30. Creati autem primum ſunt comitiis curiatis, et ab a. V. 283 tributis, in quibus ſola plebs, ſubmotis Patribus, ſecundum tribus ſ. regiones ſubfragia ferebat, quaeque nec juſſu ſenatus nec auſpicato, ut curiata et centuriata, habebantur; nam auſpicia penes Patres erant, qui ſecundum legem, a Romulo latam, jus ſacra adminiſtrandi ſoli ſibi vindicabant, et jus auſpicia capiendi, a quo etiam comitiorum eventus pendebat, acriter propugnabant. v. inf. 2, 56-60. 4, 6. 6, 41. 10, 8. Dionyſ. 2, 9. 9, 41. Cic.

Cic. de Div. 2, 35. 38. Poteſtas Tribunorum fuit ſacroſancta, (v. 3, 55.) et moenibus quidem Vrbis terminata, (3, 20.) at permagna, (v. cap. 35. 42. 56. 4, 1. 26. 5, 9. 12. 6, 20. 35. 38.) ſublata, re et nomine, ad tempus, (3, 32.) mox reſtituta, (3, 54.) iterum ſublata, re, nomine relicto, a Sulla dictatore, et reſtituta a Cn. Pompejo. Antiquiſſima et prima illorum poteſtas fuit *auxilii latio* (ut auxilium plebi ferrent adverſus Patres) vel interceſſio contra decreta ſenatus et magiſtratuum; (quae eo inminuta eſt, quod vel unus tribunus ceteris intercedere poterat, de quo v. inf. c. 44. 4, 48. 6, 35.) ſed ea ſenſim admodum aucta, maxime poſt tempora Sullae, quibus etiam ſenatores eſſe, in ſenatu ſedere, eum convocare et ad eumdem referre poterant. Ceterum hoc anno etiam creati duo *Aediles plebei* ſ. plebis et plebeji, alter magiſtratus plebejus, (v. cap. 56.) qui Tribunis pl. velut adminiſtri eſſent et adjutores aut conlegae, (*Policey - Aufſeher*) et curam haberent *aedium* publicarum aliarumque rerum, ad commodum publicum internumque reip. ſtatum, (nam erant praefecti πολιτείας, *Policey - Aufſeher*) ad SCtorum legumque cuſtodiam, (v. 3, 55. 57.) ad ſacra ritusque eorum, (v. 4, 30. 25, 1. 38, 14.) ad forum, (nam erant Ἀγορανόμοι ſ. Praefecti foro) adeoque ad ornatum ejus, (v. 9, 40.) ad annonam, ad pondera et menſuras; praeterea ad fornices, popinas et inpudicitiam, (v. 8, 22. 10, 31. 25, 2.) ad ludos; (v. 24, 43. 27, 6. 28, 10. 38, 10.) juſtam agrorum poſſeſſionem, (10, 13.) pecuarios (33, 42. 35, 10.) cet. pertinentium, vel cauſarum, iis commiſſarum a Tribunis ſenatuve; unde etiam *judices* aliquando ſunt dicti. Cf. Dionyſ. 6, 1. et 90. 8, 35. Tribunus vero vel Aedilis pl. fieri non poterat, cujus pater ſederat ſella curuli et adhuc vivebat. v. 27, 21. et 30, 19.

4. *ſacratam legem*, ap. Dionyſ. tribuniciam. v. ad 2, 8, 3. — *Per ſeceſſionem pl.* v. ad 2, 18, 1.

5.

5. *His consulibus cum Latinis populis ictum foedus*, cf. 7, 12, 2. — *Antiates Volscos*, v. ad 2, 25, 2.

6. *Poluscam, item Volscorum* sc. oppidum. Cf. c. 39. *Longulam* et *Poluscam* cepit Postumus Cominius. v. Dionys. 6, 91.

7. *C. Marcius* Coriolanus, ex gente Marcia, quae originem referebat ad Ancum Marcium regem, nepotem Numae. De eo v. Dionys. 7. et Plut. in Coriol. p. 213 - 235. qui solus matrem ejus (quae priscae virtutis exemplar fuit et educatrix filii, cujus pater inmatura morte defunctus erat) Volumniam, et uxorem Veturiam vocat. Cf. c. 40.

8. *caedeque in portae proxima* parte *urbis facta*, dure dictum. In quibusdam MSS. legitur *in proximo urbis*, in aliis *in proxima urbe*; unde *in prima urbe*, h. e. in prima parte urbis, emend. Jac. Gron. *in proximam turbam* conj. J. Fr. Gron. κατὰ πόλλα μέρη τῆς πόλεως φόνος ἐγένετο ap. Dionys. 6. p. 413. Mox cum J. Fr. Gron. leg. *ad terrorem, ut solet, primum ortus*.

9. *memoria cessisset*, v. ad 2, 2, 11.

10. *interpetri arbitroque concordiae civium*, ut *interpres conloquii* 7, 40. *pacis et concordiae* 21, 12. et ap. Cic. Cluent. 36. et Verr. 1, 12. 2, 44. 4, 22. h. e. internuntius, mediator, conciliator, μεσίτης, medius, sequester.

11. *Extulit eum plebs*, (v. ad 2, 16, 5.) efferendum, sepeliendum curavit, sumtibus datis, *sextantibus* cet. cf. Val. Max. 4, 4, 2. Plin. 33, 10. s. 48. Dionys. lib. 6 extr. *Quadrantes* pro *sextantibus* memorat Aur. Victor de vir. inl. c. 18.

XXXIV. 1. *P. Minucius*, non *Minutius*, in fastis Capitol. omnibusque illius gentis nummis. Sic et Gr. Μινούκιος. In priscis tamen marmm. utrumque reperitur, et h. l. in plerisque libris *Minutius*. — *quieta a bello*, ut 7, 1. 28, 19. 39, 11. et *quies* vel *otium ab armis* cet. 1, 31. 4, 35. 7, 22. Drak.

2.

2. *caritas annonae*, de qua v. Dionyſ. 7, 1 ſq. et Plut. in Coriol. — *qualis clauſis*, obſeſſis, *ſolet eſſe*.

3. *dimiſſis paſſim* hominibus ſ. frumentatoribus *in Etruriam et in Siciliam quoque ad frumentum coemendum* — et *quaeſitum*; ut quaererent, coemerent. — *longinquis auxiliis*, remotis

4. *ab Ariſtodemo tyranno*, de quo v. ad 2, 21, 3.

5. *In Volſcis Pomptinoque agro*, qui aliis *Pometinus*, *Pomtinus*, *Pontinus*, Πωμέντιον, Πωμετίνου et Πωμεντίνων πεδίον dicitur, ut paludes Pomtinae et Pontinae, et ipſa Volſcorum urbs *Sueſſa Pometia*, Πωμέντια.

6. *ipſis frumentatoribus*, qui pro ſpeculatoribus habebantur.

7. *ubi ea remiſiſſet* ſc. ſe, h. e. decreviſſet, imminuta eſſet; ut *remiſerunt imbres* 40, 33. Cf. ad 2, 3, 2.

8. *Norbae in montes*, in montoſos Norbae tractus, vel colles, in quibus ſita fuit. v. Cluver. Ital. ant. 3, 8. p 1018. 9. *Norba*, nunc *Norma*, πόλις τοῦ Λατίνων ἔθνους οὐκ ἀφανής, (Dionyſ. 7, 13.) de cujus memorabili interitu v. Appian. b. civ. 1, 94. — *novam coloniam*, deductam forte poſt aliam, cujus mentionem praetermiſit Livius. Cf. tamen ad 6, 30, 4. — *quae arx in Pomptino agro eſſet*, v. ad 3, 45, 9. et 4, 31, 8.

9. *magna vis frumenti ex Sicilia advecta*, commodata a Gelone, benigniſſimo Syracuſarum tyranno.

10. *annonam veterem*, vetus idque vile pretium annonae. Nam *annona* non modo frumentum dicitur, quod anno quoque provenit, ſed ejus quoque pretium, e copia aut paucitate frumenti, quod provenit, ortum, et caritas annonae ſ. frumenti. Cf. ad 45, 33, 1.

11. *ſub jugum miſſus*, in ſervitutem quaſi redactus. Magna vi et indignatione haec, ut et reliqua, dicta de nimia tribunorum poteſtate. Marcius aegerrime con-

consulatus repulsam tulerat. v. Plut. p. 220. — *indignitates*, injuriam et ignominiam, ut sup. c. 12 pr.

12. *Tarquinium regem qui non tulerim*, feram s. ferrem s. tulissem, vel ferre possim, si etiam nunc regnet s. regnaret: nisi haec potius, ut et praecedd., dicta nomine Patrum, quorum quasi personas sumsit Marcius, aut per κοίνωσιν de omnibus Romanis cujusque aevi. Cf. ad c. 38. n. 5. al. — *tertio* abhinc *anno*, triennio ante.

13. *Vtantur annona*, sentiant eam annonae caritatem, *quam furore suo fecere*, seditione et secessione, caussis neglectae agriculturae, et famis inde ortae. Cf. princ. huj. cap. et inf. ad c. 42. n. 6. — *laxandi annonam*, inminuendi pretium ejus, (v. not. 10.) vel caritatem, qua Vrbs et plebs premebatur; ut *annona laxaverat* sc. se 26, 20. *laxare laborem* 9, 16. vel *laxare* (liberare, recreare) *aliquem a laboribus* 32, 5, 1. *pugna laxata*, remissa s. intermissa, 21, 59. *annona laxior*, remissior, inminuta ejus caritas, inf. c. 52 pr. nisi malis, annona uberior liberiorque commeatus, ut 24, 8. *laxior neglegentiae locus*, h. e. major facultas. (Gr. εὐρυχωρία) Haec metaphora desumta est a *laxo* spatio; illa vero a *laxis* habenis, funibus arcubusque, quae *laxantur* h. e. remittuntur. Cf. ad c. 24. n. 4. ad 23, 20, 6. 32, 5. et 39, 17, 3. ubi *laxior dies* est, longinquior terminus, qui vulgo dicitur.

XXXV. 1. *tribuni diem dixissent*, diem Marcio constituissent, quo se tamquam reus sisteret coram judicio, h. l. populi. Cf. ad 3, 11, 4. — *Ibi* tum vel ea re, ut 3, 14 pr. Cf. Drak. ad 7, 23, 4.

2. *adeo infensa*, infense, (ut saepissime adject. pro adverb., de quo v. Drak.) *erat coorta plebs, ut unius poena defungendum esset Patribus*, leviori incommodo illo et jactura s. malo majus malum s. periculum, ex ira infensae plebis ipsis inminens, propulsandum esset. Sic 10, 29. *defunctos consulis*, qui se

ſe devoverit, *fato*, morte ejus periculum imminens effugiſſe; 29, 21. *non levi defuncturum poena*, 3, 5. *non pari caede defungi*, et 5, 11, 7. *defunctos ſe eſſe*, ut nos: *daſs ſie damit davon kämen und alles überſtanden hätten*. Cf. 4, 52, 3. 8, 19, 12. 10, 13, 4. 39, 46, 3. 45, 41, 4.

3. *Reſtiterunt tamen adverſa invidia*, adverſante odio plebis; (v. ad 1, 46, 9.) quum, quamvis adverſa ſibi eſſet ſ. obſtaret invidia, quam reſiſtendo ſibi contraherent; Doer. Sed hoc languet et friget, et jam eſt in verbo *reſtiterunt*; quare ſic malim: reſtiterunt Patres per adverſam invidiam, obpoſuerunt invidiae plebis ſuam, certavere cum plebe contumacia odii, in odium plebis defenderunt Marcium, quaſi fronte adverſa invidiae; Bauer. — *qua ſuis, qua ordinis* pro et, et, vel — *qua, qua*, tum, tum; partim, partim, ut 9, 3. 8. et ter inf. cap. 45.

4. *disjicere rem*, discutere, inpedire. v. ad 24, 2, 7. — *plebem expoſcentes*, ab ea flagitantes.

5. *Vnum ſibi civem — donarent*, ſua cauſa et gratia abſolverent, ut *donare Fabium populo Romano*, in populi gratiam abſolvere ſ. ei ignoſcere, 8, 35. *ſibi condonare filium* 3, 12 extr. *Caere hoſpitio Veſtalium dare* 7, 20. *remittere ſibi poenam alicujus* 8, 35, 3. vel *patriae memoriam ſimultatium*, earum oblivisci in gratiam patriae 9, 38. 39, 5, 4. *concedere aliquid* vel *aliquem alicui* paſſim ap. Cic., et *dare aliquid alicui* vel *gratiam facere* et *veniam dare alicujus rei alicui*, de quo v. ad 3, 56, 3. 3, 58, 4. 8. 35, 12. et 26, 17, 5. Cf. Duk. ad Flor. 3, 5, 10. Erneſti clav. Cic. et nos ad Tac. Ann. 1, 10, 10.

6. *Ipſe quum die dicta non adeſſet* cet. De novo judicii ritu v. Dionyſ. qui omnem quoque hiſtoriam hujus rei luculentius narrat. — Mox *Attii Tulli* pro *Tulli Attii*. v. ad 3, 1, 1. Τύλλος Ἄττιος ap. Dionyſ. 8, 1. ſed 8, 67. in quibusdam libris Ἀττίδιος, ut ap. Appian. r. Ital. 5.

7.

7. *consilia conferunt de Romano bello*, h. e. adversus Romanos gerendo.

XXXVI. 1. *Ludi magni* s. maximi et Romani, Circenses, (v. ad 1, 9, 4.) qui a pridie Nonas Sept. ad pridie Idus in honorem *magnorum* deorum, Jovis, Junonis ac Minervae, *maximaque* cum dignitate, religione et magnificentia, pro salute populi agebantur, (v. Cic. Act. II in Verr. lib. V. c. 14. sup. 1, 35 extr. et inf. 6, 42 extr.) *ex instauratione*, iterum, *parabantur*, iterabantur, instaurabantur, prioribus pro irritis habitis. Cic. de Div. 1, 26. *Quum bello Latino ludi votivi maximi primum fierent, civitas ad arma est excitata repente. Itaque ludis intermissis, instaurativi constituti sunt: qui antequam fierent, quumque jam populus consedisset, servus per circum, quum virgis caederetur, furcam ferens ductus est* cet. Cf. Valer. Max. 1, 7 ex. 4. et Ind. *Instaurare sacra, dies, ludos* cet. propr. repetere, iterum agere, et *instaurare ludos totos ter* vel *per biduum, triduum* cet. fere simpl. facere, agere, instituere, ut saepissime apud Livium. Sed doctius *biduum instauratum ludis* dicitur 27, 36, 2. et 31, 4. ut fere *instaurare diem donis* ap. Virg. Aen. 4, 63. ubi v. Heyne. Cf. loca in Ind. laudata in voc. *ludi plebeji* et *Romani*, ex quibus simul intellegitur, *Romanos* ab Aedilibus fere curulibus, *plebejos* vero ab aedilibus plebis (a quibus etiam ita dicti videntur) institutos esse. Cf. et Cic. Verr. 5, 14. ex quo loco Ernesti conligit, ludos plebejos Florae factos esse.

2. *Ludis*, ludorum die, (ut 27, 36. 32, 26. 34, 44. 44, 22. *feriis, comitiis, Latinis* al.) *mane servum quidam pater familiae* (al. antiq. *paterfamilias*) — *sub furca caesum*, caedens, ita ut simul caederet, *medio circo*, per medium circum, *egerat*, sc. ad subplicium. Cf. ad 1, 26, 6. — *Ti. Atinio*, al. *T. Latino* et *Latinio*, ut ap. Dionys. Plut. et Val. Max. 1, 7, 4. — *praesultatorem*, qui et *praesul* et *prae-*

praefultor dicitur. De fimili re v. Heyne Opufc. Acad. T. 2. p. 134. 135.

3. *Quamquam haud fane liber erat religione animus* ejus, fomniumque ipfi videbatur non vanum et fpernendum, fed divinitus miffum, (ut *vir haud intacti religione animi* 5, 15, 5: v. ad 2, 5, 4.) *tamen timorem*, religionem, *vicit verecundia majeftatis magiftratuum, ne ludibrio* fieret hominibus, fi fomnium narraret. *In* f. *per ora hominum abire*, *ire*, *venire*, vel *in ore omnium effe* dicitur is, de quo omnes loquuntur, vel laudantes eum, vel vituperantes; unde *Poftumius in ore* (omnium) *erat*, h. e. laudabatur ab omnibus, inf. 9, 10 pr.

4. *Magno illi ea cunctatio ftetit* fc. pretio; ut nos: *fie kam ihm theuer zu ftehen*, 3, 60 pr. *magno detrimento certamen*, proelium commiffum, *ftetit*; 23, 30 pr. *multo fanguine ac vulneribus ea Poenis victoria ftetit*. Sic et *magno emi*, *vendi* cet., vel *magni effe*, *aeftimari* cet. — Mox *mercedem*, poenam.

5. *Jam praefentior res erat*; v. ad 1, 12, 6. — *prolatantem* fc. rem. v. Drak. ad 7, 21, 3. — *Tum animvero*, v. ad 1, 51, 5. — *Deorum ira admonuit*, terruit, fubegit, vicit, rem differre aut neglegere prohibuit; Bauer.

6. *minas irasque coeleftes repraefentatas cafibus fuis*, (ut 8, 6.) h. e. manifeftas factas et praefentes quafi oculis animisque, vel expreffas, ut *repraefentare imaginem* cet. Alii exponunt, quae ftatim ratae effent factae et eventum habuiffent, vel jam intellectas his cafibus, ante quam tota mole ingruerent, (ut nos dicimus *einen Vorfchmack geben*) ut metaphora ducta fit a pecunia, quae *repraefentari* (nobis *praenumerari*) dicitur, ubi ftatim praefens folvitur, vel potius prius, quam res emta adcipiatur. Cf. Erneftì clav. Cic.

7. *captus omnibus membris*, eorum ufu privatus; ut 33, 2, 2. 41, 16, 3. et *captus luminibus* et *altero oculo* 9, 29. 22, 2. (ubi cf. Duk.) *pedibus* 43, 7. *auri-*

auribus et oculis 21, 58. *mente* f. *animo* vel *animi*, et hinc *mens capta*, debilitata, ſtupida, inſana, 8, 18. et 39, 13 extr. Ceterum loco fabuloſae hujus hiſtoriae Dionyſ. Hal. 7, 68. morbum peſtilentem memorat, qui hominum pecudumque ſtragem fecerit.

XXXVII. 1. *Ludi quam ampliſſimi ut fierent*, cf. c. 36. pr. Haec vero ad novum annum novosque conſules refert Dionyſ. 8 pr. — *compoſitum fuerat*, v. ad 3, 53, 2.

2. *quod ſequius ſit*, turpius, minus rectum et honeſtum.

3. *ne cujus facti dictive contagione* (v. ad 2, 5, 3.) *praeſens violer*, ne, ſi adſim, quod facto dictove quis peccaverit, ejus particeps fiam, illudque mihi etiam, tamquam ejus ſocio, imputetur.

4. *ſub auctore certo*, fide digno.

5. *ut urbem excederent*; al. *urbe*. Sed *urbem* in omnibus fere MSS. h. l. et al. Cf. 3, 57 extr. 23, 1 pr. 24, 3, 20. 25, 9. 38, 7. 45, 20. Sic et *egredi urbem* 1, 29, 6. 3, 57, 6. 25, 8, 3. 29, 6, 4. Cf. Drak. ad h. l.

6. *praecones dimittuntur*, *qui — juberent*, v. ad 1, 41. n. 3. — Mox junge *discurrentes in hoſpitia*.

XXXVIII. 1. *continuato agmine*, v. ad 1, 29, 5.

2. *ad caput Ferentinum*, h. e. aquae Ferentinae. v. ad 1, 50 pr. et 51. n. 5. — *quaerendo*: "Nemini, credo, placebit Sigonianum *querendo*. Quaerebat enim Tullus, quaſi totius negotii ignarus, unde venirent, aut quo caſu Romam ante ludos, quos ſpectatum iiſſent, nunc reliquiſſent? Ipſe certe, ut in ſenatu Rom. dixerat, ante commiſſos ludos redierat domum;" Bauer. Perſonae, quam Tullus ſuſcepit et fert, aptiſſima primum *quaeſtio*, deinde *indignatio*.

3. *ſecunda irae verba*, ei apta, obportuna, ſubſervientia, ad eam augendam idonea, obportuna. Similiter *ſecunda* 23, 14, 8. dicuntur grata multitudini,

dini, ejus voluntati votisque respondentia, et *secundis* (faventibus, benignis) *auribus audiri* 42, 28 pr. Cf. Ovid. Art. Am. 584 ibique Burm. — Mox propositio vel a Livio, vel a librariis inversa est pro: *Vt* (h. e. quamquam, licet, aut si vel maxime, ut passim, v. c. 21, 47, 2. 21, 52, 5. 22, 25, 1. 23, 27, 6. 25, 19, 8. 28, 12.) *omnia, inquit, obliviscamini alia, veteres populi Rom. injurias* cet. verbis autem *orationem exorsus* non significat Livius, initium orationis haec fuisse: *veteres pop. Rom.* cet. sed haec post initium relatu non adeo dignum insequuta, et sententia est: quum exordium orationis *in conc. m.* fecisset, tum subjungit: mos enim historicis est, ut orationum exordia brevi complectantur, nosque in medias statim res et maxime cognitu dignas rapiant; Str. consl. 21, 52. 24, 22. et 25. Drakenb. conj. *Vt veteres populi Rom.* — *ut omnia* cet. Gron. *Ibi in concionis modum oratione exorsus veteres populi Rom. injurias cladesque gentis Volscorum: Vt omnia, inquit,* cet. Duk. *exorsus in veteres* cet. ut c. 56. — *qui per nostram ignominiam*, propter eam, (vt ad 5, 12, 6.) vel cum ea, ut 3, 42, 1. 30, 29, 3. al. "Neque *qua* legendum, neque τὸ *qui* ad *populi Rom.* referendum, sed arguta illa et Thucydidea brevitate intellegendum, quam in Philol. Thucyd. p. 14. demonstravimus: *contumeliam* sc. Romanorum, *qui — commisere*, vel hoc pro: quum commiserint, quod commiserunt;" Bauer.

4. *vestros liberos traductos per ora hominum*, (ut *per hostium oculos traduci* 9, 6, 2. h. e. ante eos) et sic contumelia adfectos risuique expositos: unde *traducere*, ut παραδειγματίζειν, simpl. dicitur pro, ignominiae ludibrioque exponere, metaphora ducta a victis hostibus, qui ante currum in triumpho, (v. 33, 23.) vel a sontibus, qui, antequam adficiuntur suppliciis, ante oculos hominum et per vicos traducuntur, ut sint spectaculo, ludibrio et exemplo, παραδείγματι.

5. *nisi aliquod nefas esse* putatis • praesentiam nostram, qua ludos sacros *violaturi simus, piaculumque merituri*, effecturi, ut hoc nefas piaculari quodam sacrificio expiandum sit. Σαρκαστικῶς haec dicta, ut mox *ab sede piorum. — ideo nos abigi — vivere nos* cet. v. ad c. 34. n. 12.

6. *Ita et sua sponte irarum pleni*, v. ad c. 23. n. 2.

XXXIX. 1. *in quo aliquanto plus spei repositum*, quam in Attio Tullo. *aliquanto* longe, multo; (v. Ernesti ad Suet. Caes. 86.) nisi potius medium est inter *paulo* et *multo*, nostrum: *ziemlich viel.* Cf. Wolf. ad Suet. Caes. 10. ubi monet, *aliquantum* per se incertae potestatis esse, ut cognata vocabula *aliquis*, *aliquamdiu*, *aliquot* v. e. anni, qui possint esse 10, sed et 40, 60. — *Spem fefellit*, ut σφάλλειν τὰς τῶν πιστευσάντων ἐλπίδας ap. Polyb. 11, 2 extr.

2. *Circejos — colonos Rom.* v. 1, 56.

3. *in Latinam viam*, quae a Roma ad Latium Latinorumque oppida ducit. — *transversis tramitibus*, ut *t. itineribus* 3, 7. et *obliquis tramitibus* 5, 16. vel *obliquo monte* 7, 15. 38, 20. h. e. transversa via per montem. *Colles obliqui*, qui obliquam, non rectam viam habent ducuntque, 28, 33. 38, 22 pr. Sic et *transversis limitibus*, h. e. viis, 22, 12. 31, 24. 39. 32, 13. 41, 14. al. (quibus *prorsos limites* obponit Festus.) quin et *inmunitus* (praesidio destitutus) *Appiae* viae *limes* 22, 15 extr.

4. *novella haec oppida*, nuper in ditionem Rom. redacta, vel novas has colonias, (v. sup. cap. 33.) ut *novelli Aquileienses* 41, 5. pr. Gavillii coloni Aquileiae, coloniae nuper (cf. 39, 55.) deductae. Non est quod displiceat τὸ *novella*, et cum Bauero atque Gronoviis legatur *Pometiam*, vel Bovillas, vel ex Dionys. *Mugillam* s. *Moegillam*, unde L. Papirius *Mugillanus* dictus. Malim quoque jungere *Romanis ademit*, quam cum Bauero *novella Romanis*, quod dictum putat pro: nuper admodum iis capta.

5.

5. *tunc deinceps* (v. ad 1, 44, 6.) — *Corbionem* et *Vitelliam*, Aequorum oppida; *Lavicos* (al. *Labici* et *Labicum*, unde 4, 41. *via Lavicana*, 15. m. p. a Roma) et *Pedum*, Latinorum opp: ſed *Trebiam* Vmbrorum vel Sabinorum; unde Cluverius emend. *Toleriam*, et Doujatius *Trebam* Aequorum, (hod. *Trevi)* prope fontes Anienis. — *Ad Vrbem*, Romam, *ducit*, v. ad 1, 23, 3. Dionyſius alio, quam Livius, ordine expeditionem Coriolani recenſet, et bis eum ad Vrbem adceſſiſſe tradit.

6. *ad foſſas Cluilias quinque* cet. v. 1, 23.

7. *adeo tribuni — inſtigabant*, tantopere, vel nam. v. ad Praef. n. 15. — *externus timor*, v. ad 1, 57, 7.

8. *Sp. Nautius jam et Sex. Furius conſules erant:* conſules a. V. 264 et 265. Q. Sulpicius, Sp. Lartius, et C. Julius, P. Pinarius, plane a Livio omiſſi. Cf. Drak. ad 2, 35, 7.

9. *labare plebis animos*, inconſtantes fieri, ut 22, 61. 32, 30. 36, 6. 40, 54. 42, 50. *Labare* propr. deficere, labefactari, minari ruinam, nutare, propemodum *labi*, nondum tamen labi; Gron. ad Praef. Liv. ubi conſ. not. 13.

10. *ſuis inſignibus velatos iſſe ſubplices* (v. ad c. 54. n. 6.) *ad caſtra hoſtium traditum, et nihilo* cet. emend. Jac. Gron. "Ita ſcribendum fuiſſe, ut facilius flueret oratio, adſentior: an ſcripſerit ita Livius, dubitare liceat: immo langueat oratio per illud *et*, ſine quo vigeat aſyndeto plane Liviano;" Bauer. Cf. ad 1, 24, 11. Poteſt etiam *ſed* ſubpleri ante *nihilo magis*.

XL. 1. *Volumniam* matrem, et Vergiliam uxorem Marcii dictam tradit Plut. Coriol. p. 230. — *Id publicum conſilium* cet. auctorem conſilii fuiſſe Valeriam Poplicolae ſororem, refert Dionyſ. l. 8. p. 511. — *in primo*, primum, ut *in primis*, (3. 65.) *a primo* et *ex primo;* quae omnia ſubſtantive dicuntur

tur pro principio ſ. initio. Cf. Cort. ad Salluſt. Jug. 68. *is primo* conj. Bauer. — *religione*, ſanctitatis ſpecie, *oculis animoque obfuſa*, obverſante, incuſſa. *in legatis et ſacerdotibus*, iis conſpectis et auditis.

2. *conſternatus ab ſede ſua* cet. brevitas arguta pro: conſternatus et proſiliens, cum conſternatione proſiliens, *quum ferret matri obviae complexum*, obviam iret amplexurus, geſtu et conſilio amplexaretur; Bauer. Alii poſt *conſternatus* comma ponunt, junguntque verba ſeqq. — *Sine* bis poſitum in MS. Pal. non male. *In hoc me longa vita* — *traxit*, violenter me reſervavit; protracta, producta eſt; Doering.

3. *nihil pati, nec tibi turpius, quam mihi miſerius*, inverſio pro *nec mihi miſerius, quam tibi turpius:* nam vult, Coriolani filii magis intereſſe quam matris, ut abstineat propoſito; Bauer. Sed adjicit: *ut* (quamvis) *ſim miſerrima.* — *De his*, uxore et duobus filiis, (quos digito monſtrat) *videris*, iis proſpicias, illorum nunc curam habeas. Cf. ad 35, 6, 3. et 42, 13, 9.

4. *quos mors, aut ſervitus manet*, exſpectat, ut *hoſtium adventum manſit* 42, 66, 1. et Gr. *μένειν* et *παραμένειν*: nam qui alterum exſpectat, manet alicubi, donec ille veniat.

5. *invidia rei obpreſſum periiſſe tradunt* Coriolanum; quem ſibi ipſum conſciviſſe mortem dicit Cic. Lael. 12. et in Bruto 10. Sed eum per tumultum eſſe obtruncatum vel lapidibus obrutum propter invidiam Attii Tulli et Volſcorum, qui remanſerint domi et praedae, militibus diviſae, expertes fuerint, tradunt Dionyſ. 8, 59. Plut. in Coriol. p. 232. 233. et Appian. de reb. Ital. c. 5. — De *Fabio* v. ad 1, 44. n. 5.

6. *ſine obtrectatione gloriae alienae vivebatur;* Cic. Tuſc. Qu. 4, 8. *Obtrectatio eſt ea, quam intellegi zelotypiam volo, aegritudo ex eo, quod alter quoque potiatur eo, quod ipſe concupiverit.* Poſt *vivebatur*

Cuja-

Cujacius Obſſ. 12, 24. ex plenioribus MSS. haec inferenda putabat: *Tunc enim primum ſancitum fuit, ut mulieribus de via cederetur, ut inauribus aureis, ut purpurea veſte, ut aureis ſegmentis, ut novo vitae discrimine uterentur.* Sed ullum eorum veſtigium neque ap. Dionyſ. et Plut., neque in ullo codice repertum eſt: unde Duk. et Drak. ſuſpicantur, illa ex Valer. Max. 5, 2, 1. a naſuto quodam concinnata. Vellem tamen Cujacius dixiſſet, quibus MSS. ſit uſus. Valerii certe locus rem dubiam facit.

7. *templum Fortunae Muliebri aedificatum* via Latina ad quartum ab Vrbe lapidem, quo loco Coriolanus exoratus fuerat. v. Valer. Max. 1, 8, 4. 5, 2, 1. Dionyſ. 8, 10, 55. Plut. in Coriol. p. 231. 232. *Fortunae Virili* templum jam dedicatum erat ab Anco Marcio vel Servio Tullio. v. Plut. de Fort. Rom. c. 17. T. II. p. 322. Dionyſ. 4, 4. et Ovid. Faſt. 6, 145 ſq.

8. *Ibi fortuna populi Rom.* (v. ad 6, 30, 3.) *duos hoſtium exercitus — confecit*, delevit, perdidit; propr. penitus interfecit, inpr. beſtias vulneratas et gladiatores in muneribus. — *T. Sicinius, C. Aquillius*, Τῖτος Σίκκιος, Γάϊος Ἀκύλλιος ap. Dionyſ. l. 8. p. 531 – 535. ubi etiam tradit, Sicinium, ingenti victoria de Volſcis reportata caeſoque Attio Tullo eorum duce, triumphaſſe.

9. *Aquillio Hernici provincia evenit*, belli cum iis gerendi negotium, ut c. 54. 3, 2. 5, 12 al. *Provincia* enim propr. eſt negotium ſ. munus publicum adminiſtrandum, (Gall. *département*: unde *claſſis* ita dicitur 30, 43 pr. 44, 1. et *navalis provincia* 37, 4, 2. et *provincia urbana* et *peregrina* de jurisdictione praetorum 24, 9. 25, 3. 26, 7. 39, 45.) inpr. belli gerendi, (cf. ad 21, 5, 1. unde et *provinciam*, h. e. bellum alicubi gerendum, *conficere* 26, 21. 27, 5. et ter 40, 28. 35. eodem ſenſu dicitur, quo *perdomare et pacare provinciam* 39, 29.) deinde populus, contra quem, vel regio et fines, intra quos bellum eſt

gerendum, vel denique oppidum, ubi majora imperatoris castra sunt, pro tota regione locisque viciniis positum, ut *Suessula* et *Syracusae* 25, 3. *Pisae* 33, 44. (ubi deinde *Etruria circa Pisas* synon. dicitur) *Tarentum* et al.

XLI. 1. *agri capti partes duae ademtae*, tertia tantum Hernicis relicta. — *Adjiciebat*, adjiciendum censebat. Cf. ad 3, 21, 3. — *ipsos possessores*, qui ipsi possessores erant hujus agri publici. Cf. Dionys. 8, 69 sqq. — *publica solicitudo*, de re publica, ut *publica indignatio*, de reip. detrimento, 3, 48. extr. *publica consilia*, de re publica, pro salute ejus 2, 30, 2. *publicus pavor*, de rep. 5, 39, 3.

2. *Tum primum lex agraria promulgata est*, de agro publico, a Patribus conducto, plebi et egenis civibus (qui crebris delectibus incursibusve hostium in agros ad extremam inopiam redigi solebant) dividendo; *numquam deinde — sine maximis motibus rerum agitata*: nam quis aequo animo cederet agris, quos, justo potissimum titulo, possidebat, vel a majoribus adceptos, vel emtos aliove modo adquisitos? Tribuni in primis seditiosi leges agrarias ferre solebant; ut plebis gratiam captarent: et novum tandem inventum harum legum genus, agris proscriptorum totarumque civitatum inter veteranos divisis. Vid. omnino Heyne de legg. agrariis pestiferis, in Opusc. Acad. T. IV. p. 350–374.

3. *quae* plebs *primo coeperat fastidire*, cum fastidio indignari, vel reprehendere, (v. Ernesti clav. Cic.) eum, Cassium, *munus vulgatum isse*, vulgasse, vel vulgare voluisse, (ut *ire perditum* 32, 22. *ire ereptum*, *depressum* al.) *a civibus in socios*, ut fere *contagium morbi etiam in alios vulgatum est* ap. Curt. 9, 10. Cf. sup. ad c. 29. n. 5. Cassius enim dimidium agri Latinis, dimidium plebi divisurus erat, quo parum prudenti consilio plebis Rom. portio imminuebatur et beneficium ejus. Sed dura est formula,

la, *munus vulgare a civibus in socios;* unde praestiterit: *munus vulgatum*, promiscuum, *a civibus in socios isse*, transiisse. Verbum quoque *fastidire* passim quidem absolute ponitur jungiturque infinitivo, v. c. 10, 8. Valer. Max. 2, 6, 8. Plaut. Curc. 5, 2, 34 al. At his quoque locis non significare videtur aegre s. moleste ferre, sed fastidiose respuere, vel superbe spernere. Hinc Gron. ejicit τὸ *isse*, (pro quo in aliis libris *esse* et *egisse* legitur) et jungit *fastidire munus vulgatum*, conlatum, tamquam commune, *a civibus in socios* quoque. Drak. conj. *sese* pro *esse*.

4. *Quid adtinuisse*, opus fuisse! Cf. Drak. ad 3, 36, 4.

5. *Popularis jam esse dissuasor legis — esse coeperat*, quippe qui populi salutem respicere videbatur; injecta callide suspicione regni adfectandi.

6. *ambitiosus in socios*, v. ad c. 27. n. 5. — *civibus vilior*, minus gratus.

7. *praesentem mercedem regni*, v. ad 1, 12, 6. et 2, 36, 6. — *propter suspicionem insitam* (forte *injectam* sc. plebi a Virginio) *regni* a Cassio adfectati.

8. *ubi primum magistratu abiit* Cassius; qui tertium consul fuerat. Cf. sup. c. 17. et 33.

9. *patrem auctorem ejus subplicii* (h. e. qui id filio intulerit, vel eum poena adfecerit; v. Drak. qui docet, non opus esse legi *actorem*, h. e. exactorem, exsecutorem) cet. cf. Valer. Max. 5, 8, 2. et Plin. 34, 4. s. 9. — *verberasse ac necasse*, v. ad 1, 26, 6.

10. *peculium filii consecravisse Cereri*, totum forte patrimonium. Proprie vero *peculium* dicebantur bona, quae filius patris, et servus domini, permissu conligebat. — *Signum*, simulacrum.

11. *Invenio apud quosdam* cet. sic et ap. Dionys. 8, 78. 79. cui *id propius fidem* (al. *fidei;* sed v. ad 1, 25. n. 11.) videtur, quia *dirutae publice aedes* Cassii, et bona ejus publicata sunt. Neutrum vix

 vivo

vivo patre fieri potuit, quum filius nondum sui juris esset, et in propria bonorum possessione.

12. *a quaestoribus K. Fabio et L. Valerio*, non primis, sed hujus anni. Nam duo jam urbani a regibus creati, et deinde a consulibus, tandem a populo in comitiis curiatis, adjectis a. V. c. 334 duobus militaribus, qui consules ad bella sequerentur. (v. 4, 43.) Circa a V. 488 additi quatuor alii, qui quaestorias curarent provincias. (v. inf. Epit. lib. XV.) A Sulla creati XX. a Julio Caesare ad XL. v. sup. ad c. 8. n. 10. et ad Tac. Ann. 11, 22. Ceterum ante inductas leges annales in petendis honoribus neque aetatis neque graduum ratio habebatur; unde a. V. 296 quaestor creatus est Quintius, qui jam ter consul fuerat: (v. inf. 3, 25. et Tac. l. l.) postea primus honorum gradus fuit quaestura. Quaestores autem his temporibus diem dicere solebant ad populum iis, qui insigne aliquod scelus commiserant. Cf. inf. 3, 24. et 25.

13. *diem dictam* Cassio, eum adcusatum esse *perduellionis*, de qua v. ad 1, 26. n. 4. — *dirutas publice*, jussu populi, auctoritate publica. Cf. ad 5, 50, 2. — *ea est area ante Telluris aedem*, quae etiam aedes in eodem dirutae domus loco exstructa est. Cf. Dionys. lib. 8. p. 546. Cic. p. domo c. 38. Valer. Max. 6, 3, 1.

XLII. 1. *redegit in publicum*, v. ad c. 9. n. 4.

2. *tenuere tamen* (v. ad 1, 3, 1.) *Patres*, h. e. obtinuere, perfecere, pervicere, ut 3, 29. 4, 30. 23, 20. 24, 19. 39, 3. ubi cf. n. 2. — *rebellantes Volscos et Aequos*, h. e. bellum redintegrantes, quae propria verbi vis est, et passim obvia, ut et inf. cap. extr.

3. *Castoris aedes vota erat Latino bello*, v. sup. c. 20 extr. — *Idibus Quinctil. dedicata*, cf. ad Tac. Ann. 2, 83, 10.

4. *duumvir ad id ipsum creatus*, *dedicavit* aedem: v. ad 1, 55, 3. et 23, 30, 8.

5. *Tribuni pl. popularem potestatem* suam *lege populari*, agraria, populo grata, *celebrabant*, insignem faciebant; nisi malis, commendabant, vel jactabant.

6. *satis superque gratuiti furoris in multitudine esse*, plebemque satis superque per se s. sponte furere, sine mercede aliqua proposita, qua ad seditionem excitetur: nam *furor* est seditionis. Cf. c. 29 extr. ad c. 34. n. 13. et 25, 4.

7. *largitiones temeritatisque invitamenta*, h. e. quae temeritatis invitamenta sunt; ut 7, 15, 3. *a fallaci equitum specie agasonibusque*, h. e. *nempe*, vel *id est agasonibus*, 4, 33 pr. *ignibus armata facibusque ardentibus* 26, 31, 4. *Carthaginienses victosque*. Ita passim τὸ *que*, quod Gron. delendum putabat, exegeticum esse vel explicandi vim habere, pro *hoc est*, ut *et* 3, 1 pr. 46. al. et *ac* 38, 49, 2. monet Drak. ad h. l. et 2, 56. 38, 49. Cf. ad 5, 45, 3. 22, 48, 2. 35, 29, 1. et ad Tac. Ann. 1, 33, 7.

8. *Vana lex*, (quae promulgata non potuit perferri) *vanique legis auctores facti*, (v. ad 1, 8, 3.) *jactando irritum munus*, quum gloriarentur, se munus plebi daturos esse, quod perficere non poterant. — Mox *expertos*, exercitos.

9. *ad bella externa supererant vires*, ne omnibus quidem opus erat. — Mox junge *numinis moti ira* et *consulti*.

10. *Qui terrores eo evasere*, eum exitum habuere, *liefen darauf hinaus*.

11. *Oppia*, *virgo Vestalis*, quae *Pompila* vocatur in Euseb. Chron. p. 167. *Popilia* Oros. 2, 8. et *Opimia* Dionys. 8, 89. 90. qui eam vivam defossam dicit in campo scelerato ad portam Collinam (v. ad c. 51. n. 2. et 8, 15, 6.) duosque corruptores in foro sub furca flagris caesos et necatos: nam has *poenas* et Vestalis, pontificum judicio *incesti* s. incestus (causa vel nomine) *damnata*, et stuprator *dabat*. Cf. 8, 15,

15. 22, 57. Dionyſ. 2, 65. Plut. Numa p. 67. et Quaeſt. Rom. 95. Lipſ. de Veſta c. 13.

XLIII. 1. *Ortonam, Latinam urbem*, (ultra Algidum, non longe a Corbione, de qua cf. 3, 30.) nam *Ortona* (Ὄρτων Strab. V. p. 167.) etiam Frentanorum opp. et navale ad mare Hadriaticum. — *pleni populationum*, iis ſatiati.

2. *Sp. Licinius tribunus pl.*, Σπόριος Σικίλλιος (in cod. Rom. Σικίνιος) ap. Dionyſ. l. 9. p. 559. unde Sigonius non male emend. *Sp. Icilius*; ex qua gente multi his temporibus tribuni fuere, infeſtiſſimi Patribus. Cf. c. 58. 3, 44 ſq. 4, 52. et inpr. 54. — *legis agrariae Patribus injungendae*, Germ. *aufdringen, aufzwingen*; Ern. *Injungere* eſt verbum onerum munerumque fungendorum, et hinc 32, 3, 3. et ap. Plin. Ep. 6, 16. τῷ *ſuscipere* obponitur; Gron. — Mox *ipſi ejus conlegae* legendum; quod jam alii monuere.

3. *Ducendus Fabio in Aequos* cet. ita quidam MSS. At plerique et edd. ante Sigon. *Furio in Aequos, in Vejentes Fabio datur. Et in Aequis quidem* cet. Huic lectioni favet Dionyſ. ex quo etiam petita videtur: ſed ea recepta Livius ſibi repugnat. Cf. c. 44 extr. et 46 pr.

4. *Vnus ille vir ipſe conſul*; verba *ipſe conſul* ab aliena manu profecta putabant Freinsh. ad Flor. 1, 13, 21 et Duk. ad h. l. Contra Drak. monet, vocem *conſul* neceſſariam eſſe, et ſine ea frigere mox τὸ *conſulis* omnemque perire obpoſitionem. Idem et Gron. comparant cap. 61. (*unus e Patribus ipſe Ap. Claudius*) 4, 18. (*ipſe rex*) et ſimilia.

5. *rem publicam ſustinuit*, ſuſtentavit, ſervavit, *quam exercitus prodebat*, quae ut periret efficiebat ſ. committebat, vel potius, quam ſibi quaſi creditam deſtituebat et perfide deſerebat; ut *prodere remp.* 10, 19, 2. *diſciplinam* c. 59. *communem cauſam* 34, 23, 3. *urbem* 22, 50. (ubi τῷ *ſervare* obponitur) *libertatem*

tatem 3, 38. *salutem* 9, 14 extr. 30, 9, 6. *publica* 26, 36. Hinc et *proditio dignitatis Patrum* 3, 69. *prodere praesidium in omnes cruciatus* 26, 12, 7. *p. ad inconsultam pugnam legiones* 22, 44, 6. et *p. commilitones ad caedem* 24, 30. ut *ad mortem* ap. Virg. A. 12, 42. h. e. desertos morti tradere, periculo mortis exponere. Cf. c. 54. 10, 19. et ad Sil. 2, 247.

6. *si aliud nihil* facere vellent, saltem, (cf. ad 2, 8, 9.) *instare instructos*, h. e. *stare*, ut ap. Suet. Tib. 72 extr. (v. sup. ad 1, 32, 12.) nisi leg. *perstare* vel *restare*.

7. *remedia ab imperatore ulla quaesita sunt*, inventa, vel adlata, vel parata, ut 6, 34. 7, 1. 25, 6. 36, 40.

XLIV. 1. *velut processisset* via vel res, ex sententia subcessisset, *Sp. Licinio*, de quo v. ad c. 42. n. 2.

2. *Victam tribuniciam potestatem* cet. v. ad c. 33. n. 3. *priore anno*, v. cap. 43 med. *exemplo*, si hoc exemplum spectetur: *ad exemplum facti* ap. Cic. ad Div. 9, 14.

3. *ut cuique privatim aliquid juris*, ex necessitudine, vel patronatu profecti.

4. *obtinuere*, inpetravere, perfecere, (ut 22, 31, 6. al.) *ut tribuniciae potestatis vires*, potestatem trib. *vellent* tribuni adhibere adversus Pontificium conlegam in salutem rei publicae. *obtinere* in cod. Gaertner. ut praec. *adpellare*, quod tamen Drak. pro *adpellavere* dictum putabat. Sed passim in tali oratione verbo finito subjungi finitum, docuit jam Duker. ad c. 23. — *moratorem publici commodi*, v. sup. ad c. 24. n. 5.

5. *Id unum* (seditionem) *venenum*, rem perniciosam, (cf. c. 52. 3, 67. et 5, 2 pr.) *eam labem*, perniciem, ruinam, vel ejus causam, et malum, quod interitum minetur; ut passim *labes*, *lues*, *pestis*, (v. c. 23, 48, 6. 35, 27. 38, 21, 5.) *pernicies*, ὄλεθρος, πῆμα,

πῆμα, quaevis calamitas, vel omne id, quod noxium eſt et perniciofum, vel, ut *peſtis* 10, 28 extr. et 25, 19, 10. mortis genus f. pernicies. *Labes* proprie prima compagis folutio, priusquam ruina fiat; unde *haec prima mali labes, hoc initium inpendentis ruinae fuit* ap. Juſtin. 17, 1. *labes terrae* et *ruinarum* inf. 42, 15, 5. et Juſtin. 30, 4.

6. *Diu ſustentatum*, inhibitum, retardatum, dilatum, *id malum*, feditionem. Sic et *ſustinere* pro retinere, coercere, reprimere, vel morari et differre; (v. c. cap. 19. 3, 5. 65. 5, 39. et 45. 10, 28, 8. al.) tum et fustinere vel retinere aedificium hominemve a labſu, ruina, interitu, (v. ad 21, 35, 10.) et hinc fulcire, adjuvare, ut 27, 49, 2. vel fustentare, alere, ut 39, 9 extr.

7. *ſiſti potuiſſe*, v. ad c. 29. n. 7.

8. *victis Aequis* cet. Cf. cap. 43. et ibi n. 3.

XLV. 1. *peſſimi proximo bello exempli*, cf. c. 43.

2. *ne rem committerent eo*, in pugnam ejusque eventum. *duae acies*, civium hoſtiumque.

3. *ancipiti*, gemino, *periculo*, quod a civibus hoſtibusque erat, *averſi*, retenti, alieni a pugna. Cf. ad 1, 25, 4. et 2, 20, 1. Ita vero delendum videtur τὸ *tam*, vel leg. *ſe tenebant primum*.

4. *praepropere agere*, nimis feſtinanter (*voreilig*) et temere: unde *temeritas ac praeproperum*, praeceps, *ingenium* 22, 41. 27, 33. Mox *qua — qua*, v. ad c. 35. n. 3.

5. *ſimulationem inteſtinae discordiae timori* praetendi, et *timoris remedium*, praetextum, *inventum*, excogitatum, confictum eſſe, (propr. *inventam*; fed partic. poſteriori voci et praedicato adcommodari folet) illam fingi, ut ita timor obcultetur: *et conſules magis non confidere ſuis militibus*, eorum virtuti, *quam non credere* eorum fidei, magis dubitare ac deſperare de illorum virtute et viribus, quam voluntate, fide et benevolentia. Minus apta videtur expli-

plicatio Nannii Misc. 5. 20.: consules potius non confidere voluntati militum, quos alienos a se putent aversosque, quam de viribus illorum desperare; eos credere, milites suos posse vincere, sed, velle eos vincere, non confidere. Hanc tamen verborum sententiam probant Drak. et Ernesti. Sed ille ad ea ex praec. subintellegit *simulationem*, hoc modo: simulationem intestinae discordiae, et simulationem, consules magis non confidere, quam non credere suis militibus, remedium timoris inventum.

6. *Ad haec*, praeterea (v. ad 2, 23, 3.), *in novitatem generis originisque* Romanorum *qua falsa, qua vera* (v. ad c. 35. n. 3.) *jacere*: nam *jaci* propr. dicuntur tela vel missilia, et hinc quoque alia, quibus aliquis quasi vulneratur, h. e. laeditur. Similiter 28, 9, 11. *carmina jactare in aliquem*, et infra *probra ingerere et jacere*. — Mox *multitudini* in edd. antt. non male: sed *multitudinis* in plurimis MSS. — *pectora versare*, animos vexare, s. agitare, adticere, inpellere, commovere. Cf. ad 21, 30, 2. 22, 25, 15. et 25, 3, 13.

7. *nolle subcessum Patribus*, ut iis res prospere subcedat. *nolle* — *non* — *non* negative dicitur, pro: *nolle Patribus*, *nolle consulibus subcessum*. Sic saepe, ut apud Graecos, negatio redundat, aut gemina non adfirmat, v. c. 1, 3, 2. et 3, 54, 2. *haud nihil*; 3, 11. *nemo non lingua, non manu promtior*; 3, 26. *nihil nec tam inopinatum, nec tam insperatum*, 26, 27, 7. *Flaccus sibi simultatem cum Campanis negare nullam esse*, ubi *ullam* in edd. ante Drak. Cf. 1, 26. 36. 46. 4, 37. 38. 24, 8. 32, 26 extr. 35, 48. 39, 47. Drak. ad 3, 26. 5. et 43, 13 pr. (ubi itaque Gron. frustra emend. *ulla prodigia*) Cort. ad Sallust. Jug. 13, 5. Duk. inf. ad 21, 22, 1. 43, 13, 1.

8. *externa et domestica odia*, v. ad c. 39. n. 7. — *hostis eludebat*, v. ad 1, 36, 4.

9. *capita conferunt*, clanculum deliberabundi, ut nos dicimus, *die Köpfe zusammen stecken*.

10. *retro revocanda*, cohibenda, reprimenda. *Retro* παρέλκει, ut in *retro redire*, *repetere*, *remittere*, *referre*, *respicere*. Sic et 31, 32, 1. 33, 31, 1. *iterum instaurare* 27, 37, 3. *rursus remitti* 42, 47, 4. *praeter praevehi* s. praetervehi 24, 44, 7. (nisi del. *praeter*, vel leg. *provectus* seu *pervectus* sc. ad filium) *utrimque anceps* 30, 33 extr. *crebro factitare* ap. Tac. Ann. 14, 52, 4. Cf. ad 9, 2, 5. 6. 9, 23, 1. 26, 39, 8.

11. *ut in hostem animadversuros* sc. in eum consules.

12. *quo minus consules* pugnare *velle credunt* dimissi milites, eo magis *crescit ardor pugnandi*, ut *quo minus timoris* — *eo majorem metum* 26, 20. *quo plures erant*, eo *major caedes fuit* inf. c. 51. et contra *quo magis* — *eo breviore spatio* inf. c. 50. Cf. ad 1, 25, 11. 1, 40, 1. 22, 43, 2. 23, 15, 5. 25, 36, 10. 25, 39, 4. 31, 31, 9.

13. *Quippe inpune se insultaturos rati:* quod posterius voc. additur in quibusdam MSS. Sed v. ad c. 32. n. 6. — *His* cogitationibus s. sententiis *freti* cet. — *Enimvero*, v. ad 1, 51, 5.

14. *per centurionum principes*, qui et vocantur *principes ordinum*, vel *centuriones primorum ordinum*, vel simpl. *primi ordines*, i. e. primi centuriones hastatorum, principum et triariorum cujusque legionis; Drak. Cf. ad 30, 4, 1. et Lips. de mil. Rom. 2, 8. — *clamoribus agunt*, v. ad c. 2. n. 10. — *tergiversantur tamen* sc. consules. In MS. Veith. *tergiversatur tamen Fabius*. *Deinde* cet.

15. *ad*, ob, *crescentem* (v. ad 1, 7, 7.) *metum conlega concedente*, ut signum detur pugnandi. — *istos* milites nostros. Δεικτικῶς dixit.

16. *Deos numquam fallet*, perjurii vindices. — *Si fallat* deos, perjurus sit. *Si fallam* — *invoco* quidam MSS. — *iratos deos* ubique in jure jurando sibi aliisque adprecabantur, nisi dictis starent et fidem solverent, vel si quos exsecrarentur; Drak. conl. 5, 11. et al.

17. *Idem — in se*, in suum caput, *quisque jurat*, optantes sibi iram deorum, si fallant.

18. *Fabium nomen*, *Fabia gens*: verba *Fabia gens* glossatoris manum sapiunt; Schaef.

XLVI. 1. *Prope certa spes erat* Vejentibus et Etruscis — *quam pugnaverint cum Aequis*, vid. cap. 43.

2. *ancipiti occasione*, ubi duces patriciique expositi essent *ancipiti periculo*, de quo vid. ad c. 45. n. 3.

3. *explicandi ordines spatium* recte, opinor, emend. Gron. — *temere*, caeco casu, *aufs Gerathewohl*: unde *temeraria* 24, 48, 5. quae temere, i. *forte* fiunt. Cf. ad 2, 31, 3. et 21, 5, 10.

4. *pugna jam in* (ad, ut Gr. εἰς) *manus venerat*, MSS. pro vulg. *ad manus*. v. Intpp. ad h. l. et ad Tac. Ann. 1, 80, 7.

5. *praeceps Fabius in vulnus abiit*, v. ad 1, 58, 6.

6. *Tum in primum infestis hastis provolant*, vid. ad 1, 13, 2. et 2, 20, 3.

XLVII. 1. *Manlius cos. pugnam ciebat*, v. ad 2, 12, 2. — *gravi vulnere ictus*, ut infra *mortifero* v. i. v. ad 22, 5, 3.

2. *Simul et vanior jam erat hostium acies*, magnam habebat speciem, parum autem firmitatis, vel magnum inplebat spatium, atque ad utrumque latus longe extendebatur, sed minime densa erat, Stroth. *rarior* malebant Periz. et Drak. — *subsidia*, v. ad c. 20. n. 2. De *triariis* v. 8, 8. *missis ad consules nuntiis* cet. v. ad 8, 19, 10. — *quo loco res essent*, i. e. quales. Cf. ad 2, 17, 2. 3, 68, 1. et Drak. ad h. l.

3. *consternato agmine*, adtonito et quasi mente capto, feroci et furente; unde *sanos etiam consternare animos* 8, 27. et *consternatio muliebris* furor, seditio 34, 2. Proprie dicitur de terrore subito adtonitis, ut 37, 41. 38, 17. et de terrore et inpetu vel furore, quo *ad arma*, *in fugam* cet. ferimur et concitamur, ut 7, 42, 2. (*multitudinem ad arma con-*

sternatam esse, h. e. ita territam metu periculi, ut arma ceperint, de quo conciso loquendi genere v. ad Tac. Ann. 2, 62, 3.) 10, 43. 21, 24. et 56. pr. 38, 46.

4. *familia funesta*, v. ad c. 8. n. 8. — *depositus triumphus*, oblatus quidem, sed repudiatus. — *in tempore*, tempore obportuno, ἐν καιρῷ, ut 8, 17. 22, 25. 23, 40. 25, 30 pr. 29, 34. 33, 5. 19. Sic et *tempore* 10, 14, 11. tempestive, obportune, τῷ καιρῷ. Cf. ad Sil. 11, 8. et Drak. inf. ad 8, 7, 5.

5. *Funera duo deinceps ducit*, ut *funera continuata* 1, 46. Cf. ad 1, 21, 8.

6. *idem in utroque* funere *laudator*, in laudes utriusque habuit orationem funebrem; quae inde *laudatio funebris* s. *mortuorum* dicta. Oratio illa in laudem hominis, de re publica optime meriti et inlustris funeris, in forum delati, a filio aut propinquo pro rostris habebatur; nonnumquam et ab amico aliquo et tum diserto tum claro viro, (v. Polyb. 6, 53. Suet. Tib. 6. Plin. Ep. 2, 1.) vel, ut apud Graecos, (v. Cic. Leg. 2, 26.) ab eo, cui senatus id negotium mandaverat. (Quintil. 3, 7, 1.) In Graecia hi λόγοι ἐπιτάφιοι non nisi in honorem fortissimorum bellatorum, et in Ceramico ad sepulcra eorum, haberi solebant. (v. Thucyd. 2, 35 sq. Diodor. 11, 33. Plato in Menex. p. 275. ed. Bip.) Originem hujus moris Soloni tribuit Plut. Poplic. c. 9. et 53. et Graecis Dionys. 4, 40. 9, 54. qui tamen 5, 17. eum a Romanis prius quam a Graecis receptum dicit. Institutum autem illud initio praeclarum fuit, et non modo ad bonos cives et merita eorum honoranda, sed etiam aemulationem amoremque patriae excitandum plurimum valuit. (v. Polyb. 6, 51.) Sed utilitas ejus inminuta est, ex quo honor ille vulgari indignisque etiam tribui, et mortui non veris, sed adulatoriis laudibus praedicari coeperunt: quo etiam historia mendosior facta. v. 8, 40. 22, 31. et Cic. Brut. 16. Cf. ad Tac. Ann. 3, 5, 4. Rami diss. de sermoni-

monibus funebr. Copenh. 1793. Doering de laudationibus funebr. Gothae 1803. Kirchman. de fun. Rom. 2, 18. Periz. anim. hist. c. 6. p. 207. et Spanhem. de pr. et usu num. 10. p. 8. Ceterum Dionys. l. 9. p. 570. tradit, Fabium duobus mensibus ante annum magistratus, exactum consulatu se abdicasse, quod gravi vulnere ictus munia consularia obire non posset; Drak. — *ferret*, v. ad 1, 50, 7.

7. *quod initio consulatus inbiberat animo*, induxerat in animum, vel firmiter statutum habuerat cum animo ac deliberatum; ut ap. Cic. Quint. 6. — *saucios milites curandos* cet. cf. ad Tac. Ann. 4, 63 exer.

XLVIII. 1. *occuparent Patres ipsi suum munus facere*, v. ad 1, 14, 3. et 1, 54, 4.

2. *Verum esse*, h. e. justum s. aequum, (quod in multis libris legitur ex interpret.) ut 3, 40. 23. 11. 32, 33. 35, 8. 39, 27. 40, 16. Cf. Drak. ad h. l.

3. *nimia gloria luxuriare*, v. ad c. 21. n. 4. *evanescere vividum ingenium*, vim suam perdere, ut *vis loci* et *vinum evanescit vetustate* ap. Cic. Div. 2, 57. Contra *vegetum ingenium in vivido pectore vigebat; virebatque integris sensibus* inf. 6, 22.

4. *eo nulla pugna memorabilis fuit*, v. ad 1, 11, 5. — *in tempore*, v. ad c. 47. n. 4.

5. *res proxime* (sc. ad) *formam — venit*, ut 6, 42, 6. et 26, 48, 3. Saepe autem *proxime*, *proximus*, *prope* et *propius* cum quarto casu junguntur. v. Gron. ad 8, 32. 21, 22, 40. et Obss. 3, 2.

6. *Legionibus Rom. cedebant*, adcedentibus decedebant, (wichen aus) et *cedebant*, recedebant, *in urbem*. — *eludentes*, declinantes, propr. ictum.

7. *alia bella praesentia instabant*, v. ad 3, 6, 5. 5, 15, 5. et 36, 10, 6. — *averti alio* Romanos eorumque cogitationes ab eo. Cf. ad 6, 23, 4. — *Auctores sumus*, spondemus. Cf. ad 9, 20, 4.

8. *familiare bellum*, privatum gentis Fabiae. — *vacet*, non opus habet.

XLIX. 1. *Familiam unam*, gentem; unde et mox dicitur: *Si sint duae — gentes* sc. praeterea, — *deposcant, haec Volscos sibi, illa Aequos*, desumant sibi bello petendos: quod *deposcere* in re gladiatoria proprie dicitur; Ern. Cf. ad 22, 28, 4. — *paludatus*, indutus paludamente s. chlamyde imperatoria. Cf. ad 1, 26. n. 1.

2. *signa ferri jubet*, ex Vrbe efferri.

3. *Sex et trecenti milites, omnes patricii, omnes unius gentis* cet. quibus ab aliis quatuor vel adeo quinque *cognatorum sodaliumque* vel clientum millia adduntur. Cf. Ovid. Fast. 2, 193–242. Hanc de Fabiis narrationem fabulosam esse, jam docuere Dionys. 9, 5. 22. et Perizon. Animadv. Hist. c. 5. Ille monet, minime videri verisimile, a tot Fabiis non nisi unicum filium Romae relictum; (v. inf. c. 50 extr.) hanc vero opinionem inde forte natam esse, quod praeter eum nullus alius deinde fuerit gloriae laude inlustris, aut ad honores pervenerit. Hic contra censet, re vera CCCVI viros ad illud bellum profectos esse, non autem plures, neque hos ipsos omnes unius gentis, sed longe maximam partem hujus gentis clientes, (tunc enim temporis, senatu a Tarquinio XXX annis ante caedibus exhausto, non fuisse multo plures trecentis patricios virili aetate) atque ita vere unum Fabiae gentis, vel certe trium consularium fratrum inpuberem filium, vel forte etiam totius gentis paulo plures, sed quorum unus tantum ad virilem aetatem pervenerit, Romae relictos; (nam omnes Fabios, proximis temporibus in annalibus et fastis memoratos, vere ab hoc uno Marci filio, Q. Fabio Vibulano, videri ortos, quum deinceps proximi patrem Quintum et avum Marcum, remotiores vero avum Quintum illum habuisse istic legantur, et praeterea, si plures superfuissent tunc ex illa gente, haud dubie et illorum, si non omnibus, vel plerisque, saltem quibusdam etiam aliis horumve posteris proximis summus honor fuisset a populo delatus,

prop-

propter recentiſſimam gentis gloriam) dictos autem omnes, qui ad id bellum exierint, vulgo *Fabios*, quia non modo illi duces fuerint et auctores expeditionis, ſed et in ſe ſuamque gentem proprie receperint illud bellum, ac per ſe et ſuae gentis clientelas geſſerint. Ceterum minus mirum videri debet, Fabium illum, ſuae genti ſuperſtitem et inpuberem, jam decennio poſt conſulem factum eſſe. v. 3, 1. Leges forte annales tum erant nondum latae, aut Fabius erat dignus qui iis ſolveretur, ut alii. Cf. ad 25, 2, 4.

4. *egregius ſenatus*, egregiis viris conſtans: niſi leg. *exercitus* pro *ſenatus*. — *temporibus quibuslibet*, omnibus; quocumque ille tempore fuerit, ſit et futurus ſit.

5. *Sequebatur turba, alia, cognatorum ſodaliumque, propria ſollicitudine, alia publica excitata* cet.

6. *nihil medium*, mediocre, exiguum, leve, parvum, ut *nec ſpem, nec curam* m e d i o c r e m, *ſed inmenſa omnia* 30, 33, 7. *media bella* 5, 37. et *gratia* 6, 14 extr.

7. *in patriam ad parentes reſtituant*, v. ad c. 13. n. 4. — *Incaſſum*, v. Wakefield ad Lucret. 2, 1164.

8. *Infelici via*, quae ab eventu hujus belli ita demum dicta eſt, ut et *via* ac *porta ſcelerata*. — *dextro Jano*, per dextrum Janum, h. e. transitum; nam transitiones perviae Jani nominantur Cic. N. D. 2, 27. Cf. inf. ad 8, 15, 6. 41, 27, 14. Duk. et Drak.

9. *donec nihil aliud quam*, tantummodo, (v. ad c. 8. n. 9.) *in populationibus res fuit*, expeditio verſabatur. — *ſatis erant*, ſubficiebant.

10. *infeſta*, intuta, *hoſtium* omnia loca *fecere*. Cf. ad 1, 7, 7. — *per utrumque finem*, per utriusque populi fines. Ita paſſim *finis* in ſing. dicitur pro *finibus* ſeu terminis, v. c. 4, 58. 9, 6. 10, 35. 33, 37. 35, 27. 38, 15. 40, 16. Cf. ad Tac. Ann. 16, 15, 1.

11. *Romana equitum ala*, v. ad 25, 21, 4.

12. *Saxa Rubra* oppidulum, non longe a Cremera fl. et IX mill. a Roma, in via Flaminia.

13. *ab insita* cet. pro: ob insitam cet. — *ante*, ante quam *deductum* esset a *Cremera Rom. praesidium*, Fabiorum, ut pace facta Romam redirent.

L. 1. *sine ullo majoris belli adparatu*, v. ad 1, 1, 6.

2. *consilium ex re natum*, presente rerum conditione subpeditatum.

3. *Haec spes provexit* illos, eo deduxit, vel induxit: ut 40, 14, 1. *illo etiam gaudio provehente* sc. me, h. e. incitante, hilariorem me reddente, vel *provehente* sc. lusum, h. e. augente: quo modo explicare malim, quam *provehente* sc. se, conspicuo.

4. *effuso cursu* (v. ad 1, 14, 7.) *insidias superassent*, praeteriissent. Sic et *superare promontorium* navigando, pro praeternavigare 25, 27, 3. 30, 39, 1. 31, 23 pr.

5. *tela ab omni parte adcidebant*, cadebant, vel potius advolabant. Cf. Caes. B. G. 3, 14 pr. — *continenti agmine*, v. ad 1, 29, 5. — *quo magis* — *breviore*, v. ad c. 45. n. 12.

6. *orbem conligere* dicuntur milites, qui ab hostibus undique cincti frontem in omnes faciunt partes et hostibus quaquaversum obvertunt, ut ab omnibus partibus et in omnes pugnent. Sic *in orbem* (facto orbe et in omnes partes) *se tutari et pugnare* 4, 39, 21, 56. 2. 28, 22. 33. *orbem volvere* 4, 28. et 22, 29, 4. (ubi clare dicitur: *qui plures simul terga dederant, conversi in hostem volventesque orbem* cet.) et *turmas volvere* 7, 33, 44. quibus locis alii haec exponunt: glomerare vel convertere aciem hostique terga dare. Similiter fere *errorem volvere* 27, 47, 8. — *insignem*, conspicuam, manifestam.

7. *multiplicatis in arcto* loco (v. ad 5, 38, 4.) *ordinibus*, brevioribus et hanc ipsam ob causam pluribus hostium ordinibus factis pro angustiis loci, ubi

in

in arctum condensabantur. Contra *explicare ordines* dicitur sup. c. 46.

8. *rupere cuneo viam*, perrupere, cum vi et impetu viam sibi fecere s. iter aperuere; ut rumpere *iter*, *cursum*, *aditus*. *Cuneus* est acies formam trigoni s. literae Δ referens, vel *multitudo peditum*, *quae juncta acie primo angustior*, *deinde latior procedit et adversariorum ordines rumpit*, *quia a pluribus in unum locum tela mittuntur*, Veget. 1, 26. 3, 19. Cf. inf. 22, 47.

9. *in editum leniter collem*, paulatim adsurgentem, ut *colles placide et leniter adclives* s. *adclivi et declives* 38, 20. et Caes. B. G. 6, 19. 29, 7, 19. 83. *lenis clivus* et *lene fastigium* inf. 6, 24. 25, 36. 29, 33. Cf. ad 21, 37, 2.

10. *vincebatque auxilio loci paucitas*, sc. et vicisset utique, vel res effectum habuisset, *ni Vejens — evasisset*. Doctior verborum structura, Tacito frequentissima. v. ad Tac. Ann. 1, 35, 8. et cf. inf. ad 4, 52, 4. 6, 21, 3. 7, 7, 4. 22, 60, 10. 28, 33, 2. 34, 29, 5. Cort. ad Sall. Jug. 27, 2. et Drak. inf. ad 38, 2 pr. qui docent, saepe tempus inperf. et indic. et conjunct. modi (ut 2, 22, 1. et 39, 42, 5.) pro plusquamperf. poni. v. et Ruhnken. ad Vellej. 2, 52. et Arntzen. ad Plin. Pan. 8. *ni evasisset* Bauer dictum monet pro: *sed enim evasit*.

11. *jugo circummissus*, per jugum montis. Cf. ad 22, 18, 4.

12. *Fabii caesi ad unum omnes — unum prope puberem* cet. v. ad c. 49. n. 3. et ad Epit. 2. n. 3. — *dubiisque rebus* cet. v. ad 1, 39, 3. Sed forte leg. *dubiis quae rebus — vel maximum fuit et unicum*, vel *fuit nostrum auxilium*; ne haec verba ad *unum* illum spectent.

LI. 1. *annona premente* Vrbem. Cf. ad c. 34. n. 13. Verba *transierant enim E. T.* spectant ad illa: *obsessaque Vrbs foret*.

2. *ad Spei* fanum, (v. ad 1, 33, 6.) forte quod in XIII regione Vrbis erat ad Tiberim. v. 40, 51. Alia Spei aedes fuit in VIII regione Vrbis extra portam Carmentalem; (v. 24, 47. et 25, 7.) alia in foro olitorio (vel, quia hoc extra illam portam fuit, eadem) a M. Attilio Calatino, qui consul fuit a V. 495 et 498, exstructa. v. 21, 62. Cic. Legg. 2, 11. et Tac. Ann. 2, 49. — *Collina porta* in V regione Vrbis ad collem Quirinalem.

3. *meliorem militem*, fortiorem, ἀμείνονα, κρείσσονα, ut 7, 9. 24, 3. 25, 18. forte et 32, 34, 2. Cf. Intp. Hor. Od. 1, 15, 28. *optimi bello* inf. 38, 15, 5.

4. *Post adceptam proximam pugnae cladem*, ut mox *hesterna felicitate pugnae*. Quidam libri habent *proximae*; et Gron. conj. *proxima pugna*. Sed v. ad 1, 1, 6.

5. *inpetus dabant*, cf. ad 1, 25, 8. Mox *dedita opera propulsa* junge. — *praecipitavere* sc. se. v. ad c. 3. n. 2.

6. *Quo plures erant, major* cet. v. ad c. 45. n. 12.

7. *quod inopia frumenti* eum *agebat in consilia* pugnae, *quamvis*, quantumvis, *praecipitia*, temeraria, periculosa et audacia, (v. ad 1, 4, 6. et 1, 32, 13.) *dum*, dummodo *celeriora essent*, ut eo citius dira fame liberaretur urbs.

8. *terga darent*, h. l. non fugerent, sed terga obverterent modo huic modo illi aciei Rom. nam *inter duas* erant *acies*. Sic fere *latus* s. *nudum latus dare*. Doer.

9. *occidione occisi*, penitus, omnes, ut 3, 10. 4, 58. 9, 38. et al. *ad internecionem caedi et deleri*; *occidione obcumbere* Tac. A. 12, 38.

LII. 1. *laxior annona rediit*, v. ad c. 34. n. 13.

2. *suo veneno*, *agraria lege*, v. ad c. 44. n. 5. — *nec modo*, *sed* v. ad 1, 40, 1. — Mox *invidiae erat*, ut deinde *erat crimini*.

3.

3. *Eum obpresserunt*, v. ad 1, 51, 1. *eam obpressit* in multis MSS. unde Gron. scite emend. *ea* invidia *obpressit* Menenium. Vulgo non male post *obpresserunt* minor, et post *exolevisset* maxima distinctio ponitur, et *quum* adcipitur pro *quamquam*; nisi ita legendum est: obsendit certe nos *quum* ter positum. — *pro Coriolano*, v. sup. c. 35.

4. *patris Agrippae*, de quo v. cap. 32. 33.

5. *in mulcta temperarunt tribuni*, in poena s. puniendo modum s. moderationem adhibuere, ut *in amore temperare* ap. Plaut. Epidic. 1, 2, 8. Enimvero *mulcta* non, ut *mulctare*, de capitali etiam poena dicitur, (minime h. l. propter verba seq. *mulctam dixerunt*) sed de pecuniaria tantum, vel quae ejus loco est: nam *mulctare* videtur proprie esse *mulgere* aliquem (ut *emungere*) sc. pecunia s. pecore, et hinc *damnare*, h. e. *damno* s. jactura adficere, privare; unde *mulcta* est *damnum* sc. pecuniae s. pecoris cet. vel mulcta pecunia, et hinc poena, sed fere levis tantum, ut 24, 16, 7. ubi et *nota levior* dicitur. Cf. ad 3, 11, 3. Dura vero est Strothii interpretatio: eam moderationem adhibuerunt, ut capitis poenam in mulctam mutarent. Hinc Doering emend. *in ira temperarunt*, vel *in mulctam rem mutarunt*. Forte leg. *simultatem temperarunt*, vel potius *irae multum temperarunt*, ut 33, 3.

6. *quum capitis anquisissent*, (ut *capite et pecunia* 26, 3.) h. e. adcusassent, in capitis vocassent judicium: causa vero *capitis* est res capitalis, in qua caput hominis agitur. v. ad 26, 3, 3. *Anquirere* propr. est diligenter quaerere, inquirere, cognitionem habere, v. c. *de perduellione* 6, 20. v. Otho in Gifan. Obss. L. 50. p. 32 sq.

7. *Ea* tamen mulcta *in caput* ejus *vertit* se, facta ei est causa mortis. Cf. sup. ad c. 3. n. 2.

8. *proelium* temerarium *cum Tuscis*, Vejentibus, ad *Janiculum*; v. cap. 51.

9. *T. Menenii — cujus patris munere* cet. v. sup. c. 32. 33. Mox malim *quibus jam saeviret*, et ad haec verba refero etiam *eas leges*; nisi malis cum Doeringio legere *quibus nunc saeviret*, et *eas leges* explicare tam exoptatas, quarum favore nunc plebs tantum efficere posset. Cf. ad c. 29. n. 6.

10. *periculum discussit*, dispulit, removit. — *participando*, communicando cum Servilio *laudes*, gloriam relatam ex proelio cum Vejentibus, de quo v. cap. 51.

11. *adeo mutaverant animum* tribuni et plebs, pro: mutatus erat eorum animus; ut *dicunt*, *ferunt* cet.

LIII. 1. *Certamine domi finito, Vejens* cet. in MS. Veith. et sic uno spiritu legendum conj. Gron. — *quibus* sc. Vejentibus. Cf. ad 33, 24, 4.

2. *dispersi alii alia* sc. parte s. porta. *dispersi alii, alii manipulatim* MS. Veith. — *Intra vallum caedes magis quam proelium esse*, cf. 5, 45 pr.

LIV. 1. *Manlio Vejentes provincia evenit*, v. ad cap 40. n. 8. Sed *A. Manlius*, non *C.* diceba-tur. Cf. Dionys. IX. et inf. 3, 31. 33.

2. *Paci externae confestim continuatur discordia domi*, illam continuo excepit haec.

3. *Agrariae legis tribuniciis stimulis plebs furebat*, illis concitata est ad seditionem a tribunis. Cf. ad cap. 42. n. 6. 7. et ad 6, 34, 5.

4. *Abeuntes magistratu* consules *Genucius adripuit*, adcusavit, ad judicium populi vocavit, (ut 3, 58. et *corripere*, de quo v. ad Tac. Ann. 3, 49, 2.) et quidem quod agrariae legi repugnassent, et noluissent decemviros creare, qui ex SCto plebi agros dividerent. v. Dionys. 9, 38. — *Vopiscum Julium in quibusdam annalibus* cet. ut in fastis Capit., in tabulis Graecis, Dionys. l. 9. p. 594. et Diodor. 11. p. 275. Cf. Pigh. Ann. ad a. 280.

5.

5. *rei ad populum facti*, apud eum adcusati. *sordidati*, togis sordidis inducti. *Sordes* et *squalorem* tam reorum, quam supplicantium lugentiumque, ad miserationem movendam spectare, nota res est. Propinqui etiam et amici reorum, quin et magna nonnumquam plebis vel senatus pars, *vestem mutare* solebant, ut 2, 61. 3, 58. 4, 42. 6, 16. 20. 43, 15 al. *Pullo* (sc. vestimento) *amictus Perseus* subplex 45, 7, 4. Cf. Schweigh. ad Appian. Syr. 40.

6. *infulis* s. velamentis laneis, vitta nivea adligatis, *velari* et cingi solebant cornua victimarum, *ad mortem destinatarum*. v. Voss. ad Virg. Ge. 3, 487. Insignia etiam subplicum mortemque deprecantium sunt laneae *infulae* s. *vittae* et *velamenta* ac *rami oleae* vel lauri. Cf. ad 2, 39, 10. 24, 30, 8. 25, 25. 29, 16. 30, 36. 35, 34. 36, 20. 37, 28. 44, 19. 45, 25 pr. Graecis vocantur *στέμματα* et *θαλλοὶ* s. *κλάδοι ἱκτήριοι* et *φυλλάδες ἱκτῆρες*, qui *rami* 24, 30. 29, 16. 30, 36. *porrigi*, et 45, 25. *jactari* dicuntur: ut *ἱκετηρία* a laneis infulis, ramum obvolventibus, *εἰρεσιώνη*. Ramus ille etiam nunc symbolum subplicum et pacis in insulis australibus: (v. Forsters Reisen T. I. p. 127.) ut et apud Romanos olim *sagmina* et *verbenae*. Cf. ad 1, 24, 6. Ritter de fetialibus Rom., Ilgen Opusc. T. I. p. 135 sq. Böttigers griech. Vasengemählde T. I. P. 2. p. 99. 100. Ritus autem hic *ἱκετηρίας*, ut verba Heyn. ad Virg. A. 8, 128. mea faciam, ductus e vittis seu infulis laneis, obvolventibus ramum oleagineum, cujus usus erat quum in sacris, tum in lustratione et expiatione: adeoque is, qui praeferebat, *ἱκέτης*, subplex factus, aut crimen expiare se et culpam deprecari velle symbolice et religiose significabat, aut simpl. per sacra et deos se subplicare testatum faciebat: unde omnino foederis, pacis et legationis symbolum est factum.

7. *adparitori tribunicio*, v. ad 1, 8, 2.

8. *Si se commoverit*, si aliquid molitus fuerit; nos: *wenn er sich nur rühren wird*.

9.

9. *exsilium C. Marcii*, (v. 2, 35.) et *Menenii damnationem* (v. 2, 52.) tamquam poenas sibi quoque timendas.

10. *consilia* (v. ad 1, 54, 1.) *inde non publica* (MS. Veith. *in publico*) *habere*, *sed in privato*, v. ad 2, 24, 6.

11. *eripiendos esse reos* quocumque modo, *jure an injuria*; immo *aut injuria*, ut legitur in MS. Veith. Mox *quamvis*, ut 1, 4. ubi vid. n. 6. *auctor*, qui *facinus* hoc exsequeretur.

12. *plebs erecta*, intenta rei, quae jam ageretur, cum magna *exspectatione*, (*in gespannter Erwartung*) ut 3, 47. 33, 32, 3. *erigere aliquem exspectatione* 36, 34, 3. *erigere se in spem* 3, 1. *erectus in exspectationem* 21, 20, 5. Sic et *suspensus ad exspectationem* 42, 19. 20. et junctim *erecti suspensique* 1, 25, 2.

13. *mirari primo*, *quod* (v. ad 34, 57, 3.) *non descenderet tribunus* sc. in forum, quod in parte Vrbis inferiore erat, in valle inter Capitolinum et Palatinum montes. v. Donat. urb. Rom. 2, 16 sq. et Nardinus Rom. vet. 5, 2. *Descendere* dicuntur Romani honestiores, quum in forum, curiam, campum (v. c. 7, 18, 2. 24, 7, 8. 26, 18, 2. 34, 1, 5. *in campum* Martium, comitiorum causa) eunt, quod solebant in montibus habitare, qui salubrius habitabantur, ea loca autem in vallibus, inter montes, erant; item in universum, quum in publicum prodeunt: Ernesti clav. Cic. Cf. Drak. ad 3, 48 pr.

14. *obversati vestibulo*, ante vestibulum versati. Cf. ad 24, 23, 2. — *acies funditur*, exercitus late se fundit s. dissipat, dispergitur, dilabitur. Cf. ad 41, 7, 3.

15. *sacratae leges*, v. ad 2, 8, 3.

16. *neminem noxae poenitebat*, pudebat, vel nemini noxa displicebat, ut 1, 8 pr. *haud me poenitet sententiae eorum.* Nam *poenitere aliquem* ejus rei dicimus, quae ei displicet et quacum non contentus est, aut ejus, quae parva est et quam contemnit, v. c.

poe-

poenitere laboris, *virium*, *virtutis ac fortunae suae* 1, 8, 8. 4, 58. 8, 23. 9, 18, 34. 22, 12. 23, 3. et aliis locis, ubi etiam *poenitet* simpl. dicitur omisso pronomine, ut 23, 12, 3. 28, 40, 5. Nonnumquam et *fastidire* et *contemnere* τῷ *poenitere* respondet, ut 4, 3. et al.

17. *ut etiam insontes caedis fecisse eam videri vellent.* — *palamque ferretur*, diceretur, vel judicaretur. Cf. ad 4, 45, 5. et 9, 15, 3. — *malo* sc. facinore et remedio; quoniam alio modo id non liceret.

LV. 1. *Sub hac victoria*, ea quasi subnixi Patres delectum edicunt; vel statim post illam: nisi tum potius cum Gron. leg. *sub hanc victoriam*, ut 7, 31, 3. 21, 2, 1. 24, 25, 4. 25, 7 pr. 26, 16, 1. 27, 37 pr. 29, 15, 3. 33, 37, 1. 34, 27, 3. 35, 31. 39, 21 pr. Sed Livium sine discrimine τῷ *sub* nunc quartum, nunc sextum addidisse casum, et a Grammaticis ita potius distingui, ut v. c. *sub adventum* notet paullo ante adventum, instante adventu, *sub adventu* quum jam advenit, post adventum, sed vanam esse hanc distinctionem, et v. c. *sub idem tempus* dici pro *eodem tempore* 1, 22. 37, 11. 18. 42, 17. 44, 35. 45, 25. *sub vocem* et *dicta* pro *post ea* 7, 31. 35, 31. *sub lucem*, *sub occasum solis* cet., docet Drak. — *delectus edicitur*, v. ad 21, 63, 1. et 31, 49, 5.

2. *XXIV lictores adparere consulibus*, v. ad 1, 8, 2. 2, 1, 11.

3. *Nihil* — *infirmius* sc. his lictoribus esse.

4. *quod ordines duxisset*, v. ad 2, 23, 4.

5. *spoliari hominem*, exui, vel nudari corpus a lictoribus, qui vestes *circumscindere* s. undique lacerare solebant; *et virgas expediri*, expromi e fascibus et ad caedendum parari. Cf. 8, 32.

6. *in senatum vocari* sc. Patres, ut 23, 32 pr. 36, 21. et *in concionem vocari* sc. multitudinem (quae vox praecessit) 24, 28 pr. vel *vocare* et *advocare ad concionem* et *in consilium* 4, 1 extr. 26, 48 extr. 44, 37,

37, 8. et al. In quibusdam libris h. l. et al. praepos. *in* omittitur.

LVI. 1. *Voleronem plebs tribunum pl. creat; contraque omnium opinionem rogationem tulit* sc. Volero: nam sic passim sententias, in quibus diversum sit subjectum, jungi copula *et* s. *que*, et praeterea a passivo ad activum transiri, vel contra, docet Stroth. Cf. ad 3, 38, 4. 4, 17, 7. 22, 6, 7. 22, 20, 8. 23, 8, 4. 23, 18, 4. 24, 21 extr. 24, 25 extr. 29, 32, 2. inpr. ad 25, 35, 3. et 37, 20, 4. — 33, 36, 3. 36, 31, 4. 41, 25. — *eum permissurum tribunatum*, hoc libere et inpotenter usurum *ad vexandos prioris*, superioris, proximi, *anni consules*, frenis quasi huis potestati laxatis. Locutio petita ab iis, qui *permittunt* vel *canem*, h. e. in feras inmittunt, (v. Lucret. 4, 685. 692. unde ἐπαντῆρες venatores, et ἐπάγειν) vel *equum*, quem laxatis habenis liberoque cursu ruere s. ferri patiuntur et incitant, ut inf. 3, 61. 70. 8, 30. 9, 22. 10, 5. 29, 2. 30, 11. 40, 40. Sic et *emittere*. v. ad 10, 5, 4. et 29, 2. (ubi *emittere*, *permittere* et *inmittere* eodem sensu dicuntur) Cf. Drak. ad 3, 70, 9. Gron. Obss. 2, 13. et Gruter. ad Martial. 10, 12.

2. *ut plebeji magistratus tributis comitiis fierent*, v. ad 2, 33, 3.

3. *Haud parva res*, exigui momenti lex, *sub titulo*, inscriptione vel argumento — *atroci*, admodum gravi et Patribus valde noxio, ut al. *atrociter ferre*.

4. *Huic actioni*, rogationi. Nam *actiones* magistratuum sunt vel rogationes s. leges, (*tribunitiae*) vel SCta, iis referentibus ad senatum facta; (*consulares*) nec non orationes, quibus lex aut suadetur aut dissuadetur; ut *senatorum actiones* sententiae in senatu dictae. — *tribunum reficit*, iterum creat, ut 3, 21. Cf. ad 9, 10, 5. — *ad ultimum dimicationis*, ad ultimam dimicationem s. certamen extremum, ut

8,

8, 29. et *ad inopiae ultimum* 10, 11. Sic et *ad extremum periculi* et *spei* 21, 34. 43, 16. *extrema agminis*, *finium* cet. 21, 34. 35, 3. al. Cf. ad 9, 39, 4. et 22, 6, 6.

5. *inde a paternis certaminibus*, v. sup. c. 27 sq. Verba *Appii filium* a quibusdam libris absunt, et in fastis Capitol. *M. F.* dicitur. Sed cf. 3, 15. Dionys. 9, 42. Duk. et Drak. qui duplex olim de Claudio, qui Romam commigraverit, opinionem vulgatam fuisse suspicatur; eum vel *Appii* vel *Marci* praenomen habuisse. — *T. Quinctius* Barbatus Capitolinus. De *Quintia* gente v. 1, 30. et 3, 12.

6. *inventor legis*, qui primus eam tulit s. rogavit: *auctor legis* eodem quidem sensu passim dicitur, sed plerumque est legis suasor, adjutor, laudator, qui *auctoritatem* ei praestat hortando et laudando. Sic ad alios refertur, non, ut *inventor*, sine ullo ad alios respectu dicitur. Cf. 22, 25 extr. Volero autem *auctor* etiam rogationis a se latae fuit, sed Laetorius auctor ejus *recentior et acrior*. — *Laetorius* forte is, de quo v. sup. c. 27.

7. *aetatis ejus haud quisquam*, v. ad 2, 29, 6. — *Is — ipse — exorsus* sc. est. Mox post *contenderet* punctum forte ponendum.

8. *rudis lingua*, inperitia dicendi, *non subpetebat*, par erat, respondebat, *libertati animoque*, libertati animi, liberiori ingenio, cujus sensa non diserte expromere poterat. Cf. ad 24, 22, 1. Mox ante *facile loquor* ed. Mogunt. prima inseruit *tam*, quae particula ante *quam* passim omittitur, v. c. 25, 15, 4. 26, 18, 1. 26, 31, 1. 35, 49. si his locis vulgo recte legitur; de quo tamen dubitare possis. *Magis* ante *quam* solere omitti non *tam*, monet Bauer ad 26, 18. Cf. ad 1, 25, 11.

9. *Occupant tribuni templum*, v. ad 1, 6, 5. — *Submoveri Laetorius jubet* omnes, *praeterquam* praeter eos, *qui subfragium ineant* in comitiis tributis,

adeo

adeoque patricios. Cf. ad 3, 14, 4. 22, 3, 8. et 25, 3, 14.

10. *nihil cedentes viatori*, miniſtro, quo magiſtratus ad homines arceſſendos (inpr. a villa in ſenatum; ex quo *viatores* dictos monet Cic. de Sen. 16.) et prehendendos quoque, ut lictoribus, utebantur, (vid. quae mox ſequuntur, et 3, 56.) potiſſimum tribuni pl., ſed et alii, v. c. dictator, (v. 6, 15 pr. et 22, 11.) conſules, (v. 8, 18.) aediles, (v. 30, 39.) cenſores, (v. 39, 44.) et imperator Samnitium 10, 38. Cf. Gell. 12, 3. et 13, 12.

11. *non populi*, omnium ordinum, univerſae civitatis, qua etiam ſenatus continetur, *ſed plebis* cet. Cf. 2, 35. et 6, 37. — *illum ipſum* ſc. populi magiſtratum, v. c. conſulem, hortari tantum poſſe et monere populum, *more majorum*, ut diſcedat, non imperare. *pro imperio*, per imperium, imperioſo modo, propr. ita ut partes imperantis agat, ut 3, 49. *jam pro imperio Valerius diſcedere lictores jubebat*, quaſi id imperare poſſet vel penes ipſum eſſet imperium. Cf. ad 2, 7, 4. Vulgo *illum ipſum* referunt ad *tribunum*, et inde conligunt, tribunis pl. non fuiſſe jus *ſubmovendi*. Cf. ad 3, 14, 4.

12. *Si vobis videtur, diſcedite, Quirites*, recepta erant verba dimittendae concionis populi; ut ſenatus dimittendi formula: *nihil vos moramur, Patres conſcripti.*

13. *Facile de jure, et contemtim, diſſerendo perturbare Laetorium poterat.* Sic verba non tam jungenda, quam omnino transponenda crediderim h. l. ubi quidam τὸ *et* delendum, alii pro eo *tam*, vel *parat* pro *poterat* ſubſtituendum, et alii denique *facile* tum ad *poterat*, tum ad *diſſerendo* referendum putant. Appius *facile Laetorium perturbare poterat diſſerendo* tam *de jure* magiſtratuum, cujus is ignarus erat, quam *contemtim*, cum contemtu et ejus, qui haec ignoraret, et tribunorum, qui non populi, ſed

sed plebis magistratus essent. Sic *contemtim* 2, 35 pr. 6, 38. 7, 7.

14. *tribunum privatum esse, sine magistratu*, invidiose et contemtim dicit Appius respectu auctoritatis Patrum: nam idem paulo ante dixerat, tribunum esse magistratum, sed plebis, non populi. Cf. ad 1, 40, 5. Sigonius comparat verba Plut. in Quaest. Rom. T. II. p. 283. *Cur tribunus pl. non, ut alii magistratus, praetextam gestat? an quia omnino magistratus non est? nam neque lictores habet, neque pro tribunali sedens jus dicit, neque principio anni magistratum init, neque illo se abdicat dictatore dicto, ut diversi muneris ordinisque homo — et inpedimento potius magistratui est eique adversus, quam magistratus; tribuni enim est, resistere magistratus potentiae nimiamque ejus licentiam coercere.*

15. *concursus hominum in forum ex tota urbe concitatae multitudinis fieret*, verba *concitatae multitudinis* aut tollenda prorsus videntur, aut post seq. *tempestatem* rejicienda; Ern.

16. *Darent irae spatium* cet. Cf. 8, 32, 7. — *In potestate alicujus esse*, alicujus voluntatem auctoritatemque vel judicium sequi, facere, quae ei placeant, ut 40, 46, 6. et contra *in sua potestate esse* 8, 2, 8. Sic et *in auctoritate Patrum esse*, iis obtemperare, SCtis parere, 3, 21 pr. 4, 26 med. (ubi etiam paulo post eodem sensu dicitur *consules senatui dicto audientes esse*) 32, 7, 7. 32, 28, 2. 42, 32, 4.

LVII. 1. *ut tantam consularem majestatem esse vellet* cet. adeoque non majorem, quam concordia fineret civium. Paulo ante e duobus MSS. recepi *avocabantur* pro *advocabantur*. Mox *trahant* rectius omnes fere edd.

2. *nihil relictum esse virium in medio*, v. ad 6, 6, 7.

3. *quorum in manu sit*, quaenam harum partium summam in ea potestatem habeat. Post *rem publi-*

eam alii colon, alii nullam diſtinctionem ponunt, ut ſit enallage adcuſat. pro nominat. ut 31, 27, 2. Cf. ad 40, 20, 2.

LVIII. 1. *perinde ac*, quaſi, *duo* tantum *antea fuerint*. v. ſup ad c. 33. n. 3. *addito* pro *additos* in omnibus MSS. et plurimis edd. perperam legi jam monuere Duk. et Stroth. *additos eſſe Piſo auctor eſt*, h. e. tradit, ut 8, 6, 1. 9, 37, 9. 10, 25 al. Quin et dixit Livius: *habeo auctores, Romanos ſolitos* fuiſſe cet. 9, 36, 4. 22, 7 pr. et *id quidam auctores ſunt* 23, 16, 7. 30, 26, 4. *qui hujus pugnae auctores ſunt* h. e. eam memorant, 26, 6, 6. ut fere 6, 12, 2. *ita pars major auctores ſunt* 30, 3, 4. *Auctor* dicitur is, a quo fama orta eſt, et qui dicere poteſt, unde habeat, quae dicit: hinc etiam nuntius (ſ. nuntians, et index); Ern. clav. Cic. Cf. ad 4, 13, 7. 5, 1, 4. (ubi v. Gron.) 8, 30, 8. 10, 14, 2. 22, 55, 4. Heinſ. et Burm. ad Ovid. A. 2, 6, 34 De *Piſone* v. ad 1, 55, 8. — C. *Sicinium*, L. *Numitorium* cet. cf. Diodor. l. 11. p. 278. ex quo etiam C. *Sicinium* ſubſtituere Sigon. et Pigh. Ann. ad a. 283. In MSS. praeter Haverk. et in edd. antt. C. vel *Cn. Siccium*, ut et inf. c. 61.

2. *Odiſſe plebem plus quam paterno odio*, magis quam pater eam oderat. De patre v. ſup. c. 16. 21 - 30. et 44.

3. *ſe unico conſule*, qui ſolus conſulis nomine dignus ſit, et unice ad id ob ferociam conſtantiamque aptus. v. ad 1, 21, 3. *objecto* torrenti tanto inſtar firmiſſimi obicis vel aggeris et firmiſſimae molis; Gron. Cf. 4, 13. 44. 36, 5. 37, 10. 42, 5.

4. *nequaquam tanta Patrum ſpe*, quippe quibus non conſul, Appio ſimilis, praefuerit.

5. *nec ulla vi domari poterat* ſc. exercitus, quod nomen, quia conlectivum eſt, mox etiam plurali *imbiberant* jungitur; niſi cum aliis legere malis *poterant*,

rant, vel *inbiberat*, vel *domare* exercitum *poterat* ſc. ira Appii.

6. *omnes ſua ſponte remittere induſtriam motam*, incitatam adhortatione Appii. *notam* conj. Cler. art. crit. 3, 1, 4.

7. *acerbitate promta*, adhibita, exercita. — *Volerones*, Voleroni ſimiles, ut *Tarquinii* 6, 40. *Manliana imperia* 4, 29. 8, 7.

LIX. 1. *adverſus Fabium conſulem*, v. ſup. cap. 43. *multo violentior* et contumacior *fuit Appio*, adverſus Appium.

2. *alii gaudere ſua clade atque ignominia*; forte leg. *alias* vel *alioquin*.

3. *quandoquidem nihil praeter tempus*, dilationem, *noxae*, poenae, non ejus remiſſionem, *lucrarentur* milites, quorum contumaciae nunc cederet. *Noxa* et delictum, et poena, quae propter illud infligitur. Cf. ad 8, 18, 3. et 10, 19, 2. — *A quibus* ſc. noviſſimis *perlatus ad primos tumultus* cet.

4. *Nemo ullius* ſc. rei, niſi ipſa haec vox excidit.

5. *in pacato agro*, ut *pacata loca* 24, 41. *pacatum agmen* cet., quibus *hoſtilia*, *infeſta* et *hoſtes* obponuntur, 10, 32, 1. 23, 27. 24, 20. 35, 4. 36, 20. 37, 46. 40, 57. Paſſim etiam *pacati* dicuntur, qui vel in pace ſunt, ut 28, 34. 35, 4. 43, 17. vel ad pacem petendam compulſi et hinc victi, ut 39, 2, 6. et 42, 8, 2.

6. *duplicarios*, al. *duplares*, milites, quibus ob virtutem duplex dabatur frumentum, non ſtipendium. *duplicia cibaria* inf. 24, 47, 7. et ap. Varr. L. L. 4, 16. Veget. 2, 7. Cf. Lipſ. mil. Rom. 5, 16. et Schel. ad Polyb. c. 7.

7. *virgis caeſos ſecuri percuſſit* — *ſorte decimus quisque ad ſupplicium lecti*, v. ad 1, 26, 6. 1, 59, 3. et ad Epit. 2. n. 4.

LX. 1. *Contra ea* pro fimpl. *contra*, ut fere *praeterea* et *poftea*. Cf 3, 57. 21, 20. 33, 31. 41, 24. 44, 43. — *gauderet ingenio fuo* miti, ei indulgere et commodis ejus frui poffet. — *Huic tantae concordiae ducis exercitusque*, tam concordi duci exercituique, *non aufi obferre fe Aequi*, obviam ire, obcurrere. Cf. ad 3, 50, 8. et 5, 13, 8. — *actae praedae: omnis* cet. cf. ad 33, 24, 4.

2 *res major*, memorabilior et infignior facta *victoria* plebis, *quam ufu*, fructu. Multum tamen fic *virium et plebi additum eft et demtum Patribus:* nam in comitiis tributis non, ut in centuriatis, vis fubfragiorum penes Patres, fed plebem erat, et a tribunis pl. haberi, neque aufpiciis inpediri poterant. Cf. ad 2, 33, 3. Plurimum tamen virium plebi additum lege Valeria et Horatia a. V. c. 306 lata et repetita a. V. 416. a Q. Publilio Philone Dict. et a. V. 466. a Q. Hortenfio Dict. *ut*, *quod tributim plebes juffiffet*, *populum* f. Quirites *teneret*, h. e. obligaret, et plebifcita non ad folam plebem, fed univerfam rem publicam pertinerent. v. inf. 3, 55 pr. 8, 12. ad Epit. Liv. XI. et Dionyf. 11, 45.

LXI. 1. *annus excepit*, fequutus eft hunc annum continua ferie. Cf. Drak. De *lege agrária* v. ad 2, 41. n. 2.

2. *tamquam tertio confuli*, tertius conful effet. Res plures Appio crimini datas memorat Dionyf. 9, 54. qui etiam non eum morbo mortuum effe, fed violentas fibi ipfum intuliffe manus refert.

3. *plenus fuarum*, *plenus paternarum irarum*, qui invidia et ira plebis, non tam in ipfum, quam in patrem, (de quo v. fup. c. 16. 21 - 30. et 44.) concepta, premebatur. Cf. Drak. ad 5, 3, 4. 6, 28, 8. 30, 44, 7. et 40, 2, 6. ubi notavit, *iram paternam* effe iram aliorum erga patrem, *injuriam veftram* injuriam aliorum erga vos, ab iis vobis inlatam, *victoriam fuam* victoriam aliorum de fe, *odium veftrum*

odium

odium aliorum erga vos. Cf. Cort. ad Sall. Jug. 14, 17. et. Burm. ad Virg. A. 1, 716. — *non temere*, non facile, ut 30, 30, 4. et al.

4. *ut vestem mutaret*, v. ad cap. 54. n. 5. *Prensare* s. *prehendere* et *prendere homines* vel manus eorum solebant vel rei, veniam et benigna suffragia judiciumve mite rogantes, vel candidati, magistratum ambientes, aliive, aliquid petentes, prehensa manu rogantes, (ut 1, 47. 3, 12, 35.) vel in via sibi obvium conloquendi causa seducentes, vel laeti et gratias agentes, ut 4, 60 pr. — Mox *submitteret* pro remitteret.

5. *idem in oratione spiritus*, vocis sonus et contentio, ut mox *adcusatorius spiritus*, qualis adcusatoris, non rei et trepidi hominis, esse solet.

6. *Diem prodicere*, (al. *praedicere*, ut ap. Tac. Ann. 2, 6 et 79.) vel simpl. dicere, definire, ut 3, 58. et 25, 13, 2. vel proferre, prorogare, ampliare, h. e. in alium diem judicium differre, ut h. l. et 3, 57. 6, 20. 38, 51. 52. Cf. Duk. et Drak. ad h. l. et 3, 57, 6. — *trahi rem*, differendo prorogari, prolatari. Sic et *trahere* (*in die Länge ziehen*) *comitia*, *bellum*, *pugnam*, *certamen* cet., (ut al. *ducere bellum*, *extrahere bellum*, *rem*, *certamen* cet. cf. ad 4, 43, 6.) vel *rem in serum* 32, 35, 3. 38, 50, 1. ut *in serum* tempus *protrahere* ap. Suet. Aug. 17. et *in serum noctis convivium producere* inf. 33, 48, 4. et *perducere* 38, 50, 1.

7. *Cujus quum laudationem* cet. Cf. ad 2, 47. n. 6.

LXII. 1. *serenitas* coeli — *religio fuerit*, v. ad 2, 5, 4.

2. *Omnis ira belli* — *vertit* se. v. ad 2, 3, 2. Mox *vicorum*, *quibus*, in quibus, *frequenter habitabatur*, *Sabini exciti*, v. ad c. 16. n. 3.

3. *ancipiti proelio*, cujus victoria fuerat dubia. Cf. ad 24, 45, 1. — *integro bello*, nondum confecto.

LXIII. 1. *agrariae legis*, de qua v. ad 2, 41, 2. Mox *matura jam seditio ac prope erumpens*, instar ulceris, egregie dicitur.

2. *nihil aliud quam*, v. ad 2, 8, 9.

3. *ut tum res erant* sc. publicae, *opulentissimam urbem Antium*, (hodie *Anzo*) opp. Latii, Volscorum caput, ad mare, sed sine portu, in amoenissima regione, (v. Cic. ad Att. 4, 8.) ubi templum Fortunae erat celeberrimum. Cf. Ind., Phil. a Turre monimenta veteris Antii Rom. 1700. et Klotz. Lectt. Venus. p. 230. — *Ceno* s. *Cenon* (nunc *Nettuno*) adjacens oppidulum, Antiatibus praebebat portum, navale et forum. Cf. Dionys. 9. p. 612. — Mox *tenent* pro detinent, retinent, morantur, impediunt. Cf. ad 3, 29, 4. 5, 54, 1. 7, 25, 3. 22, 19, 6. 23, 15. et 19. 24, 20. 32, 9. 35, 42. 43, 13.

LXIV. 1. *Extremo*, exeunte, *anno*, in extrema ejus parte, h. e. fine. *pacis* — *sollicitae*, turbatae.

2. *bello externo tranquilla*, immo *tranquillum* sc. annum: nam hanc enallagen generis, quae negligentiam potius vel adfectationem, quam elegantiam redolet, librariis deberi malim, quam Livio. Vox quoque *consules* vel in hoc, vel in praec. membro delenda videtur.

3. *res publica egregie gesta*, h. e. bellum, ut *remp. administrare* et *gerere*, 23, 49. 27, 6, 6. 28, 9. et 30, 41. *rem Rom. gerere* 24, 18. 30, 2. et *remp. capessere* 3, 69. pro bellum suscipere gerendum. Nam *res publica* primum dicitur civitas universa; deinde singulae ejus partes, quas Cicero Sext. 46 dicit esse religiones, auspicia, potestates magistratuum, senatus auctoritatem, leges, morem majorum, judicia, jurisdictionem, fidem, provincias, socios, imperii laudem, rem militarem et aerarium; denique (ut 3, 71 al.) res vel actio et negotium quodcumque, ad publicam rem vel utilitatem pertinens; *(die Angelegen-*

genheiten oder das Interesse des Staats) unde *remp. deserere* (non amplius curare) 26, 12, 4. Cf. Drak. ad h. l. Gron. ad 8, 31. et Ernesti clav. Cic.

4. *ingenti caede*, multis occisis, *plurimo sanguine*, plurimis vulneratis.

5. *paucitas damno sentiendo propior erat*, ob paucitatem magis faciliusque damnum s. clades sentiri poterat.

6. *velut tacitis induciis*, v. ad 2, 18. n. 6.

7. *Romanos nocte abituros, si senserint*, tam ingentem eorum vim advenisse.

8. *tertia vigilia*, v. ad Sil. 7, 154 sq.

9. *in stationem educit*, ante portas castrorum disposuit. *Statio* nostrum *Piquet*, *Postirung*, ut 7, 26. 37. 22, 12. 25, 39. al. — *somni copia*, facultas dormiendi.

10. *aures agitante sonitu*, ut al. *inpellere*, *pellere*, *quatere*, *ferire*, *pulsare*, *percutere*, *verberare aures* et oculos.

LXV. 1. *cessere magis*, ordinibus haud turbatis, *quam pulsi*, dispersi et fugati sunt; *ordines certe*, qui *post principia*, primam aciem, (ut 3, 22, 5. 8, 10, 4. al.) stabant, integri, incolumes et non turbati, ad clivos se tuto recipiebant.

2. *quo leviores ardua loca evaderent*, cf. ad 2, 7, 7.

3. *metum excussisset pudore*, quod vera esset consulis increpatio. Cf. 7, 17.

4. *deinde*, *ut* Romani, non amplius recedentes, sed *obtinentes locum*, eo ipso, quod eum obtinebant, *vires ferebant*, adcipiebant, resumebant, (v. ad 1, 50. n. 7.) *audent* cet. Ita Stroth. conl. 1, 4. extr. 15. extr. 2, 50. extr. et Theocr. Id. 22, 113. ὁ δ' αἰεὶ πάσσονα γυῖα Ἰσχόμενου φορέεσκε πόνου. Simplicior, opinor, interpretatio est haec: *Restitere primo obstinatis animis: deinde, ut* vel quantum *ferebant*, sinebant, patiebantur, aut permittebant, *vires locum suum obtinentes*, fortiter et obstinate tuentes,

tes, et sic jam paene exhaustae quidem, sed increpatione consulis refectae, *audent ultro gradum inferre.* Vulgo legitur *ut in obtinentes locum* sc. superiorem Volscos, ad quos Romani pro viribus enituntur. Sed sic verba *vires ferebant* et reliqua parum apta sunt, et illud *in* abest ab omnibus fere MSS. et editt. ante Sigon.

5. *inpetu capto*, ut 8, 30. 10, 5. et *conatibus captis* 3, 5. 9, 4. (Nos dicimus *ansetzen, ausholen*; Ern. qui tamen malebat facto) — *enituntur*, adscendunt, *atque exsuperant iniquitatem loci.* Locus hic prorsus exhibet vim propr. verbi *eniti*, sc. adscensu aliquo pervadendi: Ern. Cf. ad Tac. Ann. 2, 80, 8.

COMMENTARIVS

IN

LIVII LIBRVM III.

Cap. I. 1. *Fabius Quintus*, praenomine nomini postposito, ut inf. c. 29. 4, 17. pr. (*Cloelium Tullum*) 4, 18, 2. 7, 22, 4. Sic et cognomen ante nomen ponitur, v. c. *Macer Licinius* 4, 23. 7, 9. *Marcellus Claudius* 23, 14, 19. Cf. 2, 32, 7. 27, 6, 9. 29, 2, 3. 30, 1, 5. Drak. ad h. l. et Schweigh. ad Appian. Hann. 37. De Fabii juvenis consulatu v. ad 2, 49, 3.

2. *Jam priore consulatu Aemilius* cet. Cf. 2, 61. De lege agraria v. ad 2, 41, 2. *Agrarii* qui potissimum agitabant legem agrariam, et, ut ex ea agros consequerentur, horum divisionem expetebant.

3.

3. *Possessores et magna pars Patrum*, v. ad 2, 42, 7.

4. *tribuniciis actionibus* (v. ad 2, 56, 4) *se jactare*, se vexare, vel potius se venditare, iis adjuvandis gratiam plebis laudemque captare. *Jactare se re* vel *in re aliqua* significat multum in ea versari, vel quocumque modo ea vexari, vel ei immorari, illam urgere, vel insolentius se efferre et gloriari, vel denique se venditare, ambitiose ostentare studia sua, gratiam famamque captare, et sibi nimis placere. Cf. ad 39, 26, 4. 39, 43, 1. ad Juvenal. 1, 62. et Ernesti clav. Cic. — *popularem*, v. ad 2, 8, 1.

5. *aliquantum* (v. ad 2, 39, 1.) *esse agri a Volscis capti* cet.

6. *Triumviri agro dando* al. *coloniae deducendae*, aut *de colonia deducenda*, aut *agrarii*, et simpl. *triumviri*. Cf. Ind. et ad 9, 46, 9. Pro *creat* (sc. Fabius; v. ad 7, 16, 6.) multi MSS. *creant*, forte rectius. Cf. ad 2, 18, 4.

7. *Jussi nomina dare*, v. ad 1, 11, 3.

II. 1. *extra ordinem ea provincia data*, ut *extra sortem* 26, 29, 5. h. e. sine sorte, et sine comparatione: nam vulgo magistratus provincias vel *sortiebantur* s. *in sortem* (propr. nomina earum in sitellam) *conjiciebant*, (v. 28, 38. 30, 1. 27. et ad 21, 42, 2.) h. e. sortem de ijs ducebant, et hac ducta illas inter se distribuebant atque adcipiebant, vel inter se *comparabant*, de iis inter se conveniebant, (*verglichen sich darüber in Güte*) i. e. vel sorte vel comparatione (*Vergleich*) definiebant, in quam quisque mitteretur: unde et *sors* dicitur pro *provincia*. Cf. ad 10, 26, 4. 22, 35, 5. et 33, 43. Sic et *comparare inter se*, *ut* vel *uter* cet. 8, 6, 5. 25, 13, 3. 25, 41, 7. 26, 8, 7. 35, 20, 2. *provincia data*, v. ad 2, 40, 9. — Mox propr. legendum *antea dederit*. Sed Livius aliique scriptores, inpr. Tacitus, saepe indicativos ponunt in oratione obliqua. Cf. ad 33,

 21,

21, 6. 34, 41, 4. 36, 39, 4. 37, 52. 43, 1, 6. 45, 29, 7. 45, 32. 1. et passim ad Tac. Ann.

2. *tutum receptum ad e. clementiam fore*, v. ad 4, 57, 2. — *indignitas rei*, superba haec et ignominiosa agendi ratio, *consulem alterum ab Vrbe excivit*, T. Quinctium: nam Fabius jam *profectus erat* adversus Aequos.

3. *Romanus ira odioque pugnabat*, h. e. Romani, ut 2, 27. 8, 3 pr. 24, 27. et al. Cf. ad Tac. Ann. 12, 58, 4. Sic et *Samnis* 7, 33. *Tarquiniensis* 9, 41. *Carthaginiensis* 24, 47. 28, 44. ad quae loca cf. Drak.

III. 1. *victos timeri hostes increpans*, cum increpatione s. indignatione dicens. Cf. 1, 51. pr. 4, 32. pr. 50. pr. 6, 37. pr. 23, 45. et Tac. Ann. 1, 39 extr. ubi Wolf. monet, huic verbo ibi esse potestatem quam dicunt praegnantem, ex neutrali propria et activa mistam, sicut Germ. *schelten*. Sic et *indignari* pro: cum indignatione loqui, moleste ferre, queri. v. ad 31, 31, 8. 32, 34, 3. 34, 6, 1. 40, 11, 3.

2. *ex auctoritate*, sententia s. voluntate, *Patrum justitio*, interstitione s. cessatione jurisdictionis judiciorumque publicorum, (*omnium rerum* 26, 26, 4.) *indicto* s. edicto a consule. Consules ipsi jus dicebant ante quam praetores creati essent, adeoque justitium erat, quoties, et *servabatur*, quamdiu uterque aberat, *remittebatur* autem, altero reverso. Postea etiam absenti (praetoribus creatis) indici et remitti solebat absentibus consulibus; (cf. 10, 21. al.) indici autem in omni fere vel laetitia vel luctu publico; (v. Ind.) nonnumquam et sponte sumi, de quo v. ad 9, 7, 5. 23, 25, 1. et ad Tac. Ann. 2, 82, 5.

3. *Praefectus Vrbis* s. *Vrbi* ante Augusti tempora, rege vel consulibus absentibus, ab his creari solebat, ne Vrbs sine summo magistratu esset, et institutis praetoribus, Latinarum dumtaxat feriarum causa. Cf. Ind. et ad Tac. Ann. 4, 36. 6, 11. — *eoque inpeditiore agmine*, v. ad 5, 16, 2. et 10, 20, 7.

4. *conditum lustrum*, v. ad 1, 44, 3. Cf. Dionys. 9, 36. — *Censa civium capita CIV millia et CCXIV*, ut in Epit. *capitum* MS. Leid. 2. enim vero vox *capita* non referenda ad *millia*, sed ad numerum posteriorem inferioremque *ducenta quatuordecim*, ut semper fere ap. Livium. v. ad 39, 7, 1.

IV. 1. *Furios Fusios scripsere quidam*, h. e. *Furii* postea dicti, qui olim *Fusii* dicebantur. Cf. ad c. 8. n. 1. et Drak. ad hh. ll.

2. *Ecetranis Volscis*, et mox *Ecetranum ad Aequos descisse*, v. ad 2, 25, 2.

3: *haud gravati venissent*, haud dubitassent venire. Al. *gravate*, ut 21, 24. et *gravatim*, ut 1, 2, — *introducti a consulibus ad*, in, *senatum* legati: nam hoc officium erat consulum, et, iis absentibus, praetoris urbani aut censorum. v. Ind. v. *Legati*, Drak. ad 39, 33, 1. et Schweigh. ad Polyb. 6, 12, 2. 21, 1, 3. 23, 11, 1. 24, 1, 8. Neque tamen semper hunc morem obtinuisse, probabile fit ex Liv. 39, 33. ubi v. not. 1. — *cui ea provincia evenerat*, v. ad 2, 40, 8.

4. *Videre*, (al. *videret*, ut *daret operam*, vel *curaret*, vel *provideret*) *ne quid res publica detrimenti caperet* aut *adciperet*, formula s. *forma SCti*, quo alteri consuli, et *viderent* cet., quo utrique consuli res publica, in *ultimam necessitatem* sive extremum discrimen adducta, cum dictatoria fere potestate *commendari* vel *permitti* solebat. Haec potestas postea pluribus data, nec primum Opimio, sed primum adversus cives; idque significare voluisse Plut. Gracch. p. 843. jam monuere Manut. de sen. Rom. p. 928. et Drak. ad h. l.

5. *pro consule T. Quinctium mitti*, ut al. *Proconsulem* et *Propraetorem* uno verbo, sed rariori, ut inf. 37, 46. et 39, 29. De hoc proconsulatu, cujus prima h. l. fit mentio, v. ad 28, 38, 4. — *subitarios*,

rios milites: ita tum repentina auxilia adpellabant, v. ad 1, 37, 4.

V. 1. *carpere multifariam vires*, in multas parvasque partes divellere, distrahere, et ita imminuere, ut inf. c. 61 extr. et 26, 38. (quae metaphora petita est aut ab iis, qui lanam *carpunt* h. e. ducunt, aliamve rem in minores partes divellunt, aut ab animalibus, gramen, thyma aliaque minutatim mordicusve abripientibus) vel partem aliquam exercitus, inpr. agminis, et extremi, modo hinc modo illinc crebris adsultibus adgredi et turbare, ut 6, 32. 8, 38. 27, 48. 31, 40. unde *carptim lacessere hostem* et *adgredi* 22, 16, 2. 28, 28. 44, 41.

2. *justitium — servatum*, v. ad cap. 3. n. 1.

3. *decumana porta* castrorum erat maxima, aversa ab hoste, (de quo v. loc. class. Tac. Ann. 1, 66. unde *aversa porta* 10, 34, 4 22, 24. 24, 17. 31, 42. 34, 47.) et sic dicta a magnitudine vel a *decimis* cohortibus legionis, ad eam locatis. Reliquae erant *principales dextra* atque *sinistra*, (ubi *principes* tendebant) et *praetoria*, decumanae, orienti hostique obversa, et vicina *praetorio* (s. tentorio ducis) a tergo, (cf. ad 6, 42. 7.) ut decumana *quaestorio* tentorio, unde et haec *quaestoria* vocatur 34, 47. et 40, 27. Praetoria etiam dicitur *extraordinaria* ab *extraordinariis* sociorum *equitibus cohortibusque* ibi tendentibus, h. e. tertia parte equitatus et quinta peditatus sociorum: qui extraordinarii milites etiam *electi* seu *delecti* (42, 58, 5.) ἐπίλεκτοι, adpellabantur, ut *ablecti*, ἀπόλεκτοι, quidam ex iis secreti, custodes et satellites ducis. Cf. ad 10, 32, 3. 34, 47. 1. 40, 27. 31. Polyb. 6, 26. 10, 39. Lips. Mil. Rom. 2, 7. 4, 8. et 5, 5. Stewech. ad Veget. 1, 23. Patric. de re mil. et Schel. ad Hygin. et Polyb. in Graev. Thes. T. 10. p. 945. 1084. 1152. 1164. 1279.

4.

4. *acriter dimicans cecidit* una cum duabus cohortibus, quas secum duxerat: unde inf. *legati et cohortium caedem.* Cf. Dionys.

5. *nulla vi potuere sustineri*, coerceri et reprimi, (v. ad 2, 44. n. 6.) *deinde, quum compulsi* cet. nisi post *potuere* punctum est ponendum, et pro *venissetque* leg. *venisset utique.* Pro *quum* quidam MSS. *quin:* unde Gron. conj. *quin compulsos in c. Romanos r. obsiderent.* Haec probavit Duk. conl. 2, 19. et 33, 36.

6. *Summa rerum*, ut fere *summa res*, (33, 45. 36, 34.) vel *summa res publica*, vel *summa rei publicae*, universa res publica, vel salus ejus, (ut 9, 38, 7. *in quo tum summa rei bellicae* salus reip. bello tuendae, *ponebatur*) vel res, ab qua haec pendet, (ut *summa rei*, id, quo tota res redit et quo continetur, aut *summa totius spei* 3, 61. id, in quo totum bellum et eventus ejus s. victoria versatur, et omnis spes posita est), vel summum imperium in re publica (ut c. 6. extr. et 23, 17, 1.) aut militari, (ut 25, 22 pr.) vel, ut h. l., totus exercitus cum castris. Sic et *summa rei* inf. cap. 10. 8, 26. 10, 39. est, quod mox c. 10. *caput* et *vires belli* dicitur, (*die Hauptmacht*) et *summa rerum* 21, 12, et 29. aut *summa belli* 3, 61. extr. et 29, 4. bellum universum. Cf. ad 1, 38, 2. ad Tac. Ann. 2, 45, 6. et Gron. inf. ad 26, 10. et 38, 50. — Mox legendum jam alii monuere *ni T. Quinctius cum peregrinis copiis, Latino Hernicoque exercitu*, (ut 5, 19.) vel *ni T. Q. perituris*, aut *peraegris*, aut *propere aegris*, aut (in) *tempore aegerrimis copiis* sc. Romanis *subvenisset.* Alii verba *peregrinis copiis*, aut *Latino H. e.* glossema esse putant. Cf. cap. 4 extr.

7. *obportuna praesidia*, obportuno loco (sed ita potius dixisset Livius *locis obportunis, quibus inposuerat praesidia*) aut tempore in insidiis locata, vel satis idonea ad excipiendum hostem.

8.

8. *Difficile est, ad fidem — adfirmare*, ita, ut adfirmationi fides haberi possit. *exacto numero*, adcurato.

9. *Q. Valerius Antias*, aequalis Sisennae, C. Licinii Macri, (4, 7.) Lucretii et Catulli, vixit Sullae temporibus scripsitque Annales Rom., grande opus, cujus librum LXXV laudat Gell. 7, 9 extr. et LXXIV Priscian. lib. IX. Vrbanius a Livio vituperatur hoc loco, quam aliis, in Ind. citatis. Alius est *L. Valerius Antias* 23, 34. — *Romanos quinque millia ac trecentos:* non est quod legas *Romanorum*, multo minus cum Rhen. *quinquies mille*, v. ad 35, 20, 3. et 39, 7, 1.

10. *pari defunctam caede*, v. ad 2, 35, 2. — *Exsequi*, exigere, *subtiliter numerum*, ut nos: *genau angeben*.

11. *justitium remissum est*, v. ad cap. 3. n. 1.

12. *in triduum*, ut plerumque, *indictae feriae*, supplicationes ad omnia deorum pulvinaria, quarum tempore ab omnibus negotiis publicis cessabatur. Cf. inf. ad cap. 63. n. 2. *pacem Deum exposcentium*, v. ad 1, 16, 4.

VI. 1. *Consules Cal. Sextilibus*, (Augusti) *ut tunc principium anni agebatur*, *consulatum ineunt*, at postea aliis diebus (v. Ind. voc. *Annus*) et ab a. V. 598 vel 599 constanter Cal. Jan. Causam mutationis v. ap. Dionys. Hal. lib. 10. p. 678. Cf. inf. Epit. 47. et ad Ovid. Fast. 1, 81. 3, 147. *anni* sc. consularis, non civilis.

2. *Grave tempus*, h. e. propter aeris gravitatem valetudini noxium, insalubre, pestiferum. Cf. cap. 8. et 10, 31. 23, 34, 6. 25, 26. 37, 23. Hinc *gravitas coeli aquarumque* 23, 34, 6. pestilentia vel gravis noxiaque vis aeris et aquarum.

3. *annus pestilens* lue vel febribus epidemicis. v. ad 1, 31, 4. Sed de re ipsa Dionys. 9, 68. qui eam mirifice exornavit.

4. *auxere vim morbi* sc. Romani; vel *morbi auxere vim* sc. suam, h. e. aucta est vis morbi. *terrore*, ob terrorem cet.; nisi leg. *auxere vim morbi terrores p.* (quod exstat in multis MSS et edd. ante Rpdm. et eodem sensu, quo nostra lectio, doctiusque dictum videri potest) vel e MS. Klock. *auxerat vis morbi*, h. e. aucta erat. v. ad 2, 3, 2.

5. *vulgabant morbos*, v. ad 2, 29, 5. — *instantes clades*, urgentes, ut 5, 6, 5. et locis ibi laudatis. Locutio petita ab hoste, nobis *instante*, nos urgente, premente. Cf. 32, 36, 2. cum 32, 31 extr. 35, 15, 1. 35, 33, 5. et inpr. ad 36, 10, 6. ad Tac. 2, 55 extr. 15, 55, 4. ad Sil. 1, 268. 7, 349. — *infrequens senatus*, v. ad c. 23. n. 9.

6. *pro tristi nuntio* Romam adlato. — *in Hernico* agro s. solo.

7. *pergit inde infestus in agros*, v. ad 1, 6, 1. et 1, 13, 2.

8. *agros, etiam sine belli injuria*, damno, vel sine injusto bello, *vastatos* sc. peste et agrestium fuga.

9. *ad tertium lapidem Gabina via*, v. ad 2, 11, 3.

10. *trahebat animam*, ducebat spiritum, spirabat, vivebat.

11. *adfecti* morbo *plerique principum* civitatis.

12. *non modo non ad expeditiones* cet. v. ad 1, 40, 1. — in *tanto tumultu*, v. ad 2, 26, 1.

13. *circuitio* per Vrbem, ordinis tuendi caussa, aut obitus et lustratio vigiliarum, (*die Ronde*) *ac cura* vigiliarum? an omnium rerum, ad salutem rei publicae pertinentium? Illud praestiterit: nam ita saepius in magna Vrbis trepidatione minores magistratus vigilias circumire jussi sunt. cf. 32, 26. 39, 14. 16. Senatores itaque gregariorum militum, aediles equitum munere funguntur. Sed sic forte del. *ac cura*, saltem *ac*; aut leg. *circuitionis cura aedil.* (aedilibus) *pl. erat*, vel *circuitio nocturna*, ut *vigiliarum nocturnarum cura* 39, 16 extr. Si vocem *cura* illo ampliore sensu propter seqq. adceperis, obscuro sen-

ſententia expreſſa. Neſcio tamen, cur mihi tantopere displiceant verba *ac cura*, quae neminem intpp. obfendiſſe videntur.

14. *ſumma rerum*, v. ad cap. 5. n. 6.

VII. 1. *quid in vaſto agro*, vacuo, deſerto, ut 10, 12, 4. *vaſtam ac deſertam bellis urbem* 24, 3. et *urbe a defenſoribus vaſta* 23, 30, 4. ubi edd. et MSS. fere omnes *vaſtata* exhibent, et Sigonius, Grut. all. conj. *a defenſoribus vacua*, ut 42, 63. et ap. Caeſ. B. G. 2, 12. — *integra loca*, ſalubria, non adfecta contagione ac *tabe pecorum hominumque*, de qua v. cap. 6. Similiter *integer* obponitur *victo* 30, 29, 4. et vulnerato 35, 29.

2. *Tuſculanos colles*, v. ad Sil. 7, 692. — *obſeſſis ſociis* Romanis, non vere, ſed ex illorum opinione. Cf. princ. cap.

3. *curio maximus*, praefectus XXX curionibus, qui in XXX curiis ſacra faciebant. Creabatur ex Patribus comitiis curiatis. v. inf. 27, 8.

4. *ſubplicatum ire pacemque expoſcere Deorum*, (v. ad 1, 16, 4.) ad *omnia delubra*. Cf. Ind. et ad 3, 63, 2. 5, 13, 5. Mox junge: *ad id evocati*; niſi *ad id*, *quod* dictum pro: praeterquam quod, ut inf. cap. 62 pr. 44, 37. al. Cf. ad 2, 23, 3.

5. *crinibus* paſſis *templa verrentes*, v. ad 26, 9, 4.

VIII. 1. *quum aliquot interregna exiſſent*, finita eſſent. *Interreges* (qui magiſtratus ſolus cum plebe non communicatus eſt) comitiorum praecipue habendorum cauſa, quae non niſi a ſummo magiſtratu haberi poterant, temporibus liberae reip. prodebatur vel abſentibus conſulibus, vel utroque conſule, ut nunc, ante exactum conſulatus annum mortuo, vel comitiis interceſſione tribunorum pl. inpeditis, (v. 6, 36.) vel ob ſimiles cauſas. Cf. Ind. — *Veturium Geminum*, *ſive ille Vetuſius fuit*, v. ad cap. 4. n. 1. — *jam ſatis valida civitate*, ut 10, 33, 3.

vix-

vixdum validum, qui vix convaluerat ex morbo viresque amissas recuperaverat.

2. *Lucretium praedonum agmen fefellit*, Gr. ἔλαθεν, Germ. *entgieng seiner Aufmerksamkeit*, Stroth. Sic inf. 8, 20. *fallit hostis ad Vrbem adcedens*, Gr. λανθάνει προσιών; 23, 19, 6. *ne quid falleret* (Poenos) *missum*, h. e. iis insciis mitteretur, et 25, 23, 3. *ne quid falleret sale admissum*, i. e. clam admitteretur, nisi malis, fraudi esset, ut 25, 9, 2. et 29, 35, 1. Cf. ad 6, 15, 5. 10, 14, 5. 24, 41, 5. 42, 64, 2. 44, 29, 3. inpr. 41, 2, 1.

3. *Q. Fabius praeerat Vrbi*, v. ad cap. 3. n. 2.

4. *solutiore cura*, liberiore, animo omnis timoris experte. Proprie animus, curis et metu liber, iis *solutus* dicitur. Hinc et *solute ac negligenter* junguntur 23, 37. ut *soluta* sc. curis, secura 6, 3. 8, 30. 25, 39, 4. ubi *soluta*, *secura* et *neglecta* junguntur.

5. *jam ante exploratis itineribus suis*, obportunis, (v. ad 1, 56, 10.) vel a se faciendis, (Duk. delendum putabat τὸ *suis*, Doer. jungit *suis instructam*, cum suis militibus paratum et dispositum ad pugnam) *instructum*, instructa acie, vel militibus suis in acie conlocatis incedentem, vel, ut sup. 1, 15., *dimicationi ultimae instructum intentumque*. Cf. 9, 37, 3. et 10, 19. ubi *instruere* simpl. dicitur pro instruere aciem, vel sc. Hinc et *instructi* 10, 19.

6. *compulsos in cavas valles*, (cf. 7, 34 pr. et 28, 2 pr.) *quum exitus haud in facili*, h. e. non faciles, (ut contra *in difficili est moderatio* inf. cap. 65 extr.) *essent*, forte *esset*: nam *exitus* h. l. est excundi facultas.

IX. 1. C. *Terentillus Arsa*, de cujus conatu cf. Dionys. 10, 1 sq. (ubi etiam *Terentius* dicitur) ut de principiis juris Rom. Tac. Ann. 3, 26 sq. Res ipsa, quam Terentillus hic moliebatur, gravissima erat. Nam omnis jurisdictio, ut antea penes reges, sic nunc penes Consules erat, ex arbitrio vel patriis mo-

 ribus

ribus institutisque jus dicentes, non ex legibus, quae et paucae et solis notae Patribus erant, ac saepius negligebantur: quo fiebat, ut jus incertum quasi fluitaret. Nec facile erat, huic malo mederi, quum Patribus haec potentia nimis grata esset, Tribunorum autem rogationes s. actiones non nisi ad summam potestatem regnumque patriciorum manibus eripiendum sibique vindicandum spectarent. Hinc motus urbani, a Terentillo excitati.

2. *tribuniciis actionibus*, v. ad 2, 56, 4.

3. *inmoderata*, *infinita* (respectu magnitudinis, non temporis, Germ. *unumschränkt) potestate*, verba hominis ad invidiam haec exaggerantis. Eadem vero epitheta sine copula *et* junxit Auctor libri ad Herenn. 2, 22. quo velut hiatu vis orationis augetur.

4. *tempore capto* obportuno, commoda occasione, (ut λαβεῖν καιρὸν) scil. absentia consulum. Sic 26, 12, 8. 30, 42, 5. 33, 28 pr. et forte 35, 19. pro vulg. *tempore apto;* Gron. ad 26, 12. ubi *capto* MS. Put. sed ceteri et edd. ante Gron. *captato*, ut 4, 36. et 5, 6.

5. *non potuisse sisti*, v. ad 2, 29, 7.

6. *Quid tandem?* Vox *tandem* in interrogationibus saepe vim habet vehementius instandi; Drak. Cf. ad c. 68. n. 1. — *illi non licere* sc. tribuno. — *his ipsis judicibus*, populo. — *Non illud* sc. quod moliatur tribunus. Al. *illum*. Mox *placatam* MS. Flor. pro *pacatam* probb. Gron. et Drak.

7. *desertam remp.* absentibus consulibus *invadi* a tribunis.

8. *Ne Aequi quidem ac Volsci* cet. nam in Tusculanos agros transiere, non vero miseratione moti. v. cap. 7.

9. *dilataque in speciem actione* cet. in praesens et in hunc annum puto: nam deinde gravissimis motibus agitatur; Duk.

X.

X. 1. *ut suum quisque per triduum cognitum abduceret:* ut *cognoscere* 24, 16. 26, 30. 38, 38. vel *noscere* 10, 20. 36. et *recognoscere* 5, 16. domini dicuntur, quae sua esse probant. Nos: *sich zu etwas als zu seinem Eigenthume legitimiren;* Doer. Similiter forsan *adnoscere* 40, 11, 4. Cognita dominis restitui solebant, at *incognita venire*, ut 5, 16. 35, 1 extr. et al. Cf. ad 38, 38, 8. *Reliqua* praeda *vendita*, *quibus* rebus, pro *cui*, quoniam *praeda* est nomen conlectivum; Stroth. *reliqua* sc. praedae, ut *r. belli* 9, 16. (pro *reliquiis belli*, ut 26, 1.) Doer. Immo *reliqua* pro *reliquae res*, ut *suum*. Cf. ad 33, 24, 4.

2. *Id antiquius consuli fuit*, v. ad 1, 32, 3. — *Jactata res*, tractata, de ea disceptatum, *quum in senatu*, *tum ad*, apud, *populum*, in concione populi. Cf. 10, 37, 6. 10, 46 extr. 22, 23, 6. "Quae hic narrantur, vix potuere fieri, nisi consule ipso in Vrbe et senatu praesente; unde conligi potest, non antiquissimi instituti esse, ut triumphum petituri Vrbem ingredi non possent: sed forte Lucretius legibus a senatu solutus fuit," Duk.

3. *ut ovans Vrbem iniret:* de qua ovatione et quomodo a triumpho differat, (quod Livius, tamquam suis lectoribus notissimum, omittit) v. Dionys. 5, 47. 8, 68. Gell. 5, 6. Plut. in Marcello p. 310. 311. Dio 54, 33. 55, 2. unde intellegitur, ovantes non bovem diis, ut triumphantes, sed *ovem* inmolasse, neque curru, sed pedibus, et postea equo Vrbem esse ingressos.

4. *lex Terentilla relata*, iterum lata. De *prodigiis*, quae mox memorantur, v. ad 1, 31, 1. — *carnem pluit*, non *carne*, (ut 10, 31. 37, 3. 40, 19.) MSS. et *pluisse* sc. fertur, prob. Gron. Dicitur etiam *pluit terra* 34, 45. 35, 21. et *lapidibus* 1, 31. 7, 28. 21, 62. al.

5. *ut nihil*, plane non, *odor mutaret* se, mutaretur; (v. ad 2, 3, 2.) nisi malis: ut carnis formam et

 adspe-

adſpectum neutiquam *odor*, putredo, *mutaret*: nam corpora *mutantur*, quae putrefiunt. Cf. Valer. Max. 1, 6. ex. 5. Forte leg. *interciderit*.

6. *Libri* Sibyllini (ſ. fatales 42, 2 al.) tres *per duumviros ſacrorum* ſ. ſacris faciundis (quorum loco a. V. 386. *decemviri ſ. f.* creati ſunt ex plebe et patriciis, de quo v. 6, 37. et a Sulla *Quindecimviri*) *adiri* ſ. inſpici et conſuli ex SCto ſolebant difficili reip. tempore, inpr. prodigiis inſignibus nuntiatis, et tum ceremoniae, ſacrificia aliaque, in iis praeſcripta, procurari. Cf. 22, 9. 36 al. Hos libros Tarquinius, ſive Priſcus ſive Superbus, a Sibylla Cumana emiſſe, et Duumviris inluſtribus cuſtodiendos tradidiſſe dicitur. v. Dionyſ. 4, 62. nam Livius hanc hiſtoriam fabuloſam ſilentio praetermiſit: quod ob tantam librorum illorum auctoritatem frequentemque in ſeqq. libris mentionem minime probandum. Saltem non ſimpl. *libri* h. l. dicendi erant, qui nunc primum memorantur: etſi vulgaris haec loquendi ratio facta. cf. 5, 50. 10, 47. 22, 36. 25, 12. 31, 12. 34, 55.

7. *pericula a conventu alienigenarum* ſc. metuenda.

8. *ut idem orbis volveretur*, ut eadem rerum viciſſitudo rediret; metaphora ſumta a rotis, quarum orbis eodem ſemper modo circumagitur. Cf. 42, 42.

9. *adciſae res*, ut 8, 11 al. et *copiae* 8, 11. *Adciſae* propr. dicuntur aves, quibus alae ſunt reſectae, et hinc *res*, opes, vires exhauſtae, extenuatae, inminutae, conſumtae; quo ſenſu nos dicimus: *einem die Flügel beſchneiden.* Hinc et *ſpes abſciſa*, *inciſa*, et *praeciſa* pro infracta, ademta, ſublata; (v. ad 35, 32, 4.) *adcidere res Veſtinorum* 8, 29, 8. *incidere media* ap. Cic. Phil. 2, 19. Sic et ἐπιτέμνειν τὰς γνώμας ap. Polyb. 5, 58, 3. — *reficere exercitum*, explere, ſubplere, inminutum militum numerum reſtituere. Sed 8, 36, 6. *refectus exercitus* dicitur recreatus ex vulneribus, ſanatus, vel qui corporis vires recuperavit; ut *refici ſpes*, *animi* et vires dicuntur

tur pro restitui, renovari, recreari 23, 26. 33, 36. 37, 24.

10. *summam rei* — *caput et vires belli*, v. sup. ad cap. 5. n. 6. — *Aequi provincia*, v. ad 2, 40, 8.

11. *personare*, clara voce dicere s. jactare. — *Fabulam compositam Volsci belli*, v. ad 40, 12, 4.

12. *Hernicos ad partes in fabula* agendas *paratos* semper esse, vel subornatos esse auctores falsi rumoris. Loquutiones a scena petitae: Hernici autem, socii Rom., jam aliquoties nuntiaverant, hostes venisse in suos fines. Cf. cap. 4. 6. et 8. — *occidione occisos*, v. ad 2, 51, 9.

13. *jam fides* et probabilitas *abierit*, evanuerit, parum probabile videatur, ut *abiit timor* 2, 52. et οἴχεσθαι pro perire. Vulgo legitur *id fides abierit* prob. Gron. ad 5, 34 med. ut *id* dictum sit pro: *id factum esse*, quem tamen usum loquendi non satis idoneis firmavit exemplis.

14. *Sic*, hac fraude, — *ne quid aliud actum*, egisse et spectasse consules, *putent*. — *Res est in integro*, ut al. *in tuto, angusto, turbido, expedito*, pro: *res est integra*.

15. *dum domi, dum togati sint*, v. ad c. 50. n. 1.

16. *terrorem externum*, v. ad 2, 39, 7.

XI. 1. *per omnes comitiales dies*, h. e. quibus comitia habentur vel haberi possunt, quorum CLXXXIV in calendario Rom. numerantur, omnes scil. anni dies praeter festos, nefastos et nundinas. Eos non diversos fuisse a *fastis*, ex h. l. et Varr. de L. L. patere monet Stroth. ad 24, 7. et 25, 2. *quum discedere populum jussissent tribuni* cet. v. ad 2, 56, 11. 12.

2. *Multum et consules se abstinebant* sc. ab hac re et rixa. Nos diceremus: *sie zogen sich sehr zurück*. — Mox *nemo non lingua* cet. v. ad 2, 45, 7.

3. *mulcatus*, pugnis s. virgis s. calcibus percussus, verberatus, male tractatus; (ut 8, 24. 27. 29, 9.

28, 30 extr. ubi cf. Gron. et Drak.) *nudatus*, cui veſtis vel erepta vel lacerata eſt in tumultu. Gron. ad Plaut. Stich. 3, 1, 19. "Ab ἀμέλγω, inquit, *mulgeo* eſt: inde *mulceo*, quia mulcendo, fingendo, deducendo, ex uberibus lac elicitur. Hinc *mulctare* et *mulcare* pro *mulcitare*. Vtrumque proprie ac primum eſt mulcere nimis, ut doleat; dein diſtinctum, ut hoc eſſet tractim tangere verberibus; illud poenae cauſa ita mulcere, ut emulgeas partem ſanguinis viſcerum de patrefamilias, h. e. bonorum: unde *mulcta*. Nec Sabinum aut Oſcum eſt hoc, ut Varro et Feſtus tradunt; niſi illi primi haec omnia ex Graeco fonte hauſerunt: neque a *multus*, quod a μάλα μάλιϛα deſcendere puto: ſed *multa* et *multare* quidam maluerunt lenioris pronuntiationis ergo." Cf. Duk. et Drak. ad h l.

4. *Kaeſoni capitis diem dicit*, diem certum conſtituit, quo cauſam capitis in foro agat. *Caput* vero dicitur hominis ſtatus, civitatis ac libertatis jus, ipſaque vita; unde *deminutio* ſ. *diminutio capitis*, amiſſio libertatis, vel civitatis vel familiae; (maxima, media et minima) *cauſa* autem ſ. res *capitis* ſ. *capitalis*, in qua caput hominis agitur, quum in judicium vocatur publicum, quo condemnatus locum in ſenatu, civitatem, libertatem, aut ipſam adeo vitam amittit, vel in exſilium agitur. Hinc *capitis adcuſare et damnare* aliquem, *capitis cauſam dicere*, *capitis diem alicui dicere*, (cf. ad 2, 35, 1.) et *capite ſancire* 7, 16, 4. h. e. poena capitis propoſita vel conſtituta. Hinc et *capitalis noxa* (crimen) 3, 55. et *capitale* vel ἀρχαϊκῶς *capital* ſc. crimen ſ. facinus, 24, 37. quod capitis poena luendum et cui haec propoſita eſt. Cf. Erneſti clav. Cic.

5. *reum ruere*, inpotentia animi raptum violentis uti conſiliis, vel temere loqui et agere, labi; *ſich übereilen*. — *Invidiae flammam ac materiam criminibus ſuis ſubgerere*, ut *adjicere* 43, 16. eleganter pro: invidiam et crimina augere.

6.

6. *audacia regnantem videtis*, v. ad 24, 29, 3.

XII. 1. *prensabat singulos*, v. ad 2, 61, 4. — *multa referret sua familiaeque decora*, cf. ad 21, 43, 13

2. *neminem unum*, non unum, ne unum quidem, nullum omnino, ut 9, 16, 11. 28, 35, 5. 38, 50, 4. et *nec quisquam unus* al. de quibus v. ad c. 55. n. 13.

3. *maximum momentum rerum*, v. ad 1, 47, 7.

4. *Senescentibus vitiis, maturescente virtute*, v. ad 1, 22, 3. — *Quinctius, cui Cincinnato cognomen erat*, quod capillos in *cincinnos*, crines intortos in circulos et calamistratos, flecteret, quod docent Dio Cass. p. 579. et Zonar. 7, 18. a quibus itaque perperam Κιννινάτος scribitur, vel ob ignorantiam linguae Latinae, vel culpa librariorum; Drak. — *sibi ut condonarent filium*, v. ad 2, 35, 5.

5. *se suosque mulcatos*, v. ad cap. 11. n. 3.

6. *atroci responso judicium suum praeferebant*, atrociter respondentes judicium s. sententiam suam ante diem judicii ferebant, vel etiam prae se ferebant, declarabant, indicabant, qualem die judicii sententiam essent dicturi. Alii: malebant ad ipsum judicium reservare sententiam suam, quam nunc atroci responso declarare. Cf. 27, 34. 37, 37. pr. et ad Tac. Ann. 2, 53, 8.

XIII. 1. *Premebat reum crimen unum*, obprimebat, adgravabat, vexabat, ei maxime nocebat. Cf. 7, 4, 3. 33, 9. 34, 31. 39, 40. et ad 4, 12, 3. Sic etiam de reis ap. Plin. Ep. 2, 11. 5, 14. al. — *M. Volscium* hoc anno *tribunum pl.* fuisse, tradit Dionys. 10, 7. De falsa ejus adcusatione, qua moti sunt animi plebis, jam ad absolvendum Kaesonem propensae, v. inf. cap. 24. 25. et Dionys. 10, 28.

2. *grassantem*, circumvagantem, lascivientem, (*grassari* etiam dicuntur, qui in vicis urbis discurrunt, obvios vexant, verberant, spoliant, *grassatores*)

res) *in Subura* s. *Suburra*, loco secundae regionis Vrbis frequentissimo et in valle inter Esquilinum et Caelium colles. v. ad Juvenal. 3, 5. Haec erat vetus Suburra: recentior est ad radices montis Esquilini. v. Adler's Beschreib. von Rom. p. 145 sq.

3. *Inter manus domum ablatum*, per manus, plurium manibus, ut ap. Cic. Verr. 5, 11. Cf. Drak. ad h. l. Duker. ad Flor. 3, 21. §. 26. et Burm. ad Phaedr. 5, 7, 10.

4. *rem exsequi*, judicio persequi, vel ulcisci, punire.

5. *dies dicta sit rei capitalis*, v. ad c. 11. n. 4.

6. *Adpellati tribuni*, v. ad 2, 27, 2. — *medio decreto* (v. ad 1, 32, 5.) *jus auxilii sui expediunt*, ut contra *inpedire*. Cf. 4, 55. et 9, 17.

7. *retentus in publico est* loco, in foro; nam mox dicitur *dimissus e foro*. Cf. ad 2, 24, 6. — *tribus millibus aeris*, 1000 imp.

8. *Decem finierunt*, definierunt, (numerum denarium constituere) vel modum hunc statuerunt numero vadium, ut decem darentur; Drak. Cf. ad 10, 13, 13. Gron. ad Epit. Liv. 34. Burm. ad Quintil. I. O. 2, 1.

9 *Hic primus vades publicos dedit*, h. e. in causa capitis, quae maxime ad populum aut remp. spectat, et hinc quoque *publica* vocatur: nisi leg. *publico*. *Vades* fere semper dicti in causis publicis et capitis, *praedes* in re civili et causis privatis seu pecuniae et in lite vindiciarum. v. Ernesti clav. Cic.

10. *quum excusaretur* (v. ad 6, 22, 3.) *solum vertisse* al. *mutasse*, patriam reliquisse, *exsilii causa*, cf. c. 58. 21, 63. 43, 2.

11. *ut trans Tiberim viveret*, in finibus Etruriae. v. Salmas. de modo usur. c. 18. et conf. inf. cap. 26. Mox alii rectius forte legunt: *in devio quodam tugurio*, vel *devio quodam in t.*, vel *in vili quodam t.* ut ap. Dionys. ταπεινή τις καλύβη.

XIV.

XIV. 1. *exercuit civitatem*, iis haec fuit occupata.

2. *cessissent possessione rei publicae*, summo imperio, principatu et reip. administratione, quae tota fere ab eorum arbitrio pendebat. Cf. inf. cap. 20 pr.

3. *juniores, id maxime quod* cet. pro: ii maxime, *qui* Caesonis sodales fuere. Cf. Periz. ad Sanctii Min. 2, 9, 5. — *auxere iras* suas. — *ibi*, v. ad 2, 35, 1.

4: *submoventes*, hanc turbam a foro per viatores submoverè conantes: unde et *tribuni submoverunt populum* sc. per viatores, vel submoveri jusserunt, inf. 25, 3. ubi cf. not. 14. Alio sensu lictores plerumque, ut magistratui viam faciant, populum *submovere* dicuntur, (v. Ind.) et hinc magistratus *submoto* (populo a lictoribus) *incedere* 28, 27 extr. et ap. Plin. 8, 46. v. ad 25, 3, 14. Submoveri autem pro imperio non licebat more majorum, quia dicebatur: *si vobis videtur, discedite, Quirites*. v. 2, 56. et ibi not. 11. Hinc lictor 45, 29, 1. *submotor aditus* dicitur. Cf. Hard. ad Plin. 8, 46. et Mitscherl. ad Hor. Od. 2, 16, 9. — *nemo unus*, v. ad cap. 12. n. 2. — *praecipuum* prae ceteris.

5. *Mediis diebus* inter eos, quibus lex s. rogatio illa ferretur, adeoque iis, *quibus tribuni de lege non agerent*.

6. *adesse*, auxilio esse iis *in foro* negotia habentibus, inpr. in judiciis, ut solent advocati patronique causarum *adesse reis*, h. e. eos juvare. Cf. ad 6, 38, 4. 8, 31. et ad Tac. Ann. 12, 1, 2. Dii quoque *adesse* eo sensu dicuntur, de quo v. ad 1, 12, 6. Sed *adesse* sc. in judicio, die dicta, 25, 4, 4. ut *prodire* ibid. et similiter *prodire ad delectum* et *in delectu* 43, 14.

7. *tranquillo peregere* sc. coelo, a cujus serenitate ducta est metaphora, sine tempestate, h. e. sine tumultu et interpellatione.

8. *tractando plebem* sc. benignius; vel ut ap. Cic. Orat. 28. *eloquentiae est tractare* (commovere, impellere) *animos, et omni modo permovere*.

XV. 1. *Adcipiunt civitatem*, ejus imperium. — *Quantum se magis insinuabant, eo acrius* cet. pro *quanto*, ut 32, 5. 44, 7, 4. al. v. Drak. ad 5, 10, 5.

2. *Conjurationem factam* cet. arguebant tribuni fictis literis et indice subornato: quod crimen fictum esse, Claudius cos. Patribus pluribusque de plebe jam persuaserat, quum Herdonius Capitolium occuparet. v. Dionys. 10, 9 sq.

3. *statum bellum*, anniversarium, quovis anno illatum. — *ad quatuor millia et quingenti* v. ad 4, 59, 4.

4. *Capitolium atque arcem*, v. ad 1, 55, 6.

5. *in arce facta caedes eorum*, civium, ibi habitantium.

6. *Dant tamen arma*, v. ad 42, 52, 6. — *incerto hoste*, quum adhuc esset incertum, quis hostis esset; ut alii ablativi passim, ubi particip. verbi substantivi omissum est, v. c. 26, 39, 6. *spe*, 23, 49, 5. *sexdecim circiter Romanis* et 5, 34 extr. *cognomine*, ὁμωνύμῳ, *Insubribus pago Aeduorum* in Gallia, nisi leg. *Romani* et *cognominem*.

7. *ad obportuna omnis*, totius, *urbis* (h. e. omnia, quod etiam vulgo legitur) *loca*, v. ad 1, 54, 4.

8. *servitiis grave jugum demeret*, h. e. servis, ut 2, 10, 6. 28, 11. al. Sic et *remigium* 21, 22. 26, 39. 51. *dictatura* 8, 12, 12. *arma* 22, 34. 45. 30, 14. 35, 35. 41, 12. *advocatio* 3, 47. et similia. Cf. ad 4, 11, 1. 22, 28, 1. ad Tac. Ann. 2, 13, 9. et Juvenal. 4, 39. 81.

XVI. 1. *terror servilis*, v. ad 1, 57, 7.

2. *Vixque concordia sisti videbatur posse; tantum superantibus aliis ac emergentibus malis*; v. ad 2, 29, 7. Post *posse* minimam, et post *malis* maximam distinct. poni malebat Duk. Tò *ac* ante vocalem h. l. legitur, ut 41, 24, 9. 42, 12, 1. et al. Id vero barbarum esse, et *atque* vel *et* vel *aut* iis locis substituendum, docent Drak. ad 10, 36. 41, 24. Intpp. Suet.

Suet. Caes. 26. Ern. clav. Cic. Ruhnken. ad Muret. T. 1. p. 9. et alii, refragante Schellero in Lex. lat. — *nemo tribunos aut plebem timebat* tempore belli externi, quo plerumque furor eorum quiescebat, at nunc id potius unice agebant tribu et omnes hosti resistebant: at nunc id unice agebant tribuni, ne plebs arma pro salute patriae caperet; Drak. *mansuetum id malum*, lenius, *et — exoriens, tumque esse sopitum videbatur.* Ita bene cohaerent haec verba, nec necesse est legere *tum* pro *tumque*, vel cum Schellero *tum quiesse* vel *quiescere;* etsi hoc adridere possit.

3. *peregrino terrore*, v. ad 1, 57, 7.

4. *inclinatis rebus*, per se jam in summum discrimen adductis, *incubuit*, instar oneris, quod columnae, aut alii rei inclinatae atque fulciendae potius, inponitur, eamque inde magis inclinat, et casum ejus promovet; Stroth. Cf. ad 9, 12, 2. 28, 1, 1. et ad Tac. Ann. 4, 24, 1.

5. *patriciorum hospites clientesque*, quos Capitolium occupasse dictitabant.

XVII. 1. *in templum venit*, v. ad 1, 6, 5.

2. *servitia* (v. ad c. 15. n. 7.) *vestra non omnia commovit auctor*, auctoritate sua, ad libertatem eo vocando, sed tantum servos et exsules 4500, vel potius servos fugitivos. Cf. Oros. 2, 12.

3. *Jupiter*, *Juno et Minerva* σύνναοι s. συνναῖοι, in templo Capitol. et in cellis diversis colebantur, tamquam dii praesides imperii (quos ex arce Trojana Romam traductos fingunt poetae; v. Heyne Exc. 9. ad Virg. A. 2.) ut *alii dii deaeque* in arce. v. ad c. 19. n. 11. ad 1, 55, 6. et conf. 6, 16 pr. Dionys. 4, 61. et ad Sil. 10, 432 sq. Epitheton *Regina* delendum suspicari possis h. l. et loco sim. 6, 16 pr. nam serius Romam deportata est, et in Aventino templum habuit. v. inf. 5, 21. 22. 31. Sed *Jupiter Capitolinus*, *Juno Regina et Minerva* junguntur etiam ap. Cic. pro domo 57. Valer. Max. 5, 10, 2. et in numis

mis lapidibusque. Itaque jam ante Vejos captos alia *Juno Regina* Romae culta videtur.

4. *publici penates*, dii patrii, a majoribus acceptì, et a qualibet urbe, tamquam ejus et inpr. templorum tutores, communiter culti; ut *privati penates* dii proprii et tutelares cujusvis domus et familiae. Cf. 25, 18, 6.

5. *Tantum hostium non solum* cet. Cf. Cic. ad Att. 9, 12.

6. *Non*, nonne, *quidquid Patrum plebisque est*, *consules*, *tribunos*, *Deos hominesque*, h. e. omnes omnino, etiamsi res ad deos non magnopere pertineat; Duker. (qui vid. ad Flor. 2, 6, 43.) ad unum omnes, ut *divina humanaque* in universum omnia, Stroth. conf. cap. 19. 2, 5. 4, 2. 7, 5 pr. 9, 8. 14. 26. 10, 40. 29, 18 extr. Cf. Ern. clav. Cic. v. *divinas*. Sed orator forte vehemens et grandiloquus, mentis abreptus fervore, ipsos quoque deos ad arcem imperii et *augustissimam illam domum Jovis optimi maximi*, vel armis tuendam advocasse videtur, quemadmodum Silius Ital. 12, 608 sq. et 705 sq. fingit, Roma ab Hannibale obpugnata, Jovem ad Capitolium arcemque suam, et alios deos ad septem Vrbis colles, sibi sacros, cum armis, cuilibet propriis, defendendos discurrisse. Eadem quoque postea vidi in mentem venisse Drak. qui tamen haec forsitan nimis poetica esse putabat, quam ut iis vulgata lectio defendi possit. *eos* pro *deos* conj. Coutier. et *cives* Gron.

7. *arcem* (v. ad 1, 55, 6.) *ab Sabinis auro captam recepisti*, v. 1, 11 sq.

8. *tribuniciae potestatis sacratarumque legum*, v. ad 2, 8, 3. et 2, 33, 3.

9. *princeps familiae suae*, auctor sui cognominis; Gron. Sed parum apte de patre haec, ut cap. 18 alia, (*memorem se majorum suorum* cet.) loquentem Valerium inducit Livius, magis suae, quam hujus aetatis memor.

10. *tribuni cessere nocti*, ob noctem cessere consulibus Patribusve. Nocturno periculo se subduxere; Ern. Cf. ad c. 60. n. 5.

11. *penates publicos privatosque*, v. ad cap. 17. n. 4.

XVIII. 1. *de arce Capitolioque*, v. ad 1, 55, 6. — *turbatae urbis statu* pro *turbato u. s.* v. ad 1, 1, 6. 3, 68, 1. et 21, 10, 14.

2. *Tusculi dictator erat*, v. ad 1, 23, 3.

3. *magno opere censet*, ut *maximo opere*, *summo opere*, *quanto opere*, pro vulg. *magnopere* cet. — *sociales deos*, v. ad 1, 45, 3.

4. *si edoceri se sissent*, al. *sivissent*; sed contractas formas amat Livius.

5. *memorem se majorum suorum* cet. v. ad cap. 17. n. 9. — *populi colendi cura*, unde cognomen *Publicolae* s. *Poplicolae* patri et familiae datum. v. 2, 8. Sed forte leg. *cognominis*, *quo populi* cet.

6. *suae fortunae*, ei adcommodatum, *supplicium sumtum est*: liberi omnes securi sunt percussi, servi in crucem acti. Cf. Dionys. 10, 16. et 18.

7. *in consulis domum plebes quadrantes*, *ut funere ampliore efferretur*, *jactasse fertur*, v. ad 2, 16, 5. et 26, 11, 6.

XIX. 1. *fidem exsolverent*, praestarent, promisso (de quo v, cap. 18.) satis facerent, ut 24, 16. 26, 31. et *exsolvere jus jurandum* 24, 18.

2. *conlegam sibi subrogasset*: nam consules aliosve magistratus in locum eorum, qui vel mortui sunt, (cf. 2, 7. 23, 24 al.) vel magistratu abierunt et abituri sunt, (ut 23, 24. 32, 54. et 35, 6.) rogat aut creandos curat is, qui comitia habet, et populus *subficit* et creat.

3. *Hae tenuere contentiones*, v. ad 2, 3, 6.

4. *Decembri mense*: nam consules ordinarii his temporibus Cal. Sextil. *magistratum obcipere*, h. e. inci-

incipere, inire, solebant. v. sup. ad cap. 6. n. 1. — Forte leg. *creatus*.

5. *priores erant*, Kaesonem superabant. — *pro tribunali*, al. *de tr.*, pro *in tr.* De *tribunali* v. Ernesti clav. Cic.

6. *perpetui tribuni*, perpetuo refecti, ut 6, 40, 3. et mox *iterum ac tertium tribuni*: quod non proprie capiendum; (nam refectio eorum in tertium annorum memoratur demum c. 21., et ap. Dionys. 10, 19.) sed convenienter adfectui loquentis. Sic et 6, 40, 4. *semper tribunos pl. habere*, ut *pacis semper auctor* 30, 42. Ceterum saepe Livius sic verbis suae narrationis jungit verba orationis cujusdam, quae ab illis quoad ordinem constructionis pendeant, et oratione incipiant obliqua, quae deinde in rectam vertitur; Stroth. Ipsa autem Quinctii oratio est praeclara et indignationis plena.

7. *ut in perdita domo*, conrupta s. pessima, *criminibus regnarent*, h. e. criminationibus, sc. Patrum, ut 6, 14. 15. 34. 62. 38, 48. De verbo *regnare* v. ad 24, 29, 3. Mox *semina discordiarum* de hominibus et auctoribus, ut *tuba belli* ap. Cic. ad Div. 6, 12. Proprie dicitur 21, 5, 1. *sator litis*, et ibid. *certamina serere*, ut al. *semina discordiae* cet. *jacere* s. *spargere*, nota metaphora.

8. *A. Virginius*, v. sup. cap. 11. — *plus hercule aliquanto* meruisse videbitur ei, *qui*, vel meruit, *qui*, si quis, *vere*, secundum veritatem aequitatemque, *rem aestimare velit*, ut 30, 22, 1. 30, 23, 1. 31, 48, 3. 34, 27, 1.

9. *Herdonius*, *si nihil aliud*, v. ad 2, 8, 9. — *nudosque*, armis privatos, sine armis, inermes, ut γυμνὸς s. ψιλὸς ὅπλων, ἐσθῆτος cet. et passim *nudi armis*, *telis* cet. et *seminudus genere armorum* 31, 35, 4. Cf. ad Sil. 4, 313. 16, 47. et Drak. inf. ad 3, 23, 5. ubi *inermes nudique* junguntur, et *nudi* sunt sola tunica vestiti, ut γυμνοὶ; nam ita, vel *seminudi* et *cum singulis vestimentis sub jugum mitti* sole-

ſolebant devicti hoſtes. Cf. 9, 6 pr. 15. 45, 39. et ad 10, 35, 5. De *jugo* v. inf. c. 28 extr.

10. *Pudet* me (niſi leg. *pudeat* ſc. vos) *deorum hominumque*, (*Schande vor Göttern und Menſchen*; Doer.) quae indignantis exclamatio ad verba potiſſimum ſeqq. ſpectat. — *in arce*, *in Capitolio*, v. ad 1, 55, 6.

11. *cella Jovis*, σηκὸς vel τέμενος, aedicula, delubrum, medius, ſanctiſſimus et undique ſeptus templi locus, in quo ſimulacrum Dei ſervabatur. Cf. Ind. et ſup. ad cap. 17. n. 3.

12. *Hoc eſt auxilium plebi ferre* (v. ad 2, 33, 3.) adverſus patricios, *inermem eam h. t. objicere*, h. e. auxiliumne plebi fertis objiciendo cet.

13. *a familia armata*, a ſervis armatis, ut 8, 15, 5. al. Cf. inf. ad c. 55. n. 8.

14. *ſacroſancti*, v. ad 2, 8, 3. et 2, 33 pr.

15. *neque ſacri*, cultu divino digni, *neque ſancti*, inviolabiles, nullo modo ac ſcelere violandi.

16. *divinis humanisque ſceleribus*, v. ad 1, 57, 7. et 3, 17, 6. Mireris h. l. aquam haeſiſſe Drak. — *ſi tuleritis* ſc. iterum: niſi leg. *pertuleritis*, vel delenda haec verba, adſcripta forte in marg. voci *tum*.

XX. 1. *erecti*, animum recipientes, *Patres reſtitutam credebant remp.*, v. ſup. ad cap. 14. n. 2.

2. *ſuſcepiſſe conlegam priorem*, primum, prius, *actionem rei* — *in peragendis* ſc. actionibus *conſularis officii partem ad ſe vindicabat*, h. e. ſibi, (ut 9, 43. et 44, 14.) niſi leg. *peragenda* ſc. actione. Alii putant, *peragenda conſularis officii* ſc. negotia eſſe ea, quae vulgo a conſulibus gerantur, aut ex ant. lectione, *in peragendis conſulariis* (al. *conſularis* et *conſularibus*) *conſularem officii partem*, veram eſſe reſtituendam, ſcil. *in peragendo cenſu*, qui tumultu ſervili interruptus erat, (cf. cap. 22 pr.) vel *in peragendis* (exſequendis) *conſiliis* conlegae *conſularis* cet. Haec Sigonii conjectura non ſpernenda videtur.

3. *Tum tribuni eludentes*, v. ad 1, 36, 4. — *perſequi* conſules, iis inſtare, *quaerendo*, v. ad 5, 15, 7. — *Nobis vero quoad nihil delectu opus eſt*, vel ſimpl. *non*, vel potius *plane non*, *neutiquam*, *nullo modo*, ut 3, 44. 4, 9. 5, 27. 6, 38, 4. al.

4. *in verba* Valerii *juraverint*, cet. v. ad 2, 32, 1. hinc *conſulis*: ſed *conſulum* malebat Duk. conl. Dionyſ. 10, 16.

5. *ad lacum Regillum*, v. ad 2, 16, 3.

6. *nondum neglegentia* (contemtus, incuria cultus, ut 22, 9, 5. et 43, 13.) *Deum venerat* in conſuetudinem. Praeclare diverſa temporum indoles notatur, ut paſſim. Cf. 4, 6 extr. 5, 40, 6. 46, 6. 7, 2. 25. 40 pr. 10, 9, 6. 10, 40, 8. 26, 22 extr.

7. *de proferendo exercitu*, de differendo, (ut *proferre rem*, *diem*, *tempus* cet.) h. e. differenda ejus profectione, de retinendo exercitu ac retardando in Vrbe, donec, quae cuperent, a Patribus inpetraſſent. Cf. SCta cap. 21 pr. memorata. Haec tamen ſententia non apte ita expreſſa, et omnes intpp. lectionem vulg. damnant, putantes aut delendum *exercitu*, aut legendum *de proferenda cum exercitu*, vel *de proferendo exitu*, vel *de proferendo exercitus exitu*, vel *de providendo* (praecavendo) *exercitui*, vel *de perterrendo* aut *perturbando exercitu*, conl. verbis mox ſeq. et cap. 21 pr.

8. *locumque inaugurari* cet. v. ad 1, 55, 3.

9. *neque provocationem* ad tribunos *eſſe longius ab Vrbe M. R.* cf. ad 2, 33, 3. et ad 29, 20, 4.

10. *quod ſaepius Quinctius dictitabat*; e quibusdam libris forte leg. *dictabat* propter additum *ſaepius*. Frequentativis tamen Livius nonnumquam ſine vi utitur.

11. *ut conſuetis remediis ſiſti poſſit*, v. ad 2, 29, 7. *Non ita*, non tam parum.

XXI. 1. *in auctoritate Patrum eſſe*, eam ſequi, ei cedere, ut mox *Conſules fuere in Patrum poteſtate*,

ſtate, h. e. SCto parebant. Cf. ad 2, 56, 16. — *In reliquum*, v. ad 23, 20, 4.

2. *ne quid cederent plebi*, qua in re, vel Germ. *etwa*, ut paſſim, inpr. poſt *ſi*. v. Drak. ad 3, 48. qui ſaepe ita *quid* eleganter abundare monet. Cf. ad Tac. Ann. 14, 7, 4.

3. *L. Quinctium conſulem reficiebant*, h. e. reficere volebant ſeu conabantur: nam ipſe refici nolebat, ut e ſeqq. intellegitur. Eſt actus pro conſilio ſ. conatu rei perficiendae, ut *tenebat* 9, 46, 17. *decernere* 4, 50, 3. 27, 20. *intendebant* 21, 6, 5. *averterent* 23, 32, 4. *notantibus* 27, 25, 3. *abrogare* 34, 1. et 6. *reſtituebat* 37, 53. *retinerent* 25, 33. (ubi v. Drak.) *diviſerant* 5, 24. *dare* pro *dare velle* ſ. *obferre* 9, 41. pr. 21, 34, 3. 28, 5. 31, 19. 37, 53. *revocabat* pro *revocandos cenſebat* 26, 8, 3. Cf. ad Sil. 1, 14 514. 4, 151. 11, 551. 13, 523. 728. 16, 183. inf. ad 4, 57, 9. 37, 17, 4. et ad Tac. Ann. 2, 34, 3. Sic et διδόναι pro obferre ap. Diodor. 18. 60.

4. *actio conſulis*, v. ad 2, 56, 4. — *ad plebem*, v. ad 2, 10, 10.

5. *Vos elevatis eam*, levem facitis, minuitis. Sic paſſim *levare* et *elevare*, cui τὸ *adgravare* obponitur 6, 27, 1. et *extollere* 9, 37, 4. et 28, 44 extr. Hinc et *elevare indicem indiciumque* 26, 27, 6. pro minuere fidem ejus. Cf. ad 4, 12, 3.

6. *Imitamini* eſt imperat., quem ſubjunctivus ſaepe ſequitur; Duk. — *dum ne*, dummodo non, *imiter*, ut 33, 24, 5. Cf. Drak. ad h. l. et 28, 40.

7. *ſe id ſubfragium non obſervaturos*, non probaturos, nullam ejus rationem habituros.

XXII. 1. *Q. Fabius Vibulanus tertium*, cf. cap. 1. et 2.

2. *Luſtrum condi*, v. ad 1, 44, 3. *propter Capitolium captum et conſulem occiſum*, v. cap. 15. et 18. Cenſus coeptus anno ſuperiore, ſed interruptus erat tumultu ſervili. Cf. cap. 24 extr.

3. *religiosum fuit*, v. ad 2, 5, 4.

4. *Bellum ingens a Volscis et Aequis*, i. e. Volscorum et Aequorum, ut mox *quia nondum ab Aequis venisset exercitus*, nisi potius jungenda *ab Aequis* (missus) *venisset*. v. ad 27, 5, 4. — *ipsam coloniam*, sc. Antium. Cf. 2, 65. 3, 1. et 4. — *praeverti*, v. ad 2, 24, 3.

5. *Equites suae cuique parti*, in gratiam s. subsidium partis, quae cuique esset sua vel tamquam sua cuique adsignata, *post principia*, post primam aciem vel primae aciei ordines, *conlocat*. Hoc elegantius dictum putabat Doering, quam si *sua*, (ut ad *principia* referatur) vel *suos*, aut *suae quemque*, aut *suae quosque* sc. equites, reponatur auctore J. F. Gron. qui monet, ex sermonis ratione dici *suam rem cuique*, aut *suo quidque domino tribuere*, non *suum quidque* aut *suo cuique*. Cf. 1, 52. 2, 32. 3, 11. 36. 25, 17, 4 (ubi Gron. emend. *unicuique genti adsuetis*) 31, 34. 33, 46, 7. 34, 2. 45, 29, 7. Intpp. Virg. Eccl. 7, 54. et Duk. ad h. l. qui praeter alia haec monuit: "Mihi nondum liquet, cur haec tam ἀποτόμως damnanda sint, et cur omnes librarios toties ad hoc corrumpendum conspirasse credere debeamus. Propemodum credo, Latinos dixisse interdum *suusquisque*, ut *unusquisque* et *quotusquisque*."

6. *quum ad id spectator pugnae adstitisset*, v. ad 2, 23, 3.

XXIII. 1. *distenderent hostium copias*, disjungerent, distraherent in diversas partes; ut *distendere animos* et *curas* pro dividere, distrahere 9, 12. 27, 40. hinc etiam arcere 34, 29. Sic et *distinere* 4, 59 pr. 5, 20 pr. et 7, 21, 3. quod passim a librariis perperam confunditur cum *detinere*, h. e. retinere, ab aliqua re abstrahere.

2. *ab Roma in castra Antium perlata*, h. e. ad Antium, ut *Vejis* pro *ad Vejos* 5, 8. et 12. nisi delendum *Antium*, vel certe transpositis verbis legendum.

Antium

Antium in castra perlata; Scheller. — *datum auxilium:* an *latum?* Sed v. ad 38, 16, 5.

3. *Vi numquam*, conatu saepius frustra repetito, *eo*, ad arcem, *subiri potuit* a parte exercitus Tusculanis data. Al. *eo subire*, et *eos subigere.* — *inde*, ab arce. Cf. Dionys. 10, 21.

4. *inermes nudique sub jugum missi*, v. sup. ad c. 19. n. 9. Mox viri docti emendant *Victor ad Columen exercitu reliquo*, vel *reducto*, vel *relato*, vel *refecto*, vel, quod ceteris praestat, *reconlecto;* (nisi malis *conlecto*) nam dispersus erat exercitus, persequutus hostem fugientem.

5. *hinc Volscos, hinc Aequos.* v. ad 1, 13, 2.

6. *Eodem anno descisse Antiates*, et Cornelium Cos. in eos, Antio vi capto, severe animadvertisse, tradit Dionys. 10, 22.

XXIV. 1. *frustrationem eam legis tollendae esse*, ad legem tollendam spectare s. valere. Cf. inf. cap. 31 extr. 39 extr. 4, 48 extr. 5, 3, 2. 7, 18, 1. 27, 9, 6. 34, 54, 4. 38, 50, 4. 39, 16, 7. 40, 29, 6. — *P. Lucretius*, forte *L.* quia praefecti Vrbis ante hoc tempus consulares fuere; Duk. conl. cap. 3. 5. 8. 29.

2. *quaestores M. Volscio — diem dixerant*, v. ad 2, 41. n. 12. De *Volscio* v. sup. cap. 13.

3. *multis emanabat indiciis*, palam factum est et manifestum. Cf. Drak. ad h. l. et nos ad 50, 54, 7. — *in quae testis crimen conjecisset*, quibus illud commissum esse dixisset.

4. *qui una meruerant* stipendium.

5. *sine ullo commeatu*, v. ad 1, 57, 2. *frequentem ad signa fuisse*, frequenter, ut 39, 53. et ap. Tac. Ann. 4, 55.

6. *ni ita esset*, nisi ita se res haberet, et si Volscius hoc negaret, (formula, in quam dabatur judicium, et solennis in sponsionibus, in quibus sacramento, h. e. certa pecunia deposita vel promissa, quis cum aliquo contendebat) *multi privatim*, per se,

se, ferebant Volscio judices, profitebantur se paratos esse ad causam agendam coram judicibus, qui rem dirimerent. Lite inter duos orta, qui disceptandae ejus brevissimam viam optabat et ad judicem provocabat, is *judicem ferre alteri* (3, 57. 8, 33. 9, 1.) dicebatur, et *judicem dicere* 3, 56. nisi quod illud est provocantis, hoc provocati: *ferebat* autem vel ipse nominando virum spectatae moderationis et nemini suspectum, aut jubendo adversarium nominare (*dicere judicem* 3, 56.) quem sumerent; Gron. ad 3, 56. Cf. Ernesti clav. Cic. v. *sponsio*. — *In mora tribuni erant*, inpedimento, inpediebant, obstabant, ut 26, 3, 3. 30, 44, 2. et *moram rei facere* 3, 2. 21, 32. 27, 6, 4.

7. *in comitiorum disceptationem*, h. e. de comitiis.

8. *Census*, *res priore anno inchoata*, *perficitur*; *idque lustrum — conditum*, v. ad cap. 22. n. 2. — *Fuerunt censa civium capita* cet. v. ad Epit. 3. n. 1. et ad 3, 3, 4.

XXV. 1. *duas residuas causas*, scil. *legem* Terentiam (v. sup. cap. 9.) et *judicium de Volscio*, v. cap. 13. 24. et 29.

2. *M. Valerio*, qui biennio post consul fuit, (v. cap. 31.) *Valerii filio*, ejus, qui dictator fuit a. V. CCLX. (v. 2, 30. 31.) Sed forte leg. *M'. Valerii filio*, vel potius *M'. F.* Cf. stemma Valeriorum ap. Drak. ad h. l.

3. *quaestor erat Quintius*, *qui ter* cet. v. ad 2, 41, 12.

4. *Virginius maxime et tribuni* ceteri, ut (quod jam monuere Gron. et Drak.) *Syphace et captivis* 30, 12 extr. *consulum Papiriique praecipuum id decus* 9, 15, 6. (ubi tamen τὸ *praecipuum* ad solum spectat *Papirium*) *Quinctius legatique* 35, 34. 37. *Popillius et legatio* 45, 13, 1. *Bitis cum obsidibus* 45, 42, 2. *T. Quinctius et Romani* 38, 31, 2. *Ζεῦ καὶ θεοί* et al. Cf. ad 31, 18, 1. 35, 44, 1. Drak. ad h. l. Schel. ad

ad Hygin. de castramet. p. 1052. et intpp. Rutil. Numat. 1, 300. Virginius quidem ipse tribunus erat, sed praecipuus quoque turbarum auctor, (v. sup. cap. 11 – 13.) unde tamquam princeps tribunorum seorsum nominatur. — *ad inspiciendam legem*, solertius examinandam. Cf. ad 6, 27, 4. et 26, 35, 3. — *quid fraudis occultae ferretur*, lege lata intenderetur. *Ferre fraudem* etiam pro *adferre* s. *inferre* dicitur 24, 38, 5. et ap. Cic. ad Att. 7, 25.

5. *res repetitum*; v. ad 1, 22, 5.

6. *sacrata quercus*, sacra Jovi, vel venerandae quasi antiquitatis et magnitudinis.

7. *nostrisque et nunc querelis adsint*, eas benigne audiant, *et mox armis*, ea juvent. Cf. ad c. 14. n. 6.

XXVI. 1. *benigne arma cepit*, sponte, libenter ac propenso animo. Sic et *benigne polliceri operam* 6, 6, 5. vel prolixe, liberaliter. Cf. ad 3, 63, 2. — *ad Eretum* in Sabinis propinquum Nomento et ad Tiberim, (hod. Monte Rotondo) XVIII mill. pass. a Roma in via Salaria. — Mox verba *comparati ad eam* paulo durius dicta pro: si finium Rom. vastitas comparetur cum vastitate Sabini agri. Forte leg. *ad eum* sc. agrum Sabinum. Conf. tamen inf. ad 5, 23, 4.

2. *ex metu alieno*, alterius partis, Romanorum.

3. *munitiones circumdant* castris Rom., ea cingunt fossa, vallo et exercitu: περιεστάφρευέ τε καὶ περιεχαράκου Dionys. l. 10. p. 650.

4. *Nihil nec tam inopinatum* cet. v. ad 2, 45, 7. — *insperatum*, v. ad 1, 5, 8.

5. *Operae pretium est audire* haec, vel narrationem sequentem eos, *qui omnia* cet., vel, quae simplicior ratio est, *audire* eos, *qui omnia* cet. ut scil. eorum judicia comparentur cum hac narratione, unde perversitas illorum intelligetur. Cf. Juvenal. 6, 474 sq. Quis vero est, quem non mirifice adficiat

 nar-

narratio haec et comparatio diversorum temporum, hominum judiciorumque?

6. *L. Quinctius trans Tiberim* cet. Cf. cap. 13 extr. *ubi nunc navalia sunt*, h. e. locus, ubi naves vel aedificantur, vel reficiuntur, vel, hyeme potissimum adventante, in litus subducebantur machinis subpositis; *die Werfte, Docke* — *Pala* instrumentum rusticorum, quo terram fodiunt; *ein Spaten.*

7. *satin' salva essent omnia*, v. ad 1, 58, 3. — *Qua simul*, simulac *velatus processit* cet.

8. *imperii nimium*, ut *nimius animi* (animo, aut nimio animo, h. e. nimis ferox et superbus) 6, 11, *sermonis nimius* ap. Tac. Hist. 3, 75. *confusus atque incertus animi* 1, 7. *stupens animi* 6, 36, 3. *territus animi* 7, 34 pr. *animi aeger* s. *praestans* s. *egregius* et al. Malim tamen exponere: nimium s. nimis magnum imperium. Nam alioquin Livius dixisset: *virum et imperii nimium, et in ipso* cet. — *vehementiorem*, qualem jam cognoverant eum in consulatu. Cf. cap 19. 20. 21. Forte cum Christio leg. *virum ipso imperio vehementiorem*, h. e. suopte ingenio graviorem tetrioremque, quam vel imperium dictaturae esset; Drak.

9. *nihil praeterquam vigilatum est*, v. ad 2, 8. n. 9.

XXVII. 1. *stipendia pedibus*, in pedestri exercitu, *propter paupertatem fecisset*, quia non habebat censum equestrem, adeoque non a Censoribus in ordinem equestrem lectus equoque publico donatus erat. Militia autem equestris honoratior erat.

2. *justitium edicit*, v. sup. ad cap. 3. n. 2.

3. *claudi tabernas tota Vrbe jubet*, quod fiebat vel edicto consulum dictatorisve in luctu, et periculo (de quo v. ad 2, 26, 1.) vel jussu seditiosorum tribunorum, qui ita opifices avocabant ab opera, ut eos in concionem confluentes concitarent. *Tabernae* autem sunt aedificia vilia, inpr. circa forum, ubi *tabernarii*, opifices aliique de infima plebe homines

vel faciebant vel venales exponebant merces, vel artes exercebant: unde *tabernae unguentariae*, *cauponiae*, *librariae*, *tonsoriae*, *medicae*, *argentariae*, *sutrinae*, *lanienae*, (3, 48.) literariae, in quibus ludi literarum erant, (3, 44.) *novae ac veteres* argentariae in foro. Cf. Ind. et ad 26, 27, 2. Adleri Beschr. d. St. Rom p. 257. Harduin. ad Plin. 35. f. 8. et 37.

4. *vallis duodenis;* qui *valli* sunt pali acuti, vel ramosi stipites, aggeri castrorum infigendi, *Pallisaden.* Plerumque terni tantum aut quaterni ferebantur. v. Lips. Mil. Rom. 5, 11. et inf. ad 25, 36, 3. 33, 5. et 6 pr. Epit. 57. n. 2.

5. *non itineri magis apti* sc. fuere; et tum post *tulisset* major distinctio ponenda. Malim certe lectionem vulg. *apto* revocare, quam voc. *apti* vel ad *dictatorem* et *magistrum equitum*, vel ad *agmine* referre, quod nomen quidem conlectivum est, sed non ejusdem casus.

6. *puncto saepe temporis maximarum rerum momenta* (v. ad 1, 47, 7.) *verti*, quo sensu 27, 9. et 32, 17. dicitur *ex parvis rebus saepe magnarum momenta pendent*, (cf. 2, 7, 11. 9, 1. 21, 4. 22, 12, 9. 24, 19, 5. 38, 11. 39, 29. ad Tac. Ann. 4, 32, 4.) et passim *verti re* vel *in re* et *in eo* (forte et simpl. *verti* 39, 48, 3.) pro inesse, consistere, contineri, niti, ab eo pendere, quaeri, (Germ. *darauf ankommen*, *beruhen*, v. c. 1, 30. 4, 31. 8, 27. 32, 15. 37, 1.) vel esse, ut *in summo discrimine res vertitur* 6, 36, 3. et 26, 5, 7. — *signa constituunt*, v. ad 27, 16, 4.

XXVIII. 1. *tractus castrorum*, extentio, longitudo, spatium.

2. *sarcinas in unum conjici* sc. locum. Mox *quo fuerant ordine*, quia *exercitus* est nomen conlect.

3. *rem in discrimine esse*, pugna ejusque eventu dirimi, pugnam dubii eventus committi, Cf, ad 6, 17, 1.

4. *ad prohibenda circumdari opera*, h. e. ad prohibendum, ne-f. quo minus circumdarentur opera; nifi leg. *prohibendum.* Cf. ad 6, 24, 4.

5. *vacuam*, inperturbatam, *noctem operi* dictatoris perficiendo (ut mox *a perfecto opere) dedere*, non amplius inpediebant circumvallationem.

6. *illa prior* (nifi leg. *illic*) *nihil remiferat*, v. ad 2, 34, 7. — *infenfus addidit* fc. dictator; (cf. ad c. 38. n. 4.) nifi leg. *Ab confule ad dictatorem ire juffi: is ignominiam infenfus addidit.*

7. *Sub jugum abire* inermem et discinctum (v. ad c. 19. n. 9.) vel *fub jugum* f. *jugo mitti* f. *traduci* (ut 9, 6 pr.) et *emitti* (ut 9, 6 extr. et mox cap. 29 pr.) fummae ignominiae et fervitutis fignum. *Juga* armentis inpofita prifco aevo formam literae Π, poftea lit. Λ habebant. Hinc dictum illud *jugum*, cujus figura h. l. defcribitur. Cf. Zonar. 7, 17. et Feftus *fub jugo mifit*, ut contra *fub terram ediderunt pugnam* 38, 7, 7. Sed Duk. τὸ *jugo* ex ant. fcriptura *jugom* pro *jugum* ortum putabat. Cf. Drak. ad h. l. et Cort. ad Salluft. Jug. c. 38. §. 9.

XXIX. 1. *Caftris hoftium receptis*, captis, ut 23, 41, 1. 39, 23 extr. 42, 54. 44, 32. al. — *Carebis, inquit, praedae parte — et tu, L. Minuci, — legatus his legionibus praeeris:* quales poenas inrogabat difciplina Rom. Cf. 10, 4, 2. 24, 16. 27, 13. Frontin. Strat. 4, 1. Valer. Max. 2, 7. et Lipf. Mil. Rom. 5, 18. Hinc fibi militibusque ignominiam deprecatur Minucius inf. 22, 30.

2. *hic* (Minucii) *exercitus memor et coronam auream libram pondo* f. pondere fc. habentem, ut 4, 20. 26, 36. 47. Al. *librae pondo.* Sed v. Gron. de pecun. vet. 1, 6. et Schelleri Lex. lat.

3. *comiffantium modo:* nam *comiffari*, κωμάζειν, eft vel poft nocturnum convivium et inpr. compotationem per urbis vicos cum taedis et fymphonia vagari, ad puellarum amatarum aedes ire, ante illarum

rum fores excubare cum cantu, easque, nisi sponte aperirentur, vi effringere; vel amicorum domos adire diei festi agendi aut coenae continuandae hilariorisque potissimum compotationis causa, ut 40, 7, 3. quin comissatum *ad fratrem imus?* et Gr. κωμάζειν πρός s. εἴς τινα. Cf. Mitscherl. ad Hor. Od. 4, 1, 11. et Drak. inf. ad 40, 7, 5. De *carmine triumphali et solennibus jocis* cf. 4, 20. (ubi v. not. 1.) 5, 49 extr. 7, 10. 28, 9. 39, 7.

4. *L. Mamilio Tusculano*, de quo v. sup. cap. 18.

5. *ni comitia M. Volscii* (v. cap. 13. 24. 25.) *falsi testis* causa habenda, ut judicaretur, cum *tenuissent*, retinuissent, movissent ut in magistratu maneret. Cf. ad 2, 63, 3. — *dictatura, in sex menses adcepta:* quo spatio definita erat dictatura, nisi prorogaretur ob summum reip. discrimen, (ut 6, 1.) ne diuturnitate potestatis in tyrannidem verteretur. Cf. ad 9, 34, 9. et 22, 31, 5. Sed semestre imperium non nisi dictatori rei gerendae causa creato dari solebat. Cf. 23, 23 pr.

6. *Fabius Quintus successor* cet. v. sup. ad cap. 1. n. 1. et ad 28, 38, 4. — *de lege* Terentia. Cf. cap. 9 sq. — *Patres tenuere*, v. ad 2, 42, 2.

XXX. 1. *subitarium exercitum*, v. ad 1, 37, 4.

2. *Is metus perpulit;* al. *perculit* perperam. — *ne postea eosdem tribunos*, qui nunc essent, (nisi cum Periz. leg. *hos eosdem*) *juberent* plebs, comitiis crearent, ut passim *jubere magistratus* et *legem*, at *rogare* de eo, qui comitiis praeest.

3. *Tricesimo sexto anno a primis tribunis pl. decem creati sunt, bini ex singulis classibus*, v. ad 2, 33, 3. 4, 20, 7. ibique Drak. et Dodwell de cyclis 10, 96. — *Itaque*, et ita, (v. ad 1, 4, 10.) *cautum est, ut* cet. pro: *atque cautum est*, (lege sancitum, constitutum) *ut ita* cet.

4. *a Corbione Ortonaque*, v. ad 2, 43, 1.

XXXI. 1. *annona*, ejus caritate, (v. ad 2, 34, 10.) *laboratum est propter aquarum intemperiem*, pluviae defectum, nimiam siccitatem, vel potius aquarum inundationem, earum et pluviae nimiam effusionem. *Intemperies* est intemperata f. inmoderata conditio, v. c *coeli* 5, 13. 8, 18. 22, 2. f. tempestatis nimis vel calidae vel frigidae. *Laborare* autem et *laborari* proprie dicuntur, quae grave aliquod onus vix tolerant, eoque labefactantur, premuntur, vexantur, adfliguntur, vel multum inde laboris, difficultatis, curarum et molestiae percipiunt. Cf. ad Praef. n. 7. Hinc *premi et laborare* junguntur 22, 6 pr. Simili metaphora, ab animalibus, quorum cervices jugo premuntur, desumta, *bellum ingens in cervicibus* Romanorum *esse* dicitur 22, 33, 5. et *cervicibus* Poenorum *praepotentem finitimum regem inponere* 42, 50, 3. (unde *malum a cervicibus vestris depellere* et *cervicibus sustinere rem* ap. Cic. Catil. 3, 7. Verr, 5, 42. al.) sed *in cervicibus esse* hostis vel hosti pro: prope adesse, (ut Nos dicimus: *in oder auf dem Nacken seyn*) 44, 39. et *in cervicibus habere hostem* 27, 26, 4. ut *hostes* nobis *supra caput sunt* 3, 17 pr.

2. *De Aventino publicando*, publici juris faciendo, usui plebis permittendo, f. in usus publicos redigendo, confiscando, (ut 31, 13, 2. nam *publicare* est publicum facere) *lata lex est*; de quo v. Dionys. 10, 31. 32. qui docet ab L. Icilio tribuno pl. rogationem latam esse, (cf. inf. c. 32. n. 2.) ut, quum agros plebi dividere nollent Patres, saltem ei ad aedificandum incolendumque concederent Aventinum montem, cujus maxima pars, etsi intra Vrbis muros sita, nemorosa esset; eamque legem post longam disceptationem perlatam esse. Livii narratio in toto hoc cap. nimis manca est et parum adcurata: longe probabilior disertiorque ex Dionys. 10, 31. 32. 35. 40. 43. 45. 47-55. petenda est, cujus summa est haec. Romilio et Veturio coss. tribuni pl. legem agrariam,

per

per XXX jam annos extractam, iterum promulgarunt, eamque L. Siccius (al. Sicinius) Dentatus, vir fortissimus, militari facundia suasit. Lex tamen post multas altercationes non perlata, et mox Romam nuntiatum est, Aequos et Volscos iterum arma cepisse. Adversus eos cum consulibus profectus est etiam Siccius, ducens extraordinariam veteranorum DCCC cohortem, jussusque cum ea adoriri castra hostium, in monte posita. Is frustra deprecatus est certam, ad quam se mitti vidit, mortem, et Romilii conviciis minisque adactus obtemperavit. Sed rustico quodam duce alia, quam consules hostesque putaverant, via in montem evasit, et castra incendit. Quae res palam facta invisos reddidit consules, et Siccius in annum sequentem tribunus plebis creatus, consulibus autem, ut magistratu abiere, ob male actum militare imperium et delectum nimis asperum, dies dicta et mulcta est inrogata. Novi itaque consules, eamdem olim sortem veriti, plebi coeperunt favere, legemque tulerunt, ut non solis consulibus, sed omnibus in posterum magistratibus liceret eos mulctare, qui aliquid a moribus legibusve alienum commisissent. Praeterea ex SCto decem legati in Graeciam missi sunt, qui leges Graecas describerent: cujus rei idem potissimum Romilius auctor fuit, ut se plebi non iniquum esse ostenderet. — De *Siccio*, quem Livius turpi tantum fraude Decemvirorum periisse tradit inf. cap. 43. (cf. Dionys. 11, 25.) v. Gell. 2, 11. et Plin. 7, 28. s. 29.

3. *legem omnibus concionibus celebrabant*, v. ad 1, 4, 12.

4. *recens ejus populi meritum*, v. cap. 18.

5. *Itaque ergo*, v. ad 1, 25, 2. — *dies dicta* — *ab aedile pl.* v. ad 2, 33, 3. Pro *C. Claudio Cicerone* Plin. 7, 28. *L. Siccium* memorat, et Dionys. l. 10. p. 673. *C. Siccium Dentatum.*

6. *quaeque aequandae libertatis essent*, v. ad cap. 24. n. 1.

7.

7. *missi legati Athenas* tres consulares, teste Dionysio: (cf. sup. 2, 54. 3, 2 et 10.) Iidem decemviri creati. v. cap. 33. ex quo cap. et sup. cap. 10. intellegitur, h. l. legendum esse *Ser. Sulpicius*, ut et inf. cap. 50 extr.

XXXII. 1. *foeda homini*, terribilia, vel tristia, perniciosa, ut mox *foedatus annus*. De *pestilentia* v. ad 1, 31, 4. et cf. Dionys. 10, 53. qui more rhetorum rem mirifice exornavit. — *lugubres domus*, in quibus fuit luctus.

2. *lex Icilia de Aventino* publicando. v. ad cap. 31. n. 2.

3. *aliaeque sacratae leges*, v. ad 2, 8, 3.

XXXIII. 1. *Anno trecentesimo altero* s. secundo, (v. ad Epit. Liv. 49, n 1.) et quidem expleto, ita ut decemviri a. V. 303 magistratum inirent. At alii, v. c. Sigon. et Drak., annum 301. innui, eodemque primos fuisse decemviros putant. Cf. ad c. 38. n. 1. *laeta principia magistratus ejus nimis luxuria vere*, v. ad 2, 21, 4. — *eo citius lapsa res est*, conrupta, in pejus ruit, degeneravit, vel conlapsa est, desiit, finem habuit; Bauer.

2. *Subplevere tantum ceteri numerum*, creati tantum, ut explerent numerum. — *novissimis subfragiis*, de novissimis, quibus novissimi, postremi quatuor decemviri crearentur.

3. *Regimen totius magistratus*: num decemviratus? an conlegii decemvirorum? Sed illi notioni non conveniunt verba *regimen* (quod ad plures spectat) et *totius*; hanc respuit sermo Latinus, quo *magistratus* dicitur non nisi munus aliquod publicum, aut qui eo fungitur, non conlegium, quale nunc vulgo *Magistrat* vocatur. Itaque vel delenda videntur verba *totius magistratus*, tamquam glossa hominis indocti, veterem loquendi usum ignorantis, vel leg. *regimen et vis magistratus* aut *et tota vis mag.* — *aurae popula-*

pularis captator, levis favoris populi, qui *aura* et *ventus* (v. Ernesti clav. Cic. in his vocc.) dicitur, quia homines ad eas res agendas inpellit, quas agere non decebat, aut ne animus quidem erat: nam *aura* a vento leniori traducitur ad omnem rem, quae nos aliquo propellit, ut quid agamus aut consequamur. Cf. 22, 26, 2. 24, 31, 6. 29, 3, 5 30. 45. 42, 30. 39. sed inpr. ad 3, 37, 1. Similiter Fortunae tribuitur secundus *flatus* (45, 8, 3) seu *ventus* et *aura*, eaque coeptis nostris *adspirare* dicitur, allegoria a vento et navigatione ducta. v. ad Sil. 8, 325. et Mitscherl. ad Hor. Od. 2, 10, 22.

4. *Decimo* quoque *die jus populo singuli* in vicem *reddebant*, et, qui jus dicebat, *praefectus juris* adpellabatur.

5. *Eo die penes praefectum juris fasces XII erant, conlegis novem singuli adcensi adparebant*, v. ad 1, 8, 2. 2, 1, 11. 2, 43, 13.

6. *in unica concordia*, v. ad 1, 21, 3. — *qui magistratuum consensus privatis interdum inutilis*, civibus noxius, damnosus, (ut 4, 31, 1. 5, 5, 7. 6, 40, 5. aliisque locis, quae laudarunt Burm. ad Ovid. ex Ponto 2, 8, 59. et Ernesti in clave Cic., utque Gr. ἀλυσιτελὴς, ἀνωφελὴς, v. c. ap. Polyb. 3, 117. Theophr. Char. 8, 4. et Hom. Il. 2, 269. ubi v. Clark. et ἄχρηστος ap. Aelean Tact.) *esset*, futurus esset, vel esse potest et solet; (cf. v. c. cap. 36.) nisi leg. *est*.

7. *Moderationis eorum argumentum exemplo unius rei notasse*: "hypallage vel permutate dictum pro: adtulisse exemplum, quod sit argumento moderationi, e quo argumento notetur, signetur, universa ex uno intellegatur (*abstrahirt werde*) moderatio eorum. Neque enim argumentum notatur, sed moderatio. Possit etiam esse pleonasmus pro: moderationem ipsam, quia exemplum est argumento;" Bauer.

8.

8. *decessit jure suo*, ut cap. 46 pr. et *de jure suo* ap. Cic. Cf. ad 27, 10, 1. — *demtum de vi magistratus*, v. ad 1, 53, 1.

XXXIV. 1. *Quum promtum hoc jus* cet. sensus est, eos eodem tempore, quo jus redderent, etiam legibus scribendis occupatos fuisse; Drak. — *ab his* decemviris *ferrent*, v. ad 1, 50, 7.

2. *atque in medium conferrent*, v. ad 6, 6, 7.

3. *quas consensus omnium*, omnes consentientes, (cf. 6, 22, 4. et 8, 35, 3.) *non jussisse*, probasse et scivisse, *latas* a decemviris, *quam tulisse* quasi quisque pro se aliis jubentibus *videri posset*, h. e. tam gratas et adceptas, ut nemo magis dubitasset, easdem ferre, quam ab aliis latas probare.

4. *ad rumores*, secundum sermones et judicia *hominum* jactata et vulgata. *edito*, promulgato. *editos* conj. Gron., Duk. et Bauer.

5. *Jam plebs*, praeterea (ut 23, 5 extr. et al. v. Drak.) plebs *consulum nomen* — *perosa erat*, active, pro oderat. v. Drak.

6. *cedentibus in vicem adpellationi* (v. ad 2, 27, 2.) *decemviris* edidi ex emend. Drak. pro vulg. *adpellatione* cum Strothio, qui monet, *cedere aliqua re* dici pro decedere ab ea, et *cedere alicui rei* pro: ei parere s. obsequi. Livius inf. cap. 36 dicit, *priores decemviros adpellatione conlegae conrigi reddita ab se jura tulisse*, h. e. passos esse. Baueri nota est: "Pronum est, *adpellationi* conrigere; nec, si libri faveant, inprobaverim. At quum illud in hoc nemo facile mutaturus fuisse videatur; retinendum, et absolute explicandum *adpellatione* sc. facta, qua adpellationem, si quis adpellaret alios decemviros: dictum, ut *ludis*, *pace*, *bello*, *comitiis*, *actu rerum*." Sed nostra lectio dignior Livio; et quot non conrupere imperiti librarii?

XXXV. 1. *comitia in trinum nundinum* (five *trinundinum* sc. tempus) *indicta sunt*, ut plerumque, nec tamen semper, (v. ad 24, 7, 8) h. e. in tertias vel ternas nundinas, (*εἰς τρίτην ἀγορὰν* Plut. Coriol. p. 222. et Dionys. 7, 58.) quibus candidati ambiebant magistratus, et leges aliaeve res, in comitiis peragendae, promulgabantur, ut cives, non modo in Vrbe, sed etiam extra eam vel in agris degentes, et, si non primis, certe tertiis nundinis, fructuum vendendorum causa, in Vrbem confluentes, tum illas res cognoscere et solerter explorare, tum tertiis nundinis, h. e. XVII die, in comitiis subfragia de iis ferre possent. Numerandorum enim dierum (quod Ernesti in clave Cic. et alii jam docuere) initium fit a nundinis primis, et desinit in tertiis: nundinae autem secundae more latino bis numerantur, ut idem dies sit nonus a primis nundinis, et primus in altera enneade dierum, utque septem tantum dies binis interjecti sint nundinis; (v. Varro R. R. lib. 2. Praef. pr., Dionys. l. l. et Calendar. Rom.) quemadmodum nos dicimus *heute über 8 Tage*. Cf. Drak. ad h. l. — *Comitia decemviris creandis indicta*, ad decemviros creandos, ut 22, 35, 2. *comitia rogando conlegae*, et sic passim de fine, vel eo, ad quod aliquid pertinet, v. c. *triumviros agro dando creat* 3, 1. *duumviri sacris faciundis* vel *decemviri legibus scribendis* sc. creati, forte et *dies rei nulli agendae* 6, 1, 7. *consilia erigendae reip. agitare* 6, 2, 1. al. Cf. ad 3, 46, 1. 6, 21, 2. 8, 6, 3. 9, 11, 9. 30, 6. 2. 38, 47, 2.

2. *vacuo ab se relicto loco*, v. ad 4, 16, 5. — *prensarent homines*, v. ad 2, 61, 4.

3. *Demissa jam in discrimen dignitas* cet. comitiis jam indictis et re eo perducta, ut novi decemviri subfragiis populi crearentur, haec dignitas Appium Claudium, virum juvenem, cujus aetas tum honorum cupidior esse solet, tum iis petendis jam matura erat, quique et consul jam designatus et decemvir fue-

fuerat, (v. cap. 33.) perpulit, ut, dulcedine ejus captus, iterum illam ambiret. — *ea aetate iisque honoribus actis*, (peractis, exactis, ut *acto honore*, consulatu, 8, 26. extr.) ut 45, 19, 11. Cf. ad 2, 29, 6.

4. *propior petendo, quam gerendo magistratui erat*, similior petenti, quam etiam nunc gerenti hunc magistratum erat, magis eum petere, quam adhuc gerere videbatur. Cf. 27, 17. — *Optimates* (ut *optimi* 35, 34. ubi v. not. 3. et Gr. ἄριστοι, unde Aristocratia) proprie qui optimas in re publica partes sequebantur, aut certe eas sequi videri volebant, consiliaque sua optimo cuique probari cupiebant. Obponuntur *popularibus*, (h. e. iis, qui populi causam tuebantur adversus potentiorum injurias, aut qui gratiam populi, etiam cum detrimento reipubl. et contra honestatem, captabant) sed nonnumquam et plebi, quoniam erant fere homines superiorum ordinum, non de plebe, nisi forte ditiores. Cf. cap. 39 extr. et simil. loc. 9, 46, 17. Cic. Sext. 45. 66. et Ernesti clav. Cic.

5. *medius inter tribunicios Duilios Iciliosque*, inter Duilium, Icilium iisque similes, qui quondam tribuni plebis fuerant, (ut *consulares*, *aedilicii*, *praetorii*) et quidem acerrimi. v. 2, 58. 61. et ad 3, 31, 2.

6. *per illos se plebi venditare*, commendare, jactare, ut mercatores laudant merces, quas vendere cupiunt.

7. *Nimium* s. nimis *se cogere in ordinem*, *esse* indicium s. proprium *non tam properantis* cet. *In ordinem se cogere* est tantum demitti, majestatis immemorem agere, deprimi sponte, oblivisci majestatis, *sich erniedrigen:* 3, 52, 6. *in ordinem cogi* est inpediri imperio fungi, cogi abire magistratu legitime capto, nulla culpa sua; Bauer. *In ordinem cogere* s. *redigere*, est potestatem, auctoritatem dignitatemque imminuere; *inter viles et abjectos connumerare*

dicit

dicit Priscian. lib. 18. nos: *demüthigen, herabsetzen*) hinc contemnere, despicatui habere; proprie ad eum, qui alicui proprius est, et quem egredi cupit, locum et ordinem illum redigere, vel ad inferiorem ordinem detrudere. Cf. 6, 38. 25, 3. 43, 16, 5. Intpp. ad 35, 4. et Wolf. ad Suet. Claud. 38. qui monent, locutionem ductam ex militia, ubi milites extra ordinem suum in agmine egressi a ductoribus in ordinem cogi dicantur.

8. *vulgari cum privatis*, v. ad 2, 29, 5. — *ad continuandum magistratum*, v. ad 4, 22, 4.

9. *obsecundando mollire impetum* a. v. ad 23, 14, 8. — *quod bene vertat*, v. ad 1, 28, 1. — *inpedimentum*, quod ipse haberet comitia, *pro occasione* continuandi magistratum.

10. *dejectis honore petito*, spe ejus consequendi fraudatis et de eo depulsis, (ut passim *spe excidere* et *dejici*, ἐλπίδος τ' ἀποσφαλῆν ap. Eurip. Iphig. Aul. 742. et ἀποσφάλλειν τινὰ πόνου ap. Hom. Il. 5, 567. ubi v. Koeppen) quo sensu et simpl. *dejici* dicitur 38, 35. 47. ut *repelli* 39, 32, 3. *depelli* ap. Tac. A. 3, 32, 2. et *detrudi* ap. Suet. Caes. 24. inpr. de petitore vel competitore, et *per coitionem*, h. e. congregationem hominum, eorum conrumpendorum, (inpr. ut quis adipiscatur honorem, vel eo dejiciatur) aliusve malae rei perficiendae causa; unde et *coire* pro convenire vel coire societatem ob malam rem, ut mox cap. 36 pr. Cf. 4, 44, 4. 37, 47. 38, 35. 39, 41. 40, 46. inpr. ad 2, 10, 7. et 10, 8, 2.

XXXVI. 1. *Ille finis Appio alienae personae ferendae fuit*, desiit partes sibi non proprias et naturae ingenioque suo haud adcommodatas agere, (nam *persona*, ut πρόσωπον, est ficta facies s. larva, qua histriones olim utebantur) h. e. dissimilare et aliter, quam sentiret et soleret, agere. Nos diceremus: *jetzt zog er die Maske ab, legte die Larve ab.* Ceterum *ille* recte pro *illud* dicitur. Cf. ad 24, 42, 6.

2. *inpotentibus consiliis*, inmoderatis, nimium violentis, imperiosis, superbis et tyrannicis, ad dominatum spectantibus, vel, ut *inpotens injuria* 8, 28. 38. 56. et *inpotens postulatum* 7, 41 extr., ab ejusmodi inpotenti, non satis moderato et civili, animo profectis. Nam *inpotens* non modo est, qui nihil potest, infirmus, tenuis, inpar, (ut *inpotens suarum rerum* 9, 14. ubi v. not. 4.) sed etiam qui potentia abutitur ejusque modum excedit, vel qui sui non potens est; unde *inpotens irae* 5, 37. 29, 9. (al. *inpatiens*, ut ap. Ovid. Met. 13, 3) *i. laetitiae* 27, 50, 8. 30, 42, 6. *i. regnum* 7, 39. 8, 5. *crudelitas* 8, 31 pr. *tyrannus* 25, 28 extr. *rabies* 29, 9. *superbia* 42, 46. *inpotentia muliebris* 34, 2.

3. *consiliis*, *quae secreto* (forte *secreti*) *ab aliis coquebant*, ut 8, 3, 1. agitabant, lente et clam moliebantur, ut *coquere* iram, dolorem, coepta, bellum, πέπτειν s. πέσσειν κήδεα, χόλον cet. v. ad Sil. 2, 327. Similiter *consilia concocta* dicuntur 40, 11, 2. ubi Drak. et Duk. conj. *cocta*, ut Graev. ad Cic. p. Rosc. Com. 15. *coquendum* pro *concoquendum*, quia *coquere consilia* sit excogitare s. deliberare, et *concoquere* probare. Sed Ernesti in clave Cic. jam monuit, verba composita ex *con* saepe pro simplicibus poni, intenta tamen vi simplicium.

4. *rari aditus* (genit. sing. num.) sc. exsistentes, vel quum essent; Str. Similiter inf. in hoc cap. *hominum, non causarum toti erant*, illorum, non harum rationem habebant; cap. 38 *suarum rerum erant*, privatis suis rebus unice vacabant, dediti erant, 3, 67. 36, 42. 45, 31. et al. *partium* seu *partis alicujus esse et facere*, 7, 30. *ut aut amicorum, aut inimicorum simus*, iis faveamus, adhaereamus, et opem feramus, ut passim *totum esse alicujus*. Cf. ad 3, 48, 8. 3, 59, 2. 3, 62, 5. 21, 11, 1. 21, 30, 5. 22, 50, 1. 35, 31, 2. 37, 49. 55. 38, 3. Drak. ad h. l. et Bergler. ad Alciphr. Ep. 1, 13. — *difficiles*, quibus nihil facile probari poterat, morosi, obstinati. —

Idus

Idus tum Majae solennes (v. ad 1, 32, 8.) *ineundis magistratibus erant*, ut ante Cal. Sextiles. v. cap. 6. Causam mutationis adfert Dionys. Hal. 10. p. 678.

5. *denuntiatione ingentis terroris*, comminatione ejus, vel re et facto, quo terror incutiebatur. Cf. ad 24, 37, 8.

6. *suam cujusque vicem* v. ad 1, 9, 11. *in orbem per omnes iret*, v. ad 1, 17, 4.

7. *nec adtinuisse*, non opus fuisse, (v. ad 2, 41, 4.) *demi secures*, quae dictatori tantum praeferebantur, et jam a Valerio Publicola fascibus consulum exemtae dicuntur. v. ad 2, 7, 7.

8. *non infimis solum, sed etiam primoribus Patrum*, v. ad 1, 40. n. 1. — *memorem libertatis vocem*, dignam libero homine orationem, ut 3, 69, 3. *orationem memorem majestatis Patrum*, vel quae eam respexerit, ejus rationem habuerit. Cf. ad 1, 28, 7. 1, 32, 5. 7, 31, 6. 7, 33, 2. 9, 3, 5. 26, 8, 2. et 6. Similiter *specimen virtutis deceptum vana imagine decoris* 8, 7, 5. et alia poetice dicta, quae amat Noster.

9. *adpellatione conlegae conrigi* cet. v. ad cap. 34. n. 6. *Intercessio* h. l. non est tribunorum Patribus, sed unius ex eodem conlegio conlegae vel conlegii contradicentis, aut horum consilia ac decreta dissensu suo inpedientis. — *vertere* sc. se, verti. v. ad 2, 3, 2.

10. *hominum, non caussarum, toti erant*; (ut 23, 14 med. v. sup. not. 4.) *ut*, utpote, quippe *apud quos gratia*, studium partium, *vim aequi haberet*.

11. *non prioris decreto stetisse*, adquievisse, contentum fuisse, illud servasse, retinuisse. Cf. 7, 6, 3. 35 pr. 8, 13, 3. 9, 5. 11 pr. 45. 10, 30, 1. 21, 19. 26, 17. 28, 45. 34, 22, 5. 34, 54, 6. Paulo ante *discedebat* recte omnes MSS. et edd. praeter Gron. in qua *decedebat* legitur culpa forte typothetarum.

12. *possessum semel obtinerent imperium*, non consequerentur, sed retinerent, tuerentur, vel obstinate tenerent. Cf. ad 2, 10, 7. 4, 16. 7, 18. 9, 29.

9, 38, 9. 23, 24, 2. 26, 20. 28. 40, 36, 3. Gron. ad h. l. et ad Tac. Agric. c. 23.

XXXVII. 1. *libertatis captare auram* praeclare pro, libertatem ſperabant, *inde*, ab iisdem, *unde*, a quibus. "*Captare auram* propr. de eo dicitur, qui, vento obverſus, ejus adſpirationem ore patulo colligere conatur, (cf. Ovid. Met. 7, 557.) et hic transfertur ad plebejos, qui, ad patricios obverſi, ex habitu oris eorum conjicere conantur, quae libertatis recuperandae ſpes ſuperſit;" Drak. Cf. ad c. 33 n. 2. — *in ſervitutem elapſos:* ut Gr. ἐξολισθαίνειν, lapſum effundi, impetu nimio effuſum incipere, velut qui per glaciem curſitantes, pedibus abreptis, effuſi ruant, vel per praeceps acti deſuper effundantur, *hinaus, hinunter gleiten;* Bauer. Alii conj. *lapſos*, vel *delapſos*, vel *relapſos*. — *in deſiderium veniant*, deſiderentur rurſus, deſiderium eorum veniat, redeat; Bauer.

2. *Quum interim mentio nulla fieri*, fieret, (v. ad 1, 35. n. 1.) *et*, etiam, *decemviri* cet.

3. *qui primo tribunicios homines* cet. Cf. ad cap. 35. n. 5.

4. *Hi ferre, agere plebem plebisque res*, ſpoliabant, expilabant plebem, ejusque res ad ſe rapiebant. Res quae *ferri agique* poſſunt (ut 10, 34. 33, 13. et 38, 15. vel *rapi agique* 22, 1 pr. et *portari agique* 24, 16.) alias ſunt res, quae moventur (*Mobilien* v. ad 5, 25, 4.) et diripiuntur, ita ut *agi* ad pecudes, *ferri* vero (et *rapi* ac *portari*) ad alias res referatur, ut Gr. φέρεσθαι καὶ ἄγεσθαι, (v. c. ap. Dionyſ. Hal. 3, 31. 4, 39. Xenoph. exp. Cyri 2, 6. 5, 5. et hiſt. Gr. 3, 2.) Stroth. Cf. 10, 34. 22, 3. 38, 18. 39, 54. 40, 49. Drak. ad 33, 13, 10. et ad rem Dionyſ. 11, 2. qui tradit, adverſarios decemvirorum inſimilatos falſo criminum, et vel exilio morteve adfectos, vel bonis exutos eſſe ab audaciſſimis juvenum.

5.

5. *cum fortuna, qua cet.* cum successu tam prospero, ut cuncta, quae quis potentior cuperet, ejus essent. Ita pro vulg. *quum fortuna* edidi auctore Strothio, qui etiam conjecit, *quum fortuna*, (res ipsae) *quam quisquis cupitum iret, potentioris esset*, ut alii, *plebem plebisque res et fortunas, quum, quidquid cupitum foret, p. e.* vel, *quum fortuna, qua, quidquid cupitum, fieret, p. e.* vel, *quum, fortunae quidquid cupitum foret, p. e.*, vel, *quum fortuna, quidquid cupitum foret, p. fecisset.*

6, *virgis caedi*, caedebantur, *alii securi subjici*, nonnulli etiam securi percutiebantur. Quidam legunt: *virgis caedi alii, alii cet.* Sed veteres passim sic brevius loqui, docent Gron. et Drak. Cf. ad 22, 29, 2. et Tac. Ann. 1, 57, 1. Ita Graeci omittunt ὁ μὲν cet. sequente ὁ δὲ cet., Schaef. Cf. Baueri diss. de Thucyd. p 43. Sic et 31, 21, 6. *L. Valerio imperat, ut altera parte duarum legionum equites, altera cet.* Omissum prius *altera* addunt edd. ante Gron, non MSS.

XXXVIII. 1. *Idus Majae venere*, cf. cap. 36 pr. Hunc esse tertium decemvirorum annum, et proximo demum iis substitutos fuisse consules, Glar. collegit ex cap. 51. 56. 61. et 9, 34 pr. Cf. Dodwell. diss. de cyclis 10. § 86. ubi hanc chronologiam et Dionysio et Livio fuisse docet.

2. *ad imperium inhibendum*, adhibendum, exercendum, ostendendum, (Gall. *faire valoir*; Bauer.) ut inf. hoc cap. et 3, 59. 4, 53. 56. 36, 28. ubi v. Gron. *insignibus* sc. *imminutis*.

3. *Deploratur in perpetuum libertas*, pro plane amissa habetur, spes ejus recuperandae abjicitur; ut passim *res deploratae, comploratae et conclamatae*, locutione desumta a mortuis, qui deplorantur et conclamantur, ut 1, 41, 10. 5, 39. 22, 25. 25, 26. Cf. ad 4, 40, 1. Similiter 5, 40. (*spem et consilia communia*, pro omnium salute, *deplorare*, abjicere)

9, 7. 26, 12. Sic et *desperata comploratque resp.* 22, 53. et *deploratos agros esse* 41, 6, 4. ubi Ern. male conj. *depopulatos.*

4. *nec ipsi* Romani *solum desponderant animos, sed* etiam *contemni* cet., ut mox: *Non nuntii solum, sed* etiam cet. v. ad 1, 40, 1. — *indignabantur* sc. finitimi populi: (Cf. ad c. 28. n. 6.) nisi potius leg. *imperium qui ibi esse — indignabantur.* Cf. ad 28, 12, 8. sed et ad 2, 56, 1. *imperium* pro *imperiumque* conj. Bauer.

5. *Destitutis inter Patrum et plebis odia*, decemviris utrique civium ordini invisis et ab eo desertis. Cf. ad 30, 44, 5. — *Is pavor perpulit*, vulg. *perculit*, male. v. ad cap. 30. n. 2.

6. *omnes* Patres *vastati agri — causas in se congesturos* sc. sciebant, vel *haud ignari erant.*

7. *tentationem* eam *fore*, (v. ad 24, 42, 6.) *abolendi sibi magistratus*, auferendi, adimendi, abrogandi; sane et omnino abolendi ac tollendi, ne amplius omnino essent in rep. X viri; Bauer. Cf. ad 1, 23, 1. — *imperioque inhibendo* (v. sup. not. 2.) *in paucos praeferocis animi*, v. ad cap. 62. n. 5. *mirabundam* (v. ad c. 47. n. 5.) *plebem convertit* in se. — *solitum quidquam liberae civitatis*; al. *civitati*, quod perinde fuerit, nam voci *quidquam* datus est Genitivus; Bauer.

8. *quum et ipsi* decemviri id quod *non convenirent Patres* in curiam, ita *interpretarentur*, quasi *invisum* esset ipsorum *imperium consensu*, h. e. omnibus Patribus, (v. ad 24, 37, 9.) *et plebs*, *quia* decemviris, tamquam, finito jam ipsorum magistratu, *privatis*, *jus non esset vocandi senatum.* — *jam caput*, ducem, *fieri* sc. senatum.

9. *Haec fremunt plebes*; al. *fremit* et *fremebat.* v. ad 1, 41, 1. 2, 33, 2. et 25, 28, 3. — *indignitate rerum*, propter eam, *in agros cesserant*, concesserant, discesserant. Vox *rerum* del. forte; Gron.

10. *suarumque rerum erant*, (v. sup. ad cap. 36. n. 4. et 2, 18, 1.) *amissa re publica*, ejus administratione.

11. *inpotentium dominorum*, v. ad cap. 36. n. 2. — *adparitores*, v. ad 1, 8, 2.

12. *ad pignera capienda:* nam pigneribus ablatis fractisve, aut mulcta dicta a magistratu, inpr. consule et censore, coercebantur senatores et cives, inpr. qui citati non adessent. Cf. 37, 51. 43, 16. Gell. 14, 7. extr. Cic. Or. 3, 1. et Phil. 1, 5. Ceterum bona etiam absentium Patrum publicata tradit Dionys. 11, 22.

13. *senatum in diem p. edicunt*, v. ad 31, 49, 5.

14. *privatisque, si vis abesset*, inter quos et privatos nihil esset discriminis, praeter vim, quae ab ipsis, tamquam a magistratu, adhiberetur.

XXXIX. 1. *obnoxie* vel idem fere quod *obedienter*, demisse et subjecte, vel non libere et constanter, timide, humili, submisso et servili animo: nam *obnoxius* proprie dicitur tum is, qui *ob noxam* s. delictum poenae obligatus, (ut Festus dicit) deinde qui quocumque modo obligatus, obstrictus, (*verpflichtet*) aut imperio alicujus subjectus est; (cf. 7, 30 pr. 8, 28. 34. 23, 5. 29. 37. 35, 31. 37, 53. 38, 34. 42, 46 med.) tum cui facile quacumque de causa *noceri* potest, (ut 36, 32, 2.) adeoque infirmus; tum denique qui *noxae* h. e. culpae sibi conscius est, et hinc timidus, demissus, anxius, suspiciosus. Cf. 6, 34 pr. inpr. 23, 12 med. Gell. 7, 17. et Gron. ad Sen. de ira 3, 8. — Praec. *est* del. Gron. et Crev.

2. *Valeriis et Horatiis ducibus pulsos reges*, v. ad 1, 39. n. 2. De *Valeriis* res nota ex 1, 58. 59. 2, 2 extr. non vero de *Horatiis*, nisi huc referendum, quod de Horatio Coclite traditur 2, 10. vel M. Horatius Pulvillus propterea primo post reges exactos anno consul creatus est, v. 2, 8. *Decem Tarquinios*,

 homi-

homines mente ac superbia similes Tarquinio Superbo. Cf. 6, 40, 5. et ad 2, 58, 7.

3. *nec nominis regis homines pertaesum esse*, quod per se nihil contineret mali. — *deincepsque*, reliquos ordine. Cf. ad 1, 21, 8.

4. *quod in sacris etiam retentum sit*, sc. in titulo regis sacrificuli. Cf. 2, 2 pr. — *Superbiam tum perosos regis*, v. ad cap. 34. n. 4.

5. *in rege eodem*, uno, cui mox *tot privati* obponuntur. *in filio regis*, v. 1, 58. — *Neque se videre, qui*, quomodo s. cur, *sibi minus* cet. — *senatum cogere*, v. ad 32, 2, 4.

6. *quanto ferocior* (h. e. *fortior*, quod et multi libri exhibent; v. ad 1, 53, 7.) *dolor esset in libertate sua*, *quam cupiditas* in *injusta dominatione vindicanda*, vel partic. pro gerund., pro *vindicando libertatem et dominationem*, ut 5, 6 pr. et al. Illud *in* bis insertum ab editoribus ante Drak.

7. *exaequandae sit libertatis*, v. ad cap. 24. n. 1.

8. *Populares — optimates*, v. ad cap. 35. n. 4. — *quid enim*, vero, autem, δή γάρ τοι, *eos per populum egisse*, ut passim *enim*, *nam* et *namque*, quae etiam saepe tum in objectionibus, (in quibus etiam: *minime vero*, vel simile quid, cujus deinde ratio reddatur, inpr. in adfectu, ut h. l., omissum videri potest) tum in transitionibus abhibentur, Sic *nam* 29, 8. 1. et 39, 26, 1. (v. Duker. ad Praef. Flori.) In objectionibus plerumque *enim* aliis particulis adjicitur, ut *at enim*, (4, 4 pr. 21, 40. 24, 26. al.) *sed enim*, *verum enim*, *verum enim vero*, (4, 4.) *immo enim*, *enim vero*: nec tamen semper, ut 22, 25, 3. *id enim* (vero, cum vi aliqua) *ferendum esse negat*, et, quibus locis ab initio positum est, 23, 45, 7. 34, 32. Cf. ad 1, 51, 5. Mox leg. *nunc ita habeant*.

XL. 1. *nec irae nec ignoscendi modum*, rationem, qua vel iram exercere, et vim poenasque adhibe-

hibere, vel veniam et inpunitatem dare possent. Alii interpretantur: finem, vel medium quid inter iram et veniam. Baueri nota est: "*Modus* per dilogiam (cf. ad 24, 22, 4. et ad Praef. n. 6.) ad voc. *irae* significat terminum, moderationem: non valebant iram cohibere; ad voc. *ignoscendi* sign. rationem, conditionem, *Möglichkeit*. Etsi et *irae modus* esse possit, qua ratione iram ostenderent, effunderent; timebant indulgere irae; nec tamen ita taciti ferre poterant. Illud mollius paene; contexto quidem aptum utrumlibet."

2. C. *Claudii*, qui sententiam dicere jussus censuit, ante quam aliud ageretur, pristinam reip. formam esse reddendam. v. Dionys. 11, 11. De ipso v. cap. 15. et 35.

3. *oratio fuit precibus* magis s. potius, *quam jurgio, similis*, v. ad 1, 25, 11. — *orantis* Appium *per manes sui fratris*, de quo v. 2, 56-61.

4. *Quum aliud* cet. pro: etsi, quamvis aliud cet.

5. *Sententiam peregit*, v. ad 1, 18, 10. — *verbo*, sententiae, *adsensi sunt*.

6. *Alia sententia*, L. Valerii Potiti, qui dictatorem dicendum esse ab Interrege censebat. v. Dionys. 11, 19 sq. Ceterum paulo obscuriorem h. l. sententiam recte ceperunt Schottus Obss. 3, 38. et Stroth, qui ita eam declaravit: "*Alia sententia asperior* quidem s. atrocior verbis videbatur, sed re mitior s. lenior erat, quod non, ut Claudii, decemviros plane nullos esse magistratus *judicabat*; sed *censendo*, dum censeretur, (s. sententia diceretur in senatu) SCtum esse faciendum de prodendo interrege, judicatum quidem est, decemviros non habere consularem potestatem, concessum tamen, eos *quoscumque* h. e. qualescumque, tamen utique *magistratus esse*, quippe *qui senatum habuerint* s. coegerint. Namque dum fieret SCtum, jam eo ipso concedebatur, senatum rite esse coactum, quia senatu non rite coacto nullum fieri poterat SCtum. Si autem senatus rite

coactus esset, sequebatur porro, quum privatis cum cogendi jus non esset, eos esse magistratus, qui illum coegerint; qualescumque etiam sint: dum etiam aliis magistratibus praeter consules liceret, senatum cogere. Claudius contra, *auctor nullius SCti faciendi*, dum SCtum fieri vetaret, senatum rite coactum negabat, atque sic decemviros judicabat privatos esse. Hinc ejus sententia re vera, et illa altera *in speciem* tantum *asperior erat*." — Bauer monet, *censere* h. l. simpliciter, velut cum emphasi dici pro sententiam dicere, peragere in senatu, ex relatione legitime convocantis et consulentis, et *judicare censendo* pro constituere, ponere, firmum relinquere, dubitationi eximere, exque eo agere, ut certo, ei inniti. At Ernesti, *censere* esse h. l. sententiam dicere ejusmodi, quae perscribi SCto possit: obponi enim sententiae ejus, qui nullam SCti formulam dixerit. Schotti interpretationem probant etiam Duk. et Drak. sed ille *ita* vel *hoc* ante *censendo* excidisse putabat.

7. *Ita labante jam causa decemvirorum*, alii *labente*: sed eo tantum adducti erant decemviri, ut eorum potestas nutaret, nondum tamen laberetur; Drak. Cf. ad Praef. n. 13. — *ut decemviros ii, qui decemviratum petissent*, (sed non consequuti essent, sc. C. Claudius, de quo v. cap. 35 extr.) *aut socii*, societate et amicitia cum decemviris, certe quibusdam, juncti, sc. L. Valerius Potitus et M. Horatius Barbatus, *aut hi maxime* (nam Valerius et Horatius acerrime in eos invecti fuerant) *obpugnarent*, impugnarent. Sed pro *aut hi maxime* legendum videri *et* vel *atque hi*, vel *atque nunc maxime* (sc. belli tempore) jam alii monuere. Baueri nota est: "*Socii* non sunt *conlegae* utique Decemvirorum, quippe quorum nemo reliquos obpugnaret; neque *injuriae* socii, qui non essent; nec vero *senatores* aut Patrum reliqui. Ordo esse videtur et ex eo sensus: Cur socii, qui decemviratum petissent, decemviros obpugnarent? Sint ergo hic *socii* olim competitores, eidem

eidem honori imminentes, in eadem causa cupiendi vel cupiti ac petiti decemviratus. Claudium tamen, patruum Decemviri, *socium* intellegas, cognatum, junctum, necessarium; nec minus Cornelium, Cornelii decemviri fratrem: ut *socii* sint amici, familiares, ἑταῖροι, sodales."

8. *vacua civitate* sc. a bello s. hostibus. Cf. ad 9, 13, 5. 31, 1, 7. 37, 25, 1.

9. *in turbido* sc. rerum statu, ut ap. Tac. Hist. 1, 21. et contra mox *re publica in tranquillum redacta*, vel metaph. 24, 8. *non tranquillo mari navigamus.* Cf. Gron. ad 28, 27.

10. *verum esse*, aequum, justum, utile, (v. ad 2, 48, 2.) *neminem rei tantae*, bello praesenti propulsando, *praejudicium*, detrimentum, *adferre*. (ut ap. Plin. Ep. 7, 6, 5. *cognitioni Caesaris praejudicium fieri*, et al.) vel potius, quod Gron. monet, a nemine rem tantam, utrum scil. decemviri jure aut justi sint magistratus an non, praejudicari, (neminem dicere, unde eventus causae jam nunc adnoscatur ac decernatur, rem non integram relinquere; Baueri et alii aliter, at contorte) *majore cura* cet. dum s. quamdiu alia cura, sc. de bello propulsando, gravior sit et praesentior. Cf. Dionys. 11, 18. *Praejudicium* est eorum, qui ante verum in foro judicium de re aliqua judicant, et jam antea, quid de ea sentiant, vel tacite vel palam ostendunt s. manifestant. Similiter 26, 2, 4. *pro praejudicato ferre*, ducere, habere pro re jam decreta, pro titulo, judicio et auctoritate Patrum confirmato, quem tamen *consultationi* senatus *reliquerant* Patres, permiserant, vel de quo judicium seposuerant. Cf. ad 5, 11, 6. 26, 29, 5. 35, 10, 5.

11. *senatu disceptante*, v. ad 1, 50, 5.

12. *ita se parare Appium*, *ut sciat* cet. id agere, ut paratus sit ad *rationem reddendam*, et hoc secum reputare. Cf. ad 35, 23, 3. Haec vero verba pendent ab illis: *sibi placere.*

13.

13. *nec rem aliam praeverti*, v. ad 2, 24, 3.

XLI. 1. *In hanc sententiam ut discederetur*, v. ad 1, 32, 13. — *in concione* populi.

2. *imaginariis fascibus*, non legitimis, non eorum, quibus utendi illis jus sit, nec verum justumque honorem significantibus, sed ejus tantum speciem prae se ferentibus. Sic fere 5, 2. *proconsularis imago* contemtim et invidiose dicitur de tribunis mil. consulum loco rem publicam administrantibus, non vere consulibus iisque, dignitate inparibus. *Imaginarium* et *imago*, ut *species* et *nomen*, saepe obponuntur *rei* et *personae*. v. ad Tac. Ann. 3, 30 extr. — *Violentia* et *audacia* verba synon, neque transponenda.

3. *erit melius*, bonum, aptum, utile, *non, nisi de quo consulimus* Patres, (cf. ad 2, 26, 2.) *vocem misisse*, mittere. v. ad 2, 24, 3. et 3, 48, 2. Sermo ira turbatus.

4. *reticere privato*, tacere ejus jussu metuve, ut 23, 12. Cf. ad Tac. A. 14, 49, 3.

5. *non, quod similabat, consulendo* ex IX MSS. et editt. ante Rhenanum restitui cum Stroth. qui ita h. l. interpretatur: *Cornelius complexus Appium, eo diremit certamen*, ut Appius, ejus precibus motus, *non consuleret* senatum ulterius de delectu habendo, *quod* consulere *similabat*, sed cuique copiam dicendi de alia quavis re concederet. Mihi tamen et haec explicatio admodum dura videtur, et ipsa lectio inepta; sed non minus inepte in IX MSS. *non quid s. c.*, in uno *non qui s. c.*, in alio *non inquit s. c.*, et in editt. post. Rhenan. *non cui s. c.* legitur. Forte Livius scripsit: *L. Cornelius complexus Appium*, adeoque precibus, *non, quod stimulabat*, vel potius *stimularet* s. *stimulasset* sc. Appium ad iram, ei *consulendo, diremit certamen*. — Mox *facta dicendi gratia*, h. e. copia s. facultas.

6. *Quum libertas*, Valerio concessa, *non ultra vocem excessisset*, (ut ap. Valer. Max. 3, 2. ex. 24.) ser-

fermone tantum contineretur, neque ejus fines egressa in convicia, jurgia et vim degeneraret. Cf 8, 33, 11. 25, 1. 33, 35 34, 1. Redundat *ultra*.

7. *ab residuo odio*, ex eo, ob illud v. ad 1, 1, 5. — *leniter ducta res*, tractata; vel protracta. Sic nonnumquam *bellum ducere*, (al. *trahere* et *extrahere*) ut forte 22, 25, 4. *in ducendo bello sedulo tempus trahere*, nisi haec notio inest in verbis *tempus trahere*.

8. *Silentio Patrum*, iis silentibus, neque repugnantibus. Cf. ad 2, 27, 10.

9. *ad nomina respondent*, v. ad 1, 11, 3.

10. *decemviri inter se comparabant*, (v. ad 3, 2, 1.) *quos oportebat ire ad bellum*, vel relinqui in Urbe, (cujus tutela App. Claudio et Sp. Oppio permissa) *quos praeesse exercitibus* in Sabinis, et in Algido adversus Aequos. Cf. cap. 38.

11. *in Fabio*, Fabii, *ingenium esse minus in bono constans*, magis *in bono*, justo et recto defendendo non constans et pertinax, *quam navum*, strenuum, (nam id propr. est *navum*, seu *gnavum*, unde *navare*, et contr. *ignavum*) solers et industrium, *in militia*, sceleribus committendis; nisi potius *malitia* h. l. est vel versuta et fallax nocendi ratio, (v. Cic. N. D. 3, 30.) vel callida juris interpretatio, al. calumnia. In MS. ant. non male legi *quam ignavum in militia ingenium esse* bene monet Schott. Obss. 3, 38. Vetus et rectior forte scriptura est *gnavus*, (unde *ignavus*) ut *gnotus* et *gnatus* a Gr. γινώσκω s. γνόω et γνωρίζω, etsi Cic. Or. 47. *ignavum*, *ignotum* et *ignarum* ob euphoniam pro *innavum*, *innotum*, et *innarum* dici monet.

XLII. 1. *per suum atque illorum dedecus*, v. ad 2, 38, 3.

2. *exsutus omnibus utensilibus*, cibariis, victui necessariis, commeatu; quo sensu *res utiles* dicuntur

tur 9, 43, 5. Cf. ad Tac. Ann. 1, 70, 6. — *victurus*, vitam sustentaturus.

3. *arma Tusculum ad*, h. e. praeter, (v. ad 2, 23, 3. et Drak. ad 26, 5.) *subplementa* militum in proelio interfectorum *decernerent* sc. mitti: nisi cum Gron. leg. *arma* illis, qui inter fugam illa jactassent aut dereliquissent, *ac subplementum*, milites in occisorum locum.

4. *ab arce Tusculi*, quod conditum erat in colle, (v. ad Sil. 7, 692.) unde perperam in MSS. et antt. edd. legitur *digressos*.

XLIII. 1. *duo nefanda facinora*, fraudes, quibus periere *Siccius*, (de quo v. ad cap. 31. n. 2.) et *Virginia*; (de qua v. cap. seq.) ille in *bello*, haec *domi* s. Romae. — *secessionis* a signis, vel potius ab Vrbe.

2. *mentiones sermonibus obcultis serentem*, v. ad 2, 1, 6. 7, 39, 2. 33, 32, 4. 34, 37, 1. et cf. Virg. Aen. 6, 160.

XLIV. 1. *haud minus foedo* (nisi malis *foedum*) *eventu*, v. ad cap. 32. n. 1.

2. *honestum ordinem ducebat*, v. ad 2, 23, 4. — *vir exempli recti*, ut nos dicimus: *ein exemplarischer Mann.*

3. *Perinde*, eodem, quo ille, modo, ad camdem recti et honesti normam, *uxor* ejus, Numitoria, *instituta fuerat*, quippe quae jam dudum erat mortua, (v. Dionys. XI.) *liberique instituebantur*, filia forte et gener, nisi alii quoque liberi ei fuere.

4. *L. Icilio tribunicio* cet. v. ad cap. 35. n. 5. — Mox *Appius*, *amore amens* al. prob. Gron.

5. *in servitutem adserere* vel *vindicare aliquem* in foro dicitur is, qui liberum aliquem servum suum esse contendit, et sibi, tamquam suum servum, vindicat; ut *in libertatem*, qui eum, quem quis servum esse testatur, et sibi, tamquam suum servum, vin-

vindicat, liberum esse adfirmat, et ab eo, qui vindicat, defendit. Hinc *adsertor*, et *adsertio* s. *vindiciae*, quae propr. est controversia forensis sive de possessione alicujus rei, quam nostram esse dicimus, quum alius teneat aut sibi vindicet, sive de jure in hominem, quem vel liberum esse dicimus vel servum nostrum; (ut cap. 45 extr. et cap. 57 pr.) deinde ipsum hoc jus, quod vel aliquis *postulare*, sibi adrogare, vel praetor aliusve judex *dicere*, *dare et decernere* dicitur. *secundum libertatem*, de ea: non forte eo sensu, quo passim *secundum aliquem decernere, judicare, dare litem* (ut 23, 4, 1. et ap. Cic. p. Rosc. Com. 1.) vel simpl. *dare* sc. jus seu sententiam, dicitur pro: eam ferre pro aliquo, ex commodo sententiaque ejus, *en faveur de qn.* Cf. ad Tac. Ann. 4, 43, 7. *Vindiciae secundum libertatem*, ut contra *secundum servitutem* cap. 57. vel *ab libertate in servitutem* cap. 57: vel simpl. *ab libertate* cap. 56. *Vindicias secundum servitutem dare* est id. qd. cap. 56. *liberum corpus in servitutem* (abducendum) alicui *addicere* s. tradere, locutione petita a rebus, qui in auctionibus alicui, ob maximam licitationem, vel a debitoribus, qui, quum solvere non possunt, creditoribus tamquam mancipia *addicuntur* (v. 6, 14, 15. et inpr. 27.) h. e. traduntur. Sed bene haec notavit Bauer: "*Vindiciae secundum libertatem* et *servitutem* sunt h. e. decretum de statu hominis, qui liber an servus sit, in dubio agatur: qui si pro *libero adhuc habitus* fuerit seque gesserit, maneat *interim* in *possessione* (vel quasi) libertatis, seu verae seu usurpatae; sin *servierit*, *interim* non exeat a potestate seu domini veri seu possidentis: sicut peregrinitatis reus manet *tantisper* in usu et quasi possessione civitatis, donec decernatur. Ergo *praejudicium* adferunt vindiciae illae, i. e. in quem statum interim adferatur, liber an servus interim habeatur, (domino cedat, an pro libero agat) ad eventum judicii; et Virginia per *vindicias in servitutem* serva declarabatur,

batur, cui vel adhuc vel jam nunc dominus imperaret; cui non ut liberae parceretur; quod ipsum agebat Appius; nam servae stuprum haud veniebat in crimen aut judicium. Iniquitas autem Appii, secundum servitutem vindicias decernentis, erat partim in consilio libidinoso, partim in negligenda possessione status liberi, quum adhuc serva non fuisset, sed pro libera se gessisset Virginia. Male explicat Stroth. *ut libera judicaretur:* quod nondum posset, in causa dubia et status controversia. Certe adderet *interim*, tantisper, ad eventum judicii. Quo quid opus erat, si jam judicata libera esset? Immo vindiciae sunt, ut *interea* maneat in statu *possesso*, donec de *jure* cognitum fuerit. Hinc c. 46. *vindicari* puellam in posterum diem, i. e. interim manere in propinquorum manu ut liberam vel quasi liberam, ut postridie judicetur, vere sit libera an serva."

6. *in tabernis literarum ludi*, v. ad cap. 27. n. 3.

7. *minister libidinis decemviri*, (ita forte leg. transpositis vocibus, vel *decemviralis*, nisi verbum *decemviri* est glossa) M. Claudius, qui inf. cap. 57 pr. *minister cubiculi* Appii *cliens* dicitur. Mox in MSS. rotundius legi, *serva sua natam*, (sc. dicens) *servamque adpellans sequi se jubebat*, monet Gron. Bauerus mavult legi *servam quoque*, nisi verba ab ipso Livio sint transposita, aut *que* positum pro *quoque*, etiam, sicut et ipsam.

8. *ad clamorem nutricis*, puellam ducentis ad ludum literarium et comitantis, ut paedagogus pueros. — *populare nomen*, populo gratum. — *notos*, active, amicos aliosque, qui norant seu nossent patrem, filiam et sponsum, *Bekannte*.

9. *adsertor* virginis, M. Claudius. v. not. 5.

10 *se jure grassari*, *non vi*, h. e. agere, incepta persequi, ut *g. consilio* 10, 14. *Grassari* propr. magno vel concitato *gradu* summoque studio ad finem aliquem contendere, v. c. *in possessionem agri* 6, 5. et *ad decus* Sil. 1, 570.

11.

11. *Auctoribus*, suadentibus iis, *qui aderant* puellae, amicis, notis, vel advocatis, vel proxime stantibus, *ut sequeretur* in jus vocantem.

12. *Notam judici Appio fabulam petitor, quippe apud ipsum auctorem argumenti, peragit*, venusta dictio a comoedia et partibus, in ea *agendis*, translata. Cf. ad 1, 18, 10. et 7, 2, 7. *Petitor*, qui a praetore aliove judice *petit* possessionem cet., actor, in causa privata, ut *adcusator* propr. in causa publica, et *is*, *unde petitur*, ille, cui intenditur lis, vel in quem actio suscipitur.

13. *subpositam* s. subditam *ei*, Virginio, *esse* pro vera filia.

14. *rei publicae causa abesse*, militantem pro patria. — *absentem de liberis dimicare*, periclitari, vel vere certare, nempe per amicos; Bauer.

15. *lege ab ipso lata*, lege XII Tabb., qua cautum erat, ut is, qui in servitutem adsereretur, usque ad litem dijudicatam, liber esset et non in potestate adsertoris. Cf. Dionys. 11, 31.

16. *vindicias det secundum libertatem*, v. sup. not. 5.

XLV. 1. *Appius decreto praefatus* sc. est. — *legem postulationi suae praetendere*, tamquam rationem adferre, hanc illa fulcire, et illam citare ac praemittere, ut haec speciosa fiat, ut cap. 47. *decreto sermonem praetendere*, et Germ. *vorschützen, zum Vorwand brauchen, als Grund angeben*. Cf. ad 37, 54, 3. et 45, 42, 3. quibus locis Gron. emend. *bello* et *orationi*; sed alii jungunt *belli titulum*, (caussam, praetextum) et *id ipsum argumenti orationis*.

2. *si nec causis*, (nec respectu causarum) *nec personis variet se*, diversa sit, sc. libertas, vel potius lex. Verba seqq., quae ob nimiam brevitatem obscura sunt, bene jam explicavit Stroth. "Appius per calumniam juris duo hominum genera sibi invicem obponit; unum, quod in sua potestate sit, alterum,

quod non ſui juris, ſed vel in parentis vel in aliorum manu ſit. Si de homine, qui ſui juris ſit, quaeſtio oriatur, utrum in ſervitutem, an in libertatem adſerendus ſit, tum *id juris eſſe*, ſcil. ut usque ad rem dijudicatam liber ſit, *quia quivis*, talis utpote ſui juris homo, *lege agere*, atque ipſe de libertate ſua disceptare, *poſſit*. Hoc vero non valere in homine, qui non ſui juris, ſed in manu aliorum ſit; hunc liberum pronuntiari non poſſe, ſed neceſſe eſſe, ut ſub poteſtate ſit, ſive parentis, ſive domini, ne alterutri fraus fiat. Quum igitur haec puella non ſui juris ſit, neceſſe eſſe, ut ſub poteſtate ſit, vel Virginii, qui ſe ejus patrem, vel Claudii, qui ſe ejus dominum dicat. Quum autem Virginius, is qui pater dicatur, non adſit, in neminis niſi in Claudii poteſtate eam, donec Virginius adveniat, eſſe poſſe. Hoc aperte declarant verba Appii ap. Dionyſ. II, 31."

3. *adſertorem*, v. ad cap 44. n. 5. *ſiſtendam*, forte ut ſiſtatur coram judicio *in adventum ejus*, ſi adveniſſet is.

4. *quam quisquam unus*, v. ad cap. 55. n. 13. *Reclamare*, clamore et vociferatione indignationem ſignificare, ut *fremere*, fremitu ſ. tacito murmure. *reclamare* e MSS quibusdam et editt. antt. revocavi pro vulg. *recuſare*: nam illud multo elegantius et aptius eſt, dura vero dictio, *adverſus injuriam decreti magis fremere, quam recuſare* ſc. id decretum; neque ab uno vel altero id recuſari ſ. rejici vel repudiari poteſt.

5. *P. Numitorius puellae avunculus*, non *avus*, ut ex compendio ſcripturae legitur in omnibus MSS. et antt. edd. Cf. inf. cap. 54. et Dionyſ. XI. qui dicit, Numitoriam Virginii uxorem et ſororem hujus Numitorii fuiſſe.

6. *lictor*, *decreſſe*, *ait*, jam decreviſſe Appium, decretum feciſſe et pronunciaſſe, quod non amplius immutari queat. *decreſſe* ſc. vindicias ſecundum ſervitutem, ut cap. 47. *Decernere* etiam dicitur praetor alius-

aliusve judex, qui ex edicto jus dicit. *lictor, descende, ait,* — *submove* MS. Veith.

7. *Placidum quoque* et sedatum *ingenium tam atrox injuria* (tum decreti iniquitas et celeritas, tum vis adhibita, et fastus tam decemviri quam lictoris) *adcendisset*, quanto magis acerrimum Icilii ingenium ac tubulentum. (v. ad cap. 35. n. 5. et cap. 44.) Brevitas rem narrantis aestui animoque inpetuoso Icilii eam gerentis consentanea est.

8. *ut tacitum feras*, v. ad 1, 50, 7. — *nuptam*, sponsam, quippe quae, per vicos ad sponsi aedes ducenda, caput flameo obnubebat. v. ad Juvenal. 2, 124. et 10, 334.

9. *duas arces libertatis tuendae*, ejus praesidia, adjumenta et fundamenta, ut al. *columen*, *columna*, *propugnaculum*, *murus*, *turris*, *telum*, *clipeus*, πύργος, ἕρκος, ἔρεισμα, ἕρμα, κίων, ἀσπίς. Cf. ad 1, 55, 6. et Tac. Ann. 14, 31, 6. — *Huic* Virginiae, δεικτικῶς.

10. *neque tu istud decretum sine caede nostra referes* sc. domum, (h. e. domum abibis, non inmutato decreto) vel repetes, renovabis *umquam*, ullo alio tempore, si vel nunc aboleveris. Scheller in Lex. exponit: *referes* in aerarium, (quo leges vim suam obtinebant) vel inpune feres, vel exsequeris; quae rationes duriores, opinor, sunt omnes.

11. *si hujus* (contemtim et δεικτικῶς) sc. M. Claudii *cesserit vindiciis* secundum servitutem, h. e. si, *ubi venerit*, in judicio tum habendo, M. Claudio, puellam, quam servam suam esse dicit, in servitutem adserenti, cesserit, neque filiam ab eo, qui vindicat, defenderit, (v. ad cap. 44. n. 5. ubi et contra dicitur *cedere secundum libertatem postulantibus vindicias*) *sciat*, *sibi conditionem filiae quaerendam esse*, inquirendam, vel respiciendam, animo reputandam, h. e. cogitandum esse, qualis futura sit conditio filiae, si rapiatur ad stuprum et in servitutem abducatur. Vulgo haec interpretantur: Si Claudio permiserit, ut

filiam usque ad judicii diem domum abducat, sciat, alium sponsum filiae circumspiciendum esse; propr. alias nuptias, quae scil. sub *conditione* dotis fiunt: unde similiter dixisse videri potest Cic. Phil. 2, 38. *filiam ejus ejecisti, alia conditione quaesita.* Sed ut taceam, ita vocem *aliam* h. l. omissam esse, et *conditionem* pro sponsa potius, quae uxor dicitur ratione dotis habita, quam pro sponso poni, verba *si hujus vindiciis cesserit* neutiquam illo modo explicari possunt: nam decemvir jam Claudio jus dederat abducendi filiam, pater vero absens erat adeoque illud nec permittere nec prohibere poterat; post ejus autem adventum dies judicii constituta erat, ut quaereretur, utrum puella non nunc, sed in perpetuum Claudio tradenda esset nec ne. Quod si tamen vox *vindiciae* eo, quo supra diximus, sensu capitur, (quo omnino capienda est) quomodo pater alium sponsum filiae potest quaerere, si M. Claudii *vindiciis cessit*, adeoque filia et serva et scortum fit? Icilius profitetur, *se vindicaturum sponsam in libertatem*, h. e. defensurum esse ejus libertatem, neque passurum, eam a M. Claudio abduci, sc. donec pater adveniat. Qui *ubi venerit*, ipse, dicit, *viderit*, curet, *de filia quid agat*, et *si* tum *hujus* Claudii *vindiciis* secundum servitutem (perpetuam) *cesserit*, *sciat*, *conditionem filiae* deplorandam ipsumque ejus causam esse. Declarat itaque, sibi nunc *sponsae*, et patri, *ubi venerit*, *filiae* conditionem curae futuram esse. Cf. ad cap. 44. n. 5.

XLVI. 1. *tribunatum etiam nunc spirantem*, memorem ejus gesti, residuos ex eo spiritus gerentem ac ferocientem, volentem etiam eum revocari: quod *spirare* alioqui de *futuro* magis et consilio dicitur, hic de praeterito; Bauer. Cf. ad Sil. 3, 240. — *locum seditionis quaerere*, h. e. facultatem, obportunitatem seditionis movendae, ut inf. cap. 50. Cf. Corte ad Plin. Ep. 2, 1, 6. Sed forte leg. *seditio-*

ditioni h. l. et inf. c. 50. (ubi v. not. 7.) more Livii, quem multis exemplis inlustrant Gron. et Drak. Cf. ad 1, 12, 4. 3, 35, 1. et ad Tac. Ann. 2, 64, 6.

2. *Jus eo die se non dicturum*, de hac causa cogniturum, *neque decretum interpositurum*, inter duas quasi partes facturum, vel in judicio simul facturum, (ut ap. Cic. Verr. 2, 48. 5, 19.) vel obpositurum, (ut inf. 27, 6, 1. *interponere se* de tribunis pro vulg. *intercedere*, vel *consilium* 35, 35. et *inserere* 6, 38. ubi vid. n. 4.) vel potius cognitioni causae adjecturum. — *vindicari puellam* sc. in s. secundum servitutem. — *Quod nisi* pro *quodsi non*.

3. *neque legi suae latorem se defore*, v. ad cap. 44. n. 15. *Deesse alicui rei* pro, eam negligere, non curare vel tueri, ei non satis facere; unde inf. cap. 50 med. *nec illius dolori, nec suae libertati se defuturos*, se et illius dolorem non neglecturos sed vindicaturos, et suam libertatem defensuros esse; 4, 57. *non defuisse fortunae*, ea usum esse; 22, 39 extr. et 27, 28 pr. *occasioni suae deesse*, ut 21, 27. *ne tempori deesset*, ne obportunum tempus praeterire pateretur; 8, 30, 4. *non dux militi, non miles duci defuit*, alter alterum pro virili parte adjuvit. Cf. et 23, 14 pr. 24, 29 extr. 26, 38, 4. 28, 8, 2. (ubi *deesse* simpl dicitur seq. *quin* pro: nil intermittere, vel deesse occasioni, de quo v. ad Sil. 7, 498.) 36, 4, 1. — *pergere inde recta* sc. via, ut passim. v. Drak.

4. *Quum instaret*, postularet, *adsertor puellae*, M. Claudius, (v. ad cap. 44. n. 5.) *ut vindicaret* eam in libertatem Icilius usque ad proximum diem, et hanc ob causam *sponsores daret*, qui fide et periculo suo promitterent vadimonium, h. e. praesentiam puellae in judicio, sive eam sistendam. — *id ipsum agi* a se, se agere id, h. e. animo secum agitare.

5. *dum praeciperent iter*, ante caperent, (ut al. *praevertere*, *praesumere*, et quod 22, 41, 5. et passim in multis libris nec minus apte pro *praecipere* legitur,

gitur, *praeripere:* cf. ad Sil. 4, 802. 16, 337. 390.) h. e prius ad castra contenderent et venirent, quam nuntii mox ab Appio eodem missi. — *et se quisque* cet. v. ad 2, 42, 7.

6. *ne ejus*, hujus tantum, (ut mox *unius*) *rei causa sedisse videretur* sc. in tribunali juris dicendi gratia. *Sedere* et *considere* dicuntur tum magistratus, et quidem vel pro rostris in subgestu et sella curuli, vel, ubi jus dicunt et quaestioni praesunt, in tribunali, tum judices, eorum consiliarii et advocati vel patroni partium; ut contra *surgere* et *stare* dicentes — sive in senatu, sive in judiciis. Cf. 26, 48, 6. 34, 61. 40, 8. Drak. ad h. l. et Ernesti clav. Cic.

7. *omissis rebus aliis*, τὰ ἄλλα μεθεὶς s. ἀφεὶς, al. relictis, praetermissis, sepositis, neglectis, non curatis; ut *omittere mota arma*, bellum inceptum, 21, 11 extr. *hostem* 22, 12. *Gallicum bellum* 23, 25. *Italiam* 23, 32, 4. — *nemo adibat* Appium, ut judicem.

8. *Ne Virginio commeatum dent*, v. ad 1, 57, 2.

XLVII. *quum civitas*, omnes cives, *exspectatione erecta staret*; v. ad 2, 54, 12. Sic πόλις, *civitas*, *urbs*, (ap. Sil. 2, 257.) et nomina regionum pro incolis ponuntur; v. c. *Etruria Sutrium socios — obsidebat* 6, 3, 1. *Setiam, ipsis querentibus* 6, 30, 4. *Plistiam, socios Rom.* 9, 21 extr. *Nuceriam petentes* 9, 41 pr. *Latium Capuaque agro mulctati* 8, 11, 9. *Patavium; eos* cet. 10, 2. Cf. ad 6, 3, 1. 6, 4, 5. 21, 7, 2. 21, 39, 4. 24, 29, 3. (ubi Stroth. contulit Diodor. 12, 63. τὰς Ἀθήνας — δ' αὐτῶν sc. Ἀθηναίων, c. 73. εἷλε κατὰ κράτος τὴν πόλιν, — αὐτοὺς δὲ cet. c. 82. εἰς τὴν Καρχηδόνα — δ' αὐτῶν sc. Καρχηδονίων, et 13, 43. εἰς Καρχηδόνα — αὐτοῖς) 24, 35 pr. 36 extr. 26, 19, 10. 28, 19, 1. 29, 14, 8. 30, 44, 3. 31, 16, 3. 32, 15, 4. 32, 18, 2. 37, 56, 3. 38, 28, 5. 44, 7, 3. 44, 30, 6. et ad 1, 41, 1. Gron. de pec. vet. 1, 3. p. 76. et 2, 4.

2. *Virginius sordidatus*, v. ad 2, 54, 5. Pro *suam* in MSS. et edd. ante Curion. *secum*, unde Gron. conj. *cum*. — *aliquot matronis*, quae de partu non subposito testarentur; Duk. Cf. Dionys. 11, 34.

3. *cum ingenti advocatione*, advocatorum multitudine. v. ad 3, 15, 8. et 26, 48, 4. — *prensare homines*, v. ad 2, 61, 4.

4. *precariam opem*, precibus inpetrandam, unde *debitae* obponitur, ut *precarium auxilium* 8, 35. *justo*, quod jure intercessionis continetur, et *precaria libertas*, precario data et relicta a potentiori, 39, 37. *aequo foederi* Hinc et *precario petere* et *dare* 34, 62.

5. *si incolumi Vrbe ea liberis suis sint patienda, quae*, si *capta* sit ab hostibus, tamquam *ultima* et extrema *timeantur* et timeri possint. — *prope concionabundus*, ut *in modum concionantis* 6, 14. 10. h. e. clara voce concionem habentis vel coram concione loquentis e loco superiori aut pro rostris, de re graviter dicenda, ut ap Cic. Tusc. Qu. 1, 49. *concionabundus* i. e. concionans, (quod particip primo casu non est usitatum) ut 33, 32, 7. *mirabundi* pro *mirantes*; Bauer. Cf. ad 3, 38, 7. 25, 37, 4. 26, 16.

6. *tanta vis amentiae verius quam amoris*, i e. magis, potius, si vere dicendum sit; brevius dictum, velut ita evolvendum: vis rei, animi, quae amentia verius diceretur, quam amor; Bauer. — *in tribunal escendit*, al. *adscendit*. v. ad 2, 28, 5.

7. *querente petitore* M. Claudio. v. ad cap. 44. n. 12. — *per*, propter, *ambitionem*, v. ad 2, 27, 5. — *interfatur*, interpellat sermonem Claudii, nisi simul significat, eum interea *jus fatum esse*, dixisse; Drak.

8. *Quem decreto sermonem praetenderit*, v. ad cap. 45. n. 1. Mox *tradiderint* Gron. explicat: potuerint tradere, si voluissent nempe, utpote propiores memoriae temporum illorum. Sed veram Livii mentem recte ita cepit Stroth. "Varios apud varios auctores (v. c. Dionys. 11, 35.) invenio Appii sermones,

nes, quales vulgo fingi solent; et forsan inter eos est etiam unus aut alter *verus*, h. e. re vera sic ab Appio habitus. Quum vero apud nullum scriptorem talem inveniam sermonem, qui justam (probabilem) rationem tam *foedi decreti* adferat, nullum eorum referam, sed modo decretum ipsum *nudum proponam;* quum id saltem certo *constet*, hoc eo pertinuisse, ut *vindicias secundum servitutem* (v. ad cap. 44. n. 5) *decerneret* Appius." Cf. similis Livii excusatio 6, 12, 2. et 29, 14, 5.

9. *Primo stupor omnes admiratione — defixit*, tam graviter perculit, ut torperent et obmutescerent, adtonitos reddidit et torpidos, prae stupore, sine motu, voce et intermissione, oculis in eadem loca ac res vel in humum *defixis*, ut Jason ap. Apollon. 3, 422. ὁ δὲ σῖγα ποδῶν πάρος ὄμματα πήξας Ἧσθ' αὔτως ἄφθογγος, ἀμηχανέων κακότητι. Cf. ad 21, 33, 2. ad Tac. Ann. 3, 1, 9. et Sil. 9, 253. Nonnulli locutionem desumtam putant a stylis aeneis acubusve, quibus veneficae ac magae vel simulacra cerea, formata ad similitudinem illorum, quibus vim coeundi vel omnem agendi potestatem auferre voluerint, vel nomina eorum tabellis inscripta, additis incantamentis aut adscriptis inprecationibus, *defigere* s. confodere consueverint, de quo v. Heins. ad Ovid. Am. 3, 7, 29. et Ernesti clav. Cic. Cf. 1, 29 pr. 6, 40 pr. 7, 10 extr. 8, 7 extr. 21, 33. 22, 53. et Duk. ad Flor. 2, 6, 59. — *silentium tenuit*, v. ad 2, 3, 6.

10. *Placet pecudum* cet. Cf. 4, 2, 4.

11. *Passurine haec isti sint* sc. adstantes et inermes, δεικτικῶς.

XLVIII. 1. *alienatus* (*alienato* in edd. praeter princ. et Drak. non in MSS. nisi in duobus minimae auctoritatis) *ad libidinem animo*, a sana ratione et justitia aversus, (v. ad 10, 29, 1.) et in libidinem modo intentus, Stroth. Sed nemo ita loquitur, ubi praesertim aliquid interponitur; leg. *alienato*, aver-

so,

ſo, avocato a re, a cauſa vera et aequa *ad libidinem*; Bauer. Eodem ſenſu *alienatus* ſervari poteſt: (cf. 25, 39.) ſed illae explicationes verbi haud probandae videntur, nec id aptum h. l., niſi legeris *ab libidine*, (v. ad 1, 1, 5.) vel potius, quod idem eſt, ſed minus ambiguum, *ob libidinem*. μαινόμενος ὑπὸ τοῦ πάθους Dionyſ. 11, 33. Mox *negat, heſterno tantum convicio* cet. pro: *dicit, non heſterno tantum convicio — ſed certis quoque indiciis* cet. Cf. 3, 55, 9. 4, 60, 3. 22, 12 al. Alii alio modo hanc dictionem expediunt. v. ad 1, 33, 7.

2. *cum armatis deſcendiſſe*, v. ad 2, 54, 13. — *quieſſe erit melius*, quieſcere, ut c. 41. n. 3.

3. *ſi quid inclementius* cet. v. ad cap. 21. n. 2.

4. *prope Cloacinae* ſtatuam vel potius templum (v. ad 1, 33, 6.) *ad tabernas* Novas, v. ad cap. 27. n. 3. *Cloacina* vel ſingularis dea, cloacis praefecta, cujus ſimulacrum in cloaca maxima repertum Tatius conſecravit, (v. Lactant. Inſt. 1, 20. §. 11. Spanhem. de pr. et uſu num. diſſ. 10. p. 191. et Intpp. Auguſtini de civ. dei 4, 8.) vel, ſi hoc numen a Patribus eccleſ. effictum eſt, leg. *Cluacinae*, ut ſit *Venus Cluacina*, de qua v. Plin. 15, 29. ſ. 36. De aede deae cf. Martian. urb. Rom. 3, 5. Panvin. deſcr. Vrb. reg. 8. Fabric. deſcr. Vrb. c. 10. Nardin. Rom. vet. 5, 8. Mox *Te — conſecro*, devoveo diis inferis, h. e. morti.

5. *multitudine proſequentium* juvenum (quam vocem non male adjiciunt edd. ante Ald. quoniam *matronae* et *viri* mox ſeorſum memorantur) *ruente* eum a vi lictorum, (al. *ruente) ad portam* Vrbis *perrexit*, ut ad exercitum rediret, et tumultum concitaret in caſtris. Agmen prope CCCC hominum cum eo ad caſtra contendebat. v. cap. 50 pr. Conſ. ad haec et ſeqq. 1, 59.

6. *puellae infelicem formam*, quae eam reddiderit infelicem. Cf. Juvenal. 10, 289 ſqq. neceſſitatem ita agendi.

7. *querentibus subjicit*, v. ad 1, 59, 7.

8. *Virorum vox*, oratio, *tota*, plena, *erat tribuniciae* cet. vel tota pertinebat ad tribuniciam cet., de iis agebat, in iis rebus unice versabatur. Cf. ad c. 36. n. 4. — *publicarum indignationum vox tota erat*, versabatur in querelis de re publica, ad eas composita erat; Bauer. Cf. ad 2, 41, 1. 3, 3, 1. 3, 62, 5.

XLIX. 1. *retractantem* (al. *detrectantem*) *adripi*, propr. retrahentem se se, h. e. detrectantem, repugnantem, recusantem, *tergiversantem*, ut c. 52, et 37, 18. unde *sine retractatione* 6, 28, 1. ubi vulgo legitur *sine detrectatione*, ut h. l. *detrectantem*, Cf. Drak. ad h l. et Ernesti clav. Cic. — *adparitoribus*, v. ad 1, 8, 2. — *si jure ageret* cet. h. e. si Appius sibi pro jure et potestate magistratus ita agendum putaret, se defensuros Icilium adversus eum, qui non magistratus, sed privatus esset; Duk. Cf. c. 38 extr.

2. *In concionem adscendit*, v. ad 2, 7, 7.

3. *Jam pro imperio* cet. v. ad 2, 56, 11.

4. *Agitatus deinde consiliis*, *ad quae*, *adsentiendo*, adsentiens, (v. ad 1, 8, 4.) *m. a.*, *trepidaverat*, quum varia consilia animo volvisset, (vel potius, quia *agitatus*, ut Drak., non *agitatis*, ut Sigon. et post eum alii edidere, legitur, mente ejus variis consiliis, quae varii dederant amici, turbata) circa quae per aliquod tempus fluctuaret, dum mox hoc suadenti adsentiret, mox aliud consilium danti; Stroth. quo auctore ex omnibus MSS. *trepidaverat* restitui pro vulg. *trepidus*, et pro *atque* reposui *ad quae*. Cf. ad 1, 7, 7. et 1, 14, 6. Similiter, nec tamen plane eodem sensu, *ad arma trepidare* 9, 37, 7. 23, 16, 6. et *trepidante tota civitate ad excipiendum Poenum* 23, 7, 11. h. e. praegestiente: nam *trepidare* est prae morae inpatientia et laetitia vel cupidine alicujus rei, ad modum equi generosi frenum mordentis, trepidare,

dare, et hinc simpl. festinare, properare; Doer. Verbum *trepidare* indicat non motum aliquem simpliciter ad capessendam rem, neque omnem tumultum illum, qui fit ante concursum, sed motum cum festinatione aliqua, sive e terrore repentino, sive quacumque alia subita re, ex qua festinatione aliquid confusionis tumultusque (*Getümmel, Gewühl*) oritur; Ern. Cf. Ern. in Actis Erud. ad a. 1743. p. 17. Gron. inf. ad 27, 1. (ubi docet, *trepidare* esse sategere, commovere se, negotium capessere) et 44, 14. 38. extr. Pro *ad quae* etiam conjicere possis *per quae*, ut 44, 6. *subinde per alia atque alia pavida consilia et imperia trepidans.*

L. 1. *in monte Vecilio:* is a nemine memoratur, ut nec alia locorum hominumve nomina. Quae tamen causa non legitima est Livii verba tentandi; ita enim infinita et in Livio et in aliis scriptoribus mutanda essent; Drak. qui idem monet ad 8, 12. 42, 21. et al. Cf. Ern. clav. Cic. in ind. geogr. v. *Acherini.* — *nunciant decemviris*, ut cet. v. ad 25, 22, 1. — *strictum etiam telum tota in se castra* (exercitum omnem) *convertit*, sublatum scil. et *cruore*, ut *ipse*, *respersum.* *Telum* vero est omne instrumentum, quo nos defendimus vel vim inferimus, h. l. culter lanii, (cf. Dionys. XI.) ut securis 1, 40 extr. gladius 31, 34. saxa et sudes 34, 15. falces gaesaque 9, 36, 7. funda 38, 29. hinc et remedium, tutela, praesidium, adjumentum, ut 3, 55 pr. 69 pr. 4, 28, 2. 5, 29 extr. 6, 35. Cf. ad 1, 43, 4. 3, 45, 9. 21, 44, 9. — *Togae* obponuntur sagis, ut *togati* et *pagani* militibus et *armatis.* Cf. not. 5. ad 3, 10, 15. 4, 10, 5. 22, 23, 1. 9, 25, 3. 22, 23, 1. 22, 38, 5. et ad Juvenal. 16, 7.

2. *ex trepidatione concurrentium*, post celerem concursum hominum, *turba constitit*, tumultus cessavit, vel multitudo eorum substitit.

3.

3. *si liberae ac pudicae vivere licitum fuisset*, cf. ad 21, 44, 6. — *contumelia liberos amitti*, sc. si libertatem et pudicitiam amitterent, vel mancipia et scorta fierent.

4. *nec illius dolori — se defuturos*, v. ad cap. 46. n. 3.

5. *Et inmixti turbae militum togati*, (cf. not. 1.) et cives qui cum Virginio venerant, *quum querendo eadem illa*, quae Virginius, *docendoque*, triste rei spectaculum non satis posse verbis exprimi, *simul*, tum, *nuntiando*, *jam rem*, a Virginio narratam, (potestatem decemvirorum labefactatam; Drak.) *Romae profligatam esse*, maximam partem confectam et ad exitum paene adductam, (ut *profligare proelium* 10, 28, 9. 28, 2. 38, 25. et *bellum* 35, 6. et 21, 40 extr. ubi opponitur *committere bellum*, h. e. incipere, et *profligatum conficere;* cf. ad Tac. Ann. 14, 36, 3.) *insequutique*, et alii, hos priores postea sequuti, *qui* (forte leg. *quod* vel *eo quod*) mendacio rem augentes *dicerent* — utrumque hoc hominum genus ita *perpulerunt*, perfecerunt, *ut ad arma!* ab omnibus *clamaretur*. — *simul his*, *simul his*, v. ad 1, 9, 2.

6. *imperium si quis inhiberet*, v. ad c. 38. n. 2.

7. *quippe ab ipsis decemviris datum locum seditionis esse;* forte *seditioni*. Cf. ad cap. 46. n. 1. — Mox leg. *Ser. Sulpicius*. v. ad cap. 31. n. 6.

8. *L. Valerium et M. Horatium*, viros populares. Cf. sup. cap. 39. 41. et 49. — *invidiae se offerre*, v. ad 2, 60, 1,

LI. 1. *ad eum ipsum primum:* τὸ *eum* redundat et forte inducendum, quia ipse Virginius proxime nominatus et loquutus est; Bauer. — *ista de me judicia* et suffragia, quibus indicatis, me tali honore dignum a vobis judicari. — *si quis usus*, v. ad 6, 32, 3.

2. *Siccii caedis*, de qua v. cap. 43.

3.

3. *ne comitiorum militarium praerogativam*, priorem creationem tribunorum militarium tamquam praerogativam, *sequerentur urbana comitia*, ita ut decem tribuni militares, in Aventino a militibus creati, mox Romae *tribuni plebis crearentur*. Sic fere 21, 3 pr. (*praerogativam militarem favor plebis sequitur*) et 28, 9. 12. *Praerogativa* et *principium* (9, 38 extr. *Fauciae tribus* vel potius *Faucia tribus fuit principium*) propr. dicitur tribus vel centuria, quae sorte primum ducta etiam ab eo, qui comitia habebat, primum vel *prae* reliquis *rogabatur* subfragium, (nam centuriae prius quam subfragia ferrent, sortiebantur) ut, quae proxime post eam, *primo vocatae* 10. 15. 22. Praerogativae auctoritatem plerumque sequebantur ceterae, (cf. 21, 3 pr. 26, 22, 7.) quae *jure vocatae* (h. e. eo ordine, quem Servius fecerat) adpellabantur, (ut 5, 18. 26, 6. et *quaeque intro vocatae* 10, 13, 9.) et id quoque spectari solebat, ut praerogativa haberet nomen boni ominis. cf. 9, 38 extr. et 24, 7-9. (Ascon. in Divinat. "*Jure vocatae*, quod in his sequente populo, ut saepe, praerogativarum voluntatem jure omnia complerentur.") Hinc factum est, ut eadem pro bono in ferendis subfragiis omine, et significatione aliqua diceretur. Ceterum *centuria* et *tribus* promiscue olim dicebantur, et tribuum passim quoque (v. c. 5, 18 pr. et 25, 2.) mentio fit in comitiis centuriatis. (v. Gron. Obss. 4, 1. et Ernesti clav. Cic. v. *tribus*) Hinc etiam centuriis eadem, quae tribubus, nomina erant. Sic 24, 7. 26, 22. et 27, 6. *centuriae* (ut al. *tribus*) *Aniensis*, *Veturia* et *Galeria* memorantur, et quidem *juniorum* ac *seniorum*, quoniam centuriarum cujusque classis dimidia pars erat *seniorum*, dimidia *juniorum*. (v. 1, 43. sed et inf. ad 26, 18. 6.) — Quae quum ita sint, Icilius (ut verba Drak mea faciam) impedire volebat, ne plebs comitiis tributis omen futuri tribunatus plebis, datum illis, qui subfragio militari in Aventino tribuni militum creati essent,

essent, ratum esse, eosdemque illos tribunos plebis jubere posset: id enim si eveniret, ipse ab hoc honore, cui imminebat, exclusus fuisset. Per prolepsin autem haec adcipienda sunt, ut et alia loca, (v. c. 1, 34, 14. 5, 18. 8, 18, 2. 10, 22 al.) si post expletas demum XXXV tribus, h. e. post a. V. c. DXII ratio comitiorum centuriatorum, a Servio Tullio inducta, sic inmutata est, ut in comitiis *una* ex omnibus *tribus*, et ex hac *centuria*, eaeque *praerogativae*, forte ducerentur. Sed hoc jam prius factum esse, probabile faciunt Duker. ad Liv. 5, 18. et Perizon. Animadv. hist. c. 4. — *inminens ei potestati*, ejus cupidus, ad eam adspirans. Nam *inminere* significat vel viciniam, (ut 8, 24, 4. 22, 15 extr. 24, 40, 4. 25, 25, 1.) vel exspectationem, vel cupiditatem. Cf. ad 4, 25, 3. 8, 23, 8. 23, 16. 25, 20. 26, 43, 3. 30, 28. 31, 14. 33, 11. 40, 57.

4. *Porta Collina*, per eam, ut 26, 10. 27, 37. al. v. Drak.

5. *soliciti de summa rerum*, salute reip. v. ad 3, 5, 6.

6. *se in ordinem cogi*, v. ad cap. 35. n. 7.

LII. 1. *Per M. Duilium* (de quo v. 2, 58. 61.) *certior facta plebs*, edocta, monita: nam alioqui *certiorem facere* de *nuntio* tantum rei gestae ponitur, non de praecepto aut consilio vel monitu; Bauer.

2. *in Sacrum montem*, v. ad 2, 8, 3. et 2, 32 pr. — *deseri Vrbem:* nam mons Sacer erat trans Anienem, tria ab Vrbe millia passuum. v. 2, 32. Mox Gron. conj. *Admoniturum Sacrum montem constantiae plebem: scituros, quam sine restituta potestate tribunicia redigi in concordiam res nequeant.* Sed optimos quoque scriptores dixisse *scio*, *credo*, *dico*, *ignoro*, *quod* cet. docuere Drak. ad h. l. et Perizon. ad Sanctii Minerv. 3, 14, 16. et vox *tribunicia* forsan omissa, quoniam loquitur Duillius, qui tribunus fuerat, nec aliam facile potestatem intellegi posse puta-

putebat. Baueri nota est: "*sine*, non, *restituta potestate*, vel sine restitutione ejus. *Scituros quod* puerilis barbaries, et forte leg. *secuturos* h. e. obsecuturos. quo tamen sensu non dicitur, et frigeret h. l., vel *sciuuros* est a *sciscendo*, quasi foret; Patres scituros, quidquid plebi placuerit. Verum non Patres *sciscere* dicuntur, sed plebs. Altiori vitio locus laborat." Cf. ad 45, 41, 1.

3. *Via Nomentana* et *Ficulensis* s. *Ficulnensis* quae ad *Nomentum* et *Ficuleam* s. *Ficulneam*, Sabinorum oppida, ducit. Cf. Drak. et Adleri Beschr. d. St. Rom p. 60. Hinc et *porta Nomentana* 6, 20, 8. non, ut vulgo legitur, *Flumentana:* nam illa longissime aberat a Capitolio, haec ipso Capitolio subjecta in campum Martium ducebat. Cf. Nardin. Rom. vet. 4, 4.

4. *modestiam patrum suorum*, qui olim in eodem monte quieti sese tenuerant. v. 2, 32. — *retractante*, v. ad c. 49. n. 1.

5. *quam togatorum aliorum*, a. civium. In omnibus MSS et edd. ante Froben. *togatorum aliorumque*. Tum *togati* sunt cives honestiores, et *alii* homines de infima plebe, qui tunica sine toga utebantur, et hinc Cic. Agr. 2, 34. *tunicati*, et Horat. Epist. 1, 7, 65. *tunicatus popellus* adpellantur. Sed *togati* etiam omnes dicuntur cives, ipsique *lictores* erant *togati*, a quibus tamen ita distinguerentur. Cf. Lips. Elect. 1, 23.

6. *eam potestatem* tribuniciam *eripuere patribus nostris*, vi expressere, extorsere majoribus, perfecere, ut hi institui eam plebique dari paterentur. — *ne*, nedum, vel tantum abest, ut (cf. Gron. et Drak. ad h. l. et Parei Lex. Crit. p. 776.) *ne*, nedum, vel tantum abest, ut *nunc*, *dulcedine semel capti*, *ferant desiderium* hujus potestatis, ea careant aequo animo. Cf. similis locus Cic. de Leg. 3, 11 extr. a Livio forte expressus.

7.

7. *futuros se in potestate Patrum*, v. ad 2, 56. 16. — *simul orant, ut ipsis ab invidia caveatur*, sibi praestetur securitas, *ac monent, ne suo sanguine* cet., suadent, ut avertant periculum, ipsis Patribus inminens, si plebi talia permittant indulgeantque ejus irae.

LIII. 1. *decemviris ab ira praecavere*, iis prospicere et securitatem praestare. Cf. cap. 52 extr.

2. *composito consilio*; formato s. disposito, ut 4, 13. vel potius capto jam ex composito (5, 14 pr.) s. compacto, *verabredet*, ut 2, 37 pr. 25, 16. 40, 40 extr. et al. *comparare inter se.* v. ad 3, 2, 1.

3. *ea postulavit*, *ut* cet. v. ad 2, 29, 6.

4. *ne cui fraudi esset*, damno, (v. ad 1, 24, 8.) vel sceleri, ut *capitalis fraus* 23, 14. et ap. Cic. p. Rab. perd. 9. Cf. ad 22, 10, 6.

5. *quae consilii fuerunt*, ante a vobis deliberata, et quae *postulastis*, *adeo aequa* sunt cet.

6. *Scuto vobis magis, quam gladio, opus est*, magis vis decemvirorum a vobis propulsanda est, quam iis inferenda. Cf. ad Epit. Liv. 57. n. 3. — *nec inferendo injuriam*, inferens, (v. ad 1, 8, 4.) *nec patiendo etiam. Si* cet. non male interpungitur in edd. antt.

LIV. 1. *alii decemviri*, v. ad 4, 10, 2. — *Haud ignaro inminet fortuna* adversa, h. e. mihi; ut sup. cap. 38 med. *haud ignarus sum, quanta mihi invidiae inmineat tempestas.* — Mox *arma* sunt tribunatus et provocatio.

2. *dandus invidiae est sanguis*, odium sanguine meo (h. e. morte mea) explendum est. *Nihil ne ego quidem moror, quo minus* cet. v. ad 2, 24, 5. et 2, 45, 7. — *Q. Furius pontifex max. tribunos pl. crearet*, h. e. comitia tribunis pl. creandis haberet. v. ad 7, 16, 6. Ita etiam pontifex comitia habebat pontifici maximo creando 25, 5 pr. Ex quo loco

Gru-

Gruchius de comit. 1, 3. et 2, 3. conficit, pontificibus ante legem certe Domitiam jus cum populo agendi et comitia habendi fuiſſe. Cf. Duk. ad 25, 5, 2. Pro *Q. Furio*, obſcuro homine, rectius forte *M. Papirium* memorat Aſconius Pedianus in Comm. in orat. Cic. pro Cornelio. Sed v. Drak.

3. *Quod bonum, fauſtum* cet. v. ad 1, 28. n. 1.

4. *In Aventinum* montem (v. ad 1, 5, 2.) — *ubi prima initia inchoaſtis* (ut 39, 23.) *libertatis veſtrae*, cf. 2, 28 ſq. niſi ſimul ſpectant haec ad famam, cujus Piſo auctor fuiſſe dicitur 2, 32 pr.

5. *Convellunt inde ſigna*; al. *convertunt*. Sed *ſigna converti* vel ab agmine, quod ex itinere retro cedat, vel ab acie, quae jam mota et ferri coepta in aliam partem feratur, ſed eadem terrae infigi in caſtris ſtativis, hisque movendis *convelli* ſ. *velli* et *evelli*, (vel *tolli*, *moveri* et *ferri*, ut 25, 33. 27, 2. 47. 30, 10.) jam monuit Gron. Cf. ſup. cap. 50. poſt med. et inpr. cap. 52 pr. ubi Livius dicit, eos *caſtra in monte Sacro locaviſſe*. Baueri nota eſt: "*Convellunt* legitur probabiliter ſane: neque enim in *agmine* jam erant, aut *alio* iter intendebant: nam etſi ante ex caſtris eo venerant, nunc tamen in itinere non erant; nec vero turba, quae obviam e caſtris veniſſet, *ſub ſignis* erat: niſi *convertere ſigna* ſimpl. eſt *abire*, ſicut *pergere* Livio ſaepius eſt *ire*." — Mox leg. *L. Virginium*, ut cap. 44. et ap. Dionyſ.

6. C. *Sicinium*, *progeniem ejus* cet. v. 2, 33.

7. *plebem rogavit et plebs ſcivit*, v. ad 4, 58, 10.

8. *De Flaminiis pratis et circo*. v. 3, 63. Epit. 20. lib. 39, 5. et Feſt.

LV. 1. *quorum conſulatus popularis fuit*, populo gratus et favens, *ſine ulla Patrum injuria*, quorum jus et jura non imminuebantur, *nec* tamen *ſine obſenſione* eorum, quippe qui *credebant*, *quidquid* eſſe, quo *libertati plebis caveretur*, proſpiceretur, ea firmaretur, (quodcumque novum aut firmius prae-

ſidium ejus) *id ſuis decedere opibus*, de ſua poteſtate et auctoritate detrahi. Cf. 2, 60 extr.

2. *Vt, quod tributim plebes* (v. ad 2, 33, 2.) *juſſiſſet, populum teneret*, v. ad 2, 60, 2. — *telum acerrimum*, ſumma vis et auctoritas. Cf. ad c. 50. n. 1.

3. *ſanciendo nova lege* al. non male.

4. *neve ea caedes haberetur capitalis noxae* ſc. caedes, vel pro capitali noxa, niſi leg. *noxa*. v. ad 3, 11, 4. — *plebem*, plebis libertatem.

5. *ipſis quoque tribunis*, (dat. comm.) in eorum gratiam, *renovarunt* legem, *ut ſacroſancti* (v. ad 2, 8, 3. et 2, 33 pr.) *viderentur*; niſi leg. *ipſi quoque tribuni ut ſacroſancti v.* — *memoria aboleverat*, cf. ad 1, 23, 1. — *ceremoniis* religioſis, ut mox *religione*.

6. *inviolatos eos*, v. ad 2, 1, 4.

7. *Vt, qui tribunis plebis, aedilibus — Jovi ſacrum eſſet*, v. ad 2, 8, 3. et 2, 33, 3. Qui *judices* et *decemviri* hac lege dicantur, ne inter veteres quidem juris interpretes, ut mox Livius docet, nedum inter recentiores, convenit. Cf. Duker. et Drak. ad h. l. Perizon. de praetorio Diſſ. 1. §. 7 ſq. et al. Bauerus putat, judices deſignari poſteriorum temporum, litibus judicandis, ſi quidem inmemor temporum Livius; aut *duumviris* legendum, quales 1, 26. commemorati. Idem in Ind. monet, *judicem* ſimpl. dici praetorem et conſulem; poſſe tamen et inverſe intellegi, ut conſuli ac praetori datum ſit *judicis* nomen, quod omnino magiſtratum et praeſidem notet, ut Suffetes Carthagine fuerint quaſi Conſules. Mea qualicumque ſententia *judices* ſunt ipſi aediles pl., quos etiam Dionyſ. 6, 1. δικαστὰς dicit, (v. ad 2, 33, 3.) et *decemviri* decem tribuni pl. hi autem ſeorſum memorantur per ἐπεξήγησιν, ut dilucidius res explicetur et adcuratius definiatur, neque callidae verborum interpretationi locus relinquatur.

8. *familia*, omnis res familiaris, ſervi et reliqua bona, τὰ χρήματα ap. Dionyſ. l. 6. p. 410. v. ad

3.

3, 19, 13. 39, 14, 2. et Ernesti clav. Cic.) *ad aedem Cereris*, *Liberi*, Bacchi, et *Liberae*, Proserpinae, *venum iret:* quibus numinibus una fuit aedes. Cf. 41, 28. et ad Tac. A. 2, 49, 1. *Venum ire* et contr. *venire* pro venale fieri s. exponi in publico, vendi, ut (in s. ad) *venum dari*, (24. 47, 3.) *tradere*, *redire*, vel *veno dari*, *poni*, *exerceri*.

9. *Hac lege juris interpretes*, qui verba legis urgere solent et ea tantum concedere, quae diserte iis sunt expressa, nec semper ea, quae ex illis rite colligi possunt, *negant*, dicunt, non *quemquam*, neminem *sacrosanctum esse* et proprie ac diserte dici, *sed* potius sc. dicunt, (v. ad 1, 33, 7.) *eum*, *qui eorum cuiquam nocuerit*, *sacrum sanciri* fieri, destinari, judicari, vel sanciri, ut sit sacer sc. Jovi Stygio. v. ad 2, 8, 3. et cf. Cic. pro Balbo c. 14.

10. *argumentum esse* cet. Possis et *argumento* legere. Sed cf. 5, 47. 8, 30. et Drak. ad 24, 8. — *tribunos vetere jure jurando plebis* cet. Cf. 2, 33. et ad 2, 8, 3.

11. *Fuere*, *qui interpretarentur* cet. scil. nobiles ac patricii, qui, ut suos magistratus tribunis pl. aequarent, eosdem hac lege sacrosanctos esse contendebant: *judicem enim consulem adpellari* cet. nam consules primum *praetores*, postea *judices*, et tandem *consules* dicti. *Regio imperio duo sunto; iique praeeundo*, *judicando*, *consulendo*, *praetores*, *judices*, *consules adpellantor* Cic. Leg. 3, 3. Baueri nota est: "Ergo postea consulum nomen judices habuere? Sed *judex* h. l. summum magistratum jure dicundo significat, ut 7, 3, 2. *praetor maximus*, i. e. dictator, summus praefectus jure dicundo. Ipsi ergo consules, ante praetores creatos, qua juris dictionem, dici *praetores* poterant. Nec tamen vel omnino vera, vel ad causam apta Livii ratio videtur." Errasse Livium, Periz. l. l. putat. Sed cf. Drak. — *Quae refellitur* sc. ab aliis: nam alioquin debebat mox esse *quod mos fuit*, non *fuerit;* Bauer.

12. *Institutum ab iisdem coss.*, *ut SCta in aedem Cereris ad aediles* (forte *ab aedilibus*) *plebis deferrentur*, quae postea ad aerarium deferebantur, et ab eo tempore vim suam obtinebant. v. 39, 4. ad Tac. Ann. 3, 51, 5. et Schweigh. ad Polyb. 3, 26, 1.

13. *quia nondum in quemquam unum saeviebatur*, in unum aliquem, vel in unum prae ceteris. Cf. 7, 34, 2. ibique Drak. et Ernesti clav. Cic. *Vnus* saepe abundat, ut in *quisquam unus* 2, 9. 3, 45. 28, 37. 32, 20. *quilibet unus* 9, 17, 9. *unus quilibet* 42, 42. *unus quisque*, *quivis unus*, *nemo unus*. Cf. ad c. 12. n. 2.

LVI. 1. *in forum descendisset*, v. ad 2, 54, 13.

2. *Oratio rebus dubiis inventa est*, adeoque haud necessaria, ubi res non dubiae sunt.

3. *Omnium — gratiam facio*, veniam do, ea tibi condono, ut 8, 34, 5. Cf. ad 2, 35, 5.

4. *Vnius tantum criminis* sc. causa s. nomine (quod vocab. passim omittitur, ut 5, 19, 3. 40, 52, 1. et al. de quo v. ad Tac. Ann. 2, 59, 2. Cort. ad Sall. Cat. 6. Ern. ad Tac. Ann. 13, 11. et Duk. ad h. l.) *in vincula te duci jubeo*, (forte *jubebo*) *ni judicem dices* (v. ad cap. 24. n. 6.) et coram eo probabis, *te ab libertate in servitutem* cet. v. ad cap. 44. n. 5.

5. *tribunos adpellavit*, v. ad 2, 27, 2.

6. *nullo morante*, v. ad 2, 24, 5. De *viatore* v. ad 2, 56. n. 10. *Provoco* ad populum.

7. *vindiciae ab libertate in servitutem dictae*. v. ad cap. 44. n. 5.

8. *Deos esse et non negligere*, sed adtendere et curare, *humana* negotia; credebant veteres et sibi persuadebant, si pios malis liberatos et vota eorum exaudita, inpios vero meritis poenis mulctatos cernerent; dubitabant autem et negabant, ubi probos infelices esse, et inprobos felices videbant: vel deorum id crimine et invidia evenire, illisque dedecori esse

esse arbitrabantur. — *liberum corpus in servitutem addixisset*, v. ad c. 44. n. 5.

9. *aequandarum legum causa*, cf. cap. 31 extr. Callida haec et ficta est oratio captatioque benevolentiae.

10. *consulatu abisset:* saltem designatus consul fuerat. Cf. cap. 33. ubi etiam dicitur *regimen totius magistratus penes Appium fuisse favore plebis;* unde h. l. *suas leges — lator earum* cet.

11. *sua propria bona malaque*, (forte leg. *malave*) mali, suas virtutes vel vitia, quidquid boni vel mali in se ipso sit, aut a se factum sit, quod ad se absolvendum vel damnandum pertineat, — *se experturum*, expositurum, vel potius de eo disceptaturum in judicio; ut passim de controversiis juris forensibus.

12. *eodem foedere* inter se clam juncto *obligatos se fateantur*, declarent sua agendi ratione. Mox pro *in quam* forte leg. *in quod* sc. foedus, et deinde cum Gronoviis *ait* vel plane delendum, vel reponendum *at*. Voc. *causa* post *adpellationis* bene absuerit, judice Bauero, ut genitivus a *foedere* pendeat.

LVII. 1. *Contra ea;* το *ea* del. putat Gron. Cf. ad 2, 60, 1.

2. *ministro cubiculi sui*, v. ad cap. 44. n. 7. — *carcerem — domicilium plebis Rom.* Cf. Cic. Verr. 5, 55. et Theophr. Char. 6. ubi v. Casaub.

3. *judicem illi ferre, ni vindicias* cet. v. ad cap. 24. n. 6. et cap. 44. n. 5.

4. *tribunus ei diem prodixit*, v. ad 2, 61, 6.

5. *pars magna voluntariorum*, veteranorum, qui emeritis jam *stipendiis* sponte *nomina dederant*. Cf. ad 1, 11, 3. *Emerita* s. legitima, justa et confecta *stipendia*, h. e. anni militiae, (ut 26, 28, 3. 29, 1, 5. 30, 28, 7. 31, 8, 7. 42, 33, 2.) equitum erant X, peditum XX, ab anno aetatis XVII-XLVI, et annus L etiam ei, qui casu aut morbo inpeditus, legitima nondum inpleverat stipendia, vacationem da-

 bat.

bat. Cf. ad 22, 11, 8. 42, 31, 3. 42, 33, 4. et 42, 34, 7. Hunc legitimum fuiſſe ſtipendiorum numerum, cuivis civi Rom. faciendorum, etſi diſerte traditur nusquam, probabili tamen judicio colligitur ex 3, 71, 4. 27, 11, 14. 42, 31. 33. 34. Plut. C. Gracch. pr. p. 835. Cf. ad Tac. Ann. 1, 17, 1. Lipſ. mil. Rom. 1, 2. 5, 19. inpr. Schweigh. ad Polyb. 6, 19, 2. ubi haec leguntur *τοὺς μὲν ἱππεῖς δέκα, τοὺς δὲ πεζοὺς εξ ου* (forte *εἴκοσι*) *δεῖ στρατείας τελεῖν κατ᾽ ἀνάγκην, ἐν τοῖς τετταράκοντα καὶ ἓξ ἔτεσιν ἀπὸ γενεᾶς, πλὴν τῶν ὑπὸ τὰς τετρακοσίας δραχμὰς τετιμημένων.* Hinc et inf. 43, 14, 3. *tu minor annis XLVI es.* Tubero ap. Gell. 10, 28. auctor eſt, *ſeniores* fuiſſe dictos, qui *ſupra quadrageſimum ſextum annum* eſſent.

6. *Prius quam Vrbem egrederentur*, (v. ad 2, 37, 5.) *leges — in aes inciſas in publico* (*in publicum* ap. Cic. Agr. 2, 5.) *propoſuerunt*, h. e. publice legendas adfixerunt ſ. promulgarunt. Sed forte leg. *in aes inciſas in publico*, h. e. aerario, (v. ad 2, 9, 4.) *repoſuerunt:* nam eo deferebantur leges perlatae, tabulae publicae et SCta, quae non ante rata erant.

LVIII. 1. *C. Claudius*, Appii patruus. cf. cap. 15. 35. et 40. — *Regillum, antiquam in patriam*, v. ad 2, 16, 3.

2. *ſordidatus — prenſabat ſingulos*, v. ad 2, 54, 5. et 2, 61. n. 4.

3. *virum honoratiſſimae imaginis, futurum ad poſteros*, habiturum imaginem multis et illuſtribus honorum titulis decoratam, et hanc proditurum ad poſteros; Bauer. Cf. ad 1, 34, 8. — *ad cognitionem cogitationemque* animi tranquilli, merita gentis Claudiae penſitantis.

4. *unum tot Claudiis deprecantibus condonarent*, v. ad 2, 35, 5. — *Se id generi dare*, tribuere, h. e. id hujus cauſa facere, ut 42, 31, 2. *id Macedoniae datum*, et 40, 59 pr. *triumphum magis gratiae,*

tiae, quam rerum gestarum magnitudini, datum, illius, quam hujus gratia, ob illam, quam hanc, concessum. Hinc 8, 26, 3. *auctoribus hoc dedi*, eorum auctoritate motus hoc ita narravi. Cf. ad cap. 71. n. 3. 4, 11, 3. 8, 32, 10. 38, 47, 1. inpr. 2, 35, 5. et ad Tac. Ann. 1, 7, 21.

5. *sua magis pietate*, amore gentis et consanguinei — *pro quo agebat*, sc. rogando, ut 2, 2. h. e. rogabat, vel operam dabat; vel cujus causam agebat.

6. *regnum in plebem sortitae*, quae hoc regnum adcepissent, vel inter se quasi divisissent. — *necessariorum Virginiae et* simul *trium tribunorum* pl., Virginii, Icilii et Numitorii. Cf. cap. 54 extr.

7. *spe incisa*, v. ad 3, 10, 9. — *prodicta dies*, v. ad 2, 61. n. 6.

8. *Appius sibi mortem conscivit* laqueo: sed alii eum a tribunis vel eorum jussu occisum tradunt. — *adreptus*, v. ad 2, 54, 4.

9. *injustae vindiciae dicerentur*, v. ad cap. 44. n. 5. — *XXVII stipendiis*, v. ad cap. 57. n. 5.

10. *octies extra ordinem donatus* gaeso s. hasta, armillis, torque, phalera, spoliis, vel, quae majora sunt praemia, coronis, ob rem eximie gestam, non in justa acie, ubi cuilibet fortiter pugnandum est, sed *extra ordinem*, in singulari certamine, in excursione, velitatione cet. Cf. Polyb. 6, 37. et Lips. de mil. Rom. 5, 17.

11. *exsilii causa solum verterunt*, v. ad 3, 13, 10. — *adsertor Virginiae*, v. ad 3, 44, 5. — *ultimam poenam* h. l. mortis. Alibi *ultima* vel *extrema poena*, *subplicium*, *crudelitas* cet. pro *maxima*, v. c. 6, 20. 9, 16. 42, 7.

12. *Manes Virginiae — tandem quieverunt*, venusta imago vindictae a cunctis sontibus sumtae.

LIX. 1. *inhibito salubriter modo nimiae potestatis*, v. ad 3, 38, 2. Sed forsan leg. cum Gron. *potestati*. Cf. 4, 53 med. et 56 extr. "Melius forte

 hoc,

hoc, ſed non neceſſarium: hic tamen paene audeam per hypallagen explicare, Livio non adeo inſolentem, inhibita poteſtate ſalubri modo; ut inhibita ſit coercita, repreſſa;" Bauer.

2. *adeo toti plebis fuiſſent*, v. ad c. 36. n. 4.

3. *Multi erant*, *qui mollius conſultum* (ut 30, 7.) *dicerent* a Patribus, *quod leges ab iis* conſulibus, Horatio et Valerio, *latas* (v. cap. 55.) ſua auctoritate confirmaſſent: *neque erat dubium*, *quin* Patres *tempori ſubcubuiſſent*, ei cedere coacti eſſent. "Mihi hoc videtur dicere Livius: etiamſi Patres de his rebus cum tribunis et conſulibus contendere voluiſſent, tamen ea tunc fuiſſe tempora eumque ſtatum rei publicae, ut non dubium ſit, quin ſubcubuiſſent et tempori cedere coacti fuiſſent;" Duk. *Conſultum* forte SCtum; Ern.

LX. 1. *in provincias diverſi abiere*, h. e. in diverſas provincias et partes, alius alio, ut 9, 37, 8. 10, 27. 33. ubi v. Drak. 25, 19, 3. *diverſos*, *alium alibi* 9, 2 pr. adeoque (ut 31, 46, 5. et al.) diverſis locis, *Patres diverſi diſceſſiſſent* 22, 56, 1. in diverſas Vrbis partes, alius in hanc, alius in illam. Cf. et 26, 20, 4. 28, 46, 1. 42, 7, 4. Duk. et Drak. ad 10, 33, 10.

2. *haud ſcio an*, v. ad 2, 2, 3. — *infelicibus auſpiciis*, ſummo imperio militari, *decemvirorum*, v. cap. 42.

3. *magno detrimento certamen*, proelium, *ſtaturum*, v. ad 2, 36, 4.

4. *conceſſum* (ſibi ceſſum eſſe) *de victoria*, reſpectu victoriae, h. e. victoriam conceſſam, ut 4, 6. et 22, 12.

5. *reddit inlatum antea terrorem*, ut *parem dolorem hoſti reddere* 9, 21. et *adceptam reddere hoſti cladem* 24, 17. 20. ubi bene ſibi reſpondent *adcipere* et *reddere*. Mox *detractavere* pro *detrectavere* plerique libri (cf. ad 36, 40, 4.) probb. Drak. ad h. l. Cort.

Cort. ad Sall. Jug. 57. Burm. ad Ovid. 5, 246. Oudend. ad Frontin. Strat. 1, 1, 9. et al. — *nocti cessere*, v. ad c. 17. n. 10.

6. *multa jam dies erat*, v. ad 22, 52, 1.

7. *deincepsque alii servabant ordinem*, v. ad 1, 21, 8. — *constaret hostium acies*, v. ad 1, 30, 8.

8. *fluctuantem turbam* vel *fluitantem*, male cohaerentem et ordinatam, indispositam, disjunctam, vel diversimode et ultro citroque motam seu agitatam, et dubiam utrum recedat an procedat, ut 6, 13. 24. 8, 39. 29, 2. 30, 34. 44, 41, 4. Sic et *fluitantia signa* 29, 2, 4. de turbatis ordinibus, in quos facta est inpressio s. inpetus. Cf. Gron Obss. 4, 6. — *addito, turbatis mentibus, clamore* distinguendum; Duk.

LXI. 1. *a liberatoribus populi Rom.*, a Valerio Publicola, qui cum Bruto reges ejecerat. — *per duces stetisse*, v. ad 2, 31, 7. et de *prioribus proeliis*, sup. cap. 42.

2. *iis auspiciis*, talibus, tam faustis, *conditae Vrbi*. Cf. ad 2, 29, 6. — *imperium inlibatum*, quasi salvum et incolume, vel non pollutum clade. *Inlibatae vires* 42, 30, 4. sunt haud imminutae, saltem non penitus fractae, ut contra vires partis *obpressae a potentiore* — *aequatis legibus*, v. cap. 31 extr.

3. *eos excursionibus subficiendo*, subpeditando, adhibendo, submittendo, ut ap. Sil. 1, 36. Doujatius *subficere* putabat h. l. esse inficere, inbuere, et metaphoram ductam a tinctoribus, qui non statim colores vividos ac mansuros lanae pannisve incoquant, sed levioribus antea ad eos praeparent: de qua vi verbi v. Gron. diatr. Stat. c. 10. Dukerus jungenda monet *eos adsuefecerat*, et *excursionibus subficiendo* esse: quum viderent, se in *excurs. subficere*, pares esse hosti, eumque sustinere posse. cf. ad 10, 18, 9.

4. *parva certamina profecerant*, utilia fuerant, *in summam totius spei*, ut mox *summam belli*. v. ad 3, 5, 6. 26, 6, 5. 29, 11, 7. 31, 37, 2.

5. *in multa proelia carperent summam belli*, v. ad 3, 5, 1. et 6.

LXII. 1. *Ad id, quod*, v. ad 3, 7, 4. vel *ad id animorum* cet. — *indignitate*, ignominia, quae mox exponitur.

2. *si tum non sint*, sc. quum tali indignitate sint adcensi.

3. *consulto conlegae*, consilio, ut 10, 39. et 25, 16 pr. E paucis MSS formam minus usitatam *consultu* recepere Gron. et Drak. Ita Cic. ad Att. 4, 2. dicitur *plebiscitus*, et in Verr. 2, 78. *peccatus*; Ern. — *id consilii, quod*, tantum — quantum. — *decernique*, cf. ad 21, 41, 2.

4. *Quod bene vertat*, v. ad 1, 28, 1. Mox *simul* pro *simulac*, ut 4, 32. 5, 25. 6, 1. et 19. 21, 55. 24, 17. 25, 38. 44, 8. Cf. ad 6, 1, 4. — *ambo* (al. *ambos*) *exercitus*, ut passim *ambo* pro *ambos*, et *duo* pro *duos*. Exempla congessit larga manu e Livio Gron. ad 35, 21.

5. *veteris perpetuaeque alterum* sc. exercitum *gloriae*, ut cap. 38. *in paucos praeferocis animi*, cap. 72. *etsi praemortui jam sit pudoris*, 21, 52. *recentis animi alter*, 22, 29, 6. *extremi* (infimi, imbecillimi) *ingenii esse*, in quibus exemplis non ablat. *caussa*, sed substant. *homines*, ut in aliis alia substantiva omissa sunt, quae saepius adjiciuntur et genitivis junguntur, vel eadem repetenda, ut 23, 34 extr. *consulatum*, *unum certe*, *plebis Rom. esse* sc. consulatum, 22, 15, 3. *ea regio praesentis erat copiae*, sc. regio, ea abundans, 31, 45. *nec se potestatis suae esse*, ut al. *sui juris esse* et 25, 29, 3. *sui arbitrii esse* sc. homines, (qui servi antea fuerant) 43, 3 extr. *ipsorum esse potestatis* sc. rem, ab eorum arbitrio pendere, 22, 22, 5. *quae fortuna potestatis ejus poterat facere* (sc. facinora, res, h. e. quorum perficiendorum potestatem ei dare poterat) et contra 42, 29. *alieni arbitrii esse* sc. hominem, h. e. ab eo pendere;

dere; 23, 30, 5. *Rhegini* (f. *Regini*, de quo v. ad Tac. Ann. 1, 53, 2.) *tantummodo* inter populos *regionis ejus et in fide erga Romanos et potestatis suae* populus *ad ultimum manserunt*. Cf. ad 3, 36, 4. 21, 30, 5. 30, 7, 4. 30, 9, 2. Post *gloriae* extidisse *avidum*, (quod in vet. lib. legitur) conj. Sigon., et *memoria* (quod praestat) Stroth.

6. *quum aequassent aciem* suam aciei Rom., adversam explicuissent ad eamdem longitudinem. Cf. 37, 29 extr. — *tenuere*, retinuere, reservarunt; vel constituere.

7. *degravabant cornu*, urgebant, obprimebant, vel reprimebant. Nostrates mollius nunc in re bellica dicere solent *zurück drücken*, Doer. — *provolant in primum*, v. ad 2, 20, 3.

8. *Verecundiae erat*, pudori erat, pudebat eos. Cf. 5, 14 pr. 24, 42, 7. 36, 27. — *suo alienoque Marte*, tam equestri quam pedestri ratione pugnandi.

9. *ad pedes degresso equiti*, ut *ad pedes descendere et deducere* 4, 40. 9, 22. 38, 25. *ad pedes pugna ierat* 21, 46. Cf. ad 29, 2, 3.

LXIII. 1. *Inter ordines peditum tectus*: ultima vox forte del.; Duk. aut leg. *tutus*, ut 2, 65 pr. Drak.

2. *fortium virorum operam* (al. *opera*) *edebant*, ut 5, 4. *annuam operam ede*. — *hostem avertunt*, faciunt ut terga vertat, vel in fugam vertunt, ut passim *vertere*, *avertere*, (7, 8. 11. 15. 16. 17. 27, 14. 38, 41.) et Gr. *τρέπειν*, quin et *avertere in fugam* in plerisque et optimis MSS. 1, 37. 22, 19. 25, 39. 26, 44. 34, 15. 38, 20. sc. a proelio vel ab hoste, cum quo pugnatur, ut *avertere ad Antiochum* sc. a Romanis 35, 31, 1. ubi v. Drak. et ad 1, 40 extr. 6, 23, 8. — *maligne senatus in unum diem*, non, ut plerumque in triduum, et nonnumquam in plures dies, *supplicationes* et quidem laetas, vel *gratulationes*, quibus gratiae diis agebantur, (unde

gra-

gratulationes ſubplicationesque ut ſynon. junctae 34, 7. nam aliae *ſubplicationes*, quibus dii placabantur in principio belli cet., erant triſtes et *obſecrationes* quoque dicebantur, de quibus v. ſup. c. 5 extr. c. 7 extr. inf. 21, 17. 31, 8. 9. et ad 4, 21, 1. unde et junguntur *ſubplicationes* et *obſecrationes*, ut genus et ſpecies, 31, 9, 1. et 42, 20, 3.) *conſulum nomine*, in honorem eorum, *decrevit*, quia populares erant conſules. *maligne*, invidioſe, vel parce, (*kärglich*) ut 39, 9. et *malignitas* de iis, qui parce dant vel conferunt 5, 22. 34, 34. (at 10, 46, 8. de eo, qui nihil dedit) Sic contra *benigne* vel libenter, ut 3, 26, 1. 6, 6, 5. vel liberaliter, copioſe, largiter, ἀφθόνως, (*reichlich*) ut *commeatus benigne mittere* et *advehere* 9, 6, 3. 9, 32, 2. *benigne polliceri* 6, 6, 5. quo ſenſu *bene polliceri* dixit Salluſt. B. C. 41. Hinc forte 45, 44, 3. *aedes, quae ipſum benigne reciperent* pro aedes, in quibus ipſe benigne exciperetur, vel laute adciperetur, ut dicit Suet. Calig. 55.

3. *haec vaga*, paſſim, promiſcue et ſine ordine facta, *popularisque ſubplicatio*, non ob decretum ſenatus, ſed ob populi favorem et ab eo ſponte habita, *ſtudiis*, adfectibus, laetitia et ſtudio in conſules, *celebratior*, ſolennior. — *eodem biduo*, quo ſubplicatio erat. — *in Martium campum*, v. ad 26, 21, 1.

4. *prata Flaminia*, v. ad cap. 54. n. 7.

5. *aedes Apollinis*, paucis annis poſt vota et dedicata. v. 4, 25. et 29. extra portam Carmentalem, (cf. 27, 37, 6.) inter forum olitorium et Circum Flaminium, teſte Aſconio Pediano. — *Apollinarem* ſc. locum, (partem pratorum Flaminiorum) quae vox latet in *ubi*, h. e. quo loco, Stroth. *Circum* ante *jam* primus inſeruit Aldus. *Apollinar* conj. Gron.

LXIV. 1. *in luxuriam vertit*, v. ad 2, 3, 2. et 2, 21, 4.

2.

2. *sortem comitiorum*, v. ad 10, 26, 4. — *auctores popularis sententiae haud populares nactus* in omnibus libris inepte legi jam videre Klock. Drak. et Stroth. quorum emendationem recepi. Valerius Horatiusque erant *populares*, non vero *sententia* haec, quae IX tribunis adeoque et plebi displicebat. Cf. Cic. Catil. 4, 5 pr. et 6 pr. — *producti ad populum*, ut simpl. *producti* 6, 36, 4. et *in concionem traducti* 45, 2. quo ad id respici monet Ern. quod legati e senatu venerint et quasi traducti sint ad populum. Sed forte ibi leg. *producti*, ut 24, 39. 27, 7, 10. 33, 46. (ubi v. Gron.) 36, 21. Cf. ad 27, 51, 3. (ubi Sigon. monet, eos, quibus non patuerit aditus in senatum et concionem, a magistratibus, quorum id jus fuerit, potuisse *introduci* in curiam, et ad populum vel in concionem *produci*) et Cort. ad Sallust. b. Jug. c. 33. §. 4. — Mox forte leg. *memor militiae rerum gestarum* vel *rerumque memor m. g.* In MSS reperitur: *domi memor militiaeque rerum g.*

3. *prae studiis novem tribunorum*, conlegarum M. Duilii, qui refici cupiebant, *alii candidati tribus non explerent*, non justum ac lege definitum numerum tribuum vel subfragiorum earum (sc. dimidio majorem) ferrent s. haberent, subfragiis in multas partes distractis. Sic *centurias non explere* 37, 47. et contra *conficere legitima subfragia* 9, 34 extr. vel *centurias conficere, tenere, in iis regnare*. Cf. ad 29, 35, 3. *Tribus* vero et *centuria* etiam pro subfragiis tribus et centuriae dicitur, unde *ferre tribum* et *centuriam* pro ejus subfragia habere iisque creari 8, 37 extr. Cic. Planc. 19. 20. 22.

4. *Satis factum legi*, cujus pars mox recitatur, et quae lata videtur, quum decem primum tribuni crearentur. — *praefinito, tribuni modo* cet. edd. ante Ald. prob. Duk.

5. *rogationis carmen*, (v. ad 1, 24, 9. et 4, 58, 10.) *in quo* sc. scriptum erat, vel legebatur: *Si tribunos pl. decem* plebem *rogabo*, (vel rogabit is, qui comi-

comitia tributa habet, h. e. rogabit plebem, ut hos, quos nominat, decem, aut interrogabit, quos decem ſubfragiis ſuis creatos velit) *ſi qui*, qua ratione, forte, *vos tribunos pl. feceritis hodie*, comitiorum die, *minus*, pauciores, ſcil. quam *decem*, (ut *capta amplius* quam *duo millia*, *minus* quam *duo millia caeſa* 10, 37, 2. et ſic paſſim, v. c. 1, 18. 10, 25. 23, 19. 24, 16. 25, 19. 27, 12. 29, 34. 37, 24. ut et *plus*, de quo v. ad 4, 52, 6.) *tum* hoc ſervabitur, *uti* ſ. ut *hi* tribuni jam creati *quos* ſ. quoscumque *ſibi conlegas cooptaſſint* h. e. cooptaverint, *ut illi* cooptati *eadem lege*, non minus, *legitimi ſint tribuni*, *ut*, ac, *illi*, *quos hodie tribunos pl. feceritis*, plebs fecerit. *Cooptare* id. qd. ſimplex *optare* 6, 25, 3. eligere, (unde *optio* eſt electio 26, 29. cf. intpp. Virg. A. 1, 425. 552. Ern. clav. Cic. Cort. ad Sall. Jug. 79. Drak. ad Sil. 13, 689. et inf. ad 42, 32, 1. ubi etiam monet, *adoptionem* hinc eſſe quaſi adlectionem, electionem in filium) nec de augurum modo aliorumque ſacerdotum conlegiis, quae novis ſodalibus ſe ipſa ſubplebant, (v. ad 23, 21, 5. et 40, 42.) uſurpatur, ſed etiam de tribunis pl. h. l. et 5, 10. 11 pr. de magiſtro eq. 6, 38 pr. et de ſenatu ac ſenatoribus 23, 3. ubi pro *cooptare* mox dicitur *eligere*, niſi cum Bauero id eo pertinere ibi credideris, quod plebs e ſuomet corpore ſenatores lectura eſſet.

LXV. 1. *Lar* vel *Lar. Herminius*, v. ad 2, 9, 1. Mox leg. *Coelimontanus*.

2. *is usque eo rogaret*, adeoque comitia proferret, vel nova haberet. Sed poſtea nonnumquam cooptati tribuni. v. 5, 10. 11 al.

3. *coitiones tribunorum* (al. *contentiones*, et perperam *conciones*) v. ad 3, 35, 10.

4. *ſustinendo rem*, differendo delectum jam decretum, et dicendo, non opus eſſe delectu propter urbanum otium; (v. ad 2, 44, 6.) unde cap. 66 pr. *Biennio ante delectum indictum haberi non potuiſſe.* — Mox

Mox *externos* sc. populos, s. hostes. Cf. ad 1, 57, 7. — *gravis*, infestus.

5. *in primis*, primum; (v. ad 2, 40, 1.) nisi malis, in iis Patribus, qui genere, nobilitate et opibus primi et conspicui erant, *parum* id *proderat*. — *utique*, v. ad 2, 30, 1.

6. *nomina tantum*, non veros tribunos, ut 5, 18. 7, 29. 29, 1, 8. 44, 41, 3. de re inani, ut ὄνομα, *species*, *titulus*, et 5, 18, 5. *umbra*, *effigies* et *imago*. Cf. ad Tac. Ann. 3, 30, 7. et ad Sil. 1, 293. 6, 478. Similiter Suet. Caes. 77 pr. ex emend. virorum doctorum dixit: *Nihil esse rem publicam, adpellationem modo ac sine corpore speciem.*

7. *in difficili est*, v. ad 3, 8, 6. Egregie autem h. l. naturae ingeniique humani indoles adumbratur. — *homines cavendo ne* alios *metuant*, et metuere vel debeant vel videantur. — *injuriam injungimus aliis*, cf. ad 8, 32, 8.

LXVI. 1. *dies alicui nobilium dicta*, accusatio ejus, quem alii nobiles tuebantur.

2. *Biennio ante delectum* cet. v. ad cap. 65. n. 4.

3. *regione portae Esquilinae*, ea parte moeniorum, ubi haec porta est, vel versus eam portam; vel *regione* pro *e regione*, ex adverso. Cf. 25, 25. et 30.

LXVII. 1. *si alia fuga honoris non esset*, ratio ejus effugiendi, prohibendi, quo minus iterum consul crearer.

2. *si viri* (nec potius *ignavissimi hostium*) *arma illa habuissent*, *quae in portis fuere nostris;* quibus ultimis verbis res augetur et invidia.

3. *Consules vestrarum partium*, populares, plebi faventes, Valerium et Horatium. Cf. cap. 55 sq. — *plebi donum fieri*, in gratiam plebis, vel eos creari consules, quos plebs vellet, quamvis *patricius* hic *magistratus* esset. "Ita creari, iis mandari, ut plebi gratum et commodum esset;" Bauer.

4.

4. *ſcita plebis injuncta Patribus*, v. cap. 55.

5. *Satisne eſt*, nonne ſatis eſt? Hujus formae et alia exempla, etiam ap. Cic. occurrunt, ſed non imitanda; Ern.

6. *Esquilias ab hoſte prope captas — nemo ſubmovit*, v. ad 1, 33, 7. *Esquiliae captae* emend. Gron. (qui etiam *hoſtem* poſt *Volſcum* delendum putabat) et *vidiſtis* aut ſimile quid excidiſſe poſt *captas* conj. Scheller. — *ſcandentem in aggerem* (collem, vel moenia, vel potius aggerem Tarquinii Superbi, per quem aditus patet ad Esquilias) *hoſtem nemo ſubmovit*, cf. 22, 14, 6.

7. *in nos* tantum *viri*, *in nos* ſolos *armati eſtis*.

LXVIII. 1. *ex muris viſite*, videte, ſpectate. — *communis res per haec* facta hoſtium et veſtra *loco eſt pejore*, rei publicae conditio ita fit pejor. Cf. ad 2, 17, 2. 2, 47, 2. et 42, 37, 1. Ita mox *res veſtrae quo* (in) *ſtatu ſunt*, ut 22, 22, 7. 26, 28 pr. vel *in hoc ſtatu eſſe* 30, 2. 33, 42. 34, 51. 35, 8. — *Quid tandem*, plane ut Gr. ποτὲ, Ern. Cf. ad 3, 9, 6. 4, 3, 2. 5, 6, 6. et al. ubi in adfectu plerumque ponitur, ut fere *quaeſo* vel *per deos!*

2. *re* familiari, et *fortuna*, v. ad 1, 24, 11.

3. *auxilio alieno*, tribunorum, quod minus honeſtum et glorioſum eſt, neque foret neceſſarium, ſi ita vos gereretis, ut *tuti eſſetis virtute veſtra*. — *in acie veſtrum clamorem hoſtes* cet. haec a Demoſth. de Cherſon. p. 79. ed. Frft. ſumta; Gron.

4. *Haerete adfixi concionibus et in foro vivite*, cf. ad 3, 72, 4. et 21, 35, 10.

5. *Biennio ante ſenatus delectum* cet. v. ad cap. 65. n. 4.

6. *qui ſua cauſa loquitur*, ita ut ſuum modo, non publicum *commodum videat*, h. e. ſpectet. v. ad 1, 34, 5. Forte leg. *loquatur* et *videat*. — *adſentatores publicos* cet. invidioſe de tribunis.

7. *nullos se esse vident*, nullam vim habere, nihil valere, posse et aestimari, ut 6, 18, 4 *nullus repente fui*, nihil fui s. potui, ut Gr. οὐδείς s μηδείς, nisi malis, oculis hominum repente subductus sum, vel, ut passim, perii) *malae rei*, *turbarum ac seditionum*, *se* sc. magis, (v. ad 1, 25, 11.) *quam nullius*, *duces esse volunt*. Cf. ad 7, 30, 8.

LXIX. 1. *inter tales metus*, scil *belli terrorem* cap. 68 extr. quo vox *tales* spectat. Dum foris hostes, domi tribuni pl. et turbae civiles metuuntur; Duk. *motus* duo MSS. non male. — *detrectationem*, e MS. Harlei. 1. *detractationem* recepit Drak. Cf. ad c. 60. n 5. — *telum acerrimum*, v. ad 3, 50, 1.

2. *agrestium fuga*, v. ad 1, 30, 9. — *ibi vero* simpl. pro *tum*, ut *ubi* pro *quum*.

3. *per proditionem dignitatis Patrum*, v. ad 2, 43, 5. Mox gerundia *tuendo* et *domando* male junguntur sine copula, neque satis aptum est h. l. *domando*, nisi cum Drak. acceperis de conatu domandi. Scheller emend. *quam ante*. Malim *aliquanto*. — *memorem*, v. ad c. 36. n. 8.

4. *ut capesserent rem publicam*, v. ad 2, 64, 3. Verba vero *orare eum contegamque* — *obpugnata* non tam verba Patrum esse videntur, quam facta eorum, a Livio narrata. Ceterum longa est h. l docta-que disputatio Dukeri, qua probabile facit, tribunos plebis jam hoc anno senatui, in quo haec acta sint, interfuisse, isto autem jure post sublatos demum e re publica decemviros et restitutam ipsorum potestatem usos fuisse, et antea non nisi vocati fuissent a consulibus.

5. *adpellare tribunos communem patriam*, partem patriae, cujus itaque salus ipsis quoque curanda esset et protegenda. Sed forte leg. *adpellare tribunos communi pro patria*, eos adloqui et hortari vel rogare, ut communi prospicerent saluti; ut ap Cic ad Div. 12, 28. *Senatus pro tua dignitate adpellaretur.*

6. *causas cognoscendi* scil. *eorum*, *qui nomina non dedissent*, (v. ad 1, 11, 3.) quae verba illis repetitis mox adjiciuntur, et forte transponenda sunt. Cf. ad 4, 26, 6.

7. *Cohortes quaeque sibi centuriones legerunt* ipsae extra ordinem, quod ceteroquin faciebant consules aut eorum jussu et arbitrio tribuni militum; Drak. Cf. Lips. de mil. Rom. 2, 8. — *signa* militaria *ex aerario promta*, ubi adservabantur. Cf. 4, 22. et 7, 23. Dionys. l. 10. p. 645. *Quaestores* urbani habebant curam aerarii, quod in aede Saturni erat.

8. *voluntate sequentibus*, h. e. sponte, ut 5, 17 extr. et al. Cf. ad 3, 57, 5.

9. *ad decimum* ab Vrbe *lapidem*, f. milliare.

10. *castra* Rom. *castris* hostium *sunt conjuncta*, ut al. *conlata*, prope et ex adverso posita.

LXX. 1. *facilitati submittentis se comiter respondebat*, paria praestabat, gratiam referebat, vel agebat convenienter ejus *facilitati*, comitati, Gall. *complaisance*: nam *facilis* propr. dicitur argilla s. cera, quae facile fingitur et tractatur, hinc homo, qui facile flectitur et cedit, commodus, comis, humanus, ut contra *difficilis*, durus, pertinax, morosus. Cf. ad 37, 52, 6. 40, 46 extr. et Tac. Ann. 6, 15, 5.

2. *quum eadem via reverti posset*, ut passim *qua* et *ea* vel *alia* (21, 56, 2.) et *aliqua* (38, 30.) sc. via vel parte, (cf. 4, 39 pr. et 5, 43, 2. 9, 2, 5.) vel ratione, ut 9, 35, 1. al. — *in aversam aciem*, in terga hostium. — *ancipiti terrore*, a fronte et tergo.

3. *suo proprio proelio*, equestri. *circumventos* ab hostibus. — *equitem integrum*, non vulneratum.

4. *qua* parte *permissus equitatus*, effuso cursu inmissus, transmissus, perrumpens. Cf. ad 2, 56, 1.

5. *adcepta signa ab s.*, forte *adrepta*; Duk.

6. *Cujus ignominiae metu*, sc. si signa ab hostibus caperentur.

LXXI.

LXXI. 1. *jamque editis testibus*, propr. nominibus eorum ab accusatore apud judices. Sic et [illegible] 3. *testibus datis* (testimoniis prolatis) *prius quam ad suffragium* ineundum *tribus vocarentur*. Cf. et 26, 3. — *de republ. dicere*, v. ad 2, 64, 3.

2. *prodi publicam caussam*, v. ad 2, 43, 5.

3. *dedere id plebi*, *ut* cet. v. ad 3, 58, 4.

4. *non juvenem*, sed *vicesima jam stipendia merentem*, tot annos militantem a primo stipendii anno vel aetatis anno XVI s. XVII. (v. ad 3, 57, 5.) *quum ad Coriolos sit bellatum*, al. *debellatum*) a V. c. CCLXI v. sup. 2, 33 *annum se LXXXIII agere*, v. Drak. ad h. l. et Dodwell. de cyclis diss. 10. §. 96. Ante *vicesima* quidam, at primus Frobenius, intulerunt *sed*, quae particula potius subaudienda: quod magis intellegitur in pronuntiando et si auribus percipiatur, quam dum legimus; Gron. Sic passim *sed* post *non* vel non *modo*, et in adfectu, omittitur. Cf. ad 1, 25, 2. 22, 25, 8. 22, 27. ad Tac. Ann. 3, 19, 2. Gron. Obss. 4, 2. id. et Drak. inf. ad 6, 32. 28, 39. 36, 19. 39, 8. Quin et *sed etiam* omittitur post *non modo* vel *non tantum*, ut 45, 7, 3. Cf. ad 1, 40, 1. — Mox forte leg. *ambigatur*.

5. *quonam more*, quomodo. — *Coriolana re publica*, civitate.

6. *pro parte virili*, v. ad Praef. n. 3.

LXXII. 1. *cum his circumire tribunos*, qui multitudinem regunt, et Scaptio potestatem dicendi dederant, nisi malis distinguere *circumire*, (sc. populum, in concilio illic congregatum) *tribunos orare* cet. Sed Perizon. recte, opinor, emend. *circumire tribus*, ut ap. Suet. Aug. 56. et eodem sensu sup. cap. 17 extr. c. *plebem*: nam populus Rom. vel tribus erant judices; unde et inf. *Vocatae tribus judicaverunt* cet.

2. *in suam rem litem vertendo*, agrum, de quo litigaretur, (*controversum agrum* 29, 31.) vel, ut

 mox

mox dicitur, *rem controversiosam*, (ut *dubiosus* forte 45, 36, 1. certe ap. Gell. 3, 3. 5, 10.) *sibi adjudicando*. Hinc et mox *interceptor litis alienae*, qui rem, de qua inter alios lis est, iis s. ab iis intercipit, et in suam rem vertit vel sibi vindicat, ut *praedae interceptor fraudatorque* 4, 50 pr. et *urbes intercipiantur* a Romanis, ereptae Graecis 33, 31, 2.

3. *quo cum dolore hos* socios, *quo cum gaudio illos* sc. hostes? Sic inverso ordine *hos* ad remotius et *illos* ad propius spectat subjectum, ut 22, 22, 13. 24, 29, 2. 30, 30, 9. 39, 38. 53. et *qui* 4, 58, 5. et 21, 31, 6. Cf. ad 4, 35, 1. Tac. Ann. 2, 77, 1. Gron. Obss. 3, 16. Sanctii Minerv. 2, 9. et ibi Perizon., Corte ad Sallust. Jug. c. 18. §. 9. et ad Plin. Epist. p. 80.

4. *Scaptione hoc* flagitium judiciumque infame *adsignaturos*, adtributuros, (ut 28, 42. et 35, 31.) *finitimos populos*, nec potius universo populo Rom., qui ad id ipse propensus fuerit, non inductus a tali homine, *concionali sene?* *Concionalis*, al. *concionarius* et *concionator*, homo otiosus (quales esse solent *senes*) et turbulentus *maximeque popularis*, *qui omnes rumorum et concionum ventos conligere*, (Cic. Cluent. 28.) adsidue concionibus interesse, et in iis temere vociferari et turbas excitare solet, studiose rumores captans atque res, quibus conciones perturbare, agitare plebem et aliis invidiam faciendo ipse eminere possit. Hinc *senatus clamor prope concionalis*, et *concionalis hirudo aerarii*, *misera ac jejuna plebecula* ap. Cic. ad Qu. Fr. 2, 5. et ad Att. 1, 16. Hi sunt *otiosi urbani* inf. 5, 20. *forensis factio* vel *forensis turba*, et *humiles*, *quibus per omnes tribus divisis* Appius *forum et campum*, conciones in foro et comitia, in campo Martio habenda, *conrupit* 9, 46. *circumforanei*, *subrostrani*, *subbasilicani* cet. Cf. ad cap. 68. n. 3. 22, 34. 38. Sil. 8, 243 sq. et Gron. Obss. 2, 14. et de pec. vet. 4, 9. ubi etiam recte forsan suspicatur, verbum *putarent* h. l. esse scholion

lion delendum, quale passim orationibus infinitivis inseruerint conruptores. Idem conj. *hic* pro *hoc*, et h. l. ita interpretatur: an Romani, a disceptantibus Aricinis et Ardeatibus judices capti, *finitimos* illos *populos*, i. e. aliquantam eorum possessionem, *Scaptio*, i. e. Scaptio suadente, in illius gratiam cuicumque *adsignaturi* essent? Sed neminem eo sensu dixisse *adsignare aliquem alicui*, neque obvia illa *donare* et *condonare aliquem alicui* (v. ad 2, 35, 5.) ad hoc genus loquendi probandum subficere, jam monuit Duk.

5. *Clarum hac fore imagine Scaptium* venusta translatione pro: hunc hominem ignobilem et sine imagine ejusque jure, (insigni nobilitatis) hoc judicio, cujus auctor foret, tanta, qua valeret, auctoritate et incremento agri publici, non minus nobilem ac celebrem (certe apud plebem Rom.) fore, quam si multas haberet imagines; hanc actionem ei fore argumentum ingens gloriae, omnemque ejus turpitudinem casuram in *populum Rom.* Cf. Gron. l. l. Similiter ap. Sallust. Jug. 81. Marius dicit, dona militaria et cicatrices esse suas imagines, suam nobilitatem. — *Quadruplator* propr. delator s. calumniator, hinc qui malitiose et lucri faciendi causa, aut false saltem jus sive interpretatur, sive dicit. De verbis seq. v. not. 2.

6. *etsi praemortui jam sit pudoris*, eum jam amiserit, post tot flagitia. Epitheton simul ad senectutem ejus spectat. Cf. ad cap. 62. n. 5.

7. *Nec abnuitur*, non negaverim, nec negaverit facile quisquam, (ne litigantes quidem) *ita fuisse*, hunc agrum publicum fuisse populi Rom. eique adjudicandum, *si alii judices*, quam Romani, a partibus essent sumti eumque populo Rom. adjudicassent; sed judicem sibi vindicare rem controversam, semper turpe est, neque *dedecus judicii* talis *levatur*, minuitur, (v. ad 3, 21, 5.) *causae bono*, bonitate, justitia, jure, quo sibi rem vindicare possit.

COMMENTARIVS
IN
LIVII LIBRVM IV.

Cap. I. 1. *annus infestus*, inquietus, turbulentus

2. *de connubio Patrum et plebis* s. cum plebe, quod vetitum erat in XII Tabulis. v. cap. 4. Dionys. 10 extr et inf. ad 8, 14, 9.

3. *jura gentium* patriciarum et plebejarum, jura gentilitatis, *confundi*, ut Gr. συγχεῖσθαι. Cf. Sigon. de ant. jur. civ. Rom. 1, 7. *Gentem* se solos habere gloriabantur patricii v. 10, 8. — *novem tribuni*, omnes praeter C. Furnium. v. Dionys. l. 11. p 730.

4. *vulgari cum infimis imperium*, v. ad 2, 29, 5.

5. *ob communitam Verruginem*, oppidum, Volscis Aequisque ademtum et postea munitum: at quando, nusquam dixit Livius.

6 *in majus*, tamquam aliquid majus, justo aut vero majus, praeter veritatem, *adcipere*, et credere, et fingere. facere, ut *in majus* vel *in majus vero celebrare*, *extollere*, *ferre* et *augeri* 4, 34. 21, 32. 29. 3. Similiter *accipere in omen* 21, 63, 14. *in bonam* vel *malam partem* cet.

7 *si quo* modo *intentius* adparari *possit*, *quam T. Quintio cos.* v. 3, 69.

8. *confestim ad concionem advocavit*, aut pleonasmus est in *ad*, aut ellipsis *plebem;* Bauer. Cf. ad 2, 55. 6. Ante *confestim* e MSS. quibus *et* inseruit Drak.

II.

II. 1. *Id adeo* (v. ad Praef. n. 15.) *non plebis* sc. magis, quod ex seq. subpl.

2. *Cujus rei praemium sit* cet. ut inf. cap. 55 med. *τὸ inpendi laborem* cet. Bauer monet, syllogismum h. l. oratorium esse, perfectum et materia et forma: *majorem:* cujus rei praemium cet., *minorem:* maximum cet. *conclusionem:* finem ergo non fieri cet. — *pace et bello bonos*, rerum civilium et militaris peritos, ut cap. 3 extr. — *id et*, etiam, *singulis u. s. honori fuisse*, scil. movere seditiones: proprie *eas* sc. seditiones; quasi dixisset seditionum movendarum; Bauer. Ad *praemium* ejusque consecutionem non bene retuleris sane *τὸ id*; nam eodem sensu mox dicitur: *quam felices seditiones*, *tam honorati seditionum auctores*, et duae h. l. memorantur res, *seditionum praemium* et *honor*, ex iis redundans.

3. *Reminiscerentur*, secum reputarent, *quam majestatem — essent, ut*, *quemadmodum plebs* nunc gloriaretur, sua jura esse aucta, sic aliquando *gloriari posset* sc. senatus, (vel potius *possent* sc. Patres, aut, quod praestiterit, liberi) *auctiorem ampliöremque esse* majestatem suam. Ita haec verba, distinctione post *plebs* posita, videntur interpretanda, si sana sunt. Quidam *ut* exponunt *quam parum*, vel, *τῷ esse* reciso, *quibus modis et rationibus:* alii emendant *utrum*, *quemadmodum plebs*, *gloriari posset* s. *possent*, *a. a. esse*, vel *utrum*, *q. plebs g. posset*, *auctiorem ampliöremque?* vel, *an*, *q. plebs*, *gloriari possent* sc. Patres, cet.? Klockius totum hoc, *Reminiscerentur — esse*, infra ante verba *Certum habere* cet. reponendum putabat. Probabilior forte est sententia eorum, qui suspicantur, omnia illa verba, certe posteriora, *ut*, *quemadmodum* cet., esse glossam laciniamque ab interpolatore adsutam. Cf. inf. ad c. 35. n 1.

4. *perturbationem auspiciorum*, quae non nisi penes Patres erant. — *Quam aliam vim*, effectum.

5. *nisi ut ferarum prope ritu vulgentur* (v. ad 2, 29, 5.) *concubitus*, cf. 3, 47 extr.

6. *quorum ſacrorum*, privatorum, quae gentilitia et hereditaria erant, (cf. 1, 26 extr.) quaeque ne in bello quidem intermitti fas erat; unde ſtatum ſacrificium, quod genti Fabiae in Quirinali colle fuit, etiam inportuno belli tempore factum legimus inf. 5, 46 52 et 22, 18, 7. Cf. ad 41, 15, 5. 42, 11 pr. 42. 32 pr. et ad Sil. 7, 383.

7. *ne ſecum quidem ipſe concors*, ob perpetuam Patrum et plebis diſcordiam. *Si ſibi ipſe conſentiat* Cic Off. 1, 1. Cf. Ruhnken. ad Vellej. 2, 63. — *omnia divina*, auſpicia et ſacra. Cf. tamen ad 3, 17, 6.

8. *iniquiora poſtulando*, poſtulantem, vel futuram et poſtulaturam, vel ut poſtularet, ad poſtulandum; Bauer. — *primo quamlibet dimicationem* cet. h. e. in principio certaminum inter Patres ac plebem; Drak. — *Quia tum*, poſt ſeceſſionem in Sacrum montem, *conceſſum ſit de tribunis*, (v. 2, 33) *iterum conceſſum eſſe*, ſublato decemvirorum imperio. v. 3, 54. Mox cum Gron. et Fab. leg. *Finem non fieri: non* ſ. *nec poſſe in eadem civitate* cet.

9. *Illine ut inpune* cet Sic *ut* in adfectu et cum vi interrogationes quinquies ap. Cic. Catil. 1, 9. Cf. ad 5, 24, 6. 9, 11, 5. Horat. Epod. 17, 56. Plaut. Aſin. 5, 2, 34. et al. inpr. Comicos. Plena oratio eſt: egone feram, vel fierine poſſit, *ut* cet. — *tantum non*, *μονον οὐ* ſ. *μονον οὐχὶ*, paene, propemodum, parum abeſt quin. v. Drak.

10 *Quid eſſe aliud* cet. ut c. 4. et 6, 40. niſi ubivis cum Duk. leg. *quid id eſſe aliud.*

III. 1. *quid aliud quam admonemus*, v. ad 2, 8, 9. — *Altera connubium petimus — dedimus*, v. ad 8, 14, 9. *quod finitimis* quoque.

2 *Quid tandem eſt*, (v. ad 3, 68, 1.) *cur coelum ac terras miſceant*, v. ad Juvenal. 2, 25. — *ſe manibus temperaturos*, v. ad 2, 23, 8. — Mox *ſi dignus ſummo honore erit*, *apiſcendi* (ant. pro *adipiſcendi*) *ſummi honoris*, v. ad 1, 3, 8.

3.

3. *Et perinde hoc valet*, num idem eſt, ſi aliquis dicit, *plebejusne*, an plebejus, *conſul fiat*, fieri poſſit, ac ſi *ſervum — conſulem futurum dicat?* Alii legunt: *plebejus ne conſul fiat*, ut haec quaſi lex ſit. Bauerus malebat *actum erit* et *valebit.* — *Ecquid ſentitis.* v. ad 1, 9, 3.

4. *ſi Diis places* ironice et cum contemtu atque inprobatione dici ſolet pro: quod ſtultiſſimum eſt; Germ. *ſo Gott will!* "Infra 34, 2, 7. dixit, ut nos fere *Gottlob! ſo weit iſt es doch gekommen:* at 40, 13, 2. pro: ſi quis credere poteſt;" Bauer.

5. *ſi*, etiam ſi, (v. ad 5, 51, 1.) *non faſtos conſulares*, *non commentarios* ſ. libros *pontificum*, (ſ. *Annales Maximos*, in quibus Pontifex Max. res omnes ſingulorum annorum mandabat literas, de quo v. Cic. de Or. 2, 12. et Gell. 4, 5.) inſpiciendi nobis poteſtas datur. Tò *ſi* pro etſi, vel ſiquidem, quoniam, adcipiendum, aut cum Periz. leg. *etſi;* Drak.

6. *En umquam*, an unquam, unquamne, ecquando, (quod indignantis eſt et inpatientis, vel etiam vehementer optantis per interrogationem, ut paſſim; cf. ad 9, 10, 5. 10, 8, 9. Duker. et Drak. ad 24, 14. Gron. ad 30, 21.) *creditis fando auditum eſſe*, fama tantum vobis innotuiſſe.

7. *Patribus auctoribus*, v. ad 1, 17, 6.

8. *non Romanae modo*, *ſed cet.* v. ad 1, 40, 1.

9. *Damarati Corinthii filium*, v. ad 1, 34, 2.

10. *captiva Corniculana natum*, v. ad 1, 39, 8. — *patre nullo natum*, ignoto, ignobili; ut Melchiſedecus ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ in Ep. ad Ebr. 7, 3. Cf. Eurip. in Ione v. 110. 837. Hor. Sat. 1, 6, 6. 10. 2, 5, 15. et Weſſel. Obſſ. 2, 10. Contra *qui patrem ciere poſſunt;* de quo v. ad 10, 8, 9. *ingenio et virtute*, v. ad 1, 24, 11. Mox forte leg. *dum* (quamdiu) *nullum faſtidiretur genus.*

11. *Poeniteat nunc vos plebeji conſulis*, v. ad 2, 54, 16 — *advenas reges non faſtidierint*, peregrinos, Gr. ἐπήλυδας, Schaef.

12. *Claudiam certe gentem* cet. Cf. 2, 16. Mox ſuſpicari poſſis: *civi Romano, ſi* cet. Sed vix opus, judice etiam Bauero. Poſt *praeciſa* intell. *ei.*

13. *pace belloque bonus*, v. ad 4, 2, 2. — Mox *teterrimis* antt. codices, et *tamen omnes* 3 MSS. pro *deterrimis* et *tum omnes.*

14. *novis hominibus*, v. ad 1, 34, 8.

IV. 1. *ea, ne ſi utilia quidem ſint;* τὸ *ea* referendum ad *multa:* quod quo facilius adpareret, parentheſeos ſigna ex praec. ſustulit Bauer. qui tamen vel ſic ἀνακόλουθον orationem eſſe jam monuit. Forte leg. *Et, quod nondum eſt factum, (multa — populo) non, ne ſi utile quidem ſit, fieri oportet?*

2. *non*, nonne, (ut 5, 53 al.) *decemviri tulerunt*, cf. ad 4, 1, 2. *peſſimo publico* malebat Grön. ut ſup. 2, 1. ubi v. not 3. Baueri nota eſt: "Vel *exemplo*, vel *publico* delendum, ac vix eſt, quin prius. *Exemplo* enim hic qui locus? Verum. ne quis ſimilem legem ferret? Quorſum, quum eſſet decemviralis? An, ne patricii ſequerentur ſuperbiam priorum? At iſtud non a lege, ſed ab ipſorum faſtu proficiſcebatur." — *Quid eſt aliud*, v. ad c. 2. n. 10.

3. *plerique oriundi ex Albanis et Sabinis*, v. 1, 17. et 30. — *aut ab regibus lecti* in Patres, *aut poſt reges exactos juſſu populi:* 'nam poſt reges exactos in hac re interveniſſe juſſum ſubfragiumve populi, idemque adeo ſub regibus neceſſarium fuiſſe, docet Dionyſ. 2, 47. 4, 3. 5, 40. et ſic adcipio, quum quosdam a Patribus in patricios cooptatos legimus, ut inf. 10, 8. et ap. Suet. Tib. 1." Duk.

4. *privatis conſiliis*, ita ut non opus fuiſſet vobis lege illa, a decemviris lata. Cf. not. 7. — *enubere e Patribus*, per connubium ex ordine (familia et gente) patricio in plebejum, vel, ut 39, 19., in gentem honeſtiorem, tranſire, *auſser ſeinem Stande heurathen*, Stroth. Cf. 10, 23. 26, 34. 39, 19. Sic contra *innubere.* v. ad 1, 34, 4.

5. *patriciorum ista libido est*, v. c. Appii decemviri. Tota oratio plena est acerbarum quidem, sed et gravium verarumque sententiarum, quae omnibus inculcandae sunt nobilibus.

6. *Cur enim non confertis*, insuper vel una et simul legem fertis, in ea additis. Similiter 10, 18 pr. *consciverant bellum*, simul vel unanimi consensu omnibusque subfragiis sciverant, decreverant, vel simpl. sciverant, 40, 45. *tempestas aliquot signa constravit*, simul, una stravit, vel simpl. stravit; *conscribere*, *conquirere*, *conclamare* cet. v. Ernesti ad Suet. Claud. 38 et sup. ad 1, 32, 12.

7. *Quod privatorum consiliorum*, res privati consilii et ab eo vel arbitrio hominum pendens, *ubique semper fuit*, *ut*, *in quam domum* innubere, per nuptias transire, *cuique feminae convenisset*, aptum fuisset, vel potius placuisset, in eam *nuberet*, et, *ex qua domo vir feminam pactus esset*, pactionem cum ea nuptialem fecisset, (ut fere *pacto fratri* 44, 30. nam vulgo puella dicebatur viro *pacta*, de quo v. ad Juvenal. 6, 25. Ruhnken. ad Vellej. 1, 1. et Duk. inf. ad 44, 30.) *in matrimonium* eam et in domum suam *duceret*.

8 *sub legis* s. *vincula conjicitis*, vinculis subjicitis. Pro: *in vincula*, ut ὑπὸ pro εἰς; Ern.

9. *Quid enim in re est aliud*, ut 10, 8, 10. et Sen. Ep. 116.

10 *patrem sequuntur liberi*, hi jura, gentem conditionemque patris, non matris, adcipiunt.

V. 1. *omnibus* civibus *aequa libertas parta*, eadem jura et commoda, subfragiorum ferendorum, omnium honorum petendorum cet. Cf. Ernesti clav. Cic. v. *libertas*.

2. *Quid? si* cet. (wie wenn) pro: *quid* diceretis faceretisve, *si non* cet. (wie wäre es, wenn) ut 9, 18 al. Ernesti *quid si* pro *quasi* dictum, vel ita legendum putabat, — *bis jam expersi essetis*, v. 2, 55. et

et 3, 11. — *Scilicet* εἰρωνικῶς et amare dicitur, ut *nimirum* et *videlicet*, (9, 17, 6. 32, 21, 14.) nostrumque *freilich.* Hoc ſenſu paſſim obviae voces iſtae, et tum plerumque ſigna interrog. adpoſita ſunt, quae removeri praeſtat.

3. *Si haec inpediet aliquis*, (*ſin* conj. Sigon. quod vel auris legere jubet; Bauer.) *ferte ſermonibus bella*, ſemper et ubivis ſermones ſerite ſ. ſpargite de bellis, bella crepate. Similiter *aliquid fama* et *rumoribus ferre*, quaſi circumferre, 23, 31. 34, 36, 1. et ap. Tac. Ann. 15, 46. 16, 2.

VI. 1. *res a perpetuis*, continuis, una ſerie et continuatione recitatis, *orationibus* (cf. 32, 19 extr.) ſe *vertiſſet* (v. ad 2, 3, 2.) *in altercationem*, alternum conloquium vel disputationem, quae interrogationibus et reſponſis continetur. Cf. 8, 33. Cic. ad Att. 1, 16. et Quintil. 6, 4. Similiter *perpetuum jugum* et *dorſum* montis dicitur 33, 6. et 41, 18. Cf. ad 9, 17, 6. — Mox pro *reſpondit* forte leg. *reſponderunt* ſc. conſules, vel *reſpondetur*, vel *reſpondebatur*; niſi excidit nomen alterius conſulum. Bauerus monet, *reſpondet* dictum eſſe pro *reſponderunt*, aut ſubplendum *conſul*, ſc. ex conſulibus. Neutrum ſatis placebit.

2. *quod nemo plebejus auſpicia*, jus ea capiendi, *haberet*, v. ad 2, 33, 3.

3. *connubium* Patrum et plebis *diremiſſe*, ſeparaſſe. — *auſpicari*, auſpicia capere.

4. *Quum Canulejus — ingens eſſet*, plurimum gloriae et auctoritatis adeptus eſſet. Cf. 5, 17 pr. — *alii tribuni pro rogatione ſua* cet. Cf. cap. 1. Mox *concilia principum* malebat Gron. v. ad 1, 54, 1.

5. *civibus de victoria concedendum*, v. ad 3, 60, 4. *quam maxime tribunicii*, *et prenſare homines*, τὸ *quam* redundat, atque illud *et* rectius afuerit, ut ſimpl. otioſum: neque enim distributionem facit cum altero *et*, ſed idem fere indicat; Bauer. Abeſt a MS.

MS. Lovel. 4. — *a primoribus coacti petiere* honorem. — *cessisse*, recessisse a *possessione*, summa administratione *rei publicae*, summumque imperium plebi et tribunis concessisse. Forte leg. *possessionem*. — *in contentione libertatis*, de libertate, ob eam. Cf. ad 1, 5, 5. — *secundum*, post.

6. *altitudinem animi*, magnitudinem animi. Alio sensu dicitur Tac. Ann. 3, 44. ubi v. not. 3.

VII. 1. *Anno CCCX* cet. a. CCCXI ap. Dionys. l. 11. p. 736. Cf. Drak. ad h. l. et Dodwell. de cyclis diss. 10. §. 86. — *T. Caecilius*; quae gens plebeja fuit. Leg. *T. Cloelius*. Dionys. l. l. eum vocat Τίτον Κλοίλιον (ita scrib. pro vulg. Κλύσιον, quod vel ex cognomine intelligitur) Σικελόν. Ceterum *tribuni militum consulari potestate* usque ad a. V. c. 388., quo L. Sextius primus de plebe consul factus, (v. 7, 1.) creati sunt, sed nonnumquam et consules, prout seu plebs, seu Patres praevaluissent certaminibus. Illis autem hoc nomen inditum, quod inter plebejos maxime eminebant tribuni militum.

2. *pro firmato stetit jus*, tamquam firmatum. Cf. ad 2, 7, 4. — *vitio creati*, v. ad 5, 17, 4.

3. C. *Curtius*, consul, (v. cap. 1.) *parum recte*, vitiose, contra disciplinam auguralem, *tabernaculum cepisset*, v. ad 1, 6, 4. et cf. Cic. de Div. 1, 17. 2, 35. Hae autem artes erant patriciorum, qui auspicia soli habebant et pro lubitu comminiscebantur.

4. *Legati ab Ardea Romam venerunt*, v. ad 10, 14, 2. et 27, 5, 4. — *ita* (v. ad 1, 17, 5.) *de injuria querentes*, de qua v. 3, 71. 72.

5. *sua tempora exspectare*, v. ad 1, 56, 10. — *se rem integram relaturos*, v. ad 2, 5, 1.

6. *Interrex ac senatus consulum comitia ut habeantur tendunt*, contendunt, operam dant, perficere conantur. Cf. 7, 22, 2. 10, 1, 3. 21, 33, 4. 28, 18, 2. 32, 32. 37, 53. et mox ad c. 8. n. 6. — *certamen sine effectu*, quo se nihil profecturos prospiciebant,

in

in beneficio apud primores Patrum reliquere, omisere in eorum gratiam, ut loco beneficii vel per beneficium quasi suum impetrarent consulatum.

7. *Licinius Macer*, historicus. Cf ad 3, 5, 9. et Ind. — *Libri lintei*, in linteo scripti, et adservati *ad Monetae* sc. aedem, (v. ad 1, 33. 6.) h. e. in aede Junonis Monetae, (de qua v. ad 6, 20, 11. et 7, 28.) prisci annales pop. Rom. Cf cap 13. 20. 23. et Dodwell. in Adpend Praelect. Academ. p. 654 sqq. *inventa* sc. esse consulum nomina.

VIII. 1. *haud dubiis consulibus;* unde mox eadem vox *consulibus* delenda videtur.

2. *senatus equitumque centuriae;* sed cur non et ordo plebejus, cujus homines ita notabat Censor, ut eos tribu aut centuria moveret, vel. ut Asconius dicit, ut in Caeritum tabulas inferrentur, ac per hoc non essent in albo centuriae suae? Hinc non male Stroth. emend. *senatus, equitum, centuriae*, vel potius, quod in quibusdam MsS legitur, *centuriarum*, (aut *centuriarumque*) *decoris dedecorisque discrimen;* nisi malis *descriptio*. De munere Censoris cf. Cic. de leg. 3, 3. — *Vectigalia* propr. pecunia, quae pro vectura mercium solvenda est, ut 40, 51, 11. sed in genere, ut h. l., omnes reditus publici e decumis, scriptura et portorio. v. Ernesti clav. Cic.

3. *populo per multos annos* (17, v. sup. 3, 24.) *incenso*, v. ad 1, 44, 1. — *operae erat*, v. ad 1, 24, 10. — *Mentio inlata ab Consulibus in senatu est* mox non male conj. Pigh. in Ann. ad a. 310.

4. *custodiaeque et tabularum cura*, cura tabularum publicarum (h. e. codicum ceratorum, in quibus SCta, leges, rationes et redemtiones vectigalium, aliaeque res publice, in censu, judiciis, senatu, comitiis, actae consignabantur) et conficiendarum, et in tabulario, (*Archiv*) quod in atrio Libertatis erat, custodiendarum. Cf. 43, 16. et de *tabulario* Casaub. ad Suet. Aug. 29. Sed forte leg. *et tabularum cura* *custo-*

custodiaque. — *Formula* est lex s. praescriptum et norma, secundum quam aliquid faciendum est; (cf. ad 22, 57, 11. et 26, 24, 5.) hinc *formula censendi*, certa praescriptio, methodus et ratio, ex qua census est agendus; (cf. 29, 15.) ut *formula cognitionis* 40, 12. (ubi v. not. 8.) norma judicii, proprie modus a praetore praescriptus judicibus, ut ad eum dirigant judicium, et ex eo intellegant, quid et quomodo cognoscendum judicandumque sit: unde et *formulam juris exsequendi constituere* dicitur 39, 26 extr.

5. *magis necessariam*, h. e. necessarii, *quam speciosi*, splendidi et magna dignitate conspicui, *ministerii procurationem intuentes* et ducentes. Cf. ad 1, 1, 6.

6. *haud sane tetendere* adversus Patres eorumque consilium, contendere, pugnavere, restitere. Cf. 5, 24, 6. 8, 15, 8. 10, 6, 9. 23, 14. et sup. ad c. 7. n. 6.

7. *Papirium Semproniumque* cet. Cf. sup. cap. 7 extr. Sed leg. *dubitatur* e MS. Lovel. 4. et edd. vett. ante Ald.

8. *parum solidum*, integrum, *consulatum*, qui non per *solidum* h. e. totum s. integrum annum duraverat.

IX. 1. *quaeque alia in Deorum iras vertunt* sc. se, (v. ad 2, 3. 2) h. e. iram D. efficiunt; vel potius *vertunt* sc. *populi* vel homines, h. e. irae divinae tribuunt, vel tamquam indicia ejus et effectus hujus causae interpretantur. Cf. loc. simil. 28, 11 pr.

2. *ejusdem corporis*, plebeji generis s. ordinis. Cf. ad 1, 17, 2.

3. *ad suum tendere*, ad sui ordinis vel, ut mox dicitur, partis suae hominem (sc. plebejum) juvandum inclinare s. convertere studia. Similes seditionum causas memorat Aristot. Polit. 5, 4. — *intra parietes*, cf. Cic. pro Quinctio c. 11. — *manu facta*, multitudine hominum congregata.

4. *nihil Rom. plebi similis*, quae bis in secessione fuerat quieta, nec quidquam violenti fecerat. v. 2, 32. et 3, 50. 51. — Mox cum Drakenb. forte leg. *omnis etiam experte ante certaminis multitudine* cet., vel *omnis etiam expertam ante certaminis*, ut passim *expertus* jungitur genitivo. v. Drak. ad h. l. ad 24, 22 pr. 40, 8, 4. et nos ad Sil. 8, 614. Sic et *adsuetus* 38, 17. *insuetus* 6, 34. *insolitus* 10, 28. *metuens* 22, 3. *incertus* 4, 23. 24. 24 *certus*, *peritus* cet. quae comparavit Stroth. ad 24, 22. Haec et alia Graecorum dicta more et passim obvia. Permulta laudavi exempla in Adpendice Silio adnexa p. 171. 172.

5. *velut contacta civitate rabie*, v. ad 2, 5, 3.

6. *praecipiti jam die* ad vesperum, (ut 4, 9. et 25, 34, 5.) ad finem festinante. Sic *praeceps in obcasum sol erat* 10, 42 pr. *sol se inclinavit* 9, 32. (ubi v. not. 4.) forte et *ver praeceps* 44, 30 pr. ubi v. not. 1.

7. *Quarta vigilia*, hora matutina tertia. Cf. ad Sil. 7, 154 sq. *Signa proferre*, movere s. promovere castra s. milites, *vorrücken.*

8. *muro Ardeae brachium injunxerat*, partem munitionis ex reliquo opere transversim procurrentem, ut fere opera, quae *Tenailles* hodie dicunt, h. l. *Communicationswall od. Linie*, et 22, 52 pr. (ubi cf. Drak.) agger transversus, Str. *Brachia*, Gr. *σκέλη*, (ut ap. Polygen. p. 84. et Diodor. 13, 107.) munitiones earumque inpr. partes prominentes, vel in longitudinem directae, vel curvatae in modum arcus. v. 4, 22, 52. 38, 5. Inttp. Suet. Claud. 20. Frontin. Strat. 3, 17, 5. Hirt. b. Alex. 30 Prop. 3, 20. al. 21, 24. Virg. A. 3, 535. *injunxerat*, ut 10, 34. 27, 41. al.

X. 1. *rapto in diem frumento*, quovis die, singulis diebus, ut 8, 23, 8. 31, 29. 34, 19. et *ad diem* 23, 21, 1. *in horas* ap. Horat. Sat. 2, 7, 10. al.

nisi

nisi malis explicare *pro uno die*, in unum diem, vel jungere cum *aluisset*, ut *in diem vivere rapto* 22, 39, 6.

2. *Volsci exiguam spem*, quae ipsis reliqua et *in armis* tantum posita erat, *quum tentassent*, (ut 21, 12. 44, 45 et al.) *alia* quavis, omni reliqua sc. spe (sive pacis sive fugae) *undique abscissa*; v. ad 35, 32, 4. *Alia* etiam passim dicuntur reliqua, ut τὰ μὲν ἄλλα, ἄλλος ϛρατὸς cet. Cf. 1, 12, 8. 2, 23, 6. 11. 3, 54. 5, 13 6, 1. 7, 26. 8, 25. 9, 4. 21, 27. 22, 11. 30. 56. 23, 40. 24, 1. 38, 24. 40, 12. 41, 8.

3. *sub jugum missi*, v. ad 3, 28, 7. — *Romanus* sc. Consul, quae vox addita in multis edd., sed passim omissa est. Cf. princ. hujus cap. et ad 32, 11, 4.

4. *bonis eorum in publicum redactis*, v. ad 2, 9, 4.

5. *demtam injuriam judicii*, v. 3, 71. 72. — *aequavit consul togatus armati gloriam conlegae*, v. ad 3, 15, 1.

6. *pacisque domesticam curam*, pro *domesticae*. v. ad 1, 1, 6. — *paene ipsum*, emphatice, ejus personam.

XI. 1. *quo majori gloriae rerum subcedere*, h. e. quo majoris gloriae viris s. consulibus cet., abstr. pro concr. ut 24, 5 pr. *subcedere tantae caritati Hieronis*, h. e. Hieroni tam caro civibus, et 37, 58, 5. *ne cognomini fratris cederet*, forte et 9, 18. *male gestis rebus alterius subcessum est.* Cf. ad 3, 15, 8. et ad Juvenal. 4, 39. 81. et Sil. 4, 599.

2. *in re praecipiti*, v. ad Praefat. n. 12. — *infamiam judicii*, v. 3, 71. 72. Haec vera SCti caussa non *palam relata in tabulas*, (v. ad cap. 8 n. 4.) sed alia, eaque simulata, ut plebs et tribuni ignorarent, a consulibus esse *initum*, captum, *consilium*, *judicii* infamis, cujus illi auctores fuerant, *rescindendi*, tollendi, irritum illud faciendi.

3. *coloni eo — scriberentur*, h. e. mitterentur scribendi, ut 5, 24, 2.

4. *ne primoribus quidem Patrum satis adcepti*, grati, *quod nihil gratiae cujusquam dederant*, quod in distribuendis agris nullius auctoritatem seu gratiam sequuti essent, haud favore vel amicitia alicujus se ab justo abduci passi essent, Stroth. Cf. ad 3, 58, 4. — *coloni adscripti* scil. veteribus colonis. Al. *colonis*, quod facilius est. At cf. 8, 14, 7.

XII. 1. *per secessionem plebis a Patribus*, v. ad 2, 18, 1.

2. *a Poetelio, qui tribunus plebis* superiore anno fuerat, et ut tam agri dividerentur plebi, quam tribuni militum consul pot. crearentur, contenderat; (quae tamen omnia Livius supra silentio praetermisit) nunc vero *tribunus pl. iterum factus est denunciando ea ipsa*, h. e. se easdem rogationes laturum.

3. *regno prope per largitionis dulcedinem*, per periculosas largitiones Sp. Maelii, regni consilia agitantis, (v. cap. 13.) *in cervices adcepto* a populo Rom., quod propr. dicitur de animalibus, quorum cervicibus juga inponuntur. — *Adgravare* de pondere dicitur, quod oneri per se jam gravi superadditur, Stroth. Cf. 6, 27 pr. 22, 8. 44, 7. Sic et *premere*, et *onerare* onerosius graviusque reddere, et hinc augere 5, 39, 8. 34, 62, 2. 38, 56 extr. ut contra *levare* et *elevare*. Cf. ad 3, 13, 1. 3, 21, 5. et Tac Ann. 1, 69, 7.

4. *vix ope deorum omnium resisti potuisset*, sc. quin obruerentur res, vel obrueretur res h. e. res publica Rom. ut inf. cap. 43 extr. Alii legunt *sisti*, de quo v. ad 2, 29, 7. Sed ita quoque reponendum *potuissent* sc. res adgravatae. — *Coepere a fame mala*, initium malorum fuit fames.

5. *dulcedine concionum*, v. ad 3, 72, 4.

6. *Praefectus annonae* magistratus extraordinarius temporibus liberae reip., propter caritatem annonae inter-

interdum creatus, ordinarius autem ab Augusto factus dictusque *curator frumenti populo dividundi*, (v. Suet. Aug. 37.) qui annonae curam habebat, canonem exigebat frumentarium, tesserasque frumentarias aut panes dividebat.

7. *annonae levatae*, v. ad 2, 34, 13. et 3, 21, 5. *nullum momentum annonae fecisset*, ejus pretium nihil fere levasset, vel ad illud minuendum nil valuisset. Cf. ad 1, 47, 7. et 3, 27, 6.

8. *revolutus*, necessitate redactus, (cf. 5, 11 pr.) *ad dispensationem*, distributionem, *inopiae*, exiguae, quae supererat in Vrbe, frumenti copiae, *cogendo*, eo quod quemvis cogeret *profiteri frumentum*, quantum ipsi restaret frumenti cet. — Mox *usu* more antiquo pro *usui*, (quod multi exhibent libri) ut 7, 2. *versu*, 9, 5. *exercitu*, 22, 2 pr. *delectu*. Cf. ad Sil. 3, 88. ad Tac. Ann. 3, 30, 5. et inf. ad 5, 13, 4. Sic contra *classi*, (4, 34. 3. 24, 40, 1. 30, 9, 5.) *forti*, (4, 37, 5) *igni*, *colli*, *amni*, *caedi* pro *sorte*, *classe* cet. Cf. ad c. 37. n. 5. ad 24, 40, 1. Sil. 7, 368. 8, 125. 10, 462.

9. *fraudando — servitia*, servos. Cf. 2, 10 extr. — *Frumentarii* mercatores, qui lucri causa frumentum coemunt, ut majori pretio postea divendant, Drak.

10. *capitibus obvolutis se in Tiberim praecipitaverunt*, cf. Horat. Sat. 2, 3, 37 ibique Intpp.

XIII. 1. *ipsa res — inpedimento fuerat*, quod sc. frumentum omne prius ab eo privatis sumtibus coemtum esset, et nihil relictum publice coemturis. — *conspectus*, v. ad 2, 5, 8. — *despondentem* plebem, spondentem, destinantem, ut 26, 37, 2.

2. *certamine, quod ingens* cet. pro *certamine ingenti, quod exsudandum esset*, multo sudore s. labore sustentandum et conficiendum; ut passim *sudare* et *exsudare*. — *compositis consiliis*, v. ad 3, 53, 2. — *L. Minucius* Augurinus, qui *P.* dicitur Plin.

34, 5. et *T. Minucius C. F.* in denario quodam vetusto.

3. *in incertum creatus* sc. tempus. — *in libros linteos*, v. ad cap. 7. n. 7.

4. *eamdem publice curationem agens*, h. e. publico nomine, mandato, sumtu et auctoritate. Ita legitur ex emend. Florebelli; at in omnibus MSS. et edd. antt. *rei publicae*, quod minus quidem aptum, sed non plane ineptum est. v. ad 2, 64, 3.

5. *genus idem hominum*, sc. qui coemerent frumentum. — Mox pro *conciones* Gron. conj. *coitiones*, h. e. coetus clandestinos, ut mox *coetus plebis*. v. ad 2, 28, 3. Sed *conciones* eodem quoque sensu capi possunt.

6. *Tempus nondum stare*, constitutum, definitum esse. Similiter *sententia ei stat*, h. e. non dubia est, sed certa et firma, (ut al. *ei constat*) 21, 29. 30 pr. 30, 4. et *non satis constabat animis* 27, 44 pr. Cf. ad 32, 19, 5.

7. *consulem auctorem*, v. ad 2, 58, 1.

XIV. 1. *quum in forum descendisset*, v. ad 2, 54, 13.

2. *novitate rei ac miraculo*, quum nec *tumultus*, nec *bellum repens dictatoriam majestatem quaereret*, requireret, exigeret. — *expertes*, ignari, *consiliorum regni*, a Maelio agitatorum.

3. *Macte virtute esto*, v. ad 2, 12, 10. Maelium jussu dictatoris occisum tradunt alii. v. ad Epit. IV. n. 1.

XV. 1. *incerta existimatione*, judicio, (ut 4, 20, 7. 4, 41, 2. 23, 47, 3. 34, 2.) aestimatione, (ut alii legunt: nam *aestimare* non modo est cogitare s. reputare, sed etiam, ut *existimare*, cognoscere, judicare: cf. ad Tac. Ann. 15, 21, 1. at *existimare aliquid* etiam pro *e. de aliqua re* dicitur; v. ad Praef. n. 12. Drak. ad 34, 2. et Intpp. Suet. Calig. 60 pr.)

facti,

facti, h. e. quum incerta f. dubia esset multitudo, quid de hoc facto existimaret f. judicaret. Cf. 22, 59, 7. 30, 23, 1. — Mox *insons crimine*, ut *crimine innoxius* et *noxius* 4, 44. 7, 20.

2. *similem causae fortunam*, causae respondentem, sive bonam sive malam; vel eamdem fere, quam nunc expertus sit. — *natus inter jura legesque*, ut *inter ferrum et arma natos* Gallos 10, 16, 2. Cf. ad 5, 37, 6. et ad Sil. 1, 341. 3, 335.

3. *sororis filios regis*, immo *nepotes*, *liberos* Bruti *consulis*, qui Tarquinia sorore regis natus erat, v. 1, 56. Hinc Sigon. delet vocem *regis*, quae a multis MSS abest, et voc. *consulis* bis adcipit, ut intellegantur Vitellii Aquilliique, ex duabus sororibus Collatini nati. v. ad Epit. II. n. 1. Eosdem significari, et *regem* pro cognato regis dici, putabat Glar. Sed de solis Bruti filiis h. l. sermonem esse propter verba seqq. *a patre securi esse percussos*, et vel *nepotes* nonnumquam *filios* dici, vel potius rei augendae causa ita dictos, vel Livium memoria lapsum esse monet Drak. Quae omnia parum probabilia sunt. Forte interpolatores indocti *filios* nobis pro *nepotibus* obtrusere. Cf. ad Epit. II. n. 1. Mox *propter pactionem initam* conj. Bauer.

4. *capite mulctatos* sc. sciret. — *quo nefas fuerit* sc. eos sustulisse animos f. adspirasse.

5. *cui tribunatus plebis* cet. qui ne eo quidem dignus erat. — *frumentarium divitem*, v. ad cap. 12. n 8.

6. *bilibris*, duabus libris, *farris*, tam vili pretio, singulis civibus dato, *sperasse libertatem se civium suorum emisse*, suam dominationem et servitutem civium. *Bilibra* substant. ut *selibra*, *bilanx*, *bimensis*. Veteres autem frumentum non modo metiri, sed et adpendere solebant, ut nos panem et farinam: *far* etiam pro *farina* dicitur. Cf. 5, 47. et 6, 17. — *cibo objiciendo*, ut canibus objicitur.

7. *Non pro ſcelere id magis, quam pro monſtro* ſceleris, ſcelere monſtroſo. *Monſtra* dicuntur omnes res inſolitae et portentoſae, vel quae praeter naturam fiunt. – *contacta*, v. ad 2, 5, 3.

8. *vendere ea bona atque in publicum*, aerarium, *redigere*, h. e. pecuniam e venditis bonis redactam, ut *bona petita in fiſcum* ap. Tac. Ann. 2, 48. Cf. ad 2, 9, 4.

XVI. 1. *Aequimaelium* locus prope Capitolium et ſub eo, in vico Jugario, (v. 24, 47. et 25, 31.) ſic dictus, quod ibi ſolo eſt *aequata Maelii* domus. Cf. Cic. pro domo 38. et de Div. 2, 17.

2. *L. Minucius bove aurato donatus eſt*, h. e. bove aereo eoque aurato, quod monimentum erat, ut et *ſtatua*, quam eidem Minucio *extra portam Trigeminam a populo ſtipe conlata ſtatutam eſſe* tradit Plin. 18, 3 ſ. 4. et 34, 5. ſ. 11. quae ſtatua expreſſa in nummis ap. Patin. p. 179. et Liebe in Gotha nummaria p. 233 al. unde Clericus conjiciebat, ſtatuam hanc fuiſſe ſimulacrum bovis deauratum, ſed vir doctus in Miſc. Obſſ. T. V. p. 210 ſq. poſt *aurato* excidiſſe verba *et ſtatua.* Alii h. l legendum putant *bove aratòre* ſ. *aratorio*, vel *bove tauro*, vel *binis aeris*, vel *bove et agro* ſ. *auro* ſ. *arvo* ſ. *ac prato.* Forte tamen *bos auratus* h. l. ut 25, 12. eſt bos auratis cornibus, (ut 7, 37. et fere *aurati milites* 9, 40, 5.) non vero deſtinatus ad ſacrificium a Minucio aut ejus nomine faciendum, ſed praemium virtutis virorumque de re publica bene meritorum, quos vel multis bobus vel eximio quodam albo, opimo et auratis cornibus donatos legimus 7, 26. 37. et 26, 48 extr. ut heroes Homericis temporibus, quibus cenſus erat in pecudibus; unde ex iis et praemia proponi ſolebant et mulctae inrogari. Cf. Plin. 33, 2. et Intpp. Hom. Il. β, 449. et ζ. 236. Ad ſacrificium tamen ſpectat locus 25, 12. (conl. Macrob. Sat. 1, 17.) ubi reperimus *ſacra bobus capriſque auratis* *Apol-*

Apollini et Latonae facta Graeco ritu: nam Graeci, humanos adfectus moresque ad deos transferre soliti, in publicis potissimum et majoribus sacrificiis vel gravi calamitate imminente oblatis, victimas, ut eo gratiores diis essent, non modo coronis, infulis et floribus, sed auratis etiam cornibus ornabant. v. Plin. 33, 3. s. 12. (qui majores dumtaxat hostias ita decoratas tradit; quod falsum esse, vel ex Liv. 25, 12. intellegitur) Hom. Il. 10, 294. Odyss. 3. 382 sq. 425 sq. 433 sq. Virg. A. 9, 627. Brockh. ad Tibull. 4, 1, 15. et Lakemacheri Obss. philol. P. 1, obs. 3. de ritu judaico, cornua victimae deaurandi coronandique p. 79 sq.

3. *assibus in modios aestimatum*, modio quovis non pluris vendito quam uno asse; qui tamen tum libralis erat. — *apud quosdam auctores*, ut et ad Plin. 18, 3. s. 4. — *obtinuisse*, v. ad 3, 36, 12.

4. *falsum imaginis titulum*, titulum, *tribunus plebis*, falso subscriptum imagini Minucii cum aliis *titulis* s. indicibus honorum rerumque in quovis magistratu gestarum. Cf. 8, 40. 10, 7 extr. 22, 31 extr. — *lege cautum*, v. ad 1, 53, 1. et de hac *lege* 3, 65.

5. *sex locis* tribunorum mil., ut passim *loca* de honoribus vel magistratibus, eorumque numero, ut 4, 57 extr. 5, 2. 10. 6, 37, 3. 8, 35, 7. 10, 8. 15. 35, 10, 1. 42, 34, 11. Similiter ἐλλείπουσιν αἱ χώραι dixit Polyb. 35, 4, 4. ut *loca vacua relinquuntur* sup. 3, 35, 2 Gall. *les places vacantes*.

6. *Praelatus suffragiis Quintio*, ante eum, adeoque primus, est creatus.

XVII. 1. *Lartem Tolumnium*, v. ad 2, 9, 1. — *Cloelium Tullum*, v. ad 3, 1, 1. *Sp. Antium*, al. *Nautium*. De utroque v. Drak. ad h. l. et Intpp. Cic. Phil. 9, 3. et Plin. 34, 6. s. 11.

2. *vocem ejus ambiguam* cet. cujusmodi v. c. fuisset, si interrogantibus Fidenatibus, utrum legati Rom. ipsi trucidandi viderentur, ad *prosperum ja-*

ctum tesserarum (unice intentus aleae) exclamasset: *optime!* Stroth.

3 *nec deinde*, postquam satiatus ludo ad seria redierit, *in horrorem versum esse facinus*, effecisse ut horreret illud. — *respicere spem ullam*, ullam veniam vel quidquam exspectare et sperare: nam respiciendi gestus indicat exspectationem et spem; Ern. Cf. c. 46 n 6.

4 *Legatorum statuae publice in Rostris* (v. ad 1, 34, 14) *positae sunt*, cf. Plin 34, 6. s. 11. et Cic. Phil. 9, 2. — *praeterquam finitimis* cet. v. ad 5, 14, 5.

5. *ad curam summae rerum nihil controversiae fuit*, v. ad 1, 7, 7 et 3, 5, 6

6. *ex conlegio prioris anni*, ex conlegis, vel quod conlegae fuerant anno superiori. Cf cap. 22. 24. 26. 49 5, 18. et ad 3, 15, 8. — *centuriones veteres belli periti*, ut *milites veteres*, *periti hostium bellique* 34, 17. Vocem *periti* delendam putabat Gron. Sic *veteres belli*, *operis*, *militiae* cet. passim dicuntur Tacito et poetis, non Livio. Cf. ad Tac. 1, 20, 5.

7. *collesque inter Fidenas — ceperunt* sc. hostes, (cf. ad 2, 56, 1. sed et ad 28, 12, 8.) *referentes castra*, ut *referre pedem*, et contra *proferre castra* s. *signa* — *quam legiones Faliscorum venerunt auxilio Vejentibus et Fidenatibus.* Cf. cap. 18 med. — *castra Etruscorum*, Faliscorum, quorum urbs Falerii.

8. *ad confluentes* (v. ad 1, 27, 3.) *consedit*, castra posuit, — *qua parte sequi*, petere ripas utriusque amnis, ad eas pervenire poterat, et indoles ac situs riparum permittebat, ut *munimento* sive *vallo interposito* tectus eas adire posset; Drak. *Sequi* amnes, h. e *munimentum* ad utrumque amnem perducere *poterat*, *vallo interposito*, ita ut a duabus partibus amnibus, a tertia vero vallo tectus esset; Stroth. De locutione *sequi ripas* cf. ad 32, 6, 3 ad Sil. 1, 141. 2, 87. Gron. ad Sen. Ep. 76. Burm. ad Val. Fl. 1, 3. et 66. — *in aciem eduxit*, v. ad 1, 23, 3.

XVIII.

XVIII. 1. *ne longinquam militiam*, longam, diuturnam, (ut et *longus* pro *longinquo* dicitur) *non paterentur Falisci*, ne eam (tamquam onus) diutius ferre recusarent, detrectarent, gravarentur; nisi *longinqua* est remota, et exponere malis: *ne procul ab domo militiam aegre paterentur*, quod modo dixerat Livius.

2. *Vejens*, Vejentium rex Tolumnius, ut al. *Romanus* v. ad 32, 11, 4. — *inter dimicationem*, ut c. 19. *inter proelium*, h. e. dum proeliantur, et 32, 29. *inter noctem*, dum nox est, noctu. Cf. ad 24, 30, 1. 36, 20. 39, 1, 2. *Capitolinus Quinctius*, v. ad 3, 1, 1.

3. *arcem Romanam respectante* cet. v. ad 1, 6, 4. — *simul*, simulac, quamprimum, (ut mox iterum, et passim) *aves rite admisissent*, v. ad 1, 36, 3.

4. *effuse sequentibus*, catervatim et cum inpetu (v. ad 1, 14, 7.) persequentibus, urgentibus, prementibus hostem *Romanis*, ut de iisdem 5, 28, 6. — *trahebat certamen*, v. ad 2, 61, 6.

XIX. 1. *quacumque* parte *se* s. iter *intendisset*, quo se vertisset, ivisset, contendisset; ut *intendere se* 10, 43. 21, 29. 30. *intendere* (vertere, dirigere) *iter aliquo* 10, 43, 6. 21, 29, 5. 22, 9, 4. et *bellum* ac *pugnam* 2, 50. 21, 6, 5. 28, 41, 4. *intendi* in hoc cap extr., et simpl. *tendere* sc. se s. iter et cursum 9, 37. 10, 36. 21, 31. 23, 34. 25, 32. Inde et 24, 5, 4. *tendere ad Carthaginienses* et *alii alio tendunt* 24, 28 pr. ubi mox synon. dicitur *ad Carthaginienses inclinare* et *alii alio trahunt res*. Hinc etiam *intendit pergere*, *ducere* cet. 27, 42. 36, 44. 45. 38, 2. pro *intendit se* s. *animum* s. *animo*, h. e. perpendit, vel constituit, vel contendit, adnititur.

2. *infesta cuspide in* hunc *unum fertur*, v. ad 1, 13, 2.

3. *se in pedes* (ut al. *pedibus*) *excepit*, ex equo desiliit in pedes h. e. terram, ut contra *subjicere* (h. e.

 sur-

sursum, in altum jacere, ut *submittere*, *subrigere* et al.) *se s. aliquem in equum* 6, 24. 31, 37.

4. *umbone resupinat*, media clipei parte, ὀμφαλῷ, quo hostes repelli solebant. Cf. 5, 47, 6. 9, 41, 11. 30, 34 pr. Curt. 3, 10. Martial. 3, 46. Sil. 2, 256. 14, 135. 15, 797.

5. *repetitum cuspide*, iterum iterumque petitum s. ictum, ut ap. Ovid. Met. 4, 733. 5, 473. 6, 20 al. *ad terram adfixit*; ut 8, 7. *terrae a.* Cf. ad 21, 35, 10. — *caputque abscisum* pro *abscissum* Drak. more suo scripsit. *Abscidere* vel *abcidere*, unde *abscisus* vel *abcisus* et *abscidit* (*abcidit*, media producta, ex *abs* vel *ab* et *caedere* compositum est, *abscindere* vero, unde *abscissus* et *abscidit* media correpta, ex *ab* et *scindere*. Verba itaque sunt fere synonyma: unde admodum variant editores et fluctuant. Cf. Drak. ad 31, 34. Gron. ad 45, 5. Duker. ad Flor. 2, 2. Oudend. ad Frontin. Strat. 1, 4, 7. et alios, quos laudavi ad Sil. 3, 552. 15, 470.

6. *locorum notitia*, ob eam, ea adjuti; ut passim ablat.

7. *Inter proelium*, v. ad c. 18. n. 2. — *corona militum vallum defendit*, v. ad 2, 17, 3. — *intentos in vallum*, cf. n. 1.

8. *dextra principali* porta. Cf. ad 3, 5, 3. et de *triariis* 8, 8.

XX. 1. *spolia opima gerens*, — et *in aede Jovis Feretrii prope Romuli spolia*, *quae prima*, primum, *opima adpellata* et *sola*, sic adpellata, *ea tempestate erant*, (v. ad 1, 10, 3.) *dono*, diis sacrato, *fixit*, tamquam ἀναθήματα in parietibus vel postibus foribusve templi suspendit: de quo more v. Ind., ad 10, 2, 11. ad Sil. 1, 617 sq. 14, 650. et Perizon. Anim. hist. c. 7. — *carmina incondita*, rudia, incomta et extemporalia, αὐτοσχεδιάσματα, in quibus nec metri, nec numeri vel modi ac rhythmi ratio habebatur, *in eum milites canere*, noto in triumphis more.

more. Cf. 4, 53. 5, 49. 7, 10. et 38. 10, 30. 24, 29 pr. (ubi *multitudo incondita* est rudis, inculta, et *tumultuosa*) 24, 24, 2. et 7, 2. ubi iidem versus primum *inconditi*, deinde *incompositi et rudes* dicuntur.

2. *coronam auream libram pondo*, v. ad 3, 29, 1.

3. *ea rite opima spolia habentur* cet. sed v. ad 1, 10, 3. et inpr. Perizon. l. l. p. 250 sq. ubi tam copiose, quam docte et ingeniose totum hoc Livii caput inlustravit.

4. *titulus ipse spoliis*, thoraci linteo, *inscriptus*, et ab Augusto lectus, sed haud dubie non ab ipso Cosso inscriptus, quod in fine hujus cap. traditur; nam ejus temporibus literarum usus erat rarissimus, (v. 6, 1 pr.) et statuae imaginesque sine titulis et nominibus, quae postea adjiciebantur, et saepe parum adcurate. (v. sup. ad cap. 16. n. 4.) Titulus forte fuit, *A. Cornelio M. F. Cossus Cos. Spolia Opima — Jovi Feretrio Dedicavit*, eoque posteri ejus, ut illum honestarent, indicasse videntur, quis et qualis vel quantus vir, non quando, ista spolia ceperit. Cf. ad 28, 39, 1. An titulus fuit, *A. Cornelius Cos.*, et tam Augustus quam librarii in fine hujus cap. perperam non modo bis legerunt voc. *Cos.*, sed etiam *Consul*, non *Cossus*, exposuerunt? Sed hoc minus probabile esse, et literis *Cos.*, in titulis post inlustris viri nomina positis, semper (an plerumque tantum?) hunc honorem significari, jam monuit Perizon. Ceterum Livius eo, quod *omnes auctores priscos* (nam Valerii Max. et Aurelii Victoris non magna est auctoritas) *sequutus est* h. l. et inf. cap. 32., indicat, se iis majorem, et recte quidem, fidem habuisse, quod etiam, sed tecte, significat in altera hujus cap. parte, in qua dubius tantum et obscurus est, ut Augusto gratificaretur. — Verba *illos meque* ejicienda crediderim, ut sensus sit: *titulus ipse spoliis inscriptus arguit*, indicat, ostendit cet.

5. *aedem Feretrii Jovis, quam — refecit*, cf. Corn. Nep. in Att. c. 20. Forte leg. *refecit ipsum*: aut

aut excidit *dicentem;* Gron. Id potius fubaudiendum putabant Jac. Gron. et Drak. qui multa hujus fimilisque apofiopefeos exempla laudarunt. — *in thorace linteo* Tolumnii, opinor, regis Vejentium, a Coffo ei inter cetera fpolia detracto, *fcriptum*, ut paulo ante *titulus fpoliis infcriptus:* nam fi Romani tum non habuerunt loricas linteas, certe Itali; Duk. Cf. Lipf. mil. Rom. 3, 6. *thorace linteo*, ex variis linis invicem inpofitis compacto; unde milites λινοθώρακες; (v. ad Sil. 3, 269 fq.) non vero *linteata legio* Samnitium 10, 38, 9.

6. *ipfius templi*, novi et refecti, *auctorem*, vel auctorem fecundum, reftitutorem.

7. *Qui error* fc. adfirmantium, fpolia opima a Coffo trib. mil. capta effe, *fi*, h. e. utrum f. an, (v. ad 1, 57, 1.) *fit in ea re*, in eo, et inde ortus. *quod tam*, admodum *veteres*, vetuftiffimi, (ut 1, 3. et 33, 45. ubi v. Drak.) *annales*, *et libri lintei*, *in aede repofiti Monetae*, (v. fup ad cap. 7. n. 7.) *nono demum anno poft* belli hujus cum Tolumnio gefti in iis mentionem, (a. V. c. 326. de quo v. inf. cap. 30.) *Coffum confulem habeant*, quum ille potius hoc a. V. c. 317 conful fuerit, *exiftimatio*, judicium, opinio, *communis* et libera *omnibus eft*, (forte *efto*) ejus rei judicium penes omnes eft, de eo cuilibet pro arbitrio fuo judicare f. exiftimare et judicium interponere licet: (v. fup. ad cap. 15. n. 1. et cf. 23, 47, 3. et 34, 2.) nam in ipfo *clariffimae pugnae* anno vix error ille effe, eaque in nonum poft hunc *annum* V. c. 326. *transferri* poterit, *quod inbelle triennium ferme circa A. Cornelii Coffi* confulatum vel tempus confulatus fuit. *magiftratuum libri*, ut 39, 52. — Ceterum *nono anno* legitur ex emendat. Sigonii pro vulg. *feptimo anno*. Sed Perizon. l. l. monet, cum Glar. legendum effe *nono anno*, et initium numerandi more Rom. ac Livii, qui in exprimendo numero annorum faepe utriusque extremi rationem habeat, (quod etiam obfervat Dodwell. de cyclis diff.

10.

10. f. 26.) faciendum ab hoc ipso anno V. c. 317. unde et mox *tertius ab consulatu Cossi annus tribunum — habet:* nam consul fuit a. V. c. 326. (v. cap. 30.) et tribunus mil. cons. pot. a. 328. (v. cap. 31 pr.) Contra Drak. probat lectionem *nono anno*, quia haec reperiatur in duobus MSS. Oxon., et major sit similitudo inter IX et VII, quam inter X et VII, neque semper Livius utriusque anni extremi rationem habuerit, certe non 3, 30. ubi non *tricesimo septimo*, sed *tricesimo sexto anno* a primis tribunis plebis decem creatos esse dixerit. Cf. ad 38, 52, 4. et 42, 10, 5.

8. *quidam annales, velut funesti*, funesto f. pestis tempore scripti, vel nihil fere praeter funera et hominum peste absumtorum nomina memorantes.

9. *Tertius ab consulatu Cossi* cet. Novam Livius adfert conjecturam, qua opiniones diversae conciliari forte possint, et in gratiam Augusti veram animi sui sententiam obscuritate verborum involvit. Sensus est: Dicat forte aliquis, claram illam pugnam in a. V. c. 328 transferendam esse, quo Cossus et tribunus militum, sed consulari potestate, fuit, simulque iidem Vejentes Fidenatesque eorumdem ducum, Mam. Aemilii Dictatoris et Cossi magistri equitum, virtute victi sunt. (v. cap. 31-34.) *Ea libera conjectura est*, non certis finibus comprehensa vel justis conjectandi legibus adstricta, sed quae quamvis opinionem nullis firmamentis subnixam libere adripit. Sed malim haec verba eodem sensu adcipere, quo supra Livius dixit: haec quoque *existimatio communis omnibus est*. Nam ista certe conjectura, etsi non vera, tamen priori probabilior est, et sic melius cohaerent, quae sequuntur, quibusque Livius, spreta veterum scriptorum auctoritate, quam tamen et supra, et inf. cap. 32 sequutus est, gratiae Augusti captandae causa, ejus sententiam, supra propositam, unice probare videtur: *Sed, ut ego arbitror, vana*, quae veritatis quidem aliquam speciem habent, sed falsa sunt, *in*

omnes

omnes opiniones versare et aptare *licet;* (ut fere sup. 1, 58. *versare in omnes partes muliebrem animum*, et ap. Tac. Hist. 1, 58. *versare sententias et huc atque illuc torquere*) nam falsa certe est conjectura illa, *quum* ipse *auctor pugnae*, Cossus, *recentibus spoliis — se consulem scripserit*, vel potius *inscripserit*. Cf. tamen sup. not. 4.

10. *haud spernendos testes*, ut 30, 45. et al. *haud contemnendos*, *haud incertos* cet. h. e. gravissimos, maximae auctoritatis, maximi faciendos; quae λιτότης s. μείωσις αὐξητική satis nota est. v. ad 21, 40, 1. 30, 45, 3. (ubi cf. Duk. et Drak.) 33, 6, 2. 33, 10, 5.

XXI. 1. *quae vaniora ad populum ipso auctore fuere*, eorum a populo minor ratio habita, quam auctoris, vel ob talem auctorem, ut contra mox, *magis curae erat*. — *quod crebris motibus terrae* cet. de hac pestilentia v. ad 1, 31, 4. "Probabile fit, hiatibus soli conruptum aerem contagium sparsisse: quo fere modo pestes Saec. VI. et XIII. a. Ch. n. ortae feruntur;" Heyne Opusc. Acad. T. 3. p. 117. — *Obsecratio* vel id. qd. *supplicatio*, vel pars ejus, precatio s. recitatio carminis aut precum, irae deorum avertendae causa, (v. ad 3, 63, 2.) *Duumviris*, ad id creatis; ut postea praetore, (v. Suet. Claud. 22.) *praeeuntibus* sc. verba s. formulam. Sic *uti decemviri praeierunt* 43, 13, 8. *pontifice max. praeeunte* sc. verba voti 4, 27 pr. 42, 28. vel *praefante carmen* h. e. formulam solennem, (v. ad 1, 24, 9.) inf. 5, 41 pr. Cf. 8, 9. 22, 1. 31, 8. 9. 39, 15. — Mox voc. *metum* delendum, vel pro eo *tum* legendum esse monent intpp.

2. *bellive inferendi memoria* cet. cf. ad 8, 11, 1. — *aut oppido*, *aut montibus*, *aut muris* sc. castellorum quorumdam, aut vicorum munitorum; Duk.

3. *Q. Servilium* e multis edd. et tabulis Capitol. recepi pro *A. Servil.* Dicitur etiam *Q.* inf. cap. 26. (ubi

(ubi praeterea *summis honoribus egregie usus esse* dicitur) 30. 45. 46. et *Auli* praenomen vel numquam, vel rarissime in gente Servilia reperitur.

XXII. 1. *signa ex aerario promta*, cf. ad 3, 69, 7.

2. *agmine infesto*, v. ad 1, 13, 2. — *copiae subficiebat*, abundantiae, s. ad eam.

3. *agere in arcem cuniculum*, (*eine Mine*) cf 5, 18. et 21. Mox *erecta*, sursum ducta, *in arcem via est* sub terra. — *diversissimis locis*, remotissimis, ut 32, 38 pr. nam obponuntur *locis*, *propter propinquitatem notis*.

4. *qui alii aliis subcederent*, pro ut alii, vel quorum alii cet. — *continenti proelio*, continuo, non interrupto, ut *continens imperium* 7, 30, 3. (*ein fortlaufendes, zusammenhängendes Gebiet*) *ruina* 21, 8, 3. *agmen* 27, 51. *jugum* 27, 17. *iter* 38, 15. Sic etiam *continua bella* cet. 10, 31, 10. 30, 5, 5. *continuare magistratum*, *honorem*, *consulatum*, (statim ex priore novum inire) *agros*, (junctos, continuos, perpetuos habere) *aedificia moenibus*, *bella* cet. v. ad 1, 29, 5. 1, 44, 8. 24, 1, 46, 12. 3, 35, 8. 5, 2, 1. 6, 39, 3. 24, 9, 1. et 6 26, 6, 2. 32, 7, 5. Hinc et 5, 39, 5. *timori malum continens fuit*, cohaerens, conjunctum, adnexum, nullo intervallo, vel confestim, sine mora, timorem sequutum est malum.

5. *Villa publica in campo Martio* extremo, domus publica suburbana, (unde *villa* dicitur) et permagna, (cf. inf. Epit. 88. conl. Valer. Max. 9, 2, 1. et Flor. 3, 21.) *ubi cohortes ad delectum consuli adductae considunt*, *ubi arma ostendunt*, *ubi censores censu* (pro *censui* h.e. ad censum, vel quando census agitur, ut *comitiis*, *ludis*, *munere*, *Circensibus*) *admittunt populum*, Varr. R. R. 3, 2, 4. Eam et legatis hostium hospitio, et aedi Bellonae vicinam fuisse, quidam conlegere ex 30, 21 extr. et 33, 24. Cf. Vignol. ad columm.

columa. Ant. Pii c. 2. — *Probare* propr. dicuntur censores, quum opus, quod mancipibus (s. redemtoribus, *Entrepreneurs*) construendum locarunt, examinant, atque inquirunt, an confectum sit secundum formulam locationis praescriptam; quemadmodum contra *adprobare* dicuntur redemtores, quum opus, quod exstruendum conduxerunt, secundum leges sibi dictas absolutum esse demonstrant; Drak. Cf. 45, 15. ad 6, 4, 4. ad Sil. 3, 378. Cic. Verr. 1, 54. Intpp. Plauti Amphitr. Prol. 13. inpr. Burm. ad Phaedr. 4, 24, 11. 16. Similiter censores *probare* dicuntur 42, 10, 3. cives, quorum vitae rationem moresque probant nec notandos censent. — *ibique* sc. ad hanc villam publicam, s. in ea; non in campo Martio, in quo Servius Tullius primum egit censum.

XXIII. 1. *Macrum Licinium*, v. ad 3, 1, 1. — *consules edunt* — *in editione*, v. ad 1, 18, 2. *Tubero et Macer*, etsi diversos edunt consules, tamen, quod mireris, eosdem *libros linteos* (v. ad cap. 7. n. 7.) *auctores profitentur*, nominant, citant, ad eorum auctoritatem provocant, *sie führen sie als Gewährsmänner an.* Cf. Periz. anim. hist. c. 9. p. 370.

2. *Tubero incertus veri* (ἕνεκα) *est*, h. e. dubius, utrum verum sit, quod *scriptores antiqui*, an quod lintei tradant libri, quibus fidem habere non dubitat Licinius. Cf. ad c. 9. n. 4. Mox forte leg. *Sit inter cetera* cet.

3. *Faliscis memoria initi primo cum iis* Vejentibus et Fidenatibus *belli*, (v. cap. 17. 18.) *quamquam rebellantibus* (v. ad 2, 42, 2.) *non adfuerant*, conjuncti vel auxilio fuerant. cf. cap. 21 extr.

4. *circa duodecim populus:* nam tot erant veteris Etruriae populi, (δῆμοι) s. civitates et urbes antiquissimae et clarissimae, Clusium, Perusia, Cortona, Vetulonium, Volaterra, Arretium, Tarquinii, Rusellae, Falerii, Caere, Veji, Volsinii. v. ad 1, 8, 2. Cluver. Ital. ant. 2, 1. Dempster. Etrur. reg. 3, 8. Fon-

Fontanini Antt. Hortae 1, 1. p. 15. Nota Drak. est: "Quum ex XII populis illis duo, Vejentes et Falisci, legatos circa reliquos misisse dicantur, qui ergo tantum decem fuerunt, videri posset praeferenda lectio trium MSS. *decem populos:* sed *duodecim p.* eodem modo adcipiam, quo *Pindarus novemque Lyrici* dixit Petron. Sat. 2. ubi v. Burm."

5. *ad Voltumnae fanum concilium omnis Etruriae* esse solebat, (cf. cap. 25. 61. 5. 17. 6, 2) ut Latii ad lucum Ferentinae. v. ad 1, 50, 1. *Fanum Voltumnae*, Deae Etruscorum, non longe aberat a lacu, monte et saltu Ciminio, et a Viterbio, nisi ipsum hoc oppidum est. — *tumultu*, v. ad 2, 26. 1.

6. *bellumque tanto majore, quam proximo* sc. bello, *conatu* cet. — *proxime* conj. Gron.

XXIV. 1. *Ea res aliquanto* (v. ad 2, 39. 1.) *tranquillior fuit*, bellum, quod tanto adparabatur conatu et tantopere metuebatur, non exarsit, sed compositum est.

2. *spem* (felicis eventus belli) *integram*, quam tum aluerint et alere potuerint, quum res adhuc integra esset, neque bellum tanto conatu a Romanis adparatum. *communicati sint* forma deponentiali vel pass. dicitur pro act. *communicaverint;* ut *fluctuari* pro *fluctuare* 23, 33. 32, 13. 36, 10. et similia. Cf. Drak. ad h. l. Voss. Gramm. 5, 5. Ernesti clav. Cic. v. *puniri*, Graev. ad Cic. ad Att. 2, 17. et Perizon. ad Sanctii Minerv. 1, 15, 4. *communicari non sirint* emend. Jac. Gron. sed τὸ *sirint* non fere, nisi in priscis formulis, adhibetur.

3. *Rem publicam foris gerendam*, v. ad 2, 64. 3. — *legem postero die pertulit:* ex his verbis colligit Gruch. de comit. 1, 4 p. 81. tum nondum quidquam de legibus per trinundinum promulgandis constitutum fuisse.

4. *modo aliorum magistratui inposito*, sc. censurae, *sine alteri*, forte magisterio equitum: sed hoc ex

ex ſe intellegitur, quia *ſuum depoſuit magiſtratum*, et verba haec, *ſine alteri*, quae a VII MSS abſunt, jam alii delenda judicarunt.

5. *Cenſores, aegre paſſi* cet. C. Furius et M. Geganius. Cf. inf. 9, 33. 34. — *Tribu moveri* a cenſore dicitur is, cui adimitur jus ſubfragii in ſua tribu, quique ex ea in aliam, minus honeſtam, et quidem, inde a temporibus Q. Fabii Cenſoris, plerumque e ruſtica in urbanam conjicitur. v. ad 1, 43, 22. Sic etiam nota cenſoria ſenator *ſenatu* vel *loco ſenatorio moveri*, (ut *de* et *e ſenatu ejici* 40, 51. 41, 27. 43, 15. 44, 19. *ſenatu emovere* et *tribu removere* 45, 15, 6. al. *ſubmovere*; cf. ad Tac. Ann. 13, 11, 4.) equiti *equus adimi*, et vel nobiliſſimi cives *aerarii fieri* vel *in aerarios referri* poterant. Cf. 24, 16. 18. 43. 39, 42, 3. 44, 16. 45, 15. (ubi Livius dicit, *tribu movere* ſ. *removere* eſſe *mutare jubere tribum* et *ſubfragii lationem adimere*.) Gron. de pec. vet. 4, 1. Duk. ad h. l. Drak. ad 24, 18, 6. (*Aerarii*, *οἰκέται τοῦ ταμείου*, eodem fere ſenſu dicebantur, quo aevo poſteriori *Curiales*, *βουλευτικοῖς συγκατηριθμημένοι καταλόγοις*, et apud nos Judaei, *des Römiſchen Reichs Kammerknechte*, homines, qui neque honores adipiſci poterant, neque ſubfragii jus habebant, ſed erant quaſi peculium aerarii, cui tributum pendere debebant: habebat nempe aerarium tam ſuum fundum agrosque, quam homines, ex quibus reditus capiebat; neque minus ager quam homo aerarius eſſe poterat; Stroth.) Quin etiam non deerant Cenſores, qui eo irae procederent et tantopere vim ſuam extendere conarentur, ut tribu motis non modo jus ſubfragii, relatis iis inter aerarios, ſed etiam libertatem et jus civitatis adimerent, (quod conatum eſſe Sempronium Gracchum probabile fit ex contentione Claudii in loco claſſ. inf. 45, 15.) et univerſum adeo populum Rom. aerarium facerent, v. c. M. Livius 29, 37. Sed nota cenſorum reſcindi poterat tum a conlegis vel aliis cenſoribus, tum a populo. v. Cic.

pro

pro Cluent. c. 43. Hinc etiam Mamercus dictator iterum factus est, (v. inf. cap. 31 sq.) ut Metellus tribunus pl. (v. 24, 43.) qui scil. ex aerariis postea exemti videntur. Ceterum unus censor, altero adversante, neminem senatu vel tribu movere poterat. v. ad 40, 51, 2.

6. *octuplicato censu aerarium*, ut tantum aerario tributi pendere juberetur, quantum pendit, qui censum octuplo majorem, quam ille, habet; vel, ubi nondum notatus in millia ex censu contulisset aut pro censu pendere debuisset assem unum, nunc octo pendere deberet. Cf. Gron de pecun. vet. 4, 1. ubi etiam refellit explicationem Marc. Donati, (ut solveret pro suo capite octuplum quod capite censi, vel octies tantum quantum capite censi pendere tenebantur) quia Livius non dixerit octuplicatam capitationem, aut octuplicato aere capite censum, sed *octuplicato censu* (cujus? ipsius utique Mamerci) *aerarium*.

7. *quamquam deminutum censurae jus noluissent*, in multis MSS. et edd. antt. *voluissent*: sed sensus est, non placuisse quidem Patribus, censurae jus a Mamerco contractum esse, eoque paullulum supplicii meritum illos credidisse, sed tamen acerbitate tanta censorum fuisse obfensos, quod exemplum quisque vereretur; Gron. — *quum se quisque diutius ac saepius subjectum censoribus*, eorum acerbitati obnoxium, *fore cerneret*, *quam censuram*, ex quinquennali factam annuam et semestrem, *gesturum*, adeoque *eo diutius*, quo breviori tempore censuram quisque ipsorum gesturus, et *eo saepius*, quo saepius novi nec forte minus severi censores futuri essent.

XXV. 1. *Multa duumviri* sacrorum *ex libris* Sibyllinis (v. ad 3, 10, 6.) *fecere* scil., certe inpr. sacra; quo sensu etiam simpl. *facere* dicitur. v. ad Juvenal. 9, 117. De *peste* cf. ad 1, 31, 4. — Mox cum Gron. forte leg. *promiscua*, et *famem incultu agrorum timentes*, ut *cultu neglecto agrorum* inf.

cap. 52. Cur enim *cultoribus* potius *agrorum*, quam toti urbi timuere Romani? Vocem *deficientibus* ante *cultoribus* excidiſſe putabat Doujat.

2. *ad fanum Voltumnae*, v. ad cap. 23. n. 5.

3. *inminentes ſpei majoris honoris*, v. ad 3, 51, 3. — *dum foris otium eſt*, vel *quum* — *eſſet* emend. Gron.

4. *coetus indicere* (*hin beſcheiden*, *beſtellen*) *in domos tribunorum pl.* Cf. 6, 12, 1. 6, 22 extr. 10, 38. 33, 3. 4. 40, 21. 41, 14. 43, 1. Similiter fere *colonos adſcribere Venuſiam* cet. 31, 49. 32, 7. 34, 42. 35, 9.

5. *aut*, alioquin, *patricios habendos fuiſſe* cet.

6. *parto auxilio*, h. e. poteſtate tribunorum pl., *imperium*, ſummum honorem, ſcil. tribunorum mil. conſ. pot., *adſcituram*, adcepturam vel ſibi vindicaturam.

7. *album* (colorem, h. e. cretam Cimoliam, qua fullones utebantur) *in veſtimentum addere*, indere, vel veſtimento *addere petitionis cauſa*, creta togam reddere candidiorem atque ſic inſigniorem, ut ſolebant petitores; unde dicti *candidati*, et *toga candida* 37, 57. pro petitione cenſurae, *cretata ambitio* Perſ. 5, 177. Cf. Plin. 35, 17. ſ. 57. Similiter inf. 40, 51, 4. *columnas polire albo* ſc. colore, tectorio vel albario opere, Germ. *überweiſſen*, *übertünchen*: de quo albario cf. Plin. 35, 16. 36, 23. et 24. v. et Ruhnken. ad Vellej. 2, 22. et Kuſtn. Chreſtom. Enn. p. 37. Ceterum hanc primam fuiſſe legem, quae ad ambitum pertineret, ſed non obſervatam, bene monuit Sigon. de judic. 2, 30.

8. *plebem ad ſuos*, principes plebis, *ſtudia inclinaturam*, eos ſubfragiis ſuis tribunos mil. conſ. pot. creaturam in proximis comitiis.

XXVI. 1. *Tumultus cauſa fuit* hujus SCti, ut conſules crearentur, non tribuni mil. conſ. pot. De *tumultu* v. ad 2, 26, 1.

2.

2. *Lege ſacrata*, (v. ad 2, 8, 3. 9, 39, 3. et 36, 38.) *quae maxima apud eos vis cogendae militiae erat*, maximam habebat vim ad *cogendos* ſ. ſcribendos et conſcribendos milites vel exercitus. Cf. not. 5. ad 3, 15, 8. et 32, 2, 4. Hinc *ſacrati milites* dicuntur 9, 40. ſed alio ſenſu *ſacrata militia* 8, 34. 9. Cf. inpr. 10, 38. Duk. ad Flor. 1, 16, 7. et Periz. anim. hiſt. c. 10. p. 418. — *utrimque*, ex Volſcis et Aequis. — *rebellarent*, v. ad 2, 42, 2.

3. *pravitas conſulum diſcordiaque*, ut ap. Tac. Ann. 3, 48, 6. *Pravum* eſt propr. vitium corporis quodque in eo eſt perverſum, male discortum, adverſum recto, bene apto ac locato: inde ad animum translatum, inpr. ad invidiam et malignitatem; Gron. qui multa docte diſputat.

4. *in auctoritate ſenatus eſſe*, v. ad 2, 56, 16. — Mox *pro conlegio pronuntiant*, ex auctoritate et nomine conlegii. v. ad 2, 7. 4.

5. *ſiquidem cogi aliquid conſules poſſent*, ut *rogare*, *docere*, *poſtulare aliquem aliquid;* Str. Omiſſa potius praepoſ. *ad*, ut paſſim, et forte etiam in locutione *cogere militiam* not. 2. v. Burm. ad Virg. Aen. 3, 56. — *pro poteſtate*, v. ad 2, 7, 4.

6. *Simul edicitur juſtitium*, v. ad 3, 3, 1. et 31, 49, 5.

7. *cognitio vacantium militiae munere*, cauſarum, cur quis haud *nomen dediſſet*, vel militiam detrectaſſet, v. ad 3, 69, 6. *Vacatio* militiae eſt liberatio ab ea, et juſtae *vacationis* cauſae erant vel aetas, (v. ad 3, 57, 5. 42, 33, 4. 42, 34.) vel beneficium, (v. 39, 19.) vel quatuor milites dati, (v. 42. 34, 8.) vel honos, magiſtratus et ſacerdotia, vel emerita ſtipendia, vel morbus, vel vitium corporis. Coloni etiam maritimi *ſacroſanctam* (v. ad 2, 8, 3.) *vacationem* dicebantur habere 27, 38. Qui ob juſtam talem cauſam inmunes erant militia, dicebantur *cauſarii*, (6, 6, 4.) ut nobis *Invaliden*. Cf. de *miſſione* militum ad 7, 39, 1. Sed nonnumquam, inpr. in tumultu,

(v. ad 2, 26, 1.) nulla vacationis venia dabatur. v. 7, 28. et 8, 20. Cf. Sigon. ant. jur. civ. Rom. 1, 15. et Lipſ. mil. Rom. 1, 4. e Liv. 23, 20. Cic. Phil. 5, 19. et N. D. 2, 2. Ceterum alio ſenſu *munere vacare* dicitur 25, 7, 3. Haec eſt *vacatio munerum* caſtrenſium vel operum laborumque militarium extra pugnam, v. c. excubiarum, vigiliarum, valli ſtruendi, lignationis, aquationis, foſſae ducendae cet. quae vacationes vel praemii honorisque cauſa dari, vel a centurionibus pecunia redimi ſolebant. v. ad Tac. Ann. 1, 17, 5.

XXVII. 1. *ad ſubita belli miniſteria*, ad ea curanda, quae, incidente aliquo caſu haud proviſo, neceſſaria eſſe poſſent ad bellum, *zur Beſorgung unvorhergeſehener Erforderniſſe des Kriegs;* Stroth. Cf. ad 1, 41, 5. — Sic et ſimpl. *ſubita belli* 6, 32, 3. 25, 15 extr. et *ſubita rerum* 9, 43 pr. ut *reliqua belli* 9, 16 pr. 26, 1, 3. (quae *reliquiae belli* dicuntur 9, 29. 25, 37. et 40. ut fere 5, 13. 22, 56. 25, 5. *reliquiae pugnae* et *cladis*, qui e pugna et clade reliqui fuerant) *belli aſpera*, *dura*, *incerta*, (30, 2.) vel *cetera* (27, 20.) et alia adjectiva neutr. gen. et plur. num. quae vel pro ſubſtant. poſita reperies, vel ita, ut ſive haec ſubplenda, ſive illa his adcommodanda ſint, ut *per adverſa montium* 9, 3 pr. pro per *adverſos montes*, et ſic *ardua montium*, *anguſta viarum* cet. Cf. ad 5, 38, 4. et ad Sil. Ital. T. 2. p. 173. 4. — *moraretur*, moram faceret, inpediret res bellicas et conſilia ducum, h. e. his deeſſet.

2. *praeeunte pontifice max.* v. ad 4, 21, 1.

3. *ludos magnos tumultus* (v. ad 2, 26, 1.) et terroris, quem ille incuſſerat, ſedandi *cauſa vovit*, cf. ad 2, 36, 1.

4. *caſtris caſtra conlata*, v. ad 3, 69, 10.

5. *conferendo vires* (v. ad 21, 1, 2.) *ſpem univerſae victoriae* (v. ad 1, 38, 2.) *praecipere*, antea animo concipere, ut 42, 61. Cf. ad 7, 26, 5. — *proelio*

lio justo, legitimo, aperto et universo, (22, 32.) quod obponitur h. l. *levibus proeliis* et *certaminibus*, ut 29, 31. excursionibus furtivis et apertis latrociniis. Cf. ad 1, 4, 5. et 6, 13, 3.

6. *aversum hostem invadat*, v. ad 5, 29, 1.

7. *Inde fumo datum signum*, quod *conspici* poterat, quia forte inlunis nox erat, vel potius primum crepusculum, die jam inlucescente. Cf. cap. seq. princ. Alii pro *fumo* conji. *flamma*, vel *e summo*, vel *e tumulo*.

XXVIII. 1. *jam orbem volventes*, v. ad 2, 50, 6.

2. *ultimum ad maximum telum*, v. ad 3, 50, 1.

3. *dant inpressionem*, ut *facerent i.* 3, 62. Cf. ad 1, 25, 8.

4. *moverunt victorem* gradu, ut 7, 8.

XXIX. 1. *signum intra vallum injecisse*, ut 6, 8. 25, 14. 34, 46.

2. *proruto vallo*, cf. 9, 37. et ad Tac. Ann. 1, 68, 4.

3. *filium ab A. Postumio — securi percussum*, ut postea *T. Manlii* filium, (v. inf. 8, 7.) *tradunt* Diodor. XII. p. 319. Valer. Max. 5, 4. ex. 2. Gell. 1, 13. (ubi *imperia Postumiana et Manliana adpellata esse* sc. per proverbium pro severis ac crudelibus) 9, 13 extr. et 17, 21. *Nec* h. e. et non *libet credere* hoc, *et licet* sc. non credere; (ut passim *nec* vel *neque* sequente *et* pro *et non*, v. c. cap. 39. 23, 1. et bis 8, 12.) tum ob *varietatem opinionum*, tum ob duplex *argumentum* cet. Sed v. Perizon. Animadv. hist. c. 8. p. 350 sq. ed. Amst. ubi recte erroris et inconstantiae arguitur Livius, quippe qui ipse non T. Manlium ob filii sui caedem, inf. 8, 7. sed patrem ejus, L. Manlium, ob acerbitatem in delectu et saevitiam, non magis in alienis, quam in proximis ipsoque filio suo exercitam, inf. 7, 4. notatum esse dicit *cognomine Imperiosi*, quod etiam fratri ejus Cn. Manlio inditum,

ditum,

ditum, (7, 12. 16. 17. 22. 28.) ſed mox obliteratum fuit Manlia in gente, et permutatum cum cognomine *Torquati*, quod T. Manlius filius in juventute ſua ſibi comparaverat. v. 7, 10. Exempla oblivionis paſſim obvia in Livio, diverſos auctores ſequente. Cf. c. 42 5, 12. 10, 47. 21, 6. 22, 48. 23, 11. 24, 1. Duk. ad Flor. 1, 14, 2. — *nulla triſti nota*, nullo ſaevitiae titulo.

4. *aedem Apollinis ſine ſorte dedicavit*, v. ad 3, 63, 5. et ad 1, 55, 3.

5. *Carthaginienſes — tum primum — in Siciliam exercitum trajecere*, "non quaſi tum primum trajecerint, verum ex quo Syracuſani praevalentes per Siciliam opes paraverant, civitates autem obſequium detrectantes ad novas res ſpectabant. Petierant Egeſtani auxilium a Poenis adverſus Selinuntios;" Heyne Opuſc. Acad. T. 5. p. 435. qui ibid. T. 3. p. 44 ſq. docet, oram Siciliae maritimam prius jam ab illis occupatam fuiſſe. Cf. ad 2, 8, 10.

XXX. 1. *deditio oſtentaretur*, promitteretur ab Aequis., vel obferretur, vel indicium ejus aut ſpes fieret, vel denique ſimilaretur. Ita paſſim *oſtentare* et *oſtendere*. Cf. ad 4, 59, 2. 6, 5, 1. 26, 24, 2. 30, 33, 5. 34, 13, 1. Hinc etiam *dare* et *oſtendere pacem* ſibi opponuntur 37, 7, 2.

2. *Legem de mulctarum*, mulctae, pecuniariae poenae, *aeſtimatione*; qua renovata videtur lex Ateria Tarpeja, ab A. Aterio et Sp. Tarpejo Coſſ. (v. ſup. 3, 31.) a. V. c. CCC lata *de mulcta a magiſtratibus dicenda ejusque aeſtimatione*, ut non conſulibus tantum, (quod lege Valeria erat cautum) ſed omnibus quoque magiſtratibus liceret mulctam dicere iis, qui ſibi dicto non eſſent audientes vel ſuae poteſtatis dignitatisque: laeſae rei et convicti, ut graviſſima mulcta eſſet ovium duarum et boum triginta, minima vero ovis unius, utque ovem denis, bovem centenis aſſibus *aeſtimare* et redimere liceret. v. Dionyſ.

X.

X. p. 674. (ubi haud dubie leg. *δύο πρόβατα καὶ τριάκοντα βόας*) Gell. 11, 1. Fest. v. *peculatus*, et Koolii Comm. ad hanc legem in Othon. Thes. Jur. T. V. — *excepissent*, v. ad 2, 4, 3.

3. *praeoccupaverunt ferre*, v. ad 1, 14, 3.

4. *corpora adfecta tabo*, al. *tabe*, quod idem est, sc. lenta corruptio s. consumtio cujusvis rei et corporis, cujus caussa est fames, vel morbus, pestis, liquatio cet. hinc ipsa pestis, phthisis aliusve morbus lente ac sensim absumens. v. ad 2, 23, 6. et 41, 21, 3.

5. *novos ritus sacrificandi* cet. peregrinis vatibus sacerdotibusque superstitionem hominum in rem suam convertentibus, variorumque vaticiniorum inlecebris ita animos eorum delinientibus, ut externa adsciscerent sacra. Jam itaque tum temporis superstitiones et sacra peregrina Romam invecta a fanaticis vaticinatoribus, quorum artes fraudesque perstringit Juvenal. 2, 84 sq. 4, 123 sq. et inpr. 6, 511 - 591. Simul ex h. l. et 5, 17. 25. 28. 40. 6, 41. 22, 9. 25, 1. 39, 8. 16. 40, 29. et caussae intelleguntur novarum religionum invehendarum, et cur tanta cura caverint Romani, ne confunderentur vel neglegerentur religiones et ceremoniae: nam his rite colendis summa continebatur sacrorum Rom. Cf. Bynkershoek. diss. de cultu relig. peregr. ap. Rom.

6. *piacula pacis deum exposcendae* sc. caussa. Cf. ad 1, 16, 4. et 3, 56, 4.

7. *in insequentem annum, Servilium, Papirium consules* per epexegesin s. adpositionem pro *consulibus*, sive, quo consules fuere illi.

8. *Fetiales mittendos — censuere*, v. ad 1, 24, 5.

9. *dies exierat* induciarum. v. ad 9, 34, 18. Proelii mentio facta c. 22. non induciarum. Cf. ad 10, 33, 5.

10. *jurati* (forma deponent.) *repeterent res*, v. 1, 32. — *utrum populi jussu* cet. utrum comitia essent habenda, an subficeret senatus auctoritas; Gron.

11. *In eo plebs superior fuit, quod tenuit*, v. ad 2, 42, 2.

XXXI. 1. *ex consulatu*, post consulatum, sed propr. superioris anni, non biennio post, ut h. l. unde haec verba forte delenda: nam *ex rebus* cet. pro *post res* tum modo dicitur, quum res confestim se excipiunt. Cf. ad 6, 1, 6. 21, 39, 2. 22, 49, 6. 27, 34, 1. 32, 7, 4. 40, 25, 1. Gron. Obss. 4, 20. — *quam*, quantopere, *bello inutile*, v. ad 3, 33, 5.

2. *aperuerunt ad occasionem locum hosti*, v. ad 1, 11, 1.

3. *in eo verti spes civitatis*, v. ad 3, 27, 6.

4. *Et quum ibi quoque religio obstaret* cet. h. e. vetaret. *dictatorem dici* ab alio quam *consule*. Cf. 27, 5. et 22, 8. et 31. ubi hinc a populo non dictatorem, sed prodictatorem creatum legimus. *ne posset* ed. pr. prob. Gron. quia non Latinis liceat, ut Graecis, ubique duplicare negationem. Sic cap. 30. *ne bellum indiceretur, religio obstitit*. Cf. et 5, 36. Nep. Milt. 3. Val. Max. 5, 6, 6. *Religio* spectat ad morem majorum et auspicia comitiorum. Cf. tamen ad 2, 5, 4.

5. *Adeo, simul*, simulac, *fortuna civitatis — nihil censoria animadversio*, nota, cet. Cf. sup. cap. 24. ibique not. 5. *nihil effecit, quo minus peteretur*, non effecit, ne peteretur; Drak. qui cf. ad 37, 54, 22. Sed forte leg. cum Gron. *obfecit*, h. e. obstitit, inpedivit, ut 1, 53. 2, 2. 30. Sallust. Cat. 28. 51. 58. ad quae loca v. Corte. — *regimen rerum*, rector. Cf. ad 3, 15, 8.

6. *nullam publici consilii societatem*, nullam societatem populi alicujus Etrusci, publico consilio secum ineundam, *movissent*, hortatu et precibus effecissent, vel populum aliquem ad eam societatem perpulissent. Cf. ad Tac. Ann. 3, 43, 7. — *voluntarios undique ad*, ob, *spem praedae adsciverunt*, forte *adciverunt*. Cf. ad 24, 19, 3. et 45, 25, 9.

7. *ficut legatorum antea caede*, v. cap. 17. — *novorum colonorum*, v. cap. 30.

8. *Vejos an Fidenas fedem belli caperent*, fedem rerum ad bellum neceffariarum, locumque munitum, unde excurfiones commode fierent ad vicinos infeftandos. Sic *fedem ad cetera exfequenda* 29, 35. 2. *ea arx fuit Hafdrubali ad excurfiones circa in mediterraneos populos faciendas* 28, 3, 2. et 33, 14, 1. ὁρμητήριον πρὸς τὸν πόλεμον ap. Polyb. 1, 17. 2, 51. 52. 3, 15. 4, 71. et ὁρμητήριον εὐφυὲς κατὰ τῆς τῶν πολεμίων χώρας ibid. 5, 3, 9. Cf. fup. ad 1, 33, 7. 2, 34, 8. et inf. ad 7, 11, 2. 7, 29, 3. 26. 7, 2. 28, 42, 9. 37, 18, 3. quibus locis etiam *caput* et *arx belli* dicitur.

9. *juftitium in foro, tabernaeque claufae*, v. ad 3, 3, 1. et 3, 27, 3.

XXXII. 1. *dictator ad concionem advocatam increpuit*, v. ad 3, 3, 1. — *animos ex tam levibus fortunae momentis* (v. ad 1, 47, 7. et 3, 27, 6.) *fufpenfos*, pendentes: nam *fufpenfum ex aliqua re* dicitur, quod inde pendet, vel ita fe habet, ut illa res eft. Cf. ad 44, 18, 1. — *hoftem fexies victum:* unde paulo poft: *feptimam infelicem defectionem*. Cf. et 5, 4, 6. *toties* pro *fexies* multi MSS. et fane faepius, quam fexies, victi Vejentes. *fepties* edd. antt. ante Ald. *fexcenties* conj. Klock. proverbiali locutione, ut *millies* 5, 4. *Novies* cum Vejentibus hactenus conflictatum: at pugnas poft amiffum Cremerae praefidium pro una fubputare videtur Livius; Glar.

2. *Mam. Aemilium, qui ante Vejentium* cet. v. cap. 17 f. — *A. Cornelium* — *fpolia opima* — *intulerit*, v. cap. 19. 20. ibique not. 4.

3. *fcelus legatorum interfectorum*, *caedem colonorum*, v. cap. 17. 30. et 31 extr.

4. *quam eos, qui ob ereptum cenfurae regnum* cet. v. cap. 24. Sed voc. *eos* delendum, vel leg. *cenfores*, quod jam alii monuere. — *labem dictaturae fuae*

suae inposuerint, ut ap. Curt. 7, 7. Cic. p. Quinctio c. 31. et Sallust. Cat. 48. ubi v. Corte et Wass.

5. *Etrusci*, Vejentes, *ab meliore occasione*, post, vel propter (v. ad 1, 1, 5.) meliorem (bene pugnandi) occasionem, (v. ad 1, 11, 1.) *quam pugnam*, (v. cap. 31 pr.) *pristini diei*, non ejus, qui proxime praecessit hunc diem, vel hesterni, (nam plures dies inter hunc et eum, quo Etruscis oblata erat. occasio bene pugnandi, intercessere, quod ex cap. hoc et 31. liquere, jam monuit Duk.) sed unius e superioribus diebus, ut 9, 23, 4. (*vormalig*, *ehemalig.*)

6. *signa profert*, v. ad cap. 9. n. 7. — *gradu pleno*, grandiore, vel incitato, qui medius est inter gradum militarem et cursum; Ern. *Militari gradu XX millia passuum horis quinque dumtaxat aestivis conficienda sunt: pleno autem gradu, qui citatior est, totidem horis XXIV millia peragenda sunt: quidquid addideris, jam cursus est, cujus spatium non potest definiri;* Veget. de re mil. 1, 9. Cf. ad 8, 6, 6. 9, 45, 7. 34, 15, 2. 34, 16, 1. Manut. ad Cic. ad div. 12, 16. Corte et Wass. ad Sallust. Jug. 98. al. 103. Burm. ad Quintil. declam. 3, 2. Broekhus. ad Prop. 4, 10, 36. — *equestri auxilio* v. ad 10, 5, 4.

7. *regiae pugnae*, cum Tolumnio, *opimi doni* cet. Cf. cap. 19. 20. — *cruentos legatorum caede* cet. cf. ad cap. 31. n. 7. et 32. n. 3.

XXXIII. 1. *nova erumpit acies inaudita* cet. Cf. ad 7, 17, 1. — *invisitata*, antea non visa. Al. *inusitata*, solenni errore, ut 5, 17. 35. 37. 27, 39. 45, 42. — *facibusque ardentibus*, v. ad 2, 42, 7. et de toto h. l. ad 7, 17, 1. et Tac. Ann. 14, 30, 2. *Ignes* et *faces* h. l. sunt synon. et hoc explicat illud. *anguibus armata* non male conj. Grut. ex 7, 17, 1. et Flor. 1, 12, 7. ubi cf. Duk.

2. *fanatico instincta cursu*, numine quodam adflata et ad cursum inpulsa. Cf. 38, 18. et Duk. ad Flor. 3, 19, 4.

3. *incendio ſimilius quam proelio* paulo durius dictum pro: ardenti ſimilius quam proelianti; abſtr. pro concr.

4. *mota cuncta acies*, v. ad 44, 1, 5. — *novat pugnam equeſtrem*, h. e. mutat, novam ei inſolitamque ſpeciem induit. Cf. Flor. 1, 11, 3. Idem ſtrategema Frontinus quidem 2, 8, 9., ſed ille ſolus, jam Tarquinio adſcripſit; Drak.

5. *Ruinae ſimilem ſtragem*, cadaveribus hoſtium promiſcue et acervatim proſtratis et jacentibus inſtar trabium lapidumve aedificii conlabſi aut diruti. Similiter fere *ruina fundi*, vel *in praeceps deferri* ac *devolvi* dicuntur 5, 43. 47. et 21, 33. qui deturbati per praeceps *ruunt*, et ita ut alter cadat ſuper alterum.

6. *equitem* (Romanum, hoſtibus fugientibus ubique obvium) *distuliſſent* (ita ſcripſi auctore Gron. pro vulg. *dispuliſſent*) *equi*, h. e. in varias partes tuliſſent, diſſipaſſent, ita ut omnes fere exitus viasque obſiderent. Sic *differre* 6, 42, 5. et ap. Vellej. 2, 79. (ubi v. Intpp.) Tac. Hiſt. 5, 23 extr. — *gurgites ferunt*, auferunt. — *eadem* via.

XXXIV. 1. *in muros evadunt*, v. ad 2, 7, 7.

2. *ſingulis captivis ab equite* quolibet *ad*, apud, *centurionem ſorte ductis, et, quorum* equitum *eximia virtus fuerat, binis*, ut ſinguli equites eos, tamquam virtutis praemia, ſervos domum ducerent. — *aliis ſub corona venumdatis*, v. ad 2, 17, 3.

3. *Claſſi quoque ad Fidenas* cet. cf. ad c. 12. n. 8. Plerique edidere *claſſibus*, et fuere, qui *claſſes* in *quibusdam annalibus*, a Livio male intellectis, copias, inpr. equeſtres, dictas putarent. Cf. Drak. ad h. l. Heyne ad Virg. Aen. 7, 716. — *nec lato ſatis ad hoc amne*, ut claſſi pugnetur.

4. *in majus celebrantes*, jactantes, dicendo augentes, ut 35, 2, 1. *magnis ſermonibus celebrare*. v. ad 1, 4, 13. et 4, 1, 6.

XXXV. 1. *Spectaculum, ad quod publico consensu venerant, comitate* cet. Ita forte leg. transpositis verbis. Sed Livius passim et singula verba et sententias transponit, v. c. *praeterquam* inf. cap 48 pr. (ubi v. not. 1.) *adversus intercessionem conlegae* inf. c. 53 med. (quae verba cum illis, *auxilio futuros esse*, jungenda sunt) *repente* 5, 8 pr. quod minus voci *proditis*, quam *obpressum est*, convenit. Cf. sup. ad c. 2. n. 3. et 3, 72, 3. et verba *majore mole* 5, 12, 6. quae ad remotius *tractabantur* referenda monet Periz. Cf. sup. ad c. 2. n. 3. et ad 3, 72, 3. Alii conj. *ad quos*, vel *comitate etiam hospitii*, *in quam consilio publico* vel *in quam publice consenserant.*

2. *ad spem consulatus in partem* suam s. plebis *revocandam*, vocandam; vel ut consulatus, aut unius certe loci particeps fieret. Cf. ad 5, 21, 4. et 7, 22, 4.

3. *eo inpendi laborem* cet. cf. sup. cap. 2 pr. — *magna conatis*, iis qui magna conarentur, auderent. — *ruat caecus*, v. ad 9, 5, 4. — *bello inexpiabili*, v. ad 39, 51, 3. — *neque sperandum, neque postulandum esse, ut aliquis tribunus pl.* cet.

4. *Neminem se plebejum contemturum*, neminem plebejorum, vel neminem, quod s. etsi plebejus sit, indignum se honoribus judicaturum, humiliter de se sensurum et *magnos animos* non habiturum, *ubi desissent* (forte *desisset*, nisi *nemo*, ut *quisque*, conlect. dici malis) *contemni* ab aliis et adeo ab hominibus suae sortis, h. e. in creandis summis magistratibus praeteriri, ad eos non admitti. Cf. 22, 34, 6. et 25, 38, 9. — *sine aliquis plebejus ferendo magno honori*, v. ad 2, 9, 5.

5. *minorem ruborem*, pudorem et contumeliam, *fore in juris iniquitate*, si lege iniqua a summis honoribus excluderentur, si ad eos adspirare lege non liceret, *quam si* illis haberentur indigni.

XXXVI.

XXXVI. 1. *per discessum hominum ab Urbe* (rusticandi gratia, ut videtur; Doer.) *captatum tempus*, v. ad 3, 9, 4.

2. *Tribunis plebi* (v. ad 2, 33, 2.) *non — quod contenderent*, *fuit* sc. aliquid, vel causa et ratio.

XXXVII. 1. *Vulturnum*, *Etruscorum urbem*, *quae nunc Capua est*, *ab Samnitibus captam — adpellatam*, cf. Strab. 5. p. 242. al. 371. ad Sil. 11, 30. 177 sq. 299 sq. et Heyne Opusc. Acad. T. 5. p. 435. ubi haec notavit: "Neutrum verum; sed nomen a Tuscis inditum; viso falconis augurio, qui Tusca lingua *capys* dicitur, ut adeo *Vulturnum* ejus interpretamentum habendum sit. *Capere autem* Samnites, *prius bello fatigatis Etruscis*, gesto, opinor, cum ipsis Samnitibus, qui ante haec tempora Campaniam infestare coeperant, *in societatem urbis agrorumque adcepti* Samnites ab Etruscis, ut hoc adeo tamquam pacis foedere bellum compositum fuerit; (cf. Diodor. 12, 31. Syncell. p. 198. Euseb. Chron. Hieron. ad a. V. c. 316. a. Ch. n. 438.) *deinde festo graves — adorti*, conjuratione facta Samnitium et ritu quodam sacramenti vetusto velut initiatis militibus. v. 10, 38. Jam nunc igitur *Capua Samnitium* urbs facta; quos, tenendum est, intelligendos esse, quoties *Campani* narrantur Dionysio et Agathocli se mercede conducendos dedisse. Sic 4, 44. *a Campanis Cumae capiuntur*, h. e. a Samnitibus, ut 4, 52. *ab Samnitibus, qui Capuam habebant Cumasque.*"

2. *graves somno epulisque*, ut alibi *gravati* et *βεβαρηκότες*. v. Drak. Sic *vino*, *somno* et *cibo graves* 29, 34. 31, 41. et *semigraves vino* 25, 24 pr. ubi paulo post dicitur *gravatis omnibus vino somnoque.*

3. *His rebus actis*, tum, eo tempore, Doer. Haec verba delenda putabat Gron. — *qui ad id missi erant*, tribuni militum, eo consilio missi, ut explorarent, utrum Volsci in Hernicorum agros praedatum exissent. Cf. cap. 36.

4. *Haud vana adtulere*, vera, ut 24, 24, 3. Cf. ad 1, 8, 3. — *sed nec perinde Patres moti sunt*, non tantopere, non ita, ut plebs; vel magnopere, valde, ut 37, 40, 2. et Germ. *so* pro *sonderlich;* vel pro rei gravitate. Cf. Suet. Tib. 52 pr. et Galb. 13 pr.

5. *cui ea provincia* (v. ad 2, 40, 9.) *sorti*, in sortem, quasi portionem et munus, vel *sorti* pro *sorte*, *evenit*; al. *sorte*, ut 29, 20 et al. Cf. ad 4, 12, 8. 28, 45, 5. et ad Sil. 7, 368.

6. *tamquam constantissimae rei, fortunae fretus* cum Strothio, qui hoc ad Livii Patavinitatem referebat, restitui ex MSS. et edd. antt. (in plerisque tamen est *fortuna*) pro vulgata lectione, *constantissima re, fortuna*, quam Drak. non nisi in MS. Portug. reperit. Sic in omnibus libris 6, 13 pr. legitur *nulli rei freta*, et in plerisque optimisque 6, 31. *discordiae fretus*, et 8, 22. *Samnitium infidae — societati freta*, ubi Gron. τὸ *freta* delendum putat, ut omnia a *fidens* pendeant.

7. *Clamor indicium primum fuit — animorum*, cf. 30, 34 pr. Polyb. 15, 12 extr. et Hom. Il. 4, 437 sq. — *incerto clamore* verba inportuna et forte delenda; saltem leg. *incertus clamor:* (cf. ad 1, 3, 8.) sed praestat simpl. *incertus*. Cf. 10, 36, 3. Alii pro *clamore* conji. *tenore*, *clangore*, *sonore*, *canore*, *etiam ore*, et *languore*.

XXXVIII. 1. *decurio equitum*, qui praeest uni *turmae*, quae XXXII equites habet. Sic Veget. 2, 14.

2. *labente jam re*, cf. ad Praef. n. 12. nisi leg. *labante* cum Gron. qui et mox cum Schelio scribendum putabat: *Nisi haec, inquit, parmata cohors* cet. Cf. cap. 39 pr. Equitum fuisse *parmas*, docet Lips. de mil. Rom. 3, 7. Turmae autem equitum in hac pedestri pugna formaverant *cohortem*, sibique tamquam peditibus centuriones praefecerant. v. cap. 42 pr.

3.

3. *plurimum laborem*, acerrimum certamen, ut πόνος et μόχθος, vel plurimum periculi aut cladis. *Labores et pericula* junguntur 4, 35. 25, 6. 33, 39.

XXXIX. 1. *dat signum Volscus imperator*, imperavit voce, ut 2, 20. et 21, 14, 3. vel vulgavit, prodidit, dixit, ut 5, 36, 1. 21, 14, 2 al. *impetu inlati in medios hostes*, utrinque cedentes; nisi cum Dukero legere malis *impetu elati*, longius progressi, quam ut ad suos recipere se possent, ut sup. 3, 5. *Furium legatum longius extulit cursus — ita exclusus est*.

2. *perrumpere eadem via* s. parte. cf. ad 3, 70, 2.

3. *in orbem se tutabantur*, v. ad 2, 50, 6. — *hostem tenuit* pugnando, cum eo pugnavit.

4. *ab inprudentia eventus*, ob ignorantiam eventus proelii. Sic *inprudens* dicitur ignarus, qui ignorat, quod scire nequit, v. c. *religionis* 31, 14. et *maris* 34, 9. h. e. ignarus et expers rei navalis.

5. *suos ad lucem tenuit*, retinuit in tumulo. *Degressus* (sc. de tumulo) pro vulg. *Digressus* recepi ex editt. quibusdam.

6. *foeditatem invenisset*, foeda desertorum castrorum vestigia, Doer. — *quibus poterat sociis ductis secum*, v. ad 1, 29, 4.

XL. 1. *quae conclamaverant suos* tamquam mortuos; de quo veterum more v. ad 3, 38, 3. et ad Sil. 2, 647.

2. *in suos quaeque simul corpore atque animo effusae*, proruentes, *vix prae gaudio compotes* sui.

3. *quod ad Vejos eorum opera*, culpa, *male pugnatum esset*, v. sup. cap. 31. Cur vero rei nunc demum facti? et cur hi soli, neque etiam C. Furius? v. cap. 31 pr. Ratio, cur Furii mentio non fiat, illa esse posset, quod forte paullo post gestum tribunatum consularem obierit, ante quam conlegae ejus adcusarentur; Drak.

4. *Tempanium equitem:* nam *eques* sane dici potest, qui decurio equitum erat: (v. cap. 38.) sed *equitem* hic friget; et del. forte; Duk.

5. *fide res publica stetit*, v. ad 1, 3, 2.

XLI. 1. *oratio incomta, ceterum militariter gravis*, cf. ad Tac. Ann. 15, 67, 4. — *non suis vana laudibus*, vaniloqua, vanae laudis et jactationis plena. — *crimine*, criminatione.

2. *existimationem* (al. aestimationem) *esse*, v. ad 4, 20, 7. Mox forte leg. *consulem legisset;* et deinde *ad tumulum, quem ipse tenuerit.*

3. *precantemque deinde — dimissum* scil. *adcipio*, (quod in uno MS. Neapol. et quibusdam edd. antt. additur) vel *ferunt, tradunt* cet. Tale verbum culpa librariorum excidisse videtur; saltem subplendum est. Si haec verba ad initium capitis referas, sequi nunc debebat *precansque deinde — dimissus;* nisi quis Livium post intervallum satis longum orationis anteced. inmemorem fuisse dicere malit; Doer. Cf. ad 2, 32, 3.

4. *via Lavicana*, v. ad 2, 39, 5. *ad fanum Quietis*, extra et prope portam Collinam.

5. *M. Postumius* et *T. Quinctius* rei, v. ad cap. 40. n. 3. — *tribunus militum pro consule* al. consulari potestate; nisi cum Duk. leg. *trib. mil. p. c.* h. e. potestate consulari.

6. *tam tristem nuntium ferre ad Cincinnatum*, in inferis, ad ejus umbras. Cf. Virg. Aen. 2, 547 sq. et ad Juvenal. 2, 153 sq.

XLII. 1. *Plebs tribunos plebi* (v. ad 2, 33, 2.) *fecit absentes* h. l. non ab Vrbe, sed a campo Martio et comitiis, non petentes tribunatum. Cf. 8, 22, 2. 10, 5 extr. 22 extr. 26, 22, 6. forte et 22, 35, 6. Magistratus tamen etiam absentes ab Vrbe nonnumquam creabantur, ut 23, 24. 24, 9. 43. — *L. Antistium*

nistium et Sex. Pompilium alii, forte rectius. Cf. cap. 44 pr.

2. *quos et pro centurionibus sibi praefecerant*, cf. ad cap. 38. n. 2. — *offenderet* sc. cives, populum; vel invisum esset, propter odium Sempronii consulis.

3. *Creati sunt* cur tres tantum, quum jam quatuor quotannis creari coeperint? Sigonius bene suspicabatur, excidisse nomen quarti, L. Servilii Structi, quem iterum fuisse trib. mil. cons. pot. a. V. 337 Livius tradit inf. cap. 47 extr. Idem cap. 44 extr. *C. Servilium* e tabb. Capitol. addidit, legens: *Sp. Nautium*, *C. Servilium*. Cf. et ad cap. 47 n. 2.

4. *submissus et fidens innocentiae*, v. ad 25, 41, 1. — *si reum perago* pro simpl. *ago* (24, 25 pr. et 45, 37.) vel facio, ut ap. Plin. Ep. 3, 9, 4. 30. 36. Ovid. Trist. 1, 1, 24. (ubi sequitur *neu*, *cave*, *defendas*) et al. Posterior demum aetas alio sensu *peragere reum* vel *accusationem* (Plin. 6, 31, 6.) dixisse videtur, scil. si ea efficitur, ut reus damnetur, et qua non prius absistitur, quam donec id fiat. v. ad Tac. Ann. 4, 21, 5.

5. *se vestem cum eo mutaturos*; unde mox *sordidatos tribunos*. v. ad 2, 54, 5.

6. C. *Sempronium nihil moror*, v. ad 2, 24, 5.

XLIII. 1. *Capitolino* glossa haud dubie, quae abest a multis MSS. et edd. antt.

2. *cui forte ea provincia evenerat*, v. ad 2, 40, 8.

3. *ex tranquillo*, v. ad 3, 40, 9. De *Quaestorum numero* v. ad 2, 8, 10. et 2, 41, 12. — *ut pars quaestorum dimidia* (bini) *ex plebe fieret*.

4. *Excipiunt* (suscipiunt, *auffassen*) rem *omissam*, ut *causam* 38, 43. *orationem alicujus* 32, 33, 10. *proelium* s. *pugnam* 30, 18. 38, 22. (integris militibus subsidiisve in locum repulsorum subcedentibus) et mox: *desertam omissamque ab hominibus remp. deorum cura exceptam*, tutelam ejus susceptam. Sic

 et

et pugnam acceperunt 38, 25, 7. nisi et ibi leg. *exceperunt.*

5. *consules, quam tribunos* mil. cons. pot.

6. *coire patricios* sc. ad prodendum interregem; ut mox plenius dicitur. — *certaminibus extracta pars major anni*, consumta, ut 22, 15. 18. 27, 26. inpr. seguiter et sine effectu, ut 10, 29, 8. 23, 47, 1. 32, 9. 36, 1. Cf. ad 2, 61, 6. Hinc annum interserit Sigonius, in quo interreges fuerint sine consulibus, vel hi designati tantum sint in proximum annum, nec magistratum extemplo obceperint. Quod etsi parum probabile videtur, (cf. Dodwell. de cyclis diss. 10. s. 84. et Drak. ad h. l. ubi ex 4, 37. et 5, 9. docet, magistratum his temporibus initum fuisse Id. Dec.) eum tamen et h. l., et 6, 1., ubi alium interponit annum, in quo Camillus dictaturam continuaverit, sequuti sumus, ut numeri saltem, quos Livius 5, 54. et 7, 18. memorat, quadrent; quod alii non magis probabili ratione, annis scil. aliis contra Livii auctoritatem inf. 6, 35 et 41. insertis, perfecere.

7. *rem publicam — Vejentibus induciis* (v. cap. 35 pr.) *stare*, v. ad 1, 3, 2.

8. *unde*, ab iis, *si quid terroris increpet*, moveatur; propr. cum strepitu.

9. *non ducem scribendo exercitui esse*, v. ad 2, 9, 5. — *vix deorum opibus — resisti posse*, v. ad cap. 12. n. 4.

10. *mediis* (al. *remediis*) *copularent concordiam* scil. consiliis, utrimque aliquid concedendo. v. ad 1, 32, 5.

XLIV. 1. *Tribunicia primum comitia sunt habita*, deinde quaestoria.

2. *L. Furius Medullinus iterum*, v. Ind. — *A. Sempronius Atratinus* iterum. v. cap. 35. et 47. Filius fuit L. Sempronii Cos. (v. 4, 7. 8.) et nepos A. Sempronii bis Cos. (v. 2, 21. 34.) cujus alter filius

fuit

fuit A. Sempronius, (v. 4, 7.) ut hujus C. Sempronius, de quo v. mox plura, et sup. c. 37. et 42. Mox *subfragatio* est commendatio, ut 10, 13, 11.

3. *Quidnam id rei esset*, forte *esse*. — *non suis beneficiis* cet. h. e. non respectu vel reputatione sive beneficiorum suorum et studiorum bene de plebe merendi, pro quibus gratia sit referenda, sive *injuriarum*, a Patribus adceptarum et ulciscendarum, sive juris, nunc sibi concessi, quod cupide tandem usurpare liceat, inpulsam esse plebem, ut, *si non tribunum militarem*, certe *quaestorem quemquam ex plebe facerent* s. crearent.

4. *suos honore dejectos*, v. ad 3, 35, 10.

5. *eique ob ignominiam Volsci belli* (v. cap. 37 sq.) *diem dixere*, ut jam ante Hortensius, qui tamen adcusationem non peregerat. v. cap. 42.

6. *aut deposita causa*, relicta, deserta, (ut ap. Cic. ad Div. 1, 15.) h. e. si desisteret inpedire legem agrariam, *leviorem futurum apud Patres reum*, h. e. minus gratum fore minusque dignum ipsis visurum patrocinio suo propter levitatem et inconstantiam mentis, *aut perseverantem*, persistentem in illa causa tuenda, *plebem iratam habiturum judicem*. — Mox forte leg. *nec jam* vel *enim agrum plebi* cet.

7. *malum publicum fiat*, v. ad 2, 1, 3.

8. *crimine innoxia*, (v. ad 4. 15, 1.) *ab suspicione — parum abhorrens*. *Eam* (ut legitur in cod. Florent.) *ampliatam* cet. Ita recte, opinor, emend. Gron. et edidit Stroth. quos sequutus sum. Vulgo perperam legitur: *ob suspicionem, propter cultum — parum abhorrens famam. Ampliatam* cet. Cf. ad Tac. Ann. 13, 47, 7. Vocem *famam* librarii confinxere ex lect. MS. Flor. *eam am*, et *abhorrere*, si quarto jungitur casui, est aversari, si sexto, discrepare, differre.

9. *propter cultum*, habitum, ornatum, vestitum, *amoeniorem*, elegantiorem et venustiorem, quam decebat Vestalem; ut *Minucia Vestalis suspecta propter*

mundiorem justo cultum inf. 8, 15. Hinc et mox jubetur *coli*, se colere, vestire, ornare, *sancte potius*, caste ac pudice, *quam scite*, venuste et eleganter: nam haec ad *cultum* spectant, ut *abstinere jocis* ad *ingenium liberius.* — *Eam ampliatam*: nam *ampliari* non modo res s. causa dicitur, sed etiam reus, (ut 43, 2.) cujus causa et damnatio vel absolutio in aliud tempus rejicitur s. differtur, ut *amplius cognoscatur* et deliberetur; unde *pronuntiare amplius* ap. Cic. Verr. 1, 29. et Brut. 22. Ampliationis s. ampliandi formula erat: *non liquet.* Cf. Marc. Donat. ad 43, 2. Ποστουμίαν τὸ γελᾷν προχειρότερον καὶ λαλιᾷ χρῆσθαι θρασυτέρᾳ πρὸς ἄνδρας, διέβαλεν, ὥστε κριθῆναι φθορᾶς. εὑρέθη μὲν οὖν καθαρὰ τῆς αἰτίας· ἀπολύσας δὲ αὐτὴν ὁ ἀρχιερεὺς Σπόριος Μινούκιος ὑπέμνησε, μὴ χρῆσθαι λόγοις ἀσεμνοτέροις τοῦ βιοῦ Plut. Opp. T. II. p. 89. E.

10. *Eodem anno a Campanis Cumae capiuntur*, v. ad c. 37. n. 1. et cf. Diodor. 12, 76. — *quam Graeci tum urbem tenebant*, conditam a. Ch. n. 1053. ab Hippoclo et Megasthene, oriundis et profectis ab Euboeae oppidis, Cuma et Chalcide, quae jam ante Trojana tempora ab Atheniensibus condita dicitur. Cf. ad 8, 22, 4. Strab. 5. p. 168. al. 243 al. 372. Vellej. 1, 4. Heyne ad Virg. Aen. 6, 2. et Opusc. Acad. T. 5. p. 400. Mox cum Gron. legendum videtur: *Insequens annus tribunos — Sp. Nautium, C. Servilium*; (v. ad cap. 42. n. 3.) *felicitate populi Rom. — insignis*; et ab his novum caput ordiendum.

XLV. 1. *Annus*, *felicitate*, per s. propter felicitatem, quae fuit felicitas *populi Rom.* cet. — *Servitia armari occuparent*, v. ad 3, 15, 8. et 27, 16, 2. Mox post *intento* repetendum *conjurarunt*.

2. *Lavicanos*, v. ad 2, 39, 5.

3. *anniversariis armis*, bellis. Cf. ad 1, 30, 7. Mox forte leg. *necdum bellum parari.* — *advertentes animos*, v. ad 24, 48, 2.

4. *L. Sergium Fidenatem* tertium trib. mil. (v. cap. 25. et 35.) — *C. Servilium*, Q. Servilii *Prisci filium, quo dictatore Fidenae captae fuerant*, v. 4, 22.

5. *se quisque belli ducem potiorem ferre*, habere, judicare, vel dicere. Cf. ad 2, 54, 17. *Ferre* etiam passim est prae se ferre, et jactare, ut 21, 41. 22, 14 extr. et 29. 28, 17 pr. et 40. 31, 47. 42, 52, 9.

6. *Quando nec ordinis hujus* amplissimi, senatorii, *ulla est verecundia*, non eam habetis reverentiam, quae ejus auctoritati majestatique debetur.

XLVI. 1. *decem tribus sorte ductae*, v. ad 1, 43, 22.

2. *ita comparatum est*, pacto inter eos constitutum, compositum auctoribus legatis. v. ad 3, 2, 1.

3. *quam ad Vejos fuisset*, v. sup. cap. 31.

4. *per supinam vallem*, humilem, devexam, declivem; (v. Gesner. ad Plin. Pan. c. 30. et Ern. ad Suet. Ner. 13.) vel quae a tergo erat. Cf. 6, 24. et 7, 24.

5. *in ruina majore quam fuga*, quum ruina major esset q. f., pluribus ruentibus quam fugientibus. De v. *ruina* v. ad 4, 33, 5.

6. *subsidia, quae respicerent*, v. ad c. 17. n. 3.

7. *in re publica — civitas erat*, v. ad Praef. n. 15.

XLVII. 1. *oppidum corona circumdatum*, v. ad 2, 17, 3.

2. *tribunis militum cons. pot.* dictum ut: *eo consule*, vel *his consulibus*. — Mox *iterum omnibus his* pro: qui omnes iterum facti s. creati sunt tribuni mil. Hinc vero legendum C. *Servilio Structo*: nam is jam ante tribunus militum fuerat: (v. cap. 45.) non L. Servilius. Praeterea pro *Sp. Rutilio* (quae gens plebeja fuit) *Crasso* ex Diodoro reponendum *Sp. Veturio Crasso*, et deinde ex eodem Diodoro l. 13. p. 335. et fastis Capitol. adjiciendum nomen quarti tribuni mil. *Sp. Nautio Rutilo et Q. Fa-*

 bio

bio Vibulano. Hujus alter tribunatus memoratur inf. c. 49 med. nusquam vero primus. Cf. ad c. 42. n. 3. et Pigh. Ann. ad a. 337.

3. *ex agrariis legibus*, v. ad 2, 41, 2.

XLVIII. 1. *ambo absentes creati*, v. ad 4, 42, 1. — Mox *nec plebs habebat* quidquam capti agri, *praeterquam quod venisset*, nisi quod venditum esset auctione, aut *publice*, publica auctoritate, *adsignatum*, datum sive militibus, bene de patria meritis, sive colonis Lavicos deductis.

2. *viam consilii* (ut 5, 5 extr.) *inveniebant*, h. e. rationem et modum, vel occasionem et facultatem consilii exsequendi: ut *viam fraudis inire* 35, 7. Similiter *via mortis*, *leti* et *insidiarum*, genus vel ratio 27, 49, 1. 31, 18. 40, 13. *via belli* 38, 18. (ubi quidam *vim* malunt) ὁδοὶ τοῦ πολέμου ap. Thucyd. 1, 122. h. e. ratio belli gerendi, v. ad Tac. Ann. 1, 54, 5. et 2, 5, 2. Drak. inf. ad 31, 18, 7. Burm. ad Val. Fl. 1, 32. 502. 6, 279. Broekhus. ad Tibull. 1, 3, 50.

3. *proavum suum Ap. Claudium* (qui primus ex Sabinis Romam venit) *ostendisse Patribus* cet. de quo v. sup. 2, 44. *Proavus* autem h. l. pro abavo, (ut 34, 58, 1. et ap. Cic. Fin. 3, 12. et ad Div. 3. 11. ubi v. Manut.) ut al. pro tritavo et majoribus. Contra *proavum* proprie dictum, sed paulo ante *Ap. Claudius, filius ejus* cet. legendum putabat Glar. non inprob. Drak.

4. *homines novos*, et *conlegas principes*, v. ad 1, 34, 8.

5. *Pro fortuna illis animos esse*, h. e. secundum temporis rerumque conditionem. — *agendae rei gratiam praeoccupasse*, sibi praeripuisse gratiam, tribunicia actione sibi comparandam. — *ad causam senatus, per quam* cet. ut ita sibi concilient *primores Patrum*, et simul *universum ordinem* eorum.

6.

6. *gratum id singulis* (v. ad 32, 8, 4.) *privatim*, ut nos: *für ihre Person*, et contra *publice*, ratione reip. Cf. 5, 30 pr. et 37, 36. — *sex ad intercessionem comparavere*, ut 6, 35. simul paravere, vel praeparavere, vel simpl. paravere, persuadendo adduxere, in partes suas traxere, *perlicuere*, ut paulo ante dictum est, scil. *principes* senatorum.

7. *eae orationes*, v. ad 2, 29, 6. Erant autem callidae et scitae.

8. *rogationem dissolvendae reip. esse*, v. ad 3, 24, 1.

XLIX. 1. *Duo adsidua* (v. ad 2, 48, 6.) *bella* cum Aequis et Vejentibus.

2. *religio principum*, v. ad 2, 5, 4.

3. *triennio ante adcepta clades*, v. cap. 47. — *Bolanis*, al. *Volanis* et mox *Volas* pro *Bolas*, ut *Lavici* et *Labici*. Sed *Bola* dicitur Virg. Aen. 6, 776. Βῶλα Steph. *Bolae* inf. 6, 2. Βῶλαι Diodor. 14 extr. *Bolani* Plin. 3, 5. Βωλανῶν πόλις Dionys. 5, 61. 8. p. 493. et Plut. in Coriol. — *Excursiones inde*, a Bolis, *factae*. — *novis colonis*, Lavicanis. v. cap. 47.

4. *Quam noxam*, injuriam a se Lavicanis factam — *consensu* et auxilio vel junctis viribus.

5. *Bolis receptis* ab Aequis.

6. *tribunis militum* — *Q. Fabio Fibulano iterum*, v. ad cap. 47. n. 2. *P. Postumio* forte leg. fide fast. Capitol.

7. *minus praedicatione tribuni praedae fuerit*, minus praedae repertum, quam Postumius vane et jactanter promiserit.

8. *dignos enim esse* illos, *qui a. c.*, *eorum urbem a. B. esse*, docte forsan ac Graece dictum; nisi e III. MSS. leg. *dignum*, h. e. fas et aequum. v. ad 1, 14, 2.

9. *Malum* (poena, verbera, cruciatus) *quidem militibus meis* erit, quale servis minari solent domini; quod mox dicit Sextius.

10. *nactus inter adversarios superbum ingenium immodicamque linguam*, h. e. hominem superbi ingenii cet. — *quam inpelleret*, facile inpellere posset s. poterat.

11. *Incipite deinde mirari*, h. e. post talia, his factis. Mox *ut* in adfectu et interrogat. nisi leg. *quid enim a vobis sperent?*

12. *Quid id refert*, prodest? Cf. ad 8, 39, 3.

13. *si subfragium*, subfragandi facultas, *detur* vobis, (cf. 38, 36.) vel si in subfragium mittamini.

L. 1. *Praedae interceptorem*, v. ad 3, 72, 2. — *insuper increpante*, *habere* cet. v. ad 3, 3, 1.

2. *necari sub crate*, v. ad 1, 51, 7.

3. *tribunis militum* — *quaestiones decernentibus*, decernendas censentibus, decerni volentibus s. cupientibus: ut 27, 20. *ad purganda ea, quae inimici decernerent*, h. e. pro certis ipsi adfirmarent, et tum credi ab aliis, tum decerni vellent. Cf. ad 3, 21, 3.

4. *ne metu quaestionum iraque* sc. quaestionum, h. e. ob quaestiones; v. ad 1, 5, 5. et 2, 29, 3. *Metus* est illorum, qui peccaverant ipsi; *ira* eorum, qui aut communem causam plebis tuebantur, aut propinquos vel amicos adfines culpae habebant, Gron.

LI. 1. *Jacere* (sperni, vel sine vi esse) *inritas sanctiones*, leges. Mox *quum interim* — *exerceri*, v. ad 1, 35, 1.

2. *delenimentum* (non *delinimentum*, quae vox nihili est, ut *delinire*, quidquid contra disputet Drak. ad h. l. et 5, 31. 7, 38. 39, 11. putans, *delenimentum* habere vim placandi et mitigandi, *delinimentum* vero oblinendi et inbuendi, a *delinere* aut *linire*) vel, ut h. l., est θέλγητρον s. θέλγμα, res et remedium, quo animi leniuntur, permulcentur et mitigantur, vel philtrum, (v. Broukh. ad Tibull. 1, 6, 7.) aut potius inlecebrae et blanditiae; res, qua hominum animi blande paulatim capiuntur, vel ad amorem adli-

adliciuntur. v. Duker ad 39, 11. Simili sensu 5, 24, 3. dicitur *spei majoris avertendae solatium objectum censebant.* et *delenimenta* eadem res 30, 13. quae *blanditiae* 29, 23. Cf. Ern. ad Tac. Agric. 21.

LII. 1. *velut pensum*, propr. diurni labores servorum servarumve, deinde quodlibet munus, alicui proprium et adsignatum, *nominis familiaeque*, cf. 2, 58. 61. 3, 31. (ubi v. not. 2.) 35. 44 sq.

2. *ad domum curamque* (nisi cum Gron. malis *domum ad curam*) *corporum nutriendorum*, fovendorum, remediis et fomentis adhibitis curandorum, ut ἀνατρέφειν; unde 7, 4. (ubi v. Gron.) *naturae damnum utrum nutriendum patri, an castigandum*, h. e. utrum fovendum et indulgentia leniendum medicandumque, vel leni curatione adhibita emendandum, an puniendum et castigatione acerba inritandum. Cf. Ernesti clav. Cic. in Ind. Graeco ad verba ἐξ ἀφαιρέσεως cet. in Cic. ad Att. 6, 1.

3. *Defuncta civitate morbis*, v. ad 2, 35, 2. Mox forte del. *Atratino*, quod Semproniorum cognomen est, ut *Mugillanus* Papiriorum.

4. *Jam fames, quam pestilentia, tristior erat*; unde Trebio aedili pl., qui assibus populo frumentum praestiterat, statuae in Capitolio ac palatio dicatae sunt, et ipse supremo die populi humeris portatus in rogum est. v. Plin. 18, 3. s. 4. *tristior erat, ni — foret subventum*, v. ad 2, 50, 10.

5. *annonae foret subventum*, v. ad 2, 34, 10. — *ab Samnitibus, qui Capuam habebant Cumasque*, v. ad c. 37. n. 1. et c. 44. n. 10.

6. *non plus singulis senatoribus*, non plus s. plures quam singulos senatores, ut 24, 41. 29, 25. 31, 34. 40, 2. 42, 23. Cf. ad 3, 64, 5. 24, 17, 2. et Drak. ad 22, 23, 6. *inventis* al. Mox leg. *sollicitudines decessere;* Gron. Cf. Burm. ad Quintil. declam. 6, 6. Dissentiunt Corte et Wasse ad Sallust. Jug. 41.

LIII.

LIII. 1. *sacramento diceret*, v. ad 2, 24, 7. — *Carventus* Latii opp. ap. Steph.

2. *adversus intercessionem conlegae*, v. ad 4, 35, 1. — *damnum*, jacturam rei familiaris, exacta mulcta, vel pigneribus captis, (v. 7, 4 pr. et Cic. Phil. 1, 5.) *aliamque coercitionem*, vim, jus animadvertendi, (v. 26, 36 extr. et Suet. Aug. 45. conf. Tac. Ann. 1, 77. ubi *jus virgarum* dicitur) *inhibenti*, adhibenti v. ad 3, 38, 2.

3. *collum torsisset*, modo coercitiones, quo vel detrectantibus militiam et imperium a lictoribus, vel in jus ire recusantibus ab adversariis manus violenter injiciebantur collo et hoc torquebatur, illi vero *obtorto collo ducebantur*, vel trahebantur. Cf. Lipf. mil. Rom. 1, 4. — *invisus* h. l. et 5, 8, 4. active dicitur qui invidet, qui odit; Drak.

4. *Venditum sub hasta* (nam *hasta* palam, inpr. in foro posita, erat signum auctionis publicae, forsan et privatae; unde *sub hasta vendere* ac *venire, ad hastam locare, subhastare*, et inf. 39, 44, 8. *submovere ab hasta*, h. e. excludere a locatione, non admittere ad redemturam, et contra 43, 16 pr. *ad hastam censorum adcedere* sc. conducendorum vectigalium caussa) *consul in aerarium*, ut al. *in publicum*, *redigere* (v. ad 2, 9, 4.) *quaestores jussit*, cf. ad 5, 19, 8.

5. *alternis* sc. vicibus, (ut c. 57 pr. 22, 13 al.) ἀμοιβαίως, choris militum per vices canentibus, altero increpante consulem, altero Maenium laudibus efferente, *inconditi versus militari licentia jactati*, v. ad 4, 20, 1. Haec *militum lascivia prope solennis* erat, vulgaris et usitata.

6. *tamquam haud dubius* cet. h. e. quasi et quum non dubium esset, quin Maenius, si proximis comitiis tribuni militum cons. pot. crearentur, et ille hunc honorem peteret, eum quoque consequeretur, consularia indicta sunt comitia, et ita Maenius ab illo honore exclusus est. Nam tribuni mil. cons. pot. promiscue ex Patribus ac plebe creari poterant, (v. sup.

sup. c. 6. 7.) non vero consules. Cf. 4, 1. 6. 5, 12. 6; 35. 42. 7, 1.

LIV. 1. *tunc primum plebejis quaestoribus creatis*, v. ad 2, 8, 10. et 2, 41, 12. — De *Iciliis* v. ad c. 52. n. 1.

2. *multarum rerum molem*; res multas et graves, (v. ad 1, 38, 4.) *avidissimo adeo* (forte leg. cum Graevio *ad ea*) *populo ostentantes*, v. ad 4, 30, 1.

3. *nihil*, non, neutiquam, vel nullam actionem in gratiam plebis, *se moturos*.

4. *quaesturam non honoris ipsius fine*, modo, mensura quasi et ambitu, *aestimabant*. — *novis hominibus*, v. ad 1, 34, 8.

5. *pro communicatis honoribus*, tamquam hi cum plebe tantum communicati essent.

6. *liberos tollendos esse*, h. e. procreandos, vel educandos s. alendos. v. ad Juvenal. 6, 38.

7. *Salii Flaminesque*: "cur hos potius nominant patricii, quam Pontifices et Augures, quum horum quoque sacerdotia tum nondum cum plebe communicata essent? Haec non tam e ratione praesentis temporis scripsit Livius, quo haec dicta fuisse narrat, quam posterioris, quo, quum plebs ad alia sacerdotia admissa fuisset, Rex sacrorum, Salii Flaminesque semper e solis patriciis creabantur, ut auctor est Cic. p. domo c. 14. Sic c. 58. et 3, 68. per prolepsin memorat *stipendia*, tum nondum instituta, (sed illis locis *stipendia* sunt militia et anni ejus) et 34, 5. 3. *Origines Catonis*," Duk. Cf. ad 1, 34, 14. — *sine imperiis* militaribus, *ac potestatibus*, imperio civili vel juribus magistratuum sive urbanorum sive provincialium. — *tres duces*, Icilios. v. princ. huj. cap.

8. *ubi*, in quibus, *utrumque plebi liceret*, sc. creare vel patricios vel plebejos.

LV.

LV. 1. *Sed nulla erat consularis actio*, h. e. ea, qua delectus, bellum aliave a consulibus decernuntur, (v. ad 2, 56, 4.) *quam inpediendo*, qua inpedienda, *id, quod petebant, exprimerent*, extorquere potuissent tribuni a Patribus. — *generosi jam*, quorum majores, quique ipsi jam honoribus actionibusque tribuniciis inclaruerant; ut *duobus nobilibus jam* 22, 35 pr.

2. *Nec delectum — expediebant*, v. ad 3, 13, 6. *tribuniciae actionis*, v. ad 2, 56, 4.

3. *publicae tempestati*, periculo publico s. patriae.

4. *Verruginem* (v. ad 4, 1, 5.) *in Volscis*, in Volsco agro sitam.

LVI. 1. *taedio sordium*, infimi generis turpisque vitae. *indignorum candidatorum* ex plebejis. Cf. cap. 57 extr.

2. *Volscos deinde et Aequos*, sc. quod *seu Carventana arx retenta*, propugnata et defensa a Romanis, eam obpugnantibus, *in spem* felicioris successus belli, *seu* cet. Cf. 5, 9 pr. — Vox *fama* vel primo, vel sexto casu adcipi potest. — Mox *Romanos sua divisui habere* malebat Gron. Cf. ad 1, 54, 6.

3. *non esse in auctoritate senatus*, v. ad 2, 56, 16. — *vim inhibitam*, v. ad 3, 38, 2. — *nihil esse auxilii* Patribus *in his* tribunis, qui eorum studio ac fastidio non civium, immo ne hominum quidem numero essent vel haberentur; Gron.

4. *communicata* cum plebe *res publica*, ejus administratio. Cf. ad c. 54. n. 5.

LVII. 1. *quum tantum belli in manibus esset*, adesset, instaret; ut ἐν χερσὶν εἶναι. — *alternis*, v. ad c. 53. n. 4. — *Tacuisse se:* hoc *se* a multis MSS. abest prob. Gron. ad h. l. et 40, 42. ubi plura laudat exempla, 23, 13. 25, 26. 27, 21. 30, 22. 40, 44. al. Cf. ad 24, 13, 2.

2.

2. *ad receptum*, mutationem, ut nos dicimus, *zur Zurücknahme*; nisi leg. *ad receptum a nimis pertinaci sententia*, ut 28, 25 extr. *tutissimum a malis consiliis receptum*; quae vox propr. de exercitu adhibetur. Cf. 27, 27. 28, 23. 29, 7. ad 3, 2, 2. 22, 12, 9. 44, 39, 2. Sic et *regressus* 24, 26, 10. et 38, 4. — *nimis pertinacis sententiae*, in qua collegae nimis pertinaciter perseverarent.

3. *dictatorem nocte proxima* se *dicturum*, v. ad 2, 18, 3.

4. *ac* (forte *at*) *si quis* tribunus plebis *intercedat SCto*; *auctoritate se fore contentum*: nam *senatus auctoritas* dicebatur SCtum, cui intercesserat tribunus, et *senatus consultum*, senatus voluntas et decretum scriptum, ratum et aeri incisum, cui non intercessum erat a tribuno pl. Cf. ad Tac. Ann. 3, 51, 5.

5. *exemplo*, documento, *suis conlegas eumque intuentibus*, utrosque comparantibus et ex utrorumque agendi ratione documentum (*Lehre*, *Warnung*, ut passim *documentum*, sed et *exemplum*, v. ad Praef. n. 14. et ad Tac. Ann. 1, 38, 3.) capientibus, *quam*, quantum, *gratia atque honos obportuniora interdum non cupientibus essent*, obportunius contingerent, facilius compararentur.

6. *Castellum ad lacum Fucinum* (hod. *Lago di Celano*) in *Volscis*, sed ap. Plin. 3, 12. in Marsis; inter Apenninorum montium juga. Volsci Marsique erant confines populi. De ipso lacu v. ad Tac. Ann. 12, 56, 1.

7. *tantum* modo, solum, *non defuisse fortunae*, (v. ad 3, 46, 3.) adeoque felicius, quam fortius, bellum gessisse, nulla fortitudinis ac prudentiae ostendendae occasione oblata propter ignaviam hostium, qui uno eoque facili proelio victi sunt; Drak.

8. *ob iram dictatoris creati*, v. ad 1, 5, 5.

9. *omnia loca* (v. ad 4, 16, 5.) *obtinuere*, obtinere conabantur: actus pro conatu. v. ad 3, 21, 3. — *omnes jam functi eo honore*: at *L. Furius Medullinus* non

non antea tribunus mil. fuerat, quod monstrat fragm. Capitol.; sed bis antea consul, et filius L. Furii Med., qui ter tribunus mil. fuit; Pigh. in Ann. ad a. 346. "Itaque forte del. τὸ *eo*, quod abest a X MSS. et edd. antt. ante Ald. Potius tamen est, ut adnoscamus, in hoc L. Furio Medullino, quo nomine varii his annis tribunatu militari functi sunt, non convenire inter Livium et fastos Capitol., ut Sigon. sup. ad c. 44 pr. docuit;" Drak. Cf. Ind.

LVIII. 1. *quia tempus induciarum*, in XX annos datarum, *cum Vejenti populo exierat*; cf. sup. c. 35 pr. unde intelligitur, unum certe deesse annum, si *res repetitae sunt* (v. ad 1, 22, 5.) exeunte anno XIX. Ille annus inserendus forte sup. c. 43. ubi Livius dicit, *partem majorem insequentis anni per novos tribunos pl. et aliquot interreges certaminibus extractam esse*: nam probabile est, novos tribunos mil. non in aliquot menses, sed in annum integrum creatos esse.

2. *venientibus ad finem*, ad fines Vejentium. v. ad 2, 49, 10. et ad rem cf. 1, 32.

3. *ut ex incommodo alieno sua occasio peteretur*, v. ad 1, 11, 1. et 1, 56, 10.

4. *ad id*, ob id tantum, (v. ad 1, 34, 5.) *venerit exercitus* cet., venerit tantum ad obprimendos hostes.

5. *qui* sc. senatus, (v. ad 3, 72, 3.) *quia summa vi restare*, resistere, *nuntiabantur* sc. milites, qui Verrugine in praesidio erant, (nisi leg. *restari nuntiabatur*) *parum cogitaverunt*, (propr. *cogitavit*; sed *senatus* est nom. conlect.) reputarunt secum, *nullam virtutem* progredi posse ultra *humanarum virium modum*. Illud *qui* deleri malebat Gron. et *nimiarum* pro *humanarum* conj. Faber. *Restare* est id. qd. *resistere*, adeoque vel subsistere, pedem figere, manere, ut 9. 15, 1. et 22, 29, 4. vel hostibus resistere, obsistere, ut h. l. et 6, 32. 10, 14. 23, 45. 29, 2. 34,

34, 14. 15. — *nec vivi* sc. multis ante mortem suam caesis hostibus.

6. *daturos*, *quod Lars* vel potius *Lar* (v. ad 2, 9, 1.) *Tolumnius dedisset*, sc. mortem. v. cap. 17 pr

7. *duo praesidia*, milites, qui Verrugine et in arce Carventana fuissent, *obcidione obcisa*, (v. ad 2, 51, 9.) *et cum periculo retineri*, defendi, sc. *praesidia* h. e. arces f. castella: nam vox *praesidium* duobus verbis, sed diverso sensu, jungitur. Cf. c. 55. 56. 58 pr.

8. *tamquam poeniteat Patres laboris*, v. ad 2, 54, 16.

9. *quid super* sc. esse *sanguinis*, quod verbum modo praecessit, unde h. l. *super* mollius est, quam vulg. *superesse*, sed poetis frequentius, quam prosaicis scriptoribus.

10. *profertur tempus ferendae legis* sc. de bello Vejentibus indicendo, quam legem (*Vorschlag*: cf. ad 1, 26, 4.) tribuni mil. ad populum ferre jussi erant. — *antiquari* legem, rejici: nam in tabellis reprobantium scriptum erat *A. P.* h. e. antiqua probo, nil mutandum censeo; (*ich stimme dahin, es beym Alten zu lassen*) ut contra *V. R.* h. e. *uti rogas* (scil. ita volumus, jubemus, sciscimus) erat vox vel tabella, qua tribus utebantur, legem latam probantes: nam *rogare* et *ferre* dicitur magistratus, qui comitiis praeest et legem fert ad populum, vel tribus rogat, quem subfragiis suis creatum velit cet. at populi est *jubere* aut *sciscere*, unde *plebiscita*. Cf. 6, 38. 3. 8, 13, 7. 10, 8. extr. et ad 3, 64, 5. Si cum populo agitur vel ad illum *fertur*, (nam ita etiam, ut 23, 14, 3. 32, 20, 4. et al. absolute dicitur pro: *lex* seu *rogatio ad populum fertur*) ut lex jubeatur, ea *rogari*, (al. *ferri*) ut, quod ante jusserit, vel lex olim lata perlataque tollatur, haec *abrogari*, ut aliquid de priore lege detrahatur f. dematur, ei vel de ea aliquid *derogari* et *exrogari*, ut aliquid priori legi contrarium statuatur et illa tota vel pars ejus tollatur,

legi *obrogari*; (v. 9, 34, 5. et Duker. ad Flor. 3, 15, 5.) ut nova *lex* vel *rogatio* (quae voces quomodo et utrum differant, v. ad Cic. de Leg. 3, 15, 33.) non recipiatur, ea *antiquari* dicitur.

LIX. 1. *ut distinerent Volscos* v. ad 3, 23, 1.
2. *Anxur fuit*, *quae nunc Tarracinae sunt*, vel *Tarracina*, ut 24, 44. hod. *Terracina*, prope Vfentem fl., qui nunc *il Portatore* dicitur. Cf. ad 24, 44, 6. a Sil. 4, 532 et 8, 382. — *obpugnationem ostendit*, simulavit. Cf. ad 4, 30, 1. 6, 18, 3. et 27, 44, 3.
3. *inmitis caedes*, nulli parcens, sine miseratione. — *pronuntiatum repente*, v. ad 1, 53, 1.
4. *ad* (adverb. pro circiter) *duo millia et quingenti*, ut 8, 18. 22, 41. 28, 34. 36. 35, 7. 38, 36 al. Cf. Gron. ad 10, 17. Morus in Ind. Caes., et Ern. ad Suet. Caes. 20. — *a praeda militem abstinuit*, v. ad 2, 22, 3.
5. *tempestivo principum in multitudinem munere*, instante gravissimo bello, plebe fremente et tribunis eam incendentibus: *principum*, qui id decreverunt sponte, et plurimum contulerunt. *tempestivum munus* in aliquot MSS. quod facilius est, sed emendationem redolet.
6. *ut stipendium miles de publico adciperet*, quae res ad onus militiae levandum, ad augendam Rom. potentiam; et ad reconciliandos patriciorum plebejorumque animos plurimum valuit. De hoc stipendio v. Polyb. 6, 37. et Lipf. Mil. Rom. 5, 16.
7. *de suo censu*, (*privato sumtu* Fest.) *quisque functus eo munere esset*, id beneficii rei publicae praestitisset.

LX. 1. *prensatas exeuntium manus*, v. ad 2, 61, 4.
2. *Quum*, tum, *commoditas*, commodum, utilitas obportunitasque hujus muneris, *juvaret*, (propr. *juva-*

juvabat, de quo v. ad 3, 34, 1.) h. e. delectaret adcipientes, iis grata esset, quod scil. *res familiaris* cujusque poterat *adquiescere*, non minus s. adteri cet. — *operatum*, v. ad 1, 31, 7. — *multiplex gaudium*, v. ad 22, 7, 2.

3. *Tribuni plebis* — *negare*, dicere, non *tam id laetum Patribus universis nec prosperum fore*, v. ad 3, 48. 1. et 27, 41, 1.

4. *indicto tributo*. cf. Plin 33, 31. s. 13 Zonar. 7, 20. et Graevii Thes. Ant Rom. T X. p 1195.

5. *argentum signatum* est primum a. V. 585. v. Plin 23, 3. s. 13 — *aes grave*, asses librales. v. Gron. de pec. vet. 3, 15. et Periz. Diss. de aere gravi. Minus probabilia sunt, quae adversus hos disputavit Kuster. in diatr. Antigron. p. 61 ubi monet *aes grave* dici omnes numos aereos, cum argento auroque signato comparatos: ea enim metalla, si pretii et aestimationis ratio habeatur, pondere aeri longe cedere.

6. *speciosam conlationem*, conspicuam, splendidam, magnificam. — *conspici*, v. ad 2, 5, 8. Pro *videt* Bauer. conj. *vidisset*, aut *ubi* pro *quum*. Neutrum necesse.

LXI. 1. *L. Furius Medullinus iterum* al. Cf. Ind.

2. *Etruscorum concilium ad fanum Voltumnae*, v. ad 4, 23, 5.

3. *In arcem munitam* cet. Gron. emend. *In eam munitam* — *Ipsa deinde obsidebatur* — *ni servus prodidisset*, ne sexies *arx* nominetur, quod utique molestum est.

COMMENTARIVS
IN
LIVII LIBRVM V.

CAP. I. 1. *Octo* tribuni mil. conſ. pot., *quot numquam antea, creati*; quod tamen ſolus Livius h. l. et 6, 37. (ubi maximus numerus invidiae et rei augendae cauſa memoratur) neſcio quos auctores ſequutus, tradit. Furius Camillus et Poſtumius Albinus hoc anno Cenſores potius fuere. v. Faſt. Capit., Valer. Max. 2, 9. et Plut. in Camillo p. 129. Nonnumquam tamen octo fuiſſe tribunos mil. etiam alii referunt, v. c. anno mundi 3601 Diodorus lib. XV. quin adeo *ſaepe* Imp. Claudius in oratione, aeneae tabulae inciſa, quam typis exprimendam curavi in Comm. ad Tac. Ann. 11, 24, 1. Cf. et Pompon. de orig. jur. in l. 2. ff. § 25. ibique Bynkersh. Ceterum pro priore *M. Poſtumio*, (nam duo hujus nominis memorantur) e faſtis Capitol. ſubſtituendus *M. Furius Fuſus*: nec vero, quia Livius non ſexies, ut alii, ſed ſepties Camillum fuiſſe tribunum mil. conſ. pot., cum Sigon. deleverim cap. 10 pr. τὸ *iterum*, et aliis locis repoſuerim *iterum* pro *tertium* cet. Cf. Drak. ad h. l. et Perizon. anim. hiſt. c. 2. p. 43 ſq.

2. *ſubfragio XII populorum*, v. ad 4, 23, 4. — *artifices* ſcenicos, hiſtriones. Cf. 7, 2. 11. 39, 22 pr. 41, 20. Sic et medici quaeſtus cupidi *artifices inprobi* dicuntur inf. c. 5. et Prop. 2, 1, 58. *ars* ſimpl. pro arte ludicra ſ. ſcenica 24, 24, 3. τεχνῖται gladiatores in Chron. Alex. p. 660. ed. Merc., et hiſtrio-

ſtriones ap. Polyb. 6, 47, 8. 16, 21, 8. 30, 13, 2. et ap. Diodor. 4, 5. ubi v. Weſſel. p. 214. et 251. et T. 2. p. 484. *artifices ſcenici* ap. Cic. p. Arch. 5. et Suet. Caeſ. 84.

3. *dedita religionibus*, ludis ſolennibus, qui etiam ad religionem pertinebant.

4. *non vani*, falſi, vel potius inriti *ſermonis*, rumoris, ad ſe nihil pertinentis nec quidquam nocentis ſibi, *auctorem*, nuntium. v. ad 2, 58, 1. Livius *auctorem* dixit per adpoſit. τοῦ *eum*, vel conſtructionem variavit; ſed Gron. emend. *auctore*, et non inprobat lectionem edd. vett. ante Curion. *novi ſermonis*.

5. *omnibus conciliis* Etruriae *eam rem agitari*, ſc. de mittendis Vejos auxiliis. cf cap. 5 med.

6. *ita muniebant* ſc. caſtra ad et circa Vejos poſita. — *ancipitia munimenta* verbis ſeqq. inluſtrantur. Cf. ad 1, 25, 4. — *aliis* (forte *aliorum* ſc. munimentorum) *frons auxiliis* Etruſcorum *obſtruebatur*, obponebatur, qui eorum prohiberet aditum. (cf. cap. 5. et 38, 29 pr.)

II. 1. *hiemando continuare bellum*, "non perſequi, *fortſetzen*, ſed continuum reddere, uno tenore gerere, non interrumpere, nil intervalli interponere bello aeſtatis prioris et ſecuturae, expeditionem aeſtatis *ſtatim jungere* expeditioni aeſtivae ſequentis anni per hibernam: ut paullo infra *continuata militia* eſt non interrupta, nullo intervallo diremta, *perennis*, ut paullo poſt explicat ipſe;" Bauer. Cf. ad 4, 22, 4. — *novandi res*, v. ad 1, 52, 1. — *Hoc illud eſſe, quod* cet. ut ap. Virg. A. 4, 675. Cf. Drak.

2. *id donum inimicorum veneno inlitum fore*, praeclare de re fraudulenta et perniciofa. Cf. ad 2, 44, 5. — *Veniſſe*, venditam eſſe hoc dono, ſtipendio.

3. *ne quid per frequentiam*, quum frequentes adeſſent, in frequentia *juvenum eorum* cet. niſi leg. *per* (propter) *infrequentiam*; Ern. Cf. ad 2, 23, 9.

4. *Vexari et ſubigi*. ſynon., poſterius propr. de terra ſaepius arata adhibetur, et de farina depſticia. — *muris ſituque naturali urbem tutantes*; Jac. Gron. emend. *tutante*. Sed illud et rotundius et haud paullo elegantius videtur Bauero ob ipſam hypallagen, quam exemplis firmat. Cf. 2, 30. 3, 42.

5. *militem Rom. in opere ac labore ſub pellibus* (nam *hibernacula* erant tabernacula fulcris tigillisque ligneis erecta et contecta *pellibus* ſ. corio; cf. ad 23, 18, 7. et Lipſ. Mil. Rom. 5, 1.) *durare* ſe, duriter vivere, vel etiam perſeverare.

6 *triſte*, ſeverum, durum (ut 7, 28, 5. 8, 21, 2. 38, 22. cf. ad Sil. 1, 147.) et infinitum, *dictatoris imperium*, h. e. dictator, cujus imperium ſit rigidum et ſine provocatione. — *inportunos decemviros*, ut 29, 17 extr. et 38, 14. de tyranno: nam *inportunus* (propr. *inobportunus*) eſt difficilis, moroſus, nimis ſeverus, durus, crudelis, qui continuo vexat homines neque eos patitur eſſe quietos; ut contra *obportunus* dicitur commodus, facilis. — *quod regnum*, quale ſaevum imperium, *exercerent*.

7. *illi conſules dictatoresve*, h. e. illi tribuni mil., ſi conſules dict. creati fuiſſent; Drak. Cf. ad 5, 36, 3. 9, 18, 3. 9, 43. 7. 23, 4, 1. 29, 14, 5. 31, 42, 3. — *proconſularem imaginem*, v. ad 3, 41, 2.

8. *Non fuiſſe ne in octo quidem* cet. redundat *non*, (v. ad 2, 45, 7.) aut minor diſtinctio poſt *fuiſſe* ponenda. — *trina loca* (v. ad 4, 16, 5.) *explere* (ausfüllen) conſequi. Cf. ad 3, 64, 3. — *octojuges* contemtim pro: octonos, octo ſimul, inſtar tot equorum, uni currui ſ. jugo junctorum. *ad imperia obtinenda*, octo ad unum honorem ſimul obtinendum; Bauer.

9. *ne in turba quidem*, in tanto tribunorum numero, *haerere plebejum quemquam*, ſeptem patriciis octavum ſ. poſtremum adhaerere, h. e. adjectum et velut extremo loco admiſſum eſſe, ut *extremum adhaeſiſſe* quaeſtoribus pro: ultimum quaeſtorem factum

ctum esse, ap. Cic. in Vatin. c. 5 pr. — *usurpare libertatem*, exercere eam s. jus subfragii.

10 *relictum a conlegis*, non tamen solum, ut ex c. 7. §. 12. (*ut tribuni militares concione* cet.) adparet; sed eum aliis relictum, ut solum ex omnibus maxime idoneum comprimendis seditionibus tribuniciis; Duk. — *quem auctorem* cet. v. sup. 4, 48.

III. 1. *An est quisquam qui dubitet*, nonne omnibus persuasum est, *numquam aeque ullis injuriis vestris*, h. e. vobis a senatu inlatis (v. ad 2, 61, 3.) cet. — *militantibus* pro *militibus*, ut c. 4. et στρατευόμενοι. Cf. Drak.

2. *Quid illos* tribunos *aliud aut tum timuisse*, aut olim et semper, quoties seditionum auctores essent, metuisse, *creditis*, *aut hodie turbare velle* creditis, *nisi concordiam ordinum*, *quam dissolvendae — potestatis rentur esse*, v. ad 3, 24, 1. Omnia sic plana videntur, nec satis apta Baueri nota: "Quid aliud ergo volebant (turbare) aut poterant, nisi concordiam ordinum? Clarius, opinor, et simplicius scripsisset: *Quid eos aut tum voluisse creditis, aut hodie velle, nisi concord ord. turbare?* Aut sic: *quid eos aliud aut tum tim. cred. aut hodie velle, nisi conc. ord. turbare?* Illud melius foret. Nam et hoc asperitatis aliquid habet. Sed concinnitatis studio in sensum ipsum obfendit paullulum Noster; qui tamen satis adparet."

3. *tamquam artifices improbi*, homines fraudulenti et ad malas artes acuti, (*architecti sceleris* Cic. Cluent. 22.) vel artifices, vel medici (v. ad c. 1. n. 2.) quaestus cupidi, qui incommodis alienis gaudent eaque in rem suam convertere cupiunt, *opus*, laborem, *quaerunt; qui* artifices *et*, etiam, *semper aegri aliquid* cet. nisi potius τὸ *qui* aut *et* plane delendum est.

4. *Virum enim defenditis* cet. oratio ad ipsos tribunos pl. conversa.

5. *Quanto tandem* cet. immo *Quando tandem*, quo tandem tempore magis, quam hoc f. nunc; Doer. — *favere comitati Patrum* cet., iis laetari, cupere ea vigere, ea juvare, tueri; Bauer.

IV. 1. *de ipsa conditione militantium*, quae mutata erat dato ftipendio, ut mox dicitur. — *adversariorum orationibus contentus essem*, objectionibus, quas reddere ac retorquere adtineret; ipsae horum objectiones fatis multa mihi contra eosdem disputandi argumenta fubpeditarent; Ern.

2. *pro portione*, pro magnitudine commodi; ut nos dicimus: *nach Proportion*, *nach Verhältniss*. Cf. 7, 1. 34, 50.

3. *Labor*, moleftia, *voluptasque*, *dissimillima natura* cet. ut Plato in Phaedone dicit c. 3. τοῦτο ὃ καλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι ἡδὺ, ἐναντίου εἶναι τῷ λυπηρῷ· ἐὰν δέ τις διώκῃ τὸ ἕτερον καὶ λαμβάνῃ, σχεδόν τι ἀναγκάζεσθαι ἀεὶ λαμβάνειν καὶ τὸ ἕτερον, ὥσπερ ἐκ μιᾶς κορυφῆς ἡμμένω δύ' ὄντε cet. — *quaerere*, fibi parare.

4 *si ad calculos eum res publica vocet*, ad fubducendas quafi rationes adcepti et expenfi, vel ad rationem reddendam, quantum et a re publ. adceperit, et ei inde praeftare debeat: *calculi* enim lapilli erant, quibus utebantur Romani in rationibus f. computatione. *Hoc quidem est nimis exigue et exiliter ad calculos vocare amicitiam, ut par sit ratio adceptorum et datorum*, Cic. Lael. 16. Cf. et Juvenal. 9, 40 fq. — *annuam operam ede*, cf. 3, 63, 1.

5 *solidum stipendium*, totius anni, annuum; cui nihil detractum fit.

6. *intra vicesimum lapidem*, v. ad 3, 69, 9. *duodecimum lap.* conj. Cluver. Ital. ant. 2, 3. p. 530. — *scilicet*, v. ad 4, 5, 2. — *Septies rebellarunt*, v. ad 4, 32, 1. — *in pace numquam fidi fuerunt*: al. *fida*, prob. Drak. "Non inelegans lectio *fida*: *fidam pacem* non femel dixit Livius; fed ita, ut ipfa pax ita dica-

dicatur, non, ut *homines in pace fida esse* dicantur. Itaque *fidi* servandum;" Bauer.

V. 1. *a cupiditate*, v. ad 1, 1, 5.

2. *boni tribuni plebis* εἰρωνικῶς, ut 21, 10, 6. et al. v. ad Sil. 2, 240. — *Castella* parva quaedam castra vel munimenta in circumvallatione; (Schanzen, ut 38, 4. v. Caes. B. G. 7, 69 ibique Intpp., et Guischardi Memoires milit. T. 4. p. 137.) et deinde loca munita et edita, viculi montani, ut 21, 33 pr. et *castella vicique* Samnitium 9, 38 pr. (unde *castellani*, qui in iis habitant, 34, 27. 38, 45. et *hostes circa collem castellatim dissipati* 7, 36, 4. h. e. per castella, ut *vicatim* 9, 13. et 10, 4 pr. κωμηδὸν vel κατὰ κώμας) Cf. ad 2, 16, 3. 25, 22, 6. et ad Tac. Ann. 12, 38, 4.

3. *Quid turres, loquar* ligneas, plerumque rotis inpositas et hinc *mobiles*, pluribusque *tabulatis* constructas. Cf. Lips. Poliorc. 2, 4. et inf. 21, 8. 11. 24, 34. 32, 17. 33, 17. v. Veget. 4, 17. et Lips. Poliorc. 2, 4. — *Vineae*, v. Veget. 4, 15. et Lips. l. l. 1, 7. — *Testudines* erant varii generis, vel adgesticiae, ad congestionem fossarum et aequandi loci causa factae, χελῶναι χωστρίδες, (v. Vitruv. 10, 20. Lips. Poliorc. 1, 8. et Schweigh. ad Polyb. 9, 41, 1.) vel fossoriae, ὄρυγες, parum diversae, (v. Lips. l. l.) vel arietariae, ut h. l. et 37, 26 al., machinae ligneae, tabulis contextae et coriis s. centonibus obductae, in quibus suspendebatur aries, qua milites, iis tecti, murum subruere conabantur, (v. Vitruv. 10, 19. et Lips. l. l. 3, 1.) vel φάλαγγες s. συνασπισμοὶ, junctis corporibus armisque, et scutis sive lateribus adplicatis, sive super capita elatis, ut contra telorum defenderentur ictum; quae triplices erant, et adhibebantur in pugnando, (ut 10, 29. et 28, 2. ubi v. not. 4.) in repugnando, et obpugnando. (v. Lips. l. l. 1, 5.) Posteriores saepe erant fastigatae et imbricatae, de quibus v. inf. 34,

 39.

39 inpr. 44, 9. (ubi cf. not. 5. et 7.) Lipf. l. l. et Valef. ad Ammian. 16, 12. p. 146.

4. *exfudetur labor*, v. ad 4, 13, 2.

5. *fi uno tenore peragitur*, h. e. fine *intermiffione et intervallis*, *fpatio non interpofito*: quae omnia mox obponuntur. Cf. 7, 40. 22, 15. 37. 47. 23, 49 30, 18. 41, 15. (ubi *tenor* et *continuatio* fynon. junguntur) 44, 13.

6. *fi laxamentum dederis*, v. ad 2, 24, 4.

7. *Videte, quot res, quam inutiles*, v. ad 3, 33, 5. Baueri nota eft: "*Res* ab epitheto fuo divulfum, qui fi per hendiadyn, pro *quot res inutiles* vel *quam inutiles*. Graecifmus eft πολλὰ καὶ δεινὰ, πολλὰ καὶ οὐκ ἀνεκτὰ, cet. quae inluftrat Abrefch dilucid. Thucyd. p. 358. 836. fcil. ne duo adjectiva in unum nomen concurrerent, *quam multae inutiles res*. Nam et *multitudo* rerum inutilium feparatim erat commemoranda." *viam confilii*, v. ad 4, 48, 2.

VI. 1. *me dius Fidius*, v. ad 2, 31, 5. — *intererat* pro *intereffet*: nam praeceffit *fi pertineret*; Bauer. — *parata victoria*: male vulg. *parta*, folenni confufione. Cf. Drak. et nos ad Tac. Ann. 16, 2, 2. *Parata*, facili, quae quafi in manibus ac praefto eft: Drak.

2. *quamvis ferae* (ferum) *fpei*, *exitum*, v. ad 1, 1, 6. et 1, 4, 6. *Lenta fpes* propr. dicitur; Bauer. — *Aeftivae aves*, quae aeftate tantum confpiciuntur et apud nos manent, *auctumno* autem vel fe abfcondunt vel in alias avolant plagas. Venufta comparatio!

3. *tempeftatibus captandis* cet. v. ad 3, 9, 4. et 3, 39, 6 — *juxta*, perinde, aeque, pariter, *hieme*, *atque*, ac f. quam, *aeftate*; ut paffim, v. c. *juxta atque ipfam cladem* 25, 12, 6. *nocte dieque juxta*, nocte pariter ac die, tam nocte quam die 24, 37, 4. *juxta infontes*, non minus, aeque i. 24, 5, 8. *juxta obfidentes obfeffosque* 9, 13. *per dubios infeftosque populos juxta* 23, 28 pr. *rem parvam ac juxta*

ta (similiter) *magnis difficilem* 24, 19. ut *illis juxta* ap. Lucret. 1, 846. *Juxta et prope* tam dativo quam adcusat. jungi monet Priscian. XVIII. p. 1172.

4. *hanc ipsam potestatem* tribuniciam *non in umbra nec in tectis*, sed sub dio, in monte et castris, creatam. v. sup. 2, 32. 33.

5. *nec hoc bellum intueri*, *quod instat*, quod geritur, nos occupat: nam quidquid initium cepit et adhuc durat, id *instare* dicitur, ut *bellum* et *hyems* praesens s. urgens 28, 38. 31, 43. 36, 10. nisi malis cum Dukero *obstare*; Ern. Sed v. ad 3, 6, 5. et 36, 10, 6. Sic et Gr. ἐνστῆναι — *sed famam et ad* (ob) *alia bella quaerere*; cf. verba Marcelli 24, 19.

6. *mediocre discrimen opinionis*, diversitatem opinionis et exiguam et parum curandam vel levioris momenti. — *utrum tandem*, v. ad 3, 68, 1.

7. *apud hostes tanta modestia est*, εὐταξία et εὐκαιρία, (v. omnino Cic. Off. 1, 40. ibique Graev.) simulque quies et moderatio animi ac irae; unde *modestum* obponit *seditioso* Cic. Agr. 2, 31. ut fere Livius 42, 23. *modestius dare* et *libidinis arbitrium*. — *non denique quidquam apud eos novatum sit*, v. ad 1, 52, 1. Vocem *denique* post tertium *non* ponendum putabat Ern. — *apud vos*, forte leg. *nos*; Bauer.

8. *Fustuarium meretur* sc. subplicium (ξυλοκοπίαν) quod fuit gravissimum, et urbanum quoque, sed inpr. militare. Miles damnatus et a tribuno fuste tactus, fustibus et saxis a commilitonibus peti et sic plerumque necari solebat. Ab hac poena capitali diversa erat castigatio, quae fustibus fiebat: haec vero gravior, quam quae vitibus; quibus milites ob leviora delicta caedi solebant a centurionibus, de quo v. ad Sil. 6, 43. et Tac. A. 1, 23, 3. Cf. sup. ad 1, 26, 6. ad Epit. Liv. 57. n. 4. Polyb. 6, 37. Lips. Mil. Rom. 5, 18. Intpp. Velleji 2, 78. Cort. ad Plin. Ep. 2, 11, 8.

9. *adeo — adsuestis aequi*, faventes, *audire*, *etsi prodendae patriae — est*, v. ad 3, 24, 1. et ad Praef. n. 15. ad Sil. 3, 2.

VII. 1. *unde minime quis crederet*, per quod fieri posse, futurum m. aliquis crederet; Bauer. — *agger promotus ad urbem:* ex terra lignisque confectus, cui imponebatur turris rotata. De turribus et *vineis* v. ad c. 5. n. 3. — *tam longi temporis opus*, h. e. opera, quibus conficiendis tantum temporis erat insumtum.

2. *quibus census equester erat*, at, vel sed *equi publici* cet. Alterutrum excidisse videtur, vel *et*.

3. *Pedestris ordinis*, exercitus, militiae, *se nunc esse;* h. e. sicut equites sese obtulerint ad militiam extraordinariam, ut equestrem in bello aciem ordinemque augeant: ita plebejos nunc, quum equitum alacritatem istam viderint, velle pedites esse, pedestrique extra ordinem militia fungi, quum adhuc Quirites, vacui, otiosi nulloque in acie ac bello fuerint loco; nunc velle pro peditibus haberi et scribi; Bauer. Ita non est, quod cum Doer. pro *esse* legas *adesse*, vel cum Cupero et Stroth. *pedestris ordinis* (suum, ipsorum, qui pedites essent) *nunc esse*, *operam reip.* cet., sicut equites suo ordine polliciti essent. *Pedestris ordinis* homines insolenter ii, qui *pedestria* h. e. pedibus *stipendia faciunt*, (7, 13, 1.) dicuntur respectu *equestris ordinis* vel equitum, quibus opponuntur.

4. *in comitio stantem*, v. ad 1, 36, 6. — *laudibus ferre*, efferre. — *gaudio*, prae gaudio.

5. *omnibus — aera procedere*, ut 25, 5. et 27, 11. i. e. jam ex illo die, quo professi militiam essent, deberi, et inde computato tempore solvi: ut *usurae* dicuntur *procedere*, Germ. *angehen*, ex die syngraphae vel elocatae pecuniae; Bauer. Cf. ad 5, 48, 5. — *certus numerus aeris* publici, quod mererent s. stipendii. *Aes* ad annos militiae referebat Drak.

6.

6. *Tum primum equis*, sc. tam publicis quam privatis, *merere*, adcipere stipendium, *equites coeperunt*; Gron. publice non equis modo alimenta, sed sibi quoque stipendia publice adcipere; Bauer. Alii non male suspicantur, post *equis* excidisse *suis*. Cf. Epit. hujus libri, et supra verba Livii: *equis se suis stipendia facturos promittunt*. Equites antea equum quidem habuerant publicum, sed eo gratis militaverant: nunc suis quidem equis merent stipendia s. militant, sed stipendium quoque adcipiunt, ut jam ante pedites. Si sensus h. l. est, equites tum primum stipendio adcepto militasse, non opus erat, voc. *equis* adjici. An haec delenda est, quoniam certe non constat, equites etiam postea *equis suis* meruisse, quod *tum primum* factum dicitur? Cf. Gron. de pec. vet. 3, 2. p. 124. et Duk. ad h. l. Lips. mil. Rom. 1, 5. Schel. ad Polyb. diss. 4. Sigon. de ant. jur. civ. 2, 2. et Graev. Proleg. ad T. I. Antt. Rom.

VIII. 1. *neglectum Anxuri* (v. sup. 4, 59.) *praesidium vacationibus militum*, commeatu multis dato, et his militia inde vacantibus, (v. ad 1, 57, 2. et 4, 26, 6.) *et Volscos mercatores vulgo*, passim et ubivis, (ut 26, 27, 5.) vel potius promiscue, sine discrimine, fidine essent ac probi homines vel amici an proditores, (ut 6, 41, 8. *vulgo* est communiter, promiscue tam ex Patribus quam ex plebe) *receptando*, *proditis*, in manus hostium, Volscorum, traditis, *repente*, praeter opinionem, *portarum custodibus*, *obpressum est*. Cf. tamen ad 4, 35, 1. Alii emend. *peremtis repente* cet. vel *obpressis repente* — *proditum est*. — *lixarum in modum*, qui sc. exercitus sequuntur, ut vendendis cibis praedaque emenda quaestum faciant.

2. *Nec Vejis melius gesta res*, v. ad 3, 23, 2.

3. *Forte ea regione*, parte castrorum, *qua Sergius praeerat* sc. exercitui, ut 25, 16, 4. et 34, 40 f. — *Ita ancipiti proelio* cet. v. ad 1, 25, 4.

4. *privatim Sergio invisus*, v. ad 4, 53, 3. — *pleroque castella obpugnata*, v. sup. ad c. 5. n. 2. — *superatas munitiones*, transscensas, ut 38, 5, 3.

5. *ne quam opem ab inimico videretur petisse* cet. cf. similia de Paeto ap. Tac. Ann. 15, 10 sq.

6. *Diu in medio caesi milites*, pugnantes adversus hostem tam interiorem, Vejentes, quam exteriorem, Capenates et Faliscos.

7. *Pauci rei publicae*, ab utroque proditae, *adsunt*, ejus causam agunt, (v. ad 3, 14, 6.) et respectu salutis publicae utrumque damnandum censent; sed plurimi vel hunc vel illum, vel Sergium vel Virginium, defendunt, prouti *quosque studium aut gratia privata occupaverunt*, ceperunt, vel eorum animos praeoccupaverunt. Similiter 45, 19, 7. *ad occupatas jam aures sollicitatumque jam animum* Attali, h. e. ad Attalum, cujus aures animumque jam quidam Romanorum praeoccupaverant.

IX. 1. *sive culpa sive infelicitate* (fortuna adversa) cet. quum alii hac, alii illa re cladem addidisse contenderent, Patres, non dijudicantes, utra causa verior esset, *censuere*; Drak. Cf. ad 4, 56, 2.

2. *In quam sententiam quum pedibus iretur*, v. ad 1, 32, 13. — *in concordia hominum*, senatorum et quorumdam trib. mil., aut tantum Sergii et Virginii, quibus aderant, ut quosque studium privatim vel gratia occupaverunt; Drak.

3. *nisi in auctoritate senatus essent*, v. ad 2, 56, 16. — *nae*, profecto, *ego libenter experirer*, periculum facerem, (*ich mögte es wohl auf die Probe ankommen lassen*) *quam non plus in his* minis vestris *juris* talia minandi et aequitatis, *quam in vobis animi esset* aut audaciae faciendi quod minamini. Sed in quibusdam libris rectius, opinor, legitur: *quam non plus in his minis juris*, potestatis et vis, *quam in nobis animi esset* ad eas spernendas et vi arcendas, vel ad tuenda jura nostra.

4.

4. *aliam vim majorem*, dictaturam. Mox post vel ante *victi* excidisse *hi*, suspicatur Scheller.

X. 1. *M. Furio Camillo iterum* multi libri. Cf. ad c. 1. n 1. — *tributo laboratum est*, v. ad 3, 31, 1. — *de tribunis pl cooptandis*. v. ad 3, 64, 5.

2. *duo judicia* de Sergio et Virginio habenda, vel causae eorum. — *juniores*, v. ad 1, 43, 2. — *nomina dare*, v. ad 1, 11, 3.

3. *Vnum bellum annum jam tertium trahi*. propr. *quintum*, (et ita emend. Glareanus) sed *tertium*, quo primum hibernacula facta, quod plebs indignissime tulit; Sigon.

4. *pueros quoque ac senes extractos* ex aedibus quasi, in quibus latuerint, et ex urbe in castra, vel invitos protractos et compulsos ad militiam, ut supra: *coacti nomina dare*.

5. *vectigalis* homo s. populus, qui pro ratione census annuaque frugum copia aut inopia decumas aliave vectigalia dat vel tributum pendit: at *stipendiarius* vel *tributarius*, qui, nulla illarum rerum ratione habita certam quotannis pecuniae summam solvit loco tributi. Hinc et 8, 8, 1. *postquam stipendiarii facti sunt* Romani, h. e. stipendium solverunt sc. e publico s. aerario, non, stipendia meruere s. adcepere, etsi sensus eodem redit. Cf. 4, 59 extr. Duker. ad Flor. 3, 20, 8. (ubi Spartacus dicitur *stipendiarius Thrax*, h. e. oriundus e Thracia, provincia stipendiaria) et Intpp. Veget. de re mil. 1, 18. ubi non leg. *stipendiariis*, sed *stipendiosis militibus*, h. e. qui plura jam stipendia meruere; unde *tironibus* obponuntur. Cf. ad Tac. Ann. 1, 11, 8. et Ern. clav. Cic.

6. *diutino dominorum desiderio* venuste pro longa absentia, in qua desiderantur a suis. — *Adfectae* vires s. res dicuntur debilitatae, imminutae, adflictae. Hinc *adfectus* 28, 26. aeger vel inbecillus e gravi morbo, et *adfectum corpus* 22, 8, 3. *valido* obponitur.

tur. Similiter *omnibus notis ignominiisque confecti* 22, 61, 7. et *vigiliae conficiebant* Poenos 22, 2. — *velut fenere*, ut cum fenere f. ufura reddantur.

7. *legis Treboniae*, v. fup. 3, 65.

XI. 1. *eo revolvi*, redire, redigi *rem*, *ut* cet. quemadmodum ante latam legem Treboniam factum fit. — *facratas leges*, v. ad 2, 8, 3.

2. *Quum arderent invidia*, in magno effent odio, ut *invidiae incendio conflagrare* ap. Cic. Catil. 2, 11. et *invidiae flamma* inf. 43, 16. Cf. ad 1, 42, 2. — *P. Curiatius* al. *Curatius*.

3. *trepidi* (anxii) *rerum fuarum*, ut 36, 31. Graece pro de rebus f. propter res fuas earumque ftatum; metuentes iram plebis ejusque effectum. Cf. ad Sil. 2, 234. Dicuntur etiam *res trepidae*, periculofae et in fummum difcrimen adductae, in quibus trepidamus, inpr. quae inopinantes obprimunt et percellunt, 22, 5. 34, 11. al. — De *Sergio Virginioque* v. fup. c. 8.

4. *compacto*, v. ad 1, 9, 7.

5. *frequentia civium*, in frequentia civium, abundante eorum copia, (de qua v. ad 5, 2, 3.) *celebrare actiones*, tribunicias, v. ad 1, 4, 12. et 2, 56, 4.

6. *Praejudicium jam de reis factum effe*, ut mox *eos praedamnatos*. v. ad 3, 40, 10. — *ab re publica remotos effe*, ab ejus adminiftratione, a publicis negotiis f. muneribus.

7. *tot judiciis*, fenatus, populi et conlegarum, *confoffos*, obpreffos quafi et proftratos, (metaphora defumta a telis gladiisve, ut in *jugulari*) *praedamnatosque* tacite praejudicio, *venire* nunc fatis audacter *ad populi judicium*. — *defunctos fe effe*, v. ad 2, 35, 2.

8. *Illos* itaque *repeterent animos*, reciperent. — *adcepta* delendum videbatur Ern. — Mox forte leg. *plenum vulnerum ac pavoris*; nifi orationem variare voluit Livius.

9. *in iis sua potestate non uti*; cf. ad 6, 22, 1.

XII. 1. *Martem communem belli*, fortunam belli, cui omnes sint obnoxii pugnantes, vel quae ad omnes pertineat, faveatque modo his, modo illis, ut 7, 8 pr. 8, 11. et 23. 10, 28 pr. 28, 19, 5. 28, 41. 30, 30. 42, 49. *Communis Mars belli* et *incertus belli eventus* paene synon. junguntur 37, 45, 5. 42, 14, 2. 42, 49, 4. — *quam militiae*, in bello, in quo ipsi nulla ab hoste clades illata esset.

2. *cooptationis tribunorum* cet. v. cap. 10 extr.

3. *praesentem mercedem judicii*, v. ad 1, 12, 6. Mox non tribunorum, sed Livii, de injusto eorum facto judicium ferentis, verba esse videntur haec: *quum tamen tot exercitibus stipendio opus esset, resque militiae ita prospere gererentur*, h. e. prospere quidem, sed *ita*, in tantum, (ut 8, 38, 4. *nur in so ferne, in so weit glücklich*) *ut nullo* (forte leg. *multo* cum Schellero) *bello veniretur ad exitum spei*. Multiplex bellum erat ad Vejos, Capenam, Valerios et Anxur in Volscis, et hinc injuste agebant tribuni pl. inpedientes tributum, unde militibus pendi posset tributum, quo opus esset ad felicem belli eventum.

4. *Namque* (forte *Jamque*) *Vejis*, ad Vejos, (v. ad 3, 23, 2.) *castra* cet. — *castellis*, v. ad c. 5, n. 2.

5. *M. Furio*, h. e. a M. Furio, *hostes nulli inventi*; ut *Gallis victoribus captum* 6, 14. *silva nulli adita* 9, 36 pr. et al. Sic passim tertius casus Graece ponitur pro sexto cum praepos. *a*. Cf. ad 35, 17, 5. 44, 27, 6. ad Sil. 4, 391. 543. 6, 619. 644. 7, 431. 640. Drak. inf. ad 6, 11, 4. — Mox *oppida obpugnata* edidit Drak. ut designentur oppida primo inpetu frustra expugnari coepta. Nos restituimus *nec* sensu et faciliore et aptiore, etsi abest ab omnibus fere MSS et edd. ante Ald. — *loco alto situm*, cf. 4, 59.

6. *Valerio Volsci provincia evenerat*, v. ad 2, 40, 8. — *majore mole*, v. ad 1, 38, 4. et 4, 35, 1. — *per tribunos* plebis, propter eos, quia illi inpediebant s. obstabant; ut *per valetudinem* (propter morbum) 8, 12 pr. *per Antiochum* 33, 18. *per vinum*, per vel propter ebrietatem, 40, 7, 4. (ad quae loca v. Drak.) *per* (propter, vel in, vel quod adtineret ad) *commodum reip.* 22, 57, 2. 31, 11, 1. (Alio sensu *per commodum* dicitur 30, 29, 3.) Cf. ad 22, 21, 1. 22, 33, 6. 30, 19, 1. 32, 7, 6.

7. *nunc illud tempus esse*, h. e. commodissimum, et quod tam diu in votis habuerint.

8. *ceteri patricii creati P. Maenius* cet. immo omnes hi, praeter Furium, plebeji fuere; quod et fasti Capitol. et ipsa quoque nomina, etsi in codd. valde conrupta, probabile faciunt. Cf. Perizon. Anim. hist. c. 8. p. 344 sqq.

9. *vetus tantum senator*: itaque plebeji jam tum in senatum lecti, etsi ignoramus, quo anno id primum sit factum, idque non ex Dionys. l. 7. p. 469. conligi potest. v. Drak. *Patres* vero eos tantum dictos vulgo putant, quos Romulus et Tarquinius Priscus legerint, ut *patricios*, qui orti sint ex aliqua horum familia.

10. *Alii Cn. Cornelii fratris*, sive adoptivi, sive uterini vel nati ex eadem matre, quae, postquam connubia Patrum ac plebis promiscua erant facta, primum Licinio plebejo et deinde Cornelio patricio nupsit. *Cn. Cornelii* Cossi cet. v. sup. c. 10.

11. *triplex stipendium*, triplo majus, *equitibus* quam peditibus, (ut duplex centurionibus) vel horum triplex stipendium. (cf. 7, 41, 5. 45, 40.) *dederat*, ut daretur perfecerat. Cf. ad 7, 16, 6. et de illo stipendio triplici Schel. diss. ad Polyb. c. 4. et inf. ad 39, 7, 2. Minus dilucide id expedivit Lips. mil. Rom. 5, 16. — *extractum* ex plebe quasi et tenebris evectumque *ad tantum honorem*; cf. ad 22, 34, 1.

12. *de tributo*, respectu tributi, *remiserunt*, cessere Patribus, (ut al. *concedere alicui de aliqua re)* ab eo inpediendo abstinuere.

XIII. 1. *Annona ex ante convecta copia*, ob eam, *nihil mutavit* se, pretium illius non mutatum est. Cf. ad 2, 3, 2. et 2, 34, 10. — *dulcedo*, dulcis cupido, *invasit* sc. homines s. plebem: ut passim *invadere* intransitive vel sine casu ponitur, v. c. 28, 20, 2. (ubi cf. Gron.) et 33, 36.

2. *plebejos alios*, reliquos. v. ad 4, 10, 2. Horum nomina valde corruperunt editores antt.

3. *ex intemperie coeli*, v. ad 3, 31, 1. Mox *gravis — aestas*, v. ad 3, 6, 2. Cf. cap. 14. et Drak. ad h. l.

4. *cujus insanabili pernicie*, antique pro *perniciei*, ut al. *die*, *fide*, *segnitie* et al. vid. ad Sil. 3, 88. et sup. ad 4, 12, 8.

5. *libri Sibyllini — aditi a Duumviris sacris faciundis*, v. ad 3, 10, 6. *Lectisternium* in subplicationibus et difficilioribus rei publicae temporibus, prodigiorum maxime causa et pestilentiae, postea solenne fuit. Sternebantur lecti s. pulvinaria, et in his ponebantur statuae deorum, vel dii tamquam praesentes et vere coenaturi (plerumque bini in uno lecto, ut 22, 10. unde et h. l. tres lecti et sex dii: nisi, quod alii monuere, quodque ex particulis copul. probabile fit, *Latona*, *Apollo et Diana*, mater et liberi, unum, *Hercules* alterum, *Mercurius et Neptunus* tertium occuparunt lectum) ad mensam carne victimarum exstructam, epulis paratis et consumtis primum a duumviris sacris faciundis, deinde a Septemviris Epulonum et nonnumquam ab ipsis senatoribus, ut 22, 1. Pax autem deorum experi tum solebat praecipue a senatoribus patriciisque cum pueris ac virginibus. Saepe autem *subplicatio indicta universo populo ad* vel *circa omnia pulvinaria*, h. e. ad omnia templa, in quibus lectisternium erat, *pulvinaria*, (v.

21, 62. 22, 1. 31, 8.) vel *omnibus diis*, in honorem omnium deorum, *quorum pulvinaria*, lectisternia, *Romae essent*, 24, 10 extr. ut eorum *pulvinaria susciperentur* (5, 52.) h. e. convivia s. lectisternia instituerentur s. pararentur, h. e. Deorum statuae in pulvinaribus s. lectis circa aras conlocarentur, iisque lautissimae adponerentur dapes. Cf. Ind. Ceterum *sellisternia* deabus propria, et *lectisternia* diis; (v. Valer. Max. 2, 1, 2.) sed deabus quoque lectisternia decreta factaque h. l. 21, 62. 22, 10. al. Nonnumquam et convivium publicum excipiebat lectisternium: ab utroque autem diversum Jovis epulum, ludorum causa datum, ap. Val. Max. 2, 1, 2. Cf. Duk. inf. ad 21, 10, 9. De *supplicationibus* v. ad 3, 63, 2.

6. *in propatulo*, sub dio, in patenti et aperto loco, sc. aedium, (cf. 24, 16, 9. 25, 12. extr. 26, 13.) ut synon. *vestibulum aedium* 5, 41. 33, 48. et simpl. *vestibulum* 2, 54. et 24, 21. ubi *aedium* ab optimis MSS abest. — *vinctis quoque demta in eos dies vincula*, forte non publice vinctis, sed nexis ob aes alienum, ut hoc pertineat ad religionem, qua haec sacra *privatim* celebrata fuisse dicit Livius; Duk. — *religioni fuisse*, v. ad 2, 5, 4.

7. *ancipiti proelio pugnatum*, v. ad 1, 25, 4. — *memoria damnationis Sergii ac Virginii. Itaque majoribus* cet. Cf. sup. c. 8. 11. 12. Ante *majoribus* excidisse e videtur.

8. *Nec ita multo post* Romani victores *jam palantes et populantes Capenatem agrum*, *reliquias pugnae*, residuas copias hostium, qui e pugna evaserant, (v. ad 4, 27, 1.) *veluti forte oblati*, casu obviam facti (v. ad 2, 60, 1. 40, 55, 2. 42, 66, 3.) et in eas incidentes, *absumsere*, confecere. Vox *veluti* quam vim hic habeat, quum non *veluti*, sed *re vera* forte oblati fuerint, non liquere monent Duk. et Drak. Cf. ad 24, 22, 4.

XIV.

XIV. 1. *quos praetereundi verecundiam* cet. v. ad 3, 62, 8.

2. *non homines modo, sed Deos etiam, excipiebant*, eorum gratiam captabant, ut al. *venari*, et θηρᾷν v. c. συνεργοὺς θηρατέον εἶναι καὶ λόγοις καὶ ἔργοις ap. Xenoph. Cyrop II. et Memor. 1, 2, 24. ubi v. Ernesti. Cf. Intpp. Phaedr. 4, 4, 4. et sup. ad 2, 4, 3. Doujatius *excipere* interpretatur adripere et ad suas partes trahere, conl. Cic. de or. 2, 67. An legendum cum aliis *adciebant*, vel *exciebant*, vel *excitabant*, in rem suam vel in auxilium vocabant?

3. *in religionem vertentes comitia biennio* contra auspicia vel non auspicato *habita*. Cf. ad c. 23. n. 5. et ad 2, 5, 4. — *priore anno* cet. Cf. c. 13.

4. *hiemem prodigiis divinis similem*, tantam hiemis saevitiam tantamque nivis copiam inmissam esse, ut res prodigio similis haberi posset; Drak. Cf. Flor. 3, 4. ibique Duk. et Freinsh. in Ind. v. *similis*. — *auspicato*, v. ad 5, 21, 1. — *honores vulgari*, v. ad 2, 29, 5.

5. *Praeterquam majestate petentium* cet. pro: praeterquam quod m. p. adtoniti erant, *religione etiam adtoniti*. Ita saepe *quod* post *praeterquam* omittitur. Cf. ad 4, 17, 4. 22, 3, 8. 26, 13, 8. Drak. ad 22, 53. 25, 23 pr. 30, 6. al. *adtoniti*, vehementer commoti et a stupore quasi obpressi, quo absterrebantur a consilio plebejos creandi.

XV. 1. *hostibus Etruscis*, quum hostes nunc essent Etrusci; qui maxime excolebant haruspicinam, et Romanos docebant.

2. *lacus* Albanus *in Albano nemore* prope Albam Longam — *in altitudinem insolitam crevit*, haud dubie motu terrae, vel ignibus caecis; unde etiam in Albano monte lapidibus pluisse legimus 1, 31. et 25, 7. Idem, quod h. l. narratur, jam regnante Alladio s. Aremulo, inpio Albae Longae rege, factum esse tradunt Dionys. 1, 71. et Aurel. Vict. de orig.

 G. Rom.

G. Rom. 18. Cf. ſup. ad 1, 31, 1. — *cecinit*, v. ad 1, 7, 9.

3. *ex lacu Albano aqua emiſſa;* vocab. propr. unde *emiſſarium* eſt foramen in lacu, per quod aqua emittitur et educitur, ſublato ligno, quod ei obpoſitum eſt. v. Erneſti clav. Cic. — *Romanum*, Romanos.

4. *qui per ambages de lacu Albano jaceret voces*, ut paulo ante: *velut temere jactum.* v. ad 2, 12, 7.

5. *vir haud intacti religione animi*, v. ad 2, 5, 4. et 2, 36, 3. — *cauſatus*, πρόφασιν ποιούμενος, cauſam fingens, praetexens, ſimulans, ſe *conſulere velle vatem*, *ſi operae illi eſſet*, (v. ad 1, 24, 10.) *de procuratione privati portenti*, quod ſibi contigiſſet, et ad ſe ſolum, non ad remp., pertineret. Ad ſeqq. conf. Cic. de Div. 1, 44. et 2, 32.

6. *quo ſibi eam mentem objeciſſent*, injeciſſent dii, de divino monitu ſ. inſtinctu, ut 6, 14. 29, 8. 38, 25. 41, 22. *objicere ſpem, furorem, religiones;* Ern. Sic et *terror utilis*, *Romanis oblatus* 10, 14, 13. et *religio obfuſa animis* 2, 40, 1. Cf. ad 25, 12, 1.

7. *Itaque quae tum cecinerit* (v. ad 1, 7, 9.) *divino ſpiritu inſtinctus*, ut 1, 17. incitatus, (ut ap. Quintil. 12, 10. de vatibus) Similiter *tactus*, h. e. adflatus, dicitur c. 21 pr. et 43 extr. — Mox *ut quando* pro: ubi (ἵνα) aliquando: ſed τὸ *ut* delendum omnino et inportatum a librario, ad partic. praet. *ſi:* illud referente; Doer. An anacoluthon eſt aut neglegentia orationis, quae conjunct. *ut* junxit infinitivo *dari*, (quemadmodum *quum* 1, 35 pr.) uti indicativo *inquit* 27, 49 extr.? Vulgo contra uſum loquendi exponunt *ſi quando*, niſi forte et 38, 14, 5. *ut ſe ſuosque ſpoliaret* dictum pro *ſi ſe* cet. et 6, 42 extr. *ut aediles fierent*, pro *ſi a. f.* nec potius pro: ea lege ſ. conditione ut aediles fierent.

8. *Deos moenia Vejentium deſerturos non eſſe:* nam dii tutelares geniique locorum urbe expugnanda et expugnata excedere credebantur et ad hoſtes tranſire; unde

unde ab his evocari solebant, (cf. inf. c. 21. Plin. 28, 2. s. 4. et Macrob. Sat. 3, 9.) ab oppidanis autem in tutis arcanisque locis recondi, aut catenis adeo constringi. — *Exsequebatur*, narrabat, exponebat, vel persequebatur s. pergebat sc. dicere, ut 35, 14, 3. 41, 7, 1. et saepius *exsequi* (al. *instare*) et *persequi quaerendo* (pro *quaerere*) vel *inquirendo*, *percunctando* et *sciscitando* 3, 20, 3. 6, 14. 9, 3. 16. 22, 3. 25, 29. pro: porro et diligenter quaerere cet.

9. *auctorem levem*, v. ad 1, 16, 7.

10. *fortes oraculi Pythici*, v. ad 1, 56, 5.

XVI. 1. *Tarquinienses novi hostes exorti. Quia* cet. forte leg. *qui*, *quia* cet. judice Dukero. — *ad hoc*, v. ad 2, 23, 3.

2. *locum injuriae rati esse*, v. ad 3, 46, 1. — *cohortes expeditas*, sine inpedimentis, (*leichte Truppen*) unde *expediti* 9, 9, 9. 24, 41. 28, 34. 33, 6. 38, 4. velociter proficiscentes, *e. milites* 30, 9. 34, 26. *e. classis*, velox, sine onerariis 26, 24. 32, 16. *e. venatores*, nihil praedae portantes 25, 9, 15. *expediti equites* (leichte Cavallerie) 22, 16. 55 ut contra *inpeditum agmen*, cujus iter *inpeditur*, h. e. difficile et molestum redditur, multis gravibusve rebus, quas praeter arma gestat, v. c. praeda, (sup. 3, 3, 3.) inpr. sarcinis, (*Bagage*) quae hinc *inpedimenta* dicuntur. — *Eo*, ideo.

3. *obliquis tramitibus*, v. ad 2, 39, 3.

4. *ad recognoscendas*, v. ad 3, 10, 1.

5. *manare suo flumine*, non, proprio fluvio, in quem lacus effusus sit, sed cursu, quem aqua superfusa sponte per declivia in mare persequitur, Doer.

6 *emissam per agros rigabis*, deduces s. diduces (per rivos) ut passim et forsan propr. *rigare* et *inrigare*, v. c. ap. Plin. 11, 37. s. 69. Caton. R. R. 36. et 151. Virg. Ge. 4, 115. Quidam haec dicta putant pro vulg. *emissa per agros rigabis* sc. agros; (ut *sacra litare* pro *sacris l.*) vel ita legendum cum

 MS.

MS. Voss. pr. Muretus emend. *derivabis, aut emissa agros rigabis.*

XVII. 1. *Ingens*, vir magnae auctoritatis. cf. ad 4, 6, 4.

2. *ubi*, in quo, qua in re, *neglectas ceremonias intermissumve solenne sacrum Dii arguerent*, Delphicus Apollo ejusque vates, (v. c. 16 extr.) id *nihil* cet. Cf. ad 4, 30, 6.

3. *Latinas* (ferias) *sacrumque* (Jovi Latiari faciendum) *in Albano monte non rite concepisse*, ad formulas conceptas instituisse, vel conceptis verbis edixisse. Nam Latinae non erant feriae statae, sed conceptivae, h. e. quarum dies a consulibus definiebantur, edicebantur. Cf. ad 1, 45, 2.

4. *Vnam expiationem eorum esse* cet. Eodem spectare videntur verba, *ut renovarentur auspicia, res ad interregnum rediit* inf. 6, 5, 5. Ab interrege, magistratu extraordinario, novi magistratus creandi erant, quum veteres, auspiciis non rite captis, *vitio creati esse*, adeoque nec feliciter quid ipsi gerere, nec subcessores rite creare posse viderentur. Nam (ut verba Ernesti in clav. Cic. mea faciam) *vitium* in comitiis est malum auspicium et quidquid comitia dissolvere et inrita reddere potest: quare si quid in comitiis aut in bello actum nihilominus, aut in auspiciis capiendis contra mores et instituta veterum actum esset, id *vitio* (vel *contra auspicia, inauspicato* et *non auspicato*) factum dicebatur; v. c. *Consules vitio creati*, vel *tabernaculum vitio*, et contra *recte captum*. Cf. 6, 27, 2. 8, 15. 30. 33. (ubi etiam *vitiosus dictator* dicitur ut 22, 34. *qui vitio creatus est*, ut contra *salvis auspiciis creatus consul* 23, 25, 6.) et 45, 12, 5. quin et *tribuni pl.* et *aediles pl. vitio creati* dicuntur 10, 47. ubi v. not. 1. Hinc *dies* vel *comitia dirimi* s. *diffindi*, et *auspiciis renovatis* aut *repetitis* novi magistratus creari, vel lex iterum ferri solebat. Cf. ad 4, 30, 6. 6, 28, 2. 8, 23, 13.

8, 30 pr. 9, 38 extr. 9, 39 pr. 10, 3. 23, 19 pr. 30, 39. At saepe etiam Patres ementiebantur auspicia, de quo v. ad 21, 63, 8.

5. *Interreges tres deinceps fuere*, v. ad 1, 21, 8.

6. *concilia Etruriae ad fanum Voltumnae habita*, v. ad 4, 23, 5. — *antea se id Vejentibus negasse* cet. Cf. sup. c. 1. et 5.

7. *nunc jam pro se*, sua caussa, propter suam salutem, *fortunam*, conditionem, *suam illis negare* sc. id, h. e. illis id negari et negandum esse propter fortunam suam.

8. *maxime in ea parte Etruriae*, scil. quam incolebant populi, hoc responsum dantes: nam Capenates, Falisci et Vejentes, qui auxilium postulabant, omnes eam partem Etruriae incolebant, quae erat Romanis vicina, meridiem versus sita; qui vero hoc auxilium negabant, in parte septemtr. Etruriae erant, iisque adcolae Galli; Stroth. Galli autem erant *gens invisitata* (v. ad 4, 33, 1.) cet. Alii vel τὸ *ea* del. putant, vel leg. *quum maxime*, aut *negare maxime*. *In hac parte E. gentem* cet.

9. *sanguini tamen — id dari*, v. ad 3, 58, 4. — *voluntate*, v. ad 3, 69, 8.

XVIII. 1. *P. Licinium Calvum* (v. cap. 12.) *praerogativa* (v. ad 3, 51, 3.) — *creant* pro *creat*, quoniam *praerogativa* sc. centuria est nom. conlect.

2. *omnesque deinceps ex conlegio ejusdem anni*, v. ad 4, 17, 6. et cf. sup. c. 12. ubi tamen pro *Genucio* et *Atilio* memorantur *Furius* et *Publilius*: non enim Livius dicit, *omnes refectos esse* ejus conlegio, sed *omnes refici adparebat*.

3. *qui prius quam renunciarentur*, pronuntiarentur voce praeconis nominaque eorum indicarentur *jure vocatis tribubus*, v. ad 3, 51, 3. Alii distinguunt post *renunciarentur*, inprob. Gron. qui sermo Licinii ad ipsam quoque praerogativam directus sit: quod verum quidem esse dicit Duk., sed Licinium

praecipue jure vocatas deterrere voluisse, ne subfragium praerogativae sequerentur; neque loca reperiri, ubi verbo *renuntiare* hac in re tertius addatur casus.

4. *Omen concordiae, rei maxime in hoc tempus utili*, (al. *utilis*) — *vos his comitiis petere*, h. e. me conlegasque meas propterea a vobis refici, quod inde eandem concordiam, qua olim hunc magistratum gessimus, in proximum annum ominari liceat.

5. *umbram*, inanem obscuramque quasi imaginem et speciem, *nomenque P. Licinii relictum*, cf. ad 3, 65, 6. — *vires corporis adfectae*, v. ad c. 10. n. 6. — *effigiem atque imaginem ejus*, sc. patris.

6. *meis pro ei adjectis precibus*, propter eas; ut fere mox: *Datum id petenti patri*. v. ad 3, 58, 4.

7. *praecipitavere* sc. se *in insidias*, ut mox *quae prope in cladem ingentem vertit* se, s. vertitur. v. ad 2, 3, 2.

8. *tendere ad Vrbem agmine infesto*, v. ad 1, 13, 2. — *obsecrationes in templis factae*, v. ad 4, 21, 1.

XIX. 1. *Jam ludi Latinaeque instauratae*, v. ad c. 17. n. 3.

2. *Vejos fata adpetebant*, Fata invadebant (ut 7, 26 al.) Vejos, h. e. excidium a fatis constitutum urbi inminebat; nisi hoc sensu cum aliis legere malis *Vejorum* vel *Vejis fata adpetebant*, h. e. instabant, ingruebant, ut *nox, lux, tempus adpetit* 5, 44. 8, 38. 10, 20. 21. 29, 10. 34, 13. et *cui partitudo adpetit* ap. Plaut. Aulul. 1, 1, 36.

3. *Igitur fatalis*, a fatis constitutus, et in excidium hujus urbis patriaeque salutem natus, *dux* (cf. 9, 33. 1. 22, 53, 5. et 30, 28 extr. de Scipione) *ad excidium illius urbis* (ut ap. Cic Catil. 3, 4. et 4, 1.) *servandaeque patriae*, propr. *servandamque patriam*, ut fere 22, 51 pr. *diei quod reliquum esset noctisque insequentis* pro *noctemque insequentem*; Stroth. Sed in loco 22, 51, junge *noctisque i. quietem*; in nostro autem

autem constructio potius mutata est, et *servandae patriae* non videntur esse genitivi, sed sic dicti dat. comm. aut sunt genitivi omissa voce *causa*; (v. ad 3, 56, 4.) et Livius non minus bene dicere potuisset *servandamque patriam*: sed orationem variare maluit, more suo, cujus permulta exempla congessit Drak. ad 35, 33, 8. 38, 39, 10. 39, 14, 9. et Duk. ad 27, 33, 9.

4. *more militari animadvertit*, ut c. 47. forte eos decimando. *effecitque, ne hostis maxime timendus militi esset*, h. e. non magis quam ipse, dux severus.

5. *ipse interim Vejos — intercurrit*, interjectis diebus, vel ab hoc die, quo Vrbe profectus est, ad eum, in quem delectum indixerat, propere Vejos contendit, et inde Romam rediit. — *ludos magnos*, v. ad 1, 35, 7.

6. *aedemque Matutae Matris* cet. Cf. Ind. et de dea illa, quae Graecis Leucothea dicebatur, Ovid. Met. 4, 416-561. et Fast. 6, 479-560. Heyne ad Apollod. 1, 9, 2. et 3, 4, 3. — *dedicaturum*, v. ad 1, 55, 3.

7. *exspectatione* (anxia et trepida, vel desiderio) *hominum majore, quam spe*. Cf. c. 23 pr. et ad 28, 27, 6. — *summa ratione consilioque*, non temere, ut a Titinio et Genucio.

8. *praedae pars maxima ad quaestorem redacta est*, propr. in publicum s. aerarium a quaestore, cf. ad 2, 9, 4. et 4, 53, 4. Forte leg. *ad quaestores* sc. duos urbanos, qui aerarii curam habebant. Cf. inf. c. 26 extr. — *castella*, v. ad c. 5. n. 2.

9. *a procursationibus, quae multae — fiebant*, pro *quarum multae*, vel *quae saepius*, ut ap. Callim. H. in Dian. v. 27. (ubi v. Ernesti) πολλὰς δὲ μάτην ἐτανύσσατο χεῖρας pro πολλάκις cet., Doer. Cf. Gron. ad 25, 18. — *cuniculus* cet. v. ad 4, 22, 3. Mox *munitores* dicuntur, qui *in arcem viam faciunt* sub terra vel cuniculos agunt, et fossas aperiunt, *Minierer*. *Munire* est facere sive meabile, (*gangbar*)

bar) v. c. *iter* aut *viam* 9, 29. (h. e. lapidibus sternere, eo modo, de quo v. 41, 27. *pflastern)* sive pervium, v. c. *rupem* 21, 37 pr. et extr. viam aperire per rupem perfodiendo eam et caedendo, ἐξοικοδομεῖν τὸν κρημνὸν Polyb. 3, 55. Similiter ὁδοποιεῖν τὴν πέτραν vel τὰ ὄρη cet. dicunt Graeci. v. Schweigh. ad Appian. b. Hannib. c. 4. Sed inf. 7, 23. *munitores* dicuntur triarii, qui castra *muniunt*, h. e. firmant fossa et vallo circa ea ductis.

10. *in orbem operi adtributae*, v. ad 1, 17, 4.

XX. 1. *urbem opulentissimam capi*, pro *captum iri*, de re certa et quae *jam in manibus erat* (ut al. *manibus teneri*, et contra *amittere e manibus* 29, 32. vel *omittere e manibus* et simpl. *omittere*, v. ad 25, 38, 8.) h. e. manifesta et propinqua s. proxima (al. praesens, vel paene confecta.) Similiter *in manu* h. e. potestate *alicujus esse* 22, 35, 2. 24, 14. 32, 24. 39, 9. 18. et *in manu alicujus ponere* 8, 13, 9. *In manibus esse* passim pro adesse, vel prope et vicinum esse, ut ἐν χερσὶν ap. Apollon. 1, 1113. *ad manum*, πρὸς χεῖρα, in promtu, et prope, in vicino, 7, 2, 9. 9, 19, 2. Quintil. 12, 5. (*arma habere ad manum*) Plin. 35, 10. (*ad manum intuenti demum adparare)* et al. v. ad Sil. 7, 35. 12, 197. et Intpp. Virg. Ge. 2, 45.

2. *Duae senatum distinebant sententiae*, v. ad 4, 59, 1. Vocem seq. *una* e decem MSS recepimus post Sigon. et Stroth. — *P. Licinii*, (v. cap. 12. et 18.) *quem primum dixisse a filio interrogatum*, v. ad 28, 45, 3.

3. *Ejus enim doni societatem*, communem fructum. — *otiosorum urbanorum*, v. ad 3, 72, 4.

4. *quum ita ferme eveniat, ut quisque segnior sit praedator*, minus praedae capiendae intentus sit vel ad eam rapiendam segnius eat, *ut*, prout, quo magis, (sic 10, 27. *ut subinde*, *ut*, prout, *quaeque res nova decreta esset* cet.) *laboris periculique praecipuam*

quam petere et subire *partem soleat*. Xenoph. Cyrop. VII. Διαρπᾶσαι μὲν οὖν αὐτοῖς ἐφεῖναι τὴν πόλιν οὐ βούλομαι· τήντε γὰρ πόλιν νομίζω ἅμα διαφθαρῆναι, ἔντε τῇ ἁρπαγῇ οἱ πονηροὶ πλεονεκτήσειεν ἄν.

5. *causasque criminum*, criminationum, (ut mox *criminaque*; v. ad 3, 19, 7.) *ad*, apud, *plebem*. Cf. ad 2, 10. 10.

XXI. 1. *auspicato egressus* castris, h. e. auspiciis antea captis, more Romanorum in omni re et molimine graviori. Cf. 1, 36. 6, 41. 21, 63. et ad 42, 12, 2. ubi in nuptiis quoque auspicia legimus adhibita; quae auctoritatem iis dedisse notum est. (v. ad Tac. Ann. 11, 27, 3. et Juvenal. 10, 336.) Sic etiam *augurato*, de quo v. ad 1, 18, 6. Hinc et *auspicato* 41, 18, 4. pro rite, feliciter, fausto omine.

2. *tuo numine instinctus*, v. ad c. 15. n. 6. et conf. c. 16 extr.

2. *Juno Regina*, cf. Ind. — *adcipiat*, v. ad 1, 60, 1.

3. *jam ab suis vatibus*, v. cap. 15. *jam ab externis oraculis proditos* v. cap. 16 extr. *jam in partem praedae suae vocatos*, ad capiendam partem praedae, ipsis promissam, invitatos, *Deos*, Apollinem. Cf. Virg. Aen. 3, 222. Similiter dicitur esse *in parte praedae, laboris ac periculi* pro, eorum participem esse, inf. 5, 46, 4. et 31, 1. Cf. ad 4, 35, 2. et 7, 22, 4. — *alios*, Junonem, *votis ex urbe sua evocatos*, v. ad c. 15. n. 8.

5. *repentino icti furore*, v. ad 1, 16, 2. — *Inseritur huic loco*, narrationi ejusque parti, nisi leg. *hoc loco*.

6. *qui ejus hostiae exta* assata s tosta *prosecuisset*, dissecuisset, atque comedenda distribuisset. Cf. Suet. Aug. 1. et sup. ad 1, 7, 12.

7. *satis habeam*, contentus sim. Vrbane dictum.

8. *ad ostentationem scenae*, ut ostententur in scena, ubi spectatores vana rerum specie oculis subjecta delectan-

lectantur. — *neque adfirmare, neque refellere*, cf. ad Praef. n. 11.

9. *senescit pugna*, v. ad 1, 22, 3.

10. *ut eam invidiam lenire* cet. nam dii nimium felicibus hominum rebus invidere credebantur. cf. 5, 27, 5. 30, 30, 13. ad Juvenal. 15, 95. ad Sil. 3, 78. 17, 550. In vett. edd. ante Ald. legitur *lenire suo privato incommodo, quam minimo publico populi Rom. liceret*, eodem sensu, si ante *quam* subpleveris *et*, quae copula passim omittitur. Nec defuere, qui hanc lectionem probarent: hi vero verba *quam minimo* cet. exponunt, *potius* s. *magis quam vel minimo*, (v. ad 1, 25, 11.) aut, *sin minus*, *saltem quam minimo*, aut, ut sint dat. comm., *in publicum pop. Rom. incommodum quam minimum*, sive, ut illa invidia quam minimo, h. e. nulli fere, incommodo cedat populo Rom. Sed hae rationes durae sunt omnes, et Livius mox non modo privatum, sed et publicum memorat incommodum, *damnationem Camilli*, (et) *captae deinde* (qua voce simul copula continetur) *urbis Romanae cladem*, ad quas calamitates *id omen pertinuisse*, spectasse, *visum* sit multis. Neque tamen dissimilo, illam sententiam, qua Camillus optasse putatur, ut suo tantum privato incommodo leniretur invidia deorum, tum magis convenire piae ejus menti, tum verbis Livii subjectam esse a Plut. in Camillo Opp. T. II. p. 131 F et Valer. Max. 1, 5, 2. (qui forte nostram lect. ita distinxere: *lenire suo privato incommodo quam minimo, publico*, h. e. rei publicae, *populi Rom. liceret*) tum aliis quoque tribui ab Ovid. Met. 15, 571 sq. et Vellejo 1, 10 extr.

11. *inter hanc venerationem*, precationem.

XXII. 1. *sub corona vendidit*, v. ad 2, 17, 3. — *in publicum redigitur*, v. ad 2, 9, 4.

2. *nec duci*, Camillo, *qui ad senatum — malignitatis* (v. ad 3, 63, 2.) praedae partitae — *rem rejecisset*,

cisset, (v. ad 2, 22, 4.) *sed Liciniae familiae — adceptum referebant*, tribuebant, tamquam auctoribus hujus beneficii. Cf. sup. c. 20. et ad 10, 19, 6.

3. *pure lautis corporibus* cet. v. ad 1, 45, 7. — *Regina Juno*, non Juno Moneta, ut ap. Val. Max. 1, 8, 3. et Lactant. div. Inst. 2, 7. Cf. inf. 7, 28. Perperam quoque seqq. e Livio tradita esse a Plut. in Camillo p. 132., jam docuit Periz. anim. hist. c. 9. p. 366.

4. *seu spiritu divino tactus*, ut *instinctus* c. 15. n. 7. — *juvenali* Drak. e MSS recepit h. l. et 40, 14 pr. pro vulg. *juvenili*.

5. *adnuisse Deam*, κεφαλῇ κατανεύσαι, (cf. Hom. Il. α, 524 sq. et Juvenal. 6, 538.) *conclamaverunt: inde* cet. nam homines religione tacti fanaticique multa, quae non alii, vident et audiunt.

6. *Etrusci nominis*, v. ad 1, 10, 2.

7. *operibus* (machinis obpugnatoriis) *tamen*, *non vi* (armis) *expugnata est*, cf. c. 24 pr. et 36, 23 pr.

XXIII. 1. *prodigia procurata*, *vatum responsa et Pythicae sortes*, v. cap. 15-17. — *varie bellatum*, varia fortuna.

2. *prius quam senatus decerneret* sc. hoc, vel, ut mox, *subplicationes — in quatriduum*, cf. ad 3, 63, 2. et 3.

3. *Maxime conspectus ipse est*, v. ad 2, 5, 8. Ex seqq. probabile fit, Camillum tali curru, IV equis albis juncto, primum triumphasse. Quid tamen ei vitio datur, jam Romulum fecisse tradunt Dionys. Hal. et Prop. 4, 1, 32. Cf. Broekh. ad Tibull. 1, 8. Idem neque ante, neque post Camillum a quoquam factum esse, perperam monet Plut. Camill. p. 132. cujus tamen verba Maderus ad currum, ex aliqua Jovis aede desumtum, referebat. Cf. Drak. ad c. 28 pr. et Cuper. ad Auct. de mort. persec. c. 16. bene qui adv. Freinsh. in Ind. Flori v. *Equum* disputant.

4. *Jovis Solisque equis aequiparari dictatorem*; nam his diis tribui solebat *currus equis albis junctus*, vel propr. currus, cui s. ad quem juncti sunt equi albi. Cf. Mitscherl. ad Hor. Od. 1, 34, 8. Hinc eo uti indicium superbi dicitur etiam inf. 24, 5, 2. Scheffer. de re vehic. 1, 18. Cuperus et Cler. emend. *Jovi Solique equis* (h. e. quoad equos) *a. d.* Sed *dictatorem* h. l. positum esse pro *dictatoris currum*, ut passim hominem, qui in aliqua re similis sit alteri rei, pro ipsa re, in qua similitudo ista cernatur, (vel subjectum pro adtributo) jam monuit Stroth; conf. 3, 26, 1. 9, 10 pr. (*Postumium devotioni P. Decii consulis*, et *aliis* ejus *claris facinoribus aequabant*) Xenoph. Cyrop. 6, 1. (ἅρματα ὅμοια ἐκείνῳ) Diodor. 2, 51. (κύρτωμα παρεμφερὲς καμήλῳ) et Euseb. hist. eccl. 6, 3 (ἐπὶ τὸν ὅμοιον αὐτῷ ζῆλον.) Cf. et Cic. Or. 1, 4 extr. 44 extr. Justin. 1, 7. et sup. ad 2, 13, 5. 2, 27, 5. et 27, 25, 1.

5. *in religionem etiam trahebant*, veriti, ne prava deorum imitatione eorum invidia et ira moveatur. Cf. sup. ad c. 14. n. 3.

6. *Tum Junoni Reginae templum in Aventino.* (v. ad 1, 5, 2.) *locavit*; nam Romae tum aedificia publica (quin et privata) exstruenda aliaque opera perficienda, tum vectigalia fere omnia et reditus publici, nonnumquam et frumentum ceteraque, quae belli usus postulabat, praebenda, (v. 23, 48 extr. et 34, 6.) a magistratibus, inpr. Praetoribus, Censoribus Aedilibusque, *locari*, vel redemtoribus (duumviris ad eam rem creatis a praetore 22, 23.) pacta ante mercede addici solebant, *conduci* vero vel *redimi* haec a *publicanis*, (*Staats-Pächtern*) sive singulis, sive sociis h. e. eorum *societatibus* (cf. 23, 49. et 25, 1.) quibus praeerant magistri, (quales nobis *directores* dicuntur illi ab aliis, qui ea curanda suscipiebant, et *conductores*, *redemtores*, *mancipes*, (*Entrepeneurs*) vocabantur. Quae *redemturae* maximam partem admodum quaestuosae erant. Cf. ad 6, 4, 4. 23, 48, 8.

24,

24, 18, 7. 8. 39, 44, 6. ad Juvenal. 3, 31 sq. et Tac. Ann. 4. 6, 6. — *dedicavitque* (v. ad 1, 55, 3.) sc. aliud templum, a Servio Tullio rege exstructum et nunc refectum, *Matutae Matri*, (al. *Matris*) cf. c. 19. n. 6.

7. *se decumam vovisse praedae partem* Apollini, more Graecorum, qui diis decimam multarum rerum, inpr. praedae, consecrare solebant. v. Potteri Archaeol. ed. Ramb. 1, 2, 4. p. 552.

8. *solvendum religione populum*, Delphos mittendum esse donum aureum, a Camillo populi nomine Apollini promissum. *Solvi* s. *exsolvi religione* (et *religionem* 2, 32, 3) est liberari eo officio, quo per religionem tenemur, exsequi religionis officia, seu praestare illud, quod ut faciamus, religione admonemur; Gron. ad 7, 3 extr. Cf. 8, 9 extr. 9, 8. (ubi et contra dicitur *obligare* et *obstringere religione*, ut 9, 11, 7. et 39, 37, 6. *civitas obligata sponsione commissa*) 24, 18 al. Sic et *levare* ac *liberare religione animos* 7, 3 pr. 21, 62. 39, 16. 46. et contra *cumulare religiones animis* 42, 20. 5. Hinc quoque *procurare religiones* 7, 3 pr. ut fere *procurare prodigia* 1, 20, 11. Cf. ad 2, 5, 4. — *referre praedam*, reddere.

9. *in publicum deferret*, v. ad 2, 24, 6.

10. *quam quod digni peterent*, h. e. ii, qui mererentur, ut pacem inpetrarent. Cf. Gron. Obss. 3, 8.

XXIV. 1. *urbes vi aut operibus tentatae*, cf. ad c. 22. n. 6. — *felix arbor*, v. ad 1, 26, 6.

2. *in Volscos, quo tria millia — scriberentur*, v. ad 4, 11, 3. — *censuerant* Patres — *triumviri* (v. ad 3, 1, 6.) *terna jugera et septunces*, septem partes jugeri, $\frac{7}{12}$, (propr. tot uncias assis: nam ad modum et XII uncias assis etiam hereditates et aliae res dividebantur, quum percommoda esset in computationibus totius in XII partes distributio) *viritim diviserant*, h. e. dividere voluerant, divisuros se con-

ſtituerant ſ. promiſerant: nam *ea largitio ſperni coepta;* quod jam monuit Duker. Cf. ad 3, 21, 3.

3. *ſpei majoris avertendae ſolatium objectum cenſebant* ſc. homines, ſ. cenſebatur. Cf. ad 4, 51, 2.

4. *Quin illa quoque actio* tribunicia ſ. rogatio (v. ad 2, 56, 4.) *movebatur*, ferebatur, agitabatur, *quae poſt captam utique Romam a Gallis celebratior fuit*, magis celebrata eſt, v. ad 1, 4, 12. et cf. inf. c. 49 ſq. — *Transmigrare* ſ. *migrare* dicitur de univerſo populo aut maxima certe ejus parte; at *coloniam* ſ. *colonos deduci* ſ. *mitti* de parvo certoque civium numero.

5. *duas urbes communis rei publicae*, al. *communes*. Sed v. Gron. Obſſ. 1, 12.

6. *Adverſus quae quum optimates* (v. ad 3, 35, 4.) *ita tenderent*, cf. ad 4, 8, 6. Apodoſis exſtat in princ. cap. ſeq. in his, *nulla res alia manibus* cet. ante quae *quum* repetitur; Stroth. Initium novi cap. h. l. faciendum ſuſpicari poſſis: ſed illa orationis neglegentia paſſim obvia. cf. ad 1, 19, 1. 2, 12, 1. 9, 6, 6. et 38, 52, 5. — *Victamne ut* cet. Cf. ad 4, 2, 9.

7. *nullam vim ſubacturam* ſc. ſc. — *Sicinium conditorem Vejos ſequantur*, i. e. auctorem conſilii Vejos transmigrandi, vel inſtaurationis Vejorum, quum quidem, migratione facta, velut Roma Nova fieret: quo ſenſu inproprie *conditor* et κτιστὴς dicitur; Ern. Cf. 2, 1, 2. 7, 30. 8, 34. 37, 54. ad Sil. 1, 28. ad Tac. Ann. 4, 56, 1. et Ern. ad Suet. Aug. 98.

XXV. 1. *manibus temperare*, v. ad 2, 23, 8. — *peti*, *feriri atque obcidi* ſc. ſc.

2. *damnata voti*, (ut *voto*, et *rea voti* ap. Virg. Ecl. 5, 80. et Aen. 5, 237.) compos facta voti, vel ejus rei, quam optaverit et a diis precata ſit, ſimulque hinc obligata ad votum, quod ejus rei cauſa fecerit et *debeat*, vel ad promiſſum diis vel deo *ſolvendum*. — *religione ſe exſolvendi*, v. ad 2, 32, 3.

3.

3. *Nihil de conlatione dicere* ſc. ſe, vel ſe dicere velle, quae *verius* et potius habenda ſit pro conlatione voluntaria ac tenui, quam legitima, pro conlatione *ſtipis*, exiguae pecuniae vel numulorum, quales vel a mendicis peti, vel a ſacerdotibus mendicantibus pro diis conligi et conrogari, (cf. Gron. de pec. vet. 4, 11 extr. ubi ſacerdotes ipſos ſtipes diis datas adcepiſſe et inter ſe partitos putabat) aut certe dari in deorum honorem ludosve faciendos ſoleant, (cf. 25, 12 extr. ad Tac. Ann. 14, 15, 7. Cic. Leg. 2, 9. 16. Plin. 33, 9. ſ. 48 et Cuper. Obſſ 3, 4.) *quam decumae; quando*, quoniam, quandoquidem, (ut inf. c. 27. n. 3. 10, 14, 6. 37, 57. 40, 9 pr. ubi v. Drak. et *quandoque* 8, 7, 5. 9, 10, 6. et ap. Tac. A. 1, 57, 1. ubi v. not.) *ea ſe quisque privatim obligaverit*, ejus praeſtandae obligationem quisque ſusceperit ipſe, et ſinguli cives ita, ſi decimam retineant votam praedamque non ex fide et religione aeſtiment, Apollinem fraudent, (cf. cap. 23 extr.) *liberatus* autem *ſit*, facta conlatione, *populus* univerſus religione, quia, quum praedam rapuerint avari milites, ante quam Apollinis decima inde detracta ſit, non praedam amplius ipſe aeſtimare, nec ſcire poſſit, qui maligne eam aeſtimaverint, neque etiam decimam dare ejus, quod ſuum non ſit: — non vero *ſe tacere poſſe de urbe atque agro capto;* haec enim adhuc publica eſſe, nec dum privatis vel ſingulis civibus distributa.

4. *quae rerum moventium* ſc h. e. mobilium *ſit*, quae contineatur iis rebus, quae, ut Nep. Them. 2. dicit, *moveri poſſunt*, vel, ut Liv. 10, 34. et 33, 13. *quae ferri agique poſſunt*, (v. ad 3. 37, 4.) quibus obponuntur 10, 34 extr. *quae migratu difficilia ſunt*, h. e. quae haud facile migrant quaſi, vel transferuntur: nam *migro* etiam active eſt migrare facio, transfero. v. ad Sil 7, 431. — *mentionem nullam fieri* pro: *mentio nulla fiat;* ſed, quod Duk., Drak., et Stroth. jam monuere, Livius ſaepe ab oratione

 fini-

finita transit ad infinitam, et a conjunctivo ad infinitivum. Sic 21, 49 med. *teneri* pro *ut teneretur*, (nisi subpl. *curarent*) 39, 14. (ubi cf. Drak.) *aediles pl. videre* pro *ut viderent*, 42, 66 pr. *abire* pro *ut abiret*. Cf. et 24, 22. 33, 31. 33. Talis variatio orationis nemini frequentior, quam Tacito.

5. *adhibito* sc. in consilium (ut 8, 36, 5. et 34, 35, 1.) *Camillo*, *visum conlegio*, *quod ejus*, h. e. quantum, (v. ad 31, 46, 8.) sc. agri; nam *ejus* saepe πλεονάζειν post *quod*, v. c. inf. c. 34. 31, 4. 38, 23. 54. 39, 7. 45. ut post *quoad* in formulis *quoad ejus fieri potest* vel *facere possis* cet. jam monuit Stroth. Sic et *bona*, *quidquid ejus* 42, 8, 3. Cf. Periz. ad Sanctii Min. 3, 6, 1. et 4, 4, 84.

6. *honorem ferunt matronis habitum*, *ut pilento*, vehiculo Tuscae originis, pensili, celso, quatuor rotis instructo, tecto supra, sed in lateribus aperto, *ad sacra ludosque* cum pompa, *carpentis*, vehiculis, quibus tectum arcuatum et duae aut quatuor erant rotae, *festo profestoque*, non festo s. profano, sc. die, *uterentur*. Cf. 34, 1. 3. Ovid. Fast. 1, 619. ad Tac. Ann. 12, 42, 5. Heyne ad Virg. Aen. 8, 665. Scheffer. de re vehic. 2, 17. 25. Spanhem. de pr. et usu num. Diss. XI. p. 278. Beckmanns Beyträge zur Gesch. d. Erfind. T. I. p. 391.

7. *Simul*, simulac, (ut et paulo ante) *extrahi*, differri, prolatari, *rem ex eo anno*, post hunc annum, *viderunt*.

XXVI. 1. *Mille fere passuum*, ut 3, 61. 23, 44. 38, 21. al. vid. Gron. de pec. vet. 1, 10. — *confragosis viis*, inaequalibus, horridis, quae virgultis sentibusque erant implicatae, ut 21, 32. 28, 2. 32, 4. — *praelati*, v. ad 2, 14, 3.

2. *praeda ad quaestores redacta*, v. ad c. 19. n. 8. — *per occasionem*, v. ad 2, 17, 1.

3. *ni fortuna imperatori Rom. dedisset simul et*, *cognitae* antea *rebus bellicis*, *virtutis specimen*, h. e. spe-

ſpeciminis virtutis (ſc. fidei et juſtitiae) edendi occaſionem ſ. facultatem, *et* per hoc ſpecimen virtutis *maturam victoriam*. (Sic *ſimul et* — *et* cet. ac *ſimul nec* — *nec* inf. 32, 18 pr.) Quae explicatio apta quidem, ſed non ſatis expedita eſt. Alii *ſpecimen* in primo caſu adcipiunt, et vel particulam *et* ante *maturam* putant delendam, vel legendum: *ni fortuna imperatoris Romani ſimul, et cognitae* nunc *rebus bellicis*, in bello, ac probatae hoſtibus *virtutis ſpecimen*, exemplum, vel *cognitae re non bellica*, vel *incognitae rebus bellicis virtutis ſpecimen, ei maturam v. d.*

XXVII. 1. *quod hodie quoque* (v. ad 1, 26, 11.) *in Graecia manet*, in uſu eſt. — *principum liberos* cet. Cf. inf. ad 42, 47, 2.

2. *Is quum in pace inſtituiſſet*, hoc moris habuiſſet; conſuevisſet. — *tum*, poſtquam nefarium hoc conſilium ceperat.

3. *inter ſtationes eos hoſtium perduxit;* forte leg. *intra*, vel *in*, vel *per*. — *quando eos pueros* cet. Cf. ad c. 25. n. 3.

4. *quam ingeneravit natura*, non cujusque hominis ingenium ſ. indoles, ſed mater omnium rerum, quam Cicero dicit; Ern.

5. *ut, qui* magiſtratus *modo mallent Vejentium exitum*, eorum exitui ſimilem *exitum*, (al. *exitium*) finem, interitum, (ut 1, 48. 5, 44. 6, 18. 40, 5. et al.) *quam Capenatium pacem*, quam pacem petere et inpetrare, ut Capenates, de quo v. cap. 24 pr. — *qui dederent Falerios*, v. ad 1, 41, 3.

6. *victoria, cui nec deus, nec homo invideat*, v. ad c. 21. n. 10. *Invidere victoriae*, ut *i. honori* 38, 47. et al.

7. *praeſentem victoriam*, v. ad 1, 12, 6.

XXVIII. 1. *quum in Vrbem rediſſet, tacite ejus verecundiam non tulit ſenatus*, ut al. *tacitus*, h. e.

h. e. ea nihil motus, ob eam nihil moliens, vel ita ut taceret et rem praetermitteret ſilentio: (cf. ad 1, 50, 7.) niſi malis cum Doeringio jungere *quum in Vrbem rediſſet tacite*, h. e. prae verecundia nulla mentione facta doni Delphos mittendi. — *Liparas*, cf. ad 21, 49, 1. — *Timaſitheus*, Τιμησίθεος ap. Plut. in Camillo Opp. T. I. p. 133 D, ſed Τιμασίθεος ap. Diodor. l. 14. p. 445. Cf. Cuper. in apotheoſ. Hom. p. 296.

2. *doni cauſam*, religionem, *veritus*, reveritus, non ſine reverentia reſpiciens, — *varie bellatum*, v. ad c. 23. n. 1.

3. *negligentius ab re bene geſta euntem*, v. ad 1, 1, 5. — *ſed eosdem conrecturos*, virtute et victoria emendaturos, *eſſe* ſc. flagitium. Cf. 43, 11.

4. *nocturnam fugam excludere*, prohibere conſilium et facultatem noctu fugiendi; ut *fugam alicui claudere* 27, 18 vel locum, per quem effugi poteſt.

5. *luna pernox erat*, lucebat per totam noctem; ut *alea pernox luditur* ap. Juven. 8, 10. — *haud incertius*, haud obſcurius, ob clarum lunae lumen; ut *incerta luna*, *ſol* cet. ſc. reſpectu luminis.

6. *effuſe ſequentibus* Romanis. Sed e ſeqq. adparet, tum nondum fugiſſe hoſtes; Duk. At cf. ad 4, 18, 4. — *promiſſa* ab exercitu (cf. n. 3.) *repetens*, poſtulans, exigens; vel memoriam eorum repetens et militibus inculcans.

7. *triſtem ab Tuſculo nuntium* Romam perlatum *ſequuntur literae laureatae*, h. e. rerum laetarum nuntiae; nam victoria de hoſte reportata tum literae per tabellarios ad ſenatum miſſae, tum militum lanceae et pila lauri ramis involvebantur. Cf. 45, 1. Plin. 15, 30. ſ. 40 pr. ibique Harduin. Appian. b. Mithrid. c. 77 extr. Salmaſ. ad Lamprid. Alex. Sever. c. 58. Lindenbrog. ad Ammian. 16, 12., Brodaei Miſc. 1, 33. Gevart. lect. Papin. 5, 1.

XXIX.

XXIX. 1. *per aversa urbis* sc. loca, remotiora ab ea urbis parte, quam hostes ceperant. Cf. 8, 26, 2. Sic et *aversa castra* 22, 24, 7. ubi verba *a castris Hannibalis* a glossatore adjecta putant intpp., quum per se pateat, quid sint *aversa castra*. v. ad 3, 5, 3. Similiter *aversae valles* (a tergo sitae) 27, 41. *invadere aversum* (a tergo) *hostem*, *cornu* cet. 3, 70. 4, 27. 5, 38 30, 9. *aversa concio* 24, 39. — *Lucretio ea provincia evenit*, v. ad 2, 40, 8.

2. *Dies dicta erat tribunis pl.* cet. Cf. c. 25 pr.

3. *aliud telum Patres inventuros*, v. ad 3, 50, 1. — *tacite tulissent*, (v. ad c. 28. n. 1.) *fide publica decipi tribunos*, v. ad 38, 25, 7.

XXX. 1. *Senatum incitare adversus legem*, rogationem, sc. de migrando Vejos. Cf. cap. 24 sq. — *ne aliter*, alia mente et cogitatione, *descenderent in forum*, v. ad 2, 54, 13.

2. *pro aris* (Penatium in impluvio) *focisque* (Larium in atrio) *dimicandum fore*, ut nos dicimus: *für Haus und Hof*. Cf. 9, 12, 13. 10, 44, 4. 28, 42, 7. et Ernesti clav. Cic. voc. *ara*. — *privatim*, v. ad 4, 48, 6.

3. *sibi amplum quoque esse*, v. ad 2, 9, 2.

4. *urbem latam in triumpho suo*, propr. ejus imaginem: nam devictorum oppidorum, montium, populorum, regum, fluviorum simulacra in ferculis ante currum triumphantis portari solebant. Cf. 37, 59. et ad Sil. 17, 635 sqq. — *et cum victrice patria victam mutari*, commutari, h. e. victam urbem fieri patriam deserta Roma victrice.

5. *His adhortationibus principis*, sc. Camilli, qui modo orationem habuerat, et vere princeps civitatis (ut Fabius 3, 1.) et pace belloque tum erat, tum ita dicitur inf. 6, 1. (sed in dictatura et adjecto nomine) et 7, 1. extr. *praecipue* malebat Scheller. — *prensantes*, v. ad 2, 61, 4.

6. *religiosum parti maximae fuit*, v. ad 2, 5, 4. — *et legem una* (tribu) *plures tribus* (v. ad 2, 7, 3.) *antiquarunt*, v. ad 4, 58, 10.

7. *septena jugera agri*, v. ad 6, 36, 5. — *liberos tollere*, v. ad 4, 54, 6.

XXXI. 1. *M. Manlius, cui Capitolino postea etiam fuit cognomen*, quod ille multo clarius reddidit: nam familiae eidem Manliae illud jam antea fuit, (cf. 4, 42. nisi *Vulso* forte ibi leg. pro *Capitolinus*) forsan a domo magnifica in Capitolio, (v. 6, 20.) vel quoniam tota ibi familia habitavit; at huic M. Manlio illud inditum est a defenso Capitolio. v. cap. 47. Vox *etiam* a multis libris recte, opinor, abest, nisi forte post *Manlius* excidit primum ejus cognomen *Vulso*. Quintiis etiam idem fuit cognomen: sed eo respici vix crediderim. — *magnos ludos fecere* cet. Cf. cap. 19. et ad 1, 35, 7.

2. *aedes Junonis Reginae* cet. cf. c. 21. 22.

3. *quod perseverantior* (in) *caedendis* (hostibus) *in fuga fuit:* si Livius ita scripsit, prius *in* omisit, quod repetitio ejus aures obfendisset. — *Volsinienses* s. *Vulsinienses* populus Etruriae, (v. ad Juvenal. 3, 191.) ut et *Salpinates*, quorum mentio quoque fit in Fragm. Fabii Pictoris. Cf. Cluver. Ital. ant. 2, 3.

4. *C. Julius censor decessit: in ejus locum M. Cornelius subfectus: quae res postea religioni fuit;* (ut *religio est*, vel *religiosum est*, *hoc fieri;* v. ad 2, 5, 4.) *nec deinde* cet. Cf. 6, 27. 9, 34, 17. 24, 43. 27, 6.

XXXII. 1. *Volsiniensis provincia*, al. *Volsinienses*. v. ad 2, 40, 8.

2. *M. Caedicius*, Κεδίκιος ap. Suid. et Plut. T. I. p. 135. sed Μάρκος Καιδέκιος ibid. T. II. p. 319. A. Καιδίκιος ap. Appian. Gall. Exc. 2, 5. Καίδικος ap. Zonar. 7, 23. *Caedicius* in fastis Capit. a. V. 497.

3.

3. *humanam quoque opem, quae una erat*, pro: hominem, qui solus opem ferre poterat. — *propter praedam Vejentanam*, cujus decimam partem Apollini voverat. Cf. cap 23. et 25.

4. *quum responsum tulisset*, adcepisset. Cf. ad 1, 50, 7.

5. *precatus ab Diis inmortalibus* cet. ut olim Achilles ap. Hom. Il. α, 340 sq. et 407 sq. — *Absens XV millibus gravis aeris damnatur:* eamdem summam memorant Plut. Camil. p. 135. et Zonar. 7, 22. sed multo majorem Appian. de reb. Ital. fragm. VIII.

XXXIII. 1. *Eam gentem traditur famc* cet. Cf. Plut. T. I. p. 135. 136. ubi *Lucumonis* (v. ad 1, 8, 2.) *tutor* dicitur Ἄῤῥων Τυῤῥηνός. — De *Clusio* v. ad 2, 9, 1.

2. *ducentis quippe annis ante* cet. Cf. cap. seq. — *nec cum his* Clusinis — *cum iis* Etruscis *qui inter Apenninum Alpesqúe incolebant*, cf. ad 1, 1, 3. 1, 8, 2. et Schweigh. ad Polyb. 2, 17, 1.

3. *Tuscorum ante Rom. imperium late* cet. Cf. ad 1, 8, 2. et de toto h. l. classico Heyne, Opusc. Acad. T. 5. p. 402 sq. — *mari supero* sive *Hadriatico*, inter Italiam et Epirum trans Apenninum, ab *Hadria*, vel Venetorum vel Piceni opp. (h. Atri) sic dicto; et *infero* s. *Tusco* et Tyrrheno. *Mare Adriaticum* (ita forte rectius scribitur) alii ab Adria fl., (v. Steph.) alii vero ab Adria, Jaonis filio dictum putant. Cf. Schweigh. ad Polyb. 2, 14, 4. — *quantum potuerint*, valuerint, polluerint, quam potentes fuerint, ut 8, 22, 3. 23, 46, 4. 28, 7, 14. 31, 31, 10. 34, 62, 6.

4. *Alpinis quoque ea gentibus haud dubie origo est*, *maximae Raetis*, cf. Plin. 3, 20 s. 24. et Justin. 20, 5. Vulgo scribitur *Rhaeti* et *Rhaetia*. Sed v. Drak. ad h. l. Ryck. et Wolf. ad Tac. Ann. 1, 44. ubi monet in lapidibus optimis plurimisque illud *h* non legi, et *Rhenum* quidem obverti posse; verum in talibus non Germanicam (nedum Graecam) originem,

 sed

sed Romanorum consuetudinem spectandam esse. — *quos loca ipsa efferarant*, cf. ad 9, 13, 2. Mox *ex antiquo* absolute et substant. dictum pro omnibus iis, quae ipsis antiquitus inessent. Cf. ad 33, 40, 4.

XXXIV. 1. *De transitu in Italiam Gallorum* cf. ad 21, 38. et Polyb. 2, 17 sq. — *ii regem Celtico dabant* sc. populo; nisi *Celticum* olim dictum, ut *Noricum*, *Geticum*, *Illyricum*, *Celticum* cet. Cf. Gron. Obss. 2, 3 extr. — *imperio ejus*, eo imperante, ut *principatu ejus* ap. Plin. 7, 3. 29, 1. *tribunatu* ap. Suet. Caes. 5. Vesp. 2. *consulatu* cet. — *praegravante turba*, v. ad 38, 25, 5.

2. *Tum Sigoveso sortibus dati* cet. Cf. ad 1, 56, 5.

3. *Is*, *quod ejus ex populis abundabat*, sc. Ambigati; quae tamen Doeringii ratio dura est. In MSS. optimis legitur *ejus*, in ed. Junt. *ei*, in plerisque edd. antt. *eis* s. *iis ex populis*, sc. qui mox memorantur; et in multis codd. *quod ea gens p. a.* sc. Italia, quam hinc multitudine suorum subcinctus petiit, quod adrisit Gron. qui etiam conji. *quod septem ex p. a.* Cf. tamen sup. ad c. 25. n. 5. — Mox *Santones* substituendi videbantur Sigonio pro *Senonibus*, qui cap. 35. *recentissimi advenarum* dicuntur.

4. *nulla dum via*, nulla adhuc via, nondum ulla via, (ut 7, 33, 5. et 29, 11 pr.) *superatas*, *quod*, quantum, *quidem continens sit memoria*, h. e. memoria contineat, ut 28, 44 extr. *pertinens sit* pro *pertineat*, de quo v. Obss. Miscell. T. III. p. 395. et Davis. ad Cic. N. D. 4, 44. Doer.

5. *nisi de Hercule Grajo fabulis credere libet*, qui Geryone caeso primus hanc Alpium partem transiisse et in Italiam venisse fingitur: et unde *Alpes Grajas* (ubi nunc mons Bernhardi, ut creditur) dictas putant. Cf. 21, 41. ad Nep. Hannib. 3. Plin. 3, 17. s. 21. et ad Sil. 2, 356. 3, 91. 496. 4, 4. 11, 218. — *quanam via*.

6.

6. *religio etiam*, non fola montium altitudo, *tenuit*, retinuit eos reputantes, a fe, qui novas fedes quaererent, alios idem facientes, adjuvandos esfe. — *adlatum est*, auditum, nuntius adlatus. Sed 23, 27, 4 *adlatum est* fc. mandatum, *ut* cet.

7. *Massilienses erant hi* advenae, *navibus a Phocaea*, Joniae opp. in Afia *profecti*. Al. *Phocide*, errore antiquo (v. Juftin. 37, 1. 43, 1. et Lucan. 3, 340. 4, 256.) et vulgari. Cf. 34, 9 pr. Strab. 4, 4 fq. p. 179 fq. Herodot. 1, 142. Plin. 3, 4. ad Sil. 1, 335. 4, 52. — *Salyes*, Rhodanum et mare mediterr. adcolentes, qui cap. 35 pr. *Salluvii*, et Flor. 3, 2. *Salyi* dicuntur. Cf. Strab. l. l. et Drak. inf. ad Epit. LX pr. et LXI pr. Epit. LXI. — *adjuvere* fc. Maffilienfes.

8. *locum* late *patentibus fylvis communirent*, h. e. arboribus earum congeftis et objectis, Doer. — *Taurini* f. Taurifci ad radices Alpium in hod. Pedemontio, quorum caput *Augusta Taurinorum*, prius dicta Taurafia et h. *Turin*, ubi Padus Duriam recipit. Ceterum lectio h. l. debetur Drak. In antt. edd. *faltusque Juliae Alpis*, in aliis e conj. Rhen. *ipsi Taurino faltu invias Alpes:* in MS. Lipf. *faltus qua mlie ante alpes;* unde Lipf. in Epift. ad Belgas 1, 93. conj. *faltus, qua minime altae Alpes*, vel *qua inviae ante Alpes*.

9. *cognomine* (quod eft adject.) *Infubribus pago*, δημῳ, *Aeduorum*, v. ad 3, 15, 16. *Infubres* f. Infubri et *Boji* potentiffimi Galliae Cisalpinae populi. Illorum oppida *Mediolanum*, *Laus Pompeja*, (h. Lodi) *Acerrae* cet. horum *Parma*, *Mutina*, (h. Modena) *Bononia*, (h. Bologna) *Regium Lepidi*, (h. Reggio) *Nuceria*, (h. Luzara) *Brixellum* al.

XXXV. 1. *Alia fubinde*, paulo poft, *manus Cenomanorum*, (non *Caenomanorum:* nam Κενομάνοι dicuntur Polyb. 2, 17. Plin 3, 19. et Ptol.) quorum caput *Brixia*, hod. *Brefcia*, (v. 32, 30.) unde *Brixiani*

xiani Galli 21, 25. — *vestigia priorum* sc. Gallorum — *eodem saltu* Taurino.

2. *locos tenuere Libui*, qui et ita dicuntur 21, 38. et 33, 37. sed rectius *Libici*, ut Plin. 3, 17, 21. Ptol. 3, 1. et Λεβέκιοι Polyb. 2, 17. ubi v. Schweigh. Eorum oppida Vercellae et Laumellum, hod. Vercelli et Lumello. Sed aliae illis sedes adsignari videntur inf. 21, 38. Cf. n. 4.

3. *post hos Salluvii*, (v. ad c. 34. n. 7. et mox not. 4.) considunt, *prope Laevos antiquam gentem* Ligustinam, cujus oppida fuere *Ticinum* (hod. *Pavia*) et Novaria. Galli vero ubivis ejectarum gentium nomina adsciscunt. *Laevi* dicuntur *Levi* Plin. 3, 17, 21. et Λάοι Polyb. 2, 17.

4. *Pennino* (parte Alpium, de qua v. inf. 21, 38.) *deinde Boji Lingonesque transgressi*, ut *Rheno transgredi* ap. Tac. Ann. 12, 27. De *Bojis* v. ad c. 34. n. 9. *Lingonum* oppida *Forum Livii*, (h. Forti) *Ravenna*, *Faventia*, (h. Faenza) *Mutilum*, (h. Medoli) *Caesena*, *Forum Allieni*, (h. Ferrara) *Solona* et al. Ceterum non male hunc locum ita emend. Jac. Gron. "*ubi nunc Brixia et Verona urbes sunt, locos tenuere. Libui continue et post hos Salassi prope* vel *praeter* (h. e. juxta) *antiquam gentem Laevos Ligures incolentes citra Ticinum amnem Pennino: deinde Boji Lingonesque transgressi* cet. Laevi Ligures, antiqua in illo tractu gens, tenuere locum suum pristinum, et ad horum latus versus Ticinum amnem demiserunt se ab Alpibus Libici s. Libyi, pertinentes usque ad Ticinum, quum alteram ejus ripam possiderent Insubres, (cf. cap. 34 extr.) ut sic *citra* id flumen manserint. Jam vero juxta Laevos considerunt versus montana Alpium Salassi vel pigritia transeundi ac procedendi, ut postea fecerunt Boji Lingonesque, vel non tam numerosi, ut Laevi Libicique inpedientes cogi ab iis potuerint ad concedendum transitum. Salassos enim super Laevos et Libicos habitasse, adfirmat praeter alios ipse Livius inf. 21, 38. ex quo loco

loco etiam patet, vocem *Pennino* justius ad praecedd., quam ad seqq. componi; quum verisimile non sit, tanta aberratione Bojos vagatos fuisse, ut Pennini transitum petierint, quum in promptu esset recta per Tridentinum jugum via, quam postea etiam sequuti sunt Cimbri, et quae protenus eos deduxit ad Etruscos et Vmbros. Igitur Salassi tum supra se habuerunt montem Penninum, tum infra se Laevos et Libuos, quod unum h. l. desiderari potest. Salluvii vero s. Salyi in hac regione prorsus censeri nequeunt, ut recte ostendit Cluverius; quum adpareat satis ex Polybio et Livio, Laevos vel Libicos semper mansisse prope ortus Padi sedis suae prioris potentes, ut Salluvii dici nequeant Laevos et Ligures circa Ticinum agro pepulisse."

5. *ab Vtente flumine*, Ravennam ab septemtr. adluente, (hod. *Montone) usque ad Aesim* fl. (hod. *Esino* s. *Gesano)* qui Aesim opp. (*Jesi*) praeterfluit, et Picenum dirimit ab Vmbria, nec longe ab Ancona in mare influit. — *Id parum certum est, solamne an — adjutam;* immo *solane an adjuta* sc. venerit; Bauer. — *invisitatas*, v. ad 4, 33, 1. — *quamquam adversus Romanos* (cf. ad 45, 8, 2. et Gron. Obss. 2, 20.) *nullum eis jus societatis* cet. ita et Dio Cass. in fragm. ap. Vrsin. p. 373. T. I. p. 58. ed. Reim. non vero Appian. Gall. Exc. 2.

XXXVI. 1. *tantum eminebat peregrina virtus*, Romana inter Clusinos. — *signum datum est*, v. ad 4, 39, 1.

2. *ne id decerneret in tantae nobilitatis viris*, viros, (cf. 26, 2., 28, 43. et Ruhnken. ad Vellej. 2, 43.) *ambitio obstabat*, studium gratificandi Fabiis. v. ad 2, 27, 5 et 4, 31, 4. *decerneret* sc. senatus; nisi leg. *decernerent* vel *decerneretur*.

3. *cladis, forte Gallico bello adceptae*, si forte adcepta esset, vel olim adciperetur. Cf. ad 9, 18, 3. 27, 45, 2., 31, 7, 1. et Drak. ad 6, 4, 7. *ad populum*

lum rejiciunt, cf. ad 2, 22, 4. — *dignum*, v. ad 1, 14, 2.

XXXVII. 1. *vim suam i. refringi*, frangi, infringi, retundi, repelli. Poeticum esse monet Bauer conl. Hor. Od. 3, 3, 28.

2 *ad media bella*, v. ad 2, 49, 6 — *ultro honorem habitum*, v. ad 1, 5, 6. et 21, 28, 6.

3. *ira, cujus inpatiens est gens* revocavi e MSS. et vett. edd. pro *inpotens*, quod vulgo editum ex emend. Rhenani. *Inpatiens irae* eodem sensu dicitur etiam Ovid. Met. 13, 3. ubi v. Heins. Cf. ad Tac. Ann. 6, 48, 8.

4. *equis virisque*, equitatu et peditatu, ut 21, 27 pr. 26, 5. et al. Sic et passim *equi* pro *equitibus*. Cf. ad 6, 24, 7. et Ernesti clav. Cic.

5. *deinceps inde aliorum populorum*, v. ad 1, 21, 8. — *tumultuario exercitu*, v. ad 1, 37, 4.

6. *ad undecimum lapidem* (v. ad 2, 11, 3.) *obcursum est, qua flumen Allia* cet. Pugnatum est XV Cal. Sextiles, diesque ille a loco pugnae *Alliensis* est dictus et inter atros, ut postea *Cannensis*, relatus. Eodem quoque CCC Fabii ad Cremeram caesi sunt. v. 6, 1. et cf. Plut. Camill. p. 137. et Diodor. l. 14. p. 454.

7. *nata in vanos tumultus gens*, natura ad eos apta, ut πεφυκὼς. Sic et *loca nata insidiis* 22, 4. 24, 4. 36, 17. *loca nata ad equestrem pugnam* 22, 44. *ita natus locus* 9, 2, 4. aliaque *nata* dicuntur, quae natura sic comparata sunt, non arte vel casu facta. Cf. ad 4, 15, 2. 24, 42, 3. 29, 19, 2. 39, 1, 2.

XXXVIII. 1. *nec auspicato*, (v. ad c. 21. n. 1.) *nec litato*, non facto sacrificio, et quidem h. l. laeto, *sine litatione*: (27, 33, 3.) nam *litatio*, *sacrificans et hostia litare* et *perlitare* (7, 8. 36, 1. 41, 14. 15. quo simul multitudo hostiarum caesarum innui videtur) vel *victimis litari* dicebatur non modo quum sacri-

crificaretur, sed etiam proprie quum in hostiis bona exta, vel in his indicia numinis placati invenirentur; unde *sacrificare usque ad litationem* est mactare plurimas victimas, donec laeta reperiantur exta, et non *inventa* vel *impetrata pace deum* 6, 1, 7. et 27, 23, 3. id. qd. h. l. *non litato*. Cf. ad 1, 16, 4. 7, 8, 3. 8, 9. 9, 14. 23, 36 extr. 27, 23. 41, 14, 3. 41, 15, 4. et Schwarz. ad Plin. Pan. c. 52. p. 226.

2. *aciem deductam in cornua*, extentam perpetua serie in longitudinem, et ita quasi *extenuatam*, parum densam, longiorem quam latiorem, ut *longum agmen deducere* ap. Frontin. Strateg. 1, 6, 3. quae dictio petita est a filis deductis vel a lana ex colo decerpta et formata aut deducta in longa ac tenuia fila; unde *deductum* est tenue, v. c. *carmen*, *nasus*, *vox*, et *tenui deducta poemata filo* ap. Horat. Ep. 2, 1, 225. Cf. Drak. ad h. l. et Heyne ad Virg. Ecl. 6, 5. *diductam* al., h. e. distractam. "Et *diductam* h. l. recte habet; diducenda enim et utroque expandenda, ex medioque separanda ac scindenda acies erat, ut cornua dilatarentur. Vtrumvis autem legeris, intell. partic. ac si foret: ita ut diducerent vel deducerent" Bauer.

3. *Nec tamen aequari frontes poterant*, Romana hostili, cf. ad 3, 62, 6. De *subsidiariis* v. ad 2, 20, 2.

4. *in aequo* (loco) *campi*, in aequo campo, in ejus planitie. Sic passim *in aequum*, *in aequo*, *in arcto* sc. loco (ut ἐν στενῷ ap. Polyb. 11, 33.) 26, 17, 3. 26. 39, 11. 28, 33, 3. *in planum*, *in tutum* (36, 29.) *in* et *ex aperto*. v. ad 21, 32, 7. Similiter *obportuna* sc. loca 25, 30, 5. *angusta*, *ardua*, *aperta*, *arcta*, *aspera*, *avia*, *devia*, *plana*, *excelsa* et alia passim obvia. Cf. ad 4, 27, 1. — *multitudini* suae vel suarum copiarum *tantum superanti* Romanam, vel abundanti. Al. *superante multitudine* vel (*tantum superans multitudine*) eodem sensu. Cf. ad 8, 10, 1.

5.

5. *ratio etiam* (ars, confilia bellica, *Plan;* Bauer.) *cum barbaris ftabat*, erat iis et cum illis. v. ad 8, 34, 1.

6. *Pavor fugaque occupaverat animos*, fugae tantum cogitatio, cura, fugiendi voluntas: fyllepfis et in verbo *occupandi*, quod datum eft voc. *pavoris;* Bauer. — *hominum oblivio*, h. e. conjugum liberorumque, ut initio cap. *non hominum memores*, Stroth. Sed ita Livius dixiffet *fuorum*, et fupra *homines* funt milites, quibus praeerant duces et quorum faluti confulendum erat. Subplendum potius *erat* fuadente Bauero, aut vox *hominum* poft *animos* ponenda. Sed recte, opinor, Gron. pro *hominum* conj. *omnium* fc. rerum. — *fimul*, fimulac, *eft clamor* hoftium a *proximis auditus*.

7. *integri intactique fugerunt*, v. ad 2, 12, 11.

8. *terga caefa* eorum, qui *fuomet ipforum certamine*, dum certatim fugerent, et quisque primus fugientium effe cuperet, *in turba*, in agmine confufo, *fugam inpediebant*. Cf. ad 6, 8, 2.

9. *finiftrum cornu defugit*, fuga declinavit; Ern. Gronovius emend. *diffugit*, quia *defugere* fit vitare, recufare. "Quod miror: neque enim *diffugiunt* huc et illuc paffim fugiendo palati milites dilabfique, fed omnes fimul, catervatim, unum in locum *defugerunt*, ad ripam e montibus, inferiorem locum fuga defcenderunt: etfi fateor, parum frequens hoc ufu vocabulum illud effe," Bauer. Idem monet, non eosdem fuiffe *invalidos* et *graves loricis*, uti nec eosdem *invalidos* et *inperitos nandi*, fed tria fubmerforum genera, tres intereundi caufas memorari, et vix effe, quin *aut* ante *graves* exciderit.

10. *unde non modo non praefidii*, v. ad 1, 40, 1.

XXXIX. 1. *Et ipfi* (forte *ipfo*) *pavore defixi*, v. ad 3, 47, 9. De *pavore* v. ad Sil. 3, 215. — *armorum cumulos*, *ut mos eis eft*, *coacervare*, cf. Caef. b. Gall. 6, 17. et Flor. 2, 4, 5. ibique Duker.

2.

2. *aliud priori simile miraculum*, res mira et incredibilis, simulque admiratio ejus, ut paulo ante *miraculum victoriae*, *eos sustinuit*, ab itinere continuando retinuit. Cf. ad 2, 44, 6. — *ignotae situm urbis* pro *ignotum*. v. ad 1, 1, 6.

3. *Romani*, qui in Alliensi acie fuerant, *comploratі omnes*, *pariter vivi mortuique*, *totam prope urbem lamentis inpleverunt:* nam adscribitur mortuis et absentibus vivis, qui mortui credebantur, quod in urbe vivi fecerunt, quia in caussa erant illi, cur hi facerent; Gron. Cf. 22, 55, 2. ad 34, 6, 10. et 43, 1, 7. *complorati* i. e. comploratio eorum. v. ad 1, 53, 1. Baueri nota est: "Id elegantius multo quam quod a Sigon. defenditur, *comploratis omnibus pariter vivis mortuisque*. Sed ita nullum est verbum, quod ac voc. *Romani* pertineret, nec plane structurae ratio adparet: nam τὸ *Romani* aut redundat, aut anacoluthon exsistit, aut leg. *Romae* vel Romanis. Neque enim *Romani* hic sunt illi ipsi, qui complorarentur, sed ipsi, qui Romae degerent, incolumes adhuc, sed ignari omnium ac solliciti. Itaque ab voc. *Romani* malim ablativos retinere." Sed *Romani* qui sint, jam dixit Gron. Cf. Drak. ad h. l. — *luctus stupefecit*, vicit, repressit, obruit, *übertäubt*; Bauer. Sensum eorum ademit, certe inminuit, ita ut lugentes torperent. Cf. 25, 38, 2. — publicus pavor, v. ad 2, 41, 1.

4. *Omne inde tempus suspensos* (v. ad 2, 32, 5.) *ita tenuit animos* Romanorum, *ut identidem*, saepius, vel ab uno temporis momento ad alterum, cet. Post *inpetus* majorem distinct. posuit Stroth. non male! Quatuor certe temporis momenta memorantur, quibus Romani hostium timuerint inpetum, (primus adventus, occasus solis, nox et lux altera) simulque ratio, cur quovis tempore metuerint, adjicitur. *a primo adventu* malebat Gron. Sed aut ipsum ablat. commode intellegi puto, aut *cum* vel *simul* subpleri posse; Bauer.

5. *timori malum continens fuit*, v. ad 4, 22, 4. — *similis illi, quae — fugerat, civitas fuit*: friget hoc Gronovio, ut malit *similis illis, qui fugerant*: sed vix cuiquam probarit, haud utique mihi, qui altera lectione, ut duarum quasi civitatium diversas imagines exhibente, vix elegantius quidquam putem; Bauer. Cf. ad 3, 47, 1. — *conlatis* eo, in Capitolium.

6. *ex loco inde munito*, ut nos: *von da aus, herab*, et inf. c. 43. *atque inde ex loco superiore*; vel *inde* pro *deinde*. — *Flaminem*, sing. pro plur. nisi leg. *Flamines*. Cf. ad 1, 20, 1.

7. *arx Capitoliumque*, v. ad 1, 55, 6. — *utique*, v. ad 2, 30, 1.

8. *oneraturos inopiam armatorum*, v. ad 4, 12, 3.

XL. 1. *urbis per CCCLX annos victricis*, numero annorum non adcurato, (ut inf. c. 54.) sed, ut vulgo dicunt, rotundo, nisi forte subputantur ab a. V. c. 4. quo primum a Romulo cum Sabinis bellum est gestum. Cf. Dionys. 1. p. 61. et 2. p. 100. Plut. Camill. p. 137. Gell. 5, 17. — *Digredientibus*, immo *degredientibus*; Bauer.

2. *nihil relinquebant, quod humanis superesset malis*, quod miserabilius fingi posset. Baueri nota est: "*relinquebant*, faciebant, ut reliquum putaretur; vel faciebant eam conditionem, ostendebant, inducebant, ut adpareret, nihil relictum mali, quod jam non sentiretur, nihil quod deesset, quod esset praeter et super illa, quae jam sentirent. Dativus esse videtur *humanis malis*, quibus supersit aliquid, qs. in eorum numero; ut habeant aliquid etiam nunc velut reliqui, quod nondum effuderint, nondum incusserint. Si Ablativus sit, quod non placet, subpleris *ex*, *in*." *utile obsessis* quidem fuisset, mulieres in arcem non admitti, ut *inbellis multitudo minueretur*, sed *parum humanum*, ab humanitatis pietatisque sensu alienum.

3. *communibus deploratis* consiliis, v. ad 3, 38, 3. — *exsequentes suam spem, sua consilia*, sequentes, ex iis agentes; Bauer. — *quisve*, alii *quisque*. Leg. *quive* et *quique*.

4. *condita in doliolis in sacello* cet. Cf Plut. in Camillo T. I. p 139. — *ubi nunc*, tamquam in locum ita sacratum, *despui religio est*, quod et tradunt Festus voc. *doliola* et Varro L. L. IV. p. 37. — De *sublicio ponte* v. ad 1, 33, 8.

5. *L. Albinius*, ut ap Valer. Max. 1, 1, 10. (ubi tamen vulgo *Albanius* legitur) et Flor. 1, 13. Al. *Albinus*, ut ap. Plut. l. l. et in multis codd. Flori. Sed est nomen gentis plebejae.

6. *salvo etiam tum discrimine divinarum humanarumque rerum*, quia religioni tum adhuc suus honor, nec ejus, quantus nunc est, contemtus erat. Cf. ad 1, 33, 10. et 3, 20, 6.

XLI. 1. *ut in tali re*, quantum fieri poterat in rebus tam trepidis ac subitis. — *obstinato ad mortem animo*, cf. 6, 3 extr. 7, 32.

2. *Curules magistratus*, v. ad 1, 8, 2. — *augustissimae vestes* erant magistratibus *ducentibus* s. *deducentibus* vel comitantibus *tensas* s. *thensas*, h. e. vehicula, quibus simulacra deorum in pompa Circensi et in Circum vehebantur. v. ad Tac Ann. 12, 42, 5. Ruben. de re vest. 1, 21. et Scheffer. de re vehic. 2, 24.

3. *ea vestiti medio aedium sedere*, in atrio; at ἐν ἀγορᾷ ap. Plut. T. I. p. 139. et infra *in aedium vestibulis*, quae tamen verba ad Gallos potius, ibi stantes, et ad *intuebantur* referenda sunt cum Schellero, cui etiam non displicet Dukeri ratio, ut vel *vestibulum* latiori sensu, vel *medium* non nimis subtiliter adcipiatur, quum v. c. *in medio mari* et *in media urbe fieri* dicantur, quae non procul a litore et a portis fiant.

4. *Sunt, qui M. Fabio pont. max. praefante carmen*, (v. ad 4, 21, 1.) *devovisse eos se — tradant*, ut et Plut. l. l. *Devovere se* scil. Diis Manibus et Telluri s. matri Terrae est certis ritibus et pontifice max. *verba praeeunte* (v. ad 4, 21, 1.) pro salute reip. vel calamitate ejus avertenda se consecrare morti, de quo v. inf. 8, 9. 10. 10, 28. et Macrob. Sat. 3, 9. Simul vero et hostes devoventur Diis Manibus, ut 8, 10. — Mox voc. *urbem* ante *patente Collina porta* nonnulli delendam putant, quia modo praecessit. Cf. tamen ad 1, 3, 8. et mox ad c. 43. n. 4. — *Collina porta*, v. ad 2, 11, 3.

5. *obcursu hominum*, obcurrentibus hominibus. — *vagos exciperet*, v. ad 2, 4, 3.

6. *adeo haud secus — in aedium vestibulis*, v. sup. not. 3. et ad Praef. n. 15. — *ad eos*, *velut simulacra*, non vivos homines, ob silentium obstinatum et immobilem consessum; Drak. Cf. Plut. Camill. p. 140. Zonar. 7, 23. Oros. 2, 19. — *M. Papirius* (Μάνιος Plut. T. I. p. 140.) *dicitur Gallo barbam suam, ut tum omnibus promissa erat*, (nam Romani barbam et capillum *promittebant*, h. e. crescere et dependere patiebantur, erantque intonsi, barbati et capillati ante et ad a. V. 454. de quo v. ad Juvenal. 6, 105.) *permulcenti* cet. Cf. Zonar. et Plut. ll. ll.

7. *ceteros in sedibus suis trucidatos* sc. dicunt, dicitur.

XLII. 1. *Ceterum seu non omnibus* Gallis, quippe qui cap. 41. *sine ira*, *sine ardore animorum ingressi urbem* dicuntur. Cave legas *omnis*, vel *non omnibus* exponas *nullis*. Nihil inpediti est in h. l.

2. *non mentibus solum* non (v. ad 1, 40, 1.) *concipere* sc. cladium s. malorum magnitudinem; vel simpl. cogitare, (nisi leg. *compotes esse*, vel cum Lips. *consipere*, aut cum Bauero *consistere*) *sed ne auribus quidem atque oculis satis constare*, eorum usum retinere, (ut *mente constare* ap. Cic. Tusc.

Qu.

Qu. 4, 17. pro: ejus compotem esse: cf. Drak. ad h. l. et 8, 19. Burm. ad Ovid. A. A. 1, 120.) *poterant*, vix cernere se atque audire putantes, quae cernebant et audiebant. Cf. ad Tac. Ann. 3, 46. pr. — *Quocumque advertisset* sc. Romanos, qui in arce erant. Ita scripsi pro vulg. *avertisset* (sc. a conspectu aliarum rerum ad se; Drak.) ex emendat. Gron. vid. ad 1, 12, 8.

3. *tanto ante alios miserandi magis* cet., quod, licet obsessi, tamen a patria interclusi essent, quum alii in patria obsiderentur; Drak. Non scio, quomodo hoc dicat: nam idem quam plurimis adcidit, ut ab hostibus in arcem compulsi omnia sua in hostium potestate esse et tecta urbis incendi viderent; Duk.

4. *diem tam foede*, triste, *actum*, transactum, vel contemplatione rerum tam foedarum. Cf. ad 3, 32, 1. — Mox *inquieta* bene conj. Gron. Vocem semper, ut Gr. ἀεὶ, eamdem omnium rationem denotare, monet Casaub. ad Strab. 1. p. 65.

XLIII. 1. *nequidquam*, sine fructu, frustra. Vox bis posita, more Livii. v. ad 1, 3, 8.

2. *testudine*, συνασπισμῷ, (v. ad c. 5. n. 3) *facta*, forte leg. *acta*: nam testudo, etiam ea, quae scutorum est junctorum, proprie *agi* dicitur. Cf. ad Sil. 1, 365. Virg. A. 2, 441. 9, 505 al. Sed *facta* etiam dicitur 10, 29, 9. 31, 39, 10. 34, 39, 4. ap. Tac. Ann. 12, 35, 3. — *Romani nihil temere, nec trepide* sc. facientes. — *qua parte signa ferri* cet. — *subcesserit*, forte *subcesserat* aut *subcessisset*; Bauer.

3. *atque inde ex loco superiore*, v. ad c. 39. n. 6. — *strage ac ruina fudere Gallos*, ut non caederent, sed inpulsos sternerent, detruderent, dejicerent, deturbatos ruere cogerent, praecipites darent; Bauer. Cf. ad 4, 33, 5.

4. *Omissa itaque spe*, abjecta; ut *omittere arma* 5, 47, 6. 21, 58 pr. 33, 8. *sarcinas* 8, 39.

5. *quod in urbe fuerat, frumentum incendiis urbis* (forte leg. *ejus*, vel plane delenda est vox; sed v. ad 1, 3, 8.) *absumserant, et ex agris per eos ipsos dies raptum*, ut 21, 28, 5. 33, 16. et aliis locis, a Gron. laudatis. *raptum*, raptim, celeriter convectum. Cf. ad 6, 23, 3. Verba *et ex agris* cet. non bene cohaerent cum illis: *cujus inmemores et frumentum absumserant*. Sed haec quoque ad neglegentiam orationis referenda. — *ad Rom. experiendam virtutem* refer ad *duxit*, non ad *proficiscentes Gallos ab Vrbe*; Bauer.

6. *quum Diis hominibusque adcusandis consenesceret*, v. ad 1, 22, 3. — *divino spiritu tactus*, v. ad 5, 15, 7.

XLIV. 1. Tota haec oratio copiose explicatur in *Magazin für öffentl. Schulen und Schullehrer* T. I. P. I. p. 57–105. *veteres amici* populi Rom. cujus *pristina beneficia* mox memorantur, et Camilli, qui eorum forte patronus Romae fuerat. — *ita tulit*, et *hoc egit*, effecit, ut vos cives mei essetis, vel ego essem civis vester.

2. *Hac arte*, ratione, medio, μηχανῇ, vel potius arte militari s. ἀρετῇ, (Cf. Intpp. Horat. Od. 3, 3, 9.) aut *hac*, hujus rei, sc. belli, *arte in patria steti*, incolumis fui, (v. ad 1, 3, 2.) vel potius locum in rep. et dignitatem tuitus sum, ut *hominem* vel *remp. stare* (v. c. *fide* 23, 48, 7.) et contra *cadere* passim dixere Livius et Cic. Similiter 10, 31. extr. *nec suis, nec externis viribus jam stare poterant*, h. e. tueri libertatem et gloriam. Cf. ad 1, 3, 2. et 2, 29, 7.

3. *fortuna oblata est*, obportuna occasio; *pro tantis — beneficiis*, cf. 4, 9 sq. — *nec enim exprobanda* cet. et sola *commemoratio quasi exprobratio est inmemoris beneficii*, Terent. Andr. 1, 1, 16. *exprobranda apud memores* pro dativo, quo non utitur

voc.

voc. *memor*: sed et *exprobrare* hic est cum exprobratione commemorare; Bauer.

4. *eo*, ideo, (v. ad 1, 11, 6.) *in certamen omne plus terroris, quam virium, ferunt* Galli, qui primo tantum inpetu feroces sunt, (at 10, 29. eos proelio ultimos excessisse legimus) quibusque *natura corpora animosque magna magis, quam firma*, mollia et fluida, laboris aestusque intolerantissima, (v. ad 34, 47, 3.) dedit, cf. 7, 12, 4. 10, 28. 22, 22, 2. 27, 48 extr. 34, 47. 38, 17. Polyb. 2, 33. 3, 79. et ad Sil. 4, 311. Spanh. ad Callim. H. in Del. 174. — Mox punctum posui non post *repleti*, sed post *palantur*, pro quo forte leg. ex uno cod. *populantur*, judice etiam Wakef. ad Lucret. 2, 10.

5. *raptim*, ἁρπάγδην, ob festinationem. *ubi nox adpetit*, v. ad 5, 19, 2. — *ab secundis rebus*, ob et post eas. v. ad 1, 1, 5.

6. *Nisi vinctos somno* cet. al. *victos*, solenni varietate, ut 9, 30, 6. Sed *vinctus somno* (ut μαλακῷ δεδμημένος ὕπνῳ ap. Hom. Od. 15, 6.) est is, qui altiore s. profundo somno ita obpressus est et quasi vinctus tenetur, ut vix excitari possit; (quo sensu et somnus *adligare artus*, δεσμεύειν et δεσμὸς, vel ap. Mosch. 2, 4. καταπεδᾷν μαλακῷ φάεα δεσμῷ, sed et *solvere* dicitur, de quo v. mox ad c. 45. n. 2.) at *victus somno*, qui ei diutius quidem reluctatur, sed tandem subcumbit. Sic diverso quoque sensu dicitur *vinctus* et *victus vino*, *Lyaeo* cet. Cf. Heyne et Brockh. ad Tibull. 1, 2, 2. et Burm. ad Ovid. Met. 2, 238.

XLV. 1. *primae silentio noctis*, pro: primo. v. ad 1, 1, 6. — *nacti*, postquam ea invenerant, ut 24, 31. 36. 25, 30. 34, 61. 42, 48.

2. *Nusquam proelium*, sed *omnibus locis caedes est*, v. ad 2, 53, 2. — *nuda corpora*, (v. ad 3, 19, 9.) *et soluta somno*, eo languida et torpida, ut *soluta vino, frigore, metu membra* cet., λῦτο γούνατα

 καὶ

καὶ φίλον ἦτορ ap. Hom. Od. 5, 297. nam artus et oculi, antea intenti et obcupati, *solvi*, h. e. remitti, relaxari, debilitari, dicuntur *somno* vel *in somnum*; unde ὕπνος λυσιμελής, et simul, sed alio sensu, λύων μελεδήματα θυμοῦ dicitur Hom. Od. 20, 56. 23, 343.

3. *Vejos etiam praesidiumque et spem*; τὸ *que* del. forte: vel explicat, pro *id est*, quod esset; Bauer. Cf. ad 2, 42, 7.

4. *compressi a Caedicio*, repressi, prohibiti, coerciti; v. Drak. ad 26, 10 extr. et Ernesti clav. Cic. *Caedicius* forte idem, cujus sup. c. 32. mentio facta. — *rem in noctem sustinuere*, distulere. v. ad 2, 44, 6. — *Salinae* locus et aedificia vel intra Vrbem juxta Tiberis ripam, ad portam Trigeminam, (v. 24, 47. et Frontin. de aquaed. 5.) vel prope Romam, aut Ostiam, ut 7, 17. et 19. Cf. 1, 33 extr. et Adleri Beschreib. d. St. Rom p. 329. Plut. Romul. p. 33. Dionys. 2. p. 118. et 3. p. 181. Aurel. Vict. vir. inl. c. 5.

XLVI. 1. *Sacrificium erat statum*, certo tempore faciendum, (cf. ad 3, 15, 2.) *in Quirinali colle genti Fabiae*, v. ad 4, 2, 6. et ad seqq. cf. Flor. 1, 13. 16. Valer Max. 1, 1, 11. Appian. Gall. Exc. 6. et Dio Cass. T. I. p. 14. ed. Reim.

2. *Gabino cinctu*, al. *Gabino ritu* vel *ritu G. cinctus*, ut ap. Valer. Max. 1, 1, 11. Cf. 8, 9. 10, 7. et Virg. Aen. 7, 612. ubi bene monet Servius, *togam sic in tergum fuisse rejectam, ut ima ejus lacinia a tergo revocata hominem cingeret, simulque caput tegeret et ambiret*. Cinctura haec, translata a Gabiis et in religionibus maxime sacrisque servata, passim in vett. monimentis et inpr. numis deprehenditur. Cf. Ferrar. de re vest. 1, 14. Noris. ad Cenot. Pis. diss. 3. c. 7. Schweigh. ad Appiani Pun. 48. et inpr. Winkelmanns Gesch. d. Kunst d. Alterth. T. I. p. 441.

441. — *sacra manibus gerens*, h. e. res ad sacrificium parandum necessarias.

3. *nihil ad vocem — motus*, v. ad 1, 7, 7. *terroremque*, minas, ut 1 Petr. 3, 15. φόβος, Bauer. — *eadem* via.

4. *qui a proelio adverso* cet. v. ad 1, 1, 5. — *ut in parte praedae essent*, v. ad 5, 21, 4.

5. *Locus ipse admonebat Camilli*, sc. Veji, ab eo capti. — *et Caedicius* (de quo v. cap. 45 extr.) *negare, se commissurum, cur*, ut, (cf. 34, 31 extr.) *sibi* cet. h. e. dixit, se non eam in se admissurum esse culpam, ut vel deorum vel hominum jussu prius deponeret imperium, *quam ipse memor ordinis sui* (nam plebejus homo erat et centurio, cui non licebat summum sibi imperium deposcere) juberet optaretque ut imperator crearetur.

6. *adeo regebat omnia pudor*, reverentia senatus, legum et institutorum patriae; *discriminaque rerum — servabant* adhuc Romani: nisi leg. *servabantur*. Cf. ad 3, 20, 6. et 5, 40, 6.

7. *Pontius Cominius*, ut ap. Plut. Camil. p. 141. Zonar. 7, 23. Diodor. 14. p. 455. Gell. 17, 2. al. *Cominus*, ut et vulgo ap. Frontin. Strateg. 3, 13, 1. qui rem paulo aliter narrat. Γάϊος Πόντιος dicitur Plut. Opp. T. II. p. 324. E. et perperam Caedicius Appian. Gall. Exc. 4. et 5. Sed unde duo gentium nomina uni fuerunt homini? — *qua proximum fuit a ripa*: non laboro; sed inducere malim τὸ a, ut sit: qua parte ripae proximum erat escendere; Bauer.

8. *ut et* (quod *et* forte delendum) *comitiis curiatis — Camillus dictator diceretur*: nam in his comitiis semper ad populum ferebatur lex de imperio militari magistratibus dando, vel de potestate rei militaris administrandae. Cf. cap. extr. et 52. fin. 6, 41. 9, 38. 23, 14, 3. ad 26, 2, 2. Cic. de L. Agr. 2, 10–12.

9. *eadem via degressus*; cf. Gell. 17, 2 extr. — *comperit*, leg. *compererit* ob orationem obliquam; Bauer.

10. *mutari finibus*, ut *m. loco*, in alium locum transferri, cum mutare; (cf. Gron. Obss. 3, 1.) h. l. locum exsilii mutare seu inde redire. — Non satis perspicuus est hujus periodi sensus, quem plane non se adsequi profitetur Duk. nec quisquam explicuit. — *auspicia habere*, jus auspicia capiendi, adeoque summum imperium. Nam *dux* et *imperator*, Gall. *Chef* seu *Général en Chef*, proprie dicitur is, qui *ductu et auspicio suo res gerit*; (unde Livius 10, 7, 8. vocem *duces* ipse ita adcuratius definit) legati vero vel tribuni et magistri equitum *sub ductu et auspicio consulum dictatorumque res gerere* dicuntur. Nonnumquam tamen et hi *imperatores* adpellantur, iisque *ductus et auspicium* tribuuntur: (v. ad 8, 31, 1. 8, 33, 8. et 28, 38 pr.) Imperatorum vero tempore iis solis *auspicia*, et legatis vel ducibus eorum, sub Caesarum auspiciis res gerentibus, *ductus*. Cf. 28, 12, 7. ad Tac. Ann. 2, 18, 2. 13, 6, 2. et Suet. Aug. 21 pr. Ceterum *auspiciis* etiam *populi Rom.* res acta dicitur 30, 14, 6. quoniam populus Rom. dat auspicia vel summum imperium lege curiata.

XLVII. 1. *arx Romae Capitoliumque*, v. ad 1, 55, 6.

2. *qua* (parte s. via) *nuntius a Vejis perv.* v. cap. 46. Cf. Diodor. l. 14. p. 455.

3. *animadverso ad Carmentis* s. Carmentae sc. aedem (v. ad 1, 7, 8. et 1, 33, 6.) *saxo* (cf. cap. 46 extr.) *aequo*, facili, commodo, *adscensu*; nisi *adscensu* est supinum, vel *saxo* delendum. *saxa* et *saxos* et *saxo* MSS. *saxum* edd. antt. sc. cui inpositum Carmentis fanum; Bauer. *saxi* (h. e. montis) et *saxorum* (quod recepit Drak.) conj. Gron. Idem monet, fanum vel aram Carmentis aut Carmentae sub Capitolio vel in imo Tarpeji montis Dionysio 1. p. 25. et aliis memorari, at nemini *saxum Carmentis*. Dukeri nota est: "Non video, quomodo adscensus, qualem mox describit Livius, *aequus* dici possit, nisi forte ita,

ita, ut Galli viderint quidem difficilem fore adscensum, sed tamen speraverint, se aliquam illius rationem inventuros esse. Sed forsan leg. *adscensu aliquo.*" Ceterum Gallos circa cuniculum adgressos refert Cic. p. Caecina c. 30. et Philipp. 3, 8. *nocte sublustri*, quae stellarum luce paululum inlustrabatur.

4. *canes*, *sollicitum animal ad nocturnos strepitus*, h. e. eos sollicite et facile animadvertens, vel potius inquietum, quod facile sollicitatur, inquietatur et excitatur somno. *Sollicitive canes*, *canibusve sagacior anser* Ovid. Met. 11, 599. *Anser solertiorem custodiam praebet quam canis: nam clangore prodit insidiantem* cet. Colum. 8, 13.

5. *Anseres non fefellere* Galli, *quibus* anseribus, *sacris Junoni*, quamvis *in summa inopia cibi* erant, *tamen abstinebatur* cet. χῆνες ἱεροὶ περὶ τὸν νεὼν τῆς Ἥρας ἐτρέφοντο θεραπεύοντες τὴν θεόν. Φύσει μὲν οὖν τὸ ζῶον εὐθορύβητόν ἐστι καὶ ψοφοδεές· τότε δὲ, συντόνου περὶ τοὺς ἔνδον οὔσης ἀπορίας, ἀμελουμένων αὐτῶν, λεπτὸς ἦν καὶ λιμώδης ὁ ὕπνος — Πομπεύει δὲ μέχρι νῦν ἐπὶ μνήμῃ τῶν τότε συμπτωμάτων ἡ Τύχη, κύων μὲν ἀνεσταυρωμένος, χὴν δὲ μάλα σεμνῶς ἐπὶ στρωμνῆς πολυτελοῦς καὶ φορείου καθήμενος, Plut. Opp. T. II p. 325. *Quam ob causam cibaria anserum Censores in primis locant*, Plin. 10, 22. s. 26. Cf. Cic. pro Rosc. Amer. c. 20. et Diodor. l. 14 p. 455.

6. *Gallum*, *qui jam in summo* colle, in cacumine montis s. rupis, *constiterat*, *umbone ictum deturbat*, v. ad 4, 19, 4. Manum quoque illi amputasse tradit Diodor. l. 14. p. 456. Duos ab eo proturbatos, alterum umbone, alterum gladio, Plut. in Camillo p. 142. — *armis omissis*, v. ad c. 43. n. 4. — *ruinaque tota prolabsa acies in praeceps deferri*, v. ad 4, 33, 5. — *classico* signo, sono tubae s. buccinae.

7. *selibras*, (semilibras, dimidias libras) *farris et quartarium vini*, (quartam sextarii partem) v. ad 4, 15, 6. — *se quisque victu suo fraudans*, cf. 2, 10 extr.

8.

8. *ab nocturni periculi memoria*, v. ad I, I, 5.

XLVIII. 1. *fames utrimque*, 3 MSS *utrumque* probb. Duk. (vel ob singul. *exercitum*) et Bauero. — *Gallos pestilentia*, cf. ad I, 31, 4. — *inter tumulos*, non sepulcra mortuorum, (nam insepulta jacuisse cadavera Livius mox innuit) sed colles, in quibus Roma urbs sita erat; Drak. — *cineremque ferente* sc. in sublime. — *humorique ac frigori adsueta*, τὸ *que* vel redundat, vel positum pro *quippe*: est enim causa, cur sit gens intolerantissima calorum; Bauer.

2. *angore vexata* ob nimium aëris aestum et vaporem, quibus fere subfocabantur. — *pigritia*, ob pigritiam; *singulos sepeliendi*, quod eos pigebat singulos sepelire. Cf. I, 31 med. et 6, 4 pr.

3. *bustorum Gallicorum*, cf. 22, 14. et Varr. L. L. 4, 32.

4. *panis de Capitolio jactus* cet. cf. Ovid. Fast. 6, 349–394. — *parat instruitque* omnibus rebus, inpr. armis, copias s. milites, *quibus haud inpar* cet. — Mox *superatis tantum* (quod in MS. sec. Voss. legitur) *non* (h. e. propemodum) *humanis omnibus malis* non male emend. Drak. Dura certe est haec verborum constructio: *quum natura*, *superatis humanis omnibus malis*, *tamen famem* cet.

5. *quum stationes procederent*, usque et usque continuarentur, etsi a paucis et fame fessis: ut *aera* vel *stipendia procedere* dicuntur 5, 7, 5. (25, 5. 27, 11.) pro addi, connumerari, continuari cum aliis, quae fecissent aut facturi essent, stipendiis, computari iis haec extraordinaria stipendia et valere ad inplenda justa stipendia, quae juniores ex instituto deberent, perinde ac si delectu conscripti aestiva integra in castris egissent; Gron. *quum stationes procederent* in locum adsignatum, vel milites stationarii (qui omnia sua arma gestabant, et ita conspicuam reddebant corporum infirmitatem) ad excubias agendas, (*wenn die Wa-*

Wache aufzog) Drak. et Doer. *quum stationes procederent*, quum progrederentur milites fame adfecti procedentes cum armis, vix incedentes, vix arma tenentes: ut in pompis *procedere* et conspiciendi, et vero tarditatis ac lentitudinis adfert notionem, quae huc egregie convenit; Bauer. (cf. ad Juvenal. 1, 39. et ad Sil. 6, 444.) *quum in stationes p.* conj. Sigon. — *Q. Sulpicium:* Ap. Claudium ap. Fest.

6. *Vae victis esse:* τὸ *esse* delendum, judice etiam Bauero, et forte ex ultimis literis τοῦ *victis* primisque τοῦ *sed* ortum. Nam *vae*, ut אי, הוי, אוי et οὐαὶ, est exclamatio, vel dolentis et commiserantis, vel, ut h. l., comminantis insolentiusque deridentis; et in ejusdem rei narratione simpl. *vae victis* dixere Flor. 1, 13. et Fest. v. *ve victis.* Cf. Plaut. Pseud. 5, 2, 19. et Plut. Camill. p. 143.

XLIX. 1. *infanda merces perficeretur*, universa confici et redigi posset. (tota penderetur: immo negotium et controversia ejus finiretur; Bauer.) Ceterum ita quoque rem narrant Plin. 33, 1. s. 5. Plut. in Camillo p. 143 sq. et Polyaen. 8, 7, 2. sed aurum a Gallis absportatum esse diserte tradunt Polyb. 1, 6. 2, 22. Suet. Tib. 3. Justin. 27, 2. 38, 4. et ipse Liv. 10, 16. a quibus tamen tantum non omnibus hostes potius Romanorum jactantes induci et pro sua causa loquentes, jam alii observarunt. Cf. Mémoires de l'Acad. des Inscr. T. XV. p. 1 sq. unde intelligitur, haec et alia parum probabiliter a Livio memorari.

2. *semirutae solo urbis* pro *semiruto*. v. ad 1, 1, 6. Etsi urbs magis diruta erat quam solum ipsum, tamen et hoc ruerant Galli sepeliendo, muniendo; Bauer. — *omnia, quae secunda*, commoda, obportuna, *suis eligi* cet. Mox *providit* inter verba temp. praes. positum: unde *providet* conj. Bauer.

3. *Jam verterat fortuna*, v. ad 2, 3, 2.

4.

4. *haud majore momento fusi*, "non difficilius, non tardius, aeque facili inclinatione et celeri, non minus et facile et celeriter. *Momentum* hic est inclinatio, causa eventus, victoriam in alterutram partem inclinantis; ut *victi momento perlevi*, inclinatione, subita commutatione fortunae, non magno conatu, 21, 43, 7. et *momento perlevi ludificari, quae mole ingenti agerent* 24, 34, 2. quae concinna est antithesis *molis* et *momenti*, nec aptius quidquam hoc vocabulo ad *mechanica* opera;" Bauer. Cf. ad 1, 47, 7.

5. *jocos militares inconditos*, (v. ad 3, 29, 2.) *quos jaciunt* sc. *milites*, quod latet in voc. *militares*. Cf. ad 8, 8, 11. 9, 1, 9. 26, 22, 3. 34, 3, 1. et 34, 56, 5.

L. 1. *retulit* ad senatum, *et SCtum facit*, (forte *fecit*) ut *fana omnia restituerentur, terminarentur expiarenturque* cet. v. ad 1, 55. 3. et 7, 16, 6. — *expiatioque eorum in libris* Sibyllinis *per duumviros quaereretur*, v. ad 3, 10, 6. "*Expiatio* est modus, ratio, formula expiandi; significat autem purgationem, novam inaugurationem ex incestatione et funestatione hostili, velut culpa et contaminatione, et turbato ibi cultu atque interrupto. Mox vero *expiandae vocis nocturnae* per hypallagen dictum pro: expiandi neglectus vocis, (nam non vox erat expianda, sed ejus neglectus) aut *expiare* est *placare* sc. Deum, quemcumque illum, a quo missam vocem sprevissent;" Bauer. Cf. ad 1, 20, 11.

2. *cum Caeretibus hospitium publice fieret*, nomine et auctoritate reip. Cf. ad 2, 41, 13. Iidem primi fuere municipes, quibus civitas Rom. data, sed sine suffragio; unde *in Caeretes* s. *Caeretum tabulas referri* dicebantur, qui ignominiae causa moti tribu privabantur suffragii jure. v. Gell. 16, 13.

3. *ludi Capitolini*, in honorem Jovis Capitolini agendi a *conlegio* Capitolinorum, qui memorantur Cic. ad Q. Fr. 2, 5.

4. *Expiandae vocis nocturnae*, cf. not. 1. et c. 32.

5. *Aio Locutio* nomen templumque datum, sc. ab ignaris, cujus dei vox fuisset: moris tamen antiquis, a factis certis nomen addere numini; ut Hagar Gen. 16, 13. Deum adpellabat *videntem se* et *vivum*, qui ipsam respexisset, recreasset, vitamque filio ipsique servasset; Bauer. Deum Gellius 16, 17. adpellat *Aium*, Cic. de Div. 1, 45. 2, 32. et fragm. actorum publ. ap. Dodwell. in Prael. Cambd. p. 691. *Aium Loquentem*, Plut. Camill. p. 144. Φήμην καὶ κλῄδονα. *in Jovis cellam*, v. ad 3, 19, 11. — *in quae referri* sc. templa.

6. *sub Jovis sella*, s. solio, in quo simulacrum Jovis repositum erat. Cf. Plin. 33, 1. s. 5. — *ex quo summa pactae mercedis Gallis confieret*, v. Oudend. ad Suet. Caes. 20. et Heins. ad Virg. A. 4, 116. — *Iis peractis*, aut del. *Iis*, aut leg. *Ita*; Bauer.

7. *in urbem paratam*, *Vejos*, cf. ad c. 24. n. 4.

LI. 1. Eamdem rem Camillus jam dissuaserat sup. c. 30. sed breviter, nec tanta arte ac gravitate. — *et ob eadem haec non, si* cet. recte omnes MSS. et edd. antt. ante Froben. In hac et cett. ad Crev. perperam legitur *nisi*: nam non alio modo redire potuit, et utique ita rediit. Baueri nota est: "Vix habeo, quod contra dicam, nisi quod paullo audacior ista recusationis significatio est. Sed Camillum pro auctoritate loqui aliquid, haud graviter ferre poterant." Tò *si* nervose dictum pro: ne tum quidem, vel etiamsi, ut 7, 10 pr. et 32. 38, 57. et al. Cf. ad 4, 3, 5. 36, 29, 1. 37, 52, 3. et Cort. ad Sallust. Jug. c. 85. §. 48. Operae nobis invitis h. l. dedere *nisi* pro *si*. — *utique*, v. ad 2, 30, 1.

2. *Quid*, cur, (ut τί pro διὰ τί) enim *repetiimus* sc. patriam? ut 31, 39 pr. 34, 58, 2, al.

3. *cum urbe simul positae*, conditae, constitutae, institutae, *traditaeque per manus religiones*, v. ad 1, 3, 7. *Equidem* profecto, vel simpl. quidem, quod passim fere abundat; non *ego quidem*: nam h. l. tertiae personae jungitur. v. Ernesti clav. Cic. et inpr. Schelleri Lex. Lat. Minus satisfacit Drak. ad 5, 54. 8, 20. et 34, 5.

4. *Intuemini horum deinceps annorum*, (v. ad 1, 21, 8.) *vel secundas res* cet. Cf. 6, 41. et Hor. Od. 3, 6, 5 sq. ubi v. Mitscherl.

5. *aqua ex lacu Albano emissa*, v. cap. 15 sq. — *spreta vox coelo emissa* (s. *missa*; Gron. improb. Drak.) *de adventu Gallorum*, cf. cap. 32. — *gentium jus violatum*, v. cap. 35. 36. *vindicari*, defendi.

6. *ut terrarum orbi documento essemus*, v. ad Praefat. n. 14. — *alia terrae celavimus*, ut ap. Lucan. 1, 607. et Flor. 1, 13. *Terrae* quidam, ut *humi*, pro *in terra*, et *in terram* dici putant, (v. Schelleri Lex.) vel more Graecorum; vel poetice; (ut *it clamor coelo*) Bauer illud totum dicit paene poeticum esse pro: celata credidimus terrae adservanda. Forte cum Gron. leg. *terra*; et mox pro *fefellerunt* cum Bauero *fefellerant*.

LII. 1. *Haec culti* feliciter, cum praemio, *neglectique* infeliciter, cum poena, *numinis monimenta*; vel sic: quo eventu cultum neglectumque sit numen; emphasis vel metonymia antecedentis; Bauer. — *e naufragiis prioris culpae emergentes*, eleganti translatione pro: malis priori culpa contractis levati et recreati; Doer. — *non dies magis stati, quam loca sunt*, non minus loca quam dies; Bauer. — *Quam* parum *par* hoc *vestrum factum est* ei, *quod* cet. nisi *par* est pro *idem*, aut cum Gron. leg. *vestro*, vel *factum isti*, *quod* cet. De C. *Fabio* v. sup. cap. 46. — *privatus*, v. ad 1, 40, 5. — *generatim*, κατὰ γένη, secundum sua genera; Ern.

2.

2. *in Jovis epulo — pulvinar suscipi*, v. sup. ad c. 13 n 5.

3. *Quid de aeternis Vestae ignibus signoque, simulacro, quod imperii pignus custodia ejus templi tenetur*, v. ad 1, 20, 3. — *Quid de ancilibus vestris, Mars Gradive, tuque Quirine pater*, v. ad 1, 20, 6. et 7. "Romulo quoque Ancilia tribuuntur, aut quia non Numae, ut Ovidius Fast. 3, 37 sq., sed huic missa coelitus, putabat, aut putare videri volebat Noster, aut quia Palladia essent urbi a Romulo conditae; Bauer. Quia Romulus bellicosus et Marte genitus; Doujat. Olim forte opinionem obtinuisse apud Romanos, *Quirinales* Salios non a colle Quirinali dictos esse, in quo sacra facerent, sed quod Quirino sacri essent, putabat Drak. qui eo etiam refert locum Stat Silv. 5, 5, 128 sq. ubi cf. Intpp. et Gron. in diatr. Stat c. 50.

4. *in profano deseri*, relinqui, (perquam aspere, judice Ern.) *sacra*, profanationi obnoxia esse, nemine ea colente. "*in profano*, velut profana, pro profanis: nam, si intellegas *loco*, quum dixerit, ex objicientium ore, Romae illa sacra fieri posse, maneret utique sacer locus;" Bauer. — *quaedam vetustiora origine Vrbis*, sc. sacra Vestae et palladium. *At videre* mox conj. Bauer.

5. *Illi sacra quaedam in monte Albano* (cf. 1, 31.) *Lavinioque facienda*, v. ad 1, 14, 1. *Lavinioque* pro *et in Lavinio* et hoc pro *Lavinii*, (v. ad 38, 39, 4.) nisi cum Gron. leg. *Laviniique*.

6. *transferri sacra religiosum fuit*, (v. ad 2, 5, 4.) ideoque illa eo loco, ubi primum instituta sunt, v. c. Lavinii, semper peragi placuit; et nos sacra, scil. nostra, *hinc*, ex nostra urbe, Roma, *transferemus?*

7. *quoties sacra instaurentur*, cf. ad 2, 36, 1. et 5, 19 pr. — *Modo quae res, post prodigium Albani lacus* cet. Cf. cap. 17. 18. et 19 pr. — *adfectae*, v. ad c. 10. n 6.

8. *tamquam veterum religionum memores*: quidam MSS. *inmemores*, aptius forte, etsi respuit Drak.

9. *Juno Regina* cet. Cf. cap. 23. et 31 pr. — *Aio Locutio* cet. v. ad c. 50. n. 4. — *Capitolinos ludos* cet. v. ad c. 50. n. 3. — *suscipi*, v. ad c. 13. n. 5.

10. *Flamini Diali noctem unam manere extra Vrbem nefas est*, cf. ad 24, 8, 3. 39, 45, 2. et Tac. Ann. 3, 58. et 71.

11. *quae auspicato agimus* v. ad c. 21. n. 1. — *intra pomoerium*, v. ad 1, 44, 8. — *damus*, tradimus.

12. *Comitia curiata* cet. v. ad cap. 46. n. 8.

LIII. 1. *Sed res ipsa cogit* cet. objectio adversariorum. — *jactari* palam memorari, praetendi. — *ut*, quamquam, *ego non dicam* cet.

2. *Velitisne, illos Romanos, vos Vejentes esse? an* (al. *non*) *malitis* cet. varie explicant viri docti. Gronovius: "Vtrum patiemini illos habitare, et inde adsciscere nomen Romanorum, quum vos Vejentes dicemini? an placebit potius, locum hunc, ubi nunc est Roma, desertum vacare et manere vastitatem ac solitudinem vestrae ditionis, (an magis juvat, si etiam Volscos a possessione hujus soli prohibetis, hanc terram vestram quidem esse, sed solitudinem; Stroth.) quam frequentari ab hostibus illorumque urbem et habitationem reddi? Quorum utrumque pariter est *nefas*, absurdum et detestandum." Sigonius: non, nonne, malitis Romae solitudinem hanc vestram esse, quam urbem hostium Vejos? Bauerus: *an*, i. e. annon, vel potius *non* h. e. nonne malitis, hanc sedem, quamvis nunc vastatam bello, infrequentem, incultam, tamen vel talem, esse vestram, *quam urbem* pulcerrime exstructam in potestate *hostium esse?* Explicationi Gron. favet Plut. Camill. p. 145. — *quia piget aedificare;* in edd. plerisque ab Ald. ad Drak. et in MS. Veith. *reaedificare*, rectius forsan.

3. *casa illa conditoris nostri*, Romuli, in Capitolio, quae subinde refecta est et recenti culmo tecta, ne periret, quo respexit Virg. Aen. 8, 654. Cf Vitruv. 2, 1 et Ovid Fast. 3, 183 sq — *non*, nonne, (v. ad 4, 4, 1) *in casis* cet. — *publice*, publico consilio et universo consensu.

LIV. 1. *Adeo nihil tenet*, prorsus non retinet nos vel detinet, movet s. adficit, (cf. ad 2, 63, 3. et 3, 29, 4.) *solum patriae*, (cui mox obponuntur *superficies tignaque*, aedificia in eo exstructa et eminentia, ut *superficies areae* obponitur ap Cic. ad Att. 4, 1. et 2.) *nec haec terra, quam matrem adpellamus*, ut 21, 26, 7. *quos eorum ipsorum sedes suae tenuerant*. — *pendet*, est, vel continetur.

2. *Equidem* (v. ad c. 51. n. 3.) *fatebor vobis, etsi minus injuriae vestrae* cet., h e. etsi haec non eo spectant, ut injuriae vestrae, quam ut potius calamitatis meae memoria renovetur. Illa quidem hujus causa fuit; at leviter Camillus tangit rem, quam non exprobrari, sed plane ex animo deleri cupit. "Sensus est: etsi exsilii omnino mei haud libens recordor, non modo, qua calamitas mihi fuit, sed multo minus, qua injuria vestra: multo minus malo injuriae memor, quasi exprobrans eam vobis, quam calamitatis, citra injuriae cogitationem, esse;" Bauer. (Idem mox *patriae* malis.) Boni civis est, ex animo delere memoriam injuriae a civibus adceptae: memoriam aliquam calamitatis, in quam ex injuria illa incidit, retinere, ac simul bonus civis esse potest; Duk. — *haec omnia obcurrebant* menti, id. qd. *in mentem veniebant*, ut 25, 24, 7. ubi paulo post *obcurrere animo* dicitur, et 36, 35 pr. Sic et *subcurrere* 6, 12 pr. et 25, 37, 5.

3. *nec expositum nimia propinquitate* cet. "Quid *expositum? Mare*, e proximo? stultum. *Locum* ergo, e sequenti? Remotius ac durius, sensu tamen postulante. Forte leg. *mari vicinum*, ut omnia ad

 locum

locum referantur;" Bauer. Recte, opinor — *natum unice*, optime, egregie, prorſus, *locum*, v. ad 1, 21, 3. et 5, 37, 6.

4. *Quod quum ita ſit, quae, malum!* (vox irati, ut noſtrum: *beim Henker! beim Geier!*) *ratio eſt, experiri alia expertis*, h. e. alia, quam quae jam experti eſtis; (ita τὸ *expertis* paſſive dictum ſit, et τὸ *alia* cum ſexto caſu junctum, ut *alius Lyſippo* ap. Hor. Epiſt. 2, 1, 240 *aliud libertate* ap. Cic. ad div. 11, 2. *alius Sejano* ap. Phaedr. Prol. 3, 41. et ſimilia ap. Drak. ad h. l. qui etiam jam monuit, *alius* (ab) *illo* dici, ut Gr. ἄλλος (ἀπ') ἐκείνου): niſi cum Clerico connectere malis verba *quae ratio eſt expertis* ſc. haec, h. e. vobis, qui haec jam experti eſtis. *expertis lares alios experiri* (tentare ſedes alias, quam quas tam diu feliciter experti ſumus) conj. Gron. e MSS. idemque et Bauer *expertos*, h. e. vos, jam expertos, quam verum hoc ſit.

5. *Capitolium, ubi quondam capite humano invento* cet. v. ad 1, 55, 5.

6. *quum augurato* (v. ad 1, 18, 6.) *liberaretur* a reliquis fanis ſacellisque *Capitolium, Juventas Terminusque* cet. v. 1, 55. ibique not. 3. et 4. *liberaretur*, exſolveretur religione templorum ibi conditorum, vacuefieret et patefieret novo et uni templo ibi condendo; Bauer.

LV. 1. *alia oratione*, aliis orationis ſuae partibus et argumentis. — *rem dubiam decrevit*, v. ad 7, 9, 4. et 25, 41, 5. — *ex praeſidiis*, IV MSS. *ex praeſidio*, ut ap. Val. Max. 1, 5, 1. et Plut. Camill. p. 145. τάγμα φυλακῆς ἡμερινῆς. De *curia Hoſtilia* v. ad 1, 30, 3. et de *comitio* ad 1, 36, 6.

2. *hic manebimus optime*, ſubſiſtemus, ut 31, 38, 2. 43, 21. al. Cf. Plut. et Val. Max. ll. ll. — *accipere ſe omen*, v. ad 1, 7, 11. Alia omina ex voce fortuito emiſſa memorantur 41, 18. et a Plin. 15, 19.

3.

3. *Antiquatâ lege*, v. ad 4, 58, 10. — *Tegula publice praebita est* cet. cf. Diodor. 14, 117. — *praedibus adceptis* a magistratu, cui hujus rei cura erat mandata, qui sponderent, hos vel illos *eo anno aedificia perfecturos*.

4. *Festinatio curam exemit vicos dirigendi*, ad lineam rectam faciendi. ut *dirigere aciem*, *naves in frontem*, *fines* cet. inf. 31, 27. 37, 23. 39, 27. Cf. 6, 4. Tac. Ann. 15, 38. 43. Flor. 1, 13. (qui tamen magis declamatoris, quam historici partes agit) Diodor. 14, 116. et Donati Rom. vet. 1, 25. — *Ea est causa*, *ut*, cur, (v. ad 40, 26, 2.) *veteres cloacae primo per publicum* (v. ad 2, 24, 6.) *ductae* cet. haec verba non favent iis, qui ex forma cloacarum conligunt, ante urbem a Romulo conditam in solo ejus aliam eamque amplam exstitisse.

COMMENTARIVS
IN
LIVII LIBRVM VI.

CAP. I. 1. *ab condita urbe ad urbem*, v. ad 1, 3, 8.

2. *parvae et rarae per eadem tempora literae*, breviora ac minus obvia quaelibet literarum vel ingenii monimenta conscripta literisque tradita, sc. inscriptiones, commentarii publici et scriptae rerum gestarum narrationes s. historiae, quae *memoriae* ac *famae* obponuntur, dicunturque h. l. per adposit. *una* (unica, sola) *custodia fidelis* cet. Cf. 7, 3, 3. et 25, 1 extr.

1 extr. — *in commentariis pontificum*, v. ad 4, 3, 5. — *pleraeque* sc. literae, nisi cum Duk. leg. *pleraque*. 3. *velut ab stirpibus laetius feraciusque renatae*, resurgentis, *urbis*: cf. 26, 41, 10. inpr. 29, 3 f. *majorem semper frequentioremque pro tot caesis exercitibus subolescentem* populum Rom. quem Horat. Od. 4, 4, 57. comparat ilici, ab ipsa amputatione *laetius revirescenti* novaque virium incrementa ab ea capienti — *quo primo adminiculo erecta erat, eodem innisa stetit* sc. urbs: metaphora petita a vite, adjuncta s. adligata palis ulmeis vel plataninis et populeis, qui propr. *adminicula vitis* dicuntur, ad quae illa *se erigit*, (cf. Cic. Sen 15. et N. D. 2, 47.) vel ab adminiculis, quae arboribus, (v. Sen. de Clem. 2, 7.) aedibusve ruinam minantibus adplicantur, quibusque *innisae stant*. Cf. 10, 22 pr. et ad Tac. Ann. 14, 54, 1. — *M. Furio* Camillo *principe*, v. ad 5, 30, 5. — *neque eum abdicare se dictatura passi sunt* sc. Romani, (ut *dicunt*, *ferunt* cet.) vel *urbs*, h. e. incolae ejus, cives. (v. ad 3, 47, 1.) *nisi anno circumacto*, h. e. peracto, exeunte, finito, ut 26, 40 pr. et 27, 30. etsi plerumque id dicitur de integro anno, qui in se, circuli instar, redit. Hac Livii aliorumve annalium locutione, male intellecta, inducti auctor fastorum capitolin. multique alii putarunt, totum annum seq. nullos militum tribunos consulesve habuisse, sed Camillum ex SC. per eum continuasse dictaturam reip. constituendae seditionisque comprimendae causa. Cui sententiae seqq. et cap. 2. adversantur, neque favent verba Plut. in Camillo p. 144 ad quae Pigh. in Ann. ad a. 364 provocat: Φοβηθεῖσα τὸν θόρυβον ἡ βουλὴ τὸν μὲν Κάμιλλον οὐκ εἴασε βουλόμενον ἀποθέσθαι τὴν ἀρχὴν ἐντὸς ἐνιαυτοῦ. καίπερ ἓξ μῆνας οὐδαμῶς ὑπερβάλλοντος ἑτέρου δικτάτωρος. (Ex quo loco probabile fit, h. l. pro *passi sunt* legendum esse *passus senatus*.) Camillo, qui rei gerendae causa dictator erat dictus, ea gesta per leges non licebat magistratum retinere; sed ex

ex SC. non deposuit ante exitum anni, quo creatus erat. Similiter errant fasti Capitol. et Pigh. ad a. 429. et 444. qui dictaturam L. Papirii Cursoris in eos annos prorogatam, neque alios in illis magistratus curules fuisse dicunt: quod nec Livius, nec, quod sciam, alius quisquam tradidit. Cf. tamen ad 4, 43, 6. Periz. anim. hist. c. 10. Dodwell. de cyclis 10, 83.

4. *simul* (simulac) *primum magistratu abiit*, ut 35, 44. et *simul ac primum* ap. Cic. Verr. Act. 2, 1, 13. et Phil. 4, 1. quibus locis τὸ *primum* majorem designat celeritatem, vel plane delendum est et librariis debetur, qui passim, ubi *simul* pro *simul ac* positum est, similia addidere, v. c. *ubi* 4, 18. *ut* 5, 25. *ac*, *si*, *postquam* cet. Cf. ad 3, 62, 4. — De *Q. Fabio* v. 5, 35. 36. Duo ejus fratres eamdem in se admiserant culpam, quod tamen Gallis non tam manifestum fuerat: et ille caede ducis hostium eos maxime exacerbaverat. Praeterea Marcius poena unius e Fabiis contentus fuisse videtur.

5. *judicio eum mors adeo obportuna, ut voluntariam magna pars crederet, subtraxit*, cf. Plin. Ep. 2, 11. et Tac. Ann. 4, 21, 5. — *Interregnum iniit tum* (ut in omnibus legitur MSS. et antt. edd.) *P. Cornelius Scipio interrex*, quae vox forte delenda. (Cf. tamen ad 1, 3, 8.) Recentiores editores substituere *Interregnum initum. P. Cornelius Scipio interrex*, (ut 8, 3. et 10, 11. sed jam paulo ante dixerat Livius: *res ad interregnum rediit*) *et post eum M. Furius Camillus iterum. Is tribunos* cet. Sed numquam memoratur, quoties aliquis extraordinarium gesserit magistratum, et Camillus jam bis fuerat interrex, at semel tantum interrex tribunos militum creaverat. v. 5, 17. et 31. Hinc cum Stroth. interpunctionem mutavi, ut *iterum* referatur ad *creat*.

6. *ex interregno*, statim post interregnum exactum, adeoque postquam creati erant, non solenni die. Cf. c. 5 extr. et ad 4, 31, 1. — Mox e MSS. tantum

 non

non omnibus forte reponendum *erant autem aereae* s. *aeneae duodecim tabulae*, unde simul intellegitur, cur non interierint incensa urbe. — *quae comparerent*, superessent; propr. adessent, conspici possent. Cf. ad 25, 40, 3. 26, 30, 4. 27, 24, 2. 29, 21, 2. 32, 10, 1. inpr. 38, 11, 5.

7. *alia ex eis edita*, h. e. reliqua, (v. ad 4, 10, 2) vel quaedam: *quae autem ad sacra pertinebant, a pontificibus subpressa* ac celata, ut eorum per partes et obportuno tempore edocendorum jure sibi reservato auctoritatem suam firmarent, et *ut religione obstrictos h. m. a*, cf. 9, 46. et Cic. p. Mur. 11. — Mox *dies religiosi* sunt, quibus judicia vel aliud, praeter sacra, agere, religiosum est, (v. ad 2, 5, 4.) qui vulgo *nefasti* et *infausti* dicuntur. v. Gell. 4, 9. et 5, 17. Hinc inf. 37, 33. *dies, quibus ancilia moventur, religiosi ad iter* faciendum. Cf. ad 1, 19, 7.

8. *insignemque rei nulli agendae*, re nulla agenda. Cf. tamen ad 3, 35, 1. — *non litasset* (v. ad 5, 38, 1.) *Sulpicius*, (v. 5, 36. 47. 48.) *neque*, et non *inventa pace deum*, v. ad 3, 5, 12. et 5, 38, 1.

9. *post tertium diem*, id. qd. tertio die, ut *ante diem* pro *die* vel *die ante* supra et 3, 8 pr. 27, 23. 36, 4. 40, 59. 41, 16. *ex ante diem quintum* pro *ex die ante diem quintum* 45, 2. *in ante diem III Idus* pro *in diem ante diem III. Idus* 41, 16. *in ante IV.* 45, 3 *usque ante diem V.* 25, 12 pr. *post diem tertium ejus diei*, die tertio post eum diem 27, 35 pr. Cf Noris. Cenot. Pis. 2, 17. Cort. ad Sall. Cat. 30, 1. Ferrar. ad Cic. Phil. 3, 8. Bosius ad Cic. ad Att. 1, 1. Intpp. jur. civ. ad l. 132. D. de verb. sign., et Syll. Epist. a Burm. edit. T. 2. ep. 313. Drak. inf. ad 41, 16, 5.

10. *ut postridie Calendas quoque ac Nonas*, ut postridie Idus, *eadem religio esset*, et ater s. infaustus dies haberetur, *traditum* esse atque institutum. Cf. Gell. 5, 17. Macrob. Sat. 1, 16. et Plut. in Qu. Rom. Opp. T. II. p. 269.

II.

II. 1. *erigendae reip.* genitivi esse videntur, non dativi. Cf. ad 3, 35, 1.

2. *ad fanum Voltumnae*, v. ad 4, 23, 5. — De *pugna ad lacum Regillum* v. ad 2, 19, 21. Ea ante CXII annos fuerat; sed ante *annos prope centum* Hernicis pax data v. 2, 41 pr.

3. *in amicitiam populi Rom. fuerant*, v. ad 2, 14, 2. — *justitioque indicto*, v. ad 3, 3, 1.

4. *in verba sua juratos* (v. ad 2, 32, 1.) *centuriaret*, in centurias describeret, ut pedites mererent: nam equites *decuriabantur*. Cf. 10, 21. 22, 38. 25, 15. et 29, 1. pr. ubi *ordinare et centuriare* pro: in ordines et centurias describere.

5. *ad Maecium* sc. castrum, a quo et *Maecia tribus* (v. 8, 17 extr. et 29, 37.) dicta teste Festo. Al. *Mecium*, *Metium*, et *Marcium*, ut περὶ τὸ Μάρκιον ὄρος bis ap. Plut. in Camillo, et Diodor. XIV. p. 456. nisi leg. Μαίκιον. *ad Marcium* probant Cluver. et Cellar. — *ab contemtu*, v. ad 1, 1, 5.

6. *fumo crepituque viridis materiae*, ligni, ut 26, 9. et 28, 45. Propr. est lignum, quod non comburi solet, sed aedibus, navibus cet. faciendis adhiberi. v. ad Tac. Ann. 1, 35, 4.

7. *minor moles superantibus vallum*, v. ad 1, 38, 4. *minime largitore duce*, quum dux esset minime liberalis. Al. *a minime* cet. Mox *militi*, quod modo praecessit, delendum videri possit. At v. ad 1, 3, 8.

8. *Volscos septuagesimo demum anno subegit*, ut ap. Oros. 3, 3. et Eutrop. 2, 1. Sed cum Sigonio forte leg. *septimo ac centesimo*. Cf. 2, 22. — *ad Bolas*, v. ad 4, 49, 3. Cf. diversa narratio Diodori 14, 117. quae verior videtur. Cf. Drak. ad h. l. et Periz. anim. hist. c. 4.

III. 1. *Etruria prope omnis armata Sutrium*, *socios* (v. ad 3, 47, 1.) *populi Rom.*, *obsidebat*, h. e. Etrusci Sutrinos. Cf. ad 3, 47, 1. *Sutrium* colonia

 Rom.

Rom. et claustra Etruriae, hod. *Sutri* ad Pozzolo fl. Cf. 9, 32 pr 27, 9. Sed jam hoc anno coloniam eam fuisse factam, tradit Diodor. 14, 117. post septem vero annos, quam Galli Vrbem cepere, Vellej. 1, 14. nisi *Satricum* ibi leg. ex Liv. 6, 16. *Sutrium* tamen *socios populi Rom.* adhuc adpellat Liv. 9, 32. 35. et *coloniam* 27, 9. 29, 15.

2. *rebus adfectis*, v. ad 5, 10, 6. — *decretum tulere*, v. ad 1, 50, 7.

3. *quum pati fortuna obsessorum non potuisset*, et propterea *penates relinquerent*: in plerisque MSS est *posset*; sed quoties aliquid factum significatur, quod tempore prius fuit, quam aliud, quod inde sequeretur, semper de illo plusquamperf. adhibendum est: unde et inf. c. 35. *Patres quum trepidassent*, dubii f. incerti fuissent, et fluctuassent, tandem *conlegas — comparaverunt*; Stroth. Plusquamp. pro inperf. positum putabat Drak. per enallagen temporum, ut *ab insciis, quem interfecissent, occideretur* 7, 6. (ubi tamen in nonnullis MSS. legitur *interficerent*) et inf. c. 33. n. 6. Cf. ad 34, 11, 1.

4. *soluta omnia*, v. ad 3, 8, 4.

5. *Quum pro se quisque tenderent ad portas — clausas portas inveniunt*, v. ad 1, 3, 8. 1, 59, 3. et 4, 19, 1. — *quos tumultus occupaverat*, deprehenderat.

6. *quibus animi obstinati ad decertandum fuerant*, cf. ad 5, 41, 1. *Decertare* h. l. non simpl. *certare*, sed ad victoriam et mortem usque certare, ut *depugnare* de gladiatoribus ap. Suet. Caes. 39.

7. *Magna multitudo* captivorum *in custodias divisa*, ut 23, 34. 24, 19. 43, 19. ap. Suet. Caes. 14. Cic. Catil. 4, 4. al. Captivi autem militibus custodiendi dabantur, et posteriore tempore per municipia custodiendi dividebantur. Cf. Drak. ad h. l. et Corte ad Sallust. Cat. c. 51. §. 43.

IV.

IV. 1. *pretio pro auro matronis persoluto*, cf. 5, 25. — *cum titulo*, inscriptione. — *ante Capitolium incensum* civili bello. v. Tac. Hist. 3, 72. — De *Jovis cella* v. ad 3, 19, 11.

2. *aedificandi Romae pigritia*, cf. ad 5, 48, 2. Verba *a Vejis* del.; Gron. Sed tum τὸ *ibi* referendum ad *Romae*, quod sensui adversatur, et sic vel leg. *sibi*, vel *Vejos*, *occupatis ibi v. t.*, *se contulerant*; Drak.

3. *dies deinde praestituta* (cf. 45, 11. et ad 2, 35, 1.) sc. ei s. cuivis, *qui non remigrasset* cet. — *singulos*, *metu suo quemque*, pro metu cujusque, quum quisque sibi metueret.

4. *Aedilibus velut publicum exigentibus opus*, curantibus, ut aedificia, tamquam publica essent, et ocius et recte exstruerentur. *Exigere*, examinare, exquirere, dicuntur curatores alicujus rei, quum aut jubent fieri aliquid, aut factum a redemtoribus iisve, qui debebant, perspiciunt probandi causa aut reprehendendi; in primis Censores, qui *sarta tecta*, h. e. opera publica, praecipue templa, tum *tueri* dicuntur, (ut 24, 18.) h. e. supremam eorum curam habere, eaque ab omni detrimento sincera et integra conservare ac reparare, tum *locare* redemtoribus, ut aut nova aedificentur, aut *sarcientur*, si quid in iis aut vitii sit, aut melius novumve exstruendum, (v. ad 5, 23, 6.) tum *exigere*, (v. 29, 37. 42, 3.) h. e. inspicere, si opus e lege censoria vel locationis a redemtoribus factum sit: quod Graeci ῥάπτειν οἰκοδομὴν et ὑποῤῥάπτειν dicunt; Ernesti in clave Cic. Tum ea vel *probant* vel inprobant. v. ad 4, 22, 5. Hinc et *exactor operis*, explorator, inquisitor, 45, 37, 4. — *admonebat enim* eos, ut festinarent, *desiderium usus*, quod primo quoque tempore aedibus uti posse cupiebant. — *ab odio*, v. ad 1, 1, 5.

5. *subegit eos*, Contenebranos; propr. *eam*, sc. Contenebram. v. ad 3, 47, 1. — *Quum in urbem subcederet proelio*, (v. ad 1, 17, 4.) et *oppidanos* cet.

cet. quae copula passim omittitur. — *Publicari*, v. ad 3, 31, 2.

6. *nisi per invidiam*, odio militum concitato.

7. *Capitolium quoque saxo quadrato substructum est*: nam *substructio* est quodvis muri genus, quod ad fulciendum aedificium, vel aggerem, ab exteriore parte exstruitur; Stroth. Cf. 38, 28. 41, 27. 7. et Schelleri Lex. Tarquinius Priscus jam magnis substructionibus (ἀναλήμματα ὑψηλὰ adpellat Dionys. 3, 69) aequaverat et exornaverat aream Capitolii; Doer. — *opus vel in hac* (v. ad 1, 5, 1.) *magnificentia urbis conspiciendum*, conspicuum, spectabile. Cf. ad 2, 5, 8.

V. 1. *conciones suas*, plebis, *frequentare*, frequentes convocare, magnam plebis multitudinem cogere. — *Ostentabatur in spem* in spem proponebatur, (ut 30, 33, 6. et 7.) *Pomptinus ager*, vel ejus dividendi *spes* saepius plebi *ostentabatur*, (ut 4, 36. 9, 4.) s. ostendebatur, h. e. significabatur, dabatur. Cf. ad 4, 30, 1. — *adcisas res*, v. ad 3, 10, 9.

2. *infestiorem agrum ab nobilitate* cet. v. ad 1, 7, 7. — *in possessionem agri grassari*, v. ad 3, 44, 10. — Pro *praecipiant* all. *praeripiant*, majore cum vi. — Mox *eodem*, et *eoque*, v. ad 1, 11, 6.

3. *ad quem agrum instruendum* sc. rebus necessariis, *instrumentis* rusticis, de quibus v. Plin. Ep. 8, 17. Nobis dicitur *einrichten* et *Einrichtung* vel *Inventarium*. Similiter *aedes instructas* (meublirte) *locare* 42, 19, 4. *domus, diu ad varias omnium voluptatum inlecebras instructa* 23, 8, 6. et passim *classis instructa*, ut al. *ornata* et *armata*. v. ad 9, 40, 12.

4. *tum etiam superstitiosis principibus*, quum et hi superstitiosi tum essent, qui vulgo minus, quam plebs, religiosi erant, *ab recenti clade*, v. ad 1, 1, 5.

5. *ut renovarentur auspicia*, aliis creatis tribunis, *res ad interregnum rediit*, v. ad 5, 17, 4. — *deinceps*, v. ad 1, 21, 8.

6.

6. *ex interregno*, v. ad c. 1. n. 6. — *aedes Martis dedicata est a Quinctio duumviro sacris fac.* v. ad 1, 55, 3 et 23, 30, 8.

7. *Tribus quatuor additae* cet. v. ad 1, 43, 22. — *Arniensis*, al. *Narniensis* Eadem varietas est 29, 37, 7. Cf. de harum tribuum nominibus Drak ad h. l. et de *Arniensi* tribu etiam Manut. de civ. Rom. p. 26. ed. Graev. in Thes. Ant. Rom., Panvin. de civ. Rom. c. 50. p. 279. Pigh. in Ann. ad a. 549. p. 217. et Intpp. Cic. Agrar. 2, 29.

VI. 1. *juventutem submisisse*, subsidio misisse, et h. l. clam, ut nos dicimus: *unter der Hand schikken*, Stroth. — *eo*, ideo, *abnuentes*, *quod dicerent*, *voluntarios tantummodo militare*, *non prohibitos*, *ubi vellent* militare.

2. *qui se dictatorem jam quartum creasset*: proprie tribunum mil., at non consulari tantum potestate, sed nunc paene dictatoris, regimine omnium rerum adcepto. Rei augendae causa et gratus ita loquitur. Dictator vero jam tertium fuerat, et quartum tribunus mil. Cf. not. 6. et ad c. 7. n. 3. Τὸ *creasset* Duk. et Drak. exponunt: creaturus fuisset, sc. nisi summo in magistratu esset, vel si privatus esset.

3. *nova haec cura*, *Latini*, novi hostes, qui nunc quoque nos cura adficiunt. — *Pro certo habeo*, *ita rem gesturum* sc. te.

4. *sex tribunatibus*; nam sextum creatus erat tribunus mil. — *ex causariis*, v. ad 4, 26, 7. — Mox junge: *quaeque alia poscent belli tempora*, *provideat*, h. e. paret; ut passim *providere* pro consulere in futurum et hinc parare. Cf. 23, 48, 2. 39, 25, 4. ad Tac. Ann. 2, 14, 6. et 4, 25, 3.

5. *benigne pollicentibus operam*, v. ad 3, 26, 1.

6. *M. Furium sibi pro dictatore* cet. Cf. not. 2.

7. *laudem conferentes potius in medium*, in alios, laude dignos, cum conlegis communicantes, *quam ex communi laude*, cujus et alii participes sint, et quam aliis

aliis etiam jure *fibi* vindicare liceat, *ad fe trahentes*, omnem, etiam alienam, laudem fibi vindicantes. Sic fere *conferre in medium* 3, 34, 2. publicare, palam facere quid et cum omnibus communicare, omnes ejus participes reddere; *nihil relictum esse virium in medio* 2, 57, 2. h. e. aliis, reliquis civibus; *regni crimen in medio* erit 6, 19 extr. manifeftum omnibus et confpicuum; *praeda eft in medio adminiftrantibus* 45, 18. iis permiffa et communis; *fi in medio ponitur* regnum 40, 11. fi vel nunc non nominatim in me aut fratrem confertur, fed omnino capere illud poteft, qui e nobis vult, tamquam rem, cujus dominus ignoretur, *non adnofco*, non me dominum ejus effe profiteor, non eam rem, tamquam meam, vindico, (v. ad 3, 10, 1.) *de medio adjicere Cornelium* 26, 48. e reliquis, qui aderant; (nifi leg. *de* vel *e mediis*, h. e. ex iis, qui medii vel neutrius effent partis; v. ad 1, 32, 5.) *in medium* vel *in commune confulere*, *confultare*, *congredi* 24, 22. 26, 12. 32, 21, 1. Tac. Hift. 2, 37. 54. expendere et curare, quae ad falutem omnium vel reip. pertinent, ut contra *fecernere fua a publicis confilia* 4, 57 pr. et *privato confilio aliquid facere* 26, 12. Bauer monet; *in medium confuli* 24, 22. effe vel ab omnibus pariter, aequo jure, aequo ftudio, vel de omnium pariter communi falute, nemine exclufo, qui aut non confuleretur, aut de cujus falute non ageretur, pro et de commodo et rei publicae et omnium civium. Cf. ad 40, 11, 4.

VII. 1. *ex integerrimis diutina pace populis*, quibus vires erant integerrimae. — *commovit*, perculit pavore.

2. *Quod ubi aciem* cet. v. ad cap. 8. n. 2. — *obverfus in aciem* fuorum, converfa in eam facie. Cf. c. 24. et 9, 35.

3. *quod non dictator vobis, sed tribunus, signum dedi*, cf. ad c. 6. n. 2. — *praeter me ipsum*, qualis sim dux.

4. *Simul concurreritis*, simul ac pugnaveritis.

VIII. 1. *Dato deinde signo* sc. pugnae: quod vel vocale erat, classicum, tuba, cornibus, buccina, lituo datum, vel mutum, tunica russa s. puniceа aut vexillo in fastigio praetorii in hasta extento: unde *signum pugnae proponere* 9, 23. 22, 45. et *vexillum proponere* ap. Caes. B. G. 2, 20. v. Lips. Mil. Rom. 4, 10. et 12.

2. *Quod ubi videre ipsum Camillum vadentem in hostes*: ut passim *quod* initio periodi vel παρέλκει, vel potius transitioni servit et ad antecedens aliquid relatum ponitur pro *in quo*, *qua in re*, *ad id quod attinet*, ut ὅ pro καθ' ὅ, δι' ὅ. Sic etiam in illis *quod si*, *quod nisi*, *quod utinam*, *quod quum*, *quod ne*, *quod ut*. Cf. cap. 7. n. 2. et 27, 7, 3. 28, 3, 4. 32, 37, 4. 37, 29, 2. 42, 7, 3. Gron. ad 38, 9. Drak. ad 32, 37. 41, 10. Ernesti clav. Cic. et Intpp. Virg. Aen. 2, 141. Similiter *id* πλεονάζει 36, 26, 2. et 38, 9, 5. ubi v. Gron. qui tamen simul monet, forsan delendum esse τὸ *id*, aut leg. *et*. (Cf. ad 1, 19, 1.) Sed Drak. ibi ad *id* ex seqq. intellegit *ut se permitterent Romanis*. — *pro se quisque clamantes*, v. ad 1, 59, 3. Mox *sed, qua Volscorum animis nihil terribilius erat, ipsius Camilli — species* conj. Doer.

3. *sed turba*, multitudine confusa, *hostium et*, etiam, ipsa *fuga inpediebatur* effusa. Cf. 5, 38, 6. et 9, 23 extr. Verba forte sic ordinanda vel ab ipso Livio ordinata sunt: *sed et fuga inpediebatur turba hostium, et longa caede conficienda* (cf. ad 2, 40, 8.) *multitudo*.

4. *imber certam magis victoriam, quam proelium, diremit*, ut inf. c. 32 med. et 7, 33 extr. Verbum *diremit* proprie modo ad *proelium*, non ad *victoriam* per-

pertinet, (v. ad 1, 33, 7) nisi explicare malis: *diremit proelium*, quod potius jam *victoria certa*, quam *proelium*, dicendum erat; Stroth. Cf. ad 2, 53, 2.

5. *tam lentae spei victoriam*, obsidionis felicem eventum; Ern. Similiter *victoria duelli* 23, 11. et *belli* 34, 33 extr.

IX. 1. *Diis cordi fuisse*, gratum fuisse, placuisse, ut c. 20 extr. 8, 7. 9, 1. 8. 10, 42. 23, 31. 30, 17. — *ab Nepete*, ut *Praeneste sub ipsa* (urbe) ap. Virg. Aen. 8, 561. Oppidum dicitur *Nepet*, *Nepete*, *Nepis*, *Nepe*, Νέπετα, Νέπιτα, Νέπετος, Νέπα, hod. *Nepi*, vel *Nepessini*.

2. *Legiones urbanae*, *quibus Quinctius praefuerat*, *ei decernuntur*, cf. sup. c. 6. Sed causarii et senes erant; unde suspicantur viri docti, vel Livium memoria labsum, vel h. l. *Q. Servilius* legendum, vel sup. c. 6. nomina Q. Servilii et L. Quinctii a librariis permutata esse, vel denique causarios interea convaluisse et seniores non fuisse prorsus decrepitos; mox vero non Servilium, sed *Quinctium Horatiumque missos in Volscos* dici, quod ille senex, et hi juniores fuerint. — *in Volscis missi*, qui erant in Volscis, vel ad res in Volscis gerendas; nisi leg. *in Volscos*; Gron.

3. *non tanta spe*, non tam sperans.

X. 1. *non in eo solum*; forte del. *in*, Gron.

2. *ab Latinis Hernicisque res repetitae*; v. ad 1, 22, 5. Cf. sup. c 2 pr. et 7 pr.

3. *Quae relata Patribus magis tempus*, (temporis obportunitatem) *quam causam belli non habere* (non continere) *visa* sunt; putabant, minus obportunum esse tempus, quam gravem et justam belli causam. Verba *non habere* propr. tantum voci *causam*, non *tempus*, conveniunt. Cf. ad 1, 33, 7.

XI. 1. *qui nimius animi*, v. ad 3, 26, 8.

2. *Capitolium atque arx*, v. ad 1, 55, 6. — *solutis animis*, v. ad 3, 8, 4.

3. *gloriae pars virilis*, sua, quae cuique debeatur, quantum quisque ex ea meritus sit; Bauer. v. ad Praef. n. 3. et cf. Cic. pro M. Marcello c. 2. — *ad hoc inpotens*, v. ad 2, 23, 3. et 3, 36, 2. — *primum omnium:* immo *primus*, quod paene omnes probant: nam h. l. ad ipsum hominem, propter voc. *omnium*, refertur, non, ut 8, 15 extr. ad rem ipsam et ad *factus;* Bauer.

4. *jam aura* populari, (v. ad 3, 33, 2.) et temerario plebis inpetu, *non consilio ferri*, non ratione ducebatur vel ad agendum inpellebatur, eam sequebatur.

5. *fidem moliri coepit*, (v. ad 2, 30, 1.) non dandis agris, ut Sp. Cassius, nec frumento, ut Sp. Maelius, sed pecunia, qua nexos ob aes alienum redemit, et prohibuit, ne debitores pecunias creditas solverent. cf. c. 14. In omnibus MSS. et edd. antt. legitur inepte *idem moliri:* unde *fidem moliri* emend. Sigon. et Gron. Suspicari possis *amoliri* vel *abolere:* sed *moliri* propr. est movere vel agere et facere, inpr. rem magnae *molis* s. arduam et magnam; deinde amoliri, amovere, v. c. *moliri obices*, *montes sede sua*, *onera*, *portam*, *terram*, 6, 33. 9, 3. 24, 46. 25, 36, 6. (ubi paulo post *amoliri* synon. dicitur) 27, 28. 28, 44, 4. (*molientem hinc*, castra moventem, parantem discessum et fugam) 28, 7. 37, 11. (*moliuntur a terra naves*) 40, 29. Cf. ad 2, 30, 1. 23, 18, 1. 33, 5, 4. 36, 24, 1.

6. *nervo ac vinculis*, v. ad 2, 23, 1. — *aedificando*, *re damnosissima* cet.

7. *in speciem causae jactatum*, *ut major potestas quaereretur*, consilio dictatoris dicendi praetendebatur. Cf. ad 2, 12, 7. et 2, 32, 2.

XII. 1. *quo a Volscis exercitum indictum audierat*, v. ad 4, 25, 4. — *praeter satietatem*, fastidium

dium legendi, in (quod forte excidit) *tot jam libris — legentibus illud quoque subcursurum*, v. ad 5, 54, 2. — *subfecerint* se, praesto s. in promtu fuerint, superfuerint.

2. *cujus tandem ego rei — auctor sim*, quomodo eam pro certo scire, tradere et adfirmare possim? Cf. ad 2, 58, 1. et 3, 47, 8. — *alia atque alia subole*, v. ad 24, 20, 5.

3. *in eis locis*, olim forte frequentissimis, *quae nunc, vix seminario exiguo militum relicto, servitia Rom. ab solitudine vindicant*, (ut ap. Cic. Or. 1, 45. et 60.) quae nunc admodum paucis incoluntur liberis hominibus, e quibus milites conscribi queant, et prope deserta forent, nisi a servis Rom colerentur. "Eo tempore, quo hoc scribebat Livius, et dudum ante illius aetatem major erat per totam Italiam numerus servorum in agris, quam liberorum capitum, quum quod possessores agrorum ad eos colendos servorum maxime opera utebantur, tum quod largitiones frumentariae plerosque liberos homines ex agris in Vrbem adliciebant;" Duk. Cf. Sigon. de ant. jur. civ. Rom. 2, 6. Lips. Elect. 2, 15. Plut. Gracch. p. 827. Casaub. ad Suet Caes. 42. et Aug. 42. — *adcisae res*, v. ad 3, 10, 9. — *ad hoc* (f. *hos*) v. ad 5, 16, 1.

4. *coloni a Velitris*, v. ad 1, 50, 2. — *auspicato*, v. ad 5, 21, 1.

5. *pacem Deum* (v. ad 3, 5, 12.) *adorasset*, orasset, sibi exorasset, ut ap. Virg. Aen. 10, 677. Cf. Passer. et Broekh. ad Prop. 1, 4, 27. et Burm. ad Ovid. Her. 10, 141.

6. *stabili gradu*, v. ad 2, 10, 7. — *secundis avibus*, faustis ominibus et auguriis, *αἰσιᾶν κατ' ὀρνίχων* ap. Pind. Nem. 9, 43.

7. *Tu, T. Quincti, equitem — teneas*, contineas, retineas: *ubi haerere*, stare, et sibi adhaerere quasi, se urgere, et confertim manibusve consertis pugnare, *jam aciem* (f. *acies*) *conlato pede* f. gradu *videris*, ut

pe

pes cum pede conlatus 28, 2. (ubi v. not. 4.) *cum aliquo conferre gradum* 7, 33, 5. *conferre manus* cet. de iis, qui cominus pugnant. Ita συςάδην μάχεσθαί, et contra σποράδην μ. ap. Polyb. 3, 72, 10. 3, 73, 8. 11, 32, 7. 13, 3, 7. de ſtataria pugna, quae cominus fit et conlato pede ſeu acie conferta. Sic et *conſerta navis* ad pugnam 21, 50 pr. *conſerere manus* vel *pugnam*, et ſimpl. *conſerere* 44, 4. Cf. cap. 13. n. 1. 26, 39. 9. ad Sil. 4, 352. Virg. Aen. 10, 361. et Klotz ad Tyrt. p. 101. — *terrorem equeſtrem*, v. ad 10, 5, 4.

XIII. 1. *nulli rei* — *freta*, v. ad 4, 37, 6. — *conlatum pedem*, v. ad c. 12. n. 7. — *vultum hoſtis, ardore animi micantem, ferre non potuit*, v. ad 7, 33, 7.

2. *Inpulſa* (v. ad 1, 14, 8.) *prima frons*, acies. — *fluctuanti ſimilis acies*, v. ad 3, 60, 7.

3. *juſta caede conficere* (v. ad 2, 40, 8.) *hoſtem*, merita, ea, qua confici debet, Doer. vera caede, quae obponitur minis ac *terrori*, hoſti ab equitibus injecto; vel ſatis magna, ſubficienti, (ut *juſta acies, exercitus* cet. 22, 28. 23, 28 pr.) equites enim ſingulos trucidando non, quantum ſatis erat, conficere poterant; Stroth. Cf. ad 1, 4, 5. 4, 27, 5. et inf. ad c. 31. n. 2.

4. *ut credi poſſet mercede militaſſe* cet. Cf. c. 10 extr. — *coloni a Velitris*, v. ad 1, 50, 2.

XIV. 1. *major domi exorta moles*, v. ad 1, 38, 4.

2. *non enim jam orationes modo M Manlii, ſed facta etiam, popularia in ſpeciem*, (ut 24, 1, 5. et 36, 6 pr. ubi *re vera* obponitur: cf. ad 2, 32, 2. et 22, 3, 4.) *tumultuoſa eadem*, quae ad populi quidem utilitatem gratiamque captandam ſpectare videbantur, ſed re vera ad tumultum concitandum ſpectabant aut certe valebant, *qua mente*, quo conſilio, *fierent*, *in-*

tuenda erant, confideranda et perpendenda, vel pro *intuendum erat:* nifi cum Gron. leg. *qua mente fierent intuenti*, confideranti, quo confilio fierent.

3. *judicatum pecuniae* (v. ad 1, 26, 4.) *quum duci vidiffet*, ut mox: *in fervitutem ac vincula duci.* Cf. ad 2, 23, 1.

4. *Capitolium arcemque*, v. ad 1, 55, 6. — *Gallis victoribus captum*, v. ad 5, 12, 5. — *in vincula duci videam*, v. ad c. 18. n. 4.

5. *Inde rem*, pecuniam debitam *creditori palam*, coram, *populo* (ut contra *clam aliquo*) *folvit*, *libraque et aere liberatum emittit* fc. debitorem e fervitute et manibus creditoris, in libertatem vindicavit, vel dimifit. Addictorum ob debitam pecuniam (v. ad 3, 44, 5.) eadem ratio erat, ac fervorum pecunia emtorum, qui ab aliquo redemti, aut pretio ab ipfis foluto, manumittebantur per aes et libram, quam tenens dominus, praefentibus quinque teftibus, fignificabat, juftum fibi pro fervo pretium effe folutum, adeoque hunc liberum effe; Stroth. Cf. tamen Duk. ad h. l. et Quintil. I. O. 7, 3. et declam. 311.

6. *in tumultuofam turbam*, v. ad 1, 37, 4. 2, 24, 1. et 39, 49, 4. — *Se militantem*, adeoque curam rei familiaris abjicere coactum, *fe reftituentem everfos penates*, reficientem aedes ab hoftibus dirutas, *multiplici jam forte exfoluta*, ufuris jam tot totiesque folutis, ut triplicatam fortem quadruplicatamve aequarent, *mergentibus femper fortem ufuris*, adcrefcentibus in inmenfum, et fortem fuperantibus, (inpedientibus eam folvi, quafi deprimentibus, ne emergere reddive poffet; Bauer) *obrutum fenere effe.* Cf. ad 7, 16, 1. *Sors* pecunia credita vel feneri data, mutuata ufuris, (ut c. 36. 7, 19.) al. *creditum*, ut 6, 27. 8, 28. *Mergi* et *obrui* fynon. verba, et metaphora a navigio et fluctibus defumta. Sic *mergi fecundis rebus* 9, 18 pr. *mergere fe in voluptates*, fe iis ingurgitare 23, 18, 6. *praecipitari* (in exitium) *et mergi potentia* vel *onere jacturae* ap. Juvenal. 10, 57.

57. 13, 8. *obruunt eum imperia* 9, 34 pr. *patriam obruit olim* (multis malis, adflixit, obpressit, in perniciem traxit) *gloria paucorum* ap. Juvenal. 10, 142. *obrui malis*, κατακλυσθῆναι κακῶν cet. Contra *emergere* dicitur. Cf. ad 2, 29, 7. — *M. Manlii opera*, ope: nisi *opera* est plur. num. ab *opere*, valido sane sensu; Bauer. Sic et Ern. inprob. Schaef.

7. *quodcumque sibi cum patria et penatibus publicis ac privatis* (v. ad 3, 17, 4.) *sit juris*, officiorum. Se, quidquid alias his debuerit, jam uni Manlio debere, a quo omnia adceperit, quae illorum beneficio sibi tribui possent; Stroth.

8. *plebes quum jam unius hominis esset*, cf. ad 3, 36, 4. — *addita alia commotioris ad omnia turbanda consilii res*, aliud consilium Manlii *commotioris*, vehementioris, incitatioris ad omnia turbanda; Doer. vehementioris, efficacioris: etiam animosioris, quam ipsum auctorem; Bauer. aliud consilium vehementius atque adeo efficacius ad turbas movendas: nam verborum passivorum participia, quae sunt eadem adjectiva, praesertim ubi per gradus incrementa cepere, sensu activo saepissime dicuntur, et sunt instar deponentium vel adjectivorum nominum in *bilis* exeuntium; Ern. cf. Cort. ad Sall. Cat. 10, 5. et Bauer ad Sanct. Min. T. I. p. 142. Periz. T. I. p. 159. *commodioris*, quod in uno MS. et quibusdam edd. legitur, vel *adcommodatioris* recte, opinor, conj. Stroth.

9. *Fundum in Vejenti agro*, (v. ad 8, 12, 11.) *caput patrimonii*, praecipuam patrimonii partem, (nam *caput* est summum cujusque rei, vel quod in genere suo praestantissimum est: unde *Roma caput belli* 26, 7, 2. et *caput atque arcem hujus belli esse, ubi Hannibal sit* 28, 42.) *subjecit praeconi*, ut al. *hastae*, *sub praecone*, (quam loquendi rationem Ernesti in clav. Cic. inde ductam monet, quod praeco, quum venderentur servi, in lapide, λίθῳ πρατηρίῳ steterit, ut ab omnibus conspici potuerit) et voci

praeconis, h. e. per praeconem cuivis emturienti vendidit: *Ne quem vestrum*, *inquit*, *judicatum* (v. not. 3.) *addictumve* (v. ad 3, 44, 5.) *duci patiar*, cf. not. 3. *Ne patiar* pro *nolo pati*, ut μὴ Gr. optativo junctum, vel intellegi potest: *hoc facio*, ne patiar, Stroth.

10. *Ad hoc* (v. ad 5, 16, 1.) scil. adcenderunt animos plebis *domi*, *concionantis in modum*, (v. ad 3, 47, 5.) *sermones pleni criminum in Patres*, v. ad 3, 19, 7. — *inter quos*, *quum omisso discrimine vera an vana jaceret*, (v. ad 2, 12, 7.) *thesauros Gallici auri* (v. 5, 48 extr.) *obcultari a Patribus jecit*: extremum voc. *jecit* delendum putabat Gron. et post *inter quos* subintell. *erat*. Cf. tamen ad 1, 3, 8. "Aliud vitii latet in verbis *quum omisso* — *jaceret*. Quid enim respondet τῷ *quum?* Nam *jaceret* pendet ab *an* et omisso *ne*. Ergo aut ἀνακόλουθος oratio est, aut *quum* delendum, et post *vana* interpungendum, ut *essent* subpleatur, et *jaceret* referatur ad *quum*; aut *jecisset* pro *jecit* legendum, ut verba *quae ubi objecta spes est* rel. sint consequentis loco;" Bauer. Omnia plana sunt, si legeris *quum omisso* (sine) *discrimine vera ac vana jaceret*. — *nec jam possidendis publicis agris contentos esse*, *nisi pecuniam publicam avertant*, (v. ad 1, 7, 6.) i. e. sed velle, cupere, conari etiam pecuniam avertere, ut 33, 47, 3 *non satis habere vicisse*, *nisi jurarent*, i. e. sed velle etiam jurare in eum; Bauer.

11. *enimvero* (v. ad 1, 51, 4.) *indignum facinus videri*, *quod conferendum* — *aurum fuerit*, *tributo conlatione facta*, (ut in quibusdam MSS. legitur) *idem aurum* cet. emend. Doer. — *ex hostibus captum*, receptum, recuperatum. — *in paucorum praedam cessisse*, ut *praedae* 43, 19. et *poena in vicem fidei cesserat* inf. c. 34 pr.

12. *Itaque exsequebantur quaerendo*, v. ad 5, 15, 7. — *mediam*, v. ad 2, 49, 6. *Gratia* ad populum, *obsen-*

obfenfio ad Patres fpectat, et *mediam* ad utramque vocem.

XV. 1. *Ita fuspenfis rebus*, ut Cic. pro domo c. 36. *fufpenfa ac follicita civitate*, es nos: *bei diefer Krifis, kritifchen Lage der Sachen*, Stroth. Cf. ad 2, 32, 5. — *fatis periclitatus voluntates hominum*, v. ad 1, 42, 4.

2. *fella* curuli *in comitio pofita*, (v. ad 1, 36, 6.) *viatorem ad M. Manlium mifit*, v. ad 2, 56, 10.

3. *quam de*, ex, a, *te fum quaefiturus*. — *fide incolumi*, ita, ut fides falva fit et incolumis. Cf. ad 2, 30, 1.

4. *incubantes publicis thefauris*, eos prementes et obcultantes, ne quidquam inde ad alios perveniat. Cf. Cic. Cluent. 26. et Virg. Ge. 2, 507. ubi v. Heyne. *Incubare* propr. de gallinis incubantibus ovis dicitur, atque inde translatione facta, de avaris aut aliis poffeffioni vel injuftae nimium tenaciter inhaerentibus, ut magna demum vi eripi poffit illis; cui translationi apte convenit alterum verbum *evolvere*, h. e. vi dejicere, abigere, ut ap. Tac. Ann. 13, 15. Stroth. "Ex fabula de cane et thefauro ducta imago. Mox in verbis *five quod et ipfe* cet. τὸ *quod* pro *ut* e vett. libris notat Sigon. Vtrumque commodum: *quod fis* veram rem et praefentem fignificat, *ut fis* confilium et futuram conditionem, ut tibi aliquid largiantur ac filentium redimant. Haereo, utrum praeferam. Nifi falfo Sigon. Codd. laudavit;" Bauer.

5. *nec*, non, *fe fefelliffe*, ut al. *hoc me fallit*, *latet*, *praeterit*, *fugit*. Cf. ad 3, 8, 2. — *falfis criminibus*, v. ad 3, 19, 7.

6. *Quin eam diducitis a me*, quare non vos turbam, meo lateri adhaerentem, beneficiis potius quam vi a me distrahitis, feparatis? Quo fenfu *ab aliquo diduci* dixere etiam Cic. Inuent. 1, 55 extr. et Caef. B. C. 1, 7. Non eft itaque quod legatur *deducitis* vel *feducitis*. "Brevius dictum *diducitis a me* pro:

diductam, divisam, a me abducitis, vel contra: a me avocatam dividitis;" Bauer.

7. *eximendo de nervo cives vestros, prohibendo judicatos addictosque duci*, v. ad 2, 23, 1. 3, 44, 5. et sup. ad c. 14. n. 3. et 9.

8. *Sortem aliquam* (ita in omnibus MSS. et edd. antt. legitur pro vulg. *aliam*) *ferte*, sorte tandem aliqua contenti estore, nec eam renovate semper anatocismis; Gron. Pecuniam vobis a debitoribus numeratam non semper pro usuris, sed his remissis, *aliquam* etiam pro sorte *ferte*, h. e. adcipite, (v. ad 1, 50, 7.) ut haec tandem aliquando minuatur, atque debita summa (*caput* s. *sors*) in tantum minor fiat, quantum *usuris pernumeratum est*; (*Nehmt endlich einmal das euch von euren Schuldnern bezahlte Geld als abgetragenes Capital an, und zieht so viel von der ganzen Schuldmasse ab, als bereits an Zinsen abbezahlt ist*) Stroth. "Ego aut *sortem* pro conditione adcipiam: *ferte* plebi ac date *aliam sortem*, conditionem leniorem et commodiorem, remittite severitatem exigendi aeris; aut *ferte* est scribite, referte in libros vestros ac tabulas *aliam sortem*, minorem debitae vobis pecuniae summam ferte expensam plebi;" Bauer. "Sensus forte est: nimia a vobis exigo, hortatus, ut miseris obaeratis subveniendo aliquid de vestro inpendatis; *aliam* itaque non tam gravem conditionem adcipite: *de capite deducite* cet." Drak. Cf. c. 14. n. 6. et inf. c. 36 extr. inpr. c. 35. et ad 7, 16, 1. Suet. Caes. 42. et Cic. in Verr. Act. II. Lib. III. c. 35. 36. — *turba conspectior*, v. ad 2, 5, 8.

9. *Nihilo magis, quid respondeam, habeo*, h. e. scio, *quam si quaeras, quid*, cur, cet. Cf. ad 5, 51, 2. 30, 29, 5. 38, 56, 2.

10. *cur quod in sinu vestro est, excuti jubetis potius, quam ponatis*, cur aurum, quod occultastis, vi potius vobis eripi vultis, quam sponte illud reddere? Metaphora desumta a *sinu* togae, in quo pe-

cunia

cunia vel marsupium e collo pendens aliaeque res condebantur. *ponitis* conj. Bauer.

11. *ne abstuleritis observantibus etiam oculos:* quod propr. dicitur de furibus et *praestigiatoribus*, qui summa arte spectantium, et vel Argi alicujus, oculos fallunt; Gron. qui praeter alios, laudat Quintil. 12, 1. et Suid. in ψηφολόγοι, Polluc 7, 23 s. 200. Sex. Empir. lib. 2. adv. Mathem. p. 71 καθάπερ οἱ ψηφόπαικται τὰς τῶν θεωμένων ὄψεις δι' ὀξυχειρίαν κλέπτουσι. — *ut in medium proferatis*, v. sup. ad c. 6. n. 7.

XVI. 1. *mittere ambages*, v. ad 30, 3, 3. — *peragere verum indicium*, v. ad 1, 18, 9. — *oblatae*, motae, injunctae, *vani*, non facti, falsi, ficti, *furti invidiae*, v. ad 1, 51, 1. — *a viatore*, v. ad 2, 56, 10.

2. *Jupiter optime maxime*, *Junoque Regina ac Minerva*, cf. ad 3, 17, 3. — *praesidem*, defensorem, tutorem, vindicem. Cf. ad 10, 17, 3.

3. *invicta sibi quaedam*, h. e. sanctissima, inviolabilia, inmutabilia et insuperabilia, qualis erat dictatoria vis, *civitas fecerat*, quae, ut omne, ita et hoc *justum imperium patientissime* ferebat. Cf. 8, 34 pr.

4. *magnam partem plebis vestem mutasse*, v. ad 2, 54, 5. — *multos mortales capillum ac barbam promisisse*, ut 27, 34. et 44, 19. Ergo barba jam tum rasa et ob dolorem vel in luctu tantum promissa? At vid. 5, 41. ibique not. 6. Livius ex aevi sui ritibus colores luctus desumsit, et ornatus historicorum non ad summam subtilitatem exigendus est. (Ex more sui temporis haec addidit, ut magis copiose ac vivide loqueretur, quum vel ipse vel certe lectores alios moestitiae vetustiorum ritus nescirent; Stroth.) Cf. ad 9, 14, 8. — *obversatamque vestibulo*, v. ad 2, 54, 14. et 24, 23, 2.

5. *Quippe domi, non militiae, partum eum triumphum*; cf. Juvenal. 8, 107.

6. *Satricum coloniam deduci jussit*, (cf. c. 22. et 9, 16.) forte et *Sutrium*, quo post annos septem, quam capta Roma est, coloniam deductam esse tradit Vellej. 1, 14. nisi potius *Satricum* ibi legendum est. Nam illud anno post Romam captam factum esse probabile fit ex Diodor. 14. 117 et ipso Liv. 6, 3 pr.

7. *Bina jugera et semisses*, dimidia pars jugeri, erant *agri adsignati* cuivis. Cf. ad c. 36. n. 5.

8. *et sordibus*, sordidis vestibus, *et facie reorum*, capillo ac barba promissa; Drak.. Cf. n. 4. Sed *sordibus* etiam haec continentur, nec satis adcurate ita loquutus est Livius. Recte forsan multi libri omittunt τὸ *et* ante *sordibus*. Tum *sordibus et facie* dictum pro *sordida facie*, specie, habitu; vel potius τὸ *et* ante *facie* vim explicandi habet; de quo v. ad 2, 42, 7. *et linguam et animos liberaverat hominum*, cf. ad c. 20. n. 8.

XVII. 1. *in praecipitem locum favore tollat*, (v. ad Praef. n. 13.) *deinde in ipso discrimine periculi destituat*, ut Gr. ἐπὶ ἀκμῆς ξυροῦ, (v. Koeppen et Heyne ad Hom. Il. 10, 173) et nos: *in dem entscheidenden Augenblick, der den Ausschlag geben soll, Entscheidungspunct.* Cf. 8, 24. 27. 35. 10, 14. 19. 23, 29, 4. 26, 39. 29, 7. 17. 31, 32. et ad 1, 38, 2. 7, 9, 4. 21, 9, 2. Eodem sensu mox dicitur: *Saginare plebem populares suos*, instar animalium, *ut jugulentur.* "Sed qui sunt *populares plebis?* aut cives, qui sic, numquam dicuntur, nec vero hic locum habent; aut *defensores* ac fautores, qui simpl. *populares* dicuntur. An *suos* delebimus? an *patronos* aut *tutelares* legemus?" Bauer. An *populares viros*, ut 6, 20.?

2. *Hoccine patiendum fuisse*, sc. in vincula duci virum consularem, *si ad nutum*, mandatum, arbitrium et voluntatem, *dictatoris non responderit?* "*Hoccine patiendum f.* cum seqq. cohaerebunt, si legeris *puniendum*, aut *non patiendum*, i. e. δεινὸν, in-

indignum facinus. Mox *ante* ferri potest; sed egregie Faber conj *autem;*" Bauer.

3. *Selibrisne farris* cet. v. ad 4, 15, 6. et 5, 47, 6. — *cognomine certe Capitolino Jovi parem*, cf. 5, 31 pr.

4. *remisso, id quod erepturi erant:* forte del. τὸ *id*, aut pro *id* leg. *eo* cum aliis. "*Id quod* est fere *idem quod*, (*gerade das*), et hoc *id* semper ad sequens *quod* referendum est ita ut cum eo unicam quasi vocem efficiat, v. c. 1, 14. med. et 2, 3 pr." Stroth. Sed haec exempla dissimilia sunt: nam hic Ablat. *remisso* inpedit, cui nil plane subjiciatur, si *id quod e. erant* quasi per parenthesin, ut debet, adceperis: adeoque *id* durius redundat ante *quod*, positumque pro *eo;* Bauer. Cf. ad 1, 41, 10.

5. *colonis a Veliris*, v. ad 1, 50, 2. — *ne nihil eos tegeret*, ne experirentur, nihil eos tegere cet. Doer.

XVIII. 1. *M. Furius Camillus quintum* al. Immo *sextum.* Mox *coorta esset, jam propinquum certamen aderat;* et *Manlius*, *advocata* cet. conj. Gron. et Bauer. Ille vero malebat *coorta esset in prop. certamen; Manlius* cet.

2. *animo ad contumeliam inexperto*, ut *rudis ad aliquid;* Drak. Sic et *vir ad cetera egregius* 37, 7. Cf. ad 9, 16, 9. — *numerate saltem* — *habeatis*, haec ex Hom. Il. 2, 123 sq. adumbrata putabat Victor. var. lect. 14, 4.

3. *Quot enim clientes* cet. "non ut causa subjicitur *proximo:* quare *enim* pro nunc vero, at nunc. Mox *jus ipsi remittent*, h. e. sua sponte, non coacti, sine certamine;" Bauer. — *Ostendite modo bellum*, v. ad 4, 59, 2. — *jus ipsi remittent*, non suum, nec ut de suo jure decedant; non enim videri vult postulare, quod jure negent; sed vobis remittent, concedent, quod jure postuletis, quod ipsi adhuc velut jure tenuerunt; Bauer. — *Ego quidem nulli vestrum deero;*

deero; (v. ad 3, 46, 3.) at *ne fortuna mea desit*, mihi desit, (ne propter fortunam meam vobis deesse cogar, Doer.) *videte*; curate, prospicite.

4. *nullus repente fui*, v. ad 3, 68, 7. — *et vidistis*; emphasin habet et exprobrationem: lenti vidistis, passi estis, non prohibuistis, ut ap. Aelian. V. H. 1, 30. (ubi v. Perizon. n. 5.) ῥαθύμως ἰδεῖν. Mox *qui depuleram* pro qui *depulissem*, quia praecedit *vidistis duci eum*." Bauer. Cf. ad 6, 14, 4. et 22, 14, 5. — *exitum Cassii*, v. ad 5, 27, 4.

5. *Bene facitis* quidem, *quod abominamini*, quod abominantes, abominando, *ominis avertendi* s. averruncandi causa dicitis: *Dii prohibebunt* s. prohibeant *haec!* Sic. al. *Dii avertant* omen! vel *quod abominor* et al.

6. *Tam parvus animus tanti populi est*, *ut semper vobis auxilium* (tribunorum pl.) *adversus inimicos satis sit*, nec umquam libertatem vel etiam imperium in Patres (me rege creato, quo omnis tendit oratio Manlii, tecte et per ambages loquentis) consequi contendatis? *nec ullum*, *nisi quatenus imperari vobis sinatis*, *certamen adversus Patres noveritis*, utque non de eo certamen habueritis cum Patribus, ne omnino imperium tenerent, quod illis concessistis et aequo tulistis animo, sed tantum de modo ac forma ejus? Stroth. Cf. n. 8.

7. *usu possidemini*, ex consuetudine imperari vobis sinitis, vel Patribus concessistis jus et imperium, quod longa possessione legitimum quasi et perpetuum est factum. v. ad 1, 46, 1. — *etiam majora conari*, malim cum Gron. *jam m. c.*

8. *Minore negotio*, *qui imperet Patribus*, iis *imponetis*, praeficietis, sc. regem, *quam*, *qui resisterent imperantibus*, sc. tribunos pl., *inposuistis*. — *Solo aequandae sunt dictaturae*, abrogandae vel prorsus tollendae. Metaphora desumta ab oppido funditus evertendo.

9.

9. *si quo insigni magis imperii honorisve nomine*, sc. regis, quod aperte non audet dicere. Forte del. *si*, ut *quo* non sit *aliquo*, sed *quo et eo* quasi *quanto*, *tanto*; Bauer.

XIX. 1. *At in parte altera senatus agitat* consilia *de secessione plebis in domum privatam*, *forte* quadam *etiam in arce positam*, (v. ad 2, 7, 6.) *et* de *mole* (h. e. multis magnisque periculis) *inminente libertati*: nisi malis cum Duk. et Drak. jungere *in arce et mole*, altissimo loco; quae ratio magis placebit, si τῷ *et* vim tribueris explicandi. Cf. ad 1, 38. 4. 2, 42, 7. et 3, 51, 3. "*Moles* ad ipsum Manlium aut perniciosa ejus consilia pertinet: sed forte leg. *inminentem molem l.* i. e. *molem*, domum, *i. l.*" Bauer.

2. *Servilio Ahala opus esse* cet. Cf. 4, 13. 14.

3. *Vt videant magistratus* cet. v. ad 3, 4, 4. — Mox in verbis *nam et*, *quia eumdem et suae potestatis* cet. durum est, non tam geminum *et* pro *etiam* positum, quam quod prius *et* non habeat, quo commode referatur; et vel exterminandum est primum *et*, vel intrudendum post illud pronomen *hi*, vel producenda parenthesis usque post voces *hi tum omnes*, (nisi hae a librariis transpositae sunt et post verba *nam et* legendae) Stroth.

4. *Quid*, cur, *cum plebe adgredimur eum*, et plebem et eum. — *Nihil minus populare*, populo gratum; nihil magis populo invisum, *quam regnum*, regis nomen et imperium. (Cf. 2, 1. 2.) *Simul*, simul ac, *multitudo viderint* cet. v. ad 2, 9, 3. *Simul illa multitudo*, aut *simulac m. i.* conj. Bauer, quoniam illa *simul mult.* aurem laedant.

5. *et adcusatores* (est quartus casus) *de plebe*, *patricium reum*; quae duo membra seorsim spectata parum valent, sed juncta unum quoddam fortissimum momentum efficiunt, et fortius junguntur omisso *et*, quod in iis magis distributivum quam copulativum foret; Stroth. Illud *et* ante *patricium* excidis-

cidiſſe ſuſpicabatur Duk. certe hic non minus empha-ſios habiturum fuiſſe, quam ante cetera, et prohibiturum, ne *adcuſatores intuebuntur reum* jungerentur. — *regni crimen in medio*, v. ad c. 6. n. 7.

XX. In *utique* (v. ad 2, 30, 1.) *poſtquam ſordidatum reum viderunt*, ut mox *proximi veſtem mutarunt*, v. ad 2, 54, 5. — *poſtremo ne fratres quidem*, quin etiam, ja ſo gar; Bauer.

2. *Ap. Claudio in vincula ducto* cet. v. 3, 58 pr. — *ſordidatam fuiſſe* et *obprimi* ſc. fremebant, dicebant. — *Quum dies venit* ſc. judicii, ſ. ei dictus.

3. *coetus multitudinis*, cf. c. 19 pr. — *largitionem*, v. cap. 14. Mox *fallax indicium* ſpectat ad aurum Gallicum, quod a Patribus obcultari dixerat Manlius. v. cap. 14. 15. 16.

4. *damnandi mora plebi in loco*, in campo Martio, ex quo ſc. Capitolium, ei imminens et a Manlio ſervatum, ſpectare licebat; quare mox legimus, *in Poetelinum lucum, unde conſpectus in Capitolium non eſſet, concilium populi indictum eſſe.*

5. *quibus ſine fenore expenſas pecunias tuliſſet*, h. e. dediſſet, propr. in tabulas expenſorum retuliſſet: nam pecunia aliaeque res datae et adceptae ſcribi ſolebant in tabulis adceptorum et expenſorum. Cf Cic. Verr. 1, 57. pro Roſcio Com. 1. et ad Div. 8, 4. Salmaſ. de uſuris c. 2. p. 32. Gron. Mantiſſa pec. vet. c. 1. — *bona venire*, venum ire, vendi, publicari; *duci addictos*, v ad c. 14. n. 9.

6. *duas murales coronas, civicas octo*, cf. 10, 46. 26, 48. Aurel. Vict. vir. inl. c. 24. Plin 7, 28. ſ 29. (quo teſte Manlius *primus omnium eques coronam muralem adcepit, VI civicas, XXXVII dona, XXIII cicatrices adverſo corpore excepit*) et de coronis civicis, *muralibus, triumphalibus, obſidionalibus, caſtrenſibus, navalibus* loc. claſſ. Gell. 5, 6. De *obſidionali* v. ad 7, 37. 2. et de *vallari* ad 10, 46, 1. Civica ceteris honoratior. Cf. 23, 23. et ad Tac. Ann 2, 83,

83, 3. — *pro fastigio*, magnitudine, excellentia, *rerum* gestarum.

7. *facta dictis aequando*, pro *dicta factis a.* Sed *dictis* est Ablativus: *aequabat facta*, adaequebatur, pro ipsorum magnitudine exprimebat *dictis*, per dicta, oratione, *er kam ihnen gleich*; Bauer.

8. *adparuit tribunis* pl., in oculos incurrit, perspicuum s. perspectum fuit. — *oculos hominum liberassent ab tanti memoria decoris*, removissent ab oculis hominum adspectum Capitolii, quo gloriosissimum Manlii facinus in memoriam iis revocaretur. Cf. ad c. 16. n. 8 — *numquam fore vero crimini locum*, rei crimine convincendi vel damnandi, et veritatis criminis probandae facultatem. Cf. ad 3, 46, 1. Sic contra mox dicitur *crimen valuit*, adcusatio non sine vi fuit, et populo persuasum, crimen verum esse.

9. *Ita*, itaque, *prodicta die*, (v. ad 2, 61, 6.) *in Poetelinum lucum* (al. *Petelinum*, ut 7, 41, 2. ap. Plut. in Camillo Πετηλίνον ἄλσος, ap. Varr. L. L. 4, 8. *Petilium* vel *Poetilium*) *extra portam Nomentanam*, v. ad 3, 52, 3.

10. *Sunt qui — auctores sint*, dicant, *damnatum* eum, Manlium, esse *per duumviros*, *qui de perduellione anquirerent*, *creatos*, v. ad 1, 26, 4. 5. 2, 52, 6. et 26, 3, 3

11. *Tribuni de saxo* (al. *monte* s. *rupe*) *Tarpejo* parte montis Capitol., quae etiam simpl. *saxum* dicebatur, ut 24, 20, 4. et 25, 7, 8.) *dejecerunt*, dejici eum jusserunt, decreverunt: quam poenam ille primus, et multi post eum luerunt, inpr. Caesarum temporibus. Manlium vero verberando necatum esse tradidit Corn. Nepos teste Gell. 17, 21. — *poenae ultimae*, v. ad 3, 58, 11. — *Adjectae notae*, ignominia injuncta, addita, *mortuo* Manlio, vel praeter mortem

12. *ubi nunc aedes* Junonis *Monetae est*, v. inf. 7, 28. Cic. Div. 1, 45. 2, 32. Ovid. Fast. 1, 637 sq. 6, 183 sq. Suidas v. Μονῆτα, et Macrob. Sat. 1, 12.

offici-

officina Monetae, in qua tum cudi vel percuti solebant numi, tum vultu Monetae signari, et hinc quoque dici *monetae*. — *ne quis patricius in arce aut Capitolio habitaret*, ut Manlius: quod tum in hujus ignominiam decretum, tum ob eam causam, de qua v. ad 2, 7, 6.

13. *ne quis deinde M. Manlius vocaretur*, cf. Plut. T. 2. p. 285. Fest. v. Manlia, Cic. Phil. 1, 13. Quintil. 3, 7. et de M. Antonio Dio Cass. lib. 51. In Epit. Liv. et ap. Aurel. Vict. de vir. inl. c. 24. perperam *Marci cognomen* legitur pro *M. nomen* vel *praenomen*. Similia v. ap. Suet. Tib. 1. et Tac. Ann. 2, 32, 4.

14. *per se* spectatas *ipsas recordantem virtutes*, h. e. eas solas, nulla vitiorum ratione habita, *an und für sich selbst*; ut fere 9, 46, 13 *haud memorabilem rem per se*, si eam ipsam spectes. Cf. ad 1, 10, 2. Pro *sponte* dicitur 2, 42. 6, 18. 23. 22, 60. 35, 26. 38, 26. 39, 12. 51. — *Pestilentia*, v. ad 1, 31, 4.

15. *nec Diis cordi fuisse*, v. ad c. 9. n. 1.

XXI. 1. *Pestilentiam inopia frugum excepit*, ut 4, 52.

2. *forte quadam*, fato quodam, ut 30, 30, 1. et 36, 35. — *exercendo Rom. militi datos*, ut mox *quinqueviros Pomptino agro dividendo*, et *triumviros Nepete* (cf. ad c. 9. n. 1.) *coloniae deducendae creaverunt*; v. ad 3, 35, 1. — *Lanuvini*, s. *Lanivini*. v. ad Sil. 13, 364.

3. *et magna hominum pars eo — inclinabat*, jam in eo erat ut inclinaret, (actus pro conatu, et inclinasset, *ni privato periculo publicum inplicitum esset* (forte *fuisset*) cet. Cf. ad 2, 50, 10. — *piacula dederentur*, v. ad 21, 10, 14.

4. *Haec nova injuria exturbavit omnem spem pacis*, turbavit, ademit, eripuit.

XXII.

XXII. 1. *foede*, turpiter crudeliterque, *in captis*, in captos, adversus *captos*, h. e. captivos, *exercuere victoriam*. Cf. 9, 43 pr. Similiter vero τὸ *in* passim dicitur v. Cort. ad Sall. Cat. 52, 3. et 12. Burm. ad Ovid. Met. 9, 274. Sic *qua ferocia animi usus erat in Liguribus*, h. e. erga s. adversus Ligures 42, 9, 1. Cf ad 2, 14, 2. 5, 11, 9. 28, 43, 4. 30, 12, 3. et Heyne ad Virg A 2, 541. — *M. Furium Camillum septimum tribunum mil. creavere*, cf. Drak. ad 5, 1, 2 et Periz anim. hist. c. 2. p. 43 sq.

2. *Volscum bellum M. Furio extra ordinem decretum*, v. ad 3, 2, 1. *Adjutor L. Furius datus*, ut ap. Justin. 13, 6. Suet. Tib 63. et Tac. Ann. 3, 12 pr. — *non tam e re publica*, in ejus salutem et commodum, quod ei hoc utile esset, (v. ad 1, 27, 5.) *quam ut conlegae*, Camillo, *materia ad omnem laudem esset* L. Furius; (ut *Clodius seges et materia gloriae Milonis* ap. Cic. pro Mil. c. 13 cf. ad 1, 39, 4.) *et publice*, tum ad publicam laudem, *quod rem temeritate ejus* (L. Furii) *prolapsam restituit* Camillus, (v. mox c. 23. et 24.) *et privatim*, tum ad privatam laudem, *quod ex errore*, quo ductus L. Furius male pugnavit, *gratiam potius ejus sibi*, *quam suam gloriam*, *petiit* s. quaesivit, ejusque infamiam eo levavit, quod illum adjutorem sibi ad novam expeditionem peteret s. optaret. v. cap. 25. Monuit jam Stroth., Livium in his eventum, non consilium, respexisse, eaque sic explicanda esse: Quae res non tam ad commodum reip., quam ad gloriam Camilli evasit cet.

3. *comitiisque jurare parato in verba excusandae valetudini solita*, h. e. formulam, qua senes et causarii se excusare solent in comitiis propter valetudinem infirmam, vel rogare, ut non creentur. Sic *excusare oculorum valetudinem* 26, 22. *aetatem* 22, 40, 7.) (sc. ut imperium deponere liceat) et passim *excusare aliquid* pro *e. se propter aliquid*. Similiter 38, 52. *morbum causam esse excusabat*, h. e. excusa-

 tio-

tionis loco, excusandi causa dicebat. Cf. ad 2, 32, 1. 3, 35, 1. 41, 15, 5. et ad Tac. Ann. 3, 11, 3.

4 *consensus populi restiterat*, v. ad 3, 34, 3.

5. *quin periculum summae rerum facerent*, v. ad 1, 38, 2. et 3, 5, 6. — *ita paucitati hostium nihil artes imperatoris unici* (v. ad 1, 21, 3.) — *profuturas esse* sc. rati, ut 44, 36, 5. Cf. ibi et ad h. l. Drak.

XXIII. 1. *in altero duce*, L. Furio. — *unius viri*, Camilli.

2. *multitudinis spe inflatus*, militum gregariorum, ut al. plebis. — *per se jam incitatos*, v. ad c. 20. n. 12. — *elevando auctoritatem conlegae*, v. ad 3, 21, 5.

3. *Juvenibus bella data esse, dictitans, et* cet. quod *et* cur alieno loco positum putet Doer., non adsequor. — *castra urbesque primo impetu rapere*, al. *capere*: sed *rapere*, ut *conripere* et ἁρπάζειν, v. c. nuptias, (30, 14, 3.) triumphum, (31, 48, 2.) viam, iter, gradum, campum, pugnam, urbem cet. est *raptim* vel facere s. perficere, (festinare, properare, praecipitare) vel capere, vel, ut 23, 36, 3., ducere. Cf. ad 5, 43, 5.

4. *Quid adtinere*, v. ad 2, 41, 4. — *tota in se averterat castra*, averterat a Camillo et in se converterat; ut passim *avertere in aliquem*, *in aliquid*, *alio*, aut *ab aliis in se*, v. c. 1, 58. 2, 5. 2, 48, 7. 6, 20. al. Cf. Drak. *adverterat* quidam MSS. prob. Doer.

5. *quod e re publica*, ei utile sc. esse, *duceret*, cf. ad c. 22. n. 2. — Mox *piae preces* ad patriam spectant, cujus salutem potius malebat, quam suam sententiam veram reperiri, Stroth.

6. *subsidia Camillus firmat*, v. ad 2, 20, 2. et 2, 31, 1. — *stationem pro castris opponit*, ante castra ponit. Cf. 10, 36. 23, 29, 3. et al. Mox junge *spe-*

spectator intentus constitit, vel potius lege *intentus in eventum.*

XXIV. 1. *Simul*, simul ac, *primo concursu concrepuere arma*, sonuere, scutis a gladiis pulsis vel his ad illa adlisis; quod h. l. est signum ardoris pugnandi, ut ap. Polyb. 15, 12, 8. sed adprobationis 28, 29, 3. (*exercitus gladiis ad scuta adlisis concrepuit* sonum edidit) et ap Polyb. 11, 30, 1. συνεψόφησαν ταῖς μαχαίραις τοὺς θυρεούς, quae verba Livius expressit. Cf ad 10, 26, 8. — *Lenis clivus*, v. ad 2, 50, 9 — *multitudo subpeditabat*, subpetebat, subficiebat, abundabat, ut 1, 55. 8, 13. 22, 39. 26, 44. 28. 22. 27. 30, 25. 31, 39.

2. *obportunus huic eruptioni*, v. ad 1, 54, 4. — *et novo hoste*, et propter recentem hostem. *Supina vallis* est, quae a tergo est iis, qui ex valle in collem (*clivum lenem ab tergo inter aciem et castra*) subcedunt, ex qua igitur adversus montem post hanc situm difficillimus regressus, ut contra facilis in pronam vallem decursus, Gron. et Stroth. Cf. ad 4, 46, 4

3. *Jam non recipiebat se Rom. miles*, ut 10, 28. et *recipere animum* 2, 50. 21, 5. — *subjectus in equum*, v. ad 4, 19, 3. — *raptim subsidiis obpositis*, cf. ad c. 23. n. 6.

4. *obverti aciem in hostem*, cf. ad c. 7. n. 2. — Mox suspicari possis: *non castigare, ad quam rem leviorem auctorem* (v. ad 1, 16, 7.) *eum culpae societas fecerat, sed — orare* cet. At passim obvia sunt ἀνακόλουθα et ἀνανταπόδοτα, quae ad gratam orationis negligentiam refert Ernesti Opusc. philol. p. 131. Cf. ad 3, 28, 4. 27, 49, 5. 37, 56, 1.

5. *temeritatis me omnium potius socium — dedi*, ut ap. Cic. de Amic. c. 11. *nec se comitem illius furoris sed ducem praebuit.* Non minus recte in 8 MSS. legitur *temeritati*, quod recepit Stroth. *dedi*, v. ad 1, 13, 4.

6. *Camillus in utraque vestra fortuna suam gloriam videt;* in mala enim prudentiae et verissimi judicii, in bona summae fortitudinis, si rem a me male gestam restituerit, gloriam laturus est; Stroth.

7. *Optimum visum est, in fluctuantem aciem tradi equos,* h. e. equitatum s. equites (v. ad 5, 37, 3.) in fluctuantem peditum Rom. turbam (v. ad 3, 60, 7.) quasi transferri, h. e. ei inseri s. inmisceri, *et pedestri pugna*, pedibus, s. degressos ad pedes, *invadere hostem*, ut 2, 20. 3, 62. 4, 38. 6, 24. 21, 46 al. Duriores videntur aliorum rationes, qui interpretantur *tradi equos* sc. lixis s. calonibus, vel inmitti equites, et vel jungunt *optimum visum est in fluctuantem aciem*, h. e. contra eam, quod ad eam restituendam fieri possit, vel legi jubent *inter fluctuantem aciem* (v. ad 4, 18, 2.) aut *in fluctuante acie*, dum haeret fluctuatque ambigua utrimque acies, aut, quum, acie inclinata, jam fluctuare inciperent et turbari ordines. Durissima est explicatio Strothii: *equos tradi* calonibus, eosque liberos passim vagari in *fluctuantis aciei* speciem, (cf. 7, 14. 15.) ut fere *fugerat in legationem* 10, 46 extr. aut *formare lignum in Mercurium*, et *tradere alicui librum in pignus amicitiae* h. e. ut sit p. a.

8. *Sensit ergo eventus virtutis enisae opem* paulo obscurius dictum pro: ex eventu pugnae intellectum est, quantum valeat *virtus enixa*, contentior, acrior. *Volsci, qua* parte *modo* cet. — *magna pars caesi*, v. ad 1, 41, 1.

XXV. 1. *Vbi*, in his castris, *in recensendis* cet. — *secreti ab aliis*, ceteris (v. ad 4, 10, 2.) sc. captivis, soli, seorsum: ut 25, 30, 3. — *Documento unus dies fuerat* sc. conlegae, L. Furio.

2. Nec tamen aut ipsi — *videbatur*, nec ipse putabat, Camillum laturum esse cet. — *data in tam praecipitem casum resp.* v. ad Praef. n. 13. — *et tum*

in

in exercitu Gron. et Crev. forte rectius, certe gratius, quoniam *quum* mox repetitur, etsi alio sensu.

3. *ut ex conlegis optaret*, v. ad 3, 64, 5. — *conlegae levavit infamiam*, v. ad 3, 21, 5.

4. *pace constanti vim Rom. arcuerunt* Tusculani, h. e. pace vera ac certa; vel inmutabili nec turbata adventu Romanorum; vel potius perpetua. Cf. extrema hujus cap. verba. Glareanus haec notavit: Valerius Max. 7, 3. manifeste fatetur, consilii acumen fuisse in Tusculanis; et mirum, Romanos tam facile ignovisse, immo civitatem eis dedisse: forte vicinitas terruit. — Mox *ex propinquis itineri locis* Gron. et Crev. forte rectius: sed in nullo MS. legitur.

5. *tabernis apertis proposita omnia* (omnes merces) *in medio*, palam et venalia. Cf. ad 6, 6, 7. — *ludos literarum strepere* sc. audivit. cf. ad 1, 33, 7. Verba quoque sensuum saepius permutantur, (v. ad Sil. 6, 179.) et *videre* passim est sentire.

6. *repletas semitas puerorum et mulierum*, pro *pueris* cet. noto verborum copiae usu. — *suorum usuum*, necessitatum, ut *belli usus* 26, 43, 2. Cf. Cort. ad Sall. Cat. 48. — *ita omnia tranquilla* erant *constanti pace*, cf. n. 4.

XXVI. 1. *Non praecipiam gratiam publici beneficii*, nolo, quidquid inest huic beneficio publico gratiae quasi praeripere et mibi tribuere; sed et haec publica sit; Stroth. — *precibus eventum senatus, quem videbitur, dabit:* non id. qd. preces exaudiet, sed decernet aliquid ad preces auditas, qualecumque tandem sit; Ern. Cf. ad 1, 29, 4.

2. *Dictator Tusculanus* (v. ad 1, 23, 3.) *ita verba fecit: nos, quibus bellum indixistis* cet.

3. *Dii inmortales faciant*, ut sit *tam felix, quam pia*. Talia omittuntur tum in adfectu, tum in precandi optandique formulis. — *etsi revicta*, convicta, refutata, *rebus, verbis confutare nihil adtinet*, v. ad

ad 2, 41, 4. — *vel*, adeo, *fateri ea tutum nobis censemus*, freti poenitentia nostra, et vestra, tamquam parentum, non judicum, clementia. Livius forsan imitatus est Cic pro Ligar. c. 10. Stroth.

4. *nec ita multo post civitatem etiam inpetraverunt* Tusculani, sed sine subfragio, quod ex iis, quae de aliis populis 8, 14. 17. 9, 43. 38, 36. dicitur, et inpr. ex Festo voc. *municipium* intellegitur. Sed non ita multo post eos adcepisse jus subfragii et magistratuum Romae capiendorum, Drak. ad 8, 37, 12. inde probat, quod Ti. Coruncanius Tusculanus (v. Cic. Planc. 8. et Sull. 7.) a. V. 472 Romae consulatum gesserit. Cf. 8, 14. et 37. et Periz. anim. hist. c. 5. p. 198.

XXVII. 1. *Censoribus quoque eguit annus*, ut scil. censu instituto cognosceretur magnitudo tum rei familiaris civium, tum *aeris alieni*, quum *summam invidiae ejus*, h. e. aeris hujus alieni, rei invidiosae, (ut ap Virg. Aen. 4, 350. et Cic. pro Mil. c. 27.) *adgravarent* (v. ad 3, 21, 5.) *tribuni pl.*, et contra *elevarent* (v. ad 3. 21, 5.) feneratores, *quibus expediebat*, utile erat, *creditum*, creditam pecuniam, (cf. ad c. 14. n. 6.) *magis videri laborare fide*, (v. ad 2, 30, 1. et 3, 31, 1.) *quam fortuna debentium*, facultatibus debitorum. Hujusmodi vero causam in altero membro obposito desiderari, non male monuere Perizonius et Stroth. unde ille emend. *invidiae causa*, hic vero *invidiae ergo*, (h. e. causa, ἕνεκα, ut 22, 38. 25, 7. 12. al.) vel *in invidiam ejus*, quod minus a vulg. scriptura recedit. Dukerus conj. *etiam invidiose tribunis*, et Klockius in ora MS. sui invenit, *etiam summae ejus invidiam.*

2. *quia conlegam subfici censori religio* (vel, ut mox dicitur, *religiosum*) *erat*, v. ad 5, 31, 4. — *censores alii*, novi, *vitio creati*, v. ad 5, 17, 4. — *adcipientibus*, probantibus.

3. *quum interim plebem objectari*, v. ad 1, 35. 1.

4.

4. *addici ob creditam pecuniam*, v. ad 3, 44, 5. — *inspecto aere alieno*, propr. inspectis tabulis, et cognita ex iis magnitudine aeris alieni, ut forte *feneris cernendi ratio* 36, 7, 2. ubi ita legitur in omnibus fere libris et mox eodem sensu dicitur *detegere magnitudinem aeris alieni:* nisi *cernere* est curare, h. e. minuere, vel, ut forte h. l. *inspicere*, solertius examinare; (v. ad 3, 25, 4. et 26, 2, 8.) aut inf. 36, 7, 2. cum Drak., (quidquid contra dixerint Sigon. et Gron.) servare malis lect. cod. Mogunt. *coercendi*, quod omnino placere potest, et firmatur loco simili 32, 27. — *nervo debeatur*, tradendum sit vinculis. Cf. ad 2, 23, 1. — *duci addictos*, v. ad c. 14. n. 9. — *nomina dabant*, v. ad 1, 11, 3.

5. *Quum Patribus minor cura esset juris exsequendi creditae pecuniae*, juris de ea dicendi; (*quippe jam — nuntiabatur*) *interim tribunos pl.* cet. Pro *minor praesens* leg. vel *minus praesens* cum Gron. (v. ad 1, 12, 6.) vel *minor in praesens* cum Stroth. qui monet hoc *in* etiam ante *praesens* excidisse 7, 30 pr. (ubi in uno tantum MS. et sola ed. Ven. reperitur) et centies ante alias voces, de quibus v. Drak. ad 10, 13. — Mox recte, opinor, *profectus hostis* recepere Gron. et Crev. e 6 MSS. et *in agro Gabino* pro *Sabino* Drak. ex conj. Jac. Gron. *Gabii* inter Praeneste et Romam siti.

XXVIII. 1. *raptim agmine acto*, exercitu celeriter moto et admoto, ut 21, 61. 23, 36. 25, 19. Mox *concursumque in muros adque portas est* conj. Gron.

2. *sine retractatione*, v. ad 3, 49, 1.

3. *Etenim si diem* Alliensem, *contactum religione — quanto magis Alliensi die*, quam Alliensem diem, *Alliam ipsam* cet. Cf. sup. c. 1. *religione contactum*, turpiter notatum: nam *contingi*, quod de hominibus vel morbo contagioso, vel veneficio, vel fulmine, vel numine tactis dicitur, ad alias res male et gravi-

ter adfectas, contaminatas, pollutas, transfertur, v. c. 7, 6 extr. *contacta ab eo auspicia;* Doer. Cf. ad 2, 5, 3 4. et 8, 17, 1.

4. *fortunae loci delegaverant*, permiserant, *spes suas*, spem omnem in loco Romanis fatali conlocaverant, non in virtute sua. *Delegare alicui* vel *ad aliquem quid* est committere illi, quod tibi ipsi faciendum sit, ut in re pecuniaria, si quando alii solvendum committimus, quod nobis solvendum est; Stroth. Sic et passim pro adtribuere alicui et ad eum referre. Cf. 5, 20. 25. 7, 8. 9, 13. 10, 19. 27. 21, 46 extr. 34, 57. 39, 28. Gron. et Drak. ad 28, 42. Ernesti Exc. ad Suet. Tib. 16.

5. *quem ad Regillum lacum devictum*, (v. 2, 19. 20.) *centum annorum pace* (cf. 2, 33. et 6, 2.) *obnoxia tenuerint*, h. e. pace, iis conditionibus facta, ut *obnoxii* essent Romanis (eorum imperio subjecti) Latini, Stroth. qui etiam monet propr. dicendum fuisse *obnoxium*, sed saepe adjectivum ad aliud substant. conformari, quam ad quod referendum sit. v. ad 1, 1, 6. 2, 64, 2. "*Obnoxia* vocatur *pax* illa, quoniam per illam Latini quasi in potestatem Romanorum venerint et sub ditione eorum venerint; unde *subjectus* et *obnoxius* junguntur 7, 30. et paci obnoxiae obponitur *pax aequa* sive *aequum foedus* 9, 20. et al." Drak. Alii *obnoxiam pacem* h. l. et 9, 10 pr. dici putant vel turpem et ignominiosam, vel iniquam, velut vincentis arbitrio circumscriptam, et in qua timor alterius relictus sit. Forte h. l. leg. *obnoxium*. Cf. ad 3, 39, 1.

6. *ne qua*, aliqua, *terra sit nefasta victoriae suae*, ne, quemadmodum Romanis *dies nefasti* esse possint, in quibus agere aliquid religioni sibi ducant, sic et terra sit ulla, in qua se vincere non posse putent. Ita Stroth. qui recte jam monuit, haec verba spectare ad illa Latinorum, de quibus v. not. 2. et in vocabulo *nefasta*, a die ad terram translato, ut in plerisque vocibus translatis, hanc virtutem esse, ut simul

ima-

imaginem excitet ejus rei, a qua ductum sit, eoque simul efficacius ad rem vividius depingendam exsistere. Nota Drak. est: "*Terra nefasta victoriae suae* notat terram, qua sibi non liceat, nefas sit vincere: ut *nefastus* pro *inlicitus* ap. Curt. 7, 5. et Stat. Theb. 4, 517. In VI MSS. non male legitur *terra sit nefasta victoria sua*, h. e. infelix, ominosa propter victoriam de se, Romanis, partam; quo modo *dies nefastus* pro religioso, infausto ponitur ap. Suet. Tib. 53. Hor. Od. 3, 13, 1. et alios, etsi id *prave et perperam* fieri existimaverit Gell. 4, 9." Cf. ad 2, 61, 3.

XXIX. 1. *expetite poenas*, v. ad 1, 22, 8. — *nullo loco constabat acies*, v. ad 1, 30, 8.

2. *praeter castra pavore praelati*, v. ad 2, 14, 3.

3. *deincepsque* iis *haud magno c. c.*, v. ad 1, 21, 8.

4. *signum Praeneste devectum Jovis Imperatoris in Capitolium tulit:* quod tamen a T. Quinctio Flaminino ex Macedonia Romam devectum et in Capitolio positum fuisse refert Cic. Verr. 4, 58. Id vero *Jovis* potius Οὐρίου, *Imperatoris* vel *Temperatoris*, vel *Imbricitoris*, vel *Inpuberis* signum fuisse suspicantur viri docti. Cf. Duk. et Drak. ad h. l. Lips. ad Plin. Pan. 5. Ryck. de Capitol. c. 24. Alex. Donat. de urbe Roma 2, 7.

5. *inter cellam Jovis ac Minervae*, v. ad 3, 17, 3. — *his ferme incisa literis fuit*, cf. Fest. voc. *Trientem*, ex quo Pighius plura adjecit verba, quae Gruterus etiam in exemplaria Livii retulit. Sed ea in nullo reperiri libro ant., et Livium h. l. dixisse *ferme*, adeoque totum titulum vel ignorasse, vel memorare noluisse, jam monuit Gron. — Mox *Duodevicesimo die* MSS. quidam exhibent. Cf. Eutrop. 2, 2.

XXX. 1. *Manliis — Volsci provincia sine sorte, sine comparatione, extra ordinem data*, v. ad 2, 40, 9. et 3, 2, 1. — *et ipsos*, Manlios.

2. *Quibus velut circumventis* cet. quas ubi circumventas esse falso nuntiatum est, et Manlii, *praesidio*, auxilio, *ut* iis essent, *citati feruntur*, advolant, (ut Φέρεσθαι pro ire, vel inruere) *ne auctore quidem* nuntii *adservato* et retento, *qui eos frustratus erat*, quum *hostis Latinus* fuisset, non *miles Romanus*; *ipsi in insidias praecipitavere* sc. se. v. ad 2, 3, 2. Sententia verbis parum concinnis expressa.

3. *sola virtute restantes*, v. ad 4, 58, 5. — *proditae res* (v. ad 2, 43, 5) *utrobique*, et illo loco, quo temere in insidias se praecipitaverant, et quo castra haud satis praesidio firmaverant; Stroth. Idem monet, mox *fortunam* non esse facultates s. vires, sed fortunam belli hujus exercitus, ad quam omne faustum praeter virtutem pertineat, parum autem fausti, post tam infelicem pugnam, contingere potuisse. At sic quoque verba *populi Rom.* parum apte adjecta videntur, neque spernenda emendatio Gron. *Quidquid superfuit* sc. de his exercitibus, *fortuna populi Rom. et militum — virtus tutata est*. Cf. 1, 46, 7. 2, 40, 8. 7, 34, 4. 26, 41, 3. et 35, 6 extr. His et aliis locis inopinata salus in magnis periculis *fortunae populi Rom.* tribuitur. Cf. ad Tac. Ann. 14, 11, 5.

4. *Eodem anno Setiam*, (opp. Latii, hod. *Sezza*) *ipsis querentibus* (v. ad 3, 47, 1.) *querentibus penuriam hominum, novi coloni adscripti*; ita legitur ex conj. Sigonii, qui pro vulg. *etiam* ingeniose reposuit *Setiam*: nam hujus coloniae mentio fit inf. 7, 42 extr. 8, 1 pr. et 3 extr., quo autem anno deducta vel *novis colonis* aucta sit, non alibi traditur, nisi forte h. l. et ap. Vellej. 1, 14. qui dicit, *post septem annos, quam Galli Vrbem ceperint, Sutrium* (forte *Satricum*; v. sup. ad c. 16. n. 6.) *deductam esse coloniam, et post annum Setiam, novemque interjectis annis Nepe* vel Nepete. (v. ad c. 21. n. 2.) Hinc etiam *novi coloni* h. l. proprie dicti videntur, (ut 8, 14. 35, 9 extr. et al.) non qui tum primum deducti sunt, quo sensu Sigonius verba illa hoc et aliis locis (v. c. 2,

34.

34. ubi vid. tamen n. 8.) adcipienda putabat. Ceterum et alius coloniae nomen post *etiam* aut *hominum* excidisse suspicari possis, aut legendum esse *Pometiam*, seu potius *Antium* pro *etiam*, vel *Circejis* pro *ipsis*. Inter Livium certe et Vellejum non satis convenire de anno coloniae, Setiam deductae, jam monuit Drak.

XXXI. 1. *aes alienum*, *cujus noscendi gratia — censores facti*, cf. cap. 27. — *eo violentior inpediendo delectui*, cf. c. 27. et ad 2, 9, 5. — *quoad bellatum esset*, quamdiu bellaretur, vel donec bellum fuisset gestum, h. e. finitum; nisi leg. *debellatum*: nam *bellatum* eo sensu positum esse, quod Ern. ad Tac. hist. 2, 40 pr. putabat, vix crediderim.

2. *discordia hostium fretus*, v. ad 4, 37, 6. — *ab justo exercitu justa ira facta* populatio. Cf. ad 6, 13, 3.

3. *in hostico* s. hostili scil. agro (44, 13.) ut 8, 34. 28, 24. 29, 2 pr. Sic et *pacatum*, *bellicum*, *cavum*, et mox *non satis* sc. agris s. locis (ut passim *satum* et *sata*) *in spem frugum relictis*. Cf. ad 8, 12, 11.

XXXII. 1. *in murum a censoribus locatum*, v. ad 5, 23, 6. — *quem delectum inpedirent*, *non habebant tribuni pl.*, quia pax tum erat. Cf. Ind. voc. *delectus*.

2. *Iisdem opibus* (auctoritate et potestate) *obtinuere* sc. principes: quae ellipsis dura quidem est, sed passim in Livio concoquenda. An legendum: *Hi iisdem opibus* cet.

3. *qui*, *si qui alibi motus* cet. immo *quis* propter tot ὁμοιοτέλευτα; etsi non ignoro, *qui* et *quinam* passim mollius dici pro *quis* et *quisnam*, v. c. 24, 22, 8. 28, 29, 1. 33, 32, 3. 34, 2, 5. ad Sil. 2, 645. ut contra *quis* pro *qui* 3, 51, 1. 6, 40, 7. 34, 6, 1. nisi his et aliis locis *qui* legere malis. Burm. ad Phaedr. 1, 13, 6. dicit, veteres certos fuisse elegantiae suae, et

et ubi *qui*, ubi *quis* praestaret, usu fuisse doctos, licet nos saepe in his fluctuemus. Adsentitur ei Drak. ad 45, 24, 3. sed *si qui* saepius pro *si quis* ap. Liv. et alios obcurrere monet ibidem et ad 3, 17, 7. et 6, 32, 5. — *ad subita belli mitti*, v. ad 4, 27, 1. — *ut nondum satis claram victoriam*, manifestam, certam, *sic* — *diremit*, v. ad 6, 8, 3. — *restabant*, v. ad 4, 58, 5.

4. *hostes gradu demoti*, v. ad 2, 10, 7. — *intolerabilis vis erat*, non diutius tolerari, sustineri poterat.

5. *exercitus prope vestigiis sequeretur* sc. hostes, ut 9, 45 extr. *auf der Spur, auf dem Fusse.* — *plus tamen timor*, hostes timentes vel ob timorem, *quam ira*, irati Romani, *celeritatis habuit:* vel *habuit* pro effecit. — *extrema agminis carpere*, v. ad 3, 5, 1. et 4, 27, 1.

XXXIII. 1. *Antiates in bello nati erant*, cf. 2, 65. 3, 1. — *deditionem spectarent*, id agerent, ut se dederent Romanis. Cf. ad 1, 9, 3.

2. *postquam utrisque adparuit*, in oculos incurrit, perspectum est, *nihil*, neutiquam, *per alteros stare*, neutrius partis culpam esse, a neutra parte inpediri alteram, *quo minus incepta persequeretur;* utramque partem per se agere et solam consilia sua exsequi posse. Cf. ad 2, 31, 7. *Latini profecti* ab Antio ad bellum, *a societate pacis — sese vindicaverunt*, liberarunt, h. e. consilia pacis inhonestae, cum Romanis ineundae, quae Antiates agitabant, repudiarunt, hisque renuntiarunt societatem.

3. *incommodis arbitris*, testibus, *salutarium consiliorum remotis*, quum abessent s. discessissent Latini, qui parum commode salutaribus suis interfuissent consiliis eaque inpediissent, et ipsi nunc *sine arbitris* vel *remotis arbitris*, (testibus et consciis, ut 1, 21. 2, 4. 22, 60. 25, 30. 27, 28. 39, 11.) h. e. soli et suo

ſuo arbitratu conſilia agitare et exſequi poſſent. Cf. ad 1, 41, 2.

4. *matris Matutae templum*, v. ad 5, 19, 6.

5. *moenia Tuſculi tueri vident*, vox *Tuſculi* forte eſt gloſſa, et a multis edd. abeſt. Cf. tamen ad 1, 3, 8.

6. *quoniam oppido potirentur*, v. ad c. 3. n. 3.

7. *molientes obices portarum*, v. ad 6, 11, 5. — *anceps hoſtis* cet. Cf. ad 1, 25, 4.

XXXIV. 1. *tanto in urbe — creſcebant*, v. ad 1, 25, 11. — *quod neceſſe erat ſolvi*, tempore non obportuno, ſed alieno.

2. *Itaque quum jam ex re* familiari *nihil dari poſſet*, *fama* (bonae famae jactura, infamia, qua, qui non ſolvendo erant, notabantur; Doer.) *et corpore, judicati atque addicti*, *creditoribus ſatisfaciebant*, v. ad 2, 23, 1. et 3, 44, 5. — *poenaque in vicem fidei ceſſerat*, v. ad 2, 30, 1. et 6, 14, 11. — *obnoxios*, v. ad 3, 39, 1.

3. *quod tanta vi*, *ut liceret*, *tetenderant*, v. ad 4, 8, 6. et cf. 4, 6. 7. et 5, 12. — *viro acri experientique*, gnavo, promto et audaci, (*unternehmend*) ut ſaepe ap. Cic. et alios. v. Schelleri Lex.

4. *inter ſui corporis*, ordinis ac generis, *homines*, (cf. ad 1, 17, 2.) ut mox *inter id genus*; inter patricios. — *tum etiam ad plebem*, ut mox *ad vulgum*. Cf. ad 2, 10, 10.

5. *gratiam Fabio ad vulgum quaeſierat*, v. ad 2, 43, 7. — *forem percuteret*, fores. — *moris ejus inſueta*, v. ad 4, 9, 4.

6. *Ceterum is riſus ſtimulos ſubdidit* (ut al. *pungere* et *acuere*, metaphora ducta a *ſtimulo*, κέντρῳ ſ. σαυρωτῆρι, quo equi et boves aratores pungi atque incitari ſolebant) *animo muliebri* Fabiae minoris, *mobili*, qui facile movetur, turbatur et irritatur *parvis rebus*; (quod apte et vere dictum) *frequentia*, ob frequentiam, (nam ſextus eſt caſus et ad

ſeqq.

ſeqq. referendus) *quoque credo fortunatum — viſum eſſe.* — *proſequentium*, clientium, miniſtrorum amicorumque, qui patronum ſummumque magiſtratum officii et honoris cauſa domum (ut 2, 31 extr. 23, 23 extr. et al.) vel ab domo in forum, vel, ut 22, 40. 42, 49. et al., conſules ex Vrbe in provinciam proficiſcentes, *proſequi* vel *deducere*, comitari et ſectari (ut et ſalutare eique obcurrere) ſolebant; quod propr. *officium* dicebatur. Cf. 26, 19 extr. Formula *numquid vis?* eſt diſcedentis et obſequioſe *rogantis*, Klock. coll. Donato ad Terent. Heaut. 2, 2. Nos dicimus: *haben Sie noch etwas zu befehlen?* Doer. — *ſuique* matrimonii *ipſam malo arbitrio*, judicio, *quo a proximis* cognatione et genere *quisque minime anteiri vult*, *poenituiſſe:* etiam haec Livii conjectura rei naturae et veritati conſentanea eſt.

7. *Confuſam* (turbatam, perturbatam, ut 1, 7. 6, 6. 34, 50. 35, 15. et Gr. συγχυθεῖσαν, συγκεχυμένην, forte et 45, 42 pr. niſi potius ibi *confundere* eſt triſtitia adficere et implere; cf. Drak. ad 26, 18. Heinſ. ad Val. Fl. 4, 482. nos ad Juvenal. 3, 1.) *eam ex recenti morſu animi*, dolore; nam *aegritudo quaſi morſum aliquem doloris efficit*, ut verbis Cic. Tuſc. Qu. 4, 7. utar, et hinc cura ac dolor *mordere*, *edere*, *pungere*, *ure*, *fodere*, *ſtimulare*, δακνεῖν Φρένας, ἀμύσσειν, κατέδειν θυμὸν, dicitur. Similiter *deſiderium libertatis remordet* (pro ſimpl. *mordet*, ut ap. Virg. A. 1, 261.) *animos*, h. e. vexat, ſtimulat 8, 4, 2. — *ſatin' ſalvae*, v. ad 1, 58, 3. — *avertentem*, reticentem; celantem, diſſimilantem, (ſenſu apto, ſed inſolito) qui adcuſativus pendet a verbo *elicuit*, h. e. *perlicuit*, commovit, perpulit: quo ſenſu ſimiliter dicitur 38, 43. *Haec querentes interrogando conſul ad plura dicenda eliciebat.* At forte verba, *ut fateretur, eam eſſe cauſam doloris*, certe poſtrema *cauſam doloris*, inconcinne repetita, (v. tamen ad 1, 3, 8.) e marg. inrepſerunt, et leg. *ex avertente* ſc. ſe a patre, ut confuſionem animi ab eo obcul-

obcultaret, (nisi jungere malis *percunctatus avertensem sese*) *causam doloris elicuit*, ut *arcana ejus elicuit* 40, 23 pr. et *sermonem elicere* 9, 6.

XXXV. 1. *rerum novandarum*, v. ad 1, 52, 1.

2. *deducto eo de capite, quod usuris pernumeratum esset*, v. ad c. 15. n. 7. Bachius in hist. jurispr. Rom. lib. II. c. 2. §. 10. haec notavit: "Atque haec quidem, post XII Tabularum ea de re caput, prima est lex fenebris, quam, in adsiduo fenebri malo aerisque alieni necessitate, plures aliae sequutae sunt. (v. Tac. Ann. 6, 16.) Quas tam multas de eadem re leges quis credat necessarias fuisse? Scilicet tenendum hoc est, fraudem feneratorum multiplices vias invenisse eludendarum legum, v. c. chirographis atque conventionibus majus fenus sibi pactos esse cet." Cf. ad 7, 16, 1. — *triennio aequis portionibus persolveretur*; cf. ad 30, 37, 2.

8. *ne quis plus* quam *D jugera agri* sc. publici, non privati, (v. ad Epit. Liv. 58. n. 2.) *possideret*; et, si quis plura possideret, ea inter plebem aequo pretio dividerentur: quae lex agraria saepius repetita est. Cf. 7, 16 extr. 10, 13 extr. et ad Epit. 58. n. 2.

4. *ne tribunorum militum comitia fierent*, (v. ad 9, 42, 2.) *consulumque* sc. ut (quod latet in *ne* pro *ut non*) *utique*, saltem, vel omnino, (*durchaus*) *alter ex plebe crearetur*, cf. cap. 37 pr. 8, 12 extr. 27, 34, 4. sup. ad 2, 30, 1. inf. ad c. 40. n. 8. 22, 35, 7. 23, 31 extr. 27, 34, 4. 35, 10, 1. 39, 32, 2.

5. *conterriti Patres quum trepidassent*, v. ad c. 3. n. 2. Verba *publicis privatisque consiliis* non modo ad seq. *invento*, sed etiam, et forte rectius, ad praec. *trepidassent* referri posse, jam monuit Stroth. Cf. ad 1, 7, 7. et 3, 49, 4. — Mox *conlegas octo adversus tribun. rogationes comparaverunt*, v. 2, 44. 4, 48. et ibi. n. 6.

6. *pro antiquatis rogationes essent*, v. ad 4, 58, 10. — *Bene habet* formula contenti ac quodammodo

adci-

adcipientis vel adprobantis, ut 8, 6. 9. 35 al. Stroth. Dictum pro: *bene se habet res*, ut Gr. καλῶς ἔχει, et Germ. *Wohl! Gut!* — *isto telo*, v. ad 3, 50, 1. — *faxo*, faciam. *ne juvet*, vos delectet, vel vobis prosit, *vox ista Veto*, qua utebantur tribuni pl., intercedentes vel Patribus vel conlegis.

7. *Comitia praeter aedilium — tenuit*, v. ad 9, 42, 2. — *eaque solitudo*, defectus, vel infrequentia, *magistratuum*, ἀναρχία, *per quinquennium Vrbem tenuit*, in ea obtinuit; nisi potius leg. *in Vrbe tenuit*, duravit. Cf. ad 2, 3, 6. Ceterum Eutrop. 2, 3. Vopisc. in Tac. 1. Cassiodorus et alii tradunt, Vrbem quadriennio tantum fuisse sine magistratibus curulibus; quod magis congruere cum rationibus fragmentorum Capitolin. docet Pighius in Ann. ad a. 378. et 384.

XXXVI. 1. *Tusculanis, veteribus sociis*, (v. 3, 18.) *novis civibus*, v. sup. c. 26 extr. *Eaque res verecundia maxime Patres movit*, h. e. ita, ut dignos omnino Tusculanos haberent, quibus ope ferenda venerationem et verecundiam suam probarent; Doer. *maxima* in ed. Rom. 1472. prob. Stroth.

2. *Remittentibus tribunis pl.* sc. certamen s. intercessionem; vel potius permittentibus, non repugnantibus, h. e. non intercedentibus. Sic fere 7, 11, 2. *suarum quoque rerum*, a se feliciter fortiterque gestarum, *illis remisso honore*, concesso et tributo. Cf. Caes. B. G. 7, 20. ad Tac. Ann. 1, 8, 14. Cujac. Obss. 21, 29. Gron. Obss. 4, 2.

3. *In majore discrimine domi res vertebantur*, v. ad 3, 27, 6. — *et quum octo ex conlegio — fuissent*, (v. ad c. 35. n. 5.) nunc *quinque soli*, tantum, *erant*. — *capti et stupentes animi*; in uno cod. *animis*, quod ad utrumque partic. referri potest. Sed Stroth. monet, similem quatuor vocum in *S* exitum esse ingratum, et similiter dici 1, 7. *confusus atque incertus animi*, et alia. Cf. ad 1, 33, 7. et 3, 26, 8.

4.

4. *vocibus alienis*, verbis aliorum, quae ab aliis edocti erant; Ern. — *intercessioni suae praetendebant*, v. ad 3, 45, 1. — *artifices jam tot annorum usu tractandi animos plebis*, qui tam longa experientia probe didicerant artem eos tractandi. Cf. Quintil. 11, 1. — *primores Patrum productos*, v. ad 3, 64, 2.

5. *bina jugera agri*, quae plerumque colonis dividebantur. Cf. ad c. 16. n. 7. 31, 49 et ad Juvenal. 14, 163 sq. — *locum sepulturae* et busta, quae olim in agris esse solebant. v. Victorii Var Lect. 14, 21.

6. *An placeret, plebem fenere circumventam*, obpressam et demersam, *corpus potius in nervum ac subplicia dare, quam sola sorte* sine usuris reddita, id, quod ipsi *creditum* esset, *solvere*: quae indignitas in eo posita est, quod patricii malle viderentur subplicium plebis, etiamsi perderent sortem creditam una cum usuris, quam illam sine his adcipere incolumi plebe; Stroth. Ad haec et seqq. conf ad 2, 23, 1. 3, 44, 5. 6, 14, 3 et 15, 7. unde patet, legem a tribunis latam, ut feneratores sola sorte essent contenti, et de capite deduceretur, quod usuris pernumeratum esset. *plebem, ni potius, quam sortem creditum solvat* cet. edd. ante Drak. corrupte. Sed nec nostra lectio satis placet nobis et Bauero, qui haec notavit: "Quid enim sit, *potius in nervum dare corpus, quam creditum solvere?* Neque enim nervo daret corpus, si creditum solveret! Quid deinde sit *sorte creditum?* An *potius sorte*, i. e. quam sortem? Qui ergo differant *sors* et *creditum?* An *sorte creditum solvere* pro: per sortem, qua sortem, se deductis usuris? At hae non erant creditae. Forte leg. *ni ocius sortem creditam solvat.*"

7. *carcerem privatum esse*, v. ad 1, 33, 11.

XXXVII. 1. *Haec quum apud timentes sibimet ipsos*, sc. plebejos, *increpuissent*, v. ad 3, 3, 1. — *fenere trucidandi*, perdendi, *plebem*, ut ap. Cic. Coel.

Coel. 18. et Off. 2, 25. Cf. inf. ad 42, 5, 7. et Salmas. ad script. hist. Aug. T. I. p. 557.

2. *penes se auxilium tantum sit*, auxilii latio adversus Patres, et auxilii, non poenae jus, quum non populi, sed plebis, magistratus sint, nec pro *imperio* possint agere. v. omnino 2, 33 pr 35 et 56. — *nisi alterum consulem utique* — *neminem* ex plebe *fore* consulem Cf. ad c. 35 n. 4.

3. *quatuor et quadraginta annis:* nam a. V. 310 vel 311 primum creati sunt tribuni mil. cons. pot., et a 355 primus ex plebe. v. 4, 6 7. et 5, 12. — Mox cum Jac. Gron. leg *Qui crederent*, vel *Quis crederet, duobus nunc in locis* cet. aut cum J. Fr. Gron delendum sive τὸ *ne*, sive *qui crederent*. Faber conj. *Quid? crederentne duobus in locis*, et Bauer *creatum esse, cui rem publicam crederent*, ut indignitas augeatur: dignos non habitos plebejos nec idoneos, quibus resp. crederetur. — *duobus in locis* sc. consulum, (v. ad 4, 16, 5) ut *octona loca* tribunorum mil. de quibus v. ad 5, 1, 1.

4. *eam esse arcem libertatis*, cf. ad 3, 45, 9. — *exactos reges*, v. ad 1, 39, 2.

5. *Hujus generis orationes adcipi*, probari, benigne excipi. — *pro duumviris sacris faciundis decemviri*, v. ad 3, 10, 6. et 3, 35, 1. — *rogationum comitia*, comitia de iis habenda.

XXXVIII. 1. *ad novos trib. mil. dilata;* forte *delata:* nam, quod *circumactum annum* scribit, non distulit rem, sed detulit, fecit, ut ad eos deveniret; Bauer. — *duos utique*, v. ad 2, 30, 1.

2. *quum tribus vocarentur* (ad subfragium), quum jam in eo res esset, ut tribus essent vocandae; quod mox factum dicitur; Stroth. Ita non est quod quaeramus cum Dukero, quid potissimum, visne quaedam, an viri alicujus auctoritas, inpedimento fuerit, quo minus haec comitia, tribubus jam vocatis, perficerentur et in iis perferrentur leges.

3.

3. *tantum vinceretur*, tanto minus valida esset; Ern. — *Uti rogas, primae tribus dicerent*, v. ad 4, 58, 10.

4. *dictator intercessioni adero*, ejus jus tuebor, in quo alias vestrum auxilium positum est. quod intercessione sublata simul evertitur; Stroth. Cf ad 3, 14, 6. — *nihil* (v. ad 3, 20, 3.) *patricium magistratum inseram*, inmiscebo, *concilio plebis*, non mea auctoritate vestra consilia et subfragia turbato et inpediam, vel illam his *interponam*, (v. ad 3, 46, 2.) ut *factionibus inserere publicam auctoritatem* 33, 47.

5. *Adversus ea quum contemtim* cet Cf. ad 2, 56, 13. — *de medio plebem emoverent*, ut al. *submovere*.

6. *seu quia vitio creatus erat*, unde mox *auspiciis magis deterritum*. v. ad 5, 17, 4. — *pro dictatore*, v. ad 2, 7, 4.

7. *quem quid creari adtinebat*, v. ad 2, 41, 4. — *qua se in ordinem cogi videbat*, v. ad 3, 35, 7. — *aut ne illas quidem* rogationes supra memoratas, quarum vel contra dictatoris auctoritatem perferendarum causa, etiam *haec lata erat* de mulcta ejus.

XXXIX. 1. *de plebejo consulatu antiquabant*, v. ad 4, 58, 10. — *perfecta*, perlata, *utraque res esset*, leges et jussae et antiquatae, *ni tribuni se in omnia*, in omnes rogationes, *simul consulere plebem dixissent*. Cf. ad 2, 26, 2.

2. *C. Licinio, qui tribunus militum fuerat*, et quidem ex plebe, quod quidem non notatur c. 31 pr. sed vel ex eo probabile fit, quod paulo post c. 32. traditur, tamquam memorabile, omnes anni seq. tribunos mil. fuisse patricios. An leg. *P. Licinio?* v. 5, 12. Perperam autem Plut. in Camillo dicit, hunc fuisse eumdem C. Licinium, qui tribunatum plebis per hos IX annos gesserit. — *adcipio*, apud scriptores invenio.

3. *sibi continuari honorem*, v. ad 4, 22, 4. — *quod dissimilando petebant*, quod se nolle quidem

ſimilabant, ſed re vera optabant, et diſſimilatione facilius ſe conſequuturos ſperabant. — *velut in aciem ſtare*, v. ad 2, 14, 2. *in acie* al.

4. *dictatorium fulmen in ſe intentatum;* nam *fulmina* dicuntur, quaecumque inſtar fulminis cum impetu ruunt, et vel terrorem repentinum incutiunt, vel omnia contundunt et necant, quibusque gravis et perniciosa vis eſt: hinc et inopinata gravisque clades ſ. calamitas inf. 45, 41 pr. Cf. ad Sil. 1, 421. et Aſtii Obſſ. in Prop. p. 66. 67. — *magiſtro equitum dicendo*, v. ad 1, 53, 3. — *plebem morari ſe ipſam et commoda ſua*, v. ad 2, 24, 5.

5. *inter adcipiendas rogationes*, dum adcipiant, ut 9, 11, 3. — *ſine ſpe honoris relinquat*, forte *relinquere;* Gron.

XL. 1. *prae indignitate rerum*, propter eam, ut 10, 13, 8. 28, 36, 5. 31, 24. 45, 7. — *ſtupor ſilentiumque inde*, ex ſtupore, *ceteros defixiſſet*, v. ad 3, 47, 9. Mox *inopinatum mihi ſit* emend. Drak.

2. *Claudiae genti nil antiquius*, v. ad 1, 32, 3. — *Quorum alterum neque nego, neque infitias eo*, hoc neque ita eſſe non adfirmo, neque, etiamſi hoc quaſi crimen nobis objiciatis, fateri dubito; Stroth. *neque ego* (nec ego quidem, ut 9, 9.) *infitias eo*, vel *neque neſcio neque infitias eo* conj. Jac. Gron. putans, verba *negare* et *infitias ire* plane ſynonyma eſſe. Similiter Cic. p. R. ſc. Am. 43. dixit *non enim novi, nec ſcio.* "*Negare* vero eſt, certe eſſe videtur ſimpl. non adfirmare, nolle verum eſſe; *infitias ire*, velut crimen objectum et ut rem turpem, certe invidioſam, a ſe amoliri; quod fateri, turpe tibi cenſeas vel periculoſum;" Bauer. Idem mox conj. *ſimus* et *voluiſſetis* pro *ſumus* et *voluiſtis*. — *adſciti in civitatem et Patres*, v. ad Tac. Ann. 1, 8, 4.

3. *perpetuos, ſi Diis placet, tribunos*, v. ad 3, 19, 6. et 4, 3, 4. — *novem annis, quibus regnant*, v. ad 24, 29, 3. Mox *inquit*, ut Gr. ἔφη, pro in-

inquiunt, ut al. pro *inquis*, in disputatione aut oratione: frequens formula proponendae adverſationis, ut ſignificetur aliquis contradicturus ex iſto numero. Ita ſaepius in hoc cap. et inpr. ap. Senecam. v. Gron. et Drak. ad 34, 3. et 5.

4. *Quid*, quomodo, *eſt aliud dicere* ſc. quam ſ. niſi dicere cet. ut 4, 4. *quid eſt aliud quam exſilium pati?* niſi poſitum eſt pro: cur eſt aliud dicere, h. e. cur aliud dices ſi dixeris, vel leg. *quid id eſt*. Cf. n. 10. et ad 4, 2, 10. — *qua vos ſemper tribunos pl. habeamus*, v. ad 3, 19, 6.

5. *ſeu utiles*, *ſeu inutiles*, v. ad 3, 33, 5. — *Obſecro vos*, *Tarquinii tribuni pl.* v. ad 3, 39, 2.

6. *Non*, *inquit*, (v. not. 3.) *licebit. Tu de fenere — aut nihil fero*, verba tribunorum, non qualia illi pronunciarant, (ſup. c. 39 extr. Non eſſe modeſtiae populi Rom. cet.) aut qua ſententia illi adcipi ea voluerant, ſed qualia ea populo videri, quamque ſententiam ex iis elici cupiebat Appius, qui iratus illa multo invidioſius et aſperius reddit; Gron. qui verba Appii, ex ſua ipſius mente adjecta, *hoc portenti non fiat*, deſumta putabat ex verſiculis in Ventidium ap. Gell. 15, 4 extr. — *venenum ponat*, adponat. — *vitale*, cibus, quo vita ſervatur ſ. ſuſtentatur.

7. *Si quis patricius*, *ſi quis C.* v. ad 6, 32, 3.

8. *At hercule ſermo eſt minime civilis*, ſermo veſter, Patres, minime eſt popularis, atque hoc cauſae eſt, cur quae ab aliquo veſtrum dicuntur adverſis auribus adcipiamus: haec iterum quaſi ex mente plebis ſibi objicit Appius, iisque reſpondens etiam rogationem illam non magis civilem eſſe ait; Stroth. — *indignantur* ſc. tribuni; contemtim et δεικτικῶς. *Sermoni* Patrum *ſimillima*.

9. *qui utique alterum ex plebe fieri conſulem jubet*, ut mox *haud pro dubio conſulem eſſe*. Cf. ad c. 35. n. 4.

10. *in commune honores vocare*, v. ad 7, 22, 4.

11. *Quaenam ista societas, quaenam consortio est?* de voce *consortio* v. Drak. ad 40, 8, 12. Heusing. ad Cic. Off. 3, 6. Laurenberg. Antiquar., Burm. ad Vellej 2, 99

12. *Quid est dicere aliud, quia* cet. Al. *nisi quia.* Cf. n. 4

XLI. 1. *ut nihil ne pro minimis quidem debeant*, ne tantum quidem gratiae, quantum quis pro re minima (immo, pro minimis honoribus) se debere putat; Coetier. et Doer. Bauer τὸ *nihil* putat dictum pro *quidquam*, (v. ad 2, 45, 7.) aut argutae concinnitatis specie lapsum Livium hoc voluisse: maxima adeptos tribunos, nil omnino, ne minimum quidem, debere velle, aut pro eo obstrictos esse. Neutra explicatio satis facit, ut nec emendationes Fabri *ut nihil pro iis nec minimum q. d.* et *ut nihil populo Romano Quiritium debeant*, vel Gron. *ut nihil quasi pro minimis debeant*, vel Doujatii *ut nihil, ne ut pro m. q, d.* et *ita minima s. a., ut nihil, ne pro maximis q., d.*, vel Drak. *ut nihil, ne minimum q., d.* et *ut nihil populo Rom., ne minimum q., d.* Forte leg. *et ita*, hac ratione, sc. perlata lege, *maxima*, maximos honores, (nisi scrib. *maximos*, quod auribus est gratius) *sunt adepturi, ita nihil ne pro maximis quidem debebunt.* Pro *malunt* Gron *malint.* An *malent?* *occasionibus potius*, (ut mox: *per istius legis occasionem*) *quam virtute*, virtutibus ac meritis.

2. *Est aliquis*, non deerit, *qui se inspici fastidiat*, suos mores examinari. Mox junge: *certos sibi uni honores esse.* In edd. ante Drak. signa interr. posita post *fastidiat* et *esse* cet.

3 *tamquam regum in Capitolio*, qua voce vel Capitolinos fastos, vel solennem tunc comitiorum tribuni. locum, vel regum statuas in Capitolio positas (v. Plin 33, 1. et inpr. Dio Cass. l. 43. p. 236. qui etiam juxta septem regum statuas duas Bruti et

Cae-

Caesaris positas fuisse docet; de quo et v. Suet. Caes. 76. et Cic. p. Dejot. 12.) numerumque annorum imperii regii illarum basibus inscriptum, designari putabant Cuper. et Gron. Hic tamen verba *in Capitolio* resecari malebat, aut legi *in Campo* vel *in comitio.*

4. *Auspiciis hanc urbem conditam esse* cet. Cf. ad 5, 51, 4. — *Penes quos igitur sunt auspicia* cet. v. ad 2, 33, 3. — *auspicato*, v. ad 5, 21, 1.

5. *interregem prodamus*, creemus; vocab. propr. de interrege et flamine. — *privatim auspicia habeamus*, ut contra mox *in magistratibus*; forte leg. *privati.*

6. *Quid igitur aliud quam tollit* cet. v. ad 2, 8, 9. — *si pulli non pascentur*, forte *pascantur*; Bauer.

7. *si occinuerit*, cecinerit, *avis*; quod verbum propr. dicitur de auspiciis tam faustis quam infaustis: Cf. 10, 40 extr. — *Parva sunt haec, sed* cet. Cf. ad 5, 51, 4 — *hanc rem* publicam. — *pace deorum*, v. ad 3, 5, 12.

8. *Vulgo ergo pontifices — creentur*, v. ad 5, 8, 1. — *cuilibet apicem dialem imponamus*, v. ad 1, 34, 13. — *tradamus ancilia* cet. h. e quoslibet faciamus Salios cet. Cf. ad 1, 20, 7. — *penetralia*, ubi pignera imperii adservabantur, ancilia et palladium, scil. in sacello ad templum Vestae; Ern. Cf. ad 1, 20, 3.

9. *Patres auctores fiant*, v. ad 1, 17, 6.

10. *fidem abrogari* cet. Cf. ad 2, 30, 1.

11. *Omnium rerum causa — fortunare*, v. ad 34, 4, 16.

XLII. 1. *ut tempus rogationum jubendarum proferretur*, cf. ad 3, 20, 7. et 4, 58, 10.

2. *de decemviris sacrorum* cet. Cf. ad c. 37. n. 5.

3. *quietae extremae res*, cf. ad 1, 57, 7. et 2, 18, 1.

4. *Bellatum cum Gallis eo anno circa Anienem fl. auctor est Claudius*, Q. Claudius Quadrigarius, qui annales Acilianos, quorum auctor tempore belli Punici II. vixerat, ex Graeco vertit in Latinum, (v.

25, 39 et 35, 14. quam tamen verſionem Sigon. tribuit *Clodio Licinio*, de quo v. 29, 22.) et in primo ejus libro hanc T. Manlii pugnam cum Gallo deſcripſit v. Gell. 9, 13. De ipſo Claudio et Acilio v. Duker. ad 25, 39, 12. (ubi docet, non minus incertum eſſe, quis Acilius fuerit hiſtoricus, quam utrum Claudius Quadrigarius an alius Claudius Acilii annales verterit) Crev ibid. (qui Acilium illum non fuiſſe C. Acilium Glabrionem, ut Voſſ. hiſt. Graec. 1, 18. putabat, ſed C. Acilium, a Plut. Cat. maj. p. 349 laudatum, ſuſpicabatur) Schweigh. ad Appian. de reb. Gall. Exc. 1. p. 172. Voſſ. de hiſt. lat. 1, 10. et 17. Erneſti clav. Cic. De illa pugna v. inf. 7, 10.

5. *hoc autem anno in Albano agro cum Gallis ſigna conlata*, cf. Polyb 2, 18. qui tamen anno XXX poſt Romam a Gallis captam hoc factum dicit. — Mox *quum fuga longinqua* leg. cum Gron. deleto *ſe*. — *distulerant*, v. ad 4, 33, 6.

6. *comitia conſulum adverſa nobilitate habita*, v. ad 1, 46, 4. — *Quia patricii ſe auctores futuros negabant*, (v. ad 1, 17, 6.) *res venit prope* (paene ad) *ſeceſſionem plebis*, ut 26, 48, 3 cf. ad 2, 48, 5. *prope ad ſeceſſionem* quidam MSS. ut 10, 6. et al. v. Drak.

7. *a plebe nobilitati conceſſum de Praetore* cet. Ita olim dux belli et conſul vel praefectus provinciae (ut 26, 1, 8. 40, 21. et 23. dicebatur a *praeeundo*; unde *praetor maximus* 7, 3. ſummus magiſtratus, forte conſul, qui faſces habebat, vel dictator; *praetorium* ducis tentorium in caſtris, *praetoria navis*, et *p. porta*. Cf. ad 3, 5, 3. 3, 55, 11. 9, 16, 10. 21, 3, 5. 23, 19, 12 31, 24 (ubi *praetor Athenienſium* eſt, opinor, ϛρατηγὸς, non Archon, ut et ap. Cic. ad Div. 1, 54. et ap. Cic. Off. 1, 40. conl. Strab. 14, 638.) 23, 40 pr. et 23, 41, 3. (quibus locis *praetorem* Livius dixit pro duce, quia T. Manlium Torquatum et T. Otacilium hoc anno praetores non fuiſſe, ex 23, 30. et aliis locis intellegitur: neque *pro-*

prae-

praetorem cum Gron. et Perizon. de praetorio 1, 13. legendum videtur; quod saltem a 23, 40 pr. alienum est: nam Manlius proprie nec praetor erat, nec propraetor: cf. c. 34) 28, 39, 1. 30, 43, 5. et ad Juvenal. 10, 36. Duk. inf. ad 23, 40, 1. Drak. ad 30, 2, 4. Mox sententia et verba paululum turbata pro: *quum senatus censeret eam rem dignam esse, ut ludi maximi fierent*, (cf. 24, 16 extr.) *et dies unus ad triduum adjiceretur*, (v. ad 2, 36, 1.) *meritoque id, si quando umquam alias, Deum inmortalium causa libenter facturos*, curaturos, *fore*, esse, (ut 25, 24. 26, 26. 29, 3. 30, 2. 35, 13. Gell. 10, 1. et Cic. ad Att. 5, 20. 21.) scil. aediles plebis; (quae dura est ellipsis, e seqq. repetenda) *recusantibus id munus* cet. Cf. Gron. Obss. 4, 25. Ceterum haec fraus erat Patrum, qui facile praevidebant, Aediles plebis, quibus ludorum cura erat commissa, id oneris recusaturos, et plebem prae nimio gaudio dolum non sensuram esse. — *ut aediles fierent*, v. ad 5, 15, 6.

8. *ut duo* (al. *duos*; sed v. ad 3, 62, 4.) *viros aediles ex Patribus dictator populum rogaret*, v. ad 3, 64, 5. — *Patres auctores fierent*, v. ad 1, 17, 6.

COMMENTARIVS

IN

LIVII LIBRVM VII.

Cap. I. 1. *Annus hic insignis erit*, h. e. fuit et manebit, Doer. Cf. ad 21, 46, 7. — *novi hominis*, v. ad 1, 34, 8. — *quaesivere*, v. ad 2, 43, 7.

2. *Patres praeturam Sp. Furio* (cf. Suidas v. Πραί-τωρ) — *gratia campestri* (gratia sua apud populum artibusque in campo Martio apud subfragia ferentes adhiberi solitis, Stroth. ut *campestre certamen* 32, 7, 5.) *ceperunt*, effecerunt ut ille caperet, (vel ut nos fere dicimus: *etwas für Jemand erhalten*) ut paulo ante *plebes consulatum Sextio dedit* pro, effecit ut ei consulatus daretur; Gron. Similiter 39, 2. *consul pacem dedit finitimis*, effecit, ut iis pax esset, ne vexarentur a Liguribus.

3. *Quum de industria omnia proferrentur*, v. ad 3, 20, 7. — *justitio*, v. ad 3, 3, 1.

4. *non patientibus tacitum tribunis*, v. ad 1, 50, 7. — *praetorem conlegam consulibus atque iisdem auspiciis creatum*, v. Gell. 13, 15. — *verecundia inposita est senatui ex Patribus jubendi aediles curules creari*, cf. ad 3, 62, 8. Nota Drak. est: "*Jubere* magistratus non senatus, sed populus dicitur, quum eos comitiis creat. At hoc tempore adhuc in potestate Patrum fuit, habendis comitiis conditiones dicere, negando se auctores fore, nisi, quod jusserant, observaretur. v. Gron. Obss. 1, 25. Ita non in solius populi potestate olim fuerat decernere, utrum tribunorum consularium an consulum comitia haberentur, verum ad id etiam SCtum requirebatur. Cf. 4, 12. et Dionys. l. 11. p 735." Cf. ad 1, 17, 6.

5. *pestilentia ingens orta*, v. ad 1, 31, 4. — *Censorem*, cf. Pigh. Ann. ad a. 387. — *pro portione*, v. ad 5, 4, 2.

6. *mors quam matura, tam acerba M. Furii*, nihilominus acerba, quamvis ea senectute ipsi contingeret, qua exspectari debuerat, Stroth. Sic *mors matura* senis decrepiti ap. Cic. Div. 1, 18. et Catil. 4, 1. — *vir unicus*, v. ad 1, 21, 3. — *clarior in exsilio*, forte del. τὸ *in*; Duk.

7. *Par deinde titulo tantae gloriae fuit*, ei non defuit, sed respondit, eum non fefellit, tuitus est; Doer. — *per XXV annos*: immo *per XXIV a.* v. Periz.

Periz. anim. hist. c. 10. Mox forte leg. *Romani ferrent*, h. e. haberent et dicerent.

II. 1. *pacis Deum exposcendae causa* (v. ad 1, 16, 4.) *lectisternium fuit*, v. ad 5, 13, 5.

2. *nam Circi modo spectaculum fuerat*, ludi tantum Circenses in usu et noti fuerant. Cf. 1, 35. — *parva quoque res*, tenuis, *fuit*; rude adhuc et inconditum fabularum ludorumque genus. Pro *quoque* forte leg. *quidem*, delendumque *et* ante *ea ipsa*; Bauer.

3. *Sine ullo carmine*, cantu et declamatione, sine cantore, qui pronuntiaret verba vel caneret, *sine actu*, sine histrione, qui saltando et gesticulando ea, quae a cantore pronuntiabantur, exprimeret, sine dramatica et mimica repraesentatione *carminum*, h. e. eorum, quae canenda erant vel declamanda, (unde mox *suorum carminum*, dramatum, *actor*) et *imitanda*, scita imitatione aptisque gestibus exprimenda, (*actus imitandorum carminum* est actio, gestus adcommodatus ad exprimendas sententias: nam *imitari* est exprimere, reddere, adcommodare actum s. gestum ad *carmina*, ad verba cantici apte exprimenda; aut, si absint *carmina*, i. e. verba in scena actori pronuntianda, ut non loquatur, sed tantum gestum faciat, aut alii loquenti gestum mutum adcommodet, *imitari* sit, gestu idem reddere, quod verbis exprimi possit aut debeat, efficere, ut e gestu ipso et solo res et sententia non minus intellecta adpareat, ac si *carmine* s. verbis esset prolata; Bauer.) *ludiones* vel *histriones*, h. e. Mimi, (quae propria illorum verborum vis est. et hinc translata ad omnes fabularum actores, qui simul erant Mimi) *ex Etruria adciti*, *ad tibicinis* tantum *modos*, numeros, ῥυθμὸν καὶ ἁρμονίαν, *saltantes*, h. e. gesticulantes vel mimum agentes: (nam saltatio veterum magis fere manuum, quam pedum motu artificioso continebatur) *haud indecoros motus dabant*, faciebant, (cf. ad 1, 25, 8.)

aut

aut edebant, ut 8, 24. 3. 31, 50. al. Hoc eſt primum ac rude mimorum genus, ſine verbis actum, ludionibus ad tibicinis tantum modos ſaltantibus: poſtea iis propria fuit conjunctio ſermonis cum geſticulatione, vel actio ad modos et tibiam facta, quam mox ſaltationi adjunxiſſe dicitur *juventus* Romana, cantore declamante et hiſtrione ſimul ea, quae canebantur, geſticulando exprimente. Qua in re potiſſimum *Mimi* differebant a *Pantomimis*, qui non ſermone, ſed ſola geſticulatione utebantur, et praeterea exquiſitiori cum arte tam pſallebant quam ſaltabant, nec niſi Auguſti aevo celebritatem conſequuti videntur. Cf. Ziegler de Mimis Rom. Goett. 1788.

4 *ſimul inconditis inter ſe jocularia fundentes verſibus*, ſimul ad tibiam alternis canentes verſus *inconditos*, (v. ad 4, 20, 1.) Saturnios et Feſcenninos, actionemque adjungentes ſaltationi vel geſticulationi; *nec abſoni a voce motus erant*, non a cantu abhorrebant geſtus. — *uſurpando excitata*, "exculta, perfecta, aucta, quaſi domus ſurgens aut ignis adſpirando, ut ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα 2 Tim. 1, 6 et fere 1, 39 *excitantur* pro finguntur, confirmantur, perficiuntur: ſed legere geſtio *exercitata vernaculis artificibus*, *et*, *quia* cet. vel *re* — *exercitata v. a.*, *quia* cet." Bauer. — *Vernaculis artificibus*, hiſtrionibus. v. ad 5, 1, 2. *Hiſtriones* vel *hiſtros* ita dictos monet Feſtus, quod primum ex Hiſtria venerint, at Cluvius Rufus ap. Plut. Quaeſt. Rom. extr. (Opp. T. II. p. 289. C.) ab Hiſtro quodam, qui ludionibus, ex Etruria hoc anno adcitis, arte longoque ejus uſu praeſtiterit.

5. *qui non*, *ſicut ante*, *Feſcennino verſu*, verſui, (v. ad 4, 12, 8.) *ſimilem*, *incompoſitum ac rudem*, *temere* et *alternis jaciebant*. Hic eſt verborum ordo, judice Gron. "Sed quo minus voc. *temere* referatur ad *jaciebant*, obſtare videntur interjecta *ac rudem*. Itaque, quamvis pleonaſmo laborent, jungi placet *incomp. temere*, brevitate quidem Livio non indigna, teme-

temere et ex tempore confectum versum, ideoque parum compositum;" Bauer. Forte leg. *Fescennino versu* (aut *versui similem, i. e compositum temere*, nisi malis: *vel compositum temere* cet. Notum vero est, quod jam in Prooemio de Juvenalis vita §. II. dixi, (ubi etiam de variis *Saturae* s. *Satirae* Rom. generibus disputavi) priscos et Latii et Graeciae agricolas in Liberalibus et festis diebus post messem conditam, praeter alia ludicra per pagos acta, etiam personatos vinoque plenos praetereuntibus sibique invicem ingessisse scommata et dicteria, versibus plerumque inconditis s. incomtis, *alternis*, *ἀμοιβαίοις*, (v. ad 4; 53, 5.) et extemporalibus (*αὐτοσχεδιάσμασι*, vel *αὐτοσχεδίοις ἄσμασι* s. *ποιήμασι*, *Inpromptus*, *Inprovisare*) *temere*, ex tempore et sine arte, adumbrata; talesque versus fuisse *Saturnios*, h e. priscos ac rudes, et *Fescenninos*, a Fescennia Etruriae opp. sic dictos, obscoenis procacibusque jocis refertos, nec ullis vel honesti et decori, vel metri legibus adstrictos, quamvis rhythmi non plane expertes. Cf. Claudiani carm. II - 14. Virg. Ge. 2. 385 sq. Horat. Epist. 2, 1, 139 - 167. ibique Wielandi not. 22. et 23.

6. *sed inpletas modis saturas*, ad modulos certos legesque rhythmi adtemperatas, et quodam saltationis actionisque artificio constantes, *descripto*, composito, aptato et moderato *jam cantu ad tibicinem*, (ut supra *ad tibicinis modos*) *motuque*, gestu, *congruenti peragebant*. (*Modus* alias musica vox, canendi rationem indicans, Germ. *Composition* vel *Melodie*, h. l. Gr. *μέτρον*, Stroth.) Haec est prisca Romanorum *Satura* vel *Satira*, eaque dramatica, (*Farce*, *Mischspiel*) e Saturniis et Fescenninis versibus enata, vel ad eorum similitudinem efficta, (nam Livius mox dicit, *his versibus ridicula fuisse intexta*, quae *juventus* Romano *inter se more antiquo jactitaverit*) illisque substituta in scenis, sed minus rudis vel temere composita. Ea quidem fabula erat, sed incomta adhuc et incondita, neque unius ac certi alicujus, sed mix-

mixti argumenti; a cujus etiam varietate, aeque ac posterior eaque didactica Romanorum *Satura* f. *Satira*, nomen traxit. (v. Prooem. sup. not. 5. memoratum, et sup. ad 22, 4, 1.) Eaedem Saturae postea vocabantur *Exodia.* Cur et quando hoc factum sit, mox docebit nos Livius.

7. *Livius*, L. aut M. Livius Andronicus, Graecus, M. Livii Salinatoris libertus, *post aliquot annos*, a. V. c. DXIV. C. Claudio Appii Claudii Caeci filio et M. Tuditano Coss. anno, ante natum Ennium est post confectum bellum Punicum I. (v. Cic. de Sen. 14. Brut. 18. et Tusc. Qu. 1, 1. Gell. 17, 21. et ad hh. ll. Intpp.) *ab Saturis*, post Saturas (v. ad 1, 1, 5.) et spretis Saturis, quae diu in scenis viguerant, *ausus est primus fabulas* f. comoedias (ex Graeco in Latinum sermonem versas) *serere*, conserere, construere, componere, *argumento*, h. e. scribere fabulas continentes vel unius ejusdemque argumenti, quae partibus inter se connexis et aptis constarent, nec, ut Saturae, confunderent ac miscerent res plane diversas et varias. Quae distinctius expressit Valer. Max. 2, 4, 4. ubi Livium expressit: *Paulatim deinde ludicra ars ad Saturarum modos perrexit; a quibus omnium primus poeta Livius ad fabularum argumenta spectantium oculos et animos transtulit.* Bene laudant Intpp. sup. 3, 44, 12. Quintil. Inst. Or. 5, 10. *Fabulae ad actus scenarum compositae argumenta dicuntur)* et Cic. pro Coel. c. 27. *Haec tota fabella est sine argumento*, h. e. non cohaeret, ut recte exponit Ernesti, qui etiam nostrum locum ibi eodem, quo nos, sensu cepit. Id docuit nos Stroth cujus explicatio paulo durior est haec: *fabulam serere*, componere f. facere (ut 3, 43. et 7, 39) in qua ficta quaedam res gesta (*argumentum est ficta res, quae tamen fieri potuit*, Cic. Inv. 1, 19.) continua narratione et actione ita exponeretur, ut omnia, quasi partes, ad unum totum referrentur. Cf. ad 39, 43. 1. et 40, 12, 4. Baueri nota est: "*ab Saturis*, ex occasio-

casione Saturarum, quum tantum Saturae adhuc fuissent, relictis Saturis, ad majora et ingeniosiora provectus, *fabulam*, integram comoediam, ejusque historiam, narrationem, *sujet*; *serere*, conserere, jungere, continuare, unam et integram reddere, non e singulis aut inter se non cohaerentibus dictis aptam, immo mixtam, *argumento*, Sujet, narratione una et solida, una actione rei, *suite*."

8. *id quod omnes tum erant*, scil. *carminum* s. fabularum auctores vel poetae dramatici, qui dramata s. fabulas non modo componere, sed etiam docere et *agere* solebant. Ellipsis dura est, et verba quoque, parenthesi inclusa, videntur loco suo mota esse, atque post voc. *revocatus* vel *obtudisset* ponenda. — *quum saepius revocatus* a spectatoribus, ut repeteret ea, quae cantasset, (cf. Ernesti clav. Cic. v. *revocare*) *vocem obtudisset*, saepe et diu canendo infirmiorem raucamque fecisset, *puerum* adscivit et *ante tibicinem statuit ad canendum*, ut ad modos tibiae caneret, ipse vero *canticum egit motu* sc. manuum et totius corporis, h. e. soliloquium, quod a puero canebatur, histrionum more expressit gesticulatione, et quidem *motu aliquanto magis vigente*, gestu multo acriori ac vehementiori, (ut passim *vigere* de motu ac voce saltatorum, cantorum oratorumque) *quia nihil vocis usus inpediebat*, non simul canere vocemque intendere opus erat. Ita quoque Valer. Max. 2, 4, 4. haec verba interpretatus est: *adhibito pueri et tibicinis concentu gesticulationem tacitus peregit.* Cf. Suet. Galb. 13. ubi Ernesti monet *canticum agere* ibi idem esse, quod in Suet. Calig. 54. *tragoedo pronuntianti concinere et gestum histrionis effingere.* Romani *canticum* vocabant μονολογίαν vel soliloquium, quod scil. ad modos tibiae canebatur aut recitabatur; *diverbia* autem sermonem amoebaeum vel dialogum, conloquia duorum pluriumve actorum. Diomedes III. p. 488 conlect. Putsch. *Membra* inquit *comoediarum tria sunt, diverbium, canticum,*

cho-

chorus. Diverbia sunt eae comoediarum partes, in quibus diversorum personae versantur. In canticis una tantum debet esse persona; aut si duae fuerint, ita debent esse, ut ex obculto una audiat, nec conloquatur, sed secum, si opus fuerit, verba faciat. In choris vero numerus personarum definitus non est. Ceterum forte leg. cum Duk. *et venia petita p. ad c. a. t. statuisset*, vel *venia petita p. ad c. a. t. statuisse et canticum egisse.* Ingratum certe et supervacuum est repetitum *quum.*

9. *Inde ad manum histrionibus* (vel *histrionum*) *cantari*, adcini § *coeptum*, ab histrionibus *cantica* tragoedorum *agi motu*, saltatione et gesticulatione exprimi coepta, *diverbiaque tantum ipsorum voci relicta*, voce s. canendo ab iis expressa. (Cf. not 8.) "*Histriones* saltabant ac gesticulabantur, eorumque voci tantum diverbia relicta; cantica vero relata ad tragoedos, qui histrionibus gestum sine voce agentibus ad manum cantabant: ut ap. Suet. Cal. 54. Caligula *tragoedo pronuntianti concinebat et gestum histrionis effingebat:* et ita Livius Andronicus, *puerum ad canendum ante tibicinem quum statuisset*, non totam fabulam, sed *canticum egisse vigente motu* supra dicitur;" Drak. "Inde institutum, ut alius praeter histrionem ad hujus manum cantaret, seu ut ille cantaret, dum histrio manuum gesticulatione vel *motu canticum ageret*, ita ut et canentis cantus et histrionis manus conformes essent eamdemque rem exprimerent;" Stroth. Nota Gron. est haec: "*Cantare alicui ad manum* est gesticulationi ejus tacitae, quae saltando fiebat et loquaci manu, cantando respondere, et pronuntiare modulate, quae histrio agat. Tragoedus canebat, h. e. modulate pronuntiabat; histrio vel hypocrita vel pantomimus saltabat et gesticulabatur; et praeter hos aderat tibicen. Cf. Suet. Cal. 54. et Ner 24. Ita h l. *puer ad canendum* pro tragoedo; *tibicen*, ante quem statutus puer; Livius, *actor suorum carminum*. Sic *cantare ad tibias* non

non semper est solummodo tibias inflare, sed alio tibias animante, carmen voce adcinere; *cantare ad fides*, *ad citharam ora vocalia movere*, et *subjungere* vel *sociare carmina nervis*, simul pulsare citharam, simul canere, *saltare ad tibicinem* ap. Fest. in *Salva res est*, et supra *descriptus ad tibicinem cantus*. *Cantabat* igitur puer *ad manum* Livio *histrioni*, (cf not. 3.) ipse ad tibicinis modos saltabat agens canticum." Conf. Ferrar. Elect. 2, 5. ubi et refellit emendationem Salmas. ad Vopisci Carin. c. 19. (*ad manum saltari*, ut *ad m. saltare* sit *manibus saltare* et gesticulari, χειρονομεῖν, ut *ad tibias canere* pro *tibiis canere*) et Gronovii interpretationem inprobat, praecipue eo quod cantor cantando non responderit gesticulationi histrionis, quae saltando et loquaci manu facta sit; sed quod contra histrio ea, quae cantarentur, saltando et gesticulando expresserit. Ipse cum Turnebo Advers 3, 23. h. l. exponit: histriones coeperunt *ad manum*, in promtu et coram, prope, in vicino, (v. ad 5, 20, 1.) habere, qui cantaret, et quo pronuntiante ipsi saltarent. — *lege hac fabularum*, ratione comoediae legitimae, ex arte compositae, *Methode*; Bauer.

10. *ludus in artem paulatim verterat* sc. se. v. ad 2, 3, 2. — *histrionibus*, saltatoribus, *fabellarum actum relinquere*, gesticulationem permittere; qui supra dictus est *carminum actus*. v. not. 3 Casaubonus de Sat. Rom. p 182. h. l. ita παραφράζει: Fabularum compositione inventa, refrixit initio Satira; verum hoc tantisper, dum mos obtinuit, ut ipsi poetae suas in scena fabulas agerent: ubi vero agendi partes ad histriones sunt translatae, retulit in scenam ipsa juventus Rom. risus jocosque priorum Satirarum; (cf. not. 5. et 6.) non quidem, ut fabulas excluderent, sed ut fabulis ipsis, praesertim autem Atellanis, adjungerentur sive insererentur.

11. *quae inde exodia* (*Intermezzi*, *Nachspiele*) *postea adpellata*: sic dici coepere Satirae, quum fabu-

lis, inpr. Atellanis, adjungerentur. Cf. Juvenal. 3, 176 (ubi vet. Schol. *Exodiarius*, inquit, *apud veteres in fine ludorum intrabat, quod ridiculus foret; ut quidquid lacrumarum atque triſtitiae coegiſſent ex tragicis adfectibus, hujus ſpectaculi riſus detergeret.*) 6, 71. Suet. Tib. 45. et Domit. 10. *Exodia* propr. exitus, deinde *ridicula intexta verſibus*, quae extra argumentum, riſus et joci cauſa, interſerebantur fabulae vel carminibus: unde vocis ratio eadem eſt ac in *epiſodium*; Stroth. Cf. Suid. v. ἐπεισόδιον. Caſaubonus l. l. p. 184 "Vt Satyricae, inquit, tragicis dramatis adjectae ſunt a Graecis ad temperandam tragoediae moeſtitiam; ſic Satirae ſive Exodia ſimillimam ob cauſam poſt tragoedias produci ſolebant. — Non aliud in Atellana canticum, niſi *exodium*, quod ita dictum, vel quia ſingulorum diverbiorum fini ſubjiciebatur, vel quia extremae fabulae ſemel. Sic inter chorica mele Graecorum dramatum, quod ab introeuntibus in ſcenam cantabatur, *εἰσόδιον* dicebant; quod ab exeuntibus ἐξόδιον."

12. *conſertaque*, inſerta, adnexa, *fabellis potiſſimum Atellanis ſunt*: quod ludicrum et dicax dramatum genus, (*Farcen*) ab Atella, *Oſcorum* in Campania oppido, ſic dictum eſt; unde actores earum Oſce etiam loquebantur, quae lingua Campanis et Samnitibus vernacula erat. (*Opici* vel *Opſci* et *Oſci* erant priſca Auſonum gens, quae cis et ultra Lirim, in Latio et Campania, habitabat. v. Strab. 5. p. 242. C. Heyne Exc. VIII. ad Virg. Aen. 7, 730. et nos ad Tac. Ann. 4, 14, 4.) In his fabulis ſermo quidem rudis erat et inpolitus, ſed facetus potius et ridiculus, quam obſcoenus et laſcivus, argumentum quoque caſtum, et ſententiae purae atque honeſtae; unde Valer. Max. 2, 4, 4. dicit, *hoc genus delectationis Italica ſeveritate temperatum ideoque vacuum nota* fuiſſe. Poſterius etiam h. l. notat Livius, aliamque adfert cauſam, cur *Atellanarum actores* melicre fuerint conditione, quam *hiſtriones*, qui ob inhoneſtam,

ſtam, quam exercuerint, artem, infamia ſint notati et *tribu moti*, (v. ad 4, 24, 5.) neque *ſtipendia facere* potuerint: nam militia ante Marii tempora erat honeſtiſſima, nec milites legebantur ex infima civium claſſe, niſi extrema neceſſitate urgente. — Atellanas prorſus fere congruiſſe fabulis Graecorum comico-ſatyricis ſuſpicatur Eichſtaedt de dram. Graec. com. ſat. p. 53. 64 ſq. 75 ſq. et 84

13. *ut adparerer, quum ab ſano initio res in hanc — inſaniam venerit*, v. ad 1, 5, 1. et 3, 20, 6.

III. 1. *procurandis religionibus — religione animos levavit*, v. ad 5, 23, 7. — *id vero*, profecto, utique, v. ad 45, 19, 1. — *averſis diis*, v. ad 24, 26. 6. *Tiberis inundationes* quamvis frequenter memorantur ante Auguſti Imp. tempora, (v. Ind.) tamen non prius eas vel mole aggeribusque, vel laxatione et repurgatione álvei coercitas legimus, ob ſuperſtitionem forte hominum, qui illas, ut omnia mala, ab deorum repetebant ira, et inter prodigia referebant. Cf. h. l. 30, 38. et 35, 9. Auguſtus magiſtratum inſtituit, qui huic malo provideret. v. ad Tac. Ann. 1, 76. 1.

2. *qui praetor maximus ſit*, v. ad 6, 42, 7. — *Fixa fuit* ſc. lex. *Fixus* al. ſcil. clavus, quem certe in eodem pariete ſub ea lege fuiſſe depactum, Gron. colligebat e verbis ſeqq. *eoque Minervae templo dicatam legem*, niſi leg. *dicatum lege*, h. e. fixum, ſuſpenſum. (*eoque*, ideoque. v. ad 1, 11, 6. An leg. *inque?*) Ceterum Jupiter, Juno et Minerva in eodem templo Capitol. colebantur. v. ad 3, 17, 3. Hinc *Minervae templum* h. l. eſt ſacellum ſ. ſacrarium, quod ſub ejusdem tecto *aedis Jovis* erat.

3. *quia rarae per ea tempora literae erant*, cf. ad 6, 1, 2. — *notam numeri annorum fuiſſe*, cf. Feſtus v. *Clavus annalis*, Mémoires de l'Acad. des Inſcr. T. VIII. p. 299. Perizon. anim. hiſt. c. 5. p. 181. Intpp. Petron. Sat. c. 135. Dempſter. Etrur. reg. 1, 15. p. 63.

4. *Volsiniis quoque clavos fixos in templo Nortiae,* forte *Nursiae.* De oppido illo et hac dea v. ad Juvenal. 10, 74. — L. *Cincius* Alimentus s. Alimentius, qui praeter alia historiam belli Punici II. rerumque, quibus ipse cum Fabio Pictore interfuerat, (captum se ab Hannibale dicit, 21, 38) Graece scripsit, et Praetor post Cannensem cladem Siciliam obtinuit, nisi praetor hic historici filius fuit. Cf. 26, 23. 28. 27, 7. 29. Dionys. 1, 6. et 7. p. 415. — Quae sequuntur, aut non sana, aut mutila videntur. *M. Horatius consul eam legem templo Jovis opt. max. dedicavit*, aut *ea lege templum* cet. (ita ut inter dedicationis conditiones fuerit, ut quotannis ejusmodi clavus figeretur) conj. Gron. et *ex* vel *ea lege* supra memorata *templo J. o. m. dedicavit* sc. clavum annalem, Doujat. Lacunam vero ita explet Stroth. „*M. Horatius consul ex lege primum fixit clavum, is qui templum Jovis* cet. Cf. 2, 8.

5. *Intermisso deinde more*, hoc anno *digna etiam per se visa res*, sc. sedatio pestilentiae.

6. *rei publicae gerendae*, (v. ad 2, 64, 3.) *ac* (quod forte del.) *non solvendae religione gratia*, v. ad 5, 23, 7.

IV. 1. *non damno modo civium* (v. ad 4, 53, 2.) — *lata*, perlata, tolerata, *acerbitas.* — *qui ad nomina non respondissent*, v. ad 1, 11, 3. — *cognomen Imperiosi* cet. v. ad 4, 29, 3.

2. *Criminique ei dabat* v. ad 1, 5, 6. — *nullius probri compertum*, insimilatum et convictum, ut 22, 57, 2. 32. 1. al. — *luce*, in publico s. in conspectu aliorum versandi potestate, Doer. Cf. Cic. de Sen. c. 4. et p. Rosc. Am. 15.

3. *Quod naturae damnum*, vitium naturale, *utrum nutriendum patri*, v. ad 4, 52, 2. — *mutas bestias*, epith ornans augensque vim oppositionis; Schaef. — *tarditatem ingenii insuper premere*, cf. ad 3, 13, 1.

V.

V. 1. *causam invidiae atque criminum*, v. ad 3, 19, 7. Cf. eadem historia ap Cic. Off. 3, 31. et Valer. Max. 5, 5, 3. — *ut omnes Dii hominesque* (v. ad 3, 17, 6.) *scirent*, *se parenti opem latam*, se eum juvare, eique favere, *quam inimicis ejus*, *malle*. Vt fortior sit obpositio et insignior pietas filii, Stroth. emend. *quam sibi ab inimicis ejus malle*, coll. 5, 8 extr. *ne quam opem ab inimico* cet.

2. *quamquam non civilis exempli*, quale consilium in libera civitate adversus civem adhibere deceat, Stroth. *Civile* dicitur, quod legibus libertatique consentaneum est, ut 27, 6. vel, ut 45, 32. dicitur, *quod legum et libertatis aequae patiens est*: et *civilis*, qui aequo jure omnes secum esse patitur, nec sibi plus adrogat aliosque contemnit. Sic et *non civiliter uti opibus* 33, 46, 2. h. e. potestate sua non modeste uti, ut decet in cives ac pares.

3. *ferro intento*, v. ad Tac. A. 1, 28, 8. et Gierig ad Plin. Ep. 3, 9, 21. — *nisi in verba*, *quae ipse concepisset*, *juraret*, ut mox *adjurat in quae adactus est verba*. Cf. ad 2, 32, 1. — Mox junge: *Nec plebes ita aegre habuit*, (s. tulit, indignata est) *filium id pro parente ausum*, *perinde ut maluisset* cet., vel *Nec perinde plebes ita aegre habuit* cet. Superfluum est vel *perinde*, vel *ita*. — *acerbitas patria*, v. ad 8, 7, 2.

4. *tribunos militum ad legiones* (quod additur, ut distinguantur a tribunis mil. cons. pot.) h. e. legionarios, (ut fere *milites ad naves* pro classiariis militibus 22, 19, 3. *servi ad remum* pro remigibus 34, 6. *famuli ad limina* ap. Sil. 1, 65. cf. inf. ad 34, 6, 7.) *subfragio*, subfragiis populi in comitiis, *fieri*: qui inde *comitiati* dicebantur, ut, quos consules faciebant, *Rufuli* et *Rutili*, a *Rutilio Rufo*, qui legem de ea re tulit, si Festo fides habenda. Cuivis legioni primum tres, deinde, ea aucta, quatuor, et tandem sex Tribuni mil. praeerant; adeoque quatuor legionibus, quot tum plerumque a consulibus scribebantur,

 tur,

tur, XXIV praeficiebantur. Hoc anno primum Tribuni, et quidem sex, a populo in quatuor legiones creati, et a V 443. *seni deni* 9, 30. i. e. sedecim ex XXIV tribunis in IV legionibus, adeoque duae tertiae partes pro quarta. Tandem a senatu decretum, ut *in octo legiones parem numerum tribunorum consules et populus crearent* 44, 21. Cf. Ind. et Lips. de mil Rom 2, 9. Forte leg. *nam antea, sicut et nunc, quos* cet. — *secundum in sex locis*, v. ad 4, 16, 5.

VI. 1. *voraginem conjectu terrae, quum pro se quisque gereret*, congereret, (quod jam in *conjectu* latere monet Stroth) sc. terram, nisi leg. *quam*. Quae mox narrantur fabulosa sunt, et insigne superstitionis documentum, ut et ea, quae cap. 2. et 3. leguntur. Fuit quidem Romae lacus *Curtius*, sed ita dictus a *Metto Curtio*, de quo v. 1, 13. Plut. Rom. p. 28. et Dionys. 2, 42. Varro L L. 4, 32 tradit, lacum Curtium esse fulguratum et ex SCto septum a *Curtio* Cos. de quo v. 4, 1. Cf. Plin. 15, 18. Zonar. 7, 25. Oros. 3, 5. Augustin. de civ. dei 5, 18. Ovid. Fast. 6, 403. Suid. v. Ἄβερνος, Fest. v. *Curtius lacus*, Barth. ad Stat. Silv. 1, 1, 66. Scalig. ad Varr. l. l. inpr. Pigh. Ann. ad a. 391. et Bagnolo della gente Curzia. "Fabulosa quidem haec de Curtio, qui in voraginem, tetro halitu Vrbem infestantem, se inmisisse fertur, narratio: ex ea tamen intellegitur, in media urbe mephitin seu putorem sulfureum e terra prorumpentem vicina loca pestilenti adflatu infecisse, donec alia soli mutatio venam occultam spiramenti occluderet seu elideret;" Heyne Opusc. Acad. T. 3. p. 118. Cf. Steger de prodigiis p. 68 sq.

2. *quo plurimum populus Rom. posset*, v. ad 5, 33, 3. — *se devovisse*, v. ad 5, 41, 4.

3. *Cura non deesset*, mihi non defutura esset inquirendae veritatis, *si* aliqua cet. — *nunc fama rerum standum est*, v. ad 1, 4, 9. et 3, 36, 11. — *derogat vetustas fidem*, v. ad c. 25. n. 6. 4.

4. *L. Genucio cos. ea provincia sorte evenit*, cf. ad 2, 40, 9 et 3, 2, 1. — *pro bene aut secus consulto*, pro bono aut malo consilio et instituto.

5. *in insidias praecipitaret*, v. ad 2, 3, 2. — *ab insciis, quem interfecissent, obcideretur*, v. ad 6, 3, 3.

6. *num etiam in Deos inauspicatam legem valuisse*, legem sine auspiciis vel contra ea latam et perlatam, adeoque infaustam, *in*, contra, *Deos valuisse*, in eos vim habuisse, efficacem fuisse. — *auspicia ut primum contacta sint ab eo*, v. ad 6, 28, 2. Mox dictatoris tantum, nec simul magistri eq. mentio fit, ut 2, 30.

VII. 1. *per occasionem*, v. ad 1, 11, 1. — *contemtim*, v. ad 2, 56, 13.

2. *ad hostes bellum adparatur*, v. ad 2, 10, 10. — *Omne Hernicum nomen*, v. ad 1, 10, 2. — *Quadringenariae cohortes*, quarum quaeque CCCC militibus constabat.

3. *quam pro virili parte*, v. ad Praef. Liv. n. 3.

4. *Postquam equestris pugna effectu, quam conatibus vanior erat*, parum ex voto cedebat, non quod equites minus tentassent et conati fuissent omnia, sed quod eorum conatus carebant effectu et successu, Doer. — *neque sustineri* (v. ad 2, 44, 6.) *poterant*, potuissent, *ni extraordinariae cohortes*, quadringenariae, cet. Cf. ad 2, 50, 10.

VIII. 1. *Quidquid* hominum *hinc aut illinc communis Mars belli* (v. ad 5, 12, 1.) *aufert, multiplex, quam pro numero*, (v. ad 7, 33, 2.) *damnum est*, quia utrimque primores juventutis pugnabant caedebanturque; ut 21, 59. *sed major Romanis, quam pro numero, jactura fuit, quia equestris ordinis aliquot – sunt interfecti. Multiplex* h. l. pro magis multiplex, multiplicius, vel potius pro *majus, plus*, ut comparativi loco positum sit, quemadmodum,

dum, quod Stroth. monuit, πολλαπλήσιος pro πλείων ap. Herodot. 5, 45. 7, 48. 8, 143. Cf. ſup. ad 1, 25, 11. et 22, 7, 2. — *vulgus aliud*, reliquum. v. ad 4, 10, 1.

2. *neque pedites quidquam momenti facerent*, v. ad 1, 47, 7. — *gradu moverunt hoſtem*, v. ad 2, 10, 7. — *perpetua fortuna utriusque populi*, quod Romani in omnibus bellis, ad hoc tempus geſtis, vicerunt, et Hernici ſemper victi ſunt.

3. *Diu non perlitatum*, quod diu non litatum fuerat. Cf. ad 1, 53, 1. et 5, 38, 1. — *tenuerat*, retinuerat, inpedierat.

4. *agmenque fugientium ab ſignis* (quod, ſc. Hernicos a ſignis fugiſſe ſ. ea reliquiſſe, Romanis adparebat *quum*, dum vel inde quod *ſigna* hoſtium, *moenia*, urbem, *eorum*, Ferentinum, jam *praetergreſſa*, *infrequentia* ſc. armatis, ut 10, 20. et 27, 47., vel cum raro militum comitatu *conſpicerent*) *fuſum*, diſperſum, *ac per agros palatum eſt;* Stroth. Cf. ad 10, 11, 3. Sed non ſic placebit hic locus. *ab Signinis* praeclara eſt emend. Reizii, laudata in Füllebornii encyclop. philol. p. 32. edit. ſec. — *praeter moenia*, v. ad 25, 11, 9. — *ubi*, qua in re, *haud minus jacturae fuit*, quae jactura non minor fuit.

IX. 1. *Macer Licinius* (v. ad 3, 1, 1. et 4, 7. 7.) *dictum ſcribit* ſc. dictatorem. — *Quaeſita ea propriae familiae laus leviorem auctorem Licinium* hiſtoricum *facit*, auctoritas ejus et fides levior eſt, quod in ſuae gentis familiaeque (Liciniae) laudem id finxiſſe videri poteſt. Cf. ad 1, 16, 7.

2. *Eo certe anno Galli Salaria via* (v. ad 1, 33, 12. et 8, 15, 6) *caſtra habuere:* cf. Polyb. 2, 18, 6. Appian. de reb. Gall. Exc. 1. et Oroſ. 3, 6. qui tamen in hoc tertio Gallorum motu atrociſſimam pugnam a T. Manlio inchoatam, et a T. Quinctio dictatore cruentiſſima congreſſione confectam eſſe tradunt. Alios itaque auctores ſequutus eſt Livius, ut et 8, 20.

20. 10, 10. et aliis locis, ubi bella cum Gallis gesta describuntur.

3. *Dictator quum tumultus Gallici causa justitium edixisset*, v. ad 2, 26, 1 et 3, 3, 1.

4. *satis discerni poterat*, decerni, (*entschieden werden*) ut 22, 61, 9. unde *discrimen*, de quo v. ad 6, 17, 1. Sed cum Gron. potius leg. *decerni* sc. certamen, uter ponte potiretur, ut Gr. κρίνεσθαι. Cf. ad 5, 55, 1. 21, 4, 4. 28, 14, 3. Gron. ad h. l. et Obss. 3, 13. Perizon. ad Sanctii Min. p. 784. Intpp. Caes. B. C. 1, 35. Suet. Calig. 25 pr. Virg. Aen. 12, 898. quibus tamen locis nulla fere lectionis varietas est. — *utra gens in bello sit melior*, v. ad 2, 51, 3.

X. 1. *non si certam victoriam videam*, v. ad 5, 51, 1. — *Macte virtute — esto*, v. ad 2, 12, 10. — *Hispano cingitur gladio*, de quo v. 22, 46. Polyb. 2, 33. 3, 114. 6, 23. et Lips. Mil. Rom. 3, 3. Eum belli demum Punici II. temporibus adscitum a Romanis dicit auctor incertus ap. Suid. in v. Μάχαιρα. Hinc gladium illi similem intellegendum, vel eum per prolepsin positum putant Intpp. Sed talis gladius jam ante illa tempora Romanis tribuitur etiam a Polyb. 2, 30. 33. et Gell. 9, 13. ubi eadem historia similiter a Claudio Quadrigario narratur, ut et, *pedestre scutum* (ab equestri diversum, oblongum, non rotundum, instar clipei, de quo v. Lips. Mil. Rom. 3, 2.) captum esse a Manlio equite, pedestrem pugnam ineunte, et Gallum inrisisse atque *linguam exsertasse*, de quo sannae genere v. Intpp. Pers. 1, 60. Ita quoque Gallum (eumdem forte Thrasonem) pictum fuisse in Mariano (f. Manliano) scuto Cimbrico, idque multis adhuc saeculis post in foro Rom. suspensum et publicatum mansisse, intellegitur ex Cic. de Orat. 2, 66. Plin. 35, 4. s. 8. et Quintil. Inst. Or. 6, 3, 38. ubi v. Gesner. Cf. Pighii Annal. ad a. 392. p. 277. qui non male suspicatur, Livio Claudium, et

utrique hanc picturam ante oculos fuisse. — *ab inrisu*, ob, propter inrisum. Cf. ad 1, 1, 5.

2. *Recipiunt inde se ad stationem*, et quidem, teste Claudio ap. Gell. 9, 13 *in ipso ponte, ubi Gallus se constituere studet, et Manlius de loco hominem dejecit.* Cf. ad 2, 10, 7. — *in medio armati destituuntur*, v. ad 2, 12, 4. — *aestimantibus eos pares* videbantur.

3. *versicolori veste* (v. ad 34, 1, 3.) *pictisque*, auro argentoque distinctis, vel *auro coelatis armis*, anaglyphis, quibus inligata erant emblemata aut figurae eminentes s. exstantes. Cf. Heyne ad Virg. Aen. 8, 588. et antiq. Aufsätze P. II. p. 145 sq.

4. *Non cantus, non exsultatio armorumque agitatio vana*, vibratio, quassatio et conlisus clipei cum hasta, quo et heroes terrorem incutere solent, (v. ad Sil. 9. 423. et Heyne ad Virg. Aen. 8, 354) et Galli. Cf. 7, 26 pr. et 38, 17 pr. — *Gallus sua disciplina scuto projecto cantabundus* ap. Gell. 9, 13. — *discrimen ipsum certaminis*, v. ad 6, 17, 1.

5. *animis spe metuque pendentibus*, v. ad 2, 32, 5. — *projecto*, protento et objecto, *laeva manu scuto* ingenti, dextra *ensem dejecit*, gladium longiorem gravioremque, quo *caesim* pugnabatur. Cf. n. 4.

6. *Romanus mucrone* Hispani gladii *subrecto*, erecto, elevato, (ut *subrecta cuspide* 8, 8. ubi in plerisque MSS. *suberecta* legitur) *ventrem atque inguina* Galli *hausit*, ut ap. Gell. 9, 13. *gladio Hispanico pectus hausit*, h. e. vulneravit, transfodit; propr. gladio e pectore *sanguinem hausit*, ut 7, 24. 9, 1 extr. et ἀφύσιν s. ἀφύσσειν αἷμα τινός, unde χαλκὸς ἔντερα διήφυσε ap. Hom. Il. 13, 507. 14. 517. et *ensis latus hauris* ap. Virg. Aen. 2, 600. ubi v. Heyne. — *quum scuto scutum imum* Galli *perculisset, totoque corpore insinuasset se inter corpus armaque*, h. e. Gallum ipsum subiisset proximeque ad eum adcessisset, ita ut se inter Galli corpus et arma, gladium scutumque, utraque manu protenta, *insinuaret*, implicaret, (ut

(ut *in angustias saltus se insinuare*, eas intrare, 9, 2) et ita corpori ejus suum adplicaret, ne ab eo vulneraretur, *interior periculo vulneris factus*, h. e. tutior ab eo; nam quo fuit Gallo *interior*, h. e. propinquior, eo minus ab ejus gladio longiore vulnerari poterat. Sic et inf. 24, 34, 6. naves dici *interiores ictibus tormentorum*, propinquiores, et hinc ab iis tutiores, ut nobis, *unter den Wurf des Geschützes*, vel *unter die Kanonen*, jam monuere Ernesti et Doer. Claudius ap. Gell 9, 13. *Manlius* inquit *animo magis quam arte confisus scutum scuto percussit, atque statum Galli conturbavit — eo pacto ei sub Gallicum gladium subcessit, ne Gallus impetum icti haberet: dein continuo humerum dexterum eodem concessu incidit, neque recessit usquam donec subvertit.*

7. *in spatium ingens ruentem porrexit hostem*, spatium ingens ingenti corpore obcupantem. Κεῖτο μέγας μεγαλωςὶ Hom. Il. Π, 776. Σ, 26. Cf. ad Sil. 4, 293 et 10, 164 sq. Livius etiam haec poetice expressit.

8. *Jacentis corpus ab omni alia vexatione intactum*: haec quoque spectant ad morem heroum et barbarorum, qui non modo hostem victum, etiam inermem, trucidare, sed etiam corpus ejus male et contumeliose tractare (αἰκίζεσθαι) vel mutilare solent. *vexatione*, ut 36, 20, 2. et ap. Cic. Catil. 1, 7. Sic et *vexari agros* et *vexator urbis* 44, 5. 44. Cic. Verr. 3, 52. et Phil. 3, 11. Cf. Gell. 2, 6.

9. *Defixerat pavor cum admiratione Gallos*, v. ad 3, 47, 9. Mox, quod jam alii monuere, verba sic construenda: *Torquati cognomen auditum inter joculantes militariter incondita quaedam prope carminum modum*, proxime versuum modulos. Cf. sup. ad c. 2. n. 3. 4. et 6.

XI. 1. *Fabio Hernici provincia evenisset*, v. ad 2, 40, 9. — *Gallicus tumultus*, v. ad 2, 26, 1.

2. *Fuga Tibur, sicut arcem belli Gallici, petunt*, v. ad 4, 31, 8.

3.

3. *fuarum rerum illis remiſſo honore*, v. ad 6, 36, 2.
4. *tumultum exciere*, movere; eſt infinit.

XII. 1. *occaſione fretos*, v. ad 1, 11, 1. — *bono fuiſſe*, utile. Cf. Ern. ad Suet. Tit. 7. — *Etruriam adjacent fines*, forma ſane durior et inſolentior, qua certe non niſi poetae et ſequioris aevi ſcriptores uſi ſunt; Ern. Multa ap. Livium poetica; Schaef. — *fama increbreſcebat*, ut *increbruit* 8, 8., *crebreſco*, *percrebreſco* cet., recte ſcribi docent Wolf. et Oudend. ad Suet. Caeſ. 79. al.

2. *magna vis militum ab iis ex foedere vetuſto adcepta*, cf. ad 2, 33, 5. Mox deſcribitur quartus Gallorum motus, a C. Sulpicio repreſſus, c. 15. Cf. Appian. de reb. Gall. Exc. 1.

3. *Conſul ad id*, hujus rei cauſa, *adcitus C. Plautius dixit* eum dictatorem.

4. *quem tempus deteriorem faceret*, infirmiorem. — *quorum omnis in inpetu* primo *vis eſſet*, et eadem vis *langueſceret parva mora*, v. ad 5, 44, 4.

5. *unicum ducem*, (v. ad 1, 21, 3.) *qui nihil agenti ſibi de coelo devolaturam in ſinum victoriam cenſeat*, cf. 22, 29 pr. et ad Juvenal. 2, 39. 40. Sarcasmi vim facile ſenties. *Victoria* autem alata fingebatur. v. ad Sil. 14, 675. et 15, 99. 737.

6. *nec in circulis modo*, coetibus hominum conſiſtentium confabulantiumque, (v. ad 34, 37, 1.) *ſed jam in principiis*, in celeberrimo, frequentiſſimo ſanctiſſimoque loco et media latiſſimaque via caſtrorum, (*via principali* 10, 33 pr.) inter portas principales dextram et ſiniſtram, ab ea ſic dictas, ubi jus dicebatur a tribunis, (v. 28, 24.) conciones habebantur, ſubplicia ſumebantur, jurabatur, legionum defigebantur ſigna, pecunia a militibus depoſita ſervabatur, (cf. ad Tac. Ann. 1, 67, 1. et 15, 16, 2.) et magna ſemper verſabatur militum multitudo, *ac praetorio*, tentorio ducis in caſtris. Cf. ad 3, 5, 3. 6, 42, 7. et inpr. 28, 25, 3.

XIII.

XIII. 1. *Septimum primum pilum ducebat*, septimum erat primi pili centurio. Cf. ad 2, 23, 4. et 2, 27, 7. — *pedestria stipendia fecisset*, v. ad 5, 7, 3. — *destitutum*, v. ad 2, 12, 4.

2. *si nos et hostes eludunt*, nobis inludunt. Cf. ad 1, 36, 4. *si*, ut 2, 28, 3. sed vulgaris quoque vis h. l. apta. — *mancorum*, ut paulo ante *sine manibus*.

XIV. 1. *tamen facturum se, recepit* ad s. in se, h. e. adfirmavit, promisit. Cf. ad 33, 13, 9. 39, 47, 3. et 40, 35, 4.

2. *Differri non posse animos*, cf. ad Tac. Ann. 13, 20, 7.

3. *Solerti animo rem novam excogitavit — usi sunt*, cf. 10, 4. et Frontin. Strat. 2, 4, 5 seq. de Sulpicio et aliis. Aliam Sulpicii artem memorat Appian. de reb. Gall. Exc. 1.

4. *Mulis strata detrahi jubet*, h. e. clitellas, (ut 10, 40. *detractis clitellis*, *Packsattel)* quibus substernebantur *centunculi*, (*Satteldecken*) ne clitellae terendo tergum mulorum vulnerarent, Stroth. Cf. Scheffer. de re vehic. 2, 2. p 9. et 23. ex quo Drak. haec notavit: "*Strata* mulis detracta non sunt sellae (muli enim erant agasonum, qui non parati erant ad equitandum, sed ad ducenda jumenta sarcinaria) verum sagmae s. clitellae; unde jumenta *clitellaria* vel *sagmaria* et barbaro aevo *summaria* vocantur. Ne vero sagmae vel clitellae asperitate sua jumentae laederent, subdebantur pulvilli, farcti palea rebusve aliis, aut centunculi, i. e. panni viliores crassioresque. Ideo autem dictator *mulis strata detrahi* jubet, quia longe ultra dorsum animalis eminebant. Quare si sedissent in clitellis, dolus facile fuisset deprehensus, quum sic visi essent altiores, quam solerent vulgo equites. Stratis autem detractis, relicti sunt bini centunculi, qui, ut equitum strata, ex panno simplicique corio facta, equorum tergo presse inhaerebant, ut tanto commodius agasones iis insiderent, et jumen-

jumenta minus premerentur." Strategema eo spectat, ut fallax multorum equitum species et inprovisa praebeatur. Cf. c. 15. n. 3.

5. *armis ornatos*, v. ad 9, 40, 12.

XV. 1. *labantem una parte aciem* Gallorum.

2. *tendere obliquo monte ad castra*, v. ad 2, 39, 3. et 4, 19, 1. — *profligato dextro cornu*, immo sinistro hostium, quod a dextro Romanorum erat profligatum. Lapsus est Livius, Romanam aciem ob oculos versantem habens, Stroth. Forte leg. *laevo*; vel potius in initio cap. *dextro cornu* cum Drak. cujus nota est: "Ita Livius narrabit, Gallos *dextro cornu*, nempe suo, acrius invasisse Romanos, donec, adhortatione dictatoris restituta pugna, Romani illud primo turbarint, deinde averterint. Dum autem hoc dextrum cornu magister equitum persequitur, dictator signa confert in *laevum cornu*, nempe Gallorum. Hac etiam parte fusi hostes incidunt in magistrum equitum, qui *profligato dextro cornu* Gallorum munimentis obequitabat. Fortasse tamen Livius sui oblitus erravit, ut passim et ille et optimi scriptores." Cf. ad 22, 48, 4. 27, 14. 27, 48. 33, 9, 3. 37, 24, 3. ad Sil. 5, 4. et 9, 268 sq.

3. *a fallaci equitum specie agasonibusque*, v. ad 2, 42, 7.

4. *saxo quadrato septum*, eo obstructum (*eingemauert*) in ipso pariete, ut videtur. Stroth.

5. *CCCVII milites Romanos captos Tarquinienses inmolarunt*, cf. Schweigh. ad Appian. B. C. 1, 117.

6. *Eodem anno duae tribus, Pomptina et Publilia, additae*, v. ad 1, 43, 22.

7. *Ludi votivi* extraordinarii, qui ex voto imperatoris cujusdam fiunt, Stroth. *quos M. Furius dictator voverat*, v. sup. 5, 19.

8. *novorum maxime hominum* (v. ad 1, 34, 8) *ambitionem* — *nundinas et conciliabula*, (v. ad 25, 5, 3) *obire*, adire et frequentare, ut scil. civium suffragia eblandirentur aut largitione devincirent.

XVI.

XVI. 1. *de unciario fenere a M. Duillio, L. Maenio tribunis pl. rogatio est perlata*, cf. Tac. Ann. 6, 16. 17. ubi haec lex silentio praetermissa, quoniam ea modo repetitum et severius sancitum videtur, quod jam XII Tabularum lege cautum fuerat, et neque illa neque haec XII tabularum lex per avaritiam feneratorum servata est; quod vel ex Liv. 6, 14, 6. patet. *Vnciarium fenus* est, quum pro centenis assibus singulis mensibus (nam menstruum, non annuum fenus apud Romanos in usu erat) usurae loco uncia, duodecima assis pars, adeoque unus assis pro centenis (nos dicimus 1 *pro Cent*) in annum datur. Ei mox substitutum *fenus semunciarium*, (v. inf. c. 27.) vel dimidia unciarii pars: nam, ut utar Livii verbis inf. c. 19., *etsi unciario fenere facto levata usura erat*, tamen illud quoque ipsum gravabat inopes, quippe qui *sorte ipsa*, vel sola sine ullo, etiam minimo, augmento, *obruebantur nexumque inibant*. (v. ad 2, 23, 1.) Hinc etiam paulo post (v. inf. c. 42 pr.) a L. Genucio tribuno pl. rogata est lex, *ne fenerare* (h. e. pecuniam sub fenere locare) omnino *liceret*, μὴ δανείζειν ἐπὶ τόκοις. Cf. verba Tac. l. l. (*postremo vetita versura*, h. e. fenus, vel mutuum, quod sub fenere sumitur) et inpr. Appian. bell. civ. 1, 54. ex quo loco probabile fit, jam lege Genucia poenam quadrupli, (de qua v. Ascon ad Cic. Divin. in Caecil. c. 7.) statutam fuisse. Quae leges ut in Vrbe observarentur, curabant in primis Aediles, et in his maxime Curules, qui gravem saepe mulctam inrogabant feneratoribus. v. 7, 28. 10, 23. 35, 41. Sed inritas faciebant leges necessitas mutuantium fraudesque tam magistratuum, qui, ut plurimum locupletes, favebant locupletibus, quam *feneratorum*, h. e. hominum divitum cujuscumque ordinis, qui pecuniam (quae et ipsa *fenus* dicitur) sub usuris dabant s. ponebant. (*Capitalisten, Renteniers*.) Cf. ad 6, 35, 2. et 8, 28. Nemo enim facile erat, qui numos sub tam parvis usuris vel adeo gra-

gratis mutuos daret, et feneratores, vel negotiatores et publicani, iniquum plerumque et grande fenus, usuras usurarum, (anatocismum) centesimas, (sc. partes sortis, quum singuli asses pro centenis in mensem, adeoque duodeni in annum solvuntur) quin binas, ternas et quaternas adeo centesimas, exigebant; nec deerant, qui id solverent, vel in provinciis, quae gravibus tributis oneribusque premebantur, et pecuniae inopia laborabant, (cf. Tac. Ann. 3, 40. Dio 62, 2. et Cic. ad Att. 6. passim) vel in Vrbe, ubi primis reip. saeculis pauperes, ob perpetua potissimum bella, aere alieno obruebantur, et postea in dies crescebant avaritia et luxus. Quum deinde (v. inf. 35, 7.) *multis fenebribus legibus constricta avaritia esset, via fraudis inita est, ut in socios,* (provinciales) *qui non tenerentur iis legibus, nomina,* debitum, (v. ad 7, 21, 4.) *transscriberent,* (quasi *socii civibus Rom. credidissent pecunias*) *et ita libero fenere* (ab arbitrio feneratorum pendente nec legibus definito atque obnoxio) *obruerent debitores.* (De coercendis his fraudibus in cedendis nominibus v. Cujac. Obss. 10, 3.) *Centesimae* factae etiam legitimae usurae et usitatae; nec tamen ante a. V. 703. quo SCtum factum, ut *centesimae perpetuo fenere ducerentur,* h. e. penderentur sine anatocismo. (v. Cic. ad Att. 5, 21.) Haec et alia docte ac copiose docuit Gron. de pec. vet. et probavit inpr. adversus Salmasium, qui omnia turbavit, ut et Stroth. ad h. l. — *fenere* scripsi pro *foenore.* v. ad Juvenal. 11, 40. — *et plebs aliquanto eam cupidius scivit accepitque,* sc. quam rogationem de ambitu et nundinis conciliabulisque non obeundis, (cap. 15 extr.) quia scil. ex hac nihil commodi pars maxima capiebant, illa vero sublevabantur, revocata XII tabularum in modo feneris clementia, quam mos lege potentior conculcaverat, inmodicis usuris tenuiores vexans. Ita Gron. l. l. p. 599.

2. *nihil in publicum secernendo,* v. ad 2, 9. 4. — *celsique,* capite sublato, erecto, obstipo, unde spiri-

tus

tus et fiducia adpareret, Ern. Est habitus hominis, sibi admodum confidentis, ut ap. Cic. Or. 1, 40. Or. c. 18. et Tusc. 5, 14. Cf. ad Sil 2, 454. 17, 125. 520. Mox τὸ *inquit* forte del., quia praecessit *exclamat*.

3. *in deditionem urbem adceperunt*, v. ad 8, 20, 7.

4. *legem novo exemplo* Cn. Manlius cos. *ad Sutrium in castris tributim*, militibus in tribus suas vel centurias divisis, (v. ad 3, 51, 3.) ut in comitiis, *de vicesima eorum qui manu mitterentur* vel *manumissionum tulit*, h. e. ut vicesima pars pretii, qua vendi posset servus, qui optimo jure a cive manu mittitur, vel quo emtus esset, (nam neutrum dilucide, quod sciam, vel scriptores Rom. docuere, vel viri docti) a servo manu misso, vel, ut quidam putant, a domino s. patrono, penderetur aerario. Antiquissimum hoc amplissimumque vectigal, quod etiam sub Imperatoribus duravit, auro solvi solebat, antiquis certe temporibus, et hinc quoque dicebatur *aurum vicesimarium*, *quod in sanctiore* Saturni *aerario ad ultimos casus servabatur*. v. inf. 27, 10 extr. ad Tac. Ann. 13, 31. (ubi tamen de alio vectigali agitur) Fabrett. ad Inscriptt. c. 1. p. 35. Guther. de off. dom. Aug. 3, 35. Burm. de Vectig. pop. Rom. c. 10. Manut. ad Cic. ad Att. 7, 15. et 21. Ernesti clav. Cic. v. *aerarium* et *Vicesima*, et Duker. ad h. l. ubi praeter alia haec notavit: "Quod Lipsius et Guther. scribunt, hoc esse illud *aurum vicesimarium*, quod 27, 10. memoratur, fortassis verum est: neque enim bello Punico II. ulla alia, quod quidem proditum sciam, vicesima instituta erat. Mihi tamen in ea re hic restat scrupulus, quod Livius *aurum vicesimarium in sanctiore aerario ad ultimos casus servatum* fuisse dicit; *vicesimam manu missorum* autem, quo tempore primum inducta est, praesentis necessitatis et usus fuisse, his verbis significat, *haud parvum vectigal inopi aerario additum*. Nam si vicesima manu missorum in aerario condita fuisset, praesens inopia aera-

rii non magis ſublevari potuiſſet pecunia, quae ita in ſanctiore aerario reponebatur, ut non niſi ultimis caſibus moveri poſſet, quam ſi ea nulla fuiſſet. An ergo dicendum eſt, deinde demum cautum fuiſſe, ut hoc aurum in ſanctiore aerario ad ultimos caſus rei publicae ſervaretur?"

5. *ne quis poſtea populum ſevocaret* extra Vrbem, et alicubi convocaret, legum ferendarum cauſa. — *capite ſanxerunt*, v. ad 3, 11, 4. — *juratos in conſulis verba*, v. ad 2, 32, 1.

6. *Eodem anno C. Licinius Stolo a M. Popilio Laenate ſua lege* (v. 6, 35.) *decem millibus aeris eſt damnatus*, h. e. Popillio adcuſante a populo damnatus eſt. Eſt verbum praegnans, quod notionem alterius verbi incluſam habet, ut c. 17 extr. *duo patricii conſules creabantur*. h. e. creandi rogabantur; nam a ſecundo interrege rogati, et, comitiis dilatis, ab octavo demum creati ſunt; Stroth. Similia paſſim obvia, inpr. *damnare* et *condemnare* de adcuſatore, qui adcuſatione ſua efficit, ut aliquis damnetur. Cf. ad 35, 10, 5. et ad Juvenal. 3, 116. et ad Tac Ann. 2, 85, 3. Drak. ad h. l. Ita et *creare magiſtratum* dicitur, qui comitia habet et nomina candidatorum recipit, (v. ad 9, 46, 5.) vel rogatione ſua efficit, ut hic vel ille in comitiis, quae habet, creetur a populo, v. c. *tribuni conlegas ſibi crearunt* 2, 33. *conſul creavit conſules* 25, 41. 28, 10. 32, 27. 38, 35. 39, 6. 42, 9. *conlegam dixit* 7, 24. et 37, 47 extr. (v. ad 7, 24, 6.) *SCtum fecit* conſul et praetor, h. e. perfecit, ut in ſuam ſententiam et ſecundum relationem ſuam fieret 5, 50, 1. et 42, 9, 4. *leges abrogat bellum et pax* 34, 6, 4. pro: efficit, ut abrogentur; *pecunia mulctavit matronas* 10, 31, 9. pro: adcuſatione efficit, ut a judicibus mulctarentur. Cf. ad 5, 39, 3 et 34, 6, 10. — *Emancipare* parentes dicuntur liberos, quos e patria emittunt poteſtate, ut aut ſui ſint juris, aut ab alio adoptentur. v. Erneſti clav. Cic.

XVII.

XVII. 1. *facerdotes eorum, facibus ardentibus anguibusque praelatis, inceſſu furiali militem Rom. inſueta turbaverunt ſpecie.* Bacchicum habitum, qualis in vaſis Etruſcis obcurrit, facile adnoſcas; Heyne Opuſc. Acad. T. 5. p. 440. Cf. ſimile ſtrategema ſup. 4, 33 pr. Flor. 1, 12, 8. (qui coloribus ex utroque loco ductis diverſas res commiſcuit) Frontin. Strat. 2, 4, 18. 19. et inpr. Boettiger *in d. Furienmaske* p 55. ubi ingenioſe ſuſpicatur, ſacerdotes illos in ſolenni pompa (ut in δᾳδουχίαις ſacrisque Cybeles, Bacchi et Cereris) cum facibus ſacrisque infulis ſ. velamentis, ſubplicum inſigni, obviam proceſſiſſe Romanorum exercitui, et primum ei horrorem incuſſiſſe et reverentiam, ſed mox inermes trucidatos, et huic crudelitati ſpeciem poſtea juris inpoſitam inductamque eſſe veluti nubem, mutatis vittis ſacris in ſerpentes, (*discoloribus ſerpentum in modum vittis* dixit Flor. l. l.) taedis ſacrificalibus in faces Furiarum, et ſacra pompa in inceſſum furialem. De his Furiarum geſtaminibus et habitu v. ad Sil. 2, 535 ſq. 546 ſq. 610. et Böttigeri libellum laudatum. Cf. ad Tac. Ann. 14, 30, 2.

2. *et tunc quidem* Romani *velut lymphati*, conſternati vel inſani, (v. ad Sil. 1, 459.) *munimentis ſuis*, caſtris munitis, *inciderunt.*

3. *omne nomen Etruſcum* (v. ad 1, 10, 2.) *ad Salinas perveniunt*, v. ad 1, 41. 1. et 5. 45, 3. — *Eo promtius cuncta, ferente dictatore* ea ad populum cet.

4. *Interreges deinceps* (v. ad 1, 21. 8) ſc. fuere cet. — *quod duo patricii conſules creabantur*, v. ad c. 16. n. 5. Horum nomina iterum memorantur cap. 18 pr. ubi forte librariis debentur.

5. *Quum intercedendo tribuni* cet. v. ad 9, 42, 2.

XVIII. 1. *Fidei jam ſuae, non ſolum virtutis, ducebant eſſe*, putabant, ad fidem ordini ſuo probandam, neque ad ſolam gloriam ſuam ſpectare ſ. valere: ut 21, 22, 10. *cetera omnia, quae ſuae fidei tutelaeque eſſent.* Cf. ad 3, 24, 1. 3, 62, 5. et 22, 39. 1. Conſulatus iis a Patribus cum fide datus erat, h. e.

 prop-

propter opinionem de fide eorum et ſpem certam, ipſos operam daturos eſſe, ut aliquando impertirent et redderent quaſi eumdem honorem iisdem, a quibus eum adcepiſſent. Qua cura omiſſa fidem, exſpectationem opinionemque patriciorum fallebant, vel, ut 1, 9. dicitur, eos *decipiebant per fidem*. Similiter *in fidem alicujus venire*, (ut mox c. 19 pr. *fidei ejus ſe permittere*, *committere*, *tradere* cet. dicitur, qui ſe ei dedit, (vel arbitrio, poteſtati et imperio, vel patrocinio ejus ſe ſuaque permittit) cum fide et ſpe clementiae. v. omnino ad 36, 28, 1.

2. *id obtinere universi non poſſint*, v. ad 3, 36, 12.

3. *in campum deſcenſum*, v. ad 2, 54, 13.

XIX. 1. *Ex ingenti captivorum numero* CCCLVIII *delecti* cet. CCCLX ap. Diodor. XVI. — Medio in foro omnes *virgis caeſi ac ſecuri percuſſi*, v. ad 1, 26, 6. — *pro inmolatis in foro Tarquinienſium Romanis*, v. ſup. c. 15.

2. *unciario fenere facto* cet. v. ad c. 16. n. 1.

3. *ſorte ipſa obruebantur inopes nexumque inibant*, v. ad 2, 23, 1. et 6, 14, 6. Ante *ſorte* intell. *tamen*, quod poſt *etſi*, *quamquam*, *quidem* cet. omittere amat Livius, v. c. 25, 35, 1. 38, 9. 41, 18. et aliis locis, quibus plerumque illud adjiciunt edd., non MSS. Cf. Drak. ad 22, 20, 1. et 36, 38, 7. Similes ellipſes notavi ad 1, 40, 1. — *Eo*, ideo, (v. ad 1, 11, 6.) *nec patricios ambo* (v. ad 3, 62, 4.) *conſules* cet. h. e. curam conſulatus, ad quem patricii adſpirabant, comitiorum aliarumque rerum publicarum *prae privatis incommodis*, propter ea, (v. ad 6, 40, 1.) *plebs ad animum admittebat*.

4. *cui Tarquinii provincia evenerat*, v. ad 2, 40, 9. — *circa Romanas ſalinas*, v. ad 5, 45, 3.

5. *T. Manlium L. filium dixit*, (cf. c. 3. 4.) qui, iſt pater, (ſup. c. 3.) dictator dictus, etſi nondum conſul fuerat; niſi c. 16 pr. *T. Manlio* legendum eſt: mirum vero, cur non addiderit *Torquatum*, et quae cau-

causa coegerit dictatorem creari, quum tam eximium consulum par in magistratu esset; Glar.

XX. 1. *tamquam in verbis hostium*, quibus bellum indixerant; quod docent adjecta verba *ad bellum significandum*, quae tamen glossam sapere videntur; Doer.

2. *quorum sacra bello Gallico adcepta* cet. cf. 5, 40. et 50. — *rebus adfectis*, v. ad 5, 10, 6.

3. *Eane meritos crederet quisquam*, num credibile et probabile esset, eos vel se, qui tam bene de populo Rom. meriti essent, nunc ejus *hostes repente sine causa factos* esse? *Ea*, talia, (v. ad 2, 29, 6.) et *mereri ea* vel *talia* pro: talia merita habere, tanta beneficia praestare.

4. *Caere, deversorium sacerdotum* (v. ad 1, 51, 1.) — *hospitio Vestalium culeisque diis darent*, v. ad 2, 35, 5. — *eodem noxios crimine*, v. ad 4, 15, 1.

XXI. 1. *secundum Liciniam legem*, sc. ut consulum utique alter ex plebe crearetur. v. sup. 6, 35. — *dictatore obstinato tollere*, ut *certus mori* et al.

2. *Prolatandis comitiis*, prolatando, differendo comitia. v. ad 1, 53, 3. — *Propior dolor plebi feneris ingravescentis erat;* conferunt Cic. Sext. 18. *omnibus sua propiora esse pericula, quam aliena.* — *privatae curae*, dolor, quem ceperant ex suis injuriis, et adhuc presserant.

3. *distinere unanimos*, disjungere et impedire unanimitatem, Doer. Cf. ad 3, 23, 1. — *Mensarii* vel *mensularii* propr. iidem qui *nummularii*, (cf. Suet. Aug. 2. 4.) *trapezitae*, *collybistae* et *argentarii*, nummos cum compendio (adcepto lucro, collybo) permutantes, vel pecuniam, a locupletioribus apud se depositam, aliis feneri dantes creditoribusve exsolventes, et argentariam (rem) facientes s. exercentes, (*Geldwechsler*, *Banquiers*) sic dicti a *mensa* argentaria; (τράπεζα; unde τραπεζῖται) sed *quin*-

queviri et *triumviri mensarii* (23, 21. 24, 18. 26, 36.) sunt magistratus extraordinarii, ob argenti penuriam creati, qui pecuniae publicae ex aerario, *mensis cum aere in foro positis*, debitoribus *dispensandae* vel singulis subpeditandae (*vorschiessen*) curam habebant. Eodem modo rem fenebrem levavit Tiberius. Cf. Tac. Ann. 6, 17. et inf. 22, 60. 23, 21. Salmas. de usur. p 510. Budaeus de asse l 5. p. 173.

4. *Tarda nomina et inpeditiora inertia debitorum*, cf. Ernesti clav Cic. v. *nomen*, ubi docet, in tabulas adceptorum et expensorum referri nomina hominum, quibus debeamus et qui nobis debeant, una cum debito ac pecunia aliis credita; et hinc *nomen* dici vel *debitorem*, vel *debitum*, (ut h. l.) vel capita in tabulis scripta, *Schuldposten*. Itaque *tarda nomina* sunt vel debitores non justo tempore solventes, vel, ut h. l., debita, non obportuno justoque tempore soluta, et hinc facta *inpeditiora inertia debitorum*, difficilius nunc solvenda, quoniam fenore aucta sunt, et debitores solutionem saepe et diu distulere, *quam facultatibus*, quam quod debitorum opes non subficerent ad debitum solvendum, modo non statim exigeretur. Sic contra *nomen expeditum* est certum, et *expedire nomen suum* solvere debitum. — *Tarda nomina* haec *dissoluta* et *liberata* vel expedita sunt partim pecunia mutua ex aerario data, si quibus argentum in praesentia deesset, ita tamen et ea conditione *ut populo* et aerario *prius caveretur*, h. e. satisdaretur, satisdatio s. cautio et securitas praestaretur praedibus ac praediis, (v. 22, 60 pr. et Ern. ad Cic. Verr. 1, 54) partim bonis praediisque debitorum ex *aequis rerum pretiis aestimatis*, et possessione eorum creditoribus cessa, vel syngraphis cum his factis; unde mox c. 22. dicitur: *solutio aeris alieni multarum rerum mutaverat dominos*.

XXII. 1. *Tentatum domi*, v. ad 1, 53, 1.

2. *quod dictator frustra tetenderet* sc. obtinere. Sed cf. ad 4, 7, 6. Mox verba *ut ambo patricii consules*

fules crearentur ab interpolatore, ea repetente, profecta videntur.

3. *Cajum nomen Quinctio adjiciunt*, h. e. praenomen, ut et al. cognomen. Cf. ad 30, 18, 3. *cujus lentae velut tabis senio*, v. ad 1, 22, 3.

4. *censuram quoque in partem vocari plebes volebat:* nam res dicitur *in partem vocari* et *revocari*, quae revocatur ad divisionem, tamquam quae communis sit plebejis et patriciis, quo plures ejus participes fiant; ut et 6, 40. *in commune vocare;* Drak. qui tamen non improbat conjecturam Gron. *censurae*. Cf. ad 4, 35, 2. et 5, 21, 4. — *cum Manlio Cnaeo*, v. ad 3, 1, 1.

5 *Licinia lex*, v. ad c. 21. n. 1. — *potentiorem*, efficaciorem: nam et in his comitiis plebs vicit.

XXIII. 1. *Gallicum bellum Popillio* (tertium consuli, quod Livius saepe non adjicit) *extra ordinem datum*, v. ad 3, 2, 1. Gallos terrore perculsos domum rediisse tradit Polyb. 2, 19.

2. *signa quaestores ex aerario deferre*, v. ad 3, 69, 7.

3. *Gens ferox et ingenii avidi ad pugnam* cet. Cf. ad 5, 44, 4. — *simul obportuniores*, v. ad 1, 54, 4. — De *triariis*, *hastatis* et *principibus*. v. inf. 8, 8.

4. *pro munitoribus*, v. ad 5, 19, 9. — *ex aequo loco missa*, in campo s. planicie. — *omnia* pila et hastae *librata ponderibus figerentur*, h. e. superne jacta et amenti s. loramenti ope fortius vibrata vel circumacta majore vi et pondere defigerentur. *Librare* proprie a fluctuante librae motu sursum deorsum movere denotat, et hinc ad aves, quae alas ita movent, transfertur. Bene Ernesti: "*librare*, inquit, est, ei, quo ferire velis, aliquo motu vim majorem addere, ut alte adtollendo, torquendo, circumagendo; unde 30, 10, 7. *gravior ac pondere ipso librator*, validior, *superne ictus*, et 38, 29. *librator quum sedet glans*, quum circumagenda funda vel ejus

circumactu glans nisum majorem adcipit et haeret tenacius in *scutali*, ut inde certius evolet: *scutale* autem *triplex* est pars media fundae, (s. corium) cui inponitur lapis mittendus, sic dicta a figura rhombi; ut paulo ante *non simplicis habenae funda:* nempe si triplex est scutale, etiam triplices sunt habenae, *suturis* aeque connexae et *duratae*, singulis scutalibus una cum habenis ab utraque parte e corio sectis: unde et 42, 65. forte leg. *funda media*, *duo scutalia inparia habebant*, non *funulia*, quae commode explicari non possunt." Cf. tamen ad 38, 29, 2.

5. *quum cursu paene in adversum* sc. locum superiorem *subiissent*, ut 1, 12. 28. 2, 31. 9, 37. 21, 7. 32. 28, 19. 31, 45. 38, 51. al.

XXIV. 1. *Alia supererat moles*, v. ad 1, 38, 4.

2. *inter primores incautus agitat* sc. res, (obcupatus est) vel se, se movet, h. e. versatur, est, ut *agere*. v. ad Tac. Ann 1, 68, 1. — *Mataris* s. *materis* et *matara* lancea vel telum Gallicum: *μάταρις πάλτου τὶ εἶδος* ap. Strab. IV. p. 196. (ubi v. Intpp.) et *μαδάρεις πλατύτερα λογχίδια* ap. Hesych. Cf. Drak.

3. *vulnere adligato*, deligato, obligato, ut passim. v. Gron. et Ernesti clav. Cic. — *Hauriendus sanguis*, v. ad 7, 10, 5.

4. *supina valle praecipites egistis*, v. ad 4, 46, 4. — *cuneis in agmen perrumpunt*, v. ad 2, 50, 8. Tô *in* del. forte; nec favet 3, 18. ubi *in* est *usque in*, ut 4, 39. *ad*; Duk.

5. *praeter castra sua praelati*, v. ad 2, 14, 3. — *subjicere exercitum tumulis ab hoste occupatis*, exponere eum hosti superiorem locum nacto, aut eo ducere, ubi hostis montibus obcupatis ex inferiore loco adgressum exercitum subjectum et obnoxium telis haberet; Gron. (qui et locum hunc e MSS. emendavit) Cf. c. 35 extr. et 38, 46 pr.

6. *conlegam Ap. Claudium Crassum dixit*, ut 37, 47 extr. h. e. rogavit, (v. 22, 35.) vel renuntiavit

(ut

(ut mox c. 26.) in comitiis, quibus praeerat. Cf. Gruch. de com. Rom. 1, 4. et Duker inf. ad 37, 47, 7. ubi monet haec: "Omnino probabile est, quod dicit Gruchius, etsi nihil de ea re proditum legitur, lege cautum fuisse, ut, si tantum unus consul crearetur, quod ceteri candidati centurias non explessent, is aliis comitiis, vel postero vel alio die, conlegam rogaret, eumque, qui populi subfragiis creatus erat, renuntiaret. Male vero Sigon. de lege cur. c. 7. *conlegam dixit* interpretatur: nominavit sine comitiis; quemadmodum consules dicunt dictatorem, (cf. Plut. Marcell. p. 312.) et ex tribunis pl., si eorum numerus comitiis expleri non potuit, qui creati erant, conlegas sibi poterant cooptare. Hoc enim tribunis pl., non uni consuli, lege concessum, eaque lex jam dudum abrogata fuerat. v. 3, 64. 65. Dictatorem vero ex lege dicebat alter consulum, quem vellet ex iis, qui per legem dictatores esse poterant; (v. 2, 18.) et consulem, qui unus creatus erat, sibi non potuisse ita dicere conlegam, patet ex 22, 35. *C. Terentius consul unus creatur, ut in manu ejus essent comitia rogando conlegae* cet. Cf. et 37, 47. Neque favet Sigonio locus Liv. 7, 24. Nam primum satis adparet, illis comitiis omnia per factionem patriciorum contra leges gesta fuisse, per quas ei, qui comitia habebat, neque nomen suum recipere, neque duos patricios consules creare licebat. v. 3, 35. 6, 37 sq. 7, 25. Deinde verba *conlegam Ap. Claudium dixit* etiam hanc interpretationem recipere possunt, Camillum, quum se ingenti Patrum studio consulem fieri videret, iis commendasse Claudium, et id egisse, ut is sibi comitiis, quibus factio patriciorum superior erat, conlega adderetur. Cf. 10, 13. et 22. Nam et in universum candidati multum ab iis, qui comitia habebant, adjuvari poterant; quod ex 22, 35. aliisque locis intellegitur." Cf. sup. ad c. 16. n. 6.

XXV. 1. *legis Liciniae*, (v. ad c. 21. n. 1.) *spretae mercedem cepisset* hanc, *ut se ipse consulem*

dictator crearet. Vocem *consulatum* inportunam et glossam esse, recte, opinor, suspicatur Doer. *publica injuria*, ob injuriam plebi factam, neglecta illa lege.

2 *ut* (ita ut, vel: quo factum ut) *praedones maritimi*, Graeci, *cum terrestribus* praedonibus, Gallis, *congressi* — *dubiique*, utrum *victos se*, *an victores*, *putarent* *Inter hos* sc. motus cet. — *concilia populorum Latinorum ad lucum Ferentinae*, v. ad 1, 50, 1.

3 *metu tenendos*, *quos fides non tenuisset*, cf. ad 2, 63, 3. et 22, 22, 9

4 *quando socialis* exercitus *coetus desereret*, coetum, coitum, conjunctionem, congressum. M. Seneca dicit, *coetum* esse *multitudinis magnae nomen coeuntis ex consensu quodam*. Gron. emend. *foedus desereret.*

5 *Quem nunc novum exercitum*, praeter eos qui jam sunt, et ex junioribus in Vrbe scribendum, *si aliqua externa vis*, gens barbara, *ingruat*, repente Vrbi inmineat. *hae vires* (v. ad 1, 5, 1.) *populi Rom.* cet. sed vel sic hyperbolam inesse verbis, ut in commoti et indignantis verbis esse solet, fatemur; Stroth. Totidem quoque legiones jam a. V. 260. scriptae. v. 2, 30. — *adeo* in ea, *in quae sola* crescere *laboramus*, *crevimus*, in iis incrementa fecimus. Cf. ad 3, 20, 6.

6 *ob omen faustum ad Gallicum tumultum* (v. ad 2, 26. 1) *cognominis*, paterni, sc. *Camilli:* nam pater, qui Gallos antea devicerat et deleverat, solus et forte etiam primus proprio cognomine atque simpliciter adpellabatur *Camillus*, at *Furii* nomen cum Fusis, Medullinis, Pacilis aliisque habebat commune; unde hoc cognomine a Livio ubivis et in ipsis quoque Orationibus insignitur: quod jam monuit Perizon. Anim. hist. c. 2. pr. — *adrogari*, addi, adjungi, ut *adponi* 2, 18. Eodem modo *fidem abrogare* et sup c. 6. *derogare* pro demere, minuere, dicitur; Drak.

7.

7. *Gallicum sibi bellum extra sortem sumsit*, non sortitus cum conlega, qui mortuus erat, vel cum praetore. Cf. ad 3, 2, 1. — *in agrum Pomptinum*, cf. Gell. 9, 11.

XXVI. 1. *quatiens scutum hosta*, v. ad c. 10. n. 4. ubi simile certamen *T. Manlii* Torquati cum Gallo memoratur. Cf. Gell. 9, 11. — *consulis voluntatem*, Furii Camilli; nam alter consul jam mortuus erat. v. cap. 25. *Consules* tamen memorat Gell. l. l.

2. *Minus insigne certamen* sc. ob auxilium a Diis misso corvo praestitum; sed malim *Magis insigne*; Doer. Fabulam autem inde ortam putant, quod corvi effigiem in galea habuerit Valerius.

3. *volens propitius*, v. ad 1, 16, 4. *Praepetes* aves, quae aut obportune et prosperius, aut altius sublimiusque, aut ingentibus alis patulae atque porrectae praevolant, Hom. τανυπτέρυγες, quas potissimum augures spectabant. Ita Gell. 6, 6. — *adpetiit*, v. ad 5, 19, 2.

4. *legionibus utrimque effusis*, v. ad 1, 14, 7. — *tam praesentibus ac secundis Diis*, et Dii adfuere pugnae, v. ad 1, 12, 6. et 3, 14, 6. — *jacentem ducem*, v. ad 44, 45, 2. Hic Gallus *dux* etiam dicitur Val. Max. 3, 2, 6. et Gell. 9, 11. quod adversus Periz. defendit Duk. ad Flor. 1, 13, 20.

5. *adeo duorum militum*, h. e. pugnae eorum *eventum*, qui in altero mors fuit, in altero victoria, (ut 8, 7. *nostro duorum ex eventu cernatur*) *utraque acies animis perceperat*, eleganter; nam *percipitur*, quod penitus capitur, et *animis percipitur*, quod eos penetrat et totos obcupat, nec alii adfectui aut cogitationi locum relinquit; Gron. In melioribus libris legitur *praeceperat* prob. Stroth. ut sensus sit: *adeo duorum militum eventum*, h. e. eventum proelii universi similem illi, quem singularis duorum militum pugna habuerat, (cf. ad 2, 58, 7. et 5, 27, 4.) *utra-*

utraque acies animis praeceperat, id quod futurum erat, jam ante quam hoc fieret, cogitatione sibi finxerat, ut 9, 5. et 31, 49. Addo loca similiora sup. 4, 27, 5. 10, 26, 3. 35, 35, 1. 38, 20 pr. et 42, 61. Sed h. l. verbum *percipere* aptius videtur et ponderosius. — *alia multitudo*, v. ad 4, 10, 2.

6. *mare inferum petierunt*, forte *superum*: nam Volsci ad inferum, Apuli ad superum mare sunt; Sigon. et Glar. — *tribunum decem bobus donat*, v. ad 4, 16, 2.

7. *aemulum decoris sui*, qui idem sibi decus pepererat, quod Torquatus, de quo v. sup. c. 10. — *Corvus* primum dictus est Valerius, ut alii *Albus*, *Rufus*, *Crassus*, *Luscus*, *Longus*, at posteri eorum *Corvinus*, *Albinus*, *Rufinus*, *Crassinus*, *Luscinus*, *Longinus*; Sigon. et Pigh. Cf. Drak. ad h. l. et Arntzen. ad Aurel Vict. de vir. inl. c. 29.

8. *consulem renuntiavit*: quidam *pronuntiavit*. Sic et *declarare* 26, 22, 1. Cf. Drak. et ad Suet. Caes. 41.

9. *Italiam reliquere* Graeci: cujus populi ea classis fuerit, *nihil certi est: maxime Siciliae fuisse tyrannos crediderim*: nec male hoc credidit Livius; dubitari enim vix potest, quin classis ea fuerit, non Timoleontis Corinthii, qui Dionysium regno Siciliae exegit, vel Postumii tyranni praedonis, quod suspicabatur Sigon. conl. Diodor. 16., sed Dionysii junioris, qui paulo ante (a. V. 398.) Syracusis ejectus in Italia circa Locros, unde maternum ducebat genus, usque ad a. 407., quo iterum recepit Syracusas, residens multa in Locrenses libidinose ac crudeliter statuerat, simulque Italiae litora latrociniis infesta fecisse videtur. Haec jam monuit Heyne Opusc. Acad. T. II. p. 44. 56 sq. et T. III. p. 57. conl. Strab. 6. p. 397. 398. 401. B. Diodor. 14, 44. 103–107. Aelian. V. H. 6, 12. 9, 8: Athen. 12. p. 541. et Plut. Timol. p. 242 C.

XXVII. 1. *imperare decemviris, ut libros Sibyllinos inspicerent* — et *lectisternium fuit*, v. ad 3, 10, 6. et 5, 13, 5. 2.

2. *Et cum Carthaginienſibus legatis Romae foedus ictum* ſuper navigatione ac mercatura, et quidem alterum, (de priori v. ad 2, 8, 10.) ac valde memorabile, de cujus conditionibus v. Polyb. 3, 24. Heyne Opuſc. Acad. T. III p. 56-66. et Diodor. 16, 69. qui tamen primum fuiſſe hoc foedus dicit. Tertium foedus memoratur inf. 9, 43. et iisdem conditionibus renovatum videtur. Polybius mentionem ejus non facit, et quartum, temporibus Pyrrhi ſancitum, (v. Epit. Liv. 13.) apud eum eſt tertium v. Heyne l. l. p. 66 ſq. et Polyb 3, 25. Quintum eſt percuſſum confecto bello Punico I. v. Polyb. 1, 62. 63. 3, 27. De ſexto v. inf. ad 21, 2, 9.

3. *ſemunciarium ex unciario fenus factum* (v. ad c. 16. n. 1.) *et ſolutio aeris alieni* ſ. ſortis *diſpenſata eſt in* quatuor *aequas penſiones, ita ut* prima *praeſens* vel ſtatim, (v. ad 1, 12, 6.) altera ſub fine primi, tertia ſub fine ſecundi, quarta ſub fine tertii anni, adeoque intra triennium omnes ſolverentur; Doer. Cf. 29, 16. 33, 30. 38, 9. 38. — *parte plebis adfecta*, v. ad 5, 10, 6.

4. *corona militum cincta urbs*, v. ad 2, 17, 3. — *ab aede Matris Matutae abstinuere ignem*; (v. ad 2, 22, 3. et 5, 19, 6. Ratio forte prodigium, 6, 33. memoratum: ſuperfuit itaque adhuc belli Punici II. tempore; (v. 28, 11.) Drak.

XXVIII. 1. *omnis nominis Latini*, v. ad 1, 10, 2. — *quod per magnos tumultus fieri ſolitum erat*, (v. ad 2, 26, 1.) *juſtitio indicto*, (v. ad 3, 3, 1.) *delectus ſine vacationibus habitus eſſet*, v. ad 4, 26, 7.

2. *aedem Junoni Monetae vovit*, v. ad 6, 20, 11. — *damnatus voti*, v. ad 5, 25, 2. — *duumviros* cet. cf. ad 40, 44, 5. — *Locus in arce* (v. ad 1, 55, 6.) *deſtinatus, quae area aedium Manlii fuerat*, v. ad 6, 20, 11. — *aedes Monetae dedicatur*, v. Macrob. Sat. 1, 12.

3.

3. *Prodigium simile vetusto montis Albani prodigio: namque et lapidibus pluit, et nox interdiu visa intendi*, v. ad 1, 31, 1. et 1, 57, 5. — *librisque* Sibyllinis *inspectis*, v. ad 3, 10, 6. — *dictatorem feriarum constituendarum causa*. cf. ad 3, 5, 12.

4. *Non tribus tantum*, populum Rom. (ut al. *tribus* et *tribules* de plebe) *subplicatum ire*, v. ad 3, 63, 2.

5. *Judicia tristia in feneratores facta*, v. ad 5, 2, 6. et 7, 16, 1. — *Ex interregno ambo patricii consules* (ut et superiore anno) *creati sunt, ut id actum*, ut interregnum eo spectasse, et haec ejus causa *videri posset.*

XXIX. 1. *et longinquitate vel regionum vel temporum* jungenda et voc. *spatio* delendum; Gron. Atqui dedisset Livius *et vel longinq. reg.*; Bauer. Sanissimus est hic locus: negligit haud raro Livius ἀκρίβειαν in conlocandis verbis; Schaef. Cf. Crev. ad Praef. n. 5.

2 *quoties in extrema periculorum*, pericula, *ventum est*, *ut in hanc* (v. ad 1, 5, 1.) *magnitudinem, quae vix sustinetur* (cf. ad Praef. Liv. n. 7.) cet. — *quum societate amicitiaque juncti essent* cum Samnitibus. v. cap. 19. — *inter ipsos*, sc. Samnites ac Romanos: Bauer.

3. *Campani magis nomen* (v. ad 3, 65. 6.) *ad praesidium* cet. — *fluentes luxu*, ut al. *diffluentes*, vel *voluptate liquescentes* et *liquefacti* ap. Cic. Tusc. Qu. 2, 22. 5, 6. Nam *diffluere*, *liquescere* et *dilabi* propr. dicuntur nix, glacies, cera et plumbum, deinde ea, quae dissolvuntur, mollescunt, languescunt, enervantur, (ut contra h. l. *durati usu armorum* Samnites) minuuntur, labant, labefactantur, depereunt, ut 33, 46, 4. Cf. tamen ad Juvenal. 15, 47. *Fluere* etiam et *labi* est ita fugere et abire, ut vix sentias, instar rivi leniter fluentis. Cf. inf. c. 32. n. 4. cap. 33. n. 6. 10, 28, 3. 34, 47, 3. 37, 17. et 27, 17.

17. ubi v. Gron. qui conl. Virg. Aen. 2, 169. (ubi v. Intpp.) et aliis locis docet, *fluere* et *fluxa* (v. c. *fides* 28, 5 extr. et 40, 50. dici, quae facile dilabantur, vel sublabantur, nec constent, quae statum et firmitudinem non habeant, vel propr. quae quasi *decolent* se, h. e. de colo defluant, transmittantur, deficiant. Similiter *fusa corpora* Gallorum dicuntur 38, 21. quae c. 17. *mollia corpora* ac *fluentia sudore et lassitudine membra*, ut et 34, 47. ubi v. not. 3. — *durati*, nostrum *abgehärtet*, ut 38, 17. 42, 32. 52. al. Sic et *Ligures*, *durum in armis genus* hominum s. gens (v. ad 1, 18, 5.) inf. 27, 48, 4. Cf. ad Sil. 1, 558. 6, 308. 15, 566. — *Campanos arcem finitimorum*, praesidium, auxilium. v. ad 3, 45, 9. et 4, 31, 8.

4. *quadrato* cum *agmine*, v. ad 2, 6, 3. — *robore juventutis adciso*, v. ad 5, 10, 9. — *propinqua spes*, i. e. auxilii propinqui, e propinquo loco, a vicinis, cujus explendae copia ex propinquo ostenderetur: metonymia objecti vel materiae; Bauer.

XXX. 1. *Patres conscripti*, v. ad 2, 1, 14. Similis oratio Corcyraeorum, in senatu Atheniensium eadem fere et ob eamdem causam petentium, ap. Thucyd. 1, 32. 36. unde haec expressa esse jam monuit Sigon. — *auxilium praesens*, v. ad 6, 27, 5.

2. *ex aequo* jure *nos venisse in amicitiam*, ut fere *aequo foedere* (quo neutra pars alteri obnoxia sit vel ab ea pendet, Doer.) *vivere* et *esse* 9, 4. et 20 vel ap. Tac. vit. Agric. c. 20. *ex aequo agere* dicit Britannos, qui nondum Romanis *subjecti atque obnoxii*, (v. ad 3, 39, 1.) sed liberi et sui juris erant, ut aequum foedus postulare possent; Ern. — *beneficium quoque adceptum colamus*, tueamur, ut *colere pacem* 8, 17, 6. "*Colere*, ut Gr. θεραπεύειν, est tueri, servare, gratum prosequi, omni officio remunerari, ne auferatur, ne indigno datum putetur, aliove tempore negetur; Bauer.

3.

3. *amicum esse, qui vos adpeteret*, vestram amicitiam peteret. — *haud parva adcessio bonis rebus vestris*, ut 30, 12. 40. 38, 54. 39, 27. 45, 7. 26. 39. Sic et *adpendix* 9, 41. 21, 5. 39, 27. Cf. ad 45, 26, 3. — *continens imperium*, v. ad 4, 22, 4.

4. *ut aut amicorum, aut inimicorum nos Campani simus*, v. ad 3, 36, 4. — *iis tamen maxime*, Campanis, *qui eam* misericordiam (nisi potius del. *eam*) *inplorantibus aliis* sc. Sidicinis cet. Mox dele *omnes*, aut lege *una*, et forte *venerint* pro *venerunt*; Bauer.

5. *quamquam pugnavimus verbo*, externa specie, similatione, *pro Sidicinis*, *re*, reapse, re vera, *pro nobis*, ut *verbo* et *re* 35, 46. 37, 53. et λόγῳ — ἔργῳ v. c. ap. Thucyd 3, 70. Doer. — Mox *conflagrare* et *incendium* de extremis belli malis et pernicie. — *ultio irae*, ex ira, irae data; Bauer.

6. *sed tamen*, interim, (ut Doering. monet; de quo v. ad 1, 12, 1. at Stroth. *tamen* ad omissum *quamvis* refert, ut c. 33. 10, 6, 9. 37, 29 ap. Cic. Mil. 28. 35.) *si ostenderitis auxilia vestra*, spem tantum opis ferendae nobis feceritis vel verbis significaveritis, (v. ad 4, 30, 1. et 6, 5, 1.) vel similaveritis. v. ad 4, 59. 2. — *supra*, ultra nos, usque ad vos, vel ad summum quasi, quod vos obtinetis, dignitatis fastigium *non escendit*, v. ad 2, 7, 7.

7. *Adnuite*, nutu quasi significate, *Patres conscripti*, (v. ad 2, 1, 14.) *nutum*, voluntatem, *numenque vestrum*, (v. ad 1, 55, 4.) nisi malis: promittite nobis adprobationem, h. e. favorem, et auxilium vestrum. Verecunde, ut de diis; sed *adnuere nutum* bene dici vix crediderim.

8. *solicitis ac pendentibus animi*, v. ad 2, 32, 5. et 3, 26, 8. — *salutem, victoriam, lucem* v. ad 1, 39, 3. — *quae ferat*, forte *feret*, ut et ad priora, *lucem, libertatem* cet. referatur; Bauer. — *aut nusquam ullis futuris nobis*, qui ope vestra destituti funditus interibimus, ut nusquam vel vestigium nominis et populi nostri reliquum sit futurum. Cf. ad 3, 68, 7.

XXXI.

XXXI. 1. *ad varietates annonae*, si pretium ejus variaret et praeter modum cresceret. — *utilitate fides antiquior fuit*, v. ad 1, 32, 3.

2. *Samnites nobiscum foedere juncti sunt*, v. cap. 19. — *mandatum attulerant* sc. legati. *attulerat* alii.

3. *divina humanaque omnia*, v. ad 3, 17, 6. — *Sub haec dicta*, v. ad 2, 55, 1.

4. *Commoti Patres* sunt *vice*, vicissitudine, varietate, *fortunarum humanarum*, *si* cet h. e. siquidem, quoniam; vel quod, ut passim Gr. εἰ pro ὅτι, ita ut non dubiam, sed certam significet rem Cf. Juvenal. 5, 1. Cic Off. 2, 8. et sup. ad 2, 28, 3 — *luxuria superbiaque clarus*, forte *elatus*; Bauer. Praestat in hoc contextu *clarus*, mediae vox significationis, ut Gr. περιβόητος, Schaef.

5. *tum* (forte *et tum*; Duk.) *jam fides agi visa*, fidei esse, fidem postulare, ad fidem probandam et tuendam pertinere visum; ut *fama*, *libertas*, *honor*, *imperium* cet. (h. e. res eorum) *agi* dicuntur; Doer. Cf. Gron. et Drak. ad h. l. ad 28. 19. et 27, 36.

6. *responsum senatus amicitiae S memor*, dignum amicitia a memori ejus datum; Bauer. Cf ad 1, 28, 7. et 3, 36, 8. *senatus memoris* multi MSS. et edd. antt. ante Froben. quod mollius videbatur Gron. Nostra lectio doctior et optimorum MSS

7. *stantibus legatis* adhuc more oratorum, vel *adstantibus*, praesentibus, nondum dimissis.

XXXII. 1. *ad res repetendas*, v. ad 1, 22, 5.

2. *quisque signum duces poscere*, cf. ad 1, 24, 6.

3. *Quidquid ab Vrbe longius proferrent arma*, ut passim *quidquid* adverbial. pro quantum, quanto, quo usque, quo longius, ut 8, 39. 21, 54. 31, 1. 34, 62.

4. *nimio luxu fluentibus rebus*, v. ad c. 29. n. 3. — *adversus tot decora*, ad ea, in comparatione cum illis. — *Gallos, tot proeliis caesos, postremo in mare ac naves fuga compulerit*; "id non liquet quidem

ex cap. 26. nec tamen inprobabile eſt, Gallos, qui dudum oram maris Adriatici occupaverant, etiam ibi naves coepiſſe habere, in quas recipere ſe ex fuga potuerint. Sed hoc verum eſt, in hac oratione more oratorum ad exhortandos militum animos nonnulla dici, quibus res aliquantum exornatur et virtus Rom. exaggeratur;" Duk. Cf. Weſſel. Obſſ. 2, 26. qui putat, Livium, quum Corvini hanc orationem perpoliret, alios annales ob oculos habuiſſe. — *utrum ejus, qui audiendus dumtaxat* cet. Bene, nec opus eſt legere *audendi dumtaxat.*

5. *per coitiones*, v. ad 3, 35, 10. — *Fuit, quum hoc dici poterat* cet. verba Valerii de ſe loquentis et gloriantis, ſe ſua virtute, non generis nobilitate tres ſibi conſulatus peperiſſe. De ſenſu eorum v. ad 1, 25, 9. — *enim*, v. ad 3, 39, 8. — *a liberatoribus patriae ortus*, *et eodem anno* cet. Cf. 2, 2 extr. — *familia iſta*, forte gens, ut 2, 49 pr. ſi hic Valerius Corvus non a Valerio Poplicola, ſed a fratre ejus, M'. Valerio Maximo, genus traxit, quod ex Gell. 9, 11. et Zonar. 7, 25. probabile eſſe, jam monuit Pigh. in Ann. ad a. 405. 410. 452.

6. *ſummum quodque ſpectate*, v. ad 1, 34, 5.

7. *ſi mihi novum hoc Corvi* cet. v. ad 5, 51, 1.

XXXIII. 1. *In ludo militari* cet. Cf. 23, 35. 26, 50. et Lipſ. mil. Rom. 5, 14. — *nec quemquam adſpernari parem* adverſarium; ut *par pari componere*, *committere*, *comparare*, *obferre*, (9, 17, 6.) ut in certamine vires ſuas experiantur, de iis qui viribus ſibi pares, ſi non ſunt, ſaltem eſſe putant, inprimis de gladiatoribus, athletis, hiſtrionibus, pantomimis et oratoriis poeticisve certaminibus. Cf. 9, 17. 21, 1, 1. 22, 27. 35. 28, 44. 30, 28, 8. ad Juvenal. 1, 162. 6, 378. 436. Hinc et *comparati* dicuntur duo collegae 10, 15, 11. et 40, 46, 1. proprie paria gladiatorum a laniſta compoſita.

2. *factis benignus pro re*, ſecundum rationem rei ſ. facti, (al. rei familiaris) et rei magis, quam perſonae,

sonae, ratione habita. Sic *bellum nequaquam pro praesenti terrore ac vetustate gentis gloriae* (forte vetusta g. gloria, Gron.) *fuit*, his non consentaneum, minus grave, quam timebatur, neque respondens gloriae gentis, 9, 43, 3. *pro tempore* 30, 10. *proelium atrocius quam pro numero pugnantium* 21, 29. *major, quam pro numero, jactura* 21, 59. *latius, quam pro copiis* 36, 10. *pro copia temporis* 27, 6, 12. *pro inopia commeatuum* (eorum ratione habita) 36, 7, 8. Cf. 10, 14, 14. 25, 13, 1. 25, 16, 11. 25, 19, 9. 26, 41, 2. 33, 8, 1. — *suae dignitatis memor*, v. ad 3, 36, 8.

3. *Proelium, ut quod umquam* (sc. commissum est, wie nur je eins) *maxime pari spe* cet. — *utrisque tamen novus hostis curam addebat*, cf ad 1, 12, 1.

4. *volvere turmas*, v. ad 2, 50, 6. — *Nostrum*, h. e. *peditum*, *illud est opus*, scil. turbare prima signa hostium. *Nostrum* dixit consul, qui, quum desiluisset ex equo, nunc pedes erat ipse et peditibus se immiscuerat: *peditum* vero τῷ *nostrum* adjecit majoris perspicuitatis causa. (*Nostrum illud opus*, quo signa hostium turbare conati sumus, *peditum est*, a peditibus perfici debet; Doer.)

5. *cum quo contulit gradum*, v. ad 6, 12, 7. — *fuga ab nulla dum parte erat*, v. ad 5, 34, 4.

6. *fluere lassitudine vires*, v. ad c. 29. n. 3.

7. *ni nox victoriam magis, quam proelium, diremisset*, v. ad 6, 8, 3. — *oculos sibi Romanorum ardere visos* cet. cf. ad 6, 13, 1. Illud responsum alio tempore a Samnitibus datum tradit Flor. 1, 16, 12. ubi v. Duk. — *se effudit*, v. ad 1, 14, 7.

XXXIV. 1. *in saltum, cava valle pervium* cet. cf. ad 3, 8, 6. — *quoad totum in vallem infimam demitteret agmen* sc. Cornelius consul; nisi malis: *demitteret* sc. se *agmen*, (v. ad 2, 3, 2.) vel leg. *demitteretur*. Ex aliquot MSS *demitterent* recepere Gron. et Drak. qui perperam hoc verbum ad Samnites referunt.

2. *unum editum in saltu collem*, v. ad 3, 55, 13. — *arduum inpedito agmini, expeditis haud difficilem*, v ad 5, 16, 2. — *consuli territo animi*, v. ad 3, 26, 8. — *arx spei salutisque*, v. ad 3, 45, 9. — *caeci reliquere S.*, v. ad 9, 5, 4.

3. *hostis subjectus*, expositus, patens, *nobis ad omnes ictus*, ut 26, 46, 1. propr. omni ictui, ut mox *telis*. Cf. ad 41, 24, 4. Sic et mox *subjectum eum telis suis habuerant*; et *subjectum habere hostem* sc. hastis 36, 18. et *expositus ad convicia* ap. Suet. Caes. 49.

4. *Nos fortuna populi Rom.* (cf. ad 6, 30, 3.) *expediet*, difficultatibus, periculo liberabit, ut *explicare*, et contra *inpedire* et *inplicare*: vel expeditum h. e. liberum iter dabit, ut contra *inpedimur* obstante turba. Cf. 9, 9, 11.

5. *utriusque rei amissa occasione*, omissa, dimissa, ut 29, 31. 30, 24 al. v. Drak. et cf. ad Tac. Ann. 13, 46, 7.

6. *qui fortunam gerendae rei eripuerant*, obportunitatem rei feliciter gerendae.

7. *sagulo gregali*, v. Lips mil. Rom. 2, 12. Quomodo tamen hoc a sago ducum diversum fuerit, nemo docuit.

XXXV. 1. *tesseram dari jubet*, ξυλήφιον vel generalius σύνθημα, tacitum signum militibus datum, Gall. *bulletin*, nos: *bei der Parole die Ordre ausgeben*, Stroth. Nam *signum* vel *vocale* erat, tuba aut classico aut cornu datum, vel *tacitum*, inscriptum s. insculptum *tesserae*, brevi ligno. Hoc inde *tessera* dicebatur dabaturque saepius, ut lateret hostem neque ab eo exaudiretur. Sic inf. 39, 30, 3. et ap. Sil. 15, 475. (*Tacitum dat tessera signum* cet.) Cf. inf. ad 28, 24, 6. ad Tac. Ann. 1, 7, 15. et ad Sil. 7, 347. ubi Drak. (ut et inf. ad 9, 32, 3.) monuit, *tesseras* duplicis olim generis ususque fuisse, primi, ut iis milites in pugna se internoscerent, neque

que vigiles fraude hostium circumvenirentur, alterius, (ut 9, 32, 3.) τὰ παραγγέλματα et διατάγματα, quibus dux militibus significaverit, quid voluerit fieri. Cf. Lipſ. Mil. Rom. 5, 9.

2. *ubi ſecundae vigiliae buccina* (ſ. rectius *bucina*) *datum ſignum eſſet:* ante mediam noctem, poſt quam tertia erat vigilia. Quatuor Romanis erant tum *vigiliae*, tum *excubiae*, et quaelibet trium horarum, quae a *buccinatore* aut tibicine committi, et a cornicine finiri ac revocari ſolebant. Cf. Ind. et ad 28, 27, 9. ad Sil. 7, 154 ſq. Hinc et 26, 15, 3. *ad tertiam buccinam*, h. e. ſonitum ejus, ſignum ea datum. Ceterum *in ſtationes ac vigilias in ordinem ibatur*, (28, 24, 6.) ordine per ſingulos manipulos a quaternis militibus, ita ut in quavis legione, in qua XXX manipuli erant, excubarent CXX homines. v. Lipſ. Mil. Rom. 5, 9. — *omiſſo militari adſenſu*, v. Lipſ. mil. Rom. 4, 9. — *Vbi ſententiam meam vobis peregero*, v. ad 1, 18, 9. — *quae pars major erit* ſc. conſilii alicujus, (ita Doer. qui primum tentaverat *cujus pars* cet.) niſi potius cum Gron. ſubplendum: quod illa ſequuta fuerit, *eo ſtabitur conſilio;* (v. ad 3, 36, 11.) ut ap. Plaut. Curcul. 2, 1, 35. *Quod eis reſpondi*, quae ejus reſponſi ſententia eſt, *ea omnes ſtant ſententia.*

3. *In eo enim loco res ſunt noſtrae*, verba *enim loco* a quibusdam MSS abſunt, prob. Gron. Cf. ad 2, 17, 2.

4. *corporibus ſuis ſubjectis*, v. ad 7, 24, 5.

XXXVI. 1. *per intermiſſa*, neglecta, non obſeſſa *cuſtodiis* hoſtium *loca*, ut 24, 35. Cf. 23, 17, 2. et 34, 37. extr. ubi cf. cap. ſeq. — *ſtrata ſomno* (caſ. tert., ut 37, 20. et ap. Virg. Ge. 4, 432.) *corpora*, h. e. ſomni capiendi cauſa; Doer. — *praeſidium erumperet* Romanum.

2. *Decius*, *quum non fallerent* amplius hoſtem et laterent cet. — *Macti virtute eſte*, v. ad 2, 12, 10.

3. *ingenti gaudio concitantur* et inplentur sc. castra, nisi cum Gron. leg. *ad consulem, castra ingenti g. c.: et tessera data, incolumes reverti, qui — objecissent*, v. ad c. 35. n. 1.

4. *consul classico ad concionem convocat*, v. ad 28, 27, 9.

5. *circa collem castellatim dissipatos*, v. ad 5, 5, 2.

XXXVII. 1. *P. Decii coeptas ante* (v. cap. 36.) — *laudes peragit*, v. ad 1, 18, 10. — *centum bobus eximioque uno albo opimo auratis cornibus donat*, v. ad 4, 16, 2.

2. *binisque privis tunicis donati*, propriis, vel praecipuis; Drak. et Stroth. coll. Hor. Sat. 2, 5, 11. *privi*, h. e. singuli, conj. Scheller in Lex. Lat. Cf. 10, 30 extr. — *Secundum*, post, *consulis donationem legiones gramineam coronam obsidionalem Decio inponunt*, quae omnium prima et dignissima erat, (nam in donis militaribus magis honos, quam pretium spectabatur, de quo v. Cic. Phil. 5, 13-17.) eique dono dabatur, qui universum exercitum vel magnam ejus partem *obsidione* liberasset; unde etiam *altera corona* obsidionalis *a praesidio*, quod et ipse servaverat, *inposita est*. Cf. loca class. Dionys. 10, 37. Plin. 22, 4. 5 (qui etiam *centum boves Marti inmolatos* fuisse a Decio dicit) et Gell. 5, 6. — *militibus legiones libras farris* cet., sc. singulis singulas. cf. Gron. ad 4, 15. et Cujac. Obss. 9, 37.

3. *quam in exiguum orbem* — *retulerunt* junge.

4. *quia multitudo sua commeatibus gravis esset*, non facile tantum commeatus advehi posset, quantum satis esset ingenti multitudini. Cf. ad 22, 14, 3. — *sedendo ad Suessulam*, ut passim *sedere*, *adsidere*, (v. ad 23, 19, 3.) *stare*, ἧσθαι et καθῆσθαι pro: tempus inutiliter consumere s. perdere, nihil agere, negligentem, ignavum, otiosum esse. Cf. 9, 3, 4. 21, 48, 8. 22, 3. 14. et ad Sil. 3, 142. 7, 151. 10, 597. Sic et passim Fabius *sedere* dicitur, at 22, 24. in laudem pro: considere in altis locis et castris.

5.

5. *relictisque duabus legionibus custodiae causa*, qui integer est consularis exercitus. Hinc Jac. Gron. recte, opinor, emend. *duabus cohortibus*, vel *duobus millibus*.

6. *dissipatos Samnites*, palatos per agros, *ageret velut indagine* clausos et circumdatos. "*Indago* non tantum retibus, cassibus et plagis constabat, sed etiam *formidine*, h. e. innexis indagini variarum avium pennis plumisque, quae formidinem injiciant feris, et efficiant, ne propius adcedere audeant, aut transscendere, vel alio modo evadere conentur: pro tali autem formidine Livius voce *indagine* non usus est h. l., ubi Duk. jam recte monuit, non conjungenda esse *indagine dissipatos*, sed *ind. ageret*: nam *indagine* et formidine non dissipari, sed claudi feras, ut evadere non possint;" Drak. Cf. ad Sil. 2, 419. 13, 141. ad Tac. Ann. 13, 42, 6. Duk. ad Flor. 3, 6, 11. Barth. ad Grat. Cyn. 75. Vlit. ad Nemes. Cyn. 308.

XXXVIII. 1. *quum in induciis essent*, ut fere 9, 9. Cf. sup. c. 22. — *in Capitolio in Jovis cella*, v. ad 3, 17, 3. et 3, 19, 11. — *in Junonis cella* 3 MSS. non male, quoniam eadem Juno praecipua religione culta fuit Carthagine.

2. *Suessanorumque auditae legationes*, immo *Suessulanorumque*, a *Suessula*, ad quam pugnatum est; Sigon.

3. *Jam tum minime salubris militaris disciplinae Capua*, ut postea, quum Hannibalis ibi exercitus conrumperetur. — *per quod illi eam antiquis cultoribus ademissent*, v. sup. 4, 37 pr. — *exemplum in eos versurum se*, versum iri. Cf. ad 2, 3, 2. et ad Tac. A. 6, 10, 6.

4. *tabem crescentis in dies feneris*, v. ad 2, 23, 6.

5. *Eo laxamento cogitationibus dato*, v. ad 2, 24, 4.

XXXIX. 1. *exercitum purgare missionibus cet.* quae *missio* erat vel *honesta*, (sc. *emeritis stipendiis*)

 vel

vel *causaria* sc. aegrotorum, debilium, *gravium aetate* aut *viribus parum validorum*, vel *gratiosa*, (v. ad 43, 14, 6.) vel *justa*, (v. ad 43, 15, 4.) vel *injusta*, vel *ignominiosa*. Cf. ad 3, 57, 5. 4, 26, 7. Lipf. de mil Rom. 5, 19. Salmaf. ad jus Att. et Rom. c. 21. p. 423. — *quidam in commeatus* (*auf Urlaub*) *mittebantur*, dimittebantur ab exercitu. Cf. ad 1, 57, 2.

2. *inpotensque et crudele regnum*, v. ad 3, 36, 2. — *Haec obcultis sermonibus serunt*, al. *ferunt*. Cf. ad 3, 43, 2. — *nervos conjurationis*, ejus auctores, in quibus omnes *nervi*, h. e. vis et robur, *ejectos*, ut fere *nervos virtutis elidere* ap. Cic. Tusc. Qu. 2, 11. Puteanus ingeniose suspicabatur *exsectos*, ut *nervos exsecare reip.* ap. Cic. Agr. 2, 33. et *incidere* inf. 37, 42. Ita tropus continuatur: quamquam Livius non semper in troporum continuatione sui memor est, ut 31, 44. ubi *moderari* et *effundere* non satis sibi respondent; Ern. Graeci eadem metaphora ἐκτέμνειν τὰ νεῦρα et νευροκοπεῖν dicunt; Duk.

3. *haud procul Anxure*; *ad Lautulas* (oppidulum vel saltus in Latio inter Anxur et Fundos) *saltu angusto inter mare ac montes*, v. ad 4, 59, 2. et 22, 15, 6. Λαυστόλας vocat Diodor. 19. p. 711. Locum forte a lavando dictum monet Drak. ut alium Romae vel extra Vrbem. v. Fest et Varr. L. L. 4. p. 37.

4. *quem Patrum aut plebis esse*, *qui aut se tanto periculo sciens et ultro obferat*, ducem si insanientis exercitus se profiteatur, *aut cui insanientis exercitus causa recte*, sine periculo, *committatur ex injuria*, (ut contra *ex jure*) si ad imperium ductumque ejus suscipiendum cogatur vi et injuria, Stroth. qui conferebat formulas *ex edicto bellum gerere* 1, 27. *ex lege*, *ex SCto*, *ex auctoritate senatus*, *ex praeceptis*, *ex sententia* cet. et verba mox seqq. *parum spei erat*, *voluntate quidquam facturum*; *vim adhiberi ac metum placuit*. Sed expeditior videtur ratio eorum, qui jungunt *causa exercitus ex injuria insanientis*, h. e. propter acceptam injuriam exacerbati et furentis, ut

ap.

ap. Terent. Ad. 2, 1, 43. *minime miror, qui insanire obcipiunt ex injuria.* Cf. ad 23, 18, 6. 25, 26, 7. 26, 45, 1. 31, 36, 3. Quaenam vero illa injuria fuerit, utrum ludificatio illa, qua consul missionibus turbulentorum hominum consilium Capuae Campanis adimendae inpediverit, an potius alia nobis ignota, quod ex cap. 41. 42. probabile fit, non satis liquet. Omnino dolemus, historiam hujus conjurationis, quae admodum memorabilis est, parum perspicue tradi a Livio iisque, quos consuluit. v. cap. 42. Nota Dukeri est: "At his injuria nulla facta, verum ab ipsis orta erat. Forte del. τὸ *ex:* nam quia sibi conscii sunt, se *injuria*, i. e. sine causa et ratione, insanire, desperant se patronum inventuros. Nisi Livius significet, hos ex eo genere fuisse, qui, quum injuriam aliis fecerint idque intellegi videant, ipsi ultro, quasi injuria adcepta, expostulant, ut ap. Terent. Ad. 4, 3, 3."

5. *quod bene verteret,* v. ad 1, 28, 1. — *nihil medium*, tertium, praeter haec duo, (v. ad 1, 32, 5.) *aut imperium atque honorem, aut, ubi restitaret,* quum resisteret, postquam repugnaverat, *mortem, ni sequeretur, denuntiantes:* nisi leg. *honorem, si sequeretur, aut, ubi restitaret, mortem denuntiantes,* vel verba *ni sequeretur*, tamquam interpretamentum τῶν *ubi restitaret*, plane delenda sunt.

6. *ad lapidem octavum viae, quae nunc Appia est,* v. ad 7, 29, 5. *via* MSS. quidam, ut 2, 11. 3, 6. 5, 49. 7, 9 al. Sed Livium forte vitare voluisse quintum ablativum, suspicabatur Stroth.

XL. 1. *Vbi primum in conspectum ventum, et arma* cet. emend. J. Fr. Gron. Cf. ad 2, 39, 10. — *Nondum erant tam fortes ad sanguinem civilem profundendum*, ut posteri eorum. Cf. ad 3, 20, 6.

2. *Satis fuit eritque* sc. hostium — *hinc*, a vobis.

3. *ea aetate consulatum adeptus eram,* cf. ad 2, 29, 6.

4. *Istinc* (a vestra parte) *signa canent*, ut al. *classicum canit*, vel *tuba* et *signa concinunt* 9, 32. 30, 5. h. e. canuntur, resonant. Cf. ad 9, 41, 10. et 28, 27, 9. Sic et *bellicum cani* 35, 18, 4. sc. signum, tuba datum, quo milites ad proeliandum excitantur.

5. *conloquii hujus salutaris interpres fueris*, v. ad 2, 33, 10. *Postulate aequa*, et *ferte*, adcipite, (v. ad 1, 50, 7.) vel proferte, proponite: *quamquam vel iniquis standum est potius*, v. ad 3, 36, 11.

XLI. 1. *Sibi se privatim nihil cavere*, v. ad 24, 2, 3. — *Militibus cavendum*, *quod apud Patres semel plebi*, in Sacrum montem, *iterum*, deinde, *legionibus*, in Aventinum secedentibus, *cautum sit*, *ne fraudi secessio esset*, v. 2, 32. 33. 3, 50-54.

2. *in luco Petelino*, v. ad 6, 20, 8.

3. *Lex quoque sacrata* cet. v. ad 2, 8, 3. — *ordinum ductor*, v. ad 2, 23, 4. — *primus centurio*, *quem nunc primi pili* centurionem *adpellant*, v. ad 2, 27, 7. ubi etiam de lege illa dictum.

4. *et particeps eorum esset*, *qui ab Lautulis* (v. ad c. 39. n. 3.) *fugissent* e duobus MSS edidi, extruso *ne*, quod vulgo ante *particeps* inseritur; nisi cum Gron. legere malis *et*, *ne particeps e. esset*, *ab L. fugisset*.

5. *Aeque inpotens postulatum*, v. ad 3, 36, 2. — Equites *merebant triplex* stipendium *ea tempestate*, cf. ad 5, 12, 11.

XLII. 1. *ne fenerare liceret*, v. ad 7, 16, 1. *fenerari* VI MSS. quod idem est: nam errare, qui dicant, *fenerare* esse δανείζειν, feneri dare, et *fenerari* δανείζεσθαι, feneri adcipere; docet Drak. ad h. l.

2. *ne quis eumdem magistratum intra X annos caperet*, cf. 10, 13, 7. et 27, 6. — *neu duos magistratus uno anno gereret*, forte ordinarios: certe ordinarium et extraordinum multi deinde eodem gesserunt

runt anno; duos vero ordinarios vix quisquam. — *utque liceret consules ambos plebejos creari:* quae res ut certa memoratur 8, 12 extr. sed primum ejus exemplum 23, 31.

3. *ad arma consternatam,* v. ad 2, 47, 3. et Tac. Ann. 2, 62, 3.

4. *salutationem factam,* v. ad 1, 1, 9.

COMMENTARIVS

IN

LIVII LIBRVM VIII.

CAP. I. 1. *Prius ad Privernum profectus,* ut passim praepos. ad nominibus urbium praeponitur. v. Drak. et cf. ad 35, 27, 8. 36, 11, 4. 38, 37, 4. Sic et *ab Roma redii* 40, 12, 2. *proficisci ab Thessalonica* et *redire in Thessalonicam* 40, 4. Contra τὸ *in* ante nomina regionum nonnumquam omittitur. v. ad 10, 37, 1.

2. *Nocte pro victis abierunt,* v. ad 2, 7, 4. — *Lua Mater* Saturni filia, (v. Gell. 13, 22 pr.) sic dicta a *luere* s. expiare, vel Diana, si fides habenda Diomedi lib. 3. p. 484. de orig. Bucol. *Dianam* Λύην *cognominaverunt, quasi solutricem malorum;* etsi quidam *Lunam* conrupte *Luam* putant dictam. Cf. viri docti inf. ad 45, 33 pr. ubi *Luamque* pro *Lunamque* substituere. Ei spolia hostium dicari solebant, ut Marti et Minervae. v. 45, 33 pr. De quo more arma hostium concremandi cf. Schweigh. ad Appian. Pun. 48.

3.

3. *nec in fide pop. Rom.*, *nec in ditione*, cf. Duk. et ad 36, 28, 2.

II. 1. *per populum Rom. stetisse*, v. ad 2, 31, 7. — *annuo stipendio adcepto* sc. a Samnitibus.

2. *quibus usi adversus Romanum bellum fuerant*, h. e. ad, ut passim ap. Tacitum; Stroth. Vox *bellum* forte e glossa; Duk.

3. *ut ducerent Romani victoriam satis* sc. esse, sufficere; Drak. *ut satis d. Romani*, *victoriam Samnitibus — eripuisse* conj. Duk.

4. *in potestate sua Latinos jam non esse*, v. ad 2, 56, 16. — *arguendo*, id significando, dicendo. Cf. 30, 23. et 34, 62, 4.

III. 1. *Romanum coquebant bellum*, v. ad 3, 36, 3.

2. *jussisque ante tempus consulibus abdicare se magistratu*, *quo maturius* cet. causa adjecta non satis facit: licet enim maturius consules crearentur, non necesse tamen erat, ut anni proximi consules magistratu se abdicarent: Drak. Vterque etiam consul bello strenue se gesserant; Glar.

3. *religio incessit*, v. ad 2, 5, 4. et 2, 27, 10. — *inminutum imperium*, tempus imperii s. consulatus.

4. *Eo anno Alexandrum* I. Molossum, *Epiri regem*, (cujus *soror* Olympias, Alexandri Magni mater) cet. Livium non recte calculos posuisse, disputat Dodwell. de cyclis diss. 10. s. 73. — *eadem aetas rerum Magni Alexandi est* cet. Cf. c. 17. et 24. Justin. 8, 6. 9, 6. 7. 12, 1 sq. Gell. 17, 21. Pausan. 1, 11. Strab. 6, 1, 5. 6, 3, 4. p. 256. 280. Ab hoc Alexandro I. Neoptolemi filio diversus Alexander II., Epiri rex, Pyrrhi et Lanassae filius, de quo v. Pausan. 4, 35. Justin. 26, 2 sq. 28, 1. Strab. p. 624. Polyb. 2, 45, 1. (ubi cf. Schweigh.) 9, 34, 7.

IV. 1. *ad summam rerum nostrarum*, v. ad 3, 5, 6. — *proditis* (v. ad 2, 43, 5.) *Sidicinis* a Roma-

manis. Cf. cap. 2. — *Samnitium dicto pareamus*, immo *Samnitibus d. p.*, est enim *alicui parere dicto*, ut *alicui audientem vel obedientem esse dicto*; Gron. Verum *dicto audiens* semper dativum habet adjunctum, quia dicto tum est partic., et semper priore loco ponitur: sed *parere dicto* saepe dicitur non addito casu, et *parere dicto alicujus* aeque recte ac *parere imperio alicujus*; Duk. conf. 2, 18. 20. 32. 3. 36, 31. Virg. Aen. 1, 689. 4, 238. vid. et Periz. ad Sanctii Min. 4, 4, 45.

2. *libertatis desiderium remordet animos*, v. ad 6, 34, 7. — *si aequatio juris est societas* scil. nostra cum Romanis; non omnis.

3. *Tentastis patientiam negando militem*, v. ad 1, 32, 5.

4. *plus ducentorum annorum morem*, milites dandi, si a foedere, icto cum Servio Tullio, (v. 1, 45.) non ab illo, cujus 1, 50 sq. vel 2, 33. mentio fit, annos numeraveris, vel rem ab irato in majus auctam credideris. Mos autem ille jam diu solutus. v. 7, 12.

5. *quae e re publica nominis Latini fideque sua viderentur*, v. ad 1, 10, 2. et 6, 22, 2.

V. 1. *in Capitolio eis* (al. *ei*) *senatus datus est*, (ut 21, 12. et 18. 26, 21 pr. 37, 52.) sc. decem principibus Latinorum Romam evocatis: in senatum admissi sunt, ut exponerent, quae vellent. Cf. cap. 3. *Senatus alicui datus* et *praebitus* (ut 42, 48 pr.) dicitur non tam, ut vulgo putant, pro: aditus ad senatum ei concessus est, (etsi sententia haec firmari videtur 39, 33 extr. et multis locis convenit, v. c. iis, quibus senatus dicitur legatis datus, ut 21, 12. 18. 29, 15, 6. 37, 52. al.) quam, quoniam *senatus* etiam est conventus senatorum, pro: ejus gratia senatus est coactus s. convocatus; quod vel ex iis locis intellegitur, ubi aut senatus magistratibus triumphum petentibus dicitur datus a consulibus et praetore urbano, v. c. 26,

26, 21. 28, 38. 38, 44 al. aut aliquis *senatum postulasse*, ut 23, 7, 11. aut *concilium alicui datum* s. *praebitum*, ut 24, 37. 36, 31, 4 39, 33, 2.

2. *regno inpotenti*, v. ad 3, 36, 2. — *consanguinitati tamen hoc dabimus*, v. ad 3, 58, 4. — *Consulem alterum Roma*, ex Romanis, *creari*, vel *Roma* sc. creabit s. creet; nam oratio turbatur adfectu loquentis, ut et in seqq. Sed videtur leg. *Romae*.

3. *quod utrisque bene vertat*, (v. ad 1, 28, 1.) *sit haec sane patria potior*, Roma sit *sedes imperii* fortunarumque nostrorum, et ab ea, tamquam a patria, *Romani omnes vocemur*.

4. *ab Setino homine*, contemtim de Annio Setino, de quo v. cap. 3 extr. — *audite Jus Fasque*, numina, eadem fere, quae Justitia, Astraea, Themis, Dice. Cf. 1, 32, 7.

5. *pugna apud Regillum lacum*, v. 2, 19. 20.

VI. 1. *capite graviter obfenso*, percusso, vel inpacto, inliso gradibus, ut 25, 37, 2. *capita obfensare*, h. e. inlidere capitibus, vel parietibus, foribus, terrae; de quo luctus genere v. Casaub. ad Suet. Aug. 23 extr. — *ut sopiretur*, v. ad 1, 41, 6. — *Exanimatum* eum esse *quoniam non omnes auctores sunt*, v. ad 2, 58, 1. — *sicut* sc. et hoc mihi relictum sit in incerto.

2. *ad repraesentandam iram Deorum*, v. ad 2, 36, 6. — *Bene habet!* (v. ad 6, 35, 6.) *Dii pium movere*, moverunt, *bellum*, cf. ad 1, 22, 6. — *Est coeleste numen* cet., h. e. quis nunc dubitet, omnia regi providentia divina, non fortuito agi Cf. Stat. Silv. 1, 4, 1. ubi v. Barth., et Brisson. de form. 1. p. 80.

3. *Consensit et senatus bellum*, v. ad 1, 32, 14. — *Ibi in quiete*, in somno, (ut 9, 37, 6. et al.) *visa species viri majoris, quam pro humano habitu*, forma et figura humani corporis sc. esse posset, *augustiorisque*; qualis deorum species et forma esse putabatur. v. ad Sil. 6, 426. et 15, 21. Prudentia civilis

vilis hoc commento alebat superstitionem vulgi. — Imaginatio quoque incenditur metu et relgione. Cf. inf. c. 9. n. 8.

4. *exercitum Diis Manibus matrique Terrae deberi*, cf. cap. 9. — *superque eas se devovisset*, v. ad 5, 41, 4. et 21, 14, 4. — *averruncandae Deum irae victimas caedi*, v. ad 3, 35, 1. et 29, 27, 2.

5. *alteruter consulum fata impleret*, v. ad 1, 7, 11. — *adhibitis legatis*, v. ad 5, 25, 5. — *comparant inter se, ut* cet. cf. ad 3, 2, 1. — *inde*, ab ea parte.

6. *Agitatum etiam in consilio* militari, quod constabat legatis, tribunis militum et centurionibus primi pili. Cf. ad 1, 54, 2. Mox pro *tunc uti* forte leg. *nunc utique*, (Cf. tamen 3, 64 extr.) vel delendum praec. *ut*. Sed *ut* saepe perspicuitatis quoque causa repetitur. Cf. Drak. ad h. l., Duk. ad Flor. 2, 6, 19. et nos inf. ad 22, 11, 2.

7. *in hostem pugnaret* pro: adversus hostem, vel cum eo. Cf. 8, 7, 5. 9, 3, 3. 27, 18. 30, 34. al.

VII. 1. *Geminus Metius*, al. *Geminius*, et *Maecius* vel *Mettius*. — *utique inlustres viri*, v. ad 2, 30, 1.

2. *Aderunt in tempore*, v. ad 2, 47, 4. — *cordi sint*, v. ad 6, 9, 1. — *nostro duorum eventu*, v. ad 7, 26, 5. — *imperii patrii;* forte *paterni:* nam *patrium* magis est a parente vel majoribus traditum, aut in patria solitum: sed et infra in hoc cap. *majestas patria* dicitur, et *patria potestas* sat nota; Bauer. Cf. ad 2, 5, 12. 7, 5, 3. 38, 1, 6. et Ernesti clav. Cic.

3. *infestis cuspidibus concurrissent*, v. ad 1, 13, 2. — *elapsa est* sine ictu in vacuum, *darüber hingefahren;* Bauer. — *ad ictum consurrexisset*, v. ad Sil. 1, 401. et 4, 610.

4. *spiculum inter aures equi fixit* cet. ut ap. Virg. Aen. 10, 890 sq. Doer. — *ignarus facti futurique:* edd. recentt. *fati* ex emendat. Sigon. "Sed sic aut *futuri* aut certe *que* redundat. *Facti ignarus* dicitur, qui

qui nesciat, recte an perperam fecerit; immo h. l. qui falso credat, se recte fecisse. — *filium aversatus*, avertens se ab ejus conspectu, nec visu nec sermone dignatus:" Bauer.

5. *Quandoque, inquit* cet. v. ad 5, 25, 3. — *in hostem pugnasti*, v. ad c. 6. n. 7. — *deceptum vana imagine decoris*, i. e. deceptae virtutis, vel in te decepto; hypallage: neque enim *specimen deceptum* intellegatur; Bauer. Sed *virtus* si *vana imag. decoris decepta* dici potest, quidni et *virtutis specimen*? Schaef. Cf. ad 3, 36, 8. Possis etiam transponere: *in te deceptum v. i. d. movet*; Ern.

6. *destrictam cernentes securim*; al. *districtam*, vulgari vocum permutatione, ut 27, 13, 4. et al. Cf. Drak., et nos ad Tac. Ann. 12, 51, 3. et ad Sil. 16, 528. Duk. ad h. l. et ad Flor. 2, 2, 17. "Sed nec illud securi satis convenit. A gladio tamen ductum et huc translatum (manus quoque *stringi* i. e. ad feriendum parari dicuntur:" Bauer. *velut emerso ab*, propr. *ex*, *admiratione animo*, postquam animus adtonitus ad se redierat. Cf. ad 2, 29, 7. Quae verba non jungenda seqq. *quum silentio defixi stetissent*, (de quibus v. ad 3, 47, 9.) sed *tum libero conquestu* cet. adeoque post *stetissent* non semicolon ponendum; Stroth.

7. *Manliana imperia* hinc in proverbium abierunt, non vero *Imperiosi* cognomen inde Manlio inditum. Cf. ad 4, 29, 3. ubi simile exemplum paternae severitatis memoratur. Hoc editum fuisse in bello Gallico tradit Dionys. 8, 79.

VIII. 1. *adeo nihil apud Latinos dissonum*, v. ad Praef. n. 15. — *Clipeis antea Romani usi sunt* plerumque, *deinde, postquam stipendiarii facti sunt, scuta* ingentia *pro clipeis fecere*; (v. ad 1, 43, 4 et 5, 10, 5.) *et acies* Romana, quae *antea*, a Servii inde temporibus, una continua et profunda acie, ut *phalanx Macedonica*, instructa erat, (cf. 9, 19.) *postea*, for-

forte inde a primis consulibus, *manipulatim structa*, (v. ad 42, 51, 2) intervallis inter singulos manipulos disposita, *coepit esse:* (unde *manipulos*, quos jam sub Romulo et Tarquinio fuisse legimus 1, 52. ap. Ovid Fast. 3, 117. 118. et Victor. de orig. Rom., desiisse postea suspicabatur Lips. Mil. Rom. 2, 3. qui conf. ad totum hoc caput) *postremo in plures ordines instruebantur*, in tres, quos formabant hastati, principes et triarii, quorum prima mentio fit sup. 7, 23. (sed ap. Ovid. Fast. 3, 127 sq. jam in institutis Romuli, et triariorum sup. 2, 47.) Hi sunt tres gradus aciei Rom., phalanx continua, acies manipularis, et *acies triplex* s. quincuncialis, 23, 29, 10. et al. Cf. Nast's Röm. Alterthümer §. 27 sq. 58 sq. et 126 - 142. qui etiam recte monuit, a Livio antiquiorem legionis Rom. faciem ac formam, a Polybio 6, 19 sq. aliisque eam, quae inde a Punicorum bellorum temporibus fuerit, describi, adeoque vanam fuisse operam virorum doctorum, (inpr. Lipsii Mil. Rom. 2, 1 sq. Patric. et Salmas. de Mil. Rom. in Graev. Thes. T. X.) qui multa in Livio emendaverint, (v. c. mox *manipuli decem — hoc viginti manipulorum agmen* et alia; quasi in legione semper fuerint XXX manipuli) ut diversa tempora et res inter se conciliarent.

2. *Ordo sexagenos milites duos, centurionem et vexillarium unum habebat;* ita cum Strothio certissima emendat. Lipsii et Gron. rescripti pro vulg. *Ordo s. milites, duos centuriones, vexillarium u. h.* nam mox legimus, ordinem subsignanorum s. pilanorum tres partes seu tria vexilla, et 186 homines, adeoque triplo plus hominum continuisse, quam ordinem Hastatorum vel Principum. Synonymae autem voces sunt *ordo*, (sc. hastatorum et principum) *manipulus*, *centuria* et *vexillum* Polyb. 6, 22. καὶ τὸ μὲν μέρος ἕκαστον ἐκάλεσαν καὶ τάγμα, (*ordinem*) καὶ σπεῖραν, (*manipulum*) καὶ σημαίαν, *vexillum:* nam cuique centuriae suum erat vexillum et vexillarius;

rius; ſed *vexilla* in hoc cap. triariis tantum tribuuntur, ut ſociis 39, 20. ubi a *ſignis* legionum diſtinguuntur: nam *vexilla* fuere poſtea ſociis, et *ſigna* legionibus. (cf. ad 25, 23, 9.) Jam XV erant manipuli ſ. ordines et Haſtatorum et Principum; (quos omnes *Antepilanos* vel Anteſignanos adpellabant; v. ad 2, 20, 3.) totidemque partes aut vexilla et Triariorum, et Rorariorum et Adcenſorum, (qui omnes *ſub ſignis*, h. e. poſt ſigna, *locati* erant, (v. ad 2, 20, 3.) et in XV quoque ordines diviſi, quorum tamen *unusquisque tres partes* ſ. tria *vexilla habebat*, et 186, non 62 hominum erat) adeoque LXXV manipuli aut vexilla in tota legione. Manipulus vel vexillum 62, XV igitur 930, LXXV (vel univerſa legio) 4650, et, ſi his 75 centuriones totidemque vexillarios adjeceris, 4800 homines complectebantur. His ſi addideris cornicines, tubicines et fabros, rationes tuae congruent forte cum Livianis. Cf. not. 4. et 10.

3. *manipulus leves vicenos milites habebat* et *aliam*, reliquam, (v. ad 4, 10, 1.) *turbam ſcutatorum*, h. e. reliqui erant ſcutati, (h. e. gravis armaturae milites, quae levi armaturae obponuntur etiam 28, 2.) adeoque XLII. nam ordo ſ. manipulus LXII milites habebat. — *Gaeſum* telum miſſile, proprium Gallis et Hiſpanis. Cf. ad Sil. 1, 629.

4. *Hoc XXX manipulorum agmen* ſc. haſtatorum et principum *antepilanos adpellabant* ſive anteſignanos, *quia ſubſignis*, poſt ſigna, *jam alii XV ordines locabantur*, ſc. Triariorum. v. ad 2, 20, 3. et 22, 5, 4. Mox perperam in omnibus libris legitur: *earum unamquamque primum pilum vocabant*. Lipſius emend. *earum unamquamque primam pilum vocabant*; Naſt l. l. *earum unam primum p. v.* Gron. et Stroth: *earum primam quamque* (partem, ſc. Triariorum, quorum tres partes *primum*, *ſecundum*, *tertium pilum* adpellabant) *primum pilum vocabant*, (v. ad 2, 27, 7.) quod recepi, tamquam ceteris probabilius, etſi

etsi non indubium sit. v. Duk. ad h. l. Praeterea voc. *vexillum* tamquam spurium uncinis inclusi, neque dissimilo, verba quoque *tribus ex vexillis constabat* (sc. ordo) post illa, *earum primam — vocabant* parum commode adjecta, et ab interpolatore ad superiora *ordo unusquisque tres partes habebat* in marg. adscripta videri. Idem suspicabatur Stroth, cujus haec est nota: "Sic omnia plana sunt apteque cohaerent: *Sub signis*, post signa et antepilanos, *jam alii XV ordines locabantur*, quos communi nomine latiorique vocabuli usu *Triarios* adpellare possis. Hi vero ordines non illis ordinibus Hastatorum et Principum aequales erant, sed triplices tanti. Quoniam enim Triarii latiori significatu in tria genera distinguebantur, in Triarios nempe proprie stricteque sic dictos, Rorarios et Adcensos, sic etiam *ordo unusquisque illorum tres partes habebat* s. tria vexilla. *Earum partium quamque primam*, i. e. Triarios proprie sic dictos, *primum pilum vocabant*, quorum erant igitur sicut reliquorum XV vexilla. Omnes vero tres partes unius ordinis 186 *homines erant*. *Primum* igitur cujusque ordinis *vexillum Triarios* proprie sic dictos *ducebat*, *secundum Rorarios*, *tertium Adcensos*. Ceterum eorum, *qui sub signis locati erant*, triplicem tantum numerum fuisse, quam principum vel hastatorum seorsim, intelliges primum ex eo, quod, si rationem duxeris, ex XV ordinibus subsignanis, quorum quisque erat 186 hominum, non numerum 930, ut ex XV manipulis vel hastatorum vel principum, sed 2790 conficies; deinde ex verbis Livii ad finem hujus cap. *novam repente aciem exsurgentem auctam numero cernebant*; denique e cap. 10. nam quomodo ibi Manlius consul, reservatis ad extremum certamen Triariis, solos Adcensos hosti obponere potuisset, hostesque non sensissent istam paucitatem, nisi solis Adcensis idem numerus fuisset, qui reliquis militum generibus?"

5. *Primum vexillum Triarios ducebat*, v. ad 2, 20, 3. — *secundum Rorarios*, quos Varro L. L. 6, 3. Festus et Nonius Marcellus dictos monent *a rore, quod proelium committebant primi: ideo ante imbrem rorare solet.* Strothius haec notavit: "*Rorarii* iidem fuisse videntur, qui postea *Velites* dicti sunt, primique pugnam inibant. (Sed hoc Livius mox dicit de Hastatis.) Ex quo jam patet, Livium longe aliam aciei formam enarrare, quam quae postea fuit. Quid igitur mirum, si ter quindecim ordines commemoret, licet postea modo ter decem fuerint?" Cf. ad 26, 4, 6. — *tertium Adcensos;* v. ad 1, 43, 13. — *minimae fiduciae manum*, in quibus minimum conlocaretur fiduciae.

6. *pede presso retrocedentes*, gradibus parvis, (ut *premere vestigia, gradum, cursum* pro comprimere, inhibere) vel pedetentim, lente, gradatim, pede post et ad pedem posito, gradu dimenso et militari, (v. ad 4, 32, 6. *modico gradu* 30, 5, 4.) ut mox *sensim referebantur*, 28, 14. *presso gradu incedere*, βάδην καὶ πρᾳεῖαν ποιεῖσθαι τὴν επαγωγὴν s. πορείαν, ἐν τάξει καὶ βάδην ποιεῖσθαι τὴν ἔφοδον, βάδην προάγειν, προϊέναι, ἐκπορεύεσθαι ap. Polyb. 2, 27. 3, 65. 72. 4, 65. 5, 80. 8, 30. 10, 30. 11, 23. cet. et contra ἐνεργῆ ποιεῖσθαι τὴν ἔφοδον 11, 23, 2. et *citato gradu ducere* 28, 14. — *in*, per, *intervalla ordinum*, ita ut hastati ea transirent, et post Principes conlocati essent.

7. *Triarii sub vexillis considebant*, subsidebant, ὑφιζάνουσι, (v. ad 1, 14, 5.) *sinistro crure*, pede, *porrecto*, protento, (qui etiam gradus est s. status pugnantis et jaculum vel sagittam emittentis, cujus inde sinistrum crus vel pes, quia scuto tegi non poterat, *ocrea tegi* s. muniri solebat, de quo v. 9, 40. et ad Juvenal. 6, 256.) et *genu dextro innixi; et nutum ducis ad consurgendum exspectabant.* v. inf. cap. 9 extr. Cf. ad 28, 2, 4.

8.

8. *hastas subrecta cuspide in terra fixas tenentes*, hastas non ad perpendiculum erectas, sed una earum parte in terra oblique fixa, ita tenebant, ut cuspis fere ad XLV aut LX graduum angulum erecta esset, Stroth. Cf. ad 7, 10, 6. Triarii eadem, quae Principes, habebant arma, sed *hastas* pro pilis, quibus in stataria et manuaria pugna hostium fodiebant ora. Cf. ad c. 10. n. 5. Polyb. 6, 23, 16. Lips. mil. Rom. 3, 6 extr. *in terram* (ut 2, 65. 9, 7. 10, 29.) *fixas, ut haud secus* cet. malebat Gron. — *haud secus quam si vallo septa inhorreret acies*, hastis triariorum erectis; ut *inhorrere*, *horrere* et Gr. φρίσσειν dicuntur ea, quae erecta sunt seu eminent, res acutae simul stantes, v. c. hastae, capilli, aristae, valli. v. ad 44, 41, 5. et ad Sil. 1, 423. — *proverbio increbruit*, v. ad 7, 12, 1.

9. *Triarii consurgentes*, (v. not. 7.) *ubi in intervalla* cet. v. not. 6. — *in hostem incidebant*, ed. Gryph. *incedebant*, quod dignius est velut gravitate triariorum et justa pugna, non casu commissa; Bauer. — *novam repente aciem exsurgentem auctam numero*, v. not. 4.

10. *Scribebantur autem quatuor fere legiones, quinis millibus peditum, equitibus in singulas legiones trecenis:* voc. *fere* inter *quinis* et *millibus* ponendum putant intpp. Sed plures etiam legiones nonnumquam scriptae. Numerus militum inpr. peditum, postea subinde variavit et modo imminutus est, (v. 21, 17.) modo auctus. v. 22, 36. ubi tamen legioni in pugna demum Cannensi *centenos equites adjectos* legimus, ut in quavis *treceni equites* essent. Sed totidem jam nostro loco memorantur, et aliis, v. c. 3, 62. 7, 25. et 21, 17. Hinc Lips. Mil. Rom. 2, 6. et Duk. ad Liv. 22, 36. suspicantur, ea, quae 22, 36. de equitibus dicta sint, interpolatori deberi, vel *quadringenos equites*, substituendos esse: nam tot quoque nonnumquam, etsi raro, reperiri, v. c. 23, 34. 40, 36. 45, 16. At Livius nusquam 200 equites

in legione memorat, et 22, 36. aliorum adfert sententiam, quam et Polybius 3, 107 amplectitur, ubi dicit, primis reip. temporibus in legione peditum fere 4000, (rotundo numero, pro 4200, ut al.) et equites 200 fuisse, sed, quoties major fuerit necessitas, fere 5000 peditum et 300 equites: qui equitum numerus perpetuus forte fuit. Cf. Ind. voc. *Legio*, ad 23 34, 7. 33, 1. 2. Polyb. 1, 16. 2, 24, 3, 72. 107. 6, 18. et 20. ad quae loca cf. Casaub. et Schweigh.

11. *alterum tantum ex Latino delectu adjiciebatur*, (v. ad 22, 36, 4.) *qui* sc. Latini *erant* cet. cf. ad 5, 49, 5.

12 *nec vexilla cum vexillis tantum* Triariorum, h. e. triarii cum triariis. Cf. Duk. — *Duo primipili* cet. Cf. ad 2, 27, 7. — *pares semper ordines duxerant*, v. ad 2, 23, 4.

13. *subcenturionem*, qui vice centurionis (in pugna) fungeretur, (*Lieutenant*) *et tutaretur eum ab uno destinato hoste*, ab Latino primi pili centurione, cui Romanus erat obpositus, et quocum is *concurrendum sibi esse sciebat*.

IX. 1. *prius quam educerent in aciem*, v. ad 1, 23, 4. — *Caput jocinoris* (al *jecinoris*) quid proprie fuerit in haruspicum disciplina, non satis constat: exta vero ab iis *limite* s. *fisso*, h. e. linea imaginaria, ducta a fisso, (Graeci πύλην dicunt, ubi finduntur lobi jecoris) dividebantur in duas partes, in *hostilem*, et in *familiarem partem* extorum vel *fissum familiare*. Illa pars et quidquid in ea erat vel boni vel mali ominis ad hostes, haec ad sacrificantem ejusque amicos vel familiam et domum pertinebat; unde et *familiare ostentum* inf. 26, 6. dicitur, quo nobismet ipsis aliquid portenditur. Cf. Ernesti clav. Cic. v. *fissum*, Lucan. 1, 618 sq. Virg. Ge. 1, 485. Cic Div. 1, 10. 52. 2, 12. et 13. ubi *haruspices* dicit *fissum familiare et vitale tractant; caput jecoris ex omni parte diligentissime considerant: si vero id non*

est

est inventum, nihil putant adcidere potuisse tristius. Inde lucebit sensus h. l. Cf. ad 27, 26 extr. 30, 2. 6. 41, 14, 3. inpr. 41, 15, 3. et 4. Scheffer. ad Obseq. p. 68. ed. Oudend. *Caesum* autem *caput jecinoris* mali fuisse ominis, patet etiam ex Ovid. Met. 15, 795. — *ostendisse*, "i. e. dixisse, retulisse. Non enim adesse solebant semper duces, ac, si adesset Decius, Manlius quoque adfuisset, et ipse, litasse eum, vidisset. Certe ad reliqua, *adceptam diis hostiam esse et Manlium litasse*, debet intellegi per διλογίαν *narrasse*," Bauer.

2. *Manlium egregie litasse*, v. ad 5, 38, 1.

3. *Atqui bene habet*, v. ad 6, 35, 6.

4. *Agedum, pontifex publicus* (nominat. pro vocat. ut 1, 24. et al. passim) *populi Rom., praei verba, quibus me pro legionibus devoveam*, ut inf. 10, 28. de filio ejus. Cf. ad 5, 41, 4. et de formula devotionis Macrob. Sat. 3, 9.

5. *Divi Novensiles* a Sabinis adcepti teste Varr. L. L. 4, 10. Quales fuerint et unde dicti, utrum a numero, an novitate et salitione, an ab alia re, ipsos quoque Romanos ignorasse contendit Arnob. adv. gent. lib. 3. — *Dii Indigetes*, v. ad 1, 2, 3.

6. *veniam*, gratiam hanc, *peto feroque*, aufero, obtineo, inpetro. Ita Heyne in Gött. gel. Anz. a. 1785. p. 1793. Id vel ob certam exauditionis precum fiduciam, vel boni ominis causa dictum videtur. *Ferre* h. l. esse id. qd. *rogare*, et verbis seqq. jungendum, non persuasit nobis Stroth. conlata formula *legem ferre;* et parum probabilis est emendatio Dukeri *quaesoque*. — Mox verba *populi Romani* post *re publica* excidisse suspicabatur Gron. Forte leg. *ita pro Rom. populo Quiritium*.

7. *incinctus cinctu* (forte *ritu* vel *cultu*) *Gabino*, v. ad 5, 46, 2. et 10, 7, 3.

8. *augustior humano visu*, adspectu, habitu, specie, h. e. homine. Cf. ad c. 6. n. 3. — *sicut coelo missus* in s. tamquam *piaculum* cet. v. ad 21, 10, 14.

9. *signa primo Latinorum turbavit*, forte *prima*; saltem signa prima sunt intelligenda; Ern. Cf. ad 24, 16, 1. — *deinde in totam p. aciem pervasit*; forte del. *in*; Bauer. *dein* pro *deinde in* conj. Schaef. ut syllabarum repetitio vulgatam pepererit, aut duae lectiones, *deinde*, *dein*, commistae sint. — *Evidentissimum*, nos: *das auffallendste*; Stroth.

10. *fugam ac vastitatem*, solitudinem, loca vasta et deserta. — *exsolutis religione animis*, v. ad 2, 32, 3. — *rorarii*, v. ad c. 8. n. 5.

11. *triarii genu dextro innisi* cet. v. ad c. 8. n. 7.

X. 1. *multitudo superaret*, abundaret, ut 3, 5 pr. 5, 21. 38. vel superior esset, ut 29, 30. vel superesset, ut 29, 7. 24. 45, 24.

2. *consurgendi jam triariis tempus*, v. ad c. 8. n. 7.

3. *adcensos ab novissima acie*, v. ad 1, 43, 13. et 8, 8, 4.

4. *receptis in intervalla ordinum* cet. v. ad c. 8. n. 6. 9. — *principia Latinorum*, v. ad 2, 65, 1.

5. *hastisque ora fodientes*, pungentes, vulnerantes, ut 21, 55 extr. Triarii comminus hostes petebant hastis, non eas projiciebant, ut hastati. Cf. ad c. 8. n. 8. et Polyb. 2, 33, 4. — *perrupere cuneos*, v. ad 2, 50, 8. — *praecipua laus ejus belli penes consules fuit*, nemo majorem laudem promeruit; Drak. Idem *socios* h. l. esse putat Laurentes Campanorumque equites, qui non desciverint. v. cap. seq.

6. *Castra secundum*, post, *proelium capta*, v. ad 1, 4, 1.

7. *Decii corpus ne eo die inveniretur, nox* fecit, vel impedivit, quae *quaerentes obpressit*.

8. *funusque ei par morti — factum est*, h. e. consentaneum, conveniens, respondens, morte dignum nec minus honestum et gloriosum.

9. *quum legiones hostium devoveat, non utique* (v. ad 2, 30, 1. et 6, 35, 4.) *se — devovere*, cf. ad 5, 41, 4. Vox *scripta* nisi corrupta, certe superflua est; Ern.

10.

10. *signum septem pedes altum.* imaginem hominis, qui devotus non est mortuus: mortem enim ejus defossione imaginis et hostiae caede repraesentari voluerunt; Sigon.

11. *piaculum hostiam caedi* MSS. per adpositionem vel ἐπεξήγησιν pro vulg. *hostia:* nisi leg. *piaculo,* vel *in piaculum,* vel *piacularem.* — *escendere,* cf. ad 2, 7, 7. *descendere* quaedam edd.

12. *neque suum,* gentile, *neque publicum divinum,* sacrificium, rem divinam. Cf. ad 2, 1, 3.

13. *Vulcano arma devovere:* al. *vovere.* "Illud paene melius, tum ob euphoniam, quam tamen in re tam exili haud urgeam, tum quia de *devotione* utique, seu hominis, seu armorum, sermo est; quae tamen, vix est, quin *voveri* rectius, quam *devoveri,* dicantur. Arma *devota* essent, exsecrando, loco ipsius hominis, abolitioni data. *Vovere* tamen rei futurae est, quum h. l. de praesenti agatur. Mox in *volet* intell. facere, sc. sacra, (cur non *devovere?*) et pro *est* alii *esto,* quod placeret, si non Livii narratio, sed carminis ipsius recitatio directa foret;" Bauer. — *sive hostia, sive quo alio,* vel hostia caesa, vel alia quadam re seu ceremonia, quae ipsi placet; Stroth.

14. *Telo, super quod stans* cet. cf. cap. 9.

15. *Marti suovetaurilibus piaculum f.* cf. ad 1, 44, 3.

XI. 1. *moris* (veteris, prisci) *memoria abolevit,* cf. ad 1, 23, 1. *Memoria* autem aliquid proximum curae et speciem quamdam sollicitudinis denotat, ut 4, 21, 2. *belli inferendi memoria,* cupiditas et propositum, 27, 3. *Tarentinae arcis* (recipiendae) *memoria,* cura et ad eam recipiendam intentio; J. Gron.

2. *conversis signis retro* cet. cf. ad 2, 45, 10. et 3, 54, 5. — *praetorem eorum Milionium,* v. ad 9, 16, 10.

3. *Vescia urbs,* Βεσκία πόλις Αὐσονων Steph. unde *Vescinus ager* et *saltus.* Cf. 9, 25. 10, 20. 21. 31. 4.

4. *communem Martem belli*, v. ad 5, 12, 1.

5. *ceteram pro victis fortunam*, cf. ad 2, 7, 4.

6. *funesta duo consulum praetoria*, tentoria, funeribus quasi polluta — *adcisae copiae*, v. ad 3, 10, 9.

7. *tumultuarius undique exercitus*, v. ad 1, 37, 4. Verba adjecta et synonyma *raptim conscriptus* forte glossatori debentur.

8. *adcisae res*, v. ad 3, 10. 9.

9. *Latium Capuaque agro mulctati*, v. ad 3, 47, 1.

10. *Bina in Latino agro jugera, ita ut dodrantem ex Privernati complerent*, adderent, adjicerent, h. e. et dodrans seu $\frac{3}{4}$ jugeri in Privernati, *data* cuilibet, ita ut singuli $2\frac{3}{4}$ adciperent; *terna* vero integra jugera his, qui ex Falerno adcipiebant, data sunt, ut quadrante igitur plus his, qui in Latino essent, adciperent; qui *quadrans adjectus* est propterea, quod ager Falernus longius abesset ab Vrbe; Stroth.

11. *Campanorumque equites* cet., quorum *equitum honoris causa* paulo post omnibus quoque *Campanis civitas* data, sed *sine suffragio*. v. cap. 14 extr. 23, 5. 26, 33. 31, 31. Scalig. ad Euseb. p. 329. *Campani* potissimum sunt Capuani: unde c. 14 extr. *ejusdem juris c. cujus Capuam e. p* Cf. et not. 9. Propter datam autem civitatem Campani ab a. V. 416. ad 541., quo civitas iis ademta, (v. 26, 14 sq.) in legionibus quoque Romanis non *sociorum*, sed *civium* numero sunt habiti, ita ut integra quoque legio Romana conscriberetur ex Campanis et Campano duce uteretur. Cf. Epit. lib. 12. Polyb. 1, 7. 2, 24, 14. ubi v. Schweigh.

12. *post diem decimum Latinarum* feriarum, X die postquam illae erant actae. Ipsae per IV dies agebantur. Cf. ad 1, 45, 2.

13. *denarios numos* cet. quorum valor ex posterioris temporis ratione adcipiendus videtur, ut singuli fere 96 imperiales adceperint; Str. Cf. Schel. ad Polyb. c. 3.

XII.

XII. 1. *per valetudinem*, v. ad 5, 12, 6.

2. *Anno insigni victoria* cet h. e. consulibus hujus anni, qui insignis fuit — *subcessere consules* cet. Ita passim.

3. *neque in similem materiam r.*, *et* cet. cf. ad 4, 29, 3.

4. *aut partium in rep.* cet. nam Aemilius erat fautor nobilium, et Publilius plebis, de qua erat.

5. *ob iram agri amissi*, v. ad 1, 5, 5.

6. *in campis Fenectanis*, in VI MSS. *Ferentanis*. Doujatius emend. *Ferentinis*, et Cluver. Ital. ant. c. 4. p. 965. *Pedanis*. Cf. ad 3, 50, 1.

7. *ad Pedum exercitum duxit*, cf. ad c. 1. n. 1.

8. *ab Lavinio*, al. *Lanuvio*. Sed v. ad c. 13. n. 4.

9. *integer labor restaret*, cf. ad 2, 5, 1.

10. *Nam neque, quoad fuit consul, — et* cet. cf. ad 4, 29, 3.

11. *materiam autem praebebat criminibus* (v. ad 3, 19, 7.) *ager in Latino Falernoque agro — divisus*, cf. cap. 11. Scio posse excusari *ager in agro*, quum priore loco partem proprie illam designet, quae sub sortem et perticam venit, posteriore omne territorium eorum populorum: sed malim delere *τὸ agro*, et intellegere illud ipsum vel *solo*, ut 3, 6, 6. *in Hernico*, et inf c. 34. (6, 31. 23, 27. 28, 24.) *in pacato*, *in hostico*; Gron. Sic et *in Vejenti* 6, 14, 9. *in Antiati* 22, 1, 15. *in Capenate* 33, 26. *in Crustumino* 41, 13. *in Lanuvino* 41, 21. Cf. ad 6, 31, 3. 10, 27, 3. et 10, 32, 1.

12. *Aemilius, cujus* (penes quem) *tum fasces erant*, v. ad 2, 1, 11. — *Dictatura popularis fuit*, v. ad 2, 8, 1. et 3, 15, 8. — *et quod tres leges — tulit* dictatura. v. ad 34, 6, 10.

13. *ut plebiscita omnes Quirites tenerent*, v. ad 2, 60, 2.

14. *ante initum suffragium Patres auctores fierent*, v. ad 1, 17, 6.

15. *alter utique ex plebe* cet. v. ad 2, 30, 1. et 6, 35, 4.

16.

16. *utrumque plebejum consulem fieri*, cf. ad 7, 42, 2. Id vero gravius erat.

XIII. 1. *quo insignitius omissa res Aemilio exprobraretur*, ut eo magis in oculos incurreret exprobranda Aemilio belli continuandi negligentia; Doer.

2. *omnibus eam rem praeverti*, v. ad 2, 24, 3. Nonne vero legendum *praevertere?* — *ob agri ademti dolorem*, v. ad 1, 5, 5.

3. *Mediis consiliis standum*, v. ad 1, 32, 5. et 3, 36, 11.

4. *Aricinos Laviniosque*, al. *Lanuvinosque*. Sed nostrae lectioni favent et libri quidam et inpr. inscriptio lapidis Capitol. ap. Gruter. p. 297. Cf. tamen Cluver. Ital. ant. 3, 4. p. 939. De columna Maenia (quae mox *statua equestris* dicitur) et rostris navium Antiatum, a Maenio fixis in subgestu fori ante curiam Hostiliam, quae Rostra vetera dicta, cf. cap. 14 extr. Plin. 34, 5. s. 11. Nonius 1. n. 33. Flor. 1, 11. Varr L. L 4, 32.

5 *Antiatibus Volscis*, cf. ad 2, 25, 2. — *Asturae flumen*. Plinio 3, 5. *Astura*, Strab. 5. p. 232. *Στόρα*, et Festo *Stura* dicitur. *Staturae* omnes fere MSS. Cf. Cluver. Ital. ant. 3, 7. p. 991.

6. *majore mole*, certamine. v. ad 1, 38, 4.

7. *ut statuae equestres eis*, *rara illa aetate res*, *in foro ponerentur*, cf. 9, 43, 11. Noris. ad cenot. Pis. 3, 8. Figrel. de statuis Rom. c. 18. — *Prius quam comitiis — consules rogarent*, v. ad 4, 58, 10.

8. *Antium ex Volscis*, v. ad 2, 63, 3.

9. *Dii i. ita vos potentes hujus consilii fecerunt*, (cf. ad 22, 42, 5.) *ut in vestra manu posuerint*; v. ad 5, 20, 1.

10. *per multa bella magnaque*, cf. ad 2, 18, 1.

11. *Materia crescendi — subpeditat*, v. ad 6, 24, 1.

12. *inter spem metumque suspensos animi*, v. ad 2, 32, 5. — *itaque*, ergo et vestra et illorum interest rem maturari et confieri: vestra, ut absolvamini tan-

tanta cura: illorum, ut vel poena vel beneficio praeveniantur, priusquam se conligere et ipsi aliquid consilii capere possint; Gron.

XIV. 1. *de summa rerum*, v. ad 3, 5, 6. Mox *referrent* scil. consules ad senatum.

2. *Lanuvinis civitas* Rom. *data*, et nunc *municipes* facti cum aliis Latinis. Cf. Cic. p. Corn. Balbo 13. et inf. ad 9, 43, 11.

3. *sacraque sua reddita cum eo*, ea lege, vel hoc adjecto, *ut* cet cf. 30, 10 extr. 36, 5, 2. et ad 1, 32, 9. *reddita* sorte relicta: nam sacra victis hostibus adempta fuisse, non constat: Duk. Cf. 9, 43, 11.

4. *aedes lucusque Sospitae Junonis* vel *Sispitae* et *Conservatricis*. Cf. Ind. et ad Sil. 8, 360. 13, 364.

5. *Tusculanis servata civitas* cet. v. ad 6, 26, 4. — *crimenque rebellionis a publica fraude in paucos auctores versum*, non publico consilio adeoque universae civitati, sed paucis ejus auctoribus tributum; Stroth. a damno publico et poena universae civitatis; Doer.

6. *jussique trans Tiberim habitare* cet. cf. ad c. 20. n. 11. et 26, 34, 3. — *usque ad mille pondo* s. asses, qui tum libram pondo haberent, (ita Duker.) *clarigatio esset*, h. e. idem quod nos *Pfandgeld* seu *Pfandungsgebühr* adpellamus, cujusmodi dari solitum, quum jumenta in satis *deprehenduntur*; Stroth. v. Salmas. de modo usur. c. 13. p. 550 sq. *Clarigare* etiam dicebatur res raptas *clara* voce repetere. v. Plin. 22, 2. s 3. et Quintil. 7, 3, (4) 13. — *extra vincula haberet*, iis solveret, liberaret.

7. *quibus adscriptis*, ut mox *adscribi coloni*, v. ad 4, 11, 4. — *colonia missa cum eo, ut* (cf. not 3.) *Antiatibus permitteretur*, *si et ipsi adscribi coloni vellent* — *et civitas data*, cf Heyne Opusc Acad. T. 3. p 89. ubi et haec nota legitur: "Si *coloni adscripti*, quomodo *civitas data*? Et si tam gravis mulcta inposita, unde civitatis beneficium? Nisi verba novis-

novissima ab aliena manu sunt, *civitas* cum Sigonio adcipienda de jure Quiritium, quod coloniae Rom. competebat; quod adeo consequebantur Antiates adscripti civibus Rom. in coloniam Rom. deductis." Cf. Duk. ad h. l.

8. *arma quondam consociassent* cum Gallis Tiburtes, v. 7, 11. De Praenestinis id non traditur.

9. *Ceteris Latinis populis connubia commerciaque et concilia inter se ademerunt* sc. Patres s. Romani; nisi leg. *ademta.* Ad rem ipsam cf. 9, 43. 31, 31. 38, 36. 45, 29. et inpr. Spanhem. in Orbe Rom. 2, 22. et 25. ubi praeter alia monuit haec: "Iis, quae civitas omnibus in orbe Rom. data secum invexit, juribus vel beneficiis adnumerari quoque debent mutua inter eos connubia. Notum vero, eam olim *connubiorum* apud plerasque gentes rationem fuisse, ut ea tantum essent inter unius urbis cives aut alioquin populares; cum alienigenis vero ferme vetita. Ita de Atheniensibus v. Plut. in Pericle p. 172. Aelian. V. H. 6, 10. Meurs. Them Att. 4, 5 Petit. Leg. Att. p 435-440. Hinc ἐπιγαμία, συμμαχία et ἰσοπολιτεία inter finitimos populos modo concessa et foedere aut pacto sancita, modo vetita: et inde orta subinde dissidia ac bella Neque aliter cum Romanis actum, dum non solum decemvirali olim lege (v. ad 4, 1, 2.) vetita inter patricios et plebejos connubia, sed etiam, sublata postea eadem lege, non omnibus ideo, qui civitate erant donati, connubia fuerint olim data; immo ea subinde inter ipsos vicinae regionis aut ejusdem gentis populos ab iisdem Romanis vetita vel ademta: et callido quidem consilio, ne mutuis *connubiis commerciisque* juncti inter se populi eo promtius in Romanos consociati dein arma verterent. A Romanis proinde connubia ne cum omnibus quidem civibus seu in civitatem adceptis olim recepta; (cf. 38, 36.) cum aliis autem, qui cives Rom. non essent, prorsus interdicta. Qua ratione itidem factum, ut nati e civibus Rom. et alic-

alienigenis mulieribus, tamquam totidem hybridae, *novum genus hominum* dicerentur, et ex iis colonia, eaque *libertinorum* dicta, in eadem Hispania deduceretur. v. 43, 3 pr. Quibus gradibus praecipua populi Rom. beneficia vel jura in Campanos fuerint conlata, docet Livius 31, 31. *ipsos foedere primum, dein connubiis atque inde cognationibus, postremo civitate nobis conjunximus:* (cf. 23, 4 extr.) nam, quod Canulejus 4, 3. dicit, *civitas plus quam connubium est.* Vnde insuper illud liquet, non demum post concessam a Romanis, uti postea id statutum constat, civitatem, sed etiam ante eamdem inpertitam, jus connubiorum finitimis populis ac civitatibus, antiquis illis liberae Vrbis temporibus, subinde ab iis datum."

10. *Campanis*, Capuanis, *equitum honoris causa*, (ut *honoris ejus causa* 10, 24.) — *data*, v. ad c. 11. n. 11. Al. *qui* pro *quia*; quod adridere potest coul. c. 11. extr. Sed malim ante *quia* inserere *et* cum Dukero vel *ac*, ut duplex adferatur ratio, sensusque sit: *et quia* nunc *cum Latinis* ob iram amissi agri *rebellare noluissent.* De hac Latinorum rebellione v. cap. 12. — *Formianis* (v. ad 22, 16, 4.) *civitas sine suffragio data*, v. ad 9, 43, 11.

11. *rostrisque earum subgestum* cet. cf. ad c. 13. n. 4.

12. *Rostraque id templum adpellatum*, ut ap. Cic. in Vatin. 10. *in Rostris, in illo, inquam, inaugurato templo ac loco.* v. ad 1, 6, 5. et cf. Dionys. 9, 56. qui Antiatum classem jam ante a. V. c. 287 captam, adparatumque navalem incensum tradit.

XV. 1. *quum omnia* (omne Latium et Campaniam) *non opes* (vis et potentia) *magis Romanae, quam — gratia bona* cum *pace obtineret*, tueretur et regeret, ut *populo bona cum pace imperitare* 1, 24. *obtineret*, ut *debetur* 9, 11 pr. nam solet fere Livius verbum adcommodare numero aut personae substantivi, quod proxime praecesserat; Stroth. Sic et adjectiva,

v. c.

v. c. 8, 28 extr. *obnoxium esset* pro *obnoxia essent*. *non opibus magis Romani — obtinerent* quidam MSS. — *Sidicini* in Campania incolebant Teanum Sidicinum; (quod a Teano Apulo diversum est et hod. *Tiano* dicitur) *Aurunci* habitabant et ultra Lirim in Campania, et cis Lirim in Latio, nec non versus Sicanorum fines, haud procul a Tiberi. Hi in Campania, quod mox traditur, oppido suo (forte *Aurunca*, ut *Ausona* opp. Ausonum 9, 25.) metu deserto, *communiverant Suessam*, inter Teanum et Minturnas fere mediam, quae *Suessa Aurunca* est dicta, ut a *Suessa Pometia*, Volscorum capite, distingueretur, et brevi post facta colonia ac deinde municipium. v. 9, 28. Vellej 1, 14. Cic. Phil. 13, 8.

2. *Aurunci, a T. Manlio* Torquato *Cos. in deditionem adcepti*, cf. 7, 28 sq. 38.

3. *Religio inde injecta — vitio creatum* cet. cf. ad 2, 5, 4. 4, 30, 6. et 5, 17, 4.

4. *propter mundiorem justo cultum* cet. v. ad 4, 44, 9.

5. *familiamque*, servos, (cf. ad 3, 19, 13.) *in potestate habere*, retinere, h. e. non manumittere, ut de iis, inpr. de servo illo indice, quaestio haberi posset, adhibitis tormentis. Cf. 39, 14. Sigon. de judic. 2, 14. Brisson. ad leg. Jul. de adult. c. 26. Abramus ad Cic. p. Mil. c. 12.

6. *viva sub terram ad portam Collinam defossa Scelerato campo*, v. ad 2, 42, 11. 2, 51, 2. 22, 57, 2. et Festus v. *Sceleratus c*. — *dextra via strata*, ad sinistram munitae viae, in campo, ubi a dextra est via strata, ut 2, 49 extr. *infelici via dextro Jano portae Carmentalis*; Gron. Sed Jac. Gron jam monuit, haec verba contrario potius sensu capienda esse: in campo, ad cujus sinistram partem est via strata, vel in campo, qui est a dextra viae stratae; ut *dextro Jano* 2, 49 per dextrum Janum s. transitum portae διπύλου. *medio stagno* 26, 45. per medium stagnum, *Jugario vico* 27, 37. per eum, *dextra et lae-*

laeva pro ad dextram, ad laevam 22, 41. 23, 24. 27, 18. Idem vero conj. *dextra via Salaria*, h. e. ad partem dextram viáe Salariae, ἣ ἔστρωται διὰ τῶν Σαβίνων, ὑπὲρ (al. ἀπὸ) τῆς αὐτῆς πύλης ἀρχομένη τῆς Κολλινῆς, Strab 5, 3, 1. p. 228 cf. Fett. Verum Fabrett. in Apolog. p. 45 sq. docet e Dionys. 2. p. 127. Plut. Num. p. 67. et Serv. ad Virg. A. 11, 216. *Sceleratum campum* intra Vrbem fuisse, viam autem Salariam extra eam a porta inde Collina. *dextra viam stratam* VI MSS. et edd. quaedam, non inprob. Fabretto et Drak. Ille exponit ad dextram viae stratae: hic dictum putabat, ut *ignarus cetera*, *planus omnia* et similia. *extra viam stratam* MS. Helmst. quod adridere potest. *terram dextra via stratam* malebat Sigon. et conferebat verba Plut in Numa p 67. ἐνταῦθα κατασκευάζεται κατάγειος οἶκος οὐ μέγας· κεῖται δὲ ἐν αὐτῷ κλίνη τε ὑπεστρωμένη.

7. *negabat*, *rationem ejus se habiturum*, nomen ejus candidati se non recepturum dicebat: consules enim praetoria comitia habebant; Sigon. — *in summis imperiis*, dictatura, consulatu, tribunatu mil. cons. pot.

8. *minus in praetura tendente*, v. ad 4, 8, 6.

XVI. 1. *Cales urbem* Campaniae, h. Calvi. v. ad Sil. 8, 512 sq.

2. *aut causa armorum fuerant*, v. ad 1, 30, 7.

3. *ut extra sortem Corvi* (possis et *Corvo*) *ea provincia esset*, v. ad 2, 40, 9. et 3, 2, 1.

XVII. 1. *Religio deinde incessit, vitio eos creatos*, v. ad 2, 5, 4. et 5, 17, 4. — *velut omnibus eo vitio contactis auspiciis*, ante comitia habitis. v. ad 6, 28, 2.

2. *fama Gallici belli pro tumultu valuit*, *ut* cet., quum alias tumultu jam a Gallis arma inferentibus ingruente dictator esset dictus, tunc sola incerta belli Gal-

Gallici fama tantum valuit; Periz. Cf. c. 20. et ad 2, 26, 1. Anni integri historiam cum consulibus, L. Papirio Cursore et C. Poetelio Libone Visolo, quos Solin. c. 32. memorat, h. l. in Livio, in Diodoro et aliis desiderari, monet Pigh. in Annal. ad a. 421. sed annum consulesque illos ante c. 19. interponendos censet Dodwell. de Cyclis diss. 10. §. 78. 79.

3. *turbari novis consiliis*, v. ad 1, 52, 1. — *eo*, cf. ad 1, 11, 6.

4. *Alexandri Epirensis*, v. ad c. 3. n. 3.

5. *exscensionem a Paesto facientem*, h. e. in Lucaniam ab ea parte, ubi est Paestum; (ut 31, 24. *ab Dipylo*, 21, 21. *ne nuda apertaque Romanis Africa ab Sicilia esset*, 21, 36. *ab Italia*, 24, 33. *terra ab Hexapylo, mari ab Achradina*, 34, 38. *parte una a Phoebeo* cet., 38, 32. *a mari* pro a parte maritima, 28, 6. *oppidum ab terra munitum*, 31, 27. *legatum a novissimo agmine adortus*, et similia 37, 8, 4. al.) *exscendere* vero est e navi descendere, ut *escendere* (v. ad 2, 7, 7.) sursum niti scandendo; Gron. Cf. 22, 20. 28, 8. 29, 28. Quidam conj. *excursionem*, vel *ad Paestum*.

6. *incertum* (ut al. *dubium*; v. Drak. ad h. l. et Freinsh. Ind. Flor. v. *dubium*) *qua fide culturus pacem*, v. ad 7, 30, 2.

7. *Eodem anno census actus novique cives censi*, Lanuvini, Aricini, Nomentani, Pedani cap. 14. nam ceteri, quibus ibidem civitatem sine subfragio datam scribit, ut Formiani et Fundani, anno demum V. 565 in tribu censebantur; Duk. Cf. 38, 36. Sigon. de ant. jur. civ. Rom. 3, 2. de ant. jur. Ital. 6, 9. Spanhem. Orb. Rom. 1, 7.

8. *tribus additae Maecia et Scaptia*, v. ad 1, 43, 22. et 6, 2, 5. — *Acerrani*: Campaniae opp. *Acerrae* 23, 17. 27, 3. — *civitas sine subfragio data*, ap. Vellej. 1, 14. *Acerranis a — censoribus data civitas*. Tò *a* forte del., hoc enim non censorum, sed solius populi jus est; Duk. Nisi verbum *data* ap. Vellej. eo sensu dictum, de quo v. sup. ad 7, 1, 2.

XVIII.

XVIII. 1. *Foedus insequens annus*, pestilens. v. ad 3, 32, 1. — *intemperie coeli*, v. ad 3, 31, 1. — *humana fraude*, veneficiis.

2. *eodemque ferme omnes eventu*, modo, incremento et fine morbi. — *Q. Fabium Maximum*; quod cognomen vel per prolepsin adjectum, (v. 9, 46 extr. et ad 3, 51, 3.) vel spurium, vel in *Rullianum* mutandum est.

3. *haud futurum* sibi *noxae*, fraudi, damno, ut 33, 9.

4. *ea venena coquere*, sc. supra memorata.

5. *et ad viginti matronis* (ut mox *ad centum septuaginta*) *per viatorem adcitis*, v. ad 4, 59, 4. et 2, 56, 10.

6. *ab confutante indice*, refellente, quae contenderent illae.

7. *Neque de veneficiis ante eam diem Romae quaesitum est*, v. ad Epit. Liv. VIII. n. 3.

8. *captisque magis mentibus*, v. ad 2, 36, 7.

9. *clavum ab dictatore fixum*, cf. 7, 3 Sed *in secessionibus quondam plebis* id factum, nec Livius in earum descriptionibus, nec quisquam alius memoriae prodidit.

XIX. 1. *Creati consules* cet. v. ad cap. 17. n. 2.

2. *legati ex Volscis Fabraterni et* legati *Lucani*, quem populum Livius c. 25 pr. simul cum Apulis *in fidem* venisse dicit: adcepto enim beneficio per legatos in Samnium a Romanis missos hanc gratiam retulere; Gron. *Arcani* pro *Lucani* conj. Cluver. et *Poluscani* Ruben. ut duo *Volscorum* populi vel oppida memorentur.

3. *Vacci prata* cet. cf. Cic p. domo 38.

4. *Vitruvio nec — sana constare mens*, sapiens certumque consilium capiendi facultas subpetebat.

5. *fugam magis retro* ad castra propinqua capiendam *spectante milite*, circumspiciente, ad eam intento.

6. *in turba fugae extremae*, extremorum, qui fugiebant.

7. *quem extra culpam belli esse, ipsum Vitruvium judicasse*; al. *indicasse*: sed *judicare* eleganter dicuntur, qui facto aliquo suo praejudicium de re faciunt, et ex eo aliis dant aestimandi copiam; Gron. qui hinc etiam 28, 19, 2. *judicasse* conj. pro *indicasse*. Cf. 9, 9. Cic. Tusc. 5, 20 extr. et ad Div. 15, 1 extr.

8. *animos Romanos*, Romanis deditos et faventes.

9. *ut bellum ab innoxio populo abstineat*, v. ad 1, 1, 1.

10. *literisque Romam missis*, sc. quibus indicabatur, *in officio Fundanos esse*, ut 23, 48, 2. 29, 10 pr. 44, 7, 6. nam *literas mittere* s. *adferre* etiam simpl. est scribere, indicare, nuntiare per literas, vel literas mittere sc. hoc nuntio s. argumento s. mandato, unde saepius *ut* sequitur, v. c. cap. 23. lib. 25, 22. 33, 28. vel intell. ut 25, 41, 6. Sic et *scaphas circummittere* sc. cum mandato, *ut* cet. 29, 25. *misso caduceatore* sc. qui diceret vel nuntiaret, *velle se de pace agere* 37, 18 extr. *praemisso nuntio*, qui diceret, *se futurum* cet. 23, 7. *missi et remissi nuntii* seq. infin. vel *ut* 2, 47. 24, 21 extr. 28, 14, 5. 30, 25, 2. 38, 1. *legati ab Alabandis venerunt* scil. precantes, *ut cogeret* cet. 38, 13, 2. *praemisit, ut commeatus paratos haberent* 26, 8, 8. 36, 22, 1. *per provincias dimiserunt censores, ut civium referretur numerus* 29, 37, 5. et sic passim *mittere*, ut Gr. πέμπειν, (v. Duker. ad Thucyd. 4, 93.) simpl. dicitur pro: literis s. nuntiis missis indicare aut mandare, ut 8, 23 pr. 24, 19. 34, 29. 36, 8 extr. ap. Cic. ad Att. 2, 2. ad Div. 5, 20. 11, 8. Cf. ad Tac. Ann. 14, 38, 3. Similiter *scribere*, *ut* 38, 39, 1.

11. *scribit Claudius*, v. ad 6, 42, 4.

12. *humilium poena defungi*, v. ad 2, 35, 2.

XX. 1. *Carceres eo anno in circo* maximo *primum statuti*, ὕσπληγξ s. ὕσπληξ et ἀφετηρία. *Carceres*

geres in circo, unde mittuntur equi et ubi coercentur, ne inde exeant ante, quam magistratus signum misit, Varr. L. L. 4.

2. *tumultus Gallici fama* cet. Cf. ad 7, 9, 2. 3. et Polyb. 2. 18, 9. ubi v. Schweigh.

3. *comparare inter se provincias*, v. ad 3, 2, 1.

4. *sine ulla vacationis venia* cet. v. ad 2, 26, 1. et 4, 26, 7. — *Sellularii*, βάναυσοι, opifices, in *sellis* sedentes: quod hominum genus otii amantissimum esse dicit Cic. Catil. 4, 8.

5. *ne alio itinere hostis falleret* cet. v. ad 3, 8, 2.

6. *satis explorata temporis ejus quiete*, quo nihil a Gallis timendum esset; Doer.

7. *ipsos se in deditionem consulis permisisse*, ut dediticios. *in ditionem*, h. e. potestatem, conj. Gron. quod et ego malim. Sed multa tum loca corrigenda; 7, 16, 3. 9, 43, 5. 23, 15, 1. 26, 21, 8. 28, 23, 4. 29, 3, 1. 32, 16, 7. 33, 20. 37. 34, 20. 36, 40. 40, 41. Caes. B. G. 1, 28. 6, 3. al.

8. *caduceum praeferentes*, pacis insigne, ut 44, 45 pr. Ita olim a caduceatoribus vel praeconibus supplicibusque praeferri solebant rami s. frondes oleagineae, vittis et infulis obvolutae, vel τὸ κηρύκειον et σκῆπτρον στέμμασι s. στεφάνοις cinctum, ἀνεστεμμένον, v. Intpp. Hom. Il. 1, 14. 15. et Virg. Aen. 7, 154. 237.

9. *in carcerem adservari*, v. ad 2, 14, 2.

10. *Semoni Sanco*, Sabinorum deo, cujus statua ante duo abhinc saecula in Tiberi inventa est, quemque Justinus Martyr Simonem Magum esse putavit: codices tamen Livii eo ducunt, ut scribendum sit *Sango*; Stroth. Festus in v. *Praedia* et *Propter* dicit, eumdem vocari Deum Fidium et Herculem, a quo Sancum distingui existimant inf. 32, 1. Credebatur fuisse pater Sabi vel Sabini, a quo dicti Sabini. v. ad Sil. 8, 420 sq. Intpp. Ovid. Fast. 6, 213 sq. et Prop. 4, 9, 74.

11. *trans Tiberim lege eadem, qua Veliterni, h.* cf. c. 14.

XXI. 1. *Quum ipsa per se res anceps esset* cet. v. ad 3, 34, 1

2. *interrogatus a quodam tristioris sententiae auctore*, v. ad 5, 2, 6 et 30, 22, 2.

3. *Tum vero minari — quidam* sc. Patres dicere.

4. *pars melior senatus responsum* (al. *responsa*) *trahere ad meliora*, in meliorem partem, in melius interpretari. Sed cum Dukero leg. *pars mitior*, aut cum Gron. *ad molliora* vel *mollius*.

5. *inclinavit animos*, propensos reddidit, ut 22, 58, 3. al. — *ad principes* (auctores) *sententiarum consulares*, qui sc. primi sententiam rogabantur et dicebant, nisi princeps senatus et consules designati adessent. Cf. 5, 9. 8, 14. 26, 32.

XXII. 1. *populo visceratio data*, non epulum; nam 41, 28, 8. et ap. Suet. Caes. 38. ab eo distinguitur, et Graecis κρεανομία vel κρεῶν διανομή, et in inscript. ap. Murator. T. 2. p. 610. diserte *carnium distributio* vocatur, ac Servius monet, *viscera* non intestina tantum dicta, sed propr. quidquid sub corio sit. Cf. Casaub. ad Suet. l. l. et Kirchman. de fun. Rom. 4, 5.

2. *quod eum, die dicta ab aedilibus, crimine stupratae matrisfamilias absolvisset*, cf. ad 2, 33, 3. 10, 31, 9. (ubi aediles curules sunt accusatores, ut al. aediles plebis) 25, 2, 7. et ad Tac. Ann. 2, 85, 2.

3. *in praeteritam judicii gratiam*, cf. ad 1, 1, 6. Mox junge *tribunatumque plebei petentibus*. — *absens*, v. ad 4, 42. 1

4. *Palaepolis fuit haud procul inde, ubi nunc Neapolis sita est*: utraque pars vetustae Parthenopes, et haec a novis colonis dicta, illa a primis. — *Cumis erant oriundi* cet. v. ad Sil. 8, 534. Strab. 5. p. 246. Heyne Opusc. Acad. T. 2. p. 268 sq. et Böttigeri griech. Vasengemälde T. 1. Fasc. 1. p. 25. — *Cumani ab Chalcide Euboica* (hod. Négroponte) *originem trahunt*, v. ad 4, 44, 10. — *Classe multum potuere*, v. ad 5, 33, 3.

5.

5. *in insulas Aenariam* (hod. *Ischia*) *et Pithecusas*, in sinu Cumano, Cumis et Miseno objectas, quas alii (v. c. Mela 2, 7.) duas faciunt insulas vel adeo plures, (unde his *Pithecusae* dicuntur, non *Pithecusa*) alii vero unam, ut Plin. 3, 6. s. 12. Appian B. C. 5, 69. et qui vel solas Pithecusas memorant, ut Ptol. et Strabo V. p. 379 C., vel solam Aenariam, ut Suet. Aug. 92. Cf. ad Sil. 8, 541. Heyne Exc. 2. ad Virg. Aen. 9. et Wernsdorf. Poet. lat. min. T. 4. p. 354 sq. *Pithecusam* non a simiarum (πιθηκῶν) multitudine, (quae unde fuerit ibi, vix adsequaris) sed a figlinis doliorum (πιθῶν s. πιθακνῶν) adpellatum dicit Plin. l. l. Illa tamen etymologia probabilior. Alia Guyeti ad Hesych. T. 1. c. 531, 5. abhorret ab analogia linguae.

6. *societate freta*, v. ad 4, 37, 6.

7. *a Graecis*, *gente lingua* cet. cf. ad 26, 31, 1.

8. *provinciis comparatis*, v. ad 3, 2, 1.

9. *defectioni Campanorum imminentes* Samnites (v. ad 3, 51, 3.) *admoturos castra* iis, cum iis conjuncturos, Str. *admoturos* ad urbem Capuam: *ibi*, inter Capuam et Suessulam, ubi stativa Romanorum fuisse cap. seq. indicat; Duk. *ibi* adcipio pro *tum*; non enim Cornelius inter Capuam Suessulamque, quo Samnites vocarant, consedit, sed cap. seq. *Samnium ingressus* fuisse dicitur; Drak.

XXIII. 1. *quam voluntate Graecorum*, Palaepolitanorum, *recepta* in *Palaepolim*, (al. *Palaepoli*) *miserat*: *Cornelius* sc. miserat, *delectum* cet. v. ad c. 19. n. 10.

2. *Samnium erectum*, concitatum, sollicitatum esse ad societatem belli et defectionem a Romanis.

3. *minime poenitere se virium suarum*, v. ad 2, 54, 16.

4. *ad disceptandum*, ut mox *disceptator*. v. ad 1, 50, 5. — *ad communes socios*, apud eos.

5. *Quid perplexe agimus, inquit* sc. legatus Samnis; nisi *inquit* dictum pro *inquiunt* sc. Samnites. v. ad 6, 40, 3.

6. *communis Mars belli*, v. ad 5, 12, 1.

7. *diremerat hostibus societatem auxilii mutui*, diremerat s. sejunxerat hostes, et ita ademerat iis facultatem auxilii sibi invicem praestandi; vel inritam fecerat societatem. Cf not. 13. *Pars partis abscissa* de eadem re dicitur c. 25. n. 3. — *ut*, prout, *quisque locus*, vel Palaepolis vel Neapolis, *premeretur* obsidione.

8. *imminentem hostium muris*, adpropinquantem et instantem, ut ap. Virg. Aen. 10, 26. Cf. 9, 31, 8. et ad 3, 51. 3 — *in dies*, v. ad 4, 10, 1.

9. *haud e re publica esset*, v. ad 6, 22, 2.

10 *literae missae, ut* cet. v. ad c. 19 n. 10.

11. *vitione creatus esset*, — *vitiosum dictatorem*, v. ad 5, 17, 4.

12. *quum consul oriens*, surgens, *nocte silentio*, silente et media nocte, *diceret dictatorem*; nam tum auspicia capi solebant. Cf. 9, 38, 9. 10, 40, 2. 33, 14 pr. *oriens* pro vulg *oriente* ex emend. Gron. qui bene monet, noctem perinde quidem oriri; ut diem, sed non principio noctis, verum post mediam, silentio, surgere moris fuisse auspicantibus, (v. Fest. v. *Silentio* et *Solida sella*) et lectionem hanc firmari verbis Velii Longi de orthogr. *Oriri apud antiquos surgere frequenter significabat, ut adparet in eo quod dicitur: Consul oriens magistrum populi dicat.*

13 *qui se vidisse aut audisse quid dicat, quod auspicium dirimeret*, inritum faceret, (cf. not. 7.) vel faceret, ut non rite capi posset et in aliud tempus noctemve differretur. cf. ad 1, 36, 8. 5, 17, 4. 40, 59, 2. et Cic. Div. 1, 39. *pulmo incisus dirimit tempus et profert diem.* Eodem sensu dicitur 10, 9, 1. *dies est intercessione tribunorum sublatus*, h. e. ob eam res in alium diem dilata: et *diem diffindere* 9, 38, 10. et ap. Gell. 14, 2. ibidemque *rerum diffissiones*

nes comperendinationesque. cf. Gron. ad Gell. l. l. Sigon. de jud. 1, 28. Bentl. ad Hor. Sat. 2, 1, 79. Intpp. legum XII Tab. et Varr. R. R. 1, 2.

14. *Cursorem in aliis annalibus invenio*, et hoc ei cognomen tribuitur 9, 7 extr. et in fastis Capitol.

XXIV. 1. *Eodem anno Alexandriam in Aegypto conditam* memoriae etiam *prodiderunt* Solinus c. 35. et Cassiodorus. Cf tamen cap. 3. Diodor. 17, 52. ad Curt. 4, 8. et Justin. 11, 11.

2. *Alexandrum Epiri regem* cet. v. ad cap. 3. not. 3. — *sortes*, v. ad 1, 56, 5. Oraculum adferunt Sigonius et Petr. Victorius Var. Lect. 15, 15. Αἰακίδη προφύλαξο μολεῖν Ἀχερούσιον ὕδωρ Πανδοσίαν θ', ὅτι τοι θάνατος πεπρωμένος ἐστι. quos versus unde hauserint, nescio. Cf. loc. class. Strab. 6, 1, 5. p. 256. ubi et eadem res, et duo oracula, pluraque de *Pandosia* memorantur. Cf. etiam Justin. 12, 2. — et de Pandosia, Bruttiorum aut Lucanorum opp., inpr. Heyne Opusc. Acad. T. 2. p. 205. — *adfirmasse*, v. ad 1, 1, 9.

3. *data dictio erat*, editum (v. ad 7, 2, 3.) oraculum, responsum, λόγιον, χρησμὸς, qua utraque voce utitur Strabo l. l.) ut ap. Auct. ad Herenn. 2, 26. Cf. Cuper. Obss. 3, 7. — *Pandosia* ad *Acheronrem* fl. tam in Epiro, quam in Bruttiis. Cf. Strabo, l. l. et Plin. 3, 11. 4, 1. Rex, id ignorans, oraculo deceptus est. De *Molosside* et *Thesprotia* v. ad 32, 5, 6.

4. *Consentiam in Lucanis*, hod. *Cosenza*, caput Calabriae citerioris, ut olim Bruttiorum, quibus etiam tribuitur 23, 30. 25, 1. et al. sed h. l. Livius sequutus est eos, qui fines Lucaniae, praecipue in mediterraneis, ulterius protulere, quam Strabo et Plin. — *Bruttiorum* (urbem) *Terinam*, ex emend. Sigonii pro *Acerinam*. v. ad 10, 2, 2. — *imminente*, vicina. v. ad 3, 51, 3.

5. *indicantem iter:* nihilominus incertum esse poterat vadum ejusque firmitas et aquarum altitudo; Stroth.

6. *Jure Acheros vocaris*, quasi ἄχη ῥέων, *der Schmerzensfluſs*; Doer. — *ex regiis pueris*, ſervis, miniſtris, *Pagen*. v. 45, 6, 3. Cf. Periz. ad Aelian. V. H. 14, 49. et Freinsh. ad Curt. 5, 2, 13. 6, 8, 2. 10, 8, 3.

7. *in tanto discrimine periculi*, v. ad 6, 17, 1.

8. *praeciſo medio*, conciſo, ut 28, 36. et inpr. 40, 6. pr. *perſciſſo* conj. Wakef. ad Lucret. 3, 636.

9. *ultra humanarum irarum fidem*, ultra quam credi poteſt humanam iram progredi ſ. ſaevire; Gron. qui tamen malebat *ultra h. i. finem*. Sed aptior veriorque eſt lectio vulgata. *Quamvis eſt omnis hyperbole ultra fidem; non tamen eſſe debet ultra modum*, Quintil. 8, 6, 73.

10. *corpore regio utcumque mulcato*, cf. ad 3, 11, 3.

11. *Romano bello fortuna eum abstinuit*, v. ad 2, 22, 3.

XXV. 1. *lectiſternium Romae*, v. ad 5, 13, 5.

2. *aliusque ager*, v. ad 4, 10, 2. — *bello commiſſo*, inchoato, ut 21, 40. et 44, 6. — *Graeci*, Palaepolitani.

3. *pars parti abſciſſa*, v. ad 4, 19, 5. et 8, 23, 7. — *indigna jam liberis ac c.* ſunt eadem quae *captarum urbium extrema*, ſtupra ſimiliaque. Cf. 3, 47. et 29, 8. Delendum vero prius *patiebantur*, ac leg. *a ſuismet ipſi praeſidiis et indigna in liberis*; Gron. *Praeſidia* ſunt Nolani et Samnites. cf. cap. 23 pr.

4. *captarum urbium extrema*, ſc. ſtupra. — *Graeci Graecos*, Palaepolitani tamquam Graeci Tarentinos, populum Graecae ſ. Laconicae originis; de quo v. ad 25, 9, 10.

5. *ad praebendam obportunam conſilio urbem*, ad praeparandam exſequendo conſilio; Doer. Cf. cap. 26.

6. *ſi ſucceſſiſſet inceptum*; Gron. malebat *inceptis* (ſc. res; vel ſucceſſus reſpondiſſet inceptis) more Liviano. v. 2, 45. 9, 18. 24, 19. 38. 25, 37. 37, 33. 38, 25. 40, 11. et ad 21, 7, 4. Sed cf. etiam 32, 18. 33, 5. 42, 58.

XXVI 1. *extemploque naves deducendas* litore et portu in mare, (Gr. καθέλκειν, καθελκύειν, κατασπᾷν) ut contra *fubducere* 23, 28, 2. 23, 34, 8. 31, 22. fc in litus, (ἀνέλκειν, ἀνασπᾷν, κατάγειν, ἐρύειν εἰς ἤπειρον) more veterum fatis noto.

2. *per averfam partem urbis*, v. ad 5, 29, 1.

3. *auctoribus hoc dedi*, (v. ad 3, 58, 4.) h. e. ad eorum fidem tradidi, eam a Palaepolitanis factam esse.

4. *fumma rei Graecorum*, v. ad 3, 5. 6.

5. *foedus Neapolitanum*, Neapoli ictum, quo a Palaepoli deinde translata *fumma rei Graecorum*, (v. ad 3, 5, 6.) quod caput Graeciae Magnae factum.

6. *quod fatis credebatur*, fufficere ad inpetrandum triumphum; Ern. — *prorogatio imperii non ante in ullo facta*, *et acto honore*, (v. ad 3, 35, 3.) proconfulatu, *triumphus* ei primum contigit; v. ad 28, 38, 4.

XXVII 1. *rem Palaepolitanam*, v. ad 1, 12, 3.

2. *Discrimen rerum fuarum in bello S. verti*, v. ad 3, 27, 6. et 6, 17, 1. — *ad abolendam focietatem*, v. ad 1, 23, 1.

3. *mulcati ipfi virgis*, v. ad 3, 11, 3.

4. *etiam fanos confternante animos*, v. ad 2, 47, 3.

5. *amiffa omni de fe* fc. ftatuendi *poteftate*, ut fenfus fit, omnia ipfis integra non fuiffe, nec potuiffe pro lubitu ftatuere; Cuper. Cf. Cic. p Flac. 2. et in orat. ante quam iret in exfil. c. 6. fin. Stroth. *amiffa*, adceptis in loca munita Samnitium praefidiis; Drak.

XXVIII. 1. *quod necti defierunt*, ut mox *fe nexum dediffet* et cap. extr. *nexu foluti*; v. ad 2, 23, 1.

2. *L. Papirius is fuit*: cognomen, multum ad rem pertinens, omiffum, ut et alibi; Glar. Hic vero Papirius neque conful hujus anni, neque ullus ex iis, qui magiftratus gefferunt, fuiffe videtur; Doujat. — *fe nexum* (fupin.) *dediffet*, ad nectendum, ut necteretur: quo fenfu etiam *in nexum* feu *nexui dare* dici poteft; Drak. 3.

3. *fructum adventicium crediti*, emolumentum fortuitum extraordinariumque, *credito* (v. ad 6, 14, 6.) adcedens, et ab eo profectum.

4. *se in publicum proripuisset*, v. ad 2, 24, 6.

5. *agmine facto*, ut *grege facto* c. 24. cf. ad Juvenal. 3, 163. 10, 218. — *concurrit*; sed mox *ostentabant* scil. *ingens vis hominum*.

6. *ob inpotentem injuriam unius* hominis (v. ad 3, 36, 2.) *victum*, dissolutum, certe laxatum, *ingens vinculum fidei*, vel haec imminuta. v. ad 2, 30, 1. Victa eo die fides, cujus ingens erat vinculum: nam *vinculum* hic figurate dicitur ipsa fides publica, qua homines se velut nodo quodam in vicem obstringunt, cujusque vis facti hujus atrocitate victa est; Drak.

7. *ne quis, nisi qui noxam meruisset*, — *ita nexi soluti* cet. v. ad 2, 23, 1. et 2, 59, 3. — *pecuniae creditae* (dat.) et propter eam *bona debiteris, non corpus obnoxium esset*, obstrictum, *verpfändet*. v. ad 3, 39, 1. Alii post *pecuniae creditae* intell. *causa*. — *obnoxium esset* pro *obnoxia essent*. v. ad c. 15. n. 1.

8. *ne necterentur*: quod postea quidem factum, non vero jure. Lex haud diu servata. Cf. Gron. de pec. vet. p. 470. et Salmas. de modo usur. c. 18, 19. et ad jus Att. et Rom. c. 11.

XXIX. 1. *sermonibus hominum jactata*, cf. ad 2, 12, 7.

2. *Et quamquam nova res erat, tamen tanta cura Patres incessit*: quod non mirum in *re nova*, quae magnam nobis curam injicere solet. Cf. 7, 33. 9, 31. al. Strothius *quam* ex uno cod. recepit pro *quamquam*, et delevit *τὸ tamen*, tamquam adjectum, ut esset, quod *τῷ quamquam* responderet. Sed legendum potius cum Dukero: *quamquam nova* vel *non nova res erat, tamen* cet.

3. *inpunitas eorum*, sc. Vestinorum, nisi ita leg.

4. *metu propinquo*, propinqui et sibi quoque imminentis periculi. — *genus omne*, singuli vel certe

omnes

omnes populi finitimi. — *si Vestinus adtingeretur*, bellum ei indiceretur. De *Marsis*, *Pelignis*, *Vestinis* et *Marrucinis* v. ad Sil. 8, 495 sq. 510 515. 519.

5. *fortes Fortunam juvare*, vetus proverb. passim obvium. Cf. Macrob. 6, 1 extr. et Cic. Tusc. 2, 4 pr.

6. *ad ultimum dimicationis*, v. ad 2, 56, 4.

7. *nec usquam vario eventu*, ubivis secundo Romanis.

8. *adcidit Vestinorum res*, v. ad 3, 10, 9.

9. *aut vulnerum ira*, v. ad 1, 5, 5.

XXX. 1. *incertis itum auspiciis est; cujus rei vitium — ad auspicium repetendum* cet. v. ad 5, 17, 4. — *vertit*, v. ad 2, 3, 2.

2. *omnia soluta apud hostes*, v. ad 3, 8, 4.

3. *ad Imbrinium*, v. ad Tac. Ann. 11, 13, 5.

4. *non dux militi — defuit*, v. ad 3, 46, 3.

5. *aliquoties inpetu capto*, v. ad 2, 65, 3.

6. *concitatos calcaribus* equos *permisit*, v. ad 2, 56, 1. — *stragem dedere*, cf. ad 1, 25, 8.

7. *Magister equitum, multis potitus spoliis, ut ex tanta caede*, h. e. quippe, vel, ut facile intellegitur, ad Gr. οἷα εἰκός; Ern. Sic *agmine incolumi, ut ex tanta trepidatione*, 10, 43. extr. ubi Gron. haec notavit: "modificatio est vocis praecedentis: *ut* scil. ex tanta t. incolumes evasisse dici possunt." Cf. 10, 46 pr. 22, 12, 3. (*conditiones tristes, ut ab irato victore* sc. exspectandum erat, *ferebantur*) 22, 5 pr. 22, 21, 4. 23, 14 pr. 24, 28, 2. 24, 45, 5. 25, 20, 4. 26, 46, 2. 29, 1, 9. 41, 2. 30, 3, 5. 30, 11 pr. 32. 33, 10. (*vir, ut inter Aetolos, facundus*, h. e. si reliquis compararetur Aetolis, ut ἦν οὐκ ἀδύνατος εἰπεῖν ὡς Λακεδαιμόνιος ap. Thucyd. 4, 84. et Aelian. V. H. 12, 50. cf. Schweigh. ad Polyb. 18, 18, 10) 41, 2.

8. *seu credere libet Fabio* Pictori *auctori*, scriptori, (v. ad 1, 44, 5.) vel referenti, (v. ad 2, 58. 1.) *eo*, ideo, (v. ad 1, 11, 6.) *factum* hoc esse. Quaedam edd. habent *Fabio auctore factum*, ut *Fabius* sit magi-

magister equitum. Sed nostra lectio ob auctoritatem et sententiam praestat. Livius saepe mentionem facit Fabii historici, et h. l. significare videtur, fidem ejus maximam esse in rebus, ad gentem ipsius pertinentibus.

9. *nomenque ibi scriberet* suum in spoliis s. tropaeis, quibus victoris gentiumque a se devictarum nomina subscribi solebant. v. ad Tac. Ann. 2, 18, 3. et Juvenal. 10, 133. Prima est haec, etsi dubia adhuc et obscura, mentio tropaeorum, quae Romanis plane inusitata fuisse, contendunt Flor. 3, 2. et ibi Duker. quos refutant Ern. ad Suet. Caes. 11. et Perizon. Anim. hist. p. 213. Cf. ad Tac. l. l. Τὸ *ibi* ad spolia post triumphum in templis deorum cum solenni inscriptione fixis rectius forte refert Duk.

10. *alternis paene verbis T. Manlii factum* (v. cap. 7) *laudantem;* ut nos: *es ist fast sein zweites Wort;* Stroth.

XXXI. 1. *se, cujus ductu auspicioque vicissent,* v. ad 5, 46, 10. — *ab impotenti crudelitate,* v. ad 3, 36, 2.

2. *res publica egregie gesta,* v. ad 2, 64, 3.

3. *et nunc ob id furere — non manci,* cf. ad 7, 13, 2.

4. *quod se Q. Fabius magistrum eq. duxerit,* putaverit, se pro magistro equitum gesserit; Stroth.

5. *ac non adcensum dictatoris,* v. ad 1, 43, 13.

6. *Marsque communis,* v. ad 5, 12, 1.

7. *rep. bene gesta,* v. not. 2. — *unico duce,* v. ad 1, 21, 3.

8. *Proinde adessent — libertati,* cf. ad 3, 14, 6.

XXXII. 1. *consules, regia fere potestas,* modo annua.

2. *incertis auspiciis — auspicia repetenda,* v. ad c. 30 pr. — *dubiis diis,* dubia eorum voluntate et benevolentia.

3. *Adversus quae singula:* in libris quibusdam additur *Q. Fabio;* recte forsan: ad eum certe seqq. referenda.

4. *spoliari magistrum equitum* cet. v. ad 2, 55, 5.

5. *tumultum in concione miscentes*, v. ad 2, 19, 3.

6. *proximi tribunal steterant*, v. ad 2, 48, 5.

7. *Legati* mil. *circumstantes sellam* curulem dictatoris, in tribunali positam. — *irae suae spatium et consilio tempus daret*, cf. 2, 56 extr.

8. *neu unico juveni*, (v. ad 1, 21, 3.) *neu Fabiae genti eam injungeret ignominiam:* (cf. 3, 65 extr.) mallem cum Gron. *inureret*, quod tamen primus substituit Ascens.

9. *parum causa proficerent*, defensione et excusatione. — *subdere ignem ac materiam* (v. ad 6, 2, 6.) *seditioni*, qua metaphora etiam leges dicuntur *faces* (al. stimuli) *novantibus res* (v. ad 1, 52, 1.) *ad plebem in optimates adcendendam* 32, 38 extr. Cf. ad Sil. 4, 778. et 6, 332.

10. *id se gratiae dare Q. Fabii*, v. ad 3, 58, 4.

11. *non videri e re publ.* esse. v. ad 6, 22, 2.

XXXIII. 1. *in magistrum equitum placarent* dictatorem, ut ap. Nep. Pelop. 5. et *mitigari* vel *exorabilem esse in aliquem* ap. Cic. ad Att. 11, 9. Suet. Aug. 27. Tib. 13. Gron.

2. *agitatum contentione*, in iram concitatum, irritatum certamine. — *M. Fabio* Ambusto, *qui dictator et ter consul fuerat.* v. Ind.

3. *lictorum submoventium*, v. ad 3, 14, 4.

4. *tribunos plebis adpello et provoco ad populum:* quid vero? nonne dictator erat magistratus sine provocatione, (cf. 2, 18. 29.) et imperium ejus invictum? (v. cap. 34 pr.) Vtique: sed cedit etiam non tam provocationi, quam *precario auxilio* vel precibus tribunorum: (v. cap. 35.) et Fabius pater ad extremum decurrit remedium, sperans, populum et tribunos etiam pro salute filii, ipsorum fidei commissa, extrema ausuros.

5.

5. *fugienti senatus judicium*, vitanti, deprecanti, ut *fugere judicem* 9, 1, 6. et *fugisse eum* (Fabium) *Ap Claudium conlegam*, h. e. eum conlegam habere noluisse, 10, 15, 12. — *judicem fero*, v. ad 3, 24, 6.

6. *Tullus Hostilius cessit*; immo duumviri perduellionis, quibus rex totam permiserat Horatii caussam. v. 1, 26. Sed Fabius rem auget invidiose. — *quo quum escendisset*, (concionem ad populum habiturus) sc. in *concionem*; propr. in rostra: unde mox *deduci eum de rostris jussit* v. ad 2, 7, 7.

7. *unde et privati vocem mittere possemus*: nam pro rostris ad populum loqui non nisi magistratus poterant, et qui ab iis producti erant; Sigon.

8. *non tam perpetuae orationes, quam altercatio, exaudiebantur*, v. ad 4, 6, 1. *exaudiebatur* malebat Gron. (cf. ad c. 15. n. 1.) et mox *Quantum interesse*. v. ej. Obss. 3, 9. — *ex Romano imperatore*. v. ad 5, 46, 10.

9. *Dictatorem Quinctium Cincin.* cet. v. 3, 29.

10. *M. Furium Camillum* cet v 6, 24. 25. — *Nam* (v. ad 3, 39, 8.) *populi quidem* cet. cf 4, 41. 44. et al.

11. *Quo ultra iram — excessuram fuisse*, v. ad 3, 41, 6.

12. *arae sacrificiis fument, honore, donis cumulentur*, grandior et poetica oratio, adfectui et rei apte verbis exaggerandae consentanea. *Honos*, ut *τιμή*, poetis dicitur omne id, quod in deorum fit honorem iisque obfertur, sacrificium, libatio, vel, ut 23, 11, 6. dona.

13. *Haec simul jurgans — agebat*, perorabat, ut 21, 53, 3. et *ad populum agere* 42, 34, 1.

XXXIV. 1. *Stabat cum eo*, quasi a partibus Fabii, eum juvabat, ut 5, 38. 26, 41 32, 21. Cf. ad 24, 45, 1. Sic et *pro jure gentium stetit fortuna* 38, 25, 4. — *Ex parte altera* dictatoris, et a dictatore

tore *jactabantur* (v. ad 2, 12, 7.) haec. Hujus quoque sunt verba: *Hoc etiam L. Brutum* cet.

2. *imperium invictum populi Rom* v. ad 6, 16, 3.

3. *dictatoris edictum pro numine s. o.* v. ad 1, 55, 4.

4. *Manliana imperia*, v. cap. 7.

5. *Nunc patres* (M. Fabium aliosque, ejus amicos) *comes et senes faciles de alieno*, facile concedentes de jure, non suo, sed aliorum, et in re, quae non ad se, sed alios, non ad suam, sed aliorum, dignitatem spectat, (quo fere sensu *largiri ex alieno* dixit Cic. ad Div. 3, 8, 20) *disciplinae militaris imperio spreto eversae, tamquam rei parvae, juventuti gratiam facere*, v. ad 2, 35, 5. et 3, 56, 3. Ita, opinor, jungenda haec verba, a librariis forte transposita; non *faciles de alieno imperio spreto* vel *de alieno gratiam facere*. Tò *de* delendum putabant Drak. et alii.

6. *Majestas imperii dictatorii perpetua ne esset, non esse in sua potestate*, a se effici non posse: sibi non licere, majestatem hanc inminuere vel adeo tollere. — *L. Papirium* pro: se.

7. *potestas tribunicia inviolata*, v. ad 2, 1, 4. Mox *in se potissimum dictatore jus d. e.* conj. Duker. Drak. et Stroth. quia *exstinguere dictatorem* vix Latine dici possit, neque ita differat ab eo *exstinguere jus dictaturae*, quod additum sit. Verba *in se potissimum* non referenda ad dictatorem, sed ad *populum* dictaque pro: contra se, in populi damnum; Doer.

8. *sine commeatu*; v. ad 1, 57, 2. — *in pacato, in hostico*, v. ad c. 12. n. 11. — *exauctorent se*, ipsi dent sibi missionem. Nam *auctoramentum* dicebatur pretium aut merces *auctorati*, h. e. ejus, qui, *auctor* ipse libertatis amittendae, sua sponte se alicui in servitutem addiceret, inpr. gladiatorum, qui pro mercede pecuniave pacta se ipsi in arenam vel ad gladium venderent, deinde aliorum, mercede ad officia quaedam, militumque, stipendio ad militiam adstrictorum;

ctorum; unde *auctoratus* 37, 10. est emtus vel venditus, h. e. obstrictus, et contra *exauctoratus* miles dimissus 25, 20. 29, 1. 32, 1. 36, 40 extr. 41, 5. Ab Augusto invecta *exauctoratio*, diversa a *missione* militum; de qua v. ad Tac. Ann. 1, 17, 1. — *infrequentia signa*, v. ad 7, 8, 4.

9. *solemnis et sacrata militia*, ob religionem sacramenti, quo milites adiguntur obliganturque. Cf. ad 4, 26, 2. — *obnoxia*, ut sint obnoxia. v. ad 3, 39, 1.

XXXV. 1. *suam jam vicem anxios*, v. ad 1, 25, 5.

2. *liberavit onere*, cura gravissima.

3. *consensus populi Rom.* v. ad 3, 34, 3. — *ut sibi poenam magistri eq. remitteret*, v. ad 2, 35, 5.

4. *inclinatam rem* (propr. populum) *in preces subsequuti*, quasi proxime et confestim sequuti, et hinc adjuvantes, cum populi precibus jungentes suas. Cf. cap. 36. pr.

5. *Bene habet*, v. ad 6, 35, 6. — *quae in discrimine fuerunt*, (v. ad 6, 17, 1.) *an ulla essent*, prorsus tollerentur.

6. *noxae damnatus donatur populo Rom.* v. ad 2, 35, 5. et 2, 59, 3. — *precarium non justum auxilium ferenti*, v. ad 3, 47, 4.

7. *si eodem* (in) *loco fuisset*, (v. ad 4, 16, 5.) *quo fuit L. Papirius*, in quo ego fui.

8. *Mecum, ut voles, reverteris in gratiam* cet. cf. Cic. Phil. 2, 46. — *satis documenti*, v. ad 4, 57, 5.

9. *se nihil morari magistrum eq.* v. ad 2, 24, 5.

10. *degressum eum templo*, v. ad 1, 6, 5.

11. *adolescentis Manlii supplicio*, v. cap. 7.

12. *ejus populo Rom. veniam*, gratiam, *dedisset*, id populo Rom. ejusque precibus concessisset. Cf. ad 2, 35, 5.

XXXVI. 1. *praeposito in Vrbe — magistro eq.* prius, quam in castra rediret, *posito* h. e. dicto, creen-

creato, subornato, constituto, ut τιθέναι et διατιθέναι. Id potius anno insequenti factum, prorogatamque in eum L. Papirio dictaturam, nullis consulibus creatis, contendit Pigh. in Annal. ad a 429. At vid. sup. ad 6, 1, 3. — *Q. Fabio vetito agere*, ut passim: *vetor agere hoc* cet. cf. 23. 16. 34, 9. al. — *quidquam pro magistratu agere*, cf ad 2, 7, 4.

2. *consilia favor subsequutus*, v. ad 8, 35, 4.

3. *ita instruxit aciem loco* sc. obportuno, *ac subsidiis*, v. ad 2, 20, 2. Malim: *ita subsidiis et omni arte* cet.

4. *severitatem miscendam comitati*, forsan *comitate*, quamvis ferri potest, si intelligas tam id misceri quod adfunditur, quam id cui adfunditur; Gron. "Qui *severitatem comitati miscet*, is jam ante comis est, sed cavet, ne plus sit, quam satis est; quod in Papirii ingenium non convenit, qui nihil minus quam comis, ac potius severus sine comitate erat; unde *severitatem comitate miscendam* sentiebat;" Duk. *severitati miscendam comitatem* conj Doujat.

5. *adhibitis legatis*, (v. ad 5, 25, 5.) *ipse circum saucios milites* cet. cf. Lamprid. in Alex Severo c. 47. et ad Tac. Ann. 1, 71, 3. — *praefectis* sc. sociorum, de quibus v. ad Tac. Ann. 2, 68, 2. Polyb. 6, 26. Lips. mil. Rom. 2, 10.

6. *rem per se popularem*, ad favorem populi parandum aptam, *ita dexter egit*, tanta dexteritate peregit, *ut*, dum opera dabatur *medendis corporibus*, *animi militum multo prius imperatori reconciliarentur*, quam eorum corpora sanarentur; Doer. — *Refecto exercitu*, v. ad 3, 16. 9.

7. *quod dictator praedam omnem edixerat militibus*, ut *pronuntiare militi praemia* 2, 20 extr.

8. *privatum compendium*, commodum, usus, quaestus.

9. *singula vestimenta* cet. cf. 9, 41. 5. 9, 43, 4. Appian. Hisp. 42. et 54. Diodor. Legat. Exc. 30. T. 2. p. 629. ed. Wessel.

XXXVII. 1. *Q. Aemilium Cerretanum:* immo *Q. Aulium C.* ut in fragm. Capitol. et in omnibus MSS. inf. 9, 22. et in plerisque 9, 15. ubi quidam *Aurelium* habent, ut *Aelium* Diodorus, Marianus et Caſſiod. Cf. Pigh. Annal. ad a. 430. ubi etiam bene monet, cognomen *Cerretani* Aemiliae genti inſolitum, et eo tempore alterum conſulum plerumque plebejum fuiſſe; mox vero delenda eſſe verba: *Aulum quidam annales habent;* quod Livius paulo ante potuiſſet commodius adnotare.

2. *infecta pace, quia de conditionibus agebatur,* adhuc disceptabatur, nondum conveniebat. *Weil es noch auf die Bedingungen ankam;* Str. *ambigebatur* conj. Gron. — *ſancta fides*, inviolata, religioſe ſervata; Drak.

3. *ſocios ejus gentis populos*, civitates Apulorum, foedere in amicitiam Rom. receptas. v. cap. 25.

4. *ut Capitolium*, ac ſi, tamquam C.

5. *ut in Tuſculanos animadverteretur — feciſſent:* "quando aut qua occaſione Veliterni Privernatesque Tuſculanorum ope ac conſilio — bellum fecerint, incertum eſt. Ad 7, 15 non referendum videtur, quia Tuſculani hujus criminis jam poenas dedere. v. 8, 14. Poſtea Privernates iterum deſciverunt. v. cap. 19 ſq. ſed neque id Tuſculanorum ope et conſilio factum, neque Veliternos ſocios fuiſſe conſtat;" Drak. — *quorum eorum*, quorum ex iis, ut ap. Plaut. Trinum. 4, 3. et *qui eorum* inf. 23, 25. al. nam etſi publico conſilio id factum ſuſpicio erat, quaeſtionem tamen in ſolos ejus auctores adjutoresque decernere erat juſtae ſeveritatis; Gron. Idem jam antea factum. v. cap. 14. Sed ex Val. Max. 9, 10, 1. et ex aliis argumentis probabile facit Dukerus, h. l. legendum *quod eorum*, neque rogationem de ſolis hujus rei auctoribus latam eſſe. Argumenta haec ſunt: "Primum non neceſſe erat, in eos rogatione tribunicia judicium populi conſtitui, quia hujus generis quaeſtiones fere SCto magiſtratibus mandabantur, ut

28, 30. et 40, 53. Deinde non verosimile est, *populum Tusculanum* paucorum fortasse, quorum ope ac consilio hoc factum fuerat, subplicio eximendorum gratia rem tam extraordinariam facere voluisse, ut cum conjugibus ac liberis Romam veniret, et veste mutata specie reorum tribubus subplicaret. Praeterea nulla magnopere causa fuisset ceteris tribubus antiquandi legem, si ea de solis auctoribus lata fuisset: in hos enim exemplum statui, publice intererat, et justae severitatis erat: sed lex ab illis antiquata est, quod in omnes sine discrimine saevire crudele et inhumanum videbatur; quemadmodum quum plures, sed alii aliis gravius, deliquerunt, fere tantum in auctores facinoris animadverti solet. (cf. cap. 14.) Denique de omnibus Tusculanis latam fuisse rogationem, indicio sunt tum verba Livii *plus misericordia — valuit*, quae de paucis vix dici possunt, tum pertinax illa Tusculanorum in tam atrocis poenae auctores ira." Huc adcedit, quod in V. MSS. legitur *quod eorum*, et in uno *quoniam eorum*.

6. *quam causa*, causae status, res ipsa; Doer.

7. *antiquarunt legem* Flaviam. Cf. ad 4, 58, 10.

8. *sub corona lege belli venire*, v. ad 2, 17, 3.

9. *Papiriam ferre solitum* sc. tribum, h. e. ejus subfragia. v. ad 3, 64, 3. Tusculani autem, qui civitatem Rom. adceperant, (v. 6, 26. 8, 14) in Papiriam tribum erant conjecti et in ea plurimum poterant. Cf. Valer. Max. 9, 10, 1. et de civitate, Tusculanis data, sup. ad 6, 26, 4.

XXXVIII. 1. *Castra in hostico*, v. ad c. 12. n. 11.

2. *ut vallum usque ad stationem Rom. inferrent*, h. e. vallos, quos milites secum ferebant, non vallum quoddam cespititium, quod vix ad τὸ *inferre* et *subito advenere* aptum esset; Stroth. Immo sensus est: ut castra proxime Romanis ponerent, et vallum, circa ea ducendum, *inferrent usque ad* s. in *statio-*

tionem Rom. quae pro caſtris Rom. et ante eorum portas eſſe ſolebat: (v. Lipſ. Mil. Rom. 5, 8.) nam alioquin Livius dixiſſet *vallos;* et hoſtes poſuiſſe caſtra intellegitur ex verbis ſeqq. *propter propinquitatem caſtrorum.* Illud autem *inferre ad* pro ſimpl. *ferre ad* ponitur. ut 30, 30, 7. 32, 24. 38, 10 extr. In multis MSS *bellum* pro *vallum.*

3. *Nox jam adpetebat*, cf. ad 5, 19, 2.

4. *ita inſtruit agmini* Rom. v. ad 5, 12, 3. *Eques* et mox *pedeſtres copiae* ſc. Samnitium. — *incurſare in hoſtem* propr. dicitur de equite, equis admiſſis impetum faciente in hoſtem, ut 22, 28. 24, 41 al. Cf. Drak.

5. *carpendo noviſſimos*, v. ad 3, 5, 1.

6. *circumfuſo undique equitatu* Samnitium, *ut vallum peteretur*, h. e. vallus; ſed vel leg., *vallus* vel *ut vallum peterent;* Gron. et Str. (Cf. Gron. Obſſ. 3, 18. et Duk. ad Flor. 2, 18, 10. qui tamen ad h. l. monet, Latine etiam dici poſſe *hoc vallum* pro *hic vallus.*) Forte et *ne* leg. pro *ut.* Tum ſenſus eſt: *Id vero fieri non poterat, circumfuſo undique equitatu* Samnitium et urgente Romanos, ne petere vallos vel lignatum ire et caſtra metari aut ponere poſſent, ſed pugnare cogerentur.

7. *quod ignari, loco iniquo, non hoſti*, Samnitibus, *ceſſum* eſſe a Romanis. Ignorabant Samnites, veram profectionis Romanorum cauſam non fuiſſe metum, ſed *caſtra incurioſe* et loco parum obportuno *poſita.* — *deſueto Samnite*, quum alioquin deſueviſſet Samnis. — *clamorem*, vel primum impetum et concurſum, quo potiſſimum tolli ſolet.

8. *In ſuo quisque gradu obnixi*, v. ad 2, 10, 7.

9. *urgentes ſcutis*, umbonibus. — *ſine reſpiratione ac reſpectu:* ut nos: *ohne auszuruhen und ſich umzuſehen;* Doer. Cf. ad 32, 12, 3. Mox *quum ſubito Samnitium equites*, *quum* cet. inconcinne dicitur. Forte leg. *tum ſubito*, vel *qui* ſeu *quod*, *turma u. l. p.*, *adceperant.*

XXXIX.

XXXIX. 1. *circumductis paullulum alis*, equitibus Rom., quod ex fine cap. praec. patet. Cf. ad 25, 21, 4. — *respectantes hostium antesignanos*, sc. timide ac trepidanter. — *fluctuantem aciem* v. ad 3, 60, 7. — *nominatim vocare*, cf. ad 21, 43 extr.

2. *quidquid progrediebantur*, v. ad 7, 32, 3. — *quod manu, quod voce poterat*, h. e. quantum; et repetitio τοῦ *quod* est in emphasi, studium viri exprimente; Ern.

3. *Id referre tantum*, hoc modo interesse, id discriminis esse, de eo deliberandum esse, *es käme nur darauf an, nur dies verschlüge etwas*; Stroth. Cf. ad 2, 8, 12. 4, 49, 12. 9, 9, 6. 25, 16, 10. 28, 19, 5. Sic et *interesse* passim dicitur, ut 26, 2, 9. 26, 11, 9. et al. Cf. Gron. ad Sen. de ben. 1, 6.

4. *auctores armorum*, v. ad 1, 30, 7.

5. *Brutuli Papii*: an forte *Mutili Papii?* ut progenitor fuerit clarissimi illius Italicorum ducis in bello sociali s. Marsico? Ad seqq. cf. Appian. Samn. Exc. 4. et Dionis Cass. fragm. 143. T. I. p. 59. ed. Reim. (ap. Vrsin. IV. p. 374.)

6. *proximarum induciarum ruptor*, cf. cap. 37 pr. Hinc supra *inpium bellum* dicitur *et contra foedus susceptum*. — *praetores* Samnitium.

7. *quidam auctores sunt* cet. v. c. Aurel. Vict. V. I. 32. fasti Capitol. et columnae triumphal. Cf. Pigh. Annal. ad a. 431.

XL. 1. *Nec discrepat* sc. inter auctores. v. ad 9, 16, 1.

2. *signum mittendis quadrigis daret* mappa, e loco supra carceres, (v. Cic. de Div. 1, 48.) unde *escendisse* 45, 1. Cf. ad Juvenal. 11, 191. Suet. Ner. 22. Martial. 12, 29. Quintil. 1, 5, 57. Columna ad Ennium p. 22. Ruben. Elect. 1, 30. Panvin. de ludis circ. 1, 14. Bulenger. de Circo c. 16. Salmas. ad Solin. p. 647. *mittendis* sc. in certamen, voc. propr. de variis ludicri circensis generibus. Sic *semel quadri-*

drigis, *semel desultore misso* 44, 9, 2. et *quadrigis missis* 45, 1.

3. *Vitiatam memoriam funebribus laudibus reor* cet. v. ad 2, 47, 6. *laudationibus* emend. Mur. cui favet tum usus loquendi, tum auctoritas Sen. Ep. 92. *Aliud est laus, aliud laudatio. Haec et vocem exigit. Itaque nemo dicit laudem funebrem, sed laudationem, cujus officium oratione constat.* Sed *laudem*, quia oriatur a laudatione, etiam pro ea interdum dici, Duk. docet coll. Cic. de Or. 2, 84. (ubi *laus orationis* est laudatio forensis) Suet. Cal. 20 (ubi *laudes componere* est id. qd. ap. Cic. l. l *laudationes scriptitare*) et Phaedr. 4, 20. ubi cf. Gudius.

4. *falsis imaginum titulis*, cf. ad 4, 16, 4.

5. *quo satis certo auctore stetur*, cf. ad 3, 36, 11.

COMMENTARIVS

IN

LIVII LIBRVM IX.

Cap. I. 1. *Caudina pax*, ad Caudium facta. v. cap. 5.

2. C. *Pontium*, *Herennii f.* cf. Drak., qui ex Cic. de sen. c. 12. et Aurel. Vict. de vir. ill. c. 30. docet, et patrem et filium dictum fuisse C. *Pontium*, illum vero habuisse cognomen *Herennii*, (unde *Herennius Pontius* cap. 3. vocatur, h. e. *Pontius Herennius*, de quo v. ad 3, 1, 1.) hunc *Thelesini*.

3. *ubi legati, qui ad dedendas res* cet. cf. 8, 39. 4.

4. *quibuscumque Diis cordi fuit*, cf. ad 6, 9, 1. Livio ante oculos fuisse putat Gron. orationem Niciae ap. Thucyd. 7, 77.

5. *auctores belli* cet. propr. non nisi unum. cf. 8, 39. Sed res oratorie augetur et invidiose. — *dedidimus;* al. *dedimus*, minus recte, nisi praesens est tempus verbi *dedere*, non sine ἐνεργείᾳ et adfectu quodam; Bauer. At praecedit *remisimus*, et sequitur *portavimus*.

6. *Quem tibi tuarum irarum — judicem feram*, v. ad 3, 24, 6. Tam liquida est Samnitium causa, ut quovis judice vincere facile possint; Gron. — *fugio* v. ad 8, 33, 5. — *nihil cum potentiore*, adversus eum, *juris humani relinquitur inopi*, nihil praesidii in jure humano: quod Cic. Off. 1, 8. *jus societatis humanae* dicitur; Ern.

7. *placari qui nequeant:* ita et Stroth. inseruit *qui*, quum in nonnullis MSS. *placarique* et *placari quae* exstet. *exsatient: placari nequeant* cet. legebatur ante Drak. qui dedit: *exsatient. Placari nequeunt* cet. motus auctoritate MS. Klockii, a quo tamen saepe conjecturas pro codicis lectione venditari passim jam monuit Stroth.

8. *hauriendum sanguinem*, v. ad 7, 10, 6. — *Justum bellum* et *pia arma*, v. ad 1, 22, 6. et 1, 30, 7.

9. *quum rerum humanarum maximum momentum sit*, cf. ad 1, 47, 7. et 3, 27, 6. Mox Gron. conj. *quam propitiis, quam adversis agantur diis*. Sed bene Stroth. monet, adverbium intendendi *quam* ab h. l. alienum esse, quum nulla res *adversis diis* bene, nulla *propitiis* male geri possit, nihilque referat, utrum parum an multum adversi vel propitii sint; et jungenda esse *quam rem agant*, h. e. quae res agatur, (*was man unternehme*) vel *quam rem agant* sc. homines; quod substant. latere dicit in praec. adject. *humanarum*, ut passim alia in verbis, substantivis aut adjectivis cognati significatus. Cf. ad 5, 49, 5. *agamus* MS. Lovel. 2. — Post *Deos* vel *gesturos* excidit

 cidit

cidit forte *nos* vel *vos*. Alterutrum certe subplendum.

II. 1. *diversos, alium alibi*, cf. ad 3, 60, 1. — *ut idem omnibus sermo constet*, ut non discrepent a se invicem, nec alii alia vel alio tempore aliud dicant; Ern. Sic fere 10, 26, 5. *constare res incipit*, h. e. eodem modo ab omnibus referri, 21, 38, 6. *id inter omnes scriptores constat*, in eo consentiunt, *locus et ratio mortis constat* 25, 17, 2. *ne ipsis quidem, quid vellent, satis constabat* 32, 19.

2. *Lucerinis, bonis ac fidelibus sociis*: de quo nec Livius antea, nec alii, quod sciam, memoriae quidquam prodidere. Luceria est opp. Apuliae antiquissimum, (v. Strab. 6. p. 196.) et Apuli foedus quidem fecerant cum Romanis, sed paulo post defecerant. Cf. 8, 25. 37. 39. Vrbs illa post Caudinam cladem ad Samnites defecisse videtur, et mox a Romanis capitur. v. cap. 12. ibique not. 4.

3. *per Furculas* (s. *Furcas*) *Caudinas*, angustias, a forma furcae s. furcillae aut literae *V* sic dictas. Cf. ad Sil. 8, 565.

4. *Sed ita natus locus est*, v. ad 5, 37, 6. — *clausus in medio*: "quid hoc est? An inter medios saltus? Nam dixit *inter eos*. Forte leg. *clausus undique*," Bauer.

5. *aut eadem, qua te insinuaveris, retro via repetenda*, v. ad 3, 70, 2. 7, 10, 6. et 25, 27, 5. Mox *alium saltum altiorem inpeditioremque* (h. e. itineris inpeditioris, minus pervium, ut 36, 30, 3.) quidam libri rectius forsan ob praec. *saltus duo alti angusti*.

6. *ad alias angustias*, ad alteras, diversas, obpositas, ut *alia pars* 24, 27. — *protenus* scripsi pro *protinus*, non inprob. Bauero, qui id paene quidem redundare monet ob voc. *pergant*, sed et *porro pergere* et *pergere* pro ire, proficisci saepe Nostro dici, ut mox *pergunt repetere*. Cf. ad 2, 45, 10. et 22, 50, 3.

7.

7. *Eam quoque clausam sua obice*, sc. arboribus dejectis saxorumque mole. Haec quasi propria obex horum locorum, cui obponitur *armorum* obex; Str.

8. *expedire quosdam utilia operi* instrumenta muniendis castris apta, *Schanzzeug*; Doer.

9. *cum miserabili confessione eludentes*, cf. ad 1, 36, 4. Elegans oratio pro vulgari: quum non solum hostes superbe riderent, sed ipsi cum dolore et irrisione faterentur, frustra opera sua et laborem esse; Doer.

III. 1. *alius per adversa (al. diversa) montium*, v. ad 4, 27, 1. Vox *alius* delenda videbatur Mur. et Gron Recte, opinor.

2. *quem per annos jam prope XXX vincimus*: verba gloriantium et rem numerumque augentium. Samnites primum victi a. V. 412. (v. 7, 33.) adeoque ante annos XXII. *vincimus* ex uno MS. recepit Drak. et ex ed. Gryph. Bauer. ut rectius quam *vicimus*, bello scil. nondum finito, more Liv. ut 23, 13, 1. *nunc quum vincimus*, quum victores sumus.

3. *in perfidum Samnitem pugnanti*, cf. ad 8, 6, 7. — *Quo aut qua eamus*, cf. ad 3, 70, 2. — *montes moliri sede sua*, v. ad 6, 11, 5. — *ad bene moriendum*, honeste, ut decet virum fortem. Cf. ad 22, 50, 2. ad Sil. 2, 705. 3, 123. 4, 508. et Cuperi Obss. 1, 8.

4. *sedens bellum conficiet*, v. ad 7, 37, 4.

5. *qua cibi, qua quietis* (v. ad 2, 35, 3.) *inmemor nox* i. e. pro *ab inmemoribus*. v. ad 3, 36, 8.

6. *Herennium Pontium* cet. cf. Appian. Samn. Exc. IV. — *in corpore tamen adfecto*, debilitato senectute. Hinc mox *animum quoque patris consenuisse* (cf. ad 1, 22,) *in adfecto corpore*. Cf. ad 5, 10, 6.

7. *percunctando exsequerentur*, v. ad 5, 15, 7.

8. *Vivet semper in pectoribus illorum*, in memoria erit et penitus insidebit, vel vivida quasi memoria erit ignominiae s. maculae, a *necessitate* iis *inustae*. — *quid-*

— *quidquid iſtuc* (h. e. *iſtud*; cf. ad Tac. Ann. II, 7, 1.) *inuſſerit* illis ignominiae.

IV. 1. *fortunam fateri ſcirent*, v. ad 38, 52, 1. — *inermes cum ſingulis veſtimentis ſub jugum miſſurum*, v. ad 3. 19, 9. — *alias conditiones pacis — fore*, diverſas ab iis, quas legati Rom. de pace aequa poſtulaſſent; Doer. Immo Livius *alias* dixit pro *reliquas*; (v. ad 4, 10, 2.) quae et ſtatim adjiciuntur: *ſi agro* cet.

2. *aequo foedere victurum*, v. ad 7, 30, 2.

3. *Haec quum legatio renuntiaretur*, v. ad 23, 6, 2. — *tanta moeſtitia inceſſit*, v. ad 2, 27, 10.

4. *tum L. Lentulus, qui tum*; ſaltem *tunc*; ſed potius del. Oratio ejus pulcerrimos ſublimesque ſenſus ſpirat.

5. *ignaviſſimo ad opera*, ut 5, 22, 6.

6. *pro ſe ipſis ad mortem ruere*, pro gloria ſua, ut ignominiam arceant, nulla patriae ratione habita. Paulo ante alterum *me* ante *inmittere* delendum recte videbatur Gron. — *quid habent, quod morte ſua ſervent?* Nihil: nam Vrbs et inbelles cives in ea relicti mox pariter peribunt.

7. *Inbellis videlicet* cet. v. ad 4, 5, 2. — *an a Vejis exercitum Camillumque ducem inplorabunt:* Camillus ipſe quidem Ardea, exercitus vero ejus Vejis adcitus erat, quare et ipſe Vejis adcitus dicitur, ut 22, 3. ubi id jam monuit Str.

8. *redimite armis civitatem*, armis hoſti tradendis aut traditis, tamquam pretio redemtionis.

V. 1. *negarunt, injuſſu populi foedus fieri poſſe* cet. Nota Stroth. eſt haec: "cf. 1, 24. unde intellegitur, quid ſit foedus, quo ritu fiat ac quomodo a *ſponſione* differat, ſcil. ut apud nos *Friedensſchluſs* ſeu *Vertrag* et *Capitulation*. *Foedus* enim erat, ubi utraque pars et poſtulabat viciſſim et promittebat: in *ſponſione* alterius erat poſtulare, alterius reſpondere

dere vel promittere. Praeterea ritu et sollemnibus differebant, ut ipse Livius addit. In sponsione enim sponsores erant, qui subscriptis suis nominibus tenebantur ea, donec eam universa res publica ratam haberet: unde c. 8. *me sponsione obstrinxi; qua tamen, quando injussu populi facta est, non tenetur pop. Rom.* In foedere fetiales erant, qui, a populo rite constituti, populi nomine foedus feriebant, ita ut eo statim universus populus teneretur. In sponsione obsides dabantur, ab iis qui promiserant, his qui postulaverant: in foedere non item, ubi utraque pars Jovem ultorem invocat precaturque, ut in eam partem animadvertat, quae non steterit foedere." Cf. Grot. de jure B. et P. 2, 15. et 16. Aliis scriptoribus haec similesque *sponsiones* dicuntur *foedera*. v. Duker. ad h. l. et Sigon. de ant jur. Ital. 1, 1. Ceterum apud Caudium a consulibus male pugnatum esse, tradunt Cic. de off. 3, 30. de sen. 12. Zonar. l. 7. extr. et Plut. Parall. pr. — *Claudiusque*, v. ad 6, 42, 4.

2. *quo minus legibus dictis stetur*, ut mox *si pacto non staretur.* Cf. ad 3, 36, 11. — *ut eum ita Jupiter feriat* cet. cf. 1, 24.

3. *praeterquam duorum fetialium:* tot etiam Cic. de Leg. 2, 9, 21. memorat: alii plures.

4. *exercituque inermi mittendo* sub jugum et dimittendo *exercitui.* v. ad 4, 12, 7. — *abituri:* durius abesse *essent*, monet Bauer. Sed modo praecessit, et ita repetendum fuisset. — *caecos*, incautos, inprovidos, non utentes quasi oculis mentis ac lumine rationis, ut 4, 35. et 7, 34. Drák.

5. *obnoxiaque corpora hosti*, v. ad 3, 39, 1.

6. *miserabilem viam*, luctuosum acerbumque iter *agminis foedi*, pudendi et ignominiosi. — *reditum in patriam ac parentes:* Stroth huc pertinere putabat, quae monuimus ad 1, 33, 7. Sed cum Gron. potius et MS. Helmst. leg. *in patriam* ad parentes. Cf. 2, 13, 4. 2, 49, 7. 22, 60 med. et Plaut. Capt. Prol. 43.

7.

7. *quam quae praeceperant animis*, v. ad 7, 26, 5.

8 *tantam inter ipsos — miserationem fecit* cet. "Non cohaerent haec cum antecedd. Debebat *fecerunt;* aut ante *tantam* insere *id* vel *quod*. Sed forte oblitus sui est, ob hunc ipsum usum participii, notantis, *quod sunt jussi*, quod *sunt* paludamenta detracta; quasi *jussio* ut abirent, *detractio* paludamentorum, *τὸ juberi*, *τὸ detrahi*, ut Graeci Infinitivo utuntur, et Itali hodie. Possis et *jussos* legere pro *jussi:* sed res ut gesta monstratur, nec modo, quid miserationem fecerit, sed et, quid factum, narratur;" Bauer. *id* post *tantam* excidisse putabat Drak.

VI. 1. *prope seminudi sub jugum missi*, v. ad 3, 19, 9. — *tum deinceps*, v. ad 1, 21, 8. — *eludentesque*, v. ad 1, 36. 4.

2. *vultus eorum indignitate rerum acrior*, non *ob indignitatem*, sed *quam pro indignitate*, si acrior, contumacior, minacior esset vultus, quam ferret indignitas et conditio obnoxia, quam submissus deceret vultus, non fortis; Bauer. — *traducti per hostium oculos*, v. ad 2, 38, 4. — *lucem adspicere visi sunt* sibi ipsi.

3. *omnium egeni corpora* cet. rectius forte al. *egena*, h. e. omnibus, quibus corpora curantur et veteres diligentius quam nos curare solebant, destituta et fraudata, quum et puderet et dedignarentur, quaerere aut sumere, quae usui essent; Gron. *egena* poetice plane dictum, et possit ferri, quum poetica non abhorreat Livius; Bauer. — *evicit*, vicit. — *benigne mittunt*, v. ad 3, 63, 2.

4. *vultusque benigni et adloquia*, consolationes, *παραμύθια*, (*Zureden*, *Zuspruch*) ut et al. *adlocutiones*. Cf. Drak. ad h. l. Doer. ad Catull 38, 5. et Intpp. Hor. Epod. 13, 18. — *Non* h. l in *non modo* omissum esse, ut passim sequente *ne quidem*, monet Doer. cf. ad 1, 40, 1. Sed praecedit *neque*.

5. *amicos contra intuerentur*, cf. ad 1, 16, 8.

6.

6. *ad finem Campanum*, v. ad 2, 49, 10. Mox ſuſpicari poſſis *vocati in curiam — referunt*, quia deſideratur h. l. apodoſis. Sed ea quaerenda in princ. cap. ſeq. Cf. ad 5, 24, 6. — *abjectioris animi;* alii *abjectiores animi* h. e. animo, prob. Bauero.

7. *tacere indolem illam Rom.*, torpere, ſe non exſerere, haud animadverti; quod aptius eſſe h. l. ob praec. et ſeqq quam *jacere*, (v. ad 10, 35, 3.) quod Grut. conj. et Drak. probavit, monent Gron. et Doer. cf. ad 10, 35, 3. Contra Bauer contendit, nil abſurdius eſſe hac lectione: non enim ante clamaſſe illam indolem. Cf. et Drak. *indolem Rom.* ut c. 7. *ingenia Rom.*

8. *non ſalutantibus dare reſponſum* haud dubie gloſſa, verbis *non reddere ſalutem* adſcripta; quae et ſententia eſt Stroth. — *ferentibus cervicibus* abſoluti ablativi, niſi leg *ferentes;* Bauer.

9. *ſed etiam perpetuam victoriam*, "fructus perpetui, valituram in omne tempus. *Romanam virtutem ferociamque cepiſſe*, ademiſſe Romanis, exuiſſe illos omni animo et fortitudine, ut numquam poſthac auſuri ſint rebellare;" Bauer.

VII. 1. *deploratum Rom. nomen*, v. ad 1, 10, 2. a: 3, 38, 3. — *in concilio;* al. *conſilio*, non male, quia ſenatus erat; Bauer. v. ad 1, 54, 1.

2. *ingentem molem irarum* (in quibusdam MSS. *minarum) ex alto animo cientis* hominis cujusvis *indicia eſſe:* ſed cum aliis potius leg. *animi ex alto* et quaſi profundo ſui vel imo pectore *cientis* ac velut ſpirantis: alte namque in pectus deſcenderat inlata contumelia; Gron. *animo* bene in ſe; *altus animus* eſt, qui obcultat conſilia ſua: ſed genitivus *cientis* tunc non habet, unde pendeat; niſi legere malueris *cientium;* Bauer. *animi* Voſſ. 1. Cf. ad Tac. Ann. 2, 82, 6. *Alto animo* ſ. *animi* obponitur ſummo vel imo animo: niſi meram taciturnitatem eo ſignificari malis; Ern.

3.

3. *quemque eorum* sc. Romanorum *habiturum suos animos*, virtutem Romanis propriam. Pro *eorum* quaedam edd. *coram*, quae lectio ex errore operarum Elzevir. orta est.

4. *Jam Romae etiam* (al. *R. et* vel *et R.*) *sua*, quam cives sui experti essent, *infamis clades erat*, rumorem infamiae sparserat; Docr. — *tristior magis ignominiosae pacis, quam periculi, nuntius fuit*, redundat *magis*, et saepe, ut Gr. μᾶλλον, comparativis, aut verbo *malle*, additur. Cf. ad 22, 34, 8. et 41, 23, 3. Drak. ad h. l. Duker. ad Thucyd. 7. 29. Heyne ad Virg Cul. 78. Schleusneri Lex. N. T. v. *μᾶλλον.* "Possit tamen et sic intelligi: Tristior fuit nuntius pacis, quae magis ignominiosa esset, quam periculum: quippe et periculum erat ignominiosum, tam turpiter deprehensis sua culpa et obsessis, ignominiosior tamen pactio;" Bauer.

5. *consensum in omnem formam luctus est:* al. *concessum*, quod valde adridet Bauero. — *Tabernae circa forum clausae*, v. ad 3. 27, 3. — *justitiumque in foro sua sponte coeptum prius, quam indictum*, v. ad 3, 3, 2. — *lati clavi, annuli aurei* (senatorum Equitumque insignia) *positi*, depositi, ut saepe in luctu. cf. 9, 46. 34, 7. 43, 16. Suet. Aug. 100. Plin. 33, 1. s. 6. (qui etiam de sero usu *annuli aurei*, Romae adscito, agit) ad Tac. Ann. 2, 75. 6. Cujac. ad Paull. Sentent. 1, 21, 14. Kirchman. de fun. 2, 17.

6. *publicum adspicere et in privato abditi*, v. ad 2, 24, 6. — *nihil pro magistratu agere*, v. ad 2, 7, 4.

7. *quibus vitio creatis*, v. ad 5, 17, 4. — *Q. Fabius Maximus*, v. ad 8, 18, 2. — *is consules creavit*, v. ad 7, 16, 6.

VIII. 1. *Quo creati sunt die* cet. cf. Drak. — *solennibus SCtis perfectis*, nam novi consules, inito magistratu, ad senatum referre vel eum consulere solebant primum de religione feriisque Latinis, (cf. ad

ad 21, 63, 10. Cic. ad Quir. p. red. 5. et Gell. 14, 7.) tum de re publica, (v. ad 22, 1, 7. Cic. l. l. et Phil. 6, 1.) h. e. quomodo res publica in annum administranda domi militiaeque, qui in provincias mittendi et revocandi, quot milites conscribendi et dimittendi sint.

2. *Publilius, penes quem fasces erant*, v. ad 2, 1, 11. — *Qui ubi surrexit:* nam stantes sententiam dicebant senatores, longioribus orationibus utentes; unde mox *me primum excitatum* ad surgendum *jussumque dicere.* Cf. ad 27, 34, 2. 3. et Cic. ad Att. 1, 13.

3. *qua infelicis belli, qua i. p.* cf. ad 2, 35, 3.

4. *paucis peragam sententiam*, v. ad 1, 18, 10.

5. *Qua tamen, quando injussu* cet. cf ad 8, 5, 1.

6. *exsolvamus religione populum, si qua obligavimus*, v. ad 5, 23, 7. — *quid divini humanive*, v. ad 3, 17, 6.

7. *justum piumque — bellum*, cf. ad 1, 22, 6. — *quam omnia justa in deditionem nostram perfecta erunt*, quae ad deditionem nostram pertinent *in deditione nostra perfecta*, vel *in deditionem nostram peracta*, i. e. ut omnia redeant ad deditionem et per eam perficiantur, conj. Ern.

8. *si vobis non fuit cordi*, v. ad 6, 9, 1.

9. *miseratioque viri incessit omnes*, cf. ad 2, 27, 10. *homines* pro *omnes* plerique MSS. et edd. ante Drak. sed non nisi unum genus hominum senatui interesse poterat; Gron. — *ob iram diremtae pacis*, v. ad 1, 5, 5.

10. *in sententiam ejus pedibus irent*, (v. ad 1, 32, 13.) huic ipsi viro acerbam futuram, eamque sic tacite adprobarent, nisi quod (*modo* pro *tantummodo;* Drak.) *laudibus* eumdem simul extollerent; Stroth. qui sententiam requirere hoc *modo* putabat. Sed Baueri nota est: "Cur *modo?* qua alia re *prosequerentur?* An hoc vult, parcere ei potuisse, et servare virum in civitate? Sic certe intellegenda, si vera, lectio.

lectio. E superioribus prave repetitum delendumque, acute conjecit Faber. Si sit *meritis*, probarim. Sed vix dignum est Postumio. Possit tamen et exponi: *modo*, nil aliud (facientes) quam laudibus prosequentes, pleni laudum ejus, et omnium immemores, quibus merito succenserent, effuse eum laudantes, unice et sine ulla nota; adde, sine cunctatione, dubitatione, an ei adsentirentur; non disceptantes de sententia ab eo peracta, sed cum laude dicentis statim probantes."

11 *tentata paulisper intercessio est ab trib. pl.*, coeperunt dicere, ex quibus intellegeretur, eos cupere intercedere, ut viderent, quomodo adciperentur, et an tuto intercedere possent; Ern.

12. *quum sacrosancti essent*, v. ad 2, 8, 3. Itaque hi tribuni creati ex iis, qui sub jugum missi fuerant ad Caudium.

IX. 1. *Interea dedite nos profanos*, ante quam dedatis illos *sacrosanctos*. E MS. Rottend. malim: *Dedite interea, dedite;* quae repetitio constantiam in adhortanda deditione impense exprimit; J. Gron. — *hic in comitio*, v. ad 1, 36, 6. — *hanc jam ut* — *intercalatae*, in diem dilatae, (cf. not. 15.) *poenae usuram* hoc, tamquam usuram, i. e. praemium; nisi poena innuitur soluta vel sumta ante quam justa luatur, adeoque *usurae* instar praeter hanc exacta et adcepta. Metaphorae sunt aptae ac notae. *jam* nunc, prius quam, hostibus dediti, solidam poenam subeant, tantisper dilatam; Bauer.

2. *juris fetialium*, quorum conlegium de ceremoniis belli foederisque rite observandis sententiam ferebat, quosque Cic. de Leg. 2, 9. dicit esse *foederum, pacis, belli, induciarum oratores et judices.* Cf. c. 11. n. 6. 31, 8. 36, 3. et Drak. ad h. l. Iidem fetiales curabant, ne sociis legatisque injuria fieret, et pax foedusque ullo modo violaretur. Cf. 38, 42, 2. Valer. Max. 6, 6, 3. 5. Dionys. Hal. 2, 72.

3.

3. *Neque ego infitias eo*, v. ad 6, 40, 2.

4. *verba legitima dedentium urbes*, v. 1, 38. — *delubra, fines, aquas*; forte *agros*, ut 7, 31. in pari caufa: neque enim a Perfis res agitur, *aquam terramque petentibus*; (v. 35, 17.) Bauer.

5. *Dii meliora* fc. dent, et illud prohibeant: formula abominantis deprecantisque a fe mala, (*Behüte Gott!*) ut 39, 10. Cf. Heyne ad Tibull 3, 4, 1. Pro *inquis* quidam libri *inquit*; recte forfan. v. ad 6, 40, 3. Mox *in quod obligari* multi boni MSS. *in quo* Drak. et antt. edd. Male, quum fequatur *in omnia*; Bauer.

6. *Et ne illud quidem — refert*, v. ad 8, 39, 3. et del.; Bauer.

7. *Samnites judicaverunt*, v. ad 8, 19, 7.

8. *quid ita spoponderim*, v ad 5, 51, 2.

9. *Tridui iter expeditis*; v. ad 5, 16, 2.

10. *Interea in induciis res fuiffet*, v. ad 7, 38, 1.

11. *velut fomnio laetiore — nequidquam eluderentur*; aut pleonafmus eft, aut breviloquentia pro: elufi, velut fomnio, nec quidquam tanta commoda tenuiffent; ut ita *elufis* et deceptis *necquidquam* acta omnia effent; Bauer. — *quae impedierat fortuna, expediret*, v. ad 7, 34, 4.

12. *vanam victoriam*, non virtute et gloriofe, fed dolo et *male partam*, (ut paulo ante dictum; vel, ut cap. 14. *ubi errorem fraus fuperbe viciffet*, quae itaque fpeciem potius victoriae haberet, quam ejus nomine digna effet, *irritam faceret vanior pax*, quae vel minus pax vere dicenda effet, quippe cum iis facta, quae eam facere non poffent, quorumque fponfione non teneretur populus Rom., cujus injuffu facta effet. Cf. ad 1, 8, 3.

13. *quis vos adpellare poteft*, objurgare, ut ap. Cic. Off. 1, 25. vel potius a vobis exigere, quod fpopondimus, ut *adpellare fponforem* vel *debitorem de pecunia*, h. e. folutionem debiti poftulare. v. ad Tac. A. 6, 17, 3.

14. *rei satis locupletes*, satis digni, a quibus fides sponsionis exigatur; Doer. Immo, qui fidem praestare et possunt, et volunt deditione sua. Cf. seqq. *Locupletes* propr. qui solvere possunt, et fidem habent: unde *testes locupletes* fide digni.

15. *an in diem differatur* sc. certum, (donec magistratu abierint; cf. princ. cap.) vel in futurum tempus, ut *poenas reservare in diem* ap. Cic. Coel. 24. *In diem* h. l. obponitur *praesenti deditioni*, ut ap. Cic. petit. cons. 12. τῷ *statim*. *In diem* sc. certam *emere* dixit Nep. Att. 9.

16. *vilia haec capita luendae sponsionis* causa (v. ad 3, 56, 4.) *feramus* ad hostem, vel ei obferamus. Possit etiam legi *sponsioni*, aut jungi *capita luendae sponsionis*, i. e. eos homines, per quos, a quibus praecipue, maxime luenda sit sponsio: sane enim *capita* rei Coss. erant; Bauer. *Luere sponsionem*, propr. culpa sic contracta se liberare, purgare, et hinc poenam pro ea luere, ut *l. caedem*, *temeritatem* al. 1, 26. 5, 18. 38, 48.

17. *nostro subplicio liberemus Rom. arma*, poenam luendo Romanos solvamus scelere inpio (ita cap. 10. extr.) vel religione exsolvamus, ut bellum justum gerere possint; vel subplicium, quod nos meruimus, non in Romanos bellum reparaturos transferamus, ira deorum ob perfidiam nostram concitata.

X. 1. *Movit Patres c. tum causa*, res ipsa, a Postumio exposita. — *se in senatus fore potestate*, v. ad 2, 56, 16.

2. *lux quaedam adfulsisse* cet. cf. Cic. Phil. 1, 2. 10, 6.

3. *Postumius in ore erat*, v. ad 2, 36, 3. — *devotioni P. Decii* — *aequabant* eum, v. ad 5, 23, 4.

4. *Emersisse civitatem ex obnoxia pace*, v. ad 2, 29, 7. et 6, 28, 5. — *Arma cuncti spectant*, v. ad 1, 9, 3.

5. *En umquam futurum* cet. v. ad 4, 3, 6. — *delectus omnium voluntariorum fuit*, i. e. ita habitus, ut

ut nemo non voluntarius ſcriberetur: omnes, qui ſcriberentur, voluntarii erant: cogi neminem adtinebat; Bauer. — *reſcriptae legiones* (iterum ſcriptae, ut *reficere tribunum;* cf. ad 2, 56, 4.) *ex eodem milite* ſ. exercitu, ſc. qui ad Caudium miſſus erat ſub jugum. Cf. 25, 6. Hinc cap. 12 extr. pro *Publilius in Samnio ſubſtitit adverſus Caudinas legiones* (Samnitium exercitum ad Caudium victorem) Sigon. e quibusdam libris vett. ſubſtitui malebat *adducens Caudinas legiones* ſc. Romanorum. Cf. 25, 6, 7.

6. *Quandoque hice homines* cet. v. ad 5, 25, 3.

7. *fetiali Poſtumius genu femur — perculit:* quidam MSS. h. l. et cap. 11. *percutit*, probb. Ern. et Bauero.

8. *fetialem a ſe contra jus gentium violatum:* Stroth. "Vae!, inquit, iſti nequam, qui magnanimus dicitur. Quis eum Samnitem *civem* fecerat? deditum, obnoxium Samnitibus? num haec eſt iſta Romanorum laudata fides et probitas? Ego quidem nullum majus flagitium, nullam majorem perfidiam inter barbaros novi. Hoc erat eludere deos, religionem ac fidem. Veriſſima contra ſunt, quae adverſus haec Pontius monet, quem poſtea Romani crudeliter interfecerunt." Paſſim obvia ſunt ſimilia exempla inhoneſtiſſimarum artium, quibus Romani potiſſimum uſi ſunt adverſus hoſtes, in quos quidlibet licere ſibi exiſtimaſſe videntur. Samnites tamen non minus fraudulenter et multo crudelius egiſſe, vel ex cap. 12. intelligitur.

XI. 1. *pacto ſtas*, v. ad 3, 36, 11. — *Samniti pax debetur*, v. ad 8, 15, 1. — *quem ſi ſponſionis poenitet*, diſplicet ea, inprobatur: neque enim populus ipſe ſpoponderat; Bauer. Cf. ad 2, 54, 16.

2. *Nemo quemquam deceperit*, nullus alterum decepiſſe videatur; Doer. — *Ea fortuna*, in eadem conditione et ſtatu exercituum, cum eadem ſpe ac metu; Gron. Ante *fortuna* ed. Gryph. inſeruit *vero*,

ra, quod esse potest *quin immo;* nisi potius leg. *vere*, ut sit: pristina fortuna, pristina loca, non imagines rerum, restituantur in integrum; Bauer. Illud tamen *vero* abest ab omnibus MSS. et edd. ante Gryph. Mox *incusemus* e quibusdam MSS. pro vulg. *adcusemus* recepit Stroth tamquam minus tritum.

3. *Numquamne causa defiet;* plerique MSS. *deficiet* ex interpr. — *inter adcipiendum aurum*, v. ad 6, 39, 5

4. *Pacem sibi habeat*, pace facile carere possumus; statuat de ea populus Rom., ut lubet, dummodo *legiones c. v. r.*, Duk. Pacem ne communicet cum non postulante, vel ego non postulo, ut nos: *er mag es für sich behalten; ich verlange es nicht;* Stroth. Immo: pacem ejus arbitrio relinquamus, de pace pro lubitu statuat populus Romanus; Doer. Hac formula *sibi habeat* utitur, qui, quod non habet ipse, quum habeant alii teneantque, eo se facile carere testatur: hic vero utrisque simul aut habenda pax aut non habenda erat; neutri poterant habere vel adspernari sine alteris: ergo sensus poscere videtur *pacem ne habeat; legiones c. v. restituat;* Gron. Mox forte leg. *dignum erit*.

5. *hosti tibi remittendo* scil. tot cives: sed potius cum Gron. leg. *hos tibi r.* Vulgo post *non habeam* signum interrog. ponitur. Tum *ut* dictum, ut 4, 2, 9. Alii post *restituat* στιγμὴν τελείαν ponunt, et seqq. usque ad *non habeam* concludunt in unam periodum; quod probabat Duk.

6. *hoc vos, fetiales, juris gentibus dicitis*, v. ad c. 9. n. 2. — *nec moror*, ut nos: *ich will sie nicht aufhalten;* Str. Cf. ad 2, 24, 5.

7 *in civitatem obligatam* (cf. ad 5, 23, 7.) *sponsione commissa*, h. e. cujus conditio exstitit, (nam pacem spoponderant consules, si Romani incolumes dimitterentur, quod factum est; et sic *commissa stipulatio* in Pandectis est ea, cujus conditio exstitit, quum ex ea deberi coeptum est, et agi ac peti potest) vel

vel populus Rom., quum sponsionem, firmatam jure jurando et exsecratione in capita sponsorum et in populum Rom., ratam non haberet, *commisit sponsionem*, h. e. id, quod exsecrationibus ac diris illis locum faceret, ut ap. Cic. p. Cluent. 37. et Verr. 3, 12. *committere poenam* et *mulctam*, h. e. quod poenae locum facit; Duk. *Sponsione commissa*, cui necessario satis faciendum est, quoniam nos, altera pars, conditionem explevimus; Ern. Interposita et nunc, inpleta, sub qua facta est, conditione, necessario inplenda, ut *devotio convicta et commissa* ap. Cic pro domo 57. (ubi v. Graev.) quae, quum consequuti sumus, quod voto suscepto a diis consequi voluimus, necessario inpleri debet; Stroth. Similiter *hereditas*, *hypotheca*, et *fiducia commissa* (perdita, quum committimus, ut pereat; ut nos: *ein verfallenes Pfand*) ap. Cic. Verr. 1, 10. 2, 14. ad Div. 13, 56. et Flacc. 21. quod jam monuit Ern. in clav. Cic. Cf. Salmas. de modo usur. c. 14. p. 614. et Graev. ad Cic. p. domo c. 57. Pro *obligatam* MSS. *obluctam*, *oblitam*, *obrutam*: unde *pollutam* conj. J. Fr. Gron. sed rectius *obstrictam* Jac. Gron. coll. 9, 35. et 10, 38. Mox *genu perculit*, v. ad c. 10. n. 7.

8. *Ita Dii credent* cet. εἰρωνικῶς dicta.

9. *Haec ludibria religionum non pudere vos in lucem proferre* sc. quis putet? — *ambages fallendae fidei exquirere*, cf. ad 1, 55, 6. et 3, 35, 1.

XII. 1. *quae deinde venerunt*, evenerunt, contigerunt. Cf. 1, 7 pr. ad 10, 45, 2. 24. 40, 11. 29, 20, 3. 44, 17, 3. (ubi *cui classis venisset* dicitur pro evenisset vel obvenisset, et alterutrum conjicerem cum Crev., nisi *provinciam alicui sorte venisse* legerem 29, 20, 3. et ap. Justin. 13, 4, 10.) et Ern. ad Cic Verr. 5, 6. — *senis Pontii* Herennii *utraque consilia*, (v. cap. 3.) *inter quae media* consilia, inter vel per quorum medium, aut *media* via (ut cap. 3.

 extr.

extr. *si media via consilii caperetur) se labsos*, ineundo mediam viam se labsos per inprudentiam.

2. *nullo dum certamine*, proelio, *inclinatis*, inminutis, (cf. ad 3, 16, 4.) vel mutatis *viribus* Samnitium, ut mox *fraus rem inclinavit*, nisi potius *rem inclinare* h. l., ut 32, 30, 3. et al. eodem sensu dicitur, quo 7, 33. et al. *acies* vel *pugna inclinat* (se) sc. se vel *inclinatur* (ut 1, 12, 4. et al.) in alterutram partem seu fugam, et *res inclinata* 22, 6, 4. de victoria ad Poenos versa seu vergente, vel potius quo 25, 18 *momentum rei facere*, et nobis: *der Sache den Ausschlag geben*, et h. l. leg. *inclinatis rebus* sc. Romanorum et Samnitium. Ad utrumque populum etiam seqq. spectant. — *animi mutaverant*, v. ad 2, 3, 2.

3. *pro aris ac focis dimicabatur*, v. ad 5, 30, 2.

4. *in Apuliam ad Luceriam pergit* cet. cf. ad c. 2. n. 2. Quomodo Luceria in Samnitium potestatem devenerit, nusquam prodidit Livius. Cf. ad 10, 33, 5.

5. *adversus Caudinas legiones*, v. ad c. 10. n. 5.

6. *Distendit ea res Samnitium animos*, v. ad 3, 23, 1.

XIII. 1. *ne castris quidem suis*, ad ea confugiendo, *fugam inpedire*, inhibere. — *plus sanguinis ac caedis factum*, v. ad 2, 30, 8.

2. *in montibus vicatim habitantes*, v. ad 5, 5, 2. — *contemto* (male *contemtu* in plerisque MSS. et edd.) *cultorum* (campestria et maritima loca incolentium) *molliore*, *atque*, *ut evenit* (fit, fieri solet) *fere*, *locis simili genere*: nam ingenia hominum ad indolem fere locorum, in quibus degunt, adtemperantur. Cf. 5, 33 extr. 21, 37 extr. 29, 25 extr. 45, 30 fin.

3. *aut interjecta inter Romam et Arpos* sc. haec regio, i. e. dum interjecta esset, *penuria*, per penuriam, *exclusos a commeatibus* Romanos *absumsisset*: nisi leg. *interjecta ea*, ut sint ablat. absol. et *penuria* nomi-

nominativus; Stroth. Malim: *interjecta* sc. loca — *absumsissent;* Gron. *Arpi* Apuliae opp., de quo v. ad 25, 12, 6.

4. *juxta obsidentes obsessosque*, v. ad 5, 6, 3. — *opere*, v. ad 5, 22, 6. Mox copula *et* ante *obsessis* abest a MS. Flor. probb. Gron. et Drak. *at* in quibusdam edd. non male, quia *et* bis repetitur.

5. *vacuus per agros* cet. h. e. liber a cura obsidionis, nisi leg. *vagus;* Duker. Possis et *vacuos per agros.* Cf. ad 3, 40, 8. — *infesta*, v. ad 1, 7, 7.

XIV. 1. *per utros stetisset*, v. ad 2, 31, 7.

2. *in adparatu pugnae:* ita omnes fere MSS. Plerique editores delevere voc. *pugnae*, quia mox repetitur. Sed v. ad 1, 3, 8.

3. *Agentibus divina* (auspicia et sacrificia) *humanaque*, v. ad 3, 17, 6. — *litatum*, v. ad 5, 38, 1.

4. *suarum inpotens rerum*, ne suae quidem civitati regendae par. Contra *regni potens*, ei administrando par, 24, 4, 7. et *potentes rerum suarum atque urbis* 23, 16, 3. Cf. ad 22, 42, 5. et 3, 36, 2. — *aliis modum*, normam, léges, *pacis ac belli facere*, praescribere, ut 25, 40 extr. et eodem sensu *cum quibus bellum et pacem habeamus, modum inponere* 21, 44, 3.

5. *se in auctoritate Tarentinorum manere*, v. ad 2, 56, 16.

6. *Adcipere se omen*, v. ad 1, 7, 11.

7. *pars fossas explerent, pars vellerent vallum atque in fossas proruerent*, v. ad Tac. Ann. 1, 68, 4. — *non haec* loca *Furculas* cet.

8. *caedunt pariter resistentes fusosque — puberes, inpuberes, h. jumentaque:* in expugnationibus urbium saepe memorantur exempla similis irae et crudelitatis victorum: sed quaeri potest, cur Samnites *inpuberes*, aetatem minime bello aptam, secum in castra ducere voluerint; Duk. Haec copiosius ac gravius dicta pro *caedunt sine discrimine omnes*, neque sin-

gulorum enumerationi acriter inhaerendum cogitandumve de *servis*, *inermibus* aut *inpuberibus*, qui fuerint in castris; Stroth. Cf. ad 6, 16, 4.

9. *perdere prius quam perire*, f. *perirent*; Gron.

10. *quam proderetur salus* cet. cf. ad 2, 43, 5.

XV. 1. *Apuli circa*, v. ad 1, 4. 11. — *ad id*, v. ad 2, 23, 3. — *Luceriae restiterat*, v. ad 4, 58, 5.

2. *brevi* (tempore) *ad spem eventus respondit*, ut 28, 6, 2. h. e. spei s. exspectationi, Gall. *répondre à son attente.* Cf. Ern. et Wolf. ad Suet. Caes. 46. Sic et simpl. *eventus respondent* sc. spei vel votis, optatis 30, 30, 9.

3. *Debuisse eos Pontium — censeret:* amare dicta. *Docuisse* quidam MSS. unde *decuisse* conj. Gron. — *quam in*, contra, *se ipsi ferre* sententiam, statuere.

4. *cum singulis vestimentis sub jugum missurum*, v. ad 3, 19, 9. — *amiserant* Romani; sed in pluribus MSS. rectius *amissa erant*, quia Caudinae legiones, quae amiserant, cum Publilio erant in Apulia; Gron. Id ex superioribus non adparere, et adversari 25, 6. monet Drak. Cf. tamen hujus cap. princ. et ad c. 10. n. 5. *quos* ut *pignera pacis custodiendos Luceriam dederant*, miserant, nisi leg. *duxerant*.

5. *Lucius Cornelius* Lentulus forsan, cui familiae hinc *Caudini* cognomen inditum putatur. Tres hoc anno dictatores in fastis Capitol. memorantur, C. Maenius, L. Cornelius et T. Manlius. Dictaturae Maenii mentio quidem fit c. 26. sed ea fuit altera: praetermissa a Livio prior, in qua res a Maenio in Campania gestas tradit Diodor. lib. 19. Cf. Pigh. Annal. ad a. 433 et 439.

6. *haud sciam an* (cf. ad 2, 2, 3.) *justissimo triumpho* cet. at cf. ad c. 10. n. 7. — *an consulum Papiriique* cet. v. ad 3, 25, 3.

7. *Sequitur hunc errorem alius error*, i. e. dubitatio, quod e particulis *ne* et *an* intellegitur; ut c.

45.

45. et ap. Ovid. Fast. 4, 669. *errantem;* Ern. Cf. ad 1, 24, 1. 27, 47, 7. et 40, 55, 1.

8. *Curſor Papirius — conſul tertium creatus:* ita faſti Capitol. et ipſe Livius, qui tertium ejus conſulatum non alibi memorat, ſed modo primum 8, 23. alterum 9, 7. quintum 9, 28. adeoque tertium h. l. et quartum 9, 22 pr. ubi nomina conſulum incuria librariorum excidiſſe et ex Diodori lib. 19. faſtisque Capitol. hoc modo reſtituenda eſſe: *Conſules novi, L. Papirius Curſor IV. et Q. Publilius Philo IV, ſicut ſuperiores, Romae manſerunt*, jam ſuſpicatus eſt Pighius. — Pro *Aulio* al. *Aemilio.*

XVI. 1. *Convenit jam inde*, deinde, *per conſules reliqua belli* (v. ad 4, 27, 1.) *perfecta* eſſe. v. ad 1, 3, 4.

2. *cum Ferentanis;* immo *Forentanis;* et ſic quoque c. 20. (ubi *Tarento, Acheronto, Florento, Torento* in MSS.) ſcribendum *Forento:* nam *Ferentinum* et *Frentanos* (nec non *Ferentinos* ſ. *Ferentinates*) novimus, at *Ferentanos* nullos; Gron. Recte, opinor, v. ad Tac. Ann. 15, 53, 4. *Forentum* opp. Apuliae, hod. *Forenza.*

3. *ad pacem cum precibus petendam*, ſubpliciter p., ut *precibus petere* 1, 16. *p. orare* 2, 2. *p. petere pacem* 43, 4. Videtur haec in primis forma ſollemnis et religioſa fuiſſe, eodemque modo ſine emphaſi dicta, uti *fraudem fraudare, ſervitutem ſervire, obcidione obcidi;* Ern.

4. *exſequentes quaerendo*, v. ad 5, 15, 7. — *Duae factiones ſenatum* Satricanum *distinebant*, v. ad 3, 23, 1.

5. *ut ad reconciliandam pacem conſuli opera navaretur*, ut conſuli aliquid praeſtaretur, quo *ad reconcil. p.* permoveri poſſet, facta nimirum ei praeſidium Samnitium obprimendi copia; Doer. — *enuntiare*, arcana prodere, ut 39, 10 al. v. Gron. et Drak. *Enuntiantur* arcana, *nuntiantur* audita aut viſa. Hinc

Hinc etiam 25, 9, 3. et 41, 24 pr. *enuntiaré* pro *nuntiare* substituendum monuere intpp.

6. *armatosque clam hostes*, Romanos, nisi leg. *armatosque* Romanos *clam hoste*, Samnitibus, vel *clam suis*, reliquis civibus non earum partium; Gron. *clam nocte* multi MSS. Male!

7. *sub jugum missos esse, auctores sunt*, v. ad 2, 58, 1.

8. *quae cognomen etiam dedit*; sic et Zonar. 7, 26. Sed idem jam avo ejus fuit. Cf. 6, 5. 11. 9, 34. Hinc *q. c. avo jam dedit* conj. Sigon. Forte Livius aliquid humani passus est; aut pedum pernicitas huic L. Papirio confirmavit cognomen majorum, quale quid sup. 5, 31, 2. et 6, 39, 3. vidimus; Drak. Cui vero h. l. non subcurrit πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς? — *nec cum ullo* duce. De gente Papiria v. Cic. ad Div. 9, 21.

9. *invicti ad* (κατὰ, quod adtinet ad) *laborem corporis*, ut ap. Ovid. Met. 12, 167. et *i. a labore* cet. ap. Cic. Off. 1, 20. et inf. 39, 40. Sic et *proelio magis ad* (κατὰ) *eventum* (si eventus spectatur, vel ejus ratio habetur) *secundo quam levi* 22, 9, 2. *nequaquam pari ad virtutem viro* 26, 16. Cf. ad 6, 18, 2. — *ne utique* (v. ad 2, 30, 1.) *dorsum demulcentis*, ut al. cervicem equorum. Cf. ad Sil. 4, 264. et 16, 356.

10. *Praenestinus praetor* "non videtur fuisse magistratus municipii Praenestini, (nam Praeneste tum nondum municipium fuisse probabile est, et Praenestini hi inter socios militarunt; municipia autem jus legionis habuisse docet Spanhem. Orb. Rom. 1, 9.) sed praefectus cohortis socialis, ut 8, 11. *praetor Lavinienſium*, et 23, 19. Manicius, *praetor* Praenestinus, h. e. praefectus cohortis Praenestinae, qui antea *scriba* fuit, adeoque vix magistratus esse potuit;" Duker. Cf. Plin. 17, 11. Aurel. Vict. de vir. inl. c. 31. Sigon. de ant. jur. Ital. 2, 14. Lips. mil. Rom. 1, 7. 2, 10. Periz. diss. de praetorio §. 19. et sup. ad 6, 42, 7.

11.

11. *ultimi fubplicii metu* (v. ad 3, 58, 11.) *perfufum*, conſternatum, vel repletum, ut 2, 63. 9, 16. 10, 38. 26, 50. 30, 16 et al. *inbuere*. Cf. ad 39, 8, 3. — *nemo unus erat vir*, v. ad 3, 12, 2. — *quin eum parem deſtinant*, non, ut quidam libri, *deſtinarant*; niſi malis *deſtinarunt*; ſcil. ſcriptores et homines, qui poſtea fuere et nunc ſunt; non Romani ejus temporis: nam Livius non ita inmemor ſui et eorum, quae cap. 18. dicit, *Alexandrum ne fama quidem illis notum arbitror fuiſſe*; Gron. Praeterea Romani ejus temporis neminem in futurum ducem deſtinare ſolebat, ſed, qui quoque tempore conſul eſſet aut ex tempore a conſule dictator diceretur, dux erat; Str. Cf. ad 35, 20 pr.

XVII. 1. *deverticula amoena*, v. ad 1, 51, 2. De conſilio, quod Livius in hoc epiſodio, cap. 17-19., ſequutus ſit, v. ad cap. 18. n. 6. — *tamen*, v. ad 1, 12, 1. — *quibus ſaepe tacitis cogitationibus volutavit* haec mentio, imago, cogitatio rei, *animum* meum, occupavit, agitavit, exercuit: ſed hypallage fere eſt: nam alioqui *res volutari animo* dicitur, non *re animus*; Bauer. Haud dubie per elegantiſſimam hypallagen dictum; Ern. — *eas evocat* ex animo *in medium* ſ. vulgus.

2. *Ea, et ſingula intuenti et univerſa — facile praeſtant invictum Rom. imperium*, promittunt et ſpondent, hoc invictum ſemper fore; Ern. Cf. ad Juvenal. 14, 212. Tò *ita* forte delendum, quia ab omnibus fere MSS. abeſt, et ſaepe poſt *ficut* omittitur. Cf. ad 34, 9, 7. 39, 41, 1. 44, 20, 4. et v. 4, 27. 24, 33. 25, 15. 29, 8.

3. *vertenti praebuit fortunae*, v. ad 2, 3, 2. Idem alii probarunt iisdem aliisque exemplis, v. c. *Cyri* Euſeb. in vita Conſt. 1, 7. Priami, Mithridatis, Croeſi, Marii et *Pompeji M.* Juvenal. 10, 258-288. Mox forte leg. *Alexandro fuiſſet bellandum*. Ob hanc digreſſionem Dodwell. de cyclis diſſ. 10. ſ. 73. multis

tis exagitat Livii in doctrina temporum inperitiam, quia Alexander jam sexennio ante obierit. Cui respondere conatus est Clericus ad h. l. dicens, licuisse Livio agere de eventu belli, si id Alexander Romanis intulisset, ubicumque sermo fuit de magistratu viri fortis, qui Alexandri aequalis fuit. Immo ipse Livius mox dicit, Alexandri M. tanti regis ac ducis mentionem effecisse, ut quaerere libuerit, quinam eventus Romanis rebus futurus fuerit, si cum Alexandro foret bellatum: non autem addit, se id fecisse eo anno, quo Alexandrum mortuum crederet;" Drak.

4. *si Punicum Romano praevertisset* (v. ad 2, 24, 3.) *bellum:* nam duo bella post devictam Asiam animo concepisse credebatur, Romanum et Punicum: (saltem Punicum, de quo v. Justin. 21, 6.) et si prius adversus Poenos bellum gessisset, *senior* factus demum *in Italiam trajecisset*, atque in illos incidisset *ingentes viros:* quinam vero hi fuerint, praeter Postumium, Aemilium et P. Cornelium Scipionem, haud satis mihi constat; Stroth. Alexander natus est Olymp. 106, 1. et mortuus Olymp. 114, 1. vel a. V. c. 430. a. Chr. n. 324. Jam qui fastos Rom. inspiciet, plura deprehendet nomina *ingentium virorum*, consulum et dictatorum, qui deinde vixerunt, etsi minus inclaruere, quoniam Liviana hujus temporis historia intercidit. Quomodo autem Alexander, qui anno aetatis XXXIII obiit, (cf. ad Tac. Ann. 2, 73, 2.) *senior in Italiam trajecisset, si Punicum Romano praevertisset bellum?* Non Poenos tantum, sed maximam Africae partem antea armis subjugare voluisse censendus est.

5. *disciplina militaris — tradita per manus*, cf. ad 1, 3, 7.

6. *in artis perpetuis praeceptis ordinatae modum venerat*, ut nostri vulgo: in systema s. formam artis redigere; Ern. *perpetuis*, continuis, junctis ordine systematico; Bauer. Cf. ad 4, 6, 1. — *quem juvenes*

ii:

ii: in MSS. quibusdam *hii;* unde *hi* vel *ii* legendum esse jam monuere alii. *duo* edd. vett. quos putant esse T. Manlium Torquatum et M. Valerium Corvum. Cur vero *duo* tantum, et hi potissimum?

7. *cessisset videlicet* (εἰρωνικῶς dictum; v. ad 4, 5, 2. unde delevi interrog. signa, post *duces*, *ruentes*, *animi* et *cepit* posita) *in acie oblatus par Manlius Torquatus*, v. ad 7, 33, 1. *par* deletum a Stroth. quia vix in duobus exstat MSS. Sed aptissimum est.

8. *senatus ille, quem ex regibus constare dixit* Cineas, Pyrrhi dux et legatus; quod notissimum vel ex Floro 1, 18. Plut. in Pyrrho p. 395. Appian. Samn. Exc. 10. — *cepit* mente, percepit, intellexit, *veram Romani senatus speciem*, dignitatem, amplitudinem, ut cap. 40. et 32, 36, 4. 34, 52 extr. 37, 40 al.

9. *Id vero erat periculum*, timendum cet. ut cap. 18. n. 6. 10, 7. 45, 23. quae loca vel per ironiam adcipiendam, quod placet, vel interrog. nota addenda; Stroth. — *quilibet unus*, v. ad 3, 55, 13.

10. *subsidiis firmaret aciem*, v. ad 2, 20, 2. et 2, 31, 1.

11. *oneratum fortunae suae adparatibus*, ut ap. Sen. de ben. 6, 31. *multitudinem indigestam et gravem metuendam esse ducenti* Xerxi: *non enim vires, sed pondus habere.* — *nihil aliud quam* cet. v. ad 2, 8, 9. Quum fere nihil aliud opus esset, quam ut quis, quemadmodum Alexander bene fecit, vana illa Persarum contemnere auderet; Str. — *commissabundus*, v. ad 3, 29, 2.

XVIII. 1. *merso secundis rebus*, corrupto, soluto, (v. ad 6, 14, 6.) *quarum nemo intolerantior fuit*, in earum usu nemo insolentior; Doer. Immo: nemo minus sapienter ac moderate tulit magnam fortunam, magisque ea elatus est ac superbior factus. Cf. seqq. Hor. Od. 3, 27, 74. (ubi v. Mitscherl.) et inpr. Curt. 3, 12, 20. qui eamdem sententiam ita exprimit: *Nondum Fortuna se animo ejus infuderat.* ita-

itaque orientem eam moderate et prudenter tulit: ad ultimum magnitudinem ejus non cepit.

2. *superbam mutationem vestris*, cf. Curt 6, 6. et Athenaei lib. 12. — *desideratas humi jacentium*, προςκυνούντων, (h. e. eorum, qui more Orientis humi prosternendo corpus genuaque alicujus amplectendo osculandoque summam ei reverentiam testantur) *adulationes*, venerationes, ut 30, 16. ap. Valer. Max. 4, 7. ext. 2. 6, 3. ext. 2 et κολακεύειν ap. Xenoph. Cyrop 1. nam *adulari* et προςκυνεῖν proprie dicuntur canes, (κύνες) qui dominis suis adulari ac blandiri solent pedes eorum lambendo et ad illos se provolvendo humi. Itaque nolim emendare *adorationes*, quae vox h. l. minus apta est et propr. alium venerationis ritum exprimit, quo quis in Oriente *ori* suo admovet manum et huic dat oscula, quae deinde porrigit quasi jacitque ad eos, quibus honos habetur. Cf. ad Juvenal. 4, 118. Res ipsa de regibus orientis, in primis Persarum, et de Alexandro nota. Cf. ad 45, 44, 10. Curt. 6, 6, 3. 8, 5, 6. (*More Persarum Macedones venerabundos ipsum salutare prosternentes humi corpora. Non deerat talia concupiscenti perniciosa adulatio, perpetuum malum regum, quorum opes saepius adsentatio quam hostis evertit*) 21. 22. Justin. 6, 2, 13. 12, 7 pr. Nep. Con. 3, 2. Polyb. 15, 1.

3. *etiam victis Macedonibus graves*, etiamsi victi fuissent et ab externo hoste domiti; Gron. ad Sen. de ben. 1, 10. Cf. sup. ad 5, 2, 7. et ad rem Curt. 6, 6, 3.

4. *foeda supplicia — amicorum*, nota e Curtio, Arriano et al. — *vanitatem ementiendae stirpis* s. generis, quod tum a Perseo et Hercule, (v. Arrian. 3, 1. et Strab. 17.) tum ab Achille, (v. Curt. 4, 6, 29. 8, 4, 26. Vellej. 1, 6, 5. ad Sil. 15, 292.) et hinc ab ipso Jove (patre Aeaci, avo Pelei et proavo Achillis) deducebat, quod vel e Curt. 4, 7, 8. et 8, 5, 5 sq. notum. Jovem vero non modo generis aucto-rem,

rem, sed et patrem suum fuisse, forsan credi potius voluit, quam credidit ipse.

5. *Quid? si vini amor* cet. cf. ad 4, 5, 1. — *nec quidquam dubium* i. s. *refero*, certa tantum adfero, taceo de aliis, de quibus inter scriptores non satis constat; Str.

6. *Nullane haec damna*, nonne haec adversa et repugnantia; Doer. — *Id vero periculum erat*, (cf. ad c. 17. n. 8.) *quod levissimi ex Graecis*, (cf. ad 26, 31, 1. ad Juvenal. 3, 60. 73 sq. 10, 174 et Cic. orat. pro Flacco, cujus maxima pars ad levitatem perfidiamque Graecorum probandam spectat) *qui Parthorum quoque* cet. Gloriae Romanorum adversus hos aevi sui scriptores, qui eam post Crassi cladem elevasse videntur, defendendae causa totum paene hoc deverticulum quaesivisse videtur Livius.

7. *Athenis, in civitate fracta Macedonum armis*, victoria Philippi ad Chaeroneam. — *fumantes Thebarum ruinas*, urbis ab Alexandro dirutae: de quo v. Plut. in Alex. c. 20. Arrian. 1, 5. Polyb. 4, 23. 5, 10. 9, 28. Diodor. 17, 9. Justin. 11, 4.

8. *ex monimentis orationum*, Demosthenis et al.

9. *paulo plus decem annorum*, pro *paulo plurium quam d. a.* Sed leg. *duodecim*; unde et mox *in aetate tredecim annorum*.

10. *se hominis* unius *res gestas*, *et ejus*, et quidem, et simul s. praeterea *juvenis* cet. — *octingentesimum annum* Livius, de sua aetate loquens, pro octavo saeculo dixit, ut c. 34. *decem annos* pro decennio; Str. Cf. Bredenkamp im *Magaz. für öffentl. Schulen und Schullehrer* T. I. p. 444 sq. ubi monet, Livium nunc etiam Romanos sui aevi comparasse cum Alexandro, quia Graeci illi scriptores contenderint, eum non modo tum Romanis parem fuisse, sed et Liviana aetate, si ea viveret, fore. Mea qualicumque sententia τὸ *octingentesimum* debetur potius librariis vel glossatoribus, Liviana respicientibus tempora, (quod ab h. l. alienum) legendumque omnino

 quin-

quingentesimum annum, h. e. quintum saeculum, ob verba adjecta: *quum ex hac parte* sc. Romanorum *plura numerentur saecula*, (h. e. aetates hominum, generationes, γενεαὶ, spatia XXXIII circiter annorum) *quam ex* Alexandri parte *anni*: nam XIII ejusmodi saecula conficiunt 429 annos, et tum agebatur a. V. c. 435. Alexander autem ne per *aetatem* quidem h. e. spatium *XIII annorum* bellavit.

11. *Quin tu hominis cum homine*, — *fortunam cum fortuna confers?* verba vitiosa, et, quamvis illa *cum fortuna*, quae plane otiosa sunt, ejeceris, non satis menti apta Livii, qui in antecedd. et seqq. non singulum quemdam hominem et ducem Rom. cum Alexandro conferri cupit, sed plures omnino homines et duces, dignos, qui cum Alexandro comparentur, ex historia Rom. laudari posse adfirmat: unde *Quin tu homines cum homine*, *et duces cum duce*, *fortunam* (qua plures Romanorum gavisi sunt) *cum fortuna* (qua Alexander gavisus est) *confers?* scribendum puto; Doer. Sed vel sic verba *fortunam cum fortuna*, quae aliis intpp. non displicuisse mireris, parum apta sunt. Praestiterit: *Quin tu homines cum homine*, *duces cum duce*, *populum cum populo confers?* Argumentatio enim Livii eo potissimum spectat, ut ostendat, ineptum esse, et hominem cum populo, et felicitatem XIII annorum cum fortuna 435 annorum conferri: quod a Graecis scriptoribus factum videtur. Omnino etiam multo magis probanda est ratio eorum, a quibus Alexander variis Rom. ducibus comparatus est, v. c. Germanico a Tac. Ann. 2, 73. Caesari ab Appiano B. C. 2, 149 sqq. — *poenituit*, v. ad 2, 54, 16. — *denos vicenosque dies*, forte *vicenosve*: sed et cap. seq. *quaterni quinique*; Bauer.

12. *male gestis rebus a. subcessum est*, v. ad 4, 11, 1.

13. *sed* etiam (v. ad 1, 40, 1.) *domini rerum temporumque* cet. Gron. comparat verba Demosth. in Olynth. 1 pr. Cf. et Tac. Ann. 2, 73. 14.

14. *trahunt consiliis cuncta*, ducunt quo volunt, h. e. regunt, sibi parere cogunt, *non sequuntur* aliorum consilia et mandata; metaphora a fune petita. Similiter 33, 9, 4. *partem profligatam* exercitus hostium *cetera* (f. *ceteras*) *tracturam*.

15. *eadem fortunae pignera*, eosdem bonos duces; Ern. Immo idem nomen, eamdem gloriam, eamdem memoriam perpetuae secundae fortunae, ille non magis ac hi invictus adversaeque fortunae inexpertus, *in discrimen detulisset:* non plus sibi a fortuna tributum habebat, quam Rom. duces; Str.

XIX. 1. *Latium deinde omne cum Sabinis — atque Apulis, et Samnites, adjuncta omni ora Graecorum inferi maris a Bruttiis*, (populo inferi maris, nondum perdomito nec societate Romanis juncto: non *Thuriis*, qui ad sinum Tarentinum pertinent, et inter quos Graecosque inferi maris Romanorum socios multi erant tum populi interjecti, quibus nihil cum Romanis) *Neapolin et Cumas*, (oppida Graecae originis: unde h. l. adpellantur, quum jam nominata sit Campania) *et inde Antio atque Ostiis tenus*, (h. e. junctis qui sunt vel porriguntur inde a Cumis fine Antii et Ostiae, ut erant Aurunci vel Ausones, et Rutuli, aliquando a vetere Latio divisi; non *Samnites*, quibus hic locus non est) *aut socios* cet. emend. Gron. "At unde librario *Thurii?* Qui etsi in sinu Tarentino, latius tamen *inferi maris ora* adcipi potest;" Bauer. De *Thuriis* v. ad 10, 2, 2.

2. *Romanis ad manum domi subplementum esset*, v. ad 5, 20, 1. — *exercitus consenuisset*, v. ad 1, 22, 3. — *Sarissa* hasta longior Macedonum. Cf 31, 39. 32, 17. 33, 8. 37, 42. 38, 7. 44, 40. Cf. Heins. et Burm. ad Ovid. Met. 12, 466. Hinc phalanx s. phalangitae *Sarissophori*, *Macedonum robur*, 36, 18, 3. De forma sarissarum, quae olim XVI et postea XIV cubitorum erant, v. loc. class. Polyb. 18, 12. Hinc *inmobiles longitudine et gravitate hastae* dicuntur 44, 41.

41. — *Pilum* vel majus vel minus, et majoris tam lignum quam ferrum tricubitale erat, ita tamen, ut dimidia ferri pars ligno infixa esset. v. ad Sil. 4, 550. loca class. Polyb. 6, 23, 8 sq. et Dionys. Hal. 5. Lips. Mil Rom. 3, 4. Mox *ordines servans* forsan glossa est, utpote manifesta explicatio τοῦ *statarius miles*, qui obponitur varie discurrentibus velitibus et levi armaturae; Str. Sic et *statarius* 22, 18, 3. et *stataria pugna*, de qua v. ad 6, 12, 7. — *statarius uterque miles*, forte *utrique*, vel *utrimque*; sed non urgeo; Bauer.

3. *illa phalanx inmobilis* (cf. 33, 9.) *et unius generis*, non manipulatim, neque, ut *Romana acies*, *ex pluribus partibus*, hastatis, principibus et triariis, *constans* et per hos divisa: (Cf. ad 8, 8. 1.) *facilis partienti*, *quacumque* parte *opus esset*; *facilis jungenti* eam, h. e. ad partiendum et jungendum, ut fere *conloquium in secreto habitum et* hinc *liberum fingenti*, ad fingendum 30, 32, 4. et 26, 38, 8. De incommodis phalangis cf. 31, 39. 33, 9. 41, 37. 40. inpr. Polyb. 18, 12–16. et simil. locus inf. 44, 41.

4. *bello victus esset*, devictus, debellatus.

5. *inbellem Asiam quaesisset*, desiderasset, (*vermissen*) iterum sibi optasset. *Quaerere* et *requirere* passim designant desiderium rei absentis vel amissae, quam recuperare cupimus. Sic *quaerere occasionem omissam* et *praetermissam* 25, 38, 8. 31, 15, 2. *socium Philippum* 31, 29. *licentiam* 2, 3, 1. Cf. Impp. Virg. Aen. 1, 217. Tibull. 2, 3, 26. et Ovid. Met. 2, 239.

6. *cum feminis bellum sibi fuisse* antea in Asia: unde Epiri *regem Alexandrum* (de quo v. 8, 24.) *dixisse ferunt: se quidem ad Romanos ivisse, quasi in* ἀνδρωνῖτιν, *Macedonem* Alexandrum isse ad Persas, quasi in γυναικωνῖτιν. v. Gell. 17, 21.

7. *foederibus vetustis juncta Punica res publica Romanae*, v. ad 2, 8, 10. et 7, 27, 2. — *Non quidem Alexandro*; forte *non Al. quidem*: neque enim ita incipere *quidem*, aut praemitti solet ei, ad quod refe-

referatur; Bauer. — *Absit invidia verbo* (al. *vero*), ut 28, 39, 4. et alibi *praefiscine dixerim*, et nostrum: *ohne Ruhm zu melden.* Formula est malum omen ex nimia felicitatis suae praedicatione avertentis; Str. Similiter 22, 39. *ominis tibi causa absit C. Flaminii* (qui temeritate sua periit, de quo v. 22, 4 sq.) *memoria*, h. e. nolo mali ominis causa Flaminii mentionem fecisse; Ern. (Nolim pro malo omine memorasse Flaminium: quod inverse dictum pro: *non adsit* ut ominis causa, tamquam omen non adsit; Bauer.)

8. *numquam aequis*, *utique numquam nostris locis laboravimus*, v. ad 1, 56, 10. 2, 30, 1. et 3, 31, 1. "At quid sunt *loca nostra?* Obportunane? Haec sunt *aequa.* An Romana, Italica? Vbi ergo Cannae, aut Trasimenus? Omnino jactantiae crimen, vix est, quin subeat h. l. Noster: nam aequis quoque locis a Rom. laboratum est; raro tamen. Forte del. *numquam*, et *aequis utique nostris* jungendum;" Bauer. *Loca aequa* sunt commoda hostibus non minus, quam Romanis, *nostra* solis Romanis obportuna. Quum tamen saepius Romani victi sint, Livium numquam sibi persuasurum, id semper iniquis locis vel ex insidiis adcidisse, eumque studio extollendi Romana temere prolapsum, ut hoc diceret, monent Duk. et Drak. Verum Livius non negat, Romanos saepius victos esse, quod potius cap. praec. ipse fatetur, sed eos umquam *laborasse* ab hostibus; de quo v. ad 3, 31, 1. — *Equitem* et *sagittas miles* Romanus *timere potest*, ut ap. Hor. Od. 2, 13, 17. (ubi cf. Mitscherl.) *Miles sagittas et celerem fugam Parthi perhorrescit:* nam ad Parthos etiam Livii verba spectant. Hi a Romanis maxime timebantur, Crasso Antonioque victis: unice vero *equitatu* valebant, et fugam simulantes hostem temere persequentem vel in insidias trahere solebant, vel *sagittis* retro missis equisve repente versis petere. Ceterum et haec verba non repugnare crediderim superioribus *numquam ab*

equite hoste laboravimus; (v. ad 3, 31, 1.) neque hinc legendum cum Stroth. *equitum sagittas*, vel cum Doer. e multis MSS. *Equidem*, de qua voce v. ad 5, 51, 3.

9. *saltus impeditos*, ut Caudinos et Teutoburgienses — *avia commeatibus loca*, in quibus non nisi difficulter et longe petiti commeatus subpetere possunt, quod *militi armis gravi* non tantum molestum, verum etiam periculosum erat; Drak.

XX. 1. *rejecti ad populum*, v. ad 2, 22, 4.

2. *Eodem anno primum praefecti Capuae creari coepti*, *legibus ab L. Furio* Camillo *praetore datis*, cf. 23, 7, 4. 26, 16. 32, 2. *Praefectura* dicebatur Italiae civitas vel oppidum, quod nec leges nec magistratus suos habebat, sed ab uno pluribusve *praefectis*, vel subfragiis populi creatis, vel a praetore urbano quotannis Roma missis, administrabatur. v. Festus, Sigon. ant. jur. Ital. 2, 10 sq. Cujac. Obss. 11, 24. "Sed bello demum Hannibalico Capua in formam praefecturae redacta est. v. 26, 16. Itaque *praefectus* forte h. l. et *praetor* 23, 7. dicitur summus Campanorum magistratus, qui eorum lingua *Medixtuticus* vocabatur, (v. 26, 6.) quique non Romae a populo designatus Capuam mitteretur, sed Capuae crearetur ex ipsis Campanis, arbitrio forsan Romanorum, quum *discordiae intestinae* causa inter ipsos non conveniret. Si tamen Romae creatum, adeoque cum Gron. e pluribus MSS. et edd. antt. *Capuam* (h. e. qui Capuam mitterentur) legendum esse, verius videatur; ex ipsis Campanis tamen creatum esse putabo. Certe Campani erant Pacuvius Calavius summus Capuae magistratus et Marius Blosius praetor Campanus 23, 2. 7. Quin etiam Camillus Peregr. in Campan. fel. diss. 4. p. 513. praefectum Capuae creatum et leges a praetore datas arctae amicitiae et amicae societatis effectum, non poenam aut legem deditionis fuisse observat." Drak. Cf. ad 32, 2, 3.

3.

3. *Inclinatis semel in Apulia rebus*, v. ad 3, 16, 4. et 9, 12, 2. — *Teates Apuli* forte non iidem, qui paulo ante *Teanenses* (Teani Apuli incolae) dicuntur, et jam foedus petitum inpetraverant; nisi forte nunc *pacis per omnem Apuliam praestandae auctores* eos venisse cum Sigon. credideris. *Teate* Marrucinorum opp. ab h. l. alienum est, et indē *Teatini* dicuntur. *Theates* et supra *Theanenses* in multis MSS. *Cannenses Canusinique* (qui vicini erant populi) supra conj. Gron. et h. l. *Teanenses*, vel potius *Teanitae* (cf. Polyb. 3, 91, 5.) vel *Teanates*, ut *Arpinates*, *Antiates*, *Casinates*, *Privernates*.

4. *pacis per omnem Apuliam praestandae populo Rom. auctores*, promittentes spondentesque, se pacem effecturos esse. Cf. ad 2, 48, 7. — *ut aequo foedere essent*, v. ad 7, 30, 2.

5. *Forento quoque*, v. ad c. 16. n. 2. — *agere*, v. ad 7, 24, 2.

XXI. 1. *ceterum dictatori* pro *sed d.*, ut c. 27. 46. 10, 5. 28, 11. al. Str.

2. *diversa statuit signa*, ad utramque partem contrariam, versam aciem; Str. *Diversa* saepe dicuntur adversa et contraria. v. ad Tac. Ann. 2, 60, 2.

3. *Plistiam*, *socios Rom.* v. ad 3, 47, 1. et 10, 3, 6.

XXII. 1. *Consules novi — manserunt*, v. ad c. 15. n. 7.

2. *ad Saticulam c. s. venit*, cf. ad 8, 1, 1.

3. *id bellum tantum ducere*, existimabat, pro bello habebat, in eo tantum omne bellum positum putabat, ut *urbem obpugnaret*; Sigon. et al. *tanti* in omnibus fere MSS. inepte. — *adequitare Samnites vallo*, alii *obequitare*. Cf. ad 24, 31, 4.

4. *sic fortuna exercuit opes*, ita vim suam exeruit s. ostendit; Str. Immo: sic exercuit et perdomuit *opes*, h. e. hostiles copias, utrumque exercitum; Doer.

5. *in quem — cientem pugnam* (v. ad 1, 12, 2.) *infesta cuspide ita permisit equum*, v. ad 1, 13. 2. et 2. 56, 1. — *Fratri* scil. *imperatoris Samnitium*.

XXIII. 1. *Sora ad Samnites defecerat* cet. cf. Diodor. 9. p 710 711. — *quo quum prior — praevenisset*, ut *prius praecipere* 21, 32. *consilia ante tempus inmatura praecipere* 22, 38, 6. *prius praemeditari* 38, 3. *ante praecogitare* 40, 4. *ante praemeditari* 40, 23 *ante praeoccupare* 21, 20. 42, 47. *prior praegressus* 27, 12 pr. Cf. ad 2, 45, 10. 36, 17, 6.

2. *satis exploratis consiliis* dictatoris. — *signum repente pugnae proposuit*, v. ad 6, 8. 1.

3. *Locis angustis deprehensi*, repente et praeter opinionem obpressi; ut *deprehendi* tempestate subito ingruente 21, 58, 5. et *deprehensi genere pugnae* (inproviso inlati in talem pugnam, praeter opinionem ea obpressi et circumventi, *surpris, attrapés*; Bauer.) 38, 21, 4. Cf. ad 22, 29, 1. 28, 30, 4. et Mitscherl. ad Hor. Od. 2, 16, 2. — *infesta*, contr. τοῦ *tuta*. Cf. ad 1, 7, 7.

4. *Itaque non frustrabor ego vos*, exspectationem et spem, quam forte reposuistis in *castris hic relinquendis*. — *pristino die*, v. ad 4, 32, 5.

5. *quibus operae est trahere bellum*, cf. ad 1, 24, 10. et 2. 61, 6. — *omnium rerum respectum*, cf. ad 21, 44, 6.

6. *proximis tantum* castris, h. e. castrorum locis. Cf. cap. extr.

7. *fugam per diversa* (loca) *petunt*, cf. ad 1, 25, 7. et 3, 60, 1.

8. *semet ipsam turba inpediens*, v. ad 6, 8, 2.

XXIV. 1. *propter difficilem urbis situm*, h. e. qui faciebat, ut non sine magna difficultate adiri et expugnari posset urbs, quippe quae rupibus munita erat. "Sic *urbs*, *via*, *aditus*, *scopulus* et res aliae cum

cum difficultate superandae dicuntur *difficiles*" Doer. ad Ovid. Fast. 2, 727. in Eclog. poet. — Mox *periculo* eadem ratione cognato *praeceps* additur, ac *tempore* τῷ *longinqua*, ut exacte sibi respondeant membra: simul vero τῷ *praeceps* inesse videtur notio τοῦ *maturata*; Str.

2. *sex millia* sc. passuum; ut c. 44. 45. 10, 25. 27. al.

3. *pluribus, quam pro numero v.*, v. ad 7, 33, 2.

4. *constituisset Romanos*, statuisset, stitisset.

5. *excurrentibus in publicum pavidis increpat*, cf. ad 2, 24, 6. et 3, 3, 1.

6. *omnium consensu destinabantur*, putabantur esse *auctores*, ut 33, 28, 2.

XXV. 1. *nec Capua ipsa crimine caruit: quin Romam quoque et ad principum quosdam inquirendos ventum est*; verba obscuriora, quae cap. seq. explicantur: sed e duobus MSS. leg. *inquirendo*; Str. Copulam *et* delendum putat Doer.

2. *Ausonum gens*, de cujus variis in Italia sedibus v. Heynii Exc. 4. ad Virg. Aen. 7. — *Vescia*, v. ad 8, 11, 3. Mox forte leg. *pugnatum audierunt*.

3. *partim armati — partim togati*, v. ad 3, 50, 1.

XXVI. 1. *C. Maenius dictus* dictator. v. ad c. 15. n. 5.

2. *Ovium Noviumque* gentis *Calaviae* praenom. Cf. c. 7 pr.

3. *Deinde ut quaestioni Campanae materia decessit*, ubi per mortem principum conjurationis ulterius de conjuratione Capuae facta inquirendi defuit materia, *Romam versa*, translata est *res*, causa, *interpretando*, sub hoc praetextu, *non nominatim — sine fine ulla*, nullo certo fine et limite circumscriptum esse *jus quaestionis suae* s. inquirendi; Doer. — *coitiones*, v. ad 3, 35, 10. — *Postulabantur*, adcusabantur.

4. *adpellantibus tribunos*, v. ad 2, 27, 2.

5. *quin nomina reciperentur* sc. reorum a *quaesitore* vel judice quaestionis, qui tum dictator erat. Ita saepe *nomina* reorum ad praetorem *deferri* et ab eo *recipi* s. *adcipi* dicebantur, ut 38, 55, 3. al. — *hominum novorum*, v. ad 1, 34, 8.

6. *qua de causa vos existimare*, v. ad 4, 15, 1.

7 *pro magistratu*, v. ad 2, 7, 4. — *expugnare*, inpedire

8. *omnes dii hominesque*, v. ad 3, 17, 6. Mox *etiam quae non possunt* plurimi MSS. prob. Doer.

XXVII. 1. *si qui motus occasionem aperiret*, al. *aperirent*.

2. *per aperta loca h. e. in loca plana*, cf. ad 1, 3, 8. Verba *Campanos campos* delenda putabat Camill. Peregr Diss. 2 de Capua, (loca enim plana esse, in quibus sita Suessula, ubi Samnites prius ad proelium provocaverint Romanos) et mox *in conspectum data* emend. Gron. — *poenitebat*, v. ad 2, 54, 16.

3. *et carpi parvis quotidie damnis*, *et senescere vires*, v. ad 3, 5, 1. et 1, 22, 3. — *aciem pedite tutam fore* MS. Helmst. prob. Gron. ut sensus sit: peditem ipsum per se solum satis tutam praestaturum aciem ex sese constantem. Parum interest. — *Consulum Sulpicius in dextro*, *Poetelius* cet., pro: e consulibus, vel consulum alter, ut 22, 40, 6. et *equitum Numidas* 23, 29, 3. *Consules* alii, quod non minus rectum; Duk.

4. *raris ordinibus*, adtenuatis, ut mox *latius patefactis*, quibus *confertiores* obponuntur, ut 23, 27.

5. *subsidiarias cohortes*, v. ad 2, 20, 2. — *emisit*, v. ad 10, 5, 4. — *inpulit*, v. ad 1, 14, 8.

6. *Ceterum omnia mutavit* cet. cf. ad c. 21. n. 1.

7. *Maleventum*, a gravitate ventorum sic dictum, (ita Procop. Goth. 1, 15.) *cui nunc urbi Beneventum nomen est*, inde ab a. V. 485. quo facta est colonia Rom.

Rom. et mali ominis nomen commutatum. Cf. Plin. 3, 11. f. 16. et Festus v. *Beneventum*, ubi v. Scalig.

XXVIII. 1. *ad Bovianum*, caput Samnitium Pentrorum, h. Boiano, ad radices Apennini. v. ad Sil. 8, 564.

2. *L. Papirio Cursore V.* cf. ad c. 15. n. 7. — *C. Poetelius* Libo Visolus *dictator* etiam memoratur in tabulis Capitol. sed pro Foslio M. Poetelius Libo mag. eq., et a Diodoro lib. 19. Q. Fabius Dict. et res, ad Fregellas ab eo gestae. — *arcem Fregellanam ab Samnitibus captum*, ut antea urbem. v. cap. 12. Videntur ergo Romani medio tempore urbem recepisse, quod praeteriit Livius, ut saepe de aliis urbibus solet; Duk. Cf. Periz. anim. hist c. 4.

3. *Atinam et Calatiam ab eodem captas;* illa urbs in Volscis, haec et Nola in Campania erant: sed nihil obstat, quo minus Romani rem diversis locis gerere, et Samnites Atinam in Volscis tum tenere potuerint, ut Fregellas et Soram, (v. cap. 12. et 43.)" Duk.

4. *Poetelium pestilentia orta clavi* cet. cf. 7, 3. — *Suessa* Aurunca. v. ad 8, 15, 1. — *Pontiae*, al. *Pontia*, ut ap. Diodor. 19, 111. et Suet. Tib. 54. sed *Pontiae* ap. Suet. Cal. 15. et Dion. Cass. 59. nam propr. tres vel quatuor fuere insulae in sinu Formiano f. Cajetano, quarum praecipua et maxima κατ' ἐξ. dicta *Pontia*, hod. *Ponza*. *Suessa et Pontiae coloniae deductae* pro vulg. *Suessam et Pontias*, ut mox *Interamna* cet. et sic de iisdem aliisque coloniis ap. Vellej. 1, 14. Cf. inf. 10, 3, 3. 34, 53. 39, 44. 40, 34. al.

5. *triumviros creavere* sc. coloniae deducendae.

XXIX. 1. *Profligato fere S. bello*, v. ad 3, 50, 5.

2. *secundum Gallicos tumultus*, v. ad 1, 4, 1. et 2, 26, 1. — *reliquias belli persequente*, v. ad 4, 27, 1.

3.

3. *dictatorem C. Junium Bubulcum dixit:* locus haud dubie mancus, cujus lacunam Sigon. et Pigh. in Annal. ad a. 441. e fastis Capitol. ita explent: *dictatorem C. Sulpicium Longum, is magistrum equitum C. Junium Bubulcum dixit.* — *agitat*, v. ad 2, 32. 2.

4. *censura clara eo anno Appii Claudii* Crassi, qui postea *luminibus captus* (v. cap. extr.) et hinc *Caecus* cognominatus est. Pro C. *Plautio* ap. Frontin. de aquaed. 5. in quibusdam libris *C. Fabius*, et in Diodori lib. 20. *L. Claudius* substituitur. Cf. ad h. l. Frontin. l. l. et Aurel. Vict. V. I. c. 34. et de orig. gent. Rom. c. 8.

5. *viam munivit* (cf. ad 5, 19, 9.) Appiam (*reginam longarum viarum* dixit Stat. Sylv. 2, 2, 12.) a porta Capena Capuam usque, unde postea a C. Graccho vel C. Caesare vel Augusto Brundisium usque producta est. cf. Frontin. et Victor. l. l. Strab. 5, 3, 6. et 9 p. 233. 237. et 6, 3, 7. p. 283.

6. *aquam in Vrbem duxit* Appiam. v. Frontin. l. c. Lips. de magn. Rom. 3, 11. Donat. de Vrbe R. 3, 18. Eam quoque *Claudiam* vocarunt Eutrop. 2, 9. et Pompon. de or. jur 2, 36. Sed *Claudia* plerumque dicitur, quam a Caligula inchoatam consummavit Claudius Imp.

7. *quia ob infamem atque invidiosam* (quae censoribus multum invidiae s. odii conflaverat, quod jam monuit Gron.) *senatus lectionem*, de qua cf. cap. seq. et inpr. cap. 46. Quod ibi traditur, memorandum erat h. l. ubi de censura Appii agitur. Ceterum de Livii errore v. ad cap. 46. n. 14. et de Appii censura Diodor. 20. *magistratu*, censura, *se abdicaverat*, cf. cap. 33. et Frontin. l. l. ubi alia adfertur causa.

8. *solus censuram obtinuit*, v. ad 3, 36, 12. et cf. cap. 33. 34.

9. *Potitii, gens*, (al. *Potitia gens*) *cujus ad aram Maximam* — *luminibus captum*, v. ad 1, 7. n. 5. et 14.

10.

10. *religionem facere posset*, v. ad 2, 5, 4.

11. *memori Deum ira*, plane ut ap. Virg. Aen. 1, 4. *memorem Junonis ob iram*. h. e. (ut Heyne exposuit) Junonis memoris, cujus ira cum acceptae injuriae pertinaci memoria erat conjuncta, adeoque et ipsa ira *memor*; ut *μνάμων μῆνις* ap. Aeschyl. Agam. 161.

12. *luminibus captum*, cf. not. 4. et ad 2, 36, 7.

XXX. 1. *ut tribuni militum seni deni* cet. v. ad 7, 5, 4. — *quae antea — consulum ferme fuerant beneficia*, qui consulum fuerant *beneficiarii*, h. e. eorum *beneficio*, sive commendatione (ita *beneficium* ap. Cic. ad Div. 13, 35) ad tribunatum promoti, aut pro potestate eorum ab ipsis creati: quales et ipsi *beneficia* dicuntur. Cf. Veget. 2, 7. Lipf. et Ern. ad Tac. Hist. 1, 25. 3, 48. et Suet. Tib. 12.

2. *Tibicines, quia prohibiti a proximis censoribus* cet. cf. qui eamdem historiam, etsi non plane eodem modo, narrant Ovid. Fast. 6, 653-692. Valer. Max. 2, 5, 4. et Plut. in Problem. Rom.

3. *qui sacrificiis praecineret:* nullum vero sacrificium sine tibicine, a quo canendum erat in aurem sacrificantis, ne ab eo audirentur verba mali ominis, quibus sacra turbarentur. Cf. Cic. p. domo 47.

4. *Ejus rei religio tenuit senatum*, cf. ad 2, 5, 4. Mox prius *ut* ante *darent* superfluum videbatur Gron. Malim pro eo *qui* legere.

5. *consilio haud abhorrente ab ingeniis hominum*, scil. onerandi eos *vino*, *cujus avidum ferme genus est* sc. hoc hominum, nisi potius *id* e quibusdam MSS. ante *genus* inserendum. Ab omni autem aevo cantores amarunt humores. — Mox delendam esse vocem *causa*, jam alii monuere.

6. *somno vinctos*, v. ad 5, 44, 6.

7. *ut triduum quotannis* ab Id. Jun. vel die Quinquatruum min. *ornati* stolis et personati *per Vrbem vagarentur;* cf. Ovid. l. l. et Pigh. Ann. ad a. 442. — *in aede* Jovis. XXXI.

XXXI. 1. *Cluviam*, (oppidum incerti situs) *praesidium Romanum*, ubi erat *praesidium R.*, h. e. milites oppidi defendendi caussa ibi locati: qui dicuntur *in praesidio esse*, vel *praesidio loci relinqui* 24, 40. ut dux *praesidio loci praeesse* 27, 42. Duker. ad 38, 11. et nos ad Tac. Ann. 2, 67, 1.

2. *nihil antiquius*, v. ad 1, 32, 3.

3. *Pentrorum Samnitium*, qui etiam memorantur 22, 61. et in Dionysii Hal. Exc. ed. Vales. p. 533. et trans Apenninum coluere, ut et Caraceni s. Caracini Samnites.

4. *Romanum nec acies subsistere*, v. ad 1, 4, 12.

5. *populando effusus exercitus*, cf. ad 1, 14, 7.

6. *in saltum avium*, cf. ad 10, 2, 6. Pighius ex Zonara 8, 1. conj. *in saltum Avernum*; is vero, si intellegendus est, qui lacum cognominem cingebat, longe distabat a Boviano, nuper expugnato, et a Samnio, in quo haec gesta, (v. cap. 32 pr.) et situs est in Campania non procul a mari: quare mihi verius videtur, vel Zonaram deceptum errasse, vel alios, quam Livium, auctores sequutos esse; Drak. — *repente exortus*, ut passim *exoriri* et *cooriri* pro: ex insidiis consurgere, v. c. 21, 55. 22, 28. 25, 15. 16. 27, 27. 29, 34. 42, 15. — *ut quisque liberaverat se onere aptaveratque se armis*, ad arma sumenda adhibendaque; vel iis sumtis (ut *armis* sexto casu adcipiatur) aptaverat se pugnae; vel leg. *apt. arma*, ut 5, 49. 10, 33. 22, 19. 44, 34.

7. *furto insidiarum*, furtivis insidiis, obculta earum fraude, ut *furto* 26, 39, 7. *f. diei* 26, 51. ac *furto et fraude agere* 43, 10 *furtum* dicitur, quidquid furtim s. clam fit, et *furari*, ut κλέπτειν, clam aliis quid facere. Cf. ad Sil. 6, 70. 7, 136. 487. 17, 90.

8. *imminentem hostium aciem*, v. ad 8, 23, 8.

9. *loca difficilia* (v. ad c. 24, 1.) *hosti*, ab hoste, quaesita.

XXXII.

XXXII. 1. *Sutrio, quae urbs socia Romanis,* v. ad 6, 3, 1. — *claustra Etruriae*, ut *compedes Graeciae* 32, 37, 2. Cf. 6, 9. 42, 67. 44, 7. 45, 11. ad 37, 15, 1. et ad Tac. Ann. 2, 59, 12. Pro *claustra* quidam MSS. *claustrum*: sed *erat* ad *urbs* refertur; Str.

2. *Sutrini commeatus benigne — advexere*, cf. ad 3, 63, 2. — *celeriora quam tutiora consilia magis placuere ducibus*, cf. 22, 38 extr. Herodot. p. 596. (γνοὺς ὡς ταχύτερα αὐτὸς ἢ σοφώτερα ἐργασμένος εἴη) et Schaef. ad Longi Pastor. p. 374.

3. *extemplo tesseram dari jubet*, v. ad 7, 35, 1.

4. *prius sol meridie se inclinavit*, ut *meridies inclinat* (se) pro: dies vergit ad obcasum ap. Hor. Od. 3, 28, 5. ubi Mitscherl. jam monuit, non nimis stricte haec adcipienda, sed de die magnam partem praeterlabso cogitandum, formatam autem hanc locutionem esse ad Graecorum rationem esse, quibus, aequa utrimque diei lance, μεσημβρία σταθερὰ ἵστασθαι, meridies stare, sole in summum coeli fastigium evecto, exquisite dicatur. Cf, ad 4, 9, 6.

5. *nec prius inclinata res est*, cf. ad c. 12. n. 2.

6. *recentibus subsidiis fulta acies*, v. ad 2, 20, 2.

7. *subsidiariis modo relictis*; qui *subsidiarii* primae aciei obponuntur etiam 6, 8. 9, 27. 34, 15. Sed si *subsidiarii relicti* fuerunt, non video, quomodo prima acies, quod paullo ante dixit, non *subsidiis fulta fuerit*; Duk. Subsidiarii inmoti sedisse, nec primae aciei subcessisse videntur; Str.

XXXIII. 1. *familia, quae velut fatalis tum tribunis ac plebi erat*, perpetuis cum his certaminibus (fati quadam necessitate) destinata et adsueta; Ern. Cf. ad 5, 19, 3. At τὸ *tum* non modo supervacuum, sed etiam ineptum est, debeturque Frobenio. In omnibus MSS. et antt. edd. est *cum*, et in plerisque *plebe*. Ingeniose conj. Gron. *velut nata* (possis et *facta*) *litibus cum t. ac plebe.* Aliquid excidis-

cidiſſe putabat Stroth. et leg. *fatalis litibus cum t. ac plebe*, vel *cui velut fatalis lis cum* cet.

2. *Aemilia lege finitum*, definitum, conſtitutum. cf. 4, 24.

3. *non popularem magis*, id. qd. mox *non in vulgus gratiorem*, (cf. ad 2, 8, 1) h. e. communiter, omnibus, vel potius vulgo, plebi; (v. ad Tac. Ann. 1, 76, 5.) nam additur *quam optimo cuique*, (quoniam et *juſta* erat) et duplex eſt h. l. ejusdem vocis (*gratior*) conſtructio, ut ſaepe ap. Tacitum. v. ad Tac. Ann. 1, 7, 23.

4. *longinquitate poteſtatem dominantem* (ut 4, 24. *diuturnitate temporis nimiam*, non civilem, ſed paene regiam) *intra anni coegiſſet ſpatium*, v. ad 32, 2, 4. — *magno opere*, v. ad 3, 18, 3.

5. *nam etſi tenuerit lex Aemilia eos cenſores*, quia bis de illorum magiſtratu ſciverit populus, primum comitiis cenſoriis, ut cenſuram in quinquennium obtinerent, deinde legem ferente Aemilio Dict. ut obtinerent in XVIII menſes: itaque videri latam hanc legem in eos tantum cenſores, qui tum fuerint; Sigon. Glareanus hic aliquot verba intercidiſſe putabat. cf. not. 7. Sed neuter cavillationis vim percepiſſe videtur. v. ad 10, 47, 3.

6. *quodque poſtremum juſſiſſet*, ſc. ut illi tum in quinquennium creati cenſuram non niſi in XVIII menſes obtinerent; Doer. Cf. ad 10, 47, 3.

7. *qui poſt eam legem latam creati cenſores eſſent*: "quaſi hi iterum aeque ac antea alii in quinquennium creati eſſent, ita ut lex Aemilia tantummodo ad cenſores ejus temporis pertinuiſſet. Ceterum poſt aut ante *creati* excidiſſe videtur *optimo jure* aut *lege optima*;" Str. Recte, opinor: et ex cap. ſeq. probabile fit, orationem Appii obſcuriorem eſſe, quia ea pars illius omiſſa, ad quam maxime pertinuit Appii cavillatio, quam tribunus ibi refellit. Cf. ad c. 34. n. 8. Sed v. ad 10, 47, 3.

XXXIV.

XXXIV. 1. *En, inquit*, sc. P. Sempronius trib. pl.

2. *obruerunt eum male parta — imperia*, v. ad 6, 14, 6.

3. *cujus vi atque injuria — comparastis*, cf. 2, 29. 30. 32. 33. — *propter quam duo exercitus Aventinum insedistis*, v. 3, 51 sq. — *quae fenebres leges cet* v. 6, 39 sq. — *haec connubia Patrum et plebis interrupit*, v. 4, 1 sq. — *haec plebi ad curules magistratus iter obsepsit*, v. 4, 6. 6, 40.

4. *centesimus jam annus:* quem *jam* praeteriisse significat; Sigon. Proprie jam erat annus CXXIV. Cf. 4, 24.

5. *semper antiquae obrogat nova* lex: al. non male *antiquam abrogat*, sed perperam *antiquae abrogat*. Cf. ad 4, 58, 10.

6. *ira finitae potestatis*, ob iram vel ab ira propter potestatem non tam certo, quam minori temporis spatio circumscriptam. v. ad 1, 5, 5. — *aerarium fecerunt*, v. ad 4, 24, 5.

7. *intra centum annorum spatium*, cf. not. 4.

8. *qui optimo jure censor creatus esset* cet., ut passim *optimo jure* vel *optima lege* et *conditione*, h. e. ea, quae plenissimum jus alicujus rei s. muneris adfert, quae, ut nunc vulgo dicitur, cum omnibus privilegiis s. praerogativis conjuncta est: formula in creatione magistratuum sacerdotumque adhiberi solita. v. Ern. clav. Cic. v *jus*, et Festus in *optima lex*, cujus tamen verba, si ad censores transferantur, cum h. l. vix conciliari poterant. "Omnis Appii fallacia versabatur circa hanc formulam meram solemnem, quales et hodie sunt multae, ut *mit allen Rechten und Vorzügen*, quae saepe nihil sunt praeter verba: quibus inhaerere, instare, ea postulare, quae posita sint in iis, ineptum foret;" Stroth. Quae hic adjicit, jam animadvertit Gron cujus nota est: "Formula hac abutebatur ad libidinem suam Appius: Ajebat se censorem optima lege creatum: ex ea formula

quinquennalem sibi censuram deberi: eam enim de censura optimam legem esse, non legem Aemiliam. Respondet vere tribunus, post legem Aemiliam promulgatam nihil extra mensium sex et anni spatium largiri eam formulam censoribus. Perinde facere Appium, ac si rex sacrorum, captans argutias ex vocabulo regni, quod et ipse optimo jure rex creatus sit, omnia jura omnemque potestatem et imperium Romuli ceterorumque regum sibi adrogare velit; dicendo eam optimam legem de rege Romano esse, quae de imperio Romuli rogata sit atque adcepta initio Vrbis conditae. Item si haec interpretatio valeret, interreges quoque ac dictatores maxime clavi figendi aut ludorum causa dictos, quippe qui omnes ut qui optimo jure, eadem elusuros ad potestatem sibi augendam." Cf. ad 10, 47, 3.

9. *amplexus regni nomen*, urgens, adrepto eo, tamquam argumento. Forte leg. *amplexusne*, aut certe punctum post *dicet* ponendum. — *semestri dictatura* cet. v. ad 3, 29, 5.

10. *Quam isti* Appio (δεικτικῶς) *stolidos ac socordes videri creditis*, Quirites; ad quos oratio se convertit ab Appio. — *vitio creati*, v. ad 5, 17, 4.

11. *Nuper intra decem annos C. Maenius Dict.* cet. cf. cap. 26. Pro *X annos* leg. *V. annos;* Jac. Gron. Alii putant, Livium in annorum ratione varios auctores sequutum esse. Cf. tamen ad cap. 18. n. 10. — *contagio ejus criminis*, (v. ad 2, 5, 3.) *quod quaerebat ipse*, cujus ipse quaesitor erat, vel quaestionem exercebat. Cf. ad 2, 29, 3.

12. *obviam iret crimini*, criminationi. — *Nolo*, non postulo, *ego istam in te modestiam* cet. acerbe dicta.

13. *An conlegam subrogabis* cet. cf. 5, 31.

14. *Poenitet enim* (v. ad 2, 54, 16.) *quod antiquissimum solenne* sacrum Herculis, *et solum* — *exstincta est*, cf. cap. 29. et ad 1, 7, 5. — *religiosus censor* amara cum irrisione dicitur.

15.

15. *gens* (Potitia) *antiquior* cet. v. 1, 7. — *hospitio deorum inmortalium*, propr. unius tantum Herculis, hoſpitio ab ea et Evandro excepti: ſed res invidioſe augetur.

16. *niſi univerſam remp. eo nefario* ſcelere (ita non poterat non dicere Livius, quia *nefas* ablativo caret; Ern.) et ſic ſimul poenae divinae (quam et gens Potitia et ipſe Appius luit; de quo v. cap. 29 extr.) *obſtrinxeris*, ejus participem reddideris, ut 10, 38. et 26, 48. Sic et *inligare* 31, 25. 32, 21. al. *obſtrinxeris* ſc. ad id expiandum; Doer.

17. *Vrbs eo luſtro capta eſt* — *ſubrogavit*, v. ad 5, 31.

18. *quod dies exit cenſurae*, al. *exiit*; forte rectius. Sic et *induciarum dies exiit*, h. e. tempus earum finitum eſt 4, 30. 30, 24, 5. 42, 47 extr. conf. 4, 58 pr. *ſtipendii* (ſolvendi) *dies exierat* (qui nobis *terminus* dicitur) 22, 33. 4. — *non modo non manu violatum* cet. cf ad 1. 40, 1.

19. *confecerint legitima ſubfragia*, v. ad 3, 64, 3.

XXXV. 1. *conſulique Fabio imis montibus*, ad radices montium, *ducenti* exercitum, (cf. ad 1, 23, 4.) — *ſi qua* ratione vel parte (v. ad 3, 70, 2.) *poſſet* ſcil. *tentare munitiones*: nam *tentare aliquem* vel *aliquid* eſt experiri, quo animo ſit vel qualis et quale illud ſit, ut 26, 24. 28, 45. 40, 5. al. vel num id conſequi poſſis (ut 4, 10. 21, 12 44, 45.) ſive precibus, ſive fraude, ſive vi: hinc ſolicitare ad defectionem cet., aut adoriri, obpugnationem tentare ſ. moliri, obpugnare, ut h. l. 24. 7 pr. (niſi ibi eſt ſolicitare) 31, 46. 33. 5. 45, 11. Cf. ad 10, 16, 1.

2. *fluctuantemque et inſtabilem aciem*, v. ad 3, 60, 7.

3. *Sed equites Romani praevecti*, praetervecti; Str. (cf. ad 1, 45, 7.) Immo vulgari ſenſu dicuntur *praevecti*, praevertentes celeritate equorum agmen hoſtium, ut *prior praevenit* cap. 23. — *per obliqua*

campi itinera, per obliquos campos, vel oblique viam trajiciendo in campo. Cf. ad 2, 39, 3. et 4, 27, 1. Inf. 21, 34 extr. *obcursantes per obliqua*, ex transverso, ab utraque parte, oblique, ut *per obliquum* ap. Hor. Od. 3, 27, 6. vel *ex* et *ab obliquo*.

XXXVI. 1. *quam nuper fuere Germanici saltus*, Hercynii, in quibus Caesar Germanos quaesivit, quosque patefecit Drusus. v. Flor. 1, 17. 3, 10, 14. et 4, 12, 27. — *nulli adita*, v. ad 5, 12, 5.

2. *nondum memoria aboleverat*, v. ad 1, 23, 1.

3. *consulis fratrem M. Fabium* sc. nonnulli, *Kaesonem alii* cet. nisi leg. *consulis frater M. Fabius*, *Kaesonem* cet. vel cum aliis *consulis frater M. Fabium*, cet. Male quidam *M. Fabium Kaesonem alii*: nam *Kaeso* est praenomen. Cf. Flor. 1, 17. et Frontin. Strat 1, 2, 2. qui *adhuc incognitas fuisse Romanis ducibus sagaciores explorandi vias* dicit.

4. *Habeo auctores* cet. v. ad 2, 58, 1.

5. *Etruscis literis*, origine Graecis, (v. Garii Epit Musei Etrusci p. 106.) *erudiri solitos*; cf. Cic. de Div. 1, 41 extr. Val. Max. 1, 1, 1. Fontanin. de antt. Hortae 1, 7. — *eoque*, v. ad 1, 11, 6.

6. *nomina principum in populis adcepere*, percunctati sunt; Doer. Quae vis verbi apta est, sed vix alio exemplo firmari poterit.

7. *agrestibus telis*, securibus, (cf. ad 1, 40, 7. et 3, 50, 1.) nisi potius horum epexegesis sit *falcibus gaesisque*; Str. De *gaesis* v. ad 8, 8, 3. — *consulis verbis*, nomine et mandato, ut not. 9. 26, 6, 7. et 37, 36, 4.

8. *tumultuariae a. Etruscorum cohortes*, v. ad 1, 37, 4.

9. *legati cum duobus tribunis pl.* quod notandum. — *senatus verbis*, v. not. 7.

XXXVII. 1. *profligatum bellum*, v. ad 3, 50, 5.

2. *non Etruriae modo populos*, *sed* etiam. v. ad 1, 40, 1.

3.

3. *ad instruendum*, v. ad 3, 8, 5. Al. *ad instruendam.*

4. *Samnitium bella extollit, elevat Etruscos*, v. ad 3, 21, 5. — *telum* (v. ad 3, 50, 1.) *aliud occultum scituros in tempore*, (v. ad 2, 47, 4.) quod *simulabatur* quidem, *ut animus militum m. t. restitueretur*, sed *verisimile* videbatur, *quod sine munimento consederant hostes* et hinc facile poterant obprimi. — *His ambagibus* v. ad 1, 55, 6.

5. *ad vallum proruendum f. i.* cf. ad c. 14. n. 7.

6. *sopitae maxime quietis*, v. ad 1, 41, 6. et 8, 6, 3.

7. *ad arma trepidantes*, v. ad 1, 14, 6. et 3, 49, 4.

8. *Ad castra, ad silvas diversi*, alii ad castra, alii ad silvas, *tendebant*, v ad 3, 60, 1. et 4, 19, 1.

9. *quidam auctores sunt*, v. ad 2, 58, 1.

10. *tam infesto saltu*, v. ad 1, 7, 7.

XXXVIII. 1. *multa alia castella vicique*, v. ad 5, 5, 2. — Mox *socii navales*, qui *nautae* vel *remiges* et sunt et dicuntur, (cf. 21, 50. 22, 19. 24, 11.) sed nonnumquam milites classici fiunt (v. 26, 17. 27, 17. Schweigh. ad Polyb. 10, 17, 12. et 10, 35, 5.) vel armati operam militarem praestant; *οἱ ἀπὸ τοῦ στόλου* ap. Polyb. 3, 76. Cf. inf. 21, 49. 50. 61. 22, 11. 31. 23, 21. 40. 26, 35. 48. 28, 36. ad 45, 2, 1. Polyb. 6, 19, 2. 3. (ubi docet, cives, infra quatuor millia aeris censos, ad nauticos usus reservari solitos esse, sed, casu graviore urgente, eosdem quoque pedibus meruisse) Lips. mil. Rom. 5, 18. Scheffer. de mil. nav. 2, 3. Schel. ad Hygin. p. 1057. Sigon. de ant. jur. prov. 2, 6. Noodt. de jurisd. 1, 13. Socii navales conscribebantur ex libertinis, quia haec minus honorata erat militia. v. 36, 2. 40, 18 extr. 42, 27. et 31. Scheffer. de mil. nav. 2, 4. "Sed praeter hos Romanos etiam alii sociis imperabantur, sc. sociis maritimis Italiae, qui usum rei nauticae habebant, et Romanis etiam naves ex foedere dare

tenebantur; unde 43, 12, 4. *ex Italia* (post quae verba numerus excidit) pro ex sociis Italicis. Duas partes Romanorum, tertiam sociorum fuisse, scribit Livius 42, 31. Sed ex solo hoc loco non confici potest, id semper servatum fuisse." Duk.

2. *quum occidione occidi possent*, v. ad 2, 51, 9. Mox parum venuste repetitur *obciderunt*. Forte leg. *ceciderunt*.

3. *avidam ulteriorum*, plura et majora adpetentem, ut *inventis ulteriora petit* ap. Ovid. Am. 2, 9, 10.

4. *belli Romani* conficiendi *decus*, gloriam; vel gloriam ex bello, cum Romanis feliciter gerendo, redundantem.

5. *ad obterendum C. Marcium*, perdendum. *aufreiben*; D.

6. *fama in Romanos vertit*, cf. ad 2, 3, 2.

7. *in quo tum summa rei bellicae ponebatur*, v. ad 3, 5, 6.

8. *omnibus infestis*, quum omnia essent intuta. v. ad 1, 7, 7.

9. *memoriam simultatium patriae remitteret*, v. ad 2, 35, 5. — *nocte deinde silentio — dixit*, v. ad 2, 18, 3. 8, 23, 12. — *obstinatum silentium obtinuit*, v. ad 3, 36, 12.

10. *legem curiatam de imperio ferenti*, (v. ad 4, 58, 10. et 5, 46, 8. (*triste omen diem diffidit*, v. ad 8, 23, 13.

11. *Faucia curia fuit principium* cet. v. ad 3, 51, 3.

12. *Macer Licinius* (cf. ad 4, 7, 7.) *tertia clade — abominandam*, mali ominis, *eam curiam facit*, sc. memorans, eam illo quoque tempore praerogativam fuisse. Perperam Ernesti h. l. *curiam* adcepit de loco, in quo senatus sit habitus.

XXXIX. 1. *auspiciis repetitis pertulit legem*, v. ad 5, 17, 4. — *ad terrorem traducti* cet. v. ad 1, 5, 5. et 1, 7, 7.

2.

2. *ad Vadimonis lacum* in Etruria, (h. *Lago di Bassano*, de quo v. Fontanini in antiq. Hortae) natantibus insulis admirandum. v. Plin. 2, 95. Polyb. 2, 20. Plin. Ep. 8, 20. et Sen. quaest. nat. 3, 25.

3. *lege sacrata*, v. ad 4, 26, 2. — *quum vir virum*, quilibet miles commilitonem, *legisset*, neque electo ex lege sacrata licuisset militiam detrectare; de quo v. Drak. Cf. inpr. 10, 38 extr. Alio sensu haec dixit Virg. Aen. 11, 632. exemplo Hom. Il. 4, 472.

4. *ne nudentur propugnatoribus signa*, id. qd. antesignanis. v. ad 2, 20, 3. — *ab ultimis subsidiis*, v. ad 2, 20, 2. — *ad ultimum laboris ac periculi ventum est*, cf. ad 2, 56, 4. Forte leg. *ad extremum*, ne eadem vox bis posita sit. Sed v. ad 1, 3, 8.

5. *omissis equis*, ut *relictis* c. 7, 7 extr.

6. *utcumque adfecta erat multitudo*, cf. ad 5, 10, 6.

XL. 1. *scuta alterius auro, alterius argento caelaverunt*; cf. ad Sil. 2, 432. (*laevum clipei latus asperum signis*) 3, 32. 34. 11, 277. Sed leg. *caelaverant*, et paullo ante *fecerant*: mox variato scribendi genere dicitur *summum latius* sc. scutum, q. e. summa pars ejus, et deinde, adjectivo *cuneatior*, quo noster etiam 44, 4. utitur, ad voc. *forma* adcommodato, *ad imum cuneatior*: forma igitur scuti ferme triangularis; et *fastigio aequali* ad pectus humerosque refertur; Stroth. "Romanos a Samnitibus usum scuti didicisse, tradit Athen. 6, 21. p. 273. (6, 106. ed. Schweigh.) et Itanum Samnitem primum fabricasse scutum, Clemens Alex. Strom. l. 1. p. 307. et ex eo Euseb. Praep. 10, 6. sed forte is fuit Tritanus *in gladiatorio ludo Samnitium armatura celeber* ap. Plin. 7, 20. et scuti gladiatorum Samnitium inventor;" Duk. Cf. Lips. mil. Rom. 3, 2. Salmas. ad Vopisci Firm. c. 4. et in exercit. Plin. p. 26.

2. *Spongia pectori tegumentum*, thoracis genus, ab externa forma et spongiae similitudine, opinor,

ita adpellatum; Doer. Cf. Lipf. Mil. Rom. 3, 6. et Saturn Serm. 2, 11. qui intellegit thoraces laneos f. coactiles, (θώρακας πιλητοῦς ap. Suid.) e lana coacta, (πιλήμασι f. πιλωτοῖς, coactilibus, Gall. *feutre*, Germ. *Filz*) quae, fi addatur acetum, etiam ferro refiftit. (v. Plin. 8, 48. f. 73. ibique Intpp.). Tales fuere *fpongiae*, quas Tertull. retiariis, et *baltei*, quos Samnitibus, alii gladiatorum generi, una cum tota armatura, h. l. defcripta, tribuit Juvenal. 6, 256. unde et hi gladiatores *Samnitium nomine compellati*; quod Livius mox tradit. Cf. ad Juvenal. l. c. et Lipf. ll. ll.

3. *finiftrum crus ocrea tectum*, v. ad 8, 8, 7.

4. *galeae criftatae*, κόρυθες ἱπποδασεῖαι, *quae fpeciem magnitudini corporum adderent*, fpeciem magnitudinis c. augerent; more heroum, quorum tamen criftae fimul ad horrorem incutiendum valent, δεινὸν λόφος καθύπερθεν νεύει. Cf. ad Sil. 13, 143. Idem tamen poeta 8, 419. Sabinis, a quibus Samnites originem ducebant, *conos inplumes*, h. e. galeas fine criftis, tribuit.

5. *auratis militibus* et *argentatis*, h. e. quibus erant fcuta auro et argento caelata. Sic et Livius mox *militem caelatum auro et argento* dixit. Cf. ad 4, 16, 2.

6. *horridum militem effe debere*, cf. ad Juvenal. 2, 11. 12. 8, 114 fq. et 14, 194 fq. — *nitentia ante rem* gerendam, pugnam.

7. *Prior* (prius) *forte Junius* Bubulcus mag. eq. — *facratos milites*, v. ad c. 39. n. 3. — *eoque*, v. ad 1, 11, 6.

8. *eos fe Orco mactare*: quo dicto adludere videtur ad nomen *facratorum* militum; Str. Cf. ad 4, 26, 2.

9. *haud dubie inpulit aciem*, v. ad 1, 14, 8.

10. *dominis argentariarum* (non, ut in MSS. et antt. edd. *argentariorum*) fcil. tabernarum; quae (v. 26, 11. 27. 40, 51.) ut omnes fere tabernae, in foro erant. v. Ind. et ad 3, 27, 3. 7, 21, 3.

11.

11. *quum tensae ducerentur*, (v. ad 5, 41, 2.) vel ludi ederentur stati et publici, Romani, Florales cet., *aediles* signis tabulisque *ornabant forum* et plateas, per quas pompa circensis ducebatur. v. Cic. Verr. 1, 54. 3, 4. et Nat. D. 1, 9.

12. *Campani — gladiatores eo ornatu armarunt Samnitiumque nomine compellarunt*, eorumque exemplo Romani. Cf. not. 2. Verba *ornatus*, *ornamenta* et *ornari* ad armaturam quidem referri, sed ad ceteram potius et externam, quam ad gladios aut tela eaque arma, quae sint ad vim faciendam, monet Ernesti in Exc. ad Suet. Tit. 9. et Tac. Hist. 3, 63. Qualis h. l. *ornatus* designetur, patet ex not. 1-4. Verba tamen illa, ut synon. *armare* et *armamenta*, de omnibus, quibus aliquis *instruitur* vel instructus est, rebus et armis adhibetur. Cf. 1, 43, 16. 7, 14, 5. 21, 50. (ibi et 40, 26, 4. *ornata classis*, ut *instructa* 22, 19 pr. et al. *armata*, est omnibus necessariis instructa, *ausgerüstete Flotte*) 24, 48. 35, 23, 4. (ubi *arma equestria* sunt Germ. *Pferdegeschirre*) 40, 47. 44, 1. Cic. Caecin. 21. sup. ad 6, 5, 3. et inf. ad 21, 49, 7. 42, 45, 4. Hinc et *per ornamenta* (arma) *percuti* et *feriri* dixit Sen. Ep. 14. et nat. quaest. 4. in praef. eamdemque ob causam *ornari provinciae* 40, 36. earumque magistratus dicuntur, quum decernuntur his a senatu exercitus, stipendia, legati, viaticum, instrumenta praetoriae domus, magistratus minores, comites, ministri aliaque necessaria: nisi haec potius pertinent ad *ornatum* magistratuum provincialium, quo et spectat Graeca loquendi formula κόσμον τῇ ἀρχῇ προςτιθέναι. Cf. ad 42, 1, 5. Ernesti clav. Cic., Sigon. ant. jur. prov. 2, 11. et Intpp. Suet. Caes. 18. *Ornati armatique* junguntur 27, 12, 5. nisi posterius verbum glossatori debetur. — *quod spectaculum inter epulas erat:* quem barbarum morem Campanis etiam tribuunt Sil. 11, 51 sq. Strabo 5. p. 175. Athen. 4, 13. Eumdem adsciverunt Romani. v. Lips. Sat. Serm. 1, 6. *quod spectaculum*

culum pro *quorum s.* nisi ita leg. vel *spectaculum* ipsi dicuntur gladiatores, qui spectaculo sunt aut illud praebent.

XLI. 1. *Nuceriam Alfaternam*, (v. ad Sil. 8, 532.) *tum pacem petentes*, v. ad 3, 47, 1. — *quum daretur*, v. ad 3, 21, 3.

2. *neque ejus pugnae memoria tradita foret*, forte leg. *ea pugna memoriae t. f.* Gron. — *castella*, v. ad 5, 5, 2.

3. *circumferendoque passim bello*, v. ad 1, 38, 3. 1, 53, 3. et 9, 45, 9. Sic et *circumferre ad singulas urbes arma* 28, 3 pr. 30, 9 pr. et *spargere bellum* h. e. diversis locis, vel dispersis divisisque copiis, vel vagando bellum gerere. Cf. ad Tac. Ann. 3, 21, 4.

4. *nomen omne Etruscum*, v. ad 1, 10, 2.

5. *binae tunicae in militem exactae*, cf. ad 8, 36, 9. — *gentis integrae a cladibus belli*, nondum iis fractae, adeoque integris adhuc gaudentis viribus, *unversehrt*; Doer.

6. *in agro Pupiniensi*, v. ad 26, 9, 8. — *expertis a Gallica clade*, a Gallis inlatae, adceptae. Praepositio *a* abest a multis MSS. et recte forsan. — *quid laxamenti*, cf. ad 2, 24, 4.

7. *Plaga una; Materinam ipsi adpellant:* h. l. pars exercitus hostilis, forte Gr. πλαγία, acies quadrata parte altera longior; Glar. Est pagus vel tribus; Str. Tractus s. pars Vmbriae; Duker. *Plaga amplissimum spatium vel coeli vel agri*, Non. Marc. c. 4. Proprie est regio s. pars Vmbriae, et h. l. pars militum ex ista plaga conscriptum, ut *civitates* ap. Justin. 2, 12. sunt milites navesque ab certis civitatibus contributi; Jac. Gron. Eodem modo nomina regionum et urbium saepe pro earum incolis ponuntur; Drak. Cf. ad 3, 47, 1. *Pars illa Vmbriae ignota.* Cf. ad 3, 50, 1.

8. *qua in Tuscis qua in Samnio*, v. ad 2, 35, 3.

9. *exiguam adpendicem Etrusci belli*, exiguas Vmbrorum copias viresque Etruscis eorumque copiis majoribus junctas, quasi adcumulatas. Cf. ad 7, 30, 3. et 21, 5, 9.

10. *concentu tubarum ac cornuum*, iis concinentibus, ut c. 32. et 30, 5. Cf. ad 7, 40, 4. Plenius aptiusque quidam MSS. *ante concentum t. ac c.* neque enim signa canebant ante imperium; Gron. Interdum tamen in magno ardore militum aliter factum legi inf. c. 43. ap. Flor. 4, 2, 66. et Hirt. de b. Afric. c. 82. monet Duk. — *cursu effuso*, v. ad 1, 14, 7.

11. *scutis magis, quam gladiis*, (qui non ipso pugnae initio adhibebantur, ne citius redderentur inutiles) *geritur res: umbonibus incussaque ala sternuntur res*; cf. ad 4, 19, 4. inpr. 30, 34, 4. Polyb. 15, 13, 1. (ubi v. Schweigh.) 15, 15, 8. 15, 16, 3. *Ala summi humeri pars posterior* Isidor. Orig. 11. *Ala* ea pars humeri brachiique, qua adjutrice in conflictu et pugna cominus clypeus in hostem inpellitur; Lips. mil. Rom. 3, 2. Dum humeris contra hostes nituntur; Str. Humero obverso, in hostem oblique nixo, veluti quum hodie veruto (Bayonette) in brachium obliquato pugnant, *mit gefülltem Gewehre;* Bauer. Cf. ad Sil. 4, 352 sq. et 9, 322 sq.

XLII. 1. *Fabius victor belli*, in bello, *alienae sortis*, quod forte evenerat alii, sc. conlegae; Str. — *in suam provinciam*, cf. ad 2, 40, 9. — *Itaque ei senatus prorogavit imperium*, proconsulare dedit. "*senatus*, i. e. populus interveniente decreto senatus: nam imperium a populo prorogabatur comitiis tributis; sed saepe ex SCto;" Duk. Cf. ad 32, 28, 3.

2. *comitiaque ejus ab L. Furio trib. pl. interpellata, donec se censura abdicavit*, forte *abdicarit*. Nota Duk. est: "Tribunus intercessit, ne quid comitiis consularibus a populo peragi posset: nam tribuni pl.

non

non poterant intercedendo efficere, ut consules comitia centuriata convocare non possent. Id Gruch. de comit. I, 4. probat ex Liv. 7, 17. Dionys. 8, 90. et Epit. Liv. CV. Est tamen ratio nonnulla dubitandi de eo ex Liv. 6, 35. nisi hoc ita adcipiendum est, convocata quidem esse comitia centuriata, verum sine effectu propter intercessionem tribunorum plebis: quod in re idem erat, ac si plane nulla habita fuissent. Idque ex eo probabilius fit, quod in comitiis, quae legum ferendarum caussa habebantur, tribuni pl. non intercedebant, nisi quo die populus legis jubendae caussa convocabatur. cf. 6, 35. Et eamdem rationem in mulctarum certationibus ad populum obtinuisse, ex 25, 5. conligitur."

3. *Sallentini hostes*, cf. ad 10, 2, 2. — *ut urbanis artibus opes augeret*, v. ad 1, 4, 1. 9, 46, 15. 10, 15, 13. — *quando*, dum.

4. *Volumnium provinciae haud poenituit*, v. ad 2, 54, 16.

5. *cum singulis vestimentis* cet. v. ad 3, 19, 9.

6. *sub corona veniere*, v. ad 2, 17, 3.

7. *omnes Hernici nominis*, v. ad 1, 10, 2.

XLIII. 1. *Hernicisque aliis bellum jussum erat* a populo, qui *jubere* et *sciscere* dicitur, ut senatus *censere* et *decernere*. Cf. 41, 7. et 42, 36. Hinc *populus jussit de pace* 30, 43, 2. et *de bello* 38, 45. sed et *bellum senatus jussisse* dicitur 6, 14. et 42, 33, 3. quod Duker. explicat de SCtis post jussum populi (38, 45.) factis de genere ac numero militum cet. *Hernicis bellum jussum* sc. fieri, ut plene 9, 45. et eodem modo *bellum senatus Perseo jussit* 42, 33, 3. et *bellum regi eorum et senatus decresset et populus jussisset* 42, 36, 1. quibus locis *cum Perseo* et *cum rege* (ut 31. 8. 36, 2.) conj. Gron. Sed ita quoque subplendum esse *sumi*, ut 36, 2. vel *esse*, ut ibidem, vel *geri*, *fieri* cet., monet Drak.

2.

2. *suspensi de statu alterius* (v. ad 2, 32, 5.) *uterque consul ageret*; cf. ad 7, 24, 2. Vocem *uterque* ita et cum sing. et cum plur. jungi, haud placet. Non male cod. Rottend. *nuntius non posset*. *Per aliquot — agere, Romamque is metus manarat.*

3. *ad subita rerum*, v. ad 4, 27, 1. — *justi exercitus*, v. ad 6, 13, 3. — *bellum nequaquam pro praesenti terrore* cet. v. ad 7, 33, 2.

4. *singulis in militem tunicis*, ut not. 10. v. ad 8, 36, 9. — *rejecti*, v. ad 2, 22, 4. — *cui permissum de Hernicis erat* sc. statuendi arbitrium; ut *senatui de re permittere* 33, 13. 36, 35. et *inter permittentes in vicem* 37, 52. quum uterque alterius arbitrio rem permitteret; Ern. Cf. ad 38, 32, 2.

5. *gentem in deditionem adcepit*, v. ad 8, 20, 7.

6. *locis inpeditior erat*: proprie loca inpeditiora erant ad iter faciendum, vel ejus iter inpediebant. Cf. 21, 9, 1. et ad 5, 16, 2. Similiter *inpedita loca* pro inviis 9, 2, 5. 25, 11, 2 al. et *munitionibus saltum inpedire* pro inpeditiorem reddere 36, 16 pr.

7. *ut qui ne alteri quidem exercitui* cet. cf. ad 8, 30, 7. — *conjungi utique possi*, si passi essent. v. ad 5, 2, 7. Ante *conjungi* forte excidit copula *et*, certe subplenda est.

8. *Jam triginta millibus hostium caesis*; Stroth. ad h. l. et 10. 45 extr. Auctus est sine dubio et h. l. et alibi caesorum hostium numerus. E Samnio, quae regio magnitudine vix terris Saxonicis par erat, intra 29 annorum spatium caesi sunt ad 250000. capti ultra 60000. Namque 190000 caesi nominatim referuntur a Livio, praeter illos, quos, numero non relato, ingenti multitudine caesos ait, ut 7, 33 37. 8, 36. 39. 9, 13 23. 40." Cf. quae ipse Livius de hac re disputavit 6, 12.

9. *malo tirocinio inbuendum Samnitem*; nos: *man müsse den Samniter übel in die Lehre nehmen*: tironibus enim constabant novae hostium cohortes; Doer.

10.

10. *singulis in militem tunicis*, v. ad 8, 36, 9.

11. *statuaque equestris in foro decreta est, quae — posita est*: immo leg. *decreta ei*, quod et monuit Gron. Cf. ad 8, 13, 7. — *quae ante templum Castoris posita est*, cf. Cic. Phil. 6, 5 Plin. 34, 6. et Pigh. Ann. ad a. 447. p. 375. — *quia maluerunt* suas leges retinere, *quam civitatem* Rom. adcipere, *suae leges redditae*; (relictae, ut 8, 14.) *connubiumque inter ipsos permissum*, ut liceret Alatrinati Verulanam aut Ferentinatem ducere et vice versa, *quod illi aliquamdiu Hernicorum soli habuerunt*, quum contra reliquis Hernici nominis populis non liceret enubere ex sua cuivis civitate; Str. Contra *Anagninis concilia connubiaque ademta*. v. ad 8, 14, 9. et 23, 20, 1. Docta est super h. l. disputatio Dukeri, ex qua haec excerpimus: "Ex Dionys. 8, 69. conf. 9, 5. 35. 67. et Liv. 2, 64. 3, 4. 22. suspicari licet, Hernicis jam olim jus civitatis, invito senatu populoque Rom., a Sp. Cassio III consule datum, deinde ademtum fuisse; vel eos, quum auctor illius non ita multo post subplicio adfectus fuisset et res in magna invidia esset, sponte eo abstinuisse. Atque ea causa esse potest, cur Livius 2, 41. foederis tantum cum Hernicis icti, non civitatis tum iis datae mentionem faciat. — Hunc locum tractarunt Sigon. de ant. jur. Ital 2, 7. et Spanhem. Orb. Rom. 1, 12. Ille scribit, municipiis, quibus subfragium non dabatur, suas leges permissas; quae subfragio ornabantur, legibus Rom. obstricta fuisse. Hic vero, auctoribus Cic. et Gellio, qui municipia non aliis legibus Romanorum obstricta fuisse tradunt, quam in quas populi illi fundi facti fuerant, negat, municipia cum jure subfragii continuo suis legibus spoliata fuisse; et paullo post addit, negari non posse, quod vel ex h. l. Liv. pateat, eam fuisse, municipiorum aliquot conditionem, ut cum Romana civitate Romanorum legibus, amisso legum suarum arbitrio, deinceps obstricta forent. Ex his disputationibus non plane intellego, quodnam fuerit vetus

vetus jus municipiorum illius temporis, de quo hic agit Livius: quem locum lubricum esse, vere dicunt viri docti. Nam mihi de jure municipiorum sine subfragio omnia alia, atque illi voluerunt, ex Livio conligi videntur. Quum dicunt, municipia, quibus civitas Rom. cum subfragio dabatur, simul cum illa leges Rom. adcepisse, eo ipso pro certo ponunt, *Alatrinatibus*, *Verulanis et F.* civitatem cum subfragio oblatam fuisse. Hoc non diserte quidem tradit Livius; sed probabile est, his fidelibus sociis plus tributum fuisse, quam rebellibus Hernicorum populis, quibus *civitas sine subfragii latione data.* Sed illi, ne leges suas amitterent, munere illo uti noluere. Vnde consequens est, eos, qui civitatem Rom. cum subfragio adcipiebant, etiam leges Rom. una cum civitate adcepisse. Sed qua ratione putaverint ex h. l. Liv. intellegi, eos, quibus civitas sine subfragio dabatur, leges suas retinuisse, non adsequor, et contrarium potius ex eo confici existimo, quod Anagninis ceterisque Hernicorum populis, qui defecerant, cum civitate sine subfragio data *magistratibus interdictum* est. Cur enim, si leges suae illis relictae erant, magistratus adimebantur? An enim, ubi leges sunt, magistratus non debent esse, qui ex iis jus dicant? Et Sigonius ipse sibi in hac re non satis constat. Nam ad h. l. et de ant. jur. Ital. 2, 10. 12. 13. ex verbis Livii *magistratibus interdictum* et ex Festo longe aliud docet, scil. Anagniam in praefecturae formam redactam, in praefecturas autem quotannis Roma praefectos, qui ibi ex legibus Rom. jus dicerent, missos fuisse. Hoc si verum est, cur credemus, ceteros Hernicorum populos, qui in eadem causa erant, quibus itidem magistratibus interdictum, ut Anagninis, leges suas retinuisse? aut quomodo hinc quasi regulam conficiemus, omnibus municipiis, quae civitate Rom. sine subfragio donabantur, leges suas relictas fuisse? Nec confirmatur haec sententia ex Liv. 9, 45. ubi Aequi civitatem sine subfragio

Her-

Hernicis datam poenam interpretantur. Jam vero quum in ea re per se nihil poenae sit, quippe quum interdum bene meritis honoris causa civitatem sine subfragio datam legamus, poena illa in hoc solo sita esse potuit, quod civitatem ita datam legum suarum amissio sequebatur: quos multos civitati Romanae etiam cum subfragio datae praeposuisse, ex his locis cognosci potest. Nam, quod alibi Livius aliique Latinos Italicosque jus civitatis Rom. cupidissime adpetiisse tradunt, id ad posteriora tempora pertinet. Et ad eadem referenda, quae Spanhem. adv. Sigon. de populis fundi disputat. Verum quemadmodum non puto, ex his duobus locis Livii ostendi posse, olim municipia omnia, quibus civitas Rom. sine subfragio data erat, leges suas retinuisse, ita neque adfirmare velim, ea omnia leges suas cum civitate Rom. amisisse. Nam fortassis aliquid discriminis fuit inter populos, quibus Romani hoc honoris causa tribuebant, ut Caeritibus ap. Strab 5. p. 220. et Gell. 16, 13. et Fundanis Formianisque ap. Liv. 8, 14. et eos, qui, quum a societate eorum descivissent, deinde ab aliis victi subactique fuerant, ut hic Hernici. Quando autem primum inductum sit, ut municipia non aliis legibus Rom. tenerentur, quam in quas populi illi fundi facti fuerant, nusquam, quod sciam, traditum est; sed verum esse potest, quod Otto putat, id coepisse obtinere post bellum sociale."

12. *magistratibus praeterquam sacrorum curatione interdictum*, iis magistratus vel tituli saltem eorum relicti, sed interdictum, aliqua muneris parte, praeter sacrorum curationem, fungi; quibus rite peragendis nulli praeesse posse existimabantur, quam qui titulo illo magistratuum veterum gaudebant: ex qua eadem superstitione Romanos regem sacrorum creasse post reges ejectos, ut publica sacra, olim per ipsos reges factitata, curaret, Liv. 2, 2. auctor est; Drak. "Hoc ideo videtur dicere, quod non Romae tantum, verum etiam in aliis urbibus, multi, qui magistratus gere-

gerebant, sacerdotiis quoque fungebantur. Hos igitur sacerdotia, non magistratus, retinere voluerunt: nam alioqui sacerdotia proprie non sunt magistratus;" Duk.

13. *aedes Salutis a censore locata est* redemtoribus qui eam exstruerent. v. ad 5, 23, 6.

14. *cum Carthaginiensibus foedus tertio renovatum*, v. ad 7, 27, 2.

XLIV. 1. *Hos consules Piso* (v. ad 1, 55, 8.) *Q. Fabio et P. Decio subgerit*, (v. ad 2, 8, 5.) *biennio exemto* de numero annorum, omisso. — *memoriane*, num e memoria ejus *fugerit*, exciderit sc. hoc biennium: nisi potius explicandum: num *memoria* (primo casu) *fugerit* eum, ut ap. Plaut. Bacch. 1, 1, 2. Sic et: *hoc fugit me*.

2. *in campum Stellatem* fertilissimum in Campania mediterranea. Cf. 22, 13. Cic. Agr. 1, 7. 2, 31. Suet. Caes. 20. et Camilli Campan. Fel. Diss. 2. c. 33 sq.

3. *viginti millia*; in aliis libris adeo *XXX millia*: sed forte pro *XX millia* ex Diodoro l. 20 p. 779. leg. *II m*. et sic saepe numeri a librariis confusi auctique videntur. Cf. ad c. 43. n. 8.

4. *hostes sequutos* ad *duo millia* passuum *inde consedisse*, ut in omnibus fere MSS. cap. 45. ubi multae edd., etiam Drak., *millibus* habent. Cf. ad c. 24. n. 2.

5. *stativa tuta copiosaque*, copia omnium rerum abundantia. — *rerum utilium*, v. ad 3, 42, 2. — *de vigilia tertia*, ab ejus initio, post eam inceptam et ante illam exactam, h. e. a media nocte, (v. ad Sil. 7, 154 sq.) ut 28, 7. 40, 4. ap. Caes. B. C. 2, 35. B. G. 5, 9. Sic et *de multa* ac *media nocte* ap. Cic. et al. passim; et *potare de medio die* vel *de media luce* ap. Hor. Sat. 2, 8, 3. et Epist. 1, 14, 34. 1, 18, 91. (ubi v. Bentl.) quo sensu etiam dictum putatur *epulari de die* ius. 23, 8. et 25, 23. quod tamen

men nonnulli exponunt *a mane*, et Stroth. etiamnum interdiu, ante justum coenae tempus, quae quidem Romae sub noctem erat. Ernesti in clav. Cic. "*De nocte*, inquit, est statim a media nocte s. multa adhuc nocte, et sic *de die* statim a meridie s. multa adhuc die, ut in illo *convivari de die*: v. Burm. ad Phaedr. 3, 10, 20. quamquam interdum etiam *a mane* esse vult Salmas. ad Solin. f. 456." Idem vero Salmas. ad Plaut. Asin. 4, 2, 16. *de die* et *nocte* dici monet pro *de* vel *a media die* et *nocte*, quia tunc maxime nox aut dies esse intellegatur, quum mediae sint. De iisdem *tempestivis conviviis* luxuriosorum, ante horam nonam vel decimam, qua homines frugi Romae coenare solebant, (v. ad Tac. Ann. 14, 2, 2.) Graece dicitur ἀφ' ἡμέρας πίνειν ap. Polyb. 8, 27. et 29. 24, 5. al. cf. Vales. ad Diodor. T. 2. p. 577. ed Wessel., Toup. Emend. in Suid. P. 3. p. 221. et Mitscherl. ad Hor. Od. 1, 1, 20.

6. *qua duci proxime potest*, v. ad 3. 70, 2.

7. *adversus alios sedentem*, in stativis se tenentem; Doer. Cf. ad 21, 48, 8. — *occidione occisi*, v. ad 2, 51, 9. Mox *capta* — *capta* — *capta* — *capitur*, parum venuste. Saltem del. *capta* post *viginti*; Gron. Cf. ad 1, 3, 8.

8. *Statius Gellius*, Γέλλιος Γάϊος ap. Diodor. l. 20. p. 779. *Status* conj. Drak. h. l. et 10, 18. sed *Statium* quoque memorari dicit 24, 19. et ap. Val. Max. 1, 8, 6. — *Bovianum, ubi postero die coeptum a. brevi capitur*, ergo iterum, (v. cap. 31.) et sine ulla defectionis mentione. Ex Diodori lib. 20. leg. *Bola* — *coepta* (quod verbum in multis MSS. reperitur) et mox *Bolam captam*; Sigon. Sed Bolam, Aequorum, non Samnii urbem, alienam ab h. l. videri docent Drak. et Periz. anim. hist. c. 4. p. 164. qui monet, Bovianum primum narrari captum c. 31., deinde h. l., tertium 10, 12. et mox 10, 41. memorari, quasi semper Samnitium fuerit, adeoque vel errasse Livium, dum inprudens alios aliis locis se-

que-

quereretur auctores, vel, si vere oppidum toties expugnatum sit, eum perperam ne verbo quidem monuisse, identidem ab hostibus fuisse recuperatum.

9. *mortuum* (esse) *quidam auctores sunt*, v. ad 2, 58, 1.

10. *Censennia*: al. *Consentia* non apte h. l. *Serennia* (opp. non minus, quam *Censennia*, obscurum) Diodor. 20. *Aesernia* emend. Glar. et Cluver. *Cersennia* (inter Corfinium et Albam Fucentiam) Ruben.

11. *Herculis magnum simulacrum* cet. "statua colossea, qualis Tarento Romam translata a Fabio Cunctatore, (v. Strab. 6. p. 278. Plut. Fab. p. 187. Plin. 34, 7.) nisi haec eadem, et Livius memoria lapsus est;" Drak.

XLV. 1. *P. Sulpicio* cet. ap. Plin. 33, 1. s. 6. et Diodor. 20. *L. Sulpicio, P. Sempronio Longo.* Forte hic Sempronius e familia Longorum fuit, et Romanis Σοφὸς dictus est; Drak. — *oratione ultro citroque habita*, in utramque partem, ut ap Gell. 5, 12. *vocabula ambigua et utroque versum dicta.* — *ad id locorum*, usque ad hoc tempus, ut 22, 38. 25, 19. 22. 32. 43, 5. et similiter ap. Sallust. B. J. 102. *postea loci*, vel ap. Terent. Eun. 2, 2, 24. et Plaut. Most. 3, 1, 1. *interea loci*; Str. Cf. ad 27, 7, 10.

2. *rebus standum esse*, cf. ad 3, 36, 11.

3. *sub specie infidae pacis quietos*, ita tamen, ut pacem suam infidam esse satis indicarent; Doer. — *incolumi Hernico nomine*, ut contra mox *post Hernicos subactos.* Cf. ad 1, 10, 2.

4. *quibus licuerit, suas leges Romanae* cet. cf. c. 43. n. 11. — *necessariam civitatem*, jus civitatis Rom. necessitate vel vi iis obtrusum. — *quatuor millia*, v. ad c. 44. n. 3.

5. *ut qui suo nomine permultos* (f. *per multos*) *annos inbelles egissent*, nullum bellum suum gessissent cum Romanis, quamvis multi ex iis Samnitibus auxilio

xilio missi alieno nomine adversus Romanos militassent; Str. — *tumultuario*, v. ad 1, 37, 4.

6. *diversi e castris* — *abirent*, cf. ad 3, 60, 1.

7. *pleno gradu ad castra hostium tendunt*, v. ad 4, 19, 1. et 4, 32, 6. — *hostem vestigiis sequi*, cf. ad 6, 32, 5.

8. *ut in dilabsis passim*, qualia solent esse vestigia eorum, qui in diversas partes dilabuntur. — *errorem*, v. ad c. 15. n. 7.

9. *ad s. urbes circumferendo bello*, v. ad c. 41. n. 3.

XLVI. 1. *Eodem anno C. Flavius* cet. ad totum hoc cap. conf. Cic. Mur. 11. Or. 1, 41. ad Att. 6, 1. Diodor. 20. p. 751. Valer. Max. 2, 5, 2. Macrob. Sat. 1, 15. inpr. Plin. 33, 1. s. 6. et Gell. 6, 9. qui laudat verba L. Pisonis, annalium scriptoris, a Livio fere retenta. Ex his legendum *Cn. Flavius Annii filius.*

2. *patre libertino ortus*, parente liberto natus, qualis tunc temporis *libertinus* dicebatur; Str. Cf. not. 14 — *ceterum*, cf. ad c. 21 pr.

3. *Invenio in quibusdam annalibus*, v. c. L. Pisonis. v. not. 1. — *quum adpareret aedilibus*, (v. ad 1, 8, 2.) vel, ut Piso tradit ap. Gell. *aedili curuli eo tempore, quo aediles subrogarentur.* Plinius eum Appii Caeci scribam fuisse dicit, ejusque hortatu excepisse dies fastos, consultando adsidue sagaci ingenio, et promulgasse.

4. *fierique se pro tribu aedilem* sc. curulem, h. e. a seu in tribu prima s. praerogativa (v. ad 3, 51, 3.) ejusque subfragio, ut ap. Gell. l. l. *eumque pro tribu aedilem curulem renuntiaverunt* in antt. edd., non *primae tribus*, ut in edd. Ald. Bad. et Gryph. "Simile illud: *Tribus Sergia principium fuit*, h. e. tribus praerogativa; (cf. ad 3, 51, 3.) *pro tribu* (in ea) *Sex L. F. Varro primus scivit*, h. e. subfragium tulit: nam qui *pro tribu primus sciscit* de magistratu, is *pro tribu* et primus *facit* eum magistratum; et de

que

quo *pro tribu* subfragium optatum tulit, qui *primus scivit*, is *pro tribu factus est* ab eo, qui *primus scivit*" Gron. ad h. l. et in Obff. 4, 1. Cf. ad 26, 27. 4. Similiter ap. Cic. Verr. 2, 2, 51. *pro subfragio renuntiari*; Str. *a prima tribu* malebat Muretus.

5. *neque adcipi nomen* suum ab aedili, qui comitia haberet. Ita ap. Gell. 6, 9. *Nomen* candidati, et quidem h. l. a tribu praerogativa jam renuntiatum *adcipere* vel *recipere* (ut 10, 15 extr.) dicebatur is, qui comitiis praeerat, si eum admitteret ad petendum et petitionem ejus judicaret legitimam. Hinc et 27, 6, 3. *si suum nomen dictator* (Q. Fulvius, qui ipse comitia consularia habebat et a praerogativa consul dictus erat) *adciperet*, h. e. si se consulem creari pateretur, si suam creationem probaret. Cf. 39, 39. 2. et Cic. Brut. 14. Post *neque* libri quidam recentt., non veteres, perperam inserunt *ejus*: nam dicendum erat *suum*.

6. *quia scriptum faceret*, scriba esset vel ejus munere fungeretur; ut ap. Gell. l. l. De scribis Ern. in Clave Cic. "Erant vel privati, hominum privatorum servi; vel publici, homines liberi, sed plebeji ordinis et inpr. libertini, qui in certas decurias descripti mercedem ex aerario adcipiebant. Sorte distribuebantur inter magistratus, et olim a quaestoribus urb. legebantur, (v. Liv. 40, 29.) postea a praetoribus aedilibusque. v. Cic. Cluent. 45. De iis locus class. est Cic. Verr. 2, 3, 78. 79. unde et de honestate scribarum publ. judicari potest, quam inpugnant Sigon. A. I. C. R. 2, 9. et 15. Ferrar. de orig. Rom. p. 14 sq. T. I. Thes. Graev. et Spanh. V. et Pr. N. T. I. p. 705. sed defendunt Guther. Jur. Pont. 2, 13. Fabrett. Inscr. c. 6. p. 458 sq. et Graev. ad Cic. Dom. 28. Cf. inpr. Eschenbachii Diss. Acad. p. 257 sq."

7. *tabulam posuisse* e manibus ceratam et publicam, (cf. ad 4, 8, 4.) vel commentarium, (Germ. *Protocoll*) in quem referebat scriba, magistratui adparens, quid-

quidquid hic scribi juberet, et Flavius tum, quod ageretur in comitiis; h. l. pro: abdicasse se munere scribae.

8. *Macer Licinius*, v. ad 3, 1, 1. et 4, 7, 7.

9. *tribunatu ante gesto:* at Plinius 33, 1. s. 6. tradit, Flavium evulgando fastos tantam plebis gratiam adeptum esse, ut non modo cum Q. Anicio Praenestino, qui paucis ante annis hostis fuisset, aedilis curulis sit creatus, sed etiam additum ei, ut simul tribunus plebis esset. — *Triumviratus* et *triumviri* varii erant apud Romanos, prout ad aliquod munus obeundum tres constituti essent numero, ut *coloniae deducendae*, (cf. ad 3, 1, 6.) *nocturni*, capitales, agrarii, monetales, mensarii, carceris lautumiarum, qui iidem ac capitales, epulones: etiam magistratus in nonnullis municipiis, qui in aliis duumviri dicebantur; Str. *Triumviri nocturni* vigilias in Vrbe circumeundo cavebant ab incendiis nocturnis, (v. Valer. Max. 8, 1. de damnatis 5. et 6.) iidemque videntur fuisse cum triumviris capitalibus. cf. 39, 14 extr. Augustus deinde incendia restinguenda mandavit a. V. 732. Aedilibus curulibus, et a. 759. septem cohortibus vigilum, opportunis locis dispositis, quibus Tribuni et Praefectus Vigilum praeerant. Cf. Dio 54, 2. 55, 26. ad Juvenal. 14, 305. et Heubach de politia Rom. §. 47. 48.

10. *id quod haud discrepat*, cf. ad c. 16. n. 1.

11. *Civile jus, repositum in penetralibus pontificum — sciretur:* verba eruditis haud obscura, sed non satis forte perspicua tironibus, qui ea copiose exposita reperient vel in Bachii hist. jurispr. Rom. lib. 2. c. 2. sect. 4. vel in libro meo, qui inscriptus est: *Grundriss der Geschichte — der Römer* pag. 612 sq. Vtrumque a Flavio evulgatum fuisse, antequam aedilis curulis esset creatus, quidam tradunt, alii, id deinde factum.

12. *aedem Concordiae in area Vulcani — dedicaret*, v. ad 1, 55, 3. et conf. omnino Plin. 33, 1. s. 6.

ac

ac de aedibus Concordiae ad Juvenal. 1, 116. — *verba praeire*, v. ad 4, 21, 1.

13. *Haud memorabilem rem per se* (cf. ad 6, 20, 13.) — *referunt*, quam etiam retulere Gell. 6, 9. et Valer. Max. 2, 5, 2. sed hic diverse. — *ac de sede honoris sui spectavit inimicos invidia anxios*, excruciatos. Piso ap. Gell. l. l. *Sellam*, inquit, *curulem jussit sibi adferri, eam in limine adposuit, ne quis illorum exire posset; utique ii omnes inviti viderent sese in sella curuli sedentem.*

14. *forensis factio, Ap. Claudii censura vires nacta*, (v. ad 3, 72, 4.) *qui senatum primus libertinorum filiis lectis inquinaverat*, v. ad cap. 29. n. 7. Ernesti in clave Cic. et ad Suet. Claud. 24. haec monuit: "*Liberti* iidem sunt qui *libertini*, sed *liberti* dicuntur in relatione ad patronum. Suetonius induxit inperitos, ut existimarent, *libertinos* dictos esse libertorum filios: at ille non hoc dicit, sed Appii Caeci temporibus nomen libertinorum mansisse etiam in posteris libertinorum hisque vulgo tributum esse, quamvis jam ingenuis, quum proprie *libertini* dicantur, qui sunt manumissione libertatem nacti, iidemque cum *libertis*." Sed Wolf. ad Suet. l. l. "Ernesti, dicit, et tot alii eruditi viri, qui istam opinionem et perversam interpretationem adscivere, fortasse in fraudem inducti sunt eo, quod dixit Suet. *ingenuos ex his procreatos* ex suae aetatis, non ex priscae, qua Appius vixit, consuetudine loquendi. Appii enim temporibus non filii manu missorum, sed demum nepotes eorum, *ingenuitate* fruebantur. Postea labentibus reip. moribus invaluit, ut *ingenui* statim essent ex manu missis procreati, ipsique manu missi haberent *libertinitatem:* siquidem *libertinus* vulgo respectu conditionis, *libertus* respectu patroni dicebatur. Itaque hoc ipsum notandum putavit doctus Grammaticus, aliam Saec. V., aliam posterioribus obtinuisse *libertini* significationem: scripsit enim, *libertinos* dictos *non* ipsos, qui manu emitterentur.

Eaque obſervatio neceſſaria videri potuit propter errorem hiſtoricorum de *invidioſa* Appii cenſura referentium, ut Liv. 9, 29. et 46. Tac. Ann. 11, 24. et aliorum. An vero argentea Latinitatis aetate *libertus* rurſum de conditione et ſtatu uſurpatum ſit, alias videbimus ad Tac. Germ. 25." Duker ad h. l. monet, *libertinorum filios* ſecundum hujus aetatis uſum loquendi, a Suet. memoratum, h. l. et forte 10, 21. dici, quorum avi ſervitutem ſervierint; utrum vero ex ſervitute manumiſſi tum *liberti*, an alio nomine adpellati fuerint, antiquos non prodidiſſe. Sed Livius, ſi non ignarus, certe immemor fuiſſe videtur illius loquendi uſus, h. l. et c. 29.

15. *opes urbanas*, ut in Vrbe, quod vellet, efficere poſſet, ut haberet in ſenatu magnam ſenatorum partem ſuam; *den Einfluſs in die Angelegenheiten des Staats;* Str. Cf. ad 3, 72, 4 et 9, 42, 3. cet. Sed epitheton haud ſatis aptum, ſaltem friget. *urbanis humilibus — conrupit* recte, opinor, emend. Gron. judice etiam Bauero. Sic *otioſi urbani* 5, 20. De his verbis v. ad 3, 72, 4.

16. *ut plerique nobilium annulos aureos et phaleras deponerent*, v. ad 9, 7, 5. et cf. inpr. Plin. 33, 1. ſ. 6. *Phalerae* h. l. nobilium ornamenta ſunt, at equorum 22, 52, 4. ubi nota Stroth. eſt haec: "Phalerae ornamenta capitis equorum erant, forte criſtarum; (deſcendit enim a *Φάλος criſta*) at etiam habenarum, et tegumenta frontis. Suidas *Φάλαρα* adpellat *τὰς προμετωπίδας, τοὺς ἀσπιδίσκους, τὴν κόσμησιν, τὴν κατὰ τὸ μέτωπον τῶν ἵππων. παρὰ Ἡροδότῳ τὰ περὶ τὰς γνάθους σκεπάσματα.* Heſychius: *Φάλαρα, ἀστραγαλίσκος ὁ ἐπὶ τῆς περικεφαλαίας, καὶ παραγναθίδες χαλινοὶ ἢ ἱπποκόσμια.* Similia Etymologus habet." Cf. de utroque phalerarum genere ad Juvenal. 11, 103. et ad Sil. 15, 255. Böttigeri Sabina p. 363. 457. 458.

17. *Ex eo tempore in duas partes diſceſſit civitas: aliud integer populus*, qualis antea fuit, nondum humilium

milium permixtione conruptus et inquinatus, (cf. not. 14.) *fautor et cultor bonorum; aliud forensis factio* f. turba *tenebat*, propugnabat, obtinere et perferre conabatur. v. ad 3, 21, 3. 3, 35, 4. 3, 72, 4. et 24, 24, 6.

18. *omnem forensem turbam excretam in quatuor tribus conjecit, urbanasque eos adpellavit;* sic et Val. Max. 2, 2, 9. "Sed idem nomen jam dudum habuere *quatuor tribus urbanae*, a Servio Tullio institutae: qua itaque ratione tribus illas quatuor nunc demum Fabius dicatur *urbanas adpellasse*, aut quomodo *adpellare tribus* cum Gruchio de comit. 2, 1. et aliis exponi possit *numero civium augere*, non adsequor;" Duk. Forte adpellatio Serviana, quae propr. ad partes Vrbis spectabat, vetustate aboleverat. cf. ad 1, 43, 22. 3, 72, 4. 45, 15, 1. et ad Epit. Liv. 20. n. 6.

19. *Maximi cognomen* cet. Idem tradunt Valer. Max. 2, 2, 9. et Plut. in Pompejo. Sed hic in Fabio Cunct. ob splendorem magnitudinemque, et Aurel. Victor de viris inlustr. c. 32. ob virtutem ejus id factum dicit. Polybius tamen, qui Fabiis familiarissimus fuit, hujus Fabii nepotem sive pronepotem, Fabium Cunctatorem, primum hoc cognomine ornatum fuisse significare videtur 3, 87, 6. ubi Schweigh. monet, huic difficultati satis obcurri, si statuatur, non vulgari omnium usu tritum fuisse illud veteris Fabii cognomen, aut saltem post ejus mortem oblivioni fere traditum, et in Fabio Cunctatore singulari cum splendore renovatum. Cf. Perizon. Anim. hist. c. 1. sub fin. et inf. ad 30, 26, 4.

20. *ut Equites Idibus Quintilibus* trabeati equis ab aede Honoris *transveherentur* ad Capitolium: quae solennis et annua equitum transvectio diversa erat ab censu seu recensione, recensu, recognitione, lustratione eorum, quae singulis lustris a censoribus instituebatur. Cf. ad 29, 37, 7. 38, 28, 1. 39, 44, 1. 40, 46, 3. 34, 16 pr. et inpr. ad Tac. Ann. 2, 83, 10.

COMMENTARIVS

IN

LIVII LIBRVM X.

Cap. I. 1. *Soram atque Albam coloniae deductae;* cf. Vellej. 1, 14. Sed nova colonia nunc Soram deducta v. 9, 23 pr. Sic et *Carseolos* cap. 3. et 13 pr. cf. Vellej. l. l. *Alba* h. l. non est *A. Longa* nec *A. Pompeja*, sed Alba Fucentia s. Fucentis in Marsis et septemtr. latere Fucini lacus sita: unde *Albensis ager* 26, 11. Cf. ad Sil. 8, 507.

2. *Arpinatibus Trebulanisque civitas data* sine suffragio? quod de illis diserte traditur 38, 36. *Arpinum* Latii opp. (h. *Arpino*) Ciceronis et Marii patria. — *Trebula* Sabinorum duplex, h. l. non *T. Suffena* s. *Suffenatis*, sed *T. Mutusca*. Cf. Heyne ad Virg. Aen. 7, 711. in Exc. 8. et Hard. ad Plin. 3, 12. s. 17. De *Trebula* Campaniae v. ad 23, 14. 10. — *Frusino* Volscorum opp. ad Cosam fl. cis Lirim, h. *Frosinone* s. *Frussilone*. Cf. ad Sil. 8, 398. et Juvenal. 3, 223.

3. *capitaque conjurationis — virgis caesi* cet. v. ad 27, 16, 2.

4. *dum evadere* eas s. iis *tendunt*, cf. ad 4, 7, 6.

5. *Coloniam* Albam *aegre patientes* sc. Aequi cet.

6. *adfectis rebus*, v. ad 5, 10, 6. — *tumultus*, v. ad 2, 26, 1.

7. *aedem Salutis — locaverat*, cf. ad 9, 43 extr.

II.

II. 1. *Cleonymo duce Laced.* Cleomenis regis f. a Tarentinis adversus Lucanos et Romanos arcessito, qui Tarentum diripuit et Thurias aliasque Italiae urbes cepit: cujus vero naves mox a Venetis et Patavinis incensae sunt. Cf. Diodor. 20, 104 sqq. et Strab. 6. p. 280.

2. *Thurias urbem in Sallentinis*, (Calabriae populo, de quo nominisque scriptura v. ad Sil. 8, 573) unde haec urbs videtur esse alia, quam quae in Bruttiis aut in Lucania ad sinum Tarentinum, inter duos fluvios, Crathin et Sybarin, sita, et *Thuriae* vel *Thurii*, *Thurium*, *Thyriae*, *Thyraei*, primum vere *Sybaris* dicta est. v. Strab. 6. p. 263. 264. 282. Diodor. 12, 9. 10. Incolae ejus vocabantur *Thurii* s. *Thuriatae*, sed 25, 1. 15. et ap. Plin. 34, 6. s. 15. *Thurini*: nisi hoc κτητικὸν tantum est, et 25, 15. leg. *Thurii*, 25, 1. autem, ubi Bruttiis, vicino populo, adsignantur, *Terinaei*, sic dicti a *Terina* Bruttiorum oppido, (cf. ad 8, 24, 4.) inter Temesam Consentiamque, ab Hannibale diruto, (v. Strab. 6, 1, 5. p. 256.) hod. forsan Amantea aut Nocera, ad sinum Terinaeum, qui nunc Golfo di S. Eufemia vocatur: de qua Terina cf. Heyne Opusc. Acad. T. 2. p. 202. 203.

3. *tenue praetentum litus esse*, parvum litus ante haec loca quasi extentum esse, ut fere 22, 20 pr. *aciem toto praetentam in litore*, ante et per illud explicatam. Cf. Burm. ad Valer. Fl. 5, 167. ubi monet, *praetendi* ea dici, quae objaceant, tamquam munimenta et sepes; propr. qui in castris ante alios vel primo loco tendant, deinde loca, quae jaceant ante alias regiones, vel emineant, et quasi tegant sequentes. Cf. ad 44, 9, 7. — *agros campestres*, ut 40, 38. h. e. regionem, campos habentem herbidos et fertiles; Ern. Cf. ad 36, 10, 3. — *ulteriora colles* sc. esse, s. cerni. — *vidisse* sc. exploratores.

4. *Meduacus amnis erat* vel *Medoacus*, duplex, major (h. *Brenta*) et minor, (h. *Bachiglione*) uterque

que ex Tridentinis Alpibus in Venetos defluens. Cf. Strab. 5, 1, 7. p. 213. et Plin. 3, 16. f. 20. Cf. not. 12.

5. *semper autem eos* sc. Patavinos (v. ad 3, 47, 1.) *in armis accolae Galli habebant*, tenebant: propter frequentes finitimorum Gallorum incursiones semper arma tractare cogebantur.

6. *effusa populatio*, cf. ad 1, 14, 7. Mox pro *altero itinere* cum Gron. leg. *alio i.*, vel potius cum Burm. *avio i.* ut *avius saltus* 9, 31. 25, 32. et *devius saltus* 10, 24. 41, 19. et *avia Oceani* et *saltuum* ap. Tac. Ann. 2, 15. 68. Cf. inf. ad 22, 7, 1.

7. *millia autem quindecim*, ut mox *tria millia*. v. ad 9, 24, 2.

8. *ad stationem* sc. navium, ut 31, 17. et 23.

9. *pars capti*, ut mox *pars complent*. Cf. ad 1, 41, 1.

10. *naves ad superanda vada (Untiefen) planis alveis fabricatas*, quae etiam flumina minime alta transire possunt, *flache Böte;* Str. — *ostium amnis*, Meduaci.

11. *Rostra navium spoliaque Laconum in aede Junonis veteri fixa*, cf. 4, 20. 32. 22, 57. 23, 14. 15, 674. ad 4, 20, 1. et ad Sil. 1, 617 sq. Mox forte leg. *Patavii in monimentum* (memoriam) *navalis pugnae — quotannis solenne certamen navium — exercetur:* nisi haec sententia doctius expressa est.

12. *in flumine oppidi medio*, in Meduaco minori, (cf. not. 4) in cujus sinistra ripa situm Patavium, Livii patria, qui in popularium gratiam haec copiose narrasse videtur.

III. 1. *ubi* (Arretii) *Cilnium genus praepotens*, v. ad Sil. 7, 29. et Tac. Ann. 6, 11, 4. Livium Maecenati h. l. gratificari voluisse, suspicantur viri docti. — *invidia*, cf. ad 4, 19, 6.

2. *Marsos agrum vi tueri*, non cedere colonis Rom.

3.

3. *colonia Carseoli deducta*, cf. ad c. 1. n. 1. et 9, 28, 2.

4. *propter eos tumultus* cet. v. ad 2, 26, 1.

5. *Q. Fabium ea aetate — Valerio subjectum*, (v. ad 2, 29, 6.) quod alios annalium scriptores tradidisse, ex h. l. conficitur; Str. — *ex Maximi cognomine* communi Valerii et Fabii *ortum errorem*: sed qua ratione? Id ita factum putat Stroth., ut in quibusdam vetustioribus annalibus aut omissum, aut vetustate deletum fuerit nomen magistri equitum, ita ut primum lectum sit *Dictator M. Valerius Maximus magister equitum* . . . . deinde *Dict. M. Valerius*; *Maximus m. e.* postremo *Dict. M. Valerius*, *Q. Fabius Max. m. e.* Cf. c. 9. n. 9. A Livio duorum annorum res gestas in unum conlatas, aliumque annum, per dictatores, exactum, ex fastis Capitol. interponendum esse, probabile fecerunt Pigh. in Ann. ad a. 452. 457. p. 381. 390. et alii.

6. *Milioniam* et *Plestinam* Marsorum; at 9, 21. 22. *Plistia* (vel *Plistica*, ut in quibusdam MSS. et Πλιςικὴ ap. Diodor. 9.) et 10, 34. *Milionia* vel, ut in vet. lib. legi monet probatque Sigon., *Milonia* Samnitium oppida: (Μιλωνία πόλις Σαμνιτῶν Steph. Byz.) nisi eadem sunt et modo ab hac, modo ab illa gente capta et possessa.

7. *auspiciorum repetendorum causa*, v. ad 5, 17, 4.

8. *terror non eo tantum a Fabio abhorret*, v. ad 1, 11, 6.

9. *cognomen suum aequavit*, ei respondit; id fuit, quod cognomine suo dicebatur, scil. maximus; Str.

10. *Papirianae saevitiae*, de qua v. 8, 32 sq.

IV. 1. *justitium indictum*, v. ad 3, 3, 2. — *vicatim*, per vicos Vrbis, ut 32, 26. De alia vi vocis v. ad 5, 5, 2.

2. *extra vallum sine tentoriis destitutat*, v. ad 2, 12, 4. 3, 29, 1. 25, 6, 10. et de hac poena ignominiaque ad Tac. Ann. 13, 36, 3.

3.

3. *vici per vastationem agrorum deusti*, v. ad 2, 18, 1.

4. *nec tamen injussu movere* (sc. *se*, quod multi addunt libri) *auderent*, cf. ad 2, 3, 2.

V. 1. *ira ab adcepta nuper clade*, cf. ad 1, 1, 5.

2. *super alios alii* sc. Romani, a Fulvio missi.

3. *Ceterum* (v. ad 9, 21, 1.) *satis fretus*, confidens, *esse etiam nunc tolerando certamini legatum*; v. ad 2, 9, 5. Verbum *fretus* raro jungitur infinitivo.

4. *sed reliquerat intervalla* sc. dictator, (nisi leg. *relicta erant*) *qua* parte *equi permitti possent* in hostem, vel transmitti, ut 29, 2. Sic et mox *emissus* sc. ex acie Rom. et per illa intervalla, (ut alibi e castris) atque inmissus in hostem. Cf. ad 2, 56, 1. 9, 27, 5. 24, 1. 15. 28, 14. 29, 2, 1. et 2. 30, 18, 2. 32, 17. 33, 36. — *incompositisque*, non paratis aptisque ad sustinendam *equestrem procellam*, inpetum equitum Rom., ut 29, 2. 30, 18. 35, 5. 38, 41. Cf. ad 2, 1, 5. Similiter dicitur *terror equester* (ab equitatu incussus) 6, 12. 27, 42. (ut *terror maritimus*, adventu classis incussus, 41, 17.) *auxilium equestre*, equites auxilium laturi vel ut auxilium ferant 4, 32. *tumultus equester* 27, 1. 30, 18.

5. *universa requies* a pugnae labore. v. ad 1, 38, 2.

6. *male densatus agger*, negligenter adgestus, non satis compactus et stipatus; Doer. — *ea*, v. ad 3, 70, 2.

7. *atque adeo etiam absentem creatum* (v. ad 4, 42, 1.) *credidere quidam*, forte *tradidere*: nam Livius, quum aliquid varie proditum adnotat, non solet uti verbo *credere*; Duk.

8. *comitia facta*, ut 1, 35. 5, 1. 14. ap. Cic. Verr. 1, 6. et c. *perfecta* inf. 22, 34. 25, 41. 30, 39. Duk. et Drak.

VI.

VI. 1. *adversa belli res*, al. *adversae*; sed plerique libri *adversa*, et forte delenda vox *res*, non jucunde repetita; Gron.

2. *haud dum foederis novi poenitebat*, cf. ad 2, 54, 16. — *exoneratam*, levatam onere eorum, qui in colonias deducti erant; Doer. Cf. 24, 29 pr. Plerumque *exonerari aliqua re* dicimur.

3. *eam actionem susceperunt*, v. ad 2, 56, 4.

4. *quatuor pontifices* cet. cf. ad 1, 20, 8. — *nisi morte duorum*: quae conjectura si vera est, antea sex augures iique patricii fuere, et ita sui oblitus est Livius, in oratione Decii c. 8 pr. innuens, neminem patricium *de loco pulsum* aut ullam huic ordini injuriam factam; nisi forte dicere voluit, nullum patricium coactum fuisse, ut sacerdotio, quod obtinebat, se abdicaret, idque plebejo concederet; Drak. Sed v. ad c. 8. n. 2.

5. *inparem numerum debere esse* augurum. Livius non solum eum intellegere videtur numerum, qui per se est inpar, sed etiam eum, qui fit, quum inpar numerus per alium multiplicatur, ita ut non solum *tres* dicatur inpar numerus, sed etiam *bis tres*, *quater tres* et sic porro; sententia enim ex seqq. plana fit: quatuor augures numquam esse potuisse, sed pro numero antiquarum tribuum vel tres, vel bis tres, i. e. sex esse debuisse; Str. Nota Drak. est haec: "Docet Livius, vel augurum *inparem numerum esse*, vel *pari inter se numero* sacerdotes *multiplicari* debuisse. Jam autem inpari numero fuerunt, quum tantum tres essent, et quaeque tribus antiqua suum augurem haberet; at pari inter se numero multiplicati, quum pro tribus sex fierent: nunc vero iterum pari inter se numero multiplicantur, quum pro sex novem constituantur. Nam ex V plebejis adlectis duo in locum demortuorum, ex sententia Livii, subficiuntur, tres veteribus multiplicandis adjiciuntur. *Inpar* itaque fuit numerus augurum, quum tres essent, sed *pari inter se numero* multiplicati sunt, quum

quum tot a Ramnibus, quot a Titiensibus et Luceribus augures adjicerentur."

6. *tribus Ramnes, Titienses, Luceres*, v. ad 1, 13, 8.

7. *terni in singulas* sc. tribus. — *juxta*, v. ad 5, 6, 3.

8. *consulatum vulgari*, v. ad 2, 29, 5.

9. *Minus autem tetendere*, v. ad 4, 8, 6.

10. *adversarios non* solum *id* — *sed* etiam (v. ad 1, 40, 1.) *omnia jam, in quorum spem* quamvis *dubiam erat certatum, tamen adeptos*. Cf. ad 7, 30, 6. Doer. *tandem* conj. pro *tamen*, quia hoc initio cap. seq. repetitur.

VII. 1. *pro lege Licinia* cet. cf. 6, 35 sq. 7, 21 sq.

2. *retulisse dicitur Decius parentis sui speciem*, eamdem sumsisse, sibi induisse.

3. *incinctum Gabino cultu* cet. v. ad 5, 46, 2. et 8, 9.

4. *T. Manlius* patricius, non, ut Decius, plebejus.

5. *eumdem P. Decium* eum, *qui sacra publica pop. Rom. faceret*, h. e. pontificem aut augurem, *legi rite* cet.

6. *Id esse periculum* cet. cf. ad 9, 17, 9.

7. *Quem poenitere votorum*, ut mox *nobilitatis suae plebejos poenitere*. v. ad 2, 54, 16. — *Nuncupare vota* esse id. qd. *promittere*, ex Festo docet Drak.

8. *Numerarentur duces eorum annorum, quibus plebejorum ductu et auspicio res geri coeptae sunt*, h. e. quibus plebeji coeperunt duces esse. v. ad 5, 46, 10. *sint* conj. Duk.

9. *sellis curulibus* et *toga praetexta*, insignibus consulum, ut *tunica palmata, toga acu picta, corona triumphalis laureaque* triumphantium, qui hinc *aurati purpuratique* dicuntur 45, 39. pr. Cf. ad 30, 15, 5. ad Juvenal. 10, 36 sq. Tac. Ann. 1, 15, 4. *Toga palmata dicebatur, quam merebantur ii, qui* repor-

reportabant de hostibus palmas: ipsa vocabatur et toga picta, eo quod victorias cum palmis intextas habebat, Isidor. orig 19, 24. *Picta toga purpurea antea vocitata est, eaque erat sine pictura: tunica palmata a latitudine clavorum dicebatur, quae nunc a genere pictura adpellatur*; Fest At Salmas. ad Flav. Vopisc. c. 20. "*Picta*, inquit, vestis multum distat a *clavata*: picta semper alicujus rei s. animalis figuram acu factam atque aureis aut variis filis intextam et expressam exhibebat: clavi vero aurei aut purpurei particulae erant ex auro vel purpura, nunc rotundae, nunc quadratae, quae tamquam emblemata quaedam vestibus inserebantur atque insuebantur, quaeque etiam a veste poterant separari et in aliam transferri." Ceterum *tunica palmata* e Capitolio et a Jove quasi mutuo sumi solebat: unde mox *Jovis Optimi Max. ornatus* dicitur et ap. Juvenal. 10, 38. *tunica Jovis*.

10. *domos spoliis hostium adfixis insignes*, ut sub adspectum praetereuntium caderent spolia: quae neque aedibus abalienatis refigi aut tolli ab emtoribus, neque conlabsa refici licebat. Cf. 23, 23, 7. 38, 43, 7. ad Sil. 6, 434 sq. 446. 10, 600. Intpp. Plin. 35, 2. Tibull. 1, 1, 54. Prop. 3, 7, (9.) 26. Lips. Mil. Rom. 5, 17. — *pontificalia atque auguralia, insignia*, capidem et lituum, *adjicere* sc. sibi, vel potius honoris insignibus modo memoratis.

11. *cum capide ac lituo:* de hoc cf. 1, 18. *Capis* s. *capedo* et *capeduncula* vasculum, quo utebantur in sacris. *Capis poculi genus a capiendo dictum;* Fest. *Capis* vas pontificale, *lituus* augurum erat; Duk. Recte; et in toto h. l. distingui pontificum augurumque insignia ac munera, jam monuit Drak. Cf. Gell. 12, 1. — *capite velato* (cf. Virg. A. 3, 403 sq. ibique intpp.) *victimam caedat* de pontifice ipso, ut ap. Suet. Tib. 25 extr.

12. *auguriumve ex arce capiat*, v. ad 1, 6, 5.

13. *cujus imaginis titulo*, v. ad 4, 16, 4.

14. *dignatione nostra*, si iis fungamur dignique videamur.

VIII. 1. *Decemviros sacris faciundis — numerus*, v. ad 3, 10, 6. Iidem erant *antistites Apollinaris sacri*, Apollinis sacerdotes. — *propter plebejos*, ut hi quoque eum honorem consequi possent.

2. *ut vos, Appi, vestro loco pellant*, ut vos plane excludant a sacerdotiis, ab honoribus, quos soli adhuc obtinuistis. Cf. ad c. 6. n. 4. Sic *depelli* et *dejici* quis dicitur in comitiis, ut contra, qui competitorum inpetrat honorem, quem cum aliis petierat, neque ab iis vincitur, *locum suum tenere*. v. ad 3, 35, 10. et 39, 32, 6. Origo harum dictionum repetenda ex iis, quae dixi ad 2, 10, 7. et ad 4, 16, 5.

3. *pro parte virili adjuvant*, v. ad Praef. n. 3.

4. *Sabinum advenam — Attum Clausum* cet. v. ad 2, 16. — *illi antiqui patricii in suum numerum adceperunt*, v. ad 4, 4, 3.

5. *Ne fastidieris — adcipere*, v. ad 2, 41, 3.

6. *penes vos auspicia esse*, v. ad 2, 33, 3.

7. *vos solos gentem habere*, patrem majoresque nobiles nominare posse, ut hi *gentem non habere* dicuntur, qui alio nomine, quod etiam huc spectat, *novi homines* adpellantur, (v. ad 1, 34, 8.) quorum majores non commemorantur, quique non natu, sed propriis factis clari ac nobiles sunt; Str. *Gentiles sunt, qui eodem inter se sunt nomine, ab ingenuis oriundi, quorum majorum nemo servitutem servivit, qui capite non sunt deminuti* Cic. Top. 6. Cf. Sigon. I. A. C. R. 1, 7.

8. *plebejum ac patricium* sc. imperium et auspicium.

9. *En umquam fando audistis* v. ad 4, 3, 6. — *qui patrem ciere possent*, etymologia *patriciorum*, qui proprie *nihil ultra quam ingenui* erant, parentibus ingenuis, non e servitute manumissis, progeniti. Cf. ad 1, 8, 9. et 4, 3, 10. "Vox *patricios* h. l. non est subjectum, sed sententia, a Romulo

non

non aliquos de coelo demissos seu a diis ortos *factos esse patricios*, ita ut patricii essent singulare quoddam hominum genus, sed eum ex omni hominum, qui secum Romam conderent, conluvie elegisse modo omnes ingenuos, quod alio verbo diceretur, eos *qui patrem ciere possent*, hosque patricios fecisse: quodsi igitur tum patricii facti sunt, qui modo patrem ingenuum haberent; quidni nunc nobiles erunt consule patre progeniti?" Str.

10. *Nihil est aliud in re*, cf. ad 4, 4, 8. Mox omnis sententiae vis posita non tam in verbo *adipiscamur*, quam in partic. *negata*: sensus enim est: ut nihil vobis concedentibus adipiscamur, sed omnia, quae adipiscimur, prius a vobis negentur; Str.

11. *Ego hanc legem — uti rogas, jubendam censeo*, v. ad 4, 58, 10. et ad 34, 4, 16.

IX. 1. *dies est intercessione sublatus*, v. ad 8, 23, 13.

2. *Eodem anno M. Valerius — a familia eadem*, cf. 2, 8. et 3, 55. — *diligentius sanctam*, adcuratius sancitam.

3. *Porcia lex* de provocatione *pro tergo civium* (ap. Fest. *pro scapulis civium* et ap. Plin. 7, 43. s. 44. *de jure virgarum*) *lata*, non a M. Porcio Catone Censorio, (quem suasisse tantum hanc legem, Festus significare videtur) sed a. V. 556. a P. Porcio Lecca s. Laeca trib. pl., (v. inf. 32, 7.) quod conligitur ex denario argenteo, qui exhibet figuram civis Rom. provocantis, et in una parte verbum PROVOC. in altera P. LAECA. Cf. Ant. Augustin. de Legg. et SC.; Pigh. Ann. ad a. 556. Cic. p. Rab. 4. Verr. 5, 63. Haec lex damnatis exsilium permisit, (v. Sallust. B. C. 22. 51.) neque tamen in militia locum habuit: nam multa laudantur exempla militum, et legionariorum et extraneorum, ultimo subplicio ab imperatoribus adfectorum. v. Duk. ad Epit. Liv. LVII. Sigon. de ant. jur. civ. Rom. 1, 15. Lips. de mil.

Rom. 5, 18. — *pro tergo civium lata — si quis verberasset necassetve civem Rom.* provocantem — *virgis caedi securique necari* cet. v. ad 1, 26, 6.

4. *si quis adversus ea fecisset*, sc. quae hac lege cauta essent. — *quam inprobe facturum* conj. Gron. coll. Cic. ad Att. 2, 24. et de harusp. resp. 8. §. 15 extr.

5. *qui tum pudor hominum erat*, pro eo hominum pudore, (*Ehrliebe*) qui tunc temporis tenebat animos; Str.

6. *nunc vix serio ita minetur quisquam:* tam parum homines nostri curant, sive factum aliquod eorum probum sive inprobum dicatur, ut pro joco et ludicro habituri sint, si quis ita dicat s. minetur; Str. Cf. ad 3, 20, 6.

7. *in Vmbria Nequinum opp., locus arduus atque in parte una praeceps, ubi nunc Narnia sita est*, hod. *Narni*, a Nare fl. sic dicta. Cf. c. 10. et ad Sil. 8, 457.

8. *C. Domitium:* praenomen hoc non facile reperies in Domitiis, et in MSS. ac vett. edd. legitur *Cl.*, C. L. et *L. C.* unde leg. *Cn.* vel *L.*, Gron. Cf. Pigh. Ann. ad a. 473. Drak. ad h. l. et Epit. Liv. 13. Intpp. Suet. Ner. 1.

9. *Id credo cognomen* sc. *Maximi* cet. In antt. annalibus forte omissa aut vetustate deleta verba *Sp. Carvilium*, et hinc in recentt. lectum *Q. Fabium Maximum*, vel ita duo nomina ex uno facta. Cf. ad c. 3. n. 5.

10. *sequutamque fabulam mixtam* cet. nempe ut fingeretur, quoniam Q. Fabium consularem iterum aedilem esse factum credi par non esset, eum consulem creatum, sed rationibus additis fieri noluisse, et aedilem fieri malle significasse; Str. De aedilitate Fabii cf. cap. 11.

11. *tribusque additae duae* cet. v. ad 1, 43, 22.

X. 1. *a flumine* Nare *Narnia adpellata.* Cf. ad c. 9. n. 7.

2. *adversus inducias* biennii datas exeunte anno 451. (v. cap. 5 extr.) quod biennium nondum erat expletum initio hujus anni 453. Ita bene Drak. — *alia molientes*, bellum adversus Romanos *Gallos* cum Etruscis in agros Rom. fecisse incursionem et ingenti praeda potitos rediisse in patriam, tradit Polyb. 2, 19. Cf. ad 7, 9, 2.

3. *fama Gallici tumultus*, v. ad 2, 26, 1.

XI. 1. *Etruria provincia*, cf. ad 2, 40, 9.

2. *tum desiderio viri*, ob des. v. Cf. ad 2, 2, 1. et 4, 19, 6. — *incommoditate temporis*, quo maxime resp. egebat opera tanti viri, tam *tristis nuntius fuit*, vel: ita *ut Patres* cet., nisi leg. *et Patres — deterruerunt.*

3. *frequentes quoque vici* sc. incolis, ut 43, 19. al. Similiter *forum frequens* sc. hominibus 27, 11. *locus frequens cultoribus* et *tectis* 21, 34. 24, 3 pr. unde *frequentare* 33, 38. frequentem incolis reddere, et *frequentius habitari* 1, 30. 2, 62. Sic et *acies frequens armatis* 35, 1, 4. et contra *infrequentia signa* 7, 8. (ubi v. not. 4.) 10, 20. 27, 47. *pars urbis infrequens aedificiis* 37, 22. 32. *infrequentissima urbis* sc. loca 31, 23. (ubi *frequentia aedificiis loca* obponuntur) et *via infrequens*, ubi non magna est frequentia incolarum vel hominum confluxus *per desertam partem urbis* 24, 46. 25, 9, 17. 25, 24, 3.

4. *ad inopiae ultimum*, v. ad 2, 56, 4. — *ut scripsere, quibus aedilem* cet. cf. cap. 9. — *praeparando*, ante in futurum usum comparando; Doer.

5. *Is comitia cons. habuit*, quae potius ab Ap. Claudio habita fuisse, ex Cic. Brut. 14. conligunt Gron. Obss. 1, 25. et Pigh. Ann. ad a. 455. — *oratores Lucanorum* cet. cf. Dionys. ἐκλ. περὶ πρεσβ. 3.

XII. 1. *diversique — proficiscuntur*, v. ad 3, 60, 1.

2. *qua data victoria esset*, unde, ut c. 14. et 40, 58 extr. nisi leg *qua inclinata;* Str. quo s. cui parti; Doer. Cf. c. 28 pr. — *egressus* e castris *in aciem*, in locum s. campum, ubi pridie pugnatum fuerat; Ern.

3. *expedito agmine*, cf. ad 5, 16, 2.

4. *solum vastum hosti relictum*, v. ad 3, 7, 1.

XIII. 1. *Carseolos colonia — deducta* sc. iterum. Cf. c. 3. et ad 10, 1, 1. — *Aequicolarum*, v. ad 1, 32, 6.

2. *Gallos quacumque conditione* cet. cf. c. 10.

3. *quod exercitum Lucanum, hostem* (sibi) *comparatum, adjecerint Romanis:* ita quatuor MSS. probb. Ruben., Stroth. et Doer. ut sensus sit: quod inportuna incursione in fines Lucanorum (v. cap. 11.) hos sibi novos hostes paraverint, et hunc exercitum Lucanorum adjecerint Romanis, vel illo auxerint horum vires: *itaque suis sociorumque*, Lucanorum, *viribus consurgere hostes*, Romanos, *ad bellum.* Omnino Samnitium verba videntur *itaque suis* cet. non, quae Romae jactarentur, ut a *fama exorta* pendeant. Malim tamen delere *exercitum*, vel pro partic. accipere: *exercitum* Marte s. bello ejusque artibus, vel laboribus et periculis. Editt. ante Stroth. exhibent *quod e. adversus Lucanum h. c. objecerint R.* et hoc *objecerint* legitur in omnibus MSS. praeter quatuor illos, at in nullo *adversus.* Gronovius conj. *quod e. in Lucanum h. c. objecerint* R. (quod legiones adversus leviorem hostem Lucanum scriptas obposuerint Romanis et tanto graviore hoste incumbente non novum egerint delectum) vel *quod excitum* (lacessitum) *Lucanum, hostem tam paratum, adjecerint Romanis.*

4. *pari defungendum esse certamine*, v. ad 2, 35, 2.

5. *ne cui Deorum nimia jam in se — videatur fortuna.* Nam Dii nimiam fortunam famamque hominibus invidere finguntur. Cf. ad Sil. 3, 78. 4, 400. 6, 82 sq. 340. 7, 61. 15, 512 sq. 17, 550.

6.

6. *Et se gloriae seniorum subcrevisse*, paullatim eamdem consequutum: ductum est a sobole, quae subcrescit parentibus; Ern. Proprie a novis arborum ramis subcrescentibus. Αὔξονται δ'ἀρεταί, χλωραῖς ἐέρσαις ὡς ὅτε δένδρεον αἴσσει πρὸς ὑγρὸν αἰθέρα Pind. Nem. η, 68. Cf. Scheff. ad Justin. 11, 9. et Mitscherl. ad Hor. Od. 1, 12, 45.

7. *legem recitari jussit, qua intra X annos eumdem consulem refici non liceret*, cf. ad 7, 42, 2. Fabius a. V. 445. tertium consul fuerat, (v. 7, 41.) et hoc a. 454. quartus ei defertur consulatus: legis autem haec erat sententia, ut nemo, postquam consul fuisset, nisi exactis X annis reficeretur, ita ut inter duos consulatus anni X interessent; Sigon. Fabius tertium consulatum gessit a. 445., quartum 456.; Duk. Cf. ad c. 3. n. 5. et Drak. ad h. l. Dodwell. de cyclis diss. X. s. 68.

8. *prae strepitu*, cf. ad 6, 40, 1. — *quid adtineret*, v. ad 2, 41, 4. — *per eosdem, qui tulissent*, per tribunos pl. qui, quod semel ad populum tulissent, directo antiquare veriti, oblique et e longinquo elidebant; Jac. Gron. Lex autem illa a tribuno lata erat. v. 7, 42 pr.

9. *ut quaeque intro vocata erat centuria* per ponticulos in septum s. ovile, locum in campo Martio cancellis clausum, quo transibant centuriae, quae ab eo, qui comitia habebat, per praeconem vocatae in subfragia vel revocatae mittebantur. Cf. ad 3, 51, 3. 25, 2. 5. 26, 22, 1. et 5. 40, 42, 3. 45, 36, 5. — *haud dubie*, v. ad 1, 9, 3.

10. *in conlega sit meae apud vos gratiae locus*, eleganter pro: in conlega addendo vestram mihi probetis gratiam; Doer.

11. *P. Decium expertum* (v. ad 2, 29, 1.) *mihi concordi conlegio virum*, v. 9, 41 sq. — *subfragatio*, v. ad 4, 44, 2.

12. *Eo anno plerisque dies dicta ab aedilibus*, h. e. multis, vel potius permultis, ut c. 31. 27, 11. 35, 6.

6. 44, 41. saepe apud scriptores argenteae aetatis. v. ad Tac. Ann. 3, 28, 10.

13. *quia plus, quam quod lege* Licinia Sextia *finitum* (definitum; v. ad 3, 13, 8. 9, 34. 21, 4. 39, 17. 42, 12. 47.) *erat, agri possiderent*, v. ad 6, 35, 3. — *nec quisquam ferme reus est purgatus* crimine absolutus. *Purgare* propr. est excusare, refellere, se defendere, ut 8, 23. 27, 20. 34, 62. 38, 48.

14. *vinculumque ingens inmodicae cupiditatis injectum est* sc. possessoribus agri, nisi leg. *cupiditati*; Gron.

XIV. 1. *quum inter se agitarent*, v. ad 2, 32, 2.

2. *ab Sutrio et Nepete* (v. ad 6, 9, 1.) *legati*, ablegati; *qui missi erant*, ut 2, 3. 2, 13, 1. 2, 15. 3, 37. 4, 37. 5, 23, 33. 22, 36 extr. 30, 19, 2. 32, 1, 6. 32, 27. 38, 8. 42, 43. 44, 14. 19. Cf. ad 27, 5, 4. — *auctores*, nuntiantes. Cf. ad 2, 58, 1.

3. *qua venturum bellum foret*, v. ad c. 12. n. 2.

4. *effuso agmine*, v. ad 1, 14, 7.

5. *Igitur non fefellere* sc. Romanos s. consules. Cf. ad 3, 8, 2. — *quadrato agmine*, v. ad 2, 6, 3.

6. *desperato inproviso tumultu*, quum desperassent se inproviso posse Romanos adoriri, terrere et turbare. Cf. ad 1, 37, 4. et 21, 16, 5. — *quando*, v. ad 5, 25, 3. — *apertum discrimen*, ut mox *discrimen summae rei* (v. ad 6, 17, 1.) et *aperta pugna*, h. e. in campo aperto, libero, patente, (cf. ad 21, 32, 7.) ut *acies aperta* 38, 41. (nisi ibi sunt explicati ordines, quo sensu *acies, agmen* et *cornua latius pandi* dicuntur 2, 30. 22, 4. 28, 33. 41, 26.) et *aequum certamen* 22, 13, 2. nisi potius *inproviso tumultui* obponitur, ut *apertum iter obculto* 20, 33, 1. et 31, 2. vel *apertum proelium insidiis* 31, 36 pr.

7. *hostem loco moveri vidit*; al. *videt*. — *M. Fulvium*; IV MSS. optimae notae *Maximum filium*, probb. Gron. Crev. et Str.

8.

8. *Peditum* (in) *certamine inmobilem hostem restare*, perstare, manere, vel resistere. v. ad 4, 58, 5. — *juvenes*, Fulvium et Valerium.

9. *consilio grassandum*, v. ad 3, 44, 10.

10. *recepti post signa* equites Rom.

11. *ni secunda acies — in primum subcessisset*; ita MSS. et edd. antt., non *in primam*. v. ad 2, 20, 3. — *tempore*, v. ad 2, 47, 4. — *sublatus* et ad signa et ad clamorem pertinet; Gron.

12. *non vero tantum metu terruere*, v. ad 1, 25, 9.

13. *errorque utilis Romanis oblatus*, v. ad 5, 15, 6. Error plerumque inutilis et damnosus est, praesertim belli, ubi non licet bis peccare: hic autem error, dum putant vincere se, victores fecit Romanos: nam suos quoque in acie stantes fefellerat Fabius, ratos adesse alterum consulem, et eo gaudio exsultantes frementesque; Gron. De simili errore cf. c. 41.

14. *minor caedes, quam pro tanta victoria*, v. ad 7, 33, 2.

XV. 1. *ad Maleventum*, v. ad 9, 27, 7.

2. *Nec valli tantum — sed* etiam v. ad 1, 40, 1. Hic locus pulchre confirmat, quod observarunt Lips. mil. Rom. 5, 1. et Schel. ad Hygin. p. 1112., Romanos in expeditionibus nullam noctem sine castris egisse; Duk. — *monimenta* bis intell., ad *insigniora* et *vastitatis*; Str.

3. *maturavit eam rem agere*, comitia habere.

4. *Quum primo vocatae — centuriae*, v. ad 3, 51, 3.

5. *duo consularia loca*, cf. ad 4, 16, 5.

6. *Circumstare sellam* curulem Fabii.

7. *ut ex coeno plebejo consulatum extraheret*, adimeret neque redderet plebejo, eum dehonestanti.

8. *media oratione*, v. ad 1, 32, 5.

9 *patriciorum nomina reciperet*, v. ad 9, 46, 5.

10. *contra leges futurum*, v. ad c. 13. n. 7.

11. *priore item consulatu* (v. 9, 42.) *inter se comparati*, conjuncti, conlegae qui fuerant. v. ad 7, 33, 1. et 40, 46, 1.

 12.

12. *fugisse eum Ap. Claudium conlegam*, v. ad 8, 33, 5.

13. *eloquentia civilibusque artibus* cet. v. ad 9, 42, 3.

XVI. 1. *tentasse etiam* — *auxilia*, periculum se fecisse, an ea consequi possent, ut *tentare spem pacis et triumphi* 21, 12. 28, 38. 33, 27. Cf. ad 9, 35, 1. — *rebellasse* v. ad 2, 42, 2.

2. *Gallos inter ferrum et arma natos*, v. ad 4, 15, 2.

3. *auroque redemtum*, v. ad 5, 49, 1.

XVII. 1. *bellum domi* (in ipsa terra sua, in Samnio) *Romanum urebat*, vexabat, adfligebat *eos*, eorum terram ferro ignique vastabat. Cf. 10, 47, 6. 26, 13, 5. 27, 29. (ubi v. Drak. et Gebhard.) 32, 21, 13. 36, 23. et ad Sil. 7, 490. Hinc 40, 15 pr. *quod invidiam* tuam *urit*, vexat, cruciat, vel excitat, inritat, ut *incendere*, adcendere, καίεσθαι, περικαίεσθαι. Cf. ad Sil. 16, 513. 17, 294. Duk. ad Flor. 2, 6, 2. — *consilio advocato;* al. *concilio*. v. ad 1, 54, 1. et 8, 6, 6.

2. *vicatim circumferentes bellum*, v. ad 5, 5, 2. et 9, 41, 3.

3. *exercitus Samnio praesidet*, praesidio est, ut 22, 11. extr. 23, 32, 2. 24, 40, 1. 36, 5. 38, 51. Sic et *praesides provinciarum exercitus* 23, 48, 4. nam *praeses* est defensor vel qui tuetur, ut 6, 16, 2. 10, 22, 5. al. Similiter προκαθίζειν τόπῳ et ἐπὶ τόπου dicunt Graeci. Cf. Schweigh. ad Polyb. 2, 24, 6. 20, 3, 3. 20, 6, 8. — *Murgantia* Samnii opp., Μοργεντία et Μοργέντιον ap. Steph., situs incerti. Mox *captique et — capta est*, v. ad 1, 3, 8.

4. *Vultis vos pro virtute spes gerere; omnes Samnitium* cet. Ita interpungendum et *si* ante *vultis* subplendum puto, non signum interrog. post *gerere* ponendum. Sic et nos dicimus: *Wollt ihr — so sind* cet. — *quando*, v. ad 5, 25, 3.

5. *Vendite ista et inlicite lucro mercatorem*, agmen sequentem, vel ut agmen sequatur, — *divendita praeda* — *quam vendere conctus*, cf. cap. 20 extr. et Polyb. 10, 16. ubi Schweigh. praeter alia notavit haec: "Ex ipsis scriptoris verbis cap. 17. et 20. intellegi videtur, praedam ipsam, prius quam vendita esset, militibus cessisse et ab ipsis deinde esse venditam. Et quum persaepe praedae militibus divisae mentionem idem Livius faciat, non nisi unum tamen invenimus locum, 35, 1. ubi dicat, *praedam vendendam quaestori datam; quod inde refectum, militibus divisum.* Alias *praedam ipsam* ait, *exceptis corporibus captivis*, (quae a quaestore vendebantur, ut, quod inde refectum esset, in publicum redigeretur) *militibus cum cura, ut quam aequissima esset, per milites esse divisam.* v. 38, 23. et loca, quae ibi citavit Dukerus, scil. 5, 22. 7, 27. 10, 46. 23, 37. 24, 16. 27, 19. 36, 30. 37, 5." Cf. Ind., Lips. de mil. Rom. 5, 15. et Schelii diss. 9.

6. *Romuleam urbem* Samnitium, ut et ap. Steph. Ῥωμυλία, vel Hirpinorum. — *ubi vos labor haud major* (al. *magnus*) *manet*, cf. ad 2, 40, 4.

7. *qua cuique proximum fuit*, ea murorum parte, quae cuique proxima fuit; Doer. — *ad duo millia et trecenti* v. ad 4, 59, 4.

XVIII. 1. *consciverant bellum*, v. ad 4, 4, 6.

2. *traxerat contagio proximos V. p.* v. ad 2, 5, 3.

3. *Ceterum magis eo, quod mature ventum erat, profectum est* sc. aliquid, ut passim *proficere aliquid, multum, plus*, vel simpl. *proficere*; Str. — *spectantes jam arma*, v. ad 1, 9, 3.

4. *jam iterum eodem honore fungentes*, qui non nisi concordibus conlegis iterum tribui solet.

5. *dimidium fere ejus* numeri *captum.* — *a plebejis et egentibus ducibus* Lucanorum, cf. Heyne Opusc. Acad. T. 2. p. 265.

6.

6. *Appium ex conscientia sua* sc. mala, ut passim, h. e. ob vel potius secundum eam, *credo animum habuisse — animo* cet. cf. ad 1, 3, 8. Mox pro *dissimilantem* forte leg. *dissimilasse*, vel potius cum Gron. *credo animatum fuisse: haud i. iratum* cet.

7. *Satin' salvae*, v. ad 1, 58, 3.

8. *ut provincia tua excederes*, v. ad 2, 40, 9. Nota Dukeri ad 27, 43. est haec: "Non licebat injussu senatus de provincia exire et exercitum educere. Cf. 10, 37. 23, 41. 28, 42. 29, 7. 19. 30, 24. 31, 48. 36, 39. 40. 41, 7. 43, 1. Dio Cass. l. 39. p. 116. Suet. Caes. 31. et loc. class. Cic. in Pis. 21. *Mitto exire de provincia, educere exercitum, bellum sua sponte gerere, in regnum injussu populi aut senatus adcedere: quae quum plurimae leges veteres, tum lex Cornelia majestatis Julia de pecuniis repetundis planissime vetant.* Quando autem et a quibus latae fuerint *veteres leges*, quas dicit Cicero, non constat; nullas certe de ea re memorat Livius. Sed verosimile est, jam pluribus factis provinciis, quae suum quaeque praesidem habebant, latas fuisse. Nam senatus, provincias decernens, simul suos cuique fines designabat. Sed quum nihilo minus multi, spreta senatus auctoritate, finibus provinciae suae egredi auderent, eorum sive gloriae, sive praedae cupiditas legibus coercita fuisse videtur."

9. *quum bello tuo*, tibi mandato, *forsitan vix subficias*, par sis, illud bene gerere et perficere possis: ut passim *subficere* pro parem esse, satis valere vel satis virium habere. Cf. ad 10, 25, 9. 21, 8, 2. 29, 16, 2. 29, 17, 5. 36, 45, 2.

10. *Bene, Hercules, verteret*, cf. ad 1, 28, 1. et 7, 39, 5.

11. *quam quidquam incidisse*, v. ad 1, 46, 7.

XIX. 1. *sua sponte oblatum sperneretur:* loquuntur tamquam credentes Appio, neganti *adcitum* esse; sed malim *sperneret* vel *adspernaretur:* nemo enim

enim spernebat praeter ipsum imperatorem; Gron. Recte, opinor, etsi ad nunc quoque verbum referri potest.

2. *rem publicam prodat*, v. ad 2, 43, 5. — *si qua*, aliqua *clades incidisset* v. ad 1, 46, 7. — *noxiae fore*, crimini, culpae, vel damno, vel poenae: quae omnia et apta sunt h. l. et hoc verbo designantur. Al. *noxae*. Cf. Duk. ad 41, 23, 15. ubi monet, Livium aliosque pro damno, injuria, malo magis dicere *noxam*, quam *noxiam*. Alii putant, *noxam* et *noxiam* (sc. rem) nil differre, et errare Grammaticos, qui *noxam* crimen, *noxiam* vero poenam dici existiment. Cf Drak. et ad 2, 59, 3. 8, 18, 3. 8, 28, 7. Periz. ad Sanct. Min. 4, 4, 22. Mox *rem* et deinde *rei*; v. ad 1, 3, 8.

3. *dedecus ad L. Volumnium sit delegatum*, v. ad 6, 28, 4.

4. *prope restitantes*, resistentes, ut 7, 39, 5. vel subinde subsistentes, non progredientes. Cf. 30, 31 f.

5. *in quam inter paucos*, inter comites et proximos utriusque, (inter consules, legatos tribunosque) *certatum verbis fuerat*, brevibus dictis alternis et altercatione; Gron.

6. *sibi adceptum referre*, tribuere, (*verdanken*) *debere* sc. milites; nisi potius leg. *referri*. *Adceptum* vel *in adceptum ferre* et *referre alicui* propr. dicitur debitor, qui pecuniam, a creditore adceptam, refert in tabulas adcepti. Cf. ad 24, 45, 3. — *utique*, v. ad 2, 30, 1.

7. *populares orationes* (v. ad 2, 8, 1. et 2, 24. 2.) *serere*, nectere, componere. — *Postremo conditionem ferre*, se proponere rem, (ut singuli duces administrarent singula bella) *quae decretura sit*, extra dubitationem posítura, *uter sit melior* cet. Doer.

8. *commode instructi*, ut mox *ad instruendum*. v. ad 3, 8, 5. — *Prius concurrit* cum hoste, dimicat.

9. *velut forte*, fato, (al. *sorte*; cf. ad 1, 9, 10.) *quadam mutante adsuetos inter se hostes*: nam Volum-

lumnius antea adversus Samnites, et Appius adversus Etruscos bellum gesserat.

10. *in medio pugnae discrimine*, v. ad 6, 17, 1. — *duis* ἀρχαϊκῶς pro *des*, ut *duit* 22, 10 pr. pro *det*. — *ast ego* (v. ad 1, 28, 6.) *templum tibi*, *Bellona*, *voveo*: quod templum etiam exstruxit et majorum suorum imaginibus ornavit. v. Plin. 35, 3. Fuit extra Vrbem in IX regione, inter portam Carmentalem circumque Flaminium, (v. Nardini Roma ant. 6, 2.) et proximum templo Apollinis, de quo v. ad 3, 63, 5. inter utramque vero aedem columna bellica. v. Ovid. Fast. 6, 201 sq.

XX. 1. *per Vescinos*, v. ad 8, 11, 3.

2. *inde tertia vigilia moturum*, v. ad 2, 3, 2.

3. *gnarosque Oscae linguae*, v. ad 7, 2, 12.

4. *infrequentia armatis signa*, cf. ad 7, 8, 4.

5. *ignobile agmen*, non tam armis ornatum, quam praeda oneratum, pugnaeque et fortium, factorum inmemor; Gron. Contra c. 25. *nobiliorem* exercitum, magis strenuum et tolerantem; Ern.

6. *sua quemque molientem*, spectantem et facientem ex arbitrio ea, quae sibi utilia viderentur, sua consilia sequentem.

7. *Tempus adgrediendi* cet. pro *id* s. *hoc tempus*, ut multa abrupta et male nexa in Livio; Duk. Cf. Gron. ad 1, 32. — *jam lux adpetebat*, v. ad 5, 19, 2. — *signa canere*, v, ad 7, 40, 3. — *praeda inpediti*, v. ad 5, 16, 2.

8. *Stajum Minacium ducem* Samnitium. Hoc nomen legitur in Inscriptt., illud in Pers. Sat. 2. et al. Cf. ad Tac. Ann. 4, 27, 5. Al. *Statium Minatium* et *Egnatium*.

9. *proeliumque jam profligatum*, v. ad 3, 50, 5.

10. *ad res suas noscendas r.* v. ad 3, 10, 1. — *coactique vendere praedam* cet. cf. ad c. 17. n. 5.

XXI. 1. *et Gellium Egnatium S. ducem et Vmbros ad d. vocare, et Gallos p. i. sollicitare* legendum: nam Gellius E. dudum defecerat; Gron. et Drak. Ad rem augendam addi nuntio de Vmbria Gallisque, quod jam diu cognitum fuerit, putabat Stroth. Τὸ *vocare* probabat Duk. sed τὸ *sollicitari* ad Etruscos referebat conl. cap. 10. 13. 18.

2. *libertini centuriati* et *seniores*. v. ad 6, 2, 4.

3. *justitium remittitur*, v. ad 3, 3, 2. et de *supplicatione* ad 3, 63, 2. — *decem et octo*, forte *decem octo* vel *octodecim*, Drak. conl. Priscian. l. 18. p. 1170. *Graeci quoque πέντε καὶ δέκα, δέκα καὶ πέντε. nos contra quindecim et decem et quinque. Livius tamen frequenter etiam sine conjunctione septemdecem et decemseptem dixit.* De *Vescino agro* et *saltu* v. ad 8, 11, 3. de *Minturnis* et *Sinuessa*, coloniis Rom., Vellej. 1, 14. Plin. 3, 5. f. 9. et ad Sil. 8, 527.

4. *qui nomina darent*, v. ad 1, 11, 3. — *in stationem prope perpetuam i. r.*, in praesidium et custodiam regionis perpetuo fere infestis hostium incursionibus expositae; Doer.

5. *jam adpetebat tempus*, v. ad 5, 19, 2. *Ob haec (et jam a. t. comitiorum) L. Volumnius* edidit Gron.

6. *Adversus quatuor populos duces consules* cet. Al. *duos consules:* sed ita non omnibus quatuor minaretur unum dictatorem, et puerili hoc antitheto lusuque frangitur vis sententiae, cujus omne pondus est in voce *duces* sc. iis *pares ;* Gron. Hinc et mox *eum consulem, qui haud dubie tum primus omnium ductor habeatur*, sc. Q. Fabium. *duces, non consules* conj. Jac. Periz. in Orig. Babyl. c. 6. h. e. qui non tam gesturi essent consulatum in Vrbe, quam duces futuri exercituum contra quatuor hostes populos; atque idcirco deligendos esse meminissent his comitiis tales consules, qui magis sint idonei, ut rei publicae praesint belli forisque, quam domi et in pace.

XXII.

XXII. 1. *et praerogativae* (immo *praerogativa*) *et primo vocatae centuriae*, v. ad 3, 51, 3.

2. *qualis biennio ante*, cf. cap. 13. et 15. — *ad conlegam P. Decium poſcendum* — *cenſura* (v. 9, 46.) *duobusque conſulatibus* — *concordi conlegio* cf. cap. 13.

3. *ſenectuti ſuae adminiculum*, v. ad 6, 1, 3.

4. *cum moribus notis*, cum eo, cujus ingenium et mores ſibi noti et perſpecti ſint; Doer. — *Subſcripſit orationi ejus*, illam adjuvit, *conſul*, Volumnius, *quum Decii laudibus*, eum laudando, *tum memorando* cet. *Subſcribere*, praeter alios, dicitur adcuſator ſecundarius vel adcuſatoris adjutor, qui, quum adcuſator rei nomen defert, ſuum quoque nomen libello ſubſcribit; unde *ſubſcriptor* vocatur, et *ſubſcribere* eſt adſentiri vel adjuvare. Hinc *ſubſcribere odiis adcuſationibusque Hannibalis*, *ac*, *velut adcuſatores*, *nomen deferre* 33, 47.

5. *viros natos* (al. *gnaros*) *militiae*, v. ad 5, 37, 6. — *Vrbi ac foro praeſides habendos*, v. ad c. 17. n. 3.

6. *Conſules creati* — *omnes abſentes*, v. ad 4, 42, 1. Fabius et Decius campo Martio aberant, Claudius etiam Vrbe. *Ap. Claudius praetor* creatus, qui anno praec. conſul fuerat, ut Papirius c. 47. Cf. Pigh. Ann. ad a. 469. p. 413.

XXIII. 1. *in ſacello Pudicitiae patriciae*, cf. Feſtus.

2. *quae* (f. *quod*) *in foro boario* inter Circum Max. et Tiberim, in XI regione Vrbis. In hoc foro erat *aedes Herculis* Victoris et Ara Maxima.

3. *quod e Patribus enupſiſſet*, v. ad 4, 4, 4.

4. *et uni nuptam*, *ad quem virgo deducta ſit*: univiram eſſe laudi erat mulieribus Rom. (v. ad Juvenal. 6, 229.) et amor primus fortior putabatur ſecundo. v. ad Sil 3, 64. 17, 73. 361. *Deduci* autem propr. dicuntur ſponſae die nuptiarum domos ſponſorum,

forum, hinc et nuptiae 42, 12, 2. nisi *nuptas* ibi leg. pro *nuptias*. — *poenitere se* v. ad 2, 54, 16.

5. *ex parte aedium* id f. tantum *loci*, *quod* — *exclusit*, secrevit. Cf. Gron. Obss. 3, 13. Mox pro *matronis* quidam MSS. *matrimoniis* h. e. uxoribus. Cf. ad Tac. Ann. 2, 13, 9.

6. *Vulgata dein religio*, cultus Pudicitiae vulgaris, promiscuus et vilis factus (v. ad 2, 29, 5) *a pollutis*, inpudicis sc. mulieribus. Cf. Juvenal. 6, 308 sq. *Vulgata dein religio pollutis* emend. Duk. ut sententia sit: quum primum non nisi spectatae pudicitiae matronae sacrificandi in hoc sacello jus haberent, deinde hoc sacrum promiscue pluribus tributum vel cum aliis quoque communicatum, et ad id etiam stupris atque adulteriis *pollutas* admissas fuisse. Cf. Passer. ad Prop. 2, 6.

7. *Aediles curules aliquot feneratoribus diem dixerunt* cet. v. ad 2, 35, 1. et 7, 16, 1. — *quorum bonis mulctatis* pro: quibus b. m. *Mulctare bona* pro *m. aliquem bonis* dictum putabat Doujat ut concursus ablativorum vitaretur. Cf. Ern. clav. Cic.

8. *quod in publicum redactum est*, v. ad 2, 9, 4.

9. *in cella Jovis*, v. ad 3, 19, 11.

10. *ad ficum Ruminalem simulacra infantium*, Romuli et Remi, cet. v. ad 1, 4, 8. — *ad Martis*, ut mox *ad Cereris* sc. aedem f. templum. v. ad 1, 33, 6. Multa h. l. disputat Duker. de cura viarum in Vrbe et extra eam, ab aedilibus curulibus, (cf. cap. 47.) censoribus (v. 41, 27.) et quatuorviris viarum sternendarum.

11. *pecuariis damnatis*, cf. c. 47. 33. 42. 35, 10. *Pecuarii* non sunt publicani, ut vult Drak. et Burm. de vectig. P. R. c. 9. p. 140., sed homines, qui, conductis pascuis publicis, e re pecuaria quaestum faciebant, quales hodie sunt, qui in Saxonia inferiore *Holländer* vocantur; Str. Cf. Ernesti clav. Cic.

12. *ad Cereris* sc. aedem, (v. ad 1, 33, 6.) h. e. in ea, ut 1, 20. 26, 21, 1. 27, 6, 11. 28, 9, 3. 30, 21, 6.

6. 30, 27, 2. 30, 40. (Conf. 33, 24, 4. cum 33, 22, 1.) Ita et *ad penates* (v. ad 28, 18, 1.) et passim *apud*, (v. ad Tac. Ann. 3, 46, 4.) atque Gr. πρὸς et παρά. Sic ap. Soph. Trach. 524. τηλαυγεῖ παρ' ὄχθῳ, et v. 371. πρὸς μέσῃ ἀγορᾷ, pro pro v. 423. ἐν μέσῃ ἀγορᾷ dicitur; Schaef.

XXIV. 1. *tribus consulatibus censuraque conlegae*, v. ad cap. 22. n. 2. — *patriciis tendentibus*, cf. ad 4, 7, 6.

2. *extra ordinem*, ut paullo post *extra sortem*. v. ad 3, 2, 1.

3. *quam arborem conseruisset* cet. venusta metaphora, ut et illa, qua eadem fere res infra exprimitur. v. not. 9.

4. *se aperuisse Ciminiam sylvam*, v. 9, 35. 36. — *devios saltus*, v. ad 10, 2, 6. — *Quid* (v. ad 5, 51, 2.) *se id aetatis* (v. ad 2, 29, 6.) *sollicitassent*, ad consulatum recipiendum incitassent invitum, vel otium senis ita turbassent.

5. *se tendere nihil ultra*, v. ad 4, 7, 6.

6. *in senatus arbitrio* (s. potestate) *se fuisse*, se cessisse voluntati Patrum, qui Etruriam sibi extra ordinem dari velint.

7. *arbitria etiam fortunae*, sortem. Cf. seqq.

8. *ut faveat Q. Fabii gloriae*, *quae modo*, dummodo ea, *non sua contumelia splendeat*, augeatur, ex ea quasi incrementum capiat; ut *splendere aliena invidia* 38, 53.

9. *quem ille obrutum ignem reliquerit*, incendium belli, ab illo tantum sopitum, *eum se plane exstincturum* esse, h. e. se bellum, quod ille tantum ad tempus represserit, profligaturum esse; Doer. Cf. not. 3. ad 7. 30, 5. et 29, 31, 1.

10. *se conlegae honores praemiaque concessurum*, passurum se vinci in petendis honoribus, ut 37, 31. et al. *mare concessum* dicitur; Gron. — *quum periculum*, *quum dimicatio*, ut mox *certamen* sc. de iisdem hono-

honoribus praemiisque. Forte et ad *pericula* belli gravioris respicitur.

11. *intro vocarentur ad suffragium tribus*, v. ad 10, 13, 9.

12. *comitio abit*, v. ad 1, 36, 6.

XXV. 1. *nomina dabant*, v. ad 1, 11, 3.

2. *Profectus cum apto exercitu*, expedito; Doer. parato ad expeditionem, Schaef. forti et laudis cupido; Ern. Malim: idoneo et consiliis speique ducis respondente.

3. *Paucis citra* (Aharnam opp.) *millibus* sc. passuum.

4. *Ain' tandem?* admirantis deque rei veritate dubitantis interrogatio est, quae refertur semper ad aliquid, quod praecesserit, h. l. ad *lignatum se ire*, ut nos: *Was sagst du?* tono τοῦ *Was* acriter intenso; Str.

5. *Negabat utile esse* sc. Fabius. — *nobiliorem esse*, strenuiorem, laborum tolerantiorem, sive minus desidem, minus ignavum, ut solet, quum diu uno loco sedet, otio conrumpi miles; nisi cum Clerico art. crit. 3, 1, 4, 4. leg. *mobiliorem*, expeditiorem, ad bella promtiorem: nam qui diu in iisdem stativis sedent, sarcinas omnes et inpedimenta explicare solent, quibus conligendis deinde, itinere denuntiato, plusculum temporis opus est: at qui se non diu eodem loco mansuros sciunt vel putant, non nisi omnino necessaria ad usum expediunt, quibus, quum iter faciendum est, nullo negotio conlectis, ipsi facilius movere se possunt; Duk. *Nobiliorem* majorem de se famam adeoque majorem apud hostes terrorem excitare, *salubriorem*, magis corporum sanitati consulere, Doer. Cf. ad c. 20. n. 5.

6. *hyems haud dum exacta*, finita. — *secunda legione*, de qua Glareanus ex cap. 18. et 27. difficultatem haud levem movit; Str.

7. *ad Clusium, quod Camars vel Camers olim adpellabant*, cf. Polyb. 2, 19, 5. sup. ad 2, 9, 1. et ad Sil. 8, 461. — *L. Scipione pro praetore*, v. ad 22,

 8,

8, 1. Mox alterum *ipse* post *sive* forte delendum. Cf. tamen ad 1, 3, 8.

8. *bellum ei majus in conspectu erat*, majus videbatur coram res conspicienti. — *auctores*, cf. ad 2, 58, 1.

9. *non subfecturum ducem unum, nec exercitum unum:* alterutrum commode poterat abesse: sed amat Livius tales repetitiones; Ern. conl. 23, 11. 28, 9. 25, 28. 38. 43. 29, 5. 32, 21. 33, 43. — *Periculosum esse:* forte leg. *periculum e.* Gron. — *ad omnia simul obire*, ut 31, 21. *ad omnes hostium subitos conatus obire*, quasi circumire, h. e. ubivis praesentem esse, ad omnia adtendere iisque repente consulere.

10. *minus* (quam) *quinque millia peditum equitumque*, cf. princ. cap. — *si consul*, Decius, *malit in suam*, sibi mandatam, *provinciam*, in Samnium, *ire*.

11. *per commodum reip.*, belli, commode per bellum; Doer. sine detrimento reip. vel ita, ut huic iter magis prosit quam noceat.

XXVI. 1. *mediam orationem* explicat ipse Livius: *quae nec augebat nec minuebat belli famam.* Cf. ad 1, 32, 5.

2. *Ceterum si sibi adjutorem belli — posse*, haec ad verbum ex Hom. Il. 10, 242. 3. expressa; Gron. *consulis per tot conlegia experti*, cf. ad 2, 29, 1. 10, 13, 11. 10, 24, 1. Vox *consulis* nonnihil suspecta Dukero.

3. *ut praeciperetur victoria animis*, v. ad 7, 26, 5.

4. *tendente Decio*, v. ad 4, 7, 6. — *provinciae sortem* pro simpl. *provinciam*, et quidem h. l. sine sorte datam, quia plerumque non nisi sorte dabantur provinciae. Cf. ad 3, 2, 1. Similiter *sors Macedoniae* 42, 31, 3. et *sors imperii* 22, 45, 3. de provincia et imperio consulum, quod alteri sorte evenit. *sors comitiorum* 3, 64, 2. potestas comitia habendi, sorte tribuenda. *comitia sortis* consulum 36, 6 pr. et 39, 6 pr. muneris, quod alteri sorte evenit. Cf. ad Tac. Ann. 3, 32, 2.

5.

5. *Conſtare res incipit*, v. ad 9, 2, 1.

6. *Senones Galli multitudine* cet. cf. Polyb. 2, 19. Mox *in collem — aciem erexit*, ut 9, 31 al., pro *colle* ex 2 MSS. recepi exemplo Crev. et Str.

7. *quidam auctores ſunt*, v. ad 2, 58, 1.

8. *Gallorum equites, pectoribus equorum ſuſpenſa geſtantes capita* caeſorum Rom., cf. Diodor. 5, 29. et Strab. 4, 4, 5. p. 197. al. 302. — *ovantes moris ſui carmine*, παιανίζοντες καὶ ᾄδοντες ὕμνον ἐπινίκιον ap. Diodor. l. l. Galli aliique barbari victores in proelio ἐπινίκιον vel paeana canunt; proelium vero ineunt cum cantu, ululatu, tripudiis, horrendo crepitu armorum ſcutorumque quaſſatione. Cf. 21, 28 pr. et 42. 38, 17. Polyb. 2, 29. 3, 43. ad 6, 24, 1. ad Sil. 3, 346. 4, 215. 10, 230. Similia Hiſpanorum tripudia memorantur inf. 23, 26, 5. et 25, 17, 4.

9. *Gallici tumultus*, v. ad 2, 26, 1.

10. *nominisque Latini majore exercitu, quam Romani*, cf. ad 1, 10, 2. Verba *quam Romani* vehementer ſuſpecta erant J. Fr. Gron. *etiam Romani alii duo exercitus* conj. Jac. Gron. et *quam Romano* Duk. — *propraetores ambo*, quibus a populo imperium extra ordinem datum videtur; Duk.

XXVII. 1. *transgreſſo Apennino*, paſſive, niſi leg. *transgreſſos Apenninum* (cum Gron.) vel *Apennino*. v. ad 5, 35, 5. Conſules erant in agro Cluſino, (v. cap. praec.) et ex eo in Sentinatem non venire poterant, niſi ſuperato Apennino; Duk.

2. *in agrum Sentinatem*, ut mox et c. 30. Al. *Sentinatum*, ut ἐν τῇ τῶν Σεντινατῶν χώρᾳ ap. Polyb. 2, 19. ubi de eadem re agitur. *Sentinum* Vmbriae opp. ad Apennini radices, hod. *Sentina*. — *quatuor millium*, v. ad 9, 24, 2.

3. *ut ſubinde, ut quaeque res* cet. v. ad 5, 20, 4. — *ex Faliſco* et *Vaticano* ſc. agro. v. ad 8, 12, 11.

4. *Inſtare inde conſules*, urgent, adhortantur milites, vel poſtulant, vel operam dant. Cf. 24, 14 extr. et ad 32, 11, 4.

5.

5. *ad discrimen summa rerum adducta*, v. ad 3, 5, 6. et 6, 17, 1. — *exacta*, exturbata; Doer. — *diversae*, v. ad 3, 60, 1.

6. *Illac* (ad hostes) *fuga et caedes vertit*, v. ad 2, 3, 2.

7. *Martius lupus*, ei sacer, ut ap. Virg. Aen. 9, 566. et *Martialis l.* ap. Horat. Od. 1, 17, 9. — *gentis Martiae*, Romanae. Epitheton tam ad originem, quam ad virtutem Romanorum referri potest, ut *ἄνδρες Ἀρήϊοι*, *Martius miles* cet. Cf. ad 38, 17, 8.

8. *Dextro cornu Galli* cet. v. ad 22, 45, 4.

XXVIII. 1. *communis Mars belli*, v. ad 5, 12, 1.

2. *qua datura vires esset*, v. ad c. 12. n. 2.

3. *Gallos primo inpetu feroces esse — Gallorum etiam corpora intolerantissima laboris atque aestus fluere* cet cf. 38, 17. ad 5, 44, 4. et 7, 29, 3.

4. *certamine primo effudit vires*; cf. ad Sil. 16, 339.

5. *essedis carrisque*, forte *carpentisque*: nam Gallos *carris* ad inpedimenta vehenda, non ad pugnandum usos esse aliunde constat; Duker. Cf. c. 30. *essedis carrisque superstans armatus hostis*: nam Galli praeter peditatum equitatumque in pugna etiam *συνωρίσιν*, carpentis, bigis, essedis, utuntur: *ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις καὶ ταῖς μάχαις χρῶνται συνωρίσιν, ἔχοντος τοῦ ἅρματος ἡνίοχον καὶ παραβάτην. ἀπαντῶντες δὲ τοῖς ἐφιππεύουσιν ἐν τοῖς πολέμοις σαυνιάζουσι* (saunio, jaculo petunt) *τοὺς ἐναντίους, καὶ καταβάντες εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ ξίφους συνίστανται μάχην*, Diodor. 5, 29. — *insolitos tumultus*, v. ad 4, 9, 4.

6. *velut lymphaticus pavor*, v. ad 7, 17, 2.

7. *respirandi recipiendique se*, v. ad 6, 24, 3.

8. *perculsos sustinere*, retinere. Cf. ad 2, 44, 6.

9. *Jam ego mecum hostium legiones mactandas Telluri ac Diis Manibus dabo — M. Livium pontificem praeire jussit verba* v. ad 5, 41, 4. *eodem habitu, quo pater P. Decius ad Veserim* cet. cf. 8, 8. 9. Decium patrem cum Latinis, filium cum Etruscis, et nepotem cum Pyrrho decertantem se devovisse dicit Cic. Tusc.

Tusc. Qu. 1, 37. et Fin. 2, 19. Alii de patre tantum filioque id tradunt, et ipse Cic. Parad. 1, 3.

10. *coelestium* (et) *inferorum* (deorum) *iras: contacturum — pestis Samnitium fore*, v. ad 2, 5, 3. et 2, 44, 5. — *Haec exsecratus in se hostesque*, v. ad 1, 51, 1.

XXIX. 1. *novam de integro instaurare pugnam*, ut 37, 19. Cf. ad 2, 36, 1. — *velut alienata mente* sc. a recta ratione, h. e. vesana, ut 3, 48, 1. et 42, 28 extr. — *vana tela*, irrita, ut *vani ictus* 34, 39. et *vanum teli genus*, non efficax, 31, 39.

2. *jusseratque pro praetore esse*, vulgo *propraetorem*. Sed Livius amat dicere *pro praetore*, *pro consule*, *pro quaestore*, (41, 10.) *pro dictatore*: quae passim recte restituerunt Gron. et Drak. pro vulg. *proconsul* cet. quae tamen forma saepe etiam in omnibus libris legitur, v. c. 23, 31. 37, 46. 39, 29. al., et late defenditur a Manut. ad Cic. Ep. ad Div. 1, 1.

3. *defunctos consulis fato*, v. ad 2, 35, 2. — *furiarumque*, ingentis terroris anxietatisque, ut ap. Cic. Mil. 33.

4. *ad hostes esse*, v. ad 2, 10, 10.

5. *pede conlato*, v. ad 6, 12, 7. — *conlecta humi*, forte ut ap. Plin. 8, 42. nisi leg. *conlecta pila, quae humi strata* cet. Duk. et Drak. — *in testudinem*, v. ad 5, 5, 3.

6. *quibus plerisque in scuta, verutis in corpora ipsa fixis*: sensus est, partem haesisse in scutis, partem, quae teretiore essent mucrone et facilius penetrarent, veruta quippe, ipsa etiam corpora adtigisse; Gron. In 2 MSS. optimis est *verarisque rutis*, in aliis et edd. antt. *plerisque in scuta, plerisque verutis* cet. unde Stroth. non male dedit *plerisque in scuta, rarisque verutis* cet. Ceterum *verutum* (f. telum) vel *veru* parvi jaculi genus, et Samnitibus proprium, quod iis σαύνιον vocatum, et a quo ipsi Saunitae, Samnitae, Samnites dicti feruntur. v. Veget. 2, 15. Lips. Pol. 4, 4. et Heyne ad Virg. Aen. 7, 665.

7. *sternitur cuneus*, v. ad 2, 50, 8.

8. *cunctando extraxerat diem*, v. ad 4, 43, 6.

9. *testudine facta*, v. ad 5, 5, 3. et 5, 43, 2.

10. *Caesa eo die hostium XXV millia* cet. v. ad 9, 43, 8.

XXX. 1. *Magna ejus diei — fama est*, h. e. rerum, eo die gestarum, ingentiumque copiarum, quae utrimque pugnarunt, *etiam vero stanti*, etiam apud eos scriptores, qui rei veritate adquiescunt, nec fidem excedunt. (Cf. ad 3, 36, 11.) *Sed superjecere*, excessere, transgressi sunt, *quidam fidem augendo* sc. rem et numerum copiarum. Sic, quod Gron[1] jam monuit, *paternas superjecisse laudes* plerique MSS. pro vulg. *superasse* 38, 58. *superjacere beneficia parentum* dixit Sen. de ben. 3, 32. *haec hyperbole est ementiens superjectio* Quintil. 8, 6. et ὑπερακοντίζειν τινὰ ταῖς μηχαναῖς cet. ap. Aristoph. in Avibus 367. in Pluto 3, 2. Theophyl. in Matt. 24. et ὑπερβάλλειν passim. Mox post *adfuisse* repetendum *scripsere*.

2. *inconditis carminibus militaribus*, v. ad 4, 20, 1.

3. *aequata eventu publico privatoque filii laudibus*, comparata tam quoad victoriam partam, quam quoad mortem spontaneam glorioso filii facto; Str.

XXXI. 1. *in agrum Vescinum*, v. ad 8, 11, 3. — *Formianum*, v. ad 22, 16, 4.

2. *in Aeserninum* agrum. *Aesernia* ap. Strab. et al. *Esernia*, hod. *Isernia* s. *Sergna*, non longe a laeva *Vulturni* ripa. v. ad Sil. 8, 566. — *quaeque* pro vulg. *quae* ex optimis MSS. recepi exemplo Crev. et Str. Idem vel *qua adjacet* legendum putabat Gron.

3. *in agrum Stellatem*, v. ad 9, 44, 2.

4. *illinc ab ultima jam spe dimicantibus* Samnitibus. Cf. ad 1, 1, 5. — *Caesa ergo Samnitium* cet. v. ad 9, 43, 8.

5. *pestilentia gravis* annus. v. ad 3, 6, 2. 3.

6. *terram multifariam pluisse*, v. ad 1, 31, 1.

7. *plerosque fulminibus ictos*, v. ad c. 13. n. 12. Itaque intemperies aeris, gravi tempestatum vi turbati, pestilentiam seu febres epidemicas genuisse videtur.

8. *librique ob haec aditi* sc. Sibyllini. Cf. ad 3, 10, 6.

9. *matronas ad populum stupri damnatas pecunia multavit*, v. ad 7, 16, 6. et 8, 22, 2.

10. *Samnitium bella, quae continua* (v. ad 4, 22, 4.) *per quartum jam volumen*, (inde a lib. 7, 32.) *annumque XLVI. a M. Valerio* Corvo et *A. Cornelio* Cosso *consulibus*, ab anno V. 412., quo hi consules fuere, (ut passim *consules* pro consulatu vel anno ejus; cf. ad 21, 53, 3. 39, 56, 3. et ad Tac. Ann. 3, 52, 1.) *agimus*, h. e. enarrando persequimur, describimus, exponimus, tractamus, ut ap. Cic. Verr. 1, 13. 4, 22.

11. *Samnites in Sentinati agro* victos tradidit Livius c. 27-29. *in Pelignis* (h. e. eorum regione) et *ad Tifernum* montem cap. 30. et in *Stellatibus campis* hoc cap. 31. — et *suis ipsi legionibus*, suis tantum viribus copiisque usi ac freti, et *mixti* cum *alienis*, auxiliis aliorum populorum.

12. *imperatorem clarissimum*, Gellium Egnatium. v. cap. 29. — *viribus jam stare*, v. ad 5, 44, 2.

13. *Quinam sit ille*, quomodo esse et fingi aliquis possit, *quem pigeat longinquitatis*, diuturnitatis (ut 9, 24. 33.) horum *bellorum scribendo legendoque*, qui ea vel scribens vel legens fatigetur, *quae gerentes non fatigaverunt* Samnites et Romanos? In edd. recentt. ante *pigeat* insertum *non*, quod ab antt. et MSS. optimis abest. Expunxit illud Stroth. at, si adsit, fortiorem fere antithesin esse putat: bella, quae legentes fatigant, gerentes non fatigaverunt. Enimvero recte Doer. monet, Livium, bella Samnitium ulterius persequuturum, vereri, ne taedium tandem illorum longinquitas creet lectoribus, et hinc eorum benevolentiam hoc quasi epiphonemate captare: si bella gerentes non fatigati sunt, sane scribentes et legentes non fatigari debeat.

XXXII. 1. *ibi obvium habuere hostem* sc. Romani: vel et Romani et Samnites suum uterque exercitus hostem; Gron. — *in pacata* loca. v. ad 2, 59, 5. et 8, 12, 11.

2. *desperatio ultima*, v. ad 3, 58, 11.

3. *eam ipsam* lucem *premente caligine*, v. ad 29, 27, 6. — *ad stationem Romanorum* cet. ex h. l. et cap. 33. 25, 38. aliisque Schelius ad Polyb. c. 2. adversus Lipsium probat, *stationes* etiam nocturnas fuisse.

4. *Ab tergo castrorum decumana porta — itaque captum quaestorium*, v. ad 3, 5, 3.

XXXIII. 1. *cohortes duas sociorum, Lucanam Suessanamque*, ut *turma Lucana* 22, 42. *Peligna* 25, 14. *Placentina et Aesernina* 44, 40. *cohortes Marrucina, Peligna, Firmana, Festina, Cremonensis* 44, 40.

2. *tueri praetorium jubet — principali via*, v. ad 3, 5, 3. et 7, 12, 6. — *quum consul vociferaretur — rogitans*: suspectum est *rogitans*; Duk.

3. *proferre inde castra*, v. ad 4, 9, 7.

4. *L. Postumium cos. vixdum validum* v. ad 3, 8, 1.

5. *aedem Victoriae, quam aedilis curulis — dedicavit*, cf. ad 1, 55, 3. Supra hujus aedilitatis nulla mentio fit: est enim hoc Livio familiare, ut magistratus alicujus gesti, aut legis latae, (v. c. Oppiae, quam abrogatam tantum refert 34, 1 sq.) aut rei, non anno illo, quo de ea actum est, verum multos post annos (data occasione ὡς ἐν παρόδῳ) mentionem inferat; Sigon. Cf. ad 4. 30, 9. 9, 12, 4. 9, 28, 2. 38, 10, 4. Periz. anim. hist. c. 4. p. 160 sq.

6. *diversi consules — discedunt*, v. ad 3, 60, 1.

XXXIV. 1. *Milioniam*, v. ad 10, 3, 6. — *opere*, v. ad 5, 22, 6.

2. *ab hora quarta usque ad octavam fere horam*, ut 44, 37. nisi ultima vox delenda. Cf. tamen ad 1, 3, 8.

3. *Inde Ferentinum ductae legiones*: quod oppidum, sive sit Latii, sive Etruriae, non habet hic locum: sed et mirifice variant scripti: *Feritrum*, *Ferterium*, *Foretrium*, *Feretrum*: unde suspicor *Treven-*

ventinum; Gron. *Treventum* s. *Triventium* opp. Samnii (hod. *Trivento*) ad fines Frentanorum et *Trinium* fl., nunc *Trigno:* unde *Treventinates*. v. Plin. 3, 12. et Frontin. *Forentum* minus apte conj. Doujat.

4. *quae ferri agique potuerunt*, v. ad 3, 37, 4. — *per aversam portam*, v. ad 3, 5, 3.

5. *silentium vastum*, ingens, altum, horrendum; vel quale in loco vasto, h. e. deserto, esse solet. Cf. ad 3, 7, 1.

6. *sociorum Latini nominis*, v. ad 1, 10, 2.

7. *itineribusque iis*, viis ex illis portis ducentibus; Doer.

8. *quae migratu difficilia essent*, v. ad 5, 25, 4.

9. *urbes conscisse fugam*, v. ad 4, 4, 6.

XXXV. 1. *ad finem Lucerinum*, v. ad 4, 58, 2.

2. *Minus cladis — ad hostes erat*, v. ad 2, 10, 10. Mox pro *qua* (sc. via; vel parte, nempe praeter hostes, viam) *ingressi* in multis libris antt. *quam ingressi*.

3. *sed militum jacere animos*, demissos, abjectos, imminutos esse: unde *erigere animum* dicitur.

4. *alioquin pro victis esse*, v. ad 2, 7, 4.

5. *Armatis ac dimicantibus dubiam victoriam esse*, Martem communem esse, et non omnem victoriae spem sublatam: *qui nudus atque inermis*, MSS. Pall. *iners*, et hoc probant obposita: nam *nudus* respondet *armatis* et *iners dimicantibus*; Gron. Cf. ad 3, 19, 9.

6. *Tunc enimvero consul* cet. v. ad 1, 51, 5.

7. *Dii bene verterent, facerentque* cet. "Copula ineptam videtur reddere sententiam: *Dii bene verterent et facerent, quod quisque* eorum, sc. deorum, *se dignum ducerent*. Legerem: *Dii bene verterent, facerent* milites, *quod* cet." Duk. Recte, opinor, aut leg. *quod dii bene verterent, facerent, quod* cet., Drak.

8. *adversus hostem, nec spe, nec animo certiorem*, firmiorem fortioremque. Cf. Duker., Gron. Diatr. in Stat. p. 415. et Intpp. Cic. ad Att. 10, 11. et p. Quinct. 24. Heyne ad Virg. A. 9, 249.

XXXVI. 1. *In medio sarcinas conjiciunt*, forte *in medium*, ut paulo post, et 28, 2. vel *in unum* 3, 28; Gron.

2. *Diversique integri a. i. abissent*, v. ad 3, 60, 1.

3. *clamore incerto atque inpari*, cf. 4, 37 extr.

4. *statione equitum ibi obposita* adversus hostem, ut 30, 10. vel ut passim *stationem obponere pro castris* pro *ponere ante castra*. Cf. ad 6, 23, 6. 23, 29, 3. 24, 39, 1. et Intp. Virg. A. 2, 333.

5. *templum Jovi Statori vovet* cet. exemplo Romuli. Cf. ad 1, 12, 5. — *inclinata res*, cf. ad 9, 12, 2.

6. *orbem armatorum sarcinis circumdant*: vox *sarcinis*, quae modo praecessit, forte delenda, et e marg. inrepsit.

7. *Captivorum numerus fuit septem millium ac ducentorum*, ut paulo post et 22, 46. al. Al. *septem millia ac trecenti*. Cf. ad 9, 43, 8. — *nudi sub jugum missi*, v. ad 3, 19, 9.

8. *Interamnam* (f. Interamnas) coloniam Rom. (cf. 9, 28.) *quae in via Latina est*, (v. ad 2, 39, 3.) in Latio: nam aliud opp. ejusdem nominis in Vmbria, aliud in Piceno fuit. Cf. ad Tac. Ann. 1, 79, 3.

9. *inpedito agmine*, v. ad 5, 16, 2. — *ad res suas noscendas r.* (v. ad 3, 10, 1.) *revocatis*, qui forte, quum hoste ingruente diffugissent, nondum ad sedes suas redierant: nisi dictum pro simpl. *vocatis*, aut leg. *evocatis*; Duk.

10. *quod captivos sine pactione sub jugum misisset*: vox *sine* perperam omissa in edd. Ernest. 1. et Stroth.

XXXVII. 1. *in Etruriam traducto exercitu*: praepos. *in* abest a multis optimisque MSS. Sic *navigare Aegyptum* 45, 10. *Peloponnesum proficiscuntur* 42, 44, 5. et similia 32, 16. 36, 42. 37, 31. 33. 45, 11. 12. v. ad Tac. Ann. 1, 5, 2. et sup. ad 8, 1, 1. Drak. ad 10, 37, 1. 28, 45, 8. 33, 41, 6.

2. *amplius duo millia*, *minus duo* cet. v. ad 3, 64, 5.

3. *Mulcta praesens* v. ad 1, 12, 6.

4.

4. *ad solatium aequatae repulsae*, ut ipse eamdem, quam conlega ejus, (v. cap. 36 extr.) repulsam ferret, vel ei quoque honor triumphi petitus negaretur, idque conlegae ejus solatio esset.

5. *ne novo exemplo triumpharet*, sine auctoritate senatus et sine jussu populi.

6. *Jactata res ad populum est*, v. ad 3, 10, 2.

7. *M. Horatium — triumphasse*, v. 3, 63. et 7, 17. — *patrem ejus, qui tunc* (f. *nunc*) *censor esset*, v. 10, 47. Mox id ante *ad populum* subplendum, vel excidit.

8. *mancipia nobilium tribunos pl.*, v. ad 2, 10, 6.

9. *Et hujus anni*, etiam hujus; ut superioris, de quo v. cap. 30. — *memoria*, historia.

10. *auctor est Claudius*, (v. ad 2, 58, 1. et 6, 42, 4.) — *ab Atilio in Etruria* cet. Fasti utrumque tradunt. Cf. Pigh. Ann. ad a. 459. et Periz. anim. hist. c. 4. p. 216.

11. *Fabius ambo* (al. *ambos*) *consules — scribit*, v. ad 1, 44, 5.

12. *sed fanum tantum, id est locus templo effatus, sacratus* (al. *jam sacratus*) *fuerat*, v. ad 1, 55, 3. Totum hoc *id est — sacratus* glossae speciem habere, saltem *sacratus* esse glossema τοῦ *effatus*, non male suspicabatur Stroth. Forte etiam leg. *Hanc Romulus ante voverat:* (v. ad 1, 12, 5.) *sed fanum tantum — fuerat hactenus. Hoc demum anno* cet. Facile ut ex *hc*, (h. e. *hanc*) et *caeterum* ex *hactenus* oriri potuit.

13. *bis ejusdem voti damnata re publica*, v. ad 5, 25, 2. *re publica* pro vulg. *res publica in rel. venit* reposui cum Gron. qui bene monet, sensum esse: postquam jam bis resp. voto Jovi Statori facto servata erat, visum est senatui ad religionem pertinere vel religionem postulare, ut justa aedes tam facili Deo conderetur. Cf. 22, 33. et ad 2, 5, 4. Recte quidem dicitur *resp. in religionem venit*, (saltem *res in religionem venit* 22, 33. et ap. Cic. de N. D. 2, 4.) sed minus recte *resp. in rel. venit, ut senatus* cet. Doer.

XXXVIII.

XXXVIII. 1. *Sequitur hunc annum et consul — et bellum* cet. h. e. annus, quo et consul fuit insignis, et bellum fuit cet. Cf. ad c. 31. n. 10. — *L. Papirius* cet. cf. ad 9, 16, 8. *qua — qua*, v. ad 2, 35, 3.

2. *opulentia insignium armorum* cet. ut olim. v. 9, 40.

3. *delectu per omnium Samnium habito nova lege, sacrata, ut, qui* cet. cf. 9, 39. et ad 2, 8, 3. 4, 26, 2.

4. *ex libro vetere linteo*, qualibus libris etiam Romani olim utebantur. Cf. ad 4, 7, 7. — *sacerdote*, sacrum faciente, et *id sacrum* pro: hujus sacri administrationem; Str.

5. *vetusta Samnitium religione, qua quondam usi majores eorum; quum adimendae Etruscis Capuae* cet. v. 4, 37. 7, 38.

6. *per viatorem imperator* cet. v. ad 2, 56, 10.

7. *in loco circa omni contecto* sc. *linteis* velis, (ut supra) *arae* cet. Forte *ara* ex Festo: *Legio Samnitum linteata adpellata est, quod Samnites intrantes singuli ad aram, velis linteis circumdatam, non cessuros se Romano militi juraverunt.*

8. *diro quodam carmine*, (v. ad 1, 24, 9.) *in exsecrationem — composito*, quo dira inprecabatur in caput suum familiaeque, *nisi isset* cet.

9. *ut vir virum legerent*, v. ad 9, 39, 3.

10. *ea legio linteata adpellata est ab integumento consepti* loci; a linteis, quibus contectus erat locus, cratibus pluteisque conseptus; ut supra. Cf. ad 4, 20, 5. et Fest. v. *Legio*.

11. *His arma insignia data* cet. cf. 9, 40.

XXXIX. 1. *operati superstitionibus*, v. ad 1, 31, 7. — *Amiternum oppidum* Sabinorum, in Vestinorum finibus, ex cujus ruinis suberevit Aquila, vel Furconium, vel hod. S. Vittorio s. Vittore.

2. *Atinate agro:* intellego Atinam Volscorum, sed quae hoc tempore erat in potestate Samnitium; Drak. Haerebat Duk. et *Antiate* legebat Cluver. Ital. ant. 4, 7. p. 1103. — *summa rei Samnitium*, v. ad 3, 5, 6. Cum *Aquilonia*, urbe ad Apuliae fines sita prope Aufidum

fidum fl., (hod. *Cedogna*) conjungitur *Cominium* opp. incerti ſitus, quod alii Samnitibus; alii Hirpinis adſignant, quodque vel diverſum eſt ab *Cominio Ceriso* 25, 14 extr. vel idem.

3. *majore discrimine res vertebatur*, v. ad 3, 27, 6. Mox *jam* (*κατὰ*) *omnia ad dimicandum ſatis paratus* emend. Gron. ad 21, 34.

4. *quid laxamenti*, v. ad 2, 24, 4.

5. *adprobare conlegam conſulta*, v. ad 3, 62. 3. — *nuntio miſſo*, quum ad conlegam miſiſſet nuntium. Mox *de praeſentis hoſtium adparatus vana magis ſpecie* conj. Gron. Sed *vana magis ſpecie q. e. ad e.* per adpoſitionem dicta; Duk.

6. *picta atque aurata ſcuta — occiſam*, v. 9, 40. — *Romanum pilum*, v. ad 9, 19, 2.

7. *publicis etiam locis decorandis*, foro. v. 9, 40.

8. *Deos immortales adeſſe*, adjuvare. v. ad 1, 12, 6. — *ſi qua*, aliqua, *conjectura mentis divinae ſit*, ſi mentem et conſilia deorum aliqua conjectura adſequi liceat.

8. *nefando ſacro — exſecrationes horrens*; *invitus juraverit*, v. ad cap. 38. — *ancipiti Deorum irae*, duplici, *hinc*, tum ob foedera rupta, *hinc*, tum ob *juris jurandi exſecrationes*.

XL. 1. *clamore conſentienti*, fauſto omine. v. 4, 37.

2. *Papirius ſilentio ſurgit*, v. ad 8, 23, 12.

3. *pullarium in auſpicium mittit*, auſpicium ex pullis capere jubet: ſuperſtitio nota et abſurda, quam ad ultima imperii Rom. tempora viguiſſe mireris.

4. *pullarius, auſpicium mentiri auſus*, cf. ad 21, 63, 8. — *tripudium ſoliſtimum*, v. Cic. Div. 1, 15. 2, 8. et 34.

5. *quadringenariae ferme erant*, v. ad 7, 7, 2.

6. *mulos, detractis clitellis* cet. v. ad 7, 14, 4.

7. *cum cohortibus alariis* (al. *alaribus*) ſociorum peditatu. *Alae* nonnumquam ſociorum copiae, at plerumque equitum quantum unius legionis erat; (tum CCC) Str. Cf. ad 25, 21, 4. — *tumulum conſpectum*, v. ad 2, 5, 8.

8.

8. *Juvenis, ante doctrinam Deos spernentem natus*, cf. ad 3, 20, 6. Epicureos his verbis perstringi monet Gebh.

9. *macte virtute diligentiaque esto*, v. ad 2, 12, 10. — *qui auspicio adest*, propr. *praeest*, sc. pullarius: sed illud verbum de sacris usitatius; Ern.

10. *in semet ipsum religionem recipit*, v. ad 2, 5, 4.

11. *insequitur acies ornata*, legio linteata, *armaque*, alius exercitus XX millium, (v. cap. 38 extr.) et quidem *ornata a.* ita *ut hostium quoque*, quamvis hostium esset s. hostilis acies, *magnificum spectaculum esset*.

12. *corvus voce clare obcinuit*, v. ad 6, 41, 6.

13. *numquam humanis rebus magis praesentes interfuisse Deos*, evidentiori praesentiae favorisque sui significatione; Doer. Paullo ante: *Dii in proelio sunt.* v. ad 1, 12, 6.

XLI. 1. *occulti paratus* (adparatus, ut saepe ap. Tacitum; v. ad Ann. 3, 35, 5.) *sacri — compositum*, cf. cap. 38. — *armati sacerdotes*, forte centuriones, ut c. 38. nisi ibi leg. *circumstantes sacerdotes strictis gladiis.* — *fando nefandoque sanguine*, pecudum hominumque.

2. *His vinculis fugae obstricti*, impedimentis fugae; his remediis, a fuga eos retinentibus, compulsi. Cf. c. 13 extr. et ad 21, 43, 3.

3. *dux alaribus cohortibus erat: pulverem majorem* cet. cf. cap. 40. n. 6. 7. — *majorem*, *quam pro numero* v. ad 7, 33, 2.

4. *per turbidam lucem*, moto pulvere turbatam. — *in primo adparebant*, v. ad 2, 20, 3.

5. *consul adfirmavit errorem* cet. cf. ad 10, 14, 13. — *ita ut vox etiam ad hostes adcideret* optimi MSS. Alii *adcederet*, quod ex Terent. Hec. 3, 5, 32. et Cic. in Vatin. 2. defendi posse monet Duk. Cf. inf. ad 21, 10, 15.

6. *Ipse Trebonio C. praedixerat*, v. ad 2, 10, 4.

7. *Tum jam deorum hominumque victa vi*, quam horrendum jus jurandum et terribiles minae in milites habue-

habuerant; Doer. Cf. cap. 38. — *linteatae cohortes*, v. cap. 38. Mox *agmen* post *peditum* deleri malebat Gron.

8. *diversa cornua* cet. v. ad 3, 60, 1.

9. *testudine facta*, v. ad 5, 5, 3.

XLII. 1. *praeceps in obcasum sol*, v. ad 4, 9, 6.

2. *adpetens nox*, v. ad 5, 19, 2.

3. *nec jam integri quidquam esse*, nihil, quod a se mutari possit, nihil a suo amplius pendere arbitrio, omnia jam tentata esse et perfecta. v. ad 2, 5, 1.

4. *Ingressi proxima ex parte — quievere*, ex parte militum, qui urbi proximi fuerant; Doer. Immo *ingressi* erant. Cave etiam jungas *ingressi proxima* et *ex parte quievere*. Aptior ratio est: *ingressi ex parte*, non omnes, sed pars copiarum, quas consul adsciverat, *proxima*, primas urbis partes; vel *ingressi* urbem *ex proxima parte* ejus, h. e. proximas ejus partes: (cf. ad 2, 33, 8.) nisi cum Gronoviis leg. *proxima portae*, vel *ingressi proxima, ea parte, — quievere.*

5. *millia triginta* cet. v. ad 9, 43. 8.

6. *Ab eodem robore animi*, propter illud. v. ad 1, 1, 5.

7. *controverso auspicio*, cf. cap. 40.

8. *in ipso discrimine*, v. ad 6, 17, 1.

9. *pocillum mulsi prius, quam temetum*, vinum, (praecipuam temulentiae caussam; v. Plin. 14, 3. et Gell. 10, 23.) *biberet, sese facturum*, sacrificandi caussa oblaturum: nam *facere* est verbum propr. de sacrificiis. Sed vel simpl. dicitur pro sacrificare, (*facere* et *fieri* sc. sacra s. sacrum, ut saepius utrumque 22, 10. et Gr. ῥέζειν, cf. ad Juvenal. 9, 117.) vel jungitur eo sensu cum ablat. rei, (ut *catulo* et *vitulo* ap. Colum. 2, 22. et Virg. Ecl. 3, 77.) non cum adcusat. rei, nisi cum *sacra*, aut *sacrificium* et *res divinas*. Hinc leg. forte *pocillo*, aut *facturum* proprio sensu h. l. capiendum, etsi non sine respectu sacrificii, vel cum Drak. referendum ad compositionem *mulsi*, quod ex vino et melle conficiebatur, unde Gr. οἰνόμελι dictum. Ceterum Stroth. jam monuit, hoc votum, quod non

templum aut tale quid magni contineat, ſed ad vinum et laetitiam ſpectet, adeoque fere jocoſum ſit, adferri ad probandum, *non ferme alium laetiorem ducem in acie viſum* Mulſi autem uſus Romanis tum in ſacris fuit, tum in deliciis et in triumphis funeribusque, in quibus milites et funus proſequentes eo donabantur. Cf. 38, 55, 2. Varr. R. R. 3, 16, 2. Colum. 12, 12. Plin. 14, 17. 22, 23. 24. ſ. 49 - 53. (ubi v. Hard.) Plaut. Bacchid. 4, 9, 149 ſq. Plut. Apophth. p. 196.

10. *Id votum Diis cordi fuit*, v. ad 6, 9, 1.

11. *auſpicia in bonum verterunt*, v. ad 2, 3, 2.

XLIII. 1. *nuntius a conlego*, v. ad 27, 5, 4. — *decem cohortibus alariis*, v. ad 10, 40, 7.

2. *teſtudine ad portas ſubceſſit*, v. ad 5, 5, 3.

3. *et* Romani, *qui aegre* (difficulter) *ſubceſſerant ex plano* loco *in muros*, nunc *loco*, *quem magis* quam hoſtem *timuerant*, *victo*, ſuperato muro, *facile in*, adverſus, *hoſtem* ipſis *inparem* viribus *ex aequo pugnabant* loco. Vox *ita* ante *poſtquam* jungenda cum verbis ſeqq. *relictis turribus* cet.

4 *ad undecim* (al. *quindecim*) *millia* cet. v. ad 9, 43, 8. — *in fidem conſulis venerunt*, v. ad 7, 18, 1.

5. *neutri proelio obcurrerunt*, v. ad 21, 61, 1.

6. *flamma late fuſa certioris cladis indicio*, forte *certius c. indicium* - *prohibuit*, vel *certiori c. indicio*, *p. l. prohibiti* J. Gron. — *Eo ipſo loco prope temere*, fere ſine ordine, dum quisque locum capiebat, quem ſibi forte aptum invenerat; Doer. *forte temere* malebat Gron. Cf. ad 2, 31, 3.

7. *quam in partem intenderent iter*, v. ad 4, 19, 1.

8. *in fugam conſternantur*, v. ad 2, 47, 3.

9. *alio*, reliquo, (v. ad 4, 10, 2.) *agmine incolumi*, *ut ex tanta trepidatione*, v. ad 8, 30, 7.

XLIV. 1. *exhauſtis tectis*, exinanitis, expilatis, direptis, ut 26, 30. 31, 38. 34, 13. ubi v. Drak.

2.

2. *magni agminis modo*, ſpecie; Doer. — *centuriones* quatuor, *militesque*, manipulum haſtatorum. v. praecc. Tempora h. l. parum conveniunt: *terruerat*, *fecit*, *ceperant*; Duk.

3. *corniculis* forte ornamentis galearum, cornu ſpeciem referentibus; et hinc *cornicularii* milites, iis donati ſ. inſigniti. Tubulos cornuum forma fuiſſe, quibus inderentur plumae eminentes, ornatus galeae et caudae equi, ſuſpicabatur Scheff de tribus orbibus aureis p. 56-66. "*Cornu* dictum illud ornamentum, miris gemmis ornatum, quod capite geſtant Venetorum duces: et in numo argenteo Alexandri M. caput galeatum cum corniculis, quibus inditae plumae, conſpicimus;" Marc. Donat. Cf. Drak. ad h. l., Salmaſ. ad Solin p. 386. et Intpp. Suet. Dom. 17. et Gramm. 9 Valer. Max. 6, 1, 11. *corollis* vel *coronulis* conj. Jac. Periz.

4. *pro aris ac focis dimicantem*, v. ad 5, 30, 2. — *diverſi*, v. ad 3, 60, 1. — *Saepinum*, Σαίπινον Ptol. hod. *Supino*, ad Apenninum et fontes Tamari fl. unde *municipes Saepinates* ap. Gruter. 441, 4. 513, 1. — *Volana* opp. Samnii, non niſi Livio memoratum, ut et *Palumbinum* et *Herculaneum* cap. 45.

XLV. 1. *ſubplicatione publicum gaudium privatis ſtudiis celebratum eſt:* ante *ſubplicatione* ſubpl. *in*, vel *et* inſerendum ante *privatis*.

2. *ſi quid in Samnio adverſi veniſſet*, v. ad 9, 12, 1. — *occupationem populi Rom.*, bellum in Samnio. — *Legationes ſociorum, a M. Atilio* cet v. ad 3, 4, 2.

3. *ex auctoritate Patrum juſſu populi*, v. ad 1, 17, 6.

4. *parvo admodum plures*, (ut *aliquanto plures*, *multo plures*, *nimio plures*, ap. Plin. 2, 67. *parvo brevius*, ap. Gell. 13, 2. 17. *parvo junior* et *brevi antiquior*; Gron.) *caperentur*, quam caeſi eſſent.

5. *vim frigoris in Samnio* majorem, quam in Etruria, quia regio erat montana; Str.

6. *saepe in acie, saepe in agmine*, in itinere, ut ap. Sall. Jug. 45. vel, ut Drak. exponit, qui alterum *in* delendum putat: non explicatis ordinibus distinctaque acie. Cf. 21, 57. 25, 34. (*agmina magis quam acies pugnabant:* nos: *mehr Colonnenweise als en Fronte*) 29, 36. 33, 9. quibus locis *agmina aciei* (ex aliorum sententia: singulae manus toti exercitui) obponuntur. *Agmina* etiam et *incondita turba* synon. 21, 57.

7 *neque obsidio erat*, quia magna vis hostium in acie resistebat Romanis, neque justam obsidionem fieri *tutando armis virisque moenia* patiebatur; *neque bellum ex aequo erat*, quia non omnis exercitus Samnitium castris et acie conlata cum Romanis pugnabat, sed ex parte etiam moenibus urbis, ad quae castra posuerat, defendebatur; Str. *neque obsidio, sed bellum ex a. e.* MS. Flor. probb. Gron. et Drak. ut sensus sit: non jam videbantur obsideri, sed in campo pares cum paribus congredi.

8. *vi atque operibus*, v. ad 5, 22, 6. — *ab ira plus caedis editum*, v. ad 1, 1, 5. — *septem millia* cet. v. ad 9, 43, 8.

XLVI. 1. *triumphus omnium consensu est delatus*, forte *decretus* leg cum Drak. nam Mario, Caesari aliisque non petentibus triumphus quidem oblatus est, sed nemini, quod sciam, his temporibus. — *insigni, ut illorum temporum habitus* (ratio et indoles) *erat, triumpho*, v. ad 8, 30, 7. — *civicae coronae vallaresque ac murales*, cf. ad 6, 20, 5 *Vallaris* forte diversa a *castrensi*, quod castra etiam potuerunt esse sine vallis solisque terrenis aggeribus munita: haec ei data, qui primus introiverat castra hostium, illa ei, qui primus vallum castrorum superaverat: hujus insigne vallus ex auro, illius vallum. Ita Jac. Gron. ad Gell. 5, 6.

2. *paternis spoliis*, scutis auratis Samnitium, ab hujus Papirii patre devictorum, *quae nota erant frequen-*

quenti ornatu publicorum locorum, fori. v. 9, 40. — *vicies centena et ad*, circiter, plus minus, *triginta* *t. m.* ex emend. Gron. qui vid. etiam de pec. vet. 2, 5.

3. *Aedem Quirini — dedicavit*, cf. Plin. 7, 60. qui ſimul tradit, primum ab eo ſolarium horologium ad hanc aedem ſtatutum fuiſſe. Idem Plin. 34, 7. ſ. 18. refert, e captivis Samnitium armis coloſſeam Jovis ſtatuam in Capitolio, nec tamen a Papirio, ſed Sp. Carvilio, factam eſſe.

4. *in agrum Veſcinum*, v. ad 8, 11, 3.

5. *regio ea infeſta ab Samnitibus erat*, v. ad 1, 7, 7. — *Troilium* opp. ignotum. Forte leg. *Troſſulum*, opp. Etruriae, non longe a monte Faſconi, (hod. *Troſſo*) a quo ſine peditum opera capto equites Rom. *Troſſulos* fuiſſe dictos docent Plin. 33, 2. ſ. 9. et Feſtus.

6. *minus duo millia capti*, v. ad 3, 64, 5. et 27, 16, 2.

7. *aedem Fortis Fortunae trans Tiberim*. Donatus: *Fortuna dicta eſt incerta res, Fors Fortuna eventus fortunae bonus*. Cf. ad Tac Ann. 2, 41, 2. Ovid. Faſt. 6, 773 ſq. et Nardini Roma antica 7, 11. — *de reliquo aere, de manubiis* h. e. de reliqua praedae parte, et quidem ea, quae *manubiae* erant; Str. *Manubiae* tertia praedae pars, quae imperatori ſolebat dari, et ab eo in monimentum aliquod ornamentumve publicum conſumi. Cf. Periz. Epiſt. 32. in Syll. Epiſt. Burm. T. IV., Heinſ. ad Vellej. 2, 40. Aſcon. et Graev. ad loca claſſ. Cic. Verr. 1, 59. et l. agrar. 1, 4. 2, 22. 23. — *faciendam locavit*, v. ad 5, 23, 6.

8. *prope aedem ejus* (al. *eidem*) *Deae ab rege Servio Tullio dedicatam* novam nunc extructam fuiſſe mireris. Forte leg. *prolapſa aede, eidem deae — dedicata*. — *alterum tantum centurionibus atque equitibus*: "haec praemia pro portione ſtipendii dari ſolita, quod miles ſimplex, centurio duplex, eques triplex adcipiebat. Cf. 33, 23. 34, 52. 36, 40. 38, 59.

59. 39, 5. 7. 40, 43. 51. 41, 7. 13. 45, 40. 43. Nec aliter adcipienda videntur ea loca, ubi nulla vel centurionum et equitum fit mentio, ut 28, 9. 30, 45. 31, 20. vel centuriones vel equites praeterit Livius, ut 34, 46. 39, 7. nisi utroque loco aliquid excidit. Singulare et corruptum est, quod 33, 37 legitur, non quod h. l. etsi aeque sine exemplo est, eo quod mihi persuadeo, non multo ante hoc tempus in usu esse coepisse, ut triumphantes exercitui aliquid ex praeda dividerent, et ob id tum nondum certam rationem ac modum horum praemiorum servatum fuisse. Nam primam hujus rei a Livio mentionem puto fieri 10. 30." Duk. Cf. ad 33, 23, 3. et 39, 7, 2.

9. *malignitate conlegae*, ob malignitatem Papirii, qui militibus nihil dederat ex praeda. Cf. ad 3, 63, 2.

10. *dicta die a M. Cantio:* (al. *Scantio*) caufa non additur; sed petenda videtur e cap. 37.

11. *fugerat in legationem* (*ut fama ferebat*) *populi judicium;* cf. ad 6, 24, 7. Sed potius leg. *in legatione* cum Perizon., vel, quod malim, *per legationem;* nam sensus est: qui, quamvis consularis, et consulatu vix deposito, ut fama ferebat, *legationem*, h. e. legati munus a Carvilio petierat adceperatque, ut effugeret populi judicium, quique illud ita evaserat: nam magistratus et qui reip. causa aberant in jus vocari non licebat. Hoc itaque jam tum legibus cautum vel certe usitatum fuisse videtur: incerti quoque anni est lex Memmia de ea re lata, et dubium, utrum haec diversa fuerit a Remmia de calumniatoribus an eadem, et quod nomen huic tribuendum. v. Pigh. Ann. ad a. 613. Ernesti clav. Cic. et ad Suet. Caes. 17. et 23.

12. *jactarique magis*, (v. ad 3, 10, 2.) *quam peragi adcusatio ejus poterat*, ob favorem consulis; forte et ob artes, quibus res extracta est in principium novi anni, quo alii tribuni pl. magistratum iniere. Cf. cap. 47 pr.

XLVII. 1. *quia vitio creati erant tribuni plebis:* "Idem 30, 39. de aedilibus plebis dicit. At plebeji magistratus auspicato non creabantur. Quomodo ergo *vitio creati* dicuntur? Hoc expedit Gruchius de comit. 2, 4 pr. et p. 842." Duk. Cf. ad 5, 17, 4.

2. *Lustrum conditum*, v. ad 1, 44, 3.

3. *Censores vicesimi sexti a primis censoribus:* sed vix XII censorum paria memoravit jam Livius. — *lustrum undevicesimum;* in fastis Capitol. trigesimum: unde Livium non numerasse lustra X. ante primos censores condita suspicabantur Sigon. et Pigh. in Annal. ad a. 459. qui et saepe notavit incuriam ejus in censoribus lustrisque referendis. Sed forte librarii pro XXX reposuere XIX. Nota Drak. est haec: "Dodwell. de cyclis diss. X. §. 92. p. 632. emend. *Censores LXXXVI a primis censoribus:* primos enim censores a V. 311. institutos esse, et a. 320. censurae tempus XVIII mensium spatio conclusum ab Aemilio Mamerco, ita ut singulis trienniis ad a. 440. bina fuerint censorum conlegia. Verum toto coelo errat. Licet enim Aemilius censuram XVIII mensium spatio concluserit, non tamen postea quolibet mense octavodecimo novi censores, adeoque uno triennio duo censorum paria creabantur; sed, quemadmodum antea fieri solebat, quolibet quinquennio semel tantum novi censores eligebantur, verum hac lege, ut post XVIII menses honore abirent, reliquo trium annorum et sex mensium spatio nulli censores in re publica forent. Patet hoc ex cavillationibus Ap. Claudii 9, 33. qui contendebat, se censorem creatum esse ex formula primae istius legis, qua primitus censores instituti sunt, iisque imperium quinquenne datum est: similiter etiam reliquos censores post C. Furium et M. Geganium, in quorum censura lex Aemilia lata erat. Ita enim Appius ille praetexere potuit, etsi tenuerit lex Aemilia eos censores, quorum in magistratu lata esset; non tamen aut se,

aut quemquam eorum, qui post eam legem latam creati censores essent, teneri ea lege potuisse. Praeterea, si post XVIII menses mox prioribus novi substitui solerent, cur non tempore Appii, exacto eo spatio, novi censores creati sunt, unde Appio censura abeundi necessitas inposita fuisset? Novos autem censores creari Appius inpedire non potuisset, quia comitiis, quibus censores creabantur, non ipsi censores, sed consules praeerant. Insuper adhuc diutissime post Appii censuram censores tantum per XVIII menses, aut certe non per integrum quinquennium, honorem obtinuisse, et satis magna quinquennii parte nullos in re publica censores fuisse, conligi potest ex Liv. 45, 15. ubi censores petiisse legimus, ut *per anni et bimensis tempus prorogaretur sibi censura.* Id alioquin excurrisset in tempus novorum censorum, adeoque tum quatuor censores uno tempore exstitissent, quod erat inauditum. Subfecisset, si post triennium id sibi concedi petiissent. Verum nunc eo anno petierunt, quia instabat finis anni et sex mensium, quibus exactis dignitate abituri erant." Idem Drak. ad 45, 15 extr. haec notavit: "Sensus Livii est, censores petiisse, ut ad annuum et semestre spatium, per quod secundum legem Aemiliam censuram gerere poterant, *anni et bimensis tempus* adderetur, quo sarta tecta exigerent et opera locata probarent. Male vero Dodwell. l. l. §. 18. existimat, censores a pontificibus petiisse, ut hic annus bimestri spatio per intercalationem augeretur. Nam *prorogare* non pro *intercalare*, nec *tempus anni et bimensis* pro *tempus bimensis in anno* ponitur cet."

4. *Eodem anno coronati primum — ludos Rom. spectaverunt* non soli, opinor, imperatores, sed et alii, quibus coronae praemii loco datae; Str. Cf. ad 23, 11, 7. et Lips. mil. Rom. 5, 17. Forte leg. *ludos Romani spectaverunt.* Verba *eodem anno* parum venuste repetuntur. Cf. ad 1, 3, 8.

5.

5. *damnatis aliquot pecuariis*, (v. ad 10, 23, 11.) ex mulcta *via ad Bovillas silice perstrata est a Martis*, num templo? an campo? an jungenda a *Martis silice?* Nihil horum satis probandum et mendosa forte vox *Martis*. Interpretes tacent.

6. *pestilentiae urentis urbem* cet. v. ad 10, 17, 1.

7. *Et libri adiri Sibyllini*, (v. ad 3, 10, 6.) ut ex iis intellegeretur, ut docerent, *quinam finis* cet.

8. *Aesculapium ab Epidauro Romam arcessendum*, v. 29, 11 pr. Epit. Liv. lib. 11. Plut. Qu. Rom. 93. p. 286. (T. 7. p. 153. ed. Reisk.) Oros. 3, 22. quique fabulosam narrationem tam diligenter quam ingeniose tractavit Ovid. Met. 15, 622-744.

COMMENTARIVS

IN

LIVII LIBRVM XXI.

CAP. I. 1. *in principio summae totius*, operis universi — *plerique rerum gestarum scriptores*, ut Thucydides; Mur. Mox *gessere* pro *gesserint*; Bauer. Idem monet, in verbis seqq. esse synonyma, sed distincta, *virium aut roboris*: nam *vires* esse potentiam, ab exercitu maxime, *robur* animi virtutem.

2. *haud ignotas belli artes inter se conferebant* MS. Harl. et quaedam edd. Plerique libri *conserebant*, quod Bauer. in Ind. exponit: adversas obponebant, per eas concertabant, *sie versuchten gegen einander*. Sed nemo, quod sciam, ita loquutus est, et nostra lectio firmatur verbis praec. *inter se contulerunt arma*. Sic

conserere pugnam et ex propinquo vires suas cum hostium viribus *conferre*, periculum virium facere cum iis, (*sich mit ihnen messen*) inf. cap. 50 pr. Cf. ad 4, 27, 5 et 7, 33, 1. — *ut propius periculum* (al. *periculo;* v. ad 2, 48, 5.) *fuerint*, post pugnam Cannensem, *qui vicerunt*, Romani. Cf. Sil. 1, 13.

3. *superbe avareque*, sc. victorum terras adpetendo; Doer.

4. *Fama etiam est, Hannibalem — altaribus admotum* cet. cf. 35, 19. Polyb. 2, 1. 3, 11. ad Sil. 1, 77–139. 2, 349 sq. 13, 744 sq. Schweigh. ad Appian. Hisp. c. 9.

5. *perfecto Africo bello*, Africano, a. V. 513–516. statim post bellum Punicum I. a Poenis gesto cum mercenariis militibus in Africa et Sardinia. v. Polyb. 1, 65–88.

6. *Sicilia Sardiniaque amissae: nam Sicilia*, de qua bellum Punicum I. erat gestum, conditionibus pacis, finito eo bello factae, (v. ad 7, 27, 2. Polyb. 1, 62. 63. 3, 27.) ob *nimis celerem desperationem rerum* (vel potius, quia summa urgebat necessitas nec alia salutis spes reliqua erat; de quo v. Polyb. 1, 62.) *concessa* Romanis: *Sardinia inter motum Africae*, in bello illo Africo, (v. not. 5.) *intercepta*, erepta Poenis (v. ad 3, 72, 2.) a Romanis, qui a mercenariis, Sardinia pulsis, invitati bellum indixere Poenis, eosque coegerunt non solum insula cedere, sed et *stipendium*, 1200 talenta, ad compensandas inpensas in adparatum belli factas, solvere; quo nihil iniquius umquam factum. Cf. Polyb. 1, 88. 3, 13. et Heynii Opusc. Acad. T. 3. p. 71 sq. — *insuper inposito;* al. *superinposito*, solenni varietate. Cf. cap. 45 pr. Drak. ad h. l. qui similes conlegit formas, ut *superincubare* 22, 51. *superinsternere* 30, 10. Heins. ad Virg. A. 6, 254. Kustner. Chrestom. Enn. p. 43.

II. 1. *Africo bello, quod fuit sub recentem Rom. pacem*, statim post pacem, finito bello Punico I. factam.

ctam. Cf. ad cap. 1. n. 5. et ad 2, 55, 1. *per quinque annos*, at teste Polyb. 1, 88. per tres annos et IV menses. Hinc *quatuor* conj. Sigon. sed Doer. monet, omne illud tempus h. l. designari, quod Hamilcar a fine belli Punici I. ad transitum in Hispaniam in Africa consumserit.

2. *novem annis in Hispania* cet. ubi et periit. Cf. 24, 41. Polyb. 2, 1. et ad Sil. 1, 140 sq.

3. *Medius Hasdrubal inter patrem* cet. cf. Polyb. 2, 1. et 36. Sil. 1, 144 sq. — *flore aetatis*, quem Hamilcari fruendum praebuit, ei *conciliatus*, cf. cap. 3. et Nepot. Hamilc. 3. *Erat praeterea cum eo* (Hamilcare) *adolescens inlustris, formosus; quem nonnulli diligi turpius, quam par erat, ab Hamilcare loquebantur*. Nihil de ea re apud Polyb. Is triremibus eum fuisse praefectum tradit 2, 1.

4. *gener inde* (deinde, ut 1, 2. 33. 42, 55 pr.) *ob altam indolem* (cf. ad 1, 3, 2.) ab Hamilcare, *provecto annis, adscitus*, ex emend. Lips. *profecto*, *profectu* et *profectus* in MSS. et edd. antt. *provectus* vel *provectior annis* (Hasdrubal, scil. quum flos aetatis, quo Hamilcari conciliatus fuerat exoletus, procedentibus annis jam defloruisset) conj. Klock. et Duk.

5. *factionis Barcinae:* nam senatus Carthag. in duas factiones divisus erat, in *Barcinam*, quae Hamilcari ejusque cognatis favebat, et in aliam, cujus princeps erat Hanno. Cf. cap. 3. 9. 10. et al. A *Barca*, gentis auctore, Hamilcar *Barcas* cognominatus, dictusque *Barcinus*, ut et ejus frater ac filii.

6. *Is plura consilio quam vi gerens — auxit*, cf. Polyb. 2, 36. et Appian. rer. Hisp. c. 4. et 6. At crudelitatem ejus aliaque vitia notant Fabius ap. Polyb. 3, 8. et Sil. 1, 145 sq. inique forsan de eo judicantes, ut Romani de Poenis.

7. *barbarus eum quidam palam* cet. cf. Appian l. l. cap. 8. et Hannib. c. 2. Polyb. 2, 36. Justin. 44, 2. et 5. qui non plane consentiunt. *ob iram interfecti ab eo domini*, v. ad 1, 5, 5. *haud alio vultu*, non minus

minus laeto, *quam* habuiſſet, *ſi evaſiſſet*, vel tam laeto, ut videri potuiſſet evaſiſſe e manibus circumſtantium.

8. *in ſollicitandis gentibus* ſc. in partes ſuas, ſ. ad amicitiam, ut paulo ante in *conciliandis* ſibi *gentibus*.

9. *foedus renovaverat populus Rom.* a. V. 526. XIII annis poſt finem belli Punici I., quod eſt ſextum cum Poenis ictum, (v. ad 7, 27, 2.) eoque cautum, *ut finis utriusque* Romanorum Poenorumque *imperii* in Hiſpania *eſſet amnis Iberus*, (ne belli cauſa Iberum tranſirent Poeni, Polyb. 2, 13.) *Saguntinisque — libertas ſervaretur*: ſed Saguntinos hoc foedere comprehenſos exceptosque fuiſſe, non alius tradit praeter Livium et Appian. Hiſp. 7. ubi cf. Schweigh. Hinc et Sagunto expugnata Romani, perfidiae arguentes Poenos, reſponſum ab his tulere, Hasdrubalis foedus non ratum a ſenatu Carthag. factum, neque in *priore foedere* cum Lutatio icto, (inter cujus conditiones erant, teſte Polyb. 3, 27. et hae: utriusque populi ſocii ab utroque populo tuti ſunto, neque alterius populi ſocios alter in amicitiam recipito) Saguntum fuiſſe exceptum, quum de iis, qui *cis*, non, ut Saguntini, *ultra Iberum* habitarent, (quod *cis* et *ultra* ad Romam referendum, quoties de Romanis agitur) et de ſociis utriusque populi, qui tum eſſent, non de iis, qui, ut Saguntini, poſt pacem factam futuri eſſent, cautum fuiſſet. v. cap. 18. et 19. Polyb. 2, 13. 3, 21. 27. 29. 30. Appian. Hannib. 2. Pun. 6. 67. Flor. 2, 6. (ubi cf. Duker. p. 288.) et Heyne Opuſc. Acad. T. 3. p. 73.

III. 1. *In Haſdrubalis locum quin praerogativam militarem favor plebis ſequeretur*, v. ad 3, 51, 3. ὁ δῆμος μιᾷ γνώμῃ κυρίαν ἐποίησε τὴν τῶν στρατοπέδων αἵρεσιν Polyb. 3, 13. qui ſaepiſſime a nobis conferetur, quoniam Livius in hiſtoria belli Punici II. eum in primis auctorem ſequutus eſt, et paſſim ad verbum expreſſit. "Oratio h. l. ἀνακόλουθος per peri-

periphrasin consequentis. Volebat: haud dubium fuit, quin Hannibal favore militari in locum Hasdr. subcederet. Hanc subcessionem expressit per caussam modumque, quo gesta sit; ut Paulus Rom 8. 3. τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου ὁ Θεὸς (sc. ἐποίησε δυνατὸν) πέμψας cet. et simi lime Noster inf. cap. 10. n. 11. *id, de quo ambigebatur, eventus belli — ei victoriam dedit,* i. e. eventus belli constituit, decrevit, victoriam — dando, ac judicavit id, de quo ambigebatur;" Bauer.

2. *Hunc vixdum puberem* cet. h. e. XXII annos natum: nam anno aetatis IX in Hispaniam ivit cum patre, qui IX annos ibi exercitibus praefuit. Post hunc vero VIII annos in Hispania imperium obtinuit Hasdrubal, sub quo triennium meruit Hannibal. v. cap. 1. et 4 extr. Itaque Hannibal Carthagine in Hispaniam ad Hasdrubalem venit aetatis a. XXII. eique in imperio subcessit a. XXV. Ipse inf. 30, 37. (cf. 30, 35 extr.) *novem* dicit *annorum* (sc. puer) *a vobis profectus post XXXVI annum redii:* nam bellum Punicum II. finiit a. XVII. (v. ad 30, 44 pr.) et jam triennio ante obtinuit imperium in Hispania, quod pater ejus IX et Hasdrubal VIII annos habuerat. Cf. ad c. 6. n. 3. Sed ita Livius nullam rationem habuit primi in patriam reditus post mortem patris, ut nec 27, 21, 3. Hinc incuriae arguendus, vel, quod Doer. monet, eamdem rem, ut passim, diverse narrasse censendus est, diversos sequutus auctores. Cf. tamen ad 30, 37, 6. — De *Barcinis* et *Hannone* v. ad c. 2. n. 5.

3. *in paternas subcresceret opes;* id aliis legi pro vulg. *subcederet*, notatum in marg. MS. Flor. idque etiam probarunt Gron. et Bauer. Is jam bene monuit, nondum *subcedere* Hannibalem patri debuisse, sed *crescere* atque educari in spem paternae potentiae, non potestatis et muneris, sed *opum* auctoritatisque. Cf. sup. ad 10, 13, 6.

4. *Et aequum postulare videtur — tribuendum:* non est quod cum Doer. τὸ *et* ante *aequum* pro *profecto,*

fecto, at *sane* dictum adcipias vel emendes *etsi aequum — ego tamen* vel *at ego tamen*. Est amara et anceps *sententia*, quam Hanno mox explicat verbis: *Florem aetatis — praetorum*. Cf. ad c. 2. n, 3. — *justo jure eum* (sc. *florem*; v. ad 1, 19, 1.) *a filio repeti censet*, cf. ad 24, 22, 3.

5. *adsuefacere libidini praetorum*, τῶν ϛρατηγῶν. v. ad 6, 42, 7.

6. *imperia inmodica*, qualia fuere Hamilcaris et Hasdrubalis (v. Polyb. 3, 8.) in Hispania. — *regni paterni speciem*, ut *regni genus* et *similitudinem adpetere* et *concupiscere* Cic. ad Att. 8, 11. et 9, 7. dixit; Str. Sed *species* est potius splendor, majestas. *Regni* et mox *regis* invidiose pro imperio et duce, quod jam monuit Doer. *specimen* conj. Bauer.

IV. 1. *Hamilcarem juvenem*; al. *H. viventem*: sed *veteres milites* innuunt aliquid longioris memoriae de Hamilcare; Gron. Vulgaris tamen lectio, quam Drak. primus deseruit, adridere potest conl. loco simili Sophocl. Philoct. 356 sq. ubi Neoptolemus dicit: κἄμ' εὐθὺς ἐν κύκλῳ στρατὸς ἐκβάντα πᾶς ἠσπάζετ', ὀμνύντες βλέπειν τὸν οὐκ ἔτ' ὄντα ζῶντ' Ἀχιλλέα πάλιν: nisi dicas, illud ζῶντα, *viventem*, jam inesse in verbis *redditum sibi*. *vigentem* conj. Bauer.

2. *ut pater in se minimum momentum — esset*, et maximum potius virtutes ipsius Hannibalis. Cf. ad 1, 47, 7. "*Momentum* in re dubia fere dicitur ejusque in alterutram partem inclinatione; hic simpl. est caussa, adjumentum, commendatio. *patri* quidam pro *pater*. Neutrum sat bonum: hoc tamen magis placet. Sed aut *faceret* pro *esset* latinum erat, aut *minimi momenti*;" Bauer.

3. *Numquam ingenium idem* cet. usque ad finem cap. Cf. de virtutibus et vitiis Hannibalis Sil. 1, 56 sq. 239-267. Dio Cass. 47. T. I. p. 21 sqq. (ubi cf. Reimar.) et Polyb. 9, 22-26. qui tamen in vitiis ejus

recen-

recensendis minus indulget communi Romanorum in hostem infestissimum odio. Quae Sallustius de Catilinae ingenio dixit, Nostro obversata esse suspicatur Doer. Apte autem descriptioni memorabilis belli praemittitur imago viri, qui primas in eo partes et ab initio ad finem egit.

4. *itaque haud facile discerneres:* rectius, opinor, ex emend. Gron. et Drak. *decerneres.* v. ad 7, 9, 4. — *imperatori*, Hasdrubali. — *praeficere* sc. militibus. Cf. seqq.

5. *desiderio naturali*, naturae, quae ea tantum desiderat, quibus fames sitisque sedari possit, *non voluptate*, quae exquisitiora ciborum potusque genera adpetit, *modus finitus*, v. ad 10, 13, 13.

6. *Vigiliarum somnique nec die, nec nocte discriminata tempora*, non a diei vel noctis discrimine pendebant, sed, donec gerendum quidquam esset, vigilabat, quum rebus perfectis aliquid otii esset, *id quieti dabat;* Str. — *arcessita*, effecta, invitata; Bauer.

7. *inter aequales*, milites, qui omnes aequales vestitu.

8. *arma atque equi conspiciebantur*, v. ad 2, 5, 8. Modo praecessit verbum *conspexerunt*, etsi alio sensu. Cf. ad 1, 3, 8.

9. *princeps in proelium* cet. cf. Sil. 1, 160. 242. — *conserto proelio*, al. *confecto p.* Illud servandum: nam *confecto* proelio omnes una decedunt, nec ibi gloriae ignominiaeque discrimen; at *conserto* semel proelio ad ultimum durare, id gloriosum; Bauer.

10. *perfidia plus quam Punica*, cf. 22, 6 extr. 42, 47. et ad Sil. 1, 5, 56.

11. *nihil veri*, *nihil sancti* cet. sententia pro nomine posita, quod latina lingua nomina *mendacitas* vel *inveracitas*, *insanctitas* cet. non novit, ut ap. Sallust. B. J. 101. B. C. 5. et alios; Str. — *nullum jus jurandum*, nulla ejus cura, religio, ratio. — *indole virtutum ac vitiorum*, ingenio ex utrisque mixto; Bauer.

12.

12. *quae agenda videndaque*, cognofcenda. Al. *audendaque:* fed *videre* eft providere, comparare in futurum res utiles et inftrumentum agendi, ut ap. Cic. de Or. 3, 1. Verr. 5, 40. ad Att 14, 21. et *futuro duci* plura *videnda* quam *audenda*, cujusmodi funt illa, quae 35, 28. de Philopoemene ex Polybio; Gron. *Videnda* h. l. non eft *providenda*. Eft enim jam in *agenda*, quod hic eft tractanda, curanda, *zu betreiben*, meditanda: et *videnda* quoque et nofcenda multa funt magno futuro duci; Bauer.

V. 1. *Italia ei provincia decreta* id. qd. additum *bellum Rom. mandatum*. v. ad 2, 40, 9.

2. *in Olcadum fines prius* cet. ad finem cap. cf. Polyb. 3, 13. 14. Idem, ut Suidas, Stephanus et mox Livius, *Olcades* finitimos effe dicit Carthagini Novae, et caput eorum Ἀλθαίαν, quam tamen viri docti in regno Toletano quaerunt, ubi nunc *Ocanna*. — *ultra Iberum* (ex parte Livii vel Romanorum; v. ad cap. 31. not. 9.) *ea gens in parte magis* cet. in partibus quidem Hifpaniae, quae ex foedere Poenis conceffae erant a Romanis, (v. ad cap. 2. n. 9.) fed nondum a Poenis devictae et in ditionem ipforum redactae.

3. *finitimis domitis gentibus jungendoque* fc. eas. *jungendoque* fc. imperium imperio, *durch Arrondirung, durch die Abficht zu arrondiren;* Str. *jungendoque* fc. Saguntinos, ut faepe nomina; quae modo praeceflerunt, omitti folent; Doer. *jungendisque* malebat Sigon. e vet. lib., et Gron. *vincendoque;* non quafi hoc egerit, fed dum fortunam fequutus fit. Mox pro *Carteiam* legendum videri *Althaeam*, jam alii monuere. v. not. 2. *Carteia* Livii inf. 28, 30. et 43, 3. videtur effe Gades, vel potius, quia hanc urbem fuo nomine adpellare folet, Baefippo, inter Gades et Calpen. f. fretum. v. Plin. 3, 1. l. 3. et Mel. 2, 6. Hi tamen et alii veteres Carteiam, Tarteffum et Gades confundunt. Cf. ad Sil. 3, 396.

4.

4. *Carthaginem Novam* five Spartariam, (hod. *Cartagena*) a Teucro, vel potius ab Hafdrubale paulo ante b. Punicum II. conditam, (Cf. 26, 42. ad Sil. 3, 368. Polyb. 2, 13. Strab. 3. p. 158.) non ab Hannibale, quod tradit Appian. Hifp. c. 12. ubi cf. Schweigh.

5. *Ibi large partiendo praedam et ftipendio praeterito exfolvendo*, v. ad 1, 19, 5. Livius autem variat, ut 31, 26, 2. Cf. ad 5, 19, 3.

6. *in Vaccaeos*, populum Callaecis f. Gallaecis verfus orientem proximum, ad Tagum et cis Durium, in Hifpania Tarrac. et hod. Caftilia.

7. *Hermandica et Arbocala* (al. *Arbacala*) *Carteiorum urbes:* ex Polyb. 3, 14. reponendum: *Elmantica* f. *Helmantica et Arbucala, Vaccaeorum*, vel *horum* f. *eorum*, *urbes*. Polybii autem Ἐλμαντική non eft Salmantica, opp. Lufitaniae, hod. Salamanca. — *Carpetani* (*Carpefii*, Καρπήσιοι, forte 23, 26. certe ap. Polyb. l. l. et Steph. Byz. fed et Καρπητανοί ap. Polyb. 10, 7, 5.) ad Tagum, quorum oppida Toletum, (h. Toledo) Mantua, (ibi fere ubi nunc Madrid) Complutum et al.

8. *amnem vado trajecit*, ibi, ubi vadum erat; Doer. Cf. 38, 12. et 18. — *producto*, remoto a ripa.

9. *elephantos ante* (fc. pedites) *XL difpofuit:* in plerisque MSS. *autem* pro *ante*, et in Flor. *elephantos (XL autem erant) disponit*, prob. Gron. *ad XL* conj. Sigon. Ita et Polyb. 3. 14. qui omnino ad totum hoc caput conferendus eft. — *cum adpendicibus*, v. ad 9, 41, 9.

10. *pedes inftabilis*, (ut contra mox *equo ftabili*) qui pedem firmiter ponere nequit, vacillans et ad labendum proclivis — *equo temere acto*, quocumque ferret impetus, *perverti poffet ;* Doer. Cf. ad 2, 46, 3.

11. *Hannibal agmine quadrato* (v. ad 2, 6, 3.) *amnem*, Tagum, *ingreffus fugam ex ripa fecit*, coegit, ut ex ripa fugerent; Doer. Nam *fugam facere*

ſc. alicui eſt; eum fugare: at *fugam facit* aliquis, qui fugit, ut 8, 9 extr.

VI. 1. *certamina cum finitimis* Saguntinorum et inter hos illosque *ſerebantur* ab Hannibale, *ſatore litis*, (Cf. ad 3, 19. 7.) *maxime* cum *Turdetanis*, cf. 24, 42 extr. *Turdetani* maximus quidem, ſed et maxime inbellis Hiſpaniae Baeticae populus, (v. 34, 17.) et iidem qui *Turduli* dicuntur 28, 39. 34, 17. 20. Polybius tamen (v. Strab. 3. p. 139.) et alii eos diſtinguunt, et illos inter Anam et Baetin, hos ſupra eos ad utramque Baetis ripam ſedes habuiſſe putant. Illis tribuuntur oppida Arunda, Italica, Hiſpalis, Nebriſſa, Tarteſſus, Gades, Carteia cet., his Corduba, Illiturgi, Ilipa, Tucci, Obulco, Vlia, Aſtigi.

2. *quibus quum adeſſet*, v. ad 3, 14, 6.

3. *Legati a Saguntinis Romam miſſi* cet. Livius, quod jam Sigonius et Matthiae (in Obſſ. ad Liv. lib. XXI. Wormatiae 1793 editis) monuere, perperam ſequutus eſt eos annalium ſcriptores, qui Scipione et Sempronio coſſ. Saguntum obpugnari coeptum eſſe, primosque Saguntinorum legatos Romam veniſſe tradunt: et ipſe infra c. 15. bene animadvertit, has et alias, quae eas exceperint, res uno eodemque anno vix contingere potuiſſe. Longe probabilius diligentiusque ſingula exponit, quo potiſſimum duce Noſter in bello hoc deſcribendo uti ſolet, Polybius lib. 3. c. 13-17. 20. et 33 ſq. ſcil. P. Cornelio et M. Minucio coſſ. Hannibalem, imperio in Hiſpania ſuſcepto, Althaeam Olcadum opp. cepiſſe et Carthaginem Novam conceſſiſſe in hiberna; L. Veturio et C. Lutatio coſſ. Vaccaeos Carpetanosque ab eo devictos, et legatos Saguntinos Romam Romanosque in Hiſpaniam ad Hannibalem miſſos eſſe, qui eum Sagunto abſtinere juberent; M. Livio et L. Aemilio coſſ. Saguntum obpugnatam captamque eſſe, et novos legatos Roma Carthaginem veniſſe, qui depoſcerent Hannibalem bellumque Poenis indicerent; P. Cornelio Scipione

et

et Ti. Sempronio Longo coss. Hannibalem, populis Hispaniae usque ad Pyrenaeum subactis, per Galliam ad Alpes profectum et inde in Italiam transgressum esse. Polybius 3, 33. notat mendacia scriptorum, quales Livio ante oculos fuere, docetque se res, ab Hannibale in Hispania gestas, hausisse ex aenea tabula, ab ipso H. descripta. Cf. ad c 15. n. 2. et 24, 42, 8.

4. *de re publica*, de re ad remp. spectante, *retulissent* ad senatum. Cf. ad 26, 2. 3. — *ad res sociorum inspiciendas*, (ut 4, 36. 26, 35. 27, 21. 36.) ad conditionem eorum coram cognoscendam reique veritatem penitus ita explorandam, ut *res sociorum adspicere* 39, 48. 42, 5. 6. 37. 67. et *visere* 40, 2, 9. 41, 19, 3. Sic et aliae *res inspici* dicuntur 3, 25. 6, 27. 26, 51. 27, 21, 6. 27, 36, 1. et *legiones inspici* 29, 1. 24. ut al. lustrari et recenseri. πρεσβευτὰς τοὺς ἐπισκεψομένους ὑπὲρ τῶν προςπιπτόντων Polyb. 3, 15, 2. *adspicere opera* inf. 26, 51, 5. ut *inspicere rem* 6, 27. 24, 40. 25, 11. *adspicere situm regionis* 32, 5. Mox *quibus si videretur* cet. pro: qui, si iis videretur cet. Apodosis est *hac legatione decreta* cet. unde mireris, omnes editores ante Doer. ante *hac* posuisse distinct. maj.

5. *omnium spe celerius*; v. ad 1, 5, 8. — *Tunc relata ex integro res ad senatum*; al. *de integro*, non male, ut cap. 8. 18. 21. 59 al. sed perperam *delata*. Cf. ad Tac. Ann. 14, 17, 2. — *intendebant bellum* pro: intentendum, h. e. dirigendum, convertendum censebant. v. ad 3, 21, 3. 4, 19, 1. 28, 41, 4.

6. *P. Valerius Flaccus et Q. Baebius Tamphilus*, qui etiam memorantur Cic. Phil. 5, 10. sed Fabius, (quem novae legationi interfuisse dicit Livius c. 18.) pro Baebio Sil. 2, 3 sq. et Flor. 2, 6. 7. ubi cf. Duker.

VII. 1. *Saguntum* s. *Saguntus* opp. Hispaniae Tarrac. ubi nunc *Morviedro* h. e. muri veteres in regno Valensiae. — *Civitas*, urbs. Cf. ad Nep. Hannib. c. 3.

2. *sita passus mille ferme a mari*, ut ὡς ἑπτὰ στάδια ap Polyb 3, 17. at III. M. pass ap. Plin. 3, 3. s. 4. — *Oriundi* (sc *civitas* h. e. incolae ejus; v. ad 3, 47, 1.) *a Zacyntho insula* (v. ad 32, 16, 2.) *dicuntur* scil. ob nominis similitudinem et quia Romani originem populorum urbiumque a Graecis repetere solent. v. ad Sil. 1, 275.

3 *mixtique etiam ab Ardea Rutulorum quidam generis*, v. ad Sil. 1, 291 sq — *seu maritimis seu terrestribus fructibus*, bonis et copiis, quae Saguntinis vel ex navigatione et mercatura, vel ex agrorum cultu et fertilitate adfluebant; Doer. — *fidem socialem usque ad perniciem suam coluerunt*, servarunt. Cf. ad Sil. 1, 329 sq. 480 sq. et Juvenal. 15, 114.

4. *postquam ad effectum operis ventum est*, quum opus efficere vellent; Ern. Baueri nota est: "Potest duo significare, vel, p. perfectum fuerat opus, sc. muniendi, immo vinearum muro admovendarum; vel, ad *usum* rei ventum est, ut jam vim suam atque efficaciam, cui essent destinatae, machinae ostenderent. Hoc praeplacet: neque enim in vineis agendis multum erat operis adhibendum. Denique *effectus operis* est res ipsa: *als es zum Werke, zur Hauptsache kam.*" — *coeptis subcedebat* sc. res s. opus, ut 15, 37. pro *coepta subcedebant*. Cf. ad 8, 25, 6. — *emunitus*, v. ad 2, 7, 7.

5. *ubi plurimum periculi ac laboris* (al. *timoris*) *ostendebatur*, ubi plurimum ab hoste timendum et eo fortius contra eum pugnandum esse intelligebant; — *nec quidquam satis tutum munientibus pati*, nec quidquam loci concedere munitoribus, ubi illi a jactu telorum satis tuti essent; Doer.

6. *adversum* (κατὰ) *femur tragula graviter ictus*, telo quodam hamato, quod Varro L. L. 4, 24 a trajiciendo dictum monet; Str. Rem exornavit Sil. 1, 535 sq.

VIII. 1. *obortum est bellum*, proelium, ut πόλεμος, certamen, obpugnatio, opera bellica. Cf. 44, 34.

34. Drak. ad 3, 61, 2. nos ad Sil. 1, 621. ad Tac. A. 2, 52, 8. Cort. ad Salluſt. b. Cat. 9. *obortum* pro *coortum:* ſed *oboriri* notat rem a) inopinatam, b) turbantem coepta, certe ſperata: hic tertium quoque adceſſerit, *ante* moenia obſeſſorum; Bauer. — *adcipientibus*, capientibus; Str.

2. *ſatis creditur*, ſatis certo, non temere. Voc. *ſatis* admitterem, ſi *conſtat*, non *creditur*, ſequeretur: ſed et vix unus liber habet; Bauer. Habet MS. Flor. et optimus Crev. illudque *ſatis* Livio in deliciis fuiſſe, docent Duk. ad h. l. et Drak. ad 26, 51, 2. — *multifariam* (al. *multimoda arte) distineri*, distrahi, vel inpediri, quo minus omnia poſſent tueri cet. Cf. ad 2, 15, 3 et 3, 23, 1. — *et non ſubficiebant muri* ſc ad omnia tuenda; Doer. In edd. ante Drak. legitur; *et non ſubficiebant: jam e. f. a. muri. Quaſſatae quoque multae* cet. "Quum praecedat *distineri coepti ſunt*, ego verba *et non ſubficiebant* pro gloſſemate dudum habui. Gron. per parenthn legit. Ineptum ſane videtur; nec enim dixeris: muri ſubficiebant; nec, ſi ariete quaſſati ſunt, ſtatim non ſubfecere. *Subficere*, ſi rectum, ad homines utique referendum, qui ſane non *ſubficiebant*, ſi non armis tantum pugnabatur, ſed et muri quatiebantur. Obponitur ei, quod ante eſt: *abundabat multitudine;*" Bauer. Vulgata diſtinctio placebat etiam Duk. qui monet, verbum *ſubficere* etiam ſimpl. ſic dici, (v. ad 10, 18, 9.) et h. l, ſpectare ad praec. *ad omnia tuenda atque obeunda.*

3. *continentibus ruinis*, v. ad 4, 22, 4.

4 *qua*, cum ea, *velut ſi pariter utrosque murus texiſſet;* bene tenenda eſt vis plusquamperf.: velut ſi pari ratione murus utrosque antea texiſſet, nunc vero amplius non tegeret, ita eadem alacritate Saguntini in Poenos incurrunt, haud aliter ac ſi hi obſeſſis ſimiles antea muro tecti fuiſſent, qua Poeni in Saguntinos; Str. — *qua*, per quam.

5. *per occasionem partis alterius*, quum pars altera occasionem aut praebet aut nanciscitur; Ern. prout alteri parti obportunitas pugnandi est; Str. Cf. ad 1, 11, 1. — *hinc* (ex parte Poenorum) *spes*, *hinc*, illinc, ex parte Saguntinorum, *desperatio* cet. Cf. ad 1, 13, 2.

6. *Falarica erat Saguntinis, missile telum* cet. quod putatur dictum a *falis* s. *phalis*, h. e. turribus ligneis, e quibus emitti solebat catapulta. Cf. ad Sil. 1, 350 sq et 9, 339. — *hastili abiegno* e MS. Cantabr. recepit Drak. suadente Jac. Gron. In plerisque MSS. et edd. antt *abligneo*, in aliis *alligato*, *abligno*, *ligneo*. *ligno* et *iligneo*; (quod placebat Mureto et J. Fr. Gron., sed displicebat Jac. Gron. quia ligni ejus gravitas inepta missili telo) in ed. Mogunt. et al. *oblongo*, non inprobb. Lips. et Bauero, si *oblongum* sit praelongum, quia formam describere, haud materiam, videatur Livius, et postea memoret *ferrum tres longum pedes*.

7. *Ferrum autem tres longum pedes* (ut c. 28. 37, 40. 40, 29. et *altus* 8, 10. 37, 37.) *habebat* sc. falarica. Sic recte MS. Cantabr. (nec non Flor. et alter Crev.) et male *in longum* alii, qui *ferrum* primo casu adcipiunt; Jac. Gron.

8. *medium adcensum*, stuppa et pix. — *arma omitti cogebat* pro *omittere*, nempe nemine nominato, qui omitteret; Bauer.

IX. 1. *praeter spem*, majori subcessu, quam speraverant; Doer. — *pro victo esset*, v. ad 2, 7, 4. — *inpeditum*, v. ad 9, 43, 6. — *in castra redigunt*, repellunt.

2. *inter tot tam effrenatarum g. a.*, forte *inter tot et tam* cet. — *tanto in discrimine rerum*, quum tam gravia et periculosa tractaret, *bei so weit aussehenden Angelegenheiten*; Bauer. Sed v. ad 6, 17, 1. — *Hannibali non operae esse legationes audire*, v. ad 1, 24,

24, 10. Legatos tamen ab eo admiſſos tradit Polyb. 3, 15. ſed ante quam Saguntus obpugnari coepta.

3. *factionis Barcinae*, v. ad c. 2. n 5.

4. *ne quid pars altera* ſenatus, factio Hannonis, (v. ad c. 2. n. 5.) *gratificari pro Romanis poſſet*; forte *P. Rom.* h. e. populo Romano, quod conj. Periz. prob. Drak.

X. 1. *adverſo ſenatu*; v. ad 1, 46, 4. — *magno ſilentio* (quum magnum ſilentium eſſet) *propter auctoritatem ſuam*, *non* propter *adſenſum audientium*; ita e conj. Ruben. Elect. 1, 18. pro *cum adſenſu*. Poſſis et legere *non adſenſu*. Cf. 3, 72 pr.

2. *monuiſſe*, *praedixiſſe ſe*, v. ad 2. 10, 4.

3. *Non manes*, *non ſtirpem* cet. cf. Sil. 2, 296. *Stirps* Hamilcaris filii ejus, Hannibal, Hasdrubal et Mago. — *donec*, quam diu.

4. *quietura Rom. foedera*, non turbatum, violatum iri, tuta et ſancta fore. — *ex bellis bella ſerendo*, v. ad 2, 1, 6. — *ſubcinctus armis*, armatis cinctus et inſtructus.

5. *ad exercitus miſiſtis* cet. v. ad 1, 13, 4.

6. *Legatos ab ſociis*, Romanis, *et pro ſociis* Romanorum, Saguntinis, *venientes*, *bonus imperator veſter* cet. v. ad 5, 5, 2. — *unde*, a quo, ſc. Hannibale. Cf. not. 11.

7. *publica fraus* civitatis culpa, injuria, *abſit*: id concedendum ipſis eſt, ne etiam, praeter Hannibalis privatam fraudem, publice ipſis fraudem faciamus; Str. Nolunt nos publice incuſare fraudis aut rupti foederis, nos publice innoxios putare volunt: a re publica noſtra nihil repetunt, mentionem injuriae a nobis publice adceptae ſeponunt: tantum, ſolum *auctorem culpae depoſcunt*; Bauer. Vulgo minor diſtinctio ponitur poſt *abſit*, et Drak. ſubplet *ſi*, Doer. autem *ut*, hoc ſenſu: ut toti populo parcatur, ne poena inlatae Romanis injuriae a toto populo exigatur, unum Hannibalem *depoſcunt* ad poenam ab eo ſu-

ſumendam. Male Ern.: non adcuſetur, nulla ejus mentio fiat. Forte leg. *res ex foedere repetunt, ac jure poſcunt*, (vel *poſtulant* vel *exſpectant*) *ut publica fraus abſit.* Haec vel ſimilia excidiſſe, probabile fit ex MSS. qui habent *repetunt* vel *repetuntur*, *de re queruntur*, vel *repuntur* vel *repetuntur*, *publica f. a.*

8. *Aegates inſulas*, duas vel tres, contra Lilybaeum, inter Siciliam et Africam, ſitas, ad quas C. Lutatius Catulus a. V. 510. tam ſplendidam de claſſe Poenorum, cui Hanno praeerat, victoriam reportavit, ut b. Punicum I. conficeret. v. Polyb. 1, 60 ſq. et ad Sil. 1, 34. et 684 ſq. — *Eryx* Siciliae mons et opp., (nunc *Monte di San Giuliano* et *Trapano del monte*, ad Drepanum ſ. Drepana, hod. *Trapani)* modo a Romanis, modo a Poenis obcupatum, unde Hamilcar, poſt victoriam Lutatii, praeſidium clauſum pretio redemtum deduxit. v. cap. 41. et 28, 41. Polyb. 1, 55. 58. 2, 7. et ad Sil. 6, 697. 14, 203. In monte fuit clariſſimum Erycinae Veneris templum, de quo v. ad Tac. A. 4, 43, 8. Heyne Antiq. Auſſ. T. I. p. 136. et Exc. 2. ad Virg. Aen. 5, 759 ſq. Suet. Claud. 25. Thucyd. 6, 46. Pauſan. 8, 24. Aelian. H. A. 4, 2. 10, 50. Eidem Veneri templa quoque alibi condita, v. c. Pſophide (v. Pauſan. l. l.) et duo Romae, in Capitolio et extra vel ad portam Collinam. v. ad 10, 38, 6.

9. *Hamilcar, Mars alter*, Ἄρει ἐοικὼς, (ut *tertius Cato* ap. Juven. 2, 40. *Stertinius ſapientum octavus* ap. Hor. Sat. 2, 3, 296. et al.) *ut iſti volunt*, δεικτικῶς, factio Barcina.

10. *Sed tunc* (quod ex optimis MSS. inſeruit Str.) *Tarento id eſt Italia*, ut *ſenatus, id eſt Pompejus* ap. Flor. 4, 2. et addita vox *Italia*, quoniam expreſſa erat in foedere, qua pactum, Ῥωμαίους μὲν ἀπέχεσθαι Σικελίας ἁπάσης, Καρχηδονίους δὲ Ἰταλίας, teſte Philino: adverſus quem etſi disputet Polyb. 3, 26. tamen, quaſi fuiſſent, ſive re vera, ſive interpretando, hic loquitur Hanno; Gron. Poeni autem hoc

hoc foedus mox violarunt auxilio Tarentinis misso adversus Romanos, qui a. V. 482. arcem Tarentinam, a Milone, Pyrrhi legato, obcupatam, obpugnabant. v. Oros. 4, 3. Epit. Liv. lib. 14. et ibi Freinshem. Subplem. c. 44 sq.

11. *Vicerunt ergo Dii*, foederum arbitri ac testes, *hominesque; et* quod adtinet ad *id*, *de quo verbis ambigebatur*, (v. ad cap. 31. n. 6.) *uter populus foedus rupisset*, utrum Poeni Tarentinis in Italia, an Romani Mamertinis in Sicilia adjutis, (v. Polyb. 1, 7-11. et 3, 26.) *eventus belli*, *unde* (v. not. 6.) *jus stabat* cet. Cf. ad cap. 3. n. 1.

12. *Carthagini nunc Hannibal vineas — incident*, vere et oratorie! cf. Sil. 2, 299 sqq.

13. *Hamilcarem eo periisse laetatus sum*, v. ad 1, 11, 6.

14. *id piaculum rupti foederis*, eum, Hannibalem, tamquam piaculum r. f., ut sit pro piaculo r. f., quod ejus violationem expiet: al. *ad piaculum*: sed malunt veteres in talibus epexegesi uti, quam praeposit. interponere, ut nos vulgo facimus; Gron. Recte; nam semper pron. demonstr. et relat. inter duo nomina sequitur posterius: alioquin legeris *in piaculum*; Bauer. Cf. ad 1, 39, 3. 6, 21, 3. 8, 9, 8. 22, 6, 2. inpr. 24, 42, 6.

15. *ablegandumque eo*: oblitus est Liv. addere *censeo*; nisi subplere malis *est*: quod tamen non placet, ac nimis praefracte dictum sit a senatore censente pro virili parte; Bauer. Forte leg. *ablegandumque eo, unde — possit, equidem censeo; et legatos* cet. — *unde nec ad nos nomen famaque ejus adcedere posset*: adludere videtur ad veteris poetae illud saepius a Cicerone in se adcommodatum: *pervenire aliquo cupio, ubi non Pelopidarum* (Caesarianorum) *nomen famamque audiam*; Str. Melius forte *adcidere*, quasi aura ventoque adlatum auribus adcidere: sed et *adcedere* pro pervenire, perferri, probetur; Bauer. *adcidere* malebat Gron. et ita *adcidit fama* 21, 61 pr.

27, 29. 28, 7. 32, 30. 45, 28. *vox* 10, 41. (ubi cf. not. 5.) 27, 15. 40, 15. *clamor* 4, 33. 26, 40. 40, 32. *strepitus auribus* 24, 46. *sonus* 40, 15. κραυγὴ προσέπιπτεν ap. Plut. Fab. p. 181. A. — *sollicitare quietae civitatis statum;* "aut pro *s. quietum c. s.* per hypallagen, ut cap. seq. *structurae antiquae genere* pro *antiquo;* (v. ad 1, 1, 6. et 3, 18, 1.) aut *statum* intellege, velut cum emphasi, pacem, ordinem, securitatem, ut 3, 18, 1." Bauer.

XI. 1. *adeo* (tantopere, aut nam; v. ad Praef. n. 15.) *prope omnis senatus Hannibalis erat*, plane ut 23, 39 extr. *Nolae senatus Romanorum, plebs Hannibalis erat.* v. ad 3, 36, 4. 22, 50, 1. et 23, 14, 8.

2. *Flaccum Valerium,* cf. cap. 6 extr. et ad 3, 1, 1.

3. *vetustissimae Carthag societati*, v. ad 2, 8, 10. — *nunc ira in hostes stimulando*, forte *stimulanda;* Gron. Et sane aptius ita oratio cohaereret; Bauer.

4. *ut novum murum — reficerent:* forte *novum* del.

5. *turris mobilis*, et ejus *tabulata*, v. ad 5, 5, 3.

6. *occasionem ratus*, v. ad 1, 11, 1. Mox *caementa* rudes lapides, non politi; Str. — *structurae antiquae genere*, v. ad c 10. n. 14. — *Itaque latius, quam caederetur, ruebat*, sc. eadem labes continentia dissolvebat; Gron.

7. *perque patentia ruinis* loca muri.

8. *circa omnia hostium essent*, loca circa urbem, in ejus vicinitate, omnia ab hostibus obcupata; Doer. Cf. ad c. 30. n. 5.

9. *adfectos animos*, v. ad 5, 10, 6. — *Carpetanos*, v. ad cap 5. n. 7. Finitimi iis *Oretani*, inter Anam et Baetin, nec longe ab utriusque fl. fontibus. Horum oppida *Oria* s. *Oretum* et *Orisia*, (unde dicti Oretani et Oretania) *Castulo*, (v. 24, 41. 28, 19. 20. et ad Sil. 3, 97 sq. 391.) *Laminium*, (h. Alhambra) *Salaria*, (h. Chinchilla) et *Mentesa* s. *Mentissa Oretana*, (h. Benatacz) diversa a *Mentesa* s. *Mentissa Bastitana*, opp. Bastitanorum, ad fines Hisp. Baeticae

et

et Tarrac. (v. 26, 17.) ubi et *Castulo* fuit ad Baetin, (Gr. Καστχλὼν, h Cazlona vel Cazorla) unde uxor Hannibalis, et cui proximus fuit *saltus Castulonensis*. (v. ad 21, 20, 12. 24, 41, 6. et ad Sil. 3, 97 sq.

10. *retentis conquisitoribus*, qui *conquisitionem* (v. 23, 32. 25, 5. 29, 34. 35. et Cic. prov. cons. 2.) h. e. delectum militarem habebant, vel milites *conquirebant*, h. e. conscribebant, contrahebant, seu ad conscribendos milites mittebantur, *Werber*. Cf. c. 21 extr. et 30, 7.

11. *omiserunt mota arma*, v. ad 1, 30, 7. et 3, 46, 7.

XII. 1. *arietibus aliquantulum muri* (cf. ad 2, 39, 1.) *discussit*, ut *decussit* 32, 17. 33, 17. 37, 6. 42, 20. quod et h. l. placuit Drak., non vero Dukero ad 32, 17, 6.

2. *Tentata est exigua pacis spes*, v. ad 10, 16, 1.

3. *ut ab irato victore*, v. ad 8, 30, 7. — *moriturum* sc. Sagunti. Rediturum se negat, quia nec, clam egressus, redire tuto, neque has conditiones ferre civibus suis possit; Bauer.

4. *vinci animos*, *ubi alia vincantur*, cetera, quae hostem contra hostem muniant, inpr. muri; Doer. *alia* muri, munimenta, arces, Doujat. et Cuper. *arma* conj. Gron.

5. *senatus Alorco datus est*, v. ad 8, 5, 1.

XIII. 1. *nec orator*, legatus, *Hannibalis*, *nec transfuga*: nam sub legati auctoritate venisse videtur, quia ei *senatus est datus*, et mox dicit, *pacem ad vos adfero* cet. Doer.

2. *vel ea fides sit*, jam id fidem faciat, probet. Similiter *ad fidem rerum*, ut eas probaret, 23, 12 pr. 38, 51 pr. et *in fidem in Sicilia* gestarum *rerum secundarum*, in documentum, ut crederentur illae, 26, 24 pr. — *sic vos ut victi audiatis*; cum Gron. leg.

leg. *audietis:* nam et mox *habituri estis* ab eodem *si* pendet; Bauer.

3. *inermes cum binis vestimentis:* sed cap. 12. *cum singulis vest.* dictum erat. Hinc Lipf. emend. *cum privis v.* h. e. singulis, et *unis* Doujat. at Doer. ea vestimenta simul intellecta putat, quibus quisque indutus esset. Hannibalem, quum vidisset, Alconem dictas pacis leges tantopere abnuisse, Alorco Saguntum abeunti mandasse, ut pro singulis vestimentis bina obferret, suspicabatur Drak.

4. *omnium potestas ei facta*, omnia ei a vobis concessa, ejus arbitrio relicta; Doer. Cf. 8, 13 extr. *a vobis* ante *facta* inserunt edd. antt. *facta erit* vel *potestatem feceritis* malebat Gron.

5. *trucidari corpora nostra*, v. ad 29, 18, 8.

XIV. 1. *in ignem ad id raptim factum* cet. cf. Sil. 2, 592 sq. De simili Astapensium, Nesactiensium, Numantinorum et Calaguritanorum facinore v. 28, 23 41, 11. Valer. Max. 7, 6 ext. 2. et 3. Juvenal. 15, 93 sq.

2. *signum imperatori dedisset*, v. ad 4, 39, 1.

3. *in tali occas.* v. ad 1, 11, 1. — *urbem momento cepit, signo dato, ut* cet. pro urbe capta signum dedit, h. e. imperavit, aut pro: urbem cepit et imperavit; Bauer. Cf. ad 4, 39 1. Mox *τὸ cognitum est* respondere nequit *τῷ* crudele, quod requirit *fuit:* Syllepsis figura; Bauer.

4. *domos super se ipsos concremaverunt;* forte leg. *ipsi.* "Videtur distinguendum: *domos, super* illas *se ipsos*, i. e. domos et insuper se, seque simul cum domibus, ut 8, 6, 4. *legiones hostium superque eas se devovisset* i. e. et se simul. Ibi tamen etiam notio propter una inesse videtur. Alioqui fuerit, ut Germani loquimur: *das Haus über dem Kopfe anzünden.* Mox *morientes* pro *morerentur.* Debebat: nullum finem, nisi morientes." Bauer.

XV. 1. *aliquantum pecuniae*, v. ad 2, 39, 1. — *pretiosam* junge etiam cum *vestem*.

2. *Octavo mense* — *captum Saguntum* — *quinto deinde mense* — *quidam scripsere*, inter hos Polyb. 3, 17 et 56. quem ducem nisi deseruisset Livius, non ea tradidisset, quae ipse mox in dubium vocat, et quorum nodos ratione parum probabili solvere conatur. v. ad cap. 6. n. 3.

3. *omnia breviora*, brevioribus temporum spatiis facta.

4. *Nam excessisse pugna ad Trebiam*, incidisse demum (cf. 30, 26.) *in annum* consulatus *Cn. Servilii* cet.

5. *Flaminius Arimini consulatum* cet. v. cap. 57. et 63. — *creatus*, v. ad 7, 16, 6.

XVI. 1. *pudor non lati auxilii*, v. ad 1, 5, 5.

2. *metus de summa rerum*, v. ad 3, 5, 6.

3. *trepidarent magis*, incerti haererent, (v. ad 1, 14, 6.) *quam consulerent*, de re agenda deliberarent aut consilium in rem utile caperent, (ut 23, 20. et 25, 38.) Str. consulto agerent, rem bene gererent; Gron. Cf. 23, 29. et ad 25, 38, 2.

4. *Nam neque hostem* — *congressum* cet. v. ad 2, 32, 6.

5. *Sardos*, *Corsos*, *Istros*, *Illyrios*, *Gallos*, quibuscum bella gesta inter b. Punicum I. et II. — *cum Gallis* Cisalpinis *tumultuatum verius*, *quam belligeratum*, proeliis magis *tumultuariis*, h. e. velitaribus levibusque, (in quibus omnia fiunt cum *tumultu*, h. e. repentino inpetu, clamore, strepitu ac terriculis) quam justis atrocibusque, (cf. ad 1, 37, 4.) et cum hoste *tumultuante potius quam belligerante*, in certamen omne plus terroris quam virium ferente, et coeco magis furore ac feroci inpetu, quam certis consiliis firmoque animo agente, (v. ad 5, 44, 4.) pugnatum. Cf. ad 27, 2, 6. 29, 36, 2. 32, 30, 4. et 38, 17, 3. ubi *Gallicus tumultus*, ut ex verbis seqq. patet,

tet, dicitur inpetus eorum, qui initio eſt ferox et terribilis, ſed longiore certamine ſenſim reſidit.

6. *trium et viginti annorum militia* cet. quot anni interſunt inter I. et II. b. Punicum; Gron. — *Hannibale duce acerrimo adſuetum*, ut paſſim *adſuetus* et *adſuefactus* ablativo, ſed rei fere, non perſonae, junguntur, omiſſo, ut putant, infinitivo aliquo. v. Duker., Gron. et Drak. ad 24, 48 31, 35. 48, 31. 35. et Ern. clav. Cic. *vincere* pro *victorem* conj. Gron. et *armis adſuetum* Doer.

7. *recentem ab excidio opulentiſſimae urbis*, ſtatim poſt excidium Sagunti, ut ap. Cic. ad Att. 16, 7 pr. et al.

XVII. 1. *Nominatae jam antea conſulibus provinciae erant*, regiones, in quibus bellum gerendum, jam definitae a ſenatu, ſed nondum ſortitio earum a conſulibus facta. Cf. 44, 17.

2. *Quatuor et viginti peditum Rom. M. ſunt ſcripta et* 1800 *equites:* ergo quaevis ſex legionum, ut mox dicitur, continebat 4000 pedites et 300 equites. Cf. ad 8, 8, 10. — *celoces* (naves *celeres* ac breviores; v. Ruhnken. ad Vellej. 2, 73.) *viginti deductae*, v. ad 8, 26, 1.

3. *ſubplicatio per Vrbem habita*, v. ad 3, 63, 2.

4. *eae* (ſingulae) *quaterna millia erant peditum et treceni equites:* id ex emend. Drak. repoſui pro *ea et trecenti.*

5. *naves longae*, bellicae, plerumque quinqueremes vel triremes et roſtratae, quae *onerariis* obponuntur; Str. Illae vehebant milites, hae (ὁλκάδες) commeatum. v. Scheffer. de mil. nav. 2, 2. p. 64. 65. 96. Μακρὰ πλοῖα dicuntur Polyb. 15, 18. — *ita* (v. ad 1, 8, 1.) *in Africam transmiſſurus* ſc. eas.

6. *Navium maxime Cornelio numerus deminutus*, quia ad deducendas tantum copias opus habere navibus videbatur.

7. *ea parte belli dimicaturum*, eo genere belli, bello maritimo, ut cap 22. et *qua parte copiarum* et *virium* lib 22. et 23. Gron.

8. *cum suo justo equitatu*, cum 600 equitibus, quot in duabus legionibus esse solent.

9. *Gallia provincia*, (cf. 2, 40, 9.) quo L. Manlius praetor cum his copiis missus erat. Mox voc. *anno* abest ab omnibus MSS. et antt. edd. Scribendum: *Gallia p. nondum versa in P. b. h.* i e. priusquam eo adducerent ambo coss. copias suas Poenis obponendas; Gron.

XVIII. 1. *legatos majores natu — mittunt*, cf. ad c. 6. n. 3. — *M. Livius* is, qui postea *Salinator* dictus est, (v. 29, 37.) esse non potest, quod consul esset tum quum haec legatio missa est, aut, si posteriore anno missa est, reus vel damnatus (v. 27, 34.) Sigon.

2. *Romani postquam C. venerunt, quum senatus datus esset*, v. ad 8, 5, 1. Sed cum Bauero leg. *Romanis, p. C. v., quum* cet.

3. *Praeceps vestra et prior legatio fuit*, temeraria, inconsiderata, temere et parum consulto missa. Cf. ad 1, 32, 13. Inconsiderantiae et celerioris consilii orator insimilat Romanos, quod priore legatione statim Hannibalem sibi tradendum postulaverint; jam vero eo consilio legatos miserint, ut Poenis, publico consilio Hannibalem Saguntum obpugnasse, fassis statim bellum indicant, haud quaerentes de rationibus, ex quibus id ab illis fieri potuerit; Doer. Mox *adhuc* non est etiam, (*noch*) sed hucusque: nisi plura ac duriora sequuntur et adduntur; Bauer.

4. *Saguntini excipiuntur*. Cf. ad cap. 2. n. 9. et cap. 19. n. 2.

5. *neque auctoritate Patrum n. p. i.* v. ad 1, 17, 6.

6. *Itaque aliud de integro foedus publico c. i. est*, a decem legatis in Siciliam missis. v. Polyb. 1, 62. 63. 3, 27 sq.

7. *Sagunti atque Iberi mentionem* v. ad c. 2. n. 9.

8. *et, quod* jam *diu parturit animus vester*, tamquam fetum maturum in lucem edere enititur, *aliquando pariat*, ut ap. Cic. Phil. 2. extr. *utinam reip. dolor pariat, quod jam diu parturit;* Doer. *ut, quod diu* cet. conj. Bauer.

9. *sinu ex toga facto*, laciniis togae ita conlectis, ut sinus vel gremium fieret; Doer. Cf. Appian. Hisp. 13. Salmas. ad Flor. 2, 6. Sil. 2, 384 sq. inpr. Polyb. 3, 33, 2 sq. (ubi cf. Schweigh.) et Zonar. Ann. 8, 22. qui copiosius apertiusque dicit Μάρκος ὁ Φάβιος, τὰς χεῖρας ὑπὸ τὸ ἱμάτιον ὑποβαλὼν, καὶ ὑπτιάσας αὐτὰς cet. — *iterum*, quia significat secundo, altera vice, non rursus, referendum ad *dixisset*, non ad *sinu effuso:* nec enim antea effuderat sinum, neque *iterum* pro *contra* vel *rursus* dici potest; Bauer. Idem mox τὸ *se* ante *gesturos* delendum putat.

XIX. 1. *directa percunctatio*, quum sine ambagibus rogaretur, utrum pacem an bellum vellent; Str. Cf. ad 1, 11, 6.

2. *si verborum disceptationis res esset* cet. si verbis contendere voluissent Romani, ne sic quidem causa Poenorum erat aequior cet. Gron. — *quid foedus Hasdrubalis* cet. e MSS. Flor. et Voss. suadente Gron. recepit Drak. pro vulg. *quod foedus H. cum L. p. f. commutatum est, comparandum non erat, quum* cet. "Voc. *commutatum* sane locum non habet, si significat, in locum alterius venire: at ego *commutatum* adcipio, comparatum, mixtum, confusum, pro altero positum, quasi idem aut simile, quod fecerant Poeni, cum superiori," Bauer. — *exceptum tale quidquam*, disertis verbis definitum, vel pactum; talis conditio expressa, ut passim ap. Cic. *foedere* vel *lege excipitur*. Cf. inpr. Cic. p. Balbo c. 14. sup. ad c. 18. n. 4. et mox not. 4.

3. *tot annorum silentio*, v. ad cap. 2. n. 9.

4. *ſi priore foedere*, icto a Lutatio, *ſtaretur*, (v. ad 3, 36, 11.) *ſatis cautum erat Saguntinis*, *ſociis utrorumque* populorum *exceptis*, cf. not. 2. et ad cap. 2. n. 9. *priore foedere* non eo, quod mutatum eſt, ſed eo, quod validum fuit, adeoque altero et novo; Gron. Contra Bauer monet: "Falſo: nam neque *prius* dici hoc poteſt, neque *etſi ſtaretur* diceret Liv. ſteterunt enim altero foedere. Intell. prius, quod, cum Hasdrubale ictum, ſocios utrorumque excipiebat." Recte, ſi pro *Hasdrubale* ſcribere voluit *Lutatio*. — *tantum*, tantummodo, ſcil. id aequum cenſeret quis, *ne*, ut *Carthaginenſium ſocii* non *aut ſolicitarentur ad defectionem*, *aut ſua ſponte deſciſcentes reciperentur*, cf. Polyb. 3, 27, 4. et 3, 29, 9.

5. *ut adirent civitates*, *ut* forte *et* vel *et aut in ſocietatem* cet. — *Barguſios* vel *Berguſios* ad Iberum et Pyrenaeos, quorum urbs *Bergium* ſ. *Bergidum*, *Berguſia*, *Barguſia*, caput Ilergetum, forſan hod. Balbaſtro, ſ. Benavari, ſ. Rota. Cf. cap. 23 Polyb. 3, 35. Cellar. G. A. T. I. p. 120. Ptol. et Steph. Quidam putant ab hoc opp. non differre *Vergium* 34, 21. vel ab eo *Corbionem* in Sueſſetanis 39, 42.

6. *Ad Volcianos*, al. *Volſcianos*: populum minus notum. — *celebre per H. r.* celebratum, vulgatum, ſermonibus divulgatum.

7. *Quae verecundia eſt*, *poſtulare*, "num ſat verecundum eſt? ubi eſt verecundia poſtulantium? an hoc verecundiae convenit?" Bauer.

XX. 1. *in Galliam transeunt. in his* ſc. Galliis vel Galliae populis, etſi praecedit *Galliam*; Str. Sed *Gallias* forte legendum. *In Arvernis nova* cet conj. Gron. conl. 27, 39. *Ibi nova* cet. Doer. *In his nova Illiberi ſpecies* Matthiae. *in Galliam ad . . . transeunt. In his nova* cet. Sigon. et Glar. qui nomen populi excidiſſe putant, ſed quodnam fuerit, negant divinare poſſe. *in Galliam transeunt. Ruſcinone terribilis ſpecies* cet. Jac. Gron. qui monet, id firmari

cap. 24. et primum ex Hispania juxta mare in Galliam transgressis obcurrisse Rus'inonem, τὸ *que* autem saepius a librariis vel additum esse vel ablatum. — *armati in concilium venerunt* Galli, *ita mos gentis erat*, sed forte non nisi de bello consultandum esset, Drak. conf. Caes. b. G. 5, 54. et Nic. Damasc. in Exc. Peiresc. p. 513.

2. *Adeo stolida inpudensque postulatio visa est*, *censere*, sententiam in concilio dicere, suadere, cet. *Censere* pro censendo, h. e. proponendo, suadendo, dictum adcipit Doer. Supervacaneum illud esse et delendum putabat Gron.

3. *Contra ea*, v. ad 2, 60, 1. — *cetera indigna*, alia i., ut passim. Cf. Drak.

4. *Ibi omnia*, *ab sociis* (Massiliensibus, de quorum fide cf. c. 26. 22, 19. et Polyb. 3, 95.) *inquisita*, *cognita* a Romanis. – *praeoccupatos ante*; quod ante e MSS. adjecit Drak. Cf. ad 9, 23, 1.

5. *cujus avidissima gens est*; debebat poni sit: aut ex Livii ore, quasi per parenthesin, dictum adcipe; Bauer.

6. *in exspectationem belli erectam*, v. ad 2, 54, 12.

XXI. 1. *Hispani generis milites*, praestantissimam exercitus partem. Cf. 27, 14. et ad Sil. 1, 220 sq.

2. *longinqua ab domo instet militia*, v. ad 3, 6, 5. et 36, 10, 6. — *commeatum do*, v. ad 1, 57, 2. Cf. Polyb 3, 33.

3. *Gades profectus Herculi vota exsolvit*, v. ad Sil. 3, 1-44. — *si cetera prospera evenissent*, ut 37, 47. 42, 28 et ap. Sall. B. C. 22. probb. Gron. et Drak. ut adject. pro adv. positum sit. *si cetera* (quae meditaretur) *prospere e.* MSS. Rec. et Pal. 3. forte rectius. *prospere venissent* Flor.

4. *nuda apertaque Romanis Africa ab Sicilia*, v. ad 8, 17, 5. Mox *firmare et eam* vel *Metagoneam* conj. Gron. Cf. Polyb. 3, 33. unde et sequentia sunt hausta.

5. *velut mutuis pigneribus obligati*, ut ap. Polyb. l. l. ἐνδεσμεύων τὴν ἑκατέρων πίστιν εἰς ἀλλήλους.

6. *pedites caetratos*, (al. *cetratos*) agiles levisque armaturae, qui Graecis *peltastae* dicuntur: nam *caetra* parvum erat Hispanorum Afrorumque scutum loreum, *peltae* simile; Str. Cf. 23, 26 extr. 28, 5. 31, 36. pr. 33, 4. ad Sil. 3, 278. 9, 231. et de *peltis*, scutis parvis, inpr. Amazonum, formam mediae vel corniculatae lunae referentibus, ad Sil. 2, 76. Πελτασταὶ medii inter levem gravemque armaturam ap. Polyb. 5, 22, 9. 5, 23, 3-8. diversi ab agemate ib. 5, 25, 1. a phalange et equitibus in exercitu Maced. ib. 2, 65, 2. 4, 67, 6. 4, 84, 9. 10, 31, 13. Caetratis obponuntur *clypeati* seu *aglaspides* s. *chalcaspides*, gravis armaturae milites, 33, 15, 3. et 44, 41 pr.

7. *funditores* (peritissimi) *Baliares*, quorum insulae Baleares hod. *Mallorca* et *Minorca* vocantur. Cf. Ind. et loca class. 28, 37. Epit. Liv. LX. Diodor. 5, 17. (νῆσοι ὀνομαζόμεναι Γυμνήσιαι διὰ τὸ τοὺς ἐνοικοῦντας γυμνοὺς τῆς ἐσθῆτος βιοῦν κατὰ τὴν τοῦ θέρους ὥραν. Βαλλιαρεῖς ἀπὸ τοῦ βάλλειν ταῖς σφενδόναις λίθους μεγάλους κάλλιστα τῶν ἁπάντων ἀνθρώπων cet.) et Strab. 3, 5. p. 167. 168 et lib. 14. p. 450. Aliis dicuntur *Baleares*, ut plerumque Gr. Βαλεαρεῖς et Βαλεαρίδες, sed et Βαλιαρίδες atque Βαλλιαρίδες. Ipso nomine funditores jaculatoresve designari, plerique tradunt: sed alii illud Graecum esse putant, a βάλλειν, alii Punicum s. Phoenicium, a בעל, dominus s. peritus, et ירך jecit. Cf. Strab. l. l. Eustath. ad Dionys. v. 457. Bocharti Phaleg., ad Epit. Liv. LX, 9. (*Baliares a teli missu adpellati, aut a* Baleo, Herculis comite cet.) et Cellar. G. A. 2, 1. p. 102.

8. *conquisitoribus*, v. ad cap. 11. n. 10.

XXII. 1. *atque ideo haud minus*: del. *haud*; Gron. Nonnumquam altera particula negans abundat; Duk. Cf. ad 2, 45, 7.

2. *additi equites Libyphoenices* — CCCCL; hunc numerum ex Polyb. 3, 33., a quo omnis harum copiarum recensio summaque desumta est, pro vulg. CCC *et* substitui, auctore Gron. qui bene monet *ccccl* in *ccc et* transiisse, et in quibusdam MSS. reperiri CCCC. Ex eodem Polyb. mox leg. *elephanti XXI.* Africa inter quatuor populos erat divisa, *Poenos*, *Libyphoenices*, (qui Byzacium et maritimas obtinebant urbes; cf. Plin. 5, 4. et Strab. 17. p. 835.) Afros s. *Mauros* et *Numidas.* Diodor. 20, 55. τέτταρα τὴν Λιβύην διείληφε γένη, Φοίνικες μὲν, οἱ τῆν Καρχηδόνα τότε κατοικοῦντες· ΛιβυΦοίνικες δὲ, πόλλας ἔχοντες πόλεις ἐπιθαλαττίους, καὶ κοινωνοῦντες τοῖς Καρχηδονίοις ἐπιγαμίας, οἷς ἀπὸ τῆς συμπεπλεγμένης συγγενείας συνέβη τυχεῖν ταύτης τῆς προσηγορίας cet.

3. *parva Ilergetum manus ex Hispania*, cf. Polyb. 3, 33. ubi Schweigh. haec notavit: "Mirum utique debet videri, qui fiat, ut medios inter *Africae* populos, e quibus equites relicti Hasdrubali, una gens *Hispanica* memoretur, et quidem trans Iberum (inter Iberum et Pyrenaeum) incolens posteaque demum subacta ab Hannibale; (v. Polyb. 3, 35. et Liv. 21, 23.) praesertim quum consentaneum sit, Hispanos equites plures sane, quam CC vel CCC, sub Hasdrubalis imperio fuisse relictos. Hinc ap. Polyb. pro Ἰλεργητῶν, quos ex Livio substitui, e MSS. Λεργητῶν restitutum velim, etsi populum hujus nominis in Africa nulli alii scriptori memoratum novi. Livius, quum Λεργητῶν aut aliud hujusmodi nomen, quo Libyae populus aliquis designabatur, ap. Polyb. legisset, perperam forte, similitudine nominis deceptus, de satis noto alioquin Hispaniae populo cogitavit." Forsan Polyb. scripsit Νιγριτῶν. — *ducenti equites*, forte *trecenti* ex Polyb.

4. *qua parte belli* (v. ad c. 17. n. 7.) *vicerant* Romani bello Punico I. — *aptae instructaeque remigio*, cf. ad 3, 15, 8. *aptae*, aptatae, instructae armis, velis

lis cet., ut 30, 10, 2. et *paratae aptataeque lintres* cap. 27. vel *aptare classem velis* et *biremes remigio* ap. Virg. Aen. 3, 472. 8, 80. *apta pinnis* ap. Cic. Off. 3, 29. *coelum stellis aptum* ap. Virg. Aen. 4, 482. 6, 798.

5. *praeter Etovissam*, Ἡτόβησσαν in Edetanis ap. Ptol. — *ducit*, v. ad 1, 23, 4. *atque inde profectus, praeter Etovissam urbem, ad Iberum maritima ora ducit* conj. Jac. Gron. quia *maritimam* omnes paene MSS. sine copula *que* exhibent. Etovissam, vero non maritimam, sed mediterraneam urbem esse, monet Drak.

6. *Ibi fama est, in quiete visum ab eo juvenem divina specie* cet. Cf. Val. Max. 1, 7. ext. 1. Cic. de Div. 1, 24. ad Sil. 3, 158-219. et, qui hanc similesque fabulas ridet, Polyb. 3, 48.

7. *cura humani ingenii*, pro ea, qua duci solent homines, res vetitas (novas quoque, insolitas et ignotas) sciendi cupiditate; Doer. — *quod respicere vetitus esset*, de qua superstitione v. ad Sil. 3, 181.

8. *temperare oculis*, cf. ad 2, 23, 8. — *ferri*, v. ad 6, 30, 2.

XXIII. 1. *nonaginta millia peditum, XII millia equitum traduxisse Iberum* tradit et Polyb. 3, 35. deinde eum Hannoni reliquisse X m. peditum et M equites; domum remisisse parem numerum; in subigendis populis intra Iberum Pyrenaeumque maximam exercitus partem amisisse; quum Pyrenaeum transierit, reliqua habuisse L m. peditum, IX m. equitum, et, superato Rhodano, XXXVIII m. peditum, equitum paulo amplius VIII millia; in Alpium transitu harum copiarum dimidiam fere amisisse partem; et, quum ex Alpibus in campos Circumpadanos descenderit, reliqua habuisse XX m. peditum (XII Afrorum, VIII Hispanorum) equitum VI millia. v. Polyb. 3, 35. 56. et 60. — *Ilergetes*, quorum capita *Athanagia* (v. ad c. 61.) et *Ilerda* (hod. Lerida) ad Sicorim fl.

 (h. Se-

(h. Segre) qui Ilergetes a Lacetanis dividit. Cf. Ind. et Schweigh. ad Polyb. 3, 33. 3, 35. 9, 11. et 10, 18. — *Bargusios*, v. ad c. 19. n. 5. — *Ausetanos*, quorum ager 39, 56 minus recte ad Iberum ponitur, quorumque oppida erant *Ausa* (s. Ausona et vicus Ausonensis, hod. Vic de Osona, vulgo Vich s. Vique) et *Gerunda*, h. Gerona. — *Lacetaniam* ex emend. Sigon. pro *Aquitaniam*, quae est pars Galliae citra Pyrenaeum. *Lacetani*, de quorum situ v. cap. 60, diversi forte a Jaccetanis Strab. non vero Ptol. Eorum oppida *Setelsis*, (hod. Solsona) *Vdura*, (h. Cordona) *Telobis*, (h. Marcorellum) *Bacasis* (h. Manresa) et *Scissis*, al. *Scissum* cap. 60. forte rectius *Cissa*, (Κίσσα ap. Polyb. 3, 76.) hod. Guissona. (Sed in plerisque MSS. c. 60. legitur *Scissis*, et conf. mox ad c. 24. n. 2.) Pro *Ausetanis* et *Lacetanis* Polybius 3, 35, 2. habet Ἀνδοσίνους et Αἰρηνοσίους, ignota aliis nomina, pro quibus Gron. conj. Αὐσοδίους (Ausetanos, ut Καρπήσιοι Carpetani) et Λαρνησίους.

2. *quos et ipse gravari militia senserat*, immo *ipsos g. militiam s.* Gron. — *Carpetanos*, v. ad c. 5. n. 7.

XXIV. 1. *animos sollicitarent* ad seditionem; D.

2. *ad oppidum Illiberi;* ita in optimis MSS. sed mox *ad Illiberim.* Nam *Illiberis*, ut plura Hispaniae oppida, v. c. *Illiturgis* s. Iliturgis, *Oringis*, *Anitorgis*, *Meningis*, et quae modo in nota 1. ad c. 23 memoravi: sed et neutro genere *Illiturgi*, (23, 49.) *Intibili*, (ibid.) *Illiberi*, *Illici*. Cf. Drak. *Illiberi* Mel. 2, 5. *Eliberri*, Ptol. Ἰλίβερις, Strab. Ἰλυβίῤῥις, a matre Constantini M. dictum *Helena* et inde nunc *Elne*. Cf. ad c. 26. n. 6.

3. *ad arma consternati*, v. ad 2, 47, 3. — *Ruscino* opp. non longe a Perpiniano (Perpignan) situm, a quo dictum *le Gouvernement de Roussillon*. Cf. ad c. 26. n. 6.

XXV.

XXV. 1. *Boji, sollicitatis Insubribus*, v. ad 5, 34, 9. — *nec tam ob veteres in populum Rom. iras*, quam tamen solam causam memorat Polyb. 3, 40, 8.

2. *Placentiam Cremonamque colonias — deductas* hoc anno. Cf. Liv. Epit. XX. Vellej. 1, 14. et inpr. ad totum h. l. Polyb. 3, 40.

3. *triumviri Romani* coloniis deducendis. Cf. ad 3, 1, 6.

4. *ad expostulandum*, ad exprobrandam factam Romanis a Bojis injuriam, sive ad res repetendas; Doer. *Triumviros* ipsos, *conloquium* postulantes, a Bojis comprehensos tradit Polyb. l. l. Cf. et inf. ad 27, 21, 7. et 30, 19. 5.

5. *nisi obsides sibi redderentur*, quos Polyb. l. l. traditos dicit in exitu ejus belli, quod descripsit 2, 22 - 35.

6. *L. Manlius praetor*, cf. cap. 17. — *effusum agmen*, v. ad 1, 14, 7. — *plerisque incultis* se locis, quod voc. alii addunt. — *inexplorato*, v. ad 1, 41, 10.

7. *in apertos campos emersit* e saltibus. Cf. ad 6, 14, 6.

8. *ad C. cecidisse* e MS. Gud. recepi cum Str. etsi forte ob illud *multa caede* leg. *ad D* vel *ad DC.* In reliquis MSS. *cecidisse*, *ad cladisse*, *accedisse*, *adcecidisse*, *accidisse*, *occidisse*, *accessisse*. In ed. Med. *adcisas res*, (v. ad 3, 10, 9.) quod servarunt edd. seqq. Mox *DCC milites occiderunt* X MSS.

9. *Tanetum vicum p. Pado*, inter Parmam et Mutinam, (h. Tanedo) τὴν Τάνυητος καλουμένην κώμην Polyb. 3, 40.

10. *Brixianorum Gallorum*, v. ad 5, 35, 1.

XXVI. 1. *una legione Rom.* altera earum, quae Scipioni erant datae: (v. cap. 17.) unde *in locum ejus transscripta* (translata, substituta, novo delectu habito, nisi leg. *conscripta* vel *scripta*) *legio nova*.

2. *profectus ab Vrbe LX. longis navibus*, (cf. ad c. 17. n. 5.) non itinere pedestri. Idem tradit Polyb. 3, 41.

3. *Salyum montes*, v. ad 5, 34, 7. et cf. Strab. 4, 1. p. 181.

4. *ad proximum ostium Rhodani*, τὸ Μασσαλιωτικὸν ap. Polyb. 3, 41. De ostiis Rhodani, in aestuario divisis parvasque formantibus insulas, cf. Plin. 3, 4. s. 5. et Strab. 4, 1. §. 8. p. 183.

5. *ab jactatione maritima*, navium in mari, quae et fatigaverat milites et nauseam iis creaverat. Cf. ad c. 48. n. 5. — *trecentos delectos equites*, CCCC MS. Harl. et Polyb. 3, 41. ex quo etiam *ducibus Massiliensium auxiliaribus Gallis* conjici posse monet Drak.

6. *in Volcarum agrum gentis validae*; noti *Volcae Tectosages* et *V. Arecomici* s. Aricomici et Aricomisci. Illorum oppida *Narbo Martius*, (h. Narbonne) *Tolosa*, (h. Toulouse) *Leucata*, *Carcasso*, et, cap. 24 memorata, *Illiberis* et *Ruscino*: horum *Nemausus*, (h. Nimes) et *Vindomagus*. Cf. Strab. 4, 1. §. 12-14. p. 186-189. Is et p. 186. dicit, Volcas non *circa utramque ripam Rhodani*, sed ultra illum, ἐπὶ θάτερα μέρη τοῦ ποταμοῦ *colere* sc. agros, h. e. habitare. Cf. ad 1, 1, 3. — Mox forte leg. *ulteriorem ripam amnis armati obtinebant*; Gron. vel vox *amnis* del. Drak. et Str.

7. *Ceteros adcolas fluminis et eos*, *quos eorum ipsorum* vel ex his ipsis, (cf. Drak. et ad 41, 9, 5.) sc. Volcis, non traxerat insania popularium in ulteriorem ripam ad resistendum Hannibali, sed *sedes suae tenuerant*, detinuerat οἶκος φίλος, οἶκος ἄριστος, qui Volcarum remanserant cis flumen, sedis amore retenti; Gron. et Str. Cf. ad 5, 54, 1. *Quos sedes suae tenuerant* inversa constructione dictum putat Doer. pro vulgari; qui sedes suas tenuerant, h. e. qui in sedibus suis permanserant. Libri variant, et pronom. *suae* ex optimis MSS. primus addidit Str. suadentibus Gron. et Drak.

8. *ad naves undique contrahendas* cet. cf. Polyb. 3, 42.

9. *tanta urgente hominum turba*, tamquam grave onus premente incolas, qui victum et res necessarias tan-

tantae hominum multitudini subpeditare debebant; Doer. — *coacta vis navium*, v. ad 32, 2, 4. — *temere*, sine arte et certo consilio, *ad vicinalem usum paratarum*, quibus non ad longinquam navigationem, sed ad res in vicina loca deportandas utebantur; Str. ad merces inpr. ultro citroque devehendas; Sigon. Cf. Polyb. l. l. *Lintres* forte *pontones* Gallorum, noti e Caes. B. C. 3, 29.

10. *cavabant ex singulis arboribus*, μονόξυλα πλοῖα ap. Polyb. qualibus barbari Americani et insulani Oceani meridionalis utuntur; Str.

11. *alveos informes*, v. ad 1, 4, 9.

XXVII. 1. *omnem ripam equis virisque* (ut mox *equi virique et alia onera*) *obtinentes* ex editt. quibusdam antt. restitui. v. ad 5, 37, 3. (*equis virisque immensum obtinentes loci*) Alii e MSS. *equites virique*. Quae voces forte glossatori debentur: nam Livius scripsisset potius *omnem r. equitibus virisque obtinentibus*, vel per exegesin *hostes, equites virique, omnem ripam obtinentes*; Doer.

2. *adverso flumine ire* (ut doctius *adversa ripa* cap. 31. pr. nos: *an dem Strom hinauf*, Str.) *iter unius diei jubet — duces Galli edocent, inde millia quinque et viginti ferme* passus (v. ad 9, 24, 2.) *supra*, (supera parte, ut in fine cap. *parte superiore* et contr. *infra*) *parvae insulae c. amnem — transitum ostendere* cet. cf. omnino Polyb. 3, 42. *edocent* e MS. Flor. recepit Drak. pro vulg. *educunt*, quod delendum putabat Gron. ut *ostendere* dictum esset pro *ostenderunt*. "At duces non *ostendunt* transitum, sed per eum ducunt. Quod incommodum etiam gravius premit τὸ *edocent*, ut *ostendere* sit infinitivus. Et quid redundantius dici potest, quam *duces dati edocent, amnem transitum ostendere?* Non vidi ineptiorem verbositatem. Ego *educunt* simpl. intellego: sursum ducunt adverso flumine. Sed nec placet *latiorem transitum*; quin dici vix potest. Quid, si *transitum ostendere*

glossema sit, a perturbato librario vel lectore additum? *Latiore* certe malim, quod *alveo* jungatur. Forte et leg. *ostendentem* sc. amnem," Bauer.

3. *sine ulla mole*, difficultate. Cf. ad 1, 38, 4.

4. *castris subpositis*, v. ad cap. 21. n. 6.

5. *ex loco edito fumo significant se transisse:* sic et Polyb. 3, 43. non vero *ex loco edito:* nam ita scripsi, suadentibus Cler. et Str. pro: *profecti ex loco, prodito fumo s. s. t.* In uno MS. est *ex loco debito:* et *propinquo fumo* conj. Gron.

6. *ne tempori deesset*, v. ad 3, 46, 3. — *navium agmen* (majora navigia, οἱ λέμβοι) *transmittens equites*, iis inpositos, *propter* (prope, juxta, *neben*, ut 9, 2. 25, 23. 26, 8. 28, 46. 34, 32. 44, 3. et aliis locis, quae laudavit Drak. ad Epit. Liv. XLIX.) *equos nantes, parte superiore, ad excipiendum* frangendumque tum equis tum lembis *adversi inpetum fluminis, praebebat tranquillitatem lintribus infra t.*, quae lintres, τὰ λεπτὰ τῶν πορθμείων vel τὰ μονόξυλα πλοῖα, ita facilius tutiusque transmitti poterant. Cf. Polyb 3, 43. qui etiam *equos nantes e puppibus* lemborum et ex utroque earum latere *loris tractos* dicit; ut mox Livius: *Equorum pars magna nantes*, (cf. ad 1, 41, 1.) quae verba suspecta reddunt superiora *propter equos nantes.*

XXVIII. 1. *Galli obcursant in ripam;* forte *in ripa;* Gron. Sed et *quo* et *ubi* obcursarint, quaeri dicique potest; Bauer.

2. *cum variis ululatibus cantuque*, cf. Polyb. 3, 43. et v. ad 10, 26, 8. — *quatientes scuta super capita*, cf. 38, 17. et ad Sil. 3. 346. 348.

3. *qui ex altera ripa t. suos hortabantur*, postquam duce Hannone jam fluvium trajecerant.

4. *adverso tumultu*, qui ex adverso vel in conspectu et ante oculos erat, ut contra *clamor ab tergo.* Similiter *adversa vulnera* et al., quibus *aversa* obponuntur. Cf. ad 2, 23, 5.

5.

5. *Mox et ipſe aderat* Hanno. "Sed *et ipſe* caſtra ceperat. Cur ergo additur *ipſe?* Forte leg. *ipſis* ſc. Gallis: ſicut caſtra eorum ceperat, ita nunc ipſos, in ripa ſtantes, adgrediebatur;" Bauer. Cf. ad 5, 43, 5. — *anceps terror*, v. ad 1, 25, 4.

6. *utroque vim facere conati* (in eos, qui jam transierant cum Hannone Rhodanum, quique nunc transibant) e MSS. Cantabr. et Crev. recepi cum Str. ſuadente Jac. Gron. pro vulg. *ultro vim f. c.* In MS. Flor. *utroque.* Bauer. et Duk. jungunt *ultro pellebantur*, et ille *ultro* adcipit pro *ipſi*, vel ita, ut et notio *inſuper* in eo lateat, (non modo vim facere non poterant, ſed inſuper, ipſi quoque, e contrario pellebantur) hic pro *inſuper*, non exſpectantes, ut 5, 37, 1. et ap. Suet. Tib. 11. Cf. ſup. ad 1, 5, 6. Contra Drak. *ultro vim facere* dici h. l. monet, qui hoſtem primi adgrediantur.

7. *certe variata* varie expoſita, varia et diverſa eſt, (cf. ad 1, 43, 20.) *memoria*, narratio, hiſtoria, *actae rei.* Similiter 27, 27, 6. *quae variant auctores*, h. e. varie tradunt. — *ferociſſimum ex iis*, *quum rectorem* ſuum, a quo *inritatus* fuerat, *in aquam refugientem* et ibi *nantem* (ſed τὸ *nantem* eſt potius gloſſa) perſequeretur, reliquum poſt ſe elephantorum *gregem traxiſſe*, effeciſſe, ut ſequeretur, ita ut, prouti cuique, *altitudinem* aquae reformidanti. *vadum*, quo pedes figeret, receſſerat, eum *ipſe fluminis inpetus in alteram ripam* ſponte *raperet;* Doer. Id non ſatis patet, quum potius veriſimile ſit, eos hoc inpetu ſecundo flumine delatos eſſe; Str. Sed cogita inpetum fluminis navium equorumque agmine fractum et ad ripam ulteriorem inpulſum. Verba autem *quemque timentem altitudinem* non ſatis eleganter dicta videntur; et pro *nantem* cum Bauero forte leg. *nando* vel *nans:* etſi participia ſaepe ἀσυνδέτως junguntur, quod monet Schaefer.

8. *Ceterum magis conſtat, ratibus trajectos* eſſe elephantos cet. eamque rationem ſolam, ſed non eodem

dem modo, tradit Polyb. 3, 46. — *ut*, quemadmodum, *id consilium tutius foret*, non tum, quum Hannibal id ageret, sed omnino, si qui alius tale quid moliretur; Bauer. — *ad fidem pronius est*, facilius ad credendum, vel ad probabilitatem propius adcedit, ut Cic. N. D. 3, 40. et Div. 1, 5. dicit, *ad veritatis similitudinem propensius est.*

9. *Ratem unam CC longam pedes*, δύο πλέθρα ap. Polyb. 3, 46. qui pro 2 ratibus memorat 3 pontes ex ratibus junctos. — *per solum*; "Forte leg. *per solidum*, et mox *transgressi essent*, nisi confudit tempora, ut in simili re Thucyd. 2, 34. ubi et, quid tum in sepeliendis militibus factum, et universe ac semper factum sit, mixtis temporibus narrat. Loquitur, ac si rem omnino, ut fieri soleat, non, ut tum gerebatur, describat, et tamen reliqua tempora *adnexa erat* cet. aliud suadent;" Bauer.

10. *actuariis aliquot navibus*, h. e. quae simul velis remisque aguntur, aut quae facile remis poterant agi, (v. Non.) et vel majores erant vel minores. v. Scheffer. de re nav. 2, 2. — *repetiti*, post alios petiti, nachgeholt; Bauer.

11. *soluta ab ceteris rate*: "a quibusnam? A ceterisne elephantis? Non patitur voc. *soluta.* Ab hominibus ergo; etsi alios non posuit: qui tamen in verbis prioribus subintelleguntur, quae ab aliis acta exponant. An *a certis* sc. hominibus, quibus id datum negotii esset? Vtrumque otiosum videtur. An *soluta altera rate* legimus?" Bauer. Si Polyb. 3, 46. contuleris, probabile fit, non in his verbis, sed in superioribus vitia latere, et legendum esse: *et quum elephanti, per stabiles rates*, (illas duas) *tamquam viam*, p. f., *acti*, *in* (duas) *minores adplicatas* (non stabiles, sed mobiles, firmiter quidem inter se conligatas, ad *ceteras* vero sive duas stabiles ita, ut *vincula, quibus leviter iis essent adnexae, extemplo resolvi possent) transgressi sunt* cet. Forte et Livius per errorem aut alios sequutus auctores unam tantum ratem fuis-

fuisse mobilem putavit, ideoque dixit *minorem adplicatam* et deinde *soluta rate ab ceteris*, duabus stabilibus. — *in altum* h. l. de fluvio, propr. de mari. — *aliquantum edebant* junge.

12. *donec quietem ipse timor fecisset*, fecisset, ut quiescerent, quieti consisterent; Doer. — *stabiles*, v. ad c. 5. n. 10.

XXIX. 1. *ut ante dictum est* cap. 26. — *proelium atrocius quam pro numero* cet. v. ad 7, 33, 2.

2. *Victores ad* CLX, immo CXL. cf. Polyb. 3, 45. — *victi amplius ducenti*, v. ad 3, 64, 5.

3. *summae rerum prosperum eventum*, v. ad 3, 5, 6.

4. *nec* (et non) *Scipioni stare sententia poterat*, v. ad 4, 13, 6. Post *sententia* excidisse voculam *alia*, sensumque esse: nec in alia nunc Scipio adquiescere poterat sententia, putat Doer. Subficit vocem *alia* subpleri ob seq. *nisi ut*, et *stare* hoc sensu quidem dicitur, (v. ad 3, 36, 11.) non vero *stat mihi sententia*.

5. *coeptum in Italiam intenderet iter*, v. ad 4, 19, 1.

6. *Bojorum legatorum regulique Magali adventus* ex Gallia Circumpadana, *qui* cet. cf. Polyb. 3, 44. Is *Magilon* vocat: sed literae *a* et *i* commutantur saepe in barbaricis nominibus, ut *Masinissa* et *Masanissa*, (vel *Massanissa* et *Massanassa* s. *Masanássa*; v. ad Sil. 16, 117.) *Mithridates* et *Mithradates*, Ἀνδοβάλης et *Indibilis*, *Hampsicora* et *Hampsagoras*, Κατάνη et *Catina*; Gron. *Matali* et *Macoli* h. l. plerique MSS.

7. *integro bello*, (v. ad 2, 5, 1.) *nusquam ante libatis viribus*, inminutis proelio, vel tentatis. — *Multitudo*, milites Hannibalis.

8. *iter inmensum Alpesque*, iter i. trans Alpes, *rem fama*, ob famam, propter ea, quae de Alpibus hujusque itineris difficultatibus narrando audita erant, *utique* (v. ad 2, 30, 1.) *inexpertis*, iis, qui haec nondum experti fuerant, *horrendam*. Cf. Sil. 3, 477 sq.

XXX.

XXX. 1. *ipsi sententia stetit*, v. ad 4, 13, 6.

2. *varie militum versat animos c. a.* v. ad 2, 45, 6. Cf. similis oratio Hannibalis ap. Polyb. 3, 44. et Sil. 3, 503 sq.

3. *duo diversa maria*, mediterr. et Oceanus; Doer.

4. *liberandumque orbem terrarum* sc. servitute, qua eum opprimere cupiant Romani. — *ab obcasu solis ad exortus* (al. *ortum*; forte *exortum*) *intenderent iter*, v. ad 4, 19, 1.

5. *quarum* (Alpium) *alterum latus Italiae sit* sc. latus, sive pars sit et ad eam pertineat, ut cap. 49. *naves, cujus ipsi classis essent*; Gron Similiter 28, 8. *quod suorum fuisse finium satis probabant*, 37, 55. *ea civitatis Rhodiorum essent*, (ei subjecta essent s. parerent) 21, 11, 8. et 22, 20 pr. *terra hostium erat*, ab iis obcupata, 22, 20 extr. *ditionis imperiique Rom. facti sunt*, 22, 54, 6. 23, 35, 1. *Hannibalis Apuliam factam*. Cf. 23, 27, 5. ad 3, 36, 4. et 3, 62, 5.

6. *in ipsis portis hostium*, in aditu s. finibus Italiae, terrae hostilis, ut al. *in limine* vel *in vestibulo*, v. c. *castrorum* 25, 17. *urbis* 36, 22. *Siciliae* ap. Cic. Verr. 5, 67.

7. *pervias paucis esse:* nam modo *legatos* Bojorum (v. cap. 29 extr.) *Alpes transgressos*. Easdem vero *exercitibus invias* existimari? Respondet orator: Gallorum *ingentia saepe agmina Alpes tuto transmisisse*, (cf 5, 34. 35.) et *militi armato nihil invium aut exsuperabile esse*. Orator a minori ad majus progreditur, et dubia, nude posita, exemplis refutat. Oratoria autem vis et adfectus augetur interrogatione, minuiturque, si ex emend. Stroth. legeris *pervias paucis esse, nec exercitibus invias*. Vox tamen *invias* primum adjecta in ed. Mediol. unde Gron. conj. *pervias paucis esse; non exercitibus?* — *legatos non pennis in sublime elatos*, forte *sublimes*; Ern. Malim *sublime latos*; Schaef. Cf. Schelleri Obss. p. 198.

8. *Romam, orbis terrarum caput:* prolepsis, haud bene conveniens Hannibali; Str. A decoro illa laudatio

datio abit, et magis a vero; Ruben. Elect. 1, 25. Sed orator potius magna arte rem primum auget, ut, quantum ex *incepto* hoc gloriae redundet ad Poenos, adpareat; mox vero minuit, (*cepisse quondam Gallos* cet) ne animus militum frangatur.

9. *ea, quae adiri posse Poenus desperet*, h. e. Romam, ut ap. Cic. Cat. 4, 4. *qui haec delere conati sunt*; Str. — *genti* (Gallis) *per eos dies toties ab se victae*, v. cap. 23-28. — *campum* Martium.

XXXI. 1. *profectus adversa ripa* (v. ad 21, 27, 2.) *Rhodani*, potius Isarae. Cf. ad cap. hoc et seq. Polyb. 3, 49. 50. ibique Schweigh.

2. *minus obvium fore* (v. ad 1, 40, 1.) *Romanum credens*, h. e. quia crederet: nam in partic. latet vis caussalitatis; Str.

3. *Quartis castris ad Insulam pervenit*, ubi hodie est Lugdunum, et *Arar* (h. Saone) *Rhodanusque confluunt*: sed Hannibal, qui transiisse Rhodanum videtur paululum infra Avenionem, inde vix *quartis castris* ad Lugdunum pervenire potuit; Str. Ego pro vulg. *Arar* reposui *Isara*, (qui fluvius fines *Allobrogum* praeterlabitur (cf. not. 5.) et infra Viennam urbem miscetur Rhodano: unde, ni fallor, est hod. *Isere*, non *Oise*, qui amnis in Sequanam influit) re ita postulante et suadentibus Jac. Gron., Cluvero Ital. ant. 1, 33. p. 363-8. Mandajorso in Actis Acad. Paris. eleg. lit. T. 3. p. 93 sq. T. 5. p. 198 sq. Schweigh. ad Polyb. 3, 49. 6. 30, 50, 1. et Matthiae in Obss. ad Livii lib. 21. qui docet, regionem designari, quae a meridie Isara, a septemtr. Rhodano, et ab oriente Alpibus cincta sit. Iidem viri docti plures difficultates, quibus narratio Liv. in hoc et seq. cap. premitur, removere conati sunt.

4. *diversis ex Alpibus*, ex diversis Alpium partibus, *decurrentes confluunt in unum* locum: quae *divortia* (forte *devortia*; v. ad 1, 51, 2.) *aquarum* dicuntur 38, 45. jugum montis seu fons aquarum flumi-

fluminumque, quae inde decurrentia dividuntur in brachia. Similiter *divortium itinerum* 44, 2, 4. Cf. Drak. ad 38, 45, 3. Oudend. ad Lucan. 2, 404. Cerda ad Virg. A. 9, 379. Manut. ad Cic. ad Att. 5, 20. *Arar* ex Vogeſo oritur, quae Alpium pars habetur. Cf. Strab. 4, 186. — *agri aliquantum*, al. *aliquantulum*. Cf. ad 2, 39, 1. Mox *inde* ante *mediis* inſerui auctore Jac. Gron. quia in multis MSS. eſt *in mediis*.

5. *Incolunt prope* (cf. ad 1, 1, 3.) *Allobroges*, populus Galliae Narbonenſis, a lacu Lemano ad Iſaram Rhodoni adcola, cujus oppida erant Geneva, Cularo (h. Grenoble) et Vienna. *gens-gente*, v. ad 1, 3, 8. — *jam inde*, jam tum, ut 1, 2. et 3, 36. Ita Stroth. perperam, ni fallor, inpr. h. l. ob verba ſeq. *tum discors erat.* Forte leg. *jam diu*, vel *inde* loco motum et ſupra ante *mediis* ponendum. Cf. not. 4.

6. *Regni certamine ambigebant* (ut *de regno ambigere*, h. e. certare, 40, 15, 3. cf. ad 21, 10, 11. et 35, 33, 2.) *fratres* cet. cf. Polyb. 3, 49. 50. ubi Schweigh. jam monuit, Polybium ſatis diſerte ab Allobrogibus eos diſtinguere; credi tamen poſſe, varias fuiſſe Allobrogum gentes. Mox *poterat* in omnibus fere MSS. omnibusque edd. ante Drak. prob. Stroth. ut ad remotius *fratre* referatur. Cf. ad 3, 72, 3.

7. *disceptatio ad Hannibalem rejecta*, v. ad 2, 22, 4.

8. *recta regione*, recta regionis vel per regionem hanc via, ut *recto flumine* ap. Virg. Aen. 8, 57. et al.

9. *ad laevam in Tricaſtinos flexit* cet. quod iter haud memorat Polybius, at Sil. 3, 466 ſq. et Ammian. 15, 28. Livius regionem deſignat, quae non Hannibali, ſed ſibi aut cuivis Italo *ad laevam* eſſet: mos eſt enim hiſtoricis, ut nonnumquam dextram ſiniſtramque non ab hoſtium parte, ſed a ſua deſignent; Stroth. conſ. cap. 5. (ubi v. not. 2.) lib 27, 48. et Tac. Ann. 2, 8. *a laeva* emend. Lipſ. in Epiſt. ad Belgas 1, 93. ut Rhodanum non iterum tranſierit, ſed ad laevam reliquerit et ab eo flexerit in Tricaſti-

castinos. Idem, vel *ad dextram*, leg. putabat Drak. *Tricastini*, *Vocontii* s. Vocuntii et *Tricorii* (v Strab. 4. p. 185. et 203.) inter Rhodanum et *Druentiam*, (h. Durance) in Delphinatu, habitabant. — *tetendit*, v. ad 4, 19, 1.

10. *Is et ipse Alpinus amnis*, in Alpibus oriundus, (in Mont Genevre) aeque ac Isara, Arar et Rhodanus, qui propior ostiis, inter Avenionem et Arelate, Druentiam recipit et inde, quod non minus rapidus (ῥοδχνὸς) est, nomen adcepit. — *difficillimus transitu* cet. cf. Sil. 3, 468 sq. Non nisi ad Cabellionem (h. Cavaillon *navium patiens est*. — *nullis rivis*, nisi valde planis et tenuibus. — *neque iisdem alveis*, cf. seqq. Mox *faciens* post *gurgites* addunt edd. Mediol. et seqq. sed verbum *volvens* ad omnia subficit, et *vada ac gurgites volvere* bene dicitur amnis, qui volvendo arenas facit vada hac, illac gurgites; Gron.

11. *saxa glareosa*: al. *glomerosa* et *globosa*, ut 38, 29. *glareasve* aut *glareasque* conj. Gron. haud inprob. Drak. Non satis intellegi potest, quomodo *saxa* dicantur *glareosa*, (*kiesicht*) nisi intellegas vel in saxorum modum ac magnitudinem compactam temere glaream, (*Kies*) vel saxa minutiora ad lapillorum vel glareae modum; Str. Cf. ad 41, 27, 7.

12. *tumultum fecit*, confusionem animorum et perturbationem, ut cap. 48. pr. Doer. Cf. ad 21, 16, 5.

XXXII. 1. *quadrato agmine*, v. ad 2, 6, 3.

2. *repetit Genuam*, quod Ligurum emporium forte adpulerat, quum oram Ligurum praeternavigaret. v. cap. 26.

3. *eo, qui circa Padum erat, exercitu*, cui L. Manlius et C. Atilius praetores praeerant. v. cap. 25. 26. et ad c. 39. n. 3. Mox verba *ad Alpes* in omnibus edd. ante Stroth. et plerisque MSS. perperam post illa *cum bona pace*, sed in 2 optimis MSS. ante ea leguntur.

4. *Tum quamquam fama prius praecepta res erat,* v. ad 7, 26, 5 *Prius* redundat, aut fign. ante quam eo veniffent; Bauer. Cf. ad 9, 23, 1. — *incerta in majus vero ferri*, v. ad 4, 1, 6.

5. *montium altitudo* cet. cf. Sil. 3, 477 fq. — *montium*, Alpium, quarum plures funt partes. — *jumenta torrida frigore*, ut cap. 40 extr. *praeufti* (*halberfrorne*) *artus*, *membra torrida gelu*, 40, 45 pr. *hiems arbores deufferat*, ap. Plin. 3, 20. *praeuftis in transitu Alpium nive membris*, et paffim *uri*, *aduri*, *amburi*, *torreri*, καίεσθαι, ἀποκαίεσθαι cet. de frigore, plantas cutemque hominis amburente vel macerante et laedente. Cf. ad Tac. Ann. 13, 35, 5. et Sil. 4, 68. Mox *inanimaliaque* e MSS. et prifcis edd. reftitui *inanimaque* ed. Mediol. et feqq. ex emend. Vallae. *inanimataque* conj. Gron. et *inanimantiaque* Drak.

6. *Gallisque ad vifenda loca praemiffis*, legatis Bojorum, qui fe hujus itineris duces fore profeffi fuerant; Sigon. Cf. cap. 29. — *transitum ea* fc. parte *non effe*. v. ad 3, 70, 2. — *confragofa omnia*, v. ad 5, 26, 1.

7. *ex aperto*, ut *in aperto* 1, 33. 22, 4. 23, 46. 36, 17. et *locis apertis* 33, 7. 34, 46. ἐν καθαρῷ ap. Hom. Il. 8, 491. ἐμφανῶς ap. Polyb. 3, 50, 8. qui conf. ad totum h. l. Sic et *campi aperti* 38, 41. qui 24, 14, 4. dicuntur *puri* (fine filvis, virgultis collibusque) *ac patentes*, 27, 18. *plani* 22, 24. 40. *planum*, et al. *aequi campi* vel *aequum*. Cf. ad 5, 38, 4. — *vim*, al. *viam*. Mox *conftiterant* et *communiffent* fc. Poeni, et *fenfit* Hannibal. Al. *conftiterat* et *communiffet*, forte rectius.

8. *cum expeditis, acerrimo quoque viro*, v. ad 1, 7, 6. — *anguftias evadit*, ut 38, 2. *ex* iis *vadit*, exit, elabitur, ap. Polyb. l. l. διῆλθε τὰ στενὰ, et cap. 51. διήνυε τὰς δυσχωρίας.

XXXIII. 1. *ex caftellis* (v. ad 5, 5, 2.) *ad ftationem folitam*, ad faltum. — *arce fua* junge. *fua fuper*

per capita conj. Sigon. et, ne τὸ *ſua* redundet, *arce ſumma* vel *ſubito* Bauer. Sed *arce ſua* eodem ſenſu dictum, quo ſupra *ſtatio ſolita*, et *ſaltus* in *tumulis*, quem Galli *interdiu obſidere* ſolebant. — *via*, f. *infra*; Gron. Intell. e ſuperioribus *via per anguſtias*.

2. *inmobiles parumper eos defixit*, eleganter exprimit imaginem hominum, prae ſtupore, ſtatuarum inſtar, ſine omni motu in uno eodemque loco ſtantium; Doer. v. ad 3, 47, 9. Ad ſeqq. cf. Polyb. 3, 51.

3. *perverſis* (in) *rupibus*, in inviis, *juxta* (v. ad 5, 6, 3.) per *invia discurrunt*, ut *adſueti*, niſi malis ad vel in (quae praepoſ. excidiſſe videtur) *invia ac devia* loca *adſueti*, *discurrunt*; vel potius *perverſis rupibus decurrunt*, quod quidam MSS. habent *perverſis rupibus*, infeſtis, incommodis, ut ap Sen. de ira 1, 16. *perverſa induenda magiſtratui veſtis*, (cf. Cerda ad Virg. Aen. 7, 584.) aut potius transverſis ſeu obliquis, ut cap. 34. *obcurſantes per obliqua montani*; Str. *Perverſis* inepta et vere perverſa lectio; Doer. *per transverſae rupis juxta invia ac devia* conj. Gron. et *percurſis* vel potius *transverſis* Bauer. Forte leg. *praecelſis rupibus*, vel *ſatis ad perniciem fore rati perculſis*, *rupibus* — *decurrunt*.

4. *ſibi* (pro ſe, *für ſich*, *für ſeine Perſon*) *quoque tendente*, *ut periculo* (*periculum* in uno MS.) *prius* (f. *prior*) *evaderet*, cf. ad 4, 7, 6.

5. *infeſtum agmen faciebant*, v. ad 1, 7, 7. — *repercuſſae valles*, i. e. a quibus, per quas ſonus, voces repercuterentur: niſi *repercuſſae* eſt pro ſimpl. *percuſſae*, more fere ejus aetatis; Bauer.

6. *multosque turba*, turbae tumultus et perturbatio; Doer. *multos* ſc. lixas et calones, quibus mox *armati* obponuntur: nam tumultus adcidit maxime circa inpedimenta; Gron.

7. *ruinae maximae modo*, in modum maximae aedificiorum ruinae; Str. Cf. ad 4, 33, 5. Sic et *modo* 10, 44, 2. 21, 63, 11. 27, 4. 48. 28, 11. 29, 2.

maxime conj. Duker. et Bauer, ut sit ferme, paene potissimum. Verbum *devolvebantur*, quod in MS Flor. ab alia manu adscriptum est, delere malebat Gron. ut omnia a *dejecit* penderent.

8. *Castellum inde* (Allobrogum πόλιν ap. Polyb.) *viculosque circumjectos capit;* cf. ad 5, 5, 2. Mox in MSS. et primis edd. legitur *et captivo ac pecoribus* unde Valla et alii reposuere *et captivorum pecoribus*; sed Stroth., quem sequuti sumus, *et captivo frumento ac p.* ex Polyb. 3, 51. εἰς δὲ τὸ μέλλον ἔσχε μὲν καὶ σίτου καὶ θρεμμάτων ἐπὶ δυοῖν καὶ τρισὶν ἡμέραις εὐπορίαν. Vulgatam lect. *et captivorum pecoribus* recte damnat Bauer, quaerens: quinam illi captivi? aut quorsum adtinebat capi, ut pecoribus eorum alerentur milites, quum sat foret, pecora capta esse? Nec tamen placet conjectura ejus *et vicorum p.* Ern. conj. *captivis*. Forte leg. *et raptis eorum pecoribus*. Plura excidisse suspicabatur Gron. quia Polyb. verbis praec. tradiderit, Hannibalem recepisse numerum ingentem equorum, jumentorum hominumque, a montanis abductorum. Idem Gron. non male mox emend. *et quia nec montani praelio percussi nec loca m. inpediebant.* "Ante *montani* excidisse videtur *a*, et *inpetu* post *primo:* aut illi sunt absoluti ablat., et *primo* sign. statim ab initio;" Bauer. — *aliquantum viae*, v. ad 2, 39, 1.

XXXIV. 1. *ad frequentem cultoribus*, (v. ad 10, 11, 3) *ut inter montana*, (cf. ad 8, 30, 7.) *populum*, δῆμον, pagum. "Aut pleonasmus est *cultorum* a *populo* distinctorum, aut *populus* notat locum, regionem, vicos, hominum genus, aut leg. *locum;*" Bauer.

2. *sed suis artibus*, h. e. quibus vel qualibus ipse uti solebat, scil. *fraude*, similata primum societate et promissis, *deinde insidiis*, ex quibus undique barbaros mox coortos dicit. Ceterum ad hoc cap. conf. Polyb. 3, 52.

3.

3. *Hannibal nec temere credendo, nec adspernando — quum respondisset* pro *credens* et *adspernatus*, v. ad 1, 8, 4. — *obsidibus, quos dabant*, v. ad 3, 21, 3. — *nequaquam, ut inter pacatos*, (v. ad 2, 59, 5.) *incomposito agmine:* ita multi MSS. et edd. antt. ut *nequaquam incomposito* jungantur. Cf. Polyb. Vulg. *composito*, eadem sententia, sed durius expressa: *nequaquam duces eorum sequitur, ut inter pacatos*, a quibus nihil metuitur, fieri solet et potest, scil. negligenter ordinibusque solutis, (cf. 27, 28.) sed *agmine composito*, instructo (ut 2, 49. pr.) et ad pugnandum parato, pugnae magis quam itineri apto. Cf. ad 24, 24, 2.

4. *circumspectans sollicitusque omnia*, v. ad 1, 25, 5. Alii *sollicitus*, quod tum paullo durius positum pro *sollicite* — *in angustiorem viam* cet. φάραγγά τινα δύςβατον καὶ κρημνώδη ap. Polyb. — *jugo insuper inminenti*, desuper, supra eos.

5. *firmata extrema agminis*, (universi exercitus procedentis) et mox *ad extremum periculi*, cf. ad 2, 56, 4.

6. *agmen demittere in angustias*, ut καθιέναι ap. Polyb. 3, 70, 11. 3, 92, 7. *dimittere* in omnibus fere MSS. et edd., praeter Gron., Crev. et Drak. "*Agmen* peculiariter pedites, at mox totus exercitus; nempe equites (cum elephantis inpedimentisque) praemissi erant; dum vero montani carpunt extremum agmen peditum, *Hannibal*, ne illud deserat, *cunctatur* primum peditum *agmen*, ubi ipse erat in fronte, *dimittere in angustias*, ut propius inhaereat equitum vestigiis: sed, dum ita cunctatur, equitibus longius progressis, divellitur universum agmen, ita ut *montani, per obliqua obcursantes*, (v. ad 9, 35, 3.) *perrupto medio agmine*, inter equites jam praegressos et pedites etiamnum cunctantes, *viam insiderent;* Str. *perrupto* ex emend. Sigon. *erupto* in omnibus fere MSS. et edd. antt. *interrupto* conj. Gron.

XXXV. 1. *junctae copiae*, equites in primo agmine, pedites in extremo locati. Cf. ad haec et sqq. Polyb. 3, 53. — *pernicie* forte delendum; Bauer. — *concursabant*, v. ad 27, 18, 7.

2. *utcumque* (prout, ut 26, 42, 8. et 32, 9. extr.) *aut locus obportunitatem daret:* (v. ad 1, 11, 1.) nam barbari, qui superiora obtinebant loca, in Poenos, in convalle procedentes, saxa devolvebant. v. Polyb. *ut cuique* edd. ante Crev. *daret* et *fecissent* pro Indicativo: nam *ut* est *prout;* Bauer.

3. *aliquam occasionem fecissent*, v. ad 1, 11, 1. — *praecipites*, proni ad lapsum in locis declivibus et praecipitibus; Doer. *Praecipites*, per ardua ac declivia, quin praerupta saepe, ducebantur; Bauer. *principes* male conj. Gron. Malim *sicut*, *praecipue per arctas vias, magna mora agebantur.* Causa *magnae morae* potissimum in *arctis viis* quaerenda.

4. *per invia pleraque* argutiore cum brevitate dictum pro: per loca, quorum pleraque essent invia, ut mox *per omnia nive obpleta*, h. e per loca, quae tota nive o. essent; Bauer. — *ubi fides iis non esset*, non haberetur, sed contra ac ducere ipsi volebant, exercitus *valles* prius non cognitas *temere iniret*, sine certo consilio, prout ipse conjecerat iter; Str. Cf. ad 2, 46, 3.

5. *occidente jam sidere Vergiliarum*, al. *Virgiliarum*, quae vulgo *Plejades* dicuntur. Cf. Polyb. 3, 54. Earum ortus (cosmicus X Cal. Maj. heliacus incipiens Non. Maj. plenus VI Id. Maj.) aestatem, et obcasus (cosmicus incipiens a XIII Cal. Nov. plenus VI vel III Id. Nov.) hyemem inchoare credebatur. v. Plin. 2, 47. 16, 25. s. 42. 18, 25. 26. 27. 29. s. 59. 60. 66. 67. 69. Colum. 11, 1. 2. 6. Jani ad Hor. Od. 4, 14, 21. et Hermanns Handb. d. Mythol. T. 3. p. 325-338.

6. *in promontorio* (al. *promuntorio*) *quodam*, jugo Alpium praealto, in altum (non, ut plerumque, in mare) prominente. *Promontorium* h. l. locus eminens,

nens, procurrens, quod *promuntorium* magis audit, quum *promontoria* ad mare sint; Bauer. Graecis etiam ἄκρας nonnunquam montes mediterraneos dici monet Str. — *moeniaque*, propugnacula, *Italiae*, ut ap. Polyb. 3, 54 ἀκροπόλεως φαίνονται διάθεσιν ἔχειν αἱ Ἄλπεις τῆς ὅλης Ἰταλίας. — *eos tum transscendere* sc. *dicit*, quod latet in *ostentat*; Str. Recte: vel verbum *ostentare* (ut synon. *ostendere*) primum valet monstrare, et deinde, ad verba *moeniaque* cet. repetendum, significare, indicare, dicere.

7. *uno aut* ad *summum*, certe, (*wenn es hoch käme, höchstens*) *altero proelio*, ut passim in Liv. et Cic. v. Gron. et Duk. *summo* MSS. omnes. *ad summum* edd. antt.

8. *arcem et caput Italiae*, v. ad 1, 55, 6.

9. *pleraque Alpium ab Italia* (v. ad 8, 17, 5.) *sicut breviora*, minus alta, *ita adrectiora sunt*, magis praerupta; Str. Sic *recta saxa* cap. 36 pr. et *rectae rupes* 38, 20. ubi *placide adclivis collibus* obponuntur. Al. *arctiora*; ut mox *via angusta*, et ap. Polyb. 3, 54. οὔσης γὰρ στενῆς καὶ κατωφεροῦς τῆς καταβάσεως, τῆς δὲ χιόνος ἄδηλον ποιούσης ἑκάστοις τὴν ἐπίβασιν, (unde *via lubrica*) πᾶν τὸ παραπεσὸν τῆς ὁδοῦ καὶ σφαλὲν ἐφέρετο κατὰ τῶν κρημνῶν.

10. *sustinere se a lapsu* non: erigere vel adtollere se lapsos, sed: cavere sibi a lapsu, continere se, quo minus laberentur; (cf. ad 2, 44, 6. Cic. Acad. quaest. 4. 15. 17. et, quod h. l. geminum est, inf. 22, 2. *Galli neque sustinere se prolapsi, neque adsurgere poterant*) et mox cum Drak. leg. *haerere adfixi vestigio suo*, ut 3, 68 *haerere adfixi concionibus*, et cap. seq. *lubrica glacie non recipiente vestigium*: nam prementes vestigium vix dici poterint *adfligi ei*, h. e. firmiter in illud inpingi, (ut 24, 34) et, si *adflicti* genuinum sit, certe nihil aliud significare potest quam *adfixi*, firmiter insistentes; Stroth. Ita vero eos, qui *a lapsu se sustinere* nequeant, haud discrepare ab iis, qui, dum paululum titubent, firmiter vestigio suo

insistere non possint, monet Doer. isque suadente Crevier. τὸ *nec* ponit ante *haerere*, hoc sensu: *nec* ii, qui *adflicti* essent, h. e. trusi, inpulsi ab aliis et ad terram prostrati, in loco, quo incedebant, se tenere possent: nam desuper statim devolvebantur praecipites; cui sententiae egregie respondent seqq. *aliique super alios* cet. Recte, opinor: sed forte ne sic quidem τὸ *nec* transponendum. *Adfigere aliquid terrae* s. *ad terram* est ferro vel clavo, fibula aliove vinculo terrae adnectere; (ut 4, 19. 8, 7. 29, 2.) et προσπερονᾶν καὶ προσηλοῦν τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ σῶμα in Plat. Phaed. et Plut. Sympos. 8, 2.) sed *adfligere* terrae vel solo (ut *undae* 24, 34. et *parietibus* 41, 18. ubi pro vulg. *adfigunt* a Drak. repositum *adfligunt*) cum vi et inpetu humi prosternere, terrae adlidere, προσουδίζειν vel οὔδει ἐρείδειν.

XXXVI. 1. *rectis saxis*, v. ad c. 35. n. 9.
2. *expeditus miles*, v. ad 5, 16, 2.
3. *Natura locus jam ante praeceps recenti lapsu terrae in pedum mille admodum* (fere, prope, circiter; vel prorsus, si curatius computes, ut 22, 24. 23, 46. 27, 30. 34, 13. 40, 59. 42, 65. 43, 11. et *nullus admodum* 23, 29, 7. 40, 59, 1.) *altitudinem abruptus erat*: in optimis MSS. *lapsu terrae inpeditus dum ille admodum a. a. e.* at in recentissimis et interpolatis codd. *lapsu terrae inpeditus* (invius, inpediens viatores; cf. ad 9, 43, 6.) *in miram* vel *mirandam admodum a.* Hoc, quod desumtum videtur e Cic. Verr. 5, 27., probant Sigon. et Str. Nos servavimus emendat. Vallae, quam firmat Polyb. 3, 54. σχεδὸν ἐπὶ τρία ἡμιστάδια τῆς ἀποῤῥῶγος (abruptae rupis) καὶ πρὸ τοῦ μὲν οὔσης, τότε δὲ καὶ μᾶλλον ἔτι προσφάτως ἀπεῤῥωγυίας. Ibi Schweigh. haec notavit: "Si stadium aequivalet 625 pedibus Rom., erunt tria semistadia pedes 937½ adeoque passus 187½. Quod vero Livius spatium, qua recens abruptus prorsus locus erat, *in altitudinem* accepit, non *in longitudinem*,

nem, id nec ex Polybio sumsit, et prorsus ridiculum absurdumque videtur: in *altitudinem* saepe tota rupes, non modo per mille pedum spatium, abrupta intelligi debet. Idem Livius *virgulta ac stirpes circa eminentes* in rupe suo ex ingenio, aut ex fabulosa aliorum traditione, non ex Polybio, nec ex loci natura hausit. Quid quod cap. 37. in summis Alpium jugis, ubi ne virgulta quidem crescunt et nil nisi nuda rupes est, nive plerumque, humo nusquam operta, (τῶν γὰρ Ἄλπεων τὰ μὲν ἄκρα καὶ τὰ πρὸς τὰς ὑπερβολὰς ἀνήκοντα τελέως ἄδενδρα καὶ ψιλὰ πάντ' ἐςὶ, διὰ τὸ συνεχῶς ἐπιμένειν τὴν χίονα καὶ θέρους καὶ χειμῶνος· τὰ δ' ὑπὸ μέσην τὴν παρώρειαν ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν ὑλοφόρα καὶ δενδροφόρα καὶ τὸ ὅλον οἰκήσιμά ἐςιν, Polyb. 3, 55. quae expressit Liv. cap. 37. extr.) *inmanes* etiam *arbores* inducit et *lignorum ingentem struem*: nempe his opus erat ad ornandam fabulam, quam sicco pede prudens Polybius transit, de *rupe incendio torrefacta* et *infusa aceto putrefacta.*" Hanc fabulam, quam et narrant Plut. in vita Hannib. ac Sil. 3, 640 sq. (ubi tamen nulla fit mentio rei maxime mirabilis, aceti, quo infuso ardens refrixerit rupes et magis putrefacta sit) ob easdem aliasque rationes in dubium vocavit Matthiae in Obss. ad Liv. lib. XXI. p. 40 sq. sed defendit Boettiger in Ephemerid. Brunsuic. a. 1793. Monet etiam Ernesti, acetum fuisse potum militarem, et hinc non mirum esse, tantam ejus copiam Poenis subpetiisse. Appianus b. Hannib. 4. tradit; χιόνος τε πολλῆς οὔσης καὶ κρύους, τὴν μὲν ὕλην τέμνων τε καὶ κατακαίων, τὴν δὲ τέφραν σβεννὺς ὕδατι καὶ ὄξει, (cineres exstinguendo aqua et aceto) καὶ τὴν πέτραν ἐκ τοῦδε ψαφαρὰν γιγνομένην, σφύραις σιδηραῖς θραύων καὶ ὁδοποιῶν· ᾗ καὶ νῦν ἐςιν ἐπὶ τῶν ὀρῶν ἐντριβὴς καὶ καλεῖται δίοδος Ἀννίβου.

4. *Digressus deinde* cet. *degressus* emend. Bauer. Sed v. ad Tac. Ann. 4, 74, 4. — *Haud dubia res visa, quin — circumduceret agmen*, circumducendum

esset, circumducere vellet ac deberet: neque enim potuit; et est metonymia consequentis, ut 24, 22. *censere repeti* sc. oportere, et 37, 53, 6. *dabat, restituebat* pro dare volebat, obserebat: neque enim dedit extemplo; Bauer. Cf. ad 3, 21, 3. Necesse ipsi videbatur, ut circumduceret agmen: nam de re agenda, non acta, sermo est, et remedium difficultatis, in qua erant, exponitur; Gron. et Str. Minus apte Doer.: aperte intellegebat, fieri non posse, quin cet. Illi explicationi et sequentia magis respondent, et favet Polyb 3, 54 extr. τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐπεβάλετο (statuit) περιελθεῖν τὰς δυςχωρίας· ἐπιγενομένης δὲ χιόνος καὶ ταύτην ἀδύνατον ποιούσης τὴν πορείαν, ἀπέστη τῆς ἐπιβολῆς

5. *Nam quum super veterem nivem intactam* (v. ad 2, 12, 11.) *nova* cet. cf. ad haec et seqq. Polyb. 3, 55. *injecta nova* emend. Doer. — *fluentemque tabem* (al. *labem*) *liquescentis nivis*, humorem foedum et lutulentum e nive liquefacta et tepefecta; Ern. Alias *tabum* tali sensu: aut est abstr. pro concr. nix tabescens; Bauer. Sic mox *tabida nive*, sensim liquescente. Cf. ad 4, 30, 4.

6. *Tetra ibi luctatio erat* cet. cf. omnino Polyb. 3, 55. *ut* (ὁπότε) *a lubrica glacie, non recipiente vestigium*, (οὐ δυνάμενοι τὴν κάτω χιόνα διακόπτειν) *et in prono citius pedes fallente* (ita recte, opinor, Drak. emend. vulg *pede se fallente*) sc. conruerant, (ἐπιπολὺ κατωφερῶν ὄντων τῶν χωρίων) *et* praeterea, *seu manibus in adsurgendo seu genu se adjuvissent*, ὁπότε πεσόντες βουληθεῖεν ἢ τοῖς γόνασιν ἢ ταῖς χερσὶ προςεξερείσασθαι πρὸς τὴν ἐξανάστασιν) *ipsis adminiculis prolapsis*, (ἅμα πᾶσι τοῖς ἐρείσμασιν, sc. manibus genibusque, quibus *in adsurgendo se adjuverant*, non firmatis in vestigio, sed, ut in lubrico, elusis ac fluentibus, *indem selbst diese Stützen ausgleiteten*; Gron. et Doer.) *iterum conruerant*, (nam ita cum Drak. videtur leg. pro *conruissent*) *ita in levi*, lubrica, *glacie tabidaque nive volutabantur*

tan-

tantum: (τότε καὶ μᾶλλον ἐπέπλεον, in lubrico vacillabant, velut supernatantes: *sie rutschten nur*) *jumenta* vero *secabant* lubricam glaciem vel *nivem infimam* veteremque, (τὰ δ' ὑποζύγια διέκοπτεν, ὅτε πέσοι, τὴν κάτω χιόνα κατὰ τὴν διανάστασιν) *interdum etiam*, *tum infimam ingredientia nivem* pondere ac mole corporum sarcinarumque, *et*, tum, (v. ad 1, 35, 1.) *prolapsa jactandis gravius in connitendo* (ita leg. ex emend. Fabri pro *continendo*) sc. ut se erigerent, (ut ap. Cic. de Fin. 5, 15. et ap Polyb. κατὰ τὴν διανάστασιν) *ungulis*, *penitus perfringebant*, ita *ut pleraque*, *velut pedica capta*, (laqueis s. compedibus, quibus ferae avesque majores capiuntur; cf. ad Tac. Ann. 4, 25, 2.) *haererent in durata et alte concreta glacie*, διακόψαντα δὲ ἔμενε μετὰ τῶν φορτίων οἷον καταπεπηγότα, διά τε τὸ βάρος καὶ διὰ τὸ πῆγμα τῆς προϋπαρχούσης χιόνος. Ita jam alii intpp. emendarunt hunc locum, vulgo foede corruptum, et verba *nec stirpes circa — erant*, quae Livius, rei magis explanandae causa, Polybianis adjecit, parenthesi incluserunt.

XXXVII. 1. *ad rupem muniendam* (v. ad 5, 19, 9.) τὴν ῥάχιν, dorsum s. jugum montis. cf. Polyb. 3, 55.

2. *ardentiaque saxa infuso aceto putrefaciunt* cet. v. ad cap. 36. n. 3. *Acetum saxa rumpit infusum, quae non ruperit ignis antecedens* Plin. 23, 1. extr. sec. 27. ubi v. Hard. — *molliuntque clivos*, eos descendentibus molliores sive faciliores reddunt, unde *clivus mollis* ap. Virg. Ge. 3, 293 et al. qui facile adscendi vel per quem facile descendi potest; Doer. τοῖς μὲν ὑποζυγίοις καὶ τοῖς ἵπποις ἱκανὴν ἐποίησε πάροδον ap. Polyb. Sic et *mollire collem* dixit Caes. B. G. 7, 46. ac *molle et clementer editum jugum* synon. Tac. Germ. 1. et *clivum lenem* Livius. v. ad 2, 50, 9. et ad Sil. 4, 489.

3.

3. *nuda enim fere cacumina* Alpium *sunt* cet. v. ad cap. 36. n. 3 *Nuda*, ut ψιλὰ ap. Polyb., sine arboribus, virgultis et pascuis. Hinc et *via nuda* decurrentium de colle, qui propr. ita nudus est, 27, 42, 2.

4. *muniendo fessis hominibus*, cf. not. 1. — *etiam* (f. *et jam*) *locis mollioribus et adcolarum ingeniis*, v. ad 9, 13, 2.

XXXVIII. 1. *in Italiam perventum, quinto mense* post profectionem *a Carthagine Nova*, (nisi haec verba cum *perventum* jungere malis, quam cum *Alpibus superatis*) *XV die Alpibus superatis:* utrumque tradit Polyb. 3, 56. Cf. inf. 27, 39, 3. 31, 7, 2. Appian. b. Hannib. 4. et 52. Nono die in jugum Alpium pervenit, et biduum ibi stativa habuit; quatriduo autem circa rupem muniendam consumto ad inferiora pervenit. v. cap. 35. et 37. — *ut quidam auctores sunt*, v. ad 2, 58, 1.

2. *qui minimum, XX millia peditum*, (XII m. Afrorum et VIII m. Hispanorum) *sex equitum:* sic Polyb. 3, 56. et, ut is dicit, Hannibal ipse in columna Lacinii inventa.

3. *L. Cincius Alimentus*, v. ad 7, 3, 4. Mox *scribit* post *cum his* iterant edd. omnes ante Drak. Multi MSS. illud ignorant, et vox *auctor* (qui prodidit) hoc verbum sensu complectitur; Gron. — *adfluxisse*, illam militum multitudinem in Italia ad hunc numerum excrevisse adjunctis, qui ibi *adfluerent*, novis militibus, Doer. *Adfluere* de multitudine hominum et copiis gregatim adcurrentibus 35, 3 pr. et 39, 31. Cf. ad Tac. Ann. 2, 76, 1.

4. *et ita quidam auctores sunt*, v. ad 2, 58, 1.

5. *postquam Rhodanum transierit, XXXVI m. hominum* (XXXVIII Polyb. 3, 60.) — *amisisse* sc. in Alpibus trajiciendis, (cf. ad cap. 23. n. 1.) *in Taurinis* (v. ad 5, 34, 8.) *in Italiam degressum:* id reposui, grammatica ita postulante, pro vulg. *digresso*

so vel *degresso*; nisi malis *amissa degresso*, vel potius, quia τὸ *in* a pluribus MSS abest, cum Lips. in Epist. ad Belgas 1, 93. *amisisse E Taurinis – in Italiam degressum, quum inter omnes constet* cet. Idem mox malebat *quae Galliae proxima gens erat*, ut sensus sit, eam gentem Galliae in illo tractu proximam Italiae fuisse, et origine quidem Ligures, sed situ Gallos Taurinos Liguricae originis faciunt Strab. 4, 6, 6. p. 204. et Plin. 3, 17. s. 21. sed Taurasiam Gallicum opp. Appian. b. Hannib. 5. pr.

6. *Id quum inter omnes constet*, (v. ad 9, 2, 1.) sc. Hannibalem per Taurinos in Italiam venisse. Cf. Polyb. 3, 60. et 34, 10, 18. ubi v. Schweigh. — *quanam* parte *Alpes transierit* Hannibal. De dissensu vett. scriptt. cf. Hard. ad Plin. 3, 17 s. 21. Lips. Epist. ad Belgas Cent. 1. ep. 93. et Folard. ad Polyb. 3, 60. qui quidem Polybius, teste Strab. lib. 4. extr., 4 transitus Alpium memoravit, per Ligures, Taurinos, Salassos et Raetos. Cf. sup. 5, 34. et 35.

7. *et vulgo credere* sc. *omnes*, ex praec. membro, aut, quod huic facile includitur, *homines*, ut ap. Cic. ad Div. 16, 10. *vulgo loquebantur*; Gron. *vulgum* emend. Lips. et recte, opinor, mox *ei jugo Alpium* Gron. prob. Drak. et Str. *inde* a Poenis eorumque transitu. *Penino* Drak. pro vulg. *Pennino*. Τὸ Ποινίνον dixit Strab. 4, 6, 7. et 11. p. 205. et 208. *Alpium fores* (al. *fauces*) *Poeninas* Plin. 3, 17. s. 21. τὰς Ποινὰς Ptol. 2, 12. VALLIS POENIN Grut. Inscr. p. 376. n. 6. *Peninum* non a Poenis nomen accepisse, neque, ut mox Livius docet, a deo aliquo, etsi DEO PENINO legatur in inscr. ap. Spon. de ignotis diis p. 22., sed a *pen*, quod hodieque Aremoricis, Galliae populis, vertex et caput dicatur, putat Hard. ad Plin. l. l. Cf. mox not 12. Cuper. apoth. Hom. p. 16. Spon. Miscell. p. 85. Leibnit. rer. Brunsvic. scriptt. T. I. p. 45.

8. *Coelius*, L. Coelius Antipater, Annalium Rom. scriptor, Polybii fere aequalis circa a. V. 624. tertia

tia fere post L. Cincium Alimentum aetate; Str. Cf. Ind. et Cic. Or. 2, 12. de legg. 1, 2. de div. 1, 24. Val. Max. 1, 7, 6. Voss. de hist. lat. 1, 4. Pigh. Ann. ad a. 434.

9. *Cremonis jugum* non aliunde notum. *Centronis i.* conj. Glareanus. *Centrones* populus Alpinus: Cf. omnino Strab. 4, 6, 6. 7. et 11. p. 204. 205. et 208. Sed Lips. Epist. ad Belgas 1, 93. haec notavit: "*Centronum* tunc potius dixisset. Levis mihi suspicio, ne *Grejonis* vel *Grajonis jugum* sit vera lectio: quod a *Grajis Alpibus* (v. ad 5, 34, 5.) non abludit, et Plinius ibi *Graios* populos locavit. Germanicae originis vox est, et *Grawi* dicti fuere; hodieque is mons *Graw - Alp* tabulis quibusdam inscriptus." Idem mox pro vulg. *per saltus montanos* conj. *per Salyas* (v. ad 5, 34, 7.) vel *Salassos m.* Posterius probavere Cluverius et alii. *Salassi* potens et bellicosa natio in Alpibus Grajis et Pedemontanis, quorum caput *Augusta Praetoria*, h. Aosta. De iis locus class. Strab. 4, 6, 7. p. 205. De *Libuis* v. ad 5, 35, 2. et de tota h. l. ad 5, 35, 4. — *utique*, certe. v. ad 2, 30, 1.

10. *gentibus semigermanis*, quae lingua forte vel moribus similiores essent Germanis quam Gallis.

11. *montibus his* Peninis, *si quem forte id movet*, sc. quod *Penini* vocantur et hoc nomen a *Poenis* descendere videtur; Str. Mox in MSS. et antt. edd. ante Froben. legitur *ab transitu Poenorum nullo sed uno vel acri incolae:* unde Gron. conj. *ab t. P. ullo Sedunoveragri*, vel *Seduni Veragri*, (ut *Celtiberi* et *Tauroscythae*, mixtae in unam gentes) vel *Seduni et Veragri.* Has gentes Alpinas jungunt Caes. B. G. 3, 1. et Plin. 3, 20. Οὐαράγροι dicuntur Strab. 4, 6, 6. p. 204. Veragrorum opp. *Octodurus*, (h. Martigni) de quo v. Caes. l. l.

12. *sed ab eo* deo vel heroe, *quem in summo sacratum vertice Penninum montani adpellant*, vel *Pennum*, judice Cluver. Germ. 1, 26. *sed ad eo* in uno MS. unde Str. conj. *sed a deo*, *quem* cet. vel potius *sed a*

deo,

deo, in summo vertice sacrato, quem Peninum cet. In quibusdam libris *verticem*, prob. Lipf. l. l. ubi monet, barbaro ritu montes eorumque vertices et capita fuisse sacra, (cf. idem ad Tac. Hist. 1, 2.) et *pinnas* aut *pennas* locorum vertices etiam nunc Belgis adpellari. Cf. not. 7.

XXXIX. 1. *Taurinis adversus Insubres* (v. ad 5, 34. 8. et 9.) *motum bellum*, cf. Polyb. 3, 60. — *in reficiendo* se, quum se recrearet otio.

2. *otium etenim ex labore, copia ex inopia* (cf. ad 4, 31, 1.) *corpora varie movebant*, adficiebant, ut 25, 26, 2.

3. *quum Pisas navibus venisset* Genua, (v. cap. 32.) *exercitu a Manlio Atilioque adcepto tirone*, (cf. cap. 25. 26. 32.) *et in novis ignominiis trepido*, ob et post clades a Gallis nuper adceptas. cf. cap. 25. 26. — *moverat*, cf. ad 2, 3, 2.

4. *Taurinorumque unam urbem*, Taurasiam, *caput gentis* cet. cf. ad 5, 34, 8. Polyb. 3, 60. et Appian. b. Hann. c. 5. — *quia volentes in amicitiam non veniebant*: ita quidam MSS. pro vulg. *volentis* et *veniebat*. v. ad 3, 47, 1. *volentes*, non inviti, sponte, ut 37, 27, 3. et al. passim: saepe etiam optantes, cupientes, desiderantes, ut *volentibus novas res* 21, 50 extr. 22, 22. *volenti consuli* 38, 15, 3. *consules Graeciam et Asiam volebant* 38, 46, 7. et Gr. θέλοντες. Cf. ad Tac. Ann. 1, 59, 1. et Sil. 11, 442.

5. *conveneruntque duces* "Scipio et Hannibal, non sane inter se, neque ad conloquium, sed tantum in eamdem regionem, ut haud multum inter se abessent, mox acie conflicturi. Mox *sicut*, *ita* pro *quidem*, *sed*, ut 24, 22, 4." Bauer.

6. *et auxerant inter se opinionem; Scipio* majorem de se vel virtutum suarum opinionem adtulerat Hannibali, *quod*, ab eo *relictus* ante paucos dies *in Gallia* circa Rhodani transitum, (cf. cap. 32.) et tum mari a Massilia in Etruriam, tum terra ab Etrusco mari

mari ad Alpes profectus, *obvius fuerat Hannibali,* quippe qui audiverat, et navigationem illam longam difficilemque, et hunc tractum ingentem esse exercitibusque vix pervium; *Hannibal* cet. cf. Polyb. 3, 61.

7. *Occupavit Scipio Padum trajicere,* v. ad 1, 14, 3.

8. *talem orationem*, cf. Polyb. 3, 64.

XL. 1. *qui equitatum hostium ad Rhodanum fl. egregie vicissent*, v. cap. 29. Eleganter plusquamperf. haud raro pro inperf. vel perfecto, et subjunctivus pro indicativo linguae vernaculae ponitur, ac vice versa; Doer. Pro *egregie*, quod e conjectura Vallae repositum, quidam MSS. *aegre*, et Palat. opt. *non aegre*, quod probat Gron. ad 33, 6. ut sit facile, non magno molimento et labore. Cf. ad 4, 20, 10. et 33, 6, 2.

2. *confessionem cedentis* cet. eleganter pro: pavorem, quem cedendo cet. publice declaravit hostis; Doer. Cf. 37, 31. — *cum fratre Cn. Scipione* (v. cap. 32.) *meis sub auspiciis:* (v. ad 5, 46, 9.) nam Scipio consul Hispaniam sortitus erat provinciam. v. cap. 17 pr. 32. et 41 pr.

3. *me huic voluntario* (propr. *voluntarie* vel *voluntarius*) *certamini obtuli;* (cf. c. 32.) nam ipsi Hispania provincia evenerat, non Italia. — *novos milites*, qui maximam partem non Scipioni primum, sed Manlio Atilioque traditi fuerant. Cf. c. 32. et 39.

4. *incolumi exercitu pugnam detrectavere*, cf. c. 29. — *duabus partibus amissis* ex tribus: unde mox pro *paene* Ruben. conj. *plane* et Gron. *foede:* Stroth. autem *duplo* ante *plures* excidisse putabat, vel, ut et alii, omnia illa *quum plures — supersunt* glossam redolere. Sed mihi videtur Livius mitigare velle, quod forte auxerat nimis, ut *paene* sit quasi *utique*, *certe:* forte et mox leg. *supersint;* Bauer. — *At enim* cet. cf. ad 3, 39, 8. — *fame, squalore enecti*, v. ad 2, 23, 3.

5.

5. *ad haec* (v. ad 2, 23, 3.) *perusti artus, membra torrida gelu*, v. ad cap. 32. n. 5. *torpida* conj. Ruben. conf. Sil. 4, 68. 69. — *committere ac profligare bellum, ac profligatum conficere*, v. ad 3, 50, 5. et 8, 25, 2.

XLI. 1. *Licuit in Hispaniam* cet. cf. cap. 17. 29. 32.

2. *in radicibus Alpium obvius fui* sc. hosti, ob praec. *hostem fudi.* — *Huic timendo hosti* (εἰρωνικῶς) *incidisse* pro *in hostem*: nec vero ob verbum *obcurrere* id fecerit Livius, sed tunc certe omitteret *ejus*, quod additum arguat verbum simpl. positum; Bauer. Mox Drak. conj. *obcurrere vestigiis*, ut *sequi* v. 6, 32 extr. et deinde Gron. *lacessere ad decernendum, an bellum trahere?* Malim: *an obcurrens in vestigiis eum lacessere ac trahere ad decernendum* sc. armis s. acie s. ferro, h. e. ad pugnandum, ut 35, 3. 36, 17 extr. 39, 15 extr. et al. *decernere* et *cernere*, Gr. κρίνειν et διακρίνειν αὔην, πόλεμον, ἀγῶνα. v. ad Sil. 16, 531. Hinc inf. 43, 12 pr. *id fors cerneret*, h. e. decerneret, tamquam judex, dijudicaret, (v. Periz. ad Sanct. Min. 4, 15. et Kusteri Diatr. de verbo Cerno §. 9.) et 37, 13, 3. MSS. Barber. *utrum extemplo cernerent* pro vulg. *decernerent* sc. armis. — *repente*, al. *derepente*, qua voce Livius nusquam utitur.

3. *qui ad Aegates — et quos ab Eryce emisistis*, (ut mox *emisimus ex obsidione*) cf. seqq. et ad c. 10. n. 8. — *duodevicenis denariis aestimatos* forte captivos; nam teste Zonara 8, 17. legibus pacis Poeni debuere Romanos αἰχμαλώτους προῖκα ἐκπέμψαι, τοὺς δ' ἑαυτῶν πρίασθαι, Drak.

4. *aemulus itinerum Herculis*, v. ad 5, 34, 5. — *ut ipse fert*, v. ad 4, 45, 5. — *vectigalis stipendiariusque*, v. ad 5, 10, 5.

5. *quem nisi Saguntinum scelus agitaret*, consilium ei abstulisset: locutio ab iis ducta, qui ob scelus quod-

quoddam furiis agitati et mente quasi capti temere in perniciem suam ruunt; Str. *Nolite putare, eos, qui aliquid inpie sceleratequc commiserint, agitari et perterreri Furiarum taedis ardentibus: sua quemque fraus et suus terror maxime vexat; suum quemque scelus agitat amentiaque adficit*, Cic. p. Rosc. Am. 24. — *dare pactus est;* forte *coactus:* nemo tamen illud mutaret; Bauer.

6. *ultimo subplicio humanorum*, v. ad 3, 58, 11.

7. *tutelae nostrae deinde duximus* sc. eos esse, ad tutelam nostram eos pertinere putavimus, (eos adjuvandos tuendosque duximus) Gron. Pro: in tutela nostra eos esse, ut Sophocl. Oed. ἀλλ' οὐ Κρέοντος προστάτου γεγράψομαι, Bauer. Cf. ad 1, 6, 4. *quum Africo bello urgerentur*, v. ad cap. 1. n. 5. In eo utique Romani permiserant, ut Poeni ad illud milites in Italia mercede conducerent, utque socii sui Poenis commeatum adportarent: miserant etiam legatos, qui pacem inter Poenos Afrosque rebelles componerent, neque in fidem ditionemque suam recepe-rant civitates Africas, quae in eam se commiserant. Sed iidem mercatores Italos, carceribus a Poenis jure inclusos, quia commeatum subvexerant hostibus ipsorum, remitti jusserant, et deinde a mercenariis invitati bellum indixerant Poenis: quas injurias orator h. l. prudenter silentio praetermittit. v. ad cap. 1. n. 6. Polyb. 3, 83 Appian. de reb. Sic. 2, 3. et Pun. c. 5. p. 96. et 310 ed. Schweigh.

8. *Pro his inpartitis*, beneficiis in Poenos conlatis. *inpartitis* rectius scribitur quam *inpertitis*.

9. *de possessione Siciliae ac Sardiniae* cet. v. ad c. 1. n. 6.

10. *nec Alpes aliae sunt*, quarum transitus hostes ita moretur, ut, *dum eas superent*, interea a nobis *comparari possint nova praesidia*. — *fortunam illius urbis*, f. *ipsius;* Gron.

XLII.

XLII. 1. *Hannibal rebus prius*, exemplo quodam fortitudinis ante militum oculos edito; Doer. Ad seqq. cf. Polyb. 3, 62.

2. *dejecta in id*, in eam rem, vel ob id, (ut *in haec obsides adcepti* 33, 30. *pecuniam in stipendium pendere* 33, 46. et forte *in Hispaniam imperium adcipere* 26, 18, 3.) *sors esset*, conjecta sc. in sitellam s. situlam (ut ap. Caes. B. C. 1, 6. et *conjicere sortem* ap. Cic. p. Ligar. 7.) in qua sortes miscentur, (παλλόνται) vel subfragia tabellis inscripta, et ex qua, eo facto, *excidunt* s. *exeunt* et ducuntur, ὁ κλῆρος et χρησμὸς ἐκπίπτει, ἐξορούει, ἐρύεται. (Cf. ad 45, 15, 5. Wessel. ad Diodor T. 1. p. 286. T. 2. p. 319. Schol. Aristoph Equit. 1084. Plut. Crass. p. 552. Hom. Il. 3, 325. Callim. H. in Jov. 62.) Vasculum illud, in quod sortes conjiciuntur *sitella* dicitur 25, 3. 41, 18. et al. *urna*, *cista*, *cistula*, ὑδρία.

3. *cum sui moris tripudiis* cet. v. ad 10, 26, 8.

4. *is habitus animorum* (ἡ διάληψις) *erat*, ita adfecti (ut cap. 43 pr.) commotique sunt animi non modo Gallorum montanorum *et ejusdem conditionis*, h. e. captivorum, sed etiam Poenorum, qui huic spectaculo adfuerant, *ut* omnes *non magis vincentium*, qui virtute, *quam bene*, fortiter, *morientium*, qui gloriosa morte multis magnisque aerumnis liberati essent, fortunam praedicarent, et superstites captivi suam conditionem deplorarent, Poeni autem eos miserarentur. v. Polyb. 3, 62. qui tamen duos tantum dimicasse et alterum periisse, alterum vicisse dicit, non, ut Livius cap. 43 pr. *aliquot paria* pugnasse et certamina eorum *spectata* esse. Morem fuisse Poenis, captivos per paria compositos inter se decertare cogendi, docet Casaub. ad Suet. Aug. 13.

XLIII. 1. *Quum sic aliquot* pro vulg. *Dum* edidi, suadentibus Gron. et Bauero.

2. *ita apud eos loquutus fertur*, cf. Polyb. 3, 63.

3. *majora vincula*, arctiora, graviora; inpedimenta fugae, (cf. ad 10, 41, 2.) vel mala, aerumnas, pericula. Metaphora h. l. a *vinculis captivorum* ducta. — *majores necessitates*, graviores caufas, cur fortiter pugnare necesse sit.

4. *Dextra laevaque duo maria*, (v. ad 5, 33, 3.) *claudunt* nobis sc. *effugium*, (quod ex seqq. ad superiora intellegendum est, ut similia 1, 23, 7. 1, 56, 7. 2, 30, 3. 2, 33, 3. 21, 52 extr. 23, 15, 1. 23, 16, 7. 25, 41, 5. 30, 7, 3. 33, 31, 4. 35, 17, 1. 42, 30 pr. Cf. ad Tac. Ann. 2, 20, 2.) *nullam, ne ad* hoc *quidem effugium, navem habentibus: contra* h. e. ex adverso, ante, (id ex uno MS. reponendum pro vulg. *circa*) *Padus amnis, ab tergo Alpes urgent:* ita difficultates, antea generatim significatae, per partes enumerantur, scil. quae obstent ab utroque latere, a fronte et a tergo; Stroth. Quidam minori distinct. post *circumdederit* pro majori posita, vel τὸ *claudunt* delendum, vel verba *dextra laevaque duo maria claudunt* parenthesi includenda putant. Sed partium enumeratione novum potius aperiri membrum, bene monet Stroth. Ejus tamen explicatio neutiquam nobis satisfacit. Baueri nota est: "aut *habentes* lege, aut *habemus;* nisi post vel ante *claudunt* excidit *aditum*, immo *viam.*" Probabilius suspicere, post *claudunt* excidisse *it'* h. e. *iter;* Schaef. Forte leg. *claudunt viam ne ad effugium* cet.

5 *vigentibus transitae*, v. ad 2, 10, 3. — *et eadem fortuna;* "lege *at e. f.*, nam praemia jam periculis obponit: certe *et* pro *at* positum: (Cf. ad 23, 44, 4) mox autem ante *Quidquid Romani* cet. suple *nunc vero*, vel: at haec sola non sunt, sed etiam; et *triumphis* adcipe pro *victoriis*, sc. quia Romani in triumpho et per triumphum solebant pecuniam captivam in aerarium ferre." Bauer.

6. *Satis adhuc — vidistis*, satis diu et multum.

7 *hic dignam mercedem* vobis *dabit emeritis stipendiis*, bello confecto. — *perlevi momento victi*

sunt,

sunt, v. ad 5, 49, 4. — *viginti annorum militiam* elatorie dicit pro XVIII serviens causae; Sigon.

8. *ab Herculis columnis*, Calpe et Abyla, (h. Gibraltar et Ceuta) *terminisque ultimis terrarum* versus occidentem. Cf. ad Sil. 1, 141. 142.

9. *hac ipsa aetate caeso* cet. v. cap. 25. Paulo ante *pugnantibus* operarum vitio legitur in ed. Drak. et Ern.

10. *ignoto adhuc duci suo ignorantique* (in plerisque edd. *ignoranteque* forma usitatiore) *ducem*, cf. not. 12. et 13.

11. *in praetorio patris — eductum*, cf. ad 1, 39, 10. et 6, 42, 7. — *desertore exercitus sui*, invidiose de Scipione, qui maximam exercitus sui partem in Hispaniam miserat. v. cap. 32. — *demtis signis*, aquilis Romanis et Poenorum vexillis; neque enim aliis notis tum distinguerentur: nam, quamvis *arma* differrent, tamen, his demtis, nudos quis vultus dignosceret Afrorum et Italorum; Bauer.

12. *utrius exercitus sit consul*, i. e. tam parum ipse novit exercitum suum; Str. Multum autem valet ad animos militum duci conciliandos eosque ad virtutem excitandos, si quisque notus est duci, *virtutis spectatori ac testi*, qui pro meritis omnes vel praemiis vel poenis adficere potest, et nomine ciere; quod indicant seqq. *Non ego illud parvi aestimo* cet. Cf. not. 10. 8, 39, 1. 26, 44, 3. 27, 14, 3. Polyb. 10, 13. ad Sil. 1, 454. et 9, 245 sq.

13. *referre sua possim decora*, praeclara facinora memorare, ut 3, 12 pr. *Cum* vobis, militibus *laudatis a me millies* pro concione *donatisque*, *alumnus omnium vestrorum*, in castris, inter vos et a vobis educatus, *procedam* in *acie* (nisi leg. *in aciem*, ut 8, 9 pr. et 25, 21.) *adversus ignotos inter se* ducem et exercitum, *ignorantesque* se invicem. Cf. not. 10.

XLIV. 1. *generosissimarum gentium equites frenatos*, Hispanos et Carthaginienses, *et infrenatos*

Numidas, qui, ut hodie Mauri in Africa, equos non frenis, sed virga regunt: (v. ad Sil. 1, 215 sq.) τὴν κεχαλινωμένην ἵππον καὶ τοὺς Νομαδικοὺς ἱππεῖς ap. Polyb. 3, 65. Cf cap. 46. not. 4. *Infrenati* h. l. infreni, frenis non utentes: at 37, 20. frenati, et ibid. *infrenare*, frena dare et inponere. *Nudi frenis infrenatique manipli* ap. Sil. 4, 314.

2. *Inferimus bellum*. *infestisque signis* (v. ad 1, 13, 2.) *descendimus in Italiam*; haec sunt synonyma. Nos: *wir führen einen offensiven Krieg, und sind als der angreifende Theil in Italien gekommen;* Str.

3. *se modum inponere*, v. ad 9, 14, 4.

4. *circumscribit includitque nos terminis* cet. v. ad cap. 2. n. 9. Sequitur dialogus oratorius, in quo Romanus dicit *ne transieris* — *Saguntinis*, et *nusquam te vestigio moveris*, quibus respondet Poenus. — *Ad Iberum est Saguntum:* "verba Poeni, quorum sensus est: Neque transeo Iberum, foedus servans; sed, quod ex foedere meum est, obcupo. Quum Iberus sit finis nostri imperii, in nostra parte est Saguntum: namque *ad* i. e. cis *Iberum est Saguntum*. Prudenti autem consilio dixit Livius *ad Iberum*, quum neque *cis Iberum* neque *trans I.* sine ambiguitate dicere posset. Namque *cis I.* neque Romanus, neque Hannibal, jam Alpes transgressus, dicere poterat: et *trans I.* adversari visum esset verbis foederis *ne transieris Iberum*. Neque contradictionem in foedere tam manifestam aperuisset, quam oculis subjicere vult Hannibal: *ne transieris Iberum . . ne quid rei tibi sit cum Saguntinis*, non transgresso Iberum." Stroth. — *et si inde cessero* cet. quod *si* etiam quidam libri inserunt.

5. *in Hispaniam miserunt*, non *misisti:* nam finita apostrophe sermonem iterum ad milites dirigit; Str. — *nisi quod armis vindicarimus;* suspicari possis *vindicabimus*; sed futurum, quod dicitur exactum, ἀορίστως et modestius rem exprimit.

6.

6. *Illis timidis et ignavis licet esse*, (ut mox *vobis necesse est fortibus viris esse* per adposit., ut passim *licet esse*, *contigit esse* et *satis est esse fideli* cet. quam dictionem doctam multis exemplis inlustravit Heins. ad Ovid. Ep. Her. 14, 64.) *qui respectum habent*, h. e. perfugium. (qui habent, quo respiciant, et fiduciae, et, si res exigat, auxilii gratia; Gron. quibus a tergo fugae copia datur, *die den Rücken frey haben;* Doer.) Cf. 9, 23. 42, 46. Cic. Phil. 5, 18. 10, 4. 11, 11. *receptum* non male forsan edd. a Mogunt. ad Gron. h. e. qui sciunt, quo se recipiant: quo sensu tamen et nostram lect. cepit Bauer.

7. *omnibus inter victoriam mortemve certa desperatione abruptis*, dum nihil medium inter victoriam et mortem, ne dubia quidem spe potestis sperare, sed necesse est, de his omnibus desperare; Str. *Abrupta* dicuntur alibi ancipitia, praerupta, praecipitia, periculosissima; Ern.

8. *si fortuna dubitabit*, cunctabitur, morabitur; vel potius dubia s. incerta erit victoria, ut fere *non ultra dubitatum* (dubius proelii eventus fuit) ap. Tac. Ann. 2, 80. Incerta erit victoria, immo vix obtinenda; inclinabit ad hostes; Bauer. *titubabit* conj. Ern.

9. *nullum morte telum ad vincendum homini ab D. i. acrius datum est*, ut ap. Sil. 2, 576. *telum ingens contra aspera mors est*, et 11, 186 sq. *Nullo nos invida tanto Armavit Natura bono, quam janua mortis Quod patet et vita non aequa* (iniqua, misera) *exire potestas;* ap. Sen. Herc. Oet. 111. *miser non est, qui mori potest.* Sic et *necessitas ultimum et maximum telum* sup. 4, 28. et *telum acerrimum* 3, 55 pr. et 3, 69 pr. Cf. ad 3, 50, 1. Sil. 13, 883. sq. et Polyb. 3, 63. In MSS. pro *morte telum* est *contemtum* et *contemtu*, sine commodo sensu: unde intpp. varia vel conjecere vel substituere. Valla: *nullum incitamentum* cet. J. Fr. Gron. et Drak. eodem sensu *nullum momentum* cet. (cui voci τὸ *acrius* non satis convenit.) Andreas et alii: *nullum contemtu*, Graevius

vius *n. contemtu sui*, et Stroth. *n. contemtu mortis* — *acrius telum datum est.* Jac. Gron. *nullum eo telum*, et Doer. *nullum enim telum* — *acrius datum est.* Quod nos reposuimus, ad lectionem MSS. propius accedit. Baueri nota est: "Si *momentum* est occasio, copia, tempus commodum, *acre* est quasi praecisum undique, arctum, unice aptum, praecise datum, *genau abgepasst.* Sed notare potest stimulum, incitamentum, monitum, nutum."

XLV. 1. *ponte Ticinum jungunt*, ut *rate* c. 47. propr. ripas ejus. Cf. Polyb. 3, 64. *ponte* — *pontis*, v. ad 1. 3, 8 — *insuper inponunt*, cf. ad c. 1. n. 6.

2. *in agrum Insubrium*, v. ad 5, 34, 9. — *a Victumulis* ex uno cod. recepi: in reliquis MSS. et edd. antt. *vicotumulis*; in recentt. *Victumviis* e conj. Rubenii et cap. 57. ubi alius tamen locus est, tum demum ab Hannibale captus, qui jam nunc ad Victumulos castra habebat; Str. Ἐν Οὐερκέλλοις χρυσωρύχιον ἦν· κώμη δ' ἐςὶ πλησίον Ἰκτουμούλων καὶ ταύτης τῆς κώμης· ἄμφω δ' εἰσὶ περὶ Πλακεντίαν, Strab. 5, 1, 12. p. 218. *Ictimulorum aurifodinae in Vercellensi agro* ap. Plin. 33, 4. s. 21. ubi in quibusdam MSS exstat *Victimilarum* et *Victimuliarum*. Itaque vel ap. Strab. et Plin. Οὐϊκτουμούλων, *Victumulorum*, legendum crediderim, vel h. l. *ab Ictimulis* s. *Ictumulis*, et cap. 57 *ad Ictumulos* s. *Victumulos*: nam ibi aut idem, qui hic, designatur locus, aut certe non alius, quam qui Straboni memoratur, quoniam uterque *prope Placentiam* fuit.

3. *ne cujus suorum popularium fortunam mutatam esse vellent secum*, cum sua. *Dass sie ihr Glück mit keinem ihrer Landsleute zu vertauschen geneigt seyn würden*; Doer.

4. *libertatem proponit* servis, promisit: ut paulo ante *certa praemia pronuntiat.* Vtrumque verbum passim significat polliceri praemia cet., propr. ostendere alicui, ut ad ea merenda inducatur, vel merituro

turo *pronuntiare.* Sic *proponere* 23, 15. 39, 17. Suet. Aug. 42. (ubi *promittere* et *proponere* sunt synon.) *pronuntiare* ap. Suet. Caes. 19. 26. Cal. 46. Galb. 16. Cic. Cluent. 29. (ubi cf. Graev.) *declarare munera* ap. Cic. ad Div. 2, 3. *ponere praemium* (Gr. τιθέναι ἆθλα) 41, 23. et *indici praemium posuerunt* in c. Voss. 39, 17 pr. ubi v. Drak. Cf. ad Sil. 4, 267. et 16, 458. Similiter fere *ponere quaestionem*, h. e. constituere, decernere, 42, 22, 1. ubi Drak. conj. *proposita.* Παραπλήσια τοῖς νῦν ἆθλα προτεθεικέναι — τὸ πάντων ἀνθρώπων γενέσθαι μακαριωτάτους, κρατήσαντας τῆς Ῥωμαίων εὐδαιμονίας ap. Polyb. 3, 63. quae Livius amplificavit.

5. *dextera silicem retinens* cet. cf. ad 1, 24, 14. *secundum*, post, *precationem* (cf. ad 1, 4, 1.) *elisit*, percussit, fregit, rupit.

6. *velut diis auctoribus in spem suam quisque adceptis*, velut quisque in spe, sibi ab Hannibale facta, deorum auctoritate confirmatus fuisset; Doer. Vox *quisque* arcte jungenda cum *omnes*, vel delenda; vel leg. *cuique*, aut *velut diis quoque auctoribus in s. s. a.*

XLVI. 1. *lupus intraverat castra — et examen apum* cet. v. ad 1, 31, 1. et Sil. 8, 635. 638 sq.

2. *Quibus procuratis* prodigiis. v. ad 1, 20, 11.

3. *Scipio jaculatores et Gallos equites*, qui leviores erant equitatu Romano et sociorum, *in fronte locat*, *Romanos* equites *sociorumque quod roboris fuit* (in equitatu) *in subsidiis*, ut ap. Polyb. 3, 65. (ubi cf. Schweigh.) προθέμενος τοὺς ἀκοντιστὰς καὶ τοὺς ἅμα τούτοις Γαλατικοὺς ἱππεῖς, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐν μετώπῳ καταστήσας, levem armaturam locavit ante gravem, gravemque in frontem direxit: nam μέτωπον in acie nonnumquam Polybio dicitur frons illius partis aciei, quae stabilis est et graviter armata.

4. *Hannibal frenatos equites in medium adcipit*, *cornua Numidis firmat*, cf. ad cap. 44 pr. Polyb. l. l. τὴν μὲν κεχαλινωμένην ἵππον καὶ πᾶν τὸ στάσιμον

αὐτῆς κατὰ πρόσωπον τάξας, ἀπῆντα τοῖς πολεμίοις, in media acie ex adverso hosti frontique Scipionis obposuit, τοὺς δὲ Νομαδικοὺς ἱππεῖς ἀφ' ἑκατέρου τοῦ κέρατος ἡτοιμάκει πρὸς κύκλωσιν, ab utroque cornu praeparavit ad cingendum hostem et vel a lateribus vel a tergo adgrediendum.

5. *inter subsidia ad secundam aciem*, lege saltem *subsidia ac s a.* ut 4, 28. vel dele τὰ *inter subsidia*, quae MS. Cantabr. ignorat, ne prorsus eadem distinguantur, sed Livius paulo ante *in subsidiis* et nunc *ad secundam aciem* dixerit variandi causa, (ut 6, 8. et 23. 29, 36.) Jac. Gron. — *equitum* frenatorum et Romanorum sociorumque.

6 *jam magna ex parte ad pedes pugna ierat*, (in MSS *vierat*, unde forsan leg *venerat*) ὁμοῦ γὰρ ἦν ἱππομαχία καὶ πεζομαχία διὰ τὸ πλῆθος τῶν παρακαταβαινόντων ἀνδρῶν ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ Polyb. l. l. Cf. ad 3, 62, 9.

7. *periculumque* (consulis) *intercursu tum primum pubescentis filii propulsatum*, a filio XVII annos nato. Cf. ad 26, 18, 5. Flor. 2, 6. Sen. de Ben. 3, 33. Sil. 4, 454 sq. inpr. Polyb. 10, 3. ubi Laelius testis advocatur hujus rei, quae 3, 65 in illius pugnae narratione silentio praetermittitur, nisi potius hujus partem aliquam intercidisse recte suspicatur Schweigh.

8. *Hic erit juvenis* cet. ita optimi MSS. pro vulg. *erat*, probb. Gron. Drak. et Str. tamquam vividius et praesentius, quia sit futura pars narrationis, etsi rei gestae praeteritae, ut ap. Flor. 2, 6. *Hic erit Scipio, qui in exitium Africae crescit.* Cf. sup. 7, 1 pr. et Ovid. Fast. 2, 386. Perperam autem Stroth. jungebat *hic juvenis Africanus adpellatus erit.* Immo: *juvenis*, qui postea *Africanus adpellatus* est. Itaque ob particip. *adpellatus* non restituendum vulg. *erat* suadente Doer.

9. *effuse sequendo*, v. ad 1, 14, 7. — *Coelius* (v. ad c. 38. n. 8.) *decus ad servum delegat*, v. ad 6, 28, 3.

10. *fama obtinuit*, evincit ſc. hoc. At cf. ad 1, 4, 9.

XLVII. 1. *ad ſexcentos moratorum* (v. ad 24, 41, 2.) cet. cf. Polyb. 3, 66. — *ut*, poſtquam vel ſimul ac, *extrema reſoluta erant*, *tota rate*, ponte, (ut Gr. σχεδία tam navigium quam pons eſt) *in ſecundam aquam labente*, in aquam ſecum ſecundo flumine abripientem pontem ſ. ratem; Str. *Secunda aqua* dicitur, quae non ad ripas eſt, ſed in medio gurgite; Ern. *vi ſecundae aquae* conj. Gron.

2. *Ea peritis amnis ejus vix fidem fecerint*, vix ſe probaverint, vix poterunt perſuaderi: Gron. Paſſive dictum pro *probentur*; Ern. Cf. Duker. ad Flor. 3, 16, 6. — *ut*, licet, etſi (v. ad 2, 38, 3.) *jam Hiſpanos — utres*, more ipſorum. Cf. c. 27.

3. *qua* (parte) *exercitus* cet. ut *ea cum Magone* cet.

4. *cum Magone*, ap. Polyb. l. l. cum Haſdrubale.

XLVIII. 1. *tumultu tamen quam re major.* v. ad c. 31. n. 12. Ad rem cf. Polyb. 3, 67.

2. *contactosque eo ſcelere*, v. ad 2, 5, 3.

3. *in loca altiora* (γεωλόφους, tumulos, ap. Polyb.) *lucosque:* ita in MS. Gud. In reliquis *locusque*, et in plerisque edd. *colleſque* ex emend. Vallae. — *deverti*ſ*ſent;* al. *diverti*ſ*ſent*, male. v. ad 1, 51, 2. Cf. Polyb. 3, 68.

4. *paucos moratorum obciderunt*, cf. ad c. 47. n. 1.

5. *vexationem vulneris in via jactanti* ipſum vel vulnus, ob aſperitatem: niſi leg. *jactati;* ut *jactatio cicatricis* vel itineris 29, 32. et *vulneris* 30, 19. et in ſimili loco Curt. 6, 1. pr. (*jactationem vulnerum haud facile tolerantem*) Cf. ad c. 26. n. 5. *jactantis* multi MSS, et edd. vett. *ingraveſcentis* emend. Doer.

6. *nec procul inde Hannibal quum conſediſſet*, intervallo quinque mill. paſſ. et Trebia fluvio inter utraque caſtra interjecto. Cf. Polyb. 3, 68. qui et *inopiam* ejus a Gallis ſublevatam dicit.

7. *ad Clastidium*, hod. Chiavigò vel Chiasteggio. *Vicus* dicitur h. l. et Γαλατικὴ κώμη Plut. in Marcello p. 300. sed oppidum inf. 32, 29. et Polyb. 2, 34. 3, 69. Galliae tribuitur 29, 11. 32, 31. et a Plut. Marcell. p. 300. et Liguriae inf. 32, 29. nisi ibi cum Sigon. et Cellar. Geogr. ant. 2, 9. leg. *Caristum*. Galli certe Cisalpini a Liguribus distinguuntur 21, 58 pr. 27, 49. 39, 2. et al. Sed Clastidium in dubiis utriusque gentis finibus fuisse positum, vel hanc Liguriae partem inter Apenninum et Padum Livii tempore ad Galliae Cisalpinae provinciam pertinuisse, suspicabatur Cluver. Ital. ant. 1, 10. p. 79. Ad rem cf. Polyb. 3, 69. — *mittit* milites, partem copiarum. Dura ellipsis; et forte excidit una alteraque vox.

8. *sedentibus ad Trebiam*, ut paulo ante *consedisset* in castris, stativis; castra posuisset. Cf. ad 9, 44, 7.

XLIX. 1. *terrestre constitisset bellum*, substitisset, quiesceret, ut 22, 32. et 35, 4. Eodem sensu c. 48 extr. dictum, Poenos *sedisse ad Trebiam*. Cf. Gron. Obss. 4, 26. p. 418. — *novem* naves *tenuerunt* (v. ad 1, 1, 8.) *Liparas*, forte *Liparam*, (h. *Lipari*) vel plur. pro sing. positus, quoniam insula et oppidum ejus idem habuere nomen. Lipara princeps est et maxima insularum, quae Liparaeae s. Liparenses ab illa, et propter ventos ignesque subterraneos Aeliae et Vulcaniae vel Hephaestiades vocantur; et quas plerique numero septem, at Appian. B. Civ. 5, 105. quinque, Ptolem. quindecim et Isidorus novem fuisse tradunt. Inter Liparam et Siciliam est Hiera, κατ' ἐξοχὴν dicta *Vulcani insula*, Ἱερὰ Ἡφαίστου, Vulcania, h. Volcano, sacra prae reliquis Vulcano et templo ejus ornata; quamvis et ceterae Vulcano adsignantur, in primis Lipara: unde Livius cap. 51. *Vulcani insulas* dixit. Cf. ad Sil. 14, 56. sq. Strab. 6, 2, 10. 11. p. 275 sq. al. 424. Plin. 3, 9. s. 14. Diodor. 5, 7-10. Heyne ad Virg. Aen. 1. Exc. 1. et

ad

ad 8, 416 sq. Ceterum de argumento hujus cap. non nisi perpauca dixit Polyb. 3. 41. et 61.

2. *naves, cujus ipsi classis essent,* v. ad c 30. n. 5.

3. *eadem tempestate, qua ipsi disjecti forent,* dispersi, *eam quoque classem ad Aegates insulas* (v. ad c. 10. n. 8.) *dejectam,* ut 23, 40. et 34 extr. ubi vulgo male legitur *ejicitur,* et Gron. monet, naufragos tantum *ejici;* at *dejici*, qui summa re salva vi ventorum seu tempestate vertantur et depellantur a cursu vel a medio mari ad inferiorem partem. Sic *ejici* sc. per tempestatem 33, 41. 44, 28. (de fuga navali) et 44, 19. ubi Gron. et Drak. conj. *rejectos,* h. e. relatos, quia *ejici* propr. dicantur naufragi, aut qui sint tempestate ablati eo, ubi nondum fuerint, nec quo tetenderint. (Sed obstat ibi vox *bis.*) Cf. ad Tac. Ann. 2, 24, 2. et de verbo *disjecti* ad Tac. A. 1, 32, 7. et 2, 23, 9. Hinc et inf. 38, 56. *disjecta tempestate statua* pro: membra statuae diffracta dispersaque; nisi leg. *dejecta* sc. de basi vel monimento. Cf. ibi Drak. At *dejicere praesidium* cet. 28, 7. 44, 35 al. est ejicere, expellere. — *Aemilio praetori* hujus anni; Sigon. et Pigh. "Sed Sempronius consul hoc anno Africam cum Sicilia sortitum et in Siciliam profectum scribunt Liv. c. 17. 50. et Polyb. 3, 41. 61. Vnde non absurde quis colligat, Aemilium anno superiore praeturam gessisse, ac Siciliam provinciam habuisse, et in ea ex more Sempronium cos. successorem exspectasse. Potest tamen vera esse sententia Sigonii et Pighii. Livius autem non nisi per occasionem praetores aliquot hujus anni nominat: et forte lib. 20. de comitiis eorum egerat. Verum ne comitia quidem praetorum anni seq memorat: qua in re diligentia illius desiderari potest." Duk.

4. *Extemplo et circa a praetore* (id ex MS. Flor. a. m. sec. reposui cum Str. prob. Drak.) *ad civitates missi legati,* cf. ad 1, 4, 11. et 1, 9, 1. Vulgo *circa praetorem,* i. e. circa eum locum, ubi praetor erat; Str. Gron. jungebat *legati circa praetorem,* h. e. qui

circa

circa illum erant, cumque honoris causa adsectabantur relictis praesidiis suis. Cf. Intpp. Suet. Caes. 27. et Broekh. ad Tibull. 1, 3, 87. Vulgo tamen ita dici *qui circa aliquem sunt*, ut *οἱ περὶ τὸν Πλάτωνα*, monet Drak.

5. *qui suos ad curam custodiae intenderent*, ad intentiorem custodiam excitarent. — *ante omnia Lilybaeum teneri*, v. ad 5, 25, 4. — *socii navales*, v. ad 9, 38, 1.

6. *perque omnem oram quidam* cet. ex emend. Fabri reposuimus. Vulgo inepte pro *quidam* legitur *qui erant*, et *τὸ erant* ab omnibus fere MSS. abest. Non male etiam Gron. conj. *p. o. o. uti ex s. prospicerent* sc. homines cujusque orae vel custodes ad id destinati. Mox proprie dicendum erat: *Simul* ac *itaque praesensum est Carthaginienses* adcedere, (quod, *quamquam* de *industria — Lilybaeum*, *praesensum tamen est*, *quia — veniebant*) *extemplo* cet. Haec brevius expressit Livius, ne verba *praesensum est* bis ponenda essent.

7. *luna pernox erat*, v. ad 5, 28, 5. — *sublatis armamentis*, in altum elatis, ut procul conspici possent; Sigon. Contra mox *armamenta demere*, de Poenis, ad pugnam navalem se expedientibus, ut 26, 38. 36, 44. *componere*, *inclinare*, *contrahere*, *demittere*. *Armamenta* sunt antennae, vela, mali, rudentes, remi et omne instrumentum nauticum; unde et navis iis instructa dicitur *armata*: (Cf. ad 9, 40, 12.) deinde instrumenta cujusque generis, ut 26, 43, 2.

8. *circa ea ipsa loca gestarum rerum*, v. ad c. 10. n. 8.

L. 1. *vires conferre*, v. ad 21, 1, 2. — *eludere*, v. ad 2, 48, 6. — *sociis navalibus*, v. ad 9, 38, 1.

2. *conferta navis*, v. ad 6, 12, 7.

3. *Secundum hanc pugnam*, (v. ad 1, 4, 1.) *nondum gnaris ejus* sc. pugnae, ad Lilybaeum commissae. — *fretum intranti* Siculum. — *classem ornatam*, v. ad 9, 40, 12.

4.

4. *priore bello populum Rom. juvenis adjuvisset*, cf. 24, 4. et Polyb. 1, 16. — *grande periculum Lilybaeo esse*, jam adesse a Poenis, *et*, *quibusdam volentibus novas res*, quum quidam eas optarent, (v. ad 1, 52, 1. et 21, 39, 4.) *fore* sc. grande periculum, adhuc inminere Lilybaeo. Ita exponere malim, quam cum Stroth. τὸ *volentibus* dupliciter capere, ut tam ad *novas res*, quam ad *fore* referatur, et altera vice significet *cupientibus*, altera *non invitis*. Idem tamen non male conj. *et a quibusdam*. Conf. ad c. 39. n. 4. ubi Gron. monet, perperam deleri τὸ *fore* a Grutero, non cogitante se conrumpere elegantiam verbi *volentibus*: quare *volentibus fore* junxisse videtur.

LI. 1. *insula Melite* inter Siciliam et Libyam, h. *Malta*. v. ad Sil. 14, 251. Diodor. 5, 12. Cic. Verr. 2, 72. 4, 46. Acta Ap. 28, 7.

2. *sub corona venierunt*, v. ad 2, 17, 3.

3. *ad insulas Vulcani*, v. ad c. 49. n. 1.

4. *Vibonensi agro*, parte agri Bruttiorum, cujus *urbs* olim dicta *Hippo* vel potius Ἱππώνιον, postea *Vibo* s. *Vibon* et *Vibona Valentia*, hodie *Monte Leone* et *Bivona*: unde *Valentini* et *Vibonenses* dicti. v. 35, 40. Strab. 6, 1, 5. p. 256. al. 393. Plin. 3, 5. s. 10. Graev. ad Cic. Ep. ad Att. 3, 3.

5. *exercitum extemplo in naves inpositum*, *Ariminum* (h. Rimini, opp. Vmbriae trans Apenninum ad oram maritimam situm, ubi mari Hadriatico miscetur *Ariminus* fl., h. Marecchia) *supero mari* (v. ad 5, 33, 3.) *misit*; cf. Polyb. 3, 61. et 68. qui tamen pedestri itinere exercitum eo missum tradit: unde Schweigh. suspicatur, jam Livium ap. Polyb. 3, 61. in codice suo ἐξώρμησε legisse pro ἐξώρμισε. Veriora autem eum docere potuisset Polyb. 3, 68.

6. *longis navibus*, v. ad c. 17. n. 5. — *oram Italiae legens*, praeternavigans, ut 35, 27, 3. Cf. ad Tac. Ann. 6, 1, 1.

LII.

LII. 1. *Jam ambo consules — obpositum*, v. ad I, 53, 1.

2. *equestri proelio uno et vulnere suo minutus*, fractus animo et viribus: quo sensu Apollon. 1. et 4. μινύθων πόθῳ et ἀμηχανίῃ, Lucianus vero de merc. cond. 1, 342 μειοῦσθαι dixit; Gron. Vox *uno* h. l. parum apta. *victus* conj. Str. et *una* Sigon. Hoc si voluisset Livius, *simul* posuisset; Gron. Forte leg. *vano*.

3. *trahi rem*, v. ad 2, 61, 6. — *recentis animi alter*, v. ad 3, 62, 5. — *ne quid modo moverent*, ut modo quieti essent, nec se jungerent Poenis. Ad seqq. cf. Polyb. 3, 69.

4. *quum ad id dubios servassent animos*, v. ad 2, 23, 3. — *legatisque ad consulem missis* sc. Cornelium; forsan quia nihil dum de Sempronii adventu sciebant Galli; Str. Malim intelligere Sempronium, quia in castris omnia solus agit: (cf. Polyb. l. l.) nisi potius cum Drak. leg. *consules*. Cf. tamen ad 24, 24, 1. — *laboranti*, v. ad 3, 31, 1.

5. *ut alia vetustate obsolevissent*, v. ad 2, 38, 3. — *ob recentem Bojorum perfidiam*, cf. cap. 25. — *continendis in fide sociis*, ad reliquos in fide socios continendos, *maximum vinculum esse defensos primos* cet. h. e. defensionem eorum, qui primum ope eguissent.

6. *equitatum suum* cet. τῶν μὲν ἱππέων τὸ πλεῖστον μέρος, πεζοὺς δὲ σὺν τούτοις ἀκοντιστὰς εἰς χιλίους Polyb. 3, 69. — *ad hoc* (al. *haec*) *graves praeda*, v. ad 2, 23, 3.

7. *Varia inde pugna sequente* cet. cf. Polyb. 3, 69. *sequente* pro vulg. *sequentes* scripsi ex emend. Jac. Gron. *cedentes sequentesque* conj. J. Fr. Gron. Mox junge: *major tamen fama victoriae hostium*, de victis hostibus, *Romanis*, apud Romanos, *fuit*, h. e. Romani tamen de victis hostibus magis gloriati sunt; Doer. Durior est ratio eorum, qui ad *hostium* ex seqq. *victoriae fama* intellegunt. Alii haec menda non

non carere facile putant animadverti. *major tamen justiorque Romanae f. v. f.* conj. J. Fr. Gron. ut Livius scita verborum repetitione luserit. cf. cap. seq. pr. *m t. cum Romanis f. v. f.* (ut 23, 33. *tertia victoria cum Poenis erat*) Jac. Gron. Vocem *caedes* post *hostium* inserebat Burm. Sed τὸ *major* ad *famam* referendum. cf. verba seqq.

LIII. 1. *gaudio efferri* coepit, *ea* parte *se vicisse.* Ita et adcusat. cum infin. excipit verbum *gaudere;* neque opus est, cum Str. ad *vicisse* intelligere *secum reputans*, (cf. ad 2, 32, 6.) et ne ad seqq. quidem. v. mox not. 3. Ad seqq. cf. Polyb. 3, 70.

2. *non esse cum aegro senescendum*, v. ad 1, 22, 3.

3. *concionabundus agere*, v. ad 8, 33, 13. Ab his verbis pendent infinitivi praecedd. — *ne in novos consules bellum differretur*, h. e. in proximum annum. v. ad 10, 31, 10. Sic *legati ad novos magistratus dilati*, h. e. legatio eorum in proximum annum dilata, 41, 8. *in spem inpetrandi honoris dilati*, h. e. spes et petitio honoris dilata, 39, 32. *dilatus per frustrationem*, dilatum responsum ipsi dandum 25, 25, 3. *differre aliquem* ap. Tac. Hist. 2, 71. et Cic. ad Div. 5, 12. Cf. ad Tac. Ann. 13, 20, 7. Similiter *rejicere rem ad novos magistratus* cet. v. ad 2, 22, 4.

4. *alterius ingenium — percitum*, vehemens, fervidum.

5. *speraret propinquum certamen*, *et facere*, ipse committere illud, *si cessaretur* a Romanis, *cuperet;* Doer. Τὸ δὲ μέγιστον, πράττειν τι, καὶ μὴ προΐεσθαι διακενῆς τὸν χρόνον cet. Polyb. 3, 70.

LIV. 1. *equiti quoque tegendo:* ita MSS. nisi quod in plurimis est *equites.* Vulgo: *ad equites quoque tegendos.* Cf. ad haec et seqq. Polyb. 3, 71.

2. *Delige centenos viros ex omni pedite atque equite*, equitatu; centum pedites totidemque equites, Han-

nibal ipſe eos delegit teſte Polyb. l. l. niſi cum Caſaub. ibi leg. σημηνάμενον pro σημηνάμενος.

3. *Ita praetorium miſſum*, conſilium bellicum, *der Kriegsrath;* Str. *Praetorium mitti* vel *dimitti* (26, 15. 30, 5. 37, 5.) dicebatur, quum legati, tribuni, centuriones, (primi pili) praefecti, et ſi qui alii circa imperatorem (in praetorio) eſſe conſilii communicandi, aut imperiorum teſſerarumque excipiendarum ergo ſolerent, ab imperatore dimittebantur ac diſcedebant, ut et *mitti principia*, quum frequentia, quae ibi eſſe ſoleret, diffflueret; Gron. Cf Lipſ de mil. Rom. 5, 2. 5. Gron. Obſſ 4, 10. Oudend. ad Frontin. Strat. 2, 5, 30. Schel. ad Polyb caſtra p. 147. *Praetorium* pro ſtipatoribus et comitibus Hannibalis, hunc locum perluſtrantis, poni putabat Periz. de praetorio diſſ. 2. p. 120. 480. quod refellit Duk. *praeconium* quaedam edd antt.

4. *ſinguli vobis novenos — eligite;* recte, ut *mille equites totidemque pedites* conficiantur: unde ap. Polyb. 3, 71. ἐννέα pro δέκα legendum videtur.

5. *Ita mille equitibus Magoni mille peditibus dimiſſis:* praeter ἀσύνδετον notanda eſt etiam inſolens dictio pro: *Magoni traditis et cum eo dimiſſis;* Str. (Cf. ad 1, 33, 7.) *Magoni* potius eſt dativus *cui*, h. e. ad Magonis imperium, ut ſub Magonis imperio pugnarent: nos: *zum Commando des Mago;* Doer. Neutra ratio mihi ſatis facit. Malim legere *Magonis*, vel *cum Magone dimiſſis*, vel *Magoni commiſſis.*

6. *injecto deinde hoſti certamine*, certandi cupiditate. Cf. 34, 4, 12.

7. *ad deſtinatum jam ante conſilio*, ſecundum id, quod jam ante ab eo deſtinatum, decretum erat. Ex ſeqq. *certamen* intelligebat Str. Idem conj. *ut* pro *at;* et Gron. mox *certamen* pro *certaminis.* Is tamen *ad deſtinatum* etiam dictum videri putabat, ut *ad conſtitutum, ad condictum.* In quibusdam MSS. et edd. legitur *conſilium*, et in plerisque edd., ſed in nullo MS., *locum* poſt *deſtinatum.* Cf. ad haec et ſeqq.

ſeqq. Polyb. 3, 72. quem Livius ad verbum exprimere ſolet. — *Ad hoc*, v. ad 2, 23, 3.

8. *quidquid* (v. ad 7, 32, 3.) *aurae fluminis adpropinquabant*, flumini gelidam exhalanti auram.

9. *ut vix armorum tenendorum potentia eſſent* ſc. corpora, h. e. arma tenere poſſent. *potentia* eſt adject., non ſubſtant., ut putabat Stroth. Mox *et ſimul laſſitudine* e III MSS edidit Drak. et *ſimul jejuni* Gron. In plerisque MSS. legitur *et ſimilitudine*; in quibusdam *et laſſitudine*; in edd. antt. *et ſimul*, nec plus ineſt verbis Polyb. μόλις, ἕως τῶν μαστῶν οἱ πεζοὶ βαπτιζόμενοι, διέβαινον· ἐξ ὧν ἐκακοπάθει τὸ στρατόπεδον ὑπό τε τοῦ ψύχους καὶ τῆς ἐνδείας, ὡς ἂν ἤδη τῆς ἡμέρας προβαινούσης. Infra tamen: *contra jejuna feſſaque corpora Romanis et rigentia gelu torpebant.* Cf. 28, 15 pr.

LV. 1. *oleo per manipulos, ut mollirent artus, miſſo*, ἠλείφοντο καὶ καθωπλίζοντο περὶ τὰ πυρὰ πάντες Polyb. 3, 72.

2. *Baliares* (v. ad c. 21. n. 7.) *locat ante ſigna levemque armaturam*, ut 22, 4. et τοὺς λογχοφόρους καὶ Βαλιαρεῖς ap. Polyb. 3, 72. et 83. Hinc *levemque* ex vet. libro Sigon. recepi pro vulg. *levem*: nam Baliares *levis* quidem fuiſſe *armaturae*, ſed *octo millia hominum* non confeciſſe, jam monuit Str. qui hinc ἀσύνδετον h. l. eſſe putat pro: *et reliquam levem armaturam.* Eodem ſenſu capienda loca, (28, 14 extr. 28, 15 al.) ubi *velites* diſtinguuntur a *levi armatura*; cujus plura erant genera. v. ad 26, 4, 6. Mox tamen *Baliares* et *leves armaturae* ſynon. dicuntur. Ceterum *levis* et *gravis armatura* aut *armatus* (ut 26, 5, 3. et 37, 41.) pro militibus leviter graviterque armatis.

3. *graviorem armis peditem*, peditatum, περὶ δισμυρίους, Ἴβηρας καὶ Κελτοὺς καὶ Λίβυας.

4. *Conſul effuſos ſequentes equites* (ut cap. 54 extr. *refugientes Numidas inſequentes*, niſi leg. *effuſe*) *re-*

 voca-

vocatos (erant autem ad *quatuor millia*, ut Polyb. dicit et mox Livius) *peditibus* (tert. caſu) *circumdedit* ab utroque cornu, *quum ab reſiſtentibus ſubito Numidis incauti exciperentur*, ignari, quid conſilii caperent adverſus Numidas, adſuetos, ἀποχωρεῖν μὲν εὐχερῶς καὶ σποράδην (facile vel ſcite et ſparſim ſ. paſſim terga vertere) ἐπικεῖσθαι δὲ πάλιν ἐκ μεταβολῆς fronte iterum converſa hoſtem petere et perſequi) τολμηρῶς καὶ θρασέως· τὸ γὰρ τῆς Νομαδικῆς μάχης ἴδιόν ἐϛι τοῦτο Polyb. 3, 72.

5. *Duodeviginti millia Romani* (v. ad 35, 20, 3.) *erant*, ſc. pedites; ſed μυρίους ἑξακισχιλίους habet Polyb. qui etiam monet, quod mireris, quoties ob discrimen ſummae rerum copias conjunxerint conſules, plenum exercitum populi Rom. ex XVI M. peditum et XX M. ſociorum conſtitiſſe. Glareanus numerum XVI m. probat, quia legio tum temporis quaternum millium fuerit. v. cap. 17. Scipio autem, maxima exercitus ſui parte in Hiſpaniam cum fratre miſſa, exiguas copias cum tribus Manlii Atiliique legionibus junxerat. Cf. cap. 17. 26. 32. 39.

6. *ſocium nominis Latini*; cf. ad 1, 10, 2. Al. *nominisque*. Fuere et ſocii Italici generis; (v. 22, 13.) qui tamen ſub illis etiam comprehenduntur; Gron. Cf 22, 7. et 37.

7. *auxilia praeterea Cenomanorum*, v. ad 5, 35, 1.

8. *deductae propere in cornua leves armaturae*: potius *diductae*, diviſae; Drak. Ad haec et ſeqq. cf. Polyb. 3, 73. 74.

9. *quatuor millia* equitum Rom. — *Ad hoc*, v. ad 2, 23, 3.

10. *Mago Numidaeque ſimul* (v. ad 3, 62, 4.) *latebras eorum* cet. de quo inſidiarum loco v. cap. 54 pr. — *exorti*. v. ad 9, 31, 6.

11. *eos velites, ad id ipſum locati, verutis ſub caudis fodiebant*, v. ad 8, 10, 5. et 10, 29, 6. *Velites* h. l. et 24, 34. per prolepſin dicti jaculatores, ſi ſerior fuit inventio et uſus, aut certe nomen Velitum,

tum, de quo v. ad 26, 4. Horum vero propriam cum elephantis pugnam fuiſſe docet Gron. conl. 30, 33. Polyb. 1, 33 et 40. Veget. 3, 24. Iſidor. Orig. 9, 3. Ceterum de alia ratione, qua elephanti celerrime interficiuntur, v. 27, 49 pr.

LVI. 1. *Trepidantes propeque jam in ſuos milites*, Poenos, *conſternatos* elephantos; v. ad 2, 47, 3. In plerisque MSS. et edd. legitur *trepidantesque prope* prob. Str. qui putabat, *trepidare in aliquem* dici pro *ruere* in eum: quod vix crediderim, etſi non inmemor eorum, quae notavi ad 1, 14, 6. Mox forte leg. *e* vel *a media acie*, vel *media ab acie*.

2. *Itaque quum jam in orbem pugnarent*, ſc. undique ab hoſtibus circumventi. v. ad 2, 50, 6. — *quum alia evadere nequiſſent*, v. ad 3, 70, 2. In ed. Mogunt. *alio*, et in multis MSS. *alii*, h. e. reliqui praeter illa *decem millia*. v. ad 4, 10, 2. Mox forte leg. *mediam Afrorum aciem*, (in qua praeter Afros et Gallos etiam Hiſpanos fuiſſe docet Polyb. 3, 72. quos Livius ſignificat inmotos ſtetiſſe) *qua Gallicis — perrupere*; Gron. Cf. Polyb. 3, 74.

3. *ſatis decernere poſſent*, judicare et conſtituere. Al. *discernere* v. ad 7, 9, 4. — *qua*, v. ad 3, 70, 2.

4. *elephantos prope omnes abſumſit*, ap. Polyb. 3, 74. omnes praeter unum, quo Hannibal vectus eſt per paludes Etruriam petens; de quo v. 22, 2 extr. et Polyb. 3, 79. At cf. inf. c. 58 extr. et 23, 18, 2. ubi Livius plane eorum, quae ipſe 22, 2 extr. dixerat, inmemor fuiſſe videtur, ſequutus forte alios auctores.

5. *quum praeſidium caſtrorum* cet. Editores antt. *Romanorum* inſeruere ante *caſtrorum* et mox *Poeni* poſt *ſenſere*: quae voces, ab interprete adjectae, ab omnibus fere MSS abſunt, et ſine damno aut ambiguitate ſenſus omittuntur; Gron.

6. *trajectus Cremonam* cet. quod non tradit Polyb.

LVII. 1. *infestis signis*, v. ad 1, 13, 2.

2. *uno consule ad Ticinum victo*, v. ad 2, 32, 6. Scabra autem h. l. oratio, etsi τὰ *victo* et *victis* concoquas. v. ad 1, 3, 8. Forte cum Gron. leg. *Vno consule ad Ticinum, altero, ex Sicilia revocato, ad Trebiam, cum duobus consularibus exercitibus, victis.* Saltem verba *ad Trebiam* excidisse videntur.

3. *Sempronius consul advenit* cet. At Polyb. 3, 75. tradit, eum nuntios misisse Romam et magnitudinem cladis elevasse. De itineribus quoque Hannibalis post pugnam ad Trebiam non eadem scribere Livium c. 57 sq. et 22, 1. 2. Polybium 3, 77 sq. et Nepotem Hann. 4, jam monuit Duk.

4. *comitiis consularibus habitis*, id *quod unum maxime desiderabatur.* Non male Gron. conj. *transgressus; et, quod unum* cet.

5. *et C. Flaminius II.* forte legendum: certe jam a. V. 529. consul fuerat. Cf. ad c. 63. n. 3.

6. *vagantibus passim Numidis equitibus*, *et*, *qua parte*, ubi, *his inpeditiora erant* loca, ubi Numidae vagari ob asperitatem locorum non possent, *Celtiberis Lusitanisque:* nam Livius 22, 18. dicit, Hispanos *adsuetiores montibus esse, et ad concursandum inter saxa rupesque aptiores ac leviores, quum velocitate corporum, tum armorum habitu;* (ut ap. Plut. τῶν ὀρειβατεῖν δεινῶν Ἰβήρων ἄνδρες ἐλαφροὶ καὶ ποδώκεις) et 28, 1. *pleraque Hispaniae esse asperitates viarum et angustias saltibus crebris inclusas;* Gron.

7. *Emporium prope Placentiam fuit*, ἐμπόριον, locus, ubi mercatura exercebatur, et simul *castellum* — *opere magno munitum*, multo labore: vel potius *opus* est omne munimentum arte factum, v. c. murus, fossa, vallum cet. ut 31, 39. et al. — *et valido firmatum praesidio*, h. e. firmum tutumque redditum, ut 1, 33, 5. 22, 49. 24, 21, 6. al. Similiter *firmare praesidia*, firma validaque reddere, conlocare 32, 40, 4. 43, 20, 2. 44, 8, 1. ap. Tac. A. 13, 41. vil. Agric. 14. et *stationes firmare* sup. 4, 27. 5, 23. Cf. ad

ad 2, 31, 1. De iis, quae mox et cap. 58. 59. traduntur, nihil ap. Polyb.

8. *ejus castelli obpugnandi spe;* immo *expugnandi:* nam facile quid obpugnatur, sed expugnatio *speratur;* Periz. Cf. 40, 31. 33. 47. 50. Forte vox *spe*, quae mox haud venuste repetitur, e glossa inrepsit; saltem abesse potest. v. ad 3, 56. 4. — *quum plurimum in celando incepto ad effectum spei habuisset*, eleganter pro vulgari: quum consilia sua obcultando se plurimum effecturum esse sperasset; Doer. Sententia est obvia, non vero elegantia; sive jungas *plurimum habuisset*, sive *plurimum spei habuisset* (potuisset) *in c. i ad effectum* ejus, ad illud efficiendum, ut *tantum spei habere ad vivendum* ap. Cic. ad Att. 5, 20 pr. Cf. inf 35. 26 extr.

9. *quadrato agmine*, v. ad 2, 6, 3.

10 *ad Victumvias*, v. ad cap. 45. n. 1.

11. *Magis agmina quam acies*, v. ad 10, 45, 6. — *inconditam turbam*, confusam, inordinatam, sine ordine, (ut 25, 1. 26, 40. pr. 29, 34. et 44, 39 pr.) simulque rudem militaris rei et disciplinae, ut 30, 11. et 43, 10. Cf. ad 24, 24, 2. et ad Tac. Ann. 3, 20, 3.

LVIII. 1. *Haud longis inde temporibus;* immo *haud longi inde* (v. ad c. 2. n. 4.) *temporis quies;* Gron.

2. *Transeuntem Apenninum* cet. eum per Ligures Apenninum transiisse, petentem Etruriam, tradit Nepos Hann. 4. et Sil. 4, 739 sq. Noster conatum modo esse transire dicit. Polybius vero ne id quidem refert.

3. *aut arma omittenda erant*, (v. ad 5, 43, 4) *aut contra enitentes*, vento obnitentes, contra ventum pugnantes, *vortice intorti*, rotati et conrepti, *adfligebantur*, ad terram prosternebantur; Doer. Cf. ad c. 35. n. 10. et Gron. Obss. 4, 8. *Vortex* s *vertex* omnis res in orbem acta, h. l. turbo, at aqua 23,

19. et 28, 30. Cf. ad Sil. 3, 475. et ad Juvenal. 6, 524.

4. *ſpiritum includeret* MSS. *intercluderet* omnes edd. ante Drak. Cf. ad 2, 2, 9. — *capti auribus et oculis*, v. ad 2, 36, 7.

5. *quo deprehenſi erant*, v. ad 9, 23, 3.

6. *aqua levata vento*, vapores, vel imbres (aqua coeleſtis, pluvia) in altum elati et rapti. — *omnibus omiſſis*, cf. not. 2.

7. *ad alienam opem quisque inops*, qui ſine ope erat, h. e. inops conſilii proprii et auxilii, *tendere*, ſe vertit. — *elephanti quoque ex his* cet. v. ad cap. 56. n. 4.

LIX. 1. *ad decem millia*, v. ad 9, 24, 2.

2. *non acie vincerent ſolum*, *ſed* etiam. v. ad 1, 40, 1.

3. *quum Romanus* dux — *ſignum receptui dedit*, (v. ad 32, 11, 4) — *laxatam pugnam*, v. ad 2, 34, 13.

4. *ipſe cum peditum robore medius* inter equites, *dextra laevaque* parte *emiſſos*, *caſtris erupit*. *medius* ex conj. Gron. *mediis* alii auctore Lipſ. In MSS. et edd. antt. plerisque *de his*, in quibusdam *de iis*, et in c. Put. *diis*. Hinc potius non dubito, quin verba *de his caſtris* et *de iis caſtris* margini adſcripta ſint, et gloſſatoribus, non Livio debeantur.

5. *major Romanis quam pro numero jactura*, v. ad 7, 33, 2. — *Secundum eam pugnam*, v. ad 1, 4, 1.

6. *ratam fore cum his*, ſ. *iis*, ſc. Liguribus; Str.

LX. 1. *Cn. Cornelius Scipio in Hiſpaniam* (cf. 21, 32.) *cum claſſe* cet. cf. Polyb. 3, 76. *Emporiae*, Ἐμπορίαι Ptol. 2, 6. al. Ἐμπόριον et Ἐμπορεῖον, hod. *Ampurias*, urbs Hiſp. Tarrac. in ora Cataloniae prope Pyrenaeos et mare mediterr., propr. duo oppida, muro diviſa, e quibus alterum a Phocaeenſibus, (alii dicunt Maſſilienſibus, qui a Phocaea Joniae oriundi ſunt, de quo v. ad Sil. 4, 52.) alterum ab

ab Hispanis conditum erat: unde in plur. *Emporiae*. Cf. c. 61. 26, 19. 28, 42. 34, 3. 8. 9. Strab 3. 4. p. 159. 160. Plin. 3, 3. s. 4. ad Sil. 3, 369. Sed *Emporia* Punica (τὰ Ἐμπορεῖα s. Ἐμπόρια, vel τὸ Ἐμπόριον et *Emporiae*, αἱ Ἐμπορίαι) inf. 29, 25. 33. et 34, 62. Africae regio circa Syrtin minorem, fertilissima subjectaque Poenis, quibus plurimum inde commeatus et alimentorum advehebatur, et ab una ejus civitate Lepti singula in dies talenta vectigal dabantur. Cf. Polyb. 1, 82. 3, 23. 32, 2. et Appian. Pun. 72.

2. *orsus a Lacetanis*, v. ad c. 23. n. 1.

3. *non ad maritimos modo populos*, v. ad 2, 10, 10. Polybius tradit, eum populos sponte se dedentes singulari humanitate complexum esse, sed alios vi subegisse.

4. *Hannonis cis Iberum provincia erat*, v. ad 2, 40, 9. et 21, 2, 9. — *prius quam alienarentur omnia*, omnes Hispaniae gentes a Poenis deficerent, ad Romanorum partes traherentur; alienae, Romanae, ditionis fierent omnia. — *obviam eundum ratus* Hanno *in aciem eduxit*, v. ad 1, 23, 4.

5. *atque ipse dux cum aliquot principibus* (Polyb. dicit τὸν Ἄννωνα, καὶ τὸν τῶν Ἰβήρων Ἀνδοβάλην, Indibilem, regulum Hispanorum) *capiuntur* pro: *dux et aliquot principes*, ut 22, 21, 3. 26, 1, 6. 26, 46, 5. 31, 36, 4. 38, 48, 7. et ap. Suid. v. δέρας T. I. p. 525. ὁ Ἰάσων σὺν τοῖς Ἀργοναύταις εἰς τὴν Κολχίδα παραγενόμενοι ἔλαβον τὸ δέρας. Cf Ruhnken. ad H. in Cer. v. 499. *Magonem*, non *Hannonem*, ducem et captum fuisse tradunt Oros. 4, 13. et Epit. Liv. Cf. Zonar. 8, 25. et Oudend. ad Frontin. Strat. 2, 3, 1. — *Scissis oppidum*, v. ad c. 23. n. 1.

6. *supellex barbarica ac vilium mancipiorum* sc. praeda, pro: *ac vilia mancipia*. Κακοφωνίαν sic vitatam putabat Str.

LXI. 1. *fama adcideret*, v. ad c. 10. n. 15. — *Ad primum adventum Romanorum obcurſurus*, venturus, adventurus, ut *obcurrere proelio*, *rei*, *ad opem ferendam*, *comitiis*, *concilio*, et *ad concilium* 10, 43. 21, 61. 28, 8. 31, 29 36, 24. 37, 32. 39, 6. Sic et *pugnae obvenire* 29, 34, 5. et Gr. φθάνειν et καταντᾷν τινὶ et εἴς τι vel ἐπί τι aliquo tendere, ſe convertere, pervenire. "*Obcurrere concilio* notat etiam 31, 29 pr in tempore adeſſe, non ſero venire: quae vis non in Dativo utique latet, ſed e contexto adcedit: quippe ibid. et *ad concilium obcurrere* idem fuerit; ſed regis legati *adcelerarunt*, non Athenienſium. *Obcurrit eo Antiochus* 35, 15 pr. venit, quaſi obcurſurus ibi legato et adfuturus, vel ſui copiam praebiturus, *ſich einfinden;*" Bauer.

2. *Haud procul Tarracone* (v. ad 22, 22, 2.) *claſſicos milites navalesque ſocios*, (v. ad 9, 38, 1.) Tarracone relictos, *vagos* cet. Cf. Polyb. 3, 76. Mox *quod ferme fit, ubi ſecundae res negligentiam creant* emend. Doer.

3. *agmine acto*, v. ad 6, 28, 1. — *Emporias*, v. ad c. 60 pr.

4. *Scipio relictam ab auctore defectionis*, Haſdrubale, qui iterum trans Iberum ſe receperat, *Ilergetum gentem*, quae cis Iberum eſt. De *Ilergetibus* v. ad c. 23. n. 1. *Caput* eorum mox dicitur *Athanagia*, quae nonnullis fuiſſe videtur hodierna *Manreſa*, ſed Taraphae *Tarrega*, Petro de Marca Hiſp. 2, 26. et Cellario *Lerida*, (quae primum *Athanaſia*, quaſi aeterna urbs, a Graecis, et deinde *Ilerda* ſit dicta) Strothio *Aytona*, Cataloniae opp. haud longe ab Ibero ſitum.

5. *in jus ditionemque recepit*, v. ad 35, 16, 4. — *in Auſetanos* — *Lacetanos*, v. ad c. 23. n. 1. Mox malim: *haud procul urbe*, *quum jam intrare vellent.*

6. *nix minus quatuor pedes alta*, v. ad 3, 64, 5.

LXII. 1. *multa eâ hyeme prodigia* cet. de quibus omnibus v. ad 1, 31, 1. — *ingenuum infantem semestrem in foro olitorio*, extra portam Carmentalem, inter Tiberim et Capitolium, *triumphum clamasse*, forte *io triumpho c.*; (ut 24, 10.) sed cf. Valer. Max. 1, 6, 5. (et Ovid. Am. 1, 2, 25.) Stroth. Sic et *triumphum nomine ciere* (exclamare Io triumphe!) 45, 38. *Saturnalia clamatum* (vel potius *clamata*, judice etiam Gron.) 22, 1 extr. *Cauneas* (sc. ficus) *clamitabat* ap. Cic. Div. 2, 40. et nos: *Feuer schreyen.* — *foro boario*, v. ad 10, 23, 2. — *navium speciem de coelo adfulsisse*, ut 42, 2, 2. v. ad 1, 31, 1.

2. *aedem Spei in foro olitorio*, v. ad 2, 51, 2. — *Lanuvii hastam se commovisse*, cf. ad 24, 10, 8. Hastas Martis vulgo intellegunt, ut 24, 10, 8 Possunt etiam hastae in templis suspensae aliaeve innui. v. ad 1, 31, 1. Steger de prodigiis p. 123. et Drak. ad 40, 19, 2. ubi haec notavit: "Scheffer ad Obseq. de prod. 60. et 96. ex eo et Liv. 24, 10. conjicit, 40, 19. ad verba *pontifices hastas motas nuntiavere* vocem *Martis* adjiciendam esse. Sed non variant MSS. et simpl. *hastae motae* memorantur etiam 21, 62. ubi Sabellicus hastam Junonis Lanuvinae s. Sospitae indicari putat; cujus sententiam egregie inlustrant nummi gentis Prociliae, imaginem Junonis, cornibus caprinis ornatae et hasta armatae, exhibentes, et locus Cic. N. D. 1, 29. insignia hujus Junonis pellem caprinam, hastam, scutulum et calceos repandos referens, quem optime ad hunc nummum advocavit Haverk. in Comm. ad Thes. Morell. T. I. p. 360. An igitur 40, 19., ubi non *hasta*, sed *hastae* memorantur, potius indicantur hastae quum Martis Praeneste aliorumque deorum, tum Junonis Sospitae Lanuvii cultae? nam et proximum prodigium, quod Lanuvii circa simulacrum ejusdem Junonis adcidit, id suadere videtur. Praeterea hoc quoque prodigium non Romae, sed alibi extra Vrbem adcidisse, conligo ex ver-

verbo *nuntiavere*, quo Livius utitur de talibus prodigiis."

3. *in ipſo pulvinario*, v. ad 5, 13, 5.

4. *in agro Amiternino* (v. ad 10, 39, 1.) *multis locis hominum ſpecie procul candida veſte viſos* cet. Suſpicari poſſis *hominum ſpecies — viſas, nec cum ulla congreſſas:* ſed nil mutandum; nam ita loquitur religionis et εὐφημίας χάριν, non auſus certo nomine, quicumque fuerint, ignarus adpellare, ne peccet: ceterum intelligi poteſt *daemonas aerios*, *genios* vel *neſcio quos;* Gron. Cf. ad 1, 2, 3. ſed et 24, 10, 9.

5. *Caere ſortes extenuatas*, ut mox et 22, 1. *adtenuatas*, h. e. minores ſ. exiliores factas, *zuſammengeſchwunden:* erant enim ſortes plerumque e ligno factae, vel globulorum vel teſſerarum aut talorum forma, inſcriptae literis, quae in urna bene miſtae a puero ducebantur; Str. Cf. Cic. de div. 2, 41. 69. In oſtentis et ſomniis omnia majora et auctiora videre laetum ac proſperum judicant haruſpices et ὀνειροκρίται, ſed triſte oſtentum eſt, ſi qua res ſolito minor et tenuatior defectiorque adparet: quo pertinent quadrigae fictiles, quae in fornace creverant, (v. Plin. 28, 2.) panis Perdiccae coctus duploque major factus in furno, qui ei oves poſcenti regnum Macedoniae portendit, et ſeptem opimae vaccae ſeptemque macie defectae, quas e flumine adſcendentes vidit rex Aegyptius; Salmaſ. ad Solin. p. 487. Cf. Plin. 34, 13. ſ. 38. et *Steger von den Prodigien* p. 185. ubi putat *ſortes* fuiſſe bacillos titulo inſcriptos, (cf. ad 22, 1, 16.) et *extenuatas* vel propr. *extaeniatas* dici, quia exciderint ex taenia ſ. tenia, qua colligatae fuerint. Sed *adtenuatae* dicuntur 22, 1, 16. *exteniatas*, h. e. taeniis vittisque ſolutas conj. Lipſ. Elect. 2, 12. quod reſpuit Periz. anim. hiſt. c. 9. p. 380.

6. *libros adire decemviri juſſi*, v. ad 3, 10, 6.

7. *novemdiale sacrum edictum*, v. ad 1, 31, 3. — *aliis* sacris *procurandis civitas operata fuit*, v. ad 1, 31, 7.

8. *Vrbs lustrata est*, v. ad 1, 28, 2.

9. *hostiaeque majores* (cf. Ind.) *caesae Diis, quibus editum est*, sc. ut caederentur. v. ad 1, 18, 2.

10. *Lanuvium ad Junonis* aedem *portatum est*. v. ad 1, 33, 6. et 8, 14, 4. — *matrona jugo*, πότνια, ob majestatem deae, vel ut *matrona Tonantis* ap. Ovid. Fast 6, 33. Cf. Intpp. Hor. Od. 3, 4, 59.

11. *lectisternium Caere, ubi sortes adtenuatae*, cf. not. 5. et ad 5, 13, 5. — *Juventati* MSS. Cf. ad 1, 55, 4.

12. *circa omnia pulvinaria indicta supplicatio*, v. Ind. et ad 3, 63, 2. 5, 13, 5. — *Genio* Vrbis; unde ei *majores hostiae caesae*, cf. ad Sil. 2, 584 sq. 6, 283. 13, 124. et Mitscherl. ad Hor. Od. 3, 17, 14. 15.

13. *Haec procurata — levaverant animos religione*, v. ad 5, 23, 7.

LXIII. 1. *edictum et literas ad consulem* (Sempronium, *Placentiae bibernantem*; cf cap. extr. et 56 sq) *misit*: nam quidquid magistratus P. R. publice mandabant, *edicere* dicebantur, mandatumque ipsum *edictum* adpellatum; Str. *Edicere* est vel omnino proloqui, pronuntiare et indicare, (v. Gron. et Drak. ad 30, 5 pr. et Cort. ad Sall. Cat. 48.) vel sententiam dicere, si de judicibus, vel voce scriptove publice proposito aliquid constituere et jubere, si de magistratibus adhibetur. Cf Ern. clav. Cic. et inf. ad 31, 49, 5. — *Idibus Martiis*: qui dies tum temporis magistratibus ineundis solennis erat; Str. Cf. 22, 1. Sic *pridie Idus Martias* abeundis. v. 30, 39, 4.

2. *Arimini adesset in castris*; cf. ad c. 51. n. 5. Eo et Servilius pervenit ibique remansit: at Flaminius, legionibus suis adsumtis, per Etruriam profectus est Arretium, quia praeter ejus opinionem Hannibal jam

jam in Etruriam contenderat. Conf. Polyb. 3, 77. cum Zonara.

3. *memori veterum certaminum cum Patribus*, cf. Freinsh. Subplem. Liv. l. 20, 19. et 47. *tribunus plebis* contra ſenatus auctoritatem tulerat rogationem de agro Piceno et Gallico viritim dividendo. v. Polyb. 2, 21. Valer. Max. 5, 4, 5. et Cic. Acad. 2, 5. Inv. 2, 17. Leg. 3, 9. Div. 1, 35. 3, 32. — *quae poſtea conſul* a. V. 529. cum P. Furio Philo *prius de conſulatu, qui abrogabatur, dein de triumpho habuerat;* v. Plut. in Marcello p. 299. qui tradit, quum augures vitio creatos eſſe conſules, adverſus Inſubres profectos, dixiſſent, ſenatum eos confeſtim literis Romam revocaſſe et juſſiſſe, quam primum conſulatu ſe abdicare nec quidquam pro imperio gerere: Flaminium vero has literas non prius aperuiſſe, quam hoſtes fudiſſet: (cf. Polyb. 2, 32. 33.) itaque victori, cum ingenti praeda redeunti, triumphum fuiſſe negatum; ipſum vero privatum triumphaſſe, et mox magiſtratu abire coactum eſſe. Cf. Zonaras, et ad Sil. 4, 706 ſq.

4. *ob novam legem, quam Q. Claudius trib. pl. adverſus ſenatum* (forte *adverſo ſenatu;* Gron. cf. ad 1, 46, 4.) *tulerat, ne quis ſenator, cuive ſenatorius pater fuiſſet* cet. cf. Cic. Verr. 5, 18. Cujac. Obſſ. 6, 38. et L. 3. D. de excuſat. et vacat. mun. unde intellegitur, id lege Julia de repetundis fuiſſe repetitum. Dukerus monet, a Pigh. in Ann. ad a. 535. nullo auctore et Claudio tribui cognomen Flaminii, et tribunatum legemque ejus ad annum praec. referri. Ceterum recepi emend. Stroth., qui haec notavit: "Ineptum eſt vulgatum *quive ſenatoris pater fuiſſet;* quaſi is nec ipſe eſſet ſenator, et ex dignitate filii aliquid in patrem redundaret. Immo ne ſic quidem plusquamp. *fuiſſet* locum habere poſſet: et hinc quoque nolim cum Perizon. *filius* pro *pater* reponere; dicendum enim fuiſſet: *q. ſ. filius eſſet.*" Forte tamen inſolens videri poſſit *ſenatorius pater*, et probabi-

babilior conjectura Roelli: *cuive senator pater fuisset.*

5. *maritimam navem — CCC amphorarum:* nam ad amphorarum, quas capiebant, numerum magnitudo navium exigi solebat; ut nos dicimus: *ein Schiff von 300 Tonnen;* Str. Cf. Manut. ad Cic. Div. 12, 15. Hard. ad Plin. 6, 22. s. 24. et Voss. ad Mel. p. 280.

6. *quaestus omnis Patribus indecorus visus:* nam senatores post b. Punicum I. in Sicilia, Sardinia et Corsica praedia sibi comparare, et per speciem deportandorum ex iis fructuum negotiationes, amplissimo ordine indignas exercere coeperunt; quod h. l. significari videtur; Duk. Cf. Ern. clav. Cic. v. *Negotiator.*

7. *suasori legis Flaminio*, v. ad 2, 56, 6.

8. *auspiciis ementiendis*, (ea ementiendo) cf. ad 10, 40, 4. Cic. de div. 1, 16. et Phil. 2, 35 3 4 al. Timebat Flaminius, ne, sicut in priore consulatu suo ob prodigia, quae augures sibi inter auspicandum oblata retulerant, jussus erat a Patribus magistratu se abdicare, ita et nunc vana auspicia ementirentur, τοῦ θείου καταψεύδεσθαι, ut ait Zonaras; Vales. Sententia est: *Ob haec* odia inter ipsum et Patres, *ratus* Flaminius, *retenturos* sc. Patres *se* (Flaminium) *in Vrbe*, i. e. veritus ne se retinerent, varia praetexentes, tum *auspiciis ementiendis*, i. e. ementiendo contra Flaminium, auspicia prohibere, quo minus exire (vel potius magistratum inire et gerere) possit; (cujus modi artificium Patres, quorum augures erant, saepissime adhibuerunt, maxime contra plebejos homines) tum nectenda alia *mora*, *Latinarum feriarum*, nempe ut consul Flaminius ad Vrbem maneat, donec Latinas ferias indixerit egeritque; (cf. ad 1, 45, 2.) tum denique *consularibus aliis* negotiis, quae pro *inpedimentis* essent ad bellum festinanti; Str. — *privatus*, v. ad 1, 40, 5.

9.

9. *consulem ante*, primum, olim, *inauspicato factum*, *revocantibus Diis*, auspiciis, *atque hominibus*, Patribus, *non paruisse*; v. not. 3. — *conscientia* (ob conscientiam) *spretorum* (olim deorum hominumque; veritum, ne dii contemtum sui adversis auspiciis ominibusque vindicarent): ex emend. Gron. *conscientias praetorum* in MSS. et edd. antt. *conscientia praeteritorum* quidam edidere, auctore P. Manutio.

10. *et Capitolium et solennem votorum nuncupationem fugisse* cet. nam consul magistratum initurus solebat primum a senatu et populo mane domi suae salutari, et inde in Capitolium deduci; (illud dicebatur *officium*, hoc *processus consularis*) deinde in Capitolio vota rite concipere s. nuncupare, et bovem immolare Jovi; tum munus suum auspicari coacto senatu, ad eum referre tum de religione feriisque Latinis, (vel eas indicere) tum de re publica, (de utroque v. ad 9, 8, 1.) et in leges jurare; (cf. 31, 50.) mox has ferias agere et *Jovi Latiari solenne sacrum in monte* Albano *facere*. Cf. seqq. et 22, 1. 24, 26. ad 1, 45, 2. ad Juvenal. 1, 39. 2, 132. et Tac. Ann. 3, 59, 5. 4, 36, 1. — *Vota nuncupare* i. e. suscipere, seu Diis sacrificia, signa, templa promittere solebant magistratus in provincias abeuntes; Str. Cf. 41, 10. 27. 42, 49. 45, 12, 5. et Brisson. de Form. 1, 168. Votis nuncupatis paludati Vrbe exibant, multitudine hominum officii causa eos prosequente. Cf. 41, 10. et 42, 49.

11. *ne Latinas indiceret* sc. ferias, *Jovique Latiari solenne sacrum in monte* sc. Albano (ut 22, 1. 25, 12. pr. et al.) *faceret*. v. ad 1, 45, 2. *auspicato*, v. ad 5, 21, 1.

12. *paludatus inde cum lictoribus ad provinciam iret*, h. e. cum imperio, lege curiata de eo lata. v. ad 5, 46, 8. — *Lixae modo*, more, se gerendi ratione; Doer. coll. Hor. Od. 4, 2, 28. Hyperbole: ad instar vilissimi hominis, ministri militum, ne militis quidem; Str. Cf. ad 21, 33, 7.

13.

13. *ſolum vertiſſet*, cf. ad 3, 13, 10. — *in deverſorio hoſpitali*, v. ad 1, 51, 2.

14. *inmolantique ei vitulus* cet. cf. ad Sil. 5, 63 ſq.

15. *apud ignaros*, propter *quid trepidaretur*, ut paſſim *trepidare*, *tremere*, *horrere* cet. cum quarto caſu more Graecorum. Cf. 22, 27, 5. Mox pro *in omen* Duker. et Drak. conj. *ut omen*, et Gron. *omen*, ut ap. Tac. Ann. 1, 28. At v. ad 4, 1, 6.

16. *per Apennini tramites*, cf. Cic. Phil. 12, 11.

COMMENTARIVS

IN

LIVII LIBRVM XXII.

CAP. I. 1. *Jam ver adpetebat*, (v. ad 5, 19, 2.) *quum Hannibal ex hibernis movit*, quae egit in Gallia Ciſalpina, regreſſus eo ex Liguribus. Cf. 21, 59. et Polyb. 3, 77.

2. *transſcendere Apenninum*, cf. 21, 58. 59.

3. *Galli*, *quos praedae* cet. cf. Polyb. 3, 78.

4. *raperent agerentque*, v. ad 3, 37, 4.

5. *mutando nunc veſtem*, *nunc tegumenta capitis*, *errore etiam* inſidiantibus obfuſo, fraude, vel externa ſpecie, Gallos inſidiantes fallente et in errorem ducente, *ſeſe ab inſidiis munierat*, defenderat, tutatus erat. Cf. Polyb. 3, 78. *κατεσκευάσατο περιθέτας τρίχας, ἁρμοζούσας ταῖς κατὰ τὰς ὁλοσχερεῖς διαφορὰς τῶν ἡλικιῶν ἐπιπρεπείαις*, (capillamenta concinnavit, convenientia omnium aetatum formis, quae inſignem homini differentiam adferunt) *καὶ ταύ-*

ταῖς ἐχρῆτο, συνεχῶς μετατιθέμενος· ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ἐσθῆτας μετελάμβανε τὰς καθηκούσας ἀεὶ ταῖς περιθέταις. δι' ὧν οὐ μόνον τοῖς αἰφνιδίως ἰδοῦσι δύσγνωστος ἦν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐν συνηθείᾳ γεγονόσι.

6. *Idibus Martiis*, v. ad 21, 63, 1.

7 *quum de re publica retulisset*, v. ad 9, 8, 1.

8 *Magistratus id* (imperium auspiciumque) *a domo, publicis — concipere posse*, v. ad 21, 63, 10. et 12

9. *prodigia ex pluribus locis nuntiata:* de quibus omnibus v. ad 1, 31, 1. Mox pro *autem* in MSS. *audes*, *audex*, *cudes*, *rudes*, et in quibusdam *sudes*, unde Jac. Gron. non male conj. *Sulcis*. *Sulci* antiqua et clarissima Sardiniae urbs.

10. *circumeunti vigilias equiti:* nam id proprium fuit munus equitum; etsi nonnunquam illud obiere etiam tribuni, (v. 28, 24.) vel legati et dux ipse. Cf. 45, 37, 4. Sall. Jug. 45. Polyb. 6, 35. et Lips. de mil. Rom. 5, 9 qui etiam monet, *scipionem* vel fortuito equiti in manu fuisse et per tenebras ad fulcrum, vel signum aliquod imperii, ritu centurionum. Mox *tenuerit* suspicari possis. Observandum etiam est, in plerisque his prodigiis ignem et fulgorem fuisse; Str.

11. *scuta duo sanguine sudasse*, cf. 27, 4. Valer. Max. 1, 6, 5. et Plut. in Fabio pr. p. 174. ubi et alia, mox memorata, prodigia recenset, Livium sequutus auctorem. *sanguinem sudasse* omnes edd. ante Drak. non male! h. e. sudando emisisse. Praeterea verba *sudare*, *flere*, *manare*, *pluere*, *stillare*, *rorare* et similia non tantum sexto, sed et doctius quarto casui junguntur. v. Heins. ad Ovid. Met. 6, 312. De ipso prodigio v. ad 1, 31, 1.

12. *Praeneste ardentes lapides coelo cecidisse;* in uno MS. *lampades*, probb. Drak. et Str. Sed Plut. l. l. ita haec vertit: καὶ λίθους μὲν ἐκ τοῦ ἀέρος διαπύρους καὶ φλεγομένους φέρεσθαι.

13. *Arpis parmas in coelo visas*, cf. Oros. 4, 15.

14. *aquas Caeretes sanguine m. f.* cf. ad 22, 36, 9. et Valer. Max. 1, 6, 5. — *fontemque ipsum Herculis cruentis manasse sparsum maculis*, forte leg. *frontemque ipsam Herculis*, h. e. simulacri ejus, forsan magni in Capitolio, de quo v. 9, 44. Cf. ad Epit. Liv. L. n. 3. ubi *caput multis cicatricibus sparsum* dicitur.

15. *in Antiati* (v. ad 8, 12, 11.) *metentibus cruentas in corbem* (v. ad 2, 5, 5.) *spicas decidisse*, cf. 28, 11. Plut., Oros. et Valer. ll. ll. — *coelum findi* fulmine, ut *scindi*, *discedere*, (ap. Cic. Div. 1, 43.) *dividi*, *rumpi*: et quidem *coelum* nubilum, non serenum, quod laetum erat augurium prodigiumque. v. ad Sil. 1, 135. 535 sq

16. *sortes sua sponte adtenuatas*, (v. ad 21, 62, 5.) *unamque excidisse*, (v. ad 21, 42, 2.) *ita scriptam* cet. sed Plut. l. l. tradit, τοῦ ὑπὲρ Φαλερίους οὐρανοῦ ῥαγῆναι δόξαντος, ἐκπίπτειν καὶ διασπείρεσθαι πολλὰ γραμματεῖα, καὶ τούτων ἐνὶ γεγραμμένον φανῆναι κατὰ λέξιν· Ἄρης τὰ ἑαυτοῦ ὅπλα σαλεύει. Cf. ad 21, 62, 5. et Periz. anim. hist. c. 9. p. 380.

17. *signum Martis in Appia via* (cf. Cic. ad Quintum fr. 3, 7. et de via illa sup. ad 9, 29, 5.) *sudasse* (cf. not. 11.) *ad simulacra luporum*, ferarum Marti sacrarum (v. ad 10, 27, 7.) et forsan in galea ejus vel scuto expressarum.

18. *lunaeque inter imbrem cadentis*; ut et Julius Obseq. tradit, *C. Laelio L. Domitio Coss. Vulsiniis novam lunam decidisse, et non nisi postera die hora tertia comparuisse.* Drak. malebat *lanaeque i. i. cadentis*, Sigon. vero et Str. *lunaeque i. i. candentis*, i. e. splendentis.

19. *consul* (Servilius) *de religione Patres consuluit*, de *procuratione* horum prodigiorum. Cf. ad 1, 20, 11.

20. *partim majoribus hostiis*, quae non amplius crescunt, *partim lactentibus*, ut 27, 4. et 37, 3. — *supplicatio ad omnia pulvinaria*, v. ad 21, 62, 12.

21. *decemviri libros inspexissent*, v. ad 3, 10, 6.

22. *quemadmodum cordi esse* sibi (v. ad 6, 9, 1.) *Divi carminibus* Sibyllinis *praefarentur*, h. e. praedicerent, quo sensu in omnibus libris h. l et ap. Catull. 64, 383 legitur illud verbum. *profarentur* emend. Gron., Drak. et Doer. putantes, hoc verbum, non illud, eo sensu dici. Quanta vero similitudo intercedit inter *praefari* et *praedicere?* Pro *Divi* ex MS. Rec. *Divis* recepit Str. In reliquis MSS. et in antt. edd. *divinis:* unde forsan leg. *Divi his*, vel cum Jac. Gron. *Divi suis* aut *iis carminibus.*

23. *Junoni Reginae* et *Sospitae*, v. Ind. et ad 8, 14, 4. Mox potius leg. *quantam;* Gron. — *lectisterniumque* (v ad 5, 13, 5.) *fieret;* forte *facerent.*

24. *quin et libertinae ut ipsae* cet. h. e. immo ut adeo ipsae libertinae, (sed ita redundat τὸ *ipsae*) vel: immo ut adeo lib. *ipsae* i. e. sua sponte, ultro, vel potius (quoniam in illis explicationibus τὸ *ut* plane otiosum est, idque in superioribus non ita adhibitum) *quin et libertinae, ut*, similiter ac *ipsae* sc. matronae *pecuniam conferrent:* nam *ipse* peculiariter de dominis matronisque ad famulitium relatis dicitur; Str. De *Feronia* v. ad 1, 30, 4.

25. *decemviri* (sacris faciundis) *Ardeae in foro m. h. sacrificarunt;* hoc enim nonnumquam et iis locis factum, ubi nullum exstiterat prodigium; Sigon. Cf. 42, 20.

26. *Postremo Decembri jam mense* cet. regrediens ad superius tempus Noster narrat, quae facta erant jam ante haec prodigia procurata; Str. Mox voces *et eum* ex postremis forte literis verbi praec. *imperatum* natae, saltem incommodae et otiosae; Gron. et Str. Cf. tamen ad 1, 19. 1.

27. *ac per Vrbem Saturnalia* sc. adesse et nunc celebranda esse, h e. laetitiae ita indulgendum esse, ut Saturnalibus, *diem ac noctem*, die ac nocte, (vel potius: per totum *diem ac n.*) *clamatum* est; Doer. Cf. ad 21, 62, 1. et 30. 36, 5 *Io Saturnalia* conj. Burm. et *Saturnalia clamata* Gron. quod firmari loco

Ma-

Macrob. Sat. I, 10. monet Drak. Sic et dicitur Livio *triumphus nomine cieri* (45, 38.) et *clamari*; Ern.

28. *populusque eum diem* cet. v. ad 2, 21, 1.

II. 1. *habendoque delectu*, delectui. v. ad 4, 12, 8. *habendoque* MS. Ber. unus MS et omnes edd. ante Gron. *Romae distrahendoque* MSS. reliqui: unde *trahendoque* (h. e. producendo) repoſuere Gron. et Drak. Sed Duk. et Stroth. recte monent, dilationem delectus neutiquam cadere in Servilium et tam periculoſum tempus.

2. *propiorem viam per paludem* (forte *paludes*) *petit*, *qua* parte *fluvius* Etruriae *Arnus*, ex Apennino ortus (hod. *Arno*) — *inundaverat* cet. cf. Polyb. 3, 78. 79. (quem locum Livius in toto hoc cap. transtulit paene totidem verbis) et Strab. 5, 2, 9. p. 227. qui dicit, Hannibalem, e Gallia in Etruriam proficiſcentem, non commodiorem viam petiiſſe per Vmbriam et Ariminum, quod eam adcurata cuſtodia teneri cognoverit, ſed difficiliorem juxta Traſimenum lacum.

3. *Hiſpanos et Afros (id omne veterani erat robur exercitus)* cet. ita legitur nunc ex emend. Gron. at in edd. antt. *Hiſpanos et A. et omne quod veterani* cet. idque forte non ſpernendum, (vel, quia τὸ *quod* a MSS. abeſt, et *quod* et *erat* delendum) quoniam ſic Livius ad verbum expreſſit Polyb. 3, 79 pr. niſi potius ibi καὶ eſt exegeticum: (v. ſup. ad 2, 42, 7.) nam idem Polyb. mox ſolos memorat Hiſpanos et Afros, nec praeter eos aliud erat *robur exercitus*. — Mox *necubi* pro *nec alicubi*, ut c. 16. 28. 25, 33. 38, 49. et *necunde* pro *ne alicunde* c. 23. et 28, 1. Str.

4. *ut eſt mollis ad talia gens*, Galli. Sic et Polyb. l. l. Cf. ad 5, 44, 4. — *dilaberentur* ab ſignis ſ. ordinibus, (ut 23, 18 extr. et 37, 20.) furtim ſparſimve ſecederent, vel declinarent de via retrocedendo, quod ap. Polyb. eſt ἀπονεύειν εἰς τοὐπίσω. — *Primi* Hiſpani et Afri, *qua* parte *modo praeirent duces* cet.

5. *Galli neque sustinere se prolapsi, neque adsurgere;* cum Crever. forte leg. *neque sustinere se, neque prolapsi a.* v. ad 21, 35, 10 — Mox *aut* pro *neque*, ut saepe post *neque* vel *nec;* et deinde *alii trahentes*, *alii morientes* sc. erant, pro: trahebant, moriebantur, de quo v. Davis. ad Cic. N. D. 4, 44. Doer. — *vigiliae conficiebant* Poenos. Cf. ad 5, 10, 6.

6. *jumentorum itinere toto prostratorum acervi tantum*, *quod exstaret* ex vel ab *aqua*, quantum eorum aquae supereemineret, *necessarium cubile dabant quaerentibus* sc. illud: nam *cubile* bis intell., ad *quaerentibus* et ad *dabant;* Str. Cf. Polyb. Non bene fluit oratio, et ante *jumentorum* desideri videtur *vel:* alii incumbebant sarcinis in aquas cumulatis, alii acervis jumentorum; Duk.

7. *ex verna intemperie*, (ut mox *palustri coelo*) ob eam v. ad 3, 31, 1. — *elephanto*, *qui unus superfuerat*, (v. ad 21, 56, 4.) *vectus*, *quo*, ut eo *altius ab aqua exstaret;* alii *quod* pro *quo*.

8. *gravante caput*, graviter adficiente, vexante.

9. *altero oculo capitur*, v. ad 2, 36, 7. Cf. Polyb. l. l. Tac. Hist. 4. 13. Juven. 9, 157. Sil. 4, 749 sq. 762. et Nepot. Hann. 4. qui tamen tradit, eum postea numquam dextro oculo aeque bene usum esse, et in transitu Apennini id factum.

III. 1. *quae cognosse in rem erat*, v. ad 1, 27, 5. — *inquirendo exsequebatur*, v. ad 5, 15, 8. Ad haec et seqq. cf. Polyb. 3, 80-82.

2. *Consul ferox ab consulatu priore* cet. (v. ad 21, 63, 3.) sc. *erat*, quod ex praec. periodo repetendum. — *non modo non legum* (v. ad 1, 40, 1.) *metuens*, v. ad 4, 9, 4

3. *ferri agique videt res sociorum*, v. ad 3, 37, 4.

4. *ceteris omnibus in consilio* militari (v. ad 8, 6, 6.) *salutaria magis suadentibus quam speciosa* sc. dictu, quae bene quidem sonarent et haberent, quod pla-

placeret, sed reapse vana et temeraria essent; Doer. Cf. Curt. 5, 1, 8. Sic *species* saepe dicitur, quod videtur esse tale, quale non est. Cf. ad Tac. Ann. 3, 30, 7. Mox *effuse* pro *effusa* conj. Duk.

5. *Arretii ante moenia sedeamus*, v. ad 7, 37, 4. — *vastando et urendo* pro *vastans et urens*, v. ad 1, 8, 4.

6. *sicut olim Camillum ab Vejis* cet. v. ad 9, 4, 7.

7. *equus repente corruit — et nuntiatur, signum convelli nequire:* eadem et alia quoque prodigia memorant Valer. Max. 1, 6, 6. Cic. de Div. 1, 35. Sil. 5, 59 sq. Flor. 2, 6. et Plut. in Fabio. De posteriori v. ad 1, 31, 1. — *foedo omine incipiendae rei*, statim ab initio rei; exhibente foedum initium: Bauer.

8. *super quam quod dissenserant a consilio*, (cf. not. 4.) ut 27, 20. pro quo *praeterquam quod* dicitur 24, 49. et 25, 41. et simpl. *praeterquam* passim. v. ad 5, 14, 5. *Super* saepe significat id. qd. *praeter; quam* id. qd. *is*, *ea*, *id* per omnes casus ac genera; et *praeterquam*, *super quam*, *insuper quam* (ut 23, 7, 3.) id. qd. *praeter id* vel *ea;* Str. Cf. ad Tac. Ann. 4, 11, 1. Sic et *extra quam*, *qui* pro *praeter eos*, *qui* 26, 34, 2. et *extra quam si* (Gr. ἐκτὸς εἰ μή, Germ. *ausgenommen wenn*) 38, 38. 39, 18.

9. *in vulgus milite laeto*, universe, per omnem gregem, *durchgängig;* Bauer. — *spem magis ipsam, quam causam spei* ejus et suae, id quo spes niteretur. Rei optatae et speratae unice intenti non reputabant, an causam sperandi haberent; Doer. Τηλικοῦτον γὰρ προσενεβεβλήκει κατελπισμὸν τοῖς ὄχλοις consul, ὥστε πλείους εἶναι τῶν τὰ ὅπλα φερόντων τοὺς ἐκτὸς παρεπομένους τῆς ὠφελείας χάριν, κομίζοντας ἁλύσεις καὶ πέδας, καὶ πᾶσαν τὴν τοιαύτην παρασκευήν, Polyb. 3, 82.

IV. 1. *inter Cortonam urbem*, quae etiam nunc ita dicitur, et Κυρτώνιος Polyb. l. l. sed Κόρτωνα Ptol. et aliis. — *Trasimenumque lacum* Etru-

riae in agro Perusino, qui hod. *il Lago di Perugia*, s. *di Passignano et di Castiglione* vocatur. Nomen varie scribitur, *Thrasumenus*, *Thrasymenus*, *Thrasimenus*, Θρασιμένη λίμνη, sed in plerisque et optimis libris Ταρσιμένη ap. Polyb. 3, 82., *Tharsimenus*. (v. Quintil. I. O. 1, 5, 13. ibique Burm.) Τρασυμένη Strab. 5, 2, 9. p. 226., *Trasimenus*, et rectius forte *Trasumenus*. Similiter scribitur *Jepydes*, *Japudes* et *Japides*, *Illyrii*, *Illurii* et *Illirii*, *Satyra*, *Satura* et *Satira*, *inclytus*, *inclutus* et *inclitus*, *lacrymae*, *lacrumae* et *lacrimae*. Nam veteres Romani Gr. ὐ ut Gall. *u* pronuntiarunt, et docti Grammatici substituerunt *y*, indocti et medii aevi scriptores *i*.

2. *Et jam pervenerant* sc. Poeni: dicendum erat *pervenerat* sc. Hannibal, sed ita variare amat Livius, v. c. 22, 16 pr. 24, 22, 4. et 24 extr. 25, 21. et similis enallage numeri est ap. Diodor. 15, 42. ὁ Νεκλανέβις ἐπυνθάνετο — κατεσκεύασαν — τοῦτο γὰρ ἀπετάφρευσε, Str. — *ad loca insidiis nata*, (v. ad 5, 37, 6.) *ubi maxime* cet. cf. Polyb. 3, 82. 83. et Sil. 5, 1 sq. *montes Trasimenus subit*, proxime ad eos adcedit, eos prope adluit, (ὑποῤῥεῖ ap. Strab. 15. p. 688. προσκλύζει ap. Diodor. 17. p. 607. quod monuit Freinsh. ad Curt. 7, 3, 19. 8, 11, 7.) ita ut inter radices montium et lacum perangusta tantum via sit; Duk.

3. *inde colles adsurgunt*, v. ad 25, 21, 3.

4. *Baliares ceteramque levem armaturam*; v. ad 21, 55, 2. — *inexplorato*, v. ad 1, 41, 10.

5. *ab tergo ac super caput decepere*, latuere, (ut al. fefellere eum, et passim *decipere*, Gr. λανθάνειν) *insidiae*, ex emend. Lips. in Epist. Quaest. 5, 1. prob. Gron. Obss. 3, 20. In plerisque MSS. legitur *decepte* vel *deceptae*, in quibusdam et in omnibus edd. antt. *detectae*, h. e. tectae, ut c. 28. *detegendis insidiis* pro *tegendis i.* in quamplurimis MSS. Sed alia desiderantur exempla, *haud detectae i.* conj. Str.

6.

6. *orta ex lacu nebula* (prospectum eripiens) in *campo* cet.' cf. Sil. 5, 34 sq. et Polyb. 3, 85. Mox *ex pluribus collibus* pro vulg. *ex p. vallibus* cum Str. recepi ex verissima conjectura Lipsii in Epist. Quaest. 5, 1. (Cf. ad cap. 9 n. 2.) Nam non intellego, quomodo agmina in pluribus vallibus considentia inter se conspecta, aut ex iis decurrisse dici possint; Duk. Neque tamen, quod Doer. suadet, *eo* reponendum pro *eoque*, i. e. ideoque. (v. ad 1, 11, 6.) Verba *inter se satis conspecta* continent rationem illorum: *eoque magis pariter*; Livius autem variavit orationem, et verbo *decucurrerunt* junxit primo partic. *conspecta*, deinde adv. *pariter*.

7. *Romanus clamore undique orto prius, quam satis cerneret, se circumventum esse sensit:* ita forte *τὸ prius* transponendum; saltem verba eo ordine capienda, et ad *cerneret* subintell. *se circumveniri* vel *se circumventum esse*. Stroth. conj. *quam hostes* aut *q. satis hostes cerneret*.

V. 1. *ut in trepida re*, v. ad 5, 11, 3. et 8, 30, 7. — *quacumque* parte. Cf. ad haec et seqq. Polyb. 3, 84.

2. *ad arma capienda et*, quod idem est, *aptanda pugnae*. "Militi jam in acie tribuitur; scil. jam habenti, nempe manu capere arma, humero ante nixa, ut hastas, gladium stringere, pila prehendere et librare, rel." Bauer. — *competeret animus*, idoneus et par esset, subficeret, valeret. Cf. ad Tac. A. 3, 46, 1.

3. *ad gemitus vulnerum*, ob vulnera, (v. ad 1, 5, 5.) vel vulneratorum, (nisi ita leg.) vel potius: ad sonum vel ictuum, vel telorum, vulnera infligentium. Nam *gemitus* dicitur omnis sonus, (v. ad Sil. 1, 425. 5, 398. 15, 156. et Ovid. Met. 12, 487.) et *vulnus* vel ictus, quo, vel tela aliaque arma, quibus vulnera inferuntur. v. ad Sil. 1, 397. et 4, 387. Hinc forte *gravi et mortifero vulnere ictus* sup. 2, 47.

47. et *vulneribus confodi* inf. 24, 7. Hinc quoque ſynon. h. l. junguntur *gemitus vulnerum ictusque corporum aut armorum.*

4 *non illa ordinata* pugna *per principes haſtatosque ac triarios*, cf. 8, 8. Sed legendum videri *per haſtatos principesque ac t.* jam monuit Duk. Cf. Lipſ. mil. Rom. 4, 1. Schel. ad Hygin. p. 1053. Salmaſ. mil. Rom. c. 4. — *nec ut pro ſignis*, ante ſigna, *anteſignanus*, haſtati et principes, *poſt ſigna alia pugnaret acies*, ſc. Triarii. v. ad 2, 20, 3. et 8, 8, 4.

5. *Fors conglobat* Romanos, ut ap. Sall. Jug. 97. al. 102. *Sors* male edd. ante Gron. qui et mox *dat* pro *dabat* in optimis MSS. legi monet. — *ante aut poſt* ſc. ſigna.

6. *tantusque fuit ardor armorum*, v. ad 1, 30, 7.

7. *eum motum terrae* cet. qui non memoratur Polybio, ſed tamen Coelio ap. Cic. de div. 1, 35. Plin. 2, 84. ſ. 86. Oroſ. 4, 13. Sil. 5, 611 ſq. Flor. 2, 6. et Plut. in Fabio. Cf. Heyne Opuſc. Acad. T. 3. p. 259. — *avertitque curſu rapidos* (id cum Str. recepi ex duobus optimis MSS. pro vulg. *rapido*) *amnes, mare fluminibus invexit*, ut ap. Cic. l. l. luculentius: *ut flumina in contrarias partes fluxerint, atque in amnes mare influxerit.* Flumina decurrunt in mare: fit autem tremore terrae, ut mare interdum exundet, et aut retro agat flumina, quae id refluum ſentire non ſolent, aut, ubi adceſſus receſſusque ejus, altius ſolito adſcendat; Gron.

VI. 1. *infeſtiorque pugna eſt:* immo *erat* aut *eſſe*; Bauer. — *premi ac laborare*, v. ad 3, 31, 1. — *Ducarium* non niſi Livius memorat, et ex eo Sil. 5, 644 ſq. Polybius 3, 84 tradit, conſulem a Gallis quibusdam interemtum *Inſuber eques, facie quoque noſcitans* cet. v. ad 21, 63, 3.

2. *hanc victimam*, hunc, ſc. conſulem, v. ad 21, 10, 14.

3. *qui ſe infeſto venienti* (v. ad 1, 13, 2. et 21, 44, 2.) *obviam objecerat:* durior conſtructio quum in ver-

verbis *infesto venienti*, tum in pleonasmo *obviam objecerat:* neque enim junxerim *obviam venienti*, quod de adgresso et inpugnante dici solet: B. uer. *triarii objectis scutis arcuere;* al. clipeis. Sed cf. 8, 8. Ad seqq. cf. Polyb 3, 84.

4. *nec perspicere prae caligine*, ut forte 40, 22, 2. vel adcurate, perspicue videre. *prospicere* malebat Drak.

5. *Inclinata denique re*, v. ad 3, 16, 4. et 9, 12, 2.

6. *ne in conspectos procul inmitteretur eques Poenorum*, — *sese abripuerunt* cet. Polybius l. l. tradit, haec sex millia Romanorum collibus relictis periisse vicum quemdam Etruriae, ibique a Maharbale circumsessos se ei, fidem illam danti, dedidisse.

7. *super cetera extrema fames:* malim paene jungere *cetera extrema*, i. e. ultima, ἔσχατα, δεινότατα, ἄπορα, quam *super cetera* et *extrema fames;* Bauer.

8. *Punica religione* (cf. ad 21, 4, 10.) *servata fides ab H. est, atque in vincula omnes conjecit;* in edd. ante Gron. *conjecti*, recte forsan, etsi adversantur MSS. Insolentior est h. l. a passivo ad activum transitus, maxime quum copula *atque* duo adjuncta unius subjecti jungat; et tolerabilius esset, si copula *atque* deleta major distinctio post *est* poneretur, (cf. ad 1, 4, 3. 2, 2, 2. 22, 20.) Str. *qui* leg. pro *atque;* Doer. Sed v. ad 2, 56, 1. Aspera quoque excidisse, ut Thucydidi, ita et Nostro, possunt; Bauer.

VII. 1. *Quindecim millia Rom.* ut ap. Polyb. 3, 84. Cf. Appian. Hann. 10. Mox pro *diversis itineribus* in plerisque *adversis i.*, in quibusdam *aversis*, non male, ut sint itinera aversa a via militari ac regia, *avia* vel *devia* et secretiora per circuitus, non *recta;* Gron. Cf. ad 10, 2, 6.

2. *Mille et quingenti hostium in acie periere*, majorem partem Galli. Cf. Polyb. 3, 85. Mox prius *utrimque* delendum: nam loquitur hic de hostium

sepa-

ſeparatim jactura, et quae Romanorum fuerit clades, jam ante expoſuit; Perizon. — *Multiplex caedes,* multis partibus, aliquanto major, ut *multiplex gaudium* 4, 60. multo majus, *multiplicare regnum* 37, 54. multis partibus majus facere, aliquoties tantum reddere, *vielmal ſo groſs machen, als es iſt,* et Gr. πολλαπλάσιος, quod genitivo quoque jungitur; Bauer. Cf. ad 7, 8, 1. — *hauſtum ex vano,* temere credidiſſe, poſuiſſe; Bauer. *ex vario* conj. Ern. Cf. Drak. ad h. l. et ad 29, 23.

3 *Fabium aequalem — potiſſimum auctorem habui,* ſequutus ſum; v. ad 1, 44. 5. et 2, 58, 1. — *captivorum* (qui plures erant XV millibus) *qui Latini nominis* (v. ad 1, 10, 2.) *eſſent* cet. cf. Polyb. 3, 85. qui eum his dixiſſe tradit, ſe non Italis, ſed pro eorum libertate Romanis bellum intuliſſe.

4. *Flaminii corpus, magna cum cura inquiſitum,* quaeſitum, *non invenit,* cf. ad Sil. 5, 659 ſq.

5. *obvios percunctantur,* forte *percunctabantur,* aut *ſit* pro *eſſet;* Bauer. Cf. ad 1, 41, 3. — *turba in comitium* (v. ad 1, 36, 6.) *et curiam verſa magiſtratus vocaret,* evocaret, ut indicarent, quid certi eſſet: nam magiſtratus id celare aut minuere cupiebant; Sanct. Cf. ad haec et ſeqq. Polyb. 3, 85. Plut. in Fabio p. 175. et Sil. 6. 552 ſq.

6. *alius ab alio inpleti rumoribus* cet. v. ad 1, 41, 1.

7. *Quot caſus,* quam varii caſus, *exercitus victi* cet.

8. *Poſtero ac deinceps aliquot diebus,* v. ad 1, 21, 8.

9. *neque avelli, utique ab notis,* v. ad 2, 30, 1. Mox *degredientium* pro *digred.* repoſuit Bauer. v. ad 21, 36, 4.

10. *Senatum praetores per dies aliquot* cet. nam ſenatum ſolum nihil commiſiſſe, quod a dignitate ſua abhorreret, dicit Polyb.

VIII. 1. *quatuor millia equitum cum C. Centenio* (al. *Centronio*) *propraetore miſſa* cet. cf. Appian. b. Hannib. 9. 11. (qui *octo millia* memorat, quae

potius

potius cum *M. Centenio Penula* simili clade similique superbi ducis inscitia periisse tradunt Liv. 25, 19. et Oros. 4, 16.) Polyb. 3, 86 (qui alteram partem dicit occisam, reliquos vero vivos captos) Nep. Hann. 4. et Zonaras 8. 24. Centenius *homo privatus* dicitur Appiano, (duos illos Centenios confundenti) *praetor* Nepoti et *ςρατηγὸς* Zonarae. *Propraetor* vocatur h. l. ut L. Scipio sup. 10, 25. quamquam neuter praeturam gessisse usquam legitur: nam videntur imperatores sive consules eo nomine insignivisse legatos suos, quum iis imperium se absentibus traderent; Str. Cf. Duker ad h. l. et 10, 25, 11. et 29, 6, 6.

2. *ab Servilio consule*, qui, de periculo conlegae certior factus, constituerat cum eo se conjungere, et equites propere praemiserat. Ita Polyb. l. l.

3. *ut in adfecto corpore* (v. ad 5, 10, 6.) *causa*, morbus, *quamvis levis*, (v. ad 1, 4, 6.) *magis sentiretur*, *quam gravior in valido;* quod *in* culpa librariorum excidisse, jam suspicatus est Drak. *Causa* pro morbo, ut 30, 44, 4. et passim ap. Senec., Celsum et Veget., quod morbo excusari saepe solemus. v. Vulp. et Heyne ad Tibull. 1, 8, 51. et Gron. Obss. 3, 14. Sic et Gr. *περίςασις*, Str.

4. *nihil, quod adgravaret*, v. ad 4, 12, 3. — *aestimandum esse* scil. *secum reputare* vel *reputabant*, quod in praec. *ducere* et *aestimare* latet. Cf. ad 2, 32, 6.

5. *et* (f. *sed*; Mur.) *quia et consul aberat — Prodictatorem* (dictatorem minus adcurate ap. Polyb. 3, 87.) *populus creavit Fabium*, cf. cap. 31 extr. et 4, 31.

6. *ad penates pro Vrbe dimicandum esse*, cf. ad 2, 32, 6. *ad penates* ex emend. Gron. (v. ej. Obss. 4, 6.) In MSS. *ac penatibus*, et *ac cum penatibus;* in edd. antt. *ac tum pro penatibus*, et *ac cum Poenis*, quod probabat Sigon.

IX. 1. *sed* (etiam) *refertum praeda*, v. ad 1, 40, 1.

2.

2. *paluftri via* (cf. cap. 2.) *proelioque magis ad eventum* (v. ad 9, 16, 9.) *fecundo*, *quam levi*, parvo et cum paucis, *aut facili*, fine labore et difficultate feliciter committendo, *adfectus*, v. ad 5, 10, 6. *Vbi fatis quietis* ad corpora reficienda *datum* eft a duce militibus, *praeda* cet. Hoc *quietis* recepi e conj. Gron. pro vulg. *ubi fatis quieti datum* fc. temporis a militibus, vel duce: quod non inprobabant Str. et Drak. Ille τὸ *gaudentibus* (fc. militibus) pro ablat. abfol. adcipiebat; hic vero jungebat cum *profectus*, ut al. *magnis* (cum) copiis, vel *novo* (cum) *exercitu profectus* cet. Nihil horum Livio dignum: et Stroth. ad cap. 4. recte monuit, "malum effe criticorum morem, pro mero arbitrio unam quamdam conjecturam recipere, aliam longe probabiliorem ac magis neceffariam negligere."

3. *Praetutianum Hadrianumque a.* cet. cf. Polyb. 3, 88. — *Arpos*, v. ad 9, 13, 3.

4. *ad Vrbem iter intendit*, v. ad 4, 19, 1.

5. *Q. Fabius Maximus dictator iterum:* nam paulo ante hoc bellum jam dictator fuerat; fed vitio creatus dictatura fe abdicarat: unde unam tantum dictaturam ipfe memorat 28, 40, 6. v. Valer. Max. 1, 1, 5. et Pigh. Ann. ad a. 532. — *negligentia*, v. ad 3, 20, 6.

6. *pervicit*, *ut*, *quod non ferme decernitur*, — *fatalibus libris*, v. ad 3, 10, 6.

7. *quod ejus belli caufa votum Marti foret* fc. a C. Atilio Serrano. v. 21, 62 extr. unde colligere nolim, τὸ *Marti* h. l. delendum, vel cum Rubenio leg. *ante*.

8. *Jovi ludos magnos*, v. ad 2, 36, 1. — *aedes Veneri Erycinae* (v. ad 21, 10, 8.) *ac Menti*, cf. cap. 10. 23. 31. Ovid. Faft. 6, 241 fq. Auguftin. C. D. 4, 21. Lactant. 1, 20. inpr. Cic. Leg. 2, 8.

9. *ver facrum*, pecus, (quale? v. cap. 10.) proximo vere natum inter Cal. Mart. et pridie Cal. Majas (v. 34, 44. et Dodwell. de cyclis 10, 10. et adpend.

pend. prael. Camd. p. 758.) *vovendum* diis: quo ritu? v. cap 10. Festus: *Magnis periculis adducti vovebant Itali, quaecumque proximo vere nata essent apud se animalia, immolaturos. Sed quum crudele videretur, pueros ac puellas innocentes interficere, perductos in adultam aetatem velabant, atque ita extra fines suos exigebant.* Cf. Plut. Fab. p. 176. Hard. ad Plin. 2. s 18. et Brisson. de form. 1, 97. Votum hoc ver sacrum non a M. Aemilio, cui negotium modo datum, ut videret, omnia, ex relatione decemvirorum paranda, mature fieri, sed ab alio praetore, de quo v. 33. 44. ut alia ab aliis, de quo v. Ind. et cap. 10. *M. Aemilium praetorem cum conlegis* vel *et conlegas ex* vel *de pontificum sententia* malebant Pigh. in Ann. ad a. 536. et Gron. Recte, si cap. 10 pr. vera est omnium paene MSS. lectio *consulente conlegio praetorum*, non, quod vett. edd. exhibent, *c. conlegio pontificum*, vel, quod Lips. et Drak. malebant, quodque Gron. recepit quidem, nec tamen probavit, *c. conlegium praetore.* Cf. Duk. et Drak. ad 33, 44. Periz. anim. hist. c. 4. p. 163. Ceterum *M. Aemilium* Regillum (cf. c. 33. et 27, 33.) non alium fuisse putabat Sigon. quam eum, de quo v. 24, 7–9. et 29, 11. Cf. ad 27, 33, 4.

X. 1. *L. Cornelius Lentulus* Caudinus, cos. a. 515.

2. *datum, donum duit* (v. ad 10, 19, 10.) *populus Rom. Quir.* cet. cf. Gron. Obss. 4, 14. Haec verba non ante, sed post parenthesin, etsi adversantibus MSS. et edd., posui suadentibus Stroth. et Bauero. Ille etiam bene monet, verba *datum* (substant.) et *donum* synonyma esse, ut ap. Cic. p. Cluent. 10, 24. al., et inciso distinguenda; in formulis autem solennibus synonyma plerumque cumulari, ut (*munus donum* et) mox *populus solutus, liber esto*, vel in tritissimo illo: *quod bonum, felix, faustumque ac salutare sit*, et al. v. ad 1, 32, 10. et Ernesti clav. Cic.

Cic. v. *datum*. Cf. ſimilis formula 36, 2. ubi tamen *dona data* ſic dicuntur, ut *data* ſit partic.

3. *quaeque profana erunt*, non jam olim alicui Deo vota ſacrataque; Str. Cf. n. 5. — *Jovi fieri* ſc. ſacra, ut mox *quod fieri oportebit* et ſaepius *facere*. v. ad 10, 42, 9.

4. *Qui faciet, quando volet* cet. hoc non repugnat verbis praec. *ex qua die ſenatus populusque juſſerit*, modo ne ante eum diem ſacra faciant, quem ſenatus definiturus ſit; ex hoc autem die cujusque arbitrio relinquitur reliquum tempus: referri etiam poſſunt verba *ex qua die* ad aetatem pecudis; Str. — *quaque lege*, formula, vel id. qd. *quo modo*. v. ad 1, 26, 4.

5. *profanum eſto*, ex vere ſacro eximatur, ita habeatur, quaſi non ſacrum ac devotum diis fuerit; Str. Cf. n. 3.

6. *ſi quis rumpet*, violabit, perdet, conrumpet, (ut paſſim in Digeſtis) *ne fraus eſto*, ne fraudi ſit populo, ne quaſi populi ſcelus habeatur; Str. Sic et paulo ante *ne ſcelus eſto*, et mox *ne populo ſcelus eſto*, et *eo populus ſolutus, liber eſto*. Ita paſſim *fraus* et *ſcelus* eſt ἄγος, noxa, nefas, cujus poena vel in eum, qui illud committeret, vel etiam in poſteros ejus totumque populum redundare credebatur. Cf. ad 3, 53, 4. et Mitſcherl. ad Hor. Od. 1, 28, 30. 31. Mox *clepſit* et *cleptum* antiquum verbum, Gr. κλέπτειν, furari, vel obcultare. *neve cui cleptum erit*, non habeatur, ducatur pro ſubrepto, non habeatur eo loco, ac ſi furto ablatum foret; Bauer.

7. *ſi atro die faxit*, cf. ad 6, 1, 10. Mox *anteidea* vel *antidea* (al. *ante id ea*) antique pro *antea*, ut *antideo*, *antidhac* et *poſtidea* ap. Plaut. pro anteeo, antehac et poſtea. Sed particula *ac* transponenda videtur: *ſi antidea ac ſenatus p. i. fieri, faxit*; Str.

8. *ludi magni* (v. ad 2, 36, 1.) *voti aeris* gravis *trecentis* cet. h. e. 106481 imperial. $11\frac{2}{3}$ groſſ. noſtri argenti, ſi as libralis eſt aequalis $7\frac{2}{3}$ groſſis; Str. Cf. Gron. de pec. vet. 4, 2. Salmaſ. de uſur. p. 574.

Peri-

Perizon. de aere gravi §. 18. 24. inpr. Kuster. in Clerici Bibliotheque choisie T. 24. P. 1. p. 119 sq.

9. *praeterea bubus Jovi* cet. sc. sacrum fieri, votum; Str.

10. *quos in aliqua sua fortuna publicae quoque contingebat cura*, qui, quum ipsi aliquem statum et rem haberent, ne et sua perderent, omnia stare cupiebant: nam illi maxime de re publica solliciti sunt, qui habent ipsi, quod salvum velint, (h. e. rem familiarem, ut c. 11. n. 7. liberos) et *publica prodendo tua nequidquam serves*, ut 26, 36. dicitur; Gron. *contingebat*, movebat, ad quos pertinebat; Ern. Cf. ad 34, 22, 4.

11. *Tum lectisternium — Cereri;* v. ad 5, 13, 5. In quovis lecto sunt duo numina, et quidem deus ac dea: in quibus jungendis ratio videtur habita et cognationis, amicitiae amorisque, et similitudinis morum, vitae ac symbolorum, simul etiam in Marte et Venere originis Romanorum, ab iis repetitae. Conf. quae docte de hac re disputantur im *Magazin für Schulen u. Schullehrer* T. 2. p. 189 sq.

12. *Veneri Erycinae* et *Menti aedem;* v. ad c. 9. n. 8. — T. *Otacilius* Crassus *praetor vovit*, cf. 23, 31.

XI. 1. *ut e re publica duceret*, v. ad 6, 22, 2. et 22, 39, 1. — *duas se legiones* cet. sed quatuor novas memorat Polyb. 3, 88. — *Tibur diem ad conveniendum edixit*, cf. ad c. 12. n. 1.

2. *ut*, *quibus oppida c. i. essent*, *uti commigrarent:* sic passim *ut* iteratur. v. c. 28, 9, 7. 34, 56, 5. 36, 1, 3. 36, 3 extr. 38, 38, 13. 42, 21. 22. 28. 30. et sic *quum* 28, 40, 1. Pro *uti* Gron. malebat *ut hi* vel *ii* h. l. et 36, 3. Alii post *quoque* ponunt *uti*.

3. *via Flaminia*, omnium antiquissima, Roma per Etruriam Arimino tenus a C. Flaminio Nepote censore a. 534. ducta, (v. 23, 23.) et ab Augusto munita; (v. Suet. c. 30.) diversa ab ea, quam C. Fla-

minius consul a. 565. a Bononia perduxit Arretium v. ad 39, 2, 4. Strabo 5, 1, 11. p. 217. al. 333 hunc facit auctorem alterius viae. Cf. Bergierius de viis Rom. publ. 3, 21. et Duk. ad Epit. Liv. XX.

4. *viatorem misit*, v. ad 2, 56, 10. Idem tradit Plut. in Fab.

5. *vetustate* (ob eam) *jam prope oblitos ejus imperii:* nam post A. Atilium Calatinum a. 504. dictatores quidem fuerant, sed comitiorum habendorum non rei gerendae caussa; Sigon.

6. *circa portum Cosanum*, (al. *Cossanum*) vel Herculis. *Cosa* vel *Cossa* et *Cossae* opp. Etruriae non longe a mari situm et ultra ostia Albiniae fl. (h. Albegna) Cf. Ind. et Strab. 5. p. 225. Heyne ad Virg. A. 10, 168. et Rutil. Itin. 1, 285 sq. ubi v. Wernsdorf. in P. L. M. Vol. 5.

7. *navalibus sociis*, v. ad 9, 38, 1. — *libertini etiam, quibus liberi essent*, qui igitur, quamvis non agrorum possessione, liberorum tamen caritate cum re publica conjuncti essent; Str. Cf. ad c. 10. n. 10. et Lips. mil. Rom. 1, 2.

8. *aetas militaris*, homines aetate militari, h. e. ea, qua arma ferre seu milites esse et possunt et debent, sc. ab anno aetatis XVII ad XLVI. Cf. ad 3, 57, 5. 22, 57, 9. 25, 5, 4. Dodwell. prael. acad. p. 263. et Periz. ad Aeliani var. hist. 6, 3. ubi ex 25, 5. recte colligit, juniores XVII annis lege prohibitos fuisse nomina dare, et, si dedissent, stipendia iis non processisse.

9. *in verba juraverant*, v. ad 2, 32, 1. — *alii, ut Vrbi praesiderent*, v. ad 4, 10, 2. et 10, 17, 3.

XII. 1. *quo* (sc. Tibur) *diem ad conveniendum* (ut convenirent) *edixerat novis militibus*, ut c. 11. 23, 31. 32. 28, 5. 31, 11. 35, 3. al. Cf. ad 31, 49, 5. *diem* ex edd. antt. et MS. Ber. revocavi. *die* plerique MSS. et edd. etiam Gron. et Drak. Sed non adsequor, quomodo hoc ratio sermonis Latini ferre possit.

fit, five *quo* ad *Tibur* referatur, five ad *die*; Duk. — *transversis limitibus in viam Latinam*, v. ad 2, 39, 3. — *ad hostem ducit*, ut mox *educeret in aciem*. v. ad 1, 23, 4.

2. *nisi* in *quantum necessitas cogeret*, (cf. not. 8.) *fortunae se commissurus*, cf. n. 9. et ad 1, 38, 2.

3. *haud procul Arpis*: immo *Aecis* ex Polyb. 3, 88 extr. substituendum; quod etiam Gron. suspicatum esse video. *Aecae* opp. in confinibus Apuliae et Samnii. Cf. ad 23, 1, 1. 24, 20, 2. Wessel. ad Itin. Anton. et Hierosol. p. 116. 610. Holsten. ad Cluveri Ital. ant. p. 1202.

4. *increpans quidem* et palam haec jactans abibat; *ceterum* secreto angebatur; Gron. — *concessum propalam de virtute ac gloria esse*, v. ad 3, 60, 4. Post *concessum* omnes MSS. inserunt *quas*, vel *qui*, vel *quae*, vel *quod*: at edd. ante Crev. *eis*, quod vel pro *sibi*, si ad Poenos, vel pro *ab iis*, si ad Romanos referatur, positum monet Bauer. Aliam vocem, nescio quam, Livio reddendam esse, ex MSS. probabile fit.

5. *tacita cura* quoad *animum incensus*; fortius, quam *incessit*, quod malebant Mur. et Gron. Cf. ad haec et seqq. Polyb. 3, 89. 90.

6. *modo citato agmine*; Jac. Gron. conj. *tacito a.* ut 21, 45. quia mox *modo repente* fit idem. Sed junge *mox repente subsistebat*. — *excipere degressum* (ex *locis altis*, per quae Fabius agmen ducere solebat; quod tamen e seqq. demum, non ex praecedd. intellegitur) *in aequum*, v. ad 2, 4, 3. et 5, 38, 4. — *per loca alta* et obportuna, (παρὰ τὰς παρωρείας vel ἀκρωρείας, et τοὺς εὐκαίρους τόπους ap. Polyb. 3, 90. 92. 101.) quae tutum praestabant eum ab equitatu Poenorum.

7. *ut neque omitteret eum*, v. ad 3, 46, 7. Hinc Hannibal Fabium adpellare *paedagogum suum* solebat. v. Plut. Apophth. p. m. 195.

8. *Castris, nisi quantum usus necessario cogere* sc. egredi, quod tamquam contrarium τοῦ *tenebatu* ex hoc verbo intellegendum est, ut ap. Frontin. Stra 2, 5, 31. *eam* regionem *infestari* sc. jussit, *ulteriore vetuit adiri;* Str. Cf. ad 1, 33, 7. et 34, 3, 2. *quantum* pro *in quantum*, quoad, ut c. 57 pr. — *stati* v. ad 2, 64, 9.

9. *Neque universo periculo summa rerum committebatur*, v. ad 1, 38, 2. et 3, 5, 6. — *parva momenta levium certaminum*, causae (ab initio) modicae eventus in tenui felices, ad majorum tamen ome valiturae; Bauer. Cf. ad 1, 47, 7. et 3, 27, 6. — *finitimo receptu*, quum in propinquo esset, quo reciperent, exercitus; Doer. simul et loca alta a tuta. *finitimo* ex emend. Lips. pro *finitimorum*. Similiter *tuto receptu* 23, 43, 4. et 28, 25, 6. et passim *receptus* pro receptaculo et loco, quo nos recipiamus vel facultate nos aliquo in tutum recipiendi locum Cf. ad 4, 57, 2. Possis etiam suspicari *finitimo tum* vel *cum receptu.*

10. *aut virtutis, aut fortunae poenitere*, v. ad 2 54, 16. "Vix est, quin hic lateat vitiosa structura quasi personalis verbi: *adsuefaciebant militem poenitere*, ut poeniteret: sed intell. *ipsum*, aut bis *militem*, (ut, quum dicimus *arguit eum fecisse*, sane bis dictum intellegas *eum arguit*, *eum fecisse*) *poenitere virtutis*, eam inprobare, nimis tenuem habere," Bauer.

11. *qui nihil aliud, quam quod inpar dictatori erat imperio, morae ad r. p. habebat*, quem nihil aliud a *re publica praecipitanda* remorabatur, quam quod dictatoris cedere debebat imperio; Doer. *remp. praecipitandam* sc. in summum periculum. v. ad Praef. Liv. n. 13. *quod inpar erat imperio* ex emend. Jac. Gron. In edd. antt. *quod non imperabat;* in plerisque MSS. *quod imperabat imperio;* in Lov. 5. *quod non inpar erat imperio.* J. Fr. Gron. conj. quod *imperabat sub imperio*, et *quod parebat in imperio.* Ruben. et Bauer: *quod parebat imperio.*

12.

12. *pro cunctatore segnem, pro cauto* (in omnibus fere MSS. *et cauto*, probb. Gron. et Drak., in quibusdam *et pro cauto*) *timidum, adfingens vicina virtutibus vitia, compellabat*, cf. c. 39. n. 12. et omnino Horat. Sat. 1, 3, 24 sq. inpr. 55 sq. *Compellabat*, adpellabat; vel increpabat, vituperabat, ut 34, 2, 5. Hinc et pro *adcusare* dicitur 43, 2. Cf. Duk. ad 34, 2, 8. intpp. Cic. Phil. 3, 7. et ad div. 8, 12. Burm. ad Suet. Caes. 17.

13. *premendorumque superiorum arte, quae pessima ars* cet. in omnibus MSS. *premendorum superiorum, quae* cet. unde *premendoque superiorem, quae* cet. recte, opinor conj. Gron. *Premere* h. l. deprimere, elevare, obtrectare alicujus laudes, gloriam et res gestas criminationibus callidis. Ei obponitur h. l. *extollere*, ut ap. Virg. A. 11, 401. 2. Sic et inf. c. 59. *nec premendo alium me extulisse velim.* De voc. *superiorum* haec notavit Bauer: "Paene, etsi vix Latine, pro excelsioribus, inlustrioribus, praepositis, dictum videtur; et sane hic potest, si solveris: qui *se* essent superiores. Nempe relate, ad Minucium, non simpl. aut per se, ut nos *die Obern*; quo sensu Latinis non dicatur: unde et addi solet *gradu, honore, dignitate, loco.* Apud Cic. Verr. 4, 20, 44. (*quum magistratum aut aliquem superiorem invitasset*) vel. del. *aut*, (certe *aliquem superiorum* melius diceretur) vel notat, qui *ipso*, Calidio equite, esset honoratior, prior dignitate."

XIII. 1. *Hannibal ex Hirpinis*, ad quos ex Apulia vel Daunia pervenerat, *in Samnium transit*, transgressus Apenninum. Cf. Polyb. 3, 88. 90. — *Telesiam urbem* Samnii, ad fines Campaniae; (h. Telese in regno Neapol.) sed ap. Polyb. 3, 90. πόλιν Οὐενουσίαν, (Venusiam, in Apulia vel ejus Lucaniaeque confinibus) corrupte forsan, etsi Venusia, a *Benevento* nimis remota, a Strab. 5. p. 250. Samnio adtribuitur, non Lucaniae, ut lib. 6. p. 254.

2. *detrahere* altis locis *ad aequum certamen* in aequis f. planis locis, in planitie committendum. Cf. ad 10, 14, 6. et inf. ad cap. 12 n. 6. unde fuſpicari poſſis, voc. *certamen* eſſe delendum.

3. *qui ad Traſimenum capti* cet. cf. cap. 7.

4. *res major, quam auctores*. v. ad 1, 16, 7. — *alternis* vicibus; modo *fidentem*, modo *diffidentem*. Cf. ad 4, 53, 5. — *ut Campanos peteret*, in Campaniam proficiſceretur.

5. *promiſſa rebus adfirmarent*, v. ad 1, 1, 9. Praec. *ut* ante *promiſſa* ponendum putabat Gron. — *duci* viae.

6. *Sed Punicum*, h. e. Puniſmus, Punica pronuntiatio, *abhorrens ab Latinorum nominum prolatione* cet., ut fere ap. Cic. p. Arch. 8. *Cordubae natis poetis pingue quiddam ſonantibus atque peregrinum*; Str. Gronovius, quem ſequuti ſunt Cler., Crev., Drak. et alii, poſt *abhorrens* inſeruit *os*, et haec notavit: "Punicum hoc os eſt ipſius Hannibalis jubentis Caſinum duci, eamque vocem ita pronuntiando trahentis, ut *dux* viarum Caſilinum nuncupari putaret; eſt enim proprium vitium Afrorum in pronuntiatione *Labdaciſmus, ſi pro uno L duo pronuntientur, ut Afri faciunt:* (v. Iſidor. Orig. 1, 30.) ſed definitio haec nimis anguſta; inmittitur enim et nonnullis naturali vitio, ubi prorſus non eſt." Idem Gron. delendum putabat vocem *prolatione*, quae ab omnibus fere MSS abeſt, et τὸ *ab:* neque enim *abhorrere alicujus* durius videri, quam *alicujus faſtidire, adſpernari*, (ut 29, 34, 2. qui tamen locus perperam forte laudatur) *vereri*. Ceterum de tota hac re nihil ap. Polyb. et Appian. *Caſinum* vero eſt opp. extremum Volſcorum et Latii ſeptemtrionalis trans Lirim; (h. Caſino) et *Caſilinum* in Campania mediterr., ubi nunc *Capua* nova, ad utramque ripam Vulturni, per mediam urbem fluentis. Cf. ad c. 14. n. 1. et ad c. 15. n. 4. — *ut adciperet, fecit*, cf. 30, 26 extr.

7.

7. *in campum Stellatem*, v. ad 9, 44, 2.

8. *ad aquas Sinuessanas*, thermas salubres, de quibus, ut de *Sinuessa* opp., in finibus Latii adjecti et Campaniae, trans Lirim, ad mare, v. ad Sil. 8, 527. et Tac. Ann. 12, 66. Strab. 5, 3, 6. p. 234. et Hard. ad Plin. 31, 2. s. 4.

9. *nec abnuebant* socii Rom., *quod unum vinculum fidei est*, *melioribus parere*, iis, quorum *justo et moderato regebantur imperio.* Vere et praeclare: sed loquitur Romanus, qui civium suorum fidem, moderationem et aequitatem praedicare solet. Cf. 26, 24. Romanae autem artis erat, parendi necessitati praetexere speciosum honestumque nomen *societatis*, et *socios* adpellare, (*verbo socios*, *re vera subjectos imperio et obnoxios habere*, 37, 53 pr.) qui, imperio eorum parentes, viros, arma, commeatum, tributa mittere cogebantur: unde ortum sociale bellum, quum socii atque coloniae aequo jure uti, Romani in eos dominari vellent. Hinc et *socios in ditione Romanorum esse* legimus 21, 60. 22, 20. 21. 41, 6 extr. cui loco conf. Polyb. 26, 7. 8. Multa praeclare de hac re disputavit Heyne in Opusc. Acad. Vol. 3. p. 145 sq. et Vol. 4. p. 536 sq.

XIV. 1. *Vt vero ad Vulturnum flumen* Campaniae maximum, (h. Voltorno, cujus ostio adjacet Vulturnus s. Vulturnum opp., h. Castello di Voltorno; de quo v. ad 25, 20, 1. et ad Sil. 8, 528.) *castra sunt posita* cet. cf. Polyb. 3, 92.

2. *per juga Massici montis* Campaniae, qui vini generosissimi ferax est, (ut et *Falernus ager*, ad radices ejus, inter Cales et Sinuessam, situs) et orientalis pars continuorum montium, quorum pars occidentalis Gaurus, et septemtr. Falernus dicitur. v. ad Sil. 7, 162 sq. — *Fabio ducente*, v. ad 1, 23, 4.

3. *tum prope de integro seditio ab duce seditionis adcensa*, sc. a Minucio, qui jam antea motus excitaverat seditiosis orationibus: (v. cap. 12 extr.) *quieverant*

rant enim, turbis abstinuerant. v. Drak. ad 45, 37. In plerisque MSS. legitur *seditio ac de seditione adcensi, quidam fuerant enim per paucos dies*, in edd. antt. *est orta seditio ac duces seditionis adcensi quidam; fuerat enim silentium per paucos dies*. Hinc Lips. conj. *seditio adcensa; quieti fuerant enim*, et Gron. *seditio ab duce altero est adcensa; quieverant enim perpaucos dies*. Hic tamen et Drak. edidere; *seditio adcensa; quieverant enim per paucos dies*. Quod nos reposuimus, ad veterum librorum lectiones propius adcedit, (nisi cum Lips. malis *quieti fuerant*) neque abhorret a more Livii, easdem voces saepe repetentis. v. ad 1, 3, 8. *a duce seditionis* etiam Doer. conjecisse video. — *prohibendam populationibus Campaniam* "per hypallagen pro *populationes a Campania prohibendas*: sed enim et regio vel res aut homo, unde prohibeatur aliquid, et ipsa *prohibetur*, quasi porro habetur, retrahitur a re, quae ab illa prohibeatur; regioni tamen minus congruerit. Similiter 1, 39. et 49. *prohibere aliquem servitio et sepultura* pro: servitium et sepulturam prohibere ab eo, non pati eum servire et sepeliri;" Bauer. Cf. ad 31, 25, 4.

4. *ut* (in MSS. et edd. antt. *ad*) *rem fruendam oculis*, tamquam rem jucundam visu; Gron. Cf. ad Sil. 12, 566. et Juvenal. 1, 49. 5, 153. 11, 171. — *ne civium quidem horum pudet nos*, non ipsorum, ut turpium, sed qua illos, quid censeant, quid dicant, *vor ihnen*, ut ap. Terent. Heautont. 2, 3, (2) 19. *patris me pudet*, non ut talis, ut pudendi, sed ob eum, qua eum, quod illi displiceam; Bauer.

5. *jam factam videamus*, ut mox *lenti spectemus*. v. ad 6, 18, 4. — *indignando*, indignantes, indignati, quum indignaremur; non per indignationem, nisi *indignari* h. l. est queri, verbis conqueri; Bauer. Cf. ad 1, 8, 4. — *non homines tantum*, *sed etiam* (cf. ad 1, 40, 1.) *foedera et deos ciebamus*, commemorabamus; Ern. Immo; clamore quasi et alta voce

ce movebamus, inclamabamus et opem inplorabamus; ut nos dicimus; *in Bewegung setzen.* Cf. ad Juvenal. 13, 31.

6. *scandentem moenia* (al. *tendentem ad moenia*) *Romanae coloniae*, Sinuessae, *Hannibalem lenti spectamus*, cf. ad 3. 67, 5. *Lenti spectare* proprie dicuntur, qui spectaculo non concitantur in iram, ejusque indignitate non commoventur ad vindictae cupiditatem: nam omnino *lentus* est tardus in sentiendo eo, quod iram, odium commovere potest; unde etiam *lentitudo* ita dicitur; Ern. Cf. ad Sil. 2, 489. et Tac. Ann. 3, 70. 3. Ern clav. Cic. v. *lentitudo*.

7. *hic novus* (M. Furius) *Camillus*, *nobis*, a nobis vel in nostram salutem, *dictator unicus* (v. ad 1, 21, 3.) *in rebus adfectis* (v. ad 5, 10, 6.) *quaesitus*, cum amara inrisione dicta. Bauer sustulit comma post *Camillus*, ut jungantur *nobis recup. parat*, non *nobis quaesitus*, quod frigere arbitratur. *Hic novus Camillus* i. e. alter sospitator, quemadmodum ap. Cic. Verr. 5, 12. et Phil. 13, 11. *Hannibalis* nomen pro infestissimo inimico P. R. dicitur; Ern. Cf. ad Juvenal. 2, 40. et Ruhnken. ad Vellej. 2, 18.

8. *Hannibali ac Poenis servaverint*, h. e. nos virtute sua servaverint, ut horum imperio subjiceremur.

9. *ex auctoritate Patrum jussuque populi*, v. ad 1, 17, 6.

10. *quum esset satis altum* ac tutum *Janiculum*, (v. ad 1, 33, 7.) *ubi sedens* cet. v. ad 7, 37, 4. — *in aequum*, v. ad 5, 38, 4.

11. *qua* parte *nunc busta Gallica sunt*, v. ad 5, 48, 3.

12. *Modo C. Lutatio — celeritas victoriam dedit* in bello Punico I. v. ad 21, 10, 8. *Modo* adhibetur de tempore, quod refertur ad vetustiora illa Camilli et Papirii; Str. sed etiam de satis longo tempore, ut h. l. XXVI annorum. v. ad Praef. Liv. n. 16.

13. *classem gravem commeatibus*, iis laborantem, cui non facile commeatus subministrari poterant; Doer.

(Cf. ad 7, 37, 4.) Immo classem Punicam, commeatibus onustam, et ita, quasi onere, gravatam, vel, quod interpretationis causa adjicitur, *inpeditam suomet ipsam instrumento atque adparatu* belli, armis, commeatu cet. Nam Lutatius, etsi ventis adversis usus, satius tamen duxit, confligere cum classe Hannonis, commeatu onerata et ad certamen inhabili, quam exspectare, donec omnia, quorum nullus ad pugnam futurus esset usus, onera deposuisset, et milites tirones cum veterano Hamilcaris exercitu commutasset: eaque praecipua victoriae causa fuit. v. Polyb. 1, 60. 61. et cf. inf. 30, 10. pr. — *obpressit* Poenos, talia non metuentes. Cf. Polyb. l. l. — *sedendo*, v. ad 7, 37, 4. Mox forte leg. *armari copias oportet: deducendae* (sunt) *in aequum.* (Cf. ad 5, 38, 4.)

14. *segnibus consiliis*, MSS. plerique *sensibus consiliisque.*

15. *si militaris subfragii res esset*, (cf. ad 3, 51, 3.) *haud dubie ferebant*, (v. ad 4, 45, 5.) *Minucium Fabio duci se praelaturos*, forte *ducem*, judice etiam Gron.

XV. 1. *Fabius pariter in suos haud minus quam in hostes intentus: τὸ pariter* videtur glossa esse, vel leg. *per iter*, ut *per ludos* et al., de quibus v. ad 2, 18, 1. Jac. Gron. conj. *acriter*, et Bauer *pari tenore*, i. e. constans sibi, ut coeperat, civibus eumdem se nunc, quem hostibus praebuerat, praebendo. Sed illud frigere videtur; hoc minus placet, quia mox sequitur *eodem consiliorum tenore.*

2. *prius ab illis*. h. e. *suis* civibus eorumque calumniis. *ab utrisque* conj. Gron. et *a fabulis* (rumoribus) Ruben. Elect. 2, 6.

3. *aestatis reliquum* tempus *extraxit*, (v. ad 4, 43, 6.) ita *ut Hannibal* cet. — *quia ea regio praesentis erat copiae, non perpetuae*, in praesens quidem, sed non in futurum tempus rerum necessariarum sub-

pedi-

peditabat copiam: fuerunt enim ibi *arbusta* cet. Doer. Regio copiam habebat, praebebat; ea erat, quae copiam praeberet; Bauer. Cf. ad 3, 62, 5.

4. *Calliculam montem*, (qui Falernum agrum a septemtrione claudit, et supra quem est campus Stellatis) *et Casilinum*, *Vulturno fl. diremtum*, (v. ad c. 13. n. 6.) *occupat modicis praesidiis* 4000 hominum. Cf. ad haec et seqq. Polyb. 3, 92 93. — *ipse jugis iisdem exercitum reducit*, considens in colle, qui iisdem angustiis ab introitu imminet. Ita Polyb. l. l.

5. *avertisset hostem*, v. ad 3, 63, 1. — *quinque millia*, v. ad 9, 24, 2. — *Cales*, v. ad 8, 16, 1.

6. *saltum*, *qui super Tarracinam* f. Anxur, (v. ad 4, 59, 2.) *in arctas coactus fauces*, (v. ad 32, 2, 4.) *inminet mari*, (v. ad 3, 51, 3.) ille, de quo cf. 7, 39, 3. vel lucus Ferôniae, qui in hac maris ora est, et de quo v. Heyne ad Virg. A. 7, 799.

7. *inmunito Appiae limite*, v. ad 2, 39, 3. et 9, 29, 5. In optimis MSS. *nae adminuisse Poenus Appiae limite*: unde Gron. ingeniose conj. *ne ab Sinuessa Poenus Appiae limite* cet. Cf. cap. 14 pr. et inpr. Strab. 5, 3, 6. et 9. p. 233. et 237. — *duo inde millia*, v. ad 9, 24, 2.

XVI. 1. *haud dubie aequiore loco*, Romanis magis commodo; Str. Cf. 25, 13. extr. et ad Sil. 2, 5. 364. 3, 2.

2. *subcessit tamen Poenus* — *atque pugnavere*, v. ad cap. 4. n. 2. — *cum expeditis equitibus*, v. ad 5, 16, 2. *expeditis equitibusque* rectius forte optimi MSS. prob. Str. Cf. Drak. et ad 34, 28, 2. — *ad lacessendum hostem carptim*, v. ad 3, 5, 1.

3. *via ad Casilinum obsessa* cet. Cf. Polyb. 3, 92. 93.

4. *inter Formiana saxa* (*Formianum montem* dixit 39, 44.), ad Formias, opp. Latii in finibus Campaniae et intimo Formiani f. Cajetani sinus recessu, ubi hod. *Mola* est in Terra di Lavoro; *ac Literni* are-

arenas, prope *Liternum*, (nam ita, non *Linternum*, dicitur Graecis et in optimis codd. Livii aliorumque) opp. Campaniae, ad ostium Literni s. Clanii fl., qui exundatione frequenti paludes et stagna facit. v. ad Sil. 6, 654. et 7, 272 sq. ubi eadem res memoratur.

5. *jugum Calliculae*, v. ad c. 15. n. 4. — *necubi*, v. ad c. 2. n. 3.

6. *Faces undique ex agris conlectae* cet. cf. ad haec et cap. seq. Polyb. 3, 93. 94. Appian. 7, 14. 15. et ad Sil. 7, 310 sq. *domitos* boves, qui ἐργάται βοῦς dicuntur Polyb.

XVII. 1. *calorque jam ad vivum* corpus *adveniens*, ad vivam carnem, quae vitam quasi et sensum habet. Verba *ad imaque cornuum* glossam sapere monet Doer. Quid? si *adveniens* est glossema, et leg. *ad vivum inclinans imaque cornuum?* In MSS. fere omnibus est *ad vivum divatimaque c. a.*, unde *ad vivum citimaque c. a.* conj. Gron.

2. *capitumque inrita quassatio*, dum frustra excutere ignem moliuntur, (cf. Sil. 7, 353.) vel *cita quassatio* exsculpsere Gronovii e monstris lectionum, quas MSS. exhibent.

3. *praesidio excessere*, stationem, ubi in praesidio locati fuerunt, reliquerunt; Doer. — *spirantium boum*.

4. *nox aequato timore neutros pugnam incipientes ad lucem tenuit*, in eodem quasi statu tenuit, ita ut neutri pugnam inciperent. Cf. Polyb. 3, 94.

XVIII. 1. *numero aliquantum praestabant*, v. ad 2, 39, 1. — *pervenisset*, forte *supervenisset*; Gron.

2. *ea adsuetior montibus* cet. v. ad 21, 57, 6.

3. *campestrem hostem*, Romanos, *graves armis*, qui in campo aperto, non in montibus rupibusque pugnare solebant. — *statariumque*, v. ad 9, 19, 2.

4. *Fabius medius* (al. *mediis*) *inter hostium agmen n. R. jugis, ducebat*, v. ad 1, 23, 4. et 2, 50, 11. — *nec absistens*, recedens ab hoste.

5.

5. *Geronium pervenit*, Apuliae urbem: (*castellum Apuliae inops* dicitur c. 39.) nam ibi et Luceriae magnam frumenti copiam esse audiverat. Cf. Schweigh. ad Polyb. 3, 100. et Appian. b. Hannib. 15. Hic illam urbem adpellat Γερωνίαν, ille rectius forsan Γερούνιον, alii Γερηνίον vel Γερυνίαν. v. Steph. Byz. et Cluver. It. ant. p. 1213. *Gerionem, Geryonem, Gerionum, Gerenum* al.

6. *in Larinate agro*, prope *Larinum*, (h. Larino) Frentanorum opp., quod Plinius 3, 11. et Mela 2, 4. Daunis Apulis adtribuit. Cf. ad Sil. 8, 402.

7. *sacrorum causa Romam revocatus* cet. cf. Polyb. 3, 94. et ad Sil. 7, 383 sq. De *sacris* his v. ad 4, 2, 6.

8. *extracta prope aestate*, v. ad 4, 43, 6. *exacta* al.

XIX. 1. *Hasdrubal ad eum navium numerum, quem a fratre instructum* (v. ad 6, 5, 3. et 9, 40, 12.) *paratumque adceperat*, cf. 21, 22. — *quadraginta navium classem Himilconi tradidit*, forte *Hamilcari* e Polyb. 3, 95. nisi hic ex Livio corrigendus. Cf. ad cap. 19 - 22. Polyb. 3, 95 - 99. Mox forte leg. *Carthagine* (nova) *profectus naves prope terram, exercitum* (pedestrem) *in litore ducebat*, vel *navibus prope terram exercitum et in litore d.* Ταῖς μὲν ναυσὶ παρὰ τὴν χέρσον ἐποιεῖτο τὸν πλοῦν, τοῖς δὲ πεζοῖς τὴν πορείαν παρὰ τὸν αἰγιαλὸν, Polyb. — *movisse*, v. ad 2, 3, 2.

2. *primo idem consilii fuit*, sc. confligendi cum hoste.

3. *delecto milite ad naves* (v. ad 7, 5, 4.) *inposito* sc. navibus. λαβὼν ἐκ τοῦ πεζικοῦ στρατεύματος τοὺς ἐπιτηδειοτάτους ἄνδρας πρὸς τὴν ἐπιβατικὴν χρείαν, Polyb. 3, 95.

4. *duae Massiliensium speculatoriae* navês, minores sine rostris, et celerrimo instructae remigio, quae praemittuntur, ut consilia hostium speculentur, explorent, κατασκεψομέναι ναῦς ταχυπλοοῦσαι, vel

ἐπὶ

ἐπὶ τὴν κατασκοπὴν ἐκπεμφθεῖσαι, Polyb. Cf. 30, 10. 35, 26. 36, 41. 36, 42 extr. Scheffer. de mil. nav. 2, 2. p. 72. Eaedem Graecis dicuntur ὑπηρετικὰ sc. πλοῖα, (minora navigia, quae majoribus ad quaevis ministeria praesto sunt; v. Schweigh. ad Polyb. T. 5. p. 40.) Romanis *leviores* et *apertae* s. *aphractae*, quae mercibus potissimum deportandis inserviunt, (v. 31, 22. et 32, 21.) quibusque obponuntur naves *tectae* et *constratae* seu *cataphractae*, quae tabulatis, καταστρώμασι, (v. Thucyd. 7, 40.) *tegebantur*, ut stare in illis propugnatores telaque tuto in hostem mittere possent. Cf. 31, 46. 32, 16. 21. 35, 46. Scheffer. de re nav. 2, 2. et 5. et ad Tac. Ann. 2, 6, 5. De *Massiliensibus* v. ad 21, 20, 4.

5. *aperientibus classem promontoriis*, ostendentibus, manifestam facientibus, ut 3, 15. 22, 6. 26, 17. 29, 27. 32, 14. 44, 28. h. e. classe ex iis conspecta.

6. *resolutis oris in ancoras evehuntur*, contra ancoras nondum levatas navemque tenentes. Naves duplici vinculo tenebantur, *ancoralibus* ad ancoras adligata prora, puppi vero *oris*, i. e. rudentibus, ad retinacula, quae erant in portu seu litore: statuebantur enim plerumque ita naves, ut, puppi in litus versa, prora altum spectaret; Str. Cf. Gron. Obss. 4, 26. — *ne quid teneat*, *ancoralia incidunt*, v. ad 2, 63, 3. et 37, 30, 7. Mox *raptimque omnia ac praepopere*, ut *ferociter omnia ac praepropere* leg. cum Gron. nisi *praepropere* est glossa τοῦ *raptim*. Cf. ad 25, 15, 6.

7. *militum adparatu*, militibus arma aptantibus.

8. *quum adversi* (cf. ad 21, 28, 4.) *amnis os*, (supra *ostium Iberi amnis* dixerat) *lato agmine* cet. ex emend. Gron. Obss. 4, 26. — *instructam per litus aciem*, cf. princ. cap.

XX. 1. *terra hostium erat*, v. ad 21, 30, 5.

2.

2. *aciem toto praetentam in litore*, v. ad 10, 2, 3. Mox τὸ *non* ante *aut perfregerant* delendum, aut ante *perfregerant* ponendum putabat Perizon.

3. *proras litore inlisas*, forte *litori*.

4. *religatas puppibus in altum*, mare, *extraxere* naves; cf. Polyb. 3, 96, 6. Thucyd. 1, 50. et Lipſ. ad Plin. Pan. 82. — *ad XXV naves ex XL cepere;* MSS. et edd. antt. *ex XXX*. Sed cf. c. 19 pr.

5. *ad Honoſcam*, quam urbem, non aliis memoratam, in Tarrac. Hiſpania inter Carthaginem novam et Iberum ſitam fuiſſe putant. In MSS. et antt. edd. *onuſam*, *onuſtam*, *honuſtam*. *Ophiuſam*, aut potius *Oſcam* conj. J. Fr. Gron. et *itaque Etoviſſam* (oppidum, inter Iberum et Carthaginem novam ſitum) rectius, opinor, Jac. Gron. conl. 21, 22. — *Carthaginem* novam.

6. *tecta quoque conjuncta muro*, vicina. Alii *juncta*, prob. Gron., et *injuncta*. v. ad 1, 44, 8.

7. *ad Longunticam*, urbem non aliunde notam. — *ubi vis magna ſparti* cet. quod *ſpartum* Graecis dicitur frutex, inpr. geniſta, at Romanis juncus Hiſpanicus, cujus maxima erat copia in campis Carthagini novae vicinis; unde ea quoque *Spartaria* et Σπαρταγενής dicta. v. ad Sil. 3, 368. loca claſſ. Plin. 19, 2. ſ. 7. et 24, 9. ſ. 40. (ad quae cf. Hard.) Salmaſ. ad Solin. p. 189 ſq. al. 261 ſq. Intpp. Gell. 17, 3, Antonini Itin. p. 401. Juſtin. 44, 1. Mel. 2, 6. et Varr. R. R. 1, 23, 6. — *quod ſatis in uſum fuit*, *ſublato* pro: *eo*, *quod* cet. Cf. ad 24, 1, 7.

8. *Nec continentis modo terrae projectas oras*, ut *in altum excurrentes* 26, 42. 36, 15. 37, 31. 44, 11. *in altum* ſ. *mare prominentes* 37, 23. 38, 59. vel *eminentes* 44, 11. *procurrentes* cet. *Projecta* loca et res plerumque dicuntur, quae vel in altum eminent, vel longe lateque extenduntur, ut *porrecta*. Notanda h. l. variatio ſubjecti in verbis *praetervecta* (ſc. claſſis) — *transmiſſum* et *verſi*. v. ad 2, 56, 1.

9.

9. *sed* (etiam; v. ad 1, 40, 1.) *in Ebusum insulam*, v. ad 28, 37, 4. Mox displicet τὸ *ubi* duplici sensu positum, primum de loco, deinde pro *postquam*.

10. *qui Iberum incolunt*, ut ναίειν ποταμὸν pro παρὰ ποτ. Doer. *adcolunt* vel *cis Iberum incolunt* conj. Gron.

11. *ditionis imperiique Rom. facti sunt*, cf. ad 21, 30, 5. — *populi* non gentes, sed singulorum oppidorum incolae; Doer.

12. *ad saltum Castulonensem*, cf. ad 21, 11, 9. et Cic. ad Div. 10, 31. Ex eo descendit Baetis fl. et in eo fuere argenti metalli. v. Strab. 3. p. 148. et Polyb. 10, 38.

XXI. 1. *fuissetque per Poenum*, v. ad 5, 12, 6.

2. *Mandonius Indibilisque* (Ἀνδοβάλης ap. Polyb.) fratres et *Ilergetum* (v. ad 21, 23, 1.) reguli. Cf. Ind. et Polyb. 1, 75. 3, 35. 3, 76. 9, 11. 10, 14. 10, 18. 10, 35. 11, 29. et ad hh. ll. Schweigh. — *ab saltu* Castulonensi.

3. *tribunus militum cum auxiliis missi*, v. ad 21, 60, 5.

4. *ut tumultuariam manum*, v. ad 1, 37, 4. 8, 30, 7.

5. *Castra Punica in agro Ilercaonensium* (*Ilergaonum* ap. Plin. 3, 3. et *Illurgavonensium* ap. Caes. b. civ. 1, 60.) inter Edetanos et Iberum in ora. — *castra Rom. ad novam classem*: immo *ad Novam Classem*, aut forsan *Classicam*: certe *Classica* erat opp. Narbonensis provinciae, (propr. Forum Julium, ita forte adpellatum, quia navale fuit classis Augusti; v. Strab. 4, 1, 9. p. 184. et Plin. 3, 4. s. 5. ibique Hard.) et urbem intelligendam esse patet, etsi verum nomen ignoratur; Str. Nihil de iis, quae hoc cap. traduntur, sed alia ap. Polyb. 3, 96. Mox *miserant* Gron. adjecit e cod. Put. Illud omitti posse putabat Str. et referri ad illud locutionis genus, de quo v. ad 1, 33, 7.

XXII.

XXII. 1. *P. Scipio in provinciam venit* cet. cf. 21, 17. 26. 32. et Polyb. 3, 97. — *cum viginti longis navibus* e duobus MSS. et Polybio recepi pro *cum triginta l. n.* De *navibus longis* et *onerariis* v. ad 21, 17, 5.

2. *portum Tarraconis* (quod caput fuit Hispaniae Tarrac. in ora Cataloniae, h. Tarragona; v. ad Sil. 3. 369.) *ex alto tenuit*, v. ad 1, 1, 8.

3. *Abelux erat Sagunti nobilis Hispanus:* non, ut in antt. edd. *Abelox*, sed rectius forte *Abelyx* aut *Abilyx*. Ἀβίλυξ ap. Polyb. 3, 98. 99. Mox *jam* pro *tum* conj. Doer.

4. *infame corpus* pro homine, ut σῶμα.

5. *quae fortuna potestatis ejus poterat facere*, v. ad 3, 62, 5. — De *Bostare* v. Polyb. l. l.

6. *ut aditum ea parte intercluderet Romanis:* ita pro vulg. *ex portu* MSS. Pet. et Cantabr. (*ex parte* Flor. et duo Hearnii) quos sequutus sum, suadente Jac. Gron. qui bene monet, Sagunto, passus mille a mari sitae, (cf. 21, 7 pr.) non fuisse portum, certe eum nusquam memorari. Cf. ad 23, 47, 2.

7. *monet, quo statu sit res*, v. ad 3, 68, 1.

8. *novas volentibus res*, v. ad 1, 52, 1. et 21, 39, 4.

9. *quos metus non teneat*, Hispanos, qui a Poenis non amplius metu teneantur in fide; ut paulo ante *metum continuisse animos* sc. in fide s. officio. Cf. ad 7, 25, 3. 26, 38, 1. 29, 36, 6. 30, 20, 1. 35, 23, 1. 39, 28, 1. Similiter *continere disciplinam* 39, 1. pro operam dare, ne degeneret et in pejus mutetur; Drak.

10. *quorum maximum nomen*, fama, dignitas, ut ὄνομα.

11. *Homini, non ad* (πρὸς) *cetera Punica ingenia callido*, si iis comparetur; ut *quid ad primum consulatum* Scipionis *secundus* 38, 53, 4. *nihil ad Persium* et *Coelium* ap. Cic. Or. 2, 6. Leg. 1, 2. — *ab iis ad Scipionem perductus*, forte *Scipiones*, ut ap. Polyb. 3, 99. πρὸς τοὺς στρατηγούς.

12. *acta per eumdem ordinem, quo si — ageretur*, in plerisque MSS. et edd. antt *quasi agerentur*. Sed bene emend. Str. *acta per eumdem* (Abelucem) *ordine, quo* sc. acta fuerint, *si C. n. res* (ita unus MS.) ageretur.

13. *Major aliquanto* (v. ad 2, 39, 1.) *Romanorum gratia fuit in re pari*, una eademque; multo majorem gratiam sibi conciliarunt Romani, quam Poeni sibi fuissent conciliaturi; Doer. — Mox *illos* pro *hos*. v. ad 3, 72, 3.

14. *ab re clementi liberalique initium fecerat*: cf. Polyb. 3, 99. ubi tradit, obsides in suam quemque patriam restitutos esse, et Abelucem, tum clementiam et magnanimitatem Romanorum, tum diffidens et atrox Poenorum ingenium, suumque exemplum ob oculos omnibus ponendo, multos Hispanos ad amicitiam Romanorum amplectendam incitasse. Livius paulo obscurior est.

15. *defectionem omnes spectare*, v. ad 1, 9, 3.

XXIII. 1. *eum* (v. ad 2, 29, 6.) *militiae magistrum*, ducem belli, ut *magister equitum* et *peditum*. — *inter cives, armatos pariter togatosque*, v. ad 3, 50, 1. — *utique*, v. ad 2, 30, 1.

2. *laeto verius dixerim quam prospero eventu*: nam res felicius cesserat, quam exspectari potuerat a temeritate Minucii; sed *eventus* non proprie dici poterat *prosper*, quia, ut cap. seq. narratur, *parem prope cladem* Romani experti fuerant; Doer.

3. *ab uno eo* (dictatoris agro) *ferrum ignemque et vim abstineri*, arceri, prohiberi, (v. ad 1, 1, 1. et 2, 22, 3.) *jussit*, cf. Plut. in Fabio, Frontin. 1, 8, 2. et Sil. 7, 260 sq.

4. *quae pars plus reciperet* sc. captivorum. — *argenti pondo bina et selibras*, libras dimidiatas. CCL δραχμὰς ap. Plut. Fab. p. 178. Si argenti libra aequalis est minae Graecorum, valebit paullum supra 21 thaleros; Str. Ceterum de hac summa Hannibal,

nibal, captivis abundans, aliquid remisit post victoriam ad Cannas, si Gellio 7, 18. fides habenda, qui tradit, eum *argenti pondo libram et selibram* pactum esse; sed auxit pretium teste Liv. inf. cap. 58. si *nummus quadrigatus* fuit denarius vel drachma. — *in militem praestaret*, pro quovis milite solveret, ut *stipendium praestare* 5, 32.

5. *Ducentos quadraginta septem*, CCXL ap. Plut. l. l.

6. *saepe jactata in senatu re*, v. ad 3, 10, 2.

7. *inviolatum ab hoste agrum*, cf. not. 3.

8. *pro Geronii moenibus*, v. ad c. 18. n. 5.

9. *in usum horreorum pauca reliquerat tecta*; Polyb. 3, 100. τοὺς μὲν οἰκήτορας κατέφθειρε, τὰς δὲ πλείστας οἰκίας ἀκεραίους διεφύλαξε καὶ τὰ τείχη, βουλόμενος σιτοβολίοις χρήσασθαι πρὸς τὴν παραχειμασίαν. — *necunde*, v. ad c. 2. n. 3.

XXIV. 1. *in agro Larinati* cet. v. ad c. 18. n. 6. et cf. Polyb. 3, 101. — *sicut ante dictum est* sup. c. 18.

2. *in planum deferuntur*, cf. ad 5, 38, 4. et 21, 32, 7. — *consilia calida* (ut al. *fervida*) temeraria ac periculosa, quae fere iniri solent ab iis, qui calidioris ingenii (et juventutis) inpetu se abripi patiuntur; Doer. Cf. ad Sil. 7, 34. 15, 337. inf. ad 35, 32, 7. et Wakefield. del. Tragoed. T. 1. p. 401. T. 2. p. 359. ubi Gr. θερμὸς, θερμουργὸς cet. eodem sensu dici monet.

3. *quod minime quis crederet* sc. exercitum tam valde imminutum, tertia parte dimissa quum hostis in propinquo esset; Str. Crediderim potius, haec verba glossatori tribuenda, et Livii mentem esse hanc: *Ipse autem, quum hostis propius esset*, non, ut antea, duas exercitus partes frumentatum misit, (v. cap. 23 extr.) sed *tertiam* tantum *partem* cet.

4. *propius hostem*, v. ad 2, 48, 5. — *duo ferme millia*, v. ad 9, 24, 2. — *in tumulum hosti conspectum*, v. ad 2, 5, 8.

5. *nocte clam missi Numidae ceperunt:* delendum τὸ *ceperunt;* Gron. Περὶ δισχιλίους τῶν λογχοφόρων missos dicit Polyb. 3, 101.

6. *postero die quum ejecissent:* immo *dejecissent;* Gron.

7. *aversa castra a castris H.* v. ad 3, 5, 3. et 5, 29, 1.

8. *equitatus cum levi armatura* cet. et gravem armaturam in aciem eductam tradit Polyb. 3, 102.

9. *pars exercitus aberat* frumentatum dimissa, quod tertium inculcari vix crediderim; Str. *jamque artibus Fabii, dum pars e. aberat, ferme sedendo cet.* conj. idem et Gron.

10. *sedendo et cunctando,* v. ad 7, 37, 4.

11. *quidam auctores sunt,* (v. ad 2, 58, 1.) v. c. Polyb., qui tamen de *Num. Decimii interventu* (ut 10, 19.) nihil tradit. — *Boviani,* v. ad 9, 28, 1. Mox *equites ducentos adducentem* edd. antt. sed *equites adducentem* MSS. plerique; unde *equites ad D ducentem* edidere VV. DD.

12. *quinque* (millia) *admodum Romanorum,* v. ad 21, 36, 3.

XXV. 1. *ut vera omnia essent,* v. ad 2, 38, 3. Est vero asyndeton elegans, nec opus, *et* addere ante *ut;* Gron.

2. *M. Metilius,* non *Metellus.* Cf. Plut. Fab. p. 178.

3. *id enim ferendum esse negat,* v. ad 3, 39, 8. "Ob sequens voc. *ferendum* post *enim* videtur omissum *vero,* aut ab ipso Livio, aut a librariis. *Obstare rei* a) non credendo veram, b) minuenda ejus magnitudine, c) prohibendo ejus honore, qs. efficere velle non gestam;" Bauer.

4. *in ducendo bello tempus trahere,* v. ad 3, 41, 7. Sane *in bello ducendo,* quum semel occupatur aliquis eo trahendo, tempus teri non potest; at *ducendo* teri potest, ut modus terendi temporis exponatur: itaque del. *in;* Bauer. Forte pro *in* leg. *ita.*

5.

5. *consulum alterum*, Flaminium, *alterum*, Cn. Servilium, *specie* (v. ad 2, 32, 2.) *classis Punicae* cet. v. sup. c 11.

6. *Duos praetores Sicilia atque Sardinia obcupatos*, T. Otacilium Crassum et A. Cornelium Mammulam. Cf. c. 10. 31. 23, 21, 2. et Pigh. Annal. ad a 536. Mox pro *quorum* leg. *quarum* vel *quum*, nisi cum Crev. tollere malis voc. *praetore*; Str.

7. *prope in custodiam habitum*, v. ad 2, 14, 2.

8. *non Samnium modo, quo jam — Poenis concessum sit*, (cessum sit; Ern. unde jam Poenis cessissent Romani; Str.) *et*, etiam, *Campanum — agros pervastatos esse* Poenos. *Concedere* et *cedere alicui* tum *aliquid* tum *aliqua re* recte dici, multis exemplis ad h. l. ad 24, 6. et 32, 35 extr. probavit Drak. Sed forte pro *Poenis* leg. *Poenos*, et haec vox post *hercule*, vel ante *sed* aut *esse* ponenda. Pro *et Campanum* ed. Mediol. et al. *sed C.* at v. ad 3, 71, 4.

9. *sedente Casilini dictatore*, (v. ad 7, 37, 4.) *et* cum *legionibus populi Rom. agrum suum tutante*, invidiose dicta, inpr. agro illo jam vendito, ut fides publica exsolveretur. v. cap. 23. — *clausos prope retentos*, claudendo. — *ut*, simul ac, *abscesserit inde dictator*, *ut*, tamquam, *obsidione* cet. qui varius τοῦ *ut* usus sic non placet.

10. *audaciter se laturum fuisse*: sic vett. libro pro *audacter*, et rectius, etsi inprobet illud Quintil. 1, 6. 3, 17. — *de abrogando Q. Fabii imperio*: Bauer putat, auribus seu euphoniae id datum pro *Q. Fabio*, et Duker, ex MS. Harl. leg. *Fabio*. Cf. tamen ad 27, 20, 5. et 29, 19, 2.

11. *modicam rogationem*, minus severam. — *nec tamen ne ita quidem*: otiosa videtur prior negatio, et forte leg. *ac* pro *nec*: sed nil adfirmo, quum *et* aut *ac* jungi τῷ *ne quidem* haud soleat; Bauer.

12. *in actione minime popularis*: immo *populari*; Gron. probb. Drak., Str., Doer. et Bauero, cujus nota est: "De actione, non de ipso Fabio, sermo est;

nec, si Fabius popularis fuisse negaretur, adderetur *in actione:* quid, quod ne ipse quidem agebat, sed tribuni de eo." Enimvero non modo causa Fabii minime erat *popularis*, h. e. grata plebi, quae Minucio favebat; sed nec ipse *popularis in actione* hac, i. e. in hac causa a plebe *non aequis auribus audiebatur* vel potius se non ita auditum iri sciebat.

13. *Se in tempore* (quum maxime obportunum et opus esset; Gron. Cf. ad 2, 47, 4.) *et sine ignominia* cet. cf. Sil. 7, 396 sq.

14. *consule creato M. Atilio Regulo*, (in locum defuncti Flaminii) qui jam consul fuerat a. V. 525. — *rogationis ferendae* de aequando dictatoris et magistri eq. jure.

15. *favorque magistri eq. animos versabat*, v. ad 2, 45, 6. — *ad suadendum*, cf. ad 2, 56, 6.

16. *favore superante*, quum permulti adessent, qui faverent rogationi, (cf. ad 8, 10, 1.) *deerat*, *qui auctoritatem rogationi* praestaret, *suasor legis*. v. ad 2, 56, 6. — *priore anno praetor fuerat*, sc. urbanus, unde priore anno ejus non meminit; Sigon.

17. *ipsum institorem mercis*, v. ad Juvenal. 7, 221.

XXVI. 1. *Is juvenis ubi* cet. pro *ubi* in omnibus fere MSS. *utrum:* unde Gron. conj. *Is juvenis (etenim ex eo — placuere) proclamando* cet. et rectius, opinor, Perizon. *VT PRIM.* h. e. *ut primum. togaque et forum placuere*, artes pacis et eloquentia forensis; nisi et ad hanc *toga* h. l. referenda. v. ad Tac. Ann. 11, 7, 6. — *proclamando*, declamando, dicendo: sed consulto et per contemtum utitur verbo minus decoro, clamosum notaturo et vociferatorem, non oratorem; Bauer. Rabularum more vociferando et altos clamores tollendo: unde *proclamator* ap. Cic. Or. 1, 46. pro rabula; Doer. Cf. Sil. 8, 244 sq.

2. *auram favoris popularis* v. ad 3, 33, 2. — *dictatoria* pro: *dictatoris*, vel in dictatorem. — *scitique*

que plebis, ex eo, *unus*, ſolus, *gratiam* populi *tulit*, etſi ſuaſor tantum legis fuerat, non auctor.

3. *literis ſenatus conſulti:* planius quidam MSS. *l. ſenatus.* Sed cur omnes fere libri exhibent *conſulti* vel *S. C.?* — *literis ſenatus conſulisque* conj. Str. et *literis ſenatusque conſulto* (ut ante *ſcitique plebis*) Gron. qui etiam monet, poſt legem Horatiam ſ. Hortenſiam plebiſcitorum Patres factos auctores, et, ut plebis eluderent auctoritatem, eadem SCtis confirmaſſe. Cf. ad 1, 17, 6. et 40, 41, 7. — *cumque invicto:* τὸ *que* damnavit Gron. et quatuor MSS. auctoritate motus delevit Str. Sed Bauer ordinat *ſatis fidens, cumque invicto animo redit*, aut legit *cum atque invicto.*

XXVII. 1. *unicum ducem ac parem*, v. ad 7, 33, 1.

2. *quod nulla memoria habeat annalium*, cf. Polyb. 3, 103. et Plut. Fab. p. 179. qui etiam monent, tunc primum duos dictatores tempore uno fuiſſe; quod tamen non ante a. 536 factum eſſe, dicit Liv. 23, 23 pr. Nam Fabius et Minucius propr. pro dictatore vel pro dictatores erant. v. cap. 8. et 31. — *magiſtri equitum virgas ac ſecures dictatoris tremere atque horrere* (v. ad 21, 63, 15.) *ſoliti*, cf. 8, 32 ſq.

3. *deorum hominumque judicio:* nam illi Minucio dederant victoriam, hi jura dictatoris.

4. *Q. Fabio haudquaquam id placere:* ab eo potius optionem datam dicit Polyb. 3, 103. *omnia enim fortunam habituram* quaſi in poteſtate ſua, *quaecumque* cet., h. e. omnia caeco caſui et fortunae obnoxia fore ſc. ſecum reputabat, quae permitterentur conlegae, qui temere, non prudenter et certo conſilio, res gerere ſoleret.

5. *Itaque ſe numquam volentem* (v. ad 21, 39, 4.) *rerum conſilio gerendarum parte ceſſurum*, eam partem quoque alii conceſſurum, permiſſurum, (cf. ad c. 25. n. 8.) toto exercitu tradito, *qua poſſet* ſc. con-

filio res gerere, diviso exercitu, quia imperium sibi cum Minucio communicatum, non ademtum esset; quo sensu mox dicitur: *suis consiliis, quoniam omnia non liceret, quae posset, servaturum.* Mox ante *exercitus* edd. omnes ante Drak. inserunt *sed*, quod a plerisque MSS. abest. v. ad 3, 71, 4.

6. *prima et quarta Minucio:* Fabio, teste Plut.

XXVIII. 1. *liberam Minucii temeritatem*, temerarium Minucium, (ut mox *solertiae Fabii* pro *solerti Fabio*, c. 60. *tantae virtutis comes*, h. e. tam fortis viri, et alia; v. ad 3, 15, 8.) qui nunc *liberius* et ex arbitrio agere posset, *se suo modo*, suis artibus, *captaturum*, decepturum et in fraudem insidiasque inlecturum (cf. 38, 45. 40, 23. 44, 24. 25.) sc. cogitabat sperabatque. v. ad 2, 32, 6. *Insidiari* et *captare* junguntur 32, 33, 11. Verba *suo modo* spectant omnino ad consuetum agendi modum et fraudes insidiasve Hannibalis, nec bene a Bauero exponuntur: suo jure, vel arbitrio, ut placeret, *nach Herzenslust.*

2. *natus tegendis insidiis*, v. ad 5, 37, 6. et 22, 4, 5.

3. *quinque millia conduntur peditum equitumque*, forte *equites quingenti;* Gron. consl. Polyb. 3, 104. Recte; nisi Livius numerum rotundum aut alios auctores sequutus est. — *Necubi*, v. ad c. 2. n. 3.

4. *ac sibi quisque deposcere* (v. ad 2, 49, 1.) *pellendos inde hostes ac locum capiendum. Dux* cet. bene conj. Perizon. Sed pro alterutro *ac* leg. *et*. Vtrobique frigere verba *ad locum cap.* et glossatori tribuenda putat Bauer. Mox suspicari possis: *principio levem armaturam emittit, deinde equites: postremo conferto agmine — et instructis legionibus procedit.* Παραυτίκα μὲν ἐξαπέστειλε τοὺς ψιλοὺς, μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς ἱππεῖς· ἑξῆς δὲ τούτοις κατόπιν αὐτὸς ἦγε συνεχῆ τὰ βαρέα τῶν ὅπλων, Polyb. Πρῶτον μὲν ἀπέστειλε τὴν κούφην στρατιὰν, ἔπειτα τοὺς ἱππεῖς·

πεῖς· τέλος δὲ — πάσῃ δυνάμει κατέβαινε συντεταγμένος, Plut. Fab. p. 180. Quis ferre possit *dimittit* vel *demittit* — *mittit* — *mitti?* Hinc jam Gron. et Bauer delendum putarunt *dimittit*, aut leg. *emittit* seu *inmittit*.

5. *Et Hannibal laborantibus suis* (v. ad 3, 31, 1.) *alia atque alia mittens auxilia*, ut ap. Polyb. 3, 105. συνεχῶς μὲν ἐπαποςέλλων τοῖς ἐν τῷ λόφῳ τοὺς βοηθήσαντας.

6. *jam justam expleverat aciem*, v. ad 6, 13, 3.

7. *subcedens tumulum*, (ut 27, 18. 31, 45. 38, 9, 5. al.) *in subcedentem equitem*, cf. ad 1, 3, 8. et ad Tac. Ann. 2, 20, 3.

8. *exorti repente insidiatores cum tumultum* cet. v. ad 2, 29, 6. et 9, 31, 6.

XXIX. 1. *Ita est*, factum est, quod putavi ac praedixi; *non celerius*, tam celeriter, *quam timueram*, (satis celeriter, nec tamen celerius, quam timueram, ut qui praecipitem Minucii temeritatem cognitam haberem; Duk.) *fortuna* adversa *temeritatem*, temerarium ducem, *deprehendit*, praeter opinionem ac repente obpressit. v. ad 9, 23, 3. Strothius malebat delere τὸ *non*, vel *quam* ponere ante *deprehendit*. Priori conjecturae favet Plut. Fab. p. 181. A. ὡς τάχιον μὲν, ἢ ἐγὼ προςεδόκων, βράδιον δ' ἢ αὐτὸς ἔσπευδε Μινούκιος, ἑαυτὸν ἀπολώλεκε! Baueri nota est: "Vix commodo sensu dictum; et vero contra rem: sane enim, ne celeriter satis ac nimis subito illud fieret, timuisse videtur Fabius. Et quid sit tandem, *non celerius*, non *ante*, non prius, quam credidisset Fabius? *Tardius* ergo ita eventurum crediderat? Immo celerius? Quid multa? Plane sano sensu destitui videntur verba ita posita; et aut frustra lusit Livius luxuriabundus, aut *non* delendum. Si sit *non tardius*, omnia constent. Si tamen *non celerius* manserit, ita conceperis: credideram, sat celeriter ita eventurum, ac miror, non prius factum,

ich ſah immer, wenn es geſchehen würde: non celerius factum, quam timui; quippe ſemper, jam tum ab initio, metueram: non inopinanti adfertur, ſed dudum timenti."

2. *caeſis aliis, aliis circumſpectantibus fugam:* prius *aliis* abeſt a plerisque MSS. prob. Jac. Gron. v. ad 3, 37, 6.

3. *velut coelo demiſſa*, v. ad 7, 12, 5. Cf. Polyb. 3, 105. et Sil. 7, 536–729. qui etiam Hannibalem a Fabio juſta acie victum fingit: quod nemo hiſtoricorum tradidit. — *integram aciem*, ut mox *integri exercitus*. v. ad 9, 41, 5.

4 *volventesque orbem*, v. ad 2, 50, 6. — *nunc conglobari reſtare*, v. ad 4, 58, 5.

5. *palam ferente Hannibale*, v. ad 4, 45, 5.

6. *eum primum eſſe virum, qui ipſe conſulat, quid in rem ſit*, (v. ad 1, 27, 5.) *ſecundum* cet. cf. Plut. Fab. p. 181. Expreſſa paene verba Heſiodi Ἔργ. 293 ſq. ubi Cic. p. Cluent. 31. et aliorum imitationes laudant intpp. — *eum extremi ingenii eſſe*, v. ad 3, 62, 5.

7. *ubi ego eum Parentem adpellavero* cet. cf. Plut. Fab. p. 181. et Sil. 7, 730 ſq. Non niſi caſtra juncta tradit Polyb. 3, 105. — Mox alterum *ejus* poſt *majeſtate* forſan ejiciendum; et deinde leg. *ut, ſi nihil aliud* cet. Illud jam monuit Gron., hoc Bauer.

XXX. 1. *ut conligantur vaſa*, v. ad 1, 24, 7.

2. *progreſſus ante alios*, v. ad 4, 10, 2. — *circumfuſos militum*, milites, ut *expediti militum* 30, 9 pr. (ubi v. Drak.) *quingenti armatorum* 33, 30, 5.

3. *nomine, quo fando poſſum*, τιμιωτέραν οὐκ ἔχων προσηγορίαν, Plut. Fab. p. 181. F. — *plebeiſcitum*, cf. c. 25. 26. et ad 2, 33, 2. — *antiquo abrogoque*, v. ad 4, 58, 10.

4. *quod exercitibusque his tuis;* al. *meo exercitui tuoque*. Illud modeſtius et ambitioſius; Gron. Sed forte leg. *quodque exercitibus his tuis;* Duk. aut ex

plu-

pluribus codd. *quod exercitibus* vel *et quod exercitibus his tuis*; Drak. *sit felix*, v. ad 1, 28, 1.

5 *Tu, quaeso, placatus me magisterium* cet. v. ad 3, 29, 1. — *quam vulgo militum*: immo *vulgi*; Gron. — *Maximum*, Fabium: qui inde *scutum populi*, ut Marcellus *gladius*, est dictus, (v. Flor. 2, 6. et Plut. Fab. p. 185.) et vere rem Rom. cunctando restituisse creditus. (v. Ennius ap. Cic. de sen. 4. et Virg. Aen. 6, 847.) Mox *gloria* est sextus casus.

6. *tandem eam nubem, quae sedere in jugis* cet. Homero Il. 5, 522 sq. hoc dictum deberi videtur; Gron. Ad verbum expressit Plut. Fab. p 181. C. *Quum in cacuminibus montium nubes consident, hiemabit: si cacumina pura fient, disserenabit*, Plin. 18, 35. s. 82.

XXXI. 1. *Cn. Servilius Geminus*, classi praefectus, (v. cap. 11) *cum classe* cet. cf. Polyb. 3, 96. ex quo etiam Lips. adjecit numerum navium, qui in MSS. desideratur. — *Meninx* et *Cercina*, h. Zerbi et Kerkine, insulae vicinae et Syrti min. adjacentes. Cf. ad Sil. 3, 310. 318. Plin. 5, 7. ibique Hard. *Menige* multi MSS., ut et Μήνιξ pro Μήνιγξ ap. Polyb. 1, 39, 2. et in cod. Coislin. ap. Ptol. 4, 3. 8. probb. Jac. Gron. et Drak. Cf. Casaub. ad Strab. l. 2. p. 123. Jac. Gron. ad Mel. 2, 7. Sed librarii haud dubie lineolam supra lit. *i* positam cum puncto confuderunt. Cf. Schweigh. ad Polyb. 1, 45, 13.

2. *navalesque socii*, (v. ad 9, 38, 1.) *juxta* (v. ad 5, 6, 3.) *effusi*, (id. qd. mox *palantes*; v. ad 1, 14, 7.) *ac si in insulis cultorum*, incolarum, *egentibus*, desertis, *praedarentur*.

3. *Ad mille hominum, cum his Sempr. Blaeso quaestore* sc. *amisso* vel *exsistente*, (illud intelligit Str., hoc Gron. et Drak.) *amissum*: sed potius del. *his*; Doujat. et Doer. Pro *his* forte leg. *Ti.* vel *Tib.* De hac clade nihil ap. Polyb.

4.

4. *ipſe* (Servilius coſ.) *per Siciliam pedibus profectus*, pedeſtri ſeu, ut ajunt, terreſtri itinere; Str. Cf. 26, 19, 11. Sic et *pedibus ire*, per terram continentem vel in ea, ut πεζεύειν ap. Polyb. 10, 48, 6. 16, 29, 11.) et contra *navibus ire* inf. 28, 17. Hinc *copiae navales et pedeſtres* h. e. terreſtres, peditatus et equitatus, 26, 51, 1. et 37, 53, 7. (ubi v. Gron. et Drak.) quemadmodum ap. Polyb. πεζοὶ vel πεζικαὶ δυνάμεις ſ. παρασκευαὶ et τὰ πεζικὰ στρατόπεδα, a quibus non modo ἱππεῖς et τὰ ἱππικὰ στρατ. diſtinguuntur, ſed etiam αἱ ναῦς ſ. ναυτικαὶ παρασκ. et δυνάμεις 1, 20. 29, 38. 2, 2. 11. 3, 95. πεζομαχία pugna terreſtris, cui ναυμαχία opponitur ap. Polyb. 5, 69, 7. Cf. Schweigh. ad Athen. 12, 19 extr. et Tzſchuck. ad Nep. Ageſ. 2, 1. — *Ipſe* auctoritatis et reverentiae vim habet diciturque de eo, de quo potiſſimum ſermo eſt. Cf. ad Juvenal. 1, 62. 5, 30. — Mox *exercitus* ſc. Fabianum et Minucianum. Cf. cap 32 pr.

5. *exacto jam prope ſemeſtri imperio*, v. ad 3, 29, 5.

6. *Sed et Coelium* (v. ad 21, 38, 8.) *et ceteros fugit, uni conſuli — jus fuiſſe dicendi dictatoris — ut a populo crearetur; qui pro dictatore eſſet*, cf. ad c. 8. n. 5. et ad 10, 29, 2.

7. *augentes titulum imaginis poſteros* (v. ad 4, 16, 4. et cf. 8, 40 extr) *facile obtinuiſſe*, (v. ad 2, 44, 4.) *ut*, *qui pro dictatore*, (cf. ad 10, 29, 2.) ſc. *eſſet*, (ut paulo ante dixit Livius, qui verbum ſubſtant. ſaepe omittit) *dictator diceretur*; niſi malis *crederetur*, quod in multis MSS. legitur. *ut dictator pro dictatore* vel *prodictatore diceretur* edd. ante Drak. ſed *qui* in omnibus fere MSS exſtat. *ut prodictatore* (nomin. caſu) vel *pro prodictatore dictator crederetur* conj. Gron.

XXXII. 1. *Conſules* M. *Atilius* Regulus (v. cap. 25.) et *Geminus Servilius*, v. 21, 57. et ad 3, 1, 1. — Polybius parum adcurate hanc magiſtratuum

tuum successionem tradit 3, 106. ubi cf. Schweigh. De *Fabiano* et *Minuciano exercitu* v. cap 27 extr. Pro *extremum* (sc. tempus) in plerisque MSS *tum*: unde *medium* conj Gron. *tum enim auctumni erat tempus* edd. ante Drak.

2. *carpentes agmen*, v. ad 3, 5, 1. — *in casum universae dimicationis non veniebant*, v. ad 1, 38, 2. — *adeoque inopia est coactus*: forte leg. *adque id inopiae est redactus*. Drak. conj. *ad idque inopiae est coactus*, Scheller in Lex. *adeoque ad inopiam est c.*, Schaefer *adeoque inopiae*, et Burm. ad Lucan. 7, 406. *eoque inopiae*.

3. *ad Geronium — constitisset bellum*, v. ad 21, 49, 1. et 22, 18, 5. — *et quum juxta pro urbibus*, (v. ad 5, 6, 3.) *ac pro capite atque arce Italiae, urbe Rom.* (v. ad 1, 55, 6.) *geratur* sc. bellum; nisi potius cum Gron. pro *et quum* leg. *id quum*, vel *cernatur* (v. ad 21, 41, 2.) pro *geratur*.

4. *ad subsidium fortunae*, quo, tamquam praesidio, in adversa fortuna uti possent. Cf ad 2, 20, 2.

5. *Si quam opem in sese esse crederent*, sc. armorum. Sed potius *aliam* ante *opem* excidit; Duker. Mox diversa junguntur tempora *duxissent* et *judicaverint*. Cf. ad c. 33. n. 2.

XXXIII. 1. *quod in campo Martio conjurassent*, haud dubie contra rem publicam: sed quod eos *in campo Martio* conjurasse dicit, non magis ad notitiam historiae aut augendam atrocitatem facinoris facere videtur, quam si in foro, circo vel alio loco conjurassent; Duk. — *aeris gravis XX millia*, cf. ad c. 10. n. 8.

2. *ad deposcendum Demetrium Pharium*, ducem Teutae, Illyrici reginae, et Corcyrae praefectum, qui ab ea ad Romanos desciverat, sed, post pacem cum Teuta factam, ab his defecerat et in *bello* Illyrico, ejus causa renovato, *victus* a L. Aemilio Paullo cos. ad *Philippum*, *Macedonum regem*, *fugerat*.

Cf.

Cf. not. 3. Polyb. 2, 10. 11. 65. 66. 3, 16. 18. 19. 4, 16. 19. 37. 66. 5, 12. 101. 105. 108. 7, 9–14. 9, 23. 32, 19. Appian. b. Illyr. 7. 8. Zonar. 8, 20. *Philippus* Demetrii filius, Antigoni Gonatae nepos, Perſei pater.

3. *Ad Pineum quoque, regem Illyriorum, legati miſſi ad ſtipendium poſcendum:* nam Teuta, noverca ejus et Agroni nupta, quo mortuo adceperat tutelam filii regnique adminiſtrationem, pacem cum Romanis fecerat his conditionibus, ut tributa quotannis penderet, maxima Illyrici parte cederet, et cum duobus tantum lembis, iisque inermibus, navigaret ultra Liſſum. v. Polyb. 2, 4. et 12. *Pineus* (al. Pinneus et Pinnes) filius Agronis et nepos Pleurati, (v. Polyb. 2, 4. et Appian. Ill. 7. 8.) cui *Scerdilaedus* ſubceſſiſſe videtur. De hoc et reliquis Illyrici regibus, quorum Livius mentionem facit, Schweigh. ad Polyb. 2, 5. haec notavit: "*Scerdilaedus* vel potius Scerdilaidas, frater Agronis, rex memoratur Liv. 26, 24. 28, 5. Polyb. 10, 41. Sed prius, quam ad regnum pervenit, poſtquam Teuta (Pinei noverca et tutrix) regno ſe abdicavit et Demetrius Pharius Pinei tutelam ſuscepit, (v. Zonar. 8, 19. et Dio Caſſ. Fragm. Valeſ. 46. p. 21. ed. Reim. coll. fragm. Vrſin. 151. p. 63. 64.) videtur in conſortium regni veniſſe aut certe parti Illyrici cum abſoluto paene imperio fuiſſe praefectus: quo tempore cum Demetrio Phario junxit claſſem, et cum Philippo foedus fecit. v. Polyb. 4, 16. 29. 5, 3. Deinde a Philippo defecit et bello petitus eſt: (Polyb. 5, 95. 101. 108.) quo bello Romani Scerdilaedo faverunt, (Polyb. 5, 110.) nec tamen, ob belli Punici molem, tueri firmiter Illyricum a Philippi invaſione potuerunt, qui Scerdilaedo Ardiaeos, Romanis *Atintaniam*, in Illyrico ab iis expugnatam (v. Polyb. 2, 5. 11. et 7, 9.) eripuit. v. Liv. 27, 30. Hinc a. 542. foedere Romanorum cum Aetolis contra Philippum comprehenſus eſt. Liv. 26, 24. Filium Scerdilaedus habuit *Pleuratum*, avo cogno-

cognominem, (Liv. 31, 28.) qui per aliquod tempus simul cum patre regnavit, et Thraciae etiam parti alicui praefuisse videtur. Liv. 26, 24. 27, 30. 28, 5. 29, 12. Polyb 10, 41. Pleurati filius *Gentius* vel *Genthius* fuit, (Liv. 44, 30 et Polyb. 32, 18. cui constanter Γένθιος dicitur, ut et Appiano Maced. 16. et Illyr. 9. mendose autem Γενδίων et Γέντιος Athen. 10, 54. et 14, 4.) qui victus captusque ab Anicio cum duobus filiis, *Scerdilaedo* et *Pleurato*, Romam in triumphum abductus est Liv. 44, 32. 45, 43." De Gentii genere uxore, filiis et fratribus v. inf. 44, 30. et 32.

4. *stipendium, cujus dies exierat*, v. ad 9, 34, 8.

5. *bellum ingens in cervicibus erat*, v. ad 3, 31, 1. — *nullius rei cura*, *ne longinqua quidem*, rei procul remotae; sed ita forte leg. *longinquae;* Ern. — *In religionem etiam venit*, v. ad 2, 5, 4.

6. *aedem Concordiae*, (v. ad 9, 46, 12.) *quam per seditionem militarem*, ejus tempore, vel propter eam, (v. ad 2, 18, 1. et 5, 12, 6.) *biennio ante L. Manlius vovisset;* qui tamen anno potius superiore *praetor in Gallia* fuerat Cf. 21, 17. 25. Forte leg. *anno ante.* — *locatam* sq. v. ad 5, 23, 6. — *praetore Vrbis*, v. ad 25, 1, 7.

7. *aedem in arce faciendam*, v. ad 1, 55, 6.

8. *dictatorem a Consule* altero *dici;* nisi potius leg. *a consulibus*, scil. rem inter se comparantibus.

9. *His vitio creatis*, v. ad 5, 17, 4.

XXXIV. 1. *ab Q. Fabii opibus — concussis*, imminutis, (cf. 28, 44. 31, 7. 33, 19, 1. ubi cf. Drak., Duk. ad Flor. 2, 15, 12. Heins. ad Vellej. 2, 2.) h. e. post imminutionem potentiae ejus, (v. ad 1, 1, 5.) *aliena*, Fabii, *invidia*, quam ei potissimum fecerat concionibus suis, *splendentem*, eminentem, vigentem. Verba h. l. ita junge: *Patres summa ope obstabant C. Terentio Varroni, quem sui generis hominem — vulgus et* (h. e. etiam; quod hinc

hinc editores ante Drak. fubftituere) *extrahere* (v. ad 5, 12, 11.) *ad confulatum nitebatur*.

2. *Q. Baebius Herennius*, forte pater Q. Baebii 31, 6. faltem Herennius non modo nomen eft, fed et cognomen Baebiorum et Octaviorum; Gron. *Vibus Terentius* conj. Sigon. et Pigh. quia *cognatus C. Terentii* fuerit.

3. *bellum quaerentibus*, h. e. caufam belli. Cf. ad 1, 14, 5. Mox *militum legionibus*, ut c. 37 extr. *navium claffem*; Doer.

4. *ut pater patronusque adpellaretur* Fabius, cf. c. 29. 30. Fabiani confilii caufam maligne comminifcitur tribunus.

5. *hominem novum*, v. ad 1, 34, 8. — *plebejos nobiles*, quorum majores gefto magiftratu curuli in fenatum perveniffent; Str. — *jam eisdem initiatos effe facris*, h. e. iisdem fraudibus artibusque clandeftinis inbutos: quod venufte transfertur ab iis, qui ad myfteria f. *initia* (v. ad 31, 14, 3. 31, 47, 4. 39, 8, 4.) aliave facra arcana admittuntur: unde et *Bacchis* h. e. Baccharum bacchantiumque conventibus *aliquem initiare* 39, 9. ubi conjicerem *Bacchiis* feu *Bacchicis* fc. facris, nifi *Bacchis* legeretur etiam ibid. cap. 10. 13. 14.

6. *ex quo contemni defierint a. P.* cf. ad 4, 35, 4.

7. *Cui non id adparere*, *id* cet. prius *id* forte delendum. — *ut in Patrum poteftate comitia effent*: nam interreges non erant nifi patricii; Gron. Cf. 6, 41.

8. *ut vitiofus dictator per augures fieret*, v. ad 5, 17, 4. — *confulatum*, *unum certe*, *plebis Rom. effe*, v. ad 3, 62, 5. et 6, 35, 4. — *populum liberum habiturum* fc. confulatum, cum in arbitrio et poteftate populi fore, (cf. Gron.) *ac daturum* pro arbitrio ei, *qui magis* — *malit*; v. ad 9, 7, 4. Gron. ante *populum* inferere malebat *et*; fed Stroth. delere *τὸ effe*, vel cum Palat. fec. legere *confulatum unum certe plebis Romanae etiam populum* cet. quod fic melius fibi invicem refpondeant membra.

XXXV.

XXXV. 1. *tribus patriciis petentibus* consulatum, et *duobus nobilibus jam*, qui jam nobiles erant, quod vel ipsi vel majores eorum magistratus curules gesserant, (non quia *alter pontifex, alter augur erat*, quae sacerdotia etiam plebeja fuisse, patet ex 10, 6. 9.) sed *familiarum plebei* s. plebis sc. exsistentibus vel hominibus, h. e. de plebe vel plebejis. Cf. ad 2, 33, 2. 3, 36, 4. et 3, 62, 5.

2. *ut in manibus ejus essent* (v. ad 5, 20, 1.) *comitia rogando conlegae*, v. ad 3, 35, 1. et 7, 24, 6.

3. *L. Aemilium Paullum, qui cum M. Livio* Salinatore *consul fuerat* a. V. 533. et universo Illyrico subacto triumphaverat. Cf. ad c 33. n. 2. et Polyb. 3, 16–19. Eidem bello adfuisse Livium, refert Zonaras, eumque ex invidia peculatus reum, vel ob praedam non aequaliter divisam militibus *damnatum* fuisse, Aurel. Vict. de vir. ill. c. 50 et Frontin. Strat. 4, 1, 45. Cf. inf. 27, 34. 29, 37. Sil 15. 594 sq. Pigh. Ann. ad a. 534. Ex 29, 37. et Valer. Max. 4, 2, 2. intellegitur, eum Neronis odio ardentem in exsilium profectum esse, testimonio ejus praecipue adflictum: de quibus acerbis inter M. Livium et C. Claudium Neronem (qui postea simul consules censoresque fuere) inimicitiis cf. 27, 34. 35. et 29, 37. — *damnatione conlegae et sua* damnatione *prope ambustus evaserat*, capitis reus damnationem vix effugerat magnamque abstulerat turpitudinem, ut c. 40. pr. *se populare incendium priore consulatu semiustum effugisse*. (Post *prope* ponenda est distinctio, ut dicat Livius, parum abfuisse, quin Aemilius quoque una cum conlega damnaretur; Duk. Sed *prope ambustus* dicitur, ut *semiustus* c. 40.) Cf. et c. 49. n. 6. Idem e Livio tradit Sil. 8, 289 sq. non vero, quod sciam, quisquam historicorum. Metaphora ab eo, qui igne vel fulmine conripitur, ducta; Gebh. Sic et *amburi*, et *incendio alicujus aduri* dixit Cic. Mil. 5. Har. R. 5. et ad Att. 5, 20. Nos: *er war mit einem blauen Auge davon gekommen;* Str. Similiter inf. 39,

39, 6, 6. *incendio alieni judicii*, *quo L. Scipio damnatus erat*, *conflagrare*, ob eamdem invidiam et ſuſpicionem damnari. Cf. ad 24, 26, 3. 40, 15, 5. Gron. Diatr. in Stat. c. 33.

4. *infeſtum plebei*, plebi, *diu — compellit*, eadem de Livio traduntur 27, 34. — *par magis in adverſandum*, magis talis, qui ſufficiat ad adverſandum Varroni, *quam* qui *conlega* cum eo communiter rem gerat; Str. Cf. ad 7, 33, 1.

5. *Romae juri dicundo urbana ſors*, provincia h. e. praetura ſorte *Pomponio evenit.* Sic et 24, 44, 1. *peregrina ſors*, 23, 30, 12. *urbanam et peregrinam ſortem in jurisdictione habere*, ſorte adcipere praeturam et jurisdictionem, et 25, 3 pr. *ſortiri provinciam urbanam et peregrinam*, *quae duorum ante ſors fuerat.* Cf. ad 3, 2, 1. 10, 26, 4. 30, 40, 4. In MSS. *juri d.*, in edd. antt. *juris dicundi;* et Gron. malebat *jure dicundo*, ut 42, 28. et ap. Suet. Caeſ. 7 pr. Sed his quoque locis *juri* potius legendum crediderim. Cf. ad 3, 35, 1. — *inter cives Romanos et peregrinos*, vox *Romanos* a quibusdam libris abeſt, prob. Pigh. et Ern.

6. *Omnes abſentes creati ſunt*, v. ad 4, 42, 1.

7. *novus magiſtratus*, nondum ab eo geſtus.

XXXVI. 1. *vix quidquam ſatis certum*, forte *certi:* et paulo ante del. *copiarum.* Cf. tamen ad 1, 3, 8.

2. *alii novas quatuor legiones* ſcriptas ſc. *auctores ſunt*, quod mox ſequitur. Cf. c. 27 extr. Polyb. 3, 107. et ad haec et ſeqq. Matthiae im Magazin für Philologen, herausg. v. Ruperti und Schlichthorſt. Bremen 1796. T. 1. p. 71-82.

3. *Numero quoque peditum equitumque legiones auctas — treceni equites eſſent*, v. ad 8, 8, 10. Pro *centenis — millibus peditum* (v. ad 29, 15, 5.) *et centenis;* forte leg. *centum* ob. voc. *ſingulas.*

4. *ſocii duplicem numerum equitum darent*, *pedites aequarent*, aequum ſ. parem numerum peditum con-

conficerent ac darent. Cf. 8, 8, 11. et Lipſ. Mil. Rom. 2, 7. Sed τῶν ἱππέων πλῆθος ὡς ἐπίπαν (ut plurimum) τριπλάσιον datum dicit Polyb. 3, 107. 6, 26. et 30 ad quae loca v. Schweigh. qui non διπλάσιον in omnibus illis legendum putat, ſed *duplicem* potius *numerum equitum* ad ſingulares refert caſus. Neque eundem ſemper numerum aut peditum aut equitum fuiſſe ſociorum, docent Lipſ. l. l. et Duker. et Drak. inf. ad 38, 35. 9. et 40, 36, 6. Cf. Ind. voc. *Socii.* Enim vero *triplicem numerum equitum* h. l. omnino legendum eſſe putat Matthiae l. l. *pediti aequarent* ſc. numerum MSS Cantabr. et Put. prob. Jac. Gron. *peditum* conj. Salmaſ.

5. *quidam auctores ſunt*, v. ad 2, 58. 1. De numero ipſo v. cap. 49. 50. Polyb. 3, 113. 117. Plut. Fab. p. 182 B. *ad Cannas, fuiſſe auctores ſunt* ingenioſe, quidquid contra dicat Matthiae l. l. conj. Perizon. ut omnia pendeant a verbis *alii novas quatuor legiones* cet. neque tres, ſed duae tantum diverſae hiſtoricorum ſententiae exponantur: nam octies 5000 efficiunt 40000, et, adjecto altero tanto ſociorum, 80000 peditum; deinde treceni equites per octo legiones ſunt 2400, et, ſi his addideris bis tantum ſociorum, erunt 7200.

6. *Illud haudquaquam discrepat*, v. ad 9, 16, 1.

7. *decemviri libros adire a. i. juſſi*, v. ad 3, 10, 6.

8. *lapidibus pluiſſe* cet. v. ad 1, 31. 1.

9. *multo cruore ſigna in Sabinis manaſſe*, ut 23, 31 extr. et 27, 4 Cf. ad 1, 31, 1. 22, 1, 11. et 17. Pro vulg. *in Sabinis caedis, aquas e fonte calidas manaſſe* Stroth. dedit: *Caeretes aquas e fonte c. m.* e conj. J. Fr. Gron. conl. 22, 1, 14. *Caeretes aquas ſanguine mixtas fluxiſſe.* Sed aquae Caeretanae natura fuere *calidae*, (v. Strab. 5, 2, 3. p. 220.) et *calidae* vix dici poſſunt pro ſanguine mixtis. Nos recepimus emendat. Jac. Gron. qui docet, in fertiliſſima Sabinorum regione nullos deos magis Cerere Bacchoque cultos, (cf. 41, 28. et Strab. 5, 3, 1. p. 228.)

228.) multasque aquas frigidas fuiſſe, v. c. Banduſiae, (v. Intpp. Hor. Od. 3, 13, 1 ſq. 9 ſq.) ad Cutilias ſ. Cotilias, (v. Strab. 5, 3, 1. Suet. Veſp. 24. Vitruv. 8, 3.) Albulas et Labanas. v. Strab. 5, 3, 11. p. 238. *Caerites aquas e fonte cruentas m.* conj. Crev. *in Sabinis Cereris, aquas VII* (nam in plerisque MSS eſt *aquasque*) *e fonte calidas* vel *et fontes calidos m.* Drak. (Cf. de lacu ſeptem aquis in Sabinis Cluver. Ital. ant. 2, 9. p. 682. *et multo cruore ſigna in Sabinis ſudaſſe, aquasque e fonte candidas* (h. e. lactei coloris) *manaſſe* Wakef. ad Lucret. 5, 1128. non male, nec ſine auctoritate MSS.

10. *Id quidem etiam, quod ſaepius adciderat*, prodigia modo memorata, etiam illud de aquis Caeritibus, cujus forſan ſaepius mentionem fecit Livius in libris deperditis. — *magis terrebat*, ſc. quod ſemper illud triſtes caſus ſequuti erant; Str. *et (id quidem — terrebat) in via* cet. conj. Perizon. conl. 35, 21. Sed v. Duk. — *in via fornicata*, concamerata, *quae ad campum* Martium *erat*, eo ex Vrbe ferebat. v. Nardin. Rom. vet. 6, 10. *Fornix* eſt vel concameratio, vel arcus, (ut 36, 23. 40, 51. 44, 11.) inpr. triumphalis, qui ſaepe *ſignis* vel ſtatuis inpoſitis ornatus erat, quale genus in multis obcurrit numis. Cf. 37, 3, 4. et Cic. Verr. 2, 63.

11. *Ea prodigia ex libris procurata*, v. ad 1, 20, 11. et 3, 10, 6. — *Legati a Paeſto*, v. ad 10, 14, 2.

12. *ſicut Neapolitanis*, v. cap. 32.

XXXVII. 1. *ab Hierone claſſis Oſtiam adceſſit*, v. ad 27, 5, 4. — *magnitudinem populi Rom.* cet. v. ad 27, 14, 1. — *Victoriam auream pondo trecentum XX*, v. ad 30, 21, 1.

2. *Milite atque equite niſi Romano Latinique nominis* cet. v. ad 1, 10, 2. et 21, 55, 6. *Milites* autem ſaepe dicuntur *pedites* et equitibus obponuntur, (v. c. 26, 29. 27, 38, 5. 28, 1. 35, 23.) ut ὁπλῖτες ἱππεῦσιν, et *exercitus* equitatui 30, 36. 40, 52. atque

que classi 26, 42. Cf. Gron. ad 28, 1. Graev. ad Justin. 13, 3. et Cic. ad Div. 10, 10. Intpp. Vellej. 2, 15. et Front. 2, 5, 37.

3. *levium armorum auxilia* pro vulg. *l. armatorum a.* ex emend. Gron. reposui h. l. et 43, 18, 2. Latinitas id postulat, idemque firmatur auctoritate edit. pr. 42, 65, 5. et librorum MSS. inf. cap. 45 extr. 25, 34, 4. et 27, 18, 3. Sic contra 44, 4. dicitur: *qui gravium armorum erant.* Possis et legere *levis armaturae auxilia.* Sed illud doctius est, et facilius ita ab indoctis hominibus conrumpi potuit. De auxiliis externis levium armorum in exercitu Rom. v. Schel. ad Hygin. p. 1037. — *mille sagittariorum,* cf. Sil. 8, 613. ex quo suadente Ruben. Elect. 2, 15. conjicere possis *ter mille* vel potius *tria millia*, nisi Silius licentia poetica numerum auxisse censeri debet; Drak.

4. *minusque laxamenti daretur*, cf. ad 2, 24, 4.

5. *uno tenore*, v. ad 5, 5, 5.

6. *Aurum et* (etiam) *a civitatibus quibusdam* cet. v. cap. 32. et 36. — *Gratiam rei adcipere*, voluntate benigna adquiescere eamque gratam habere, aut laudibus gratove animo prosequi.

7. *volentem propitiamque*, v. ad 1, 16, 4.

8. *ad navium classem*, v. ad c. 34. n. 3. *Navium* numerum excidisse putat Gron. — *e rep.* v. ad 6, 22, 2.

XXXVIII. 1. *ab nomine Latino*, v. ad 1, 10, 2.

2. *jure jurando ab tribunis mil. adacti* cet. v. ad 2, 24, 7. et 2, 32, 1. Nota Drak. est: "Ad h. l. haesit Lips. mil. Rom. 1, 6. Ex sententia Schelii in diss. post Hygin. Gromat. c. 1. olim, quum milites conscriberentur, sacramento rogati dicebant, se jussu consulum conventuros cet. Quum postea convenirent, ut decuriarentur aut centuriarentur, sponte inter se conjurabant, sese fugae et formidinis ergo non abituros cet. In utraque autem re mutationem hoc tem-

pore factam existimat; atque non tantum priori sacramento, sed posteriori etiam conjurationi spontaneae jus jurandum, in quod legitime milites a tribunis militum adigebantur, substitutum esse. Id si placet, huic pericopae proxima verba *nam ad eam diem nil praeter sacramentum fuerat* adjungenda, et majori distinct. a seqq. separanda sunt. Sed post haec tempora adhuc *sacramenti* militaris mentio fit 25, 5. 28, 27. et al. An igitur verba illa *jussu consulum conventuros neque injussu abituros* expungenda sunt, quae certe ap. Frontin. Strat. 4, 1, 4. omittuntur? an potius transponenda hoc modo: *jure jurando ab tribunis mil. adacti: nam ad eam diem nihil praeter sacramentum fuerat, jussu consulum conventuros neque injussu abituros. Et ubi ad decuriatum* cet. Olim milites, quo tempore conscribebantur, sacramento dicebant, jussu consulum cet.; quum vero decuriarentur aut centuriarentur, sponte *conjurabant, sese fugae* cet. Voluntaria illa conjuratio nunc mutata est, ejusque loco milites legitime in eadem verba a tribunis mil. adacti sunt jure jurando. Vltima haec emendatio etiam Creverio in mentem venit." Cf. ad 45, 2, 1. Ab *jure jurando* h. l. distinguitur *sacramentum*. Forsan hoc fuit sine solenni deorum invocatione et dirarum inprecatione, quae in illo erat; Str. Illud erat necessarium et legitimum, ad quod milites a tribunis adigebantur, hoc voluntarium et ultro praestitum; Sigon. et Ern. Recte: nam illud mox per *legitimam juris jurandi adactionem*, hoc per *foedus voluntarium* explicatur; Doer.

3. *ad decuriatum aut centuriatum* explicant vulgo: ad praefecturas decuriarum et centuriarum; sed rectius ad divisionem in decurias et centurias. v. ad 6, 2, 4. Tò *ad* delendum putant Duker. et Doer. Ille exponit: ut decuriarentur equites cet., hic: *ubi convenissent* sc. tribuni militum, ut decuriarent cet., h. e. in decurias et centurias describerent milites. Si hanc rationem admiseris, obscure nec satis adcurate,

si

si illam, haud latine loquutus est Livius. — *equites decuriati, centuriati pedites* (v. ad 6, 2, 4.) *conjurabant*, una, singuli et omnes jurabant, *sese fugae atque formidinis ergo* (v. ad 6, 27, 1.) *non abituros* cet. v. ad 2, 32, 1. Mox *ad tribunos et ad legitimam juris jurandi* (ad jus jurandum) *adactionem* quidam MSS. prob. Gron.

4. *in visceribus reip.* ut 32, 21. 33, 44. 34, 48. Cf. ad Sil. 7, 490. — *se, quo die hostem vidisset, perfecturum*, confecturum, ad finem perducturum scil. *bellum*, debellaturum esse; ut passim. v. Gron. qui etiam legere et distinguere malebat: *denuntiantis, bellum, arcessitum in Italiam ab nobilibus mansurumque — haberet, se, quo die* cet. Ceterum haec verba exornavit Sil. 8, 263 sq.

5. *Mirari se, quomodo quis dux*, in MSS. *quod nequi dux*, unde Gron. conj. *qui numquam dux* sc. fuisset; quod auget indignationem. Sed ellipsis verbi dura est, et verba seqq. non ad id spectant, sed omnino ad ducem modo in Vrbe creatum. Mox pro vulg. *locatus* ex emend. Mureti, quam et alii probarunt, non dubitanter recepi *togatus*, cui *armatus* obponitur, ut passim. Cf. ad c. 39. n. 4. et ad 3, 50, 1.

6. *ea ante tempus inmatura non praecepturum*, v. ad 9, 23, 1. — *ad id locorum*, v. ad 9, 45, 1. Mox *eum* e MSS. adjeci. — *tuta celeribus consiliis* cet. v. ad 9, 32, 2.

7. *et quo* (ut eo) *constantius* κατὰ *id* (in eo) *perseveraret*, ut ap. Cic. p. Quinct. 24 et al.

8. *Q. Fabius Max. sic eum proficiscentem adloquutus fertur*, cf. Sil. 8, 298 sq. et Plut. in Fab.

XXXIX. 1. *etiam me indicente*, ut ap. Terent. Adelph. 3, 5, 62. et forte Cic. Fin. 2, 3 extr. h. e. non dicente, tacente, ut *indictum*, *insperante*, *intolerans*, *inopinans*, *insciens*, *inficiens*; Gron. qui hanc lect. e vestigiis MSS. restituit pro vulg. *e. me*

tacente. — *e re publica* (v. ad 6, 22, 2.) *fide vestra,* (v. ad 7, 18, 1.) forte cum Drak. leg. *ac fide*, vel cum Periz. *fideque.* Desideratur sane copula, nisi *fide vestra* est: secundum fidem vestram; Bauer. Respicitur haud dubie vulgaris formula SCti, qua magistratus, quibus a senatu mandabatur negotium, jubebantur *curare*, seu *videre*, seu *facere*, *quod e re publica fideque sua ducerent* vel *esse censerent*, vel *ita ut e re publica fideque sua videretur.* Cf. ad 22, 11, 1. 23, 24, 1. 24, 14, 4. 25, 7, 3. 27, 38, 4. 29, 10, 3. 29, 13, 1. 33, 31, 4. 33, 45, 1. 38, 8, 2. Gell. 15, 11. Cic. Phil. 3, 15. Sic et *ὡς αὐτῷ δοκεῖ συμφέρειν ἐκ τῆς ἰδίας πίστεως* ap. Polyb. 28, 1, 9. *ταῦτα γίνεσθαι οὕτως, ὡς ἂν αὐτοῖς ἐκ τῶν δημοσίων πραγμάτων πίστεώς τε τῆς ἰδίας φαίνηται* in SCto ap. Gruter. p. 503. *κρίνειν τε καὶ πράξειν ὅ τι δοκιμάσειε συνοίσειν* ap. Appian. Pun. 32 pr.

2. *si altera parte claudicet resp.*, quia alter consul malus est minusve idoneus, cui eadem potestas est, etiam *malis* ejus *consiliis idem ac bonis* tuis *juris et potestatis erit*, illa eadem auctoritate exsequenda erunt ac tua bona; Stroth. Eodem auctore post *fore*, non post *res publica*, majorem distinct. posui: etsi parum interest. *claudet* pro *claudicet* in MS. Put. prob. Gron. quem vide sis. — *Nescio, an infestior — maneat*, v. ad 2, 2, 3.

3. *Ominis etiam tibi causa absit C. Flaminii memoria*, v. ad 9, 19, 7. — *Tamen ille* cet. brevius dictum per omissionem, sic explendum: ut tamen liceat, vel quia opus est illum memorare; non ominis causa, sed alia de causa eum memoro; Bauer. Cf. ad 1, 12, 1. — *in provincia*, v. ad 2, 40, 9.

4. *procellas inter togatos ciet* cet. v. ad 2, 12, 7. et 3, 50, 1.

5. *Nec gloriandi tempus* (i. e. locus, causa, opportuna conditio, ut Gr. *καιρός* saepe facultas et copia rei; Bauer.) *adversus unum est*, i. e. apud te unum, coram te uno. Ita Stroth. cujus nota est: "Sen-

"Sententia eo pertinet, ut adrogantiae et gloriandi speciem a se amoveat Fabius, dum suam belli gerendi rationem optimam dicit. Ineptum foret, inquit, me, haud in concione gloriantem, coram te uno gloriari velle, a quo tam longe absum, ut forsan potius in *contemnendo gloriam*, quam in *adpetendo* eam, *modum excesserim*. Nihilominus tamen dicendum est, quod sine adrogantia dictum velim, eam *rationem belli gerendi unam* veram esse, *qua ego* bellum *gessi*." Sed si τὸ *unum* ad Paullum referas, haec cum iis, quae paullo post sequuntur, *sed ne adversus te quidem gloriabor*, (cf. not. 9.) non bene conciliari possunt, quum particulae *ne quidem* jam ante de alio, contra quem gloriari videri possit Fabius, sermonem fuisse, aperte innuant: nec pronomen *te* quum gravitatis tum ambiguitatis causa omissurus h. l. fuisse videtur Livius: itaque τὸ *unum* ad Varronem referendum; Doer. Recte, opinor: sed pro *unum* forte cum Gron. leg. *hunc*, vel potius cum Burm. ad Quintil. Decl. 330. *vanum;* nisi malis *Varronem*. Pro *et ego* in plerisque libris minus apte legitur *ut ego*.

6. *Id*, tale, *fidei documentum — dederunt*, "brevius dictum pro: *nam id f. d. d.*, ut dubitari nefas sit, vel: quod dubium non est ex documento fidei, quod dederint. Ita Homerus saepe utitur pro nomine τοῖος, talis, v. c. Il. 5, 828. τοίη τοι ἐγὼν ἐπιτάῤῥοθός εἰμι, i. e. *quippe* ego tibi sum adjutrix, ut nil timeas;" Bauer. — *inter omnia inimica*, ubi omnia sunt ei inimica. — *in diem rapto vivit*, v. ad 4, 10, 1.

7. *quin sedendo* (v. ad 7, 37, 4. et 21, 48, 8.) *superaturi simus eum, qui senescat in dies*, v. ad 1, 22, 3. et 4, 10, 1.

8. *Quam diu pro Geronii, castelli A. inopis*, (v. ad c. 18. n. 5.) *t. pro C. moenibus sedit? Ne adversus* cet. forte leg.; nisi potius h. l. est ἀποσιώπησις (cf. 22, 50, 2. 45, 38, 3. ad Sil. 6, 110. et 7, 248.) modesta in mentione ejus rei, quae ad laudem Fa-

bii proprie pertinebat, ut filuerit *eum tenui, maceravi*, vel *ſedere coegi:* praeſertim quum ſubſequatur, *ſed ne adverſus te quidem ego gloriabor;* Gron. Sed ἀποσιώπησις morata mihi frigere inter amicos videtur; nec aut turpitudinis, aut acerbitatis, ulla hic reticentia, aut vehementior animi agitatio, in his utique verbis; Bauer. In quibusdam MSS. et multis edd. antt. poſt *moenibus* verba *pugnatum eſt* addita, ſed a Petrarcha, teſte Valla. Ceterum ante Geronium per hyemem et ver totum caſtra Poenorum caſtris Rom. fuerant obpoſita. Cf. Polyb. 3, 107 pr.

9. *Sed ne adverſus te quidem ego gloriabor;* in pron. *ego* praecipua vis eſt: non ego de me ſolo hoc gloriabor, ne apud te quidem, quum *conſules Servilius et Atilius* eadem ratione bellum geſſerint (cf. cap. 32.) et Hannibalem tenentes *ludificati ſint;* Str. Cf. not. 5. Mox *tibi* ex uno MS. recepi cum Str. pro vulg. *ſibi*, quod a vett. edd. ante Aldum plane abeſt.

10. *Idem enim tui, quod hoſtium, milites volunt*, ſc. manum ſtatim conſerere; Str.

11. *Veritatem laborare*, obſcurari, premi; Ern. male ſe habere, nulla ei fide habita, *verkannt werden;* Doer. Cf. ad 3, 31, 1.

12. *Sine timidum* te *pro cauto* cet. cf. ad c. 12. n. 12.

13. *Nec ego, ut nihil agatur, moneo:* a plerisque MSS. et omnibus edd. antt. abeſt τὸ *moneo*, prob. Gron. modo pro *vae*, quod in MS. Put. legitur poſt fortuna, reponatur *velim.* — *neque occaſioni tuae deſis, neque ſuam hoſti des*, v. ad 1, 11, 1. 1, 56, 10. et 3, 46, 3.

XL. 1. *haud ſane laeta*, ex laeto animo profecta. — Nos: *erfreulich*, tröſtlich; Doer.

2. *Dictatori magiſtrum equitum*, Fabio Minucium, *intolerabilem fuiſſe*, ab illo ferociam hujus et temeritatem non coerceri potuiſſe. — *Se populare incendium p. c. ſemiuſtum effugiſſe*, v. ad c. 35. n. 3.

3.

3. *si quid adversi caderet:* malim *adverse;* Bauer. — *suffragiis iratorum civium*, arbitrio; Doer.

4. *Ab hoc sermone*, statim post eum; Str. Cf. ad 1, 1, 5

5. *prosequentibus primoribus* cet. v. ad 6, 34, 6. — *conspectior*, v. ad 2, 5, 8. — *propius Hannibalem*, v. ad 2, 48, 5.

6. *consulum anni prioris M. Atilium*, v. ad 9, 27, 3.

7. *aetatem excusantem* (v. ad 6, 22, 3.) *Romam miserunt*, ubi eum triennio post Censorem fuisse, ex Liv. 24, 11. Valer. Max. 2, 9, 8. et Fastis constat. Hinc Polybium errasse, qui lib. 3, 109. 114. 116. eum interfuisse pugnae Cannensi et in ea periisse tradit, jam docuere Schweigh. ad hh. ll. et Perizon. animadv. hist. c. 1. extr. p. 35.

8. *Geminum Servilium*, ut c. 45 extr. v. ad 3, 1, 1. — *nihil ex raptis in diem commeatibus superabat*, v. ad 4, 10, 1. et 8, 10, 1.

XLI. 1. *tumultuario proelio*, v. ad 1, 37, 4.

2. *ad mille et septingenti*, v. ad 4, 59, 4.

3. *cujus eo die* (*nam alternis* diebus *imperitabant*) *imperium erat*, v. ad 2, 1, 11. et cf. inf. c. 45. et Polyb. 3, 110. Ex his locis Dodwell. in Prael. Cambd. p. 668. putat confici, eo tempore consules non solum in castris, verum etiam in Vrbe, alternis diebus fasces habuisse: cui bene respondere Wessel. Probab. c. 39. monet Duk. — *inescatam*, v. 41, 23.

4. *inpedimenta per convallem traducit*, ita ut essent *medium agmen* inter pedites equitesque; Str. Similis epexegesis exempla v. 9, 40. 28, 14. 29, 25. 39, 31. 42, 59. Gron.

5. *Crebri relicti in castris ignes* cet. noto strategemate exercitus castra insciis hostibus moventis. Cf. Frontin. 1, 1, 9. 1, 5, 22. et 24. Onosander c. 10. §. 5. Leo c. 11. §. 24.

6. *dum ipse longius spatium viae fuga praeciperet;* al. *praeriperet*. Cf. ad 3, 46, 5.

7.

7. *tenere in locis consules*, sc. in quibus erant, in castris; Duk. *tenere iis locis* conj. Jac. Gron.

XLII. 1. *cum turma Lucana*, v. ad 10, 33, 1. 2. *pulli quoque auspicio non addixissent*, v. ad 1, 36, 3, et ad Tac. Ann. 2, 14, 4. *auspicio* pro in auspicio, vel quo tempore auspicio operam dabat, ut *ludis* (2, 36, 2.) et similia; Drak. — *obnuntiari*, triste auspicium cum formula *alio die* nuntiari, ut deterreatur a consilio suo, et inceptum inpediatur. Cf. Cic. Phil. 2, 33. p. Sext. 36. 37. et al.

3. *Flaminii tamen recens casus* et P. *Claudii* Pulcri — *clades*, quae contemtui auspiciorum tribuebantur. De illa v. sup. cap. 3 sq. de hoc Epit. lib. 19. Cic. N. D. 2, 3. et de Div. 1, 16. 2, 33. Valer. Max. 1, 4, 3. Polyb. 1, 49–52. *casus* calamitas, vel fatum, mors. Sic fere *suo casu absumi* 23, 22 pr. et *fato perire* ap. Virg. Aen. 4, 696. ubi cf. intpp.

4. *religionem animo incussit*, v. ad 2, 5, 4.

5. *Consules imperii potentes fecit*, h. e. effecit, ut imperium exercere et milites, pugnandi cupiditate ardentes, coercere possent. Cf. ad 8, 13, 9. et 9, 14, 4. — *ambitio alterius* consulis, Flaminii. — *apud eos* sc. milites. Sed dura est ellipsis. Forte leg. *apud adcensos prava indulgentia.* — *majestatem solvisset*, inminuisset, aut totam paene sustulisset, ut 1, 49.

XLIII. 1. *ad ultimum temere evectos*, abreptos, ut 35, 31. forte et 42, 62. nisi *spe vana evectus* est elatus. — *nequidquam*, sine operae successu fructuque. Cf. ad 42, 64, 2. — Verba *detecta fraude* glossam redolent; Doer.

2. *quo longius ab hoste recessissent*, eo *inpeditiora* cet. cf. ad 2, 45, 12. *quod longius* optimi MSS.

3. *Quum utriusque consulis eadem, quae semper ante, fuisset* (malim *esset*, quam *fuisset*, quod rectius ad *quae* subpletur) *sententia*; dum Paullus in pruden-

tia

tia pugnam evitandi, et Varro in temeritate pugnam committendi ſibi conſtabat; Doer. — *Cannae*, al. *Canna*, olim oppidum, poſtea *vicus* Apuliae ad *Aufidum* fl. (Ofanto) v. Polyb. 3, 107. et de *Aufido* c. 44. et Polyb. 3, 110.

4. *a Vulturno vento*, Euro, vel potius Euronoto. (Südoſt) v. Gell. 2, 22. et ad Sil. 9, 491 ſq. — *ipſi averſi* a vento.

XLIV. 1. *quo ad Geronium, ſicut ante, copiis diviſis*, cf. cap. 40. et ad c. 39. n. 8. Verba *ſicut ante* gloſſam ſapiunt.

2. *ex ſua cujusque obportunitate*, quo quisque pro caſtrorum ſitu obportune flumen adire poterat; Doer. — De *Aufido* v. ad c. 43. n. 2.

3. *locis natis ad equeſtrem pugnam*, v. ad 5, 37, 6. Mox *Semproniique* pro *Sempronii*. Cf. ad 1, 43, 4.

4. *ſpecioſum timidis ac ſegnibus ducibus exemplum Fabium*, Fabium, tamquam exemplum, quo duces, qualis Paullus ſit, ad timiditatem et ſegnitiem ſuam tegendam utantur; Doer. *Fabii* edd. ante Crev.

5. *quod Hannibal jam velut uſu cepiſſet Italiam*, v. ad 1, 46, 1. *ſuam* pro *uſu* edd. ante Gron.

6. *ſe conſtrictum a conlega teneri*, quaſi vinculis, h. e. prohiberi ab agendo et pugnando. — *projectis ac proditis ad inconſultam pugnam legionibus*, cf. ad 2, 43, 5. *Projicere* homines, vitam, ſpem cet., tamquam rem vilem nulliusve pretii, pro nihilo habere et ſpernere, vel, tamquam expoſitum infantem, haud curare et periculis exponere. Hinc *ſi tanta clades vilem vitam non fecit, nulla faciet* inf. c. 60. n. 9. *prodigus vitae* et alia. Cf. ad Sil. 1, 225. et 6, 226.

XLV. 1. *Numidas ad invadendos* cet. cf. Polyb. 3, 112. — *trans flumen* Aufidum, ubi erant *minora caſtra* Rom. Cf. c. 44. — *inconditam turbam*, v. ad 21, 57, 11.

2. *ab tumultuario auxilio*, a Numidis auxiliaribus, ſubito in re trepida concitatis; Doer. Cf. ad 1, 37, 4. *Auxilium*, ut vulgo *auxilia*, pro copiis auxiliaribus.

3. *cui ſors ejus diei imperii erat*, v. ad 2, 1, 11. et 10, 26, 4. cf. Polyb. 3, 113. — *ſignum pugnae propoſuit*, v. ad 6, 8, 1.

4. *atque ita inſtructa acie, in dextro cornu* cet. cf. de acie et univerſa pugna Cannenſi Polyb. 3, 113 ſq. Appian. b. Hann. c. 19 ſq. Guiſchardt in Mémoires militaires T. 1. c. 8. Mox *Romanos equites locant, medios pedites*, vel *medii pedites* ſc. erant, vel *medium pedites — tenuerunt* ſuſpicari poſſis cum J. Fr. Gron. conl. Polyb. 3, 113. Sed bene monet Jac. Gron., mirum non eſſe, nihil directe dici de media acie, (ut nec 10, 27. extr.) quum clare pateat ex ſeqq., hos pedites usque *ad medium* aciei patuiſſe, donec *jungerentur* peditibus ſociorum, a quibus laeva pars aciei incipiebat.

5. *laevum cornu extremi equites ſociorum*, h. e in extrema ejus parte, poſt pedites, locati, *intra*, in interiore ejus parte, *pedites* ſociorum, *ad medium*, verſus mediam aciem et in ea, *juncti legionibus Romanis, tenuerunt: jaculatores cum ceteris* (ex emend. Drak. pro vulg. *tenuerunt jaculatores. ex ceteris*) *levium armorum auxiliis prima acies facta*, cf ad c. 37. n. 2. *jaculatores et cetera l. a. auxilia* conj. Gron. — *Gemino Servilio*, v. ad 3, 1, 1.

XLVI. 1. *Baliaribus levique alia armatura*, v. ad 21, 55, 2.

2. *ita armati erant*, Afri ut Romani, cet. cf. ad haec et ſeqq. Polyb. 3, 114. — *Gallis Hiſpanisque ſcuta ejusdem formae erant*, ſc. vaſta quidem et longa, ſed plana et parum lata, adeoque non tegentia corpus. v. 38, 17. et 21. Polyb. 2, 30. 3, 114. Spanh. ad Callim. H. in Del. 184. Lipſ. Mil. Rom. 3, 2.

3.

3. *Gallis praelongi ac sine mucronibus gladii*, quibus caesim tantum feriebant. Cf. 38, 17. Polyb. 2, 33. 3, 114. 6, 23. Spanh. ad Callim. H. in Del. 172. — *Hispano punctim magis quam caesim — brevitate* (ob eam) *habiles* gladii *et cum mucronibus*, v. ad 7, 10, 1. et Polyb. 2, 30. 33. 3, 114. *Habilis*, ut *facilis*, qui facile regi, tractari et fingi potest. Contra *inhabilis* dicitur 24, 34, 3. et 33, 30. Cf. ad 3, 70, 1. — *Sane et alius* (reliquus; v. ad 4, 10, 2.) *habitus* cet. ex emend. Gron. pro vulg. *ante ceteros habitus* cet. Hoc, quod Grutero debetur, in nullo MS. exstat; illud ex membranis, foede h. l. corruptis, erutum. — *Galli super umbilicum erant nudi* cet. cf. Appian. Gall. Exc. VIII. (ubi v. Schweigh.) et verba Polyb. 3, 114. τῶν μὲν Κελτῶν γυμνῶν, τῶν δὲ Ἰβήρων λινοῖς περιπορφύροις χιτωνίσκοις κεκοσμημένων κατὰ τὰ πάτρια, ξενίζουσαν ἅμα καὶ καταπληκτικὴν συνέβαινε γίγνεσθαι τὴν πρόσοψιν.

4. *dextro Maharbal*; ap. Polyb. Ἄννων. At ap. Appian. b. Hannib. 20. dextro cornu praeest Mago, et sinistro Hannon.

5. *Ventus* (*Vulturnum incolae*) cet. v. ad c. 43. n. 3.

XLVII. 1. *minime equestris more pugnae*, quippe quae alias vaga, nec confertis ordinibus, sed ab aliis a fronte, ab aliis a latere committebatur; Str. v. ad Tac. Ann. 6, 35, 3. et cf. ad haec et seqq. Polyb. 3, 115.

2. *Stantibus* jam immobilibus *ac confertis postremo*, postquam concurrissent, *turba equis*, ob nimiam turbam in angustiis loci; Gron.

3. *aequa fronte* (ἐπὶ τῆς εὐθείας et ἐπὶ μίαν εὐθεῖαν ap. Polyb. 3, 113.) *acieque densa*, nos: *in gerader Linie und tiefer Schlachtordnung*; Str. — *inpulere*, v. ad 1, 14, 8. — *hostium cuneum* (v. ad 2, 50, 8.) *prominentem*, cui *frons aequa* s. recta obponitur. Mox *institere* malebat Gron.

4.

4. *ac tenore uno* (v. ad 5, 5, 5.) *per agmen fugientium praeceps pavore*, ob pavorem praecipite curſu ruens; Doer.

5. *ad ſubſidia Afrorum* (cf. ad 2, 20, 2.) *pervenerunt*, *qui utrimque*, in utroque cornu, *reductis alis conſtiterant*, longius remoti a Rom. acie, *media Gallorum Hiſpanorumque prominente acie* in modum cunei vel lunulae (ἐν μηνοειδεῖ σχήματι vel εἰς τοῦ μηνίσκου τὸ κύρτωμα) et Romanae propius admota. Cf. Polyb. 3, 113. extr. 115. et Frontin Strat. 2, 3, 7.

6. *deinde nitendo etiam ſinum in medio dedit cuneus*, i. e. Romanis omni virium niſu inſtantibus; Doer. Nitentibus Romanis, niſu inpulſus adverſo: eſt quaſi hypallage, ut ap. Virg. Ge. 3, 215 *urit videndo femina*, i. e. equo mare eam (equam) vidente; Bauer. Forte leg. *cedendo*. Ἑπόμενοί γε τούτοις οἱ Ῥωμαῖοι καὶ συντρέχοντες ἐπὶ τὰ μέσα καὶ τὸν εἴκοντα τόπον τῶν πολεμίων, Polyb.

7. *defuncti nequidquam proelio uno* cum Gallis Hiſpanisque. Mox *et* pro vulg. *etiam* (quod modo praeceſſit et mox ſequitur) ex optimis MSS. (a quibus etiam τὸ *integram* abeſt) repoſui: etſi plane delere malim.

XLVIII. 1. *Jam et ſiniſtro cornu Romanis* ex optimis MSS revocavi pro vulg. *Jam et in ſ. c. Romano.*

2. *Quingenti ferme Numidae* cet., quos alii dicunt ſexcentos, alii quadringentos, et Appianus b. Hann. 20. 22. Celtiberos fuiſſe. Cf. Frontin. Strat. 2, 5, 27. Val. Max. 7, 4, 2. et Sil. 10, 185 ſq. Nihil de ea re ap. Polyb. Mox *praeter conſueta arma* edd. ante Gron. *praeterita arma* optimi MSS. unde *praeter juſta arma* edidit Gron. et *praeter ſolita arma* Drak. ex emend. Heinſ. ad Vellej. 2, 111, 2. et Periz. "Numidas equites Livius 35, 11. et Claudian. b. Gild. 435. tantum jaculis inſtructos, cetera inermes fuiſſe tradunt. Quae ſunt ergo *juſta* aut *ſolita arma*

arma eorum praeter *tela?* Lipſius. mil. Rom, 3, 8. a Livio 23, 29. etiam Numidas equites armatos memorari obſervat, et ex horum genere fuiſſe eos, de quibus hic agit Livius, ſuſpicatur." Duk. Immo *telaque* dixit pro *id eſt tela.* v. ad 2, 42, 7.

3. *terga ferientes ac poplites caedentes* ſubcidentes, ut c. 51. Terga et poplites hoſtis vel averſi vel fugientis maxime petuntur. Cf. Hor. Od. 3, 2, 16. et et ad Sil. 4, 341. — *in mala jam ſpe*, quamvis nil boni jam ſperarent; ut in mala ſpe poterat: ſed magis Livianum fuerit *ut in mala jam ſpe;* Bauer.

4. *Haſdrubal, qui ea parte praeerat;* ſed praefuit ſiniſtro cornu Poenorum, (v. cap. 46.) et hoc c. 48 de ſiniſtro cornu Rom. agitur. Gron. coll. cap 46. et Polyb. 3, 116. locum hunc ita emendat: *Haſdrubal, qua parte praeerat, victor, laevum quoque Rom. cornu adortus pari fortuna, Numidas, quia ſegnis — mittit: Hiſpanos et Gallos equites jam Afris cet.* et Periz. *H. qui victor ad eam partem penetraverat, ſubductos ex acie Numidas cet.* Sigon. conj. *laeva* pro *ea;* et Stroth. *qua parte* cum Gron. legit. At Bauer putat, Haſdrubalem nunc hic imperaſſe, nunc illic, ut intellegere liceat *qui tum ea parte praeerat.* Cf. ad 7, 15, 2.

5. *feſſis caede magis quam pugna* brevius dictum pro proelio, opera proeliandi, quae caedes eſſet magis, verius, quam pugna; caedendo, non pugnando; Bauer.

XLIX. 1. *cum confertis*, cum denſa manu.

2. *protegentibus eum equitibus Rom.* (primum juſto militiae ſuae more in equis; Gron.) *poſtremo omiſſis equis*, (cf. ad 9, 39, 5.) ita ut pedites peditem tegerent, quum, conſulis exemplum ſequuti, ad pedes deſcendiſſent. — *denuntianti*, nuntianti.

3. *Quam mallem vinctos mihi traderet* eos, quam nunc, dum ad ultimum pedibus pugnant, trucidandos; Stroth. *Quam mallem* i. e. non mallem, qſ.

quam parum mallem, non *quantopere*: perinde est, ac si vinctos mihi tradidisset; Bauer. Plut. in Fab. p. 183. D. vertit: Τοῦτο μᾶλλον ἠβουλόμην, ἢ εἰ δεδεμένους παρέλαβον, quasi legerit: *quod vel id mallem, quam si vinctos m. t.*

4. *mori in vestigio*, in loco, quo starent; Doer.

5. *pepulerunt tamen victores*, Poeni, Romanos, *jam paucos superantes*, quum jam pauci eorum superessent; Gron. — *praetervehens equo* pro *praetervectus*, quod noluit dicere, ut in re velut *nimis* praesenti; Bauer.

6. *Etiam sine hoc*, sine morte tua; ut nos: *ohne diess*; Doer. *sine hac* conj. Gron. et paulo ante *insontem culpa*. — *macte virtute esto*, v. ad 2, 12, 10.

7. *et adhuc mori*, nunc, quum maxime; in eo esse, ut (sic memor ejus) moriatur; Bauer. — *ne aut reus iterum e consulatu*, post eum, *sim*. v. ad 4, 31, 1. 22, 35, 3. Gron. Obss. 4, 20.

8. *Haec exigentes*, agentes, (ut ap. Cic. ad Div. 10, 24.) agentes sermone, conloquentes, ἐξηγουμένους, Ern. loquentes, inter se quasi expostulantes, certantes amice; Bauer.

9. *nulli fugientium insertus agmini*, nulli e tribus, modo memoratis. *insertus*, quod etiam Bauero placuisse video, reposui pro vulg. *infestus*, quod ineptum est. *infertus* conj. Perizon. *inmistus* Gron. (quod recepit Str.) et *ingestus* Burm. De numero fugientium, captorum et caesorum cf. Polyb. 3, 117. et Appian. b. Hann. 24-27.

10. *cum LXX fere equitibus Venusiam* (v. ad c. 13 pr.) *perfugit*: ita et Polyb. Cf. 25, 6. Mox *quinque* post *quadraginta* inserui ex melioribus MSS. quia c. 59. et 60. *L millia*, et 25, 6. *plus L. millia* memorantur, et ita certe magis sibi constat Livius. Quae loca nisi obstarent, pro *XLV mill.* cum Str. suspicari possis *LXV m.* quoniam Polyb. LXX m. habet, et Livius modo dixerat, 19000 effugisse, supra vero c. 36., in castris Rom. 87200 fuisse. Ceterum

rum 77000 interiisse scribit Dionys. 2. p 89., 45000 auctor Epit. Liv,, 50000 Plut. Fab. p. 183., 43500 Eutrop. 3, 10. et 44000 Oros. 4, 16.

11. *et in his tanta prope civium sociorumque pars*, aeque magna, par. Ita Latine dici dubitabat Duk. sed Bauer monet, τὸ *que* vel *et* pro *quam*, *ac* positum esse, et *tanta et* pro *tanta quanta*, ut Gr. ἴσος καὶ pro ὡς, v. c. ap. Thuc. 1, 14. ἴσα καὶ ἱκέται ἐσμὲν. Gron. conj. *tanta p. c. quanta sociorum pars*. Possis et *aequa* pro *tanta*. Sed neutrum probabile.

12. *M. Minucium*, *qui mag. eq. priore anno*, (v. cap. 8 12 sq) *aliquot* annis *ante consul fuerat*, scil. a. V. 531.

13. *aut senatores*, *aut qui eos magistratus gessissent*, *unde*, e quibus, h. e. quibus gestis, *in senatum legi deberent*, sc. magistratus curules: nam in locum senatorum demortuorum vel senatu motorum hi a Censoribus primi et prae ceteris legi solebant debebantque, deinde alii, qui minores magistratus gerebant aut gesserant. v. inf. 23, 23. Festi verba sunt: *Qui post lustrum conditum ex junioribus magistratum cepere, in senatu sententiam dicunt, non tamen senatores vocantur ante, quam in senioribus sunt censi*: et Gellii 3, 18. *Non pauci sunt, qui opinantur, pedarios senatores adpellatos, qui sententiam in senatu non verbis dicerent, sed in alienam sententiam pedibus irent. Quid igitur, quum SCtum per discessionem fiebat, nonne universi senatores sententiam pedibus ferebant? — Immo pedarii dicti, qui, nondum a censoribus in senatum lecti, senatores quidem non erant, sed, quia honoribus populi usi erant, in senatum veniebant et sententiae jus habebant. Nam et curulibus magistratibus functi, qui nondum a censoribus in senatum lecti erant, senatores non erant; et, quia in postremis scripti erant, non rogabantur sententias, sed, quas principes dixerant, in eas discedebant. Hoc significant verba edicti, quo nunc quoque consules, quum senatores in curiam vocant, utuntur:*

tur: SENATORES QVIBVSQVE IN SENATV SENTENTIAM DICERE LICET. Cf. ad 1, 32, 13. 23, 32. 2. 36, 3 pr. 27. 34, 3. (qui locus huc refertur a Sigonio, ſed de M. Livio agit, qui ob dolorem potius et iram ignominiae acceptae ſenatoris partes agere recuſavit, donec cognati eum hominis cauſa *ſtantem coegit in ſenatu ſententiam dicere*) et 28, 45, 3, (ubi vox *ſenator* a multis MSS. abeſt prob. Gron. quia in ſenatum venerint plures pluresque ſententiam dixerint quam ſenatores) Manut. de ſen. Rom. c. I. p. 906. in Theſ. Graev.

L. 1. *Fuga namque ad Alliam* (v. 5, 38.) *Vrbem prodidit*, v. ad 2, 43, 5. — *alterius morientis prope totus exercitus fuit*, h. e. eum in moriendo, vel ejus moriendi conſilium ſequutus eſt; ita ut verbi *mori* vis ex partic. *morientis* repetatur ad verbum *fuit:* nam ſcripſit ita Livius, ut membra ſibi aptius reſponderent, et paſſim *eſſe alicujus* dixit pro *ſequi aliquem;* Str. Cf. ad 3, 36, 4. et 21, 11, 1. Eodem fere modo Lipſius haec verba interpretatus eſt: Aemilio morienti prope omnis exercitus commoritur. Contra *morientis eſſe* non Latine dici poſſe pro *commori* monet Gron. At Drak. et Crev. notant, *eſſe alicujus morientis* non per ſe quidem dici pro *alicui commori*, ſed tamen pro: morienti favere, adhaerere, ſequi, imitari, comitari, et hoc pro: cum eo perire. Gronovius emend. *alterius mortem prope totus exercitus luit*, ut ſenſus ſit, illos Paullum recta ſuadentem, praedicentem, deterrentem, et *unum inſontem culpa cladis*. (v. cap. 49.) non audiviſſe, ſed, Varroni vano credulos, traxiſſe in id periculum, quo ſimul perierint, adeoque mortem ejus, crimen ſuum, morte conſimili luiſſe. Sic eadem fere exprimitur ſententia. Sed ineptum Lipſii acumen; Gronovianum vero poeticum plane, immo ſophiſticum aut nugatorium, falſum quoque videtur. Cur enim exercitus Rom. lueret mortem conſulis? Quiane temere pug-

pugnassent? Nugae. Forte innuit Livius, maximam cladem tulisse alterum exercitum vel cornu Aemilii, quum plures tamen ex altero, Varronis, cornu evaserint. Ne sic quidem placet, nec verum satis est. *Mortui* quoque, non *morientis*, scriberet. Quid, si *fugit* legerimus?" Bauer. Hoc *fugit* in plerisque libris exstat, sed non magis h. l. aptum est. Forte leg. *comes* pro *totus*: quo sensu passim *comes mortis* et *morientis* dicitur.

2. *Romanus civis sis, an Latinus socius*: nam verendum erat, ne Hannibal, ut olim, (v. cap. 7.) Romanos, pretio redimendos, in vincula daret, et Latini nominis socios sine pretio dimitteret; Doer. — *Non tu* sc. ita facies, hoc committes; Str. Δεικτικῶς dictum, et ἀποσιώπησις adfectui consentanea. Cf. ad 1, 7, 4. 22, 39. 8. Gron. Obss. 4. 20 — *qui se bene mori, quam turpiter vivere maluit*, pleonasmus pron. pers. *se*, ut ap. Cic. Cat. 1, 2. *cupio me clementem esse*; Bauer. Cf. ad 9, 3, 3.

3. *Haec ubi dicta dedit* cet. hexameter integer et dimidius. — *latus dextrum*, *quod patebat*, expositum erat scil. ictui s. vulneri, ut 31, 39. ubi etiam eodem sensu *apertum* dicitur. v. ad 25, 16, 12. Mox *ad sexcenti* leg. cum Jac. Gron. Cf. ad 4, 59, 4. Deinde *protenus* scripsi pro *protinus*, (v. ad Juvenal. 3, 140. 12, 102.) et *inpetu animorum*, *quem* e quibusdam MSS et omnibus antt. edd. ante Gron. restitui pro *i. a.*, *quod*, etsi refrag. Gron. qui hoc relativum τὸ *haec* respicere putat: *quod* sc. ex illis consiliis. Possis et *quos* legere: quod jam monuit Bauer.

LI. 1. *diei quod reliquum esset noctisque insequentis quietem*, v. ad 5, 19, 3. — *Maharbali* eadem tribuit Val. Max. 9, 5. ext. 3. sed *Adherbali* (forte per errorem librariorum) Florus 2, 6. Magoni Sil. 10, 375 sq. et amicis priora, at illa *vincere scis Hannibal, victoria uti nescis* Barcae Plut. in Fab. p. 184 A. Cf. Gell. 10, 24. et, qui eum descripsit, Macrob.

1, 4. Mox ante *venisse* ex edd. antt. forte inserendum *te*

2. *stricta matutino frigore vulnera*, adstricta, contracta, concreta. — *sanguinem haurire*, v. ad 7, 10, 6.

3. *Praecipue convertit omnes* in se et sui admirationem, ut 26, 29. 29, 26. 42, 49. 45, 20. — *substratus Numida vivus*, quum adhuc vivus esset; nisi haec vox ab aliena manu est inlata: certe *vivus* non inventus est Numida, quia statim subjungitur: *quum exspirasset, naso auribusque* Romani *laceratis;* Doer. Sed unde tum constabat, Numidam *vivum* fuisse substratum Romano? nec commode verba *naso auribusque* ad Romanum et reliqua ad Numidam referuntur. Praeterea Silius 6, 41 sq. et Valer. Max. 3, 2, 11. tradunt, Romanum aures nasumque Numidae laniando dentibus exspirasse: idemque Livius narrabit, modo pro *hostem* reposueris *hostis* sc. Romanus, forte et *q. eum*, h. e. *quod* s. *quum eum*, pro *quum*. Ceterum vocem *vivus* suspectam reddit Silius, qui utrumque *exanimem* dicit; nisi forte vivus est inventus Numida, et mox ipse etiam exspiravit. — *inutilibus*, detruncatis nempe vel mutilatis; D. — *laniando hostem exspirasset*, laniato hoste, quum eum laniasset.

LII. 1. *ad multum diei*, ut 23, 27, 3. et *in multum diei* 27, 2, 5. *multa dies* et *nox* 3, 60. et 35, 4. *ad multum diem* ap. Cic. ad Att. 13, 9. — *ducit*, v. ad 1, 23, 4.

2. *brachio objecto*, (v. ad 4, 9, 8) *flumine eos excludit*, ut c. 59. *aqua* (et aquatione) *arcere*, vel ut *intercludere* 1, 27. 3, 70. 4, 39 al. et nostrum *abschneiden*. — *pacti* Romani, quum paciscendo promisissent, se *in capita Romana*, pro singulo quoque Romano, pretium 300 nummorum daturos esse, (nam *pacisci* et *aliquid* et *aliqua re* dicitur) ea conditione, *ut arma atque equos traderent, in castra* sua obsessa *adceperunt hostes* h. e. Poenos; Doer. Ego potius transpositis verbis legendum crediderim: *pacti, ut arma*

arma atque equos traderent, et ut pretio persoluto, in capita Rom. trecenis — centenis, cum singulis abirent vestimentis.

3. *trecenis nummis quadrigatis*, argenteis s. denariis; Str. τρεῖς μνᾶς habet Polyb. 6, 58, 5. *Nota argenti fuere bigae atque quadrigae*, *et inde bigati* (ut 23, 15. et *argentum bigatum* 33, 23. 37. 36, 39. 40. al.) *quadrigatique dicti*, Plin. 33, 3. s. 13. Cf. ad 23, 15, 5.

4. *et si quid argenti* erat, *quod plurimum in phaleris equorum* (v. ad 9, 46, 16.) *erat: nam ad vescendum facto* argento, supellectile mensaria, ex argento facta, *perexiguo* tum homines, *utique*, saltem, vel praecipue, (v. ad 2, 30, 1.) *militantes*, *utebantur*.

5. *Ad octo millia*, 5700 ap. Polyb. 3, 117. — *Consulem quoque Rom. c. s. quidam auctores sunt*, (v. ad 2, 58, 1.) cf. Sil. 10, 503 sq. De *Busa* cf. Val. Max. 4, 8, 2.

LIII. 1. *summa imperii et rerum*, v. ad 3, 5, 6.

2. *desperatam comploratamque remp.* v. ad 3, 38, 3.

3. *Nobiles juvenes quosdam*, *quorum principem L. Caecilium Metellum* cet. v. ad Sil. 10, 415 sq. — *ad regum aliquem* edd. ante Drak. sed ita Livius *finitimorum* vel simile quod addidisset; Docr. Mox *praeterquam quod atrox* edd. ante Gron., non MSS. v. ad 5, 14, 5.

4. *quum stupore ac miraculo torpidos defixisset*, v. ad 3, 47, 9. Mox pro *consilium* et *consilii* al. *concilium* et *concilii*. v. ad 1, 54, 1.

5. *fatalis dux hujusce belli*, v. ad 5, 19, 3. Mox *nullo* (sc. loco) omnes fere MSS. *nusquam* edd. ante Gron. Hoc glossam redolet: sed illud nemo, quod sciam, ita dixit. Immo leg. *nulla*, quod et monuit Bauer; etsi Schaefer adversatur, qui putat, ipsam lectionis varietatem arguere, *nullo* a Livii manu profectum esse.

6. *quam ubi ea cogitentur*, v. ad 2, 29, 6.

7. *Ex mei animi sententia* scil. *juro*, quod in edd. antt., non in MSS. addi, et in formulis jurandi saepe omitti docet Gron. Obss. 4, 14. Sed ita displicet τὸ *ut* post *juro*, et forte delendum. Cf. 43, 15 extr.

8. *Si sciens fallo, tu me* cet. ex IV MSS. recepi, suadente Jac. Gron. qui etiam 1, 32. ex 1, 25. 21, 45. et aliis locis emendandum putabat. In plerisque MSS. *tum* et *adficiat*. Neutrum inprobat Drak. illud vero *tum* defendunt Duk. ad 1, 24, 8. et Fabrett. in Inscr. p. 674.

9. *remque meam* familiarem *pessimo leto adficias*, interitu, ut ap. Virg. Aen. 5, 690.

LIV. 1. *quadrigatos nummos*, v. ad c. 52. n. 3.

2. *a muliere Canusina*, *Busa*, v. cap. 52 extr.

3. *Appiusque* (v. ad 1, 43, 4.) *et Scipio*, cf. c. 53 pr.

4. *subcumbam oneri*: haec explicantur verbis seqq.

5. *non vulnus super vulnus*, non una simplexque nunc clades, quae ad illam, ad Trasimenum adceptam, adcesserit, *sed multiplex clades* cet.

6. *Hannibalis Apuliam* — *factam*, v. ad 21, 30, 5. Mox *Compares* ex optimis MSS. recepi pro vulg. *Comparem*, et interpunctionem mutavi.

7. *cladem ad Aegates ins.* — *qua fracti Sicilia ac Sardinia cessere*, v. ad 21, 1, 6. et 21, 10, 8.

8. *vectigales ac stipendiarios*, v. ad 5, 10, 5.

9. *pugnam adversam in Africa* ad Zamam.

LV. 1. *in curiam Hostiliam*, v. ad 1, 30, 3.

2. *nondum palam facto*, quum et quamvis nondum palam factum esset, qui vivi, qui mortui essent, tamen *vivi mortuique* cet. Doer. — *complorarentur*, cf. ad 5, 39, 3. — *equites expeditos* (v. ad 5, 16, 2.) *Appia et Latina via*, v. ad 2, 39, 3. et 9, 29, 5.

3. *aliquos profecto ex fuga passim dissipatos fore* emend. Jac. Gron. quam probavit Drak. et recepit jam Str. Cf. c. 7. med. Vulgo inepte legitur: *qui obvios percunctando, aliquos profectos ex fuga, passim*

ſim diſſipatos, *forte referant*. Bauer paene malit *provectos* legere, aut verbum hoc pro gloſſemate inducere. — *Romano nomini*, v. ad 1, 10, 2.

4. *matronas publico arceant*, ut contra *intra ſuum limen*, h.e. aedes. Cf. ad 2, 24, 6. — *ſuae fortunae auctorem*, v. ad 2, 58, 1.

LVI. 1. *in hanc ſententiam pedibus iſſent*, v. ad 1, 32, 13. — *Patres diverſi discesſiſſent*, v. ad 3, 60, 1. — *conſulem exercitumque caeſum*, cum magna caede ac clade fugatum. v. Ern. et Oudend. ad Suet. Veſp. 4.

2. *reliquias tantae cladis*, v. ad 4, 27, 1. Mox *ad XIV millia militum* conj. Gron. quia X millia jam fuerint Canuſii ante quam Varro cum IV millibus eo venerit. v. cap. 54. Sed Matthiae (v. ad cap. 36. n. 2.) monet, ſupra c. 54. *X millia hominum*, non *militum*, memorari, et verba Manlii cap. 60., a Drak. laudata, *haberetis hodie XX millia armatorum Canuſii*, non favere huic conjecturae, quum X millia fuerint apud Varronem, et 12200 in duobus caſtris ſe hoſti tradiderint.

3. *Poenum ſedere ad Cannas*, v. ad 7, 37, 4. — *nundinantem:* obverſata Noſtro videntur verba Ennii ap. Cic. Off. 1, 12. *non cauponantes bellum, ſed belligerantes;* Doer.

4. *ſacrum anniverſarium Cereris intermiſſum* ob luctum, (cf. Ovid. Faſt. 4, 389 ſq. 619 ſq. Alex. ab Alex. 6, 19. Roſin. Ant. Rom. 4, 8. 5, 14.) et *SCto diebus XXX luctus eſt finitus*, cf. 34, 6. f.

5. *provinciamque aliam Rom.*, v. ad 4, 10, 2.

LVII. 1. *cenſuerunt*, *M. Claudium* Marcellum cet., de quo mox plura. *cenſuerunt* in 2 MSS. legitur, (in altero tamen poſt *mittendum*) et in tertio *cenſent*. Hos ſequutus cum Str. inſerui verbum illud, ut commoda ſaltem conrupti loci ſententia exoriretur; etſi et hoc et alia verba (ſc. *literis c. p. lectis*)

ctis) glossatori potius tribuenda et expungenda, quam plura a librariis omissa et inserenda, quod Gron. suspicatur, crediderim. In plerisque MSS. legitur *literis consulis praetorisque Ap. Claudium*, in multis non nisi *Praetoris quem Ap. Claudium.* Hinc forte leg. *Praetorem itaque visum* aut *placitum* (sc. Patribus est) *M.* vel *Ap. Claudium* cet. In solo Put. est *Marcium Claudium*, in ceteris MSS. *Ap. Claudium.*

2. *quantum per commodum reip. fieri posset*, v. ad 5, 12, 6. et 22, 12, 8. — *duae Vestales, stupri compertae*, (v. ad 7, 4, 2.) *et altera sub terra, ut mos est, ad portam Collinam necata fuerat*, v. ad 2, 42, 11. *sub terram* (sc. demissa) alii, ut et mox quidam libri: *in foro boario sub terram vivi demissi sunt in locum saxo conseptum*, inprob. Dukero, qui jungit *in locum sub terra*, h. e. subterraneum. Cf. tamen et ad 8, 15, 6.

3. *L. Cantilius scriba pontificis, quos nunc minores pontifices adpellant*; cf. Duker. ad h. l. et Noris. ad Cenotaph. Pis. Diss. 1. c. 5. qui putant, *Pontifices minores* non quatuor fuisse plebejos, quos supra 10, 6. totidem patriciis additos legimus, (quod statuit Guther. jur. Pontif. 1, 17. 22.) neque etiam septem pontifices, a Sulla illis adjectos, sed plane non pertinuisse ad conlegium Pontificum, quod proprie dicatur. Ex nostro loco hic conligit, *scribas pontificum* Livii temporibus *pontifices minores* adpellatos, ille vero, olim unum tantum talem scribam pontificemque fuisse, posteaque auctum numerum, et tres memorari a Cic. de harusp. resp. c. 6., in loco autem Capitol. in Opil. Macrino c. 7. *quum scriba pontificum esset*, *quos hodie pontifices minores vocant*, suspectum esse voc. *hodie*. Cf. Macrob. Sat. 1, 15. ubi *pontifex minor* jam *priscis temporibus*, eique haec provincia tribuitur, ut novae lunae primum observaret adspectum, visam regi sacrificulo nuntiaret, et, sacrificio cum eo celebrato, numerum dierum, qui a Calendis ad Nonas superessent, calando pro-

proderet. Scrupulum tamen mihi injiciunt tum ipſa illa adpellatio, (ſcribam ſcil. pontificis vocatum eſſe pontificem, etſi minorem) tum quod Livius ita dixiſſet *Cantilius pontifex minor*, aut certe, ſi τὸ *quos* ad vocem *ſcriba*, non *pontificis*, retuliſſet, *Cantilius pontificis ſcriba*. Mihi totum illud *quos nunc m. p. adpellant* gloſſam redolere videtur, ſaltem τὸ *quos* ad *pontificis* ſpectare. Cf. Schelleri Lex. et Erneſti clav. Cic.

4. *a Pontifice max.*, ejus juſſu, *virgis in comitio* (v. ad 1, 36, 6.) *caeſus* cet. cf. Suet. Dom. 8.

5. *decemviri libros adire juſſi*, v. ad 3, 10, 6.

6. *Q. Fabius Pictor*, annalium ſcriptor. Cf. Appian. b. Hann. 27. — *quibus precibus ſubpliciisque*, ſubplicationibus. Cf. 27, 50. ad Tac. Ann. 3, 64, 3. Cort. ad Sall. Cat. 9, 2. Jug. 46, 2. *ſacrificiisque* vel *piaculisque* conj. Doer. quia *ſacrificia aliquot extraordinaria facta*. Sed haec facta *interim*, donec Fabius Delphis rediiſſet, et *ſubplicia*, ut et *ſubplicationes*, dicuntur omnia venerationis deorum genera, preces, ſacrificia cet. cf. ad 3, 63, 2.

7. *Gallus et Galla, Graecus et Graeca, in foro boario* (v. ad 10, 23, 2.) *ſub terra vivi demiſſi* cet. cf. not. 2. Factum autem hoc, quia oraculum utrique populo poſſeſſionem Vrbis promiſerat, atque hac expiatione rei publicae pernicies ei inpendens in illos verteretur. — *jam ante hoſtiis humanis inbutum*, quod, teſtibus Oroſio 4, 13. Zonara 8, 19. et Plut. in Marcello p. 299. factum initio proximi belli Gallici; Gron.

8. *Teanum Sidicinum* (v. ad 8, 15, 1.) *praemiſſa*, quam mox ipſe ſequutus eſt et Canuſium duxit. — *claſſe tradita Furio*, non omnino militibus vacua; Glar.

9. *Dictator dictus M. Junius* Pera, conſularis cenſoriusque. — *Ti. Sempronius* Gracchus, aedilis curulis.

10. *juniores ab annis XVII.* v. ad c. 11. n. 8. — *Praetextati*, qui *praetexta* (toga alba, cui praetextus lim-

limbus purpureus; *praetextae purpura togae* inf. 34, 7 pr.) utebantur, magistratus curules, sacerdotes quidam, et impr., ut et h. l., pueri nobiliores, (sed et ignobiliores, ut 42, 34, 3.) vel admodum adolescentes, qui eam ineunte anno vitae XV, die tirocinii, cum toga virili permutabant; de quo v. ad Tac. Ann. 12, 41 pr. Cf. 29, 38. (ubi v. Duk.) 34, 7 pr. 42, 34, 3. et in Ind. v. *Praetextati* et *Toga.*

11. *Item ad socios Latinumque nomen* (v. ad 1, 10, 2. et 2, 42, 7.) *ad milites ex formula adcipiendos*, ex lege foederis, ex pacto, ut 27, 10. Cf. ad c. 36. n. 4. et ad 4, 8, 4. — *Arma, tela, alia parari jubent*, v. ad 1, 43, 4. et 42, 52, 6. — *vetera hostium spolia detrahunt templis porticibusque*, quod non nisi summa necessitate urgente fas erat, et hinc excusatur a Valer. Max 7, 6, 1. Cf. ad 4, 20, 1. et 24, 21, 5. — 12. *prius sciscitantes singulos, vellentne militare:* unde servi in militiam conscripti saepe *volones* dicuntur, (v. in Ind. voc. *Volones*) et *voloni* obponitur *liber* 23, 35. ac *justus miles* 24, 14, 3.

LVIII. 1. *segregatisque, socios;* in edd. ante Drak. *segregatisque sociis, eos:* sed τὸ *eos* a plerisque MsS. abest. *segregatos socios* conj. Gron. — *sicut ante ad Trebiam* cet. cf. cap. 7. et Polyb. 3. 77.

2. *pretium fore in capita, equiti D quadrigatos nummos* cet. v. ad c. 23. n. 4. et ad c. 52. n. 2. 3. — *servo centenos* pro vulg. *s. centum* ex vet. libro Sigon. recepi.

3. *ad pacem inclinarent animos* Romanorum. v. ad 8, 21, 5 — *Quum egressi castris essent, unus ex iis* cet. idem tradunt Polyb. 6, 58. Cic. Off. 1, 13. et Polyb. ap. Cic. Off. 3, 32. sed omnes decem eadem fraude in castra rediisse, Acilius, qui graece historiam scripsit, ap. Cic. l. l. Vtraque fama memoratur inf. c. 61. Cf. Gell. 7, 18. qui duos revertisse dicit.

LIX. 1. *nobis plus justo nostra placet causa*, res, quae ad nos pertinet et a nobis defenditur, melior justiorque nobis videtur, quam est.

2. *aqua arceremur*, v. ad c. 52. n. 2. — *L millibus hominum ex acie nostra trucidatis*, v. ad c. 49. n. 9.

3. *et patres vestros*, (edd. ante Gron. *nostros*) *asperrimos illos*, contumacissimos et minime inclinantes *ad conditionem pacis* adcipiendam, *legatos tamen*, C. Fabricium et alios, *captivorum redimendorum gratia Tarentum misisse* ad Pyrrhum, socium Tarentinorum, post pugnam ejus cum P. Valerio Laevino Cos. inter *Heracleam* et Pandosiam ad Sirim fl., qui in sinum Tarentinum effunditur. Cf. 25, 6, 3. Flor. 1, 18, 7. v. Plut. Pyrrh. p. 392-395.

4. *atqui et ad Alliam cum Gallis* cet. est adsumtio argumenti, quo probat redemtos aliquando captivos, etsi pavore potius ac fuga, quam vi ac virtute hostium clades adcepta esset; Gron.

5. *nec superfumus pugnae*, nec quisquam nostrum in pugna non periit, vel nos, qui non caesi sumus in pugna, non alii sumus, *nisi in quibus trucidandis*, ad quos trucidandos, *et ferrum et vires defecerunt hostem* vel *hosti*; nam dicitur et *deficere aliquem*, h. e. destituere s. deserere, et *deficere alicui* h. e. deesse; vel potius *res deficit* se apud *me*, et *r. d.* se *mihi*. — *qui ne in acie quidem* sc. pugnantes *refugerunt*; Doer. *ex acie* emend. Perizon.

6. *premendo alium me extulisse*, v. ad c. 12. n. 13.

7. *Sed illis et bonis ac fortibus* cet. Vt oppositorum ratio constet, lege: *Sed et illis et nobis bonis ac fort. mil. utemini, nobis etiam promtioribus*; Bauer. — *non minor numerus noster est*, forte *nec multo minor*: nam ex cap. seq. constat, fuisse septem millia captivorum; Periz. An *vix minor*? Sed sponte haec Junium per invidiam auxisse videri, jam monuit Drak.

8. *nos hospitum numero habuit captivos*, h. e. nostros, Romanos; Duk. Forte del. *nos*; Bauer.

vos

vos Put. Flor. Gaertn. et Hav. unde Crev. conj. *suos*. — *existimari*, v. ad 4, 15, 1.

9. *suspensi ac solliciti*, cf. ad 2, 32, 5. — *me dius fidius*, v. ad 2, 31, 5. Mox *visi simus* recte, opinor, conj. Mur. et Gron.

10. *Redeam ego in patriam* cet., optemne ego in patriam redire, ubi civis habetur indignus, qui 300 nummis redimatur? Doer. Loquitur et nomine captivorum. — *Magis me famae* cet. ante *magis* subple *sed*, *verum*.

LX. 1. *quae in comitio erat*, v. ad 1, 36, 6. — *necessitas* vel calamitas publica, vel sanguinis conjunctio; Doer. — *submotis arbitris*, v. ad 6, 33, 3.

2. *redimendos de publico* et *ex privato*, v. ad 2, 9, 4.

3. *praedibusque ac praediis cavendum populo*, v. ad 3, 13, 9. et 7, 21, 4. — *Torquatus priscae severitatis* sc. homo, vir. Cf. ad 3, 62, 5. *priscae*, qualis esse solebat prisci aevi hominibus, quorum mores et ingenia erant asperiora. — *interrogatus sententiam*, v. ad 32, 23, 1.

4. *qui in hostium potestate sunt*, in acie capti, qui non deditione, sed vi in potestatem hostium pervenerunt; Doer. Sententia a seqq. non aliena, sed obscure expressa: nam in hostium potestate etiam ii sunt, qui se illis dedidere. Videtur potius sic expedienda: *si tantummodo postulassent legati* rogassentque, *ut redimerentur* captivi, nec potius *gloriari prope essent*, quod in hostium potestate sint, nec capti modo in acie, sed etiam dediticii; *brevi sententiam peregissem* (v. ad 1, 18, 9.) *sine ullius eorum insectatione*, acerba vituperatione, vel ita ut in nullum invectus essem. (cf. 2, 27. 3, 33. 22, 34.) *brevi sententiam peregissem*, v. ad 1, 18, 10.

5. *Quid enim aliud quam admonendi essetis*, v. ad 2, 8, 9. — *praeferrique se aequum censuerint*, cf. ad 24, 13, 2. — *quae apud vos acturus sum*, v. ad 8, 33, 13.

6.

6. *P. Sempronius*, v. cap. 50. — *per se*, v. ad 6, 20, 13.

7. *P. Decius trib. mil. in Samnio* cet. v. 7, 34 sq. *Calpurnius Flamma* cet. v. Liv. Epit. 17. Flor. 2, 2. Plin. 22, 6. Zonar. 8, 12. 13. inpr. Gell. 3, 7. et Frontin. Strat. 1, 5, 15. 4, 5, 10. ex quibus etiam intellegitur, cum aliis Laberium, aliis Valerium, nonnullis Q. Caedicium adpellari. Mox *ne viros quidem*, *nedum Romanos* conj. Gron. Illud *ne* probat Bauer, non *nedum*.

8. *tantae virtutis exstitisset comes*, v. ad c. 28. n. 1. — *Quinquaginta millia c. s.* v. ad c. 49. n. 9.

9. *si tanta clades vilem vitam non fecit*, v. ad c. 44. n. 6. — *deminuti capite* id. qd. *abalienati* (privati) *jure* (cunctis juribus) *civium* Romanorum. (Ita fere Eph. 2, 12. ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας, Bauer.) Nam *caput* dicebatur status civis et summa jurium ejus; eoque continebantur inpr. libertas, civitas et familia. Deminutione capitis *maxima* amittebantur haec omnia, praecipue a captivis; *minore* vel *media* jus civitatis, a deportatis aliisque; *minima* familiae agnationisque jura, ab adoptatis et mulieribus per matrimonium in aliam transeuntibus familiam. Mox *post paullo* pro vulg. *paullo post*, ut passim. v. Gron. Cf. ad 2, 31, 2. Sic et *asperius paullo* 39, 1, 3. et alia his similia.

10. *Quam ego ignaviam eorum adcuso*, quid, quare? — *sed obsistere* (edd. antt. *subsistere*) *ac retinere conati sunt*, *ni* — *submovissent*, v. ad 2, 50, 10. Sempronium, eruptionem facturum, ab ignavis retentum esse, non ex cap. 40, sed demum ex h. l. discimus; Doer.

11. *Haberetis hodie XX millia armatorum Canusii*, (v. ad c. 56. n. 2.) *fortium*, *fidelium*, e duobus MSS. cum Str. recepi pro vulg. *fortia*, *fidelia*. — *ne ipsi quidem se dixerint* leg. videtur Bauero. — *nisi quis credere potest fuisse* eos tum fortes, bonos fidelesque cives, *ut*, quum, *erumpentibus obsistere* et

et viros fortes, ne fortes essent, inpedire *conati sunt*, *aut non invidere eos* cet., h. e. aut passuram in posterum invidiam, ut fideles bonique cives sint erga illos, quorum *incolumitatem et gloriam* sibi vident esse ignominiae et quotidie ignaviam exprobrare; nec potius hanc ipsam invidiam effecturam, ut iis infidi sint, et in discrimen secum deductos deserant, atque ita aut mori misere aut parem culpam captivitatis vel turpis fugae contrahere cogant; Gron. *ut erumpentibus* cet. uti fortes sese praebuere, quum erumpentibus cet. Bauer. *ut erumpentibus* optimi MSS. *qui erump.* edd. ante Gron. sententia fere eadem manente; Str.

12. *adfectisque fame viribus*, v. ad 5, 10, 6.

LXI. 1. *ad portam prosequuti sunt*, cf. ad 2, 18, 4.
2. *Vnus ex iis domum abiit* cet. v. ad c. 58. n. 3.
3. *Est et alia de captivis fama* cet. v. ad c. 58. n. 3.
4. *ita admissos esse, ne tamen iis senatus daretur*, admissos illos quidem, sed senatum iis non datum esse; Ern. Cf. ad 1, 17, 5. et 8, 5, 1.
5. *per causam recognoscendi nomina*, v. ad 2, 32, 2.
6. *religione sese exsolvissent*, v. ad 5, 23, 7.
7. *ceterum a proximis censoribus adeo omnibus notis* cet. cf. Polyb. 6, 58. Cic. Off. 3, 32. et Gell. 7, 18. Plurimos deinde captivorum ab Hannibale interfectos fuisse, quosdam vero principum Carthaginem missos, tradunt Eutrop. 3, 11. et Zonaras. — *confectos*, v. ad 5, 10, 6. *adfectos* vet. lib. Sigon. et Gell. l. l.
8. *non foro solum — sed* sc. etiam; v. ad 1, 40, 1.
9. *adeo discrepare inter auctores*, v. ad 9, 16, 1. Mox pro *discernere* Gron. conj. *decernere*. At v. ad 7, 9, 4.
10. *tum labare coeperunt*, v. ad 2, 39, 9. Ex MSS. legendum potius cum Gron. et Salmas. *vel declaret fides aut vel fides indicat sociorum, quae ad eam diem firma steterat, tum labare coepit* cet.

11.

11. *Defecere autem ad Poenos hi populi* cet. non ſubito omnes, ſed quidam ſtatim, quidam poſt annum, ut Crotonienſes Locrique, (v. 23, 30. et 24, 1-3.) biennio poſt Tarentini, (v. 24, 13.) quarto poſt anno Metapontus ac Thurium, (v. 25, 15.) nec *omnes Bruttii:* (Petelini et Rhegini excipiuntur 23, 20. et 30.) quae igitur omnia temere mixta; Glar. Cf. 25, 1. Polyb. 3, 118. et Sil. 11, 1 ſq. Ceterum Croto Locrique et Bruttiorum et Graeciae magnae oppida fuere: ſed huic tantum tribuuntur h. l. et 24, 1 ſq. — *Apulorum pars*, Ἀργυριππανοὶ ap. Polyb.

12. *Samnites praeter Pentros*, v. ad 9, 31, 3. *praeter Petelinos* edd. ante Gron. recte, opinor, ſi junxeris cum Sigonio *praeter Petelinos Bruttii omnes.* Cf. 23, 20.

13. *praeter hos Surrentini*, immo *Sallentini:* nam iſti debuiſſent nominari poſt *Calatinos;* Gron. Cf. Camilli Peregr. de Capua diſſ. 2. — *et Graecorum omnis fere ora*, quae 31, 7. diſtinctius dicitur *ora illa Italiae, quam Majorem Graeciam vocant.*

14. *ex tanta clade — redeunti*, v. ad 4, 31, 1. Rem, paucis h. l. narratam, probabiliter et ingenioſe amplificavit Sil. 10, 605-639. Cf. et Frontin. Strat. 4, 5, 6.

15. *nihil recuſandum ſubplicii foret* ei, h. e. fruſtra conatus eſſet, graviſſimum quodvis ſubplicium excuſatione aliqua deprecari et effugere; vel patienter hoc ei perferendum fuiſſet.

COMMENTARIVS
IN
LIVII LIBRVM XXIII.

Cap. I. 1. *Hannibal post Cannensem pugnam* et post *castra* Romanorum *capta ac direpta* (nisi cum aliis leg. *castraque*, aut ante *castra* inserendum *et*, quam tamen copulam, si Tacitus haec scripsisset, ab eo potius omissam crederem) *moverat* sc. castra sua. Cf. ad 2, 3, 2. Ita in omnibus edd. legitur, at in nullo MS., sed potius: *Haec Hannibal p. C. pugnam capta ac direpta*, et in uno *His H. p. C. p. captis ac direptis;* unde Gron. ingeniose conj. *Aecis Hannibal p. C. p. captis ac direptis*. v. ad 22, 12, 3. Mox post *Statio*, quod est praenomen Italicum, *Trebio* adjiciendum videri, jam monuit idem Gron. qui etiam *Mopsiorum factio* e cod. Put. recepit. In plerisque MSS. est *Compsinorum* aut *Compsmorum*, et in edd. *Compsanorum*. Cluverius conj. *Statianorum*, et *Trebio* pro *Statio*. Ceterum *Compsa* in Hirpinis prope fontes Aufidi fl. sita, hod. *Conza*.

2. *quum Mopsiani urbem excessissent*, v. ad 2, 37, 5.

3. *aut deficientes ab Romanis adcipere* sc. in fidem, vel, ut 7, 16, 3., in deditionem; *aut detrectantes* defectionem, deficere recusantes, *cogere ad defectionem*, nisi cum Dukero leg. *deditionem*, quia *defectio* non est invitorum ac detrectantium, sed volentium. — *mare inferum*, v. 5, 33 et ibi not. 3.

4. *Ab urbe obpugnanda Poenum absterruere* (al. *abstinuere*, de quo v. ad 1, 1, 1. et 2, 22, 3.) *conspecta* moe-

moenia, eorum adfpectus, *haudquaquam promta obpugnanti*, obpugnatu facilia, facile obpugnanda.

II. 1. *Captam luxuriantem longa felicitate atque indulgentia*, favore, *Fortunae*, cf. cap. 4. 8. et 18. Sil. 11, 33-43 259-302. 385-482. et Polyb. 7, 1. — *licentia plebis* cet. cf cap. 4. et 24, 2. ubi Livius dicit, *unum velut morbum invafiffe omnes Italiae civitates, ut plebes ab optimatibus diffentiret, fenatus Romanis faveret, plebs ad Poenos rem traheret.*

2. *plebi obnoxium* (v ad 3, 39, 1.) *Pacuvius Calavius fecerat*, forte *Pacullus*, ut 39, 13. *Pacullа Minia Campana*; Sigon. Cf. ad Sil. 11, 58. ubi in MS. Colon. *Paculo*, et in edd. antt. *Pactulo* legitur.

3. *popularis homo*, v. ad 2, 8, 1. — *in fummo magiftratu*, v. ad 9, 20, 2. — *novandi res*, v. ad 1, 52, 1.

4. *ceterum*, fed, *majorem multo rem m. t. inftare* fc. *confirmat* vel *ait*, quod latet in praec. *praefatus effet*; Str. 'Ἀνακόλουθος oratio: non modo *ait* durius omiffum, fed et *ceterum* redundat: nam incepit *quum praefatus effet*; Bauer. Orationem non fatis apte cohaerere ac procedere, etiam Duk. monuit. Eam vero pendere ex feq. verbo *inquit*, putabat Crev. Τὸ *ceterum* Doer. exponit: praeter defectionem ab Romanis. — *fpectare*, v. ad 1, 9, 3.

5. *vacuam rem publicam*, id. qd. paullo ante *orbatam publico confilio*, h. e. fenatu. v. ad 1, 46, 12. et 1, 54, 1. — *cogitati facinoris*, capti de interficiendo fenatu confilii; Doer.

III. 1. *et novum cooptetis* fenatum. v. ad 3, 64, 5.

2. *nominibus in urnam conjectis*, propr. fortibus, in quibus nomina erant fcripta; ut et mox *quod primum forte nomen excidit*. Cf. ad 21, 42, 2.

3. *Video quae fententia de hoc fit data*, a vobis dicta, (f. *lata*) h. e. eum malum et inprobum a vo-

bis judicatum et condemnatum esse. — *Eligite* ex emend. Gron. (pro lect. MSS. *Ejicitur*, *datacicitur* cet.) qui etiam conj. *de hoc sit*. *Date igitur pro malo* cet. In edd. ante eum legitur: *Ejicitur pro malo atque inprobo. Bonum s. et justum eligite*, vel *Ejicitur. Pro malo a. i. bonum s. et i. eligite*, prob. Doer. modo pro *ejicitur* (sc. de s. e senatu, ut 40, 51. et 44, 19.) reponatur *rejicitur*, quod *rejici*, non *ejici* dicantur, qui post factam sortitionem repudientur. Verbum tamen postremum *eligite* in nullo MS. reperitur.

4. *quum alii negarent nosse* sc. *se*. Cf. ad 24, 13, 2.

5. *ut ipsius poenitere homines adpareret*, eum displicere hominibus aut invisum esse. Cf. ad 2, 54, 16. — *adtinebat*, congruum esse videbatur, ut c. 13. Str. Cf. ad 2, 41, 4. — *nihil aliud quam*, v. ad 2, 8, 9.

IV. 1. *vitae beneficio*, vita servata.

2. *adparatis adcipere epulis*, splendidis, opiparis, ut *ludi adparatissimi magnificentissimique* ap. Cic. in Pis. 27. Cf. ad 31, 4, 5. 44, 9, 3. Drak. ad h. l. et Gron. ad 27, 6. — *eas causas suscipere*, suscipiebant, ut oratores s. patroni causarum, *ei semper parti adesse*, ut advocati, et *secundum eam* partem, ut *judices*, si judices essent, (v. ad 5, 2, 7.) *dare litem*, vel potius *secundum eam litem*, in favorem ejus causae s. controversiae *dare judices*, (jubere judices rem ita constituere, eam judicii formulam ponere, in eam sententiam decernere, eum eventum liti facere; Bauer. cf. ad 3, 44, 5.) quod Romae erat praetoris et Capuae forsan senatus, *quae magis popularis* (v. ad 2, 8, 1.) *aptiorque esset conciliando favori in vulgus*, (ut 29, 22. *favorem ad vulgum conciliabat*) ad vulgi favorem sibi conciliandum.

3. *Prona semper civitas* cet. v. ad c. 2. pr. Mox malim *jam vero ita obsequio* cet. quia sequitur *adcessit tum*.

4. *connubium vetustum* cet. v. ad 8, 14, 9. — *maximum vinculum erant*, malim *erat*, tali ordine: *et trecenti equites — missi*, (sc. *in mora erant*) *quod maximum vinculum erat*; Bauer.

V. 1. *quam poterat* esse, *maxime miserabilem*, miserandum, *bonis sociis*, eorum miseratione dignissimum; Doer. — *detegendo cladem nudandoque*, v. ad 24, 27, 1.

2. *ut trepidos quondam majores vestros — apud Saticulam defenderimus*, v. 7, 29 sq. 32 sq. unde etiam patet, *Sidicinos* fuisse socios Campanorum. Hinc miror, neminem interpretum fuisse obsensum verbis *Sidicinum paventes?* Mea qualicumque sententia legendum: *nec Samnitem modo hostem, sed etiam Romanum paventes*, populum multo potentiorem et ante hoc bellum societate amicitiaque Samnitibus junctum. Ita multo major vis inest in h. l., quem corrector male sedulus corrumpere potuit.

3. *per centum prope annos;* immo LXX. (cf. 31, 31.) sed oratorie omnia auget et ut causae suae inserviat; Glar. et Doer. — *quod foedus aequum deditis vobis, quod leges vestras*, (in edd. antt. *nostras:* sed Capuam aliasque civitates suas leges habuisse, monet Duk., et Gron. illud magis decere plenam libertatem deditis redditam, ut 45, 29. *liberos Macedonas, utentes legibus suis;* Gron.) et *civitatem nostram* cet. cf. ad 8, 14, 9.

4. *ne Africae quidem indigenam* in quibusdam MSS. et edd. *indigena*, quod referendum ad ortum Poenorum a Tyriis, remotioribus etiam barbaris; Str. Forte leg. ita. Cf. Duker. ad Flor. 2, 18. — *ab ultimis terrarum oris, freto Oceani* Gaditano s. Herculeo *Herculisque columnis*, v. ad 21, 43, 8. — *militem trahit*, adposite ad designandas difficultates, quae per longa itinera et montium juga superandae fuerunt exercitui Hannibalis; Doer.

5. *pontibus ac molibus ex humanorum corporum ſtrue f.*, cf. Appian. b. Hann. c. 28. — *veſci humanis corporibus docendo;* crudelitas ab oratore, omnia invidioſe augente, ficta, aut a vulgo hominum credita, et ſuaſa quidem ab Hannibale Monomacho, ſed repudiata. Cf. Polyb. 9, 24, 6. et Porphyr. de abst. lib. 2. Mox *his infandis* melius videtur; Bauer. Et ſic omnes fere MSS. unde vellem id recepiſſem.

6. *prolapſum clade Romanum imperium;* in MS. Hafn. *clade Romana*, quod, tamquam venuſtius et referendum ad *veſtra fide*, probarunt Duk. et Drak. Mox *jam*, ut 3, 34, 5.

VI. 1. *Hac oratione conſulis dimiſſis:* pro *hac* forte leg. *ab*, vel *ab* excidit ante aut poſt *hac*. v. ad 1, 1, 5. et cf. 24, 22. 44, 32 al. Forte ſubpl. *cum;* Bauer. — *agrum ab Romanis — ademtum*, v. 8, 11.

2. *Haec Virrio loquenti adſenſi omnes* reliqui legati, *ita renuntiant*, referunt domum, *legationem*, res in legatione cognitas, auditas, dictas, actas, Str. Cf. ad 9, 4, 3. et 36, 35, 3. 45, 25, 3. — *nomen Rom.* v. ad 1, 10, 2. — *ſpectare*, v. ad 1, 9, 3.

3. *Extracta tamen — eſt res*, cf. ad 2, 61, 6.

4. *Quia nimis compar Latinorum quondam poſtulatio* (v. 8, 5.) *erat* ſc. huic poſtulationi. — *Coelius*, v. ad 21, 38. 8 — *praetermiſerant*, f. *praetermiſerint*, i. e. videntur praetermiſiſſe: ſed commate poſt *id* poſito, recte habet vulgatum: *et alii id praetermiſerant, haud*, neque id, *ſine cauſa*, vel quod haud dubie non ſine cauſa fecerint; Bauer.

VII. 1. *pacemque cum eo conditionibus* ſc. his *fecerunt, ne* cet. ut 24, 3, 7. Illud *his* inſerunt edd., non MSS. Sed et omnino dicere voluit Livius, in conditiones factam pacem, non ſimpliciter, aut Hannibalis arbitrio; Bauer.

2. *qui in Sicilia ſtipendia facerent*, cf. c. 4 extr.

3.

3. *Haec pacta: illa insuper quam quae* cet. v. ad 22, 3, 8. *alia* pro *illa* plerique MSS. et edd. antt. probb. Gron. et Drak. sed post hujusmodi pronomina demonstr. res nude ac sine conjunct. causali *nam* narrari solent Str.

4. *praefectos sociûm*, v. ad 9, 20, 2.

5. *fervore atque aestu anima interclusa*, (ut *spiritum intercludere* 40, 16. et 24.) cf. ad Tac. Ann. 6, 50, 7. 14, 64. 15, 64. 69.

6. *Decius Magius*, cf. Vellej. 2, 16. Sil. 11, 155 sq. 377 sq. Cic. Agrar. 2, 34. et Pis. 11. *Decimus Magius* et mox *M.* aut *M'. Blosium* emend. Sigon., ne duo gentium nomina jungantur. Enimvero *Decius* et *Marius* etiam praenomina fuere, non Romana quidem, at peregrina. Cf. Ind. Ceterum pro *Blosium* quidam libri *Blossium*, ut et 27, 3. ap. Cic. Agr. 2, 34. de amic. 11. et Plut. Gracch. p. 827.

7. *Pyrrhi superbam dominationem miserabilemque Tarentinorum servitutem, ut exempla, referens:* nam Tarentini tum a Pyrrho rege et socio suo, tum, post reditum ejus in Graeciam, a Milone, quem praefectum illis reliquerat, duriter erant tractati. v. Plut. Pyrrh. p. 392. 397. Zonar. 8, 2. Appian. de rebus Samnit. Exc. 8.

8. *sociis consanguineisque*, Romanis. Cf. c. 4 extr.

9. *praemisso nuntio ad Marium Blosium praetorem Campanum* cet. cf. not. 6. et ad 8, 19, 10. et 9, 20, 2. — *sed enise* (al. *enixe*) sc. etiam. Cf. ad 1, 40, 1.

10. *privatim se tenuit*, in privato, domi se continuit, mansit, moratus est. Similiter *privatim servari* pro in loco privato dixisse Plaut. Bacch. 2, 3, 78. et *privatim* pro ex locis privatis Cic. Verr. 5, 1. et Sallust. Cat. 11., monet Duk. Sed forte leg. cum Gron. *privato*. Cf. ad 2, 24, 6.

11. *trepidante tota civitate ad excipiendum Poenum*; v. ad 3, 49, 4. — *senatum extemplo postulat*, v. ad 8, 5, 1.

12. *ne quid eo die feriae rei gereret*, cf. 26, 17. Frontin. 2, 1, 17. Plaut. Poen. 2, 51. Gron. — *praeceps in iram*, v. ad 1, 32, 13.

VIII. 1. *Deverfatus est* (v. ad 1, 51, 2.) *apud Ninnios Celeres*, al. *Minios* (cf. 39, 13.) et *Munios*. De magna lectionis varietate in hoc et feq. cap. v. Gron. Obff. 4, 4.

2. *quae traxerat rem ad Poenos*, ut 24, 2, 6. 24, 28, 2. 35, 50. 42, 44, 2. 43, 17, 4. Similiter 6, 39 pr. *dictator rem in caufam plebis inclinavit*, (unde et mox *inclinata in partem alteram civitas)* et Polyb. 28, 5, 2. τοὺς ἀποφέροντας τὰ πράγματα πρὸς Περσέα καὶ Μακεδόνας.

3. *abstractum a finu Decii Magii ac latere* Stroth., et *abstr. abs D. M. latere* Gron. ac Drak. edidere. Illi emendationi favent plerique MSS., huic non nifi unus.

4. *victusque patris precibus* fc. Hannibal. v. ad 2, 56, 1. Orationem tamen non modo haec fententiarum junctura fcabram efficit, fed et vox *pater* ter pofita. Forte leg. *victusque Poenus precibus* fc. patris.

5. *Coeperunt epulari de die*, v. ad 9. 44, 5.

6. *domo, diu ad varias omnium voluptatum inlecebras instructa*, v. ad 6, 5, 3. Haec eft lectio omnium et edd. et MSS. nifi quod in iis *instructum*, et in plerisque MSS *omnibus inlecebris* legitur. Ea firmatur imitatione Curtii 5, 1, 36. *Nec ullus locus difciplinae militari magis nocuit. Nihil urbis ejus* (Babylonis) *conruptius moribus, nec ad inritandas inliciendasque inmodicas voluptates instructius.* Longius ab illa recedunt aliorum emendationes, *domo luxuriofa*, vel *divite, omnibus v. inlecebris instructum.*

7. *Vnus nec dominorum invitatione vinci potuit*, perfuaderi, permoveri ad largius bibendum; compelli, ut genio indulgeret. Cf. Sil. 11, 303 fq. *dominorum* fc. convivii f. epuli, h. e. qui epulum praebebant, (cf. princ. cap.) ut ap. Cic. Vatin. 13. unde et

et *dominia* eidem in Verr. 3, 5. et Gell. 2, 24 pr. convivia dicuntur. Cf. Non. Marcell. 4, 125. Mox *ipso valetudinem, patre animi quoque* cet. conj. Doer. In MSS. est magna varietas lectionis. Nostra debetur Gronovio in Obss. 4, 4. — *patre animi quoque ejus haud mirabilem interturbationem causante*, praetexente, excusante. *Patrem illius excusationi* ita subserviisse, ut diceret, non mirum esse, si tentationem corporis animi quoque mutatio quaedam subsequeretur, monet Gron. l. l. Idque probabilius videtur, quam quod suspicabatur Duk., patrem ad excusationem filii addidisse, non mirum esse, eum apud Hannibalem animo perturbari, ut qui sibi conscius esset eorum, quae adversus eum dixisset fecissetque, et etiam ob hanc perturbationem animi, quae ad valetudinem adcederet, minus hilariter epulari.

8. *hortus erat* in *posticis aedium partibus*, (ut 40, 2, 2. ubi v. Gron.) viridarium, triclinio fere adjacens. Cf. Vitruv. 6, 10. *Posticum aedium* inf. 45, 6, 2.

9. *dum facinus patratur*, f. *patraretur*; sed non urgeo: nam sane de re ut praesenti sermo; Bauer.

IX. 1. *Per ego te, fili, quaecumque jura — precor*, pro: *ego te, fili, precor per jura* cet. In orando cum adfectu quodam vehementiori praepos. *per* a suo nomine avelli et in principio orationis poni solet; Str. Cf. ad 29, 18, 4. 40, 9, 5. et ad Sil. 1, 658. Sic et πρὸς σὲ θεῶν, πρὸς σὲ γούνων ap. Eurip. Med. 325. ubi v. Porson.

2. *Paucae horae sunt* cet. pro: num ideo ante paucas horas jurantes cet. Str. Forte leg. *fidem obstrinximus: et sacratas fide manus — in eum* (Hannibalem) *armamus?* et mox *cruentes* pro *cruentares*, quod minus apte refertur ad *adhibitus es*.

3. *ab hospitali mensa*, quae sacra est. v. ad 40, 10, 3. ad Tac. Ann. 2, 65, 4. 13, 17, 6. 15, 52, 3. Sil. 17, 68. Juvenal. 2, 110. — *Sed sit nihil sancti*

Cti cet. Duo argumenta sunt, quibus deterret filium pater, unum *ἀπὸ τοῦ αἰσχροῦ*, alterum *ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου*, Sigon.

4. *torpescentne in amentia illa*, h. e. quum tu tam amens eris, quum illam tuam amentiam, quum te tam amentem videbunt; Duk. Tò *in* del. putabat Gron. — *et*, si vel *alia auxilia desint*, alii, qui Hannibalem juvent et tueantur. *ut* (quamvis) *alia* reposuit Str. *tales* vel *talia* pro *et alia* in MSS. et edd. antt. — *Per meum pectus petendus ille tibi transfigendusque est*, interficere illum nequis, quin me ante interficias, nisi me prius occiso: ut fere 40, 9, 3. *per meum latus tu petaris*, h. e. a me caedes ad te veniat, me sublato te petat; Bauer. Cf. Cic. Vatin. 5. extr. — *Deterreri hic sine*, patere.

5. *pro te hodie valuerunt* apud Hannibalem. Cf. c. 8. — *osculo haerens*, non cessans eum osculari. Cf. ad 34, 48, 2.

6. *hanc arcem hostium inii*, (domum, in qua et Hannibal hostis deversatur, et alii patriae hostes, qui eum tuentur, habitant epulanturve; cf. ad 1, 55, 6. et 3, 45, 9.) ex emend. Rubenii cum Str. recepi pro vulg. *hanc arcem defendere volebam, hosti minime parcens.* A tribus optimis MSS., Flor., Cantabr. et Put. absunt verba *defendere volebam* et *parcens*; in Put. autem exstat *hanc arcem hostrimini.* — *quando*; v. ad 5, 25, 3. — *in publicum*, v. ad 2, 24, 6.

X. 1. *senatus frequens datus H.* v. ad 8, 5, 1. Mox *et* ante *inter* delendum videtur; Bauer.

2. *caput Italiae omni* MSS., non *omnis*. Cf. 8, 6. — *Eum postulare, ut sibi dedatur* pro *postulare se, ut is sibi d.* Cf. ad 40, 20, 2.

3. *Omnes in eam sententiam ierunt*, v. ad 1, 32, 13.

4. *Egressus curia in templo*, tribunali, (cf. ad 1, 6, 5.) *magistratus*, Marius Blosius praetor, *consedit*; Duk. Sic et *magistratus* Capuae 26, 13 pr. et hinc Jac. Gron. 24, 47, 8. pro *magistratuum* conj. *magistra-*

ſtratus, quia non niſi unus Capuae magiſtratus fuerit, dictus praetor aut medixtuticus. Alii haud dubie minores ibi fuere praeter hunc ſummum; ſed probabile eſſe, hoc a ſolo Medixtutico peti ac permitti potuiſſe, monet Duk.

5. *ante pedes* magiſtratus conſidentis *deſtitutum*, v. ad 2, 12, 4.

6. *lege foederis* ſe ad *id cogi poſſe*, v. ad 4, 26, 5.

7. *nulli Campanorum ſecundus*, nullo inferior genere, virtutibus et amore patriae. Cf. Virg. Aen. II, 441.

8. *ne aut negando rem:* forte del. *ne*, aut interponendum verbis *et legatione;* Duk. *primum*, ſ. *primam;* Gron. et Bauer.

9. *quae tum in ditione regum erant*, ſcil. *Aegypti*, quod excidiſſe ſuſpicabatur Lipſ. at tacuit hoc Livius, quia Cyrenae modo eosdem, quos Aegyptus, modo proprios habuere reges, ut Magam, Phyſconem, Apionem; Gron. (v. Spanhem. ad Callim. H. in Apoll. v. 68) Sed hi quoque vel ſimul Aegypti erant reges, vel ſub eorum fere imperio: eoque ſpectant, quae his verbis ſubjunxit Livius. Hinc vix dubium, quin pro *regum* ſcripſerit *Aegypti*, et librarii hoc nomen proprium more ſuo conruperint.

10. *ad ſtatuam regis confugiſſet*, v. ad Tac. Ann. 3, 36, 3. *Ptolemaeus* Philopator tum rex Aegypti erat.

XI. 1. *Q. Fabius Pictor cet.* cf. 22, 57.

2. *Divi quoque in eo* ſcripto *erant* memorati, *quibus* divis, *quoque*, et quo, *modo ſubplicaretur. tum* ſc. in eo ſcripto legebantur haec, vel illis ſubjuncta erant haec.

3. *veſtrae res meliores facilioresque* commodiores, expeditiores, non tot tantisque difficultatibus obnoxiae, *erunt*, ut ap. Cic. ad Div. 6, 5. *res et fortunae tuae quotidie faciliores mihi et meliores videntur.* Cf. 25, 12, 8. — *victoria duelli*, v. ad 6, 8, 5.

4. *re publica veſtra bene geſta*, v. ad 2, 64, 3.

5.

5. *lucris meritis*, variis commodis comparatis, sc. *praeda, manubiis, spoliis;* Str. praemiis perceptis, quae deorum nutu vestraque pietate et virtute promeriti estis, ut 45, 39. *merita dona:* nisi leg. *lubentes merito*, vel *divisque meritis:* plures enim Pythio σύνναιοι, unde mox *his omnibus divis* et ap. Justin. 24, 8. alia huc pertinentia; Gron.

6. *honorem habetote* Apollini. v. ad 8, 33, 12. — *lasciviam*, inreligiosam exsultationem in rebus secundis, atque ortam ex ea deorum incuriam et oblivionem; Gron. Est vero oraculi potius et carminis Graeci dictio, quam Livii; Ern.

7. *coronatus laurea corona* cet. nam Graeci, inpr. sacerdotes, rem sacram faciebant ornati coronis, et quidem ab arbore ei deo sacra, cui honor habebatur, desumta. v. 25, 12 extr. 27, 37 extr. 34, 55. 36, 37. 40, 37. 43, 13. et de ludis, re sacra, 10, 47. 25, 12. Cf. Potteri Archaeol. 2, 4. p. 533. ed. Ramb. et 4, 20. p. 672–677. Lips. mil. Rom. 5, 17. et Vales. ad Castellani synt. de Graecorum festis in ΔΗΛΙΑ. (Gronov. Thes. Ant. Gr. T. 9.) Praeterea qui laetum oraculi responsum adceperant, lauro coronati domum redibant, quibus vero vel tristes obtigerant sortes, vel domum repetentibus adversi quid adciderat, ii deponebant coronas. v. Intpp. Euripp. Hipp. 813. et Sophocl. Trach. 178. Brunck. ad Soph. Oed. T. 83. et ad Aristoph. Equit. 647. et Plut. 21. Kuster. ad Suid. v. στεφανοῦν. Vocem *corona* et mox *coronatum* glossatori deberi, jam suspicati sunt alii. Illa abest etiam a MS. Cantabr. Cf. 27, 37 extr.

8. *Dum haec Romae* cet. hic initium novi capitis erat faciendum. — *quaeque deficiebant*, quaecumque. v. ad 1, 24, 4.

9. *quum ei senatus datus esset*, v. ad 8, 5, 1. Mox, quod jam alii notarunt, suspicari possis: *Cum septem imperatoribus eum, quorum quinque consules*, (P. Cornelius Scipio, Ti. Sempronius, C. Flaminius, L.

Aemi-

Aemilius Paullus, C. Terentius Varro) *duo dictator ac mag. eq. fuerint*, Q. Fabius et M. Minucius) *cum sex* (immo pluribus) *consularibus exercitibus* — *Ex quinque consulibus duos* (Flaminium et Paullum) *occidisse, ex duobus saucium alterum*, (Scipionem) *alterum* (Varronem) *toto exercitu* cet Sed illa *ex quinque consulibus* non satis conveniunt sequentibus, et vix probabile, omnes librarios ad veram lectionem toties corrumpendam conspirasse. Quis vero sibi persuadeat, Livium tam turpiter labi potuisse, et Magonem elevasse potius rem, quam amplificasse?

10. *partim Samnitium*, ἀρχαϊκῶς pro *partem*. Cf. ad 26, 46, 5. 42, 41, 1. Gell. 10, 13. et Gron. Obss. 3, 2. — *verum esse*, v. ad 2, 48, 2.

XII. 1. *Ad fidem tam laetarum rerum*, v. ad 21, 13, 2. — *dimidium super tres modios*, duos modios memorat Flor. 2, 16. tres Plin. 33, 1. s. 6. et Augustin. civ. dei 3, 19. Excessisse modii mensuram, dicit auctor Epit. unde tamen mox legere nolim *paullo plus fuisse modio* cum Periz. anim. host. c. 9. p. 378. quod etiam monuit jam Duk. — *metientibus*, v. ad 1, 8, 5.

2. *sint quidam auctores*, v. ad 2, 58, 1. — *Fama tenuit*, v. ad 1, 4, 9. — *equitem, atque eorum* equitum *ipsorum primores*: "magnificentius hoc, quam verius, ob causam, quam dicit Livius. v. Sigon. de ant. jur. civ. Rom. 2, 3. Ferrarius Epist. 2, 2. scribit, hinc necessario consequi, aut non omnes equites Rom. tunc annulis aureis usos fuisse, sed tantum primores, aut in equitum turmis alios etiam ex plebe militasse. Neutrum ex gloriosa oratione Magonis consequitur. Sed in turmis equitum Rom. etiam plebejos militasse, tam certum est, quam tribunos plebis ejusdem ordinis fuisse." Duk. — *Quo propius spem b. p. sit* Hannibal. Cf. ad 2, 48, 5.

3. *Himilco vir factionis Barcinae locum Hannonis increpandi esse ratus*, v. ad 21, 2, 5. Mago ipse

Han-

Hannonem increpat ap. Sil. II, 542 sq. — *Quid est, Hanno?* ut ap. Cic. Catil. I, 5 et 8. Nos uno verbo mirabundi *Nun?* Str. — *etiam nunc poenitet* sc. te. v. ad 2, 54, 16.

4. *Romanum senatorem*, Romanis faventem. — *Patres conscripti*, v. ad 2, 1, 14.

5. *interroganti senatori* — *si reticeam*, v. ad 3, 41, 4.

6. *aut obnoxius videar*, v. ad 3, 39, 1.

7. *ceterisque Hannibalis satellitibus* (ministris, vel administris, adjutoribus, ut 25, 29. et 34, 41.) *jam laeta sunt*; forte *jam* aut *tam laeta sint*.

8. *laetitia luxuriet nobis*, v. ad 2, 21, 4.

9. *Latini nominis populus*, v. ad 1, 10, 2. — *ex XXXV tribubus*, v. ad 1, 43, 22. Si adcurate haec dicta, jam tum tot tribus fuere.

XIII. 1. *priore Punico bello*, ridicule, quum Poenus loquatur, qui non potuit magis id Punicum bellum dicere, quam Romanus si loqueretur Romanum: ergo dele τὸ *Punico*, aut, si vis, subjice *Romano* vel *Italico* aut *pugnatum*; Gron. Sed scriptores saepe ex sua ratione loquuntur, quum ex aliorum loqui deberent; Str. Recte: non vero, ubi alios loquentes inducunt; saltem id non probandum. — *quam nunc*, *quum vincimus*, v. ad 9, 3, 2.

2. *nec victoribus mitti*, quae Mago postulat, *adtinere puto*, cf. ad c. 3. n. 4. — *simultas cum familia Barcina* (v. ad 21, 2, 5.) *leviorem auctorem sententiae faciebat*, v. ad 1, 16, 7.

3. *quatuor Numidarum* sc. equitum *millia*: ante *millia* excidisse *viginti peditum* putabat Drak. ego autem, *duodecim millia peditum*, de quibus v. cap. 32. Quod caput si contuleris cum nostro, vel ibi vel h. l. plura corrupta suspicari possis. Quae mox memorantur *viginti millia peditum*, *quatuor equitum* in Hispania erant conducenda, non, ut Numidae, in Africa, nec soli mittenda Hannibali. Mox pro *multa*

Mure-

Muretus acute conjecit *M. VCta*, h. e. *mille quingenta*, et Gron. *mille* ex cap. 32. — *Dictatorque*, v. ad 1, 23, 3.

XIV. 1. *ut in secundis rebus*, v. ad 8, 30, 7. — *segniter otioseque gesta*, velut per otium, lente, velut si tempus superesset; Bauer.

2. *nam nec consul ulli rei — deerat*, v. ad 3, 46, 3.

3. *dictator M. Junius Pera*, ct. 22, 57. — *latoque*, *ut solet* ferri vel, ut 36, 23, 1. 41, 14, 2. et al., (aut *ut adsolet* 37, 14, 3.) fieri, *ad populum*, (v. ad 1, 41, 10. et 4, 58, 10.) *ut equum escendere* (v. ad 2, 7, 7.) *liceret:* de quo ritu, satis forte antiquo, saltem non a Fabio instituto, quod perperam ex Plut. Fab. p. 175. conligitur, (ubi πρῶτον ᾐτήσατο *primum petiit*, postquam dictator creatus fuerat, non πρῶτος dixit) v. Manut. de leg. c. 5. Gruch. de comit. Rom. 3, 2. Pigh. Ann. ad a. 252. loc. class. Plut. l. l. et Duker. ad h. l., qui ex Zonara 7, 13. suspicatur, dictatori non in Vrbe, neque prius quam ad bellum proficisceretur, adscendere equum licuisse, in bello autem, etsi Plut. contrarium doceat vanam ob rationem, eum equo vehi non prohibitum fuisse, idque liquere vel ex Liv. 2, 19. 20. Dionys. 6, 11. 12. 10, 24. usum equi in bello saepe necessarium ei esse, non item in Vrbe, sed id populo forsan τυραννικώτερον visum. Cur vero haec lex ad populum ferri solebat? Fortassis ut imperium ipsis militare comitiis curiatis daretur, quod hoc ritu videtur significatum fuisse. cf. ad 5, 46, 8.

4. *praeter duas urbanas cohortes*, quas olim conscriptas fuisse, non tradidit Livius 22, 36. De *servorum delectu* v. 22, 57.

5. *ad ultimum prope desperatae reip. auxilium* (quod mox memoratur) *descendit:* nam *descendere aliquo* vel *ad aliquid* dicuntur, qui inviti et necessitate coacti (cf. Cic. p. Quint. 16.) quaedam faciunt confugiuntque ad alia eaque graviora vel extrema

adeo

adeo remedia, ubi leniora non ſubficiunt aut valent. Cf. 45, 15, 4. Gron. ad Epit. Liv. lib. V. et Erneſti clav. Cic. Ceterum h. l. nexum deſiderari verborum, jam notavit Doer. Malim tamen anacoluthon adnoſcere, quam cum eo legere: *M. Junius Pera — praeter duas urbanas legiones — dum ad ultimum prope — juſſurum, ſex millia hominum — armavit.* Lenius fluet oratio, ſi repoſueris: *cohortes quoque ex agro Piceno et G. conlegit, et ad ultimum* cet.

6. *Qui capitalem fraudem auſi*, v. ad 3, 53, 4. et 22, 10, 6. — *pecuniae judicati*, v. ad 1, 26, 4. et 8, 28, 8. — *noxa*, v. ad 10, 19, 2.

7. *Ea* (al. *Et*) *ſex millia hominum*, h. e. tali modo ex reis conſcripta. — *Gallicis ſpoliis*, *quae triumpho C. Flaminii t. e.* v. ad 21, 63, 3. — *Itaque*, v. ad 3, 30, 3. Mox copulam *et*, quam delendam eſſe jam alii viderunt, aſteriſcis incluſi.

8. *plebs novarum*, *ut ſolet* eſſe, *rerum atque Hannibalis tota eſſe*, v. ad 3, 36, 4. et 21, 11, 1. In pleriſque Italiae civitatibus plebem Poenis, ſenatum Romanis faviſſe, monet Liv. 24, 2. — *ſi propalam tenderent*, v. ad 4, 8, 6. — *ſecunda ſimilando*, v. ad 2, 38, 3. *ſecunda* pro vulg. *clam* ex optimis MSS. cum Str. recepi auctore Gron. qui tamen malebat: *poſſe, obſecundando dilationem m. i.*, quod omnino adridere poteſt conlato ſimili loco 3, 35. *Propalam obviam ire cupiditati parum auſi obſecundando* (blande cedendo) *mollire inpetum adgrediuntur.* Sic et mox: *concedendo plebei ſenatum* cet.

9. *Marcellum Claudium*, (v. ad 3, 1, 1.) *qui Caſilini cum exercitu erat:* in quibusdam libris *Canuſii*, prob. Sigon. conl. 21, 57. et Plut. Marcell. p. 302. Sed omnes fere MSS. adverſantur, et Marcellus Canuſio proficiſci potuit Caſilinum.

10. *ſimilatione extrahi rem*, v. ad 2, 61, 6. Mox *Trebianumque* MSS. et edd. ante Gron. qui tacite ex emend. Cluverii repoſuit *Trebulanumque*, quod mireris, quum ad Polyb. 3, 91. moneat, *Trebiam* opp. Cam-

Campaniae post jugum Calliculae montis fuisse, (cf. ad 22, 15, 4.) et adhuc nomen servare, rusticis autem vulgo Tregla dici. Emendatio tamen illa probabilis fit ex loco simili cap. 39. *transgressus Vulturnum Fabius et Trebulam et Saticulam urbes vi cepit.* Campaniae etiam Τριβοῦλα opp. a Ptol., *Trebulanus ager* a Cic. ad Att. 5, 2 sq et *Trebulani Balinienses* a Plin. 3, 5. s. 9. adsignantur. Cf. ad 10, 1, 2.

XV. 1. *saepe vi, saepe sollicitandis — principibus* scil. *in deditionem adcipere* (v. ad 8, 20, 7.) *conatus*, quod intell ex seqq Str. v. ad 21, 43, 4. — *pactus, ut inermes* cet "forte *pactos*, ut 22, 52. 31, 17. 47. nam Livius in hac re fere *pacisci* et *pactos* dicit eos, qui se sub certa conditione dedunt. Sed *pacisci* etiam dicitur, qui alii pollicetur, et conditionem fert adcipienti, vel quam eum adcepturum putat: qua ratione Hannibal quoque dici potest cum iis pactus esse, ut, si urbem dederent, cum singulis vestimentis abirent." Duk. — Mox *honores iis, qui remansissent ac militare vellent secum, proposuit* edd. ante Gron. Nostrae lect. favent meliores MSS. nisi quod in omnibus est *remanserant* et in uno *remanserint*, pro quo *remanerent* vel *remanere* legendum monuit Gron. Ceterum nec nostrae, nec vulgatae lect. repugnare temporum rationem, contendit Doer. adversus Stroth., qui hinc recepit illud *remanserint* et perperam provocavit ad verba Cic. Tusc. Qu. 5, 7. *Xerxes praemium proposuit*, (sc. *ei*, quod ab Ern., ut h. l. in edd. ant. *iis*, adjici, sed elegantius omitti, docent Gron. et Str.) *qui invenisset novam voluptatem.*

2. *L. Bantius*, forte *Bandius*, ut ap. Plut. Marcell. p. 303 — *consensus adtentatae defectionis*, quod in eam consenserat; Str. *conscientia tentatae d.* conj. Gron.

3. *rem Nolanam*, v. ad 1, 12, 3. — *novandi res*, ad 1, 52, 1.

4. *utique Cannenſi proelio* cet., et ut ſ. quomodo Cannenſi cet. — *macte virtute eſto*, v. ad 2, 12, 10.

5. *quo frequentior mecum fueris*, eo magis *ſenties* cet. v. ad 2, 45, 12. — *bigatosque*, denarios. v. ad 22, 52, 3. *δραχμὰς ἀργυρίου πεντακοσίας* Plut. l. l. qui etiam ſimillima de Fabio et Marſo quodam refert in Fabio p. 185.

XVI. 1. *ad defectionem ſpectaret*, v. ad c. 14. n. 8. et 1, 9, 3. — *in eam imminentibus* occaſionem, ut 25, 20. v. ad 3, 51, 3.

2. *in hac continua jam* 7 MSS. et fere 10 alii. *comitiaria* edd. ante Gron. qui *cotidiana* repoſuit et omiſit τὸ jam, quod tamen in omnibus MSS. et edd. exſtat.

3. *potentes rerum ſuarum et urbis*, v. ad 9, 14, 4.

4. *vallum ferre*, v. ad 3, 27, 4. — *ſubſidiaque* (v. ad 2, 20, 2.) *deſtinata* ſc. aciei, milites ad ſubſidia in acie alias deſtinati, nunc *inpedimentis data* praeſidio: nam ſolet Livius hujusmodi vocem, quae ad adjunctum ſ. praedicatum pertinet, pro ſubjecto adhibere, ut c. 42 extr. *praeſidium miſſum* pro *copias in* ſ. ad *praeſidium modo miſſas;* Str. *Deſtinata* h. l. eſſe adſueta, (ut *adſueta praeſidia* 36, 18.) putabat Jac. Gron., et certa ſ. ſelecta (ut *certis deſtinatisque ſententiis addicti* ap. Cic. Tuſc. Qu. 2, 2.) Doer. *ſubſidiaque et ſtationes i. d.* conj. Gron. et *ſ. cuſtodiae i. d.* (ut mox *alia turba cuſtodiae inpedimentorum adpoſita*) Stroth. Sed forte leg. *deſtinato*, h. e. conſulto, ex induſtria, ſcil. *ne obcuparis* cet., aut gloſſa eſt vel *deſtinata* vel *data*.

5. *Hannibali, ſub ſignis — ad multum diei in acie ſtanti*, v. ad 2, 20, 3. et 22, 52, 1. — *reſides*, ſegnes.

6. *trepidat ad prima ſigna*, v. ad 3, 49, 4. — *ſigna canere*, v. ad 7, 40, 4.

7. *quod quidam auctores ſunt*, (v. ad 2, 58, 1.) *duo millia et DCCC hoſtium caeſos, non plus D Romanum*

[illegible] *manum*

manum amisisse: ita MS. Put. et al. *duo millia et trecentos h. c, non plus uno Romanos a.* edd. ante Drak. Supra quinque millia hostium caesa et D Romanos cecidisse tradit Plut in Marcello p. 304. ubi etiam monet, minorem caesorum hostium numerum a Livio memorari. — *ingens eo die res* scil. *gesta est*. v. ad 21, 43, 4. — *non vinci enim ab Hannibale tunc difficilius fuit, quam postea, vincere* illum. Vocem *tunc*, cui *postea* opponitur, e tribus MSS. recepi cum Str. et τὸ *vincentibus* (sc. Romanis) ejiciendum puto. Cf. Valer. Max. 4, 1, 7. et Plut. l. l. Hic dicit, fiduciam animumque crevisse Romanis, postquam intellexerint, Hannibalem non esse invictum: ille, Marcellum docuisse primum, et Hannibalem vinci et Syracusas capi posse. Hannibal tamen jam antea, et forte bis, victus erat. Cf. 21, 57. et 22, 29.

XVII. 1. *in conloquiis hostium*, v. cap. 16. — *summa rerum senatui tradita*, v. ad 3, 5, 6.

2. *intermissa munimenta*, v. ad 7, 36, 1. — *qua*, v. ad 3, 70, 2. Forte leg. *quo*. — *error* ex emend. Gron pro vulg. *terror*.

3. *dictatorem Rom. legionesque novas acciri nuntiassent a Casilino*, v. ad 2, 18, 4. et cf. cap. 14. Verba seqq. manifesto corrupta, sed emendatio incerta. In MS. Put. est *Capuae quoque orere currunt*, et a manu sec. deletum *ore*; unde corruptius alii libri, et tandem exstructa est vulgata: sed videtur olim fuisse: *ne quid tam p h. c. Capuae quoque moveretur*, vel *ne quis — Capuae quoque oreretur motus*; Gron. *ne quid — Capuae q. obcurreret* conj. Lips. *ne quis — Capuam q. recuperet*, vel *ne quis Capuam q. recurrat exercitus*, ad C. d. Str. *ne quis Capuae q. terror fiat*, Doer. — Mox *eodem contulerat* pro: simul eumdem in locum detulerat; Ern.

4. *quingenti Praenestini*; sed DLXX inf. c. 19 extr. DXL ap. Strab. 5, 4, 10. p 249. et CCC ap. Valer. Max. 7, 6, 3. — *non confecto Praeneste ad*

 diem,

diem, die constituta, sc. a senatu consulibusque Rom., *delectu* sociorum auxiliorumve Romanis mittendorum. Mox structura verborum me obsendit. Forte leg. *et, aliis adgregantibus sese* vel *adgregatis ibi Romanis sociisque, profecti* cet.

5. *satis pro certo haberent* pro vulg. *habuere* recepi ex emend. Sigon. et Str. Sed forte cum Crev. leg. *ut de Capuae — habuere.* In multis certe MSS. *ita* pro *jamque — interfectis nocte oppidanis*, qui ad Poenos deficere volebant, opinor: nam non omnes interfectos fuisse, ex cap. 19 liquet; Duk.

XVIII. 1. *nomine Isalca*, v. ad 29, 29, 3. — *metuque concessum*, oppido cessisse praesidium et incolas. — *moliri portas*, removere vel vi aperire, nos: *ausheben, forciren*; Str. v. ad 6, 11, 5.

2. *agmine elephantorum obposito*, v. ad 21, 56, 4.

3. *utique postquam corona aurea muralis proposita est*, v. ad 2, 30, 1. et 6, 20, 1. et 5.

4. *donec pudor etiam Hannibalem ab incepto avertit, castrisque — Capuam concessit* sc. Hannibal. v. ad 2, 56, 1.

5. *adversus omnia humana mala saepe ac diu durantem* sc. se, obdurantem, obfirmantem animum suum, *ausdauernd, aushaltend.* v. ad Tac. Ann. 1, 6, 4. Juvenal. 9, 69. et Sil. 1, 463. E quibusdam MSS. *duratam* recepit Drak. Cf. ad 7, 29, 3. Sed τὸ *durantem* est difficilior lectio, et τῷ *saepe* magis convenit.

6. *quo avidius ex insolentia*, ob insolentiam, (cf. ad 7, 39, 5. et 30, 42, 5.) quia ipsis insolitae erant, *in eas se merserant*; in edd. ante Gron. *inmerserant.* v. ad 6, 14, 6. Ad haec et seqq. cf. sup. not. 1. ad cap. 2. inf. cap. 45. et Sil. 12, 15 sq.

7. *nihil usquam pristinae disciplinae tenuit*, v. ad 1, 4, 9. — *ubi primum sub pellibus haberi coepti sunt*, in tentoriis s. aestivis; Str. Immo in hibernis, in quibus adhuc erant, ut deinde in *aestivis.* Cf. c.

19 pr. inf. 37, 39 pr. et ad 5, 2, 5. — *fine commeatibus ab fignis dilabebantur*, v. ad 1, 57, 2. et 22, 2, 4.

XIX. 1. *Ti. Sempronius* mag. eq. et *dictator* M. Junius Pera. Cf. c. 14. et 22, 57. — *dictatore aufpiciorum repetendorum caufa profecto Romam*, v. ad 5, 17, 4.

2. *Nolanorum atque Acerranorum;* qui itaque jam reftituti videntur: (cf. c. 17.) nifi leg. *Avellanorum;* (rectius *Abellanorum;* v. ad Sil. 8, 543.) Gron. Forte adcipi poteft de Acerranis, qui Nolam fugerant; Duk. Cf. c. 17. — *tenebant*, v. ad 2, 63, 3.

3. *adfidens tantum Cafilino*, v. ad 7, 37, 4. et 21, 48, 8. — *praedictum erat dictatoris*, v. ad 2, 10, 4.

4. *praecipitaffe fe* fc. in Vulturnum fl., (de quo v. cap. 17. et cf. 4, 12.) vel potius, ob feqq., a muris. — *fi palam frumentum inportaret*, v. ad 3, 21, 3. et 37, 17, 4. — *Cafilinum mifit* junge; Drak.

5. *transverfo vortice*, ut 28, 30. Cf. ad 21, 58, 3.

6. *intentiore cuftodia cautum*, (objecta per medium amnem catena, tefte Frontino Strat. 3, 14, 2.) *ne quid falleret Vulturno ad urbem miffum*, v. ad 3, 8, 2. Mox plenus eft fenfus: Quamvis intendiffent cuftodias Poeni, *nuces tamen fufae* fefellere et excipiebantur; Gron. Cf. ad 1, 12, 1. Praeneftinos *Nuculas* dictos ait Feftus, quod famem *nucibus* fuftentarint.

7. *nec muribus aliove animali abstinerent:* quin murem captum veniffe C vel adeo CC denariis, avarumque ejus venditorem periiffe fame, emtorem vixiffe, tradunt Frontin. Strat. 4, 5, 20. Valer. Max. 7, 6, 3. et Strabo 5, 4, 10. p. 249. fi leg. ibi *διακοσίων δραχμῶν πραθέντος μυὸς* pro *μεδίμνου*. Cf. fimilis extremae famis defcriptio inf. c. 30.

8. *et quum hoftes* Poeni *oberraffent quidquid herbidi terreni*, terrae herbis confitae, *extra murum erat*, ut et herbas obfeffis eriperent, *raporum femen injecerunt* obfeffi, ut habere viderentur fatis alimen-

torum *eo usque dum ea* rapa *nascantur*. Cf. Strab. l. l. et Frontin. 3, 15, 3.

9. *ad Casilinum sessurus*, v. ad 7, 37, 4. et 21, 48, 8.

10. *Septunces auri*, VII unciae auri ex hujus temporis ratione efficerent fere 150 imperiales nostri argenti; Stroth. — *Fide adcepta*, jure jurando, et mox *cum fide* pro *fideliter*, *servata fide*, (ut c. 14. et 24, 47. ubi synon. dicitur *sine fraude*) Str. Sic 43, 10, 3. *nec fidem adciperet* sc. jure jurando, ut 22, 58 *nec pignus aliud fidei, quam ut jurarent se redituros, adceptum*; Duk. Sed *fides* primum potius dici videtur certa pollicitatio, (et quidem eo sensu, quo dicitur 38, 33 *fide adcepta, vim abfuturam*, et 43, 18. extr. *vitae libertatisque fidem adcipere*, vel simpl. *fidem dare* 42, 65, 4.) deinde vero securitas et tutela, (*sauvegarde*, *sicheres Geleite*) ut 40, 49. et *fides publica* ap. Cic. Cat. 3, 4. et ad Att. 2, 24. Cf. ad 38, 9, 4.)

11. *ex quingentis septuaginta* (v. ad c. 17. n. 4.) *minus* quam *dimidium* (v. ad 3, 64, 5.) *ferrum famesque absumsit*: malim *famesve*. καὶ δὴ περιγενέσθαι πάντας φασὶ, πλὴν ἀνδρῶν ὀλίγων τῶν ἢ λιμῷ διαλυθέντων ἢ ἐν ταῖς μάχαις, Strab. l. l.

12. *cum praetore suo Manicio* cet. v. ad 9, 16, 10.

13. *in aede Fortunae* Praenestinae, de qua cf. 41, 1. et ad Sil. 8, 365. 9, 404. ad Juvenal. 3, 190.

XX. 1. *quinquennii militiae vacationem*; ut ap. Justin. 38, 3. et Suet. Aug. 34. Duk. (in f. per) *quinquennium* e MS. Cantabr. malebat J. Gron. — *civitate* Rom. *quum*, quamquam, *donarentur ob virtutem, non mutaverunt* civitatem suam, sed Praenestinam servarunt, repudiata Romana; Str. *non mutaverunt*, non suam illa permutarunt. Idem traditur de Hernicis 9, 43. ubi v. not. 11. De *Perusinis* cf. cap. 17 extr.

2. *Eodem tempore Petelinos* cet. vid. ad c. 30 pr.

3. *a M'. Pomponio praetore* urbano hujus anni. v. 22, 35. 55. et inf. c. 24. et 24, 10. Male in edd. vett. *M. Aemilio.*

4. *consulere sibimet ipsos in reliquum* tempus, in posterum, (ut 26, 32. et 36, 10 extr.) *praesenti fortuna*, dum praesens populi Rom. fortuna duraret; Gron.

5. *consulendumque de integro*, v. ad 21, 16, 3.

6. *Re laxata*, dilata, haud primo inpetu et ardore confecta, (ita Stroth.) vel non summo amplius ardore, *raptim* et *temere*, *acta*, sed lentius consideratiusque tractata. Cf. ad 2, 24, 4. et 2, 34, 13. Ita exponere malim, quam cum Duk. et Doer. quum ex tanto moerore ac pavore recepissent animos, re minuta seu soluta, sc. moerore et pavore, h. e. quum res minus jam perturbaret angeretque Petelinorum animos, sed eos laxaret, sc. curis et metu. Idem Doer. conj. *Relaxatis animis* sc. metu et pavore, et Crev. non male *relaxa postero die per minorem tr. re, tenuerunt* cet. nam *relaxa* in Flor. et Put. — *per*, propter, (v. ad 5, 12, 6.) *minorem trepidationem tenuerunt*, v. ad 2, 42, 2. *tenuerunt* ex emend. Gron. In MSS. et edd. antt. *retinuerunt* vel *re tenuerunt:* unde suspicari possis: *Relaxata* aut cum Crev. *relata* (sc. ad concilium s. concionem, ut 32, 22.) — *re tenuerunt optimates.*

XXI. 1. *P. Furium* scripsi pro *L. Furium*. Cf. 22, 35. 55. 57. — *navalibus sociis*, v. ad 9, 38, 1. — *ad diem*, v, ad 4, 10, 1. 28, 25, 3. et de die stipendii ac frumenti Schel. ad Polyb. c. 6. et 7.

2. *ab A. Cornelio Mammula propraetore Sardiniae*, v. ad 22, 25, 6. et 25, 41, 8. — *jussique* (ut) *ipsi classibus — consulerent.* (v. ad 1, 17, 7.) *Otacilius* (sine praen., ut mox *Cornelio*) *ad unicum* cet. Ita MSS. tantum non omnes et edd. ante Gron. prob. Dukero. *consulere.* *T. Otacilius* emend. Gron.

3. *propter penuriam argenti triumviri mensarii facti*, v. ad 7, 21, 3. — *L. Aemilius Papus, qui con-*

ful fuerat a. V. 527. *cenforque*, cf. cap. feq. — *M. Atilius Regulus, qui bis conful fuerat*, v. ad c. 25. n. 14.

4. *Et duumviri creati — aedem Concordiae dedicaverunt*, v. ad 1, 55, 3. quam L. Manlius Praetor voverat, v. 22, 33.

5. *Et tres pontifices creati;* propr. a conlegio fuo, ut et quindecimviri facr. fac., augures aliique facerdotes, cooptabantur ante legem Domitiam latam a. V. 649. Cf. ad 3, 64, 5. 39, 45, 5. Suet. Ner. 2. Cic. Agr. 2, 7. et Ernefti clav. Cic. in Ind. Leg. p. 17.

XXII. 1. *ad publicum confilium*, al. *concilium;* v. ad c. 2. n. 5. — *L. Aemilium et C. Flaminium cenfores*, cf. ad c. 21. n. 3. et epit. lib. 20. — *fenatus lectus fuerat* a cenforibus, h. e. nomina fenatorum ex albo fenatorio lecta vel recitata, omiffis quibusdam novisque fubftitutis; unde cap. 23. *recitato vetere fenatu*, h. e. catalogo cenforio, vel recitatis nominibus fenatorum veterum, in eo confignatis. Cf. 33, 7 pr. 40, 53. 43, 15. *cafus*, v. ad 22, 42, 3.

2. *non folum inopiam fenatus*, penuriam, infrequentiam fenatorum, Vocem *fenatus* cum Stroth. e 6 MSS. inferui. *non folum paucitatem, fed inopiam etiam civium* conj. Crev. et Duk. qui monet, verba effe transponenda, quod *inopia* civium plus fit, quam *paucitas*, et, ubi *inopia* fit, ibi plus effe, quam *paucitatem*. — *legerentur* fc. aliqui.

3. *jungendi arctius Latini nominis* (v. ad 1, 10, 2.) *cum populo Rom. magnopere fe fuadere* praeclara conj. Crev. quam probavit Drak. et recepit etiam Str. pro vulg. *nominis, pro magna re fuadere* vel *re fe fuadere*. In optimis MSS. et vett. edd. legitur *nominis cum pro magna re fe fuadere*, et τῷ *p. ro.* (h. e. *populus Rom.*) faepiffime a librariis fubftituta praep. *pro*, (v. Drak. ad Epit. lib. 15.) lectiones autem recentt. Livio vix obtrudendae videntur.

4.

4. *postulatum Latinorum*, v. 8, 5. et 23, 6. Mox forte leg. *in tota curia* cum Doer. et *T. Manlius* cum Gron. (*TN. Manlius* MS. Put.) De eo cf. 22, 60. — *ex qua quondam in Capitolio Consul* cet. vid. 8, 5.

5. *suspensos sociorum animos*, v. ad 2, 32, 5. — *id tactum*, memoratum, ut ap. Cic. Or. 2, 10. et Rosc. Am. 30. *jactum* conj. Gron.

6. *M. Fabium Buteonem*, qui censor fuisse videtur a. V. 512. cum C. Aurelio Cotta, cujus nomen solum exstat in Capitol. fastis, v. Pigh. Ann. ad a. 512. Idem consul fuit a. V. 507. et dictator e consularibus erat creandus. v. 2, 18. *N. Fabium B.* emend. Sigon. Is utique consul fuit a. V. 505., sed et ille, hujus frater. Cf. Pigh. Ann. ad a. 506. et 508.

XXIII. 1. *in Rostra escendit*, v. ad 2, 7, 7.

2. *duos dictatores tempore uno* cet. v. ad 22, 27, 2. Dictator alter erat M. Junius Pera. v. 22, 57. et 23, 14.

3. *nec censoriam vim uni permissam et eidem iterum:* eumdem certe bis Censorem creari non licebat; quam legem a. V. 488. tulit C Marcius Rutilus, qui *Censorinus* inde cognominatus. v. Plut. in Coriol. pr. et Valer. Max. 4, 1, 3.

4. *transscribi tantum*, in alias tabulas referri, (*umschreiben lassen*) in quibus series nominum continua, neque tot lacunis, deletis demortuorum nominibus, interrupta sit; — *et ita in demortuorum* cet. alterum membrum, quod τῷ *neque* (h. e. et non; v. ad 4, 29, 3.) *senatu* cet. respondet, et cujus sententia ex seqq. intelligitur; Str. Cf. ad 22, 49, 12. — *Recitato vetere senatu*, v. ad cap. 22. n. 1.

5. *ut quisque eorum senator primus creatus erat;* ita edd. vett., et *senatus* optimi MSS. Sed neutrum probandum, et vel delendum, vel leg. *magistratus;* Gron. Recte, opinor, nec audiendus P. Manutius de sen. Rom., qui exponit: ut quisque curulem magistratum adsequutus in senatum venerat, et dicen-

dae post magistratum sententiae jus adceperat. Mox *τὸ plebei* (s. plebis) etiam ad *aediles* referendum.

6. *tum ex iis, qui magistratus cepissent* cet. obscura verba, quibus Sigon., Gron. et Drak. *non* ante *cepissent* inseruere, ut dictator primum, qui magistratus curules, deinde, qui plebejos gessissent, et *tum ex iis, qui magistratus non cepissent*, legerit eos, *qui spolia* cet. Id inprobat Doer. cujus haec nota est: "Quum dictator in explendo senatu ita versaretur, *ut ordo ordini, non homo homini praelatus videretur*, qui, quaeso, in senatum legere poterat eos, qui magistratus *non* cepissent, praecipue quum ii, qui spolia ex hoste fixa domi habebant, aut civicam coronam adceperant, capere omnino magistratus possent? Immo legit primum, qui *magistratum curulem cepissent*, deinde, qui *magistratus cepissent* sc. alios s. minores, quod ut adderetur, non opus fuit, quum *magistratus magistratui curuli* obponantur." Sed, ut alia taceam, non soli magistratus curules antea memorati erant. Forte leg. *tum aliòs* vel *tum et alios qui magistratus cepissent*, vel potius *gessissent*, ne idem verbum bis positum sit, (ut intellegantur triumviri capitales, monetales, nocturni et mensarii, tribuni aerarii, curatores viarum et alii magistratus tam ordinarii quam extraordinarii) et *qui spolia* cet.

7. *qui spolia ex hoste* capta *fixa domi haberent*, v. ad 10, 7, 10. — *civicam coronam*, ceteris honestiorem. Cf. ad 6, 20, 5. — *centum septuaginta septem*, MS. Hav. *CLXXX*, et in Epit. Liv. MS. Berg. *CXLVII*. at ceteri *CXCVII*.

8. *tempus hoc sedulo terens*, in vet. libro Sigon. *hic*, (in turba et foro) quod recte, opinor, probat Doer.

9. *frequentes eum domum deduxerunt*, v. ad 6, 34, 6.

XXIV. 1. *si e re publica censeret esse*, v. ad 6, 22, 2. et 22, 39, 1. — *ad consules subrogandos*, v. ad 3, 19, 2.

2.

2. *L. Postumius* Albinus *tertium*, nam consul jam fuerat a. V. 518. et 523. — *provinciam obtinebat*, tenebat, habebat. Cf. ad 40, 36, 3. Mox pro *et aedilis curulis erat* in edd. ante Crev. et MSS. fere omnibus *et eo* vel *ea adcurrerat* vel *obcurrerat*, unde Gron. conj. *ad ea* (comitia) *obcurrerat*, advenerat. v. ad 21, 61, 1. — *consules crearentur*: hujus sermonis ea vis est, edicto comprehensum fuisse, hos consules creandos esse: sed non liquet mihi, cur maluerit *crearentur*, quam *creati sunt*; Duk.

3. *Teanum*, h. l. Apulum; Doar. Immo, ni fallor, Sidicinum. Cf. c. 19. 32. 46. et de utroque Teano ad 8, 15, 1. In Apulia erat exercitus Varronis. v. cap. 25.

4. *L. Postumium* Albinum *cos. designatum in Gallia* cet. de qua clade cf. Polyb. 3, 118. et Frontin. Strat. 1, 6, 4. — *Litana* silva in Bojis, (qui mox et 34, 21. memorantur) adeoque in Gallia cisalpina et cispadana, et quidem, si Holstenio fides habenda, (in Cluveri Ital. p. 15.) supra fontes Scultennae in jugo Apennini inter Cersinianum et Mutinam. Scrieck. in Origg. Celt. monet, *Leit* — *an* Celtis simpl. dici *adjacens*, adeoque adjectivum videri silvae. Nardi in vers. Livii ital. contendit, eam esse partem *Silvae de lugo* in Romandiola.

5. *momento levi* (v. ad 1, 47, 7. et 2, 7, 11.) *impulsae obciderent*, conciderent, caderent, sc. arbores, antea *incisae*.

6. *oram extremae silvae* pro *oram extremam s.*, ut 21, 31. Cf. ad 1, 1, 6. *extremae* — *extremas*, v. ad 1, 3, 8.

7. *ancipiti strage*, v. ad 1, 25, 4.

8. *fluminis pontem petentes*, — *ponte*, v. ad 1, 3, 8.

9. *calvam auro caelavere*, auro caelato circumdedere, *sie fassten den Hirnschädel mit getriebenem Golde ein*; Str. Cf. ad 9, 40, 1. Mos pocula ita caelandi notissimus est, ille vero Gallorum barbaris haud insolitus. — *solennibus* diebus. Ceterum h. l.

vel

vel τὸ *erat*, vel τὸ *esse* (quod a MS. Harl. abest) delendum videri, jam alii monuere.

XXV. 1. *tabernis clausis*, (v. ad 3, 27, 3.) *velut nocturna solitudine per Vrbem acta*, velut nocturno tempore, quo viae in urbe sunt vacuae et desertae, nec ulli circa tabernas conspiciuntur homines; Doer. Novum h. l. est exemplum justitii sponte sumti. Cf. ad 3, 3, 2.

2. *Hannibalemque adtinet*, immo *adtineret*; Gron. — *prospera si modo essent* sc. incepta, nisi potius ex edd. antt. et quibusdam MSS. restituendum: *prospera modo esset, sicut speraret, fortuna.* — *omitti*, v. ad 3, 46, 7. — *fraudis*, qua Galli Postumium exercitumque ejus deleverint.

3. *Quid in Apulia* sc. copiarum *esset*, *a peritis quaesitum est*, ab iis, quibus id notum esset.

4. *Itaque Galliam — omitti* (cf. not. 2.) *eo anno placuit:* proximo tamen anno hanc provinciam M'. Pomponio Mathoni praetori urbano datam fuisse, ex eo probabile fit, quod ei imperium *in Gallico* agro prorogatum tradit Liv. 24, 10. Cf. ad 25, 41, 8.

5. *qui eorum ex fuga Cannensi essent*, (v. ad 1, 30, 9. et 8, 37, 5.) *in Siciliam eos traduci — placuit*, cf. cap. 31. 25, 5 sq. ad 25, 41, 8. et 26, 1, 3.

6. *nisi qui* miles (f. *quis*) *stipendiorum legitimorum esset*, eorum confecisset numerum. Cf. ad 3, 62, 5.

7. *salvis auspiciis*, ut ap. Cic. ad Div. 1, 5. Cf. ad 5, 17, 4. — *consuli propagari in annum imperium:* Ascensius et deinde alii edidere *prorogari;* idque, quoniam lege ad eam rem opus est, magis proprie dicitur; Ern. Cf. Drak. ad h. l., Graev. ad Cic. ad Att. 5, 17. Perizon. anim. hist. c. 6. p. 229. et Ernesti clav. Cic., qui monent, *prorogationem* esse continuationem magistratus, imperii, provinciae, commeatus, quae per legem populi vel decretum senatus ducisque fiat, *propagationem* vero continuationem, quae fiat naturalibus de causis, voce a vineis

ad

ad omnia per latius ſpatium extenta translata. Hinc Periz. *propagationem imperii* pro vulg. *prorogationem i.* legit 42, 30, 5. ubi non de imperio militari, ſed de terminis regionum ſubjectarum imperio populi Rom. proferendis agitur. Contra Ernesti ap. Suet. Aug. 23. et Calig. 29. ſubſtituit *prorogare*, ſed adverſantibus MSS, Oudend. et Wolf. qui quamcumque continuationem putant *propagationem* dici.

XXVI. 1. *neutri parti virium ſatis fidens*, pugnae nec navali nec campeſtri ſe ſatis parem eſſe judicans; Doer. — *quoad*, ut 26, 46. 30, 30, 13. donec, tam diu donec; Gron. Cf. Gell. 7, 21.

2. *refecta tandem ſpe*, v. ad 3, 10, 9. Mox pro *ipſe* forte leg. *ipſam*. — *perculit eum p. n. tranſitio*, v. ad 2, 14, 2.

3. *in Carpeſiorum gente* edd. Mogunt., Ald. et inde al. Cf. ad 21, 5, 7. Sed primae edd. et MSS. fere omnes *Tarteſſiorum* aut *Tarteſiorum*, et quidam *Cartheſiorum*. Tarteſſii tamen ab Ibero nimis remoti erant, et Καρπήσιοι ἔθνος Ἰβηρικὸν τῶν ἐντὸς Ἴβηρος ποταμοῦ ap. Steph.

4. *pro captae — urbis moenibus*, v. ad 2, 20, 3. — *Chalbum* ex optimis MSS. recepi pro vulg. *Galbum*.

5. *tripudiantes more ſuo*, v. ad 10, 26, 8.

6. *In hoc alterno pavore*, v. ad 26, 25, 2.

7. *jaculator Maurus caetrato*, v. ad 21, 21, 6. Nota autem Maurorum peritia et mos jaculandi ob frequentiam ferarum in Mauretania; unde *jacula Maura* ap. poetas.

XXVII. 1. *urbem Aſcuam* MSS. fere omnes *Aſenam* Edd. ante Drak. Neutrum nomen aliis memoratur. *Maſſiam* ſ. *Maſtiam* non male conj. Jac. Gron. de quo oppido Hiſpaniae ulterioris, prope Tarteſſios fretumque Herculeum ſito, v. Heyne Opuſc. Acad. T. 3. p. 60 ſq. et Schweigh. ad Polyb. 3, 24, 2.

2. *rari in confertos illati*, v. ad 9, 27, 4.

3. *ad multum diei caeduntur*, v. ad 22, 52, 1.

4. *Nec diu in pacato mansit* haud apte dictum, sive intell. *agro*, (v. ad 8, 12, 11.) sive *statu*. *Nec diu pacata m.* sc. gens conj. Gron. sed recte, opinor, reposuit Stroth. *in pacto*, ut *nec diu in conditione ac pacto mansit* ap Cic. Verr. 1, 6. et sup. 4, 7. *in foedere et amicitia mansuros.* Pacti quidem mentio expressa non facta est; sed verba praec. eo referri possunt. — *adlatum est*, *ut* cet. v. ad 5, 34, 6.

5. *Si vero inde pergeret*, ex Hispania in Italiam proficisceretur, *Romanorum Hispaniam fore* (v. ad 21, 30, 5.) *prius* cet. — *imperatores Romanos esse eos*, v. ad 2, 29, 6.

6. *cui ut* (v. ad 2, 38, 3.) *omnia prospere evenirent*, *non tamen otiosam provinciam fore*, pacatam, vel administrationem ejus curarum laborumque expertem.

XXVIII. 1. *cum exercitu justo*, v. ad 6, 13, 3.

2. *navibusque subductis*, v. ad 8, 26, 1.

3. *per dubios infestosque populos juxta*, tam per dubios et suspectos, quam per infestos, *intentus*, diligenter sibi prospiciens, paratus ad hostiles eorum conatus vel evitandos vel reprimendos; Doer. Cf. ad 5, 6, 3. Minus probanda Dukeri explicatio: aeque, haud minus intentus ad cavendas insidias aut vim, quam infesti illi ac dubii populi ad insidias ipsi struendas. Malim tamen legere: *ad* vel *in dubios i. p. juxta* (aeque, non minus in illos quam in hos) *intentus.* — *edidicisset*, cognovisset, edoctus esset.

4. *ante quam consentirent* sc. Hispani ubique, qua transibat, ad eum obruendum; Gron. in se conspirarent; Ern. Ex antt. edd. ante *consentirent* forsan inserendum *populi.*

5. *transito amne*, v. ad 1, 10, 3.

XXIX. 1. *Quinque millium*, v. ad 9, 24, 2. — *omnibus copiis in campum descensum*, v. ad 1, 14, 4.

2.

2. *Triplex stetit Rom. acies;* (v. ad 8, 8, 1.) *velitum*, levis armaturae, *pars inter antesignanos*, hastatos principesque, *locata*, *pars post signa adcepta*, inter triarios. v. ad 2, 20, 3. et Schel. ad Hygin. p. 1053. — *equitum Numidas*, v. ad 9, 27, 3. — *pro*, in, *cornibus obponit* omnes edd. praeter Crev. et Str. omnesque MSS. praeter duos, in quibus est *adponit*. Illud probat Gron., hoc vero recte, opinor, Stroth. quia *obponi pro cornibus*, *castris* cet. absolute saepius dicatur, (cf. ad 6, 23, 6. et 10, 36, 3.) non vero simul jungatur dativo, nisi *hosti*.

3. *quibus* Numidis, *desultorum in modum*, *binos trahentibus equos* (desultorios) — *genus est*, cf. Pausan. 5, 9. Hom. H. in Apoll. 231 sq. Eratosth. Catast. 13. Plut. Phoc. p. 750. Dionys. 7, 73. Isidor. Orig. 18, 39. Hygin. fab. 80 extr. Plut. Phoc. p. 750. ibique Xyl., Vales. ad notas Maussaci in Harpocrat. v. ἀναβάτης et ἀποβάτης, Salmas. ad Vopisci Carin. c. 19. Hesych. v. κάλπη et κάλπις.

4. *reditus in patriam eo discrimine pugnae verteretur*, v. ad 3, 27, 6. et 6, 17, 1. — *obstinaverant* se.

5. *velut in circumventos*, interclusos, *proelio ancipiti pugnant*, utrimque, a fronte et a tergo; Doer.

6. *Romani*, *ut qui*, *pulsis mediis*, *tandem et numero et robore virorum praestarent:* nam initio, ut supra dixerat Livius, *ne multum quidem aut numero aut genere militum hi aut illi praestabant;* Str.

7. *Equestris pugna nulla admodum*, v. ad 21, 36, 3.

8. *si qua dubia in Hispania erant*, si qui populi adhuc ibi fuerant suspensi et incerti de defectione; Doer.

XXX. 1. *Petelia* s. Petilia *in Bruttiis* (h. Strongoli, v. ad Sil. 12, 431 sq.) — *coepta obpugnari* (v. cap. 20.) *ab Himilcone expugnata est* cet. cf. Polyb. 7, 1. Frontin. Strat. 4, 5, 18. Appian. b. Hannib. c. 29. (ubi pro Himilcone memoratur Hannon) Athenaeus 12, 6. p. 528. (ed. Schweigh. 12, 36.) et Sil. l. l. — *stetit*, v. ad 2, 36, 4.

2.

2. *sutrinae postremo coriis;* aptissime et gravissime, judice Str. et Doer., si cogites, miseros homines sutorum officinas, ubi plurima sunt coria, adiisse ibique resecta coriorum frustra conrosisse. Sed cur haec tantum coria? et quam dubia est vulg. lectio? *sutrinaeque* edd. prim. ante Froben. qui delevit τὸ *que*, quod omnes MSS. tuentur, in quibus tamen non *sutrinaeque* reperitur, sed *suetemque* et *sueteque* vel *suetaeque:* unde Salmas. *carnisque o. g. q. suetaeque, postremo* cet legebat. *scutorumque* conj. Valla. Sed τὸ *que* probabile facit, ante hanc vocem excidisse aliam, quae latet forte in *quadrupedum.* Suspicari possis *madefactis siccatisque* conl. Frontini l. l. vel potius *pellium scutique postremo coriis;* ut fere in simili extremae famis descriptione sup. c. 19. *ut lora detractasque scutis pelles, ubi fervida mollissent aqua, mandere conarentur.*

3. *strictisque rubis*, corticibus rubi; Drak. simul et foliis fructibusque, inde strictis; Ern. et Doer.

4. *urbe defensoribus vasta*, v. ad 3, 7, 1. — *prodita multitudine a principibus* Locrensium, quorum rei publicae forma aristocratica fuisse videtur. Cf. 29, 6. et Heyne Opusc. Acad. T. 2. p. 51 sq.

5. *Rhegini tantummodo — manserunt*, v. ad 3, 62, 5. Ceterum de iis, quae h. l. de *Crotone*, *Locrensibus* et *Rheginis* narrantur, v. ad 22, 61, 11. et 24, 1, 1. et de *Rheginis* s. *Reginis* et *Rhegio* ad Tac. Ann. 1, 53, 2.

6. *ut patrem quoque suspicione adspergeret*, sc. quasi ipse clam filium interfecisset; Str. Magnae contra Geloni laudes tribuuntur non tam 24, 5. quam a Polyb. 5, 88. 7, 8. unde etiam intellegitur, eum participem regni fuisse.

7. *aedem Veneris Erycinae*, (v. ad 21, 10, 8.) *quam dictator*, quum ipse fuisset dictator, *vovisset;* v. 22, 9. et 10.

8. *quum honorem inisset* 5 MSS. Pro *honorem* plerique MSS. et edd. antt. *ibono*, vel *ibone* et *in bono;* edd.

edd. recentt. *primum magistratum* vel *honorem:* sed vox *primum* in nullo MS. exstat. — *ad populum ferret, ut Q. Fabium duumvirum esse juberent aedis dedicandae causa*, cf. ad 1, 55, 3. *ut duumviros esse juberent a. d. c.* emend. Glar. et Sigon. conl. cap. 31. Sed nodum in scirpo quaesivere, quem solvit jam Duker in hac nota ad 34, 52. "Munus aedis dedicandae semper duobus injunctum. Nam ratio docet, unum hominem, cui soli certae rei curatio mandata est, non posse vocari *duumvirum*, etsi, quum duo creati sunt, uterque recte *duumvir* dicitur: nec quisquam dubitare potest, hoc nomen iis, qui aedes sacras dedicabant, primum ab eo, quod duo erant, inpositum fuisse. Quod autem interdum tantum unus memoratur, id eo fieri potuit, quod huic vel sorte evenerat, vel a populo nominatim ob causam datum fuerat id, quod praecipuum in dedicatione erat, puta, ut postem tenens precationem aliaque maxime solennia aedibus sacris dedicandis perageret. Nec adversatur huic sententiae, quod 23, 30. legitur. Nam ex cap. 31. liquet, non latum esse ad populum, ut Fabius solus duumvir crearetur aedi Veneris Erycinae dedicandae, sed ut duo duumviri, Fabius huic aedi, Otacilius aedi Mentis dedicandae, essent. Ejusdem generis sunt alia loca, v. c. 34, 52. et 40, 34." Cf. ad 2, 42, 4. 6, 5, 6. 34, 53. 35, 41. 36, 36. 41, 1. quibus locis similiter *duumvir* dicitur, ut *triumvir epulo* 40, 42, 2. *decemvir* cet.

9. *M. Aemilio Lepido, qui bis consul fuerat*, a. V. 520. et 532. quo ille et M. Valerius Laevinus L. Veturio Philoni et C. Lutatio Catulo subfecti sunt. — *ludos funebres per triduum* (quae duo vocc. forte delenda nec bis a Livio posita) *et gladiatorum paria XXII. dederunt*, cf. 28, 21. 31, 50. 39, 46. 41, 28. ad Sil. 16, 288 sq. 527 sq. Exemplum hujus rei ab Etruscis desumtum, et origo repetenda a funeribus exsequiisve, in quibus olim captivis aut servis ad busta mactatis defunctorum manes placari credebantur:

tur: unde dicti bustuarii. Cf. Valer. Max. 2, 4, 7. Lips. Sat. Germ. 1, 8.

10 *in aedilitate magister eq. fuerat*, cf. c. 24. — *ludos Romanos — instaurati et plebeji ludi*, v. ad 2, 36, 1.

11. *Q. Fulvius Flaccus*, *qui ante bis* (a. V. 515. et 528.) *consul censorque fuerat*, plane ut 25, 5. unde 25, 3 pr. *tertium consulatum iniit*, et 28, 45. *quater consul et censor fuerat*. Hinc pro vulg. *antea consul* auctore Perizon. reposui *ante II* vel *bis consul*.

12. *Fulvius — urbanam*, *M. Valerius Laevinus peregrinam sortem in juris dictione habuit*, v. ad 22, 35, 5.

XXXI. 1. *Senatus — decrevit*, *ut simplex tributum confestim exigeretur*, *quo*, ut, vel hoc consilio, ut *eo anno duplex imperaretur*, imperari et commodius conferri posset; Str. Sed haec duarum conjunctionum, *ut*, *quo*, sine ulla verborum interjectione se excipientium conlocatio admodum mihi dura, et vulgata lectio *ut eo anno* tuenda videtur; Doer. In MSS tamen et Edd. vett. fere omnibus legitur *ut quo eo anno* vel *ut quo anno*. Ceterum variationis causa primum *senatus decrevit*, et deinde *decreverunt* dicitur.

2. *Cales ad conveniendum diem ediceret legionibus*, v. ad 22, 12, 1. — *inde ut legiones* edidi pro vulg. *inde sex legiones*: nam de iisdem *duabus legionibus urbanis* agitur, (cf. seqq.) et sex legionibus nemo in hoc bello praefuit. Hinc *eae* conj. Perizon. (ut A mutatum sit in X) *hae* et *ut* Str. Posterius recepi, quia ex VT facillime VI enasci potuit.

3. *castra Claudiana*, M. Claudii Marcelli, ab eo communita et sic adpellata, *supra Suessulam*, cf. cap. 14 extr. 17 pr. 39 extr. (ubi *super Suessulam* pro *super Vesuvium* legendum videri, jam monuit Cluver. Ital. ant. 3, 5.) 48 pr. et 25, 22, 5. — *eas App. Claudius P. p. in Siciliam trajiceret*, cf. ad c. 25. n. 5.

4.

4. *in castra Claudiana*, sua, ab ipso sic dicta.

5. *Vtrumque e re publica fuit*, v. ad 6, 22, 2.

6. *duumviri creati — Erycinae*, v. ad c. 30. n. 8.

7. CCC *equitibus Campanis* cet. cf. c. 4 extr.

8. *uti municipes Cumani essent, pridie quam* cet. h. e. inde ab eo die, qui esset ante diem defectionis populi Campani: ne tum hi equites viderentur Campani fuisse, atque una cum popularibus defecisse; Str. Hoc vero non dicitur Latine *illo die* vel *pridie diei illius*, quo ille dies et non posteriores designantur, sed *ex illo die*: unde *ex a. d.* vel *ex ante diem* excidisse post *essent* suspicor; Gron. Haec potius Livium pro *essent*, quod repetere nihil adtinebat, scripsisse crediderim.

9. *quorum hominum essent*, "cujus populi vel civitatis cives se profiterentur et ipsi fuissent ab eo tempore, quo Campani a Romanis defecerant, usque ad illum diem, quo cives Romani facti fuerant. Nam neque Campanos se fuisse, quorum defectionem non probaverint, sed in fide Romanorum manserint; neque Romanos, ut qui nunc demum in civitatem Romanam adcepti sint. Ob hanc causam ergo ad populum latum est, ut intermedio tempore pro municipibus Cumanis haberentur;" Duk. Similiter 45, 19, 5. *eorum hominum Attalus erat*, h. e. ex iis hominibus, inter eos referendus. — *vetere patria*, Capua. — *in eam*, Romam, Romanam civitatem.

10. *quum tonuisset, vocati augures, vitio creatum videri eum, pronuntiaverunt*, v. ad 5, 17, 4. Tonitru laetum erat augurium coelo sereno, at triste nubilo. v. ad Sil. 1, 535.

11. *Patres ita fama ferebant*, v. ad 4, 5, 3.

12. *id deis cordi non esse*, v. ad 6, 9, 1.

13. *Mare arsit eo anno* cet. v. ad 1, 31, 1. — *signa Lanuvii ad Junonis Sospitae cruore manavere*, v. ad 1, 33, 6. 8, 14, 4. et 22, 36, 9. — *novemdiale sacrum*, v. ad 1, 31, 3. — *prodigia expiata*, v. ad 1, 20, 11.

XXXII. 1. *volones qui fierent*; v. ad 22, 57, 12. *volones qui forent* unus MS. et *volonum quod fuerat* edd. Mog. Frob. Francof. Grut. Crev. Neutrum displicebat Strothio; et Doer. conj. *volones qui fuerant.* At judice Gron. ex prioribus conftat, volones antea lectos in exercitu manfiffe Junii dictatoris.

2. *M Claudius* Marcellus *proconful* (cf. ad 10, 29, 2.) — *qui fupra Sueffulam Nolae praefideret*, v. ad 10, 17, 3. et fup. c. 14 extr. 17 pr. et 31. — *quoties in fenatum vocaffent*, v. ad 2, 55, 6. — *fenatores quibusque in fenatu dicere fententiam liceret*, v. ad 22, 49, 13.

3. *ad Pifcinam publicam*; Feftus: *Pifcinae publicae hodie nomen manet, ipfa non exftat: ad quam et natatum et exercitationis alioqui caufa veniebat populus.* — *eo* fc. loco, ibi, (ut ap. Cic. ad Brut. Ep. 2 pr.) *vadimonia fieri*, cf. ad Juvenal. 3, 298. et Ernefti clav. Cic.

4. *omiffa Italia*, (v. ad 3, 46, 7.) *in Hifpaniam averterent*, mittendum, ablegandum cenferent. Cf. ad 3, 21, 3.

5. *Gravi tributo* cet. "Cornelio focios civitates in Sardinia *benigne contuliffe*, cap. 21 fcribit. Non improbabile eft, fimilatam benignitatem, vel certe gravem illam *conlationem* Sardis fuiffe, et principibus quibusdam occafionem Sardos ad defectionem inpellendi praebuiffe, quam cap. 34. et 40 memorat." Duk.

6. *Haec clandeftina legatio*, nuntius, *per principes* Sardorum *miffa erat* Carthaginem. — *Hampficora* et *Ampficora* optimi MSS. *Harficora* edd. antt. *Hampfagoras* ap. Sil. 12, 345. *Ampfigura* Punicum mulieris nomen ap. Plaut. Poen. 5, 2, 105 fq. Vtrumque forte deductum ab Ampfaga fl. Africae; Gron. Mox edd. ante Drak., non MSS., poft *Hafdrubalem* inferunt verba *cognomento Calvum*, defumta forfan e cap. 34 extr.

7. *Ti. Sempronius militibus*, qui ipfi evenerant, volonibus et fociis, *Sinueffam diem ad conveniendum edi-*

edixit, cf. ad 22, 12, 1. — *Q. Fabius* sc. edixit.

8. *ante Calendas Junias primas*, proximas.

9. *Terentianum mitti* sc. in Siciliam; Sigon. Sed id pugnare cum narratione Livii c. 31. et 25. monet Duk., isque non male *Tarentum* ante *mitti* excidisse suspicatur ex cap. 38. Malim tamen legere: *Terentianum mitti c. a. legatorum, et XXV naves M. Valerio dari, quibus* cet. Verbum certe *sunt* ab optimis MSS. abest. — *M Valerio* Laevino, eidem praetori, cui praeter Apuliam tradita etiam *ora maritima* cum classe tutanda. Cf. c. 38. 48. 24, 10. 20. al. *P. Valerio* (Flacco) conj. Jac. Gron. Is legatus fuit praetoris, et classi praefectus. Cf. c. 16. 34. 38. et 26, 8. Sed vulgatae lect. tum alia favent, tum verba seqq. *par navium numerus Q. Fulvio praetori urbano decretus*. Bene autem Livius primum simpl. *Valerium* dixit, quia adjecit *praetorem*; nunc *M. Valerium*, ut a P. Valerio legato distinguatur.

9. *conquisitionem militum*, v. ad 21, 11, 10. — *qui classi praeesset*: τὸ *qui* pro *quo*, vel *ut*. Sic pro *ut* 26, 17, 4. Cf. Zinzerl. prom. crit. c. 3.

XXXIII. 1. *In hanc dimicationem* cet. quam apte haec nunc ad novam dimicationem Anglorum Francorumque transferre licet?

2. *quo propior Italiae*, cf. ad 1, 23, 9. — *incertis adhuc viribus*, quum nondum constaret, uter populus plus viribus valeret altero; Doer. — *fluctuatus fuerat*, v. ad 4, 24, 2.

3. *ad Laciniae Junonis templum*, de quo v. 24, 3. Vox *templum* abest a multis MSS. et forte delenda. Cf. ad c. 34. n. 2. et ad 1, 33, 6. Mox *Luceriam* recepi ex emend. VV. DD. quam firmat inpr. cap. 48. *Nuceriam* vel *Numeriam* MSS. et edd. Sed utrumque ab h. l. alienum.

4. *Praetor, inter defectiones* cet. sic quidam MSS. *senatum p. r. PR. inter* cet. Ab aliis vox *praetor* abest,

abest, et sic facile excidere potuit. *Inter defectiones v. s. Valerius nova societate* cet. omnes edd. ante Stroth. Sed proprium Valerii nomen in nullo fere MS. reperitur.

5. *foedusque cum eo atque amicitiam junxit legibus his* cet.; vide totam foederis formulam ap. Polyb. 7, 9. ex qua etiam patet, *Xenophanem* fuisse Atheniensem et Cleomachi filium.

6. *cum quibus regibus placeret;* malim *regi*, et, e melioribus MSS., *quaeque insulae;* Gron. Forte et leg. *vergerent.*

XXXIV. 1. *ad regis ipsius firmandam fidem;* "forte *ad regis ipsius firmandas fide* sc. leges: nam *firmare fidem* dicitur tum is ipse, qui fidem a se datam arctiore quodam vinculo adstringit, vel qui argumentis et rerum documentis rem, quam adfirmavit, probabilem et certam reddit; tum res ipsa, quae fidem facit: adeoque Philippus recte *firmare fidem* Hannibali a legatis suis datam, non legati Hannibalis *firmare fidem Philippi* dici possunt;" Duk. Vulgatum Stroth. exponit: ad firmandam a rege fidem adcipiendam; ut adessent, quum a rege ipso fides firmanda esset: quemadmodum *mitti ad ludos agendos* etiam de iis dici potest, qui spectatum mittuntur, nec ipsi ludos agunt. At Doer. ad fidem ab ipso rege firmandam; ut datam a legatis fidem ipse rex firmaret: nam *regis ipsius* positum pro *ab ipso rege* vel *regi ipsi.* Sed explicandum potius videtur: *ad fidem regis ipsius*, promissionem dandam datamque ab eo ipso, *firmandam* jure jurando tabulisque foederis, ab eo exigendis. — *Gisgo*, ut passim *Hasdrubal Gisgonis filius:* sed forte leg. *Gisco.* Nam semper Γίσκων vel Γέσκων dicitur Polybio, Appiano et al

2. *ad Junonis Laciniae*, v. ad c. 33. n. 3.

3. *P. Valerius Flaccus*, v. ad c. 32. n. 8. — *cercuros*, in edd. ante Gron. *Corcyraeos*, in MSS. *cercyros*

cyros et *corcuros*. *Cercurus*, Gr. κερκοῦρος, *navis Asiana praegrandis* ap. Non Marc. p. 533. caudata, (sic dicta a κερκὸς et οὖρα, quod utrumque caudam significat, sed, ut alii putant, a Κερκύρα s. Corcyra ins.) praelonga et velox, (cf. 33, 19 extr.) a Cypriis inventa. Schaefer haec adnotavit: "Nonii explicatio dubito an vera sit. Cercuri certe cum lembis conjunguntur 33, 19 et a Suida, κέρκουρος νηὸς εἶδος· κέρκουροι καὶ μυοπάρωνες καὶ λέμβοι εἴδη πλοίων. Idem Nonius p 534. *Lembus navicula brevis piscatoria*, et *myoparo est navicula piratarum*. Hinc lusus Rufini in Brunck. Anal. T. 2. p 349 ad quem Schol. in cod. Vatic. Εἰς ἑταίραν Λέμβιον καὶ Κερκούριον εἰσὶ δὲ ταῦτα ὀνόματα μικρῶν καραβίων, τῶν παρ' ἡμῖν σκυδαλίων. v. Ducang. Gloss. Gr. v. κάραβος, καράβιον, σκύδαλις cet." Cf. Plin. 7, 56. s. 57. — *celeritate vinci* sc. *se*, nisi potius id ante *senserunt* excidit. — *ad praefectum classis*, P. Valerium Flaccum.

4. *et quo tenderent cursum*, v. ad 4, 19, 1. — *Deinde ut Punicus cultus* — *tum* cet. ita et *tum* adjectum τῷ *deinde* πλεονάζει 30, 10, 1.

5. *L. Valerius Antias*, cf. ad 3, 5, 9.

6. *defectionem omnes spectare*, v. ad 1, 9, 3. — *gravitate coeli aquarumque advenientem exceptum*, v. ad 1, 53, 5. et 3, 6, 2. De *gravi* autem, h. e. insalubri et pestifero, *coelo in Sardinia* ejusque caussis v. ad Sil. 12, 371. et ad Tac. Ann. 2, 85, 8. Idem *Siciliae* tribuitur 25, 26, 3.

7. *quadringentos equites scriberet*, ut et 40, 36. *trecentos* edd. ante Ald. forte rectius: aut centum praeter morem adjecti. v. ad 8, 8, 10.

8. *mitteretque cum imperio quem ipsi videretur*, v. ad 1, 29. 4. — *T. Manlius Torquatus*, *qui bis consul fuerat*, a. V. 517. (quo Janus iterum clausus, de quo v. 1, 19., Manliusque de victis *Sardis* triumphavit) et 528. Cf. 25, 5. — *in consulatu*: sed in quo? nam *bis consul fuerat*. In quibusdam libris

reperiri *in suo consulatu*, et legendum esse *in primo cons.* non male monet Pigh. in Ann. ad a. 519. p. 95. nam voc. *primo*, numerali nota signatum, facile intercidere potuisse.

9. *ad Baliares insulas dejicitur*, v. ad 21, 21, 7. et 21, 49, 3. — *armamenta*, v. ad 21, 49, 7. — *alvei navium*, v. ad 1, 4, 9. — *subductae naves*, v. ad 8, 26, 1.

XXXV. 1. *alterius* (Poenorum) *mollitis animis* Capuae. v. cap. 18 — *Campani per se* (v. ad 6, 20, 13.) *adorti sunt*, conati, *rem* publicam *Cumanam suae ditionis facere*, v. ad 21, 30, 5.

2. *quo ad conveniendum diem edixerat* sc. exercitui suo. cf. ad c. 32. n. 6. — *Liternum*, v. ad 22, 16, 4.

3. *crebro decurrere milites cogebat*, ut *legiones decurrunt in armis* 35, 35, 3. h. e. armatae, ut ἐν ὅπλοις pro ἔνοπλοι, Schaef. Haec est decursio campestris, campicursio, decursus, h. e. concursus militum ad simulacrum pugnae et incursus in hostes, vel cursus in armis, (pyrrhicha) et exercitatio tum in armis tractandis movendisque, tum praecipue in agitandis corporibus, in incedendo, in gradu militari, in currendo. Cf. 24, 48. 26, 51. 29, 22. 35, 35. 40, 6. 7. 9. 47. 42, 52. 44, 9. Alia decursio, sc. circa rogum tumulumve defunctorum imperatorum, memoratur inf. 25, 17. De utraque ad Tac. Ann. 2, 7, 5.

4. *ea maxima pars volonum* (v. ad 22, 57, 12.) *erat*, (cf. cap. 32.) pro: *eorum maxima pars* vel *ii maximam partem volones erant*. Cf. 24, 16, 3. et Justin. 5, 10 pr.

5. *Inter quae maxima inerat cura duci*, interea omnis fere cura ducis versabatur in hoc, (*itaque*, et ita, ut 3, 30, 3. h. e. ut idem curarent, *legatis tribunisque praeceperat*) *ne* (ut non) *aliqua exprobratio cuiquam* facta (nam verbale nomen nonnumquam regit casum verbi, quod Gron. exemplis firmavit) *veteris*

ris fortunae, conditionis servilis, *discordiam inter ordines*, genera militum diversa, *sereret*; ut (quod latet in τῷ *ne*, de quo cf. ad 1, 33, 7.) *vetus miles tironi, liber voloni* (v. ad 22, 57, 12.) *sese exaequari sineret*, et *omnes*, cuncti, eos *satis honestos* cet.

6. *concordia coaluerant animi*, v. ad 1, 11, 2.

7. *Medixtuticus*, cf. 24, 19. inpr. 26, 6. et ad 9, 20, 2. *Medix* s. *meddix* in Osca aut Campanorum lingua magistratus, et *tuticus* summus dicitur, quod ex Festo et, quae laudat, Ennii verbis patet; Str.

8. *Triduum sacrificatum ad Hamas*: leg. Crev. vel *sacrificandum* cum Perizon. cujus nota est: "Quis credat, Gracchum, qui pridie istius sacrificii jam moverat Cumas, post triduum demum obpressisse Campanos, et non primo quoque tempore, ante quam detegerentur insidiae, quas, etiamsi nemo enuntiaret, in tam propinquo loco celare difficile erat, et eo ipso animadvertere potuissent Campani, quod nemo Cumanorum, contra quam dictum erat, advenisset. Verisimilius est, verbis his et seqq. describi ipsum illud sacrum." *sacrificatur* conj. Crev. ut simul innuat Livius, istud sacrificium adhuc suo aevo celebrari. Quod unde constet, quaerit Drak. — *compleretur*, perficeretur.

9. *Huic insidiandum tempori*, hoc captandum tempus insidiandi; Ern. Cf. Vellej. 2, 21. et Cic. Cat, 1, 10. Mox *ab decima diei hora* malebat Gron.

10. *ut in pervigilio neglecta*, in sacro nocturno; quod cui deo vel deae factum sit a Campanis, ignoramus. De pervigiliis v. ad Tac. Ann. 15, 44, 2. Lips. Elect. 1, 5. et Wernsdorf. Poet. lat. min. T. 3. p. 426 sq.

XXXVI. 1. *in Tifatis*, ut c. 39. Cf. 7, 29. et 26, 5. De nominibus montium adjectivis, pluralibus et neutris, v. ad Sil. 4, 363. et 12, 537. — *provida futuri opinio*, plane ut *formica haud ignara ac non incauta futuri* ap. Hor. Sat. 1, 1, 35. Ita tamen

men propr. *providum* erat dicendum. *Provida* eſt praeſcia, praeſagiens. — *ſimul*, ſimul ac.

2. *ab re bene geſta*, v. ad 1, 1, 5. — *exercitum* Sempronii Gracchi, *tironum* — *ſervorumque*, cf. cap. 32. et 35.

3. *agmen praeter Capuam rapit*, v. ad 6, 23, 3.

4. *auſpiciis repetendis*, v. ad 5, 17, 4. — *expiantique ea*, v. ad 1, 20, 11. — *litari*, v. ad 5, 38, 1.

XXXVII. 1. *Adverſus ligneam ingentem* ſc. *turrim*, quam vocem addunt omnes edd. ante Gron., ſed pauci MSS. Malim tamen mox *turrem* delere, quam h. l.

2. *promovendo* paſſive, dum illa propius admovebatur; Doer. — *Ad mille trecenti*, v. ad 4, 59, 5.

3. *Quibus diebus Cumae — iisdem diebus* cet. cf. ad 1, 3, 8. Sed alterum *diebus* delendum potius crediderim. — *cum Hannone Poeno*, cf. cap. 43. *Ti. Sempronius Longus* haud dubie proconſul in hoc anno fuit. Nec tamen Livius in ſuperioribus ullam hujus rei et provinciae ejus mentionem facit: cujus generis etiam eſt, quod cap. ſeq. *claſſem Gracchi* conſulis memorat; Duk.

4. *Vercellium*, *Veſcellium*, *Sicilinum*; *et auctores* cet. ex optimis MSS. cum Str. revocavi, ut tria ſint Hirpinorum oppida, e quibus editores homines, et quidem duos tantum, fecerunt. *Vercellium Siciliumque et auctores d. ſ. percuſſit* edd. prim. *praetorem*. *Vercellius Siciliusque auctores d. ſ. percuſſi* edd. a Mogunt. omnes. Ceterum ipſa oppida hodie incognita, et nomina forte corrupta. In quibusdam MSS. *Veſcellum* et *Sicilium* legitur. *Sicilium* a Dionyſio, etſi in Tiburtibus, memorari monuit Gron. idemque putabat, a Veſcellio ſ. Viſcellio tum *Jovem Vicilinum* 24, 44, 6. (ubi in MS. Put. et Pet. legitur *Jovis Viſilini*) tum *Sp. Caſſium Viſcellinum* dictum fuiſſe. Forte leg. *Herdoniam*, *Abellinum*, *Aeculanum*, oppida Hirpinorum nobis, non librariis, notiora.

5.

5. *sub hasta venierunt*, v. ad 4, 53, 4. Mox pro *Luceriam* in edd. ante Gron. *Cumas*. Sed ibi Sempronius Gracchus in praesidio erat. Cf. cap. 33. 35. et impr. 48.

XXXVIII. *ab supero mari ad inferum*, v. 5, 33.
2. *ad naves XXV. quibus P. Valerius* cet. immo: *ad naves viginti — viginti quinque paratas*: nam ex XXV navibus, Valerio datis, (v. cap. 32.) postea quinque Romam missae, (cap. 34) quae h. l. rursus classi adnumerantur, et hinc bellicae fuerunt, non onerariae; Jac. Gron. Bis *viginti quinque* leg. putabat Periz. anim. hist. c. 8. p. 344. Sed Valerium non recte dici posse tum praefuisse quinque navibus, Romam missis, et ex hac ratione non *L naves*, quae mox memorantur, sed *LV* effici, monet Duk. Verbum *paratas* del. monet J. Fr. Gron. aut leg. *parari* vel *parandas*. — *deductisque*, v. ad 8, 26, 1.
3. *Pecunia ad classem tuendam* cet. v. ad 34, 6, 6.

XXXIX. 1. *ignarus de iis*, ut *inscius de verbis* ap. Plaut. Trin. 1, 2, 178. Sed e MSS. probabile fit, pro *de iis* leg. *rex*. — *quae cum H. legatis convenissent*, cf. ad 1, 3, 4.

2. *cui Scotino cognomen erat*, verba ab aliena forte manu addita: nam verus ille Σκοτεινὸς multis aetatibus ante Philippum Demetrii filium vixit; nisi homo ineptus aemulatione prioris hoc sibi cognomen adscivit; Gron. Forte quia ab eo oriundus. — *Beroeaeus*: in plerisque edd. *Berraeus*, in MSS vero *Boesis*, *Boeusetis*, *Boeusotis*, *Boreusetis*, *Boeusotius* et al. unde *Bromiscius* suspicari possis, vel cum Jac. Gron. *Bottiaeus*. Oppida Macedoniae *Beroea*, *Bromiscus* et *Bottiaea*. Cf. ad 42, 58, 1.

3. *Compulteriam* (al. *Combulteriam*) Holsten. nunc dici putat *S. Mariam de Covultere*. — *Trebulam*, v. ad c. 14. n. 10.

4. *Nolae, ſicut priore anno*, (v. cap. 14.) *ſenatus Romanorum, plebs Hannibalis erat*, v. ad 3, 36, 4. et 21, 11, 1.

5. *quae in Tifatis erant*, cf. ad cap. 36. n. 1. — *ſuper Veſuvium in caſtris Claudianis*, v. ad cap. 31, n. 3.

XL. 1. *per T. Manlium praetorem*, v. ad 6, 42, 7. — *omiſſae*, v. ad 3, 46, 7. — *navibus longis* (v. ad 21, 17, 5.) *ad Carales* (hod. *Cagliari* ſ. *Calari*) *ſubductis*, (v. ad 8, 26, 1.) *navalibusque ſociis armatis*, v. ad 9, 38, 1.

2. *in Pellitos Sardos*, (ita optimi MSS., non *Pellidos*, ut edd. ante Drak.) qui vel more barbarorum, vel potius, quod montana incolerent loca, frigoris arcendi cauſa pellibus et maſtrucis, h. e. villoſis muſmonum ſ. arietum pellibus, utebantur: unde etiam *pelliti teſtes* et *maſtrucati latrunculi* dicuntur Ciceroni in fragm. orat. pro Scauro, et de prov. conſ. c. 7. Cf. Ern. clav. Cic. Cluveri Sard. ant. p. 487. Duk. et Salmaſ. ad Flor. 2, 6, 35. Hard. ad Plin. 33, 12. ſ. 50. Intpp. Anton. Itin. p. 78. Crev. epiſt. 3. ad Hard. de ejus ed. Plin. et ad haec et ſeqq. (cap. 40. et 41.) Sil. 12, 342-419. ubi *Hampſicorae* vel Hampſagorae (v. ad c. 32. n. 5.) filius *Hoſtus*, non *Hioſtus*, dicitur.

3. *ad tria millia Sardorum* cet. in edd. ante Grut. *ad XXX millia* — *caeſa*, *trecenti* vel *mille trecenti* cet.

4. *Alius exercitus*, reliquus, v. ad 4, 10, 2.

5. *Cornus*, *caput ejus regionis*, Pellitorum Sardorum, hod. *Corneto*, haud procul a mari, ad Termum fl.

6. *tempeſtate dejecta ad Baliares*, v. ad 21, 21, 7. et 21, 49, 3. — *in tempore*, obportune, (v. ad 2, 47, 4.) *ad ſpem rebellandi* (v. ad 2, 42, 2.) refovendam *adveniſſet*. *Ad ſpem* pro: quoad ſpem; Str. Cf. ad 9, 16, 9.

XLI. 1. *intra paucos dies recepit*, v. ad 3, 29, 1.

2. *navibus longis deductis*, v. ad 8, 26, 1. et 21, 17, 5.

3. *T. Otacilius praetor*, v. ad 6, 42, 7. Voces *L navium* a VI MSS exsulare, et forte ex c. 38. ad marginem adscripta fuisse, monet Drak.

4. *Bomilcar cum militibus* cet. cf. cap. 13 extr. unde etiam in edd. ante Drak. mox numerus additus elephantorum, (*quadragintaque elephantis*) quem MSS. non habent.

5. *aestu suo Locros trajecit*, v. ad 1, 56, 10. *aestu secundo* edd. ante Drak. (ut *mari secundo* 29, 7 pr.) sed e glossa. In MSS. tamen plerisque est *aestuque suo*, unde J. Fr. Gron. conj. *exercitum duxit aestuque suo L. t.* et Jac. Gron. *aestu quaesito*, h. e. exspectato, donec aestus illuc ferret, inpetrato, quem exspectabat, aestu, ut *quaerere* 25, 23. 30, 16. et ἐπιτηρεῖν ap. Polyb. Cf. ad 1, 14, 5.

XLII. 1. *pacem necessariam adcepimus* a. V. 480. — *ad id tempus, quo in Italiam venisti* a. V. 534. Hinc h. l legendum videri *per annos prope LX*, jam monuit Sigon. idque eo probabilius esse, quum a legatis omnia oratorie in majus ornentur, ut mox: *per centum prope annos cum populo Rom. bellum gessimus* cet. Nam bellum illud fuit ab a. V. 412-480. adeoque *per annos prope LXX*, ut recte dicitur 31, 31.

2. *unica comitas*, v ad 1, 21, 3. — *non modo pop. Rom., sed ne deos quidem*, et mox *non solum incolumi, sed praesente te*. v. ad 1, 40, 1. — *quum ploratum prope conjugum* cet. plerique MSS. et omnes edd. ante Drak. qui dedit: *praesente te, (comploratum prope — conspicere) ita sumus* cet. Livius amat quidem ejusmodi parentheses: sed ita potius dixisset *poteras conspicere*, quam *posses c.*

3.

3. *te ad unum modo ictum vigentem*, *velut aculeo* (perperam *jaculo* edd. ante Gron.) *emisso*, *torpere*, venusta metaphora, ab apibus desumta, qua etiam usi sunt, a Gron. jam laudati, Curt. 4, 14, 13. Cic. p. Flacco 17. et Plut. in Pericle. p. 171. Locum Platonis addit Victor. var. lect. 3, 16. Malim tamen *amisso aculeo*, ut ap. Curt. l. l. in omnibus libris legitur. Ceterum alii olim putabant, aculeis infixis amissisque apes statim mori, alii vero, eas ita fucos fieri et torpere, pariterque et nocere et prodesse desinere. v. Plin. 11, 18. s. 19. Aristot. H. A. 3, 10. 9, 64. Virg. Ge. 4, 236 sq. Sen. de clem. 1, 19.

4. *Per centum prope annos* cet. cf. not. 1. — *Non ego s. r. n. gloriabor;* nam unus legatorum loquitur, sed nomine utriusque gentis, praecipue Samnitium.

5. *duos consules* — *sub jugum missos*, v. 9, 1 sq. — *ante explorato*, v. ad 1. 41, 10. — *subsidiis positis*, v. ad 2, 20, 2. — *sub signis ad populandum ducebant*, v. ad 1, 23, 4. et 29, 3, 2.

6. *Nunc proprii unius et parvi* — *praesidii*, quod uni tantum urbi tuendae sufficit et *proprium* vel destinatum est; Jac. Gron. Antea in edd. *prope* pro *proprii*, et recte forsan, legebatur. Ceterum contemtim haec dicta de exercitu Marcelli.

7. *ne manipulatim quidem* structa acie, ut 8, 8. vel potius ut *instructo agmine* 2, 49. et *agmine ire* 37, 13. Cf. Schel. ad Polyb. c. 9.

8. *praesidiumque missum* (a Romanis) *nobis et Nolae ademeris:* ita omnes fere MSS. et edd. nisi quod Mogunt. et cet. ante Drak. post *nobis* perperam *erit* inseruere, et Drak. reposuit *ademerit*, prob. Doer. ut sensus sit: *et praesidium*, quod *nobis miseris*, *et*, etiam, *Nolae ademerit* sc. praesidium, h. e. Nolam simul a praesidio, quod nunc hanc urbem tenet, liberaverit. Idem vir doctus conj. *p. m. et nobis et Nolae aderit*, h. e. opem feret. Neutrum mihi adridet, et cum Str. restitui *ademeris:* sed, quod lectio optimi cod. Put. *praesidiumquemisul nobis* firmare videtur, repo-

reponere malim: *praesidiumque* (sc. illud, de quo vid. not. 6. cui Marcellus praeerat, quodque et Nolam tenebat et Samnitium agros populabatur) *simul nobis et Nolae* vel Nolanis *ademeris*, eo et nos et Nolanos liberaveris. Dukerus monet, in vulg scriptura non ineptam esse sententiam: duas res effeceris, et praesidium nobis a te missum erit, et ab eo caesis populatoribus agri nostri, qui paucorum Numidarum praeda erunt, Nolae praesidium ademeris. Sed ulcus latere, ex varietate scripturae conligit.

XLIII. 1. *Indicandum autem fuisse primum*, sc. quas clades accepissent. Sed forte leg. *Indicandam cladem f. p.*

2. *profectus cetero exercitu*, v. ad 1, 14, 4.

3. *Hanno ex Bruttiis* cet. cf. cap. 37.

4. *Explorato*, v. ad 1, 41, 10. — *tuto receptu*, ita ut receptus ejus esset tutus, ut tuto se reciperet posset. Cf. ad 22, 12, 9. — *fuerunt:* immo *fuerant;* Crev.

5. *Herium Pettium* MSS. *Petrium* edd. antt.

6. *populi Rom. obterit senescentem* (v. ad 1, 22, 3.) *cum viribus majestatem*, h. e. imminuit, elevat, deprimit, (unde opponitur τῷ *extollit*) ut 24, 15. ap. Cic. Verr. 5. 1. et Div. 1, 16. Similiter *deterere* et *atterere*. Junguntur etiam *obterere* et *calcare libertatem* et majestatem 34, 2, 2. h. e. spernere, propr. insultare, ut πατεῖν, quae dictio petita est a victore, hostem devictum jacentemque calcante. v. ad Sil. 3, 85. 6, 550. et ad Juvenal. 10, 86.

7. *ipsorum quam Hannibalis interesse:* in edd. a Mogunt. ad Gron., non in primis et in MSS. *magis* ante *quam* insertum. Sed v. ad 1, 25, 11. — *quid inter Capuae*, sponte traditae, *Nuceriaeque*, captae ac fame ad deditionem compulsae, *fortunam interesset;* vid. cap. 7. pr. et 15.

8. *captae urbi cessura*, eventura.

XLIV.

XLIV. 1. *mutanda fides fuerat*, forte *fuerit*, *ſerum* cet. Gron. — *oppidum corona circumdedit*, v. ad 2, 17, 3.

2. *Imber continens*, continuus, — *tenuit*, v. ad 2, 3, 6. Verba praec. ita emendavit Gron. *haud plus quam trecenti, Romani* vel *Romanorum quinquaginta.* Vox *nullus* abeſt ab optimis MSS. et Put. habet *Romani Liber* h. e. *Romani L. Imber* cet.

3. *utraque pars avidi c. erant*, v. ad 1, 41, 1. Mox *educit* ſolus Drak. nulla addita librorum auctoritate; Str. — *Mille fere paſſuum inter urbem erant caſtraque*, forte *paſſus* aut *erat*, niſi cum Gron. ſubintell. *campi;* Ern.

4. *et ſunt omnia campi circa Nolam;* nos: *es war aber alles um Nola herum flaches Land;* Doer. Sic τὸ *et* paſſim pro *ſed* (ut 35, 38. 44, 16. 26. al. niſi *at* leg.) vel *nam* ponitur, inpr. in parentheſibus, ut h. l. 24, 7, 3. 29, 23. et ſaepiſſime apud Tacitum. v. ad Tac. Ann. 1, 13, 6.

XLV. 1. *marcere Campana luxuria*, ut *marceſcere* 28, 35. 33, 45. 35, 35. nobis *erſchlaffen;* Str. Cf. ad Tac. Ann. 6, 4, 7. — *vino omnibusque luſtris confectos* (v. ad 5, 10, 6.), ut ap. Cic. Phil. 2, 3. *Luſtra* ſunt latebrae, ubi, qui in Veneris palaeſtra ſe exercent, velut ferae in locis deviis, deliteſcunt, *tenebrae* ap. Catull. 55, 2. et *loca latebroſa* ap. Plaut. Bacch. 3, 3, 20. (ubi *luſtrari* homines dicit Pſeud. 4, 7, 6. et Caſ. 2, 3, 29.) h. l. libido, quae ibi exercetur; Doer. Cf. Feſtus.

2. *dilabſa eſſe robora corporum*. v. ad 7, 29, 3.

3. *gravioribus probris increpabat*, v. ad 3, 3, 1.

4. *legionis unius atque alae*, v. ad 10, 40, 7. et 25, 21, 4. — *tirone milite*, v. ad 1, 14, 4. — *inultus nos jam iterum laceſſit*, nos, qui primam cladem, ad Nolam eamdem adceptam, (v. cap. 16.) nondum ulti ſumus. — *erepto ex equo*, "ſuſpicari poſſis *derepto*, i. e. detracto: ſed cf. Heinſ. ad Ovid. Met. 3, 52." Duk. 5.

5. *paucis plures vix restatis*, v. ad 4, 58, 5.

6. *fortes lingua*, non manu, *jactabatis*, gloriabamini. — *Enim minor est res;* ita antt. edd. et optimi MSS. Alii *cum minor* et *etenim minor:* edd. Vallae et cet. ante Str. *En nunc minor est res.* v. ad 3, 39, 8. Sententia est: scilicet minor ista res est, nempe Romam capere; ut saepius ap. Plautum, v. c. Most. 5, 2, 22. *enim* ab initio et plerumque ironiae causa ponitur; Str. Immo: Jam vero minoris negotii est res, Nola tantum, non Roma expugnanda est; Doer. Cf. inf. ad 34, 32, 10. ubi *Enim* pro vulg. *At enim* in omnibus MSS legitur, et Gron. pluribus Plauti exemplis probavit, particulam *enim* interdum a fronte orationis induere vim adversativae, et eadem vi poni, qua junctim alias *at enim* vel *sed enim*.

7. *campestrem urbem*, v. ad 36, 10, 3.

XLVI. 1. *Hostium plus* quam (v. ad 4, 52, 6.) *quinque millia* — *quatuor* elephanti *in acie obcisi;* ita et Plut. in Marcello p. 304. — *Vulcano votum* quod fuerat; nisi leg. *vota*.

2. *liberalioris militiae*, plura spondentis commoda. *Liberale* obponitur necessario et parco: unde *liberalior victus* 41, 2 extr. — *mille CCLXXII equites*, ap. Plut. l. l. ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους: nisi χιλίους post τοὺς excidit: Sigon. Mox ante *datus est* in omnibus edd. praeter Stroth. inserta vox *latus*, quam delevi, quia a MS. Put. duobusque aliis abest, et Livio talis κακοφωνία (*latus datus*) haud obtrudenda videtur. In reliquis MSS. pro *latus* legitur *locus*, quod restitutum a Str. sed ab h. l. alienum est. Judice Doer. leg. *latus* (adceptus) *est*, et ejiciendum τὸ *datus*, tamquam interpretamentum τοῦ *latus*.

3. *quae super Suessulam erant*, v. ad c. 31. n. 3. Mox optimi MSS. *petendum* pro *tutandum:* unde *tenendum* conj. Gron.

4. *nihil admodum viribus fidentes*, v. ad 21, 36, 3. — *in aperto*, v. ad 21, 32, 7. — *plus poterant*, v. ad 5, 33, 3.

5. *Cerrinus Jubellius;* ita MSS. vel *Cerrinius*, (non *acerrimus*, ut edd. antt.) gens nobilis Capuae; Gron. Cf. 39, 13. 17. 19. De ipso vid. etiam cap. 8. et de ejus atque *Claudii Aselli* certamine cf. Appian. b. Hann. 37. et Sil. 13, 142 sq. — *indidem* propr. Gr. αὐτόθεν (vel ἐντεῦθεν) ut 25, 15. 27, 12. 25. 28, 1. 39, 12. h. l. ex eadem hac gente oriundus civitatem Rom. adeptus seu *civis* Romanus erat; Str. Cf. Drak. ad 25, 15. Malim legere: *civis idem Romanus*, vel *erat Romanus*, ut litera *R.* (Romanus) exciderit.

6. *Hunc Taurea oculis perlustrans*, ubique quaerens, circumlatis in omnes partes oculis; Duk. Ern. et Doer. Durior est Strothii et Crev. ratio, qui putabant, τὸ *hunc* jungendum esse verbo *quaesivit*, et ex hoc ad verba *ubi esset Cl. Asellus* repetendum *rogitans*, ad *perlustrans oculis* intell. ex seqq. *hostium turmas*. Idem vero jam monuit, non plane negligendam esse lectionem plurimorum, quamvis non optimorum, MSS. et edd. ante Ald. *Hic Taurea.*

7. *daretque opima spolia* cet. v. ad 1, 10, 3.

XLVII. 1. *infestis hastis*, v. ad 1, 13, 2. — *pugnam extrahebant*, v. ad 2, 61, 6. et 4, 43, 6. Mox *equum in viam demittere* et *dejicere* synonyma. Cf. Gron.

2. *Minime*, *sis*, si placet, (*sis* contr. pro *si vis*, usitatum in colloquio et sermone vulgari ap. Plaut. et alios, ut *parce*, *sis* 34, 32 extr. *abi sis*, *apage sis*, *cave sis*, *adcipe sis*, vel *sodes* pro *si audes;* v. Cic. Or. 45.) *cantherium*, equum meum, sc. dejiciam, *in fossam*, (ita plerique optimique MSS. et edd. vett., non, quod vulgo editum, *fossa*) h. e. in viam adeo cavam, ut pro fossa habenda sit; unde verendum mihi, ut eum rursus extraham: *quae vox*, dictio,

non

non jam tum fuit proverbium, sed *inde* demum, quod in plerisque proverbiis factum, *in rusticum proverbium prodita*, edita vel vulgata est, (nisi leg. *prodiit*, abiit) de malo inextricabili eoque vitando; Stroth. *Dejice* potius subintell esse, satis τὸ *sis* docet; et videtur Taurea periculi, a quo Claudius sibi caveret, admonitione *rei*, h. e. ipsi certamini, callide se subduxisse, adclamans ei: cave, quaeso, ne in fossam dejicias: quo deinde dicto fortasse usi sunt rustici, equites de periculo, a quo sibi caverent, admonituri; Doer. Haec probabiliora sunt, quam quae Erasmus Chil. 1. adag. cent. 6, 21. et alii disputarunt, qui *fossa* legunt et τὸ *sis* pro conj. praes. verbi *esse* adcipiunt, vel, ut Scheller in Lex. lat., conjiciunt *siris*, i. e. siveris, sinas. Nota Gron. est haec: "Κανθήλιος Gr. asinus et τὰ κανθήλια clitellae. Inde Lat. *cantherius* equus castratus: (et hinc forte vilior, ut nostrum *Mähre*, *Schindmähre*, ap. Plaut. Aulul. 3, 5, 20. et al non vero, quod Stroth. putabat, miser et adflictus equus, quem Taurea quasi misericordia adfectus ita adpellaverit) et *cantherius* vel *cantherium* adminiculum s. pedamentum vitium instar furcae et patibuli humilioris, quod figebatur in fossa, et cui adplicabantur inponebanturque tenerae vites. (v. Colum. 4, 12. 14. Plin. 17, 21.) Hinc sententia h. l. est: ne sinas alios ex s. de te crescere, ut vitis crescit supra cantherium vel eo stante et adminiculante. Id quadrat in omnes, qui suo damno alienas opes alunt, et extollunt, qui ipsos olim sint obpressuri. Sic *cantherium in fossa* Pompejus fuit Caesari, et Antonius Lepidusque Octavio. Sed quia *cantherius* etiam genus equi est, *via* autem *cava* propter altiorem utrimque campum vel agrum instar *fossae*; inludens forte Taurea, postquam Claudius equum egerat in viam cavam: *en*, inquit, *cantherium in* fossa: vel, *Hoc possis vere dicere canth. in fossa, quod ego me esse nolo.* Quod quidem dictum nullam aliam tum temporis vim habebat, quam ut

invidiam ignavi turpisque discessus dicenti minueret, ut solebant solentque hodie homines pudorem suum ridiculo aliquo explicare." *Minime. Scis, inquit, cantherium in fossa* (h. e. fabulam antiquam de cantherio in fossa sive via cava) conj. Scheffer. de re vehic. 2, 2. Tauream in cognomen adversarii, Claudii *Aselli*, lusisse suspicabatur Crev. Contra κανθήλιον quidem Graecis, non vero *cantherium* Latinis asinum dici, monet Drak. — Mox (in) *ea via* pro *ex via* edidi cum Str ex emend. Perizon. De solenni vocum *ea* et *ex*, literarumque *A* et *X* permutatione v. Stroth. ad 23, 48. et Drak. ad 40, 59. f.

3. *quam vera sit, communis existimatio est*, v. ad 4, 15, 1. et 4, 20, 7. *quam vera sit* cum Str. reposui e conj. Gron., quae probabilior certe est, quam illa Vallae, a reliquis editoribus recepta: *quam satis certam*. Omnes MSS. habent: *quam elatis* vel *vetatis* (hoc optimi, Flor., Put. et Pet.) *communis certe exist. est*. Hoc *certe* a librariis praepostere bis positum putabat Gron., at Perizon. in Anim. hist. c. 7. p. 280. non male conj. *quam veram* sc. adjiciant, *communis per me exist. est*. Ad lectionem vero MSS. propius forte accedet haec: *quantae veritatis, communis per me exist. est*.

XLVIII. 1. *in Claudiana castra f. S.* v. ad c. 31. n. 3.

2. *quem Luceriae habuerat*, cf. c. 33. et 37. — *providere*, v. ad 6, 6, 4. — *literae a Scipionibus venerunt, quantas res gessissent*, v. ad 8, 19, 10. — *sociis navalibus*, v. ad 9, 38, 1.

3. *aut provinciam adtineri posse*: ita optimi MSS. Alii *teneri* et *obtineri*; omnes autem edd. *retineri*. Quae cuncta haud dubie substituta ab iis, qui ignorabant, *adtinere* dici pro retinere, vel tueri, custodire. v. ad Tac. Ann. 1, 35. 4, 5. 13, 15. — *nemo omnium erat, quin* h. e. *qui non*, (quod in plerisque edd. ante Gron. legitur) ut ap. Cic. Verr. 3,

59.

59. 5, 4. 22. al. — *quantos exercitus terrestres navalesque tuerentur*, v. ad 34, 6, 6.

4. *vectigales fuissent*, v. ad 5, 10, 5. — *praesides provinciarum exercitus*, v. ad 10, 17, 3. — *tributo*, a civibus et Italicis conferendo, *sumtus*, pecuniam in sumtus, *subpeditari*, (parari, praeberi) ut ap. Justin. 9, 1 extr. *refici inpensas*; Gron.

5. *eum ipsum tributum conferentium* cet. ex optimis MSS. et edd. ante Mogunt. restitui cum Gron. (qui tamen e quibusdam codd. *verum* ante *eum* adjecit) et Stroth. In aliis edd *cum ipsum* et *verum cum ipsum* — *imminutum; tum, qui superessent* cet. Vix tamen crediderim, tot ὁμοιοτέλευτα excidisse Livio. Is forte nihil aliud dedit quam *illud* vel *verum illud conferentium numerum*, et reliqua glossatori tribuenda.

6. *si multiplici gravarentur stipendio*, si premerentur tributo gravissimo, quo subpeditarentur sumtus, in novam classem et multorum magnorumque exercituum vestimenta, stipendium frumentumque inpendendos. *Stipendium* id. qd. supra *tributum*. Cf. ad 39, 7, 3. — *alia peste*, quam belli. v. ad 2, 44, 5.

7. *Itaque nisi fide staret res publica, opibus non staturam*, v. ad 2, 29, 7. et 2, 30, 1. — *publicas necessitates*, sumtus necessarios, in rem publicam et militarem faciendos, et simul inopiam aerarii. De utraque vi vocis *necessitas* v. ad Tac. Ann. 1, 11, 9. et 2, 27, 5.

8. *qui redemturis auxissent patrimonia*, — *solveretur*, v. ad 5, 23, 6. *ex qua crevissent*, sc. patrimonia eorum, vel potius ipsi, h. e. per quam divites facti essent, vel divitias, et per has simul honores ac dignitatem, consequuti essent; ut passim *crescere ex aliquo*, (per eum) vel *re aliqua* et *apud aliquem* pro: gloriam aut opes consequi, gratiosum apud aliquem fieri, eoque sibi viam munire ad honores. Cf. ad 1, 46, 4. 1, 47, 8. 29, 37, 10. 35, 19, 3. et Ern. clav. Cic. — *ad tempus* aliquod *commodarent* sc. pecuniam,

aut potius *quae ad exercitum Hisp.* alendum *opus essent.* Sed praepos. *ad* abest a plerisque MSS. et edd. vett., et *tempus commodare reip.* nihili est, saltem ab h. l. alienum: nam *tempus* pro obportunitate aut facultate, et hinc pro rebus inpensisque necessariis dici posse, non persuasit nobis Stroth. *tempus* (angustias, quibus nunc resp. premeretur) *considerarent* conj. Doer. Malim: *opes* vel *impensas commodarent.* — Mox junge: *ea lege*, (conditione) *ut*, *quum pecunia* cet. Pro *ea* perperam in MSS. et edd. ante Gron. legitur *ex.* Cf. ad c. 47. n. 2. — *praebenda* cet. ut 34, 6. Nos diceremus: *die Lieferungen zur Armee;* Str.

9. *Haec praetor in concione edixit*, *qua die* cet. verba conrupta, quae variis modis emendari possunt. *Hinc* (ex SCto) *praetor* cet. conj. Sigon. *Haec praetor in concione:* (sc. indicavit et hortatus est) edixitque, qua *die* Gron. *Haec p. in c. edixit, et qua die* vel *quaque die* Drak. — *edixit*, v. ad 21, 63, 1. — *navalibus sociis*, v. ad 9, 38, 1. — *esset locaturus*, v. ad 5, 23, 6.

XLIX. 1. *ad conducendum tres societates* cet. v. ad 5, 23, 6. — *ut militia vacarent*, *dum in eo publico essent* vera lectio, quam ex MS. Put. praeclare restituit Gron. Obss. 4, 23. *publico* sc. ministerio s. negotio, (Gr. λειτουργία dicitur) vel potius conductione publicorum; (Gr. τὸ δημόσιον, τελωνία) v. ad Tac. Ann. 15, 51, 1. et Suet. Vesp. 1.

2. *ut ab hostium tempestatisque vi publico periculo essent*, (*auf Risico des Staats*, Str.) ut periculum damnumque, *ab hostium t. vi* metuendum, esset publicum vel aerarii jactura. Cf. ad 25, 3, 6.

3. *res publica administrata est*, v. ad 2, 64, 3. — *per omnes ordines pertinebat*, extendebatur; Ern. Nos: *erstreckte sich auf alle Stände;* Str. Cf. ad 25, 24, 4. et 26, 38, 4. Cic. N. D. 1, 14. 2, 55. Mox *secus quam* ex emend. Vallae. *quidquam* MSS. *quidquam*

quam desideratum ac edd. ante Gron. qui conj. *sequius quam.* — *alerentur* sc. exercitus: quae dura est ellipsis. Forte leg. *darentur.*

4. *Illiturgi oppidum* Hispaniae in Turdulis, Ἰλουργὶς Ptol. 2, 4. Ἰλούργεια Polyb. 11, 24. Ἰλυργία Appian. b. Hisp 32. *Illiturgis* 24, 41. et al. Cf. ad 21, 24, 2. *Illiturgi* haud ita procul ab Indibili s. Intibili, quod in Itiner. Antonini post Dertosam ponitur, abfuisse ex h. l. colligitur: quare aliud *Illiturgi* fuit, quod in Baetica circa Baetin fl. Plin. 3, 1. memorat; Duk. Mox *Hannibale* MSS. longe plurimi optimique. *Hamilcare* edd. omnes praeter Stroth.

5. *sexdecim circiter Romanis*, v. ad 3, 15, 6. Mox *LIX militaria signa*, *VII elephantos*, *quinque in proelio obcisis* recepi ex emend. Gron. pro vulg. *LIX m. signa*, *elephantis quinque in p. o.* In MSS plerisque et optimis *signavit* et *signa VIR elephantis.*

6. *ad Intibili obpugnandum*, v. ad 21, 24, 2. *Intibili* quidam MSS. et Itin. Anton., forsan hod. San Mattheo. *Indibili* al. et *Incibili* edd. ante Gron. Cf. Intpp. Frontini 2, 3, 1. P. de Marca Hisp. 2, 8, 7. et Cellar. Geogr. T. 1. p. 110.

COMMENTARIVS
IN
LIVII LIBRVM XXIV.

CAP. I. 1. *Vt ex Campania in Bruttios reditum est* ab Hannone. v. cap. 46. — *Graecas urbes*, colonias in Graecia magna, *Rhegium*, *Locri* Epize-

 phy-

phyrii et *Croto*, quae cap. 1. et 2. memorantur. Cf. ad 22, 61, 11. et 23, 30. et 41. quibus tamen locis Livius retulit, *Locrenses* Crotoniatasque jam ad Poenos descivisse, et Crotonem oppidum jam captum fuisse a Bruttiis praeter arcem. Itaque eorum, quae supra tradiderat, inmemor fuisse, eaque ex aliis hausisse fontibus videtur. Cf. ad 4, 29, 3. Nodus non solvitur, si dixeris, eum res nunc demum gestas supra occupasse strictimque exposuisse.

2. *Carthaginiensium partis factos*, v. ad 3, 36, 4.

3 *Hamilcar Poenus:* III MSS. quamvis non optimi *Bomilcar P.*, quod recte forsan recepit Str. Cf. 23, 41.

4. *Bruttiorum cohortem — pollicentes*, v. ad 1, 41, 1.

5. *levissimus quisque novas res — mallent*, v. ad 1, 41, 1. et 1, 52, 1. — *pigneratos haberent animos*, obpigneratos, obstrictos addictosve Poenis, propinquos illorum, tamquam pignera in potestate sua habentibus; Doer.

6 *haud dubio in speciem consensu*, v. ad 6, 14, 2.

7 *praefecto praesidii, quique cum eo milites Rom. erant*, *deductis* pro: *et militibus Rom.*, *qui* cet. Cf. ad 22, 20, 7. 24, 40, 6. et 27, 5, 3.

8. *non sunt adepti*, v. ad 2, 30, 7.

9. *portus in potestatem Locrensium esset;* ita optimi MSS., non, ut vulgo legitur, *potestate*. v. ad 2, 14, 2.

II. 1. *urbes direpturos se destinaverant* animis, (ut 7, 33. 21, 44. 43, 7. al.) i. e. constituerant, sibi proposuerant; Str.

2. *ne quid egisse viderentur non pro sociis*, praeter morem sociorum, eos nimirum, quibuscum societate conjuncti sunt, in partes suas trahentium; Doer.

3. *caverique ab eo*, ut cavere (sibi) *ab aliquo* ap. Cic. Brut. 5. Verr. 2, 23. al. propr. postulare ut

datis

datis praedibus sibi caveatur, satisdetur, cautio securitasve praestetur; deinde pacisci, *sich ausbedingen.* Cf. ad 7, 41, 1. et 36, 31, 5. — *ut receptus*, si captus esset, *Croto Bruttiorum esset*, v. ad 21, 30, 5. — *praesentium*, non tam absentis longiusque remoti, qualis ipse esset, sed potius Hannonis, Bomilcaris, (v. 23, 41.) aliorumve ducum, qui apud ipsos essent praesentes, et rem ipsam, loci obportunitatem cet. propius cognoscere et melius explorare possent.

4. *ad Hannonem eos rejecisset*, v. ad 2, 22, 4.

5. *ab Hannone nihil certi ablatum*, ita MSS. Put., Cantabr. et Sigon., ut plane ap. Cic. ad Att. 16, 16. *decretum liberalissimum abstulimus;* Jac. Gron. Ita passim *auferre* pro adcipere et impetrare. Cf. Ern. clav. Cic. Sed h. l. aptior videtur vulgata lectio *adlatum*. Pro *Hannone* forte leg. *hoc*, ut illud e mag. irrepserit. — *diripi volebant* sc. Hannibal et Hanno. Mox *et* post *obpugnaret* excidisse suspicor.

6. *ut plebes ab optimatibus dissentirent;* al. *dissentiret.* v. ad 1, 41, 1. — *ad Poenos rem traheret*, v. ad 23, 8, 2.

7. *in vasta urbe lateque omnibus disjectis moenibus*, in varias admodum partes huc illuc procurrentibus; Drak. Cf. c. 33 extr. unde tamen non colligerem cum Ernestio, *moenia* h. l. esse ipsas aedes, non muros. Ex cap. 3 princ. potius probabile sit, *urbem vastam* h. l. non amplam, sed vastatam (cf. et not. 8 ad c. 3. et ad 3, 7, 1.) et *moenia late disjecta* diruta esse, ut ap. Nepot. Timol. 3. Hinc etiam *disjicere rem* et *consilia* 2, 35. 25, 14. pro dissolvere et irrita facere, impedire, ut *discutere rem* 39, 10, 4. — *raras et stationes c. s. esse* pro vulg. *partitas stationes c. s. ac plebis esse* ex emend. Gron. recepit Drak. quia pro *partitas* in MS. Pet. *parases* et in pluribus aliis *parasses* legitur, verba autem *ac plebis* ab optimis membranis absunt, et satis intelligitur, ubi deficiant senatores, ibi plebem excubias egisse, praesertim quum subjungatur: *quacumque* (parte) *custodiant*

diant plebis homines moenia. — Mox meliores MSS. ignorant τὸ *locos*, et ex uno Pal. leg. *omnia*, vel ex Voſſ. *omnem* ſc. locum; Gron.

III. 1. *in circuitu patentem*, nos: *ſich erſtrekkend:* inpr. de magnitudine plani; Str. Cf. ad 25, 23, 6.

2. *flumen, quod medio oppido fluxerat*, Aeſarus, h. Eſaro, vel alius, qui ibidem eſt, fluvius, Neaethus, h. Neeto. v. Strab. 6, 1, 11. 12. p. 261-3. Plin. 3, 10. 11. ſ. 15. 16. — *extra frequentia tectis loca praeterfluebat*, v. ad 10, 11, 3. — *et arx* e conj. Salmaſ. In MS. Put. *et aros*, quod ortum ex *arcs*, et cui voci manus alia ſuperius addidit *G*; unde *et agros* plerique MSS. In edd. ante Gron. *muros* ex emend. Vallae. Pro *extra* vel pro *et arx* ſuſpicari poſſis *Aeſarus*.

3. *Sex millia* paſſuum (v. ad 9, 24, 2.) *aberat ab urbe* Crotone *nobile templum, ipſa urbe nobilius*, vulgo legitur, et recte forſan *nobile:* ſed omnes MSS. verbum *erat* poſt *urbe* adjiciunt. De *templo Laciniae Junonis* in Bruttiis et Lacinio, in quo fuit, promont. (h. Capo delle Colonne, quod a columnis templi ſuperſtitibus ſic dictum putatur) tegulisque templi marmoreis, conf., praeter ſeqq., inf. 28, 46 extr. 42, 3 pr. (conſ. Valer. Max. 1, 1, 20. et Lactant. Inſt. 2, 7, 15.) Strab. ac Plin. ll., Intpp. Virg. Aen. 3, 552. Ovid. Met. 15, 12 ſq. Cic. de Div. 1, 24. et de Invent. 2, 1. 2. (ubi Zeuxin conductum tradit, ut templum picturis exornaret) Juſtin. 20, 4. Heyne Opuſc. Acad. T. 2. p. 174. 186. Athen. 12, 58. Jacobs ad Anthol. Gr. T. 1. P. 1. p. 413. quique ruinas templi deſcripſit Riedeſel in Itiner. per Magnam Graeciam et Sicil. T. 2. p. 191 ſq. Sed pro *ſex millibus* paſſ. ſive 48 ſtadiis Strabo habet CL ſtadia. Hinc Gron. ſuſpicabatur, Strabonem ἐν πεντήκοντα καὶ ά ϛαδίοις, vel Livium *XVIII millia* ſcripſiſſe, aut haec ita eſſe concilianda, ut ille maritimum

timum iter, quod circumvectio redderet longius, hic terrestre designaverit. — *Lucus silva et abietis arboribus septus:* itaque lucus ab his distinguitur, et videtur proprie esse illa pars, quae in medio silvae et aliarum arborum iisque circumdata erat; Duk. *abietis arboribus*, ut 1, 24. *saxo silice* et *herba graminis*, et ap. Suet. Aug. 94. *arbor palmae;* Ern.

4. *Ac miracula aliqua adfingunt, ut plerumque t. i. l.* pro vulg. *adfinguntur plerumque* substitui ex emend. Freinsh. et Jac. Gron., qui etiam in dubium traxit verba seqq. *Fama est.* Cf. ad 2, 7, 1.

5. *aram esse in vestibulo templi* cet. cf. Plin. 2, 107. s. 111. Val. Max. 1, 8. ext. 18. et Dionys. Perieg. v. 371. Mox *nullo umquam moveri vento* Gron. Crev. et Drak. ex emend. Gron. quia in plerisque MSS. est *movet*, et in Put. *nullo u. move ventos.*

6. *una parte inminens mari* plerique MSS. et edd. antt. *inminet* al. *inminente* malebat Doer. — *per dolum fuerat capta arx Crotonis* a Dionysio per aversas rupes. v. Heyne Opusc. Acad. T. 2. p. 191.

7. *Is conditionibus — ut* cet. v. ad 23, 7, 1.

8. *antiquamque frequentiam recipere vastam ac desertam bellis urbem*, v. ad c. 2. n. 7. et ad 3, 7, 1. Post *frequentiam* MSS. inserunt *eo* et edd. omnes praeter Str. *eorum.* Illud perperam repetitum videtur, hoc a latinitate abhorret. Neutrum vero exstat in uno cod., quem cum Stroth. sequutus sum. *frequentiam suam* conj. Gron. et Doer. Malim *mox recipere.*

9. *quando nec suadendo* cet. v. ad 5, 25, 3.

10. *missis ad ipsum legatis:* in edd. ante Gron. *ad id ipsum* (hoc ipso consilio, ut sibi hoc liceret) *eum*, prob. Doer. In MS. Put. *attipeum*, in reliquis *ad id ipsum*, et *ad id ipsum cum*, et *ad ipsum eum:* unde *ad ipsum eum* edidit Str. Mox *Crotonem excessum est* optimi MSS. non *Crotone.* v. ad 2, 37, 5.

11. *Locros omnis multitudo abeunt*, v. ad 1, 41, 1.

12.

12. *ex occasione aut obportunitate*, v. ad 1, 11, 1. — *meliorque*, v. ad 2, 51, 3. — *tutiorque ab insidiis*, contra eas; D.

IV. 1. *mors Hieronis regnumque — translatum* h. e. regnique translatio. *Puerum, vixdum libertatem, nedum dominationem, modice laturum*, (ut Gr. μετρίως φέρειν, Str.) *et aetas* inmatura, *et ingenium*, ferox, superbum, et ad libidines crudelitatemque propensum, (v. cap. 5.) *et tutores atque amici*, adeoque multae simul res, *praecipitandum in omnia vitia adceperunt* in principio imperii, quod ei soli a tutoribus temere traditum est. Haec edidi, quae proxime adcedunt ad lectionem optimi cod. Put. *laturum aeetas it ingenium et tutores* cet. Manus secunda inter extremas literas vocis *aeetas* inmittendum supra posuerat *te:* unde Pet. *aetates in ingenium*, Flor. *aetate sit ing*, et reliqui *aetatis in* vel *id ingenium:* nullus vero *laete id ing.*, quod omnes fere edd. exhibent. Mutavi etiam vulgarem interpunct. *translatum: puerum — laturum. Laete id ingenium — adceperunt: quae ita* cet., ac delevi τὸ *ad*, quod vulgo ante *praecipitandum* legitur, et a MSS. notae melioris abest. *Laetati id ingenium* conj. Valla. *Ea aetas, id ingenium: et tutores* Salmas. *Eam aetatem, id ingenium* Ern. *Hac aetate id ing.* Ruben. *modice laturae aetatis. Id ingenium et tutores* Gron. *Id aetatis ingenium*, vel *Inmaturae aetatis id ing.* vel, quod recepit, *Ea aetate id ing.* Stroth. *Id aetatis et ingenii Hieronymum* (v. ad 2, 29, 6.) *tutores atque amici praec.* Doer. Ceterum ad hoc et seqq. capita conf. omnino Polyb. 7, 2-9.

2. *Andranodorum et Zoippum:* MSS. et edd. ante Gron. male *Zoilum*. Cf. Polyb. et inf. c. 26. ubi MS. Put. et al. *Zoipsi*, et deinde *Zoippo*. Hieroni, filio Hieroclis, (v. Iustin. 23, 4.) erant duae *filiae*, *Demarata*, uxor Andranodori, et *Heraclea* ux. Zoippi, (v. 24, 4. 5. 22. 25.) unus autem filius *Gelo*, qui

ante

ante patrem mortuus est, et ex Nereide, filia Pyrrhi, quatuor suscepit liberos, *Hieronymum*, (v. 24, 4. 5) *Harmoniam*, conjugem Themisti, (v. 24, 24. 25.) et duas filias virgines. v. 24, 26. — *nonagesimum jam agenti annum* Hieroni: de cujus morte annisque et imperii et vitae v. Intp. Polyb. 1, 8. 9. et 7, 8. — *circumsesso muliebribus*, mulierum, filiarum, *blanditiis*, ut *obsidere aures fratris* 40, 20 extr. et nostrum *blokieren*.

3. *liberare animum et convertere ad publicam privata curam*, ita statuere de domo sua, ut praecipue reip. consuleret et illius statum hujus commodo adtemperaret; Gron. *privata*, res domesticas ita tractare, ut ad salutem publicam pertinerent, *ad publicam curam* referre, ex ea dirigere, aut ita componere, ut reip. cura postulabat: nisi potius leg. *a privata;* Scr. et Bauer. *privatamque* edd. ante Gron.

4. *fidem erga pop. Rom. L fere annos ab se cultam*, ab a. V. 489. (secundo anno b. Punici I.) ad 537.

5. *disciplinaeque; in qua edoctus esset;* melius forsan *eductus:* (v. ad 1, 39, 10.) nam *disciplina* hic non pertinet ad studia aut doctrinam, sed ad moris et vitae instituta, ad sectam rationemque interioris vitae, cultum domesticum, moderationem in illis, quae ad victum, cultum, voluptates adhibentur; Gron. Sed huic explicationi non obest *edoctus:* nam *doceri* etiam *equo armisque* (sc. uti) dicimur; Ern. Sic 29, 1. ubi Gron monet, sic et *fidibus docere* ac *discere* dixisse Cic. Tò *eductus* probat Bauer, sed *in* quoque deleri velit.

6. *Haec mandata. Quum exspirasset* cet. ex emend. Jac. Gron. qui ita quoque orationem praeced. absolvi monet c. 13. 21, 55. 27, 43 31, 11. 32 37, 55. *Post haec mandata quum exspirasset, tutores prodeunt. testamento prolato* cet. edd ante Drak. Sed voces *post* et *quum* a plerisque MSS. absunt. — *cura suorum*, moerore liberorum.

7.

7. *regni potentem*, v. ad 9, 14, 4. — *deponendoque tutelam:* forte *deponendaque tutela;* in plerisque ſaltem MSS. *deponendamque* et *deponendaque tutelam;* Gron. *tutelam*, *quae ipſi cum* cet. edd. ante Drak. quod placere poteſt. Sed omnes MSS. *ipſe quae cum*. — *in ſe unum omnium vires convertit*, ad ſe traxit. Cf. ad Tac. Ann. 2, 64, 5.

V. 1. *Vix quidem ulli bono moderatoque regi facilis* comparatu *erat favor ſubcedenti tantae caritati Hieronis*, v. ad 1, 48, 7. et 4, 11, 1. — *vitiis deſiderabilem efficere avum*, excitare ejus deſiderium; Doer. Vitia tamen Hieronymi ab hiſtoriae ſcriptoribus exaggerari contendit Polyb. 7, 7. De patre ejus, *Gelone*, cf. 23, 30. et ibi not. 6.

2. *quadrigisque alborum equorum* cet. cf. ad 5, 23, 4. — *convenientes* (et congruae ei res) *ſequebantur*, *contemtus*, *aures* cet. ut 30, 34, 1. niſi malis *convenienter;* Gron. *convenientia* bene conj. Valla, ſed male *comites* Jac. Gron. Quidam libri, nec tamen meliores, poſt *ſequebantur* addunt *mores*. — *ſuperbae aures* ſuperbo tribuuntur, qui aegre aut plane non audit ſubplicum preces.

3. *rari aditus* cet. ut de decemviris 3, 36.

4. *Thraſo quidam*, cognomine Carcharus, adulator Hieronymi, quem, teſte Athenaeo 6, 59. p. 252. Oſis, (opinor *Soſis*, de quo v. cap. 21. 22. 25.) alius adulator, perdidit; Gron. — *tendendo ad Carthaginienſes*, v. ad 4, 19, 1.

5. *per Calonem quemdam:* perperam in omnibus edd. *calonem:* nam calonum nusquam domi, ſed in caſtris mentio fit; neque probabile eſt, calones XV annorum fuiſſe, multo minus, Hieronymo ſuperbiſſimo familiaritatem fuiſſe cum homine infimae ſortis: ſed forte leg. *Gelonem* cum Coetierio; Str. — *in omnia familiaria jura adſuetum*, h. e. familiaritatis ſ. familiarium, ut *origo Romana* h. e. Romanorum, et *bellum Romanum* h. e. Romanorum; Ern. Idem

Ern.

Ern. et Ruhnken. ad Vellej. 2, 29. conj. *adſumtum*; (cf. 2, 3. et 22.) et Bauer *familiaritatis* et *adſertum* vel *adſcitum*.

6. *Theodotum* optimi MSS. *Thedorum* edd. ante Gron. et Valer. Max. 3, 3. ext. 5. qui conferendus eſt h. l. — *adpellatus erat*, auxilium rogatus. — *de ſe ipſe haud cunctanter* cet. cf. ad Tac. A. 11, 22, 4.

7. *rem tantam auſuros* alios dicens, quod latet in voc. *mentitus*: (v. ad 1, 33, 7.) et *capita* (homines) *viliſſima* ſc. Theodoto; Bauer. — *Ab latere inde eos nominat tyranni* edd. ante Gron. qui edidit: *indicium (Thraſonem — auſuros) ab latere tyranni*, ejectis verbis *inde eos nominat*, quae a MSS. abſunt. Sed credi fas eſt, editt. principes ea ex MSS hauſiſſe, et ſine his ſententia vix poteſt ſtare et verborum conſtructio inpeditiſſima eſt; Str. *Ab latere alicujus eſſe* vel *lateri circumdari* et *adhaerere* (ut 30, 19. et 39, 25. ubi *procul abeſſe* obponitur) et *latus alicujus* aut *alicui cingere*, (32, 39.) *tegere* (42, 65, 6. 45, 27, 1.) et *claudere* dicuntur adſidui ejus comites, ſatellites, familiares, domeſtici, proximi. Similiter μένειν παρὰ πλευρὰν ſc. Gentii, et προςδέξασθαι πρὸς τὰς πλευρὰς τοὺς πολεμίους dixit Polyb. 29, 3, 1. et in fragm. 110. Quin et *unus ex purpuratis latus cingere* alicujus dici putatur, 32, 39. Sic et Gr. περιστῆναι de uno dici monet Schaef., ſed hunc verbi uſum parum probari a Graev. ad Lucian. T. 3. p. 566. et Hemſterh. ad Ariſtoph. Plut. p. 332. b. Neque etiam huc pertinet locus Liv. 32, 39. ubi de duobus ſermo eſt. Cf. Curt. 3, 5 extr. et ad Juvenal. 3, 131. *Satellitem, in quo totius dominationis ſumma, quaſi quodam cardine, verſabatur*, (Thraſonem) *falſa criminatione inquinando, fidum lateri ejus cuſtodem eripuit* Val. Max l. l.

8. *traditur ad ſubplicium*; f. *trahitur*; Bauer. — *adjectique poenae*, ſimul puniti, *ceteri juxta inſontes*, v. ad 5, 6, 3. — *aut latuit*, latebras quaeſivit in amicorum aedibus; Ern.

VI.

VI. 1. *quod unum vinculum* cet., qui solus perfecerat, ut societas cum Romanis servaretur. *omne* pro *unum* Gron. e MS. Put. — *ad defectionem ves spectabat*, v. ad 1, 9, 3. Verba seqq. lucent conl. Polyb. 7, 2. *legatique ad Hannibalem missi*, Polyclitus Cyrenensis et Philodemus Argivus, (cf. 25, 25. 28) *ac remissi ab eo cum Hannibale, nobili adolescente* Carthaginiensi, trierarcho, (qui mox, suadente Hieronymo, cum ejus legatis Carthaginem profectus est: unde in seqq. capp. nulla ejus mentio fit) *Hippocrates et Epicydes*, fratres, *oriundi ab Syracusis*, et *nati Carthagine*, quo migraverat *avus*, quia Agatharcho, uni e filiis Agathoclis, manus intulisse putabatur.

2. *nec invito Hannibale apud tyrannum m.*, forte leg. *nec invito illo apud hunc m.* Cf. tamen ad 1, 3, 8.

3. *auditi dimissique sunt ab quaerente Hieronymo*, h. e. ita dimissi, ut quaereret ex iis cet., ut 1, 9, 2. *a rogitantibus dimissi*, i. e. cum interrogatione, ita ut eos interrogarent; Bauer. *utram spem sequatur*, ad utrius populi partes ac societatem cum majore spe et fiducia se adplicare possit. Haec et plura vid. ap. Polyb. 7, 3. unde etiam illa dictio desumta: παλινδρομήσαντα πρὸς τὰς Καρχηδονίων ἐλπίδας. Similiter idem dixit 3, 68. συνεστηκῶς ταῖς τῶν Καρχηδ. ἐλπίσι, qui adjunxit se Poenorum spei, h. e. partibus, et 3, 69. ἐκκαλεῖσθαι τινὰ πρὸς τὴν τῶν Καρχηδ. ἐλπίδα.

4. *Hieronymus legatos* cet. ad finem cap. deprompta e Polyb. 7, 4. qui adcuratius singula tradit. — *ad foedus*, pacta, leges conditionesque rerum alteri parti ab altera praestandarum, postquam *societate* et amicitia juncti fuerint, *ex societate faciendum*, i. e. post eam, secundum ejus vim formulamque: nam societatem cum Hannibale jam fecerant, et differant ista, ut antecedens et consequens, ut fundamentum et aedificium, ut συμμαχία et συνθῆκαι, Bauer.

5.

5. *Pacto convenit*, *ut* cet. v. ad 1, 3, 4. — *Himera amnis*, *qui ferme insulam dividit*, major Himera, ut minor forte 25, 40, 7. De utroque v. ad Sil. 14, 232 sq. — *Hieronis et Pyrrhi* avorum: nam Gelo, Hieronymi pater, erat filius Hieronis, et uxorem duxerat Nereidem, filiam Pyrrhi, regis Epiri.

6. *qua aequum censebat*, per quam postulabat, volebat, ἠξίωσε, nisi cum aliis *quia* legere malis, aut *aequum censere* suo sensu adcipere; Bauer. — *Sicilia sibi omni cedi* optimi MSS. *Siciliam s. omnem c.* edd. ante Gron. v. ad 22, 25, 8.

7. *jactationem animi*, jactantiam, adrogantiam.

VII. 1. *praecipitia ad exitium*, v. ad Praef. n. 13.

2. *ad tentandas urbes*, v. ad 9, 35, 1. — *Leontini* s. Leontium, (hod. *Lentini*) Siciliae opp. in ora maris, de quo v. Polyb. 7, 6. (qui et conf. h. l.) et ad Sil. 14, 125 sq.

3. *liberas aedes*, vel tales, quibus cuilibet uti licet, i. e. aedes hospitales, hospitia communia, deversoria, xenodochia; vel tales, in quibus advena seu peregrinus non cum domino simul, sed solus habitat, quae totae ejus arbitrio permissae sunt: quae 25, 10, 3. *vacuae aedes* dicuntur; Str. Immo, quae non habitantur, et hinc excipiendis hospitibus patent; *die Verschwornen bezogen ein ledig stehendes Haus*, oder *nahmen ihr Quartier in einem ledig stehenden Hause*, *welches an einer engen Gasse lag*; Doer. Mea potius qualicumque sententia ex h. l. et 30, 17. extr. 35, 23. extr. 42, 6. et Plaut. mil. glor. 3, 1, 82. probabilius fit, *aedes liberas* esse habitationem gratuito vel publicis sumtibus datam, quae nobis *freie Wohnung*, *freies Quartier* dicitur, et *hospitium* 45, 23. et Val. Max. 5, 1, 1. forte et *loca*; quae tamen ab *aedibus liberis* distinguuntur 30, 17. et 35, 23. Ea data *conjuratis*: *et*, nam, (v. ad 23, 44, 4.) *omnes forte militabant*, militibusque, in

praesidio alicubi conlocatis, ea danda est. Ipsi autem *sumsere* s. elegere *aedes inminentes viae angustae*, utpote consilio exsequendo idoneas. Cf. ad 28, 39, 6.

4. *descendere ad forum*, quod in plana erat convalle, per mediam urbem porrecta. v. Polyb. 7, 6. — *transitum exspectantes* sc. regis per angustam viam; nisi leg. *transeuntem:* sed sic etiam ap. Cic. ad div. 6, 20. *adventibus* pro *advenientibus;* Ern.

5. *tamquam laxaret elatum pedem ab stricto nodo*, dum pedem in altum adtrahebat, et nodum sive vincula, quibus nimis arcte constringerentur calcei, se relaxaturum esse similabat; Doer.

6. *ad praeoccupanda — consilia*, praevenienda et sic inpedienda. Cf. ad 1, 14, 3. — *provinciam regnique fines omnia convertit praesidia* verba haud dubie conrupta. *ad provinciae regnique* cet. conj. Pigh. *provinciam firmat ad regnique* Str. *provinciam* (h. e. eam Siciliae partem, quae in ditione Romanorum fuit) *regnique fines omni confirmat praesidio*, (ut ap. Cic. de l. Agr. 1, 5.) Doer.

7. *Q. Fabius Puteolos, per bellum* (v. ad 2, 18, 1.) *coeptum frequentari emporium*, (v. ad 21, 57, 7.) *communiit praesidiumque inposuit*, cf. c. 12. 13. ad 25, 20, 2. et de *Puteolis* (quae urbs olim dicta *Dicaearchia*, et hod. *Puzzuoli* s. *Puzzuolo*) Puteolanoque portu et *emporio* Strab. 5, 4, 6. p. 245. et ad Sil. 8, 533.

8. *in eum, quem primum diem comitialem habuit*, (v. ad 3, 11, 1.) *comitia edixit*, non interjecto trinundino, quod alioqui inter edictum et comitia intercedebat; Duker. Cf. 25, 2. ad 3, 35, 1. et Gruch. de comit. 1, 4. et 6. — *praeter urbem*, non ingressus urbem, sed eam extra pomoerium transgressus, *in campum* Martium *descendit*, Doer. Cf. ad 2, 54, 13.

9. *quum sors praerogativae Aniensi juniorum exisset*, v. ad 3, 51, 3. et 21, 42, 2. Cf. loc. sim. 26, 22.

VIII.

VIII. 1. *neglegentiae laxior locus*, v. ad 2, 34, 13. — *in campum* Martium, locum comitiorum. — *moram ullam obferret.:* ita, an *adferret*, legas. decerni vix potest, ut ap. Ovid. Fast. 4, 143. *adposita*, an *obposita;* Bauer. Sed h. l. praeferendum *obferret* ob praec. *adfertis.*

2. *Jubellio Taureae* cet. v. 23, 46 47.

3. *T. Manlium fidentem* cet. v. 7, 10. — *Ob eamdem causam*, sc. quod Valerium Gallo in certamine parem futurum esse tibi persuasum habebant Romani: sed vel delendum τὸ *ob*, vel, quia omnes codd. id servant, *factum* ante *fuisse* excidit; Doer. — *M. Valerio* cet. v. 7, 26.

4. *praerogativae favor*, cf. ad c. 7. n. 9. — *M. Aemilius Regillus flamen est Quirinalis*, (v. ad 1, 20, 1.) *quem neque mittere ab sacris* cet. cf. 37, 51. Epit. lib. 19. et 59. sup. ad 5, 52, 9. et ad Tac. Ann. 3, 58, 3. Intpp. Val. Max. 1, 1, 2. Sed idem Aemilius *flamen Martialis* dicitur 29, 11. et 38. Hinc Pigh. Ann. ad a. 529. suspicatur, aut duos ejusdem prorsus nominis homines memorari, aut Livium in altero loco errasse. — *ut non*, quin.

5. *Ceterum non ea*, talia, (v. ad 2, 29, 6.) h. e. tam tenuia, parva, *vestra*, Patres et Quirites, *in me majoresque* cet.

6. *Non tranquillo* mari (ut paullo ante: vel t. tempore s. coelo, ut 26, 51, 4. et 31, 23. nisi ibi est silentio, tacito) *navigamus*, *sed jam aliquot procellis s. p. s.*, cladibus ad Trasimenum et Cannas.

7. *documenti quidquam dedisti*, v. ad Praef. n. 14.

8. *sed si aliquid eorum reip. praestitit:* at v. 23, 41. Fabius oratorum more in causae suae favorem res ejus gestas elevat; Duk. et Doer. — *quam Africae:* in hoc nomine Africae latet tertium ab Otacilio non effectum, quod Africam non infestarit classe; Bauer. Mox *hosti obponant* sc. cives, populus. Sed malim *obponamus* et deinde *censerem* cum Gron.

9. *eodem animo, quo* sc. imperatores delegeretis, *si stantibus vobis in aciem*, v. ad 2, 14, 2. Forte del. *si*, aut leg. *quasi*; Bauer.

10. *quibus sacramento l. v. dicant*, v. ad 2, 24, 7.

11. *Lacus Trasim. et Cannae — utili documento sunt*; nos: *eine nützliche Belehrung*; (cf. ad Praef. n. 14.) et *utili* respondent *tristia*; Doer. *utiles* XVII MSS. et omnes edd. ante Crev. *at* vel *et* plerique MSS. et edd. ante Gron. *utilia documenta* VII MSS. et Crev. *triste ad record. exemplar*, (sic omnes MSS. et edd. ante Gron.) *sed ad praecavendas similes* (sc. clades, ut passim similes ellipses in aliis vocabulis, quae non ad τὸ ῥητὸν, sed ad τὸ σημαινόμενον referuntur; de quo v. Wessel. ad Diodor. 5, 54.) *utiles documento sunt* (ita optimi MSS. nisi quod in iis est *praecavenda*) edidit Stroth. obsensus voce *utili*, quum omne *documentum* sit *utile*.

12. *Aniensem juniorum*, v. ad c. 7. n. 9.

IX. 1. *continuare consulatum*, v. ad 4, 22, 4.

2. *quia in Vrbem non inierat* cet. cf. ad c. 7. extr.

3. *admonuit cum securibus sibi fasces praeferri*, v. ad 2, 7, 7. *Admonuit* est minitantis; Glar. — *Iterum praerogativa subfragium iniit*, v. ad c. 7. n. 9.

4. *ut Q. Fulvio extra ordinem urbana provincia esset*, v. ad 2, 40, 9. et 3, 2, 1. — *Tiberisque agros inundavit* cet. cf. Index et ad Tac. Ann. 1, 76, 1.

5. *Maximum Rullum*, Q. Fabium Maximum Rullianum V. *cum P. Decio* Mure IV. cos. a. V. 457. (v. 10, 22 sq.) L. *Papirium* Cursorem II. et Sp. *Carvilium* Max. II. a. 480.

6. *Absens Marcellus consul creatus*, cf. ad 4, 42, 1. — *continuatus consulatus*, v. ad 4, 22, 4. — *discrimen summae rerum*, v. ad 3, 5, 6. et 6, 17, 1.

7. *invidiam suam, si qua* (aliqua) *ex re oriretur:* immo *ea re*, vel *ex ea re*, vel *ea ex re:* non alia certe res designatur, quam de qua hic agitur; Duk. Cf. ad 23, 47, 2.

X.

X. 1. *compararentve inter se*, v. ad 3, 2, 1.

2. *cum volonum exercitu*, v. ad 22, 57, 12.

3. *M'. Pomponius in Gallico*; v. ad 23, 25, 4. — *obtineret* pro: *jussumque ut obtineret*.

4. *quae quo magis credebant simplices* ad finem cap., v. ad 1, 31, 1. Homo *simplex*, qui *duplici* vel *multiplici* obponitur, est vel sincerus et candidus, vel, ut h. l., qui pro simplicitate vel sinceritate sua nihil fraudis suspicans facile falli potest, credulus, stultus; Doer.

5. *Lanuvii in aede intus Sospitae Junonis*, cf. ad 8, 14, 4. Tò *in* delendum censent intpp., quia in inscriptt. *intus aedibus* dicitur. *Intus* de cubiculo adcipiebat Oudend. — *Mantua* sita ad *Mincium* fl. (hod. *Menzo*) vel potius lacum Benacum, (Lago di Mezo s. Sotto, Painolo et Sopro) quem efficit amnis ille, ex eo profluens. — De *Calibus* v. ad 8, 16, 1. et de *foro boario* ad 10, 23, 2.

6. *in vico Istrico*: in optimis MSS. *Insteio*, in aliis *Instego*. Romae fuisse vicos sic dictos, non aliunde novimus. *in vico Tusco* conj. Gron. De eo v. ad 2, 14, 4. — *Seriae* sunt vasa fictilia, urnae similia, (v. Colum. 12, 53.) et grandia, (septem enim amphorarum memorantur) quibus vinum, oleum, salsamenta cet. condebant; Str. Mox *inpetu* malebat Gron.

7. *tacta de coelo*, h. e. fulmine, — *aedem Vulcani in campo* Martio, *et arcem in Sabinis*: ita edd. princ. quarum auctoritatem sequutus sum. *vocem* MSS. *nucem* edd. plurimae ex emend. Vallae. Similiter memoratur quercus ap. Virg. Ecl. 1, 17. et arbor, templo Jovis propinqua, inf. 27, 11 pr. nam et talia a superstitione inter ostenta referuntur. Sed ea non a Livio inter prodigia publica memorati, nisi 27, 11. de insigni ac nota arbore, quae non longe ab Vrbe ac templo propinqua esset, monet Duk.

8. *hastam Martis* (simulacri ejus) *Praeneste sua sponte promotam*, indicium gravis belli cf. ad 21,

 62,

62, 2. *Moveri* et *commoveri* uſitatiora ſunt de hac re; Duk. — *infantem in utero matris, Io triumphe, clamaſſe*, v. ad 21, 62, 1.

9. *ſpeciesque hominum circum eam cum candida veſte viſas eſſe*, v. ad 21, 62, 4. — *ſecundum apum examen in foro viſum*, poſtquam id viſum erat. Cf. ad 1, 4, 1. et 21, 46, 1. Poſt *viſum* omnes MSS et edd. ante Grut. addunt gloſſema: *quod mirabile eſt, quia rarum*, quod ſuadente Lipſio ejectum.

10. *Haec prodigia hoſtiis majoribus procurata*, v. ad 1, 20, 11. — *ſubplicatio omnibus deis, quorum pulvinaria* cet. v. ad 3, 63, 2. et 5, 13, 5.

XI. 1. *ad pacem Deum* expoſcendam. v. ad 1, 16, 4.

2. *longarum navium claſſis*, v. ad 21, 17, 5.

3 *navibus novis deductis*, v. ad 8, 26, 1.

4. *millibus aeris L — cenſus fuiſſet usque ad C millia* cet. cf. 1, 43. — *res tanta* ſc. familiaris. — *decies* centena millia *aeris* ſ. aſſium fere 320000 imperialium noſtri argenti, ſi ratio ad aes grave exigitur; Str.

5. *ut claſſis Rom. ſociis navalibus* (v. ad 9, 38, 1.) *compleretur* voc. propr. ut Gr. πληροῦν, unde ſocii navales τὸ πλήρωμα vel τὰ πληρώματα, Str. Hinc et cohors ſociorum naval. ac remigum, quorum numerus certus requiritur, Cic. Verr. 5, 51. et al. *numerus* vocatur; Doer. Cf. Scheff. de mil. nav. 2, 3. p. 105. — *privata inpenſa*, privatorum inpenſis.

XII. 1. *conterruit Campanos*, iis timorem ſ. metum injecit, *ne* cet. Sic *terruit ne* ap. Horat. Od. 1, 2, 5.

2. *ad Tifata, in veteribus caſtris*, v. ad 23, 36. pr. — *ad lacum Averni*, v. ad Sil. 6, 154. 12, 116 ſq.

3. *per ſpeciem ſacrificandi*, v. ad 2, 32, 2. et 6, 14, 2. Sacrum vero, quod perpetravit, (v. cap. 13 med.) factum forte diis inferis, ut ibidem ab Aenea,

neá, Scipione et aliis. Cf. Virg. Aen. 6, 236 sq. et Sil. 13, 417 sq. *ut tentaret Puteolos*, (v. ad 9, 35, 1.) *quodque ibi praesidii erat*, v. ad cap. 7. n. 7. — *Maximus*, Q. Fabius Maximus. v. ad 25, 20, 2.

4. *Q. Fabium praetorem Luceriam* sc. proficisci et *Graccho subcedere*. Mox dele prius *profecti*; Gron.

XIII. 1. *dimissique domos* cet. cf. 22, 7. 58.

2. *legatosque ab suis missos* sc. *se*: quod pron. saepe omittitur, praecipue ubi, ut h. l., praecessit. Cf. ad 4, 57, 1. 22, 60, 5. 23, 3, 4. Drak. ad h. l. et Gron. ad 26, 39. 30, 22. et 40, 42.

3. *ab omni parte tentato praesidio*, v. ad 9, 35, 1.

4. *ut nihil procedebat*, (v. ad 2, 44, 1.) — *processit*, cf. ad 1, 3, 8. Ingrata negligentia, etsi verbis non eadem vis est.

5. *Nolana mota est plebs — adcitus*, cf. 23, 14. 39.

XIV. 1. *ad Casilinum tentandum*, (v. ad 9, 35, 1.) *quod praesidio Punico tenebatur*, v. 23, 20 pr.

2. *ad Calorem fl.* (hod. *il Calore*) quem Sabatus fl. (h. *il Sabato*) apud Beneventum excipit. Ab hoc, vel ab oppido, ei adposito, denominati videntur *Sabatini* 26, 33. — *volonum*, v. ad 22, 57, 12.

3. *en umquam liberi militaturi*, v. ad 4, 3, 6. — usque *ad eam diem*. — *ad exemplum justi*, perfecti, veri, legitimi, (v. ad 1, 4, 5.) *militis* repraesentandum, vel laudem ejus tuendam; Doer. *Exemplum* forte modus et ratio, ut 31, 12. al.

4. *De eo permissum ipsi erat*, ut *faceret*, (cf. cap. 16. n. 9.) *quod e rep. duceret esse*, v. ad 22, 39, 1. — *puro ac patenti campo*, v. ad 21, 32, 7. — *servili subplicio*, verberibus, cruciatibus, cruce. — *fortunam in manu esse*, v. ad 5, 20, 1.

5. *non se fore solum*, *sed* (etiam) *consulem M. Marcellum et u. P.* ita omnes MSS. et edd. ante Gron. qui e conject. *sed* pro *et* reposuit. At Livio invitis MSS. elegantia non obtrudenda; Str. — *instabant*, v. ad 10, 27, 4.

6.

6. *armis expediendis*, v. ad 1, 53, 3. — *quod reliquum* scil. *diei fuit*, quae verba addi in edd. ante Gron., sed ab optimis MSS. abesse, ac facile ex praec. et seq. intellegi monet Drak. *diei* pro *quod* dedit Gron.

XV. 1. *signa coeperunt canere*, v. ad 7, 40, 4.
2. *primum capite aegre — abscidendo* optimi MSS. *capita abscindendo* edd. ante Drak. Cf. ad 1, 53, 3. et 4, 19, 5.
3. *verbis obtereret*, v. ad 23, 43, 6.

XVI. 1. *Ea demum vox ira animos adcendit. Renovato* cet. bene conj. Gron. quia τὸ *atque* a plerisque MSS. abest. — *Primo antesignani Poenorum, deinde signa perturbata, postremo tota inpulsa acies*, v. ad 1, 14, 8. 2, 20, 3. et 8, 9, 9.
2. *prope continenti agmine*, v. ad 1, 29, 5.
3. *et ea major pars equitum*, v. ad 23, 35, 4.
4. *quod domini cognovissent*, v. ad 3, 10, 1.
5. *neminem nota strenui aut ignavi militis notasse volui*, forte *notare*. Dictio haec petita a nota censoria, quae plerumque, nec tamen semper, ad ignominiam poenamque pertinebat, et pro iis ponitur. Mox *nota designare* eodem sensu dicitur: nam *notare aliquem* propr. est, eum ita insignire, ut adnosci queat et ab aliis discerni. Cf. ad 39, 42, 4.
6. *exsoluta jam fide publica*, v. ad 3, 19, 1.
7. *non aliter quam stantes cibum potionemque capturos*, etiam in coena: nam vulgo omnes stantes prandebant; Duk. Cf. Lips. mil. Rom. 5, 16. 18. et Schel. ad Polyb. c. 10. Hinc mox: *epulati sunt alii adcubantes, alii stantes*. De ipsa *mulcta*, h. e. poena, (v. ad 2, 52, 5.) cf. ad 3, 29, 1. *conligendi vasa*, v. ad 1, 24, 7.
8. *praedam portantes agentesque*, v. ad 3, 37, 4.
9. *in propatulo aedium*, v. ad 5, 13, 6. — *Gracchus ita, oratus, permisit, ut in publico e. o.* Cf. ad c. 14. n. 4. et ad 2, 24, 6. — *pileati*: nam pileus,

leus, h. e. *lana alba*, qua *caput velabatur*, erat libertatis insigne, quod servi manu missi adcipiebant: unde cap. 32 extr. *servi ad pileum vocati*, i. e. promissa libertate ad arma capienda excitati. Hinc etiam 30, 45, 4. et 38, 55, 2. Q. Terentio Culleo, captivitate liberatus a Scipione, (v. 30, 43.) tum triumphantem libertatis auctorem *pileo capiti imposito* sequutus, tum mortui funus prosequutus dicitur, et 33, 23. *coloni pileati* vocantur, quasi liberti imperatoris, et 45, 44 extr. *Polybius tradit, Prusiam pileatum, capite raso, obviam ire legatis solitum libertumque se populi Rom. ferre, et ideo insignia ordinis ejus gerere*: nam manu missi *raso capite calvi capiebant pileum*. v. Polyb. 30, 16. et qui ex eodem fonte hauserunt, Diodor. Ecl. 22. de legat T. 2. p. 625. ed. Wessel. et Appian. Mithrid. 2. Cf. inf. 34, 52 extr. Plaut. Amph. 1, 1, 306. Serv. ad Virg. A. 8, 564. Nonius: *qui liberi fiebant, ea causa calvi erant, quod tempestatem servitutis videbantur effugere; nam naufragio liberati vel qui e morbo periculoso convaluerunt, laetitiae causa solent caput radere*. v. ad Juvenal. 12, 81. Ceterum Vrsinus inf. ad 45, 44. monet, ex Diodori l. l. hoc quoque intellegi, novos libertos apud Romanos albis et vestibus et pileo olim usos fuisse, ut nunc itidem, qui ex antiqui hostis servitute, salutari aqua tincti, liberentur. — *volones*, v. ad 12, 57, 12. — *alii stantes*, cf. not, 7.

10. *ex mulctaticia pecunia*, quam scil. censor aut potius aedilis exegerat; Str. Cf. Ind. voc. *pecunia m.* De *aede Libertatis* et inpr. *atrio* ejus cf. 25, 7. 34, 44. 45, 15. Duk. ad 25, 7, 12. et Casaub. ad Suet. Aug. 29.

XVII. 1. *Pomponio propraetore*, cf. ad 23, 25, 4.

2. *per aversam m. ab hoste portam*, v. ad 3, 5, 3.

3. *ratio compositae rei*; nos: *der verabredete Plan*; Str. — *Romani caesi minus quadringentis*, forte

quadringenti, ut *plus duo millia*, more Livii, nec tamen perpetuo. Cf. ad 3, 64, 5. et 4, 52, 6.

4. *ut per eum stetisse diceret*, (v. ad 2, 31, 7.) *quo minus adcepta redderetur hosti clades*, v. ad 3, 60, 5.

XVIII. 1. *res Romana domi quam militiae gerebatur*, v. ad 2, 64, 3. et 1, 34, 15. — *operum locandorum cura*, v. ad 5, 23, 6. — *ex se gignunt*, sc. vitia; Drak.

2. *remp. deseruisse Italiaque excessisse velle* pro: *deserere* et *excedere voluisse*; Str. De re ipsa et de L. *Caecilio Metello* v. 22, 53.

3. *Secundum eos* (v. ad 1, 4, 1.) *citati nimis callidi — rebantur*, v. 22, 61. — *exsolvendi juris jurandi*, ut mox: *solutum, quod juraverant*. Cf. ad 3, 19, 1.

4. *equi ademti*, cf. Ind., Suet. Calig. 16. Gell. 4, 12, 20. In recognitione s. recensione et probatione Equitum, quam Censores singulis lustris instituebant, Equites vel *vendere* vel *traducere equum* jubebantur. Cf Drak. — *publicum equum*, v. 1, 43. et 5, 7. — *tribu moti, aerarii omnes facti*, v. ad 4, 24, 5.

5. *vacatio justa militiae*, *n. m.* v. ad 4, 26, 7. Mox totum *supra duo millia* substantive adcipitur; Str.

6. *inerti censoriae notae*, quae ignominiam tantum inurebat, neque simul injungebat quid molestiae bellicorumque laborum, et quidem temporibus iis, quibus inopia erat liberorum capitum, (cf. 22, 57 extr.) et resp. maxime in bellis indigebat civium opera. Hinc *additum triste SCtum, ut* cet. Pro *inerti* in plerisque MSS. legitur *merci*, *merici*, *meri*, *tamerici*, *marti*. Hinc viri docti conj. *tam amarae; inertiae;* (ob inertiam inustae; ut putant) *tam tetricae; tam atroci; tam truci; Mamerci;* (ut haec nota a Mamerco Aemilio, quem censores primum ea notaverint, per proverbium sic dicta sit, ut *imperia Manlia-*

liana aliaque ab eo, qui illa primus vel fecerit vel passus sit) et *insuper*. Omnibus his praeferenda lectio vulgata, ejusque depravationes haud dubie sunt ea, quae MSS exhibent: nam nullas paene literas librarii saepius permutarunt, quam *in* et *m*. — *pedibus mererent*, (v. ad 3, 24, 4.) arma et militiam mutantes, h. e. ab honestiore ejus genere transscripti in humilius et simul onerosius, equites in peditum, pedites in funditorum numerum relati. Cf. ad 25, 6, 10. Frontini Strat. 4, 1, 18. et 31. Valer. Max. 2, 7, 4. et 15.

7. *se locationibus abstinerent aedium sacrarum tuendarum*, v. ad 5, 23, 6. et 6, 4, 4. — *Curules equi*, ut ex Festo, ex Glossar. vett. graeco-latinis et Codice tam Theodos. quam Justin. patet, sunt equi quadrigales, ad vehendas quadrigas in ludis circensibus publice *praebendi*, vel ab redemtoribus, pretio a locantibus censoribus ex aerario adcepto. Str. Cf. Duker. — *ac similium his rerum* locandarum. v. ad 5, 23, 6.

8. *qui hastae hujus generis adsueverant*, redemtioni in auctione: nam opera publica exstruenda aliaque negotia, hasta a Censoribus posita, ut et apud nos, auctione quadam facta, minimum postulanti locabantur; Str. Cf. ad 4, 53, 4. et 5, 23, 6.

9. *ad Beneventum manu emiserat*, e potestate dominorum, h. e. libertate donaverat. De re v. cap. 16.

10. *ab triumviris mensariis*, v. ad 7, 21, 3.

11. *quam in publica fide*, v. ad 2, 30, 1.

12. *a quaestore perscribebatur*, sc. solvendum, ut ap. Hor. Sat. 2, 3, 69. *scribe decem a Nerio:* nam quaestor, tamquam debitor, a tutoribus pupillorum ac viduarum per scripturam delegabatur creditoribus, a quibus pupillis viduisque aliquid emtum paratumque erat, ut hi pretia illarum rerum a quaestore ex pecuniis pupillaribus ac viduarum, apud aerarium depositis, reciperent. Cf. Suet. Caes. 42. Plerumque quidem *perscribere argentum* dicitur debitor, qui

per

per argentarium et scripturam mensae creditori solvit. "Tum *a quaestore perscribebatur* est: quaestor creditoribus pupillorum ac viduarum, quod ab his debebatur per scripturam mensae ab argentario solvebat, qui deinde pecuniam illam a quaestore et aerario repeteret. Sed dubito non nihil, an haec sit sententia Livii. Nam quo ambages illas in hac re? et cur quaestor ipse non malebat creditoribus pupillorum ac viduarum satisfacere, quam eos ad argentarium, deinde ab aerario, quod his solverat, repetiturum, mittere?" Duker. Sed puto, eos nunc a quaestore pro pretio modo scripturam, finito demum bello pecuniam ipsam recepisse: *perscribere* autem *pecuniam* modus solvendi erat, non parata pecunia, sed literis, quibus solutio in mensarium (v. ad 7, 21, 3) aut alium quemdam conferebatur, quod nos dicimus *Wechsel, Staatsbillets ausstellen, die Zahlung assigniren;* Str. Cicero eodem sensu dicit *adtribuere pecuniam* et *per adtributionem solvere*, ut nos *per adsignationem*. Cf. Ernesti clav. Cic. v. *attributio, attributus, perscribere;* et Intpp. Suet. Caes. 42. ubi quidam hoc verbum adcipiunt non de solutione, sed satisfactione, quum debitor (qui h. l. quaestor est) creditori cavebat datis pigneribus vel hypothecis vel alio quocumque modo. Eodem h. l. referendum videtur. Ceterum *adtribuere pecuniam* est etiam adsignare, Germ. *anweisen*, 40, 46. 51. 44, 16. Cf. Varr. L. L. 4, 42. et Ascon. ad Cic. Verr. 1, 13.

XIX. 1. *Statius Metius*, praen. duo: (quod dubium) unde et vet. libro forte leg. *S. Minius;* Sigon. Cf. ad 23, 8, 1.

2. *Medixtuticus erat*, v. ad 23, 35, 7.

3. *Nolam ad conlegam mittit* cet. v. ad 8, 19, 10. — *se Gracchum a Benevento adsciturum*, immo adciturum; Ern. Cf. ad 4, 31, 6. — *Hoc nuntio* sc. perlato vel adcepto; nisi leg. *nuntiato*.

4. *inceptis subcederet*, v. ad 8, 25, 6. Ad negligentiam orationis refer verbum *subcedere* bis positum, etsi diverso significatu. — *juxta magnis difficilem*, v. ad 5, 6, 3.

5. *quia magna famae momenta in utramque partem*, bonam et malam, *fierent*, eleganter pro: quia inde tam bona quam mala ducis fama vel maxime penderet; Doer. Cf. ad 3, 27, 6. et 5, 6, 5. — *tenuit*, v. ad 2, 42, 2.

6. *conloquia cunctationemque petentium fidem*, v. ad 23, 19, 10. — *per occasionem*, v. ad 1, 11, 1.

XX. 1. *reddidit hosti cladem*, v. ad 3, 60, 5.

2. *Apulorum Aecae obpugnatae*, v. ad 22, 12, 3.

3. *virgis in comitio caesi*, v. ad 1, 36, 6.

4. *de saxo dejecti* sc. Tarpejo, v. ad 6, 20, 11.

5. *stativaque ad Ardoneas*, opp. Hirpinorum vel Apuliae, idem forte, quod 27, 1. 2. *Herdonea* et rectius 25, 21. *Herdonia* dicitur, hod. *Ardona*. v. ad Sil. 8, 567. — *aliis locis*, alia atque longe a Tarento diversa parte, Str. *aliis atque aliis locis*, h. e. diversis, ut 6, 12. 27, 25. 28, 35. 30, 28 et al., conj. Jac. Gron. — *quacumque* parte.

6. *viam excessum est*: in edd. ante Drak. *via*; sed in MSS. *vim* vel *viam*. v. ad 2, 37, 5. Mox *nisi* pro *sed*, ut passim, praecedente *non* vel *nihil* vel *nescio* cet. Cf. Drak.

7. *Tarenti — ad moenia* jungenda. — *missus M. Livius primore c. j.* edidit Gron. e vestigiis c. Put. *missus ibi sin priore c. j.* Pro *M. Livius* edd. ante eum substituunt *T. Valerius legatus*, quae a MSS absunt. In his non expresse legitur *M. Livius*. Eum tamen Tarento praefectum fuisse et per quinquennium defendisse arcem, oppido ab Hannibale capto, patet ex 26, 39. 27, 25. (nam in ipsa rei narratione 25, 8-11. et 15. nomen a Livio reticetur, quod factum ab eo putabat Sigonius, ne notam genti suae inureret, quum constet Tarentum amissam esse culpa hujus

prae-

praefecti, quem ebrium etiam tum fuisse Polyb. dicat) Plut. Apophthegm. p 195. et in Fabio p. 187. Polyb. 8, 27-32. In Polybii edd. et MSS omnibus C. *Livius* dicitur, et ap. Appian. b. Hann. 32. ΙΟΥΝΙΟΣ, quod nomen ex Γ. ΛΙΒΙΟΣ corruptum putabat Oudend. ad Frontini Strat. 3, 3, 6. sed ex Λιούιος Schweigh. Ceterum huic M. Livio cognomen fuit *Macato*, non *Salinatori*, quod ei tribuitur a Cic. Or. 2, 67. et potius cognato ejus in censura inditum. v. 29, 37. et Wessel. Obss. 2, 5.

8. *qui ad lacum Averni adissent* ipsum et *vanis promissis* huc traxissent, cet. v. cap. 13 pr.

9. *Salapiam ut venit*, opp. Apuliae, prope Aufidum fl. et Salapinam paludem, hod. *Salpe*.

XXI. 1. *Secundum Hieronymi caedem*, v. ad 1, 4, 1.

2. *militiaeque fungendae potioribus ducibus:* Gron. et Drak. *potioris* ex conj. Gron. incommoda: non enim de ducibus, sed de omnibus sermo est, nec tam perspicuum, quomodo ducibus, sublato Hieronymo, militia potior fuerit, quam militibus magnum fuisse discrimen militiae fungendae, vel tyranno ignavo et pessimo duce, vel *potioribus ducibus* in rep. libera; Str. — *insepultum jacere corpus*, v. ad 1, 49, 1. — *desiderati regis*, dilectissimi.

3. *Andranodorus et Insulam — Tycham, Achradinam:* nam Syracusarum quatuor erant partes, quarum quaevis per se ipsa urbis insignis speciem prae se ferebat, *Insula*, Gr. Νῆσος vel dorice Νᾶσος (unde *Nasus* 24, 24.) inter utrumque portum, majorem et minorem, qui Laccius dicebatur, (cf. c. 36. Cic. Verr. 4, 52. 5, 37. et Dorvill. ad Charit. p. 282. 598.) sita, *Tyche*, ab antiquo Fortunae fano adpellata, *Achradina* s. *Acradina*, munitissima, amplissima et antiquior, quae mari adluebatur validoque muro ad septemtrionem a Tycha erat sejuncta, (unde Plut. ἡ ἔξω πόλις aliisque urbs Syracusis propin-

pinqua dicitur) et *Neapolis*, postremo aedificata, quibus nonnulli addunt quintam, *Epipolas*, locum praeruptum minusque habitatum, (v. Diodor. 14, 19. et Thucyd. 6, 96.) quem Dionysius muro cum urbe conjunxit. Cf. 25, 24 sq. Diodor. 11, 67 sq. 13, 7 sq. 14, 19. 64. ad Sil. 14, 181. 641 sq. loc. class. Cic. Verr. 4, 52. 53. Schweigh. ad Polyb. 8, 5, 2. et Cluveri Sicil. ant. 1, 12. — *quaeque opportuna erant*, v. ad 1, 54, 4. — *Hexapylos* vel *Hexapylum* et τὰ Ἑξάπυλα porta major Tychae versus Megara et Leontinos, vel pars Tychae, pervia insigni porta, vel pars muri portis distincta. Cf. 25, 24. Plut. Marcel. p. 308. et Diodor. 14, 19. Ita dicta pars urbis postrema, in qua sex portae erant vel per eas tot egressus ex urbe, ut *Dipylon* fuit Athenis, (porta major, qua ex Piraeeo Ceramicus et urbs intratur, de qua v. 31, 24. et Polyb. 16, 25. Plut. in Pericle p. 168. Hesych. et Meurs. Att. Lect. 3, 7. unde patet, eam ob magnitudinem ita dictam, et olim πύλας Θριασίας) et *Tetrapylon* Caesareae in Palaestina; Vales. Cf. ad c. 32. n. 3.

4. *Multitudo pars*, partim, *procurrit*: forte *procurrunt*, et *stant*; Str. — *in vestibulis*; v. ad 5, 13, 6.

5. *Inermes ex Olympii Jovis templo* in Achradina, ubi etiam forum maximum, pulcerrimae porticus, ornatissimum prytaneum et amplissima curia fuere. v. Cic. l. l. et cf. de Olympio Diodor. 13, 6. ibique Wessel. — *spolia Gallorum Illyriorumque, dona data Hieroni*, socio et amico regi, *a pop. Rom.*, (quod notandum) *fixaque ab eo*, *detrahunt*, v. ad 4, 20, 1. et 22, 57, 11. — *volens propitius*, v. ad 1, 16, 4.

6. *per principes regionum*, per primarias regiones *urbis*; Str. — *praesidiis firmat horrea*, v. ad 21, 57, 7. — *arcis in modum emunitus locus*, v. ad 2, 7, 7. — *mittuntque nuntios*, — *esse*, v. ad 8, 19, 10.

XXII.

XXII. 1. *pro Concordiae ara*, loco aptiſſimo ad concordiam ſuadendam. Verba *pro ara* infra explicantur his: *in aram Concordiae*, *ex qua* pridie *concionatus erat*, *eſcendit*. Cf. ad 26, 27, 4. — *Polyaenus* (al. *Polynaeus* et *Polyneus*) *concionem liberam habuit*, orationem, qua libere (*freimüthig*) vel cum παῤῥησίᾳ et ſine metu odii obfenſionisque cujusquam, non obſcure et disſimilanter, veros animi ſenſus exprom eret. Cf. ad Tac. Ann. 2, 34, 1. 4. et Juvenal. 4, 90. Hinc *liberum mendacium* eſt audax (vel eorum, qui pro arbitrio mentiuntur, de re ignota ei, cui narratur jactaturque, ut 26, 38. 30, 32. 39, 14.) 35, 12 extr. et *libertas* παῤῥησία 2, 56. et 42, 14. — *Servitudinis* voc. ab Feſtum obvium, et inf. 39, 37. in MS. Laudiano; Drak. *Servitii taedium* conj. Lipſ. *Servitii poenas indignitatesque* Gron. — *indignitatis expertos*, v. ad 4, 9, 4.

2. *ut in poteſtate ſenatus ac populi ſit*, (v. ad 2, 56, 16.) *portas Inſulae patefaciat*, (ita unus MS. ut infra *patefactis Inſulae portis*; in plurimis *pateant*, et in Put. *apeat*: unde et *aperiat* conjicere poſſis) *reddat praeſidium*, locum praeſidiis firmatum, vel potius juventutem ſeu milites, praeſidio Inſulae adtributos; (v. cap. 21 extr.) Stroth. *portae I. pateant, reddat p.* omnes edd. niſi quod *recedat* pro *reddat* e conj. ſubſtituit Gron. quem Crev, Drak. et Ern. ſequuti ſunt. Sed *reddat* eſt in omnibus libris tam ſcriptis quam editis ante Gron. et *portas* in cunctis MSS. praeter III. aut IV. Neque tamen deſeruiſſem lectionem Gron., ſi par eſſet librorum auctoritas.

3. *eumdem ſe cenſere, multo acrius ab A.* — *repeti libertatem*, repetendam eſſe; Str. conl. 3, 28, 4. et 21, 3, 4. v. ad 21, 36, 4. Sed *cenſere* potius eſt aequum cenſere, ſuadere. — *Ab hac concione*, i. e. poſt eam, ea habita, aut ex ea, ex ejus ſententia, *dieſem Vortrage, dieſer Verſammlung zu Folge*; Bauer. Cf. ad 1, 1, 5.

4. *Senatus inde haberi coeptus est. quod* (i. e. qui senatus) — *manserat publicum consilium:* ad voc. *haberi* notat *senatus* conventum, congregationem, consultationem senatorum, ad voc. *consilium* sign. ipsum conlegium; Bauer. Cf. ad 3, 40, 1. et 24. 42, 6. *sicut, ita,* v. ad 21, 39, 5. — *publicum consilium* — *consulti fuerant,* cf. ad 1, 41, 1. et 22, 4, 2 — *velut munitissima;* f. *vel m.*, Gron. "Non infeliciter: sed *velut*, ut Gr. ὡς, etiam de vera re, quae in causa sit. (Cf. ad 5, 13, 8.) *occupatae urbis partes et proditae*, occupatio earum et proditio: vel subple *quod erant* occupatae; Gr. τὸ κατειλῆφθαι," Bauer. v. ad 1, 53, 1. — *alienata*, deserta, vel amissa. — *Damarata*, edd. ante Drak. *Demarati.* v. ad 1, 34, 2. et 24, 4, 2.

5. *admonet saepe usurpatae*, celebratissimae, notissimae, *Dionysii tyranni* (f. *usurpatae Dionysio tyranno;* Duk. et Bauer.) *vocis* cet. "cujus auctor Philistus historicus, Dionysii necessarius. Sic enim Diodor. 14, 8 rem narrat: quum Dionysius maxima Syracusanorum seditione obpressus atque inops consilii amicos consuluisset et Polyxenus dixisset, δεῖν λαβόντα τὸν ὀξύτατον ἵππον εἰς τὴν τῶν Καρχηδονίων ἐπικράτειαν ἀφιππεῦσαι, Philistum respondisse, προσήκειν οὐκ ἐφ' ἵππου θέοντος (ita lego pro vulg. θέλοντος, nisi leg. θέλοντα) ἐκπηδᾶν ἐκ τῆς τυραννίδος, ἀλλὰ τοῦ σκέλους ἑλκόμενον προςπίπτειν. Quod consilium sequutus est Dionysius. Idem Timaeo auctore refert Plut. Dion. p. 974. Sententia est, non praecipitandam tantam rem, neque regnum temere, nec nisi ultima necessitate cogente, relinquendum. Sed quod postea in proverbium abiit, primum proprie referebatur ad illa Polyxeni verba;" Str.

6. *Paullum sumeret* peteret, *spatii*, dilationis, *ad consultandum*, deliberandum; Doer. conl. 2, 4. Vox *spatii* abest ab optimis MSS. unde Gron. conj. *morae* excidisse post *sumeret*, vel *spatium* leg. pro *paullum*.

7. *in forum Achradinae*, v. ad c. 21. n. 5. — *escendit*, v. ad 2, 7, 7. — *orationemque eam orsus est*, orationis exordium inde fecit, ut — *peteret*, Str. Cf. ad 2, 38, 3. — *cunctationis*, f. *cunctationi*; Bauer. — *clausas habuisse*, tenuisse.

8. *timentem*, *qui finis* cet., cum timore, trepide exspectantem. *qui finis* mollius quam *quis f.* v. ad 6, 32, 3.

9. *Postquam animadverterit* pro vulg. *animadvertit* dedi cum Str. suadentibus Gron. ac Bauero, et postulante latinitate.

10. *consuli in medium*, v. ad 6, 6, 7. — *quae suae fidei tutelaeque essent*, v. ad 7, 18, 1. — *qui mandasset* ea sibi.

11. *ne libera efferatur res publica*, (vel simpl. *res*, quod plerique libri exhibent) non, ut VV. DD. putant, insolentius se efferat, (nam ita minus aptum *ingens periculum*, et in *pace* atque *concordia* magis verendum, ne luxurientur et sese efferant animi, quam in discordia; cf. 1, 19, 22. 25, 7.) sed sepeliatur, i. e. intereat, translatione a funere, quod *effertur*, desumta, (v. ad 2, 16, 5.) ne libertas reip. modo parta ad ejusdem plane interitum pertineat; Stroth. conf. 28, 28. *meo unius funere elata populi Rom. resp.* (et paullo ante: *mecum exspiratura resp.*, *mecum casurum imperium*) et 31, 29. *Capua sepulcrum ac monimentum Campani populi, elato et extorri ejecto ipso populo.* Non male: sed quia nemo τὸ *efferri* simpl. pro *interire* posuit, cum Duk. et Drak. malim *ne libera* vel potius *libertate efferatur resp.*, h. e. ne multitudo se libertate, maxime nova et insolita, insolentius efferat, eamque, dum sine modo exerceat, in licentiam convertat, ne libertas causa sit, ut insolentius se efferat: nam quod Cic. Tusc. 4, 17. dicit, is beatus est, *cui nihil nimis laetabile ad efferendum videri potest*, et *ratio praecipit*, *non bonum illud esse*, *quod aut cupias ardenter*, *aut adeptus efferas te insolenter.* Doer. conj. *libera efferetur*

vetur resp., h. e. ex libera fiat effera; et Gron. *ne libertate evertatur resp.*

XXIII. 1. *quae in Insula erat et Achradina, t. e.* MSS. quidam: *erat, Achradinam translata est*, prob. Gron. et al.

2. *id tutissimum ex praesentibus* sc. rebus, ex iis, quae tum fieri poterant; Str. conf. Tac. Ann. 2, 80 pr. — *ubi ne suspecti obversarentur*, ne illic obversando et oculis hominum se ingerendo suspecti fierent; Gron. Sic passim *obversari* est in medio versari, conspicere et se conspiciendum praebere. Cf. 2, 54, 14. 6, 16, 4. 31, 11. 33, 47. 34, 61. 35, 15. 38, 1. 40, 7. 41, 18. Gron. Obss. 3, 24. *observarentur* edd. ante Crev. solenni permutatione. — *novandi res*, v. ad 1, 52, 1. — *paruisse se imperio ejus, cujus* sc. imperio se parere cet. Delendum τὸ *ejus* aut leg. *cui*; Gron. Durior sane omissio; at multo segnior onerosiorque iteratio foret: si *cui* dedisset Livius, mollius foret; Bauer.

3. *quod volebant non tam naviter* (s. *gnaviter*, strenue, unde *navare*) *expediebant*, perficiebant, *quam maturato opus erat*, quam erat maturandum, ut 1, 58. 8, 13. — *ex navalibus sociis* Rom. v. ad 9, 38, 1.

4. *crimina serebant in s.* v. ad 2, 1, 6. 3, 19, 7.

XXIV. 1. *His audiendis credendisque obportuna*, apta, per se ita comparata, ut libenter audiret crederetque; Str. propensa, proclivis; Doer. apta, facilis, patens, parata; Bauer. Cf. ad 1, 54, 4. Mox edd. pleraeque ante *Epicydi* addunt *Hippocrati et*, quae ab optimis MSS. absunt. Si de conlegio aut pluribus conjunctis agitur, saepe unus tantum nominatur: quae numeri enallage aut syllepsis et synthesis dicitur. Cf. ad Sil. 3, 222. et, quae exempla laudavit Jac. Gron., sup. 21, 52, 4. inf. c. 31. (not. 2.) c. 35. (n. 4.) 26, 2, 5. et c. 4 extr. De alia numeri enallage v. ad 22, 4, 2. De *Andranodoro*, et

Themisto, et *Harmonia*, *Gelonis filia*, v. ad c. 4. n. 2. — *occupandi res*, imperium.

2. *incondita libertate*, inordinata, nondum composita et legibus certoque statu civitatis formata ac firmata; Gron. cruda, nova, *roh*; Bauer. Cf. 26, 40 pr. (*nova pace* cum Marcello facta *inconditas*, nondum compositas, *res componere*) 30, 11. et ad 21, 57, 11. Sic synon. dicuntur *incondita* et *incomposita* v. c. *carmina* 7, 2. et *agmina* 21, 34, 3. 30, 11. 44, 39. — *regiis stipendiis pastus*, ex iis vivens, *miles obversaretur*, v. ad c. 23. n. 2. — Mox junge *rem consociatam cum Themisto*, h. e. composita cum eo et conjuncta consilia conjurationis et imperii obcupandi. Cf. 25, 18.

3. *nec ars*, (v. ad 5, 1, 2) *quia nihil tale apud Graecos pudori est*, ars scenica non inhonesta, ut apud Romanos. Cf. ad 7, 2, 12. — *rem haud vanam*, v. ad 4, 37, 4.

4. *ab re in speciem atrociore*, ob rem. Cf. ad 1, 1, 5. Mox *τὸ et* post *edocuisset* delendum; Doer.

5. *quae per quosque agerentur*, agenda essent, agi deberent vel constitutum esset; Gron. Cf. ad 3, 21, 8. et 37, 17, 4. — *incertae rerum multitudinis*, v. ad 4, 9, 4.

6. *corpora conjuratorum* sc. projecta vel exposita; Gron. — *eo metu*, tali, tanto. cf. ad 2, 29, 6. — *integram plebem*, quietam, inconruptam seditione, ut fere, etsi paullo aliter *integer populus* 9, 46, 17. ubi ipse expl. *fautor bonorum*; sed ubi tamen et solidam, universam plebem notare possit; (at vid. ibi not. 17.) Bauer. reliquam nondum animi motu conruptam, nihildum constitutum habentem, sed quae rem integram in concione audire atque tum de ea constituere vellet; Str. Cf. ad 2, 5, 1. — *sequerentur* propr. *sequeretur*. Cf. ad 1, 41, 1. et 22, 4, 2.

XXV. 1. *tamquam reos ageret*, cf. ad 4, 42, 4. *agebat*. ab cet. edd. ante Drak. — *orsus*; v. ad

2,

2, 38, 3. Mox alterum *fecisse* post *sponte* insititium esse, putabat Gron. sed *aut* ante *puerum* excidisse, Drak. — *Andranodorum ac Themistum*, v. ad c. 4. n. 2.

2. *Tutores ac magistros:* perperam omnes libri *magistratus*, et MS. Put. *magistratos;* Gron. — *sub aliena invidia* male *regnasse*, ita ut alius, sc. Hieronymus, invidiam mali regni habuisset.

3. *debitos jam morti*, eam meritos, quibus jam mors debita, jure et fato *destinata* fuisset. Cf. Virg. A. 11, 759. Hor. A. P. 63. *morti destinatos* nondum sane a quoquam, sed suis meritis, sua culpa, quasi *destinandos*, sc. qui semet destinassent suis factis, ut Rom. 9, 22. σκεύη ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν, et Act. 13, 48. τεταγμένοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, Bauer. — *Hereditatem cernere* est propr. deliberare, utrum eam velimus adire nec ne, (unde *cretio* dicitur spatium temporis, quod ad id deliberandum datur heredi a testatore) deinde, quod hanc deliberationem fere sequitur, illam adire; Ern. in Clave Cic. Cf. Perizon. ad Sanctii Minerv. 780-795.

4. *Sub hanc vocem*, v. ad 2, 55, 1.

5. *Haec natura multitudinis est* cet. cf. Juvenal. 10, 65-88. — *libertatem spernere modice* dicuntur, qui sic dominis sunt obnoxii, ut non verniliter eos adulentur, neque omnem libertatem amittant, qui aliquid etiam in serviendo libertatis retinent, admittunt, audent, neque se deprimunt in extremum servitutis; *inmodice*, qui serviunt humiliter et abjiciunt se; Gron. Quidquid Gron. praeter morem de *spernenda libertate* argutetur, ego tamen (conjecturam viri docti, quem refutavit) *sperare* probo; Bauer. *nec habere sciunt*, v. ad 38, 52, 1.

6. *irarum indulgentes ministri*, "aut a Participio regitur Genitivus, pro *iris;* aut *indulgentes* simpl. sunt obsequiosi, promti, commodi, *willige*, *gefällige*. — *Sicut tum extemplo* cet. pro: sicut et tum factum; nam extemplo cet." Bauer. — *Demaratam Hieronis et Harmoniam* cet. v. ad c. 4. n. 2.

XXVI. 1. *Heraclea, filia Hieronis, uxor Zoippi*, v. ad c. 4. n. 2. — *voluntarium consciverat exsilium*, v. ad 1, 32, 12. et 4, 4, 6. — *praescisset venire* sc. missos a praetoribus. Sed leg. *veniri*; Gron. Si quid mutandum *praesensisset* malit Bauer.

2. *in sacrarium ad penates* privatos (v. ad 3, 17, 4.) *confugit*, quorum sacrarium et ara erant in *penetralibus* aedium (cf. not. 8.) vel mediis aedibus et inpluvio, μεσαυλίῳ: (ut *Larium* familiarium sedes propria et imagines ad focum in atrio) unde Cic. Verr. 1, 19. 23. synon. *inpluvium* et *medias aedes*, atque Suet. Aug. 92. *compluvium penatium* dixit. Cf. Virg. Aen. 2, 512 sq. ubi similis est narratio de caede Priami, qui, ut Heraclea, ad aram Penatium confugit abstractusque ab ea obtruncatus est.

3. *ad ea addidit preces, nunc*, i. e. primo rogans, ut sibi parceretur; quae verba referenda ad ea, quae infra sequuntur: *tum, omissis pro se precibus* cet., nisi potius anacoluthon est, aut *nunc* delendum; Str. Forte ante *nunc* quaedam excidere, v. c. *nunc per Deos*; vel pro *nunc* legendum *orans*. — *invidia Hieronymi conflagrare*, simul in perniciem trahi. Cf. ad 22, 35, 3. 40, 15, 5. et Cic. Verr. 1, 15 extr. — *si Andranodoro consilia processissent*, subcessissent, exitum habuissent.

4. *Quantum spes hominum falli* ex emend. Gron. pro vulg. *fallit*: nam transitus ab oratione obliqua ad rectam et contra, alias haud infrequens, (v. ad 1, 13, 4.) in uno verbo, quum tota oratio obliqua est et omnia uno tenore fluunt, non est ferendus; Str. — *conjugem ejus*, Zoippi. Mox *quid obstantes* cet. pro *nihil obstantes l. aut l.*, *nullum ab se periculum*, interrogatione pro negat. posita ex vehementiori adfectu; Str.

5. *prope vidua* ob exsilium mariti: unde et *puellarum orbitas*. — *At enim*, v. ad 3, 39, 8.

6. *ferrum quosdam expedientes aversis auribus animisque a precibus*, quasi non audientes eas intelle-

gen-

gentesque, (cf. ad 7, 3, 1. Gron. ad h. l. Drak. ad 38, 33 extr. et Broukh. ad Tibull. 3, 3, 28.) *ne* precibus adtendendo respondendoque *casse*, frustra, (ut al. *cassum et incassum*; nisi alterutrum pro illo ἅπαξ λεγομένῳ reponendum) *tempus tereretur*, nimis retardaretur mandatum exsequendum. Perperam editt. ab Ascens. ad Drak. *enim*, quod ab omnibus MSS abest, inserunt post *ferrum*, et verba *ferrum* — *cernebat* uncinis includunt. *ut ferrum* — *cernebat*; *tum* cet. malebat Roell. et *cernens*, *tum* (quod ita haud aptum) — *institit* Doer.

7. *orare institit*, ut c. 46. 25, 19. 26, 17, 6. 27, 2. 46. 30, 12. (ubi cf. Drak.) 34, 59. 35, 11. 37, 17. 27. 40, 5. 44, 26. non ab *instare*, (ut putabat Ern. in clav. Cic.) sed *insistere* sc. mente et cogitatione, h. e. apud se cogitare, reputare, statuere, (v. Heyne ad Virg. A. 4, 533.) deinde intentius coepisse, adgredi. Cf. inpr. ad 35, 30, 1.

8. *abstractam a penetralibus*, cf. not. 2. — *alienata mente*, v. ad 10, 29, 1. — *eo cursu* (v. ad 2, 29, 6.) ex conj. Florebelli. In MSS et edd. ante Gron. *cursu* et *obcursu*. — *ex sacrario*, cf. not. 2. — *in publicum*, v. ad 2, 24, 6.

9. *integro corpore evaserunt*, cf. ad 21, 32, 8. Verba seqq. *tenentibusque* — *sese eripuerunt* non exstant in MS. Cantabr. et glossam redolent, ad praecedd., in quibus eadem inest sententia, adscriptam. — *eluctandae manus essent*, ex iis eluctandum esset.

10. *neque locus poenitendi aut regressus ab ira*, cf. ad 4, 57, 2. 42, 13, 3. et ad Tac. Ann. 4, 11, 3.

XXVII. 1. *et trahenda re esse*, erant, sc. operati, qs. pro: *trahendae rei* sc. dediti, vel subple *in* tr. re; Bauer. In eo esse, id agere, ut extraherent rem; Gron. Cf. ad 2, 9, 5. et 2, 61, 6. *trahendam rem* multi MSS. et edd. ante Gron. *in trahenda re* conj. Duker. Forte leg. *trahendam rem censere*, vel *trahendae rei esse*. Cf. ad 3, 36, 4. — *nudare*, *quid*

vellent, h. e. manifestarunt, ut passim. v. ad 33, 21, 6.

2. *Ad Murgantiam* h. l. non Samnii opp., ut 10, 17, 3. sed Siciliae, (hod. Jaretta) ad mare situm, non procul Syracusis et supra ostium Symaethi, quod aliis *Morgentia*, Μοργεντία, Μοργέντιον, Μοργάντιον, Μοργαντίνα, Μοργαντῖνον, Μόργυνα, Μέργανα dicitur. v. ad Sil. 14, 265. et Schweigh. ad Polyb. 1, 8. — *quonam evaderent*, evasuri essent, *motus*, quem finem exitumve essent habituri.

3. *posse rem convenire*, pacem, v. ad 1, 3, 4. — *eadem quies*, sc. quae antea adhuc fuisset, h. e. prior, pristina; Bauer. *Quies et tranquillitas* synonyma juncta, ut *contumeliam ignominiamque* 4, 4 extr. *improvisum*, *inopinatum* 27, 43, 2. (ut *improviso adgressus nec opinantes* 44, 35. cf. Cic. Verr. 2, 28. et 74.) *aedes aedificiaque* 38, 38, 8.

4. *adcessisse Pachynum*, promont. Siciliae australe. *prodi Romano* optimi MSS. *Romanis* edd. ante Gron. v. ad 3, 2, 3.

5. *ad ostium portus* Syracusarum. — *aliae partis hominibus*, non ab Hippocratis et Epicydis, sed a Romanorum parte stantibus; Doer. *aliae* ἀρχαϊκῶς pro *alius*, (ut *aliae pecudis* bis ap. Cic. Div. 2, 13. *aliae rei* ap. Lucret. 3, 931. *aliae* dat. sing. ap. Plaut. Mil. 3, 1, 207. passimque sic *nullae* et *ullae*) et hoc pro *alterius*, ut 9, 2, 6. Bauero id vitiosum et barbarum videtur, legendumque *alius* vel *alterius*, vel potius *suae*. — *hominibus animus adcederet*, cresceret, augeretur, ut 40, 39, 3. et 44, 36. — *criminibus vanis*, criminationibus. — *decurrerat* ad portum.

XXVIII. 1. *in concionem vocari*, v. ad 2, 55, 6. — *alii alio tenderent*, v. ad 4, 19, 1. — *procul a seditione* edd. ante Gron. Cf. 6, 16. 8, 32.

2. *ut in tali tempore*, cf. ad 8, 30, 7. Mox *beatioremve fore. si alii* cet. ex emend. Salm. et Gron.

crea-

creatiorem fore. si alialio trahant res MS. Put. Vulgo *gravioremve* vel *gratioremve fore. si alia alio trahat res.* Cf. ad 4, 19, 1. et 23, 8, 2.

3. *vel quinquaginta annis* cet. ante *vel* excidisse *ostendere* conj. Glar. Verum *et* potius leg. pro *vel* cum Gron. — *nunc incognitae*, cum Hannibale, nondum cognitae, *quondam infideli*, in b. Punico I. — *ad consilium* sc. capiendum; Str. — *utique*, v. ad 2, 30, 1.

4. *Quo minus cupiditatis ac studii* sc. partium: unde *cupiditas* h. l. non videtur esse partium studium, ut ap. Cic. saepius, sed ejus, qui sibi ipse aliquid cupit ex re quadam: *je weniger absichtlich und parteyisch dieser Vortrag schien, desto mehr Gewicht hatte er;* Str. — *militare consilium*, v. ad 8, 8, 6. Mox verba *jussi et duces ordinum* (cf. ad 2, 23, 4.) — *consulere* sunt forte glossa et interpretamentum, praecedentibus in marg. adscriptum.

5. *mitique cum eis* i. e. Romanorum legatis, qui Syracusas venerant; nam *Romani* etiam dici possunt pro *Romanorum legati*, (non vero h. l.) eo magis, quod statim *legatos* sequitur; Str. Verba *cum eis* post *placuit* aut *rem* ponenda videri, jam alii monuere.

XXIX. 1. *ad multitudinem inconditam ac tumultuosam exonerandam*, v. ad 1, 44, 6. 4, 20, 1. et 10, 6, 2.

2. *Nam et illis, quod jam diu cupiebant, novandi res* (v. ad 1, 52, 1.) *occasio* cet. referendum h. l. *illis* ad proximum *missis*, et seq. *hi* ad remotius *mittentibus;* Duk. et Str. Cf. ad 3, 72, 3. — *sentinam urbis exhaustam*, remotam multitudinem civitati perniciosam; translatione a navibus ducta, ex quibus *sentina* (nobis *Grundsuppe, Unrath*) seu humor collectus in infimo fundo, inutilis ac perniciosus navi, exhauritur; Str. Cf. Cic. Cat. 1, 5. 2, 4. — *Ceterum levaverunt modo* cet. conf. Cic. Cat. 1, 13. — *provinciae Romanae*, v. ad c. 7. n. 6.

3. *in obpositam stationem* cet. cf. not. 6. et ad 2, 64, 9.

4. *Nam ita eos pacem pepigisse:* sc. Syracusanos, quod latet in *Syracusis*, nisi potius hoc positum pro *Syracusanis;* Cf. ad 3, 47, 1. — *regnent ac dominentur* MS. Put. et Cantab. Vulgo *regant ac d.* Sed male junguntur haec verba, quorum alterum est invidiosissimum et eorum, qui nihil pensi habent, alterum qui cum modo imperant et secundum leges, quod huc non convenit: et a Livio *τὸ regnare* regibus et *αὐτοκράτορσι*, dynastis aut inpotentibus imperii magistratibus, datur, *regere* magistratibus non incivilibus, in libertate ac Romanis; Jac. Gron. Cf. ad 3, 11, 6. 3, 19, 7. 6, 40, 3.

5. *Itaque aut eximendum id de foedere esse*, scil. quod supra dixerat, *ut, quicumque populi sub regibus* cet. — *legem eam foederis*, foedus hac conditione ictum; Doer.

6. *de caede stationis Romanae*, cf. not. 3.

7. *integro secum foedere*, ut foederi secum facto ejusque legibus satis fiat. — *Neque sese defuturos eo bello*, v. ad 3, 46, 3. — *pax convenisset*, v. ad 1, 3, 4.

XXX. 1. *ab ira inter conditiones pacis*, dum de iis ageretur, *interfectae stationis* Rom. cf. c. 29. n. 3. et v. ad 1, 1, 5. 1, 5, 5. et 4, 18, 2. — *Herbessus*, al. *Erbessus*, opp. Siciliae ad fontes Anapi v. ad Sil. 14, 264. et Schweigh. ad Polyb. 1, 18, 5. et 9. — *Myla flumen* vix alii memoratum. Notior *Myle* s. *Mylae* urbs. v. ad Sil. 14, 202.

2. *bona locupletium donata* sc. militibus: sed non alibi *res donata* ita absolute ponitur, sine nomine ejus, cui donatur, ut sit nostrum *verschenkt*, non *geschenkt;* Str.

3. *Terroris speciem haud vanam mendacio* cet., ut hoc mendacium vim terrendi haberet, fecerunt *verberati* illi; Gron. *Erroris* omnes fere libri. *Rumoris vani* conj. Schelius. 4.

4. *Nec ut Leontinos irent*, urbem. v. ad c. 7. n. 2.

5. *proditos ad caedem commilitones*, v. ad 2, 43, 5.

6. *duces amentiae*, Hippocrates et Epicydes. — *Megara*, ἡ Μέγαρα, al. τὰ Μέγαρα et ἡ Μεγαρὶς, urbs Siciliae, dicta olim *Hybla*; quod tamen nomen propter Hyblaei mellis praestantiam revocatum, inducto novo, quod ei Megarenses ex Graecia coloni dederant. Cf. Strab. 6, 2, 2. et ad Sil. 14, 26. 273. Graeci plerumque τὰ Μέγαρα dicunt et Siciliae et Graeciae urbem; unde Gron. *Megara* pro *Megaram* conj. h. l. et 31, 22. ubi Duker. haec notavit: "Illud non magnam vim habet: nam et iidem Graeci dicunt τὰ Ἄβδηρα, τὰ Ἐκβάτανα, τὰ Βαργύλια, τὰ Ἄστυρα, quae Latini etiam fem gen. sing. efferunt. Cf. etiam Plin. 4, 7. et Cic. ad Fam. 4, 5. quae loca an emendationem hanc recipiant, dubitari potest. Sed 31, 22. sive *Megaram*, sive *Megara*, legatur, apertum est, regionem designari, quae aliis *Megaris* dicitur. Hoc si sine exemplo est, ut propemodum credo, leg. *Megarida*."

7. *spe undique abscissa*, v. ad 4, 10, 2. — *qui apud Hieronymum meruerant*, mercenarii, (cf. ad 3, 24, 4.) *sub eis*, sub imperio Hippocratis et Epicydis, ut *sub eo* 38, 14.

8. *ramos oleae ac velamenta a. s.*, v. ad 2, 54, 6.

XXXI. 1. *Enimvero*, v. ad 1, 51, 5. — *Epicyden adesse*; in uno MS. *esse*, non inprob. Str. Verbum *adesse* in nullo MS. exstat, prob. Gron. ut intell. *morae causas esse*.

2. *conloquia serendi cum hoste*, hostibus, *injussuque praetorum miscendi eos*, hostes, Hippocratem et Epicyden. Cf. ad 35, 27, 2. — *injicique catenas i. Hippocrati*; sed cur non etiam Epicydi? Hinc τὸ *Hippocrati* delendum putabat Gron. At v. ad cap. 24. n. 1. Mox *Cretibus* pro *Cretensibus* edidere Gron., Crev. et Drak. quia in MS. Put. est *Crentibus*.

3. *Secundum salutem*, v. ad 1, 4, 1. — *Recte eum atque ordine fecisse*, solennis formula, qua Senatus P. R. acta civium, maxime magistratuum, comprobare solebat, cui nonnumquam *et e rep.* addebatur; ut nostrum: *wie sichs geziemt und gebührt*; Str. Cf. ad 28, 39, 6. 30, 17. 4. 30, 42, 3. Brisson. de form. l. 2. §. 80.

4. *adequitaverint Syracusas* quidam MSS.; alii *obequitaverint*. Illos sequuti Gron. et Drak., hos rectius forsan Crev. et Str. Quidam *obequitaverint* edd. ante Gron. Cf. ad 9, 22, 3. Mox *Sed ne fuga q.* malebat Duker. — *inpetusque* pro *sed inpetus*; Bauer.

5. *non a misericordia*, ob eam. v. ad 1, 1, 5.

6. *vana aut levi aura mobile vulgus*, v. ad 3, 33, 2. — *militem nancti*, v. ad 5, 45, 1.

7. *ad Mylam falso nuntiata*, v. cap. 30 pr.

XXXII. 1. *Haud vani quidam homines*, v. ad 1, 16, 7. *Vani* dicuntur, qui vel sibi vel aliis *vana*, inania aut falsa, etsi speciosa, persuadent seu persuadere solent. Cf. not. 2. ad 1, 8, 3. Gell. 18, 4. ibique intpp. — *perbene* et per se non sane frequens, et hic sign. perobportune, in tempore; Bauer.

2. *Ad militare genus omne*, apud milites vel militibus cujuscumque generis. — *inflati vano*, falso, (cf. not. 1.) *nuntio*, h. e. obfensi, irati, ira adcensi, ut ap. Cic. Tusc. Qu. 3, 9. *animus* ira *inflatus*, *tumens*, et *turgescens*: (cf. ad 31, 8, 10.) nisi exemend. Gron. leg. *inflammati*, quod recepere Drak., Ern. et Str. De nuntio, qui iras Syracusanorum in Romanos concitaverat, utque id faceret, erat fictus, cf. cap. 31 extr. — *praesentiusque malum*, sc. imminens a pravis Hippocratis et Epicydis consiliis; Doer. — *ad Hexapylum*, v. ad c. 21. n. 3.

3. *unis foribus Hexapyli apertis*: nam sex erant: unde mox *portae effringebantur omnes*. Cf. ad c. 21. n. 3.

4. *totum Hexapylo agmen receptum est* repoſui cum Str. e conj. Crev. et Dukeri pro: *tuto in H.*, vel, quod MS. Put. exhibet, *tuto H.* ſine τῷ *in.* Mox pro *praetoresque — omnes interficiuntur* Drak. ſuadente Jac. Gron. e cod. Cantabr. dedit *praetorumque omnes*, ut 31, 45. *Macedonum fere omnibus et quibusdam Andriorum.* Ita et *cuncti* ac Gr. πάντες, Schaef. cf. Weſſel. ad Diodor. init. et ad Eclog. p. 532. Sed alia vocis *omnes* genitivo junctae exempla deſiderantur, et h. l. unus tantum MS. ei favet: unde et illud *Macedonum* vel librario, vel doctae manui, id adcommodanti τῷ *Andriorum* et elegantiam forte captanti, tribuendum videtur.

5. *servi ad pileum vocati*, v. ad c. 16. n. 9.

XXXIII. 1. *jura relicta erant* ſc. ſalva, ſervata integra et inviolata; Str. — *Olympium*, *Jovis templum*, v. ad c. 23. n. 5. Sic et Ὀλυμπίειον ſ. Ὀλύμπιον fuit Athenis, Epheſi cet. de quo v. 31, 25. Pauſan. 1, 18. 40. 2, 7. 7, 2. 20. al.

2. *qui ad se perfugerint* (ut paulo ante *perfugerint ad se*) pro vulg. *perfugerunt*, latinitate in oratione obliqua illud poſtulante, et deinde *pateat* pro *pateret* repoſui. Utrumque probarunt Stroth. et Bauer, etſi ille ſervavit τὸ *pateat*, quia Livius nonnumquam diverſa junxerit tempora, ut 22, 32 extr.

3. *eorum*, *ad quos venerint*, praetorum, qui ſc. perierant vel effugerant. Cf. c. 32 extr. Superbum acerbumque eſt reſponſum ejus, *in cujus manu res Syracuſ.* nunc erat, quod ignorabant Romani. — *terra ab Hexapylo* cet. v. ad 8, 17, 5.

4. *vastam disjectamque spatio urbem*, cf. ad c. 2. n. 7. et c. 21. n. 3. — *invasuros*, penetraturos, expugnaturos; Ern.

XXXIV. 1. *et habuiſſet coepta res fortunam*, ſucceſſum, ſucceſſiſſet. — *Archimedes is erat*, Syracuſanus, *unicus* (v. ad 1, 21, 3.) *spectator coeli siderum-*

rumque, peritiſſimus Aſtronomiae. De eo ejusque arte machinisque vid. praeter ſeqq. Polyb. 8, 5-9. Plut. Marcell. p. 305 ſq. et ad Sil. 14, 300 ſq. 351 ſq.

2. *quae hoſtes ingenti mole agerent, perlevi momento ludificaretur*, v. ad 1, 38, 4. et 5, 49, 4. — *inſtruxit* ſc. Archimedes.

3. *Ex ceteris navibus:* forte reponendum: *ex ſexaginta his* ſeu *iis navibus:* ſaltem *ceterae naves* ſunt eaedem *quinqueremes*, et *ceteris* his obponuntur mox *junctae aliae binae quinqueremes*: nam cum Str. ita legendum. Polybius 8, 6. tradit, adfuiſſe LX quinqueremes, ſagittariis, funditoribus velitibusque refertas, ac praeterea octo quinqueremes, quae altero remorum ordine ademto, aliis dextro, aliis ſiniſtro, binae et binae junctae fuerint. — *et velites etiam, quorum telum inhabile ad remittendum inperitis eſt*, cf. ad 21, 55, 11. et 22, 46, 3. Velites ſeptem utebantur haſtis, quae *velitares* et Gr. γρόσφοι dicuntur, unde ipſi γροσφομάχοι et γροσφοφόροι. v. 26, 4, 3. et 38, 20, 2. Haec haſta, teſte Polyb. 6, 22., habebat haſtile, duos ut plurimum cubitos longum craſſumque digitum unum, ſpiculum vero longitudine ſpithamae et tam tenue atque acutum, ὥστε κατ' ἀνάγκην εὐθέως ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμβολῆς κάμπτεσθαι, καὶ μὴ δύνασθαι τοὺς πολεμίους ἀντιβάλλειν. Hinc Lipſ. de mil. Rom. 3, 1. extr. (ubi plura disputat de armatura velitum, ut et Schel. ad Polyb. c. 14.) "Si tale, inquit, et tam flexile eſt telum, etiam *peritis inhabile:* et Polybius aperte negat remitti. An redundat vox *inperitis?* an mutanda in *inpeditis?* ut, niſi quis otioſe mucronem refingat et erigat, neget remitti? An ideo etiam *inperitis inhabile*, quia amento emittebatur et certo motu?" Haud dubie ſingulari quadam arte et dexteritate jaci debebat; Doer. *inperitis* vel potius *peritis* conj. Schel. ad Polyb. c. 14. Neutrum male ad conciliandum cum Polybio Livium; Duk. *inparatis* malebat Salmaſ. de re mil. Rom. c. 16. eodem ſenſu quo *inpeditis* Lipſ.

4. *junctae aliae binae ad quinqueremes*, immo cum Sigon. et Lipf. Poliorc. 1, 6. ex Polyb. 8, 5. et Plut. Marcell. p. 305. leg. *ad octo quinqueremes;* fenfus autem verborum eft: junctae binae et binae quinqueremes usque ad octo. — *velut naves agerentur:* ex veftigiis MS. Put. *velut una navis a.* legendum jam alii monuere. — *turres contabulatas* (v. ad 5, 5, 3.) *machinamentaque alia*, quae ignorat Polybius, qui pro iis folas habet τὰς σάμβυκας vel σαμβύκας, de quibus v. inf. ad 39, 6, 9. *Machinamenta* pro *machinis*, ut *machinationes* 24, 19. 25, 11. 27, 15. 37, 5.

5. *murum ab imo ad fummum crebris, cubitalibus fere*, cubiti magnitudinem habentibus, *cavis* (*cavum* et *cavus* caverna, foramen) *aperuit:* at Polyb. 8, 7. dicit: ὡς ἀνδρομήκους ὕψους κατεπύκνωσε τρήμασι τὸ τεῖχος, ad altitudinem fere ftaturae humanae crebris cavis perforavit murum, ὡς παλαιστιαίοις τὸ μέγεθος κατὰ τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν, quae extrinfecus palmi (quatuor digitorum) fere menfuram habebant. Forfan diverfae narrationes ita conciliari poffunt, ut dicas, foramina ifta intrinfecus fuiffe cubitalia, extrinfecus vero palmaria; Str. — Livius quaedam Polybii verba praetermififfe videtur, et nonnulla etiam ab aliis fumere potuit; Duk. Cf. Lipf. Poliorc. 3, 4. — *Scorpiones modici*, quos σκορπίδια Polyb. et σκορπίους βραχυτόνους Plut. adpellat, machinae bellicae, vel majores vel minores, quibus lapides, fpicula cet. emittebantur, *quas nunc manubaliftas vocant: ideo fic nuncupati, quod parvis fubtilibusque fpiculis inferunt mortem*, Veget. 4, 22. Cf. inf. 26, 47. 49. 29, 7. Lipf. Poliorc. 3, 4. et loca claff. Ammiani 23, 4. (8.) et Philonis in libello de telorum conftruct., in Opp. vett. Mathem. p. 73. ubi perperam σκοπίδιον legitur.

6. *Quae* (forte *Quum*, Duk.) *propius quaedam* (edd. ante Gron. *quidam*) *fubibant* muros *naves, quo, ut, interiores ictibus tormentorum effent*, (v. ad 7, 10,

10, 6.) *in eas* cet. "ordo verborum turbatus pro: *in quasdam naves, quae propius subibant:* vel pro: si quaedam naves prop. sub., in eas cet. nam saepius Livio *qui* est pro *si;*" Bauer. *quod interiores* malebat Gron. — *Tolleno*, pertica versatilis, libratoria, καρχήσιον Polyb. l. l. (κεραία 22, 10, 4. ut et ap. Plut. Marcell. p. 306. C. quae propr. est rostrum tollenonis similiumque machinarum, quo graviora pondera in altum tolluntur, ut ibid. 8, 7, 8. et 10.) *carchesium versatile* Vitruv. 10, 5. 22. (Gall. *bascule*) machina tractoria, formam literae T referens similisque ei, quae in agris juxta puteos ponitur ad aquam inde hauriendam, et Festo Plinioque 19, 4. s. 20. *tolleno*, Gr. κήλων s. κηλώνειον, Gall. *la bascule d'un puit*, nobis *Brunnenschwengel* vocatur. *Tolleno dicitur, quoties una trabs in terram praealte defigitur, cui in summo vertice alia transversa trabs longior dimensa medietate connectitur, eo libramento, ut, si unum caput depresseris, aliud erigatur*, Veget. 4, 21. Cf. Tac. Hist. 4, 30. ibique Ern. *Ferrea manus*, uncus, quo naves sistuntur aut comprehenduntur, ut 26, 39. 36, 44. 37, 30. al. *Asser falcatus* dicitur 38, 5. et *harpago, asser ferreo unco praefixus*, 30, 10. et ap. Curt. 4, 2, 12. 4, 3, 24. 25. χεῖρ σιδηρᾶ ἢ στόματα εἰκασμένα γεράνων ap. Plut. Marcell. p. 306. et Polyb. 8, 8. qui ad totum h. l. conferendi sunt. Ferreas manus et *corvos*, κόρακας, jungunt Diodor. 17, 44. Appian. B. C. 5, 106. Curt. 4, 2, 12. 3, 24. et easdem Duillii machinas, quae κόρακες dicuntur Polyb. 1, 22 (ubi v. Schweigh.) 27. 28. ferreas manus adpellant Frontin. Strat. 2, 3, 24. et Aur. Victor. Non dissimiles quoque *lupi ferrei* 28, 3, 3. Sed *manus ferreas* et *harpagones* perperam confundi a Livio 30, 10. et Curt. 4, 2, 12. monet Stewech. ad Veget. 5, 14. et Scheffer. de mil. nav. 2, 7. p. 164. — "Trabis transversae exteriori capiti *inligata* erat *catena*, ad cujus caput erat *ferrea manus*, quae *injecta prorae eam suspendebat* s. adtollebat, dum interior

rior trabis transversae pars deprimeretur *gravi libramento*, pondere, *plumbi*, (ut 38, 5. et 42, 63.) huic tollenonis capiti injecto et *ad solum* ipso pondere suo *recellente*, resiliente, reclinante s. retro tendente;" Str. *Recellere* reclinare, ut *excellere* in altum extollere; Fest. Perperam in omnibus MSS. et edd. ante Gron. legitur *gravique l. p. recelleret ad solum.*

7. *dein remissa subito* ferrea manus *navem undae adfligebat*, v. ad 21, 35, 30. — *aliquantum aquae*, v. ad 2, 30, 1.

8. *Hieronis inpensis* cet. cf. Polyb. 8, 9.

XXXV. 1. *Helorum* (al. *Pelorum*) *atque Herbessum*, v. ad c. 30. n. 1. *Helorus* et fluvius (hod. Acellaro atque Abiso) et oppidum, ei inpositum. v. Plin. 32, 2. Diodor. 13, 19. ad Sil. 14, 269. et Intpp. Ovid. Fast. 4, 487. — *dedentibus se ipsis* urbibus h. e. civibus. v. ad 3, 47, 1.

2. *Megara vi capta* MSS. Put. Pet. et al, *Megaram vi captam* edd. ante Gron. Cf. ad c. 30. n. 6.

3. *ad Heracleam, quam vocant Minoam* a Minoe Cretensi, qui eam condidisse dicebatur, quum persequeretur Daedalum, (v. Diodor. 4, 79. et 16, 9.) oppidum maritimum vicinumque Agrigento, quod Diodoro et Plut. simpl. *Minoa*. Polybio 1, 18. 30. 53. *Heraclea* sed 1, 25, Ἡράκλεια ἡ Μινώα dicitur. — *nequaquam cum quantis copiis*, cum tantis, quantae non fuerant illae, cum quibus *ante tenuerat ad P. classem*; Doer.

4. *ab Hippocratae obcupatae S.* v. ad c. 24. n. 1.

5. *partis* (partium) *Carthaginiensium erant*, v. ad 3, 36, 4.

6. *intermissa custodiis loca*, v. ad 7, 36, 1. — *Acrillae* s. *Acrilla*, inter *Agrigentum* et *Acras*, (cf. c. 36 pr.) urbem a Syracusanis conditam prope mare Jonium et Pachynum prom. *Accillas* edd. ante Gron. conrupte, ut Ἀκίλλας ap. Plut. — *tetendisset*, v. ad 4, 7, 6.

XXXVI. 1. *Castris ponendis*, ut ea ponerent, *incompositos*, v. ad 21, 34, 3. — *nanctus*, v. ad 5, 45, 1. — *Acras*, v. ad c. 35. n. 6.

2. *ad flumen Anapum:* edd. ante Gron. *Anatim*. Sed *Anatis* est Africae, *Anapus* Siciliae fl. inter Syracusas et Olympium suburbium. Cf. ad Sil. 14, 515. — *naves longae*, v. ad 21, 17, 5. — *magnum portum*, v. ad c. 21. n. 3.

3. *Poenus itinere duxit*, v. ad 1, 23, 4.

4. *duplici numero classem habentibus Romanis*, ex quo XXX quinqueremes classem Appii auxerant.

5. *cernens nihil aliud ab suis quam inopiam adgravari sociorum*, (v. ad 2, 8, 9. et 4, 12, 3.) plurimi optimique MSS. prob. Gron. Recepi exemplo Crev. et Str. pro vulg. *inopia a. socios*.

6. *frustra adsidendo*, v. ad 23, 19, 3. — *Murgantiam*, v. ad 24, 27, 1. — *prodito ab ipsis p.* v. ad 3, 47, 1. Mox junge *ubi erant Romanis magna vis* cet.

XXXVII. 1. *Henna* (*Enna* edd. ante Drak. ut Gr. Ἔννα) *excelso loco ac praerupto undique sita* in media Sicilia, (cf. ad c. 39. n. 4.) unde et ὄμφαλος, Vmbilicus ejus dicta. v. ad Sil. 1, 93. 14, 238 sq. Diodor. 5, 3. Cic. Verr. 4, 48, 5, 72.

2. *obportunum insidiantibus*, v. ad 1, 54, 4.

3. *ne posset decipi*, ut ap. Cic. ep. 15. ad Planc. in simili fere causa: *verum ut errare, mi Plance, potuisti; (quis enim id effugerit?) sic decipi te non potuisse, quis non videt?* Str. — *ad cavendi omnia curam* MS. Put. *ad cavendum omni cura* edd. ante Gron. et plerique MSS.

4. *nocte dieque juxta*, v. ad 5, 6, 3.

5. *nulli occasioni fraudis patere*, cf. ad 1, 54, 4.

6. *palam rentur agendum:* id antiqua manu notatum in marg. MS. Voss. *patuerat agendum* c. Put. *placuerat agendum* reliqui MSS. et edd. ante Gron. nisi quod quidam MSS. post. *placuerat* adduut *vi* et

ali-

aliter, edd. autem ante illud *aperte ac propalam*. Edd. Crev. et Gron. *palam erat agendum* ex emend. Lipf.

7. *Praefidio decedere apud Romanos capital esse*; ita MS. Put. et Pet. pro vulg. *capitale*. v. ad 3, 11, 4. et Sil. 13, 155, qui h. l. ante oculos habuit. Mox *et nec liberorum e. f. eam petentes fanxisse* omnes MSS. nisi quod pro *petentes* in Put. est *patentes*, et in marg. Voss. *poenam*. In ed. pr. et aliis antt. *et hoc liberorum e. f. cruore parentes f.* prob. Str. Vox *legem* in recentt. demum edd. addita: in plerisque vett. *causa* pro *eam legem*; et Gron. conj. *id* pro *eam l.*, vel *id nece l. e. f. jam p. f.* Ceterum h. l. feveritas T. Manlii Torquati et verba ejus ad filium sup. 8, 7. *morte tua sancienda sunt consulum imperia* respiciuntur.

8. *cujus juris atque arbitrii esset* sc. res f. id. — *illi vero negare se missuros* sc. legatos. — *vindictam*, vindices, Poenos. — *at illi*, v. ad 1, 28, 6. Vulgo *ait illis*.

9. *sibi saltem darent populi concilium*, v. ad 8, 5, 1. Vulg. *consilium*. v. ad 1, 54, 1. — *ea denuntiata*, dicta et minas. Cf. ad 3, 36, 5. — *Consensu in posterum diem concio edicitur*, omnium subfragiis. Cf. ad 1, 32, 14. 3, 38, 8. 31, 49, 5. *Consensa* conj. Gron. quem vide ad 9, 7.

XXXVIII. 1. *Haec occulta in fraude cautio est* cet., ita, ut dixi, cavimus quidem nobis adhuc a proditione; sed *quoniam cui* sc. obcultae fraudi *parum subcedit* cet. Cf. ad 8, 25, 6. — *Noctem unam aegre ad consultandum sumsi*, efflagitatam adcepi. Cf. ad 2, 4, 2.

2. *Nec praeoccupati*, insidiis et fraude prius petiti, *spem ullam*, *nec occupantes*, prius petentes, praevenientes, *periculi quidquam habebitis*, cf. ad 1, 14, 3. et 24, 7, 6.

3. *tum mihi — turbam invadite*, v. ad Praef. not. 12.

4. *Ceres mater ac Proserpina*, quibus sacra erat Henna, prope quam in prato, *lacubus lucisque* cincto, vel in nemore et per speluncam rapta a Plutone credebatur Proserpina. Cf. cap. seq. Diodor. 5, 3. Intpp. Ovid. Met. 5, 385 sq. Spanhem. ad Callim. H. in Cer. v. 9. 15. 31. inpr. Cic. Verr. 4, 48. et 5, 72. ubi etiam eadem fere verba leguntur: *vos etiam atque etiam inploro atque adpello, sanctissimae deae, quae illos Hennenses lacus lucosque colitis. — dii, qui urbem, lacus lucosque colitis*, v. ad 31, 30, 4.

5. *ut ita nobis volentes propitii adsitis*, *si* v. ad 1, 8, 1. 1, 12, 6. et 1, 16, 4. — *ferendae fraudis*, v. ad 3, 25, 4.

XXXIX. 1. *ad obsidenda itinera — obpositi*: ita MSS. probb. Drak. et Str. Cf. ad 10, 36, 3. 25, 15. 29, 34, 5. Intpp. Virg. A. 2, 333. *oppidanis* pro *obpositi* edd. ante Str. ex conj. Vallae. *obportunos exitus* malebat Jac. Gron. Cf. ad 1, 54, 4. Mox *et primo sensim* conj. Duk. et Crev.

2. *superne in aversam concionem*, non, ut vulgo legitur, *adversam*, sed quae a militibus in concionantem praefectum Rom. versa erat; Gron. — *Cavea* theatri locus, ubi spectatores ludorum sedent.

3. *Ita Henna aut malo*, (*nullo* malebat Gron.) *aut necessario facinore retenta*: nam erat *malum* omnino *facinus*, si eo abstinere poterant sine suo suorumve periculo, si non poterant, erat *necessarium*; Grut. — *temperaturos proditionibus*, v. ad 2, 23, 8.

4. *urbis in media Sicilia sitae*, v. ad c. 37. n. 1.

5. *vestigiis raptae quondam Proserpinae*, v. ad c. 38. n. 4. — *pervasit* clades, propr. fama ejus.

6. *acciti a proditoribus*, principibus Hennensium. Cf. cap. 37 med. — *retro redit*, v. ad 2, 45, 10.

7. *T. Quinctium Crispinum* h. l. Ap. Claudii *classi castrisque veteribus* in Sicilia praefici, et 25, 18. cum Badio Campano strenue in Campania pugnare, at cap. 26 iterum memorari Crispinum, castris veteribus

bus ad Syracusas praefectum; eaque, si de eodem homine dicantur, non bene divisa temporibus esse, monet Wessel. Obss. 2, 8. Quare aut Crispinum hunc ab illo diversum fuisse, aut Livium diversos auctores sequutum esse, suspicabatur Drak.

8. *Leonta vocant locum;* ita MS. Put. *Leontiam* edd. ante Gron. quae et *ab* ante *Hexapylo* inserunt. Sed hoc a MSS abest, et saepe omittitur; vel dativus Graece ponitur pro *ab* cum sexto casu. Cf. ad 5, 12, 5. *Leontem* emend. Cluver. Sicil. ant. 1, 12.

XL. 1. *Oricum* s. *Oricus* opp. maritimum Epiri cum portu, hod. *Orco.* Cf. 34, 52. et Plin. 3, 23. s. 26. — *Brundisio praesidentem* (v. ad 10, 17, 3.) cum *classi*, h. e. classe, v. ad 4. 12, 8.

2. *Apolloniam tentasse*, v. ad 9, 35, 1. *Apollonia* h. l. ut passim ap. Liv., urbs maritima Illyrici Macedonici, vicina Orico, Aoo fl. et Hadriat. mari, mercatura studiisque literarum olim nobilis, hod. Pollonia. Aliae *Apolloniae* in Aetolia, (28, 8.) Chalcidica, Creta, Mygdonia, Sicilia, Thracia. — *adverso* (v. ad 21, 27, 2.) *flumine*, Aoo. Aous s. Aeas X stadiis ab Apollonia decurrit influitque in mare Hadriat. Cf. 32, 5 sq. Scylax p. 21. Strab. 7, 5, 9. p. 316. Plin. 3, 23. Polyb. 5, 110. ubi v. Schweigh.

3. *sitam in plano*, v. ad 21, 32, 7.

4. *terra aut maritimis viribus arceret* ab iis, *qui peterentur*, bello lacesserentur. *maritimis urbibus* unus Pal. et *Romanis maeactgrra acterra ac maritimis:* unde Gron. conj. *Romanis Macedonem Epiri marit. urbibus a., quae* cet. et rectius, opinor, Ruben. *Rom. mari ac terra a marit. urbibus a.*, *quae* cet.

5. *nisi quod imminerent Italiae*, v. ad 3, 51, 3.

6. *praesidio loci ejus*, sc. cui praesidebat, Brundisii et Calabriae; Doer. Cf. hujus cap. princ. — *cum classe instructa*, (v. ad 6, 5, 3. et 9, 40, 12.) *et quod*, quantum, (v. ad 31, 46, 8.) *militum longae naves*, (v. ad 21, 17, 5.) *capere non poterant*,

 pro

pro vulg. *militibus*, *quantum eorum* seu *quotquot longae naves c. n. p.*, *in onerarias inpositis*. Cf. ad c. 1. n. 7.

7. *Facturum se, quae vellent, pollicitus* sc. M. Valerius. — *ad ostium fluminis*, Aoi. Cf. not. 2.

8. *navibusque Oricum retro* — *remissis*, v. ad 2, 45, 10.

9. *ea visa inspectaque s. a. fecere*, v. ad 1, 53, 1.

10. *ut non modo* non *alius quisquam arma caperet*, (v. ad 1, 40, 1.) nisi pro *alius* leg. *haud* vel *vix*.

11. *si similis fortuna venisset*, v. ad 9, 12, 1.

12. *satis fore parem se* Romanis *fidens*, *subductis* (v. ad 8, 26, 1.) *aut incensis navibus*; immo *atque incensis* leg. cum Duk. nam si partem navium subduxisset tantum, ea Romanis praedae fuisset. — *terra Macedoniam petiit*, vel, ut alii tradunt, in Peloponnesum rediit. v. Plut. Arat. c. 51. p. 1051. Forte utrumque et illud prius factum. Cf. Schweigh. ad Polyb. 8, 10, 1.

XLI. 1. *ad castrum Altum*, f. Cuenca in Castilia nova: sed *castrum Album* bene conj. Drak. quia locus ἄκρα Λευκή dicitur Diodoro 25, 1. 2. in loco class. de *caede Hamilcaris*; de qua cf. ad Sil. 1, 143. — *convexerant* sc. Romani.

2. *agmenque Rom. inpune incursatum*, v. ad 8, 38, 4. — *moratorum* a *morator*, de milite, qui moras faciendo ab agmine se sejungit et post agmen demum subsequitur; Doer. Sic et 21, 47, 1. At *moratorum* potest etiam esse particip. — *pacata loca*, v. ad 2, 59, 5.

3. *ad montem Victoriae*: forte *ad portum Vict.*, (hod. Santander) a quo fontes Iberi XL mill. pass. absunt; (v. Plin. 4, 20. s. 34.) nisi et mons et portus ita dicti. — *Hasdrubal Gisgonis filius*, v. ad 23, 34, 1.

4. *cum exercitu justo*, v. ad 6, 13, 3. — *trans fluvium*, Iberum. — *cum expeditis*, v. ad 5, 16, 2. 5.

5. *haud fefellit hostes*, v. ad 3, 8, 2.

6. *Castulo urbs Hisp.* — *uxor inde Hannibali*, Imilce, v. ad 21, 11, 9. ad Sil. 3, 97 sq. et Schweigh. ad Appian. Hisp. c. 16.

7. *Bigerra urbs*, etiam Ptol. laudata, Clusio videtur esse Villena, inter Murciam et Valentiam media.

XLII. 1. *Ad Mundam*, Baeticae urbem, quae ab hodierna Munda tertio Hispan. milliario abfuit, inclaruitque etiam atroci proelio, quo Caesar ibi vicit Pompeji M. filios. v. ad Sil. 3, 400. et Drak. inf. ad 40, 47. ubi monet, Mundam Baeticae opp. a Celtiberia, in qua bellum Graccho gerendum fuerit, procul distare, et, nisi alia Munda in Celtiberia vel in regione vicina sita fuerit, ejus mentionem ibi ferri non posse. *Mantuam*, Carpetanorum urbem, Celtiberis propinquam, ibi conj. Doujat. — *tragula*, v. ad 21, 7, 6.

2. *Ad Auringen*, urbem forte eamdem, quae *Oringis* dicitur 28, 3. et *Oningis* Plin. 3, 1. s. 3. ubi v. Hard.

3. *Sed gens* (non Punica, sed Barcina, h. l. Hasdrubal et Mago, fratres Hannibalis Hamilcarisque filii, in Hispania bellum gerentes) *nata instaurandis bellis*, (cf. 21, 10. et ad 5, 37, 6.) *Magone fratre* (quae voces junctim legendae, vel scribendum *a fratre* Hasdrubale) *misso ad conquisitionem militum*, (v. ad 21, 11, 10.) *brevi* tempore *replevit exercitum* militibus, a Magone conquisitis, (subplevit, *animosque fecit* exercitui; Str. *Replere* ob seqq. etiam adcipere possis simpl. pro reficere, recreare: quam exquisitiorem verbi significationem esse, Ruhnken. ad Vellej. 2, 56. docet; Ern. Sed malim referre ad *conquisitionem militum*. Illud h. l. languet.

4. *Alii plerique milites*, qui obponuntur h. l. ducibus seu genti Barcinae; Str. Pro *alii* Valla conj. *Galli*, et Grou. *At hi.* — *pro parte toties victa*, pro partibus Poenorum, (ut 35, 31, 8. 35, 50, 1. al.)

pro Poenis. — *ita eodem eventu* e quibusdam MSS. recepi cum Str. In plerisque est *orta eodemque e.* in edd. ante Str. *prius*, *eodemque e.*

5. *Moenicapto et Civismaro*, in MS. Put. *Moenicoepta et Vismaro.* — *Quum jam res prosperae* cet., at non tum demum, sed jam aliquot annis ante, immo semper, ex quo ductu Scipionum in Hispania bellatum erat: unde leg. *quum tam res prosperae;* Perizon. conl. Plaut. Bacch. 3, 3, 16. Sed Livius haud dubie tum *res tam prosperae* dixisset; Doer. Malim *ita res p.*

6. *verecundia Romanos cepit*, v. ad 3, 62, 8. — *Saguntum oppidum*, *quae causa belli esset:* ita Cantabr. et al. pro vulg. *quod causa b. e.* more Livii, qui pron. relativum et demonstrat. cum seq. jungi maluit; Jac. Gron. Cf. ad 21, 10, 14. 29, 11, 4. 32, 4, 1. (ubi v. J. Fr. Gron.) 32, 30, 1. 33, 8, 3. Sic et *ea erat confessio* 1, 45, 4. et similia 1, 29, 1. 3, 36, 1. 3, 38, 7. 39, 10, 3.

7. *octavum jam annum:* immo *quintum*, si, quod Livius lib. 21. docet, primo hujus belli anno, vel *sextum*, si quod Polyb. scribit, anno ante hoc bellum captum est; Glar. Cf. ad 21, 6, 3.

8. *Turdetanos*, *qui contraxerant* cet. v. 21, 6. ibique not. 1. — *sub corona vendiderunt*, v. ad 2, 17, 3.

XLIII. 1. *Quaestorem eum* L. Metellum *proximo*, superiore, *anno*, *ademto equo* cet. v. cap. 18. ibique n. 2. 4.

2. *vetiti causam in magistratu*, quamdiu censores essent, *dicere:* neque etiam magistratus, minime majores, in jus vocari licebat. Cf. ad Tac. Ann. 4, 19, 2.

3. *Ne lustrum perficerent*, (v. ad 1, 44, 3.) *mors prohibuit* - *se abdicavit*, v. ad 5, 31, 4.

4. *Creati consules ambo absentes*, v. ad 4, 42, 1.

5. *Aedilis Tuditanus*, *qui* cet. v. 22, 50.

XLIV. 1. *et exercitum* ſc. conſulibus mandati *unus, quem* cet. — *cujus peregrina ſors erat*, v. ad 22, 35, 5. — *juris dictione conlegae mandata;* qui itaque utramque praeturam ſortitus eſt, ut ſaepe alii. v. ad 25, 41, 8.

2. *Luceriam provinciam* ut *haberet* ſc. mandatum. Cf. ad 25, 3, 3. — *P. Sempronio* Tuditano (cf. cap. 43 extr.) *provincia Ariminum*, ut 28, 38. 30, 1. et 32, 1. Eadem provincia *Gallia* dicitur 25, 3. 26, 1. 28, 38. ut *Gallica provincia* Suet. Claud. 24. et Vmbria una ex quatuor provinciis quaeſtoriis Italiae. *Ariminum* vocatur, quia ibi erat ſedes quaeſtoris, qui provinciae praeerat. v. ad Tac. Ann. 4, 27, 3. Erneſti ad Suet. l. l. Sigon. de ant. jur. Ital. 1, 26. et Noriſ. Cenot. Piſ. 1, 1. extr. — *evenerunt* forſan non ſorte, ſed SCto. v. Duk.

3. *Lentulo propraetori provincia vetus* in Sicilia, ut 25, 3. pars inſulae, a Romanis jam b. Punico I. devicta. *Vetus provincia* non modo *novae*, ut in Gallia et Africa, ſed rebelli etiam regioni obponitur. v. ad Tac. A. 1, 58, 7. *Nova provincia* erat *regnum Hieronis*. Cf. ad 25, 41, 8. et 27, 8, 8.

4. *munierunt Romanum imperium*, f. *Romani*.

5. *prodigia procurarunt* (v. ad 1, 20, 11. et 1, 31, 1.) conſules juſſu ſenatus et *ex decreto pontificum*, quod mox dicitur. Cf. 25, 7. 27, 4. 37. 28, 11. 30, 2. 32, 1. 33, 26. 36, 37. 41, 9. 16. 43, 13. al. Quin et *prodigia per pontifices procurari placuit* 37, 3, 1. quod aliter adcipiendum monet Duker. "nempe ſenatum cenſuiſſe, ut pontifices curarent, omnia illa prodigiorum procurandorum cauſa fieri, quae conſules ex decreto pontificum ea procurantes facere ſolebant. Nam et decemviri Sibyllini, e quorum decreto itidem prodigia per conſules procurabantur, nihilo minus ipſi interdum eorum expiandorum cauſa ſacra faciebant; ut 37, 3. 37. 45, 16." — *Murus ac portae tactae*. — *de coelo tacta fuerat*, in multis MSS *fuerant*, prob. Gron. qui etiam vocem *tactae*

 delen-

delendam putabat, ut *murus ac portae* Vrbis intelligerentur. Sed ſub hac voce nomen urbis alicujus latet; Drak.

6. *in flumine Tarracinae*, ad Tarracinam. Cf. ad 4, 59, 2. — *Jovis Vicilini*, qui a loco, hodie incognito, cognomen traxiſſe videtur; Str. Cf. ad 23, 37, 4. — *in Compſano agro*, v. ad 23, 1, 1. *Comptino* Put. Forte *Pomptino*; Gron.

7. *flumen Amiterni c. f.*, v. ad 1, 31, 1. et 10, 39, 1. — *Pater*, Q. Fabius Max. *filio legatus in caſtra venit*; equo vectus, ut et filius, *quum* hic illi *obviam progrederetur* officii cauſa. — *lictoresque taciti anteirent*, non *animadvertentes* ſeu monentes, ut pater deſcenderet ex equo; Str. Nam eques, ad conſulem equo inſidentem venturus, deſcendere honoris gratia ad pedes debebat. Fabius autem pater non ſponte deſcendebat ex equo, ſed mandatum filii exſpectabat, ut eum tentaret videretque, utrum memor eſſet honoris ſui, et hominem officii inmemorem, quamvis patrem, illud praeſtare moneret. — *praeter XI faſces* ſ. lictores *equo praevectus* v. ad 1, 45, 7. et 2, 45, 7. — *animadvertere*, adtentum eſſe, propr. de lictoribus, populum ſubmoventibus, eorumque ſolenni et praenuntio clamore: *animadvertite!* (cf. Plin. Pan. 61.) quo jubebant conſulem praetoremve ſubſequentem *animadverti*, reſpici, juſtumque ei honorem exhiberi, v. c. adſurgi, via cedi, equo aut curru deſcendi cet. Cf. Suet. Caeſ. 80. Sen. Ep. 70. et Lipſ. Elect. 1, 23. Contra Plin. Pan. 23. 24. docet, Trajanum *ſilentes quietosque lictores ſubſequutum eſſe; liberumque fuiſſe, ingrediente per publicum Principe, ſubſiſtere, obcurrere, comitari, praeterire, haerere lateri.* — *proximus* conſuli *lictor*, ut ap. Cic. Verr. 5, 54. eſt duodecimus: nam lictores ante magiſtratum non gregatim ibant aut confuſe, ſed ſinguli et in lineam vel ſerie continua. v. Lipſ. l. l. Ceterum conf., qui eamdem rem narrant, Plut. Fab. p. 188. Valer. Max. 2, 2, 4. et inpr.

inpr. Gell. 2, 2. qui etiam monet, *in publicis locis, muneribus et actionibus patrum jura* (et quanta haec erant apud Romanos?) *cum filiorum, qui in magistratu sunt, potestatibus conlata interquiescere paululum et connivere, sed in domestica re ac vita publicos honores cessare: naturales et genuinos exoriri.*

XLV. 1. *Dasius Altinius Arpinus* MSS. *Classius* vel *Cassius Altinus Arpinas* edd. ante Gron. Τὶς ἔκγονος εἶναι τοῦ Διομήδους νομιζόμενος, Δάσιος ap. Appian. b. Hann. 31. qui tamen clam cum Romam contendisse et inde ejectum per Apuliam errabundum discurrisse, tum Romanos, tum Poenos metuentem, tradit. — *Arpos*, (unde *Arpinus*) v. ad 9, 13, 3. — *ad consilium* militare. — *pro transfuga*, v. ad 2, 7, 4. — *communis hostis* Romanis ac Poenis, *ancipitis animi*, ut mox: cujus *fides cum fortuna stat*, et *qui aliunde* (a partibus alius) *stat semper, aliunde sentit*, (qualis homo *bilinguis* dicitur) nec longe a fine cap. *ambiguae fidei vir*; ἀνὴρ εὐμετάβολος τὸ φρόνημα ap. Appian. l. l. Cf. ad 1, 25, 4. 2, 62, 3. 8, 34, 1.

2. *ad Hannibalem discessisset*, descivisset, ad ejus partes transiisset, ut contra *a Perseo discedere*, deficere, 43, 6. *discessit* c. Voss. et *descisset* quidam MSS. prob. Gron. — *res Romana*, v. ad 1, 12, 3.

3. *novam referre proditionem proditis olim*, ad proditos olim adferre, iis offerre, ostendere; Duk. gratum rependere Romanis, qui ingratum passi sint, ut *gratiam referre* pro gratum rependere illi, qui gratum fecerit: *den ehemals Verrathenen einen neuen Verrath zur Entschädigung bringen*; Str. Cf. Gron. Obss. 4, 11. ubi et has et alias hujus cap. lectiones, a librariis misere conruptas, ex ingenio et vestigiis MSS. sagaciter eruit. — *ad*, praeter s. post, *Faleriorum proditorem*, ludi magistrum, de quo v. 5, 27. *Pyrrhive* (immo *Pyrrhique* ob seq. *tertium*) *proditorem*, medicum, Timocharem vel Niciam, de quo v. Epit.

Epit. lib. 13 extr. Gell. 3, 8. Valer. Max. 6, 5, 1. Cic. Off. 3, 22. Plut. Pyrrh. p. 396. *proditores* conj. Duk. — *documentum*, v. ad Praef. n. 4. — *esset* sententiam deliberantium significat: intell. se censere; Str. Forte leg. *is sit*. — *arbitria agere*, ut *arbitria belli pacisque agere*, *tractare*, *captare*, *suscipere* 44, 15, 3. Tac. A. 12, 60. Vellej. 2, 50. Justin. 22, 2. *arbitrum pacis ac belli esse* Justin. 5, 2. modum pacis ac *belli facere* sup. 9, 14. Cf. Gron. Obss. IV. p. 175.

4. *sed mediam consequuturum consilii viam*, h. e. sequuturum. Sic *consequeretur* 27, 20 pr. optimi MSS. pro vulg. *persequeretur*. Cf. ad 1, 32, 12. — *libera custodia*, (Gr. φυλακὴ ἐλευθέρα, ἐλευθερία ἄδεσμος, δεσμωτήριον ἐλευθέριον, Germ. *Staatsgefängniss*, *weiter Arrest*) qualis non Romae fuit, sed in municipiis, mox explicatur verbis: *Calibus eum interdiu solutum custodes sequebantur*, *nocte clausum adservabant*. Cf. Intpp. Velleji 1, 9. et Sallust. Cat. 43. 50. Vales. et Wessel. ad Diodor. Exc. de virt. et vit. p. 571. et 581. — *traditur* sc. custodibus, s. in custodiam.

5. *tumultum*, *ut principe amisso*, *fecit*, v. ad 8, 30, 7. — *metuque rerum novarum*, v. ad 1, 52, 1.

6. *tam ditis hominis bona possidendi*, occupandi, (a *possido*) ut 31, 31. 38, 60. 42, 23. Cf. ad Tac. Ann. 2, 5, 5. — *ut irae magis quam avaritiae* id (quod forte excidit) *datum crederent homines*, v. ad 3, 58, 4.

7. *crudelitatem quoque gravitati* (severitati) *addidit* e MS. Flor. et al. pro vulg. *crudelitati q. gravitatem a.* recepi cum Str. qui tamen recte simul monuit, pro *gravitati*, quae ab h. l. aliena sit, (quum de duobus potius Hannibalis vitiis sit sermo, de *avaritia*, quam *habita quaestione de auro argentoque domi relicto*, et de *ira* seu *crudelitate*, quam *comburendo vivos* liberos conjugemque Altinii significaverit) legendum *aviditati* aut cum Gron. *rapacitati*. Suspicari etiam possis *cupiditati*, et *gravem* vel *feram* vel

diram

diram aviditati. Minus apte Ern. conj. *crudelitati q. pravitatem.* Ceterum eamdem crudelitatem Hannibalis memorat Appian. b. Hann. 31. et aliud ejus exemplum cap. 44 extr.

XLVI. 1. *institit obpugnare,* v. ad c. 26. n. 7.

2. *quartae vigiliae signum cecinisset*, v. ad 7, 35, 2. et 7, 40, 4. — *via infrequenti per desertam p. u.* v. ad 10. 11, 3.

3. *strepitum molientium portam*, v. ad 6, 11, 5.

4. *adcidens auribus* strepitus. v. ad 21, 10, 15.

XLVII. 1. *Arpini — armabant*; leg. *armarant*: neque enim eo ipso momento, quo Romani jam urbem ingrediebantur, tot millia hominum armare poterant; Duk.

2. *quod aut meritum Poenorum* optimi MSS. *quod ob meritum* plerique MSS. et edd. ante Gron. *quod autem ob meritum* e c. Palat. 2. recepit Str. auctore Duk. Non male, etsi Doer. putet, non *autem* sed *aut* requiri, quia *meritum Poenorum noxae Rom.* obpositum sit. Saepe *autem* est fore id. qd. *aut* vel *etiam*.

3. *vectigalem ac stipendiariam*, v. ad 5, 10, 5. — *Arpinis purgantibus*, se purgandi s. defendendi causa dicentibus, vel *purgantibus*, excusantibus se s. rem dicendo s. ostendendo, *ignaros omnium se datos — esse*, ut 28, 37, 2. 34, 5, 7. 41, 19. Sic et *satis facere* seq. infinit. 33, 49, 1. brevius dictum pro *satis facere probando* vel *et probare* s. ostendere. — *se venum datos Poeno*, v. ad 3, 55, 8.

4. *Initio orto* conloquiorum s. conloquendi.

5. *fideque data*, certa amicitiae pollicitatione. Cf. ad 23, 19, 10. — *adversus Carthaginiensem* MSS. Put. et Cantabr. pro vulg. *a. Carthaginienses.* Sic passim; ut et *Poenus* pro *Poenis.* — *emissique cum fide*, v. ad 23, 19, 10.

6.

6. *unius veteris proditoris*, *novi perfugae*, Altinii. v. cap. 45. — *restituti ad Romanos*, v. ad 2, 13, 4.

7. *duplicia cibaria*, v. ad 2, 59, 6.

8. *permissu magistratuum*, v. ad 23, 10, 4.

9. *cui ubi nuntiatum est*; forte leg. *ut* pro *ubi*, quod bis positum haud placet. Cf. tamen ad 1, 3, 8.

10. *oppidum Aternum* fuit tum in Lucania ad Silarum fl., (hod. *Aterni*) tum in Piceno, navale Marrucinorum Pelignorumque, quod nunc *Pescaro* dicitur, ut et *Aternus* fl.; cujus ostio adpositum est. Sed utrumque alienum ab h. l. quia Sempronio, successori M'. Pomponii, provincia fuit Ariminum vel Gallicus ager, pars Vmbriae. Cf. cap. 10. et 44. *Claternum* conj. Cluver. Ital. 1. p. 289. Hoc vero opp. Galliae Cispadanae prope Bononiam dicebatur potius *Claterna* et Strab. 5, 1, 11. p. 216. Κλίτερνα, hod. Quaderna. Forte leg. *Tifernum* (non illud Samnii, ut 9, 44. et 10, 14., sed Vmbriae, sive Tiberinum, sive Metaurense) vel *Ravennam*. — *tenuit*, v. ad 2, 3, 6.

11. *inter Salinas*. v. ad 5, 45, 3. Mox vocem *vico* junge cum *Jugario*, non *Aequimaelio*. v. ad 4, 16, 1. — *In templis Fortunae ac matris Matutae* (v. ad 5, 19, 6.) intra portam Carmentalem *et Spei extra portam* hanc. Cf. 25, 7.

XLVIII. 1. *Syphax erat rex Numidarum*, et quidem *Massaesylorum*, ut Gala et Masinissa *Massylorum* vel *Massyliorum* in parte altera Numidiae, quam tamen et Syphax aliquamdiu obtinuit, ejecto Masinissa. Cf. cap. extr. et 28, 17. 29, 29-33. 30, 11. ad Sil. 16, 170 sq. Massaesyli erant in Mauretania Caesariensi a Metagonio ad Tritum prom. vel a Malua s. Mulucha et Molochath fl. (hod. Mulvia) ad Ampsagam fl., quod nunc est regnum Algerianum, ubi olim Syphax, Juba, Bocchus inclaruere; Massyli in Mauretania Tingitana vel Gaditana et propria, sic dicta a Mau-

Mauris, quos Graeci Maurusios adpellabant, ab Ampsaga fl. ad Zeugitanam vel a finibus Marocani regni ad fretum Gaditanum, ubi Gala, Masinissa, Jugurtha, Bogud et alii regnabant. Vtraque Mauretania Numidiae adsignabatur, inpr. Tingitana, quae etiam Numidia nova et propria dicta. Hinc *Maurusios Numidas* dixit Livius cap. 49. ut Νομάδας Μαυρουσίους Appian. B. C. 1, 42. et Herodian. 7, 9. Sic et Polyb. 3, 33, 15. Νομάδων δὲ Μασσυλέων καὶ Μασσαισυλίων καὶ Μακκαίων καὶ Μαυρουσίων. Nam communi *Numidarum* nomine comprehendebantur Massyli, Massaesyli, Mauri et alii. Cf. Cellar. Geogr. ant. 4, 5. Plin. 5, 1. 2. ibique Hard.

2. *animum advertit* optimi MSS. ut 4, 45, 3. 45, 5, 1. al. *animadvertit* edd. ante Gron. quod idem est, vocibus contractis, ut et simpl. *advertere* sc. animum aliquo s. ad aliquid, h. e. observare, animadvertere, Gr. προσέχειν, ἐπέχειν, προσποιεῖσθαι sc. τὸν νοῦν, ut 44, 46. 45, 5. al.

3. *ut pro bonis ac f. sociis facerent*, v. ad 2, 7, 4.

4. *equis tantum habilem*, ad equos regendos et equestria proelia aptam, idoneam. — *insuetos* sc. esse.

5. *Sed habere se hostem* sc. Poenos. Cf. seqq.

6. *armandi ornandique et instruendi* sc. aciem. Cf. ad 9, 40, 12. *ordinandique* edd. a Mog. ad Gron. rectius forsan. Cf. not. 9. — *velut forte congregata turba*, v. ad 39, 49, 4. — *vasta* ex emend. Ruben. qui explicat: agrestia, rustica, rudia, incomposita, incondita, ut ap. Cic. Or. 45. de Orat. 1, 25. 3, 12. 43. In edd. ante Gron. *sua inscia;* quod *sua* revocavit Str. auctore Dukero. In MSS. optimis *suaisca* et *suasca*. Inde Salmas. conj. *vasca*, et Gron. *vesca*, h. e. quasi adesa, (a *vescor*, non a *ve* et *esca*, ut placebat Gell. 16, 5.) hinc infirma, gracilia, tenuia. Cf. Gron. ad h. l. et Intpp. Virg. Ge. 3, 175. 4, 131. — *temeraria*, v. ad 2, 46, 3.

7. *ut remitteret extemplo eum* sc. unum e legatis, *qui ad regem*, h. e. apud regem, (ut supra *apud sese;* v.

v. ad 2, 10, 10.) *remaneret.* Sed forte leg. *eum unum.* — *Q. Statorio nomen fuit*, cf. 30, 23. et Oudend. ad Front. Strat. 1, 1, 3.

8. *Cum duobus Romanis reliquis Numida*, Syphax, Numidarum rex, *legatos* cet. Vox *reliquis*, a Drak. e duobus MSS. haud optimis recepta, languida eſt et valde dubia. In omnibus fere MSS et edd. eſt *relata*, et deinde *Numida* vel *Numidis* vel *Numidasque legatos* vel *legatosque*. In ed. Junt. *Cum d. R. legatis Numida legatos* non inprob. Gron. qui tamen illud *legatis* aut *relata* delere malebat. Pro eo forte leg. *re pacta*, aut potius *regnator*.

9. *ordinatosque proxime morem Rom.* (cf. ad 2, 48, 5.) *inſtruendo* (v. ad 9, 40, 12.) *et decurrendo*, v. ad 23, 35, 3.

10. *juſtis militaribus*, omnibus, quae ad rem militarem vel ad juſtos bonorum militum labores ritusque pertinent, quae bono militi et noſcenda et facienda ſunt. *inſtitutis* pro *juſtis* ed. Tarviſ. et al. Cf. Gron. Obſſ. 4, 6. et Cort. ad Salluſt. Jug. 11.

11. *Maſſyli*, (*Maſſyla* edd. ante Crev.) cf. not. 1.

XLIX. 1. *Maſiniſſam*, al. *Maſaniſſam*. Forte leg. *Maſſanaſſam* vel *Maſſaniſſam*, ut Graecis dicitur. v. ad Sil. 16, 117. — *ſeptem et decem annos natum*: in hoc numero vitium eſſe et forte leg. *XXV annos*, firmis rationibus demonſtrant Weſſel. Obſſ. 1, 29. et Duker ad h. l. Mox *quam quod adcepiſſet* (ut 35, 1. et al.) edd. ante Gron. et plerique MSS. prob. Str.

2. *in Mauruſios ex acie Numidas — refugit*, v. ad c. 48. n. 1. unde patebit, vocem *Numidas* non eſſe delendam, vel mutandam in *Numidis* aut (*Numidarum extremi* cet. — *prope oceanum adverſus Gades colunt*, v. ad 1, 1, 3.

3. *praeterquam quod*, v. ad 22, 3, 8. Mox *qua pacta* plerique et optimi MSS. *quam p.* et *quae p.* reliqui MSS et edd. ante Gron. qui malebat *quam pacti — erant.* COM-

COMMENTARIVS
IN
LIVII LIBRVM XXV.

Cap. I. 1. *Ipsorum interim et Sallentinorum* (v. ad 10, 2, 2.) lege, ut *ipsi* sint Tarentini; Ruben. et Gron.

2. *in Bruttiis ex XII populis* cet. cf. ad 22, 61, 11. — *Consentini*, v. ad 8, 24, 4. — *Thurini*, v. ad 10, 2, 2.

3. *praefectus socium*, v. ad 8, 36, 5. — *tumultuario exercitu*, v. ad 1, 37, 4. — *inconditae turbae*, v. ad 21, 57, 11.

4. *publicanus — societatibus infidus*, v. ad 5, 23, 6. "Hinc adparet, praefectos sociorum cives Romanos fuisse; neque enim alii, ut puto, quam cives, ad publica conducenda admittebantur. Idem ex 27, 41. 33, 36. 34, 47. et 35, 5. conligitur;" Duk.

5. *intra parietes* (domi) *abolebantur Romani ritus — sacrificuli ac vates* cet. v. ad 1, 23, 1. 4, 30, 5. et 39, 8 sq. — *in publico*, v. ad 2, 24, 6.

6. *quaestus ex alieno*, aliorum, *errore*, superstitione et stultitia, *facilis*, facile capiendus. — *ad publicam querimoniam excessit res*, v. ad 3, 41, 6.

7. *Incusati graviter ab senatu aediles* sc. plebis (cf. 4, 30. et ad 2, 33, 3.) *triumvirique capitales*, qui praeerant carceribus subpliciisque; unde etiam *triumviri carceris* adpellantur 32, 26. extr. v. Epit. lib. XI. et ad Tac. A. 5, 9, 5. — *M. Atilio* tum h. l. tum cap. 3. et 12. pro vulg. *M. Aemilio* legendum esse, jam recte monuit Sigon. nam ille fuit praetor urbanus,

nus, hic peregrinus, qui deinde Luceriam provinciam habuit. v. 24, 44. et 25, 3. *praetori Vrbis*, ut 22, 33, 6. 26, 3, 4. 27, 4. 22. 33. 31, 9. 32, 26. Frequentius est *praetor urbanus*, et *urbis* e comp. scrib. *urb.* fieri potuit; Duk.

8. *libros vaticinos*, quales itaque jam tum circumlati a fraudulentis vaticinatoribus. Cf. 39, 16. ad Tac. Ann. 6, 12. et Suet. Aug. 31. — *literasque*, v. ad 6, 1, 2.

II. 1. *decemvir sacrorum*, v. ad 3, 10, 6.

2. *adpetebat tempus*, v. ad 5, 19, 2. Mox *consules bello intentos advocare* leg. e II MSS. Doer.

3. *primo comitiali die*, v. ad 3, 11, 1.

4. *Aedilis curulis fuit eo anno* (sc. quo hi consules ac praetores in annum seq. creati sunt; Duk. et Pigh.) *P. Cornelius Scipio cum M. Cornelio Cethego:* at, si Polybio 10, 4. et 5. atque Vellejo 2, 8. fides habenda, cum L. Cornelio Scipione fratre germano. Itaque Livius alios auctores sequutus est; nisi leg. *cum L. Cornelio fratre germano.* — *quod nondum ad petendum legitima aetas esset;* ergo lex Villia, a. V. 573 lata, non *prima* fuit annalis s. annaria, sed prima potius, quae adcupate definivit annos singulorum magistratuum: unde etiam familiae ejus inditum cognomen *Annalium.* v. 40, 44 pr. Hac lege Villia anni videntur constituti quaesturae 31. aedilitati curuli 37. praeturae 40. consulatui 43. nam his annis eos magistratus gessit Cicero, qui suo se quemque anno gessisse gloriatur Agr. 2, 2. al. Annos vero XXII ferme natus erat Scipio, (cf. ad 26, 18, 5.) et ne quidem gesserat quaesturam. Similia exempla v. 7, 26. 23, 24. 30. 25, 41. 28, 38. 29, 38. et 32, 7, 4. et 6. "Ex his locis manifestum fit, neque hoc tempore, neque aliquot post annis adhuc quidquam de annis singulorum magistratuum constitutum fuisse. Legem vero fuisse, quae cives ante certam aetatem a quorumcumque honorum civilium petitione submoveret, pro-

probabile ſit vel ex Polyb. 6, 17. qui dicit, nemini licuiſſe magiſtratum urbanum capere, qui nondum X ſtipendia feciſſet. Id tamen ſemper rigide ſervatum fuiſſe, adfirmare nolim." Duk. Livium erraſſe, vel per prolepſin loquutum eſſe, putabat Periz. ad Val. Max. 1, 1. p. 13. Cf. Drak. ad 40, 44. et Erneſti clav. Cic. p. 7.

5. *ad ſubfragium ferendum in tribus diſcurſum eſt*, malim *in ovile* vel *ſeptum*. Cf. ad 3, 51, 3. et 10, 13, 9.

6. *Aedilitia largitio haec fuit*, h. e. munera, a novis aedilibus populo data, fuere haec: *ludi Romani — inſtaurati*, v. ad 2, 36, 1. — *congii olei in vicos ſingulos dati*, cf. ad Tac. Ann. 14, 47, 4. *in viros ſ. d.* leg. nam illa largitio haud magna fuiſſet; Periz. Non video cauſam, cur Lipſ. Elect. 1, 8. hanc largitionem ſoli Scipioni tribuat; Duk. *Congius* noſtrum *Stübchen*, 7 ſextarii, (*Nöſſel*) Str. *Congiaria* inde dicta dona propr. talia, (vini et olei) ſed deinde quaelibet, populo data, ut et militibus, etſi haec ſaepius *donativa* vocabantur. Cf. ad 37, 57, 2.

7. *aediles plebeji aliquot matronas probri adcuſarunt* cet. v. ad 8, 22, 2. — *Ludi plebeji per biduum inſtaurati*; (v. ad 2, 36, 1.) *et Jovis epulum fuit ludorum cauſa*, ut paſſim. v. Ind. Hoc Ciceroni dicitur *ſacrificium epulare ludorum*, h. e. ſacrificium Jovi factum et conjunctum cum ludis lautisque epulis, quas una cum ſacro olim *Triumviri* vel *tres viri*, poſtea *Septemviri epulones* ſ. *epulonum* curabant. v. ad 33, 42, 1. 40, 42, 2. Cic. Or. 3, 19. et de haruſp. reſp. 10.

III. 1. *praetores provincias ſortiti ſunt, P. Cornelius Sulla urbanam et peregrinam* provinciam, *quae duorum ante ſors fuerat* cet. v. ad 2, 40, 9. 3, 2, 1. et 25, 41, 8.

2. *C. Claudius Nero Sueſſulam*, v. ad 2, 40, 9.

3. *alter a Fulvio Centum. adciperet*, h. e. ut adciperet decretum eſt. Sic et mox *legiones eſſent* et *ſcriberet*. Cf. ad 24, 44, 2. Pro *quisque ſcriberet* plerique MSS. *ipſe ſcriberet* et quidam *ipſi ſcriberent*.

4. *provinciaeque Lucani et Galliae*: in MS. Flor. a m. ſec. *Lucaniae*, prob. Str. Praeſtiterit *Lucania*: ſed et populus, adverſus quem bellum geritur, *provincia* ſaepiſſime dicitur, ut ſupra *Tuſci*. Pro *Galliae* quaedam edd. antt. *Gallia*; rectius, puto. v. ad 24, 44, 2. — *qua* parte *vetus provincia in Sicilia eſſet*, v. ad 24, 44, 3. — *Syracuſae*, v. ad 2, 40, 9.

5. *Hiſpaniae* (citerior et ulterior) *P. et Cn. Cornelius* Scipionibus. "Non liquet, quomodo Hiſpaniae prorogatae fuerint Cn. Scipioni, qui legatus tantum fratris fuiſſe videtur. v. 21, 17. 32. 40. 22, 22. Forte imperium ei poſt a. V. 536., quo P. Scipio in Hiſpaniam venit, a populo extra ordinem datum, quum privatus eſſet. Sed hoc nusquam ante prodidit Livius. Vtrique *imperatores Rom.* vocantur 25, 32. 37. 26, 2. 41. ſed ita quoque magiſter equitum 8, 30. 33." Duk. — *Publicanus erat Poſtumius*, v. ad 5, 23, 6. — *T. Pomponium Vejentanum* cet. v. cap. 1.

6. *Hi*, (Poſtumius et Pomponius) *quia publicum periculum erat a vi tempeſtatis*, v. ad 23, 49, 2. ubi ſimiliter a publicanis conducta legimus omnia, *ad exercitus portanda* navibus. Cf. ad 5, 23, 6. — *ementiti erant falſa naufragia*: ita optimi MSS., non *facta n.*, neque eſt quod nos obſendat ille, ſi quis eſt, pleonaſmus; Gron. Mox pro *ementiebantur* forte leg. *comminiſcebantur*. At v. ad 1, 3, 8.

7. *nec tamen ullo SCto notata*, v. ad 27, 25, 3.

8. *ordinem publicanorum*, ut *ordo ſcribarum*, *libertinorum* cet. nam *ordo* eſt omne hominum genus. — *obſenſum nolebant*, ſc. ob inopiam aerarii. Cf. 23, 48. 49.

9. *mulctam M. Poſtumio dixerunt* tribuni: nam *mulcta* a magiſtratu *dicitur* ſ. *indicitur*, *petitur* et *inro-*

irrogatur alicui, lege de ea ad populum lata; deinde *certatur mulcta* h. e. de ea in comitiis, populo in subfragium misso; (ut *vincere judicium* seu *sponsionem*, νικᾶν μάχην et μάχῃ; cf. Ern. clav. Cic. v. *vincere*) denique vel *jubetur* vel *remittitur* a populo. Cf. Cic. Phil. 11, 8. de leg. 3, 3, 6. et pro Mil. 14. inf. cap. 4. n. 4. (ubi *omissa mulctae certatio*, ut 26, 3. in judicio Cn. Fulvii) Sigon. de judic. 2, 10. et Gruch. de comit. 2, 2. in fine.

10. *area Capitolii*, v. ad 1, 6, 5. — *perorata causa*, h. e. exposita s. tractata re a tribunis in concione ad populum habita. — *propinquus cognatusque*, s. *cognatione*.

11. *Testibus datis*, *tribuni populum submoverunt*, v. ad 2, 56, 9. 3, 14, 4. et 3, 71, 1. — *sitella*, v. ad 21, 42, 2. — *ut sortirentur*, sorte educerentur tribus, *ubi*, in quibus, *Latini*, cives Rom. facti, *subfragium ferrent*; Sigon. Sed *Latini* ab h. l. alieni, et frustra vulgatum defendere conantur Doujat. ad h. l. Gruch. de comit. 2, 3 extr. et Sigon. ant. jur. Ital. 1, 4. Cf. Spanhem. orb. Rom. 1, 7. et Gron. Epist. 218. in Syll. Epist. Burm. T. 3. *ut sortirentur tribus*, sc. quae esset praerogativa,. *ac dein subfragium ferrent* conj. Gron. *ut sortirentur*, *ac sortiti s. f.* vel potius *ubi* (quo ordine) *laturi subfr. essent* Stroth. *ut s.*, *qui subfr. ferrent* Doer.

12. *ut concilio diem eximeret*, v. ad 1, 50, 6. — *in cornu*, in extrema aut primore parte subselliorum, in arcum aut semicirculi formam conlocatorum, in quibus sedebant tribuni plebis; (nam subsellia sunt tribunorum, non tribunal; etsi eos, qui cum populo agebant, de loco superiore egisse certum est, et hoc etiam *in capite primore* subselliorum dici potest, ut ap. Sidon. Ep. 1, 7. *in imo capite subselliorum consedit*) ut *cornu* saepe de extrema multarum rerum parte dicitur; Duker. et Str. Cf. ad Tac. Ann. 1, 75, 1. ad Suet. Tib. 33. et Intpp. Valer. Max. 5, 7. ext. 2.

13. *metus pudorque animum versabat*, v. ad 2, 45, 6.

14. *publicani per vacuum ſubmoto* populo, vel *in ſubmoto*, in ea parte, unde populus ſubmotus erat, (ut forte *ſubmoto incedere* 28, 27, 10.) *locum* concilii *cuneo* (v. ad 2, 50, 8.) *inruperunt* ex emend. Gron. cujus nota eſt: "*Submoto incedere* vel *agere* dicebantur magiſtratus Rom., (v. ad 3, 14, 4.) quum inter frequentiam hominum, lictorum miniſterio et animadverſione cedere locumque dare juſſam, progrediebantur vel agebant. Ita hic *vacuus ſubmoto locus*, qui, per viatores tribunicios diſcedere juſſa plebe, inter ipſam et tribunos interlucebat et intervallum faciebat: in quod inrupiſſe publicanos et tribunos a plebe intercluſiſſe, cum utrisque jurgantes, ex cap. ſeq. liquet. Tribuni jus ſubmovendi non habebant: tamen in conciliis ſubmoto conſidebant. cf. 2, 56." Ex ejusdem MS. Put. lectione (*in ſummo tolo cuneo i.*) efficiebat hanc: *in ſubmotos cuneo i.* ſed legere malebat: *in vacuum per ſubmotos locum c. i.* i. e. facto cuneo per turbam inruperunt in eum locum, quem antea plebis pars obcupaverat, qua ſubmota locus ille erat vacuefactus; ut ita ſtarent inter plebem et tribunos ſubfragia conligentes: quod ex cap. ſeq. patet. *per vacuum a ſubmotis locum*, ubi tribuni populum ſubmoverant, *cuneo inruperunt* (ne ipſi quoque ſubmoveri poſſent) conj. Doer. Cui lectioni idem adverſatur, quod contra Gronov. monuit Stroth., ita non opus fuiſſe *cuneo*, quo non in *vacuum locum*, ſed in confertam turbam inrumpatur, ut fiat via. In plerisque MSS. eſt *in ſubmoto loco in eo* vel *eos inruperunt*; in quibusdam *meo* pro *in eo*, et *ſummo* pro *ſubmoto*; in edd. ante Gron. *vi ſumma occupato loco in eos i.*

15. *vos in ordinem coactos eſſe*, v. ad 3, 35, 7.

16. *rem ad ſeditionem ſpectare*, v. ad 1, 9, 3.

IV. 1. *damnari ſe ab iratis civibus*: ita optimi MSS. *ingratis* edd. ante Gron. qui monet, credibilius eſſe utique, inmoderato adfectui, quam pravo ani-

animo dedecus id consules delegasse. Res nota ex 5, 32.

2. *tribunos in ordinem coegisse*, v. ad 3, 35, 7.

3. *patientiam magistratuum*, *quod cesserint*, forte *qui cesserint*; Gron. — *voluntate ipsius sustulerint*, "immo *voluntate ipsi sustulerint* vel *vol. ipsi sua sust.*, ut 3, 41. 5, 17. 30, 7. 35, 45. et Cic. pro Lig. 3. de fin. 2, 20. nam etiam voluntate illius sublata fuissent, si vis et arma effectum habuissent, et hoc dicit Livius, eos comitia, quae Postumius vi atque armis prohibiturus erat, ultro ac sponte sua sustulisse;" Duk. Mox *pro atrocitate rei jacta* (v. ad 2, 12, 7.) recte, opinor, reposuit Gron. ex conj. Vrsini.

4. *omissa mulctae certatione*, (v. ad c. 3. n. 9.) *rei capitalis diem P. dixerunt*, v. ad 2, 35, 1. et 3, 11, 4. — *ni vades daret*, (v. ad 3, 13, 9.) *prehendi a viatore*, v. ad 2, 56, 10. — *non adfuit* sc. in judicio, die dicta, ut mox *prodisset*.

5. *Tribuni plebem rogaverunt plebesque ita scivit*, v. ad 4, 58, 10. — *citatusque eo die non respondisset*: nam *respondere* dicitur et reus et adcusator, quum die dicta adsunt. Cf. ad 39, 18, 1. — *ipsi aqua et igni placere interdici*, v. ad Tac. Ann. 1, 3, 23.

V. 1. *Ea comitia novus pontifex Cethegus habuit*: cf. cap. 2. pr. nam erant tum VIII Pontifices, (v. 10, 6. et 9.) et ex his unus Pontifex Max.: quo mortuo, primum novus pontifex cooptabatur (a conlegio pontificum) ad subplendum conlegium et numerum VIII pontificum: ex his vero VIII deinde unus comitiis tributis Pontifex Max. creabatur; Duker. Cf. c. 2. ad 3, 54, 2. 39, 46 pr. 40, 42. Gruch. de comit. 2, 2. et 3. Noris. ad Cenot. Pis. diss. 1. cap. 5. Cooptatio illa sublata a. V. c. 649. lege Domitia. v. ad 23, 21, 5. — *Ea comitia novus pontifex habuit*, v. ad 3, 54, 2. — *Q. Fulvius Flaccus* et *T. Manlius Torquatus* etiam pontifices erant. De illo v. 23, 21. de hoc Livius id forte tradidit in libris deperditis.

2. *P. Cornelium Calussam*, forte leg. *Caesullam* cum Gron. (ex Festo: *Raviliae a ravis oculis, quemadmodum a caesiis Caesullae*) vel potius *Scapulam* cum Sigon. Cf. 8, 22 pr. et Pigh. in Ann. ad a. 425. p. 337.

3. *in pagis forisque et conciliabulis*, de quibus multa dixit Donatus ad 40, 19. *Pagi*, vici, propr. in locis montanis ipsaque natura munitis, quae vel Numa vel Servius Tullius (nam utrumque tradit Dionys. 2. p. 135. et 4. p. 220. ed. Sylb.) perfugia fecit rusticis et πάγους (colles) dixit. Cf. ad 31, 30, 3. et Ernesti clav. Cic. *Fora* oppidula, *(Marktflecken)* ubi statis diebus habebantur nundinae jusque dicebatur, v. c. *Forum Appii*, *Livii*, *Julii* cet. Cf. Doering ad Cic. Cat. 1, 9. Sigon. ant. jur. Ital. 2, 15. Turneb. Advers. 1, 11. et Marc. Donat. inf. ad 40, 19, 3. qui etiam de *conciliabulis* disputant. *Conciliabula* haud fere diversa a *foris*, quibus etiam passim junguntur. Cf. c. 22. 7, 15, 7. 29, 37. 34, 1. 56. 39, 14, 5. 39, 18, 1. 40, 37. 43, 14, 6. et ad Tac. Ann. 3, 40, 3. Isidorus: *Pagi*, inquit, *sunt apta aedificiis loca inter agros habitantibus. Haec et conciliabula dicta a societate et conventu multorum in unum.* Festus: *Forum negotiationis locus, ut Forum Flaminium et Julium ab eorum nominibus, qui ea Fora constituenda curarunt, quod etiam locis privatis et in viis* (unde *Forum Aurelium* ap. Cic. Cat. 1, 9. a via Aurelia, ubi illud situm) *et in agris fieri solet*; et: *Conciliabulum locus, ubi in concilium convenitur.*

4. *si qui roboris satis* cet. unde patet, inter causas, cur Romani minores XVII annis militare non voluerint, non levissimam fuisse hanc, quod plerique non satis haberent roboris ad ferenda arma ceteraque onera, de quibus Lips. de mil. Rom. 5, 2. agit; Duk. — *etiamsi nondum militari aetate essent* et *minores XVII annis sacramento dixissent*, v. ad 2, 24, 7. et 22, 11, 8. — *iis stipendia procederent*, v. ad 5, 7, 5. — *conquisitionem ingenuorum*, v. ad 21, 11, 10.

5.

5. *qui cum P. Lentulo militabant*, v. 24, 10. — *Cannensis reliquiae cladis* (v. ad 4, 27, 1.) cet. cf. 23, 25. 31.

VI. 1. *triste SCtum factum est*, v. 23, 25. — *in provinciam* Siciliam *morte regum* t. Hieronis et Hieronymi.

2. *vulneribusque nos* et *nostris senatui satis facturos* pauci MSS. Illud recepit Drak. hoc Crev. et Str. Pro *nos senatui* in plerisque MSS. et in edd. ante Gron. *magistratibus*, at in optimis codd. *nostratui:* unde J. Fr. Gron. reposuit *nos patriae;* et Jac. Gron. conj. *nos reatui satis facturos*, h. e. luituros commissa et quum maxime navata fortiter opera prius crimen et ignominiosam hanc relegationem abolituros. Sed vocis *reatus* significatio haec recentior est. v. Duk. ad h. l. Quintil. I. O. 8, 3. et inpr. Bentl. ad Hor. Od. 3, 6, 20.

3. *capti a Pyrrho ad Heracleam*, v. ad 22, 59, 3.

4. *fato, cujus lege inmobilis rerum humanarum ordo seritur*, (nectitur) cf. ad Tac. Ann. 6, 22, 1. et ad Sil. 5, 76. 6, 121. 15, 57 sq. ad Juvenal. 9, 32. 12, 63.

5. *gratias sciam ab senatu actas* cet. v. 22, 61. — *post fugam ab Cannis* ex emend. Gron. qui etiam bene conj. *ad Cannas*. In MS. Put. *actannis*, in aliis et edd. ante Gron. *actam nisi* et *actam sit*.

6. *ex reliquiis cladis ejus*, v. ad 4, 27, 1.

7. *in haec vilia capita saevitis?* In optimis MSS. *saeviret consuli:* unde *saevi?* et *consuli* dedit Gron.

8. *ignominia exercitibus quaereretur*, v. ad 2, 43, 7. *inureretur* conj. Valla. — *Caudinae legiones* cet. v. ad 9, 10, 5. — *ubi plus L millia hominum ceciderunt*, *unde consul cum equitibus LXX fugit*, v. 22, 49. ibique n. 8. et 9.

9. *captivis redemtio negabatur* v. 22, 54. 61.

10. *quippe illis arma tantum atque ordo militandi mutatus*, (v. ad 24, 18, 6.) *locusque*, *in quo tenderent*,

derent, tentoria ponerent et haberent, *in castris*, v. ad 10, 4, 2.

11. *ab hoste etiam relegati sumus, ubi senescamus in exsilio — tamquam nec manus nec arma habeamus*, v. ad 25, 41, 8.

VII. 1. *Sub haec dicta*, v. ad 2, 55, 1.

2. *senatum nihil videre*, h. e. nullam causam, *cur resp.*, ejus solus, *committenda sit*, v. ad 2, 64, 3.

3. *quod e rep. fideque sua duceret*, (v. ad 22, 39, 1.) *dum ne*, dummodo non, *quis eorum munere vacaret* castrensi, v. ad 4, 26, 7. — *virtutis ergo*, v. ad 6, 27, 1. — *in terra Italia*, ut 30, 32. 42, 29., optimi MSS. Vulg. *intra Italiam*. Cf. ad 27, 24, 1.

4. *sacris conquirendis donisque persignandis*, qui dona templorum conquisita recognoscerent, eorumque numerum, materiam et quae alia ad ea noscenda pertinerent, in tabulas referrent et adcurate perscriberent; Duker.

5. *aedibus Fortunae et matris Matutae, sed et Spei — fuerant*, cf. 24, 47 extr. Tò *sed* vix ferendum, et forte latet in eo nomen deae, v. c. *Fidei*; Doer.

6. *Horum prodigiorum causa* (de quibus v. ad 1, 31, 1.) *supplicatio fuit et sacrum novemdiale*, v. ad 1, 31, 3. et 3, 63, 2. — *per speciem legationis*, v. ad 2, 32, 2. — *senescere videbatur* otio. v. ad 1, 22, 3.

7. *in atrio Libertatis*, v. ad 24, 16, 10. — *aedituis duobus*, in quorum custodia et templum et ipsi erant.

8. *Deducti in comitio — de saxo dejiciuntur*, v. ad 1, 36, 6. et 6, 20, 11. Lege vel *in comitium* cum Str., vel *reducti in comitio virgis a. p. caesi* cum Gron.

VIII. 1. *duarum nobilissimarum — civitatium*, immo trium, ut patet ex cap. 15, Tarenti, Metaponti, Thuriorum; Gron. — *Ex iis* (sc. propinquis interemtorum aut amicis) *XIII fere nobiles juvenes*

venes Tarentini cet. conf. ad hoc et seqq. cap. de Tarento Hannibali prodita Appian. b. Hann. 32-34. Frontin. Strat. 3, 3, 6. et inpr., qui ad verbum a Livio exprimi solet, Polyb. 8, 19 sqq. vel 26-36. in ed. Schweigh.

2. *Nico et Philemenus* aut *Philomenus* optimi MSS. *Philomenes* alii et edd. ante Gron. Φιλήμενος (al. Φιλέμενος) καὶ Νίκων ap. Polyb. Pro his unus tantum, et quidem Κονωνεὺς, Cononeus, nominatur ab Appiano et Front., quoniam Philemeno forte partes fuerunt praecipuae et cognomen *Cononeo*, ut Niconi *Perconi*, (v. 26, 39.) quod suspicatur Schweigh.

3. *per speciem venandi* (v. ad 2, 32, 2.) *urbem egressi*; ita optimi MSS. ut et mox *se urbem egressos*, quod ex Palat. 2. recepi pro vulg. *urbe*. Cf. ad 2, 37, 5. ὡς ἐπ' ἐξοδίαν ὁρμήσαντες ἐκ τῆς πόλεως Polyb. 8, 26, 1. et §. 7. ὡς ἀπὸ τοῦ κρατίστου ποιούμενοι τὰς ἐπὶ τὰς λῃστείας ἐξόδους, sed 8, 27, 4. ποτὲ μὲν ὡς ἐπ' ἐξοδίαν, ποτὲ δὲ πάλιν ὡς ἐπὶ κυνηγίαν ποιούμενοι τὰς ἐκ τῆς πόλεως ἐξόδους.

4. *Haec ubi convenerunt*, v. ad 1, 3, 4.

5. *aut praefecto, aut custodibus* p. v. ad 24, 20, 7.

6. *Nocte maxime commeare*, ire ex urbe et redire. Cf. c. 9. 4, 9 extr. 5, 47 extr. 33, 29 pr. et ad 1, 57, 2.

7. *Vbi jam eo consuetudinis adducta res est*, ad eam consuetudinem, ut passim *eo* vel *huc furoris*, *audaciae* cet. *venire*, *procedere*, *progredi*. — *dedisset* sc. Philemenus.

8. *Tridui viam aberat*: in edd. ante Gron. *via*.

9. *aegrum similabat* se esse Hannibal.

IX. 1. *quos in expeditione — aptissimos esse*; forte leg. in *expeditionem*, ut 38, 21. *apti in hoc genus pugnae*.

2. *quarta vigilia noctis*, v. ad 7, 35, 2. — *ne quis agrestium — falleret*, fraudi esset, ut c. 23. Str. Cf. ad 3, 8, 2.

3.

3. *et ne ibi quidem nuntiato, quo pergerent,* cf. ad I, 41, 10. *enuntiato, quo pergeret* emend. Perizon. Cf. n. 6. et ad 9, 16, 5. κυρίως μὲν οὐ διεσάφει τὴν ἐπιβουλὴν Polyb. l. l. et συναθροίσας τοὺς ἡγεμόνας, non *convocatos milites.* — *via omnes irent,* via regia, qua omnes commeare solent; Ern.

4. *nec deverti quemquam de via.* v. ad I, 51, 2.

5. *aut excedere ordinem agminis,* v. ad 2, 37, 5.

6. *se in tempore editurum:* forte *edicturum*; Doer. Sed *edere* est id. qd. supra *enuntiare.* Cf. not. 3. et ad I, 18, 2.

7. *praefectus Romanus,* v. ad 24, 20, 7. Mox optimi MSS. *In cetera adeo nihil obedienter cura est,* et edd. ante Gron. (qui verum restituit) *Interea adeo nihil obedienter curatum est.*

8. *Hannibal concubia nocte movit,* cf. ad 2, 3, 2. *Concubia nox* seu *concubium* sc. tempus prima noctis pars, qua *concumbere* s. dormire solent homines, quamque excipiunt *nox intempesta,* (profunda, ut 37, 14. ἀωρία, quasi nulla pars temporis, qua homines non agere solent, vel *intempestive* agunt) *media nox* et *noctis mediae inclinatio,* ut hanc *diluculum, mane, ad meridiem, meridies, meridiei inclinatio, sol occasus, crepusculum,* et *prima fax:* quae noctis et diei partes sunt. Ἐκίνει τὴν πρωτοπορείαν κνέφατος ἄρτι γενομένου Polyb. 8, 28 extr.

9. *cum captae venationis onere,* h. e. praedae in venatione captae, ut et mox ac 35, 49. Sic etiam ἡ ἄγρα et צַיִד. Ap. Polyb. l. l. παρεσκευακὼς σῦν ἄγριον.

10. *portula adsueta,* quam Polyb. 8, 31. adpellat τὴν παρακειμένην πύλην, proximam *portae Temenidi,* (cf. not. 16.) ut hanc cap. 27. et 30. τὰς Τημενίδας πύλας, sic dictas a Temeno, Heraclida et heroe: nam Tarentus, a Tarante condita et a Partheniis, duce Phalantho, Lacone, occupata, ex Lacedaemone multa transtulit. Cf. Heyne ad Apollodor. 2,

2, 8, 5. ad Virg. A. 3, 551. et de Tarento ejusque institutis in Opusc. Acad. T. 2. p. 217 sq. Optimi MSS h. l. exhibent *Temenitida*, et ap. Polyb. 8, 27. (non vero 30.) Τεμενίδας, quod tamen respuit Schweigh. etsi monet, hoc nomen deductum videri posse a fano quodam, τεμένει, quemadmodum pars Syracusarum ab Apollinis fano ὁ Τεμενίτης sit adpellata.

11. *Ea mediterranea regione orientem spectabat*, ex parte ad continentem Italiae sita; Str. Ap. Polyb. 8, 30 pr. ἡ ἀπὸ τῆς μεσογαίου, πρὸς ἕω δὲ, κειμένη πλευρὰ, ὡς ἐπὶ τὰς Τημενίδας προςαγορευομένας πύλας, pars urbis orientem spectans, qua e mediterranea regione versus portam Temenida itur — τὸ δὲ πρὸς ἕω μέρος τῆς τῶν Ταραντίνων πόλεως, μνημάτων ἐστὶ πλῆρες, διὰ τὸ τοὺς τελευτήσαντας ἔτι καὶ νῦν θάπτεσθαι παρ' αὐτοῖς πάντας ἐντὸς τῶν τειχῶν. Huc spectant verba seqq., quae tamen corrupta aut mutila sunt. *includitur* in edd. ante Gron. sed *includuntur* in omnibus MSS. et *regio est orientem spectabest* in optimis. *orientem spectat ad monimenta, quae intra moenia includuntur* conj. J. Fr. Gron. *orientem spectat ad busta, quae Tarenti intra m. i.* Jac. Gron. et Drak. *orientem spectabat: Nico cum sociis ad monimenta esset, quae aliquantum intra m. i.* Sigon. prob. Str. sed refrag. J. Fr. Gron. qui haec interposita satis ex seqq. intellegi monet. Forte leg. *parte alia portam T. adiret Hannibal: (ea m. r. o. spectat) essentque alii*, (Nico et Tragiscus cum sociis) *qua* (parte) *tumuli intra moenia includerentur.* Cf. Polyb. qui etiam docet, cur Tarenti contra morem Graecorum sepulcra fuerint intra moenia.

12. *Quum portae adpropinquaret* sc. Hannibal: quod mallem adjecisset Livius, et deinde *ab eo* pro *ab Hannibale* scripsisset. Forte leg. *adpropinquaretur.*

13. *Hannibal silentio ducebat*, v. ad 1, 23, 4.

14. *qua commeare adsuerat*, v. ad c. 8. n. 6. — *familiare jam signum*, notum, consuetum, sibilo datum,

tum. Cf. cap. 8 extr. Mox *dicenti* e 2 MSS. recepi cum Str. In aliis eſt *dicente*, et in reliquis edd. *dicentis*. — *ſustinere* ſe.

15. *cum expedito venatore*, v. ad 5, 16, 2. Σὺν αὐτῷ νομαδικὴν ἔχων διασκευὴν ἕτερος ap. Polyb. Appianus dicit, eum ſecum duxiſſe Poenos milites, θώρακας ἔνδοθεν ὑπεζωσμένους καὶ ξίφη, τὰ δ' ἐκτὸς ὡς ἂν ἐς κυνηγέτας ἐσκευασμένους.

16. *portam proximam*; al. *maximam*. Cf. not. 10.

17. *per urbem dimittit Tarentinos* juvenes, proditores, e quibus binos cuivis parti duces dedit. Cf. Polyb. 8, 32. Ex eo et MSS. veras h. l. lectiones reſtituit Gron. — *itinera quam maxime frequentia*, v. ad 10, 11, 3. τῶν εἰς τὴν ἀγορὰν φερουσῶν ὁδῶν τὰς εὐκαιροτάτας Polyb.

X. 1. *Praefectus primo excitatus tumultu*, (v. ad 24, 20, 7.) et ſimul ebrius. v. Polyb. 8, 32. — *Terrorem* (forte *errorem*, quod jam monuere Lipſ. et Duk.) *et tuba audita ex theatro fecit*: οἱ περὶ τὸν Φιλήμενον, ἡτοιμασμένοι σάλπιγγας Ῥωμαϊκάς, καί τινας τῶν αὐταῖς χρῆσθαι δυναμένων διὰ τὴν συνήθειαν, (unde mox *ſcienter a Graeco inflata* in vet. libro recte legi putabat Sigon. inprob. Duk. qui monet, ſi *ſcienter* inflata fuiſſet tuba, eam non potuiſſe *incertum efficere, quis aut quibus ſignum daret*; Livii vero narrationem hic aliquantum abire a Polybiana) στάντες περὶ τὸ θέατρον, ἐσήμαινον Polyb. qui etiam docet, Romanos, ſigno hoc audito, per plateas paſſim advenientes, in Poenos Gallosque incidiſſe et ab his eſſe trucidatos. Mox legendum puto: *et Romanis Punica et Gallica arma cognita eam dubitationem exemerunt*. Τὸ *tum* hic delendum videri, ſaltem frigere aut vacare, jam alii monuere, et Duk. conj. *omnem*.

2. *convocare jubet*: e vet. lib. leg. *convocari*; Mur.

3. *vacuas autem tenebant domos* Romani et proprias, non permixtim cum civibus deverſabantur: unde

unde facile fuit, separare milites a civibus sola inscriptione aedium; Lipſ. Cf. ad 24, 7, 3. *cernebat* al.

XI. 1. *quam quum et a mari*, qua parte eam mare adluit, *praealtis rupibus*, *et ab urbe muro* cet.

2. *quae pro opere erat*, ad opus tuendum disposita; Doer. — *inpeditaque alia* ſc. loca. v. ad 9, 43, 6.

3. *Plurimi in fossam praecipitavere*, v. ad 2, 3, 2.

4. *Fossa ingens ducta, et vallum erigitur intra eam* ſc. munitionem, quae inter fossam et murum versus urbem facta; Duker. Quae dura est ellipsis et h. l. parum apta. Cf. Polyb. 8, 35. al. 28. qui docet, arcem antea ab urbe separatam fuisse fossa, quae a parte urbis, et muro, qui a parte arcis fuerit, nunc vero ἐκ μεταβολῆς, h. e. vice versa urbem ab Hannibale munitam adversus arcem fossa, arcem spectante, et a parte urbis valida munitione seu aggere cum vallo, qui muri instar fuerit, ac praeterea muro, e regione fossae exstructo. Hinc *vallum intra eam* ſc. fossam et urbem murumve novum fuit. Malim tamen legere *vallum in terra eruta* (ſc. ex fossa, et in aggerem formata) *erigitur*.

5. *ut simul in faciendo muro*; optimi libri *simul interfaciendo*; unde Periz. conj. *simul ut in perficiendo*, et Gron. *simul in perficiendo* vel *simul ut in faciendo*.

6. *ad Galaesum flumen*, hod. Galaſo, vel Bagrada, vel Tara, adluens agrum Tarentinum ipsumque Tarentum. Cf. Polyb. 8, 35. Cluver. Ital. ant. p. 1238. et Intpp. Hor. Od. 2, 6, 10. et Virg. Ge. 4, 126. — *quinque millia* (v. ad 9, 24, 2.) *ab urbe abest*, ut ap. Polyb.

7. *non altitudine*, *ut cetera* pars arcis, quae mare spectat; *tuta* est pars, urbem versus sita; Drak.

8. *in peninsula posita* arx *inminet faucibus portus*, adeo angustis, ut ponte jungerentur clauderenturque: ex quo portu, cujus *claustra hostis habebat*, Tarentini naves suas, *sinu exiguo intus inclusas*, per isthmum

mum in mare exterius s. meridionale transvexerunt (ὑπερνεωλκήσαντες) ope πορείων ὑποτρόχων, machinarum s. vehiculorum rotatorum. Cf. seqq. et Polyb. 8, 36. Strab. 6, 3, 1. p. 278. Appian. b. Hann. 34. (cujus narratio paululum diversa est et corrupta) et Sil. 12, 434 sqq.

9. *Via, quae in portum per mediam urbem ad mare transmissa est;* at Polyb. dicit τὴν πλατεῖαν, τὴν ὑπάρχουσαν μὲν ἐντὸς τοῦ διατειχίσματος, φέρουσαν δὲ παρὰ τὸ διατείχισμα ἐκ τοῦ λιμένος εἰς τὴν ἔξω θάλατταν. Hinc *ex portu* conj. Sigon. et *quae in portu* (sc. incipiens) *praeter moenia urbana ad mare t. est* Jac. Gron. *portu* legitur h. l. in optimis MSS. et *praeter moenia* sic 7, 8. 38, 3. Sed *per mediam urbem* etiam Appian. expressit: λεωφόρον ὁδὸν, ἢ διὰ μέσης τῆς πόλεως ἔφερεν ἀπὸ τῶν λιμένων ἐπὶ τὴν νότιον θάλασσαν.

10. *ad subducendas naves,* v. ad 8, 26, 1. — *faciliora plaustra,* mobiliora, volubiliora, facilius movenda. Cf. ad 3, 70, 1. 22, 46, 3. ad Juvenal. 4, 63. et Sil. 4, 433. 17, 40. — *minorque moles,* difficultas. v. ad 1, 38, 4. Mox *ancoras* scripsi pro *anchoras,* ut semper, quia est Gr. ἄγκυρα.

11. *in diversum auctores trahunt,* v. ad 1, 24, 2. Mox *factam* revocavi ex edd. ante Crev. et Gron. pro *factum.*

XII. 1. *usque ante diem V. Cal. Majas* (v. ad 6, 1, 9.) *Latinae tenuerunt,* (retinuere) — *perpetrato sacro in monte* cet. v. ad 1, 45, 2. et 21, 63, 10. 11. — *Religio deinde nova objecta est,* sc. animis, ut 27, 25, 4. et 41, 22. Cf. ad 2, 5, 4. et 5, 15, 6.

2. *Vates hic Marcius inlustris,* cf. Macrob. Sat. 1, 17. Marcios fratres, augures et vates, memorat Cic. Div. 1, 40. 50. vid. ibi Davis., Lindenbr. ad Ammian. 14, 1. et Meurs. critic. Arnob. 1, 14. — *quum conquisitio* (ita MS. Put. et Pet. pro vulg. *inquisitio*) *priore,* superiore, *anno ex SCto talium librorum fieret,* cf. ad 25, 1, 8. et 39, 16. 3.

3. *M. Atilii praetoris urbani* (*Vrbis* omnes edd. ante Gron. et MSS. praeter Put. et Pet. qui *urbem* habent) v. ad cap. 1. n 7. — *venerant* sc. libri vel carmina. — *novo praetori* P. Cornelio *Sullae*. v. cap. 3.

4. *Ex his Marcii duobus carminibus auctoritas alterius, post rem actam editi cum rato eventu, alteri* cet. ita ex optimis MSS. (in quibus exstat *postrame-acta dediti cum rato*) probabilia eruerunt Valla et Gron. *editi*, in lucem emissi et oculis hominum subjecti; Str. Haec verbi vis aptior ea, quam ad h. l. notavit Gron. et nos ad 1, 18, 2.

5. *Amnem Trojugena* cet. quae carminis verba Alciatus in hos concludit versus: *Amnem Trojugena Cannam Romane feuge, Ne te alienigenae in campo cogant Diomedis Conseruisse manus pugnando. sed neque credes Tu mihi tunc, donec compleris sanguine campum, Multaque millia caesa tuorum deferat amnis In pontum magnum terrai frugiferai, Piscibus atque avibusque ferisque colentibus terras Vt fuat esca caro tua: nam mi ita Jupiter orsus.*

6. *Diomedis Archivi campos*, Apulos, Cannenses, qui poetis saepe *campi Diomedis*, *Aetoli* et *Graji* dicuntur a Diomede, Tydei, Aetoliae regis, filio, qui redux a Troja et Argis (quod Peloponnesi opp. primum Ἄργος ἵππιον dictum) profugus a Dauno rege filiam partemque Dauniae in Apulia adcepisse ibique Arpos s. Argyripam aut rectius Ἀργυρίππην s. Ἄργος ἵππιον (hod. Arpe) condidisse perhibetur. v. Heyne Exc. 1. ad Virg. Aen. 11, 243 sq. et Eudociae Jon. in Villoisoni Anecd. gr. p. 115. — *Canna flumen* est vel Aufidus, vel minor amnis, Cannas praeterlabens, qui non aliis memoratur. Illud suspicabatur Cluver., hoc Cellar. Notiores sunt, qui per campos Cannenses fluunt, Aufidus et Vergellus amniculus, de quo v. Flor. 2, 6. et Valer. Max. 9, 2. — *juxta atque*, v. ad 5, 6, 3.

7. *Tum alterum carmen recitatum*, quod etiam, verbis quibusdam vel omiſſis vel mutatis, legitur ap. Macrob. Sat. I, 17. — *vomicam*, ut ulcus, perniciem interiorem, quam translationem Quintil. 8, 6, 15. inprobat; Str. — *longe gentium*, e longinquis inde gentium regionibus; Doer. Similiter *ubi*, *ubinam*, *ubicumque*, *usquam*, *nusquam* cum *gentium* junguntur. — *comiter*, libenter, non gravate, liberaliter, magna benignitate; Graev. Dici pro *ſine dolo malo*, docet Cic. p. Balb. 16. ubi v. Graev. Cf. ad 38, 11, 3. et Drak. *communiter* edd. princ. Rectius forte ob ſeqq. Sed illud quoque his convenit. De *ludis Apollinaribus*, quorum origo hoc cap. traditur, v. Duker. ad h. l. et Noriſ. in Cenot. Piſ. p. 137. 138. ubi ex Macrobio, Cic. et Dione docet, eos IV Id. Jul. actos eſſe.

8. *dederit ex publico partem*, v. ad 2, 9, 4. — *Decemviri*, v. ad 3, 10, 6. — *res veſtra melior*, v. ad 23, 11, 3. — *perduelles*, (v. ad 1, 26, 4.) *qui veſtros campos paſcunt*, conſumunt et pervaſtant, *placide*, ſecure, intrepide, inpune.

9. *Ad id carmen* obſcurius et perplexius *explanandum diem unum ſumſerunt*, cf. ad 2, 18, 4. *Ex hoc carmine procurandi gratia dies unus rebus divinis inpenſus* ap. Macrob. l. l. Hinc *expiandum* conj. Sigon. Sed Macrobius non idem dicit, quod Livius, et *explanare* eſt rem vel ſermonem obſcurum vel ambiguum interpretatione explicare; Drak.

10. *ut decemviri libros inſpicerent*, v. ad 3, 10, 6. Vox *libros* abeſt ab omnibus fere MSS. prob. Jac. Gron. qui monet, decemviros juſſos eſſe, ipſo carmine explorato, de religione, quae in eo aperiretur, et de ludis decernere, idque innui verbis ſeqq. *ea quum inſpecta relataque eſſent*, ſc. carmina, non libri. Sed vulgatam lect. firmat Macrob. l. l. unde etiam probabile fit, Livium ſcripſiſſe: *Ea* vel *Eadem quum reperta* vel *inventa relataque* cet. Nota Duk. eſt: "Carmen Marcii ſine dubio ante hoc SCtum le-

ctum

ctum fuerat. Sed quum ex brevi illo et obscuro carmine, quod nihil aliud, quam Apollini ludos et rem divinam faciendam, monebat nihil certi de ratione ludorum ac sacrorum illorum disci posset, senatus decemviros jussit adire libros Sibyllinos, qui ipsos de omnibus his rebus adcuratius instructuri putabantur. Mox *ea inspecta* sc. scripta, monimenta, vel etiam carmina, sed Sibyllina, non Marciana: nam etsi duo erant Marcii carmina, tamen Romani uno tantum jubebantur Apollini ludos et sacra facere."

11. *duas hostias majores*, v. Ind. — *ut decemviri sacra Graeco ritu facerent iisque* (sc. majoribus) *hostiis, Apollini bove et capris auratis* cet. v. ad 4, 16, 2. Quare vero *Dianae* nulla h. l. fit mentio? Quia ludi sunt *Apollinares?* Sed unde tum *Latona?* et cur *caprae* Apollini sacrae? Praeterea Apollo et Diana plerumque in sacris junguntur, (v. c. 5, 13. 22, 10. al.) iisque primae dari partes solent in sacris ἀπευκτικοῖς seu averruncandae deorum irae institutis. Hinc semper h. l. legendum putavi: *Apollini bove aurato, Dianae capris duabus* cet. idemque Jac. Gron. suspicatum esse postea vidi. Nunc autem video, id non satis adrisisse Dukero et Drak. Hic monet, capras Apollini inmolatas memorari ab Hom. Il. 1, 41. ibique causam reddi ab Eustath. Hic vero, in carmine Marcii solum Apollinem nominari, et Macrobium, qui haec ad verbum ex Livio descripserit, nihil de Diana habere. Verum ita saltem restat ille scrupulus: cur sacra Latonae facta?

12. *Ludos praetor in circo max. facturus*, sc. urbanus, qui et peregrinus tum erat, *P. Cornelius Sulla* s. Sylla, (v. cap. 3.) quem etiam decemvirum fuisse docet Macrob. l. l. *Bello Punico II. ludi Apollinares ex libris Sibyllinis primum sunt instituti suadente Cornelio Rufo decemviro, qui propterea S i b y l l a cognominatus est, et postea conrupto nomine primus S y l l a coepit vocitari.* Inde simul intelligitur, *Sylla* rectius scribi quam *Sulla*. Sed veteres Romani

ni *u* pronuntiabant, ut Graecum *υ* vel Gall. *u*. Ceterum ludis quoque Graecas fabulas datas esse, ex Cic. ad Att. 16, 5. ostendit Dodwell. de cyclis diss. 4. s. 16.

13. *ut populus per eos ludos* (v. ad 2, 18, 1.) *stipem Apollini conferret* (v. ad 5, 25, 3.) tantam, *quantam* conferre *commodum esset* ei, placeret, liberet.

14. *non valetudinis ergo*, (v. ad 6, 27, 1.) *ut plerique rentur*, cf. Macrob. l. l. *rentur*, *votorum*. *Factosque populus* cet. edd. ante Crev. — *Populus coronatus spectavit*, v. ad 10, 47, 4. et 23, 11, 7. — *matronae subplicavere:* "Livius saepe dicit, subplicatum ivisse *viros feminasque*, ac *liberos*, ut 3, 7. 10, 23. 27, 10. et alibi. Cur id his ludis a solis matronis factum dicat, non scio. Dodwell. de cyclis diss. 4. s. 16. et in Adpend. Praelect. p. 758. recte, ut puto, scribit, ex Livio non posse conligi, ludis Apollinaribus plures dies, quam unum, datos, ac demum recentioribus temporibus aliquid in ea re mutatum fuisse; de quo etiam agit Noris. cenot. Pis. diss. 2. c. 6. p. 137. Si hoc ita se habet, etiam sequi videtur, matronas, quae subplicatum ibant, spectaculis eorum exclusas fuisse; nisi forte eas ante commissionem ludorum subplicasse dicendum est." Duk. — *in propatulis* ex optimis MSS recepit Gron. pro vulg. *in propatulo*. v. ad 5, 13, 6. — *celeber dies*, solennis, festus.

XIII. 1. *pro cetera socordia*, ea socordia, qua in ceteris omnibusque rebus agere solebant. Cf. ad 7, 33, 2. — *quadringenta vehicula:* Sigon. e vet. libro *quadraginta v.* quo major sit *socordia*. Sed illud haud nimium pro magnitudine urbis et frequentia incolarum: praesertim quum mox habeas *duo millia*; Gron.

2. *alia prodicta dies* e MSS. Flor. Voss. et Crev. recepi cum Str. quia hoc est proprium in hac re verbum, (v. ad 2, 61, 6.) et reliquae lectiones ex hac ortae,

ortae, *prodita*, (quod a Drak. editum et firmatum est exemplo Terent. Andr. 2, 1, 13.) *producta* et *praedicta*.

3. *inter se comparassent*, *ut* cet. v. ad 3, 2, 1.

4. *per quaestorem Campanis datum frumentum*, verba ex optimis MSS a Gron. inserta. *per quaestorem*, quales in bello Romanis fuere. — *inconditam turbam*, v. ad 21, 57, 11. — *iis ex terris* jungenda: sed pro *iis* forte leg. *sociis*, ut supra *ex sociis circa populis*; Doer.

5. *Quarta vigilia*, v. ad 7, 35, 2. — *ad castra* Punica. — *in plano*, v. ad 21, 32, 7. — *defenderunt* castra.

6. *ut quibus locus aequior*, v. ad 8, 30, 7. 22, 16, 1.

XIV. 1. *eo versuros bellum* sc. se et conlegam.

2. *tam segne imperium disjecit*, v. ad 24, 2, 7. Τὸ *segne* tam ad tarditatem moramque, quam ad ignaviam metumque spectat. — *cohors Peligna*, v. ad 10, 33. 1.

3. *Vibius Accuaeus*, oriundus Accua. "Sed Accua 24, 20. in Apulia videtur poni, non in Campania, et haec cohors Peligna fuit, cui cur Apulum praefecerint Peligni, causa non adparet. Ceterum ab his *praefectis* diversi erant XII praefecti sociorum, quos a consulibus constitutos tradit Polyb. 6, 24. Utrique etiam *praetores* 9, 16. et 23, 19. dicuntur. Cf. Lips. mil. Rom. 1, 7. 2, 10." Duk. Cognomen abest ab edd. ante Gron. qui addendum hoc et ita scribendum monuit. *acaus* optimi MSS. at cap. extr. *Accaeus*; alii *Acceus* et *Accejus*. Cf Intpp Valer. Max. 3, 2, 20. — *vexillum trans vallum hostium trajecit*, cf. 21, 26. 41, 4 pr. et ad 4, 29, 1.

4. *princeps primus centurio*: Lips. mil. Rom. 2, 8. et Duker. conj. *princeps primae* aut *prioris centuriae*: sed forte *centurio* glossa τοῦ *primus*: nam quemadmodum qui primi ordinis *pili* seu triariorum centurio est, et *primi pili centurio*, et ipse *primus pilus*

 dici-

dicitur, ita *primi hastati* (h. e. hastatorum ordinis) *centurio* etiam *primus hastatus*, et *primi principis centurio* etiam *primus princeps* dici potest: ordo autem centurionum in legione hic erat, ut *decimi hastati* infimus erat et summus *primi pili*, qui inde et olim (v. 7, 41.) *primus centurio* dicebatur; Stroth. Cf. tamen ad 2, 27, 7.

5. *velut in plano sita*, cf. ad c. 13. n. 5.

6. *dejectis hostium castris*; forte leg. *direptis*.

7. *princeps tertiae legionis*, e principibus, ex eorum militum ordine, qui *principes* vocantur; Str. Cf. ad 2, 27, 7.

8. *ab Cominio Cerito*, v. ad 10, 39, 2.

XV. 1. *Ne Tarentum quidem, non modo*, multo minus, s. nedum (quod et in MSS exstat) *arcem*. Cf. Duker. ad h. l. et Ern. clav. Cic. voc. *modo*.

2. *Hoc idem eadem ora maris* Tyrrheni *et Thurini fecerunt*, sc. quod fecerant *Metapontini* in eadem Lucania. Cf. ad 10, 2, 2. et 22, 61. ibique not. 11.

3. *quibus, indidem ex Achaja*, ex eadem vel pariter ex Achaja, (v. ad 23, 46, 5) *oriundi* cet. nam omnes illae urbes Graecae erant originis. Sed Thurii, Atheniensium colonia, h. l. Achaeorum, ut ap. Scymnum Chium v. 325. aut confusis cum iis veteribus Sybaritis, aut respectu ad eos habito, qui ex iis superstites novae coloniae interfuerant. Ita Heyne Opusc. Acad. T. 2. p. 174. qui de vera urbis origine disputat ibid. p. 138 sq. et de *Metaponto* p. 205 sq. ubi etiam monuit, verba *cognatione juncti erant* ad solos *Metapontinos* spectare, non ad *Tarentinos*, qui Dorici fuerint generis, de quo v. ibid. p. 217. *quibus itidem ex Achaja oriundis* conj. Gron. — *propter obsides nuper interfectos*, v. cap. 7 extr. — *Thuriis*, v. ad 10, 2, 2.

4. *non militum, quos perpaucos habebat, fiducia, quam* cet. in edd. ante Gron. *non tam militum*. v. ad 2, 56, 8. — *centuriaverat*, v. ad 6, 2, 4.

5.

5. *infestis signis ire*, v. ad 1, 13, 2. — *collibus ad tegendas insidias obpositis*, v. ad 24, 39, 1. et 29, 34, 5.

6. *coorti cum clamore equites* (v. ad 9, 31, 6.) *prope inconditam* (v. ad 21, 57, 11.) *Thurinorum turbam* e quibusdam MSS. recepi cum Str. pro vulg. *propere*, quod male cum *extemplo* jungitur; et quo servato saltem post *propere*, non post *equites*, quod vulgo factum, suadente J. Gron. distinguendum. Cf. ad 22, 19, 6.

7. *unde pugnabat*, ex ea parte, pro qua p.; Str.

8. *Seditio inde paulisper tenuit*, v. ad 2, 3, 6. Verba *alii urbem tuendam* exstant in omnibus edd. sed in nullo fere MS. et recte forsan: dicendo enim receptum esse Atinium et seditionem ortam, quod alii *inde*, h. e. nunc tandem, post talem casum, Poenis urbem dedendam censerent, satis indicat Livius, alteram partem fuisse illorum, qui Atinium recepe- rint, eoque manendum in fide statuisse; Gron. Verba illa ob geminum *alii* excidisse videri possunt; Str.

9. *quae jam in hibernis erant, frumenta:* immo *in herbis*, ut ap. Ovid. Met. 5, 482. et 8, 290. h. e. paene matura; Jac. Gron. Recte, opinor. — *subita belli*, v. ad 4, 27, 1.

10. *ad obtinendas*, tuendas, *res* — *praeficeret*, forte *praeficere* (sc. jubent) quod Mur. e vet. lib. notavit; Gron.

XVI. 1. *ex Lucanis moveret*, v. ad 2, 3, 2. — *angues duo ex obculto adlabsi* (cf. ad 1, 56, 4.) — *edere jecur*, forte *adedere* vel *ambedere*: nam in optimis MSS. *anaere*, *anere*, *ademere*; Gron. Cf. et Valer. Max. 1, 6, 8.

2. *intentius exta reserata servarentur* edd. ante Gron. et plurimi MSS. *exta reservata s.* quidam MSS. *exta resereservarentur* c. Put. *exta reservarentur* Flor., Cant. et Crev. quod recepit Stroth. qui inde reliquas lectiones ortas monet. Sed τὸ *intentius* postulare

videtur *servare* vel *observare*, non *reservare*; Doer. *diligentiusque adservatis extis* dixit Valer. l. l. *extares ollae servarentur* Gron. Crev. et al. ex emend. Salmas. *extar servaretur* conj. Ruben. (*Extar olla, ubi exta coquebantur* Glossar. Cf. ad 29, 27, 4. 41, 15 pr. et Intpp. Plaut. Rud. 1, 2, 47.) *exta profecta servarentur* malebat Drak. ut 5, 21.

3. *ab occultis hominibus consultisque* optimi MSS. non *consiliisque*. cf. ad 3, 62, 3. — *fatum moveri potuit*, averti, inmutari; Doer. Sic *movere* pro *mutare* 27, 51, 5. 34, 54 extr. 35, 33, 2. 35, 42, 2. et al. — *Flavius Lucanus*; in MS. Put. *Flavos* et deinde *Flavus*. Ap. Appian. b. Hann. 35. Φλαύϊος s. Φλάβιος. Mox verba *quum pars ad Hannibalem defecisset* forte a glossatore profecta.

4. *qui in Bruttiis praeerat*, v. ad 5, 8, 3. Mox *iis* sc. hostibus. Alii *is* et ex emend. Sigon. *sibi*. — *liberos cum suis legibus*, ut alibi *inmunes* sc. tributorum vectigaliumque *ac suis legibus viventes*, ἐλευθέρους, αὐτονόμους. Cf. 25, 23. 30, 37. 37, 54. 44, 7. 45, 26. De duplici privilegio, ἐλευθερίᾳ et αὐτονομίᾳ, v. Spanhem. de usu et pr. num. Diss. IX. p. 674 sq.

5. *in locum, quo erat cum paucis Gracchum a.* ex uno MS. Pal. recepi cum Str. pro vulg. *in locum paucis G. a.* quod ineptum est. *paucis* etiam exstat in MS. Put. et iteratio τοῦ *cum* effecit, ut verba *quo erat cum* post *locum* exciderent; Str. *deducit Poenum, quo cum paucis Gracchum ait ducturum: Mago ubi pedites e. armasset, caperet eas latebras, ubi i. n. obcularet* conj. Gron. et sic fere MS. Put. *deducit P. in locum paucis G. adducturum mago ibi p. e. armareset capere eas* cet. Verbum *jubet* a plerisque MSS. abest, et, si retinendum, pro *ibi* potius substituendum videtur. — *dies composita*, v. ad 3, 53, 2.

6. *Omnium populorum* sc. singulorum gentis Lucanae: nec cum Lips. et Modio leg. *popularium*; Str.

7.

7. *quando res quoque Romana;* v. ad 1, 12, 3. et 5, 25, 3. — *Hannibalis vis senesceret,* v. ad 1, 22, 3.

8. *Veteri delicto:* "quomodo *vetus delictum* dicit eorum, qui ante paucos annos desciverant? rebellio majorum vetus delictum erat, ipsorum defectio novum." Duk. — *Haec ab se ait dicta,* forte *sane dicta:* in MSS. *sint* pro *ait;* Gron. — *contingere dextram,* ut al. *dare, jungere, amplecti dextram,* quod est *pignus fidei* et amoris. "Sic et *dextras fidemque dare* 40, 46, 8. et *fides* κατ' ἐξοχὴν de dextris junctis, ut δεξιαὶ, ᾗς ἐπέπιθμεν ap. Hom. Il. 2, 341. et ἀνακαλεῖ δὲ δεξιᾶς Πίστιν μεγίστην ap. Eurip. Med. 21. ubi v. Porson." Schaef.

9. *Locum se consiliis dixisse,* sc. super hac re agendis: et ita omnes MSS. et edd. vel *conciliis,* neque est quod cum Gron. et aliis reponatur *consciis;* Str. *dixisse* (edixisse, indicasse; v. Gron.) optimi MSS. *edixisse* edd. ante Gron. — *nomen Lucanum,* v. ad 1, 10, 2.

10. *cum lictoribus ac turma equitum,* μεθ' ἱππέων τριάκοντα Appian. b. Hann. c. 35. — *Hostes subito exorti,* v. ad 9, 31, 6.

11. *Id referre,* (v. ad 8, 30, 3.) *utrum praebentes corpora* ad caedem, ut c. 15. Cf. 4, 28. et alia exempla apud Gron. et Drak. *utrum praesenti torpore* male edd. ante Gron.

12. *paludamento circum laevum brachium intorto,* quod fieri solebat ante pugnam; Ern. cf. Burm. ad Petron. c. 80. et Schel. ad Hygin. p. 1030. T. 10. Antiq. Rom. — *Major quam pro numero hominum, pugna,* v. ad 7, 33, 2. — *Jaculis maxime aperta corpora,* obnoxia. Dictio desumta a ludo gladiatorio, in quo latus *apertum* et *nudum* dicitur, quod ictibus *patet.* Cf. ad 22, 50, 3. 25, 38, 7. 32, 21. Similiter *obportuna* et *exposita* (sc. hosti ac vi) dicuntur. v. ad 1, 54, 4. et 32, 21, 12. — *conjectus,* substant., jactus telorum; Doer. Tres tantum vivos esse captos tradit Appian. l. l.

XVII. 1. *prope Calorem fl.*, v. ad 24, 14, 2. — *ostendant*, dicant, narrent: (ut et *ostentare:* cf. ad 26, 24, 2.) nisi *contendant* leg. cum Ruben.

2. *uti loco puro ea prodigia procuraret*, (v. ad 1, 20, 11.) non polluto prodigiis, de quibus v. cap. 16 pr. *loco* abest a MS. Cantabr. prob. Jac. Gron. ut intell. *flumine*. Forte tum leg *pure*. v. ad 1, 45, 7. — *constat locus*, v. ad 9, 2, 1.

3. *in vestibulo Punicorum castrorum*, v. ad 21, 30, 6.

4. *Armatum exercitum decucurrisse* cet. v. ad 23, 35, 3. *decurrisse* edd. ante Drak. et plurimi MSS. — *cum tripudiis Hispanorum motibusque armorum et corporum*, (v. ad 10, 26, 8.) *suae cuique genti adsuetis*, v. ad 3, 22, 5.

5. *ipso Hannibale omni rerum verborumque honore*, (ut 28, 4, 1. 30, 15. 37, 37, 1. al.) rebus verbisque honorificis cujuscumque generis, *exsequias celebrante*, cf. ad Sil. 2, 483, et 12, 473 sq.

XVIII. 1. *eruptione oppidanorum et Magonis*, forte leg. *Hannonis* vel *Bostaris*, quos praesidii Punici praefectos fuisse dicit Liv. 26, 5. et 12. Dignum est consideratione: nam cap. 15. 16. Magonem in Bruttiis, et c. 21. in Hannibalis exercitu fuisse scribit," Duk. — *multisque proeliis*, sc. parvis et levioribus; Doer. *minutisque* malebat Ruben. et *multique* (h. e. identidem, saepe) Gron. quia Romani non ad manus venerint, sed sollicitati sint ad proelia, quae refugerint.

2. *magnae rei momentum faciat*, v. ad 1, 47, 7. et 9, 12, 2. Ad seqq. cf. Valer. Max. 5, 1, 3. — *T. Quinctio Crispino* cet. v. ad 24, 39, 7.

3. *manente memoria*, quum retineret memoriam, memor adhuc esset, *privati juris*, hospitii et jurium ejus. — *discidio* (violatione) optimi MSS. *dissidio* edd. ante Gron qui subtiliter et copiose docet, *discidium* esse distractionem s. disjunctionem corporum

aut

aut quasi corporum, locorum, aedium, rerum, *dissidium* vero dissensionem animorum. Cf. ad Tac. Ann. 2, 86, 2. et Ruhnken. ad Mureti Orat. p. 33.

4. *uter bello melior sit*, cf. ad 2, 51, 3. — *hospitali caede*, c. hospitis. — *se digna probra*, ipsi convenientia, in ipsum cadentia, ignavia ipsius digna; Doer.

5. *palam, duobus exercitibus audientibus, renuntiare hospitium*, cf. 36, 3. 38, 31. 42, 25. et ad Tac. Ann. 2, 70, 3. *palam* abundat, ut ap. Cic. Verr. 5, 26. *ducibus* pro *duobus* conj. Jac. Gron. quia Claudiani, Fulviani, Campani ac Punici exercitus adfuerint. Forte pro *duobus* leg. *omnibus*, quod post *palam* adjiciunt edd. ante Drak. Sed duos Romanos exercitus ab una parte pro uno, et Campanum inmixtis Poenis ab altera itidem pro uno exercitu haberi posse, bene monet Duk. — *consociatum*, cf. ad 24, 24, 2.

6. *penates publicos privatosque*, v. ad 3, 17, 4.

7. *Infestis equis concurrerunt*, v. ad 1, 13, 2. — *conficeret*, v. ad 2, 40, 8. — *armaque capta*, parmam.

XIX. 1. *equitum* Punicorum *maxime incursu laborabat Rom. acies*, v. ad 3, 31, 1. — *admitterent equos*, v. ad 2, 19, 4.

2. *Sempronianus exercitus, cui Cn. Cornelius quaestor praeerat*, interfecto duce, Ti. Sempronio Graccho. Cf. cap. 17 extr. Quaestor provincialis, magistratus populi Rom., supra legatos erat, et proconsule aut propraetore mortuo, vel absente vel ante adventum subcessoris provincia decedente, ejus obibat munus.

3. *diversi, Fulvius in agrum Cumanum, Claudius in L. abiit*, v. ad 3, 60, 1. *abierunt* edd. a Frob. ad Drak. rectius, opinor. — *Appium institit sequi*, v. ad 24, 26, 7.

4. *circumducto hoste*, circumducendo eluso; Doer. — *qua voluit* sc. parte s. via. — *M. Centenius* cet. v. ad

ad 22, 8, 1. — *primi pili centuriones*, v. ad 2, 27, 7.

5. *ad id locorum*, v. ad 9, 45, 1. Mox alterum *stolide* vacare puto; Gron. Cf. tamen ad 1, 3, 8.

6. *aliquantum voluntariorum*, v. ad 2, 39, 1.

7. *Haud dubia res est*, eventus rei. — *vincendo veteranum*, diu exercitatum. — *tumultuarium*, v. ad 1, 37, 4.

8. *ut in nulla pari re*, quamvis hostili exercitui in nulla re par esset Romanus; Doer. Cf. ad 2, 38, 3.

9. *non pro vetere fama solum*, v. ad 7, 33, 2.

10. *alii alia peste absumti sunt*, v. ad 2, 44, 5.

XX. 1. *Capua a Coss. iterum obsideri coepta:* de prima obsidione cf. cap. 15. 18. et inf. c. 22 extr.

2. *Casilinum frumentum convectum:* (v. ad 22, 13, 6.) *ad Vulturni ostium, ubi nunc urbs est*, (v. ad 22, 14, 1.) *castellum communitum: (ante Fabius Max. munierat) praesidium inpositum:* verba mutila, saltem conrupta. Nam *duo maritima castella*, in quae mox *frumentum* Livius *convectum* dicit, sunt *Vulturnum* et *Puteolos*, quos *Fabius munierat;* (v. ad 24, 7, 7.) et de *Casilino*, *Vulturno* ac *Puteolis* idem traditur cap. 22. Hinc *Puteolis* post *communitum* inferit Cluver. Ital. ant. 1, 2. et *alteri* Stroth. *alterum Fabius* cet. vel *castello communito, quodque Fabius* cet. conj. Gron. Forte leg. *castellum communitum, utque Puteolis, (Maximus munierat) praesidium inpositum:* nam Puteolis, a Fabio munitis, praesidium simul ab eo jam inpositum erat, (v. ad 24, 7, 7.) et Fabius passim simpl. *Maximus* dicitur, v. c. 24, 12 med. Hinc facile ex *Puteolis* fieri potuit *Fabius*, vel per socordiam librariorum, vel ex glossa, quae deinde in contextum recepta, extrusa voce *Puteolis*.

3 *M. Junius* Silanus *praetor*, provinciam sortitus *Etruriam*. v. cap. 2 3. — *ab Ostia convectum*, forte *congestum*, ne idem repetatur verbum. At v. ad 1, 3, 8.

4.

4. *volonum exercitus* ect. cf. 24, 14 sq. et ad 22, 57, 12. — *velut exauctoratus*, v. ad 8, 34, 8. Mox *in tanto discrimine* edd. ante Drak. *ut in tanto* d. MS. Hav. prob. Doer. ut sensus sit: quippe vel praecipue in tanto d. Cf. ad 8, 30, 7.

5. *ex temeritate unius Rom. ducis*, v. cap. 19. — *in occasionem inminebat*, intentus erat; Str. v. ad 23, 16, 1.

6. *Quum saepe alias* — *expertus* sc. Hannibal; quam vocem edd. ab Ascens. ad Gron. ante *quum* addunt.

XXI. 1. *Circa Herdoniam*, v. ad 24, 20, 5. — *signis convulsis*, v. ad 3, 54, 5. — *tenuit*, v. ad 2, 63, 3.

2. *expeditorum militum*, v. ad 5, 16, 2.

3. *omnes e latebris exsisterent* optimi MSS. *exsilirent* edd. ante Gron. *Exsistere* est emergere et repente in conspectum venire, adparere, et hinc quoque eminere, conspici, ut *exire*, *exstare*, *surgere*, *exsurgere*, *adsurgere*, *erigi*, *se adtollere*: unde *sub exsistentibus* (aratro erectis, sublatis) *glebis pisces emersisse* dicitur 42, 2, 3. ubi nolim cum Dukero reponere *exstantibus*. Cf. ad 22, 4, 3. 39, 37. Gron. et Drak. ad h. l., Ernesti clav. Cic., ad Sil. 1, 585. 14, 301.

4. *Prima legio et sinistra ala* socialis exercitus, qui in duo corpora, in *alam dextram* et *sinistram* dividebatur, et in quo *ala* erat, quod *legio* in Romano; Dacier. et Doer. v. ad 10, 40, 7. 27, 2, 4. 31, 21, 3. 35, 5, 1. 3. 40, 31, 1. 40, 40, 1. ad Tac. Ann. 4, 73, 4. et Lips. de mil. Rom. 2, 7. ubi docet, *alam dextram et sinistram* vocari duas partes peditatus sociorum, quia plurimum, ut alae in avibus, corpus illud legionum utrimque texerint. Cf. Gell. 16, 4. extr. Hinc *cohortes alariae* s. *alares* sociorum peditatus 10, 40, 7. ut *alarii equites* eorum equitatus 35, 5. et 40, 40, 6. quibus locis ab *legionariis equitibus* distinguuntur.

Ple-

Plerumque quidem *ala* de fociorum, fed nonnumquam de Romanorum quoque equitibus dicitur, v. c. 2, 49, 11. 8, 39, 1. 23, 45, 4. 29, 1, 4. Cur vero altera ala dicta fit *dextra*, altera *finiftra*, non fatis conftat, nec docuit nos Polyb. 6, 26. Dukeri nota ad 27, 14 eft haec: "Alas non a loco, quem in acie tenebant, ita vocatas fuiffe, et tam dextram in finiftro, quam finiftram in dextro cornu pugnaffe, vel unus locus 27, 2. oftendit. Sufpicor potius, haec nomina illis pro arbitrio imperatorum inpofita fuiffe a locis, quae in caftris occupabant, i. e. ex eo, quod altera earum in dextra, altera in finiftra parte caftrorum tendebat." Cf. ad 26, 14, 4. 27, 14, 2. et 31, 21, 3. — *in primo inftructae*, v. ad 2, 20, 3. Tò *in* addunt optimi MSS., non edd. ante Gron.

5. *quacumque* parte *inpetum feciffet hoftis, perrupturos*, (propr. *perrupturum*) in MSS. *feciffent hoftes* in edd. ante Drak. Cf. ad 1, 41, 1. et 22, 4, 2.

6. *ex duodeviginti millibus* cet. cf. ad Sil. 12, 469.

XXII. 1. *ubi fumma rerum effet*, v. ad 3, 5, 6. — *ad id locorum* v. ad 9, 45, 1. Mox *rem* inferuit Gron. quia in Put. et Pet. eft *profperem*. Cf. ad 39, 54, 4. — *Legatos ad confules mittunt C. Laetorium* (*Lectorium* edd. vett.) et *M. Metilium*, *qui nuntiarent*, iis indicarent defiderium et mandatum, mandarent, *ut* cet. Sic *nuntiare* paffim feq. *ut* (v. c. 3, 50 pr. 27, 29, 2.) et *ne* vel conjunctivo. Verba *qui nuntiarent* fufpecta videbantur Gron. ob ea, quae notavi ad 8, 19, 10.

2. *defertores de exercitu volonum*, cf. cap. 20. et ibi not. 4. — *P. Cornelio* Sullae praet. urb. Cf. cap. 2. et 3.

3. *per fora conciliabulaque*, v. ad c. 5. n. 3. — *conquifitio volonum*, v. ad 21, 11, 10. et ad 22, 57, 12.

4. *ad oftium Vulturni* cet. v. ad c. 20. n. 2.

5. *ab Sueffula ex Claudianis caftris*, v. ad 23, 31, 3. — *ceteris omnibus copiis ad Capuam d*, v. ad 1, 14, 4.

6. *et castella excitant*, Gall. *des Forts*, vel, si angustiora sunt, *des Redoutes*; Doer. Cf. ad 5, 5, 2.

7. *ut tunc saltem* cet. forte leg. *ut nunc s.* — *Consulibus literae* — *missae* ex SCto, *ut* cet. v. ad 8, 19, 10.

XXIII. 1. *praeterquam vi* cet. v. ad 5, 14, 5.

2. *liberos ac suis legibus victuros*, v. ad c. 16. n. 4.

3. *omnium curam oculosque converterant*, (v. ad 22, 51, 3.) *ne quid falleret tale admissum*, v. ad 3, 8, 2. Mox legere malim *circumvecti* vel *circumvecti sunt ita*, et deinde: *At* vel *Sed*, *quum jam composita*. cet. — *postremo ad octoginta facti* cet. cf. 26, 30.

4. *Alia subinde spes excepit* sc. hanc, statim quasi sequuta; vel Marcellum et Romanos. Cf. ad 1, 53, 5. — *Damippus* in MSS. (aut *Damnippus*) ap. Plut. in Marcello p. 308. et Polyb. 7, 5, 3. *Damasippus* edd. ante Gron.

5. *ad portum Trogiliorum* pro vulg. *Trogilorum* ex emend. Cluverii, qui monet, *Trogilum* fuisse vicum in ipso maris litore, et vicanos ab eo dictos *Trogilios*, ab his vero navium stationem *portum Trogiliorum*. Τρώγιλος χώρα ἐν Σικελίᾳ· τὸ ἐθνικὸν Τρωγίλιος, Steph. Byz. Ὁ Τρώγιλος καλούμενος, ἧπερ βραχύτατον ἐγίγνετο αὐτοῖς ἐκ τοῦ μεγάλου λιμένος ἐπὶ τὴν ἑτέραν θάλασσαν τὸ ἐπιτείχισμα, Thucyd. lib. 6 Portus ad exitum majoris portus Syracus. situs erat. et turris nomen *Galeagra* exprimi possit nostro *Wieselfang*; Str.

6. *quid in fronte paterent*, quam ampli essent, (cf. Gron. et ad 24, 3, 1.) *singuli* lapides: subducta lapidum ratione, de muri altitudine concludebat; Doer. Cf. loc. simil. Thucyd. 3, 20. et Fragm. Polyb. T. 5. p. 32. 33. ed. Schweigh. et hujus not.

7. *qui ob id ipsum intentius custodiebatur*: at πύργον φυλαττόμενον μὲν ἀμελῶς dicit Plut. et Polyaen. 8, 11. Vtroque loco ἐμμελῶς legendum esse, vix crediderim. — *transfuga*, Sosistratus. v. Frontin. Strat. 3, 3, 2.

8.

8. *diem festum Dianae* (τὰ 'Αρτεμίσια) *per triduum agi* cet. cf. Meurs. Graec. feriat. l. 1. ὅτι ἑορτὴν ἄγουσιν πάνδημον (πανδημεὶ ap. Heronem) ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, καὶ τοῖς μὲν σιτίοις λιτοῖς χρῶνται διὰ τὴν σπάνιν, τῷ δὲ οἴνῳ δαψιλεῖ, Polyb. l. l. Vox *diem* delenda videbatur Crev. et Jac. Gron. Sed Latini fortassis etiam plurium dierum solennia *diem festum* dicunt, ut unius diei plur. num. *dies festos*, nec locus Front. 3, 3, 2. juvat conjecturam; Duk. — *alia*, sc. ad victum pertinentia; Str.

9. *ut mature corpora curarent q. d.* v. Schel. ad Polyb. c. 8. — *de die epulatis*, v. ad 9, 44, 5. — *vini satias* antique pro *satietas*, ut 27, 49. et 30, 3. — *signi*, manipuli, *unius milites*; quod olim dicebatur *vexillum*: sed hoc tempore jam *vexillum* sociorum, *signum* Romanorum erat; Str. Cf. ad 8, 8, 2. 33, 1, 2. 33, 9, 5. 41, 2, 3. 44, 37, 1. His autem temporibus manipulus, tricesima pars legionis, constabat 130 militibus.

XXIV. 1. *Jam mille armatorum ceperant partem urbis, quum ceterae admotae* sc. cohortes: sed cum Gron. leg. *ceteri admoti*, vel cum Mureto *ceteri admotis pluribus scalis.* — *Hexapylo*, v. ad 24, 21, 3.

2. *per ingentem solitudinem*, nusquam vigiliis custodiisque obstantibus, ut contra mox *ad Epipolas, frequentem custodiis locum*; Str. — *semigraves*, v. ad 4, 37, 2. Cf. Polyb. l. l. pag. 34.

3. *Epipolas, frequentem c. l.* v. ad 10, 11, 3. 24, 21, 3.

4. *partium sensu non satis pertinente in omnia*, v. ad 23, 49, 3. — *omnibus copiis u. i.* v. ad 1, 14, 4.

5. *Insula, quam ipse Nason vocant*, v. ad 24, 21, 3. — *expulsurus foret*, v. ad 6, 42, 7.

6. *clausasque inter tumultum Achradinae* (v. ad 24, 21, 3) cet. adeoque excluderetur ipse cum suis; Str. — *inlacrumasse dicitur*, cf. 45, 4, 2. Sil. 14, 665 sq. et Plut. l. l.

7.

7. *Atheniensium classes demersae* (v. Cic. Verr. 5, 37.) *et duo ingentes exercitus cum d. c. ducibus*, Demosthene et Nicia, *deleti* tempore belli Pelopon. a Gylippo, qui Spartanis, Syracusanorum sociis, praeerat. v. Justin. 4, 4. 5. Diodor. 13, 7 sq. Thucyd. 7, 2 sq. Plut. in Nicia et Alcib. Praeter hos etiam Lamachum et Eurymedontem, non ignobiles duces Atheniensium ad Syracusas periisse, monet Duk. coll. Thucyd. 6, 101. et 7, 52. — *obcurrebant*, v. ad 5, 54, 2.

8. *tot bella cum Carthagin.* v. Diodor 11 sq. 19. 20. Mox *tot ac tam opulenti tyranni regesque* (Hiero, Gelo, Dionysii et alii) edd. ante Gron. forte rectius, vel *et* pro *ac*.

9. *signa* ad *Achradinam admoveret* optimi MSS. ut 26, 30. 27, 25. 28, 46. *Achradinae* edd. ante Crev.

10. *Syracusanos, qui intra* (al. *inter*, ut et c. 31 pr. et 38, 11. 48.) *praesidia Rom. fuerant*, (ut ter c. 31.) *ut ante dictum est* cap. 23 pr. Cf. ad 38, 11, 4.

XXV. 1. *ad Euryalum;* Εὐρύηλος ἡ ἀκρόπολις τῶν Ἐπιπολῶν, πολίχνιον δὲ τοῦτο Συρακουσῶν ἀπόκρημνον, Steph. Cf. Thucyd. 6. — *versus a mari*, aversus, remotus. — *viaeque imminens*, v. ad 3, 51, 3. — *insulae*, Siciliae.

2. *Philodemus Argivus*, v. ad 24, 6, 1.

3. *dilatus per frustrationem*, v. ad 21, 53, 3.

4. *Neapolim et Tycham*, v. ad 24, 21, 3. — *si frequentia intrasset loca*, v. ad 10, 11, 3.

5. *cum infulis et velamentis*, v. ad 2, 54, 6.

6. *ut a caedibus et ab incendiis parceretur*, abstineretur, temperaretur: rarum dictionis genus; Str.

7. *Castraque tectis parietum pro muro septa*, castra Marcelli, inter Neapolin ac Tychen posita, aedificiorum parietes pro muro aut vallo habuere: nisi *tecta parietum* sunt parietes ipsi ad tegendas aedes structi, seu potius leg. *tectorum parietibus;* Gron.

Gron. Omnino ita potius dicendum erat; et incommoda etiam est copula *que:* quare lego: *Castra objectu parietum* vel *objectis parietibus* (ut 4, 9. 31, 39. 38, 7. 42, 63. et quater inf. cap. 36.) *pro muro septa;* Str. At sic vox *tectorum* vel *domorum* desideratur; et malim delere τὸ *parietum* ac reponere: *castra undique tectis pro muro* (muro quasi, muri loco) *septa;* Doer. *Castra pro tectis parietum muro septa* conj. Cluver. Forte leg. *Castra pene tectis parietumque muro septa;* h. e. longe maxima earum pars, praeter *portas, regione platearum* (v. ad 3, 66. 3.) *patentes*, in eas spectantes et apertas: unde ad portas *stationes disposuit* militum. *Portis r. p. patentibus*, (ablat. conseq.) *stationes p. disposuit* sc. ad eas, aut *portis* dictum pro *ad portas.*

8. *noctem eam nactus*, obportunitatem, quam ea dabat, consequutus et simul amplexus.

XXVI. 1. *vis hostium*, multitudo h. v. ad Sil. 4, 599.

2. *ad magnum portum*, v. ad 24, 21, 3.

3. *locis natura gravibus*, v. ad 3, 6, 2. et 23, 34, 6. — *corpora movit*, vexavit, graviter adfecit. Cf. ad 21, 39, 2. In hac pestilentiae descriptione Livium respexisse Thucyd. 2, 51 sq. jam monuit Duker. Cf. ad Sil. 14, 580 sqq.

4. *contactus aegrorum vulgabat morbos*, v. ad 2, 29, 5. — *qui incidissent*, sc. in morbum.

5. *ut non modo lacrumis (non modo non* edd. ante Gron., non optimi MSS. v. ad 1, 40, 1.) *justoque comploratu*, quem mortuis debet humanitas, (unde *justa facere* et *persolvere* de officio sepulturae) *prosequerentur mortuos;* cf. ad c. 38. n. 4. Mitscherl. ad Hor. Od. 2, 6, 23. *(debita sparges lacruma favillam vatis amici)* et 2, 9, 9. — *efferrent*, v. ad 2, 16, 5.

6. *tabe ac pestifero odore corporum conficerent*, v. ad 2, 40, 8. et 4, 30, 4. — *coelo aquisque adsuerant*

rant magis, v. Gron. Obff. 4, 8. ubi corruptum reftituit locum.

7. *ex gravitate loci vulgari morbos*, v. ad 2, 29, 5. 3, 6, 2. et 7, 39, 5. — *receptus*, cf. ad 22, 12, 9.

XXVII. 1. *tria millia alterum* cet. v. ad 9, 24, 2. Mox τὸ *eo* fupervacuum videtur. Sed v. ad 1, 19, 1.

2. *CXXX navibus longis et DCC onerariis profectus*, v. ad 1, 14, 4. et 21, 17, 5. *DCC*, non *LXX*, optimi MSS., et onerariarum navium numerus folet effe major; Gron.

3. *fuperare eum Pachynum* prom. v. ad 2, 50, 4.

4. *fi pergerent iidem* venti, *qui tum tenebant*, retinebant claffem in curfu, vel durabant; Doer. Cf. ad 2, 3, 6. et 2, 63, 3. — *habentem* fc. Bomilcarem.

5. *prior Bomilcar movit*, v. ad 2, 3, 2. Verba feqq. *cujus prima claffis p. a. v. eft* horum gloffam redolent. "*prima*, prior quam Romana: nec cum Dukero leg. *primo*," Doer. — *miffisque nuntiis Heracleam* Minoam. v. ad 24, 35, 3. — *onerarias* fc. naves, quam vocem addunt edd. vett., fed optimi MSS. h. l. ut et 32, 18. 34, 50 extr. et 35, 37, 3. omittunt, quum tamen nullo horum capp. loco exftet; Gron. — *retro repetere* fc. curfum vel viam. Cf. ad 2, 45, 10. et 9, 2, 5.

XXVIII. 1. *iterum Romanis traditam* Siciliam, ut olim bello Punico I. — *difcreparet*, v. ad 1, 3, 4.

2. *fimul ad eos ab exercitu Siculorum* pro vulg. *fimul ab eo ad exercitum S.* ex emend. Perizonii, cujus nota eft: "Miffi erant e caftris Siculorum ad Marcellum de conditionibus dedendae urbis, fed ita ut explorarent prius obfefforum voluntatem, quam pacta confirmarentur. Nihil igitur adtinebat ad obfeffos memorare, fe remiffos effe a Marcello ad exercitum, quod neque factum erat, et, fi maxime factum effet, non poterat inde colligi, id agi, ut una

omnium esset fortuna, quod his legationibus quaeri adfirmabant. Tum neque opus erat, Marcellum ea de re legatos mittere ad Siculos, qui ultro id rogatum venissent, neque illum id sibi curae habere conveniens erat, sed solos Syracusanorum socios, qui erant in castris."

3. *praefectos Epicydis*, v. ad 28, 30, 1. — *Epicydem, cui Sindon cognomen erat:* ita omnes fere MSS. *Sidon* edd. ante Drak. — *et inopiam, qua ipsi inter se fremere o. s. erant:* in cod. Put. *quae ipsi*, et in quibusdam MSS. *quam ipsi*, quod loco 3, 38, 9. non satis firmatur. *qua et ipsi* conj. Crev. et *de qua et ipsi* Doer. Ego potius crediderim, verba *et inopiam* parum apta h. l. esse, et vel ea delenda, vel legendum: *ob inopiam quae ipsi inter se fremere* cet., ut *fremere aliquid* 3, 38, 9. et passim pro: cum fremitu et murmure dicere ac queri.

4. *quam diu ea* mala *paterentur*, pati vellent; Doer. — *caritatem Syracusanorum, non odium*, i. e. adversus eos. — *Hippocrate vero interemto* peste; nisi leg. *interea mortuo*. Cf. cap. 26 extr.

5. *unicus Rom. amicitiae cultor*, v. ad 1, 21, 3.

6. *simul* (simulac) *libertas ab inpotentibus tyrannis adparuisset*. v. ad 3, 36, 2. 3, 62, 4. et mox ad cap. 29. n. 2. Parenthesin induximus cum Str. et tum post *praetermisissent* comma pro puncto posuimus, tum delevimus τὸ *si* ante *simul*, quod omnes fere MSS. respuunt. Idem jam expunxerat Gron. cujus tamen emendationibus: *deinde fore, simul liberatos ab i. t. a.* et *quam libertas ab i. t. aperuisset*, vix ulla, nedum aptior, continetur sententia. *liberatas* legitur in optimis MSS. et *aperuisset* in uno Palat.

XXIX. 1. *pacem, tyranni caede compositam*, factam, (ut 2, 13. et 30, 40.) restitutam. — *satellites*, v. ad 23, 12, 7.

2. *aliquando nobis libertatis* cet. cf. ad c. 28. n. 6.

3. *nostri arbitrii esse coepimus*, v. ad 3, 62, 5.

4.

4. *nobilissimae pulcerrimaeque urbis Graecarum urbium*: nam Syracusae a Corinthiis conditae, qui duce Archia in Siciliam trajecerant. v. ad Sil. 14, 50 sq. et Strab. 6, 269. 8, 380. Iisdem paene verbis utitur Cic. Verr. 4, 52. ex quo loco *urbium* suspicari possis, quod tamen ibi suspectum. — *ne velis* sc. magis seu potius, (v. ad 1, 25, 11.) ne malis, *famae credi*, posteros fama adcipere, *quanta urbs a te capta sit*, *quam posteris quoque eam spectaculo esse*, gratum mirificumque praebere adspectum, *quo quisque*, ut quicumque (v. ad 1, 24, 4.) eo *veneris*, huic *nunc nostra de Atheniensibus Carth. tropaea*, victorias earumque monimenta, (v. ad cap. 24. n. 7. 8.) *nunc tua de nobis ostendat* sc. haec urbs. Cf. Cic. Verr. 2, 2. quem ex eodem cum Livio fonte hausisse suspicabatur Str.

5. *Syracusas familiae vestrae* (f. *tuae*) *sub clientela nominis Marcellorum tutelaque habendas tradas*: Cf. 26, 32 extr. Cic. Verr. 1, 51. 55. 2, 2. 21 sq. 4, 54. ex quo notum est, Marcellos fuisse *patronos Siculorum*, (ut Fabii erant Allobrogum, Cicero Campanorum, Cato Cappadocum et Cypriorum cet. de quo v. ad Tac. Ann. 3, 55, 4.) et propter Marcelli clementiam humanitatemque a Siculis in ejus honorem quotannis celebrata fuisse Marcellea, hisque Verrem substituisse Verrea. De tali clementia Marcelli nihil paene apud Livium legitur: et notatur potius inhumanitas ejus 24, 35. 25, 31. 40. 26, 26–32. Cf. tamen ad Sil. 14, 665–689. et Plut. Marcell. p. 311. 312. qui ob libertatem a Marcello Syracusanis redditam clientelamque receptam (cf. 26, 32 extr.) tum illos tum alios ei honores a Siculis decretos dicit.

6. *Omnia et inpetrabilia*, facile inpetranda et votis consentanea, *et tuta erant*, sine fraude et *periculo*.

7. *quae in promtu erant*, conspicua vel ad manum et ante oculos. — *Achradinae ac Naso*, v. ad 24, 21, 3.

8.

8. *exsequentibus sciscitando mercenariis*, v. ad 5, 15, 8. Vox ultima abest ab optimis MSS. et facile intell.; Gron.

XXX. 1. *In tempore*, v. ad 2, 47, 4. — *unus ex Hispanorum auxiliaribus*, Belligenes. v. 26, 21.

2. *sine arbitris Mericum nanctus*, v. ad 5, 45, 1. et 6, 33, 3. — *si operae pretium faciat*, cf. ad Praef. n. 2.

3. *secretus ab aliis ad M. deductus*, v. ad 6, 25, 1. *secretum* MSS. fere omnes: unde *secretim* s. *in secretum* conj. Gron. prob. Crev. et Drak. At repugnant adjecta *ab aliis*; Doer.

4. *obportuna dividenda*, v. ad 1, 54, 4. Vocem *loca*, quam edd. addunt, delevi, quia abest a MSS. v. ad 5, 38, 4.

5. *ut suae quisque partis tutandae reus sit*, h. e. nisi eam tutetur: *dass ein jeder für die Vertheidigung seines ihm angewiesenen Postens haften müsse*; Doer. — *Omnes adsensi sunt partibus dividundis*, ut suus cuique locus tuendus adsignaretur; Ern.

6. *ipsi regio evenit ab Arethusa fonte* in Insula extrema (v. Cic. Verr. 4, 53. et ad Sil. 14, 53.) *usque ad ostium magni portus*, v. ad 24, 21, 3. Ex praec. et seqq. patet, *Mericum* praefuisse Achradinae, sed 26, 21. ab eo Nasum Marcello proditam legimus; quam inconstantiam Livii sui obliviscentis errori tribuit Periz. anim. hist. c. 8. p. 341. Verum insuper, quum fons Arethusa nihil ad Achradinam pertinuerit, sed in extrema insula fuerit sita, Crev. et Drak. verentur, ne Livius totam hanc de Merici proditione narrationem valde turbaverit. Similes difficultates in h. l. et tota Achradinae Nasique expugnatione animadvertit et removere conatus est Cluver. Sicil. ant. 1, 12. p. 164 sq. — *remulco*, funibus, ῥύμασι, *quadriremis trahi navem*, quod nobis *bogsiren* et Gr. ῥυμουλκεῖν τὰς ναῦς dicitur. Cf. 32, 16. et 37, 24. ad 27, 15, 2. et Scheffer. de mil. nav. 2, 5. *Scaphae*

phae remis navis magna sic trahitur, Fest. propr. funibus alius navis, quae remis agitur. — *regione portae*, v. ad 3, 66, 3.

7. *actuariae naves*, v. ad 21, 28, 10.

8. *quam transfugis*, *fuit*, *quia;* forte *qui*.

XXXI. 1. *intra praesidia Rom. e.* v. ad c. 24. n. 10.

2. *sed pleraque eorum*, *quo*, in quos, (nisi ita leg.) *debuerint*, *recidisse*, poenas eorum in capita auctorum.

3. *Omnium sibi laborum periculorumque — nequaquam tantum fructum esse*, ex iis sibi aut ad se redire, *quam* quantum *capere Syracusas*, Syracusanos ipsos, *potuisse*, si scil. in tempore sibi consuluissent fecissentque, *quod potuissent facere;* cf. verba praec. Eodem sensu verba haec cepere Ruben., Gron., Drak., Doer. qui tamen ita *fructum sese* (sc. *capere* aut *capere potuisse*) pro *fructum esse* legendum putarunt; quod necesse non est, quoniam jungenda sunt *sibi fructum esse*. Malim: *quam capere Syracusae potuissent*, quod lectione optimorum MSS. *potuisset* firmatur. *quam si parcere Syracusis potuisset* conj. Gron.

4. *Archimeden memoriae proditum est* cet. cf. Cic. Fin. 5, 19. Sil. 14, 676 sq. Valer. Max. 8, 7. ext. 7. et, qui diversas scriptorum narrationes memorat, Plut. Marcell. p. 108. 109. Mox Wakef. ad Lucret. 2, 642. emend. *quantus captae urbis — cieri poterat*, quia in pluribus MSS legitur *captae urbis*.

5. *formis*, *quas in pulvere descripserat*, v. ad Sil. l. l.

6. *sepulturaeque curam habitam;* cf. Cic. Tusc. 4, 23. — *praesidioque* sc. a vi hostili; Doer.

7. *onerarias frumento onustas*, v. ad c. 27. n. 5. — *aliquantum agri*, v. ad 2, 39, 1. — *in tempore*, v. ad 2, 47, 4.

XXXII. 1. *ad id locorum*, v. ad 9, 45, 1. — *tendentem in Italiam*, v. ad 4, 19, 1. — *viginti millia Celtib.* optimi MSS. *triginta m. C.* edd. ante Drak. — *Tres exercitus* Poenorum.

2. *Ad urbem nomine Anitorgin* incerti situs; nisi forte leg. *Conistorgin*, opp. Celticorum aut Lusitaniae, quod Κονίςωρσις dicitur Strab. 3, 2. p. 141. sed Κονίστοργις aut Κουνίστοργις Appiano b. Hisp. 57. 58. (ubi v. Schweigh.) qui etiam *Cuneos* populum memorat, ut *Cuneum* agrum ac prom. Celt. Strabo l. 3. pr. Plin. 4, 22. et Mela 3, 1. Cf. ad 28, 37, 1.

2. *bellum extraherent*, v. ad 2, 61, 6. — *ita inter se diviserunt*, int. ex sup. *copias*, vel ex seq. *exercitus*; Str.

XXXIII. 1. *quanta vel pro bello satis esset* sc. una contra Romanos gerendo; Doer. — *quippe tam paucis, si vi retinerent*, si per vim eos tenere castris vellent seu conarentur Romani; Gron. v. ad 3, 21, 3. In MSS. *sibi retinerent*; in edd. ante Gron. *sibi ne timerent* et *se ne retinerent*. Mox dicitur: *socii nec precibus, nec vi retineri poterant*.

2. *exempla haec vere pro documentis habenda*, cf. ad Praef. n. 14. — *Signis sublatis*, v. ad 3, 54, 5.

3. *necubi hosti aequo se c. l.* v. ad 22, 2, 3.

XXXIV. 1. *Agmina magis quam acies p.* v. ad 10, 45, 6. — *tumultuaria pugna*, v. ad 1, 37, 4.

2. *quos fefellisse se dux ratus erat*, v. ad 3, 8, 2. — *tertius insuper advenit hostis*, scil. *duces Poeni* cet., Hasdrubal Gisgonis filius et Mago. Cf. cap. 32.

3. *cuneusque is hostium*, (v. ad 2, 50, 8.) *alacres gaudio discurrunt*, v. ad 1, 41, 1. — *pervagata vox* sc. exercitus Poenorum. — *pro victoribus, pro victis*, v. ad 2, 7, 4.

4. *inter Numidas leviumque armorum* (v. ad 22, 37, 3.) *alia* (cetera; v. ad 4, 10, 2.) *auxilia haud difficilis erat* sc. fuga. Ita optimi MSS. non, ut edd.

edd. ante Gron., *aliaque levium armatorum a. h. d. res erat.*

5. *praecipiti ad vesperum die*, v. ad 4, 9, 6.

XXXV. 1. *Hasdrubalem Hamilcaris* sc. filium, ut 26, 17, 2. al. Sic et *Hasdr. Gisgonis* 25, 37. 26, 20. 27, 22. 28, 12, 8. forte et *Seleucus Antiochi* 37, 18 pr. ubi in tribus tantum MSS. primumque in ed. Ald. adjectum *filius*. Cf. Duker. ad Flor. 2, 6, 19. Burm. ad Suet. Caes. 4. et gramm. 10. Ceterum id magis obtinere in peregrinis, docet Gron. ad 28, 12. — *quum conjunxissent* sc. se (ut tot alia verba; v. ad 2, 3, 2.) e plurimis MSS recepi. Vox *copias*, quam edd. ante Gron. post *quum* addunt, ab omnibus fere MSS. abest, et τὸ *quum* a quibusdam tantum, sed optimis. Hinc *quum juncti essent* e conj. edidere Gron., Drak., Ern. Similiter mox inter *sed moestum* edd. ante Gron. inseruere *tamen*, ut saepe alia. v. ad 7, 19, 3.

2. *nisi defunctos suo bello*, nisi illud feliciter perfecissent, (cf. ad 1, 25, 7.) nisi suam partem in bello, partem belli sibi adtributam, (ut passim *suum bellum*) ex voto confecissent, scil. fratre Publio exercituque ejus caeso et profligato; Gron.

3. *salutare in praesens credebat, cedere inde, quantum posset; et* vere *inde* cet. Ita alterum *inde* tuetur Doer., quod spurium aliis visum. Me et τὸ *inde* et τὸ *una* obfendit, malimque *et ingruente* vel *inluni* s. *inluna nocte.* "Mox *emensus est* dicitur de Cn. Scipione; *senserunt* et *coeperunt* de Poenis; dein iterum *coeperunt* de Romanis, quum tamen nusquam compareant nominativi: sed placuit auctori, sic adtentum lectorem suum facere;" Gron. ad 43, 15. Cf. ad 37, 20, 4.

4. *tuto ut simul pugnarent procederentque*, h. e. sine periculo et metu, ut ap. Caes. B. G. 3, 24. al. 25. *propter multitudinem* suam *paucitatemque* hostium *se tuto dimicaturos existimabant.* Vox *tuto* suspecta erat Strothio.

 XXXVI.

XXXVI. 1. *nunc agendo*, propellendo, *nunc sustinendo*, retinendo, *agmen*: nos: *das Corps vorwärts marschiren und Halte machen lassen;* Doer.

2. *agitare dux coepit*, cf. ad 2, 32, 2. — *vallum circuminjicere*, forte *circumjicere*, ut 35, 4. et 38, 19. Periz.

3. *vallo caedendo*, v. ad 3, 27, 4. — *cespiti faciendo*; propr. vallo e cespite. — *nec natura quidquam satis arduum* cet. bene: nam Livius vult, nec fuisse materiam munitioni, nec locum ita natum, ut quidquam in eo praesidii esset non manu facti; Gron. Mox *abscisum* pro *abscissum* reposuit Drak. more suo. v. ad 4, 19, 5.

4. *omnia fastigio leni subvexa*, "paulum adclivia et adsurgentia, (sic fere *subtristis*, *subviridis* cet.) ut *devexa* declivia. Similiter 27, 18. *planities submissa fastigio* a fastigio deorsum s. in proclive sensim vergens, vel ubi, ut Virg. Ecl. 9, 8. loquitur, fastigium *se subduxit et jugum demisit;*" Doer. Cf. 24, 34. *subnixa* et *subnexa* quidam MSS. — *objicerent* hosti. Cf. ad c. 25. n. 7.

5. *clitellas* (v. ad 7, 14, 4.) *inligatas oneribus*, *velut struentes* vallum cet. quod munimentum quovis vallo firmius fuisse dicit Polyb. reliq. 8, 3. T. 5. p. 35 ed. Schweigh. s. ap. Suid. v. Κανθήλιος. — *ad moliendum* tale valli genus.

6. *moliri onera objecta*, v. ad 6, 11, 5. — *amolita* passive dictum. *amoliti* optimi MSS. et quaedam edd.

7. *quas* (fores) *nulla moliri potuerunt vi*, v. ad 6, 11, 5. Τὸν πύργον ἐνέπρησαν οἱ Λίβυες, καὶ ὁ Σκιπίων κατεκαύθη μετὰ τῶν συνόντων Appian. Hisp. 16. qui etiam milites primum, frumenti a P. Scipione petendi causa emissos, ab Afris caesos dicit, et deinde repulsum Cn. Scipionem, suis auxilio adcurrentem. Cf. Sil. 13, 688 sq.

8. *Anno octavo*, al. *septimo*; rectius opinor. Cf. 21, 32. Hinc et cap. 38. Sigon. legit: *invictos per VII annos.*

9.

9. *Quin apud cives partem doloris — et publica trahebat clades*, producebat, diuturniorem faciebat; Ern. secum ferebat; Str. *Quin* delendum vel leg. *quum — traheret clades, Hispaniae* cet., et mirum est loquendi genus *haec res apud illum trahit partem doloris* pro *eum dolore adficit*; Duk. Sed Livius, qui Romae Hispaniaeque parem fuisse dolorem dixerat, nunc se corrigit additque: immo Romanis pars tantum doloris ob exercitus amissos cet. contracta est: at *Hispani lugebant ipsos duces* h. e. ipsorum ducum personam et virtutes; Doer.

10. *Cnaeum tamen eo magis, quo diutius* cet. v. ad 2, 45, 12. *quo* optimi MSS. *quod* edd. ante Gron. — *priorque* quam frater, et *primus* omnium Romanorum: nam primus eorum in Hispaniam venit; Sigon.

XXXVII. 1. *comitiis militaribus*, a militibus, eorum suffragiis. — *subeuntes*, succedentes; Str.

2. *Hasdrubalem Gisgonis*, v. ad c. 35. n. 1. — *reliquias belli*, v. ad 4, 27, 1. — *obsensare capita*, v. ad 8, 6, 1.

3. *ipso mulcente* (consolante) *et increpante Marcio*, ut *animos nunc consolando, nunc castigando sedavit* 26, 21 extr. *mulcente* et *mulctante* MSS. *minitante* edd. ante Gron.

4. *discurrere ad arma — discurrunt ad portas — incurrunt*: prius *discurrere* abest a MS. Gud. recte, et intell. *conclamant*; Jac. Gron. Malim *concurrunt ad portas*: nam ibi paulo ante dispersi ad arma capienda rursus jungebantur; J. Fr. Gron. — *mirabundique*, v. ad 3, 47, 5. Copula postulat, subpleri *requirebant* vel simile verbum: nisi leg. *mirabundis*; Duk. *mirabundique* jungi potest cum seqq. *referunt pedem*. Sed et ipse malim legere *mirabundis*, et post verba *dedisset pugnae στιγμὴν τελείαν* ponere. Mox *tam necopinata* (h. e. inopinata, ut 2, 22. 25, 24. 38. 26, 51. al.) ex emend. Sigon. pro *jam n.*

5.

5. *tamen reliquias eum esse — succurrebat*, v. ad 5, 54, 2. — *si successisset coeptis*, v. ad 8, 25, 6. et 21, 7, 4. — *recepturum se adflictas res*: sed *res amissae*, non *adflictae recipi* dicuntur, et forte leg. *erecturum* cum Periz. aut potius *refecturum* cum Duk. et Drak. Contra Ern. monet, *reficere* minus respondere *adflictis*, h. e. projectis, proculcatis, ad terram adactis, inclinatis, quam *recipere*, i. e. suscipere, sublevare, erigere.

XXXVIII. 1. *etiam non suae fortunae* adflictae *consilium*, ei parum conveniens; Str.

2. *nisi metus moerorem obstupefaceret*, v. ad 5, 39, 3. — *cogor vestram omnium vicem unus consulere*, de ea consulere, consilium capere, deliberare, ut *consultare aliquid* 1, 21. et 55. Sed *consulere* potius absolute positum est h. l. et *vestram omnium vicem* pro: ob vicem, fortunam, conditionem vestram, s. quod ad eam adtinet, (cf. ad 1, 25, 5.) vel pro: *ad* s. *in vicem v.*, h. e. vestro s. vestrum loco, pro vobis, (*an eurer Statt oder Stelle*) ita ut non vos consulatis, neque ego consulam h. e. consilia capiam (v. ad 21, 16, 3.) vobiscum, sed *unus* et solus pro vobis. Sic *ne nostram vicem irascaris* 34, 32. Cf. ad 39, 14, 3. et 40, 9, 6. *consolari* pleraeque edd. ante Gron. prob. Doer. ut sensus sit: ego unus vos omnes, lugens ipse lugentes, *quod difficillimum in luctu est*, *consolari cogor*, ut *consolari alicujus dolorem* ap. Cic. ad Div. 4, 8. Mox pro *libet* cum Gron. leg. *licet*.

3. *invictos per octo annos*, cf. ad c. 36. n. 7.

4. *id optimum ducere* sc. jubent. — *lamentis lacrumisque exstinctos prosequi*, v. ad c. 26. n. 5.

5. *ex omni p. saevitia fortunae emersuram* eam (quae vox forte excidit) *esse*, cf. ad 2, 29, 7.

6. *forte temere*, v. ad 2, 31, 3. — *id ipsum timentes*, sc. ne castra obpugnarentur et tutanda essent.

7. *incautum atque apertum* periculis. v. ad c. 16. n. 12. — *facillimum erit*; MSS optimi *facilius e.*, probb.

probb. Gron. et Str. — *Tertia vigilia*, v. ad 7, 35, 2. — *non vigiliarum ordinem, non stationes justas esse*, v. ad 10, 32, 3.

8. *nequidquam mox omissam* e manibus, praetermissam, *quaeras* occasionem; cf. ad 5, 20, 1. 9, 19, 5. et loca similia 31, 15. 38, 33, 5. 54, 8, 2. *amissam quereris* al.

9. *Si diem proferimus*, (v. ad 3, 20, 7.) *et hesternae eruptionis fama contemni* (*contenti* edd. ante Gron.) *desierimus* ab hoste; cf. ad 4, 35, 4. Quia contemnebantur, prior eruptio illis cesserat feliciter: durante eo contemptu, negligentem hostem iterum poterant cum spe fortunae adoriri: at simul emanasset fama tam fortis felicisque audaciae, cessante contemptu intentiores futuri erant hostes et copias omnes contracturi; Gron.

10. *Quarta vigilia movere*, v. ad 2, 3, 2. et 7, 35, 2.

XXXIX. 1. *sex millium intervallo*, v. ad 9, 24, 2. — *Vallis cava intererat condensa arboribus*, i. e. condensis; Ern. *Densi colles* simpl. dicuntur Tibull. 4, 3, 7. ut Gr. δασὺς ὕλη, at et ὕλη δασὺς ἴδησι, πίτυσι cet., Schaef.

2. *Ita medio itinere intercepto*, hostibus praerepto et intercluso, vel interrupto, inpedito, ut 9, 43. 29, 9. ap. Curt. 4, 2, 9. nisi malis cum Oudend. ad Front. 1, 5, 11. legere *intersepto*, ut 6, 9. 8, 25. 24, 23. et aliis locis, quae laudavit Duk. — *signa canunt*, v. ad 7, 40, 4. — *casis, stramento a. tectis*, cf. ad 30, 5, 5.

3. *ab cohorte et equitibus*, in silvae medio abditis, (cf. princ. cap.) et *ex occulto loco procurrentibus*: ita optimi MSS. *proruentibus* edd. ante Gron. v. ad Tac. Ann. 1, 68, 4. Mox *raptim a captis* conj. Gron.

4. *neglecta eo magis omnia ac soluta*, ut mox *securis solutisque* hostibus; v. ad 2, 45, 12. et 3, 8, 4. *arma tantum in stationibus posita*, sc. ubi milites ipsi armati esse debebant; Str.

5.

5. *diuque tenuisset*, v. ad 2, 3, 6. — *Hic terror in fugam avertit omnes;* al. *Hinc et vertit.* Cf. ad 3, 63, 1. — *effusique, qua* parte *iter est*, ad fugam patet via. Cf. ad 1, 14, 7.

6. *Claudius, qui annales Acilianos* cet. cf. 35, 14: C. Acilius tempore belli Punici II. vixit, ejusque annales non modo ex Graeco in latinum sermonem vertit, sed etiam ad aetatem suam continuavit Q. Claudius Quadrigarius; nam hic videtur esse *Claudius*, Sisennae aequalis, cujus annales laudant Liv. 6, 42. 7, 10. 8, 19. 9, 5. 33, 10. 35, 14. Gell. 1, 7. 16. 25. 2, 2. 19. 3, 7. 8. 5, 17. 7, 11. 9, 1. 13. 14. al. Appian. b. Gall. 1. ubi v. Schweigh. p. 172. Voss. de hist. lat. 1, 10. et de hist. 1, 17. Vellej. 2, 9. Idem Gellio et aliis simpl. *Claudius* et *Q. Claudius* et *Quadrigarius* dicitur.

7. *clypeum argenteum pondo CXXXVIII cum imagine Barcini* (v. ad 21, 2, 5.) *Hasdrubalis:* nam clypeis continebantur imagines virorum inlustrium; (v. ad Sil. 1, 407.) et ipsae eorum *imagines* dicebantur *clypei, clypea, imagines clypeatae*, (Schild. Conterfeis, Portraits en medaillon, gegossene oder in Relief gegrabene Bildnisse) a forma rotunda, aut rectius forte *glypei* a γλύφειν, caelare, insculpere. Cf. 34, 52. 35, 10. 41. 38, 35. 40, 51. ad Tac. Ann. 2, 83, 8. Plin. 34, 4. 35, 2 sqq. et Dodwelli Praelect. ad Spartiani Hadr. p. 6.

8. *Valerius Antias*, v. ad 3, 5, 9. — *Piso*, v. ad 1, 55, 8.

9. *Et verae gloriae ejus etiam miracula addunt*, historici modo laudati: qualia de summis viris fingi solent, v. c. *flammam e capite fusam* esse (vel *eluxisse*, ut Valer. Max. 1, 6, 2. de eadem re dicit) de Servio. v. ad 1, 39, 1.

10. *usque ad incensum Capitolium*, quod arsit primum bello civili, deinde Vitellio regnante. v. Tac. Hist. 1, 2. 3, 72. 4, 53. — *clypeum Marcium cum imagine H.* cf. n. 7.

11.

11. *periculum summae rerum facere*, v. ad 1, 38, 2.

XL. 1. *inde primum initium mirandi Graecarum artium opera:* quod ſtudium crevit poſt Corinthi excidium. Cf. 39, 6. Cic. ad Div. 8, 14. ibique Manut. — *licentiaeque huic*, temporis hujus, Liviani. v. ad 1, 5, 1. *huic* ex emend. Gron. pro vulg. *hinc.* — *ſacra profanaque omnia* Graecorum provincialiumque *ſpoliandi;* v. ad Juvenal. 8, 94 ſq.

2. *quae poſtremo in Romanos deos*, ad eorum templa, *vertit* ſe, (v. ad 2, 3, 2.) et *primum* ad *templum id ipſum, quod a Marcello eximie ornatum eſt*, ſcil. Honoris et Virtutis, quod jam monuit Duker. Illud ἐκ τῶν Σικελικῶν λαφύρων ᾠκοδομημένον dicit Plut. in Marcello p. 314. et a Marcello in primo conſulatu proelioque cum Inſubribus ad Claſtidium (de quo v. Polyb. 2, 34.) votum, a filio autem ad (extra) portam Capenam dedicatum Liv. 27, 25. et 29, 11 extr. Iidem tradunt, a Marcello Honori Virtutique unam tantum aedem votam, ſed duas poſtea Pontificum conſilio exſtructas et proxime junctas fuiſſe: quo cum indicare voluiſſe, ibi eſſe praemia honoris, ubi ſint merita virtutis, monet Symm. Ep. 1, 14. Hinc modo unum memoratur templum, ut h. l. et 29, 11. modo duo, ut mox *templa ad portam Capenam dedicata a Marcello* ſc. filio. Cf. et Cic. Verr. 4, 54. ac Plin. 35, 10. ſ. 37 extr.

3. *quorum perexigua pars comparet* nunc: nam ablata erant reliqua bellis civilibus; Str. Cf. ad 6, 1, 6.

4. *haud parvae reliquiae belli*, v. ad 4, 27, 1.

5. *Libyphoenicum generis* (v. ad 21, 22, 2.) *Hipponiates*, i. e. Hippone (v. 29, 3. 4. 32.) oriundus, ut *Crotoniates;* Sigon. Sed Jac. Gron. jam bene monuit, Livium ita dicturum fuiſſe *Hipponitis* vel *Hipponenſis*, et ne hoc quidem ſimpl. nec ſatis diſtincte, quia duplex fuerit Hippo, Regius et Diarrhytus; praeterea utrumque opp. longe abfuiſſe ab Libyphoenici-

nicibus; denique in primis edd. legi *Hippocinatis* et *Hipponatis*, in Put. et Cantabr. *Hippacinates*, in aliis MSS. *Hippacinantis*, *Hippaciates* et similia. Hinc emend. *Hippacrites*. Ἱππακρινοὶ memorantur Diodor. T. 2. p. 567. et Ἱππακρῖται Steph. et Polyb. 1, 70, 9. ubi Schweigh. docet, ita adpellatos fuisse incolas Hipponis Diarrhyti. — *Mutinem populares vocabant;* Μυττονὸς dicitur Polyb. 9, 22, 4. et Μουτίνας Zonarae.

6. *ferendumque in tempore cuique auxilium*, v. ad 2, 47, 4. Optimi MSS *ferendoque*, et quidam *ferendosque*. Illud recepit Drak. Sed tum τὸ *que* delendum. Mox τὸ *tempore* male repetitur et glossatori debetur. Cf. ad 1, 3, 8.

7. *non magis consilio Mutinis, quam fiducia*, ob fiduciam in eo repositam. — *ad Himeram amnem*, v. ad 24, 6, 5. — *quatuor ferme millium*, v. ad 9, 24, 2.

8. *Heracleam Minoam*, v. ad 24, 35, 3.

9. *Mutinem sibi modum facere* (v. ad 9, 14, 4.) sc. dicebat. — *degenerem Afrum*, non sinceri Punici sanguinis: nam Libyphoenices mixtum Punicum Afris genus; Duk. cf. not. 5. et ad 21, 22, 2. Non puri Punici sanguinis, sed in Afrum degenerati: nam *degenerem* refertur ad id, quod fuerit primum genus ejus, *Afrum* indicat, quod inde factus sit; Str. Mox MSS plerique *secundae pugnae*.

XLI. 1. *Hannibalem subnisum* (vulg. *subnixum*) *victoria Cannensi*, fretum ac superbum: nam utrumque significat *subnisus*, tum fiduciam, tum adrogantiam, inpr. in incessu: unde *ejus artis adrogantia subnixi ambulant* ap. Cic. Or. 1, 58. *Subnixum, h. e. susum nixum, sublime;* Non. *Subnixo animo* quasi sublimi et supra nixo, animi altitudine *fiduciaque; quoniam, quibus innitimur, iis quasi erigimur adtollimurque*, Gell. 17, 2. Cf. sup. 4, 42, 4. et inf. 26, 13. 41, 19.

2. *efferri signa* sc. e castris, ut 30, 5. et 40, 25.

3.

3. *Gens fallax* alias *fidem promiſſi praeſtitit*, ut 30, 12. vel *promiſſum praeſtare* 26, 4. et *fides promiſſi* 26, 19. J. Gron. Mox *per ordinem* MSS. et edd. ante Drak.

4. *praeterquam quod*, v. ad 22, 3, 8.

5. *Itaque haud magni certaminis fuit* (ita optimi MSS.) ſc. id, vel e ſeqq. intell. *res*. Cf. ad 21, 43, 4. *haud magna vis c. f.* edd. ante Gron. — *rem decrevit*, v. ad 5, 55, 1.

6. *literas Capuam ad conſules mitteret*, ut *veniret*, v. ad 8, 19, 10. — *ad magiſtratus ſubrogandos*, v. ad 2, 8, 4.

7. *inter ſe conſules compararunt*, ut v. ad 3, 2, 1.

8. *Piſoni juris dictio urbana, Sulpicio Sicilia, Cethego Apulia, Lentulo Sardinia evenit:* verba, quae et mutila et corrupta eſſe putabant intpp. et Pigh. in Annal. ad a. 542. quoniam et *peregrina juris dictio* haud memoratur, et in libro ſeq. ſaepius Cethegi in Sicilia, numquam in Apulia fit mentio, ut nec Sulpicii in Sicilia. Hos nodos ſolvit diſputatio Perizon. ad h. l. et in Anim. hiſt. c. 4. p. 167. qua pluribus ſimul Livii locis lux adfunditur: "Peregrina juris dictio haud dubie conjuncta fuit cum urbana, ut ſaepiſſime in hoc bello. v. 24, 44. 25, 3. 27, 36. 39, 38. 39. Hinc et prorſus, ut h. l., omittitur 28, 38. 31, 1. 27. 40. et al. *Sulpicio* evenit *Sicilia*, ſcil. ea, quam P. Cornelius Lentulus praetor ante habuerat. Diviſa enim fuit in duas provincias ab a. 538 ad 548. quo P. Scipio in Africam trajecit; in *veterem* et *novam*. v. ad 24, 44, 3. Anno 538 in illam miſſus P. Cornelius Lentulus praetor, (v. 24, 9. 10.) et in hanc exorto bello Syracuſano M. Marcellus conſul. 24, 21. Vtrique a. 539 prorogatae provinciae, (24, 44.) et a. 540. (25, 3. 6. 26, 1.) Hoc a. 541. uterque deceſſit, et Siciliam obtinuere *C. Sulpicius* et primo Marcellus, dein, poſtquam hic Romam rediit, *Cethegus*. Hos exceperunt a. 542. L. Cincius Alimentus praetor et M. Valerius Laevinus conſul, (v.

26, 28. 29. 27, 7.) aliique deinceps. Successisse vero P. Cornelio C. Sulpicium, ut et in Sardinia Q. Mucio L. Cornelium Lentulum, constat ex 26, 1. neque obstat, quod numquam deinde Sulpicius nominatur in Siciliae rebus narrandis: nam in vetere illa Siciliae provincia neque tribus annis superioribus ullam rem a P. Cornelio Lentulo gestam refert auctor, eamque quietam plane fuisse satis ostendunt Cannensium militum, eo ignominiae poenaeque causa traductorum, (v. ad 23, 25, 5.) verba 25, 6, 11. (Cf. 26, 2 extr.) Major videtur esse difficultas in sorte *Cethegi*, cujus in libro seq. saepius fit mentio in Sicilia, numquam in *Apulia*. Sed Apuliam primo Cethegus, dein Consules habuerunt. Marcello prorogatum fuit imperium in Sicilia, ut reliquias belli perficeret. 26, 1. Decessit tamen eodem anno *exercitum successori tradere jussus*. 26, 21. Qui non alius potuit esse, quam *Cethegus*, quum is non Cannenses milites, sed Marcelli habuerit legiones, nec usquam ante, sed statim post illius discessum legatur fuisse in Sicilia. 26, 21. 26, 28. Sortitus quidem fuerat *Apuliam*: verum saepe permutarunt provincias, ex alia in aliam profecti. Sic Nero primo ad Capuam fuit, eaque capta in Hispaniam est missus. 26, 5. 17. Ibi successit ei M. Junius Silanus 26, 20. cui imperium in Etruria prorogatum fuerat 26, 1. Post abitum Marcelli e Sicilia Apuliam obtinuerunt consules primum ambo, dein alter Macedoniam est sortitus. Eas autem mutationes, immo et sortitiones provinciarum, saepe Livius neglexit memoriae mandare, satis existimans, si eas factas esse ex rebus gestis discere per occasiones possimus. Sic A. Cornelium Mammulam 23, 21. 32. 34. propraetorem in Sardinia invenimus, sed nullum alicubi verbum de ejus praetura et profectione in eam provinciam. M'. Pomponio praetori prorogatur imperium in Gallia 24, 10. Quando vero in eam sit missus, an in praetura, quam biennio ante gesserat, an post eam, ex Livio ignoramus. C. Lae-

Laetorius cui praeesset provinciae, nusquam traditum est. At C. Hostilius ab eo provinciam exercitumque adcipere jubetur 27, 7. M. Valerius Falto praetor sortitur Bruttios 30, 40. 41. et dicitur 31, 8. *priore anno Campaniam habuisse provinciam;* quam qua de causa adceperit relictis Bruttiis, in Livio frustra quis quaeret." Haec recte disputari monet Duk. sed addit: "Vnus superest scrupulus, quod Livius hic, contra quam solet, de provinciis consulum mentionem non facit, sed demum 26, 22. Conjici potest, consulibus initio anni provincias non decretas, eosque deinde religionibus aliisque inpedimentis, maxime fama adventus Hannibalis in Vrbe, in qua adventante Hannibale eos fuisse, ex 26, 9. 10. 11. patet, retentos fuisse. Sed eos non multo post, demto terrore Hannibalis, in Apuliam profectos, ex 26, 16. conligitur. Eodemque tempore Cethegum, qui ante Apuliam habuerat, Marcello, quem exitu aestatis ex Sicilia ad Vrbem venisse 26, 21. dicit, succedere jussum fuisse, omnino probabile est." Idem Duker. ad 28, 38 extr. haec notavit: "Ad loca Livii, a Periz. laudata, in quibus nulla peregrinae praeturae mentio fit, adeoque Praetor urbanus utramque juris dictionem obtinuisse censendus est, adde 31, 6. 32, 1. 8. Est tamen intelligendum, hoc semper ex SCto factum fuisse, quod etiam 35, 41 significat Livius: nam et ita praetor peregrinus, si deinde ad bellum gerendum mitteretur, praetori urbano juris dictionem ex SCto mandabat. v. 28, 10. Id quoque in hac re animadverti potest, Livium, quum antea saepe peregrinam sortem praetereat, atque interdum etiam praetorem, cui ea evenerat, una cum illa provinciam sortitum narret, ut 27, 7. et 29, 13., post 31, 8. i. e. post a. V. 555. numquam omittere sortem peregrinam, nec cum ea provinciam aliam conjunctam, ac bis tantum, ni fallor, post a. V. 556. quo primum sex praetores creati sunt, 32, 27. unum praetorem utramque juris dictionem sortitum fuisse, tradere; primum

mum a. V. 562. lib. 35, 41. et 36, 2. deinde biennio poſt 37, 50. Nam quod 39, 39. legitur, poſt ſortitionem factum eſt. Nimirum creſcentibus cum imperio negotiis et litibus, ſine dubio animadverſum fuit, unum praetorem utrique juris dictioni non ſubficere; eaque etiam, inter alias, ſex praetorum creandorum cauſa eſſe potuit."

FINIS TOMI PRIMI.

